

C 1 2 5'[-.'> . 3 0

Uartoarb iCollfgc Libraro

FROM THE "CHICK-IT" OK

JOHN HARVEY TREAT

LAWMNCR. MAS*.

ADMODUM REVBBENDI ET EXIMII PATRIS

JOANNIS A S.THOMA

CID1'1' Pn«MC«TOBCM, bHT» IIS THKOCOGI

IN COUM.ITES SI ACAD.F.IIU IWEWO"» PIINAUI, HiUifcII HOC CENMMS

CURSUS PHILOSOPHICUS THOMISTICUS

SMXWOUU kiACTUI, VEIUM CT CSICWAM AUIATOTKLI® ET 1(00011« ANUCUCI IICNICI.

NOVA EDITIO

AU UOMI<B<FU< AMO UUCLIII AOC CRATIMIHI SITUUM. UKNIHSOIK RTCMATA

TOMUS TERTIUS PHILOSOPHIA NATURALIS

PARS SECUNDA : O""««t. VIII-XII. — tbactates de nitioiis.

PARS TEItTIA »cc mca uam di anima.

ISDCX BERIM Et tEIBoEII NOTABIL.hu VI* IN ancti PHILOSOPHICO OiyriM.vrtn.

PARISIIS

LUDOVICUS VIVES. EDITOR

13, VIA IIELAUBBE, 13

M DCCC LXXXIII

ADMODUM REVERENDI ET EXIMII PATRIS

JOANNIS A S. THOMA

CURSUS

PHILOSOPHICUS THOMISTICUS

III

Paris. – imprimeris v» p.xaroussb et c»

ADMODUM REVERENDI ET EXIMII PATRIS

ORDINIS PRAEDICATORUM, DOCTORIS THEOLOGI

IN COMPLUTENSIS ACADEMIA PROFESSORIS PRIMARI, SUPREMI FIDEI CENSORIS

CURSUS PHILOSOPHICUS THOMISTICUS

SECUNDUM EXACTAM, VEHAM ET GENUINAM ARISTOTELIS ET DOCTORIS ANGELICI MENTEM.

NOVA EDITIO

AD LUGDUNENSIBUS ANNI MDCLXII ACCURATISSIME EXPRESSA, MENDISQUE EXPURGATA

TOMUS TERTIUS PHILOSOPHIA NATURALIS

PARS SECUNDA : Quaest. VIII-XII. — tractatus de meteoris.

PARS TERTIA seu tres libri de anima.

INDEX RERUM ET VERBORUM NOTABILIUM QUAE IN CURSU PHILOSOPHICO CONTINENTUR.

PARISIIS

LUDOVICUS VIVES, EDITOR

13, VIA DELAMBRE, 13

M DCCC LXXXIII

paris. — imprimeris v« p. xaroussb et o

ADMODUM REVERENDI ET EXIMII PATRIS

JOANNIS A S.THOMA

ORIBUS mUICATOR!*, DOCTORB IIIEOIOU!

w OOMmrRMi 'C-MIU minwin primarii, «tremi m® ramis

CURSUS PHILOSOPHICUS THOMISTICUS

SECKKDCM KIACTAM, VUIM ET ORMCIXAM ARISTOTELIS KT DCCTORIS AUGIUCI MEMEI.

NOVA KEDITIO

AO UOMIRSMEM AWU MOCLUH ACCIKATIMIUB kXPRUa*, MBUMUXX UWWUIA

TOMUS TEHTIUS

PHILOSOPHIA NATURALIS

PARS SECUNDA : Qc«nt. VIII-XII. — tractatu» uk meteoris.

PARS TERTIA seu tres uni m »mu.

IMO RERUM ET SERBORUM V/TAWMi R Q.C.E 15 CURSU I-HIUOQPIHOO OM/TCTWW.

PARISIIS

LUDOVICUS VIVES, EDITOR

13, VIA DELAMBRK, 13

N DCCC LXXXIII

PHILOSOPHIA NATURALIS

SECUNDA PARS

PHILOSOPHIA NATURALIS.

QUIESTIO VIII.

DE NUTRITIONE, ET AUGMENTATIONE*

Agimus de his motibus in praesenti, non quatenus ab anima sunt, et proprie competunt corpori animato, sic enim ad libros de Anima spectant, sed prout fiunt cum aliqua generatione, vel corruptione, et sic communiter se habent ad ipsam aggenerationem.

ARTICULUS I.

Quid sint augmentatio, et nutritio et quomodo distinguantur ?

Duo haec in praesenti tractamus, quia inter se valde affinia sunt, quid sint augmentatio, et nutritio et quomodo distinguantur.

Circa primum supponimus diffinitiones nutritionis, et inquirimus, an talis vera nutritio inveniatur in rerum natura. Nutritio diffinitur: Quod sit conversio alimenti in subs-

tantiam aliti. Augmentatio : Quod sit motus a minori ad maiorem quantitatem. Aggeneratio : Quod sit acquisitio partialis substantiae, sicut etiam videmus in igne acquirente, et convertente in se partes papyri.

Igitur nutritionem aliqui negaverunt dari etiam in viventibus, sed solum substantiam, in qua primo aliquid generatum est, pertinere ad substantiam viventis ejusque partes dilatari, non autem novam substantiam ex alimento acquirere, sed solum cedere illam substantiam alimenti in pabulum caloris naturalis. Quae fuit opinio Mag. Sent. in n, distinction. xxx. Similiter fuerunt aliqui Philosophi antiqui, ut refert Aristoteles n de Anima, text. x1, qui etiam non viventia dicebant nutriri, imo omnia animalia dicebant virtute ignis nutriri, videmus enim ignem depascere alia corpora, et in se convertere.

Nihilominus circa hoc sit unica conclusio: Vera nutritio datur in viventibus per conversionem alimenti in substantiam aliti non tamen in non viventibus. Prima pars

est communis Theologorum, et Philosophorum eamque contra Magistrum docet S. Thomas i parte, questione cxix, articulo primo et in secundo, distinctione xxx, quaestione n, articulo ii et quodlibet viii, articulo v. Et fundamentum sumitur ex duobus. Primum, quia videmus corpus hominis crescere, et omnes illae partes primo, et per se informantur ab anima, siquidem videmus illas sentire, et vivificare, sicut aliae partes, ergo vel adveniunt per creationem novae materiae, vel per conversionem alimenti in ipsam vel per maiorem rarefactionem. Non per creationem novae materiae, quia creatio materiae non est opus naturae sed potentiae creativae, et sic nutritio quae est operatio partis vegetativae non esset opus naturale, sed excedens naturam. Si est per conversionem, est id quod intendimus. Si per rarefactionem, sequitur, quod corpus hominis augmentati esset rarius et minus solidum, quam recenter nati, cuius contrarium ad sensum videmus. Denique, probatur conclusio, quia nutritio ordinatur ad restaurandum id quod deperditur per calorem naturalem: ergo id quod restaurat, debet pertinere ad veritatem humanae naturae, alias non subrogaretur in locum ejus, quod deperditur. Nec dici potest, quod illa prima substantia, quae accipitur in generatione, non tangitur a calore naturali, siquidem constat, quod est substantia corruptibilis, sicut et generabilis, ergo per alterationem mutari potest, et deperdi, sicut tandem in ipsa morte deficit, et perit, ergo potest etiam a principio illa prima substantia paulatim deperdi, et loco ejus alia subrogari.

Secunda pars conclusionis, scilicet quod non viventia non nutriantur est sententia Philosophi n de Anima, text. xlvi, et D. Thomae ibi

lect. ix, et in hoc libro primo de Generatione. text. XLii, lect. xvii. Ratio est, quia id proprie nutriri dicimus, quod per virtutem, quam habet consumit aliquid de propria substantia, et restaurat illud per conversionem materiae iuxta positum in propriam substantiam, constat autem quod hoc non invenitur in non viventibus, siquidem neque virtus propria rei non viventis, v. g. ignis vel aqua consumit aliquid de propria substantia, sed de aliena, neque per conversionem extraneae materiae restaurat deperditam substantiam, et conservat praecedentem: ergo non habet propriam nutritionem, qualis fit per intus susceptionem alimenti, et conversionem in propriam substantiam. Invenitur tamen nutritio quadam similitudinaria in rebus inanimatis, quatenus ab extrinseco agente contrario possunt aliquid deperdere, licet non per virtutem propriam, et per aggenerationem aggregare sibi aliquid de materia iuxta posita, quod potius de se est generatio et multiplicatio quaedam ex applicata materia, licet per continuationem aggregetur praecedenti.

Sed objicies: Quia non potest restaurari substantia perditam per calorem substantialem, tum quia humidum radicale nequit restitui, ut medici docent, et similiter Theologi qui in eo ponunt mirabilem effectum arboris vitae, quod restaurabat humidum radicale deperditum per calorem naturalem, ergo nutritio ex communi alimento facta ad id non sufficit; tum etiam quia alias posset homo non mori, nec infirmari ex causa naturali si tantum de alimento, et tam temperate sumeret quantum deperdit de propria substantia, sic enim perpetuo sustentaretur ne periret humidum radicale. Confirmatur ex illo Matthaei xv: Omne quod intrat in os, in ventrum vadit, et in secessum emittitur, ergo nihil

transit in substantiam aliti, siquidem omne emittitur. Confirmatur secundo, quia ad veram nutritionem requiritur, quod anima viventis uniatur materiae alimenti convertendo ipsum in propriam naturam, hoc autem est impossibile, praesertim in homine, quia ad hoc deberet nova unio animae fieri ad illam novam partem, cum tamen tota anima erat unita partibus preexistentibus, quomodo erga potest mutari illa unio ad novam partem? Et praesertim cum sit unio spiritualis, sicut ipsa anima, quomodo potest fieri virtute corporea, qualis est calor seu virtus potentiae nutritivae?

Respondetur negando minorem. Ad primam probationem dicitur, quod humidum radicale potest reparari per humidum nutrimentale, sed non in eo vigore, et perfectione, qua fuit in principio, eo quod omne agens agendo repatitur et debilitatur. In hoc autem lignum vitae habebat excellentiam, quia habebat vim fortificandi humidum radicale contra debilitatem proveniente ex admixtione extranei, et reddere ita purum, sicut a principio, ut docet S. Thomas i p. q. xcxvii, a. iv. Et indigeret homo saepius sumere de illo fructu, quia habebat limitatam virtutem, nec poterat reparare debilitatem, quae ex alimento postea sumpto proveniret, nisi iterum sumeretur. Quare homo non potest semper vivere, quia ita afficitur peregrinis qualitatibus ab humido extraneo, et nutrimentali, ut tandem humidum radicale dissolvatur, et pereat animal. Videatur D. Thomas i p. q. cxix supra citata ad 3, et 4.

Ad primam confirmationem respondetur ex D. Thoma ibidem quod in illa auctoritate ly omne intelligitur in sensu distributionis accommodatae, id est, ex omni quod intrat in os, aliquid emittitur; quod quadrat jimenti oni Christi Domini, quod ea

quae intrant per os non coinquinant hominem cujus ratio redditur, quia omne quod intrat, si inquinat hominem est ratione ejus, quod impuritatis habet, hoc autem, quod impuritatis habet emittitur, et sic omne quod intrat non inquinat, quia quod inquinare potest emittitur.

Ad secundam confirmationem respondetur non esse particularem difficultatem in nutritione, sed eadem procedit in generatione hominis, quomodo unio animae ad corpus corporalis sit. Et dicimus hanc unionem nullo modo esse spiritualem, quia neque ipsa substantia spiritualis fit dependens a corpore, nec ipsa unitas totius compositi resultans unitas spiritualis est, sed corporea, sicut et ipsum compositum, cujus est illa unitas, nec habet fundamentum in aliqua mutatione et actione spirituali sed corporali, quia disponitur et applicatur per alterationem materia ad talem formam, et sic si tota immutatio et dependentia, in qua fundatur ista unio tenet se ex parte corporis seu materiae, tota utique corporea est. Quod vero dicitur, quomodo si tota anima est unita corpori possit aliis partibus etiam tota uniri, respondetur quod anima est virtualiter multiplex, licet entitative indivisibilis, et sic potest esse unita tota, sed non totaliter, nec omni modo quo communicabilis est, nec explicata in omnes partes, quibus potest de novo communicari sicut de intensione formarum diximus supra quaest. iv.

Secundo objicies: Ad probandum quod etiam non viventia augeantur quia ignis adhibito combustibili, et vinum admixta aqua per propriam virtutem convertunt illa in propriam substantiam, ergo nihil deest, quominus dicantur augeri. Si dicatur deesse aliquas condiciones augmenti; scilicet quod secundum omnes

partes augeatur vivens, et quod hoc fiat per intus susceptionem non per juxtapositionem, contra est, quia etiam prima conditio reperitur in non viventibus, ut cum vinum miscetur aqua, omnes partes ejus ab aqua tanguntur, quia omnis ejus virtus debilitatur. Secunda etiam conditio non deest, quia lapis, verbi gratia, vel ferrum, et alia metalla intra poros suscipiunt aliqua corpora, quae convertuntur in ipsa; praeterquam quod ista conditio non videtur necessario requisita ad augmentationem, si enim motus localis et alteratio, sunt veri motus, etiamsi fiant ab extrinseco, cur sola augmentatio petit ab extrinseco fieri, et per intus susceptionem? Unde D. Thomas ude Anima, lect. vii, aperte dicit in elementis solum ignem nutriri.

Respondetur haec omnia non sufficere ad nutritionem proprie dictam licet sufficiant ad impropriad, quae in re est generatio et multiplicatio alicujus ex materia sibi conjuncta, per accidens autem, quia res genita propinqua est generanti, et illi fit continua, videtur augeri res inanitata. Ad propriam autem augmentationem, ut distinguitur a virtute generativa, requiritur quod per se primo aliquid immutetur, et convertatur loco partium quae deperditae sunt ex ipsa virtute intus deperdente proprias partes, et sic intus suscipiente ad restaurandum illas. Et hoc non invenitur in non viventibus. Nec obstat, quod ignis videtur aliquid dependere et aliquid acquirere, ut cum aspergitur aqua vel oleo, guttae illae aliquid de igne extinguunt, et rursus ignis ille oleum vel aquam ipsam in se convertit. Respondetur enim quod haec deperditio et acquisitio fit propter mutuam actionem et reactionem, non autem propter specialem rationem nutritionis, haec

enim non consistit solum in deperditione, et acquisitione quae nascitur ex communi ratione actionis, et reactionis, sed ex eo quod aliquid per virtutem propriam agat in partes suas, easque depascat, et in earum subrogationem per intus susceptionem aliquid in se convertat. Unde si in non viventibus invenitur conversio alicujus in propriam substantiam, etiamsi intra poros ejus egrediatur (licet communiter fiat per juxtapositionem extrinsecam) tamen hoc non fit propter virtutem restaurativam deperdiri, sed generativam, et agentem in quocunque sibi approximatum vel juxtapositum, atque ita in non viventibus generatio rei proximae, et si illi continuabilis, facit per accidens, quod per se, et proprie nutritio in viventibus. Et licet alii motus non semper petant fieri a principio et virtute intrinseca, augmentatio tamen id petit, quia est motus vitalis, et nutritioni conjunctus, et ordinatus ad restorationem partis intrinseca), quae fuerat deperdita a propria virtute.

Ad locum D. Thomae dicimus loqui de nutrimento improprio, et similitudinario, qualis fit per generationem rei approximatae, et continuabilis cum generante, licet id in igne magis appareat propter activitatem fortiolem in materiam sibi appositam. Et non dixit D. Thomas absolute ignem nutriri, sed quod est in eo similitudo augmenti et nutrimenti: et videtur nutriri.

Distinctio augmentationis a nutritio.

Circa secundum punctum in titulo articuli propositum, dubium est, an sint motus, et actiones distinctae realiter augmentatio et nutritio, ita quod augmentatio, ut tendit ad

quantitatem sit distinctus motus realiter a generatione. De quo egimus in v Physicor. quaestion. xix, art. m, ubi ostendimus ad quantitatem dari per se motum distinctum a nutritione. In præsenti ergo uberius explicanda est ista distinctio. Et supponimus non loqui de augmentatione largo modo, prout respicit quodcumque augmentum in quocumque genere, sive qualitatis, sive quantitatis, sed specialiter in genere quantitatis, et non de illo augmento, quod fit per rarefactionem, sed quod fit per additionem partium non solum per juxtapositionem, quod in re fit per veram generationem, sed quae fit specialiter in viventibus per motum a minori ad maiorem quantitatem per intrinsicam virtutem. De hac inquirimus an sit distinctus motus a nutritione, quia illa tendit ad quantitatem, ista ad substantiam.

Multi ergo negant ad quantitatem dari per se motum ex duplici principio inducti. Primo, quia existimant quantitatem semper se habere ut propriam passionem corporis, sive partialis sit, sive totalis, ac proinde non terminare actionem aliquam seorsum ab ipsa productione corporis, eo quod propria passio nunquam producitur distincta a productione essentiae, ad quam consequitur, sicut etiam ipsa quantitas totalis, quando producitur, consecuta ad primam generationem substantiae. Secundo, quia existimant quantitatem immediate inherere materiae, et sic transeunte materia de una forma ad aliam, etiam quantitas transit, ergo non requiritur motus distinctus productivus quantitatis, sed sufficit actio uniens formam materiae, et consequenter quantitatem unius quantitati alterius. Solum ergo faciunt augmentationem motum per accedens, id est, ratione alterationis ad-

junctae non per se, et ratione quantitatis, quem producat: quia haec non acquiritur, sed supponitur in materia, atque adeo quando una quantitas additur alteri, solum producit aliquod indivisibile uniens illas, sicut etiam nutritio in nobis solum producit unionem animae ad novam partem materias. Denique, Aristoteles in hoc libro de Generat, tex. iv, inquit: « Quod nutritio, et accretio est idem, ratio autem diversa. »

Accumulatur autem nova difficultas ex alio capite, quia in nostra sententia substantia secundum se non habet partes, sed solum per quantitatem, ut docuimus in Logica q. xvi, art. i, et in Physica q. xx, art. ii, ergo substantia ut distinguitur a quantitate non potest terminare nutritionem, siquidem nutritio non est ad totam, et integram substantiam, sed ad partem, hanc autem non habet substantia nisi per quantitatem, ergo non est alia actio terminata ad partem substantiae, et ad quantitatem, quia per illam substantia habet rationem partis.

Nihilominus opposita sententia communis est inter Philosophos, ut testatur Rubio hic tractatu de augmentatione q. n, et Garmelitani disp. v, q. i. Et quidem augmentationem esse vere et proprie motum, terminarique ad quantitatem, perpetuo docet Aristoteles qui tres species motus nominavit, alterationem, augmentationem, et lationem, ut constat v Phys. cap. ii et in postpredicamentis cap. de motu inter alias species motus numerat accretionem, et decretionem, idque etiam probavimus et defendimus in q. xix Phys. art. iii. Nunc solum restat probare, quod augmentatio a nutritione distinguatur. Quod aliqui probant, quia distinctum est subjectum nutritionis, scilicet ipsa materia alimenti

ex quo fit nova pars substantiæ, et subjectum augmentationis, in quo ponitur quantitas. Alii ex distinctione termini primarii utriusque, quia nutritio est ad substantiam, augmentatio ad quantitatem. Alii ex operatione nutritionis, quia potest fieri nutritio, et impediri a Deo resultantia novæ quantitatis, et sic separabitur nutritio ab augmentatione. Sed tamen istæ rationes inefficaces sunt nisi aliquid addatur, quia in ipsa generatione substantiali insitari possunt, nam forma producitur in materia, quantitas vero, et propriæ passionis in ipso composito; similiter distinctus terminus est ipsa substantia, et propria ejus passio in ratione rei productæ; potest etiam impediri ne resultet propria passio a natura quando generatur, et tamen negari non potest, quod eadem actione generatur natura, et producitur propria passio consequens, ergo similiter posset aliquis dicere quod producitur eadem actione substantia partialis in nutritione, et quantitas partialis tanquam quid consequutum ad illam, non obstante quod sint distincti termini entitative, et habeant distinctum subjectum, etc.

Quare aliter probanda est conclusio posita sicut probavimus in quaestione xix Physicor. citata. Et est objectum augmentationis absolute loquendo, sed ratione augmentatæ, et crescentis, ad quod non sufficit productio novæ partis substantiæ, quæ nutritur, et quantitas, quæ ad illam sequitur, sed quantitas ut superaddens præexistenti, ad quod requiritur, quod ita acquiratur quantitas, quod plus acquiratur de illa, quam deperdatur, et quantum ad istam formalitatem non est propria passio, sed accidens, et petit fieri distincto motu, nec enim hoc semper convenit quantitati. Et hinc sumitur secunda ratio, quia augmentatio non durat tantum, quantum

nutritio, nutritur enim animal quamdiu vivit, et in omni nutritione sicut acquiritur nova pars substantiæ, ita et nova quantitas partialis; augmentatio autem non durat per totam vitam, nec enim semper animal crescit, licet semper nutriatur, ergo signum est, quod ad augmentationem non sufficit nova nutritio, nec sola emanatio quantitatis partialis, quia hoc totum invenitur in omni nutritione, nec tamen invenitur semper augmentatio, ergo aliquid amplius requiritur ad augmentationem, quam emanatio partialis quantitatis; hoc autem non est aliud quam respicere quantitatem ut crescentem, ut superaddentem ad aliam, sub hac enim ratione non est quantitas propria passio, nec sola actione nutritionis fit, sed novam actionem, seu mutationem requirit, nutritio enim solum respicit novam partem substantiæ, et ex consequenti novam partem quantitatis prout emanat ab illa, augmentatio autem respicit quantitatem ut majorem, est enim motus a minori ad majorem quantitatem, illa autem formalitas majoris, et minoris non est in quantitate propria passio, sed aliquid accidentale, et ideo quantitas ut stat sub illo respectu, et formalitate terminare potest novum motum. Et hac ratio probat, quod non solum per accidens, et ratione alterationis, sed per se et ratione quantitatis habet terminare motum, quia habet fundare illam formalitatem secundum rationem majoris, et minoris,

Ex quo manet explicatus formalis terminus nutritionis, nec enim est sola unio, sed ipsamet forma substantialis, non sicut in generatione, scilicet ut totaliter, et de novo introducta in totam materiam, sed ut de novo applicata, et informans partem inadfectuatam materiæ. Comparatur autem nutritio ad aggenera-

tionem sicut aliquid specificum, et particulare ad genericum, et commune, quia aggeneratio est sola acquisitio substantiae sive fiat in viventibus, sive non, nutritio autem solum est vitalis acquisitio substantiae, sicut generatio communiter dicta est aliquid superius ad generationem vitalem. Augmentatio autem dicitur pro formali termino quantitatem, ut maiorem modo explicato, et statim explicando.

Ad fundamenta opposita respondimus quaest. xix citata, et ostendimus, quod quantitas licet secundum se sequatur ad corpus partialiter, vel totaliter tanquam propria passio, tamen in quantum major, et ut crescens, sic non est propria passio, sed requirit specialem mutationem, quam plus acquiratur de quantitate, quam deperdatur. Si instes: Quia quantitas ut major, vel minor solum addit relationem maioris, vel minoris, ad relationem autem non datur per se motus, respondetur quod quantitas ut major formaliter importat relationem, et sic non potest terminare per se motum, fundamentaliter autem dicitur formalitatem aliquam ad quam potest per se dari motus, sic enim est quantitas ut conjungenda praecedenti sine tanta, vel majori deperditione, sic enim fit motus a minori ad maiorem quantitatem, quod non potest per solam nutritionem fieri secundum se, quia licet semper partem quantitatis attingat, non tamen semper acquirit illam cum fundamento augmenti, et majoritatis, id est, cum conjunctione novae quantitatis sine deperditione antiquae. Quod vero dicitur materiam esse subjectum quantitatis independentem a forma, hoc omnino negamus, ut ostendetur infra quaestione nona, materia enim solum se habet ut subjectum quo inhaesionis tanquam ratio recipiendi, non ut ratio actualitatis sustentativae, nec

quantitas sequitur materiam nudam, sed ratione formae corporeitatis.

Ad auctoritatem Philosophi respondetur ex D. Thoma citato loco de Gener, lect. xvn, Aristotelem loqui de nutritione, et augmentatione ex parte materiae, circa quam versantur, quia ex eodem alimento aliquis nutritur, et augetur quamdiu augmentatio durat, non tamen loquitur de augmentatione, et nutritione pro ipsis actionibus, quasi sint eadem actio, vel mutatio, nam circa eandem materiam possunt diversae actiones, seu mutationes versari secundum diversam formalitatem. Praeterquam quod frequenter Aristoteles dicit aliqua esse ratione diversa, id est, essentia, et diffinitione, seu formalitate, et sic intelligitur in praesenti, non autem ratione, id est, solum per intellectum.

Ad ultimam difficultatem dicemus articulo sequenti.

ARTICULUS II.

Quomodo intelligatur nutritio fieri ad partes substantiae?

Haec difficultas currit in nostra sententia quam tradidimus in Logica quaest. xvi, art. i, et in Physica quaest. xx, art. n, quod substantiae non convenit habere partes formaliter, nisi per quantitatem, ex se autem solum radicaliter, et tamen constat ex dictis quod nutritio terminatur formaliter ad substantiam non totalem, sed partialem.

In praesenti ergo breviter fundamentum, quod in citatis locis posuimus resumendum est. Denegamus itaque partes formaliter ipsi substantiae, et solum concedimus illi radicaliter; per quantitatem autem dicimus constitui partes formaliter in esse, et formalitate partis, quia formalitas partis requirit divisi-

litem, et ordinationem, qua una ponatur extra aliam, et addat aliquid ad aliam, si enim est intra illam et non coordinata et extra, manebit penetrata et confusa cum illa, unde omnes partes reducentur ad carentiam divisibilitatis, neque enim potest aliquid dividi, nisi accipiendo unum, et relinquendo aliud, ubi autem omnia sunt confusa, et penetrata intra alia, non sumitur unum, quin tollatur aliud. Si ergo substantia ante quantitatem haberet partes sub formalitate partium, id est, ut ordinatas, et [divisibiles in ordine ad se, licet non in ordine ad locum, et hoc substantialiter haberet, et non mediante aliquo accidenti, oportet quod illae partes substantialiter non se totis, sed penes extremitates, seu indivisibilia unirentur. Si autem per indivisibilia uniuntur, ergo habet substantia sufficiens principium impenetrationis ex vi unionis substantialis partium, et sic superfluit quantitas, siquidem proprium quantitatis est extendere partes resistendo penetrationi, non quidem actualiter, quia Divina virtute possunt duae quantitates penetrari, sed secundum aptitudinem, sicut accidens petit inherere aptitudinaliter. Sequela probatur, quia si in substantia ante quantitatem unirentur cum formalitate partium, quae est ordinatio, et divisibilitas in ordine ad se, ergo sine confusione, et non se totis uniuntur, confusio enim opponitur ordinationi, ergo nulla pars quantumvis minima est intra aliam, nec se tota unitur alteri, ergo debet uniri per aliquid indivisibile, seu per extremitatem, quia si per aliquid divisibile, aliquid illius esset intra alteram, ergo si omnino est extra per aliquid indivisibile unitur. Si ergo dantur indivisibilia, substantialia ut partes ordinentur inter se, et non penetrentur nec se totis un-

niantur, ergo habent in se sufficiens principium resistendi penetrationi tum inter se, quia non se totis uniuntur, tum corpori contiguo, et propinquo, nec enim stat, quod aliquid resistat penetrationi partium inter se ne confundantur, et non resistat corpori contiguo, ne penetretur, quod enim sufficit ad impenetrationem continuitatis, sufficit ad impenetrationem contiguitatis. Et praesertim, quia si datur indivisibile substantiale continuativum partium, etiam dabitur terminativum, ut in eo subjectetur indivisibili quantitatis terminativum, quia non potest in hac sententia in partibus subjectari, ergo sicut indivisibile substantiae continuativum facit, quod partes continuatae non penetrentur inter se, nec se totis uniantur, ita indivisibile substantiae terminativum faciet, quod cum alio corpore contiguo non penetretur, sed maneat indivisibile terminativum juxta indivisibile alterius corporis quod est non penetrari, nec se totis conjungi.

Dices: Ergo substantia materialis quantum ad id quod entitatis substantialis est, tota est sub tota quantitate, et tota sub parte: non autem est contra ipsum effectum formalem quantitatis, quia quantitas extendit partes substantiae, et ordinat illas unam post aliam, ergo facit quod pars substantiae sit sub parte quantitatis, et tota sub tota. Sequela vero probatur, quia si ita est, quod pars substantiae correspondet parti quantitatis, et non tota cuilibet parti, ergo jam ex parte substantiae, et quantum ad id quod substantiale est, datur distinctio partis a parte, quae non potest formaliter a quantitate provenire, quia quantitas accidens est, illa autem ratio partium substantiae in ratione substantiali accidentalis non est: ergo evertitur fundamentum allatum, quod subs-

tantia fton habet ex se partes substantiales, siquidem subtracta quantitate, non solum accidentales habet, quae sunt quantitatis, sed etiam substantiales eis correspondentes.

Respondetur, in hoc latere sequi Vdcationem, et posse esse differentiam in modo loquendi. Oportet enim distinguere, quid habeat substantia secundum se remota quantitate, quid formaliter habeat per quantitatem, quid denique exercent Substantialiter, supposita tamen quantitate ut conditione. Nam substantia secundum se, et remota quantitate non habet formalitatem partium, quia removetur principium dividendi, et distinguendi partes ut ordinatas, et sub formalitate ordinationis, quam una est extra aliam. Ex ipsa autem quantitate formaliter solum habetur accidentalis distinctio partium, quia effectus formalis non potest excedere suam formam. Ex ipsa autem substantia posita quantitate ordinante, et distinguente accidentaliter tanquam conditione, resultat unio substantialis partium sic ordinatarum, sicut quando per quantitatem fit divisio, ex ipsa materia resultat incommunicabilitas, et individuatio substantialis, ut in fradicemus quaest. ix. Ratio autem est, quia si posita divisione quantitatis non solum accidentaliter, sed etiam substantialiter differunt, alias Petrus, et Paulus non essent duo individua substantialiter diversa, ergo quando fit continuatio, et unio quantitatis ad quantitatem, etiam substantialiter partes uniuntur, alias illud compositum ex partibus non esset unum totum substantiale, sed substantialiter essent duo, et accidentaliter unum, et sic quando individuum augmentatur, et non maneret idem individuum substantialiter, ergo neoesse est quod supposita unitate quantitatis inter partes, fiat etiam

unio substantialis inter ipsas partes, ut illud individuum substantialiter sit unum. Unde D. Thomas in ni, distinctet, im, quaest. ii, artic. ii, quaest. ii, dicit: « Quod in corpore naturali invenitur triplex unio membrorum ad invicem. Prima est secundum conformitatem naturae, quia omnia membra constant ex eisdem similibus partibus et sunt unius rationis, sicut manus, et pes ex carne, et osse, et sic dicuntur membra unum sicut genere Vel specie. Secunda est per colligationem eorum ad invicem per nervos, et juncturas, et sic dicuntur unum continuatione. Tertia est secundum quod diffunditur Vitalis spiritus, et virtus animae per totum corpus. Quarta est secundum quod omnia membra perficiuntur per animam, quae est una numero in omnibus membris. » Ecce quomodo D. Thomas in ipsis membris quae utique sunt partes integrales distinguit unionem per modum continuationis, quae sine dubio est quantitatis, ab unione quae est secundum conformitatem naturae, quae est unio substantiae, siquidem in substantia conformantur partes naturae. Similiter in quaestione de Anima, artic. x, ad 16, dicit: « Quod anima est forma substantialis corporis dans esse, et speciem toti, et partibus, et totum ex partibus constitutum est unum simpliciter, » et loquitur de partibus integralibus ipsius corporis, de quibus procedebat argumentum, et loquebatur in articulo. Sentit ergo D. Thomas partes ipsas uniri substantialiter, et tanquam extrema unita constituere totum faciendo unum simpliciter, quod utique est substantiale. *

Ex quo colligitur, partes quae in nutritione, vel augmentatione adveniunt, non fieri unum substantialiter per identificationem unius partis cum alia, nam aa quae physice

identificantur, separari non possunt nisi ablata identificatione, hesc autem tolli non potest per ablationem unionis, et compositionis, siquidem non datur in illa sententia; neque per ablationem alicujus modi, quia non est identificatio illa rei cum modo, nec enim modus aliquis in substantia advenit per adventum partium, quis enim est iste substantialis modus? Ergo non potest modalis identificatio in substantia dari. Si autem identificatur realitas substantiae cur non poterit separari, et tolli unum non ablato alio? Si autem separari possunt, ut de facto separantur, non datur identitas, sed vera compositio in uno esse, sicut inter materiam, et formam, quae possunt separari. In partibus autem integralibus fit separatio etiam substantialis, ut cum dividuntur partes, et resultant diversa individua, ergo quando conjunguntur, non erant identificata, sed unita, quia separabilia, nec per identitatem unum, sed per compositionem, nec enim unitas identificationis addit super unitatem compositionis nisi quod ista est ex extremis separabilibus, illa caret extremis, et ita non habet aliquid separabile, sed idem. Et mirum est, quod cum materia, et forma componunt unum non identificantur, sed uniuntur, et tamen sunt partes essentielles physicae, partes autem integrales non uniuntur, sed identificantur, cum tamen dicat D. Thomas ordinari ad unum totum constituendum quaestion. de spirit. creat, articulo quarto ad decimum quartum. Quare facta additione partium, et distinctione earum secundum quantitatem, etiam fit unio substantialis inter ipsas partes sic quantitative distinctas, et continuatas sicut facta divisione, et separatione, fit etiam distinctio substantialis, et non solum accidentalis inter individua.

Nec obstat, quod aliquando s. doctor videtur asserere quod formae aliquae, seu naturae habent hanc totalitatem partium per accidens, et ratione quantitatis, ratione vero essentialis, seu substantiae totum est in toto, et totum in parte, ut patet in i part. quaestion. lxxvi, articul. viii et ii contra Gentil. capit, lxxii, et alibi saepe, imo in m ad Annibaldum, distinct, xxi, art. i ad 4, dicit quod in divisione continui non fit omnino novum corpus, licet unum dividatur in multa. Respondetur sensum D. Thomae esse, quod tota forma, et substantia est in qualibet parte, si sumatur secundum modum substantiae sine quantitate, posita tamen distinctione partium per quantitatem, non negat D. Thomas fieri unionem, et compositionem substantialem, non autem solam identificationem, sicut etiam sit substantialis diversitas, si fiat divisio per quantitatem. Et quando dicit, in divisione continui non fieri omnino novum corpus, licet unum dividatur in multa, sensus est manifestus, quod non fit novum corpus novitate generationis ex materia, bene tamen novitate multiplicationis et divisionis corporis, quia modo ponuntur in actu, quae ante erant in potentia multa, et unum in actu. Quare ante divisionem non sunt plura in actu pluralitate existentiae, et diversi esse, sunt tamen plures partes substantiales pluralitate extensionis, et continuationis, quae formaliter fit per ipsam quantitatem ordinantem partes, et continuantem, ea tamen continuitate posita, fit substantialis unio inter ipsas partes quatenus facta distinctione per quantitatem, illa entitas substantialis, quae subjicitur parti quantitatis inadaequate comparatur ad totum substantiale, et divisibilis, et separabilis est ab illo, et propter ea indiget uniri et componere cum altera entitate sibi adjunc-

ta, et hoc est dari unionem, et non identificationem inter partes substantiales, supposita tamen distinctione facta per quantitatem.

Ex hoc autem patet ad argumentum, cuius occasione hgecomniadicta sunt, scilicet quomodo per nutritionem acquiratur pars substantie, cum rationem partis habeat a quantitate. Dicimus enim, quod per nutritionem acquiritur pars substantiae, sed tamen affecta quantitate, et ita ex quantitate, qua est affecta habet formalitatem partis; ex se autem solum radicaliter est pars, et per nutritionem formaliter, et directe non acquiritur formalitas partis, quae est quantitas, sed entitas substantiae inadaequata se habens ad totum, quae radicaliter est pars, et subjicitur illi quantitati, a qua habet formalitatem partis: et rursus per nutritionem illa entitas quae habet formalitatem partis secundum quantitatem, trahitur ad esse totius per veram, et substantialem compositionem, et unionem tanquam entitas inadaequata participans esse totius, et consequenter non ut totum, sed ut componens totum compositione substantiali, licet coordinationem, et formalitatem partis habeat per quantitatem. Itaque sicut generatio directe producit substantiam totalem, et individuum licet in ratione divisionis, et designationis a quantitate dependeat, et sub ea individuetur, ita aggeneratio, seu nutritio respicit directe substantiam partialem, licet formalitas partis a quantitate dependeat ordinante, et continuante partes, sicut individuatio dependet a quantitate ut dividente et separante. Plura de hoc videri possunt citato loco Logicee, quaest. xvi et quaest. xx Physic.

ARTICULUS III.

In qua actione consistat formaliter nutritio, et ubi resideat nutritiva facultas ?

Plures actiones concurrere ad nutritionem, et augmentationem certum est, quarum aliquae sunt praeviae, aliae consummativae; sicut etiam in generatione animalium plures praecedunt actiones, non solum disponentes, sed etiam formas intermedias generantes, quousque deveniatur ad ultimam, in qua generatur ipsum animal. Cum ergo nutritio ad hoc tendat, ut alimentum convertat in substantiam aliti, et alimentum a principio sit valde dissimile, eget pluribus alterationibus, et decoctionibus, quousque assimiletur ipsi viventi, et in ejus substantiam convertatur. Similiter cum substantia ipsa animalis habeat tot et tam diversas partes, quae diversa indigent mutatione alimenti, sicut aliter nutritur caro, aliter nervus, aliter ossa, aliter fit sanguis, aliter spiritus, aliter semen, oportet varias esse actiones, quibus alimentum distribuatur et nutritio fiat.

Breviter autem, (quia res ista magis ad medicos pertinet) proponemus mutationes, quae in alimento requiruntur, quousque totaliter convertatur in partes solidas. Igitur antequam alimentum exuat formam inanimatam, et induat formam viventis, praecedunt duae mutationes, altera in ore animalis, altera in ventriculo antequam transeat in formam sanguinis. In ore fit mutatio masticando, et conterendo cibum, alteratio autem fit per ipsam salivam, et humorem oris quae ad alterandum cibum plurimum valent, ut docet Galenus libro primo de simplicibus, capite sexto. In ventriculo autem, qui habet substantiam nervosam, mem-

braneam, fibrisque contextam, ut facile contrahi, et dilatari possit, congregatur cibus deductus per fauces, et ibi fovetur calore Ventriculi, sicut in lebate ad ignem res concoquuntur, quousque fiat ex alimento ibi posito massa quaedam liquida, quae vocatur chylus, estque albi caloris, et ibi secernitur quod impurum et grossum est ab eo, quod est magis purgatum, et succtus ille magis defaecatus per venas quasdam qttas mesamicas, seu mesenterii vocant, defecatur adjecur, ut ibi transmutetur in sanguinem, quod vero crassum, et excrementitium est, ad intestina detruditur, ut foras mittatur.

Deducto alimento in forma illa liquida a Ventriculo adjecur, transit ibi in sanguinem majori virtute, et calore decoctus, et depuratus, et ideo non potuit ista decoctio fieri in ventriculo, quia petit majorem calorem et virtutem, ut magis purificetur transeundo in formam sanguinis. In illa autem massa sanguinaria in jecore facta, relucet etiam alii tres humores, scilicet flava bilis seu cholera, atra bilis seu melancholia, et pituita seu phlegma, de quibus videri potest Galenus ubi de naturalibus facultatibus, capite nono, et libro quarto de usu partium, capite tertio. An vero sanguis induat formam Vivetitis, licet respectu partium solidarum adhuc habeat esse alimentum proximum dicemus statim.

Ex jecore Dicitur multiplex, et varia distributio tam sanguinis, quam aliorum humorum in varias partes corporis, et receptacula. Nam imprimis natura separat choleram, et melancholiam, quae ad nutrimentum aptae non sunt, et emendat choleram ad folliculum felle ipsi jecori vidinum, melancholiam ad splenem, pituita vero simul cum sanguine retrahitur per corpus et venas, quia

facile in sanguinem mutatur. Quod ei ex atra, aut flava bile non flat discretio, sed pariter cum sangaine involvatur per venas inde consurgit «gritudo, et mala animalis dispositio. Alius vero humor secernitur ex jecore, qui cedit in lotium seu urinam, eo quod e ventriculo «descendit ille humor cum massa alba seu chilo, quasi ejus vehiculum, et quia amplius non deservit conversa illa massa in sanguinem, redundat in urinam, et foras emittitur. Scio aliquos negare, quod omnes quatuor humores fiant in hepate, sed solum sanguinem, cui cognata est hepatis Conditio, quae ejusdem coloris est. Sed tamen quod diximus, communiter sentit medicorum schola cum Galeno ubi de facultatibus, capite primo, tum propter experientiam, quia inveniuntur simul omnes quatuor humores in jecore ante massae discretionem; tum quia virtus quae est in jecore sicut habet efficaciam ad convertendum materiam sibi ministratam a ventriculo in sanguinem, ita in reliquos humores, qui noti sunt majoris perfectionis, nec majorem decoctionem requirunt.

Sanguis autem, qui nutriendo animali deservit, bifariam ex jecore diffunditur; pars trahitur ad cor ut ibi formentur spiritus Vitales, «pii purissimus, et delicatissimus sanguis sunt, et ad cerebrum, ubi spiritus animales generantur, qui ad functiones partis sensitivae, et sensuum operationis deserviunt. Pars derivatur per venas quae variis ramusculis totum pervadunt corpus, ut ipsi nutriendo deserviat. Et primum ab ipsis venis sugendo attrahitur sanguis, deinde a partibus adhaerentibus per poros; adjuvatorque ipsa pituita, quae cum sanguine fertur ut perlabatur per venas, et per totum corpus. Et denique, sanguis positus in poris, transit a forma liquida in solidam, sive in carnem,

sive ia ossa, aut nervos, et similia; et tuae consummatur tota nutritio,, quia pars solida non amplius deser- vit pro nutrimento, sed solum est. pars nutrita; sanguis autem licet sit pars nutrita ex alimento externo, servit tamen tanquam alimentum internum pro parte solida nutrien- da.

Denique, sanguis attractus, ad cor majori virtute decoquitur, ita utpn* rissimus evadat, fiuntque spiritua vitales ad pulsationem requisiti, eb ad functiones vitae, quia in eis prae- oipue residet calor vitalis, siquidem a corde non poterat calor derivari, nisi per aliquem liquorem, seu hui morem, in quo talis calor vivificus insideret; et sicut calor ille est pu- rior, et vividior, utpote ab ipso prin- eipio vitae profectus, ita maxime de- purat, et attenuat ipsum sanguinem, in tantum quod spiritus mortuo ani^ mali evanescunt propter tenuitatem suam. Similiter quia cerebrum eat principium vitae sensitivae, sanguis eo delatus per venas, maxime puri- ficatur, fiuntque spiritus animales, quibus calor ad sentiendum requisi- tus ad sensus, et ad nervos defertur, et in istis spiritibus insident imagir nes, seu species, siquidem dormien- te animali per commutationem spiri- tum, vari* formae offeruntur, quaB somnia efficiunt. Scio Aristotelem sentire sanguinem non in jecore formari, sed in corde, in eoque etiam effici spiritus, tum vitales, tum animales, quia putat cor esse prin- cipium vitae sensitivae. Mediei tamen oensent officinam sanguinis esse je- cur, ibique formari, tum ipsum, tum alios tres humores, quia jam ifii ha- bet colorem rubeum, et in dedistrir buitur per venas, in quibus verus sanguis invenitur. In corde autem generari non sanguinem absolute, sed purissimum qui sunt spiritus vi- tales, in capite autem fieri anima- les. H&o sufficit breviter delibasse

pro intellegendo, actioio nuteitioniSk Plura' de hia apud medicos videri* possunt,, et apud Gonimbricenswh super caput quintum de Generat*, qumst. tertia; Rubio tractat, de aug* ment. quaestione prima, et septima*

His positis, restat explicandum,, an nutritio, solum consistat forma* liter, et proprie in illa uttima con* versione, qua alimentum interauny convertitur in partem solidam, aa etiam in illa conversione, qua ali*, mentum externum convertitur ia sanguinem, et humore», quod d&i pendet ex illa celebri quaestione, aa sanguis informetur ipsa anima, veJh tantum sit humor nutrimentalis, ex quo etiam deduoitur in qua parte tanquam in subjecta sit faoultas tritiva. Quomodo vero in ipsis, pa- ri& fiat nutritio, et aliorum humo- rum emissio, dicemus infra artin culo qumfco.

Ad hanc erqo qilbstionrm djgo pbi-» mo : Nutritionem ibi proprie, et fbn. maliter inveniri ubi alimentum transit in partem solidam, ita quod non amplius remanet alimentum, sed alitum, et nutritum : imperfecte tamen, et inchoative invenitur nu- tritio in ipsa sanguinis et humorum formatione, juxta sententiam quam statim approbavimus, quod sanguis animatur. Itaque de actione nutriti-» va loqui debemus sicut de generali-» va in viventibus, sicut enim genera-» tio non perficitur unica actione, sed pluribus, quae per diversas formae transeunt usque ad ultimam, in qua consummatur generatio, ultima forma introduota, ut explicat S. Thomas, quaest. iii de Potent, art* ix ad 9, constat enim quod prius dis- ponitur materia seminis, et sanguis nis, et efformantur membra, et in- < troducitur forma emhryonis, et tan** dem forma animalis perfecti; ita in nutritione prius alimentum diversis dispositionibus transmutatur, et di* versas formas substantiales induit.

nec enim eadem forma substantialis, quae erat in pane, vel in alio cibo, manet in massa liquida, quae fit in ventriculo, et multo minus in sanguine. Specialiter autem cum nutritio essentialiter habeat fieri ex alimento, oportet quod ibi consumetur nutritio, ubi consumitur alimentum, transitque in rem alitam, tunc autem transit in illam, quando non amplius manet nutrimentum, si enim nutrimentum manet, adhuc non est consummate nutritum, sed nutribile, restatque aliquid transmutandum, ut pure nutritum sit, ibi ergo consummatur nutritio, ubi fiunt partes solidae, quia partes solidae ita sunt nutritae, quod amplius non nutriunt, nec se habent ut nutrimentum, sanguis autem si nutritur, etiam ulterius potest esse nutrimentum.

Ex quo deducitur, facultatem nutritivam juxta diversas functiones quas exercet, in diversis organis seu partibus debere poni. Etenim facultas naturalis, pro ea parte, qua facit sanguinem, qui ita est nutritus, quod etiam est nutrimentum partium solidarum, est in jecore, quia ibi est virtus formativa sanguinis, Virtus autem formativa spirituum et nutritiva illorum est in corde, quia ibi spiritus formantur, et inde distribuuntur. Similiter facultas nutritiva spirituum animalium est in illa parte, ubi talis spiritus formantur, nempe in cerebro, ut jam supra diximus. Denique, facultas naturalis, quae convertit substantiam humidam, scilicet sanguinem in partes solidas, est in toto corpore diffusa, et in ipsis partibus solidis, quae agunt in sanguinem vel humorem alium positum in poris, et inde coagulant illum in partem solidam, sicut caro nutritur ex sanguine posito in poris, et aliae partes solidae, ut ossa, nervi, cartilagines, et alia similia ex proportionato sibi alimento.

Dico secundo : Probabilius est sanguinem et spiritus vivere et informari forma animalis saltem quoad gradum negativum. Distinguimus solum illum duplicem sanguinem, quorum primus est nutrimentalis, et habet veram formam, nam si quis alius invenitur illo imperfectior non est verus sanguis, sed humor non pleno decoctus, licet aliquo modo sanguini immixtus, et ejus colore tinctus. Hanc conclusionem negant aliqui existimantes sanguinem etiam spirituosum non vivere, sed esse in venis et corpore, sicut aqua in vase. Ita Conimbricenses cap. rv hujus libri, quaest. xxiv, art. n, cum aliis multis quos citant, et Rubio tract. de augmen, q. v. Et fundatur primo in Aristotele in n de part. animal, c. iii, qui dicit : « Quod sanguis non est continuus carni, neque cognatus, sed in corde, ac venis quasi in vase continetur, » et in ii de hist. anim. cap. xix, inquit : « Quod palpitat intra venas sanguis omnium animalium, pulsusque simul undique movetur. » Secundo, quia sanguis est quid liquidum, ergo non potest continuari corpori solido, sed in eo contineri. Tertio, quia sanguis est alimentum pro partibus solidis, ergo non potest habere eandem formam cum illis, siquidem de ratione alimenti est, quod convertatur in substantiam aliti, ergo transit de una forma ad aliam et consequenter non habet eandem formam cum re nutrita. Denique, videmus quod quando sanguis emittitur e vena extra corpus, continuatur is qui fluit extra cum eo qui est in vena, sed qui est extra non animatur, ergo neque qui est intra,

Nihilominus oppositum est probabilius et conformius D. Thomae qui sentit sanguinem pertinere ad veritatem humanae naturae, et ideo connumerat illum cum aliis partibus, quae resurgent in homine tanquam

partes humanae naturae, ut patet in m p. q. LTV, art. n, et quodlibet v et in iv, dist. xlv, q. i, art. u, ubi optime distinguit de sanguine, seu humore, prout est in statu transmutationis de forma humoris in formam membri, et sub hoc statu non resurget, sed secundum se ut habet formam determinatam sine statu transmutationis, sic resurget. Quando autem dicit D. Thomas m p. queest. xxxi, art. v ad 1 : « Quod sanguis non est actu pars, sed potentia tantum, » ipse se statim explicat, quod sanguis est potentia caro, ex sanguine enim fit caro, et ita sanguis non est actu talis pars. Et cum i p. quaest. cxix, art. i ad 3 inquit : « Quod humidum nutrimentale nondum pervenit ad suscipiendum perfecte naturam speciei, sed est in via ad hoc sicut sanguis, » bene ibi advertit Cajetanus non dixisse D. Thomam absolute quod non participat naturam speciei, sed quod non perfecte participat, et ita non concluditur, quod non sit pars animata, sed quod non sit perfecta pars sicut membrum, seu caro. Sequuntur D. Thomam communiter ejus discipuli Cajetanus citatis locis, et M. Bannez i de Generat, cap. iv, queest. xm, art. v. Et pro eadem sententia stat Aristoteles in ultimo loco nuper allegato pro sententia contraria, ubi expresse dicit, quod sanguis animatur, et fervet, ergo sentit ita contineri in venis, quod etiam animatur ab anima. Et ratio est, quia sanguis participat accidentia vitee, habet enim calorem, imo est caloris vehiculum, augetur etiam et crescit, ut quotidie experimur, et movetur in toto corpore; pertinet etiam ad veritatem naturee animalis multo magis quam unguis et pili, qui tamen informantur eadem forma totius, licet non eodem gradu, quia non sentiunt; ergo non est aliqua ratio cur

dicamus non informari sanguinem eadem anima, licet non eodem gradu. Item est magnum inconveniens, quod ad constituendum unum corpus et naturam, quod est unum ens simpliciter, concurrat aliquid, quod non informatur eadem forma, et consequenter non est continuum sed contiguum alteri, sic enim ex sanguine et ex aliis partibus non consurget unum ens per se, sed unum per accidens, scilicet conflatum ex diversis rebus discontinuis, natura autem animalis est una tanquam unum ens simpliciter, ergo sanguis non pertinet ad veritatem humanam naturam, quia non pertinet ad unitatem ejus simpliciter. Nec obstat dicere, quod sanguis est pars non integralis, neque essentialis, sed ut quid necessarium ad servandam vitam. Nam quomodocunque appelletur, non informatur eadem forma totius, nec continuatur in eodem supposito, sed solum aggregatur illis ut res distincta, ergo non componitur unum simpliciter cum aliis partibus, et consequenter non pertinet ad veritatem talis naturae, quia non componit, nec constituit illam, sed se habebit sicut dispositiones; quod etiam requiruntur ad conservandam vitam.

Sed inquires, an cum hoc dicimus de sanguine, intelligendum sit de aliis humoribus, et etiam de lacte, et semine, et qua vita dicatur vivere. Respondetur, omnes istos humores, qui cum sanguine, vel ex sanguine generantur vitali forma informari, habent enim accidentia vitee et nutriuntur, atque augentur sicut constat de lacte, et semine, quod augentur, et calorem vitalem participant quamdiu sunt intra animal, et similiter est de cholera et pituita, quod pertinent ad integritatem, et compositionem corporis animalis, quod non minus ex quatuor humoribus, quam ex quatuor elementis.

Nec obstat, quod dicit S. Thomas i parte, quaest. cxix, art. n. quod semen non informatur anima, et idem docet in ni de Potent, art. xn, et similiter in rv., distinet, xlii, quaest. i, art. n, quaest. y, docet quod lac, et semen non resurgent in hominibus. Non inquam obstat, quia sensus est, quod semen non informatur anima perfecte, sicut caro et reliqua membra, sed imperfecte, et cum tendentia ad ulteriorem informationem, vel formationem, quia semen est in putantia, ut ex eo fiat caro, et membra foetus. Atque ita in eo gradu et ratione, qua sanguis dicitur informari anima, licet ex eo nutriantur partes et fiant membra, pertinet etiam semen, licet ex eo formetur foetus, dicit enim D. Thomas in secundo, distinet, xxx, quaest. ii, art. n ad 2: « Quod sanguis aliquo modo dicitur esse de substantia generantis, et multo amplius semen quod est ad ulteriorem digestionem productum. » Quare si in sententia S. Thomee sanguis informatur anima, licet non secundum omnem gradum, a fortiori semen, alias non verificaretur quod generans de sua substantia generat filium, si semen non est substantia ejus, sed distinctum suppositum, sicut aqua in vase, ita quod non decidatur a toto, qui ei non continuatur. Sed tamen est advertendum, quod sicut in sanguine consideratur, et ipsa substantia sanguis, quae informatur anima, et status ejus quatenus est in transmutatione et via ad nutriendum, et formandum membrum, scilicet carnem vel ossa, et in hoc statu resurgit in hominibus, quia est status corruptibilis, non integritatis naturae, ita neque resurget semen et lac, quia sunt humores solum deservientes statui generationis, et corruptionis. Unde videmus sine ipsis salvari veritatem humanae naturae, sicut in pueris non est semen, eorum totum

nutrimentum ipsi necessarium est ad agendum corpus, et in his quae non genuerunt, non est lac, sed hoc non obstat, quia etiam sine manu, aut pede salvatur essentialiter humana natura, et tamen informatur eadem anima, et pertinet ad ejus integritatem. Semen tamen decisum, et lac emissum perdunt actualem informationem vitae, quia discontinuantur a vivente, sed nos loquimur de illis, quamdiu sunt conjuncta, et non emissa.

Quando autem inquiritur quo gradu vitae informantur isti humores, respondetur quod informantur gradu vitae imperfecto, scilicet vegetativo, quia non sentiunt sicut neque ungues, et capilli, sed crescunt et nutriuntur, et ita sanguis, quando extrahitur non dolet, sicut nec capillus, quando tonditur. Quare D. Thomas, in loco nuper citato ad tertium inquit: « Quod humores sunt de perfectione corporis humani, sicut et aliae partes, quamvis non perveniant ad totam perfectionem sicut aliae partes. Sicut autem partes omnes universi perfectionem a Deo consequuntur, non aequaliter, sed secundum suum modum unumquodque, ita etiam humores aliquo modo perficiuntur ab anima rationali, non tamen eodem modo sicut partes perfectiores. » Qui locus manifestissimus est pro nostra sententia, nec enim perficiuntur ab anima rationali, nisi ut a forma.

Ad fundamenta oppositae sententiae respondetur notando sententiam Gajetani i p. q. cxix, art. n, quam sumpsit ex D. Thoma, dist. xlii citata, quod in sanguine et similibus humoribus est duplex respectus, seu officium, nam et habent rationem partis integralis, licet minus perfectae, et habent rationem viae et tendentiae ad perfectiores quae ex imperfectioribus formantur, sicut elementa in mundo comparantur ad

mixta, ut corpora minus perfecta ex quibus mixta formantur, sunt tamen partes universi licet minus perfectae. Et in toto quantitativo linea, et superficies vere sunt partes in suis extensionibus, tamen respectu profunditatis seu corporis sunt termini seu indivisibilia, ita non repugnat aliquid quod absolute sit vera pars in corpore, et tamen comparative ad alias partes perfectiores, sit materia ex qua formantur, et ita sanguis est pars imperfecta et praebens materiam, ex aqua aliae partes solidae formantur. Quod alio modo distingui potest de sanguine, quoad substantiam, vel quoad statum transmutationis de liquido in solidum, et primo modo est pars in se, secundo modo est deserviens parti perfectiori.

Sic ergo dicimus ad auctoritates Aristotelis, quod sanguis est intra venas sicut aqua in vase quantum ad rationem liquidi, sed tamen ut liquor animatus, quia ut ibi dicit Aristoteles sanguis animatur, et fervet in venis. Nec obstat quod aliquid, quando sanguis exsudatur tanquam sudor, et excrementum. Respondet enim, quod vel ille humor non est sanguis perfectus et excoctus, sed adhuc informis, licet colore sanguinis tinctus ex laxatione nimia corporis, qua ille humor sanguine permiscetur ejusque colore tingitur; vel si ludatur verus sanguis, id contingit, aut ex ruptione vense, aut ex nimia pororum laxatione in quibus sanguis continetur, non quia in se excrementum sit.

Ad primam rationem respondetur, quod licet sanguis sit substantia liquida, potest tamen aliis membris continuari mediantibus fibris, quae in corporibus animalium habentium crassum sanguinem, ut in tauris manifestius apparent. Item continuatur aliis membris in suo principio, scilicet in jecore, etc in

corde, ubi sanguis decoquitur, et ibi animae informationem habet, et continuatur, licet, quia liquidus est, dicatur esse in illis ut in vase. Tertio, continuatur in poris cum membris solidioribus, quatenus paulatim coagulatur, et solidatur cum illis. Nec est inconveniens, partem solidam continuari coagulatae, et coagulatae liquidae, sicut lac dum ex una parte concrevit, continuatur alteri parti liquidae, et pars aquae congelatae alii parti adhuc liquidae. Quod uno additur de sanguine dum emittitur e venis, et de lacte dum exprimitur, et de semine, dum ejaculatur, respondetur non continuari tales humores extramissos, sed decidi, et ita licet videantur continuari, sanguis qui est in vase, et qui est in aere, et qui in vena, ibi tamen dum e vena erumpit, corrumpitur, et amittit vitam, aliamque formam induit, sicut cadaver, licet aliquid caloris vel similis virtutis retineat. Neque hoc est mirum, cum etiam membrum aridum videatur continuari sano, et virga sicca viridi, et tamen non continue, sed contigue se habent, quia habent diversas formas. Discontinuatur autem sanguis, quia rumpuntur fibrae, quae tenuissimae sunt, et sic decedit a vena, mutaturque in aliam speciem et formam, sicut cadaver.

Ad secundum fundamentum dicitur, quod sanguis est nutrimentum intrinsecum et decoctum non extrinsecum. Non est autem inconveniens, quod nutrimentum in sua ultima decoctione sit informatum anima non quoad gradum perfectum, sed quoad vegetativum, transit autem in formam membri solidi, quod nutrit, non induendo novam formam, sed novum gradum, et novum modum informationis substantialis. Et cum urgetur, quod tunc nutritio ultima, qua fit conversio in partem solidam, non erit subs-

stantialis mutatio, quia non est a privatione formae ad formam, respondetur quod est substantialis mutatio perfecte, et consummative, et a privatione gradus perfecti ad perfectum. Ut autem inveniatur ibi transitus a privatione formae ad formam, sumenda est tota collectio mutationum a mutatione cibi seu alimenti, ex tertia usque ad ultimam mutationem in formam carnis, ubi est ultimus terminus intentus, licet quia paulatim fit, quando est in ultimo complemento jam non est mutatio de forma in formam, sed de priori gradu forma in ultimum, seu in modum informandi perfectum et substantialem, quod etiam substantialis mutatio dici potest.

ARTICULUS IV.

Utrum augmentatio dum durat, et nutritio tota vita sint successivae, et continuuae?

Duplex est controversia de continuitate horum motuum. Primo, an durent continue, id est, toto vitae tempore. Secundo, an sint motus continui et successivi, id est, non discreti, nec instantanei, sed divisibiliter, et per partes continentur; et rursus, an si per partes continentur, habeant continuitatem regularem, id est, quod si tantum acquiritur an tanto tempore, dimidium in medietate acquiratur, et quarta pars, in quarta parte temporis, an vero irregulariter, sicut cum excavatur lapis a guttis cadentibus, ita tollitur pars lapidis in hoc tempore, quod tamen in medietate temporis non tollitur dimidia pars lapidis, sed disponitur toto illo tempore, ut in ultimo tollatur.

Quoad primum, duo videntur certa. Primum, quod nutritio proprie loquendo, et nisi aliquod impedimentum per accidens obstat, durat

toto vitae tempore post primum instantans, et post aliquantulum temporis, quod requiritur ut alimentum apponatur, et disponatur ut converti possit in substantiam aliti, in quo tamen tempore incipit alteratio, et dispositio ad alimentum convertendum, et sic jam inchoative est nutritio. Secundum est, quod augmentatio non durat toto vitae tempore secundum quod a nutritione distinguitur. Primum probatur, et explicatur ex Aristotele dicente in hoc primo libro : « Quamdiu salvum manet animal, etiamsi decretionem subeat, nutritur, sed non semper crescit, » ubi etiam videri potest S. Thomas, lectione decima septima. Et explicatur sic, quia non est necesse, ut ita duret nutritio toto vitae tempore, quod si in quocunque etiam brevissimo tempore non detur, pereat animal, sed quod semper sit indigentia alimenti, et nutritionis, quamdiu vivit animal, ita ut in nullo statu vitae ponatur terminus huic indigentiae naturaliter loquendo, sicut naturaliter ponitur status, et terminus augmentationi, ita ut amplius non crescat. Quod si aliquo tempore cessat, vel propter morbum, et debilitationem, vel propter carentiam alimenti, non statim peribit animal, incipiet tamen in statu corruptionis esse. Ratio hujus perpetuae necessitatis praeter quotidianam experientiam, sumitur ex ipso viventium temperamento, quod constat ex calido, et humido, et calor debet esse abundans, eo quod functiones, et operationes viventium calore ministrantur; calor autem propter sui acrimoniam agit in humidum, atque illud depascit, sicut videmus in igne, qui lignis, aut oleo, aut aliis combustilibus conservatur, et ita si humidum ipsum in viventibus non instauretur, etiam evanescet. Et ideo, quia calor continue perdit

de substantia humidi, si debet durare, oportet quod continuo convertatur alimentum extrinsecum in suam substantiam, ipse enim cum alimentum si continuo non sustentetur, et foveatur ab extrinseco, brevi peribit. Et hoc est ratio, quare nutritio loto vita tempore duret, quia toto vita tempore aliquid deperditur per calorem consumentem humidum, et consequenter deperditum indiget reparari. Sed quia non semper aqualiter calor agit in humidum, nec semper est eadem dispositio caloris, vel humidi, nec appositio alimenti, in hoc est latitudo, et aliquando interruptio, licet non statim moriatur animal, sed incipit disponi, ut moriatur si desit alimentum. Unde etiam colligitur ratio quare aliqua animalia dicuntur aliquibus temporibus sine alimento vivere, ut glires, ursi, aliqui serpentes, ut si qui similes (si historia verum sunt) hoc enim ideo est, quin licet externum alimentum non recipiant, habent tamen internum aliquem humorem crassiorem, seu pituitam. quod tempore illo a calore naturali concipitur vice alimenti et ob caloris defectum lente, et paulatim illum consumunt. Si qui vero homines dicuntur plures dies vixisse, aut annos sine cibo, vel id fabulosum est, vel causam naturalem non habuit, sed vel per verum miraculum, vel a daemone cibi aliqui ministrati sunt, aut ipsi sibi occulte ministrabant, aut ob aliquam caloris naturalis debilitatem, ita parvum consumebant, ut viderentur non comedere.

Quod vero augmentum non duret loto tempore vita experientia manifestum est. et asseritur ab Aristotele loco nuper citato, et tertio de Anima, textu u.x., et a l. Thoma super eodem loco, et secunda secunda, questione cxlvii, articulo quarto ad

secundum, et in secundo, distinctione xxx, quaestione secunda, articulo primo ad quintum, et primo parte, quaestione cxix, articulo primo ad quartum. Quod semen non informatur anima, et idem docet in ni de Potent, articulo xii, et similiter in quarto, distinctione xvi, quaestio i., articulo u., quaestio m. Et fundamentum deducitur, tum ex continua reactione, qua alimentum ipsum agit in colorem naturalem, siquidem ipsum debilitat, et minuit, calor autem deliciens non potest tantum ex alimento convertere, quantum deperdit; et sic non potest augeri animal: augmentum enim provenit ex eo quod plus acquiritur, quam deperditur; tum etiam, quia id quod acquiritur, cum sit extraneum, etiam suas qualitates imprimit humido nutrimenta!, quod advenit de novo est ita purum, sicut humidum primum rudicale: ubicunque enim fit mixtio extranei non ito purificatur virtus, sed per ipsam mixtionem languescit, et mutatur; et consequenter relinquitur illa virtus minus conduens ad augendum, quia virtus permixta, et extranea minus potest se explicare, et augeri, quam fortis, et pura; tum denique, quia si vivencia semper augerentur acquirerent tantam quantitatem, quod non possent unica anima eam informare, et ob uno corde vivificare, nisi ejus virtus etiam augeretur, et fortificaretur, unde quanto magis viveret animal, tanto adhuc posset diutius vivere secundum naturam, quia majorem haberet virtutem.

Sed objicies: Quia si calor naturalis debilitatur per continuam reactionem alimenti, et ideo minus de alimento convertit, etiam minus de humido consumit, in eodem enim colora fundatur, quod consumat de proprio, et acquirat de alieno, et consequenter non bono infertur ces-

sare augmentum, quia plus perdit quam restaurat, siquidem ea ratione, qua non restaurat propter debilitatem caloris, neque etiam consumit. Secundo, quia videmus juvenem habere fortiores calorem, et melius alimentum decoquere, quam infantem, et tamen infans augetur, non juvenis, ergo male fundatur ista ratio in fortitudine, et perfectione caloris. Tertio, quia nova materia addita, additur viventi novus calor, ergo et nova virtus, ergo quando augetur animal non decrescit virtus sed augetur, diminutio autem accidit ex debilitatione virtutis, non autem debilitatur, sed crescit crescente subjecto, et sic in quacunque nutritione, cum nova pars aggeneretur praeexistenti, novum etiam augmentum, et nova virtus ei adveniet. Denique, quia posset animal sustentari cibo facilis digestionis, quando perveniret ad terminum augmenti, et tunc facilius converteret tale alimentum, quam perderet de propria substantia, ergo tunc augeretur.

Ad primum respondetur calorem debilitatum minus consumere de humido nutrimentali, et adventitio, praesupponitur tamen plus consumpsisse de radicali quando pervenit ad illum statum caloris debilitati per aetatem. De humido autem adventitio, quanto minus consumitur, tanto magis animal gravatur, indeque potius generantur morbi, et tandem animal moritur. Similiter quanto magis calor debilitatur, tanto difficilius decoquit alimentum extraneum, quia magis dissimile, et crassius est, facilius autem consumit humidum proprium, et partes suas, sunt enim facilioris evaporationis a calore naturali. Tempore autem quo durat augmentum, quia purior adhuc est substantia, et humidum radicale, consequenter calor vitalis magis virtuosus, et purior

est, ideoque plus potest de alimento convertere, quam de propria substantia deperdere.

Ad secundum respondetur, quod calor in juvene est fortior quasi accidentaliter, non quasi essentialiter, id est, entitative, et in ratione caloris est fortior, sed non vitaliter, aut animaliter, quia non est ita purus propter admixtionem extranei, licet propter maiorem soliditatem, et densitatem partium corporis, et pluralitatem partium calor in juvene fortior sit et vegetior, pluresque actiones operetur, quae majus robur postulant. Et quia humidum adventitium minus consumitur a calore, ipsumque magis impurum reddit, ideo nec tantum perdit de isto humido quando adolescens, vel infans, nec tamen plus acquirit de augmento. Nec obstat, quod aliquando cessante statu et aetate augmenti, pinguescat animal quod etiam pertinet ad augmentum, crescit enim in latera. Sed respondetur, quod animal non dicitur augeri nisi quando crescit secundum longitudinem ita quod ossa, et partes solidiores fiant majoris quantitatis, augmentum vero illud in sola pinguedine, vel carne, etiamsi diffundatur in latera, et multo magis si solum crescat in humore aliquo magis turgido, non est augmentum simpliciter, et quoad omnes partes animalis, sed solum secundum quid, et quoad aliquam partem, scilicet quoad carnem vel humorem, etc.

An vero dentes semper crescant, Aristoteles affirmat libro ii de generatione animalium, cap. iv, et saltem non decrescunt, quia propter necessitatem cibi conterendi providit natura, ne ipso continuo attrito decrescant, sed aliunde supplentur eorum defectus, alias totaliter deficerent cum animalis dispendio.

Ad tertium, respondetur, quod calor de novo adveniens in materia acquisita non est ejusdem puritatis

©t efficaciae in ratione vitalis, sicut primus calor insitus, in quo generatur vivens, licet propter spissitudinem, et soliditatem sit fortior, sicut calor in ferro candenti, sed non secundum vim vitalem, in hoc enim magis ac magis debilitatur ipsa continua reactione, actione, et repassione, neque enim in quocunque calore consistit perfectio vitalitatis, siquidem si nimis excrescat, potius interit animal. Illud ergo temperamentum vitalitatis nunquam ita perfecte invenitur in materia acquisita sicut in primo insita et generata.

Ad quartum dicitur, quod cibus quantumcunque delicatus, aut facilius digestionis semper est impurius ipso humido radicali, et insito. Unde licet ex hoc possit dilatari vita, si impurum reddatur humidum ex cibo minus crasso, et indigesto, tamen tandem consumetur, quia aliquid impuritatis miscetur, et solum proprium erat arboris vit® humidum radicale ad illam priorem puritatem reducere.

Circa secundam difficultatem, scilicet an nutritio, et augmentatio sint motus successivi, et continui a tempore, quo animal incipit nutriri, aliqui existimant non esse motum continuum, nec successivum. Quam sententiam sequitur Tolet. libro de generatione. quaest. xi et Pomponatius lib. de nutrit, et augmentat. cap. xix et alii, et probatur primo ex D. Thoma imi, q. xxrv, a. vi, ubi inquit : « Augmentum corporale in animalibus, et plantis non est motus continuus, ita scilicet quod si aliquid augetur in tanto tempore necesse sit, quod proportionaliter in qualibet parte illius temporis aliquid augeatur sicut continuat in motu locali, sed per aliquod tempus natura operatur disponens ad augmentum, et nihil augens actu, et postmodum producit in effectum id, ad quod disposuerat augendo ipsum

animal, vel plantam in actu. » Ita D. Thomas.

Secundo, probatur ratione difficili, quia si nutritio sit motus successivus, et continuus, sequitur quod substantia alita incipiat per ultimum non esse, et substantia alimentum desinat per ultimum esse, utrumque autem repugnat modo incipiendi, et desinendi substanti®. Sequela constat, quia motus successivus non incipit in instanti intrinseco, quia in instanti non datur successio, et sic non est verum dicere, nunc est, quod pertinet ad primum esse, sed nunc non est, immediate post erit, quod pertinet ad ultimum non esse. Similiter cum ad incceptionem nutritionis desinat nutrimentum, quia quamdiu non est nutritio, nutrimentum non est conversum ; si est verum dicere nunc non est nutritio, et immediate post erit, etiam erit verum dicere, nunc est nutrimentum, et immediate post non erit, ergo nutrimentum desinet per ultimum esse. Minor vero probatur quoad primam partem, tum quia omnis substantia incipit per primum esse, ut diximus in vi Physic. neque enim minus consistit in indivisibili substantia ut aucta, quam ut primo generata, nec minus procedit de privatione ad formam, quod est carere latitudine, nec minus exigit determinatam quantitatem, atque adeo non potest in quavis minima introduci. Deinde, quia si in aliquo instanti est verum dicere, nunc non est forma viventis in alimento, et immediate post erit, vel in illo instanti est completa, et ultima dispositio, vel non ; si est ergo et forma, quia ultima dispositio non est sine forma ; si non ergo vel deest aliquid divisibile, vel indivisibile : si indivisibile, non poterit incipere immediate post, quia immediate post non sequitur indivisibilis duratio : si divisibile, ergo immediate post non

incipiet, siquidem prius immediate post incipiet medietas illius divisibilis, quam tota, ergo immediate post non erit tota, et completa, atque adeo nec ultima dispositio. Quoad secundam vero partem probatur, quia si aliqua substantia desinit per ultimum esse, sequitur vel dari duo instantia immediata, scilicet instans ultimum desitionis, et primum incoemptionis sequentis formae, aut dare materiam sine forma pro aliqua duratione, si designante una forma altera expectat aliquod tempus ut incipiat.

Denique sequitur, quod alimentum possit desinere, vel forma viventi introduci antequam materia sit plene disposita, quia si disponitur successive, et continue, et si convertitur alimentum in substantiam aliti, quando pervenerit ad ultimas partes alimenti, in quibus]conservari possit versus minimum, prius attingetur medietas unius partis motu successivo, quam alia medietas, ergo in illa ultima medietate desinet alimentum ratione 4minimi antequam introducatur ultima dispositio, siquidem haec successive introducit.

Postremo, suffragatur Aristoteli qui vñ Physicor. text. xxm, docet diminutionem continue non fieri, exemplo lapidis excavati a guttis cadentibus, quae non continue diminuunt partes lapidis, ita ut si tanto tempore extrahatur tanta pars, in medio illius temporis extrahatur medietas, sed toto illo tempore disponitur, et in ultimo pars extrahitur, ergo idem dicendum erit de augmentatione.

Omitto conveniens, quod aliqui inferunt, quia si nutritio incipit immediate post instans, alteratio desinit in illo instanti quia immediate post jam est substantia, quam disponebat alteratio. Omitto hoc, quia jam supra quaestione prima diximus ulti-

mam dispositionem non introduci ab alteratione formali, sed ab ipsa generatione substantiali, quae est alteratio eminenter, quia introducitur simul cum forma substantiali. Unde in ea duratione, qua introducitur forma substantialis sive in instanti, sive post instans jam est ultima dispositio, et desinit alteratio, quae immediate anteponebat aliquid infra dispositionem ultimam.

NIHILOMINUS DICENDUM EST*. Augmentationem et nutritionem esse mutationes successivas et continuas, prout ly successivum, et continuum opponitur instantaneo, sive unico instanti; sive discretis non tamen est continuum, si ly continuum dicat regularem proportionem, ita ut si augeatur tantum in tanto tempore, immediate ejus augeatur dimidium, et in quarta parte temporis quartum, sed nutritio, et augmentatio admittit irregularitatem, et consequenter aliquid discontinuationis propter dependentiam, quam habet nutritio a dispositione alimenti, quae non semper est aequalis, et a virtute subjecti, quandoque infirmatur, et non semper est in eadem dispositione. Haec conclusio secundum utramque sui partem explicat mentem Philosophi, est D. Thomae. Nam pro ea parte, qua Philosophus ponit augmentationem esse motum proprie dictum vñ Physicor. cap. ii, consequenter affirmat non esse instantaneum, nec per sola instantia fieri, unde expresse D. Thomas iii part. quaestio. xxxm, artic. i in corpore et ad 4, infirmat: « Augmentationem non esse actionem instantaneam, sed successivam. » Idem est autem de nutritione, quae augmentationem concomitatur. Quod vero non sint motus continui in secundo sensu, id est, regulares, et secundum proportionem assignatam constat ex locis Aristotelis et D. The⁴*

tis in primo, et ultimo argu-
mento.

Ex his sumitur fundamentum con-
clusionis, quod est duplex. Primum,
quin nugmentntio est verus motus,
ut distinguitur contra mutationem,
ut in quinto Physic. citato dicit Aris-
toteles et nos probamus ibi quae-
stione xix, sod motus non potest esse
in instanti, ut ibi probavimus quies-
tione xiv et XXI, ergo nugmentntio
est motus successivus.

Secundum fundamentum est. quia
ad nutritionem et augmentationem
non requiritur determinat* quanti-
tas, sicut ad primam generationem,
ergo augmentatio, et nutritio suc-
cessive debet fieri diffundendo qua-
litate uniformiter difformiter. An-
tea probatur, quia in nutritione, et
augmentatione supponitur vivens
habere jam quantitatem requisitam
ad suam couistentiam tam quoad
organa, quibus operari potest. quam
quoad debitam mensuram ultra mi-
nimum, in quo esse non potest, ergo
jam non requiritur determinato
quantitas in alimento convertendo,
neque propter ipsius viventis exigen-
tiam, quia jam habet sufficientem
quantitatem ultra minimum, neque
propter partem de novo aggregan-
dam, siquidem non magis requiri-
tur quantitas ut informetur de no-
vo pars aggreganda, quam ut jam
aggregatai contineantur sub formā,
quando enim adveniunt de novo, et
uniuntur, tanquam partes adve-
niant; ergo non exigitur ad illas
major quantitas, quam ut partes to-
tius esso possint, et cum aliis parti-
bus totum componere, ut nutem ali-
quid possit esse pars, non requiri-
tur determinata quantitas, ergo ne-
que ut aggregetur tanquam pars.
Imo quanto minor est pars, tanto
perfectius aget in illam, et conver-
tet in se sicut ignis minores paries
stupp», vel ligni convertit in se, ne-
que expectat ut ad determinatam

partem crescant, ergo ad aggene-
randum roijum producta) aliquam
materiam, non conducit determi-
nata quantitas, sed quanto minor
est perfectius nggenerabitur. Unde
patet consequentia, quin si non re-
quiritur determinata quantitas,
sed quacunque minor ac minor
est capax nggenerationis, non
obstabit aliquid continuitati nug-
mentationis, nisi ex pario qualitatis
quic est dispositio, non detur conti-
nuitas. Re hac autem parte non de-
ficit. quia dispositio illa fit per alto-
rationem, qum est motus continuus,
et ipsa qualitas dispositiva diffundi-
tum uniformiter difformiter, ita ut si
in hac parte datur dispositio ultima,
in parte immediata detur immidia-
tum infra illam, et in alia minus, ac
minus usque ad non gradum, ergo
oonlinuando actionem aggenerun-
tis, continuabitur etiam introductio
dispositionis in parte minori, ac mi-
nori immediateconsequenter, ctsic
eadem proportionem in eis introduce-
tur forma aggenerantis.

Quod si inquiras, quasi) ratio po-
nendi istum modum diffusionis qua-
litis uniformiter difformiter, res-
pondetur in primis id constare [ex
ferventia, nam quanto aliquis magis
appropinquat ad ignem tanto for-
tius calefit, et quanto magis recedit,
minus, ergo calor non diffunditur
ab igne icqualiter in tota sua sphara,
sed in una parte magis, in altera
minus. Secundo constat ratione. quia
qualitas non diifunditur ab agente
per hoc, quod eadem numero tran-
seat de uno subjecto ud aliud, sed
per multiplicationem producitur ab
una pario In pariem immediatam,
el sic est diversa qualitas in una, et
in alia, quadibet autem pars medii,
in quo multiplicatur qualitas, im-
perfectiori modo recipit qualitatem,
quam sit in subjecto proprio, ergo
imperfectius illam producit, et sic
quanto mngi9 elongatur ab ipso pri-

mo agente, tanto magis debilitatur ipsa qualitas a sequentibus partibus producta. Minor constat, quia si sequali modo reciperent omnes partes medii qualitatem, nunquam agens haberet terminum ab intrinseco et per se, quia si non debilitaretur ejus virtus, tam intensum effectum produceret in parte immediata, quam in parte distant; et rursus illa pars distans aequè poterit effectum suum ponere in parte immediata, quam in distant, et de qualibet est eadem ratio, ergo poterit sine termino producere in quacunque distantia, nisi ponatur impedimentum extrinsecum, et sic ab intrinseco non, determinata sphaera virtutis. Si autem qualitas paulatim diminuitur, nec ponitur aequaliter in omnibus partibus, ergo necesse est, quod duae partes non sint similes, neque aequales, sed altera magis, altera minus participet, et hoc est multiplicari uniformiter difformiter, id est, cum dissimilitudine per omnes partes sed cum uniformitate in observando istam inaequalitatem.

Ad argumenta facta in contrarium. Ad primum ex auctoritate D. Thomae respondetur ex dictis, quod augmentatio non est continua continuitate regulari, ita quod si in tanto tempore crescit in mediate temporis crescat dimidium, non tamen negat continuitatem successivam, quae opponitur instantaneis mutationibus, ut ex eodem D. Thoma diximus. Quod autem dixit D. Thomas, quod aliquo tempore operatur natura disponens, et non augens actu, verificatur in duobus casibus, tum in tempore immediato post primum instans generationis in quo alimentum non statim est dispositum; tum si ex aliqua infirmitate, vel ex defectu alimenti discontinuetur ipsa dispositio requisita ad introducendam formam viventis, et

sic necesse sit iterum consumere tempus, ut disponatur. Extra hos casus si dispositio currenti modo introducatur, et sine impedimento, per motum continuum fit.

Ad secundum respondetur, quod introductio formae substantialis generative et totaliter, quando primo fit, debet incipere per primum esse, et opposita desinere per primum non esse: continuatio autem, et aggeneratio substantiae partialis non est inconveniens, quod incipiat ad modum motus, et per ultimum non esse, et juxta modum divisibilitatis partium. Et ad primam impugnationem primae partis respondetur, quod substantia secundum se, et ut totaliter fit prima generatione, indivisibilis est et modo indivisibili fit, in quantum fit integra, et totaliter, ut autem subest quantitati, et ad modum partis, et divisibilitatis acquiritur, modo etiam divisibili fit, et secundum latitudinem partium, et tunc non sit absolute a privatione formae, sed a privatione formae, ut tanta, et in tanta materia, et in tali parte, quae divisibilis est, et ratione ejus induit modum divisibilitatis. Et licet nutritio fiat aliquando sine augmentatione non tamen fit sine nova quantitate, quae constituat rationem partis in substantia, quae de novo acquiritur non absolute, sed ut aggenerata, et secundum rationem partialem. Quando autem dicitur, quod a privatione ad formam non est transitus divisibilis, respondetur quod absolute ita est, sed per accidens, et ratione adjunctae divisibilitatis datur latitudo, et transitus divisibilis, quatenus transit a privatione substantiae absolute, sed a privatione substantiae ut tanta ad hoc, ut tanta sit, neque ad hoc exigitur determinata quantitas in ipsa parte quae aggeneratur, sicut requiritur in toto quando de novo generatur, ut jam ostensam est,

sufficit enim ad aggenerationem determinata quantitas praesuppositiva, in eo scilicet, cui addenda est nova pars substantiae, non in ipsa parte, quae de novo acquiritur, siquidem acquiritur ut pars et per modum divisibilis, non per modum totius ut totum, et unum est.

Ad secundam impugnationem huius prima? partis respondetur, supponendo quod ultima dispositio in nutritione eodem modo concomitatur formam substantialem, ut partialem, seu partialiter introductam, sicut ultima dispositio ad generationem concomitatur ipsam formam substantialem, ut primo introducendam, et per modum totius, ita quod eodem modo servatur prioritas, et posterioritas inter ultimam dispositionem et formam substantialem in una atque in alia. Quo supposito respondetur ex his, quae diximus, q. xxi Phys. art. 11, quod bene potest qualitas certa, id est, determinati gradus, qualis est dispositio ultima incipere in parte incerta et indesignata per ultimum non esse. Et ita in ipsa aggeneratione, quando in aliquo instanti est verum dicere, nunc, non est dispositio ultima, sive introductio formae, et immediate post erit, et inquiritur, an in illo instanti desit aliquid divisibile vel indivisibile, respondetur deesse aliquid divisibile indesignatum, et indeterminatum, non determinatum. Et quando instatur, ergo immediate post non incipiet, nego consequentiam, quia per se loquendo immediate post sequitur aliquid divisibile indesignatum, et sic per partem motus, qui immediate post erit, vincitur illa pars divisibilis talis qualitatis, quae restat acquirenda.

Quod si urgeas: Nam in nostra sententia immediate post jam non sequitur motus alterationis, sed actio ipsa substantialis, a qua mediate fit ipsa dispositio ultima, ut supra.

quaestion. i diximus, ergo non vincitur illa pars divisibilis per motum, quod si per generationem vincitur, jam supponitur res genita, quando dispositio ultima introducit, et vincit illam divisibilitatem, quae de erat ut res generaretur, respondetur quod aliqui dicunt deesse aliquid divisibile, et vinci per motum in tempore immediato, siquidem etiam motus divisibilis est. Quod et nos diximus q. xxi Physicor. loquendo de motu, qui immediate post illud instans incipit. Loquendo autem de actione substantiali, quando immediate post instans incipit, sicut in nostro casu, cum immediate post non desit aliquid acquirendum per motum alterationis quia jam iste cessat, sed per actionem substantialem, quae introducit formam, et dispositionem ultimam (supponimus enim non deesse aliquid praeter talem ultimam dispositionem) ideo dicendum est, quod quando immediate post instans incipit actio substantialis nutritionis, jam in illo instanti non deest ex parte qualitatis disponentis, scilicet ultimae dispositionis, nisi aliquid indivisibile, scilicet ipsa ultima dispositio, quae est terminus reliquarum partium dispositionis, terminus autem aliquid indivisibile est, sed tamen aliunde, scilicet quia introducit in parte incerta, et indesignata continui, ideo ex parte talis quantitatis, (quae etiam ad dispositiones pertinet) divisibili modo introducit illa ultima dispositio, sicut et forma substantialis, et per ultimum non esse incipit, sed hoc est per accidens, ut jam diximus, quatenus substantia acquiritur ad modum partis, et in parte incerta, forma autem certa, et indivisibilis in parte incerta incipit per ultimum non esse, ut diximus q. xxi, Phys. art. ii, in ii reg.

Ad secundam partem argumenti, respondetur quod alimentum quoad

illam partem, in qua incipit conversio per ultimum non esse, necesse est quod desinat per ultimum esse, quia incoemptio unius, et desitio alterius proportionate se habent in hoc, sed hoc totum est per accidens, et quia illa pars substantiae desinit ut tanta et divisibiliter, non ut tota et indivisibiliter.

Ad tertium respondetur quod ut diximus, q. vii Phys. art. m, quando in alimento convertendo pervenitur ad illas ultimas angustias, ut jam non sit quantitas, in qua etiam via corruptionis conservari possit forma alimenti, illae dispositiones, quae non perveniunt ad ultimam per accidens redduntur ultimae, quatenus sublata quantitate requisita destruantur omnes dispositiones conservantes formam alimenti, et consequenter ipsa forma solvitur a materia, et agens potest utendo generatione introducere formam suam. Sic ergo per accidens ex remotione quantitatis, et consequenter reliquarum dispositionum, quae in eo fundantur, potest introduci forma substantialis, et dispositio ultima eam consequens, quia non manet impedimentum in materia, et generans vel virtus ejus est sufficienter approximata, ut substantialem generationem in illa eliciat.

Ad ultimum respondetur, Philosophum stare pro nobis, quia solum negat continuitatem, quae importat regularitatem, non vero negat continuitatem quae opponitur instantaneae mutationi, hoc enim non deserviebat ad ejus intentum, sed primum, quia ibi intendebat nullum motum esse continuum, id est, perpetuum nisi localem, et circularem, ad quod sufficit, quod augmentatio non est perpetua, sed saepe interruptitur propter indispositionem subjecti aut defectum alimenti, et in hoc tenet similitudo de excavatione lapidis per guttas, quia licet

quando fit non fiat in instanti neque enim pars, quae extrahitur potest separari, et removeri nisi in tempore, tamen propter dispositiones requisitas ex parte guttarum mollicificantium, saepe interruptitur, sicut etiam augmentatio. Ultima autem gutta extrahens partem, divisibili motu extrahit, non tamen tali proportionem, quod si tanta pars extrahitur tanto tempore, medietas ejus medietate temporis extrahatur.

ARTICULUS V.

Utrum in nutritione, et augmentatione quaelibet pars viventis augeatur, et nutriatur?

Restat in his ultimis articulis examinare condiciones, quas Aristoteles ponit in augmentatione quae sunt tres. Prima, quod aliquid de novo adveniat, seu addatur. Secunda, quod quaelibet pars augeatur. Tertia, quod res augmentata eadem maneat. Prima per se est satis nota, de secunda agemus in hoc articulo, de tertia in sequenti!

De secunda ergo conditione triplex oritur difficultas. Prima, an ita augeantur omnes partes viventis, quod non solum partes aliquotae, sed etiam proportionales. Secunda, quomodo alimentum quod est in poris intrat ad partes solidas intercorum, et porum, sine penetratione. Tertia, quomodo ex eisdem partibus emittantur partes, quae corrumpuntur, et evaporantur, et aliae excrementitiae particulae per eosdem poros sine hoc quod penetrentur cum alimento, quod est in eisdem partibus.

Ad primum aliqui existimant in augmentatione non solum partes aliquotas, et certas augeri, sed etiam proportionales. Et fundantur in eo, quia Aristoteles docet omnes partes

augeri, sine ulla distinctione, ergo et partes proportionales, quia vere sunt partes. Deinde, quia partes aliquotae non habent aliam entitatem distinctam a proportionalibus, ergo si augetur aliquota, debet augeri etiam proportionalis. Denique, quia augeri aliquid immediate, et per se potest sumi dupliciter. Uno modo, quia non per aliquid extraneum, sed sibi intrinsecum, alio modo, quia non secundum partem tantum, sed secundum omnes partes augeatur. [Primo modo tam pars aliquota, quam proportionalis dicetur augeri, quia mediante ultima parte, seu extremitate suscipit incrementum. Secundo modo, nec pars aliquota, nec proportionalis augebitur, quia alimentum solum applicatur ipsi extremitati, non intus per omnes partes transit, alias vel augmentatio esset mixtio, vel penetratio partium.

Nihilominus partes proportionales non possunt dici augeri continuitate, seu magnitudine, sed solum aliquotae, et determinatae, quibus additis adduntur etiam novae partes proportionales pluralitate quasi multitudinis in potentia non incrementi, quia scilicet plures partes possunt accipi proportionaliter, quam antea. Sumitur ex D. Thoma i de Generatione, lection. xv, qui explicans illud dictum Philosophi: « Quod de ratione augmenti est, ut quodlibet signum sensibile majus, minusve reddatur, inquit, quod quodlibet signum sensatum, id est, quaelibet pars sensibilis ejus, quod augetur fiat major in augmento, aut minor in diminutione. » Nec valet dicere Aristotelem solum voluisse dicere, quod per ipsas partes sensibiles motus augmentationis redditur sensibilis, licet non propterea neget partes etiam proportionales augeri. Sed contra est, quia hoc commune est omni motui sensibili, ut fiat in magnitudine habente partes sensibiles,

et sic nihil speciale diceret Philosophus et D. Thomas de motu augmentationis, quomodo petat partes ejus augeri, et deinde, quia si motus, ut sit sensibilis, requirit partem sensibilem, et aliquotam, ergo cum pars proportionalis per se sensibilis non sit, sed per aliquotam, quia non est designabilis, ergo per se non terminat motum sensibilem, ergo neque motum augmentationis, qui essentialiter est species motus naturalis, seu sensibilis. Ratio autem conclusionis est, quia partes proportionales si crescerent, aut minuerentur possent fieri majores, vel minores, et sic crescendo per augmentum fierent designatae, siquidem crescente quantitate, usque ad aliquem terminum deberet crescere, et partes sub illo termino essent designabiles. Deinde, quia partes proportionales non minus sunt infinitae in parva quantitate, quam in magna, quia in utraque indeterminatae, et indesignabiles sunt. Crescente ergo quantitate, vel partes illae manent indeterminatae, et indesignatae sicut antea, vel non. Si non, ergo fiunt designatae et aliquotae et sic in aliquotis fiet augmentum, et cum essent in infinitum partes illae proportionales numerabiles, si fiunt aliquotae, et designatae manebunt infinitae partes designatae, quod est reddi infinitum in actu. Dicere autem quod aliquae indesignatae fiunt designatae, et augentur, praeterquam quod non est major ratio de una, quam de alia, jam hoc erit negare quod non omnes partes simul augentur. Si vero aequae indesignatae manent sicut antea, ergo non augentur, neque crescunt magis quam antea in ratione continui, et divisibilis, licet quia adduntur novae partes aliquotae etiam plures proportionales addantur, quae in his includuntur additione pluralitatis, non incrementi, sed illa pluralitas non

esi in actu seorsum, sed inclusa in partibus aliquotis.

Ad rationes oppositas respondeatur. Ad Aristotelem dicimus, quod docet omnes partes augeri, sed quomodo augeantur non dicit, augentur enim partes aliquot® etiam secundum continuitatem, quia majores fiunt, et in plures partes sunt divisibiles, partes autem proportionales non fiunt majores secundum continuitatem, quia non sunt capaces ut majores sint, hoc ipso quod indesignat® sunt, quia licet quolibet pars designata sit divisibilis, tamen non est determinate divisibilis, nisi per aliquotam. Unde aliquota crescet, vel minuetur accipiendo terminum majorem, vel minorem, quod pertinet ad divisibilitatis determinationem, sed solum partes proportionales crescent in numero adveniente nova parte aliquota, quia pluries designari potest, et in plures partes proportionales dividi.

Ad primam rationem dicimus, quod partes aliquot® non habent aliam entitatem a proportionalibus, sed non eundem modum, quia aliquot® habent extensionem determinato modo et ideo determinate crescere, vel minui possunt, proportionales autem sunt indeterminata, et ita non sunt capaces crescendi et decrescendi continue, quia augmentum non fit nisi accipiendo novum terminum majorem, vel minorem, et consequenter determinatum.

Ad secundam respondetur, quod augmentum appositum extremitati partis auget aliquotam continue, et secundum determinatum, proportionaliter autem non continue, nec secundum terminum determinatum, sed ad modum numeri, quia pluribus modis redditur ipsa quantitas divisibilis.

Circa secundam et tertiam difficultatem supponimus alimentum

non deduci ad partes solidas, nisi per poros, qui sunt tenuissima quaedam foramina, qu® replentur corpore tenui alimenti, et per quos exit sudor, vel ali®, evaporationes, est tamen inter porum et porum, pars aliqua solida, alias totum esset vacuum. Est alitem necesse ponere istos poros, quia alias non possent minutiora corpuscula, vel liquida, aut evaporabilia subintrare, vel exire a corpore, nisi vel penetrando alias partes, quod est impossibile, vel dividendo, quod esset corrumpere, et dolorem causare. Neque obstat, quod Aristoteles in hoc primo libro, tex. 1xxx, refutat aliquorum sententiam, qui admittebant poros, ut mediis illis fieret augmentatio: « Sic enim, inquit Aristoteles, fieret augmentatio per juxtapositionem. » Respondetur enim, ut constat ex littera et ex D. Thoma ibi lect. xxiii, circa finem, illos Philosophos posuisse poros ut in illis essent quadam corpuscula, seu atoma qu® componerent additionem sine ulla transmutatione, hoc autem esset destruere augmentationem, et alterationem.

Hoc posito restat difficultas, quomodo ex ipsis poris partes solid® augeantur, ita quod transeat alimentum ad partes inter porum et porum, et tamen non dividat illas, nec penetret. Et similiter partes, qu® resolvuntur, et deperduntur per calorem debent evaporari, et emitti per ipsos poros, ipsi autem pleni sunt alimento, ergo penetrabuntur, cum ipso alimento existendo simul et transeundo per ipsum porum.

Respondetur neque penetrationem fieri, nec divisionem in nutritione, quia alimentum liquidum, seu sanguis positus in poro, a vicina parte carnis per virtutem nutritivam coagulatur in carnem, et unitur illi extremitati partis tangentis porum, et in ea parte sic coagulata fiunt etiam pori de novo, resolvitur autem

aliquid carnis in evaporationem excrementitiam, et illa potest transire per porum, quia facta coagulatione sanguinis in carnem, jam sanguis occupat minus loci in poro, et in ipsa parte nova carnis fiunt etiam pori de novo, et sic datur locus sudori, vel evaporationi exeunti: sicut posito lebetes aquae ad ignem, et calefacta parte immediatiori, pars superior quaeB frigidior non est, descendit, et pars calida levior effecta ascendit, sine ulla penetratione, quia pars frigidior sua gravitate scindit partem subtiliorem, et calidiorem. Sic coagulata parte sanguinis in carnem occupat minus loci, quia densior facta est, et sic datur locum ut alia pars subtilior intret, vel alia emittatur. Similiter cum illa pars sanguinis coagulatur in carnem, unitur extremitati partis non autem scindit, vel intromittitur in partem solidam, sed pars solida paulatim resolvitur vi caloris, et illi paulatim succedunt illae novae, quaeB coagulantur, et sic pars praecedens non penetratur, nec dividitur, sed ejus extremitati unitur, interiores autem partes vi caloris paulatim resolvuntur, et sic penes extremitates fit augmentatio. Denique, pori isti facile dilatantur, vel constringuntur, sicut fit in utribus secundum quod magis vel minus replentur alimento, praesertim in partibus tenerioribus, et facile cedentibus, et tunc plus vel minus intrat de alimento, aut exit de excremento faciendo constipationem aliquam partium quantum requiritur, ut magis porus dilatetur, et sic non est necessarium recurrere ad penetrationem, ut exeant illi vapores per poros, quando pleni sunt, sed ad constipationem, vel condensationem aliquam. Neque ex hoc sequitur fieri nutritionem per juxtapositionem tantum, sicut aquae additur aqua, sed ultra illam etiam requiritur

conversio partis juxtapositae in substantiam alitae, et deperditionem alterius, quae per illam novam reparatur.

Sed quares: Cur aliquae partes non crescunt, sicut palpebrae vero partes etiam cessante augmentatione totius semper crescunt, ut capilli, et ungues. Respondetur partes corporis non esse ejusdem temperamenti, et qualitatis, et ita non eodem modo recipere augmentum, sed aliquas tardius, vel parum crescere sicut palpebrae, alias toto vitae tempore, sicut dentes propter necessitatem ne continuo attritu ciborum destruantur, quaedam etiam propter abundantiam materiae, et facilitatem transmutandi perpetuo augentur, sicut capilli et ungues, semper enim suppetunt excrementa fuligines, ex quibus capilli coaugmentantur, et ista excrementa in quacunque aetate abundant, nisi propter aliquod impedimentum, aut dispositionem contrariam impediatur illa capillorum formatio, ut in calvis, possunt tamen semper crescere, quia calor semper habet sufficientem virtutem ad plus resolvendum, et convertendum de istis excrementis in capillos et ungues, quia minori indigent decoctione. Quod vero aliqui crescant magis in quibusdam partibus, in aliis per accidens est propter abundantiam caloris in aliquibus, et defectum in aliis partibus, vel etiam propter abundantiam, aut defectum alimenti.

ARTICULUS VI.

Quomodo vivens maneat idem toto tempore nutritionis, et augmenti?

Haec est ultima conditio, quam Aristoteles exigit ad rationem augmentationis, ut id quod augetur semper maneat idem, ut patet in hoc libro, text. xxxin et xxxrv, et

ibi D. Thomas lect. xiv. Et ratio est aperta, quia si id quod augmentatur non maneret idem corrumpere-
tur, et desineret esse, et consequen-
ter aliud generaretur, et sic non fie-
ret augmentatio ejusdem, sed cor-
ruptio unius et generatio alterius,
et ita augmentum esset in perditio-
nem, et malum rei augendae, cum
tamen augmentatio, et nutritio or-
dinentur ad conservationem ejus-
dem subjecti, et continuationem
ejus; si autem corrumpere-
retur, ces-
saret finis talis nutritionis, transi-
retque in generationem, et corrup-
tionem, si autem non corrumpitur,
ergo manet idem, quod antea, quia
non desinit esse.

Caeterum ex ipsa natura nutritio-
nis oritur dubitatio circa istam con-
ditionem, et quod nutritio fit per
novarum partium accessionem et
antiquarum deperditionem, ergo
non manent eadem partes quae an-
tea, imo tandem omnes corrumpun-
tur, et aliae adveniunt, ergo neque
manet idem totum, quia hoc non
est aliud, quam suae partes. Nec sol-
vitur hoc dicendo, quod manent
eadem partes formales, et non ma-
teriales. Contra enim est primo, quia
partes formales non sunt aliud,
quam materia ipsa, et entitas par-
tium sub tali forma, et modo ergo
desinente ipsa materia per succes-
sionem novarum partium, etiam
forma, quae in tali materia erat, sol-
vitur, et sic non stat materiales par-
tes deperdi, et non formales. Secun-
do, quia unitas numerica partium,
et totius dependet a materia, et
quantitate ejus, ut a principio indi-
viduationis, ergo si partes materiales
deperduntur, etiam principium iden-
titatis numericae solvitur, atque
adeo non manet idem numero vi-
vens, neque idem numero totum,
sicut neque partes. Tertio, quia in
animalibus imperfectis, et plantis
cum nova parte materiae advenit

nova pars formae, ergo saltem in
illis mutantur partes formales, quia
mutatur ipsa forma, seu anima.

Ad primum respondetur, quod
Philosophus in hoc primo de Gene-
rat. text. xxxv et xxxvi dicit, quod
secundum speciem, seu formam
manet, et secundum materiam ad-
venit, et recedit in augmento, atque
ita manet idem numero formaliter
non materialiter. Quod aliqui sinis-
tre voluerunt interpretari, quod ma-
net caro secundum speciem, id est, ea
quae primo accipitur a generante, ad-
venit vero et recedit ea, quae sumitur
ex alimento. Quae expositio excluditur
a D. Thoma i part. quaestion. cxix,
articul. i ad 2, et supra a nobis ex-
clusa est, quia cum calor naturalis
agat in omnes partes alterabiles,
non est ratio cur non agat in illas,
quae per primam generationem ac-
ceptae sunt. An vero omnes partes
etiam duriores, ut ossa totaliter per
calorem consumantur, vel aliquid
semper de eis remaneat, aliqui af-
firmant, sed res est omnino incerta
propter varietatem temporis vitae,
nam animalia, quae longissimo
tempore vivunt non est dubium,
quin calor etiam duriores partes
ab initio generationis acceptas
tandem transmutet, et consumat,
quae tamen brevioris vitae sunt, for-
tassis non consument omnes istas
partes duriores, prout magis, vel
minus duraverit vita.

Quare S. Thomas distinctionem
illam Philosophi explicat de carne
secundum speciem, et secundum
materiam juxta diversam conside-
rationem, si enim consideretur se-
cundum id quod est formale in ip-
sa, sic manet eadem caro, secun-
dum vero id quod est materiae, sic
non manet, sed paulatim consumi-
tur, ut videmus in continua nutri-
tione ignis per ligna. Hoc autem
formale intelligitur, dispositio illa
sub qua manet cajo quantum ad

figuram, temperamentum, ordinem ad reliquas partes, et ad formam. Et intelligitur manere haec formalitas seu dispositio unitate continuationis sub partibus materiae succedentibus, non unitate indivisibilitatis, de quo videri potest D. Thomas iv contra Gentil. cap. lxxxii, ad 4.

Ad primam replicam contra hanc solutionem respondetur, quod quando dicuntur partes materiales deperdi, et non formales, non intelligitur, quod succedentibus partibus materiae eadem forma accidentaliter ita permaneat, quod transeat de subiecto in subjectum, hoc enim esse non potest, sed sicut deperduntur partes materiales, ita et accidentia prout illis affixa, quod est etiam ipsa accidentia materialiter sumpta transire, dicitur autem partes formales non deperdi, quia sub eadem continuatione ordinantur partes eodem modo ad componendum ipsum totum, non unitate indivisibilitatis, quae illi non debetur, sed continuationis. Hujus rationem accipere possumus ex D. Thoma dicta quaestione. cxix, articul. i ad 4, et ex notatis a nobis quaestione. vi Physicor. articul. prim. quia quando in igne, vel vivente paulatim consumpto alimento aliud substituitur, semper manet idem numero, qui semper, quod additur, transit in praeexistens. Quae ratio consistit in hoc, quod quando continue, et paulatim aliquid additur alteri, id quod superadditur, ipsa continuitate fit unum cum praeexistente, et rursum cum aliquid superadditur etiam fit unum cum illo; unde licet successive deperdatur, tamen ratione illius continuitatis semper verificatur aliquid de ipso toto manere cum parte superveniente, et consequenter ratione talis continuationis sub similibus accidentibus, et dispositione manere eandem unitatem munericam, non quidem numeri-

cam, non quidem ita perfectam sicut quae indivisibiliter sunt unum, sicut Angelus, vel coelum, sed unitate continuationis. Si vero tota simul materia unius auferetur ab eo, et alia totalis de integro substitueretur, non esset idem numero, quia talis neque identice, neque continuatione cum alia unum esset.

Quod si instes : In hoc non poni majorem unitatem in viventi, quam in fluvio, vel populo, quae dicuntur unum, licet partes fluant, et homines mutantur, quia fluunt sub eadem habitudine, et dispositione, et ordine, quod est habere solum unitatem ordinis, non substantiae, respondetur esse latam differentiam, quia populus non dicitur unus unitate aliqua physica secundum continuationem partium, quia homines sunt diversi numero solum habentes coadunationem convictus, quae est unitas moralis, et secundum quid, quatenus sub eisdem legibus, et societate vivunt. Fluvius autem et si habeat omnes partes continuas, et fluentes, tamen una pars non continuatur alteri per conversionem, et commixtionem, sed per successionem praecise, quia una est post aliam, unde partes, quae modo succedunt, nullam habent unitatem cum partibus, quae a viginti annis habebantur in fluvio, quia pars succedens non commiscetur, et convertitur in substantiam totius, sed emittitur consecutive post aliam. Oppositum vero est in partibus animalis, in quibus non praecise una emittitur post aliam, sed conversione ipsa in substantiam praeexistentis pertinet ad eandem unitatem cum ipso secundum conversionem, et continuationem, non pura et sola successionem. Et praeterea in animalibus perfectis datur etiam unitas formae indivisibilis, ut dicemus q. ii de Anima, art. i, et sic animal ita est dispositum, quod potest retinere aliqui[^]

omnimode, et indivisibiliter unum sive formam, sive aliquas partes duriores saltem pro aliquo tempore, fluvius autem nullo tempore idem est permanenter, et indivisibiliter, sed sola successione est unus.

Ad secundam replicam supra positam respondetur, quod unitas numerica sumitur ex materia signata, et subordinata ad quantitatem, et reliquas dispositiones, ex quibus pendet unitas, vel divisio, ut quaestione sequenti dicemus. Unde sic materia debet esse una sicut unitas ipsa numerica, quam praebet una est, si enim est una continuatione, sufficit quod materia signata tanquam principium unitatis ejus non sit identice una etiam materialiter, sed sufficit quod continuatione sit una, et secundum partes formales, seu secundum sigillationem continuationis, non indivisibilis unitatis. Secus est, si unitas numerica sit omnino indivisibilis, et identica sicut in coelo, tunc enim requiritur etiam similis identitas in materia, quae est principium illius numericae unitatis.

Ad tertium respondetur, in illis animalibus advenire novam formam, sicut et novam partem materiae, sed utrumque continuatione fieri unum, et subordinatione ad idem totum, quod componunt, ratione cujus partes materiae dicuntur manere eadem formaliter, etiam si non habeant formam indivisibiliter eandem. Quod si etiam detur forma substantialis indivisibiliter, eadem major aliqua unitas dabitur, sed tamen hoc non requiritur, sed poterit salvari unitas numerica simpliciter unitate continuationis, et subordinationis praedictae componentis semper unum super unum totum permanens per conversionem unius in aliud non per solam successionem. Itaque unitas numerica non eodem gradu invenitur in

omnibus, sed est major, vel minor, secundum quod magis accedit ad indivisibilitatem, vel immutabilitatem partium, aut recedit.

QUIESTIO IX.

DE SUBJECTO ACCIDENTIUM ET PRINCIPIO INDIVIDUATIONIS.

ARTICULUS I.

Utrum accidentia materialia subjacentur in toto composito, vel in sola materia ?

Duplex subjectum solet communiter distingui, scilicet denominationis et inhesionis. Subjectum denominationis est illud, quod denominatur a forma, id est, suscipit praedicationem ejus. Subjectum inhesionis est illud cui uniter forma, id est, suscipit actualitatem, et esse ejus. In subjecto denominationis includitur omne illud, de quo verificatur praedicatio formae, sive sit subjectum principale, sive minus principale, sive extrinsecae denominationis, sive intrinsecae; nam non solum dicitur lapis albus qui est subjectum principale, sed etiam quantitas dicitur alba, quae est subjectum minus principale, et paries denominatur visus extrinsece, homo autem videns intrinsece. In subjecto inhesionis comprehenditur subjectum quod, id est, ipsum subsistent, seu suppositum, quod se habet ut agens, vel recipiens tanquam subjectum ultimum et subjectum quo, id est, quod est ratio, seu medium recipiendi.

De subjecto denominationis nulla est difficultas apud auctores, quod accidens denominare possit ipsum suppositum, sicut cum dicitur homo albus, nec nos dubitamus posse

partem denominari etiam ab acci-
dentibus, ut cum dicuntur capilli
crispi, oculi ceerulei, superficies al-
ba, etc. licet in verificanda denomi-
natione totius, et partis observanda
sit regula S. Thomee in part. quasst.
xvi, articul. vii, quod quando aliquo
•forma indifferenter potest denomi-
nare totum et partem, si solum sit
in parte, non denominat totum abso-
lute, sed solum secundum restric-
tionem partis, sicut/Ethiops non
denominatur albus ab albedine
dentium, eo quod albedo nata est
convenire toti corpori, et parti. E
contra vero, si solum aliquod acci-
dens natum sit convenire parti,
et non toti, absolute denominat to-
tum, licet soli parti conveniat, sicut
homo dicitur videns absolute, licet
solum oculis videat, et crispus, licet
solum crispetur in capillis. Et hac
ratione Christus non dicitur absolu-
te creatura, quia hoc praedicatum
est transcendens fundatum in ipso
esse limitato, quod non convenit
soli naturae, sed personae, imo pri-
mo convenit personae, quam na-
turae. Dicitur tamen absolute servus,
quia servitus fundatur non in ipso
esse, sed in dependentia alicujus
ab alio in suis operationibus, seu
motu, servus enim non se movet,
sed movetur ab alio sicut instru-
mentum, principium autem motus
est natura, non persona.

Quare tota difficultas est, de sub-
jecto inhaesionis immediato, ad quid
videlicet immediate terminetur in-
haerentia accidentis, et a quo im-
mediate sustentetur in esse.

Sententiae praecipuae in hac parte
reducuntur ad duas. Prima tenet
materiam primam esse subjectum
sufficiens inhaesionis accidentium.
Secunda asserit solum compositum
esse immediatum eorum subjectum.
De forma autem nulla fit mentio,
quia non est ratio recipiendi, sed
actuandi, et dandi esse, et ita, si

est non subsistens, est eadem ratio
ac de materia respectu accidentium
dimanantium ab illa: de forma au-
tem subsistente ut anima rationali
est eadem ratio, ac de composito,
quia est subsistens, et de facto est
subjectum intellectus et volunta-
tis.

Prima sententia communiter tri-
buitur Averroi, qui posuit quantita-
tem, seu dimensiones interminatas
esse coevas materiae, ut refert S.
Thomas praesertim opusc. xxxi, oap.
iv, et saepe juxta eandem sententiam
videtur loqui ut in iv, distinet, xu,
quaest. i, art. ii, quaest. iv et iv con-
tra Gent. cap. Lxxxi. et aliis in locis»
et plures ex antiquis secuti sunt
eamdem sententiam, qui citantur a
M. Bannez i de Generat, cap. iv,
quaest. ix, art. m, et a P. Suarez disp.
xiv met. sect. in, in principio. Ex re-
centioribus autem aliqui non solum
quantitatem interminatam, sed
etiam figuratam et terminatam tri-
buunt materiæ tanquam subjecto, ita
quod eadem quantitas cum materia
transeat de corrupto in genitum.
Sed dividuntur, nam aliqui tribuunt
materiae secundum se, et indepen-
ter a forma, quod recipiat quantita-
tem et accidentia; pro qua parte
plures ex antiquis citat M. Bannez
loco citato, art. i. Alii existimant ma-
teriam esse subjectum inhaesionis
accidentium, supposita tamen for-
ma substantiali, a qua primo actua-
tur; pro qua sententia stat P. Sua-
rez citato loco, num. xxxi, pluresque
citant, et sequuntur Gonimbricenses
i de Gener, c. iv, q. iv, art. i. Ad-
dunt tamen in fine articuli non de-
pendere materiam in hoc munere
sustentandi accidentia a forma, ut
a conditione sine qua non, sed ut a
causa habilitante ipsam materiam
et perficiente inesse, ut possit sus-
tentare accidentia', nam ex se suffi-
ciens non est, quia sine forma non
habet esse* Denique, multi putant

accidentia pendere a materia ut a causa materiali, a forma vero ut a causa, a qua effective dimanant accidentia, et suscipiuntur in materia, et ideo quando fit transitus in materia de una forma simili ad aliam similem, possunt qualitates corruptae transire ad genitum, eo quod non repugnat qualitatem quae procedit ab uno, ab alio simili conservari.

Sententiam autem D. Thomae communiter sequuntur Thomistae ut Cajetanus ad cap. vii de ente et essentia; Capreolus in ii, dist. iii, q. i, art. iii; Durandus in vii, in n parte, dist. quaest. iv, num. xv, et videri potest M Bannez citato loco, et Flandria v Metaphys. q. xvi, art. xvii, licet concedat relativa accidentia subjectari posse in sola materia, sicut relatio qua materia respicit formam.

Ut ergo sententia D. Thomae explicetur oportet duo advertere. Primum, quid requiratur ut aliquid sit subjectum inhaesionis. Secundum, quid sit ipsum inhaerere, et quid ad illud requiratur. Quantum ad primum, duae conditiones requiruntur, ut aliquid sit subjectum inhaesionis. Prima, potentialitas ad formam accidentalem recipiendam. Secunda, actualitas ad sustentandum inesse. Quantum ad secundum requiruntur aliae duae conditiones; prima, quod sit forma realis, id est, realitas, et non modus; secunda, quod ejus actualitudo non det esse simpliciter, seu primum esse subjecto, sed supponat primum esse, praebeat autem esse dependens et consecutum. Unde in hoc maxime differt forma substantialis ab accidentali, quod licet utraque uniatur, et dependeat a subjecto, tamen forma substantialis solum dependet a potentialitate subjecti, ut in eo recepta, incommunicabilis reddatur, non tamen dependet ab ejus actualitate, eed potius

informat puram potentiam, quae est materia prima, forma autem accidentalis non solum dependet a potentialitate subjecti, in qua recipitur, sed etiam ab ejus esse a quo sustentatur, quia esse quod dat formam accidentalem, est esse secundarium, et consecutum, quod necessario supponit primum, et ideo dicitur inhaerens, dependet ab ipso esse subjecti tanquam a primo esse praesupposito, non autem dat primum esse. Unde dicit D. Thomas opusc. xxxi, in principio: « Quod proprie id quod est in potentia ad esse substantiale, est materia prima, quod autem est in potentia ad esse accidentale, dicitur subjectum, subjectum enim dat esse accidenti, quia accidens non habet esse nisi per subjectum, unde dicitur, quod accidens sit in subjecto, non autem dicitur quod forma substantialis sit in subjecto, et secundum hoc differt materia a subjecto, quia subjectum est, quod non habet esse ex eo quod aliquid ei advenit, sed quod est per se, et habet esse completum, ut homo non habet esse per albedinem: sed materia dicitur quod habet esse, ex eo quod sibi advenit, quia de se est esse incompletum, imo nullum esse habet, ut Commentator dicit in secundo de anima. » Unde simpliciter loquendo forma dat esse materiae, accidens autem non dat esse subjecto, sed subjectum accidenti.

Dices: Etiam materia prima requirit resistantiam ut recipiat formam substantialem, alias recipere-tur in nihilo, seu in non ente, ergo ista doctrina non subsistit. Item accidens non recipitur in ipsa existentia subjecti, nec in quantum est ens actu, sed ut est in potentia ad tale accidens, ut ad formam sicut dicit D. Thomas i contra Gent. cap. xxi, et i p. quaest. m, artic. vi, quod subjectum accidentis comparatur ad ipsum ut potentia ad actum, quia

accidens quaedam forma est faciens esse in actu secundum esse accidentale.

Respondetur ad primum, quod materia prima ad recipiendum formam substantialem requirit esse concomitanter, sed non praesuppositivè, et ut id, ratione cuius recipit, in re tamen semper existit, et recipit existendo, quia a forma ipsa substantiali habet esse, et sic non recipitur in nihilo, sed in ente quod ex se est capax existentie, et in potentia ad illam, ut autem subest formae de facto per illam est existens, et in actu. Ad recipiendum autem istam formam, quae dat primum, et substantiale esse, non praerequitur aliquod esse in materia, seu capacitas et potentia ad esse, in quojam differt ab ipso nihilo, et non ente, quia nihil neque habet existentiam, nec est capax existentiae, et actualitatis, non solum objective, sed etiam subjective, existendo autem recipit formam, non quia praecedat existentia, sed quia concomitatur. At vero forma accidentalis non, dat primum esse, sed secundarium et consecutivum, ideo necessario supponit subjectum esse existens antedecenter, et ad) ejus esse redditur dependens tanquam ab esse fundamentali, quod substat illi, et in quo consolidatur ipsum esse accidentis.

Ad secundum dicitur, quod accidens recipitur in subjecto, prout est in potentia ad effectum formalem, et specificum accidentis, qui communicatur subjecto tanquam actualitas ejus: at vero idem accidens quoad exercitium existendi dependet ab existentia subjecti, quae est existentia per se, non ut a ratione formali recipiendi, sed ut a terminante existentiam accidentis, quod per se stare non potest, sed in alio, et ita ab illo, ut ab esse primo per se substante terminatur, et dependet in exercitio existentia accidentis. Et ideo

potest a Deo suppleri, ut sine substantia sustentante esse accidentis permaneat, quia solum dependet ab ipso quoad exercitium existendi, et quoad terminationem in alio, exercitium autem existendi melius supplere potest causa prima efficiendo, quam substantia sustentando, et terminando. Unde substantia non est causa pure materialis respectu exercitii existendi accidentium, sed aliquid habet admixtum de formali in ratione terminantis, et sustentantis, quatenus ipsum esse subsistens subjecti communicatur accidentibus, non ut reddat ea subsistentia, sed ut in alio existentia, sic tamen terminata, ut non amplius alteri communicari indigeant ut sustententur in esse, sicut etiam quando alicui substantiae de novo adveniunt partes pertinentes ad esse totius trahuntur ad subsistentiam totius, non ut subsistant seorsum, et totaliter, sed ut inadaequate, et in alio, et tanquam partes dependentes a toto, ita accidentia, ut secundario existant, et hoc est inhaerere, id est, sic dependere ut secundario terminentur ab ipso esse substantiae, et reddantur existentia in alio non per se primo.

Sit ergo unica conclusio: In sententia D. Thomae: quod materia est pura potentia, nullo modo potest ipsa materia etiam supposita forma ut conditione tantum esse per se sola subjectum inhaesionis accidentium materialium, sed ipsum compositum est subjectum inhaesionis, materia autem solum est receptiva accidentium tanquam subjectum quo, quatenus est id quo compositum recipit accidentia post receptam formam substantialem in materia, et loquimur de accidentibus materialibus, quia accidentia spiritualia ut intellectus et voluntas in sola anima recipiuntur quae subsistens est sine ulla dependentia a materia.

Haec sententia sine dubio est D. Thomae qui communiter docet materiam primam non esse subjectum accidentium, ut affirmat in cap. vii de ente, et essentia et i p. q. lxxvi, art. vi, et quaest. lxxvii, art. vi, ubi inquit: « Quod quia forma substantialis facit esse simpliciter, ejus subjectum est ens in potentia tantum, forma autem accidentalis non facit esse simpliciter, sed esse tale aut tantum, aut aliquo modo se habens, subjectum enim ejus est ens in actu. » Nec oppositum hujus docuit sanctus doctor quaestione vigesima quinta de veritate, articulo quinto vel sexto, ut ibi manifeste videri potest.

Fundamentum hujus sententiae sumitur ex dictis, quia in materia prima non invenitur conditiones, et requisita, ut formaliter, et proprie sit subjectum inhaesionis accidentium, bene tamen ut sit principium componendi tale subjectum, et id quo subjectum redditur recipiens, forma vero est principium quo redditur actuatum ad sustentandum. Quod desint materiae conditiones dictae probatur, quia subjectum inhaesionis debet constare illis duabus conditionibus, scilicet actualitate ad firmandum, et terminandum in esse, potentialitate ad recipiendum; ex parte autem actualitatis materia prima caret ex se omni actualitate forma formali, quam entitativa, ut probavimus in primo Physicorum, quaestione tertia, et supra quaestione prima, et dato quod aliquod esse haberet, illud est imperfectum, et non sufficiens ad existendum simpliciter sine forma, nec per se solam constituit esse substans, et subsistens in actu, sed solum est principium compositi subsistentis, et substantis, ergo non constituit rationem subjecti accidentium. Probatur consequentia, quia quod est proprie subjectum, et non solum principium subjecti seu

subjectum quo accidentium, debet esse substans, et simpliciter habens esse; nam accidens dependet in suo esse ab illo, quod est esse simpliciter, nec sufficit esse inchoatum, seu principium essendi, quia accidens non acquirit esse in subjecto, nisi ut accipiat terminationem, et sustentationem in suo, siquidem de se accidens est forma, et principium existendi, sed quia imperfecta, et secundum quid exigit non sistere, nec terminare hoc esse in se, sed in alio subsistente, nec sese habet ut forma substantialis, quae ipsum primum esse constituit, accidentalis autem supponit illud et dat esse secundarium et descendens a primo, materia autem est pars seu principium illius primi esse substantis et subsistentis, nec in se habet illud, quia cum forma substantiali constituit unum esse simpliciter, ergo constituit unum esse subsistens, et substans, ergo secundum se, et sine forma non habet illud esse substans, nisi tantum ut quo, et ut principium substandi. Et confirmatur, quia primo et per se substans esse substantia prima, ut docet Philosophus in capite de substantia, est enim proprietas ejus, quod sit maxime substans, et consequenter principaliter et primo, at substantia prima non est sola materia, sed compositum, quia est hoc aliquid, ut ibi dicit Aristoteles, materia autem non est hoc aliquid, ut constat ex. vii Met. et v Physicorum. ubi probat Philosophus materiam non esse subjectum motus, quia non est hoc aliquid, et constat manifeste, quia hoc aliquid seu primo substans est id, quod substat praedicatis superioribus et accidentibus, id ergo se habet ut substans accidentibus, tanquam prima substantia, quod substat praedicatis superioribus; illud autem substat praedicatis superioribus, quod subjicitur illis, et de quo illa praedicantur, sed non

^rsedicantur de materia praedicata superiora, ut homo, animal, etc. quia materia est pars, sed non id de quo ista praedicantur, ergo non est hoc aliquid, neque maxime, et primo substans, ergo neque formaliter et per se est subjectum accidentium, quia subjectum debet esse substans, et terminans, et sustentans accidentia, ergo si id facit materia, erit in virtute primi substantis seu primae substantiae, quia id quod est primo et maxime tale est causa a qua participant ea quae non sunt maxime talia similem effectum, ergo materia si substat in virtute primae substantiae id habet, non in virtute propriae actualitatis, etiam dato quod illam haberet, quia non habet illam ut prima substantia, sed ut componens primam substantiam, et ut pars; ab ipsa vero prima substantia per se dependebit accidens ut a terminante, et sustentante ejus esse, non ut a conditione tantum.

Quod vero ex parte potentialitatis materia prima non sit immediate susceptiva accidentium patet, tum quia potentialitas illa essentialiter respicit formas ordine quodam, primo substantialem, deinde accidentialem, primo enim respicit eam cum qua constituit naturam, et esse simpliciter, quod est esse substantiale, deinde eam cum qua constituit esse accidentale, et secundum quid. Et hujus ratio est, quia potentialitas materiae est potentialitas substantialis, ergo essentialiter ordinatur, et specificatur ab actu substantiali, ergo immediatius recipit formam substantialem, quam accidentalem, siquidem potentia susceptiva duarum formarum illam immediatius respicit quae est illi magis proportionata et ad ejus specificationem per se pertinet, ergo cum forma substantialis sit actus specificans potentiam substantialem illique immediate proportionatus, essentialiter materia

respicit illam immediatius, quam formam accidentalem, et consequenter, sicut non est capax recipere formam accidentalem nisi mediate, id est, mediante forma substantiali, ita nec erit capax recipere, quia eo modo recipit, quo respicit. Denique, fit argumentum in actibus sensuum, et in virtutibus operativis, actiones enim immanentes subjectantur in eo principio a quo eliciuntur, alioquin non essent immanentes, sed non eliciuntur a potentia subjectata in sola materia, siquidem non habent a materia activitatem et influxum, sed ab anima, cujus, instrumentum et virtus est illa potentia, et eodem influxu, quo potentia operatur substantia, cujus est potentia influit, et sic cum influat forma mediante tali virtute oportet, quod ipsi sit unita, et non soli materiae. Si autem talis potentia, et actus ejus est unita non solum materiae, sed etiam formae, idem dicemus de quantitate, et reliquis accidentibus, tum quia est eadem ratio, tum quia illa virtus sensitiva et actus ejus debent recipi in parte organica, et modo extenso, alias non operaretur materialiter, ergo sicut potentia, et ejus actus respiciunt utrumque principium, scilicet formam et materiam ut subjectum inhaesionis, ita et quantitas mediante qua inhaerent.

Ultima denique pars conclusionis, quod materia sit subjectum quo, seu principium recipiendi constat, quia materia est prima radix potentialitatis et receptionis in composito cum sit potentia et primum in genere recipiendi, unde quidquid in composito recipitur, habet pro principio quo et prima radice recipiendi ipsam materiam, similiter forma substantialis est prima radix et principium actualitatis et esse, siquidem est principium ipsius esse simpliciter, seu 'esse substantialis, quod datur per formam, unde autem

oritur esse simpliciter, a fortiori dependet esse secundum quid, ergo materia et forma solum se habent ut principium quo, quia sunt constitutiva ipsius subjecti a quo dependet accidens quantum ad rationem potentialitatis per materiam, et actualitatis per formam.

Quod non est imaginandum, quod subjectum inhaesionis sit compositum, taliter quod cuilibet parti aique inhaereat et recipiatur in illa accidens, sed recipitur mediante materia, ut principio quo recipiendi, et in forma non recipitur, sed a forma dependet tanquam a principio dante actualitatem et esse, quod quia est esse simpliciter terminat, et firmat in existendo accidens, quod dat esse secundum quid. Et sic tam materia, quam forma se habent ut principia subjecti inhaesionis, sed non aequaliter, nec utrumque recipiendo, sed alterum ut principium recipiendi, alterum ut principium actualitatis et esse simpliciter et per se, a quo dependet esse secundum quid accidentis. Nec requiritur ad recipiendum accidens in composito, quo quaelibet pars recipiat, sed sufficit quod una pars sit ratio recipiendi ut principium quo, sicut visio non recipitur in omni parte hominis, sed solum in oculis et ratione eorum convenit toti homini videre, sic accidens mediante materia recipitur tanquam principio quo recipiendi, licet etiam a forma dependeat, ut a principio dandi esse. Et hac ratione ipsum compositum dicitur subjectum quod accidentium, non solum quia est subjectum denominationis, sed quia est habens in se conditiones, et principia requisita ad inhaesionem, scilicet principium potentialitatis ex parte materiae, et actualitatis ex parte formae. Nec est in accidente duplex unio ad utramque partem compositi, quia non se frabet utraque ut extremum,

sed extremum integrum est compositum, materia autem et forma non sunt extremum cui fit unio, sed principia constituentia tale extremum, et ideo est tantum unica unio non duplex, etiam partialis, quia illae duae partes, scilicet materia et forma, non sunt duae partes tanquam duo extrema unionis, sed ut constituentes unum extremum, in quo indivisibiliter sint omnes conditiones, ut sit subjectum accidentium, non in qualibet parte seorsum conditiones istae inveniuntur.

Sed inquires, an hoc compositum, quod dicimus esse subjectum, sit ipsa natura quae componitur ex materia et forma, an vero suppositum. Si enim est natura, cum sit etiam principium quo, nondum assignamus principium quod inhaesionis, sed solum principium subjecti inhaesionis; si vero ipsum suppositum est subjectum quod, ergo variato supposito variabuntur accidentia, et ita si modo Verbum dimitteret humanitatem, vel si assumeret meam, omnia accidentia humanitatis variarentur. Respondetur quod sine dubio suppositum est subjectum inhaesionis ut terminus, sicut materia, et forma principium quo, alterum recipiendi, alterum actuan- di ut diximus. Quare accidentia humanitatis Christi non sunt inhaesive in Verbo per modum receptionis, sunt tamen terminata a Verbo mediate, mediante scilicet terminatione humanitatis, et ex consequenti enim manet terminatum, et ab existentia ejus dependens quicquid illi unitum est, et adjectum. Unde si humanitas dimitteretur a Verbo non mutarentur accidentia, sicut mutantur soluta unione forma*, et materiae, quia a materia et forma dependet accidentia ut a principiis immediatis, a subsistentia ut a termino mediato, variatis autem principiis quibus immediate aliquid

hñitur, desinit quoque forma unita, non autem variato eo quod se habet ut terminus, et ut quid immediatum; sicut in Eucharistia destructa substantia panis et vini, quia tamen manet quantitas, cui immediate uniuntur accidentia, illa non destruuntur; si tamen destrueretur quantitas, destruerentur accidentia ei conjuncta, etiamsi substantia maneret.

Et si petas an quantitas se habeat ut principium quo, sicut materia, quia est ratio et medium recipiendi accidentia materialia eo modo, quo intellectus est ratio recipiendi intellectiorem, respondetur quod quantitas non est principium tanquam radix ad recipiendum accidentia, et ita proprie non est principium quo recipiendi, sed medium, quia videlicet quantitas non est principium substandi, quod pertinet ad rationem subjecti inhaesionis, sed dicitur esse medium recipiendi, quatenus inter ipsa accidentia est ordo, ita quod omnia non aequè immediate conveniunt substantiae, sed unum est dispositio ad aliud, vel ratio quare unum conveniat subjecto, sicut propriis passionibus, quae inter se habent ordinem, una est ratio, quare altera dimanet, sicut voluntas ratione intellectus, et quantitas disponit ad recipiendum qualitatem, et potentia cognoscens ad recipiendum actum cognoscitivum. Non tamen dicitur accidens esse medium quasi praebeat rationem vel virtutem sustentandi, sicque constituat rationem subjecti. Et sic colligitur ex D. Thoma in part. quaest. lxxvii, articul. vii ad 2, ubi inquit: « Quod accidens non potest per se esse subiectum accidentis, sed unum accidens per prius recipitur in substantia, quam aliud, sicut quantitas, quam qualitas. » Et similiter in quaest. vn, articul. i ad 3, inquit: « Quod duo accidentia aliquan-

do comparantur ad subjectum sine ordine, ut album et musicum, aliquando cum aliquo ordine, puta quia subjectum recipit unum accidens alio mediante, sicut corpus recipit calorem mediante superficie, et sic unum accidens dicitur alteri inesse. » Videantur quae diximus in Logica quaest. xv.

Sequitur ex dictis, potentiam susceptivam accidentium debere entitative esse substantialem, siquidem non quomodocunque est receptiva, sed etiam sustentativa accidentium, ad sustentandum autem requiritur perfectius esse, scilicet esse simpliciter, a quo dependeat esse rei, quae sustentatur et inhaeret. Gaeterum relative, et terminative, dici potest potentia receptiva accidentium accidentalium ad differentiam potentiae receptivae substantialis formae, ad eum modum quo potentia obedientialis entitative est naturalis, secundum capacitatem autem subicitur principio supernaturali, et terminatur ad formam supernaturalem. Quod vero potentia, et actus debeant esse in eodem genere, intelligitur de potentia et actu, quae omnino adaequantur, non de potentia et actu, quae se habent excedenter. De quo axioma vide explicationes positae quaestion. xii Physic. articul. H.

Solvuntur argumenta.

Primo, examinari oportet fundamentum P. Suarez disp. xiv met. seet. m, ubi tenet, quod materia prima esse potest et aliquando est subiectum proprium, cui soli quantitas inhaereat, quia materia de se habet potentialitatem ad recipiendum accidens, et habet sufficiens esse ad ipsum sustentandum, cum non careat existentia, siquidem est ens actu et extra causas, alias esset

Rihil; quod autem dependeat a forma non refert, quia dependet illa ut a causa extrinseca, sicut etiam compositum dependet a dispositionibus, et tamen non recipit accidentia per ipsas, ergo materia secundum se est sufficiens subjectum inhaesionis accidentium. Antecedens probatur, nam materia habet entitatem sufficientem ad sustentandum formam substantialem, ergo a fortiori ut sustentet accidentia quia sunt debilioris entitatis, et sic minus actualitatis supponunt in subjecto. Quod vero ita de facto contingat, quod soli materiae uniantur accidentia, probat exemplo hominis, in quo quantitas non potest uniri formae, quia spiritualis est, ergo soli materiae, quia non restat aliud in quo uniantur. Eodem autem modo uniantur quantitas in corpore humano, et in aliis corporibus. Deinde, quia accidentia eadem manent in genito et corrupto, ut idem color, eadem figura, etc. item quia materia debet determinari per dispositionem ad formam, et per ipsas debet forma educi, quantitas etiam prius debet dividere partes materiae, quam illi applicari forma, quae) solum applicatur tantae, vel tantae materiae, ergo prius debet recipere quantitatem et dispositiones, quam formam substantialem. Et confirmatur, quia accidentia nullo modo pendent a forma, nec forma habet causalitatem in ipsa, nec enim materialiter causat ea, cum non dicat potentialitatem receptivam illorum, nec formaliter, cum non informet accidentia, sed materiam, neque efficienter, cum multa accidentia non emanent a forma, nec forma efficiat sine accidentibus, ergo.

Respondetur quod materia non est actu sine forma, cum ab ipsa participet existentiam, ut ex se autem habet capacitatem receptivam esse substantialis mediante for-

ma, ut saepe probatam est. Et dato quod ex se haberet aliquod esse non communicatum per formam, sed independens ab illa, non tamen est sufficiens ad sustentandum accidentia, quia non est esse substans et terminatum in se ut possit terminare esse accidentis, ut dicatur esse in alio; nec potest immediate respicere esse accidentiale quod est secundum quid nisi prius respiciat esse simpliciter, quod est esse substantiale. Quare non dependet materia a forma, ut a conservante, sicut compositum dependet a dispositionibus, siquidem forma non potest conservare materiam, nisi mediate aliquo effectu formali, iste autem effectus formalis non est dispositivus materiae, quia est substantialis informatio, dat enim effectum formalem praebendo ipsum esse substantiale, vel determinando indifferentiam, potentialitatem ipsius esse quod habet materia, ergo oportet quod materia in suo esse dependeat a forma, si conservatur ab illa, siquidem determinatur per formam, et accipit esse substantiale a forma. Quod vero materia habeat sufficientem vim ad sustentandam formam substantialem non arguit quod possit sustentare accidentalem, quia formam substantialem non sustentat dando illi esse, sed accipiendo ab illa, et tantum praebebet ei modum existendi receptibiliter, et non permittendo ulterius communicari, accidentalem autem formam sustentat, dando ei esse, tanquam per se terminans et substans illi, et ita ad primam sufficit potentialitas receptiva esse substantialis, ad secundam vero requiritur substantialis actualitas, et completa ac per se, quae secundarium esse accidentis sustentat.

Ad id vero quod dicitur de homine substantive quantitatem, et reliqua accidentia, ex dictis constat, quod forma humana non contrahit neci-

piendo, sicut nec aliee formae, quia nec est subjectum quod recipiens, cum non sit totum, sed pars, nec est subjectum quo recipiendi, cum non sit principium recipiendi, sed actuandi, quod etiam requiritur ad inhaesionem ex parte subjecti, sicut et conditio potentialitatis ad recipiendum cuius principium est materia. Et non repugnat animam rationalem esse rationem, et principium ad inhaesionem accidentium materialium licet in se fit entitas spiritualis, quia non concurrat ad talem inhaesionem, quatenus spiritualis est, sed in quantum dat gradum corporeum et sensit unum, sicut enim non repugnat, quod anima sit entitas spiritualis, et propter eminentiam suam eliciat operationes corporeas sensuum, et praebeat effectum formalem corporeum constituendo corpus et animal, ita non repugnat, quod se habeat ut principium, quoad terminanda accidentia corporea in esse: accidentia tamen immaterialia ut intellectum, et voluntatem, immediate sola anima recipit, quia ut spiritus recipit, et sic est subjectum subsistens et ut quod et non solum ut quo.

Ad id quod dicitur de accidentibus manentibus in genito, et corrupto jam supra negatum est et explicatum, q. i, art. vii.

Ad confirmationem respondetur, quod forma concurrat ad inhaesionem accidentium non ut principium recipiendi, quod est potentialle, sed actuandi, non quidem ipsa met accidentia constituendo cum ets aliqua naturam, sed informatione actuante materiam, et quia dat esse substantiale quod est esse primum et esse simpliciter, ideo est ratio terminandi et sustentandi esse secundarium, quod est esse accidentale, siquidem per formam substantialem praebetur esse subsistens; a quo ut a primario termino depen-

det esse inherens, quod non est in se, sed in alio.

Secundo arguitur: Illi subjecto inherens accidentia, de cuius potentia educitur forma substantialis, sed educitur de sola materia, ut constat, ergo accidentia inherens soli materiae. Confirmatur, quia saltem generatio substantialis, quae est actio, non potest habere pro subjecto ipsum compositum, sed solam materiam primam, quia ex sola illa educitur eique unitur forma, et similiter relatio quam habet materia ad formam, et ad Deum creatorem, et ad aliam materiam sibi similem, vel similem, non possunt subjectari nisi in ipsa materia, quia solum ipsam dominant, et non compositum, ergo.

Respondetur negando maiorem. Nec obstat quod accidens disponens materiam debet educi ex eodem subjecto, ex quo educitur forma ad quam disponit; dicimus enim quod bene stat accidens composito, et tamen determinare ac disponere materiam, quia accidens inherere quando inheret composito, mediante materia tanquam principio quo receptioni recipitur, et sic sufficienter datur locus ut ipsam materiam disponat, et dicatur educi ex ipsa tanquam ex principio quo recipiendi, quia sicut incomposito inherens accidentia mediante potentialitate materiae, per quam recipiuntur tanquam per principium quo, ita ex ejus potentialitate in eodem sensu dicantur educi, ex composito autem simpliciter tanquam ex subjecto quod.

Ad confirmationem respondetur quod attinet ad generationem, ipsam inherens esse in toto composito generato, tanquam in subjecto quod, a quo dependet ut forma quaedam in suo esse, ejus tamen exercitium in ratione actionis educive solum respicere pro subjecto educationis ip-

sam materiam. Quod vero attinet ad relationem, sive creationis vel potius concreationis materiae ad Deum, sive materiae ad formam vel ad aliam materiam, dicimus quod aliquae sunt, quae solum habent materiam pro fundamento, sicut illae in argumento relatae, non tamen habent illam solum pro subjecto inhaesionis, eadem enim ratio est de relatione, ac de reliquis accidentibus, sicut etiam relationes fundatae in ipsis accidentibus, verbi gratia, in albedine, vel actione, licet proxime fundentur in accidentibus, inhaerent tamen toti composito, ut in subjecto substante, sic etiam relationes, licet fundatae in materia tamen inhaerent toti, ut substanti. Quod vero denominat solam materiam, et non compositum a quo sustentantur, non tollit quominus composito inhaereant, et non materiae, quia denominatio fit in subjecto juxta applicationem, et exercitium illo; contingit autem applicari uni subjecto secundum formalitatem et respectum sustentandi formam in esse, et sic denominat subjectum sustentans unionem, alii autem applicatur secundum exercitium, et formalitatem extremi, seu partis unitae, et sic non denominat subjectum unitum, quia non est pars, sed materiam. Itaque diversis applicatur et denominat secundum diversam formalitatem, et effectum. Nec obstat, quod relatio identificatur cum fundamento, et sic si fundamentum non inhaeret quod est materia, nec etiam debet inhaerere relatio, quae identificatur cum illa. Respondetur enim, quod id, quod identificatur cum alio ut modus, bene potest in suo esse dependere a toto, et quantum ad formalitatem modi, quam superaddit, inhaerere quantum vero ad materiale, et identicum, cum quo entitative est idem non inhaerere; sed hoc est tantum

materialiter, scilicet quia illa entitas cujus est modus non inhaeret: sicut sessio non distinguitur realiter a sedente, et tamen entitas sedentis non inhaeret, ipse vero modus inhaeret, id est, dependet in suo esse ab esse substantiae..

Tertio arguitur: Nam si accidentia inhaerent toti et non soli materiae, sequitur quod agant ad corruptionem sui, imo ipsum subjectum agat ad sui corruptionem consequens est falsum, ergo sequela patet, quia calor, v. g. agit ad corruptionem aquae in qua est, ergo agit per se ad corruptionem sui cum per se agat ad corruptionem causae sui, quae est aqua. Et similiter ipsa aqua quae est subjectum, agit per calorem in se receptum, nam cum calor sit qualitas activa, et insit aquae, non ipsa sola, sed subjectum per illam operatur, calidum enim est, quod calefacit, non calor; ergo si per calorem destruitur aqua, et aqua subjectum caloris*, aqua agit ad sui destructionem. Similiter etiam sequeretur, quod aqua calida non posset calorem a se expellere, et se reducere ad frigiditatem, impossibile est quod tota aqua sit agens, et patiens, ergo non potest tota esse subjectum caloris, et tota agere in calorem corrumpendo illum. Quod si dicatur, calorem non se habere ut virtutem efficientem in aqua, sed ut dispositionem ad formam ignis, tunc fit instantia, quia accidentia disponunt materiam ad formam, et non compositum, ergo inhaerent illi, siquidem non disponunt nisi inhaerendo, et ita sicut dominant materiam dispositam, ita et sustentantem talem dispositionem. Confirmatur, quia potest continuari aliquis motus in corrupto, et in genito, ut quando canis cadens e turri moritur in medio, non discontinuando motum, ergo non potest subjectari in composito, quia sic discontinuaretur.

Respondetur negando quod calor, vel aqua calida agant effective ad sui corruptionem, quia ut supra diximus quaestione prima ex D. Thoma, accidens nunquam effective in suum subjectum, sed una pars continui agit in aliam, et unum contiguum in aliud, et sic calor nunquam destruit se effective, sed illud efficiens quod agit in calidum, vel illa pars quae agit in aliam, destruit illum calorem; et quando una pars agit in aliam, et multiplicat calorem, aliqui dicunt aquam, vel subjectum in quo multiplicatur solum se habere ut deferens non ut causa principalis producens. Caeterum non videtur posse intelligi, quod medium sit deferens, nisi sit etiam producens, quia non defertur, nec transit idem numero accidens de subjecto in subiectum, vel de parte in partem, ergo multiplicatur accidens per sui communicationem, et consequenter per productionem, quia novum et distinctum accidens est. Quod si producit, ergo ut causa principalis se habet, quia assimilatur passum, seu effectum productum formae illi per quam agit una pars in aliam, quod est signum esse causam principalem in agendo, quia causa principalis est illa, cui immediate et per se assimilatur effectus, licet quia non est accidens proprium, nec habet radicem in tali subjecto, sed solum participative, et per modum transeuntis, dicitur habere modum causae instrumentalis, quantum ad modum habendi formam, non quantum ad ipsam formam habitam, quae per se et principaliter est operativa alterius sibi similis, v. g. calor caloris. Ad id vero quod dicitur de aqua reducete se ad frigiditatem, diximus in vili Physic. q. xxm et supra q. v, a. i, quod illa reductio fit a generante mediante forma aquae, quia est propria passio, quae semper reducitur in ipsum ge-

nerans tanquam in efficiens. Quod vero attinet ad dispositiones, jam diximus quod in re dispositiones nunquam inhaerent in sola materia, quia in re semper est informata forma, et sic semper datur compositum cui inhaereant, quia tamen mediante materia tanquam principio quo receptionis inhaerent, ideo materiam dicuntur disponere, et determinare, sed ab ipso composito sustentari.

Ad confirmationem respondimus supra quaest. i, art. vii, illum motum non esse continuum ex parte subjecti cum corrumpatur illud in quo prius erat, sed discontinuari in ipso instanti generationis, licet quia solum illo instanti discontinuatur per quietem negativam, et non privativam, videatur continuari ex parte temporis.

Ultimo arguitur : Quantitas sequitur materiam sicut qualitas formam, ergo saltem quantitas debet inhaerere materiae, quia si sequitur materiam praecedit formam, ut sic erit in sola materia, quod praesertim ut jam dictum est verificatur in homine, in quo quantitas nullo modo potest inhaerere formae quae spiritalis est, ergo soli materiae. Et confirmatur, quia diversae formae non recipiuntur in eadem materia, sed in diversa, est autem diversa per divisionem quantitatis, ergo prior est quantitas in materia tanquam dividens, et afficiens ipsam, quam quod forma recipiatur. Denique, haec videtur sententia S. Thomae, quia in iv, distinet, xn, quaest. i, art. n, quaest. iv, docet ex Averroee, quod oportet intelligere dimensiones interminatas ante adventum formae substantialis, alias non posset intelligi divisio materiae, ut in diversis partibus materiae diversae formae substantiales essent, similiter in iv contra Gentil. capit, lxxxix, dicit : « Quod anima rationalis manet pos

mortem, materia etiam quae tali formae fuit subjecta, manet in eisdem dimensionibus, ex quibus habebat, ut esset materia individualis;» ergo secundum D. Thomam materia secundum se est subjectum quantitatis.

Respondetur, quod illud axioma quantitas sequitur materiam, et qualitas formam intelligitur sic, quod sequitur ad compositum ratione materiae, et qualitas ratione formae, unde non oportet quod subiectentur nisi in ipso composito. Imo non est intelligendum, quod quantitas sequatur ad materiam nudam sine forma, cum constet sequi ad gradum corporeitatis, qui praebetur a forma; sed intelligitur sequi materiam, vel quia solum invenitur in rebus materialibus, qualitas autem sequitur actum, etiamsi immaterialis sit, et sic proprium est qualitatis qualificare, sicut et formae; tum etiam quia quantitas se habet in genere accidentium sicut materia in genere substantiae, quia non est activa, sed medium receptivum aliorum accidentium, et inter reliqua primum, quae omnia proportionem, et analogiam dicunt ad materiam primam, et ideo dicitur sequi illam secundum istas condiciones.

Ad confirmationem respondetur, diversas formas recipi in diversis partibus materiae, sive materia divisa per quantitatem non existentem ante formam, sed concomitantem ipsam, et consequentem eam, sicut aliae dispositiones, quarum una et prima est quantitas, sed tamen quia dispositiones ut supra quaestione prima late tractatum est, licet in genere causae formalis sequantur formam, tamen in genere causae materialis qua determinant, et disponunt materiam praeintelliguntur ad formam prioritatem naturae, seu dependentiae, non existentiae, ita quantitas secundum quod intelligitur dividere ma-

teriam, et coaptare illam formae, ut tanta materia et non plus subijciatur formae, sic intelligitur praecedere formam praecedentia naturae, quia sic consideratur per modum dispositionis materialis, et sic vocatur quantitas interminata sub praecisa ratione qua facit divisionem, ut dicemus articulo tertio, eadem tamen quantitas ut formata, et suis terminis figurata, sequitur formam, et in re ac secundum durationem semper existit cum forma, et dependenter ab illa.

Ad D. Thomam dicimus, quod in primo loco utitur sententia Commentatoris quantum ad hoc quod est quantitatem interminatam praeintelligi in materia prioritatem naturae, nam quod non praexistant in materia dimensiones secundum durationem, expresse reprobavit in Averroë S. Thomas opusc. xxxii, cap. iv. In secundo loco loquitur D. Thomas ex suppositione, et ad hominem contra Gentiles negantes resurrectionem, quos convincit ex his quae ipsi concedebant, scilicet materiam semper habere easdem dimensiones, ut dicebat Commentator, sic solvit Ferrariensis ibidem et Bannez hic quaest. rx, art. iii. Potest tamen etiam dici, quod materia dicitur a D. Thoma manere sub eisdem dimensionibus, quatenus tali formae fuit subjecta, ut sit sensus, quod materia quae ut subjecta formae sub eisdem dimensionibus manet post mortem, non quia maneant eadem dimensiones, sed quia fuit subjecta formae sub talibus dimensionibus, et manet in materia ordo ad illas dimensiones, sicut et ad formam cui sub illis fuit subjecta, non tamen ipsae dimensiones actu manent, sed ordo ad illas. Et hoc ideo est, quia ibidem paulo post dicit D. Thomas quod corporeitas quae est forma accidentaliter secundum quam dicitur corpus esse in genere

quantitatis, in nihilum cedit corpore humano corrupto, ergo sentit D. Thomas quod quantitas non manet actu, hñlec enim est corporeitas quæ est forma accidentalis.

ARTICULUS II.

Quid debeat fieri in accidente, ut separatum maneat a subjecto ?

Supponimus accidens reale, quod vere, et proprie est inhaerens, posse separatum a subjecto conservari, et dicimus accidens inhaerens, quia modus qui non habet distinctum realiter a subjecto, sed identificatur cum eo, ideo non est capax existendi separatim ab eo, quia si realiter separaretur hoc ipso haberet esse realiter distinctum a subjecto, quia separatum. Accidens ergo praesertim absolutum, quod non est modus sed realiter distinctum, sine subjecto conservari potest a Deo, ut patet exemplo quantitatis, quæ in Eucharistia sine substantia panis, et sine alio subjecto inhaesionis conservatur a Deo. Et deinde, quia vis sustentativa accidentium convenit substantiae non informando ipsum accidens, sed suo esse conjungendo, et mediante terminando quoad exercitium existentiae, non quoad informationem aliquam, seu genus causae formalis dantis speciem accidenti; et ita conjunctio illa ad substantiam ordinatur ad hoc, ut accidens conservetur in esse, et actu existat non in se, sed in alio, quia non est capax existendi in se, ei per se, sicut substantia; cum ergo existat in alio tanquam in extrinseco sibi ut conservetur in esse, et habeat existentiam sic dependentem, et terminatam, totum hoc potest Deus supplere sine tali causa sustentante, quia omnis conservatio existentiae excellentius fit a prima causa efficiente, quam

ab aliqua causa creata extrinseca, sive materiali, sive efficiente, siquidem id facit in virtute primae causae, et sic ea remota, adhuc in virtute Dei sustentari potest, quia illa dependentia a substantia solum est dependentia in existendo non in constituendo naturam accidentis. Si tamen effectus hic non esset sola conservatio in esse, sed aliquis alius effectus formalis, non pertinens praecise ad exercitium existentiae, sed ad aliquam specificationem, vel formalitatem intrinsecam, non posset a solo efficiente Deo suppleri, quia efficiens supplet existentiam, quam proprie respicit et praebet, non autem specificationem, vel formalitatem aliquam constitutivam. Et in hoc consistit ratio S. Thomae iii part. quaest. lxxvii, art. i, quod idcirco potest Deus conservare accidens sine subjecto, quia effectus magis dependet a causa prima, quam a causa secunda, et ideo remota causa secunda per quam conservabat esse accidentis, adhuc se sola potest illud conservare. Quare solum supplet Deus effectum causae secundae, in eo quod est conservare esse, non in eo quod est constituere, vel quoad specificationem formalizare. Et ita non supplet Deus causam materiale exercendo officium causae materialis, vel formalis, sed solum id, in quo illa causa erat conservativa existentiae, in hoc supplet per efficientiam id quod illa faciebat per terminationem, vel sustentationem.

Sed tunc est difficultas, quid producat Deus in accidente, et quid in illo fiat, ut se solo et sine substantia sustentetur in esse. In quo aliqui sentiunt, quod additur aliquis modus ipsi accidenti, quando sustentatur extra subjectum, et redditur per se existens. Quod insinuat Cajetanus in part. q. lxxvii, art. i, licet obscure loquatur, et esse probabile fate-

tur Suarez in tom. in p. disp. lvi, sect. ii. Oppositum vero tenet Scotus in iv, disp. xii, q. i, .M. Soto ibi et Nunno super locum citatum in p. D. Thomae.

nihilominus dicimus: Quod accidens per separationem non acquirit novum esse, sed antiquum remanet' ut saepe affirmat D. Thomas quaest. lxxvii citata, praesertim art. i ad 3, ubi dicit: « Quod remanent accidentia virtute divina in illo esse individuato, quod antea habebant. » Et loquitur de illo quod habebant in substantia panis et vini. Ratio est, quia actio Divina conservans esse accidentium, non mutat earum entitatem, alias non conservaret eandem, ergo neque mutat esse proprium, hoc enim non mutatur entitate immutata, nec unit illis aliquam existentiam extraneam, quia non potest assignari quamam sit, nec enim est Divina, cum non uniantur accidentia Deo; nec creata esse potest, cum nulla detur aliena, quae illis accidentibus uniatur, nec possit existentia unius creata servire alteri propter sui limitationem. Actio ergo Divina separans accidentia non est productiva novi esse, sed conservativa antiqui, licet non cum dependentia antiqua.

Nec obstat si dicas, quod inhaerentia accidentis, et existentia sunt idem realiter, vel saltem inhaerentia est medium recipiendi accidentium existentiam, sicut subsistentia est medium recipiendi existentiam substantiae, ergo non potest removeri inhaerentia nisi removeatur existentia.

Respondetur quod inhaerentia est modus existendi distinctus ab ipsa existentia accidentis, sicut in substantia distinguitur subsistentia ab existentia, et sic separari potest existentia ab inhaerentia, et manere sine illa, saltem ut modus sine modo, eo quod inhaerentia essentialiter est

modus dependentiae a causa materiali, et subjectiva tantum, seu a causa substante, existentia vero praecipue a producente; et quia Deus est principaliter producens, potest istam sine illa conservare. Et ex hoc amplius constat differentia inter existentiam substantiae, et accidentis, quod existentia substantiae est existentia perfecta, et per se, et dat primum esse, et sic per se requirit, et supponit subsistentiam, quae est terminus totius, quia illud esse primo convenit toti, seu termino, non parti, quae dependenter a toto habet esse, et consequenter supponit ipsum totum tanquam prius. Unde remota subsistentia removetur talis existentia substantialis, prout est existentia perfecta et per se; parti enim non convenit nisi ut quo. At vero accidens non habet existentiam perfectam, et totalem, sed indigentem alteri adjungi, ut ibi terminetur, et non decidat; unde prius convenit ei talis existentia, quam inhaerentia, per quam perficitur, cum alteri innitatur, et terminata reddatur, non sicut existentia substantiae, quae ex se postulat non inniti alteri, sed per se subsistere. Et ita sublato subjecto, cui innititur accidens, conservat Deus sine ista innitentia ipsum esse, quod conservabat.

secundo dico: Quod non est necesse producere novum modum positivum superadditum accidenti separato, ut existat per se, sed sufficit conservare illud esse sine illa inhaerentia, et sic solum consequitur modus privativus, scilicet existere sine illa dependentia; sicut ad hoc quod Deus producat se solo effectus aliquos in rerum natura, verbi gratia, sanitatem sine medicina, et lucem sine sole, aut hominem sine generante, non indiget ponere novum modum in ipsa re sic producta, sed solum remotis causis secundis

dare illis esse quod per tales causas daret, ergo similiter ad separandum accidens sufficit separata causa secunda illius esse conservare, ergo non requiritur alius novus modus superadditus. Et praesertim quia ille modus, nec potest esse substantialis, nec accidentalis: non substantialis, quia nulli substantiae est debitus, vel proprius, substantiae enim debetur modus existendi per se sine aptitudine ad inhaerendum, illud autem accidens manet cum aptitudine ad inhaerendum, et solum actuali inhaesione destituitur, ergo non accipit modum substantialem. Nec etiam est accidentalis, quia modus accidentalis non potest extra subjectum sustentare, et constituere cum ex se petat subjectum et respiciat illud hoc ipso quod accidentalis est, et positivus constituens subjectum in modo accidentali essendi, seu proprio accidentis; ergo non datur, sed sola continuatio existentiae cum privatione dependentiae a subjecto, sicut quando anima separatur a corpore, licet amittat modum informandi positivum, non tamen acquirit novum modum nisi tantum privativum; scilicet existere sine corpore, et habere suum esse non communicatum corpori.

Sed objicies: Ille concursus Dei quo sustentantur accidentia sine subjecto, non est idem quo sustentantur ante mediante substantia, sed perfectior, et efficacior, ergo habet distinctum terminum, et distinctam perfectionem in illo, ergo vel vel novum esse, vel novum modum.

Secundo, D. Thomas affirmat quaestione illa lxxvii, art. i ad 4, quod quantitas separata, ita habet esse, quod componitur ex quo est, et quod est, quod antea non habebat, et articul. i ad 2, dicit, quod accidens accipit modum substantiae, et articul. m, quod accipit unitatem

substantiae, ergo habet aliquid positivum, quod ante non habebat. Tertio, connaturalius est ut quando tollitur aliquis modus, praesertim si sit modus terminans esse, succedat alius, sicut ablata terminatione quantitatis ut figura, aut situs, ubi, succedit alius modus, ergo sublata inhaerentia, alius modus succedit et praecipue, quia nobilior modus existendi separate, et sine dependentia a subjecto, quam cum illa, existere autem sine dependentia non potest esse sine aliquo positivo et non per solam negationem dependentiae, ergo a fortiori modus existendi separate a subjecto. Quod si illa per seitas non est positivus aliquis modus evacuatur fundamentum ad ponendum contra Scotum, quod subsistentia sit modus positivus. Denique, concursus quo per materiam conservabatur accidens erat idem cum concursu ipsius causae secundae sustentantis, modo autem invenitur sine tali concursu causae secundae, et sine educatione, et dependentia a subjecto, ergo est distinctus, et consequenter distinctum terminum habet in ipso accidente.

Ad primum respondetur, quod ille concursus quo Deus conservat accidens separatum distinctus est ab illo conservaturi in subjecto, non ex parte rei productae, vel modi superadditi, sed ex parte modi producendi, quatenus conservatur illud accidens cum concursu non identificato cum sustentatione materiae, antea autem conservabatur cum concursu identificato cum tali subjecti sustentatione, ista autem diversitas modi agendi non infert novum modum positivum superadditum ipsi rei productae, sed sufficit quod tollat aliquam dependentiam, quam antea habebat, idem enim quod Deus producit concurrente cum alia causa, potest producere agendo se solo, ut in exemplis supra adductis patet.

sine hoc quod novum modum producat, superadditum ipsi rei productae.

Ad secundum respondetur quod D. Thomas non explicat, quod iste modus, quo existit accidens separatum, sit modus positivus et superadditus, sed sufficit quod sit privativus, ut explicatum est. Et quando dicit, quod accidens separatum est compositum ex esse et quod est, id quod est, non importat essentiam accidentis cum modo positivo, sed sufficit ipsa essentia accidentis cum remotione inhaerenti, sic enim componit cum sua existentia tanquam id quod est, id est, tanquam entitas actu non existens in alio, nec informans ut quo, et consequenter ut quod, et ad hoc sufficit negatio inhaerentiae cum conservatione existentiae, et consequenter cum compositione cum ipsa. Dicitur etiam habere modum aut virtutem substantiae, non positivum modum accipiendo, sed inhaerentiam relinquendo, in quo se habet ad instar substantiae.

Ad tertium respondetur, quod etiam hic succedit aliquis modus modo inhaerentiae, sed privativus non positivus; nec enim semper succedit positivum alteri positivo, ut patet cum mortuo filio non succedit patri altera relatio, sed privatio relationis, et luci succedunt tenebrae, et visui caecitas; cur ergo non poterit succedere modo inhaerentiae privatio ejus? Et quando dicitur quod est nobilior modus existendi in accidente separato, respondeo quod est nobilior per remotionem actualis dependentiae quae est quaedam imperfectio, non per modum superadditum positive postulanti illam perfectionem sicut modus substantiae*, quae habet perfectiorem intrinsecam: sic concursus Dei sic conservans perfectior est, quatenus per se sine causa secunda agit,

non quia perfectiorem effectum, seu modum producat sicut in superkoribus exemplis ostensum est, et sicut anima rationalis ex separata habet perfectiorem statum essendi, quam cum existentia in materia, quatenus ab illa aliquo modo aggravatur, et materializatur, nec tamen novum modum positivum oportet quod acquirat. Quod vero additur de ipsa substantia respondetur, quod substantia non solum habet negationem actu dependendi, sed non habet capacitatem, nec aptitudinem ad inhaerendum, et ita debet habere modum sic existendi, quod excludat omnem potentiam dependendi, non autem quod solum removeatur actualis dependentia, in accidente autem solum actualis inhaerentia removeatur; unde sufficit in ea actualis privatio sine modo positivo; in substantia autem modus positivus requiritur, quia ab intrinseco reddit incapacem inhaerentiae.

Ad ultimum jam diximus concursum divinum quo sustentatur accidens esse distinctum ab eo quo sustentabat mediante subjecto, quia non identificatur cum illo, sed remoto illo operatur, nec tamen sequitur quod producat novum modum positivum, sed idem esse cum remotione dependentiae a causa secunda, ut explicatum est.

ARTICULUS III.

A quo principio sumatur individuatio substantiae materialis

Pro clariori notitia terminorum oportet supponere, quid sit formaliter individuatio in substantia, quid ejus principium, et quis terminus. Individuatio ergo potest considerari et metaphysice, et logice, et physice. Metaphysice dicit ultimum gradum in serie cujuscunque pradicamenti, sicut genus supremum di-

oit gradum primum ; et iste gradus ultimus fit per differentiam ultimam, quae est individualis contrahens speciem, logice dicit relationem subiectibilitatis ad praedicata superiora, et praedicabilitatis de uno tantum, id est, de se ipso, et utrumque est secunda intentio. Physice est ipsa unitas numerica, qua aliquid ita est unum, quod est indivisibile in se et divisibile a quolibet alio, sicut illud definit S. Thomas 1^a part. quaestio. xxix, articul. iv. Itaque qua parte dicit unitatem incommunicabilem et ulterius indivisibilem dicit individuationem, ut in uno tantum ; qua parte dicit divisibilem a quolibet alio, supponit vel admittit multiplicationem individualement, ita quod unum individuum dividatur et separetur etiam a quolibet individuo sub eadem specie constituto, si detur. Unde in hac difficultate non possumus loqui de individuatione substantiae materialis, quin etiam loquamur de ejus multiplicatione, et utriusque rationem assignemus.

Principium individuationis dicitur fundamentum illud vel radix, unde sumitur ista unitas sic indivisa seu ulterius indivisibilis in plura, et divisa qualibet alia etiam similis unitatis individualis. Et inquirimus an desumatur ex principiis constitutivis et propriis ipsius naturae, an vero ex aliquo quod sit extra conceptum naturae, et quidditatis. Oportet enim quod ad individuationem multiplicandam concurrant duae conditiones; prima, quod id quod individuat pertineat ad substantiam et substantialem unitatem faciat, siquidem individuum substantiae etiam pertinet ad praedicamentum substantiae, tanquam ultimum in ejus linea ; secunda, quod ita multiplicet substantiam substantialiter, quod non essentialiter, nec formaliter, quia individualis distinctio non proponitur unitati formali, prout spe-

cifica est, sed totam speciem, et quidditatem conservat in uno individuo et in alio, non autem formalem distinctionem specificam, et quidditativam facit.

Terminus individuationis est subsistentia seu suppositalitas, quae per se solum invenitur in individuis substantialibus, quae per se terminantur et per se sistunt in esse; accidentia autem non habent in se terminationem et subsistentiam, sed per inhaerentiam ad rem subsistentem redduntur terminata. Et non individuatur substantia per istum terminum, sed per illam modificatur, seu terminatur, quatenus redditur ulteriori supposito incommunicabilis, videmus enim quod humanitas Christi Domini non habet propriam subsistentiam, et tamen habet propriam singularitatem, quia ut singularis et distincta ab aliis naturis assumpta est, non autem per ipsum Verbum singularizata est.

Ex quo nascitur, quod cum subsistentia se habeat ut terminus, et modus ultimus substantiae, non repugnat ex eadem natura singulari si impediatur, aut removeatur propria subsistentia, postea dimanare aliam numero diversam a priori sine ulla singularitatis divisione, sicut ex eadem numero quantitate si removeatur superficies, vel punctum terminans dimanabit aliud, sic ab eadem numero natura etiamsi multiplicabilis non sit, quia singularis est, sive sit corporea, sive incorporea, illae plures subsistentiae sic succedentes dimanabunt, et sub eodem ordine ad principium individuans continentur, quia dimanat ab eisdem principiis in virtute primae generationis, quae ita produxit hanc naturam singularem sub ista numero subsistentia, quod si impediretur succederet alia loco illius, quae omnes per modum unius censentur sub tali natura singulari, et ejus

principiis et generatione, et ita haec diversa successio non multiplicat naturam, siquidem etiam eidem singulari natura? convenit, sive materialis, sive immaterialis sit. Quamquam in hoc haerere potest sententia, et non improbabiliter defendi, quod ab unica et singulari natura solum potest emanare unica subsistentia propria, ita quod si semel habuit propriam, et illa impediatur per assumptionem hypostaticam, si iterum dimittatur talis natura, non emanabit alia subsistentia, sed peribit substantia, eo quod subsistentia, et existentia non se habent sicut propriae passionis, quae supponunt naturam existentem, non ad constituendam existentiam pertinent, sicut terminus subsistentiae, et existentiae, quibus sublatis perit et desinit natura, sicut etiam cum motus cordis cessat, non potest alius emanare, quia perit natura, multo ergo minus dimanabit existentia, vel subsistentia semel ablata. At vero si nunquam propria subsistentia emanavit, sicut modo in humanitate Christi, quae nunquam habuit propriam subsistentiam, si dimitteretur, emanaret in vi primae generationis.

Varix sententix.

Circa principium ergo individuationis variae sunt Philosophorum sententiae, quae varietas inde orta est, quia multa requiruntur ad singularitatem quae non videntur in unam radicem et principium reduci posse. Nam in individuatione invenimus unitatem, et sic videtur sequi ad entitatem: invenimus etiam divisionem a quolibet alio, et sic videtur sequi quantitatem: invenimus quod sit ultimus gradus in serie praedicamentali, et sic videtur sequi ad eandem formam,, ad quam sequun-

tur alii gradus: invenimus, quod non constituit gradum quidditativum, neque facit differre essentialiter, cum omnia individua sint ejusdem rationis, et sic videtur sequi ad accidentia, quae extra quidditatem sunt. Denique, individuum habet incommunicabilitatem, quia non est commune, nec communicabile pluribus, et sic videtur sequi materiam.

Ex his diversae sententiae derivatae sunt, quae praecipue reducuntur ad quatuor. Prima affirmat unumquodque individuari se ipso et ex propria entitate, et sicut se ipsa habet unitatem formalem, et omnis unitas est passio entis, ideo ipsam entitatem ponit pro principio individuationis. Ita tenet P. Suarez disputation. v Met. section. iv, et pro ea citantur alii antiqui, ut Niphus, Zimara, Avicenna, Averroes, et alii.

Secunda sententia per aliud extremum est Scoti, qui videns individuationem non addere praedicatum quidditativum, nec facere differre quidditative, dixit individuationem fieri per aliquid distinctum, et tanquam extrinsecum adveniens naturae, quod vocavit haecceitatem, cuius effectus formalis est reddere naturam indivisibilem in partes subjectivas. Nec oportet quaerere intra naturam principium singularitatis, sed solum in natura est potentia et indifferentia, ut sit haec vel illa, sed per additionem entitatis extrinsecae id debet fieri, sicut per entitatem ab extra advenientem, quae est praedeterminatio, indifferentia potentiae operantis determinatur, ut juxta modum suum singularem et certum effectum operetur, et sicut per additionem existentiae redditur ipsa essentia actu existens. Ita sumitur ex Scoto in ii, dist. m, quaest. vi.

Tertia sententia attendens ad divisionem, quam facit individuat

intra eandem speciem, et quia actus est qui distinguit assignat pro principio individuationis aliquam formam. Quidam formam substantialem, quod attribuitur Averroi in de Anima, cap. vn, et Avicennae libr. vi naturalium, part. i, alii quantitatem quod Scotus citato loco, quaestion. rv attribuit Gotifredo, et ex parte sequuntur Soncinas vii Met. quaestion. xxxiv, Ferrariensis i contra Gent. cap. xxi, Capreolus in ii, distinctet, m, quaestion. i, quatenus ex duobus quae ad individuationem requiruntur, scilicet quod sit incommunicabile multis, et distinctum numeraliter ab aliis, hoc secundum tribuunt quantitati, favetque D. Thomas in iv, distinction. xi, quaestion. i, articulo primo, quaestion. m ad 3, et aliis locis postea citandis.

Quarta sententia attendens ad modum proprium individuationis, et singularitatis, qui est incommunicabilitas, affirmat materiam primam esse principium individuationis, id est, ultimum subjectum incommunicabile. Sed cum materia de se sit pura potentia, et indifferens ad plura individua, imo ad plures species, individuatio autem supponit naturam specificam constitutam, ideo quidam assignaverunt pro principio individuationis materiam ut informatam forma substantiali, quia actus est qui distinguit. Alii vero ponunt materiam, ut signatam quantitate, seu cum ordine ad quantitatem esse principium individuationis, quod frequenter dicit S. Thomas et sequuntur Thomistae. Inter quos tamen est magna varietas declarandi istam signationem quantitatis, an sit ipsa quantitas ut actualiter informans materiam, an vero radicaliter praehabita in materia, an solum ut connotata, et per modum conditionis inclusa; de quo postea agemus. Nec defuerunt, qui subsis-

tentiam et existentiam pro principio individuationis assignarunt, ut refert Scotus loco citato, quaestion. m, eo quod habent rationem ultimi termini incommunicabilis.

Resolutio.

Dico primo : Non potest natura specifica ex sola entitate sua quae praecise includit praedicata quidditativa, esse principium adaequatum individuationis. Itaque sola entitas et essentia rei se ipsa et sine alio ordine, vel extrinseco superaddito, non est principium individuationis. Ubi non loquimur de entitate nisi secundum sua praedicata quidditativa, et non secundum omnia alia, quae in re concernit, sic enim ipsam materiam et quantitatem, et accidentia includit, et sic non est dubium habere in se principium individuationis; qua ratione dixit D. Thomas i par. q. xxix, art. i, substantiam se ipsa individuari, accidentia vero ex subjecto, eo quod substantia intra suam entitatem includit unde individuetur, sicut includit unde subsistat, accidens vero requirit aliud ens praeter se, ut existat et individuetur, quia non in se, sed in alio existit.

Haec conclusio ex eisdem locis D. Thomae et Aristotelis colligitur, quibus postea ostendemus principium individuationis sumi ex materia signata, quantitate, et ideo infra adducentur. Fundamentum vero sumitur primo, quia ad individuationem rei materialis non solum requiritur unitas indivisa in se, sed etiam divisa a quolibet alio individuo intra eandem speciem, cum enim natura materialis sit capax plurium individuum, oportet quod principium individuationis sit sufficiens distinguere non solum ab individuo alterius speciei, sed etiam propriae, ergo

oportet individuationem dimanare a tali principio, quod sit principium distinctionis substantialis, et non essentialis, seu formalis, quia scilicet non opponitur, nec destruit unitatem formalem, siquidem per differentias individuales non differunt individua quidditative et formaliter, sed conveniunt in eadem essentia et ratione speciei atomae, ergo illa distinctio faciet solum differentiam materiale, siquidem non opponitur unitati formali, nec tollit illam; sed illa est distinctio specifica et formalis quae fundatur in ipsa divisione formae ut forma est, id est, in ipsa contrarietate formarum, quae ex intimis formae nascitur, quatenus una forma habet oppositionem cum alia, ut notat S. Thomas x Met. lect. xi, ergo individuatō seu differentia individualis non potest oriri ex ipsa entitate, secundum aliquod praedicatum quidditativum seu formale, et essentialē, quia sic deberet talis divisio efficere, quod unum praedicatum essentialē esset in uno individuo et non in alio, quod esset tollere individualem distinctionem et facere specificam, ergo non potest oriri ex praedicatis quidditativis, et essentialibus, ita quod sit in uno individuo unum praedicatum quidditativum, et non in alio, ergo oportet id reducere ad aliquod principium, quod quidem pertineat ad substantiam rei, nec tamen essentialē et formalem divisionem faciat, solum ergo faciet materiale, quia formalis non est, licet formas ipsas et quidditates materialiter dividat, atque adeo non potest procedere ex entitate formae, ut constituit unitatem formalem et essentialē, et facit officium formae, sed quatenus ei adiungitur aliquid, quod sine distinctione formali faciat distinctionem formarum, id est, quod ipsae formae distinguantur, sed non ex vi formalis et essentialis rationis, ergo

ex aliqua ratione praeter essentialē, sed totum quod est entitas formae et naturae, est essentialis ratio, quia pertinet ad quidditativum conceptum talis entitatis, ergo ex solo praeciso conceptu entitatis, sine aliquo adjuncto extra conceptum essentiae non est principium unde oriatur diversitas individualis, quare oportet assignare pro principio talis divisionis numeralis aliquid quod sit substantia, nec tamen ad formalem distinctionem faciendam concurrat, sed solum ad materiale, quia individua differunt substantialiter, ut diversae substantiae, et non essentialiter seu formaliter, sicut partes integrales differunt tanquam partes substantiales, sed non ut essentialiter pertinentes ad compositum, quia sine qualibet vel aliqua earum, salvatur essentia compositi.

Quod si dicas: Quod esse individuum est praedicatum intrinsecum et essentialē ipsi composito, quia per modum totius ponitur in praedicamento, etsi includere debet etiam ipsum gradum ultimum individuationis, de quo praedicantur omnia praedicata superiora, ergo debet individuatō ex principiis intrinsecis oriri, respondetur individuum esse quid intrinsecum per modum terminantis, et modificantis, seu per modum subjecti potius quam praedicati, siquidem est id quod omnibus praedicatis superioribus subijcitur; unde pertinet ad rem per modum constituentis subjectum, non naturam, et per modum modificantis quidditatem. Nec requiritur quod oriatur ex essentialibus principiis, sicut propriae passionēs, sed sufficit quod conveniat per denominationem intrinsecam, et tanquam modificatio intrinseca, et secundum id quod pertinet ad statum rei, magis quam ad intrinsecam entitatem, et constitutionem. Hic tamen status.

¶t hic modus ita convenit rei, quod dicit ordinem, et connotationem ad aliquas conditiones extrinsecas, et non omnino absolute extrinseca quidditate convenit.

Secundo, probatur conclusio, quia unitas individualis in quantum individualis, et similiter individualis multiplicatio non convenit naturae, neque in primo, neque in secundo modo per se, licet conveniat in tertio, qui non est modus praedicandi, sed existendi, sicut nec quartus modus per se est praedicandi sed causandi. Si ergo non convenit naturae, neque in primo modo dicendi per se, neque in secundo, ad hoc ut ei conveniat, indigebit aliquo principio extra naturam, quod sit ratio conveniendi, et sic non omnis entitas seu quidditas secundum se considerata est principium et radix distinctionis, et unitatis numericae. Consequentia patet, quia quod non convenit alicui ex propria et intima connexionem, ergo convenit per aliud, quia in intrinseca ejus ratione non est sufficiens principium conveniendi. Antecedens vero probatur, quia quod convenit alicui per se, convenit omni, omne enim quod est per se, est de omni, ut docet Aristoteles in primo Poster, et communiter omnes Logici, sed constat, quod singularitas non dicitur de omni, siquidem sine hac vel illa singularitate determinata, invenitur natura et totus ejus conceptus quidditativus, ergo quod sit haec singularitas in tali natura, non per se illi convenit, neque de omni, sed per aliud quod est extra conceptum naturae.

Respondebis primo, quod singularitas vage, essentialiter et intrinsece convenit naturae, siquidem omnis natura hoc ipso quod realis est, debet esse singularis; et hoc sufficit, ut dicatur convenire per se, ita quod non indigeat alio principio ut

conveniat, licet singularitas ut determinata et haec non per se conveniat, sed per aliud, quia per aliud determinatur. Secundo, quod dato quod indigeat alio principio praeter naturam ut conveniat, illud erit ipsum efficiens, per quod producit in rerum natura, et fit entitas realis seu extra causas, atque adeo fit singularis, non autem indiget alio principio formali seu radicali, praeter ipsam naturam, et entitatem rei.

Sed contra primam solutionem instatur, quia in praesenti non inquirimus principium individuationis in communi et vage, sed determinate, et secundum ultimum determinativum prout redditur haec, et discernitur ab omni alio individuo in singulari, ergo impertinenter recurritur ad individuum vagum, sed oportet assignare principium ultimo determinans etiam individuum vagum, ut sit hoc determinate: sicut stat bene convenire per se aliquid vage, et secundum disjunctionem alicui, ut quantitati habere aliquam figuram vel ubi, et tamen haec figura, vel hoc ubi determinate non convenit ei per se, et sic semper restat assignare principium, et rationem, ob quam talis determinata individuat, vel figura, aut ubi conveniat, esto in communi et vage per se respiciatur; sicut enim individuat vaga et in communi petit principia individuantia in communi, ita determinata individuat, principia determinata; et haec oportet assignare, sola enim entitas secundum se communis est ad hanc vel illam individuationem.

Contra secundam autem solutionem, quam etiam infra impugnabimus, instatur, tum quia causa efficiens aequae respicit naturam et individuationem ejus, utrumque enim producit, ergo de se non est principium proprium individuationis.

nis ut a natura distinguitur; tum quia causa efficiens solum est executiva, et praebens esse extra causas, juxta id quod unaquaeque res petit secundum exigentiam suam, ergo efficiens non potest esse ratio intrinseca et fundamentum seu principium propter quod aliquid convenit alicui, sed supposita ratione conveniendi, ad efficientem solum spectat ponere illam in esse; et sicut in ipsa natura debet dari intrinsecum principium omnium praedicatorum, quae illi conveniunt; efficiens autem solum est causa extrinseca produciens, et dans esse, ita debet assignari principium extrinsecum individuationis et non solum causa extrinseca produciens, et illud est quod inquirimus, atque ita non negamus efficiens esse principium individuationis, sed extrinsecum et executivum, non intrinsecum et formale determinans intrinsece indifferentiam naturae, ut individuetur hac potius individuatione, quam illa, et sic ex efficiente sumitur individuatione executive, et tanquam a principio ponente illam in esse extra causas, non autem ut a principio extrinseco formali; unde etiam efficiens plurium individuationum seu individuorum est productivum et non solum ratio unius tantum individuationis.

Tertio, probatur conclusio destruendo fundamenta Suarez. Primo, quia unitas est passio entis, ergo ad entitatem realem per ipsam sequitur unitas realis, haec autem necessario est singularis, quia in re non datur unitas abstracta, unde hoc ipso, quod ponitur in rerum natura sine alio addito fit singularis, ergo unitas transcendens quatenus realis debet coincidere cum numerica. Secundo, quia individuatione pertinet ad lineam praedicamenti, et ad gradum metaphysicum, siquidem de individuo praedicantur alia praedi-

cata superiora, sed omnes gradus metaphysici profluunt ab eadem entitate et forma, et se ipsis conveniunt illi, ergo sicut alii gradus proveniunt ab eadem entitate, et non distinguitur in re, sed solum per intellectum, ita et individuatione, atque adeo non indigebit alio superaddito ad habendam istam individuationem et unitatem, sed sicut se ipsa est realis entitas, ita se ipsa est realis et singularis unitas. Tertio, quia non dependet individuatione ab accidentibus, ut a principio, quia accidentia non possunt esse principium substantialis unitatis, et possunt variari accidentia, etiam ipsa quantitas, non variata individuatione naturae et substantiae, ergo non sumitur ab accidentibus individuatione: nec etiam a materia, quia haec est potentialis, et indifferens ad plures formas específicas, ergo etiam ad plures individuales, ergo ipsa indigebit individuari ex alio principio, non autem erit principium individuationis. Si autem non indiget, sed se ipsa individuetur, cum tamen sit communis et specifica, cur etiam aliae naturae substantiales, licet ex se communes sint per se ipsas, non individuabuntur? Et ex alia parte forma est quae distinguit, et est in actu per se, et non indifferens, et in potentia, ergo potius ipsa erit principium individuationis.

Ad primum respondetur, quod unitas est passio entis, et sequitur ad totum ens, sed juxta diversas considerationes unitatis sequitur ad diversas considerationes entis, nam ut est unitas formalis, et specifica sequitur ad entitatem ex parte formae, et actualitatis, ut autem illa unitas est incommunicabilis, et individua, sequitur ad entitatem, ut habet in se principium incommunicabilitatis. Et ita si est natura materialis quae ratione materiae incommunicabilitatem habet, unitas ut

individua sequitur ad unitatem ratione materiae ut est principium incommunicabilitatis. Et sicut unitas communis et universalis sequitur ad ipsam entitatem, ut est in statu abstractionis, et non remoto illo statu, ita unitas ut individua, quia pertinet ad statum contractionis sequitur ad entitatem non absolute, sed ut est in tali statu contractionis, et incommunicabilitatis quod habet ratione materiae. Itaque ad entitatem realem sequitur unitas realis sed juxta modum, et statum entitatis sequitur modus et status unitatis, quod enim sit unitas singularis, vel universalis, aut unitas formalis, et specifica sequitur ad entitatem non absolute, et secundum se consideratam, sed ut est sub tali statu et modo. Et cum dicitur quod natura hoc ipso quod ponitur in re non est universalis, sed singularis, respondetur quod hoc ipso quod ponitur in re, non ponitur nuda, et absolute ab omni circumstantia, et statu incommunicabilitatis, sed cum illo, et ita redditur unitas singularis, et individua, non ratione entitatis absolute sumptae, sed circumstantionatae, et incommunicabilis. Itaque aliud est, quod natura posita in re est singularis, aliud ex quo principio, et radice habet quod sit singularis et haec, et licet natura secundum se sit indifferentia negativa, tamen ista indifferentia tolli debet non per principium essentiale, sed per modificativum essentiae, eo quod illa indifferentia solum est ut natura modificetur, et materializetur per singularitatem, et individuationem, non autem ut amplius quidditative constituatur.

Ad secundum respondetur, quod individuatō pertinet ad gradum metaphysicum non ut praedicatum constitutivum, et quidditativum, sed modificativum, et pertinens ad statum naturae, unde magis habet ra-

tionem subjecti, quam praedicati, quia est ultimum, cui alia insunt. Sumitur autem individuatō ab eadem entitate, a qua reliqui gradus, sed non sub eadem habitudine, sed connotando accidentia aliqua a quibus dependet individuatō. Nec intelligitur sumi ab eadem entitate, id est, a forma partiali, a qua alii gradus desumuntur, et non a materia, sufficit enim quod sumatur ab eadem forma totali, verbi gratia, ab humanitate quae etiam includit materiam, seu principium incommunicabilitatis, et sub ista habitudine entitatis, seu formae, non ut dicit constitutionem quidditatis, sed ut dicit rationem, et habitudinem incommunicabilitatis sumitur gradus individualis, sicque non totaliter extrinsece provenit, ut contra Scotum statim dicemus, sed ab ipsamet entitate, a qua reliqui gradus desumuntur sub diversa tamen habitudine, et connotatione alicujus extrinseci. Ad verificandam autem praedicationem aliquam, non est necesse, quod aliqua identificentur ex omni parte, et omni modo, sed sufficit materialis identificatio, sicut patet in praedicatis accidentalibus, ut cum dicitur corpus est album, identificantur enim ratione suppositi habentis albedinem, ut docet D. Thomas i part. quaestion. xm, articul. xn.

Ad tertium respondetur, quod ab accidentibus non fit individuatō substantialis, ut a ratione formali, et principio, seu radice propria, sed ut a conditionibus requisitis, ut exerceatur individuatō, sicut postea dicemus, et sumitur ex definitione Porphyrii, cum dicit: « Quod individuum est cujus collectio proprietatum non est in alio. » Est autem materia principium, et radix hujus individuationis, non quatenus est in potentia, et indifferens ad plures formas, sic enim potius est

principium generis, quod est totum potentiale, sed dicitur principium individuationis, quatenus est ultimum subjectum, ultra quod non fit communicatio, et sic reddit ipsas formas, et totam entitatem non communicabilem pluribus, quod est proprium individui, quod non est commune multis, et sic principium incommunicandi est principium individuari. Unde patet quod materia secundum diversas considerationes, et est ratio habendi communitem, et individuationem; communitem quidem, quatenus est indifferens; et communis ad plures formas, individuationem autem, quatenus est principium non communicandi aliis subjectis, seu partibus materiae, quatenus ultimum subjectum est. Sed tamen non exercet hanc incommunicabilitatem inter partes materiae nisi supposita separatione, et divisione, quae fit per signationem quantitatis tanquam per conditionem requisitam, ut statim dicemus. Quod vero dicitur, quod eadem materia individuatur se ipsa, dicimus quod individuatur se ipsa, ut principium individuationis totius, et consequenter etiam sui, unde non invenitur sub diversis formis materia eadem numero positive, sed negative, materia enim de se, remota omni forma non habet unitatem positivam, et individuatam, sed indifferentem ad formas, et ad individuationes earum, est tamen principium individuari cum ordine ad designationem accidentium ubi transit materia de una forma ad aliam. Et manet quidem materia eadem secundum se, id ostendit, secundum rationem potentialitatis suae), non tamen cum eadem signatione quantitatis et accidentium, et sic non manet positive individuata ex se ipsa, licet in re seipsum id habeat, sed ex se solum est principium individuationis. Et sic dicit S. Thomas in Gen.

lect. ix, in fine: « Quod materia eorum quae transmutantur aliququaliter est eadem, aliququaliter alia, est enim eadem subjecto, sed non secundum esse, quia aliam rationem, et aliud esse accipit secundum quod est sub diversis formis, et secundum quod ordinatur ad diversas formas. »

Denique, ad id quod dicitur quod forma est principium individuationis, quia actus est qui distinguit, respondetur quod actus est qui distinguit formaliter, sed modus distinguendi materialiter, et incommunicabiliter, est ex parte materiæ, ut ex principio, supponendo tamen quod materia sit in actu per formam, quia sine forma non datur individuatō in actu, sed hoc requiritur concomitanter, et propter existentiam, non quia forma sit radix, seu ratio propria individuationis, ut precise dicit modum distinctionis individualis, de quo statim plura dicemus.

Dico secundo: Non potest assignari pro principio individuationis haeccitas ab extrinseco totaliter adveniens substantiæ, et non ab aliquo principio intrinseco materiali proveniens. In hac conclusione excludimus sententiam Scoti. Et notandum est, quod haeccitas potest dupliciter sumi; uno modo ut sit idem quod differentia individualis, seu unitas numerica, quae formaliter constituit, et reddit naturam hanc, et singularem, et sic non est dubium dari haeccitatem, si enim datur effectus formalis haeccitatis, seu differentiæ individualis, scilicet esse hoc, quid mirum, quod detur haeccitas, quæ est forma ipsa, seu differentia individualis? Quod si Scotus non amplius vellet dicere, quam quod natura redditur individualis formaliter per differentiam individualement verissima est, nec ullus ei contradicit; sed non tangit tunc punctum difficultatis, quia in

presenti supponimus dari differen-
tiam individuaalem, inquirimus au-
tem de principio talis individuatio-
nis seu unitatis, quia cum omnes
gradus metaphysici, et praedicata
quidditativa ex unica forma prove-
niant, restat difficultas, an gradus
individualis qui quidditatem non
constituit ratione quidditatis, sed in
ratione modificantis, et incommu-
nicabilis unitatis, ne de pluribus prae-
dicetur proveniat etiam ab eadem
forma, vel a materia, vel a quo. Si
vero intendit haecceitatem esse non
solum differentiam individuaalem,
sed non dari aliud principium indi-
viduationis intra ipsam entitatem a
quo illa haecceitas proveniat,, sed
esse formam ab extrinseco adve-
nientem, sicut albedo, vel aliud si-
mile accidens, in hoc ei contradici-
mus. Et ratio est, quia illa entitas
quae dicitur haecceitatis vel est sub-
stantialis vel accidentalis. Non ac-
cidentalis, tum quia constituit indi-
viduum substantiale seu primam
substantiam in linea, et prae-
dicamenta substantiae, ergo non potest
esse accidentalis entitas; tum quia
hoc est accidens proprium, neque
commune; non proprium, quia hoc
emanat a principiis naturae, et sic
omni tali naturae convenit, indivi-
duatio autem non convenit omni
naturae, sed uni tantum individuo;
non commune, quia hoc potest ad-
esse, et abesse, seu variari sine cor-
ruptione subjecti, principium autem
individuationis, vel haecceitas illa
non potest adesse sine corruptione
hujus subjecti individui. Si autem
est substantialis entitas, ergo in
aliqua substantia fundatur, et ra-
tione illius convenit, quia vel est
entitas substantialis, vel modus; si
entitas, non distinguitur ab ipsa re,
quae est substantia, et sic non venit ab
extrinseco, sed est idem cum entita-
to quod est declinare in aliam ex-
tremam sententiam; si autem est

modus substantialis, fundatur et
originatur in ipsa substantia, alias
substantialis non esset si substan-
tiam non afficeret substantialiter,
neque naturalis esset, si ex ipsa sub-
stantia naturali non originaretur, si-
quidem modus naturalis identifica-
tur cum substantia, et proportiona-
tur illi, ergo originatur ab ea, vel
oportebit assignare aliud principium
substantiale a quo originetur, et sic
illius erit individuationis non autem
alterius, a qua non originatur, et sic
necessario ponendum est pro prin-
cipio haecceitatis et singularitatis
aliquid intra ipsam substantiam, et
hoc dicimus esse materiam, non au-
tem haecceitatem ab extrinseco tan-
tum advenientem.

Dices: Sufficit, quod iste modus
substantialis ab extrinseco efficiente
proveniat, non autem habeat pro
principio ipsammet substantiam,
aut ejus materiam; tum quia ali-
quando modus substantialis potest
ab extrinseco provenire, ut modus
transubstantiationis, aut unionis
substantialis, qua provenit tantum
ab efficiente; tum quia ideo requiri-
mus nos praedeterminationem phy-
sicam in causis efficientibus subor-
dinatis, ut determinentur ad produ-
cendum individuum, cum de se sint
indifferentes ad plura, et tamen illa
praedeterminatio totaliter est ab ex-
tra, scilicet a causa prima et non
nascitur, nec fundatur in ipso sub-
jecto operante, ut in principio illius,
ergo neque haecceitas.

Respondetur quod iste modus
singularitatis, sicut et ipsamet na-
tura debet provenire ab efficiente
extrinseco in genere causae effecti-
vae, et per modum exequentis, cum
quo tamen stat, quod requirat pro
principio radicali, et fundamentali
aliquid tenens se ex parte subjecti,
efficiens enim non producit inesse
effectum, nisi juxta principia a qui-
bus dependet, et juxta proportio-

nem sui fundamenti a quo oritur, et fundatur, sicut etiam propriae passionibus producuntur ab efficiente, dependenter tamen a natura a qua originantur, et derivantur, et similiter existentia, et subsistentia ab ipso efficiente procedunt, sed tamen iuxta principia naturae cujus sunt, nec tamen ipsa existentia et subsistentia sunt principia individuationis, ut jam supra diximus, sed termini, et complementum, unde datur in humanitate Christi individuationis naturalis, nec tamen oritur ex subsistentia naturali. De modo autem transubstantiationis, vel unionis hypostaticae si datur, non est ponendum aliquod principium in natura, quia non sunt naturales, sed supernaturales. Quod vero dicitur de praedeterminatione respondetur, quod potest considerari, vel entitative, ut res quaedam est in se individuabilis et sic individuatur a subjecto, sicut reliqua accidentia, vel modi inhaerentes de quibus dicemus infra. Si autem consideretur sub praecisa ratione efficientis, et in ejus linea quantum est ultima applicatio causae inferioris ad agendum ex subordinatione ad superiorem, a qua dependet in agendo, sic necessario debet ab extra provenire, et non habere aliud principium quam efficiens superius, quia propria ejus ratio in hoc solum consistit quod determinatio, et applicatio efficientis sit. Substantia autem ut individuetur in se formaliter debet etiam a causa materiali dependere, et a principiis naturae, quam individuat, licet in quantum effectus producendus, debeat a causa efficiente dependere et fieri.

dico tertio : Primum et radicale principium individuationis non potest esse forma substantialis, nec accidentalis, licet ad illam requiratur. De forma substantiali id saepius docet D. Thomas dicens non esse hanc

et singularem per se, sed ex materia cui adjungitur, seu ex ordine ad illam, ut specialiter videri potest in 11 contra Gent. cap. xciii, ratione n, ubi inquit: « Quod differentia, quae ex forma procedit inducit diversitatem speciei, quae autem ex materia inducit diversitatem secundum numerum. » Et x : Met. lect. xi, « Quaecunque, inquit, contrarietates sunt in ratione id est, ex parte formae, faciunt differre speciem, quae vero sunt ex parte materiae, quae sunt propria individui, quod est acceptum cum materia, non faciunt differre speciem. » Et denique pro communi principio habet D. Thomas, quod nulla forma, vel natura multiplicat numerum, nisi in diversitate materiae, ut videri potest in ii, dist. in, q. i, a. rv, et i p. p. 1, a. iv, et de ente et essentia cap. vi. Ratio autem et fundamentum est, quia forma ut forma, est principium speciei, ergo, est principium alicujus communicabilis in plura, seu communis ad multa, ergo prout stat sub conceptu formae, non est principium individuationis, sed oportet quod inducat aliud principium, quam formae, scilicet rationem incommunicabilis ad plura, quam si forma habet ex se, erit forma immaterialis, non informans materiam, si autem ex se id non habet, sed ex materia, quia illi communicatur, individuabitur ex materia. Unde roboratur haec ratio, quia principium individuationis debet virtualiter, et in radice continere id quod ipsa individuat formaliter. - sed individuum est id quod non est communicabile multis, sed de uno tantum praedicari potest, ergo principium talis individuationis debet esse principium talis incommunicabilitatis ad plura, forma autem ut forma non est principium incommunicabilitatis nec unitatis ut individuae, sed ut formalis, et specificae, et ut communis

multis, cum enim forma ex vi formae non sit recipiens, sed receptibilis, ex ipsa ratione formae communicabilis est, quia recipi est communicari, et sic de se importat conceptum communicationis ad alia, in quibus recipiatur, et consequenter ad quae comparatur tanquam ad inferiora, et subjecta sibi. At vero materia est recipiens, et ideo non communicatur alteri ut inferiori et subjecto sibi, sed si communicatur formae potius est ut extremum, cui formae se communicat, quam extremum quod communicatur, nec enim est id quod recipitur, sed id in quo recipitur, et cui fit communicatio, sicut non proprie dicimus humanitatem communicatam Verbo, sed Verbum humanitati, nec vas liquori, aut hominem gratiae, sed gratiam homini, et liquorem vasi. Tandem, quia forma est principium differentiae et distinctionis formalis, distinctio autem individuorum est materialis, ergo magis habet pro fundamento materiam quam formam. Minor patet, quia duo individua non differunt quidditative, licet substantiae sint, quia omnia praedicata quidditativa quae sunt in uno, sunt in altero, alias non participarent infimam, et ultimam speciem, si disconvenirent in aliquo praedicato quidditativo, et essentiali, quia hoc ad ipsam naturam, et speciem pertineret, quidditas enim et natura, species rei est, et quae differunt quidditate, specie differunt, ergo si conveniunt duo individua in speciei infima, conveniunt in omnibus praedicatis quidditativis, et specificis, et consequenter non differunt inter se in aliquo praedicato quidditativo.

Quare sicut videmus, quod partes integrales non differunt essentialiter, siquidem participant eandem formam, sed materialiter, licet substantialiter; ita et individua, quia ut

aliqua fiant individua, sufficit partes integrales dividere, et solvere continuitatem earum, ergo si quando sunt continuae non differunt essentialiter, neque quando discontinuantur, quia discontinuatio sola non importat aliquod essenziale, et quidditativum praedicatum faciens differentiam, sed solum materiem et divisionem, et consequenter non facit divisionem formalem, licet faciat divisionem formae, et substantiae, ergo oportet quod ista distinctio non proveniat ex ipsa forma secundum quod facit officium formae, id est, ut praebet formalem effectum dividendo, et distinguendo formaliter, sed ex aliquo alio praeter formam, dividere enim, seu distinguere formam, et non secundum formalem distinctionem, est distinguere formam non secundum quod facit officium formae, sed secundum aliquid illi adjunctum quod forma non sit, seu non exercens officium formae. Sicut autem materia non potest esse principium distinctionis formalis, licet recipiat illam ita e converso, licet forma dividatur secundum distinctionem non formalem, illamque participet, non tamen potest provenire ab ipsa forma ut a principio, sed ab alia parte, quae est materia.

Secunda vero pars conclusionis, scilicet de forma accidentali, manifeste traditur a D. Thoma opusc. LXX, q. iv, a. ii, et opusc. xv, c. vn, et opusc. xxix, et vii Met. lect. v, et in iv, dist. xii, q. i, a. ii, quaestio ad 3. Et ratio est manifesta, quia individuatio substantiarum materialium, et distinctio earum substantialis est, ergo oportet quod principium ejus proprium, et radicale sit substantiale, nec enim accidentia possunt esse prima radix distinctionis substantialis, sed semper id quod substantiale est, reducendum est ad substantiam tanquam ad radicem,

ergo cum individuatio substantiae sit aliquid pertinens ad ipsam lineam, et praedicamentum substantiae, necesse est quod reducatur in aliquid substantiale ut in ultimam radicem. Deinde, qua primum principium individuationis debet esse principium incommunicabilitatis ad aliquid sibi inferius, quantitas autem, et reliqua accidentia de se communicabilia sunt tanquam formae, ergo non possunt esse primum principium incommunicabilitatis in substantia, imo potius ipsa quantitas, et accidentia individuatione indigent in se ipsis, eamque habent a subjecto ut articulo quinto dicemus, ergo non sunt principium radicalis individuationis, licet possint deservire ad illam ut conditio. Objectiones contra hanc resolutionem sequenti articulo ponentur.

ARTICULUS IV.

Quid sit materia signata quantitate, quae est principium individuum ?

Expressa D. Thomae sententia est innumeris locis, materiam quantitate signatam esse primum principium individuationis, et specialiter videri potest opuscul. xxix, et opuscul. xxxn, et opuscul. xv, cap. vu, et opuscul. lxx, quaestion. iv, articulo. ii, et in iv, distinctio. xu, quaestion. i, articulo. n, quaestion. m ad 3 et m part. quaestion. Lxxvn, articulo. vu, et i part. quaestion. xxix, articulo. i de ente, et essentia, cap. vi et vu Metaph, lection. xv. Fundamentum sumitur ex dictis praecedenti articulo ubi ostendimus individuationem importare unitatem, non quomodocunque, sed cum modo incommunicabilitatis ad inferiora; similiter multiplicatio individualis in substantia requirit illas

duas condiciones, scilicet quod faciat distinctionem substantialem, et non essentialem: quod omnia non possunt a forma provenire, ut exercet officium formae, bene tamen a materia, non sub indifferentia, et potentialitate, sed ut determinata, et signata, ut statim dicemus. Et praeterea ex Aristotele probatur, quia in v Metaph. text. xu, et x Metaph. text. xxv. Et aliis locis expresse affirmat esse unum numero, quorum materia est una, quod vero differunt secundum contrarietatem, et distinctionem formae, differunt specie. Expresse etiam xn Metaph. text. xux, probat Deum esse unum numero, quia caret materia, et quaecunque numero sunt multa, materiam habent. Quod auctoritas valde premit Auctores oppositae sententiae et aliqui, ut Scotus dicunt Philosophum non loqui de materia proprie dicta, sed de hincceitate. Vazquez vero secundo tomo, prima parte, disputatione centesima octuagesima prima, fatetur Aristotelem loqui de materia prima, sed ad locum Aristotelis non respondet, nec ad illum etiam respondet P. Suarez, libro primo de Angelis, capite decimo quinto, et disputatione quinta Metaph. sectione secunda, a numero vigesimo tertio, sed ad alia loca Aristotelis in quibus non facimus tantam vim, unde contra ipsos non est quod urgeamus auctoritatem Philosophi.

Contra Scoti vero interpretationem urgemus, quia si nomine materiae intelligeret Philosophus hincceitatem, quando probat, quod Deus est unus numero, quia caret materia, sensus esset quod est unus, quia caret hincceitate, quod est absurdum, sic enim sine hincceitate esset unus numero. Vel si intelligitur, quod ideo Deus est unus numero, quia non habet materiam, sed hincceitatem loco materiae, petit princi-

pium, cum enim haecceitas sit ipsa differentia numeralis, et individua, sensus esset, quod Deus est unus numero, quia est unus numero, vel ideo non est multiplicabilis numero, quia non habet haecceitates plures, quod est petere principium, de hoc enim inquiritur cur non habeat haecceitates, et differentias numerales. Secundo, quia probat Philosophus Deum esse unum numero, quia caret materia, ita quod est spiritua- lis, et immaterialis, ergo de illa materia loquitur, per cujus carentiam aliquid redditur spirituale, et imma- teriale, sed redditur aliquid spiri- tuale, et immateriale per carentiam materiae primae, seu materiae cor- poralis, non haecceitatis, ergo de ea loquitur Philosophus quando dicit Deum esse unum numero, quia non habet materiam. Minor constat, quia per carentiam haecceitatis dicitur aliquid universale, non vero spiri- tuale, neque actus purus; Deus au- tem dicitur carere illa materia, quam si haberet non esset spiritua- lis, neque actus purus, ergo ratione carentiae talis materiae dicitur ali- quid non multiplicari numero. Et advertendum est, quod istae proba- tiones Philosophorum quibus pro- bant unitatem Dei, aut ejus perfec- tionem non sunt contemnendae, sed explicandae, quia per ipsas cogno- verunt verum Deum. Testatur au- tem Apostolus ad Roman. n : Quod cum ipsi cognovissent Deum, non si- cut Deum glorificaverunt. Si autem probationes quas afferunt ad unita- tem Dei probandam, et alia similia non valent, sequitur quod non co- gnoverunt verum Deum, qui unus est.

Dico secundo : Signatio materiae non fit formaliter per ipsam quanti- tatem tanquam per formam inhae- rentem materiae, et afficientem ip- sam, sed fit per intrinsecum ordi- nem materiae ad quantitatem, ut ad

formam dividendem, et separantem, et ita quantitas potius est terminus signationis materiae ad quam dicit ordinem, quam forma intrinsece si- gnans, et hoc modo dicitur se ha- bere, ut conditio, et connotatio in- dividuationis, et in ipso genere sci- licet ut conditio, quantitas est pri- mum, licet materia sit primum, et radicale individuandi principium. Itaque materia signata quantitate, idem est quod materia ordinata ad quantitatem, ut dividendem, quae di- visio licet non fiat sine informatione quantitatis, et quantitas ut disposi- tio quaedam est dimanat a forma, ta- men sub ratione dividendis praecedit in genere causae materialis ipsam formam, sicut de dispositionibus saepius dictum est, licet in genere causae formalis e converso sit.

In hac conclusione explicanda sa- tis variant Thomistae, nam cum in individuo reperiantur duo, quia et est unitas incommunicabilis pluri- bus, et est divisio, seu separatio ab alio individuo, dicunt aliqui concur- rere ad utrumque materiam, et quantitatem, illam ut subjectum ul- timum incommunicabile, hanc ut formam dividendem, et separantem, ita tamen quod quantitas concurrit ut actu informans, quia sic actu di- vidit. Ita Ferrariensis i contra Gen- til. capit. xxvii, et Soncinas vnMet. quaestion. xxxiv, et alii. Quidam vero ponunt materiam ut ordinatam ad hanc quantitatem, non ut infor- matam illa, esse principium indivi- duationis. Sed dividuntur, quia ali- qui intelligunt materiam determi- nari ad hanc quantitatem per ali- quem modum substantialem supe- radditum, qui est quasi determina- tio, et signatio materiae in ordine ad quantitatem. Alii vero simpliciter dicunt, ipsam materiam signari, non quantitate ipsa actu informante, nec modo substantiali superaddito quo determinetur, sed ipso ordine et ha-

bitudine, qua respicit talem quantitatem.

Ut autem inter has varietates sensum nostrum explicemus, dicimus, quod in materia ly esse signatam potest dicere duo. Uno modo id quod est esse notatam, et designatam, quod pertinet quasi ad manifestationem, et apparentiam designationis erga nos. Alio modo ly signata est idem quod clausa, et incommunicabilis reddita etiam respectu alterius materiae), et individui, et hoc supponit separationem et divisionem ab alio cum reclusionem in se. Et primo modo non est dubium materiam signari ipsa quantitate ut informante, et reliquis accidentibus, hsec enim reddunt nobis materiam sensibilem, et designabilem, sed non loquimur in hoc sensu in praesenti, sed de ipsa individuatione substantiali loquimur. Et sic dicimus, quod in secundo sensu materia sola non sufficit individuationem non intellecta quantitate, quia materia, et habet habitudinem seu respectum ad formam, et ad aliam materiam similem sibi. Secundum habitudinem ad formam, importat potentialitatem, et confusionem ad multa, et sic non fundat individuationem, sed potius est principium generis, quatenus est principium potentialitatis ad plures formas, quibus actuari, et determinari potest, et sic species constituitur ex materia et forma, et sic materia potest concipi in communi, imo esse principium gradus communioris, scilicet generis. At vero respectu alterius materiae sibi similis, incommunicabilis redditur, licet possit per mixtionem misceri, et confundi cum alia, sed tunc fiet corruptio formarum, et accidentium, nec stabit divisio materialium : stante autem divisione, pertinet ad materiam, et non ad formam facere istam incommunicabilitatem, quia pertinet ad ipsam

ratio ultimi subjecti, unde nec formam ultra communicari sinit, nec ipsa alteri materiae) communicabilis est substantialiter, hoc ipso quod divisa est: sed ut sit divisa, requiritur quantitas non ut praecise informans, sed ut separans, et dividens, qua divisione facta, ex materia nascitur substantialis incommunicabilitas, et multiplicatio.

Hoc posito dicimus, quod signatio materiae non fit per ipsam inhaerentiam quantitatis, seu per quantitatem ut informantem, neque per aliquem modum absolutum superadditum materiae. Non per quantitatem ut informantem, tum quia quantitas, sicut et alia accidentia inhaerent toti composito, ergo signatio materiae non fit per ipsam informationem quantitatis, siquidem informatio non est in ipsa materia, sed in composito, ergo signatio materiae per aliud, quam per informationem sumenda est; tum quia etiamsi Deus separaret quantitatem a substantia, adhuc maneret individuum, et tamen non maneret informatio quantitatis, sed ordo ad illam, ergo quantitas non individuat per informationem actualem, sicut etiam anima separata per ordinem ad corpus individuat, ut docet D. Thomas vi cap. de ente, et essentia, et accidens separatum manet individuum per ordinem ad subjectum; tum etiam, quia ipsa quantitas in quantum informans indiget individuari sicut et alia accidentia, ergo prout sic formaliter non est individuans, sed individuata, nulla enim forma in quantum forma se ipsa est individua, ut docet D. Thomas opuscul. Lxx, quaest. iv, art. n; tum denique quia quantitas, et reliqua accidentia ratione informationis solum dant esse accidentale, sed individua non solum quantum ad unitatem, quam habent in se, sed etiam quantum ad distinctionem ab alio sub-

stantialiter se habent, differunt enim differentiis individualibus, quae sunt intra genus, et lineam substantiae, quia individua substantiae ad praedicamentum substantiae pertinent, ergo non potest praeberi iste effectus ab aliqua forma accidentali, quia non solum ratione constituti, sed etiam ratione distinctivi duo individua substantiae substantialiter distinguuntur, et sic dicit D. Thomas opuscul. lxx citato ad 4 : « Quod ea quae differunt numero in genere substantiae non solum differunt accidentibus, sed etiam materia et forma. Et in eodem loco ad secundum, inquit: « Quod dimensiones, cum sint accidentia, per se non possunt esse principium unitatis individuae substantiae, sed materiae prout talibus dimensionibus subest, intelligitur esse principium talis unitatis, et multitudinis. » Et idem docet opuscul. xxix et opuscul. xv, capit. vii, ubi inquit : « Quod non habet ex dimensionibus materia corporalis suscipere formam particulariter. » Et denique vii Metaph. lect. xv, docet: « Quod quantumcunque aggregatur forma, non erit certa assignatio huius singularis, nisi per accidens, in quantum contingit omnia in simul collecta in uno solo inveniri. » Et sic infert quod collectio accidentium non est principium individuationis, ut quidam dicunt, sed materia designata.

Quod vero materia non sit principium individuationis, ut modificata aliquo modo absoluto in ordine ad quantitatem probatur, quia ille modus superflue ponitur, nam ut materia sit radix individuationis, non indiget nisi quod sit ultimum subiectum, hoc vero non habet per modum superadditum, sed per seipsam. Quod vero determinetur ad hanc quantitatem non habet per illum modum superadditum, nec enim

mediante modo suscipit quantitatem, sicut nec alia accidentia, sed subjectum suscipiens ea, per se immediate habet potentialitatem receptivam illorum, et eadem difficultas currit de ipsismet modis qui recipiuntur in tali subjecto, an sint singulares per se, vel a materia, si enim singularizantur a materia, supponitur illam sine modo esse principium individuationis saltem respectu illius modi, et eadem ratione erit respectu aliorum. Si autem est singularis per se, ergo jam aliquid individuatur per seipsum sine materia, cur ergo non alii modi, et formae, et accidentia id habebunt?

Quapropter signatio materiae explicanda est per ordinem ad quantitatem ut dividendem, et separatam ipsas partes materiae. Sicut autem materia licet non informetur ab accidentibus, nisi mediante composito, tamen dicit ordinem ad illa ut ad dispositiones, quibus ipsa potentialitas materiae determinatur respectu istius formae potius quam alterius, ita dicit ordinem ad quantitatem ut ad unam ex dispositionibus; sed tamen quantitas inter alias dispositiones non solum habet officium informandi subjectum in quo est, dando ei formalem effectum extensionis quantitativae, sed etiam respicit ipsam ut dividendem unam partem materiae ab alia, qua divisione posita tanquam conditione, resultat non ex ipsa quantitate formaliter, sed ex ipsa materia incommunicabilitas, et distinctio substantialis respectu materiae sic divisae, et haec est individuatio substantialis. Et sic intelligo materiam signari radicaliter quantitate, non quia materia sola sit radix quantitatis, cum radix illius fit corpus, quod non dicit solam materiam, sed materiam informatam forma corporeitatis, sed dicitur radicaliter signari, quia non per ipsam actualem infor-

mationem quae in composito, quod est ipsum corpus fit, sed per ordinem ad quantitatem ut determinantem, et dividendam materiam, id est, ipsa divisione subjicientem formae tantum, vel tantum de materia, nascitur ex ipsa materia incommunicabilitas determinata substantialis, et substantialiter individuans, posita tamen illa divisione quantitatis, ut conditione requisita. Et sic intelligitur D. Thomas qui quantitatem nunquam ponit ut principium individuationis absolute, sed cum restrictione, scilicet tanquam principium secundarium, vel ut quoddam principium, vel ut conditio, ut videri potest in iv, distinctione xn, quæst. i, art. i ad 3, et iii part. i. xxvii, art. ii et iv contra Gentil. capit, i. xv. Et tamen inter accidentia specialiter attribuit quantitatem rationem individuandi quodlibet vn, art. x, quia reliqua accidentia non faciunt divisionem, et tandem explicat quod sola materia est principium individuationis, quantitas vero solum concomitanter, non vero ut causans formaliter ipsam individuationem in subjecto, licet demonstret illud sensibus, ut designatum opuscul. xxix et opuscul. xxxii, capit, iii et opuscul. i. xx, quæst. iv, art. ii ad 2 de eadem sententia videri potest Gajetanus i part. quaest. xxix, art. i; Mag. Bannez i de generatione, capite v, quaest. m, art. vm; Gonzalez i part. disputat. xxm; Theologi Carmelitani tractat. i, disputat. i, dub. v. Et ratio sumitur ex dictis, quia sic salvamus principium individuationis substantiale ex parte rationis formalis distinctiv®, et facientis incommunicabilitatem; salvamus etiam quantitatem, et proprietates individuales, quarum collectio ad individuationem requiritur, ut constat ex definitione individui, et non ut formaliter constituentes, quia individuum cons-

titutum, substantiale est, ipsae vero accidentia sunt, ergo ut conditiones requisitae, quod amplius ex argumentorum solutione elucidabitur.

Solvuntur arr/wnenta.

Primo; arguitur contra dicta: Quia iste ordo quem ponimus, patitur easdem difficultates, ac modus absolutus, vel alia accidentia actuantia, quae rejicimus, siquidem etiam ordo ille informat materiam, et individuatione indiget. Item quia quantitas non dividit materiam, nisi afficiendo ipsam et compositum, ergo informando individuat, et consequenter jam supponit subjectum individuum. Item quia si se habet tantum ut conditio, poterit Deus eam supplere, ut patet in applicatione agentis ad passiva. Item in natura Divina, et humanitate Christi sine incommunicabilitate datur individuat, utraque enim est communicabilis supposito, et sine divisione in Angelo datur individuat, ergo non requiritur quantitas ut conditio. Denique, vel materia signatur per quantitatem ut terminatam, vel ut in terminatam, terminata esse non potest, cum stante eodem individuo, terminatio quantitatis variari possit, modo enim est major, modo minor; interminata esse non potest, cum in se individua non sit, nec determinata, sed variari possit.

Ad primam probationem respondetur, quod ordo ille est ad quantitatem ut dividendam, qua divisione supposita, exercetur incommunicabilitas substantialis ipsius materi®, et oritur ab ea respectu materiae per quantitatem divisae; et ita ordo non individuat formaliter substantialiter, sed requiritur ut conditio ad hoc, ut materia exercere possit incommunicabilitatem substantialem respec-

tu extremi divisi. Ad secundam probationem respondetur, quod quantitas non dividit nisi actuando, distinguo ; actuando formaliter nego ; concomitanter concedo ; divisio enim ut divisio non est informatio sed duplicatio, et discontinuatio actionis ; actio enim salvatur in uno, sicut mea quantitas actuat me totum, divisio autem formaliter dicit hujus actionis discontinuationem* quae quidem actionem supponit, sed non dicit illam formaliter, imo quantitas ut actans, individuari indiget in se, sicut caetera accidentia ut autem dividens determinat, quod tantum vel tantum de substantia subjiciatur formae, et sic est conditio ad determinandum, et determinate individuandum substantiam.

Ad tertiam probationem dicitur quod quantitas dividens non requiritur ad individuationem ex parte unitatis, sed ex parte multiplicationis individuorum, et ut exerceri possit incommunicabiliter substantialis respectu hujus et illius. Unde est conditio intrinsece requisita ad multiplicationem, nec enim alium modum multiplicandi materiam novimus, nisi per divisionem, neque hanc fieri nisi per quantitatem, cuius est distinguere partes, et ita non est conditio quae suppleri possit, sicut neque suppleri potest existentia ad efficiendum, apprehensio ad finalizandum, sic divisio ad multiplicandum materialiter in substantia, sive partes, sive totum.

Ad quartam respondetur, quod communicabilitas naturae ad personalitates nihil obstat singularitati, sed juvat ad illam, quia singularitas, et individuat solum dicunt incommunicabilitatem ad inferiora seu ad alia a se divisa, non autem ad suum terminum per quem redditur subsistens natura, et ulterior termino, seu supposito incommunicabilis.

Esse autem communicabilem proprio termino per quod individuat redditur subsistens in se, nihil obstat singularitati, sed illam reddit ultimo completam, et terminatam, imo et communicari accidentibus nihil obstat incommunicabilitati individuationis.

Ad ultimam dicitur, quod D. Thomas opuscul. 1^{xx}, quaest. rv, art. ii, affirmat quod quantitas quae signat materiam est quantitas interminata: « Dimensiones, inquit, possunt dupliciter considerari, uno modo secundum earum terminationem, et sic non possunt esse principium individuationis, quia cum talis dimensionum terminatio varietur frequenter circa individuum, sequeretur, quod individuum non maneret idem numero semper : alio modo possunt considerari, sine ista terminatione in ratione dimensionis tantum, quamvis nunquam sine aliqua determinatione esse possint, sicut nec natura caloris sine determinatione albi vel nigri, et sic collocantur in genere quantitatis, ut imperfectum : et ex his dimensionibus interminatis efficitur haec materia signata, et sic individuat formam, et sic ex materia causatur diversitas secundum numerum in eadem specie. Unde patet, quod materia secundum se considerata non est principium diversitatis secundum speciem, nec secundum numerum, sed sicut est principium diversitatis secundum genus prout subest communi formae ita est principium diversitatis secundum numerum, prout subest dimensionibus interminatis. » Subdit autem solutione ad tertium, quod cum nullum accidens habeat rationem propriam divisionis nisi quantitas, dimensiones ex se ipsi habent quamdam rationem individuationis secundum determinatum situm prout situs est differentia quantitatis, ideo habet

duplicem rationem individuationis, unam a subjecto sicut et quodlibet aliud accidens, aliam ex seipsa, quatenus habet situm, ratione cuius etiam abstrahendo a materia sensibili imaginamur hanc lineam et hunc circulum. Quare secundum D. Thomam quantitas interminata nihil aliud est, quam quantitas ut praecise facit divisionem, et differentiam situs et sub hac ratione qua) est communis omni quantitati dicitur signare materiam quatenus dividendo illam ponit conditionem requisitam, ut exerceat materia suam incommunicabilitatem, ut dictum est. Et ex materia sic individuata individuuntur formae tam substantiales, quam accidentales in ea receptae, etiam ipsa figura, et formatio quantitatis, qua redditur terminata, ideoque ut supra diximus per respectum ad quantitatem, ut dividendam (et hoc est interminatam) non autem ut informantem, et actuantem, sumitur signatio materiae prout dividens.

Secundo objicies: Nam materia non potest respicere quantitatem, nisi prout continet illam, et est informabilis ab illa, sed non continet nec respicit quantitatem, nisi] mediante forma substantiali, ad quam prius terminatur ejus respectus, quam ad accidentalem, qualis est quantitas, ergo potius signatur per formam substantialem, quam per quantitatem, nec enim prius continet quantitatem ut hanc, quam formam substantialem ut hanc.

Confirmatur, quia quantitas non habet pro radice, et principio materiam, sed corpus, ergo non respicitur a materia nisi mediante corpore, et consequenter mediante forma corporeitatis. Confirmatur secundo, nam materia de se est indifferens, ut contineat hanc quantitatem vel illam, sicut et formam a qua dimanat, ergo non continet hanc quantitatem, nisi prius materi sit hec, ergo est

haec ante quantitatem, seu non per quantitatem, siquidem, quia est haec, continet hanc quantitatem: imo fit circulus in isto modo individuandi, siquidem materia est haec, quia signatur ab hac quantitate, et quantitas est haec, quia continetur in hac materia.

Respondetur distinguendo majorem principalis argumenti, non respicit quantitatem, nisi prout continet illam et formatur ab ea, distinguo; formatione, et continentia inhaesionis tantum, nego; formatione dispositionis sub prioritate causae materialis ad formam, et ad sui etiam formationem, et inhaesionem, concedo. Ad minorem distinguo; non continet, nec respicit quantitatem, nisi tantum mediante forma substantiali, quatenus quantitas se habet ut informans, et actuans transeat, sub causalitate, et prioritate dispositionis, et divisionis nego; ut dispositionem enim prius materia respicit quantitatem, quam formam substantialem, licet in genere causae formalis sit e converso, eo quod per dispositionem sub praecisa formalitate dispositionis determinatur ad formam substantialem materia. Prima autem dispositio materiae est a quantitate ut dividente, et segregante hanc materiam ab illa, et sub hoc officio, et respectu dividendi praecise dicitur quantitas interminata, quia licet in re nunquam sit, nisi sub aliqua terminatione, et figura, tamen secundum se, alia est formalitas, et respectus quantitatis, ut dividens, et distinguens, alia ut terminantis, et informantis; et primum quo disponitur materia ad formam, est dividi, et segregari ab alia parte, seu materia, qua) ab illa forma pro illo statu non potest informari, et sub hac separatione praeintelligitur in materia quantitatis ante formam substantialem prioritate dispositionis, licet eadem sub ratione

informationis accidentalis praeponat formam et non nisi mediante illa, subjecto conveniat. Nec est absurdum, quod eadem forma sub diversis respectibus, et considerationibus praecedat, et sequatur formam substantialem, causae enim ad invicem sunt causae, et secundum unum respectum est effectus, secundum alium causa, ut supra late tractatum est quaestione prima, articulo septimo.

Ad primam confirmationem respondetur, quod quantitas ut propria passio sequitur formam, ut dispositio antecedit illam, sicut de aliis dispositionibus dictum est loco citato, et non solum coaptat materiam formae extendendo ejus partes, et informando illam, sed etiam dividendo, et separando ab alia, ut per hanc divisionem tanta vel tanta materia subjiciatur formae. Quod autem in diverso genere causae praecedat, et sequatur materiam, non est inconveniens, sicut de aliis dispositionibus dictum est praefato loco.

Ad secundam confirmationem respondetur, quod materia est indifferens ad hanc quantitatem, vel ad illam tanquam ad formam, qua actuari debet materia, et ideo non recipit hanc quantitatem singularem, antequam ipsa materia singularis, et determinata sit, sed tamen ipsa quantitas ut dividens antecedit ipsam singularitatem sui subjecti tanquam conditio requisita, ut materia exercent suam distinctionem, et incommunicabilitatem substantialem erga aliam materiam, et sic per talem divisionem signatur materia, quatenus separatur, et dividitur ab alia, ut substantialiter possit erga illam suam incommunicabilitatem exercere. Unde non committimus circulum, tum quia proceditur in diverso genere causae a materia, ut a radice primae incommunicabilitatis* ad quantitatem, ut ad conditio-

nem dividendam, et designantem, in diverso autem genere causae, circulus non est vitiosus; tum etiam quia quantitas non est ratio multiplicandi individuationem prout determinata, seu terminata, sed praecise prout dividens, sub hac enim praecisione sufficienter ponit conditionem requisitam, ut materia exercent suam incommunicabilitatem respectu alterius, et sit ratio individuandi formas sibi advenientes, et sic a quantitate ut dividente, et nondum ut individuata, ad materiam, ut recipientem, et individuantem eandem quantitatem, non fit circulus, nec est novum, quod aliquod subjectum respiciat formam secundum rationem, aut gradum communem, et illa ratio communis sit conditio aut medium, ut aliae rationes in particulari respiciantur, sicut ab anima secundum rationem animalis habet corpus potentias sensitivas, sine quibus non disponitur ad vitam rationalem, licet in re sensus non dentur in homine sine rationalitate, et rursus qui habet animam rationalem tanquam formam, habet sensus ab illa ut a causa formali.

Ultimo arguitur: Quia distinctio numerica est substantialis, et actualis, ergo non est a quantitate, quia est accidens, nec a materia, quia non est actus; actus autem est qui distinguit. Quod si a quantitate ut a conditione individuatur, cur non etiam a forma ut a conditione? Praesertim cum quantitas ipsa sit variabilis, et modo maior, modo minor, et similiter ipsa quantitas indigeat individuatione, sicut alia accidentia, ergo non est principium individuandi. Denique quia divisio, et receptio quantitatis est in corpore, et non in sola materia, ergo potius dicendum est, quod corpus est principium individuationis, quam materia.

Respondetur ex dictis, quod dis-

tinctio numerica est substantialis, quia habet pro ratione, et principio radicali substantiam, quantitatem autem tanquam conditionem quatenus dividens est, dividere autem non convenit formae substantiali ratione sui, nec alteri formae accidentali, et sic quantitas, et non alia forma est conditio. Actus autem est qui distinguit distinctione formali, potest tamen habere modum distinctionis individualis a materia, quatenus est prima ratio incommunicabilitatis, distinctio autem individualis dicit pluralitatem unitatum cum tali modo, scilicet incommunicabilitatis. Quod autem ipsa quantitas varietur, et individuetur, hoc convenit illi in quantum est quantitas terminata, et informans subjectum sicut reliqua accidentia, sic enim quantitas accidentaliter, et materialiter in eodem individuo variari potest secundum varias terminationes, sed formaliter, et quantum ad rationem dividendi, et separandi ab altero individuo semper manet eadem. Itaque non magis variatur quantitas quam varietur individuum, quod utique sub eadem absoluta unitate, stat bene quod recipiat diversas partes, et diversam quantitatem mutet diverso modo terminantem, aut figurantem, sed eodem modo dividendum, ad eum modum quo verificatur, quod manet semper idem corpus numero, et eadem materia. Denique, licet corpus sit id quod dividitur, et informatur per quantitatem, materia tamen est principium incommunicabilitatis, et ideo est principium individuationis.

ARTICULUS V.

Utrum accidentia individuentur a subjecto, nec possint esse in eodem duo numero distincta ?

In sententia S. Thomae certissimum est individuationem accidentium sumi a subjecto in quo sunt, seu in ordine ad illud, quod innumeris locis affirmat D. Thomas et specialiter videri potest i part. quaestion. xxix, articul. i, et quaestion. xxxix, articul. m, et opuscul. xxix, et xxxvi etn-ii, quaestion. xxiv, articul. v, quaestion. i de Veritate, articul. n et iii part. quaestion. xxxv, articulo. v, et quaestion. lxxvii, articul. ii, et alibi saepe. Fundamentum est; quod ipse D. Thomas communiter repetit, praesertim, vn Metaph. lect. xv, et opuscul. lxx, quaestion. rv, articul. ii, quia nulla forma receptibilis est de se individua, et singularis, nisi per ordinem ad subjectum recipiens, de se enim potius forma est communicabilis, nisi per subjectum detineatur, et limitetur. Quare omnis incommunicabilitas nascitur tanquam ex principio ex subjecto recipiente, nisi forma sit separata, et per se incommunicabilis subjecto; tunc enim ex ipso modo talis forma redditur singularis, et incommunicabilis. Si autem ex subjecto redditur incommunicabilis, ex ipso etiam habet individuationem. Ratio autem cur formas de se sint communicabiles multis, quantum est ex vi conceptus, et officio formae, jam supra diximus, et attigit D. Thomas iv contra Gentil. capit. viii, et Gajetanus capit. vi de ente et essentia in quaestione de principio individuationis ad 6, quia formae solum possunt fundare, vel distinctionem formalem oppositam unitati formali, vel distinctionem formarum, licet non modo formali. Prima solum pertinet

ad pluralitatem specificam, sicut e contra unitas formalis ad unitatem specificam, quae se est communis multis. Secunda vero necessario debet convenire formae ex alio principio, quam ex vi formae, seu per ordinem ad aliud, cum in se non sit nisi forma informans, quia autem receptibilis est in alio, ordinem dicit, et habitudinem ad illud, in quo semel recepta forma non potest transire ad aliud neque fieri communis multis, ergo inde ut ex principio, vel per ordinem ad illud habet incommunicabilitatem, et consequenter individuationem, quia principium individuationis ut saepe dictum est, est incommunicabilitas, et divisio secundum modum incommunicabilitatis.

Dices: Ex se habet forma communicabilitatem ad subjectum, et in hoc genere redditur per materiam ulterius incommunicabilis ad aliud, ut ad subjectum quod informet. Ceterum, de se forma accidentalis non est communicabilis ad formas alias inferiores cum ipsa sit infima, et in hoc consistit ratio individuationis, non in primo. Sed contra, quia si forma accidentalis est una numero ex se, et incommunicabilis pluribus inferioribus, etiam erit incommunicabilis multis tanquam subjectis, et sic utramque incommunicabilitatem habebit a se, non unam a subjecto, aliam a se. Patet antecedens, quia accidens hoc ipso quod est unum numero, ex se non potest transire de subiecto in subjectum, et multo minus manendo in uno, poni in alio, ergo hoc ipso, quod est unum numero, et incommunicabile inferioribus tanquam formis numero diversis, etiam erit incommunicabile pluribus subjectis, et sic ex omni parte individuabitur per se, redeuntque argumenta supra facta contra individuationem rei perseipsam. Si enim id non conceditur substantiae,

multo minus accidenti. Deinde, quia si forma accidentalis de se est communicabilis multis subjectis, redditur autem incommunicabilis per hoc subjectum determinatum, ergo de se est communis, et universalis per modum quinti praedicabilis, quae est praedicatio accidentis de subjecto, licet non sit communis, nec praedicabilis per modum secundi praedicabilis, quae est speciei de individuo, scilicet formae de hac et illa forma: sed universalitas quinti praedicabilis non convenit accidenti, quod est unum numero, ergo ut sit unum numero, dependet etiam ab incommunicabilitate per modum quinti praedicabilis, quod est respectu subiecti. Minor patet, quia accidens unum numero, verbi gratia, haec albedo, non potest verificari denominative de pluribus subjectis, sed solum de uno, sicut enim albedo facit album, ita haec albedo hoc album, et non amplius, ergo solum potest praedicari de uno, ergo quod est unum numero per modum secundi praedicabilis non est commune modo quinti praedicabilis.

Sed inquires, an ipsa materia prima sit principium individuationis radicale solum, et remotum, ut quo individuationis accidentium, an vero solum ipsum compositum, cui inhaerent. Respondetur solum a composito quod est ens completum in actu, non a materia individuari ut docet S. Thomas opusc. xxix, circa finem. Licet enim accidens induetur a composito quod est subjectum, et subjectum ipsum a materia prima ut a radice, tamen hoc est in linea individuationis substantialis, quae quidem praesupposita esse debet ad accidentalem, sed tamen formaliter loquendo radix illius individuationis accidentium sistit in ipso composito, quia sistit in ente completo, et in actu, hoc enim est subjectum sustentativum accidentium,

ut accidentia sunt, et licet materia prima sit principium quo, susten-
tandi accidentia ex parte receptio-
nis, tamen non est determinate, et
formaliter radix individuanti acci-
dentia nisi prout in actu fit per for-
mam in composito, de se enim est
principium commune ad formas sub-
stantiales, et accidentales, immedia-
te quidem substantialium, mediate
accidentalium, et ita per se loquen-
do, et in linea individuationis acci-
dentalis determinate sistit haec ra-
dix in ipso subjecto, quod est com-
positum, sicut resolutio fidei, ut fi-
dei est, sistit in Deo ut dicente, et tes-
tificante, licet praesuppositive re-
quiratur quod sit intelligens, et sit
immaterialis, et actus purus; sed
haec resolutio non est fidei ut fidei,
sed cognitionis discursivae, qua
veritas Divina cognoscitur redu-
cendo ad suas rationes, et princi-
pia.

Dices: Saltem quantitas indivi-
duatur a se, quia est prima in suo
genere, scilicet ut conditio requisita
ad individuandum. Unde D. Tho-
mas m part. quaestion. lxxvii, ar-
ticul. ii, et quodlib. vii, articul. x,
et aliis locis fatetur, quantitatem se
ipsa individuari. Respondetur, de
hoc satis nos dixisse articulo prae-
cedenti, quod quantitas considera-
tur dupliciter; uno modo quantum
ad effectum dividendi partes mate-
riae, et quantum ad hunc effectum
a se individuatur, id est, partes pro-
prie quantitatibus non ab alia quan-
titate dividuntur, sed per se ipsam,
reliquae vero formae, et substantiae
per quantitatem. Et ita in hoc habet
aliquid speciale infer caetera acci-
dentia. Alio modo consideratur quan-
tum ad effectum formalem quem
praebet informando, sicut alia acci-
dentia, extendit enim partes subs-
tantiae, et terminat, et sic conside-
ratur ut quantitas terminata, et sub
hac consideratione quantitas indi-

viduatur a subjecto sicut alia acci-
dentia, et non se ipsa tantum, parti-
cipat enim esse a subjecto sicut
alia accidentia. Unde dicit S. Tho-
mas opusc. lxx, quaestion. iv, arti-
cul. ii: « Quod quantitas habet du-
plicem modum individuationis,
unum ex subjecto, sicut et quodlibet
aliud accidens, alium ex se ipsa in
quantum habet situm ratione cujus
in abstrahendo a materia sensibili,
imaginamur hanc lineam, et hunc
circulum. » Quare qua parte indi-
viduatio importat divisionem ab alio
numeraliter dependet a quantitate,
ut a conditione requisita, et faciente
divisionem, et in hoc aliae formae
etiam substantiales dependent a
quantitate, ipsa vero non dependet
ab alia ut a tali conditione. Qua par-
te vero individuat dicit unitatem
indivisam in se, dependet quantitas
a subjecto, a quo habet accidens es-
se, et consequenter etiam sustenta-
tur in unitate. Nec D. Thomas in
aliis locis adductis loquitur, nisi de
quantitate ut facit divisionem, in
quo quantitas praebet conditionem
requisitam ad individuandum tan-
quam primam in illo genere.

Difficultas ergo restat in hoc arti-
culo, quae et praecipua est circa id
quae saepe affirmat D. Thomas, quod
duo accidentia solo numero distinc-
ta non possunt esse in eodem sub-
jecto, seu in eadem parte, eo quod
ab illo individuantur, ut expresse
affirmat ni p. quaestion. xxxv, arti-
cul. v, et in iii, distinction. xxm,
quaest. m, art. iv, quaestiunc. m,
et in iv, distinet, xii, quaestion. i,
artic. i, quaestiunc. m, et aliis mul-
tis in locis. Et quidem multi in hoc
etiam conveniunt saltem loquendo
de accidentibus absolutis, sed non
ex eodem fundamento, aliqui enim
id probant ratione superfluitatis, alii
propter identificationem, quia posi-
to accidente ejusdem speciei cum
alio in eadem parte subjecti redigi-

tur in unum cum illo, sicut si miscantur duo liquores.

Gaeterum fundamentum D. Thomae sumitur ex principio individuationis saepe jam dicto, quia forma ex vi formae non habet principium divisionis numeralis, sed formalis, ergo debet sumi ex aliquo principio extra formam, quod se habeat ut principium materiale recipiens, et reddens incommunicabilem talem formam, atque adeo accidens cum in se solum habeat rationem formae, materiam vero non includat intrinsece, sed solum dicat ordinem ad illam, ex isto ordine multiplicabitur multiplicatione non formali, quae est numerica. Si autem ex parte istius principii materialis non incipit divisio, non remanet in ipsa forma aliqua ratio multiplicationis individualis. Et sic recte dixit Cajetanus in part. quaestion. xxxv, articul. v, fundari hanc doctrinam D. Thomae in illa maxima: Quod omnis divisio fit, aut per principia formalia, aut per quantitatem, seu divisionem materiale, et ita remota divisione materiali, et quantitativa ex parte subjecti, et stante unitate formali ipsius formae non datur principium multiplicationis numericae. Cujus intelligentia consistit in hoc, quod semper divisio numerica debet causari, et oriri ex aliquo principio materiali diviso. Quod si hoc principium materiale non multiplicatur, semper forma manebit una ex unitate principii extrinseci individuantis, hoc autem principium individuantis accidentia est subjectum in quo recipitur, quia ex ipso provenit incommunicabilitas, ut satis probatum est supra, ergo si hoc principium materiale non dividitur, ita quod ab ipso incipiat distinctio materialis, non poterit dari multiplicatio individualis formae accidentalis. Quod si forma accidentalis semel individuatur per ordinem ad

hoc subjectum, in quo producitur, sive sit subjectum proprium, sive extraneum, etiamsi postea separatur, vel in alio subjecto ponatur, non amittit individuationem, quia retinet ordinem, et respectum ad illud primum subjectum unde individuatum fuit. Nec est inconveniens, quod duae albedines individuatae a diversis subjectis, divinitus separentur ab illis, vel etiam uniantur in uno tertio subjecto conservata cujusque individuatione; nam tunc erunt plura individua accidentia in uno subjecto per accidens, non tamen per se individuabuntur ab illo, sed a diversis subjectis in quibus producta fuere, et per ordinem ad quae individuationem suam primo factam praesupponunt.

Nec obstat, quod illae uniones in illo tertio subjecto in quo recipiuntur, etiam sunt ejusdem speciei, nec ab alio individuantur, quam ab illo et subjecto, ergo saltem illae duae uniones recipientur simul in eodem subjecto tanquam duo individua ejusdem speciei. Respondetur enim, quod illa unio si sumatur pro inhaerentia accidentis, est modus identificatus cum ipso accidente, et multiplicatur numero ad multiplicationem ipsius entitatis realis accidentium. Unde in illo casu in quo supponitur ipsa accidentia esse individua non ab illo subjecto in quo sunt, sed ab aliis quorum propria sunt, jam possunt ipsa accidentia individuate in se modos, non ratione subjecti cui de novo conjunguntur, sed ratione suae entitatis individuae ex aliis principiis, et subjectis ad quae ordinem dicunt; sicut etiam quando separata sunt a subjectis, modos aliquos in se recipiunt, et individuant. Si autem loquamur de unione, non pro inhaerentia, sed pro immutatione, qua subjectum immutatur ad illa accidentia suscipienda, illae immutationes sequun-

tur actionem Dei transferentis accidentia ad illud subjectum, quae cum diversa immutatio sit a naturali alteratione producente accidens in subjecto, diversae etiam speciei unionem dicet ex parte immutationis. Quare si duo accidentia diversa numero supernaturali actione uni subjecto uniantur, id debet fieri immutatione diversae speciei, ut non sint duae uniones ejusdem speciei ab eodem subjecto individuatae. Quae etiam ratione, si unam humanitatem plures Personae Divinae diversis unionibus assumpserint, debent esse uniones diversae speciei, quia ad diversas Personas terminantur.

Solvuntur argumenta.

Primo objicies: Si non potest plura accidentia ejusdem speciei recipere subjectum nisi dividatur, ergo neque plura individua diversae speciei, nam illa vere plura individua sunt, ergo etiam ad dandas illas diversas individuationes, diversitas subjecti requiritur, quod est aperte falsum. Similiter etiam non poterit idem subjectum recipere duo accidentia numero distincta successive, nisi etiam successive plurificetur, non plurificatur autem successive subjectum. Quod vero tempus discontinuetur non refert, quia tempus solum est circumstantia, non radicale principium individuationis, et sic non requiretur divisio radicalis principii quod est subjectum. Ac tandem videmus plura lumina esse in eodem subjecto si applicentur plura luminosa, cujus signum est, quia fiunt plures umbrae, quae solo numero sunt distinctae, sicut et luce.

Respondetur quod in receptione plurium accidentium specie, non fit multiplicatio numeralis, sed specifica, posita tamen in suis individuis. Et ideo non indiget dividi principium

materiale, cum divisio fiat ex parte formae, et distinctionis formalis, sed sufficit ponere in subjecto capacitatem plurium formarum specie diversarum, quae ut D. Thomas docet in de Veritate, articulo xiv, recipiuntur secundum diversas potentias subjecti, id est, secundum diversos respectus participandi formas, sicut dulcedo recipitur ex participatione humiditatis, albedo ex participatione lucis. Hae autem capacitates non inveniuntur in materia prima ad plures formas substantiales simul habendas, quia quaelibet forma substantialis habet privationem alterius, quia quaelibet dat primum esse, et esse simpliciter. Gaeterum quando non dantur formae diversae speciei, si multiplicatio debet fieri, cum non oriatur ex parte formae, ut forma, seu distinctionis formalis, oriri debet ex divisione principii materialis, ad quod cum dicat forma habitudinem, resultat multiplicata individuatio in forma.

Ad secundam partem argumenti respondetur, quod in casu successionis formarum ejusdem speciei, non est necesse subjectum entitative dividi in actu, quia non datur multiplicatio formarum in actu, sed una tantum est in actu, alia vero praeteriit, et in actu non est; unde sicut multiplicatio est in potentia, unitas vero in actu, ita sufficit unum subjectum materiale in actu, licet in potentia, et virtualiter se habeat ad plura. Et sic tempus non est principium radicale multiplicandi, sed solum circumstantia, est tamen principium consumendi unum quod praeteriit, et relinquendi in actu solum unum quod existit et individuat in actu.

Ad tertiam partem argumenti respondetur, quod duplex luminosum, cum non penetretur, sed quodlibet sit in diversa parte medii, diversum quoque lumen efficit, vel intendit

secundum diversas lineas. Quod vero fiant duae umbrae, etiam fiunt in diversis partibus spatii, sicut et ipsae lucēs diversae sunt, a quibus corpus opacum per diversas lineas tangitur.

Secundo arguitur in his quae relative se habent: Cum enim relativa respiciant terminum extra se, ex multiplicatione illius, et non solum ex subjecto habebunt multiplicari, cur enim non a terminis multiplicabuntur sicut a subjectis? Et sic unus pater ad plures filios habebit diversas relationes, siquidem pereunte uno filio manet respectus ad alios et idem est de albo recipiente plura alba ut similia. Tum duae species intentionales, vel duae visiones, aut conceptus repraesentantes duo individua ejusdem speciei non differunt, nisi numerice sicut objecta ipsa, et tamen sunt simul in eadem potentia, similiter charitas habuit in Christo duos actus erga Deum alterum necessarium, quo fruebatur, alterum liberum, quo merebatur diligendo Deum, et tamen erant ejusdem speciei, sicut charitas ipsa a qua procedebant. Denique, causa efficiens, et finalis duas numero actiones efficere, et finalizare possunt, ergo et causa materialis plures numero formas recipere.

Respondetur aliquos sentire, quod plura accidentia relativa, vel respective se habentia ad diversos terminos, seu habentia diversos status, vel modos possunt multiplicari numero in eodem subjecto. Sed est expresse contra D. Thomam in part. quæstion. xxxv, articul. v, ubi loquitur de relatione ad plures filios, quam dicit non multiplicari in uno patre, quia fundamentum est unum, scilicet potentia generativa ut reducta ad actum, et quod fit per plures actiones, vel ad plures terminos materialiter se habet, nam etiam unica actione contingit plures filios generari, et nasci ex uno partu, et

tunc relatio est una, quia fundatur in unica actione, termini autem materialiter solum plures; eodem autem modo se habet relatio ad plures filios natos per plures actiones, vel per unam; de quo latius egimus in Logica q. xvii, art. vi. Itaque relatio patris potest attingere adaequate omnes procedentes ab isto, quia sub hac ratione fundatur ista relatio. Mortuo autem uno filio manet relatio eadem ad alium quasi intensive, sed non quasi extensive, et adaequate. Et idem est de convenientia albi ad plura alba, vel pauciora.

Et ad instantiam, cur non sumatur multiplicatio a diversitate terminorum ad quos, sicut a diversitate subjecti, respondetur causam esse, quia terminus ad quem non respicitur per se, ut principium materiale, et divisionis materialis, sed ut formale, et specificativum, quia species sumitur ab objecto, et a termino ad quem. Quod vero ratio ista formalis inveniatur in pluribus, vel paucioribus, pertinet ad materiale ejus, et facit ad extensionem talis actus, non ad principium multiplicandi ipsum, quia non est principium incommunicabilitatis, et incommunicabilis multiplicationis, sed est subjectum habens in se rationem formalem, quam respicit talis actus, et ita recipiendo rationem formalem respicitur id, in quo invenitur tanquam materiale attactum, non ut incommunicabile reddens. Cujus signum est, quia eadem actio potest diversos terminos materiales attingere, quasi inadaequate contentos sub eadem ratione formali. At vero subjectum, seu causa materialis, ita formas recipit, quod incommunicabilitatem ex ipsa receptione praebet, atque adeo individuationem: et si multiplicatur, individuatō multiplicabitur. De causa vero efficiente, et finalizante, dicimus quod non se habent, ut intrin

seca individuationis principia incommunicabilitatem fundantia, sed ut extrinseca, vel exequendo, vel alliciendo, seu dirigendo. Unde quod plures actiones numero distinctas attingant, vel non attingant, non ex efficienti praecise sumitur, aut fine, sed ex dispositione materiae a qua in hac parte efficiens pendet, et cui se accommodat, ut plures numero actiones habere possit, materia vero ex se habet hoc principium.

Ad aliam partem argumenti de speciebus, conceptibus, et actibus respondetur, quod respectu objectorum se possunt habere dupliciter. Primo, quod talis species, vel cognitio ad laequate se habeat ad istud individuum; secundo, quod inadaequate, quia attingit plura ut contenta sub una ratione, aut medio. Si hoc secundo modo, non multiplicantur species vel actus, sed eadem species multis actibus deservit, eadem numero visione plura in hoc medio contenta video, quia illa pluralitas est materialis ex parte objecti attacti, quae non est principium multiplicandi individualiter visiones. Si primo modo, sunt actus aut repraesentationes species distinctae, quia id quod individuationis est in objecto respicitur per se, et ut adaequans talem actum, et consequenter ut specificativum ejus, et ideo tales differentiae individuantes, quia sumuntur ut rationes adaequandi, et per se distinguendi actus, sumuntur ut specificantes, et licet in se entitative solum individualiter differant, tamen objective sunt specificativa diversa.

Quod vero attinet ad actus charitatis, aliqui tenent Christum Dominum non habuisse, nisi unum numero actum charitatis regulatum a visione beatifica, qui ut ferebatur in Deum erat necessarius, et non meritorius, ut autem in creaturas, ferebatur libere, et sic poterat esse meritorius, de quo videri potest Alvarez m p. disp. xlv et in id aliqui Thomistae inclinant. Alii nec improbabiler existimant charitatem habere plures actus specie incompleta, et imperfecta distinctos, sicut distinguuntur diversi actus religionis, ut devotio, oratio, votum, adoratio, etc. Et fortitudo habet duos actus, aggre-
di, et sustinere, et aliae virtutes similiter, quos actus simul exercere possunt, atque adeo non solo numero distinguuntur, licet procedant ab habitu ejusdem speciei, sed habent diversam speciem incompletam, sicut duae partes heterogeneae in homine : sic charitas habet duos actus distinctos, ut fatetur D. Thomas ii-h, quaest. xlv, art. n ad 1, alium erga Deum, alium erga proximum, qui possunt esse simul, ergo plus quam numero distinguuntur. Quid ergo mirum, quod etiam erga Deum possit eadem charitas habere duos actus specie quasi incompleta, et partiali distinctos, alterum necessarium fruitionis regulatum visione beata, alterum liberum regulatum scientia infusa non vidente clare Deum, et consequenter tales actus sint simul, sicut actus erga Deum, et erga proximum? Sed de his plura Theologi.

CIRCA LIBRUM SECUNDUM.

QUAESTIO X.

DE ELEMENTIS, ET PRIMIS QUALITATIBUS.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid sit elementum, et quotuplex, et quae sint qualitates primae ?

Elementum sumi potest dupliciter. Uno modo late, et communiter prout complectitur prima principia, et causas intrinsecas rerum, quae ratione in Phys. q. u, art. i ex D. Thoma diximus tria ista, scilicet principium, causa, elementum, habere se sicut magis, et minus commune, salvari autem elementum per hoc quod sit aliquid principium, et causa intrinsece componens. Causa autem magis communiter se habet, et complectitur etiam principia extrinseca, a quibus aliquid procedit cum dependentia, et participatione. Principium autem adhuc communius dicitur id, a quo aliquid procedit, etiamsi sine dependentia, et participatione, ut in divinis. Alio modo sumitur elementum strictius pro principiiis, quae in se etiam sunt composita, et principiata, utpote corpora composita ex materia, et forma, quia tamen sunt corpora simplicia dicuntur elementa, quatenus distinguuntur a mixtis quae ex illis componuntur. Et sic sumuntur pro quatuor vulgaribus elementis, terra, et aqua, aere, et igne; de quibus agitur tum in tertio de celo, tum hic; sed ibi agitur de illis secundum

quod petunt determinatam situationem in universo; in praesenti autem prout sunt prima generabilia, et corruptibilia, sicque ad generationem, et corruptionem spectant. Definatur autem elementum quod est corpus, in quod caetera corpora dividuntur, in quibus inest actu, vel potentia, ipsum autem est indivisibile in diversa secundum speciem. Elementum ponitur loco generis, et excludit illa elementa, quae sunt prima principia corporum, ut materia, et forma, non autem sunt corpus, neque enim materia est corpus, sed principium corporis. Reliquae particulae ponuntur ad distinguendum ista elementa a reliquis mixtis, quae non sunt corpora simplicia, et dicitur non dividi in alia corpora, id est, resolvi per alterationem, et corruptionem, mixta enim resolvuntur in elementa, elementa vero non resolvuntur in alia, sed unum corrumpitur ab alio, vel in unum tertium, quod est mixtum, conspirat : dicitur autem inesse elementum actu, vel potentia in mixto, quatenus elementa virtualiter manent in mixto per suas qualitates, ut supra quaestione quinta dictum est. Et licet etiam partes integrantes sint in corpore, actu, vel potentia, et in eas dividatur totum, non tamen dividitur per resolutionem alterativam, sed per divisionem quantitativam, ipsae autem partes etiam resolvuntur in elementa.

Quotuplex autem sit elementum etiam ex tractatu in tertio de celo constat, omissis enim antiquorum opinionibus, constat ponenda esse

quatuor elementa qu® supra numerata sunt. Id probat Aristoteles tum in tertio de coelo, ex motibus localibus, et situatione in universo, et ex gravitate et levitate, quae omnes probationes in idem redeunt, quia solum sunt quatuor loca infra coelum, scilicet summum, quod tangit coelum, infimum, quod est centrum terrae, alterum prope summum, et alterum prope infimum, et sic correspondet etiam levitas summa supremo loco, gravitas summa infimo, mediis autem locis gravitas et levitas media, et sic sunt quatuor elementa, quae petunt ista quatuor loca, et levitates, atque gravitates. In praesenti autem probat numerum elementorum ex numero qualitatum contrariarum, scilicet calore, et frigore, siccitate, et humiditate. Cum enim istae sint qualitates primae proprie, et per se conveniunt primis corporibus, qu® vocamus elementa, ex his autem aliqua debent competere in summo ipsis corporibus simplicibus, si enim nulla competerent in summo, sed omnes temperate, et moderate, competerent eo modo quo mixtis, in quibus omnes qualitates sunt moderatae. Conveniente autem aliqua qualitate in summo, solum possunt fieri quatuor combinationes in convenientia istarum qualitatum, ergo solum possunt dari quatuor elementa. Minor probatur, quia solum possunt fieri isfeea combinationes. scilicet calidum et siccum, calidum et humidum, frigidum et humidum, frigidum et siccum; Ali® vero duae, quae possunt fieri inter qualitates contrarias, ut frigidum et calidum, siccum et humidum, non pertinent ad rem, nam si utraque est in gradu intenso non possunt esse simul in eodem subiecto. Si autem altera est intensa, vel est intensa in summo, et sic totaliter excludit oppositam, nec facit compositionem cum illa, vel est intensa

citra summum, ita quod admittat aliquid de opposito in gradu remisso, et hoc magis pertinet ad mixta, quam ad elementa, quia mixta sunt illa, quae possunt habere omnes quatuor qualitates inter se temperatas; tunc autem illud corpus, quod haberet calidum et frigidum, non repugnaret habere omnes quatuor qualitates, posset enim etiam alias duas, scilicet humidum et siccum eodem modo temperatas habere, sicut calidum et frigidum, supposito quod nullam haberet in summo; ergo ut aliquid sit elementum non habens omnes quatuor qualitates, oportet, quod aliquam habeat in summo, ut ratione ejus aliquam totaliter excludat.

Ceterum, quia haec ratio supponit dari quatuor primas qualitates, oportet explicare quid sint, et quomodo sint prim®. Quia ergo primum dicitur in aliquo genere per negationem alicujus prioris, ill® dicuntur prim® qualitates, qu® non habent alias priores saltem in illo genere. Unde definiri possunt prim® qualitates ad modum primorum principiorum: Quae nec ex aliis qualitatibus, nec ex seipsis mutuo fiunt, sed alise ex ipsis.

De istis autem primis qualitatibus possumus loqui, vel absolute in omni genere qualitatis, vel strictius in genere corporali, vel adhuc strictius in genere corruptibili. Primo modo oertum est qualitates spirituales, tam dignitate, quam causalitate esse priores, quia per ipsas moventur prima corporea, a quibus dependent prim® qualitates corporales. Secundo modo datur etiam aliqua qualitas prior istis primis qualitatibus, sicut sunt qualitates o(Blestes> inter quas principalior est luxum quia primo facta est a Deo, cum dictum est Genes, i: Fiat lux; tum quia est immaterialior ceteris, et minus pendens a motu; manebit enim illi*

minatio etiam cessante motu coeli; tamen quia convenit perfectissimo corpori, scilicet soli, et coelo empyreo. Similiter figura, et forma sunt qualitates communes corpori corruptibili, et incorruptibili, nec semper sequuntur ad alterationem primarum qualitatum, sed ad solam divisionem continui, vel ad creationem ipsius corporis incorruptibilis. At vero tertio modo dantur primae qualitates generabiles, et corruptibiles, quae sunt prima contraria in qualitatibus physicis, et sunt illa quatuor, scilicet calor et frigus, siccitas et humiditas. Et dicuntur primae qualitates, quia in genere alterativo et corruptibili, ipsae primo deserviunt ad omnem generationem substantialem, tam mixtorum, quam elementorum, et ideo propter suam universalitatem in deserviendo ad generationem, sunt primae, et deinde, quia deserviunt ad primam sensibilitatem, et primum sensum omnium, qui est tactus, sunt enim per se primo tangibiles, tactus autem est primus sensus et fundamentum caeterorum. Et denique, quia omnes aliae qualitates corruptivae, et alterativae in istis inferioribus, resultant ex istis tanquam ex prioribus, et simplicioribus, sicut odor, sapor, color, gravitas, levitas, molle, durum et alia similia, quae sunt qualitates mixtae, quia proprie conveniunt corporibus mixtis, et sic resultant ex aliis prioribus, quae conveniunt corporibus simplicibus, et non sunt aliae, quam illae quatuor dictae, quas in elementis reperiri constat.

Quod si dicas : Nam praeter istas qualitates dandae sunt aliae virtuales in elementis, quae dicuntur tales, quia mediis ipsis substantia elementi producit ipsas quatuor primas qualitates, nam cum aqua, verbi gratia, vehementer calefit, nihil retinet de frigiditate formali, siquidem non sentitur in ea aliquod frigus, et

tamen retinet aliquid de virtuali, quia potest expellere per se illum calorem, et ad frigiditatem reduci, illa autem frigiditas non potest immediate a substantia aquae dimanare, quia substantia non est per se activa, ergo ab aliqua qualitate quae dicitur virtualis frigiditas, et idem est in aliis elementis respondetur, aliquos ita sentire, quod dentur istae virtuales qualitates, quales etiam inveniuntur in aliquibus mixtis, sicut piper et vinum dicuntur virtualiter calida, et alia inveniuntur virtualiter frigida. Ceterum in elementis non possumus illas admittere sicut in mixtis. Nam istae qualitates virtuales in elementis, vel sunt ejusdem speciei cum formalibus, vel non. Si sunt, ergo superfluent, ad quid enim duae qualitates ejusdem speciei? Et currit eadem difficultas, quomodo scilicet istae qualitates virtuales a subjecto possint dimanare, nam si dimanant per alias erit processus in infinitum : si per seipsas, cur similiter non dimanabunt qualitates formales? Si non sunt ejusdem speciei, quomodo possunt esse ratio producendi qualitates formales, cujus speciei non sunt, siquidem simile solum agit in sibi simile? Item quia vel illa qualitas virtualis est per se sensibilis vel non. Si non, est qualitas ignota, et non convenit primo corpori per se sensibili, quale est elementum, omnes enim qualitates ejus sensibiles sunt ; si est sensibilis, ergo erit ejusdem speciei cum aliis, quae similiter sensibiles sunt. Et cum alias non indigeat substantia ad emanationem qualitatis sibi convenientis alia qualitate media, ut fiat ista emanatio, superflue ponuntur istae qualitates virtuales, ut primae formales emanent. Quod vero in aliquibus mixtis istae qualitates virtuales inveniuntur, non est ad illud munus, ut videlicet aliae qualitates m*

diantibus illis emanent, sed ut ipsa agant in alia, piper enim non se calefacit, sed stomachum, cum enim mixta fiant ex commixtione elementorum, contingit in aliquibus tale fieri temperamentum, ut calor vel frigus praedominetur, et cum illud temperamentum mixti a calore stomachi dissolvitur, prodit fortius illa qualitas praedominans, scilicet calor vel frigus, et acrius operatur.

Sed inquires, quare ab Aristotele quaedam ex istis primis qualitatibus vocentur activae, quaedam passivae. Respondetur Aristotelem tum in hoc libro u, text. viii, tum in i Meteor. dicere, quod ex istis qualitatibus calor et frigus sunt activae; siccitas et humiditas passivae. Quod non est sic intelligendum, quasi ipsa siccitas et humiditas absolute et secundum se non sint activae, agunt enim ad invicem, et producunt sibi similia; humiditas enim humectat, siccitas exsiccat, et expellunt se tanquam contraria. Intelligitur ergo, quod comparative ad mixtum, et in ordine ad constituendum illud, siccum et humidum magis materialiter se habent, et passive, quam calidum et frigidum. Unde ea, in quibus humidum praedominatur, sunt bene passiva, quia facilius terminantur terminis alienis, quod pertinet ad humidum, vel retinent proprios, quod pertinet ad siccum, quae autem sunt vehementiora in agendo, magis participant de calore, aut frigore, quia pertinet ad calidum et frigidum congregare, vel disgregare, quod importat actionem.

Ex dictis colligere possumus, quomodo explicandae sint definitiones istarum primarum qualitatum, quas Aristoteles in praesenti definit juxta activitatem, vel passivitatem earum. Calidum ergo definitur id quod homogoea, et similia congregat;

frigidum quod congregat dissimilia; humidum quod facile terminatur alieno termino, difficile proprio; siccum e converso quod difficile terminatur termino alieno, facile proprio. Quae definitiones intelliguntur more physico, id est, quod tales qualitates istos effectus petunt, quantum est ex se, licet per accidens impediri possint. Nam calidum dicitur congregare homogenea, quia id petit ex vi suae activitatis; imo si aliquando videtur congregare ea, quae sunt diversi generis, aut laxare, et resolvere ea, quae sunt ejusdem, ut cum congregat plures cibos, et ex illis facit liquorem in stomacho, aut cum resolvit glaciem, plumbum, aes, et similia; id facit non congregando ea, quae sunt diversi generis manentibus in diverso genere, sed potius unam quamdam substantiam tertiam ex illis educendo, verbi gratia, liquorem tertium, quem facit esse unum, et consequenter congregat rem unius generis; et similiter resolvendo glaciem, aut liquefaciendo plumbum, facit unum esse, quae sunt unius generis, quia per ipsam resolutionem, et liquefactionem, segregantur quae sunt unius generis ab alio, sicut quod admixtum est plumbo, et aliis metallis secernitur, et in alimento quod impurum est ab eo quod est purum, et ita semper, quae sunt unius generis congregantur a calore, et disgregantur quae sunt diversi generis. Frigus vero si congregat, non id facit resolvendo, sed potius spissando, et ideo non excernit; sed unum cum altero aggregat. Per accidens tamen dicitur frigus dissolvere, non rarefaciendo, sed quia recedente calore, manent partes suo officio impeditae, et solutae, ut cum dicuntur membra solvi frigore, quia recedentibus spiritibus vitalibus membra manent impedita, Similiter siccum dicitur difficil[^]

terminari alieno termino per se, et ex vi siccitatis, non per accidens, sicut ignis, verbi gratia, ex vi siccitatis difficile terminatur alieno termino, imo de se libertatem quaerit, et si nimis occludatur perit, tamen quia dominatur calor, et facit ipsum ignem rarum, hac ratione non operatur sola siccitas, sed etiam raritas, quae facile cedit alieno termino. Et similiter pulveres minutissimi propter suam tenuitatem admittunt multum de aere inter partes minutas, et sic si non constipentur facile cedunt.

Solvuntur argumenta.

Contra numerum elementorum fit argumentum de igne: quia si esset elementum, deberet habere locum determinatum in universo, sicut reliqua elementa habent, sed hoc est falsum, ergo. Minor probatur, quia si haberet talem locum deberet esse supra aerem, quia ignis maxime levis est, sed non competit ei esse supra aerem, tum quia Aristoteles in Meteor. cap. iv, dicit: « Quod id quod prope lunam est, non est ignis, licet a nobis ignis vocetur; » tum quia ibi neque lucet, neque calefacit, si autem ibi esset non posset tam vastum corpus non sentiri, et in luce, et in calore; tum quia caret pabulo in tanta altitudine, ergo non potest ibi conservari. Confirmatur, quia elementa apud nos inveniuntur, cum qualitatibus mixtis, ut aqua cum sapore, datur enim aqua dulcis, vel falsa, vel amara: invenitur etiam terra cum peculiaribus virtutibus ad diversos effectus, qui exigunt temperamentum particulare, ergo non est elementum, sed mixtum.

Respondetur concedendo proprium locum ignis esse supra aerem, et prope cœlum, hoc enim pe-

tit naturalis inclinatio ejus, quia habet majorem levitatem, quam aer, esset autem contra naturam dare igni talem inclinationem, et perpetuo privare illum tali loco. Ad locum ergo Aristotelis dicimus, quod non negat prope lunam esse ignem quoad substantiam elementi, sed quoad condiciones quas habet apud nos, et ratione quarum vocatur ignis, ibi enim propter suam tenuitatem potius videtur esse flamma, apud nos autem propter nimiam concretionem dicitur ignis. Sicut glacies non est elementum aquae, sed excessus frigoris concreti in aqua.

Ad secundam probationem respondetur, quod ignis ibi non lucet propter nimiam raritatem, ut enim aliquid luceat, requiritur quod sit corpus terminatum et spissum, ut emittat radios, sicut etiam cœlum empyreum non lucet, licet sit lucidissimum propter suam raritatem, ut advertit D. Thomas 1^a part. qu. 1xvi, articul. iv. Non calefacit autem ignis haec inferiora, quia calor ignis funditur in directum, et ad latera, quia ibi diffundit suam virtutem, in quod tendit, in inferiora autem non tendit, et sic non diffundit calorem ad haec inferiora, vel ita parum, quod ad tantam distantiam non sentitur. Ad tertiam dicitur, quod ignis in propria sphaera non indiget pabulo, sicut apud nos, quia hic patet multis contrariis, et cum fit substantia valde tenuis, facile interimitur, nisi in aliqua densiori materia fortificetur, quod non currit in sphaera propria.

Ad confirmationem respondetur, aliquos sentire non dari purum elementum, sed solum elementa inveniri in mixtis, contra quos videri potest M. Bannez n^o de gener, cap. ni, quaest. i, circa ultimum argumentum. Dicendum ergo, quod elementum potest dici purum duplici-

ter. Uno modo substantialiter, id est, quod non habeat aliam formam substantialem, quam elementi. Alio modo accidentaliter, et quoad suas qualitates, de quibus possumus loqui dupliciter, vel prout sunt in propriis locis, vel extra illa. Igitur quoad formam substantialem omnia elementa etiam extra loca naturalia sunt pura, quod patet, quia ex hoc quod ponuntur extra propria loca non corrumpuntur, nec fiunt mixta, ergo manent substantialiter elementa. Quoad qualitates autem certum est, alicubi inveniri elementa pura, sicut ignis in sua sphaera, aut prope concavum lunae, ubi nullum aliud corpus reperiri potest, a quo reddatur impurus; et terra etiam in profundioribus partibus, quo non perveniunt alterationes coeli, erit pura propter exclusionem alterius corporis mixtionem facientis. Et probabile est etiam in profundo maris inveniri aquam puram, sed ibi nec habebit saporem nec colorem. Quod vero aqua usualis apud nos saporem habeat, extraneum est ipsi, et non ex propriis; et praesertim salsedo maris ex adustis exhalationibus provenit, et a Deo attributa est illi propter generationem piscium, et commoditatem navigationis, ut dicemus in Meteoris, tractatu septimo.

Secundo arguitur: Quia numerus quatuor elementorum, neque deducitur ex motu corporum simplicium, neque ex loco eis debito, neque ex combinationibus primarium qualitatum, ergo ex nullo principio. Antecedens probatur, nam si attendamus ad motum sunt tres differentiae, scilicet a centro, ad centrum, circa centrum, ergo erunt tria elementa. Si attendamus ad locum, sunt duo, scilicet sursum et deorsum, duae etiam virtutes movendi, scilicet gravitas et levitas, ergo solum duo elementa. Si attendamus ad combi-

nationes primarum qualitatum, illae possunt fieri multo plures quam quatuor, possunt enim conjungi istae primae qualitates secundum diversos gradus pluribus modis, ut calidum in summo, et siccum infra summum, et similiter calidum et siccum in summo, idemque de calido et humido, et de frigido et sicco dici potest. In gradibus autem remissis plures etiam combinationes fieri possunt, cum etiam contrariae qualitates in gradibus remissis simul esse possint, et non solum qualitates non contrariae. Plures ergo combinationes possunt fieri quam quatuor, et consequenter plura elementa.

Respondetur quod quanda colligimus numerum elementorum ex motu simplicium corporum, intelligitur de simplicibus corporibus corruptibilibus, incorruptibile enim quod est coelum movetur circulariter, seu circa centrum, ut monstrat ejus figura, et quotidiana experientia. Motus ergo simplicium corporum corruptibilium solum est a centro, vel ad centrum, sed duobus convenit per extremum, scilicet terrae in ipso centro, et igni distentissime a centro, id est, prope coelum, aliis duobus medio modo, scilicet prope centrum aquae, et prope ignem aeri. Idem dicimus de loco, quod est duplex, loquendo quasi in genere, scilicet sursum et deorsum, sed dividitur in quatuor modos, scilicet sursum, et deorsum, per extremum et sursum, et deorsum medio modo. Gravitas etiam et levitas invenitur, vel in summo ut in terra et igne, vel medio modo ut in aqua et aere. Quod vero attinet ad alias combinationes jam supra diximus illas non esse possibles pro elementis, sed vel pro mixtis, si qualitates contrariae reducuntur ad temperamentum, vel si pro elementis sunt possibles qualitates in gradu remisso, id aſ-

oeasario debet estfe. cum exclusione
sai contrarii, nam si utrumque con-
trarium admittatur in gradu remis-
sa, habebit temperamentum am-
nium qualitatum primarum, quod,
est proprium mixti. An vero detur
elameniam cui convenientduse qua-
litates in summo, vel duas in gradu
excellenti, et nulla in summo, di-
cemus artkulotertio.

ARTICULUS II.

Utrum qualitates contrariae se expel-
lant m gradibus intensis, et com-
patiantur m remissis ?

Gontnariaa qualitates mutuo se
expellere, tum experientia quotidianar
na monstrat, tum definitio ipsa con-
trariorum tradita ab Aristotele x
Meteph. capit, vi, contraria sunt
quae sub eodem genere maxime dic-
tant, et ab eodem subjecto mutuo se
expellunt. Difficultas ergo est, an
isto repugnantia, et expulsio fiat ra-
tione ipsius entitatis qualitatum, an
solum ratione gradus, et status,
quem habent, ita ut solum in gradi-
bus intensis contrariantur, non in
remissis. IndB enim dependebit co-
gnoscere, in quo fundetur ratio con-
trarietatis, et, cur unum contrarium
expellat alterum, deservietque haec
doctrina etiam pro contrariis mora-
libus, et intellectualibus.

Dico primo : Con.trarietas, quae
est specialis oppositio, licet origine-
tur a contradictoria, et privativa,,
aliquid tamen speciale addit supra
illas, scilicet quod in ea inveniatur
medium cum positivis extremis.
Constat hoc ex x Metaph. text. xv,
leci. vi apud D. Thonoam et opus-
cul. xxxvii de oppositis. Et ratio est,
quia de ratione cujuseunque oppo-
siti est, quod repugnet suo opposito,
si enim non repugnat illi, sed solum
convenit cum illo, et simul possunt
esse non est oppositum illi, sed ap-

positum, et conveniens. Debet ergo
imum meludere negationem alte-
rius, quia repugnantiam, et exclu-
sionem alterius habet; excludere
autem non potest nisi negando illud.
Omnis autem negatio, et positio
principaliter inveniuntur in con-
tradictoriis, deinde in privativi»,
croctas enim importat negationem
visus, in contrariis album negatio^
nem nigri, et in relativis filius non
est pater illius cujus est filius. Hroo
autem sunt omnia genera opposito-
rum.

In quo autem consistat specialis
repugnantia contrariorum, difficile
satis explicatur. Specialem enim
repugnantiam habere constat, quia-
specialiter distinguitur ab aliis spe-
ciebus oppositionis, inter quas una
est ipsa contrarietas. Difficile autem
explicatur propter aliqua, quoro mu-
tuo se expellunt, et sub eodem gene-
re inveniuntur maxime distare, et
tamen contraria non sunt, ut duro
formro substantiales, verbi gratia,
forma ignis, et aquae sub genere
corporis, duae formro animalium,
verbi gratia, hominis, et vermis sub
eodem genere animalis, maxime
enim distant inter se, quia plura
habent intermedia minus distantia,
seu disconvenientia, neque enim
requiritur ad maximam distantiam,
quod in ipsis formis inveniatur ma-
gis et minus, aut quaedam succes-
siva expulsio ; tum quia dantur ali-
qua contraria immediata, quae non
successive, et paulatim, sed indivi-
sibiliter, et non per partes se expel-
lunt, ut par et impar, sanum et
rogrum, et ideo necesse est alterum
eorum inesse in subjecto capaei;
alia vero sunt mediata, ut album
et nigrum, neque enim necesse est
alterum inesse ; et similiter er-
ror et scientia, odium et amor sunt
contraria, et tamen non se expel-
lunt successive, sed simul, ac tota-
liter.

Dicendum tamen est, hanc specialem repugnantiam consistere in eo quod diximus quod contrarietas habet medium cum positivis extremis, quanto enim aliqua oppositio minus latitudinis habet, et magis coarctat, ut unum affirmetur, seu assumatur, et aliud relinquatur, tanto major est, quanto plus habet latitudinis, et minus coarctationis, tanto magis relinquit de medio, quia non est necesse alterum extremorum assumere, sed potest assumi medium, tanto autem extrema magis se coarctant, et minus relinquunt de medio, quanto unum ex ipsis extremis universalius est, et minus determinatam distantiam relinquit in repugnando alteri. Et ita contradictio caret omni medio, et latitudine, et distantia, tam ex parte ipsarum formarum inter se, quam ex parte subjecti in quo sunt, quia versatur inter puram negationem, et affirmationem, id est, inter esse, et non esse. Privatio autem, et forma etiam inter se carent medio, cum privatio sit quaedam negatio formae, sed tamen ratione subjecti potest habere medium, quia requirit subjectum determinatum, ut talis negatio privatio sit, et quia non sempertale subjectum determinatum invenitur potest dari medium sicut lapis, neque est caecus, neque videns, quia subjectum non est capax visus, et consequenter neque caecitatis. At vero contraria, licet privationem includant, aut fundent, tamen habent illam imbibitam in aliquo positivo, quia contraria positiva extrema seu formas requirunt, inter quas contrarietas versatur, quae tamen debent recipi in eodem subjecto, quia contraria debent versari circa idem, id est, circa subjectum capax utriusque. Quare non solum ratione determinati subjecti, id est, habentis capacitatem utriusque contrarii, sed etiam ex parte ipsorum

extremorum, oportet quod fundentur determinata distantia, et oppositio inter ipsa contraria, eo quod contraria debent esse comparabilia ad invicem, quia unum dicitur melius altero, sicut virtus melior vitio, scientia errore, albedo nigredine, sanitas aegritudine, etc. quae autem sunt sub diverso genere, non sunt comparabilia, sed magis distant, quam ut comparari possint, quia non possunt ad invicem transmutari, neque unum meliorari prae alio, sicut non dicitur album melius quantitate, vel figura, sed unum dicitur melius per comparisonem ad suum oppositum sub eodem genere; et ideo oportet, quod contraria, quia comparabilia sunt ad invicem, et transmutabilia, contineantur sub eodem genere, et consequenter habeant determinatam distantiam, non solum ratione subjecti, sed etiam ratione sui generis, quod non habent privative, neque contradictorie opposita, quia extrema, inter quae versantur, non sunt sub eodem genere, scilicet negatio, et forma, ulterius autem non opponuntur in respiciendo, sicut relativa, sed in transmutando, et expellendo ab eodem subjecto.

Additur vero in definitione contrariorum, quod non solum sint sub eodem genere, sed etiam quod maxime distent, id est, quod sub illo genere se habeant ut termini, seu ultima, inter quae fit transmutatio, et processus de uno in aliud, in illis enim quae differunt genere physico, non est accipere transmutationem de uno in aliud, neque est medium per quod fiat transitus, quia non communicant in materia (genus physicum vocatur materia) sicut qualitas non transit in substantiam, nec substantia in quantitatem, sed transmutatio fit in his, quae sunt in eodem genere. Unde cum in ista transmutatione fit processus de unq

in aliud, et sistatur in aliquibus ultimis, ne procedatur in infinitum, illa quæ ultimo sistunt processum, et transmutationem, dicuntur maxime distare quia extreme distant. Unde ex transmutatione recte colligitur contrarietas, ut collegit Philosophus x Met. et D. Thomas ibi lect. vi.

Ut autem ex his constare possit quomodo in formis substantialibus non inveniatur contrarietas proprie dicta, est notandum, quod ista transmutatio est duplex, alia sine motu, sicut quæ fit in materia prima, ut est pura potentia ad formas substantiales, alia cum proprio motu, quando scilicet potest inveniri inter formam, et formam aliqua continuatio, vel secundum magis, et minus, vel secundum additionem, aut minorationem formae, quæ illam variare faciat, in formis enim substantialibus fit variatio, sicut in numeris, in quibus qualibet additio variat speciem, in qualitatibus autem contrariis et Physicis fit variatio ad modum continuitatis, ex eo enim una forma transmutatur in aliam, quia aliqua additione, vel diminutione fit alia, sicut album degenerando in pallidum, et in viride fit nigrum, et calidum diminuendo gradus caloris fit tepidum, et transit in frigidum. Prima ergo transmutatio non pervenit ad contrarietatem propriam, sed est principium contrarietatis, quia quælibet forma substantialis habet adjunctam privationem alterius, privatio autem est principium contrarietatis, et sic principia naturalia dicuntur esse contraria contrarietate inchoata, quæ est privatio, et forma, ut diximus i Phys. q. ii. Secunda vero contrarietas est formalis, et propria. Ratio est, quia prima transmutatio non fit secundum distantiam determinatam vincendam per motum, et per modum cujusdam continuitatis,

sed per modum mutationis, et hoc ideo est, quia quælibet forma substantialis hoc ipso, quod substantialis est, dat primum esse, quod est esse simpliciter, et sic excludit aliam per impossibilitatem, quia repugnat in eodem subjecto duas formas esse æque primas, et dare primum esse, quod est esse simpliciter, et sic non opponuntur penes aliquam distantiam maximam, et positivam suo eodem genere, sed penes primum, et totale esse, et non primum, seu non totale, inter quæ non est latitudo, nec distantia divisibilis, sed indivisibilis oppositio, de quo etiam diximus quæstion. ii Physic, et quæst. xix, et supra etiam quæstione quinta.

Secunda autem transmutatio cum habeat transitum divisibilem, et determinatam distantiam ex parte ipsorum extremorum, seu formerum inter quas versatur, quatenus inter ipsas formas est aliqua continuatio, vel successio secundum magis, et minus, ratione cujus una forma facilius, vel difficilius removetur a subjecto, et dat locum alteri ex ipsa propria ratione sui quod etiam invenitur in ipsis habitibus, et actibus, sicut remissio amoris dat locum odio, et qui remittit virtutem, paulatim admittit vitium : ideo fundatur perfecta, et consummata contrarietas in hujusmodi transmutatione, quia invenitur in ea perfecta latitudo, secundum quam formæ sint transmutabiles, et distant maxime sub eodem genere, quæ est definitio contrariorum.

Sic ergo formæ substantiales licet sint sub eodem genere, et possint habere distantiam secundum majorem, vel minorem convenientiam, non tamen habent rationem magis, vel minus in accedendo, vel recedendo ad invicem, ita quod transmutentur de una ad aliam per motum. Dupliciter enim potest sumi distan-

tia. Uno modo, ut opponitur convenienti® et similitudini, et sic est idem, quod dissimilitudo. Alio modo ut dicit recessum continuitatis, et propinquitatis; et sic primo modo est distantia in relatione, secundo in quantitate, seu divisibilitate. Et primo modo potest inveniri in substantia, quia quaedam magis conveniunt, et alia minus sub eodem genere, et ita magis participant de similitudine, vel dissimilitudine. Secundo autem modo non est divisibilitas, in quantitatibus autem distantia secundum latitudinem divisibilem, vel inter formas, quatenus formae tales sunt quod per additionem, vel minorationem variantur, vel quatenus penes magis, et minus crescere, aut decrescere possunt, et ratione illius magis, vel minus excludere formam oppositam, et cum maxime excludit, seu opponitur tunc maxime distat. Formae ergo, quae ex sua propria ratione non possunt fundare exclusionem per modum latitudinis, et divisibilitatis, sed per se, et ab extrinseco sine ulla latitudine, et divisibilitate se excludunt, contrarietatem non fundant. Quae doctrina videri potest in D. Thoma x Met. lect vi, et xi Met. lect. xn.

Ad id vero quod dicitur de actibus erroris et scientiae, odii et amoris, respondetur quod etiam habent latitudinem divisibilem, quia suscipiunt magis, et consequenter per se, et ab intrinseco, se magis, vel minus excludunt ab eodem subjecto, secundum quod forma opposita est magis radicata, et intensa, et difficilius expellitur. Et licet etiam aliqua formae substantiales difficilius expellantur quam aliae, id tamen non est ex ipsa ratione formae, quae ex propria ratione habeat magis, vel minus inesse, sed propter dispositiones, quibus forma introducitur, et conservatur in subjecto, et istae suscipiunt magis, et minus. Quod vero

dicitur de contrariis mediatis, vel immediatis, respondetur omnia contraria habere medium ex parte latitudinis formarum, quia suscipiunt magis et minus, si talia contraria sint de genere qualitatis, nam par et impar sunt de genere numeri, non tamen omnia habent latitudinem, et medium ex parte capacitatibus, et indifferentiae subjecti, quia in aliquibus subjectum ita est determinatum, ut unum vel alterum contrarium necessario debeat habere, et respectu subjecti sic determinati, et dispositi dicuntur contraria aliqua immediata, quae vero subjectum habent, non ita determinatum, ut necessario habeat alterum contrarium, respectu illius dicuntur mediata; et ita explicat D. Thomas x Met. citato, lect. x.

Dico secundo: Contraria in gradibus intensis naturaliter repugnant esse simul, non tamen de potentia absoluta quantum est ex vi contrarietatis, licet ex aliquo adjuncto aliquando sit impossibile. Prima pars satis manifesta est, tum experientia, quia crescente calore videmus non compati frigus; tum ex definitione, quia contraria pugnant inter se, ergo aliquid debet vincere, et aliud cedere, seu expelli, alias pugna non terminaretur, sed quando unum contrarium est in gradu intenso, perfecte sibi subicit subjectum, et vincit illud, ergo oportet quod expellat aliud oppositum, quia est impedimentum, ne perfecte subiiciat sibi subjectum. Denique, motus est inter contraria, ergo accessus ad unum habet pro termino a quo recessum ab alio, sed terminus a quo excluditur per terminum ad quem; ergo unum contrarium expellit aliud.

Secunda pars majorem habet difficultatem, et negatur ab aliquibus, eo quod contraria afferunt secum privationem, et si ponantur simul,

Sequitur quod erit forma, et sua privatio, quod nec de potentia absoluta stare potest; praeterquam quod in aliquibus est omnino impossibile, v. g. quod sint simul error et scientia, odium et amor, par et impar, et alia similia. Quare oportet reddere rationem cur quaedam possint simul reperiri divinitus, quaedam non.

Dico ergo : Quod cum omnia contraria fundentur in privatione, omnia conveniunt in hoc quod debent esse in se privata alio contrario, quia quolibet forma et natura propter sui limitationem habet privationem alterius. Gaeterum haec non est proprie privatio contrariorum, sed negatio quaedam imbibita in essentiali conceptu cujuscunque entis limitati, sicut homo habet negationem lapidis, et leonis, etc. Secundo, habent contraria privationem respectu subjecti quatenus se expellunt a subjecto, in quo inhaerent, et non solum aratione et praedicatis essentiae, seu formae in se. Et hoc modo non convenit omnibus formis ista privatio, quaedam enim se compatiuntur in subjecto, ut calor et color, et similia, alia vero se expellunt, et sunt contraria. Sed in his adhuc est differentia, quia quaedam habent istam privationem expulsivam formae oppositae a subjecto quasi secundario, et Consecutive ad informationem ipsius formae in subjecto : quaedam vero habent illam quasi antecedenter, et ex parte subjecti requisitam, ut talis forma in illo subjecto subiectetur, illudque informet, ita quod subjectum non possit suscipere unum contrarium, nisi prius in se supponat privationem alterius. Quando ergo primo modo se habet contrarietas in formis, cum privatio, seu expulsio alterius sit effectus secundarius post informationem formae, non repugnat de potentia absoluta impediri, quia est privatio

secundario consecuta, non pertinet ad essentialem informationem formae sicut etiam stat bene duas quantitates penetrari, et non se expellere a loco, quia expulsio illa est effectus secundarius quantitatis. Deinde, nisi aliud obstat, bene poterit talis effectus impediri in formis contrariis, etiamsi sit privativus, et expulsivus alterius formae, quia videlicet ipsa privatio formae non est requisita antecedenter, et ex parte subjecti ad hoc, ut aliud contrarium recipiat. Ratio hujus est, quia omnis expulsio aliquorum a subjecto, nascitur ex aliquo, quod per se est expulsio, per se autem primo expulsio est inter esse et non esse, quae est prima ratio omnium oppositionum, non ex aliquo praesupposito consecuta, et ideo contradictoria oppositio est radix, et principium caeterarum oppositionum, ergo in his, in quibus per se primo, et essentialiter invenitur ipsa ratio exclusionis, nullo modo potest etiam de potentia absoluta esse conjunctio, eo quod essentia unius in ipsa exclusionem consistit. Ubi autem unum essentialiter non est exclusio alterius, poterit unum esse cum alio, etiamsi naturaliter sequatur ad alterum ad modum propriae passionis, quia potest impediri ista resultantia. Si autem antecedenter praerequiratur ex parte subjecti negatio alicujus, ut recipiatur forma opposita, non poterit tunc conjungi in tali subjecto, quia ipsa negatio, quae praesupponitur essentialiter est exclusio.

Quod si dicatur, requiri ex parte subjecti negationem contrarii non essentialiter, sed naturaliter, imo illa negatio, et expulsio est causata ex opposita forma introducta, non autem prius acquiritur in subjecto quam forma ad quam sequitur, ut negativum ad positivum, non ergo distinguitur ab expulsionem consecu-

Ia, et sic poterit esse aliquid simul videns et credens, amans et odians idem objectum aegrum et sanum in eadem parte, contra est, quia hoc ipso quod requiritur ex parte subjecti privatio, non pertinet ad dispositionem, cum privatio non sit aliquid positivum determinans et disponens, sed pertinet ad habilitatem et capacitatem subjecti, ut recipiat aliquam formam, unde si sine tali privatione est incapax, nullo modo sine ea forma recipi potest: credens enim, verbi gratia, requirit ut subjectum sit capax credendi, quod sit non videns, quia requirit objectum esse non visum denominative a negatione videntis, et requirit subjectum esse in motu, seu non possidere per visionem, videns autem requirit subjectum quiescens in re visa, quies autem est privatio motus. Similiter odians requirit subjectum fugiens, quod excludit quietem, quae est in amore, et idem est in tristitia et gaudio, et aliis quae opponuntur penes fugam, et prosecutionem, seu quietem; aegritudo etiam est tendentia ad mortem, sanum vero est quies in forma vitali, id est, petit quod informet anima sine motu ad corruptionem. Quod vero dicitur talem negationem, seu exclusionem causari, et consequi ad formam oppositam introductam, respondetur quod sine illa negatio ex parte subjecti requisita causetur a forma, v. g. ab actu fidei, negatio videndi, sive praesupponatur ab alia causa in subjecto, quod est verius, tamen illa revera requiritur ex parte subjecti, ut sit capax talis formae, et ideo non relinquatur in subjecto semel habente talem formam capacitas ad oppositum, quia obstat privatio ejus requisita ex parte subjecti ut recipiat aliam. Gaeterum in aliis formis expulsio unius formae praecise sequitur formam et conditionem ejus, quae introducit, quatenus in-

compossibilis est cum altera, et sic praecise est expulsio ejus, expulsio autem semper sequitur causam expellentem, id est, formam tanquam secundarius effectus ejus, tanquam negativum ad positivum. Quando vero negatio habilitat, et disponit subjectum, ut possit recipere aliquam formam, illa negatio non est praecise expulsio, et secundarius effectus formae, nec requisitum in subjecto ut expulsio formae, sed ut conditio pertinens ad habilitatem ejus ut recipiat, et ideo posita receptione, non stat oppositum poni, posita vero causa expulsionis, stat impediri effectum qui est expulsio. Et sic intelligo D. Thomam in q. lxxvii, art. iii, quando dicit, quod opinio, et fides opponuntur cum scientia, seu evidentia ex parte subjecti, et non solum ex parte medii, vel objecti, quia scilicet requiritur ad hoc, ut subjectum sit capax fidei, quod sit non videns, et sic praesupponitur exclusio scientiae, ut recipiatur fides.

Et si quaeras, quaenam sunt istae formae, quae ex parte subjecti supponunt privationem, seu exclusionem formae oppositae, ut subjectum sit capax suscipiendi illa, respondetur primo, esse formas quae sunt contraria immediata, in quibus etiam includuntur actus illi evidentes et inevidentes, fugae et prosecutionis. Secundo, formae substantiales. Tertio, formae situales, quae distantiam aliquam important. Primae quidem formae, ut recipiantur, exigunt quod subjectum sit in aliqua quiete, vel motu, seu privatione opposita, ut explicatum est; quod in contrariis mediatis non currit, nam calor, v. g. ut recipiatur in subjecto solum requiritur quod sit in potentia calidum, et nihil amplius. Secunda vero formae, quia se habent ut formae substantiales, quae dat primum esse, et consequenter supponunt non

dari aliquam priorem formam dantem prius esse. Terti^o, quia ubi est diversitas distant^o non potest una distantia simul esse cum altera, quia sic esset indistans ab illa, ergo nequeunt esse simul form^{ae} illi^{ae}, qu^{ae} diversitatem istam distant^o includunt.

Sed objicies: Nam in habitibus intellectus, et voluntatis curret ratio allata, quia poterunt simul esse habitus vitii et virtutis, erroris et scienti^{ae} et opinionis, siquidem habitus isti ut recipiantur in subjecto, non pr^{ae}supponunt privationem oppositam, sed solum expulsio unius consecutive se habet ad alterum, ergo poterunt simul denominare subjectum, et sic poterit aliquis simul denominari temperatus et intemperatus, superbus et humilis, sciens et errans. Respondetur quod habitus isti sint virtutis acquisit^o, non repugnant simul esse cum habitibus oppositis in gradibus remissis, sed in intensis, sicut alia omnia contraria, si physice tantum considerentur et ita unus actus vitii non expellit habitum virtutis acquisit^o quoad suam entitatem physicam, ut constat ex D. Thoma i qu^ost. lxxi, artic. iv, atque adeo requiruntur plures actus generantes habitum vitiosum, et ille expellet virtutes secundum legem aliorum contrariorum; opponuntur enim habitus sicut inclinationes opposit^{ae}, qu^{ae} in actum non se explicant, et ita solum opponuntur ratione contrarietatis physici, sicut alia contraria. Gaterum quantum ad denominationem, non denominat uterque habitus subjectum duplici ratione. Primo, quia in contrariis solum denominat forma pr^{ae}dominans, ut si in subjecto sit calor ut sex, et frigus ut duo, simpliciter denominatur calidum, non vero calidum et frigidum. Et ita ille habitus faciet denominationem (etiamsi solum attendamus ad phy-

sicam informationem) qui fuerit perfectior et intensior. Secundo, quoad denominationem habituum moralium, ille habitus simpliciter denominat, qui non solum est entitative in subjecto, sed supponit conversionem ad finem suum in subjecto, semper enim finis pr^{ae}dominatur in denominando subjectum inclinat^{um} ad aliquid, etiamsi minus intensos actus, vel habitus habeat in subjecto, quam qui oppositum finem respiciunt, quia conversio finis rapit totum suppositum. Et quia non potest aliquis simul esse conversus ad duos fines ultimos peccati et virtutis, ideo non potest simul denominari superbus et humilis, temperatus et intemperatus, licet habeat utrumque habitum entitative, sed solum ab illo, ad cuius finem est conversus. Habitus autem erroris et scienti^{ae} nunquam possunt esse simul, quia scientificus habitus semper est perfectus ratione evidenti^{ae}, qua perfecte convincit subjectum, et ita non compatitur cum opposito, sicut forma intensa qu^{ae} vincit subjectum.

Dices: Gur actus contrarii vitales ita sibi contrariantur, ut nullo modo simul esse possint, habitus autem non? Respondetur, quod actus si solum essent productivi suorum habituum tanquam actiones et motus ad illas, et non amplius, eodem modo contrariarentur, sicut ipsi habitus, seu form^{ae} product^{ae}, sicut in alterationibus physicis, verbi gratia, calefactione et infrigitatione, est eadem contrarietas, qu^{ae} in ipsis qualitatibus productis, ut diximus in Physicis, qu^{ae}st. xix, articulo ultimo. At vero actus potentiarum non solum sunt actiones productiv^{ae} habituum, sed etiam in seipsis sunt perfectiones et dispositiones potenti^{ae}, qu^{ae} ratione sui, et non ratione habituum habent suam oppositionem. Et quia actu explicant ordi-

-nem *d objectum, et privationem, vel positionem in ordine ad illud, et non solum informationem subjecti, -habitus autem solum informat sub-
jectum, et ponit in eo inclinationem -et non actu se explicat erga objec-
tum, ideo contrarietas habituum non tanta est, sicut in actibus, nec tam perfecta.

Dico ultimo : In gradibus remissis naturaliter possunt esse qualitates contrariae, si alias inter illas non sit -essentialis oppositio, et preerequisita ex parte subjecti, ut recipiatur qua-
libet illarum formarum. Sumitur haec conclusio ex D. Thoma quae est. vñ de Verit. artic. xiv, ubi inquit: « Quod quando sint formae in fieri, possunt esse simul, ut dum aliquis dealbatur, adhuc est in nigredine. » !Dñm autem est in gradibus remissis « adhuc est in fieri, quia adhuc deest -aliquid acquirendum. Et i p. q. -lxxvi, a. iv, inquit: « Quod in mix-
to sunt qualitates contrariae; » con-
stat autem illas esse temperatas, et remissas. Ratio autem sumitur a priori, et a posteriori. A priori, quia istae formae habent latitudinem in « Descendo, ergo etiam in expellendo: -ergo aliquid contrariae formae po-
test esse, antequam alia opposita sit totaliter expulsa, et sic nisi aliquid obstet ex parte subjecti per modum inopacitatis, et repugnantiae, ut di-
ximus, quantum est ex vi formae ha-
bentis latitudinem, non repugnat, quod contraria forma paulatim, et -cum aliqua latitudine intret, et sic non totaliter excludat aliam, sed in aliquo gradu cum illa compatiatur. A posteriori autem id constat, ex mixtione, et mutua actione et reac-
tione; haec enim non salvantur, si qualitates contrariae compatibles non sint in gradibus remissis, nam mixtio esse non potest, nisi mane-
ant formae elementorum in mixto non substantiales sed accidentales reduo Ue ad temperamentum; illud

autem sunt contrariae. item non po-
test actio et reactio dari, nisi agens habeat formam, qua agat, et reci-
piat oppositam qua patiatur, ergo tunc debent esse qualitates contra-
riae in subjecto, et non in gradibus intensis, quia ipsa actione, et TO-
passione, debilitantur et tempe-
rantur, ergo in remissis, vel saltem na in gradu intenso, et altera in remisso.

Solvuntur argumenta.

Primo arguitur: Ad proban-
re repugnare, quod duo contraria pos-
sint esse simul in eodem subjecto >m gradibus intensis etiam de potentia absoluta, quia hoc implicat, ergo. Antecedens probatur, tum ex Aris-
totele iv Met text. xxvñ, dicente: « Quod cum fieri non possit, quod contradictoria de eodem simul sist-
vera, perspicuum est neque contra-
ria simul in eodem esse posse. » Tum etiam ratione, quia in uno con-
trario includitur privatio alterius ex propria natura talis contrarii, pri-
vatio autem est negatio forma in
subjecto apto, ergo unum contra-
rium non potest esse cum altero, ni-
cut nec privatio cum forma oppo-
sita, praesertim, quia posita illa forma in subjecto, non potest impediri ejus effectus formalis, quorum unum est
privatio. Confirmatur, quia ipsa in-
formatio unius contrarii est forma» *
lis etiam expulsio alterius, et non
effectiva, siquidem una forma non
expellit aliam nisi in genere oaius
formalis, et consequenter ipsa infor-
matio est expulsio, ergo simul cum
tali informatione non potest stare
alterius contrarii informatio, alias
esset simul informans, et expulsa,
quod est esse informans, et non in-
formans.

Respondetur quod contraria in-
cludunt oppositionem contradicto-

riam, fiat privativam non primo et per se, sed consecutive et secundario, quia sequitur ex informatione unius exclusio alterius. Et ad probaticmem ex Aristotele respondetur, quod intelligitur de contrariis secundum effectum secundarium, qui est expulsio, secundam quem bene sequitur, quod non possunt contrarias simul inesse, quia includunt in se contradictoria, mediate scilicet et secundario, non primario, ut dictum est. Unde subdit ibi Aristoteles: « Quod impossibile est contraria simul eidem inesse, sed aut ambo secundum aliquid, aut alterum secundum aliquid, alterum simpliciter. »

Fatetur ergo quod secundum aliquid, id est, secundum gradus remissos possunt simul inesse, licet non perfecte, et secundum gradus intensos. Ad probationem vero ex ratione dicitur, quod unum contrarium importat privationem alterius ex consequenti et secundario, potest autem divinitus impediri et separari, faciundo quod illi® du® forme® tantum informant subjectum, quoad positivum, non quoad privativum. Unde illa privatio, si ponatur in subjecto, et de facto sit consequuta, privatam reddit illud forma opposita; sed nos dicimus fieri divinites, ut non consequatur illa privatio, sed ponatur in subjecto opposita forma.

Ad confirmationem respondetur, quod informatio unius contrarii est expulsio alterius in genere quidem taras® formalis, non tamen primario, sed consecutive, et secundario, nam etiam forma in genere informandi habet suos effectus secundarioB, sicut gratia habet pro effectum secundario reddere filium adoptivum quantitas extendere substantiam quoad locum; et tamen sine istis effectibus possunt ist® forme® reperiri divinitus. Similiter ergo contraria sine affectu privativo.

Secundo arguitur: Quia duce forme® ejusdem speoiei, et du® forme substantiales non possunt in eodem subjecto esse simul, ergo neque duo contraria in gradibus intensis. Abscedens constat ex primo edenti quod est informatio. Consequentia vero probatur, quia plus distant nigredo et albedo, quam albedo intensa et remissa, ergo magis repugnabunt esse simul. Confirmatur, quia non potest idem simul denominari a duobus contrariis, nec moveri duplici motu contrario. Si autem non repugnaret osse simul duo contraria ab utroque denominari subjectum, siquidem ab his informatur, et ad utrumque moveretur, siquidem acquirit illa, ergo repugnat esse duo contraria prout intensae in eodem subjecto, « in anima intonsa sunt, subjectam dominant.

Respondetur duas formas substantiales non posse esse simul propter rationem superius allatam, quia utrumque dat primum esse, et simpliciter esse, et sic necessario supponit omnem aliam exclusam, quando prima etiam sit. Forme® autem accidentales ejusdem speoiei licet magis convenienter specificae et entitative, quam du® contrarii® divers® speoiei, repugnat tamen quod sint simul in eodem subjecto, quia hoc ipso, quod vult in eodem, non plurifiteantur, sed unum fiunt. Unde propter maiorem convenientiam magis repugnat quod tanquam distincta et divisa in eodem subjecto sint; et multo magis, quod una sit intensa alia remissa, quod ist® terminationes sunt opposit®, et una importat exclusionem alterius, remissio enim importat talem gradum qualitatis sine ulteriori additione gradus, nam si ulterius haberet, non esset remissa; et sic repugnat simul conjungi omnem intensa. Quod respectu qualitatum divers® et contrarii® speoiei non currit.

Ad confirmationem respondetur, quod denominatio fit a qualitate praedominante, ut dictum est, ut si sit calor ut sex, frigus ut duo, simpliciter denominatur calidum. Si veroper Divinam potentiam duo contraria sint in gradibus intensis in eodem subjecto, utrumque denominabit positive, non tamen cum privatione alterius, quia haec impeditur divinitus, sic enim afficit forma subjectum, quod non excludit contrarium, et sic denominabitur calidum et frigidum, non calidum et non calidum. De motibus vero contrariis, qui tendunt ad formas contrarias, dicimus esse eamdem rationem ac de ipsis formis, quas acquirunt, et eo modo quo erunt illae formaB compatibles, erunt et motus. Si vero sint contrarii motus penes accessum et recessum, si sit accessus et recessus circa eamdem formam ut generatio et corruptio ejusdem, simul jungi non possunt. Circa diversas vero ut generatio unius et corruptio alterius, oppositi motus non sunt, sed potius connectuntur, licet in casu quo Deus conjungat duas qualitates oppositas, ita datur generatio unius, quod non corruptio alterius, siquidem simul conservantur.

Ultimo arguitur contra id quod dicimus: Quod in gradibus remissis naturaliter contraria esse possunt, nam contraria remissa vere sunt qualitates contrariae: ergo eis convenit definitio contrariorum, haec autem esi, quod ab eodem subjecto se expellant, ergo etiam qualitates remissae ab eodem subjecto se expellunt. Antecedens patet, quia alias si contrariae non essent, tota contrarietas qualitatum consisteret in gradibus, non in ipsa substantia qualitatum. Confirmatur, quia qualitas remissa potest agere sibi similem, ergo expellere contrarium, sed non contr&riuiQ excedens, et intensum,

ergo remissum, ergo qualitatis remissae ab eodem subjecto. Confirmatur secundo, quia alias sequitur, quod poterit subjectum denominari a duabus formis contrariis, verbi gratia, a calore, et frigore, et moveri motibus contrariis in gradu remisso, imo poterit aliquid summe calidum imprimere calorem intensum, v. g. ut sex, in frigidum ut duo, nihil destruendo de frigore, quia compatitur cum illo gradu caloris ut sex, frigus ut duo, ergo non expellit illud.

Respondetur quod contraria remissa habent contrarietatem imperfecto modo, et quasi in fieri, unde non exercent omnem rationem contrarietatis propter latitudinem, quam habet subjectum respectu utriusque contrario remisso. Et quando dicitur, quod contraria mutuo se expellunt, respondetur quod mutuo se expellunt actu, vel aptitudine, in aliquo enim statu, et gradu non se expellunt actu, sed compatiuntur in latitudine subjecti. Et cum instatur, quia alias contrarietas esset ratione graduum, non vero ratione entitatis, respondetur quod est ratione entitatis positae in debito statu, et modo, ita quod ratio contrarietatis est in ipsa entitate, requiritur autem intensio, vel remissio, tanquam conditio et status, pro modo expulsionis, et sic non absolute se expellunt in quocunque gradu, sed quantum introducit de uno, tantum expellitur de alio in gradu sibi repugnanti, in gradu autem imperfecto non se expellunt.

Ad primam confirmationem respondetur, quod calidum in gradu remisso poterit agere sibi simile in subjecto, ubi non invenerit similem gradum caloris, sed tunc non expellet de frigore opposito nisi illud, quod repugnat ad introductionem talis caloris, et quia in gradu remisso illi non repugnat, si so-

Ium invenerit frigus in gradu remisso, nihil de illo destruet. Si autem in gradu intenso tantum, de illo remittet, quantum requiritur, ut simul cum illo esse possit juxta naturam actionem, et reactionem, ut si sit calor ut septem, et applicetur frigidum ut quatuor, reducet illud ad mediocritatem ut sex, vel ut quinque et reliquum remanebit de frigiditate.

Ad secundam confirmationem respondetur illa inconvenientia non sequi, quia ut jam diximus denominatio non fit nisi a qualitate praedominante, et ita denominabitur in gradibus remissis non absolute calidum et frigidum, sed tepidum; motus autem contrarii non repugnant in gradibus remissis, sicut nec ipsae qualitates, ut dictum est. Ad secundum inconveniens respondetur, quod in illo casu, si subjectum est frigidum ut duo, sine aliquo alio calore, tunc calidum ut sex agit in illud frigus, et destruet quia licet gradus frigoris ut duo sint eompatibiles cum sex gradibus caloris, per accidens tamen, quia introducitur calor per alterationem, et mutuam actionem, et reactionem, ideo destruet aliquid de frigore, et tandem consumet illud; hoc tamen est propter introductionem caloris illo modo factam; ex parte autem subjecti, non repugnat cum calore ut sex frigus ut duo loquendo in genere causae formalis; si autem subjectum habeat frigus ut duo, et simul aliquid caloris, verbi gratia, ut cum vel duo, tunc calidum ut sex non expellet frigus, quia aget intendendo calorem, quamdiu compatitur cum frigore ut duo, non alterando et reagendo in frigus.

ARTICULUS m.

Quae qualitates convenient cuilibet elemento ?

Constat in quolibet elemento ad minus duas qualitates inveniri: videmus enim aquam esse frigidam et humidam, ignem calidum et siccum: difficultas vero est in duobus.

Primum, assignare cuilibet elemento quaenam qualitas conveniat in summo, an vero duae in summo convenire possint. Secundum, si utraque non conveniat in summo, sed una in gradu excellenti citra summum, an opposita istius conveniat ei gradu remisso pro ea parte latitudinis quae illi deest usque ad summum, v. g. si convenit siccitas igni in gradu excellenti ut sex, an conveniat ei humiditas opposita ut duo.

Circa primum, sunt duae probabiles sententiae. Prima assignat unicuique elemento unam qualitatem in summo, aliam in gradu excellenti hoc ordine: igni calorem in summo, siccitatem in excellenti gradu: aeri humiditatem in summo, calorem in excellenti gradu; aquae frigus in summo, humiditatem in excellenti gradu: denique, terrae siccitatem in summo, frigus in excellenti gradu. Quae sententia valde communis est inter Philosophos, ut testatur Magister Bannez, hic libr. u, q. ii, Gonimbricenses lib. ii de generation. cap. ih, q. iv, et expresse videtur teneri a Philosopho hoc libro u, text. xxni. Secunda sententia specialiter tenetur a D. Thoma ibidem lect. m, in One, qui aformat calorem in summo convenire igni, frigiditatem terrae. Aer est magis humidus quam calidus, aqua vero est magis humida quam aer, sed non ita frigida sicut terra. Siccita

autem convenit magis igni quam terree. Heec tamen D. Thomas non omnino certo affirmat, sed probabiliter, nam etiam admittit, prima parte, q. lxiix, a. i ad quintum, secundum D. Basilium, terram habere pro principali proprietate, siccitatem. Quare secundum hoc, non convenit frigiditas in summo terrae, sed aquae, quia non est aliud elementum cui conveniat.

Fundamentum primae sententiae sumitur ex duobus quae supponit. Primum, quod cuilibet elemento aliqua qualitas in summo debet convenire. Secundum, quod nulli competunt duae qualitates in summo. Primum patet, tum quia istae qualitates primae debent habere aliquod «abjectum connaturale, et proprium, ergo illi debet competere talis qualitas in imperfectissimo gradu, qui naturaliter competere potest, siquidem ille sumitur per ordinem ad proprium et connaturale subjectum, tum quia si in elemento nulla qualitas inveniretur in summo, sed infra summum gradum, esset capax qualitates oppositae in aliquo saltem gradu. Primo, quoad illam partem quae sibi deest usque ad summum, «iquidem subjectum capax unius contrarii, est etiam capax alterius, «fisi habeat illud in summo; deinde, cum quodlibet elementum habeat duas qualitates, si neutram habet in summo, habebit aliquid de qualitatibus contrariis, et sic habebit omnes quatuor qualitates, quod est proprium mixti, non elementi. Secundum probatur, quia alicui elemento, verbi gratia aer, non convenit duplex qualitas in summo, cum enim sit calidus et humidus, si calor competeret in summo, esset ita activus sicut ignis, et adhuc fortius, quia est densior. Eadem autem ratio videtur de uno elemento, ac de omnibus. Deinde, quia cum qualitas in summo sit dispositio ultima

ad formam substantialem, si competeret duplici elemento eadem qualitas in summo, v. g. siccitas quae convenit igni, etiam terrae, esset in duobus eadem dispositio ultima ad formas diversas speciei, quod est inconveniens, quia ultima dispositio est propria ejus ad quod eest.

Ex his suppositis infert haec sententia, igni non posse convenire calorem et siccitatem in summo, ergo altera tantum qualitas debet convenire, et haec est calor, cum ignis sit activissimus. Debet ergo siccitas alteri elemento convenire in summo, et non potest nisi terree, tum quia de reliquis elementis aere, et aqua constat, quam parum sicca sint et quam fluida; tum quia per excellentiam vocatur arida, Genes, i; tum quia maxime convenit terree definitio Bioci, quod videlicet difficile terminetur alienis terminis, hoc enim magis convenit terree quam aliis elementis. In reliquis elementis, aer non potest esse summe frigidus, tum quia alias nihil haberet de calore, cum sit excellenter calidus; tum quia parum haberet de levitate, cujus comes est calor, frigus autem densitatis, et gravitatis, ergo competet illi humiditas in summo, quod etiam definitio humiditatis testatur, scilicet quae facile cedit terminis alienis, nihil autem facilius cedit et dividitur quam aer. Frigus autem in summo conveniet aquae, tum quia non restat aliud elementum cui conveniat; tum quia aqua est magis contraria igni quam terra, cum ignis intra terram conservetur, non intra aquam, ergo cum ignis sit calidissimas, aqua erit frigidissima.

Fundamentum autem secundae sententiae sumitur ex qualitatibus terrae et aquae, inde enim fit argumentum ad qualitates ignis et aeris. Nam quod terrae conveniat summa frigiditas deducitur ex duobus. Primo, ex maxima distantia a coelo, cu-

jus lux et motus est causa caloris, et ita quod naturaliter maxime distat a calido, debet esse maxime expers caloris. Secundo, quia etiam inter ipsa elementa, magis distat ab igne, «Sic magis debet ei contrariari, sicut in situ, ita et in qualitate. Tercio, quia terra est densissimum corpus inter elementa maxime grave proprium autem frigoris est constipare et condensare et gravitatem inducere, sicut e contra calor est causa levitatis et raritatis, et summum calidum, scilicet ignis est maxime rarum et leve, ergo maxime densum et grave, erit summe frigidum; imo si terra esset summe sicca, naturaliter esset redacta ad pulveres quia summe siccum pulverizatur, ut docet Aristoteles hoc secundo libro, text. xlix, et ibi S. Thomas lect. vii. E contra vero, si aqua esset summe frigida, esset naturaliter congelata, videmus enim crescente frigore aquam gelari, et indurari, cum tamen naturaliter sit fluida. Nec dici ei potest, quod gelu contingit in aqua aliquibus exhalationibus permixta, non in aqua pura. Contra enim est, tum quia mare est plenum istis exhalationibus, ratione quarum habet salsedinem, et tamen non congelatur; tum quia ad gelu non videntur conducere illae exhalationes, et concretiones terrestres, imo aqua quanto subtilior est, et magis purificata et tenuis, facilius congelatur, frigus enim de se compressivum est partium fluidarum, quia fluidae sunt magis coagulabiles ergo remotis istis exhalationibus, vel saltem imminutis, quando aqua subtilizatur per ignem, et relinquitur ad gelu, melius congelabitur.

Quod vero aqua humidior sit quam aer, et consequenter in summo humula, deducitur tum ex effectu, quia ad sensum videtur magis humectari, et madefieri ab aqua, quam aere; tum etiam, quia aqua est

maxime terminabilis, alienis terruinis, ut docet Aristoteles text. xxix, lect. vii, apud D. Thoman, et in hoc secundo libro de gen. text. xlix, haec autem est definitio humidi, quod sit terminabile alienis terminis; tum quia aermagia eKsieeativus est, quam, aqua, videmus enim res humectatas ab aqua, exsiccari ab aere, non e contra. Nec dici potest, quod aer exsiccet per accidens ratione exhalationum siccicarum, quae per illum sunt sparsae, Etenim si aer ita esset humidus non permetteret in se istas exhalationes siccas, sicut nec aqua illas permittit, humiditas enim nimis excedens corrumpet exhalationes siccas humectando illas, ergo si aer corrumpit eas, ideo est, quia non est ita humidus, sicut aqua. Et similiter si aer exsiccet ratione caloris consumentis humidum, cur non etiam consumet humiditatem propriam, sicut viventia ratione eaporis, proprium humidum consumunt? Denique, pisces qui sunt in aquis humidiores sunt, quam volueres quae sunt in aere: humor etiam phlegmaticus, qui correspondet aque maxime humidus est inter omnes humores, ergo et aqua inter omnia elementa,

Quod si semel terra non habet summam siccitatem, neque aqua summum frigus, restat quod summam siccitatem attribuamus non aeri, qui satis humidus apparet, sed igni, aeri vero attribuamus frigus, et humiditatem in gradu excellenti non in summo. Atque ita unum elementum, scilicet ignis habebit duas qualitates in summo, aliud vero sibi immediatum, scilicet aer neutram habebit in summo. Reliqua duo elementa habebunt alteram in summo, alteram in excellenti gradu, ut dictum est.

Utraque haec sententia probabilis est, et in D. Thoma utraque habet

fundamentum, et ut vidimus, et utriusque argumentis facile responderi potest, ut inter arguendum insinuat est, cum enim elementa non videamus in sua totali puritate, sed inter haec corpora, quibus facile admiscuntur, non possumus ex sensu, et experientia, sed solum discursu probabili, rem hanc indagare.

Circa secundam difficultatem, scilicet an in elementis detur aliqua qualitas remissa contraria illi, quae est in gradu excellenti, v. g. si in terra est frigus in excellenti gradu, sit aliquid caloris, respondetur hoc debere decidi juxta opiniones jam relatas in praecedenti difficultate. Nam qui tenent in elemento posse dari duas qualitates non in summo, consequenter tenentur asserere, nihil de oppositis qualitatibus dari in eo, quia si darentur oppositae qualitates, omnes quatuor qualitates essent in uno elemento, quod tamen est proprium mixti. Et praeterea, etiamsi ponatur una qualitas in summo, et alia in excellenti gradu remissa, tum quia ideo Aristoteles docet in hoc secundo libro, text. xxv et xxvi, facilius generari unum elementum ex suo symbolo, quam ex dissymbolo, quia in elemento symbolo solum una qualitas debet corrumpi, in dissymbolo autem duae, ergo si darentur in quolibet elemento tres qualitates tot deberent corrumpi in symbolo, quot in dissymbolo, nempe duae contrariae, altera in gradu excellenti, altera in remisso, licet in elemento dissymbolo intensius inveniantur qualitates corrumpendae, quam in symbolo. Imo omnia elementa essent symbola, quia in omnibus dabitur aliqua qualitas, in qua conveniat cum alio elemento, ubi autem est convenientia est symbolizatio. Nec obstat, quod conveniat in qualitate remissa, quia hoc non tollit convenientiam illam esse veram, er-

go et veram symbolizationem. Quod tamen opposita sententia existimat non urgere, quia elementa symbola, ut sequenti articulo dicitur, consistunt in hoc, quod sint similia, non quomodocunque, seu in qualitate aliqua praedominante, non in qualitate remissa. Quam sententiam defendit Rubid hic tract. de primis qualitatibus quaestion. ix, Carmelitani disput. x, quæst. i, et alii.

Opposita sententia a plerisque defenditur, de qua videri possunt Cornimbricenses lib. ii de gener, c. m, q. v, Astudillo q. iv, et alii. Et revera habet fundamenta satis efficacia, quia corpus, quod est capax unius contrarii, est capax alterius, nam etiam elementum habens aliquam qualitatem in summo potest aliquid recipere de opposita saltem via corruptionis, ut cum aqua amittit aliquid de frigiditate, et calorem admittit, ergo si in statu naturali postulat aliquam qualitatem non in summo, etiam in eodem statu erit capax oppositae in gradu remisso. Nec potest dici, quod non habet de facto talem qualitatem remissam, ne diminuat aliquid de illa qualitate, quam habet in summo, nam si ignis, v. g. haberet aliquid de humiditate, etiam propter eam calor diminueretur, et aqua habens summam frigiditatem, si haberet aliquid siccitatis oppositae humiditati semper esset congelata, et non fluida. Sed contra est, quia activitas caloris non remittitur nisi per suum contrarium, illa autem humiditas parva, et remissa nihil obest calori, nisi aliquid tollat de siccitate debita igni, nam si nihil tollit remanet tota dispositio naturalis ignis, non tollit autem de siccitate debita, quia si ignis petit siccitatem citra summum, verbi gratia, ut sex, quod habeat humiditatem ut duo, nihil tollit de gradu ut sex, si autem de illo tolleretur, impediret rationem ignis

non quia esset contra calorem, sed quia contra siccitatem debitam. Aqua autem non congelatur ob siccitatem nativam, quam habet in gradu remisso, sed ob admixtam, et extraneam, quae facit quasi glutinosam materiam, et consequenter congelationem. Denique, si elementum habens qualitatem in gradu excellenti, verbi gratia, ignis siccitatem ut sex, non haberet oppositam qualitatem in gradu remisso, posset illa siccitas crescere usque ad octo in instanti, siquidem caret contrario. Non sufficit autem ad successionem motus ipsa latitudo intensio- nis, sed etiam requiritur contrarietas vincenda, ut patet in luce, quae admittit latitudinem intensio- nis, et tamen fit in instanti, quia caret contrario. Unde aliqui oppositae sententiae dicunt, quod solum ab extrinseco ille motus erit successivus propter resistantiam formae substantialis, quae non potest corrumpi, nisi dispositiones aliae introducantur, quae per motum debent fieri. Sed hoc est, quod ista sententia conatur inferre tanquam inconveniens, quia si non est resistantia, non erit successio in introducenda dispositione, nec ab intrinseco motus erit successivus, sed per accidens. Quare utraque sententia (ut diximus) eam habet probabilitatem, quam sententia relata in prima difficultate, et juxta illas, altera defendenda est ex istis.

ARTICULUS IV.

Quomodo detur transitus de uno elemento ad aliud, tam in symbolis, quam in dissymbolis ?

Duo sunt supponenda, et in duobus aliis est difficultas. Primum quod supponimus est, quod elementa illa dicuntur symbola, quae habent convenientiam in aliqua qualitate, dis-

symbola vero quae non habent, ex Aristotele in hoc secundo libro, text. xxv. Intelligitur autem quod habeant convenientiam in aliqua qualitate praedominante, nam si solum conveniunt in aliqua qualitate remissa in aliis vero intensis disconveniunt, major erit disconvenientia, quam convenientia: et ita simpliciter dicentur esse dissymbola, et disconvenientia, et secundum quid convenientia. Secundo, est certum quod tam symbola, quod dissymbola elementa possunt ad invicem transmutari unum in aliud sive mediate, sive immediate, siquidem habent materiam communem et capacem omnium illarum formarum.

Difficultas vero prima est, an unum elementum immediate possit transire in quodlibet aliud, an vero prius debeat transire in aliquod mixtum vel saltem in elementum magis symbolum, quam in magis dissymbolum. Et ratio dubitandi est, quia terra, et aqua, v. g. non possunt transire ad invicem, nisi prius utraque qualitas aquae, v. g. remittatur, ut enim corrumpatur prius debent qualitates remitti, cum paulatim, et successive destruantur. Gum ergo remittitur frigiditas, et humiditas aquae, prius pervenitur ad gradum ut quatuor per introductionem caloris, et siccitatis, quam perveniatur ad calorem ut octo, destruendo totam frigiditatem, ergo in illo puncto, in quo miscentur omnes illae quatuor qualitates generatur mixtum, antequam transeatur ad contrarium elementum, siquidem remittentibus se illis qualitatibus, oppositae quoque introducuntur ut remissae, et temperatae, et consequenter ut deserviunt ad mixtum.

Secunda ratio dubitandi, quia non potest fieri immediatus transitus de uno elemento ad aliud, etiam

inter elementa symbola, ergo a fortiori neque inter dissymbola. Antecedens patet, quia inter terram et ignem, v. g. quod sunt symbola in siccitate requiritur quod illa densitas terre transeat in magnam raritatem, quod non potest fieri immediate, siquidem prius debet attingere eam raritatem, quae est in aqua, quam eam quae est in igne, quia melior est. Inter elementa autem dissymbola ut ignem, et aquam aqua calefacta non transit in ignem nisi prius attenuata, et resoluta in vapores, atque adeo prius transeundo in aerem. Horum ratio est, quia de extremo ad extremum non fit transitus in qualitatibus nisi per medium, ergo cum elementa dissymbola sint extrema, non fit in eis transitus nisi per aliquod medium, praesertim secundum densitatem, et raritatem.

Secunda vero difficultas nascitur ex priori, quomodo dixerit Philosophus in hoc secundo libro, text. xxv quod facilior est transitus inter elementa symbola, quam dissymbola. Contra enim est, quia haec transmutatio fundatur in contrarietate elementorum sui invicem, et activitate: transmutantis, sed inter dissymbola est major contrarietas, cum contrariantur secundum duplicem qualitatem, et consequenter duplici activitate agant, ergo non minus convertetur elementum dissymbolum quam symbolum, quia si in hoc una tantum qualitas agit, in illo duplex, et aliquando est maior activitas, ut cum ignis agit in aquam per calorem, qui maxime activus est, facilius ergo convertetur aqua in ignem, quam in aerem. Et sic experientia videmus, quod gutta aqueae injectae in ignem, facilius convertuntur, quam parvae particulae terrae, et tamen terra est symbolum

Nihilominus ad primam difficultatem

respondetur ex quolibet elemento posse immediate generari aliud, et non solum mediate. Aliqui oppositum sentiunt, tum generaliter de quolibet elemento, ut aliqui apud Toletum in hoc libro, q. vii, tum specialiter de elementis dissymbolis, ut Rubio tractat de generatione elementorum, q. i, eum aliis quos citat. Nostra tamen resolutio est expressa D. Thomae hoc secundo libro, lect. ev. §. Prosequitur, ubi concludit: « Universaliter manifestum est, quod quodlibet elementum ex quolibet generatur; » et haec ipsa sunt verba Aristotelis ibidem text. xxiv. Nec sufficit dicere, quod quodlibet elementum ex quolibet generari possit mediate, non tamen necesse est, quod immediate generari possit ex quodlibet. Hoc inquam non sufficit, quia hac ratione etiam dici potest, quod quodlibet mixtum quantumcunque perfectum saltem mediate potest generari ex quolibet, at tamen non dicimus, quod homo potest fieri ex lapide. Nec tamen nos dicimus semper ita contingere, quod ex quolibet elemento fiat aliud: immediate, sed quod potest ita fieri, neque ex vi suae dispositionis repugnat, atque ita non se habet sicut animalia, quae naturaliter ad suam transmutationem exigunt transire per diversas formas, et generationes, ut advertit S. Thomas quaestio in de Potent. articulo ix, hoc enim elementa non exigunt ex natura sua, sed potest immediate fieri transitus de uno elemento ad aliud nisi per accidens ex debilitate agentis aut ex alio impedimento oppositum contingat, sed ex se potest esse tanta activitas elementi supra aliud quod immediate illud in se convertat, sicut si in maximum ignem injiciatur gutta aqueae. Eadem ratio est, quia elementa etiam dissymbola non habent qualitates ita consistentes in proportionem quod ea convenientia, et

proportione remota, amittant formam suam, sicut viventibus, sed habent pro dispositione qualitatem in tali intensione, quod etiamsi removeatur ab illa, non statim amittant formam substantialem, sed potest a contraria qualitate intensi alterari quousque generetur aliud elementum contrarium, sicut patet in aqua quae retinet formam elementi etiamsi nimium calefiat, aut evaporetur, quousque tota resolvatur in aliud elementum, ergo non est necessarium, quod in transitu de una qualitate extrema ad aliam per qualitatem remissam, fiat amissio formae elementalis, et acquiratur forma mixti, vel alterius elementi symboli, sed potest conservari forma elementi, etiam amittendo de qualitate propria et acquirendo de contraria, quousque elementum contrarium sit genitum, nam tota illa remissio qualitatum non ponitur in elemento in tali temperamento, sicut requiritur ad mixtum, sed in illo, in quo adhuc compatitur elementum via corruptionis, ut magis explicabitur solvendo opposita argumenta. Et haec est ratio Aristotelis et D. Thomae ubi supra, quod quia omnia elementa habent contrarietatem ad invicem, ideo quodlibet elementum potest generari ex quolibet immediate, quia ratione hujus contrarietatis potest una qualitas, ita continue agere in aliam, quod vincat illam totaliter, et generet elementum sibi simile. Et licet contrariae qualitates ad invicem agendo repantur, non tamen semper prurumpunt in aliquod temperamentum permanenter factum sicut requiritur ad mixtum, sed una ex qualitatibus, quae activior est, continuat actionem in elementum, et tandem vincit illud.

Ad secundam difficultatem respondetur, quod per se loquendo, et ex natura rei, est facilius transitus

inter elementa symbola, licet per accidens possit oppositum continere. Quod explicatur dupliciter; primo, quia elementa symbola non solum habent majorem convenientiam in ipsis qualitatibus primis, sed etiam in aliis, quae juvant ad modum habendi illas, sicut aer non solum convenit cum igne calore, sed etiam in raritate, ratione cujus facilius recipit impressionem ignis quam aqua, imo quam aliud elementum etiam symbolum ut terra. Secundo, id explicatur ratione ipsius contrarietatis inter qualitates primas, quia licet in elementis dissymbolis pugnent duae contrariae qualitates contrarias, in symbolis vero una tantum, tamen non aequalis activitatis sunt illae duae, neque ita facile utraque operatur, sicut quando sola una qualitas alteri contrariatur, sicut ignis contrariatur aquae secundum calorem, et siccitatem, sed difficilius siccitas ignis tollit humiditatem aquae quam humiditatem aeris; tum quia humiditas aeris est rarior, et sic minus resistens; tum quia magis juvari potest siccitas ignis a calore sibi conjuncto respectu aeris, quam respectu aquae, cum in aqua occupetur utraque qualitas circa suum oppositum in gradu summo, aut excellenti, in aere vero solum occupatur circa unam, et ideo juvari potest ab altera in sui introductione, nam etiam calor conjunctus siccitati ad ipsam siccitatem citius introducendam juvat; tum denique quia siccitas, non ita activa est, sicut calor, et ideo lentiori modo agit in humiditatem, quam calor in frigus. Itaque duae qualitates quando utraque habet suum contrarium, in quod agat, non ita se juvant ad invicem sicut quando una tantum qualitas est corrumpenda. Nec tamen semper ista facilitas transmutandi elementum symbolum aquae reperitur, sed potest aliquando impediri, vel pro-

pter maiorem densitatem, vel propter minorem activitatem qualitatis symbolae, nam terra, v. g. licet fit magis symbola cum igne ratione siccitatis quam cum aere, difficilius tamen transmutat in se ignem, quam ignis terram, vel etiam quam ipse aer, aut aqua terram transmutent, quia siccitas terrae parum est activa et ejus etiam densitas difficilius generatur.

Ad rationes dubitandi pro prima difficultate. Ad primam respondetur, quod aliquando activitas elementi agentis est tantum circa elementum, in quod agit quod fortior imprimit qualitatem, quam Tequiratur ad temperamentum mixti, ut cum in magnum ignem injicitur gutta aquae. Deinde, dicitur quod etiamsi paulatim remittantur qualitates unius elementi, et introducantur oppositae, non est necesse, quod statim corrumpatur, et generetur mixtum, ut probatum est exemplo aquae nimium ferventis, quae tamen non habet calorem ut octo, et consequenter aliquid de frigore retinet, et similiter de humiditate, et siccitate, neque enim generatur mixtum ex quocunque qualitatuum concursu, sed ex tali temperatura, quae habeat modum permanentis, non mere transeuntis ad aliud elementum. Et sic elemento non conveniunt quatuor qualitates in suo naturali statu, et ex propria natura via autem, corruptionis non repugnat.

Ad secundam respondetur similiter, quod elementa densiora, cum rarefiant, possunt prius pervenire ad raritatem elementi medii, quam extremi, non tamen necesse est, quod amittant formam propriam, et transeant in elementum medium, sed sub illa raritate possunt adhuc retinere formam suam, in statu tamen non naturali, sed via corruptionis, illam enim raritatem habent per modum transeuntis. Et sic argu-

mentum non probat prius debere elementum medium, v. g. ex terra aerem, quam ignem, sed prius debere accipere statum medium, sub forma tamen terra) attenuatae per modum exhalationis, aut quid simile, et via corruptionis tendentis; et similiter aqua attenuatur in vapores, qui tamen substantialiter sunt aqua, siquidem concrescente frigore aqua fiunt, et ita illa attenuatio nondum constituebat aerem, sed via corruptionis convertibat aquam.

Ad argumenta secundae difficultatis respondetur ad primum, quod transmutatio fundatur in contrarietate requisita inter terminos in principio transmutationis, quatenus requiritur recessus a termino a quo, et accessus ad terminum ad quem, sed tamen facilitatio transmutationis fundatur in majori convenientia, quatenus ponit minorem repugnantiam ex parte impedimentorum, quibus retardatur accessus ad terminum ad quem. Ad secundum dicitur, quod licet sint in elementis dissymbolis duae qualitates contrariae contra alias duas, non tamen aequali activitate, et modo, tum ex parte raritatis, vel densitatis, tum ex eo quod altera est minus activa, tum quia non se adjuvant mutuo, sicut quando una sola qualitas est vincenda. Quod vero etiam in elementis symbolis non solum duae, sed etiam omnes qualitates sunt corrumpendae, id est, per accidens propter desitionem subjecti, non propter contrarietatem qualitatuum, quae per se conducunt ad faciliorem, vel difficiliorem transmutationem. Ad ultimum dicitur, non fieri aequalem comparisonem inter particulam ferree et aquae injectam igni, quia ista densior est quam illa, sed si attenuetur particula terrae per exhalationem tanta tenuitate sicut aqua, facilius converteretur ab igne.

Quomodo vero ex duobus elemea-

tis possit vel non possit generari aliud tertium, non est difficultas tanti momenti, nam per se, et in quarto modo semper unum elementum generat sibi simile. Per accidens autem potest aliquando ex contrariis elementis unum tertium generari propter aliquod impedimentum generandi proprium, licet in elementis symbolis id, aut vix, aut nunquam contingat, eo quod qualitas symbola unius intenditur ab alia symbola, non expellitur. Videatur Aristoteles hic text. xxix et D. Thomas lection. iv, M. Bannez quaest. ni et alii interpretes.

QUAESTIO XI.

DE MIXTIS, ET TEMPERAMENTO EORUM..

ARTICULUS PRIMUS.

Quae sint mixta perfecta, quae imperfecta, et quod, temperamentum eorum?

Mixta generaliter loquendo sunt ea corpora, quae ex elementis fiunt tanquam ex simplicibus corporibus: atque ita omne corpus quod non est elementum, sed ex elementis dicitur mixtum quasi ex illis compositum, et aliud dicitur perfectum, aliud imperfectum. Quod multipliciter intelligi potest. Primo, ratione diversorum graduum, sicut perfectiora sunt vivencia non viventibus; et inter vivencia, sensitiva sunt perfectiora, et inter sensitiva datur etiam magna latitudo secundum quod magis vel minus participant de sensibus. Vel secundo dividi potest perfectio, et imperfectio mixtorum, secundum quod magis, vel minus elongantur a corpore simplici, seu elementaliter, et sic ea quae pluribus corruptionibus indigent ut

resolvantur in elementa, perfectiora sunt, quia plus distant a potentialitate et imperfectione elementorum. Quae vero immediate sunt res solubilia in ipsa elementa imperfectiora mixta sunt, quia minus distant a simplicitate, et potentialitate elementi, et hac ratione mineralia, et quaedam aliae impressiones meteorologicae dicuntur mixta imperfecta, quia immediate, vel quasi immediate sunt res solubilia in ipsa elementa; licet revera aliqua ex his meteoris substantialiter sint elementa, quia eorum substantia est vapor, vel exhalatio, quae substantialiter sunt terra, et aqua attenuatae, aliquando vero sunt composita ex duobus solum elementis, vel tribus, ideoque haec proprie dicuntur mixta imperfecta, de quo M. Bannez in lib. 11, c. m, q. 1. Denique, dicuntur mixta perfecta vel imperfecta, ratione status, scilicet quod est in fieri, et tendentia ad perfecti generationem, dicitur esse imperfectum ratione status, ut v. g. quando animalia generantur, et prius transeunt per formas imperfectas, v. g. per formam embryonis ad formam equi, tunc enim dicitur animal esse in statu imperfecto, et in via, et tendentia, et similiter cum ex elementis fit transitus in mixtum, dicitur esse imperfecte mixtum, quia est in fieri, et tendentia.

Est autem commune mixti praesertim si perfecta sint, quod constat ex quatuor elementis, ut probat Aristoteles in hoc libro, text. xlix, lect. vili apud D. Thomam et nos jam supra probavimus q. v de mixtione. Elementa autem non concurrunt ad mixtum, nisi ut temperata et modificata, et consequenter ut corrupta, utpote non habentia illam intensiorem qualitatem quae invenitur in ipsis mixtis secundum se; quando autem non solum intensio illa qualitatis actu deest, sed nec radicaliter

competit, quia non manet radix quae tam intensam qualitatem petat, tunc fit mixtum, quia fit alia substantia ab elementalibus, ex elementis tamen consurgens. Quod enim aliquando actu desit illa intensio, non constituit mixtum in actu, ut patet cum vehementer calefit, et tamen nondum amittit formam aqueae, neque est mixtum in fieri, quia ex tali calefactione et remissione frigoris, potest fieri transitus ad ignem.

Ex his nascitur difficultas apud quosdam quidnam sit illud temperamentum, quod ad mixtorum constitutionem requiritur. Non quidem temperamentum substantiale, nam hoc non est aliud quam ipsa forma substantialis mixti, quae dici potest temperamentum ipsum, vel quia ex temperatis et modificatis elementis resultat, vel quia est radix et principium qualitatum temperatarum, et quae sunt propriae mixtorum. Quod vero ipsae formae substantiales mixtorum sint formaliter compositae ex formis elementaribus, sicut aliqui dixerunt apud D. Thomam opusc. de mixt. element. et in hoc secundo libro, lect. i jam supra rejecimus quod v. Difficultas ergo solum esse potest de temperamento accidentali, an videlicet illa temperatio primarum qualitatum, qua mixtum ipsum componitur ex qualitatibus miscibilium, sit qualitas aliqua tertia distincta ab illis, vel solum ipsae qualitates elementales ad mediocritatem redactae. Nam quidam voluerunt, formaliter in mixtis non intervenire quatuor primas qualitates, sed ex illis corruptis unam quasi simplicem ab illis distinctam resultare, quibus favere videtur D. Thomas in hoc primo libro, lectione xrv et opusc. de mixt. elementorum, ubi ponit, quod remissis qualitatibus elementalibus constituitur quaedam qualitas media, quae est propria mixti. Alii censent, manere

quidem quatuor illas qualitates formaliter in mixto, sicut dari experimur calorem et frigus in mixtis, v. g. in animalibus, et siccitatem et humiditatem (quod etiam fatetur D. Thomas i part. quaest. Lxxvi, art. iv ab 4) praeter illas tamen inveniri aliam quintam qualitatem simplicem, quae omnes attemperet et in proportionem reducat. Et certe aliquas qualitates mixtorum proprias inveniri praeter qualitates primas ad medium redactas, negari non potest, ut sunt quaedam occultae virtutes herbarum aut lapidum, vis attractiva magnetis, potentia vitalis in viventibus, et alia similia. Sed tamen ista sententia, pro officio proportionandi qualitates primas ponit illam quintam qualitatem. Alii alias quasdam medias qualitates inveniunt inter calorem et frigus, inter siccitatem et humiditatem, quod fere non recedit a prima sententia. Alii denique sentiunt proportionem primarum qualitatum non esse aliud, quam ipsas primas qualitates ad mediocritatem redactas et conjunctas sino alia nova qualitate suppraddita vel proportionante istas, vel virtualiter continente.

De his opinionibus jam supra diximus quaest. v. Certe manere primas qualitates formaliter in mixtis nullatenus negari potest, cum illarum effectus manifeste videamus, verbi gratia, calefacere et frigefacere, et insuper habere inter se istas qualitates mutuam actionem et passionem, siquidem mixta habent intra se principium corruptionis, quod non esset, si intra se non haberent qualitates contrarias formaliter, eo quod una sola qualitas simplex non potest exercere contrarietatem, et consequenter corruptionem, quae sine contrarietate non fit. Requiritur ergo pluralitas qualitatum contrariarum etiam in mixtis et viventibus, ut intra se habeant causam corrup-

tionis. Similiter non exigitur qualitas illa quinta vel media, aut superaddita ad hoc praecise, ut illae qualitates proportionentur, et ad moderationem reducantur, hoc enim superflue fieret per qualitatem superadditam, cum ipsae primae qualitates si remittantur, hoc ipso moderatae et temperatae maneant, et mutuo se compatiuntur in subjecto, ergo illa qualitas superaddita, neque est necessaria, ut illae primae qualitates reddantur moderatae, nec ut compatiuntur simul in subjecto, nam hoc ipso, quod sunt in gradibus remissis utrumque habent, et reddunt subjectum in quo inhererent temperate dispositum. Nec potest afferri instantia de conceptu secundae operationis intellectus, qui est distinctus a conceptibus primae operationis, et probabile est, quod est quidam simplex conceptus formatus ex primis conceptibus apprehensivis. Sed hoc non obstat, quia in mixtis illa qualitas simplex non habet aliud officium speciale praeter illam proportionem, et moderationem primarum qualitatum, quas constat temperari, hoc ipso quod remittitur, et diminuitur earum intensio, ad istam autem remissionem non opus est qualitate superaddita, sed absentia gradus intensioris. At vero in intellectu secundum diversam combinationem conceptuum, fit diversa repraesentatio, quae utique diversam qualitatem requirit, et non solum diminutionem intensiois, et graduum in conceptibus, et si illa repraesentatio reducitur ad unitatem ex ipso modo repraesentandi, etiam unicum exigit conceptum et qualitatem, ideoque in secunda operatione intellectus, seu in propositione mentali probabiliter ponitur modus quidam conceptus ad unitatem praesentabilem reducens, et distincto modo repraesentans, quam simplices primae operationis conceptus.

Denique, quod praeter qualitates primas ad mediocritatem temperatas, dentur aliae qualitates, quae sunt propriae mixtorum, non quidem tollentes primas, sed supponentes, et eis ut instrumentis utentes, manifestum est in exemplis adductis de virtutibus occultis et potentiis vitalibus, quae licet ad constitutionem organi, et exercitium suum exigant calorem, aliasque qualitates, tamen illae potentiae sunt distinctae a calore et frigore, et similibus, utpote cum sint vitales potentiae, et actiones et habeant vitales a calore, et aliis qualitatibus distinctas, licet per illas tanquam per instrumenta ministratas, ut latius probabitur in lib. de Anima, quaestione secunda et tertia.

Quod si dicas : Nam sanitas et morbi, aliaeque similia quae resultant ex convenienti dispositione primarum qualitatum, sunt qualitates superadditae primis, ergo similiter in mixto erit qualitas superaddita illa, quae proportionat et ad temperamentum reducit primas qualitates, respondetur quod sanitas, aegritudo et pulchritudo, et similia sunt qualitates distinctae resultantes ex debita vel indebita proportionem humorum, quia non solum faciunt ipsam mixtarum primarum qualitatum moderando illas, ad hoc enim solum non requirebatur distincta qualitas, sed quia ultra illam mixturam qualitatum, convenienter, vel disconvenienter disponunt subjectum in ordine ad conservandum vel corrumpendum ipsam vitam, vel proportionem debitam partium, vel humorum : aliud est autem misceri qualitates in unam temperaturam et moderationem, aliud convenienter, vel disconvenienter disponi in ordine ad subjectum, non solum secundum qualitates primas, sed etiam secundum vitales. Et hujus signum est, quia istae dispositiones sanitatis

et ffigritudinis non inveniuntur in omnibus mixtis, in quibus tamen invenitur mixtura qualitatū, sed solum in animalibus.

ARTICULUS II.

Quid sit temperamentum aequalitatis, et ad pondus, et an sit dabile?

Temperamentum in mixtis invenitur dupliciter sumi potest; uno modo pro temperamento secundum proportionem, alio modo pro temperamento omnino aequali. Primum vocari solet temperamentum secundum justitiam, seu secundum debitum, seu exigentiam subjecti, quia tale est quale exigit proportio subjecti. Secundum vocari solet temperamentum ad pondus, quia videlicet qualitates ita in aequilibrio miscentur, ut neutra excedat aliam, sed omnes in eodem gradu et pondere concurrant. Et ideo uno tantummodo reperiri potest, quia in indivisibili consistit. Primum vero multis modis reperiri potest juxta diversam subjecti exigentiam et naturam. Unde diversis nominibus solet nominari, aliquando enim dicitur temperamentum difforme simplex, scilicet quando una tantum qualitas praedominatur, reliquae autem ad aequalitatem redactae sunt: aliquando vero difforme compositum, scilicet quando duae qualitates praedominantur, et reliquae in gradu aequali conveniunt; et in his potest esse magis et minus secundum infinitas combinationes. quia infinitis modis contingit variari temperamenta, sicut et figuras.

Dari ergo temperamentum proportionale et juxta exigentiam et debitum cujuscunque subjecti certum est, quia multa mixta inveniuntur in statu sibi perfecto, et connaturali, atque adeo tunc ei convenit temperamentum sibi connaturale

et debitum. Difficultas est, an detur temperamentum in omnimoda aequalitate seu aequilibrio et ad pondus, tum in qualitatibus primis, tum in qualitatibus motivis secundum locum, ut in gravitate et levitate. Nam ex una parte non videtur repugnare, quod ipsa miscibilia, seu qualitates sic refrangantur, quod tantum maneat de una quantum de alia, v. g. quod calor diminuatur ut quatuor, et frigus maneat etiam ut quatuor, aut de quolibet maneat gradus ut duo. In hoc enim nihil apparet repugnantiae praesertim, quia hoc non repugnat ex parte subjecti, cum subjectum sit capax utriusque qualitatis contrariae in gradu temperato et remisso, neque ex parte agentis, quia si in aliquo corpore, v. g. dominatur calor et humiditas, deinde ab aliquo sicco et frigido agatur in illud, ita ut paulatim remittatur de calido et humido, et paulatim etiam crescat frigus et siccitas, debet necessario deveniri ad unum punctum in quo omnia sint aequalia, alioquin non possent transire ad majorem siccitatem, et frigiditatem, nisi prius perveniendo ad aequalitatem, ergo saltem pro aliquo tempore possibile est temperamentum ad pondus. Confirmatur, quia tactus in homine est perfectissimus, ut docet Aristoteles ii de partibus animal, c. xvi, et D. Thomas i p. q. xci, a. iii ad i, sed tactus solum sentit excellentiam tangibilium, ut dicit Aristoteles de anima, text. cxviii, id enim sentit, in quo vincitur ejus proportio, et temperatura, ergo oportet, quod tale sensorium habeat aequalitatem illarum qualitatū ad pondus, nam si aliqua qualitas excederet in ea, non sentiretur excellentia talis qualitatis. Similiter temperamentum ad pondus est omnium perfectissimum, quia perfectissime distat ab extremis, scilicet a qualitatibus summe

Intensis: ergo debetur alicui perfectissimo mixto, qua est homo, praesertim in suo perfectissimo statu, sicut fuit in statu innocentiae, vel erit in statu gloriae, vel fuit in Christo Domino, licet in rei veritate non secundum omnes partes conveniat animali seu viventi, quia partes aliae sunt heterogeneae, et diversam temperiem, atque mixturam postulant. Confirmatur auctoritati D. Thomae, qui ip. q. xci, art. i in corpore et ad 3, docet, quod in homine est maxima aequalitas complexionis, et elongatio a contrariis: ergo est temperamentum aequalitatis ad pondus, quia hoc est maximae aequalitatis.

Nihilominus dicendum est: Quod licet ex parte ipsius mixti non repugnet habere aliquod temperamentum ad pondus, repugnat tamen ex parte egentium naturalium et ex parte modi agendi, quia semper agunt secundum aliquam qualitatem praedominantem, et multo magis id repugnat in viventibus, praesertim secundum omnes partes quae postulant diversa temperamenta. Plures sequuntur hanc sententiam, qui videri possunt in Cursu Garretano, disp. xn, q. i, et Bannez, libr. ii, c. vii, q. i. Et videtur esse manifeste D. Thomas in iii, dist. vi, q. i ad 4, ubi inquit: « Quod impossibile est quod complexio perveniat ad tantam aequalitatem, quin alterum contrariorum praedominetur, quia alias non fleret mixtio nisi unum ageret in alterum dominans ad medium reducendo, altero resistente, et praecipue hoc oportet in corpore humano, quod calor operetur propter operationes animae quae indigent calore, ut instrumento, ut dicitur in ii de Anima. » Ratio autem est, quia licet elementa concurrant ad mixtum praebendo illi materiam unde fiat, tamen etiam aliquod illorum debet esse activius, et praedo-

minari efficienter in alterum, semper enim actio est a proportionem majoris inaequalitatis, ergo oportet quod illud quod est fortius, etiam vehementius imprimat suas qualitates, quia ex fortiori causa sequitur fortior et major effectus, et sic non erunt omnes qualitates aequales ad pondus hoc ipso quoad ad agendum requiritur excessus agentis super alia. Nec potest hoc temperari dicendo, quod elementa magis activa possunt esse minoris quantitatis, et densitatis, ea vero quae minus activa sunt esse magis densa, et ita quod uni deest de intensione et activitate, recompensatur in alio per densitatem, sicque ad aequalitatem ponderis concurrunt. Sed contra hoc est, quia hoc toto posito adhuc impeditur actio, quae semper est a proportionem majoris inaequalitatis: ergo si ad hoc, quod resultet aequalitas temperamenti ad pondus, supponitur aequalitas agendi in concurrentibus, et agentibus, sive hoc fiat per illam recompensationem sive non, tollitur actio, nec enim intelligendum est, quod unum ex miscibilibus se habeat pure passive, et aliud active, sed utrumque active, et contrarie concurrat, et destruendo alterum, ergo si supponuntur qualitates ad pondus libratae in effectibus, et in agentibus, quocunque modo id fuerit, impediunt se in agendo, sive propter aequalitatem intrinsecam, sive recompensatam in ipsis qualitibus extrinsece.

Difficilius est, si dicatur posse fieri mixtum non per actionem ipsorum miscibilium inter se, sicut quando est vera mixtio, sed ab aliquo tertio, verbi gratia, a coelo vel alia causa universali quae efficaciam habeat temperandi ad pondus omnes qualitates elementorum ad mixturem concurrentium. Nihilominus etiam in hoc currit ratio facta, quia coelum non efficit mixtum,

nisi ipsa elementa adjuvando, et mediantibus qualitatibus talium elementorum, quae in mixtis relucet, ergo oportet, quod aliqua qualitas elementis sit vincens, et praedominans, alias non resultaret actio. Et ratio hujus est, quia coelum non producit mixtum, nisi interveniente motu et alteratione, quia est primum alterans, et consequenter ita imprimit in elementa quod movet eorum qualitates, ut alterentur et alterent, faciantque veram mixtionem, ergo eodem modo requiritur, quod una qualitas superet, et dorainetur aliis, ut possit agere in illa etiam praesupposito motu coeli eas alterante, ergo non possunt, ita aequaliter temperari ad pondus, quod una qualitas maneat omnino aequalis alteri. Solum ergo poterit a Deo produci ista aequalitas ad pondus, faciendo unum mixtum sine aliqua alteratione praecedente, et muta reactione miscibilium.

Secunda vero pars de viventibus manifesta est, quia partes heterogeneae diversum exigunt temperamentum, sicut diversus gradus caloris debet esse in corde ad generandos spiritus, quam in manu vel pede ad movendum, et ossa sunt sicciora, et duriora, quam aliae partes, ergo non possunt esse aequaliter temperare ad pondus, essent enim homogeneae. Neque dici potest, quod si una pars excedit in calore, alia excedit in frigore, et sic recompensando unam cum alia totum vivens reddituraequalis temperamenti. Nam contra est, quia hoc non est ponere temperamentum ad aequalitatem in quolibet membro, sed quodlibet esse inaequale alteri, reddi autem ipsum totum aequale secundum proportionem; praeterquam quod calor semper debet vincere in animali, quia est principale instrumentum vitalium actionum. Si vero dicatur, quod licet diversae partes animalium

diversum habeant temperamentum, tamen sensus tactus, qui per totum corpus est dispersus, habet temperamentum ad pondus, contra est, quia actus non consistit in indivisibili temperamento, cum in quibusdam partibus efficacior sit, et vividior, quam in aliis, ut in extremitatibus digitorum, et consequenter in aliquibus habeat aliquam qualitatem magis praedominantem, et minus ad aequalitatem redactam, quam in aliis. Praeterquam quod sensus tactus non reddit totum animal temperatum ad pondus, cum multae qualitates restent dissimilis temperamenti et diversarum qualitatum, in quibus habent aliquem excessum, sicut in corde debet esse major calor, quam in aliis partibus; unde quod in sensu tactus temperentur ad aequalitatem, non facit quod absolute illae partes sint redactae ad pondus, sed secundum quid, id est, ut exigitur ad sensum tactus.

Quod vero addimus, non dari etiam qualitatem ad pondus in virtutibus motivis, eodem fere nititur fundamento, quia si daretur aequalitas ad pondus in virtutibus localiter motivis, istud corpus non posset moveri ad aliquem locum naturalem ex propriis principiis, et si non esset corpus naturale, imo non haberet determinatum locum in universo, quia sic esset in aliquo corpore aequalis levitas et gravitas ad pondus, tantum ageret una quantum alia, et sic si gravitas traheret deorsum, impediretur a levitate movente sursum. Unde nulla ageret, quia a porportionem omnimodae aequalitatis non datur actio, et ita non haberet locum determinatum, omnia enim loca gravium et levium sunt sursum vel deorsum, neutrum autem tali corpori competeret, impedientibus se gravitate et levitate. Nec potest dari locus medius inter-

aerem et aquam, v. g. quia cum inter ista duo non mediet aliquis locus in universo, sed sint sibi immediata, manifestum est quod in universo non datur naturaliter locus pro aliquo corpore, quod in Aequilibrio esset grave et leve. Quod si a Deo fieret, vel non deberetur sibi locus naturalis in universo, sed aequae bene esset ubicunque poneretur, sicut si aliqua pars coeli poneretur in hoc mundo inferiori, vel pertineret reductive ad duplex elementum, scilicet aquae et aeris, et in quolibet inveniri posset, sicut animalia quae vivunt in terra, et in mari. Si autem dicatur, quod posset praeponderare in illo corpore gravitas habendo maiorem densitatem vel levitas habendo plus caloris, qui activior est, licet in intensione essent pares, contra est, quia levitas petit raritatem, si oritur, a calore partes ipsas resolvit. Unde corpora magis spissa levia non sunt, et aer inspicissatus minus levis redditur, ergo illa raritas impediret illam densitatem stante aequalitate levitatis, et gravitatis et similiter calor, qui est causa levitatis mitigaret frigus, qui est causa gravitatis. Et licet sit activior frigore, id erit in genere alterandi, non in genere localiter movendi, ergo ipsa aequalitas gravitatis et levitatis, si est ad pondus, etiam concomitanter habet aequalitatem in aliis ad eas concurrentibus.

Ad primum a principio respondetur, repugnare quod qualitates illae, ita refrangantur ad aequalitatem, propter modum naturalem agendi unius in alteram per mutuam actionem, et reactionem quae necessario supponit aliquam ex illis qualitatibus praedominari. Et sic non repugnat ex parte subjecti recipere illas qualitates in aequilibrio sirdentur, sed ex parte modi agendi' naturalium agentium. Ad instantiam po-

sitam de repugnantia, respondetur quod in illo casu si pervenitur ad aequalitatem qualitatuum per modum transeuntis, in nullo puncto cessabit actio, sicut in puncto reflexionis datur quies: sed si immediate post detur actio et motus, necessaria aliqua qualitas praedominabitur, et non erunt ad pondus. Quod si instetur, quod potest esse quod qualitates illae sint aequales in intensione, et gradibus, licet dissimiles in activitate, plus enim agent quatuor gradus caloris, quam quatuor humiditatis, respondetur quod hoc ipso, quod excedit una aliam in activitate, agit in illam, et resolvit, sicque reducet ad minorationem, et sic nunquam manebit temperamentum in illa aequalitate graduum, nisi totaliter cesset actio, quod quidem pro aliquo puncto, et quasi per modum transeuntis intelligi potest, sed permanenter per modum temperamenti dari non potest, cum actio alterativa id non permittat.

Ad confirmationem respondetur, tactus requirere proportionem non quidem aequalem ad pondus et quasi mathematicam, sed physicam, et secundum aliquam latitudinem, cum videamus in quibusdam partibus esse tactum vivaciorem, quam in aliis, et in quibusdam animalibus plus, in aliis minus, quod non esset si ad sensum tactus exigetur mathematica, et indivisibilis qualitatuum proportio. Quod vero non sentiatur, nisi excellentia tangibilium, verum est, sed ad hoc sufficit quod excedat illam proportionem, quam habemus in tactu, et sic argumentum convincit non omnes qualitates sentiri per tactum, sed tantum quae excedunt illam proportionem tactus, quae non est aequalitas ad pondus, sed secundum proportionem et excessus proportionis illius est qui sentitur. Nec Philosophus in illo loco dicitur Animadixit requiri

omnimodam medietatem, et aequalitatem ad tactum, sed sufficit proportionalis, et sic dixit, veluti medietate quadam existente, ubi particula veluti diminutiva est, et a mathematico rigore temperans. Ad id vero quod additur, quod aequalitas ad pondus est perfectissima, respondetur quod est perfectissima quasi mathematice, et quantitative considerata, the sed non physice, et in ordine ad finem alterationis, et motus, quia semper requirit qualitatem activam praevalentem, et sic perfectissimum temperamentum judicandum est, non ex perfectissima aequalitate, sed ex perfectissima convenientia ad finem mixti, qui est ejus operatio, et motus. Ad secundam confirmationem respondetur, quod D. Thomas affirmat in homine esse maxime aequalitatem completionis non aequalitate mathematica, sed physica, ut dictum est, et comparative ad alia animalia.

QUESTIO XII.

DE REPRODUCTIONE REI CORRUPTA.

ARTICULUS I.

Utrum repugnet rem corruptam iterum reproduci?

Duae extremae sententiae circa hoc inveniuntur. Prima fuit quorundam antiquorum, qui dicebant post determinata tempora redire easdem omnino res, quae jam desierant, quod Platoni plures attribuunt, ut videri potest apud S. Augustinum xii de civitat. capit. xm. Ex Scholasticis autem non defuerunt, qui censerent non esse omnino impossibile redire aliquid per naturam, quod

fuerat corruptum, licet non omnia, quod probabile reputat Scotus in iv, distinction. xliii, quaestion. m, et alii. Secunda opinio fuit in alio extremo, quod nec per potentiam absolutam Dei potest reparari ad aliquid quod totaliter fuerat corruptum. Et dicunt totaliter corruptum ad excipiendum hominem, qui quando moritur, non totaliter corrumpitur, sed manet ejus anima, et corpus, et solum unio dissolvitur. Ita Durandus in iv, distinction. xliii, quaestion. iii, et alii quos citant Conimbricenses i de generatione, capite undecimo, quaestione secunda, articulo primo.

Similiter circa res successivas, quidam existimant posse divinitus reproduci eundem numero motum, et tempus, ut cum aliquibus sequuntur Conimbricenses citati quaestione tertia, articulo secundo. Alii communiore sententia oppositum tenent ut Mag. Bannez hic quaestione ultima, Rubio, Sotus, Ferrariensis et alii, quos citant, et sequuntur Garmelitani disputat. xm, quaestion. n.

Dico primo: Quaecunque res permanens semel corrupta, non potest naturaliter eadem numero redire, potest tamen supernaturaliter. De hoc secundo non est tanta difficultas, et potest videri D. Thomas quodlib. iv, articul. v et iv contra Gentil. capit. lxxxxi. Nam de homine est articulus fidei, quod idem numero resurget, et eadem ratio est de reliquis, etiamsi totaliter sint corrupta, tum quia in homine omnia accidentia corporalia totaliter pereunt, a quibus tamen dependet individuatio hominis, et ideo redire debent; tum quia si redit idem totum quod perierat, cur non poterit redire pars quae perit, verbi gratia, forma corruptibilis? Tum quia etiamsi res omnino annihilatur, nulla potest afferri implicatio, cur repugnet a Deo reproduci, siquidem re ali-

qua annihilata neque potentia Dei est diminuta, neque actio ejus immutata, aut transacta, sicut actio quae est motus in creatura. Quod vero ipse effectus sit annihilatus, non ponit illum in statu difficiliore, ut reproducatur, quam antea erat ut produceretur, quando erat nihil, ergo non est aliqua implicatio in reproductione respectu potentiae Divinae, licet sit respectu potentiae creatae, quae agit per actionem limitatam, et per motum transactum, quae redire non potest, et ideo neque effectus idem numero, ut statim dicemus.

Primo vero pars conclusionis etiam est communis sententia quam tenet S. Thomas locis supra citatis. Et sumitur ex Aristotele in capite de oppositis, ubi inquit: « Quod a privatione ad habitum non datur regressus, » et v Physicorum, text. xxxvn, inquit: a Non posse redire eandem numero sanitatem. » Sequuntur communiter auctores qui videri possunt in Cursu Carmelitano hic disputation. xm, quaestio* i, et apud Gonimbriences quaest. prima, art. tertio. Aliqui existimant hoc fieri non posse, quia determinatio causae ad hunc singularem effectum potius, quam ad alium pertinet ad causam primam, quae indifferentiam causae secundae erga singulares actiones, et effectus tollit, ac determinat. Et quia postquam Deus determinavit ad hanc actionem numero, non amplius ad eam determinat, ideo non amplius redit ista actio numero, et consequenter neque iste effectus numero, quia dependet a tali numero actione. Sed restat istis Auctoribus ostendere, an illa denegatio determinationis Divinae sit indebita causis secundis ex principiis naturae earum, vel ex sola Dei voluntate. Si hoc secundum, ergo ex sola natura rei non repugnat idem numero redire, quod est incidere in opinionem

Scoti, siquidem ad solam Dei voluntatem reducitur, quod denegetur talis concursus. Si primum, restat ostendere ea quonam principio naturae sit indebita talis determinatio semel data.

Quapropter convenimus cum hac sententia (in hoc enim est sententia communis) quod ut aliquid semel corruptum redeat idem numero, requiritur quod redeat etiam eadem numero actio, quae illam produxit, siquidem singularitas, et unitas rei in facto esse, quando fit in rerum natura, dependet a singularitate, et unitate actionis, actio enim importat rem ipsam fieri, et tendentiam ad esse, unde si fieri est diversum, non potest factum esse, et terminus esse idem, nisi actio diversa talis eminentiae sit, quod ex omni parte contineat totum quod est in altera actione etiam individualiter, quod solum invenitur in actione Divina respectu creatae. Et hac ratione probavimus in quaestione duodecima, Physicorum, non posse eundem effectum procedere a duplici causa totali creatae, quia nec potest eadem actio emanare a duplici causa creatae, nec actio unius totaliter, et omni modo continere actionem alterius, etiam quoad individuationem, propter limitationem actionis singularis creatae. Atque ita quod redeat eadem actio numero, a qua dependet unitas singularis istius effectus in suo fieri, seu quotiescunque fit vel est, quia redit eadem actio formalis creatae, per quam primo effecta est, vel quia redit eadem actio eminentialiter, id est, illa actio quae eminenter continet totam actionem qua res illa facta est, etiam in quantum singularis est. Et hoc dicimus non posse inveniri in aliqua actione creatae, sed solum in Divina, quia non potest aliqua actio creatae cum limitata sit continere omnia principia individuantia alterius actionis^cilicet

eamdem materiam sub eadem signatione, accidentibus, ac tempore, a quibus omnibus dependet individuatione actionis, et consequenter effectus ejus ut producti, quae tamen omnia subsunt actioni Divinae, quia unica actione tendit in omnes effectus, non vero pro quolibet effectu habet suam distinctam actionem; et ita quia etiam cessante effectu non cessat actio Dei, eo quod etiam antequam effectus producantur in tempore, erat actio Dei aeterna, quia non distinguitur ab ejus substantia, ideo potest Deus id quod desiit reproducere, quia semper manet eadem actio Dei, qua produxit. Et haec ratio S. Thomae in ii, distinction. i, quaestion. i, articul. iv ad 3, ubi inquit: « Quod Deus non habet operationem determinatam ad aliquem effectum, imo una sola operatione potest omnes effectus quos vult producere, unde eundem effectum specie quem natura producit, potest Deus sine natura operante facere. » At vero quod actio creata formalis, quae praeteriit redeat eadem numero, fieri non potest, non solum quia Deus non vult praebere eundem numero concursum, quem antea praebuit, sed quia illa actio, quae praeteriit, non potest eadem numero redire nisi redeat idem numero tempus, seu motus a cujus continuitate, et unitate dependet unitas illius actionis, quae desiit esse, et ipsa desitione discontinuata est. Non potest autem idem motus, et idem tempus numero postquam praeteriit redire, sive sit tempus continuum, sive discretum, aut spirituale, ut sequenti conclusionem dicemus, a qua dependet veritas istius.

Dico secundo: Neque per potentiam absolutam potest res successiva semel transacta iterum reproduci, et idem est de quibuscunque actionibus, quae fiunt, aut dependent ab aliquo motu. Haec sententia est

expressa D. Thomae quodlibet iv, articul. v, et communiter sequuntur Auctores supra relati. Et praecipuum fundamentum sumitur ex doctrina D. Thomae citato loco, quia si res successiva semel transacta reproducitur, erit et non erit idem numero et correspondebit eidem tempore imaginario, et non correspondebit, habebit prius et posterius respectu ejusdem, et denique erit successive fluens et non fluens, sed permanens. Quae omnia manifeste implicant. Quod autem sequantur probatur, quia si motus hesternus hodie reproducitur, ergo est idem numero qui fuit heri, et qui fuit hodie, vel ergo est unum per continuitatem, vel per identitatem. Non per continuitatem, quia motus hesternus, et hodiernus interrupti sunt per cessationem talis motus, ut supponitur, siquidem jam ille motus transivit, et cessavit. Non per identitatem, quia identitas magis exigit unitatem, et magis opponitur interruptioni, quam continuitas, ergo si interruptitur, et dividitur motus, non poterit esse idem numero, sed interruptitur per intermediam quietem, vel cessationem, ergo implicat, quod sit unus per identitatem, qui transivit heri, et qui hodie reproducitur; unum enim, et divisum, seu interruptum contradictorie opponuntur, motus autem et tempus cessatione interruptuntur, et dividuntur, sicut superficies quantitatis interposito aliquo corpore medio dividitur, et non remanet una, seu indivisa.

Nec obstat dicere, quod habeat easdem partes motus hodie, et heri. Nam contra est, quia habendo easdem partes, simul habet divisionem et interruptionem in illis, quia illae partes transierunt, et interruptae sunt cessatione intermedia, et tamen per reproductionem fit unum, et idem quod est non esse interruptum,

sed indivisum, ipsa enim interruptio facit divisionem, seu potius est divisio in successione.

Secunda, et tertia implicatio probatur, quia si tempus praeteritum, verbi gratia, hora immediate postquam est praeterita, reproduceretur vel sic reproducta faeret majus tempus, vel omnino idem. Si omnino idem, ergo esset permanens, et non fluens, et sic non corresponderet diverso tempori imaginario, quod repugnat, et est contra ipsam rationem temporis, cujus essentia consistit in hoc, quod positive faciat id quod tempus imaginarium negative, si autem tempore imaginario transeunte, tempus positum non transit, sed est idem numero hora praeterita et quae modo est, ergo manet res permanens, et non successiva, quod est contra essentiam temporis. Et hoc patet, quia tempus non fluit, nisi desinente una parte, et incipiente alia, componitur enim ex futuro praeterito, et praesenti, si autem reproduceretur idem tempus praeteritum, non constaret ex praeterito, et praesenti, sed solum ex praesenti, praeteritum enim fit praesens, et sic non fluere per desitionem unius partis, et accessionem alterius, sed stare in eodem. Quare identitas temporis reproducta contradicit successioni, et fluxui temporis, atque adeo ejus essentiae, et quidditati. Si autem tempus hesternum, seu hora immediate praeterita reproducta faceret majus, et superadderetur ad praeteritam, ergo jam non idem tempus, quia idem respectu ejusdem, non facit majus, et sic erit idem tempus, et non idem. Et praesertim, quia idem tempus positivum non potest correspondere durationi imaginariae hesternae, et hodiernae, quia si corresponderet utrique, faceret additionem, quia aliquid majus posset mensurari per illud tempus sic correspondens utrique, quam si uni

tantum durationi corresponderet. Si autem utrique non correspondet, non erit idem tempus heri praeteritum, et hodie reproductum. Nec valet dicere, quod tempus verum, et positivum potest coexistere diversis partibus temporis imaginarii, eo quod haec coexistentia non est per aliquem realem modum, sed per comparisonem intellectus: quod non currit in corpore posito in duplici loco adaequato, quia debet existere per diversa ubi, et per diversas praesentias, quibus in spatio ponitur. Contra enim est, quia sine ista coexistentia temporis, fiat per modum superadditum sive non, tamen constat quod duratio positiva, quae correspondet tanto tempori imaginario, non potest fundare correspondentiam alteri tempori imaginario, quia idem non potest esse distans a se, et additum sibi, tempus autem imaginarium hodie, et heri est distans negative, ergo non potest sine distantia positiva repleri, sicut nec distantia localis sine novo corpore, ergo tempus positivum quod replevit tempus imaginarium hesternum, non potest replere hodiernum, sine distantia positiva sui, sicut tempus imaginarium distans est; distantia autem positiva cum identitate omnimoda implicat. Si inquiras de tempore Angelico an possit a Deo reproduci cum a motu non dependeat, respondetur quod licet non dependeat a motu corporeo, includit tamen prius et posterius in actibus, licet quilibet actus in se sit indivisibilis, ideoque necessario exigit componi ex transitu unius, et adventu alterius; hoc autem destruitur, idem reproducitur, sicque eadem ratio currit, ac de tempore successivo non discreto.

Solvuntur argumenta.

Contra primam conclusionem argumentorum, quia tota ratio prop-

ter quam diximus non posse idem numero reparari per naturam, est quia non potest eadem numero actio redire semel extincta. Contra quod fit instantia. Prima : Quia non repugnat per diversam actionem conservari idem numero effectus, qui per aliam factus est, sicut calor factus per hunc ignem potest conservari per alium, et per eundem motum cgbH continuum conservatur hodie idem homo, vel lapis qui heri conservabatur, et tamen pars motus cceli quae est hodie, non fuit heri, ergo non repugnat diversas actiones, vel diversas partes actionis eundem effectum numero attingi, et consequenter reproduci, si destruantur secunda, quia si ista ratio aliquid probat, etiam probaret Deum non posse idem numero reparare, eo quod actio Dei, ut passive immutans, etiam transit, verbi gratia, actio qua factus est Adam, vel actio qua infusa est gratia jam perdita, et quicumque concursus Dei semel datus, statim transit, ergo sequetur probat illa ratio de causis naturalibus quod non possint idem numero reproducere, atque de Deo. Confirmatur, quia stante eodem efficiente, et eadem numero materia, et quantitate aliisque accidentibus, manent eadem principia individuantia, ergo poterit idem individuum reproduci, nam quod sit diversum tempus non refert quia tempus non est principium individuans intrinsecum, sed extrinsecum. Nec desunt aliqua exempla id suadentia, ut cum ex una aqua plures fiunt, et iterum congregantur, idem totum fit quod antea erat, et cum auricula, vel nasus praecisus unitur iterum animali, manet eadem pars viva quae ante, ergo idem numero reparari potest.

Respondetur ad primam instantiam, quod idem effectus numero potest a diversis numero actionibus

conservari conservatione extrinseca non intrinseca. Vocamus conservationem extrinsecam, quae fit per remotionem contrariorum, et applicationem convenientium extrinsecorum : intrinsecam vero, quae fit per effluxum ab aliqua causa, sicut lux conservatur a luminoso, calor vero conservatur fovendo illum, et applicando materiam convenientem, et removendo contraria. Id ergo quod conservatur per effluxum ab aliqua causa, si mutetur actio influens, non manebit idem numero effectus, quia est eadem ratio de ista actione sic continuante, atque de prima producente. Si vero conservatio sumatur secundum extrinsecam, potest conservari idem numero effectus per diversam actionem, quia per illam non procedit effectus, neque dimanat a causa, sed solum ea quae extrinseca sunt illi applicantur, vel ab ea remonentur, quod non variat entitatem individuum ; si autem res semel perit, ut reproducat non sufficit causa conservans per extrinsecam, sed per influxum dans esse de novo. Quod vero eadem actio continuata conservet eandem rem numero, cum tamen actio illa habeat diversas partes, ideo est quia etiam res conservata habet durationem unam continuative, et secundum diversas partes non indivisibiliter unam.

Ad secundam instantiam respondetur, quod actio Dei passive sumpta, et concursus ad extra qua obiectatur in creatura, perit pereunte effectu, sed quia restat actio quae se tenet ex parte Dei, in qua continetur eminenter res illa, quae periit, et concursus quo facta est, et omnis alia actio causae creatae, etiam quoad individuationem, ideo potest eundem effectum numero causae creatae se solo producere, et etiam reproducere, quod causa creata non potest.

Ad confirmationem respondetur, quod ex eodem agente, et materia sub diversis circumstantiis praesertim temporis, non potest produci idem effectus numero, licet enim tempus sit extrinsecum ipsi individuo in facto esse, non tamen ipsi individuo in fieri, et actioni qua fit et producitur, quatenus fit per actionem quae est mutatio, tempus autem fundatur in motu, seu mutatione, et secundum unitatem, vel discontinuitatem motus, datur unitas, et discontinuatio temporis. Et ita cum in praesenti agatur de reproductione ejusdem individui, quod pertinet ad fieri, et ad actionem, optime ex diversitate temporis colligitur diversa actio creata, seu mutatio, ex diversa autem actione diversitas effectus producti.

Ad exempla autem quae afferuntur respondetur, quod in illa divisione aquae, si redit idem individuum, ideo est quia mansit tota entitas partium ejus sub diversa terminatione, unde potest iterum conjungi, et fieri individuum entitative, sed non terminative, sub diversa enim terminatione, seu modo quantitatis ponitur, et ita terminatio quantitatis penes diversas partes semel amissa, non redit, entitas autem modo divisa, et iterum conjuncta redit, quia simpliciter non perierat manentibus partibus ejus divisis, et solum variatur terminatio, et unio partium quae non variat essentialiter individuum. Sed melius dicitur, diversum individuum aquae fieri, quando iterum conjunguntur partes illae diversae, praesertim si in partes notabiles totaliter sit divisum, ita ut prior individuatio substantialis amissa fuerit, haec enim reparari non potest, si autem major pars integra, et solum parvae particulae divisae sunt, et iterum unitae, currit prima solutio. In secundo autem exemplo, non amitti-

tur individuatio totius, eo quod solum modica quaedam pars fuit abscessa, et ideo non mirum quod maneat idem individuum, non tamen manet eadem pars, quae de novo unitur in ratione partis, et terminationis, sed est nova auricula, vel natus si omnino praecisus fuerat, quia tunc facta praecisione non mansit illa particula informata anima, nec sub eadem quantitate. Unde si de novo informatur naturaliter, nova pars facta est. Secus si supernaturaliter restitueretur, ut cum Dominus restituit auriculam Malcho, tunc enim id fit per actionem Divinam, quae continet eundem numero effectum qui amissus fuerat, quoad omnia, quod non continet agens naturale ut dictum est.

Secundo arguitur contra secundam conclusionem: Quia non minus in potentia Dei continetur eadem actio, et motus successivus, quo aliqua res fuit producta, quam res ipsa, quae fuit producta, et iterum corrupta, siquidem utrumque est effectus Dei, et ab eo participatur, ergo si res semel facta, et corrupta reproduci potest, etiam actio, et motus successivus qui praeterierat. Confirmatur, quia potest Deus actionem instantaneam praeteritam reproducere, verbi gratia, illuminationem, quia haec cum instantanea sit non dependet a successione temporis magis quam res ipsa permanens, ergo similiter non repugnabit actionem successivam jam praeteritam reproducere, nec enim videtur esse dispar ratio. Confirmatur secundo, quia si motus non potest reproduci, maxime propter dependentiam a tempore, haec autem dependentia, vel est a tempore reali, vel ab imaginario. Si a reali est petere principium, quia hoc tempus essentialiter est ipsemet motus, et sic repugnare reproductionem motus propter tempus, est repugnare reproduci pio-

tum propter motum. Si ab imaginario, praeterquam quod hoc tempus, est aliquid fictum, a quo non pendet per se ens reale, etiam adhuc instatur, quia sicut albedo quod in-
trinsece individuatur ab hoc subiecto, potest manere separata ab illo retinendo ordinem ad illud, ita non repugnabit manere hoc tempus reale, et verum in alio tempore imaginario, cum ordine tamen ad imaginarium praeteritum.

Respondetur Deum continere illam actionem, et motum in sua omnipotentia juxta modum, et naturam ejus, id est, ut dependentem intrinsece in sui unitate a continuitate temporis, quam dependentiam non habet unitas rei permanentis, et ideo ista reproduci potest eadem numero non prima. Instabis : Ergo aliquid est redditum impossibile omnipotentiae Dei, et cum omnipotentia requirat necessario possibilitatem cujuscunque creaturae, red-
dita una impossibili, mutaretur tota potentia Dei. Consequentia patet, quia iste motus, et ista actio erat possibilis produci, illa vero transi-
seunto jam non est amplius possibilis, ergo redditur illa creatura impossibilis. Respondetur nihil esse immutatum de omnipotentia Dei, nec de possibilitate creaturae, quia ille motus numero, sic erat possibilis pro illo tempore, et impossibilis pro aliis postquam transivit, et ita eodem modo se habet nunc, sicut antea, nec novam impossibilitatem acquirit, sed nunc est possibilis pro illo tempore quo fuit, et impossibilis pro alio, quod etiam habuit ab initio. Quod non currit in re permanenti, quae est terminus illius motus, et a quo sumit speciem, motus enim sumit speciem ab illo, cum quadam dependentia ab unitate temporis in suo fieri, quod non habet ipse terminus in facto esse.

Ad primam confirmationem res-

pondetur, actionem instantaneam dependere ab instanti temporis, sicut actionem successivam a successionem, et ideo reproduci non posse in alio instanti : actiones autem immanentes si qualitates sunt, poterunt sicut aliae qualitates reproduci a Deo non vitali modo, sed ut quaedam entitates sunt; modo enim vitali dicunt essentialem ordinem ad potentiam creatam vitalem, a causa autem creata nullus effectus potest reproduci. Si vero actiones sunt, et non qualitates, eodem modo loquendum est de illis, ac de aliis actionibus instantaneis.

Ad secundam confirmationem respondetur, motum dependere non solum a tempore positivo, quod in re motus quidam est, sed connotare essentialiter tempus imaginarium, ut correspondens ipsi tempori positivo, sicut locus positivus correspondet, et replet locum imaginarium. Et licet tempus imaginarium sit quaedam negatio, quae non se habet ut causa a qua dependeat ens positivum, potest tamen se habere ut aliquid essentialiter requisitum, sine quo non invenitur, sicut sine negatione leonis non invenitur homo, et sine obscuritate non invenitur fides, et sic de multis aliis, a quibus tamen negationibus non dependent ut a causis. Et ad ultimam instantiam respondetur, non posse salvari tempus positivum sine correspondentia de facto ad imaginarium, et cum sola aptitudinali, eo quod de essentiali ratione temporis est, quod sit ens actu successivum, et fluens, non vero successivum in potentia, et aptitudine; unde actu debet habere partes distantes, et succedentes : ergo et actu correspondentes distantiae durationis imaginarii : seu replentes illam, sicut locus positivus, imaginarium. At vero accidens essentialiter non est inherens actu, sed aptitudine, ideoque

salvatur ejus individuatio per ordinem ad subjectum, non per actualem correspondentiam, quae fit per conjunctionem ad illud.

ARTICULUS II.

Utrum omnia corruptibilia habeant determinatam periodum durationis a natura ?

Loquimur de termino naturaliter imposito durationi corruptibilium juxta intrinsecam dispositionem, et temperamentum, nam respectu causae violentae et extrinsec®, aqua aliquid corrumpi potest, non potest certus terminus designari, quia se habet per accidens, et fortuito.

Respondeo : Ergo omnia corruptibilia habere ad intrinseco determinatum terminum suae durationis eo modo quo corruptibilia sunt, non tamen omnia eundem habent terminum. Ita sumitur ex Aristotele in praesenti libro, capit. x, text. lvii, et ibi communiter interpretes, ut Magist. Bannez, Gonimbricenses et alii. Et videri etiam potest D. Thomas in ii, distinction. xix, quaestion. i, articul. iv. Dixi: Eo modo quo corruptibilia sunt, propter elementa, quae per partes corrumpi possunt, sed non integrum elementum. Imponitur autem rebus terminus durationis. Primo quidem a Divina voluntate, et ordinatione. Unde dicitur Job. xiv : Constituisti terminos ejus, qui praeeteriri non poterunt. Et omnia tandem finienda esse saltem pro die judicii constat ex illo n. Petri in : Cum igitur haec omnia dissolvenda sint, etc. Secundo, terminus durationis corruptibilium dependet a causa universali quae est cmlurn, quia est in perpetuo motu atque adeo causare debet contrarietatem aliquam, et alterationem, quae unicuique rei finem afferat, et corrumpat, aliamque generet. Tertio,

oritur iste terminus ex causa intrinseca corruptibilium mixtorum, quia sunt composita ex contrariis, quae ad invicem agunt, et patiuntur, et consequenter causant alterationem, quae est via ad corruptionem. Et cum vis activa, et resistiva sint finitae, et limitatae, oportet quod finitum, et limitatum terminum habeant agendi, et patiendi, atque adeo tandem desinant.

Secunda vero pars conclusionis, ipsa experientia manifeste constat, cum quaedam animalia sint longioris vitae, quam alia, ut homines, quam oves, vel equi, et inter res inanimatas, lapides quidam, et metalla, quam viventia. Ad quod multum juvat complexio, quod fit magis uniformis, et habeat partes magis homogeneas, haec enim melius conservantur, ubi autem est multiplex varietas, et diversa temperies partium, ibi est plus contrarietatis, et consequenter plus corruptionis, quia accidentia sunt magis diversa, et opposita. Facit etiam major humidi concoctio, et tenacior, humida enim minus tenacia, et fluida, magis dilabuntur, ut humida aquea, quae permiscentur frigido, quod est temperamentum minus vitale. Facit etiam durities, membra enim magis compacta, et solida diutius durant, ut videmus in ossibus ; unde etiam in animali mortuo facilius carnes, et adhuc facilius viscera, et interiora organa, quae molliora sunt, corrumpuntur. Denique, loci temperies multum juvat, et aliae extrinsecae influentiae coelestes.

Sed objicies primo : Nam elementa non sunt composita ex contrariis, ergo solum ipsa ab intrinseca causa non sunt corruptibilia, neque certam habent durationis periodum. Secundo, si res inanimatae propter compositionem ex contrariis certum terminum habent, ergo in eis unum contrarium agit in

aliud, et sic una pars rei inanimate aget in aliam, et rursus convertet aliquid de corpore sibi adjuncto, vel intra poros posito : ergo nihil ei deerit ut dicatur nutriri sicut viventia. Tertio, quia mors per peccatum inducta est, non est ergo naturalis homini, quin potius naturale est homini, et cuicunque rei desiderium perpetuandi suum esse, non ergo a natura determinatur certus durationis terminus. Quarto, per lignum vite reddebatur homo immortalis, ergo non erat ei naturalis periodus vite, alias non posset illo naturali cibo prolongari. Similiter arte medica per aurum potabile, seu quintam essentiam auri liquati, longissime protrahitur vita, ergo non est naturaliter, et necessario constitutus vite terminus. Denique, in prima mundi aetate homines longissime vivebant, ergo periodus vite, etiam nunc poterit ad illorum terminum naturaliter extendi, ergo non est praefinitus terminus naturaliter saltem ita brevis sicut nunc, poteritque arte aliqua prolongari.

Ad primum respondetur, quod elementa ab intrinseca natura habent esse passive corruptibilia, non active agente una parte in aliam, nec per contrariorum admixtionem intrinsecam, quia compositionem miscibilium non admittunt, nec sunt resolubilia in alia elementa, et sic ab intrinseco non habent quasi activam corruptibilitatem ex contrariis, sed passivam, unum elementum in aliud. Mixta vero inanimata ab intrinseco habent causam corruptionis, quia sunt ex contrariis, et semper aliqua qualitas praedominatur, ut docet S. Thomas in n, distinct. xix, quaest. i, artic. iv ad 2, sed tamen, quia homogenea sunt, et omnes partes habent eandem dispositionem, vix potest una agere in aliam, ideoque fere semper

indigent adjuvari ab extrinseco corruptente. Cum vero ignis remoto combustibili deficit, non est, quia ab intrinseco una pars agat in aliam, sed quia propter tenuitatem suam non potest a contrariis defendi, nisi alicui densiori materiae invitatur.

Ad secundum respondetur, inanimata carere determinatis partibus, et organis a natura destinatis, ut una agat in aliam, et subministret alii, et ideo per se non habent nutriri per intus sumptionem, quia nutritio requirit determinata organa, et partes destinatas a natura ad reparationem ejus, quod deperditur; licet propter mixtionem contrariorum una pars possit agere in aliam quando in aliqua praedominatur aliqua contrariorum, tamen hoc de se aequae potest convenire cuilibet parti ubi qualitas praedominetur, cum omnes homogeneae sint, nec a natura sint destinate aliquae partes, et organa specialia ad talem reactionem, et reparationem. Quod vero convertat in se id quod juxta ponitur, potius est generare sibi simile, et per accidens aggregare, quam nutrire, ut latius supra diximus quaestione octava.

Ad tertium respondetur, quod mors est naturalis, et debita homini considerato secundum sua naturalia ut componitur ex contrariis, est autem poenalis homini considerato secundum statum, quem acceperat a Deo ex originali justitia, in quo locum non habebat mors, et ideo eo amisso in poenam inducta est, sicut rebellio appetitus sensitivi etiam in pura natura esset, et tamen facta est poenalis supposita amissione status. Videatur S. Thomas ii-ii, quaest. clixiv, articul. i ad 1, et i-ii, quaest. lxxxv, articul. v et vi. Quod vero cuilibet sit naturale desiderium se perpetuandi, dicimus esse hoc desiderium eo modo, quo

res possunt, non quidem durandi sine termino in eodem individuo, id enim per naturam impossibile est, sed perpetuitas intenditur absolute in specie per multiplicationem, in individuo] quantum potest secundum leges naturae.

Ad quartum respondetur, quod lignum vitae non reddebat hominem simpliciter immortalem, sed restaurabat puritatem humidi radicalis ab admixtione extranei, et fortificabat virtutem naturalem, idque limitate, et ad tempus, quia virtus ejus erat finita, et sic debebat iterari ejus sumptio, ut longius protraheretur vita, ut docet S. Thomas i part. quaestion. xcxcvii, articul. iv. Unde non tollebat periodum determinatum vitae, sed ampliabat. An vero effectus illos naturaliter faceret? S. Thomas in ii, distinction. xix, quaestion. i, articul. iv ad 5, videtur concedere quod virtus illa ligni erat naturalis, sed non dabat immortalitatem simpliciter, ut dictum est. At vero in corpore articuli dicit: « Quod lignum vitae subveniebat homini, quia virtute divinitus concessa alimentum assumptum in perfectam assimilationem assumebatur. » Virtus autem divinitus concessa non videtur naturalis, et ex principiis naturae orta. Unde dubius est Magist. Bannez in hac re i part. quaestion. xcxcvii, artic. iv, dubio unico ad 4. Si tamen dicatur super-

naturalis illa virtus, videtur pertinuisse ad vim miraculosam, et solum instrumentaliter fuisse in illo fructu, non radicaliter, sicut si alicui rei concederetur virtus sanandi caecitatem. Ad illud vero de quinta essentia auri liquati, dicimus esse merum commentum, nulla enim ars potest ita purificare humidum, et fortificare virtutem debilitatam, licet reparare, et a contrariis aliquantulum defendere possit, et a morbis aliquibus praeservare.

Ad ultimum respondetur, quod in prima mundi aetate etiam dabatur certa vitae periodus, et terminus sed longior, quam nunc propter majorem naturae virtutem, quam nunc; majorem alimentorum naturalium efficaciam, praesertim nondum terra per salsedinem aquarum diluvii pene sterilizata;] majorem aeris salubritatem, et hominum, sobrietatem, et vigorem omnium pene causarum naturalium. Et nihilominus D. Thomas in q. iv de Malo, art. viii ad 11, et in n, dist. xxxii, q. i, art. iii ad 4, existimat virtute Divina fuisse tunc concessam diurnitatem longiorem ad multiplicationem generis humani. Et haec sufficiant pro expositione librorum de generatione, ad laudem, et gloriam Salvatoris nostri Jesu Christi, et B. Virginis, et S. Thomee Aquinatis. *

SUMMA TEXTUS

LIBRORUM

DE GENERATIONE.

SUMMA LIBRI I.

Intentum Aristoteli in hoc primo libro est disserere de ortu et interitu rerum in communi, et de his. quorum generationem ipsam consequuntur, vel concomitantur: in secundo autem libro agit de generabili, et corruptibili in particulari, scilicet, de elementis quae sunt prima corpora generabilia, et de mixtis, quae ex illis primis conflantur. Circa generationem in communi decem capita distribuit hoc ordine. In primis duobus refert antiquorum sententias circa generationem et corruptionem, et distinctionem earum in alterationem. In duobus sequentibus suam sententiam declarat: a quinto capite usque ad decimum, agit de his quae generationem, et concomitantur, vel consequuntur sicut de augmentatione et nutritione de actione et reactione, contactu et mixtione.

Summa capitis 1.

In hoc capite intendit Philosophus refutare duas opiniones antiquorum circa differentiam generationis, et alterationis, in sequenti vero capite alias duas circa modum quo dice-

bant aliqui fieri generationem. Opinionem ergo antiquorum, quas refutat in hoc primo capite sunt duae. Prima eorum qui ponebant tantum esse unum principium rerum naturalium, illudque esse ens actu. Hi enim non poterant distinguere generationem ab alteratione. Secunda opinio fuit eorum qui ponebant plura principia, qui quidem poterunt ponere generationem substantialem distinctam ab alteratione, sed de facto non ponebant illam, quia ipsas qualitates dicebant esse formas elementorum, ut calorem et frigus, negabant autem posse unum elementum converti in aliud, quia non ponebant illa esse composita ex materia et forma, sed esso primas materias non resoluibiles in alia principia, specialiter autem arguit Empedoclem quod sibi contradixerit, quia ex una arte negabat unum elementum generari ex alio secundum substantiam, ex alia ponebat omnia a principio fuisse unum per confusionem, et chaos, quasi amicitia ea omnia confundente: quod sine corruptione esse non poterat, aut si non erat corruptio, et generatio, quomodo ex illo uno emergebant plura diversificata?

Summa capitis II.

Duo facit Aristoteles in hoc capite. Primo, proponit duas alias opiniones antiquorum circa modum generationis substantialis. Secundo, specialiter disputat contra secundam, ejusque rationem solvit. Quod primum docet Aristoteles jam tunc fuisse communem opinionem quod generatio, et alteratio distinguerentur, et quod generatio fiebat per congregationem aliquorum, sicut corruptio per disgregationem; alteratio vero per aliquarum passionum transmutationem. In assignanda autem congregatione ex qua fiebat generatio, alia erat opinio Platonis, alia Democriti, et Leucippi. Nam Plato dicebat fieri generationem per congregationem superficierum, seu linearum : Democritus autem per congregationem atomorum, seu corporum indivisibilium.

Quod secundo ponit rationem Democriti, et solvit eam. Ratio erat haec ; vel corpora naturalia componuntur ex corporibus indivisibilibus, vel ex divisibilibus. Si primum habetur intensum. Si secundum, ergo illa divisibilia poterunt iterum dividi, et sic si fiat totaliter omnis divisio possibilis, tunc illa facta, vel quod remanet erit corpus divisibile, et hoc non, quia supponimus factam omnem divisionem : vel erit nihil, et sic corpus ex nihilo componeretur, ex nihilo autem nihil fit: vel erunt puncta, et hoc est impossibile, quia alias corpus ex solis punctis componeretur, punctum autem additum puncto, non facit majus, cum careat quantitate : vel tandem resolvetur in qualitates, et hoc non, quia alias corpus ex solis qualitatibus constaret, et qualitates sic resolutae, essent separatae a corpore. Respondet Aristoteles corpus esse

divisibile in alia divisibilia successive, et syncategorematicae, et in potentia, non autem posse omnem divisionem actu esse positam, sed ita dividi aliquid in actu, quod adhuc manet divisibile, sicut dicimus ex materia aeris posse diversa generari, sed non simul, semper enim remanet ad aliquid in potentia. Postremo ostendit non fieri generationem naturalem per congregationem diversarum rerum, quia generatio non fit per positionem, et situationem partium sicut artefacta, ut navis, aut domus; tum quia hoc totum dissolvitur, et aliud totum generatur.

Summa capitis III.

Tria facit Aristoteles in hoc capite. Primo, inquit an detur generatio simpliciter, id est, qua fiat ens simpliciter, et substantialiter. Secundo, proponit duo dubia ad resolutionem quaestionis necessaria. Tertio, solvit principalem quaestionem.

Circa primum ponit rationem dubitandi, quia si fit ens simpliciter debet fieri ex suo contrario, scilicet ex non ente simpliciter, hoc autem est impossibile, quia id ex quo aliquid fit, existit in eo quod fit, et praedicatur de eo sicut lignum ex quo fit arca, est in arca, et de ea dicitur, et sic non ens existeret in ente, et praedicaretur de eo.

Circa secundum proponit duo dubia, ex quibus pendet resolutio quaestionis. Primum, quare generatio nunquam cesset ex parte causa materialis, si enim in generatione fit ens simpliciter, in corruptione desinit aliquid simpliciter, et si per corruptionem consumitur aliqua entitas, cum autem tota entitas universi sit finita, tandem consumetur per corruptiones rerum. Respondet causam

hujus non esse, quia materia fit infinita, cum nullum infinitum in actu detur, nec quod res quae generantur modo fiant minores quam ante et sic deinceps, cum non videamus istam minorationem, sed res aequales suis generantibus fieri, sed causam esse, quia corruptio unius est generatio alterius, eadem materia permanente, et ita finita materia sufficit pro infinitis generationibus. Secundo, dubium est, quare si corruptio unius est generatio alterius, quaedam dicuntur generari simpliciter ut dum homo fit ex embryone, quaedam secundum quid, ut dum ex homine generatur cadaver, potius dicitur mori hominem, quam generari aliquid. Respondetur hoc iudicandum esse ex termino generationis, aliquando enim acquiritur forma completa et ultima, aliquando forma media, et qua paratur via ad aliam. Quando acquiritur forma primo modo dicitur generari aliquid simpliciter, quia ibi sistit generatio, ut cum fit homo, equus, lapis, etc. Tertio autem modo dicitur fieri secundum quid, quia adhuc restat aliquid faciendum, ut cum fit forma embryonis, restat fieri hominem, et cum fit cadaver, restat fieri terram ad quam tenditur per formam cadaveris. Secundo, cum generatur accidens, fit generatio secundum quid, cum substantia fit ens simpliciter. Tertio, cum generatur aliquid, quod non facile sentitur ut aer, dicitur vulgo generari aliquid secundum quid.

Circa tertium respondet dari generationem simpliciter. Ratio est, quia datur progressio ad esse simpliciter ut ad formam ignis, ex non esse talis formae quod est non esse simpliciter in materia, ergo datur generatio simpliciter, sicut et corruptio, cum e contra mutatur illud esse simpliciter in non esse. Quid sit autem illud subjectum com-

mune utrique formae, scilicet materia, an sit non ens? Respondet esse ens in potentia, non vero ens actu, solum autem habet esse non ens ratione privationis adjunctae, quia caret forma. Et sic non fit generatio ex non ente omnibus modis, sed ex ente in potentia.

Summa capitis* IV.

Explicata quaestione an est, circa generationem simpliciter, scilicet eam dari, in hoc capite explicat quid sit. Et facit duo. Primo, docet quid sit generatio, et alteratio. Secundo, differentias inter eas assignat.

Circa primum supponit differre accidentia a substantia, quia illa inhaerent in ista, ut albedo in homine, et circa utrumque posse dari mutationem, videmus enim aliquando hominem substantialiter perire, aliquando secundum accidentia, ut secundum colorem vel calorem mutari. Quo supposito dicit alterationem esse mutationem circa qualitatem eodem subjecto sensibili manente, ut dum calefit aqua quae prius erat frigida. Generatio vero substantialis, est mutatio secundum totam rei substantiam, vel subjectum, et ideo non manet idem subjectum sensibile, ut cum ex ligno generatur ignis, solum enim manet materia prima, quae non est secundum se sensibilis, sed ratione formarum.

Circa secundum ad tradendum differentias inter alterationem et generationem, supponit quod in ipsa generatione aliquando fit etiam transmutatio qualitatum, ut cum ex aqua frigida fit ignis calidus, aliquando non fit mutatio qualitatum, quia similis qualitas manet in genito, et in corrupto, non vero contraria, v. g. cum ex aqua fit aer, in utroque manet diaphaneitas, seu

DE GENERATIONE.

Irtransparentia. Hoc supposito assignat duas differentias inter alterationem, et generationem. Prima, ex parte termini producti, quia in alteratione producitur qualitas, in generatione *vero, forma substantialis. Secunda, ex parte subjecti, quia subiectum alterationis est materia informata, seu facta in actu, generationis vero est materia prima informabilis, quae est ens in potentia.

Summa capitis V.

Ab hoc capite incipit Philosophus tractare ea quae generationem consequuntur, vel concomitantur. Et primo agit de augmentatione, et nutritione in isto capite. In quo tria praestat. Primo, ponit differentiam augmentationis ab alteratione, et generatione. Secundo, explicat modum quo fit augmentatio, et diminutio. Tertio, explicat quomodo differat nutritio et augmentatio.

Circa primum, dicit augmentationem differre ab alteratione et generatione in duobus. Primum, ex parte terminorum ad quos, quia alteratio est ad qualitatem, generatio ad substantiam, augmentatio autem ad quantitatem. Secundo, quia id quod generatur, vel alteratur, non necessario mutat locum, ut cum in eodem loco corrumpitur lignum, et fit ignis, augmentatio autem cum faciat crescere quantitatem necessario mutationem aliquam exigit in loco in quo extenditur, et opposito modo se habebit diminutio.

Circa secundum, ad explicandum modum augmentationis proponit duo dubia et solvit, duo autem colligit corollaria seu suppositiones. Primum dubium est an id quod augetur, requirat additionem alicujus habentis magnitudinem, vel carentis illa. Respondet requiri quod alimentum, ex quo fit augmentatio

quantitatem habeat: tum quia debet habere materiam, qua sine forma non est, neque hac sine quantitate; tum quia debet addere quantitatem ad praecedentem, ergo aliquam habere debet. Secundum dubium est, supposito quod tam illud corpus cui advenit augmentum, quam alimentum debent habere quantitatem, quodnam ex illis dicitur? Respondet non augeri alimentum sed corpus illud cui alimentum advenit per illud augmentum. Sumitur ratio ex triplici conditione ad augmentum requisita. Prima, ut illud quod augetur secundum omnes partes augeatur. Secunda, ut omnibus, et singulis ejus partibus aliquid de novo addatur. Tertia, ut illud quod augetur idem numero perseveret. Cum ergo alimentum non permaneat, sed convertatur in substantiam viventis, id autem quod alitur, et in cujus substantiam convertitur, perseveret idem, perfecto hoc est corpus quod augetur.

Duo autem quae supponit ut certa. Alterum est, per augmentationem primo augeri partes similes, id est quae sunt ejusdem rationis in toto et in partibus, ut tota caro, totum os, etc. Ratione autem partium similium dicit augeri partes dissimiles, v. g. pes, manus, brachium, quae ex ipsis similaribus, et aliis adjunctis constant. Alterum est, quod augmentatio fit secundum partes formales, quatenus vivens toto tempore manet idem numero, quod secundum partes formales verificatur.

Circa tertium, colligit duas intercedere mutationes in augmento viventis, unam substantialem, qua alimentum corrumpitur, et formam viventis induit; alteram accidentalem, qua major quantitas acquiritur et istae mutationes conveniunt in uno, scilicet quod utraque fit per aliquam additionem alimenti et

SUMMA TEXTUS LIBRI PRIMI

quantitatis; differunt vero in duobus; primum, quod augmentatio fit ex quanto in potentia, nutritio vero ex eodem ut in potentia caro, vel os secundum quod nutritio durat tempore vitae, augmentatio vero non, sed quamdiu virtus est ita fortis, ut plus possit convertere, quam deperdere.

Summa capitis VI.

In hoc capite agit Philosophus de •contactu requisito inter agens, et passum. Et facit duo. Primo, explicat necessitatem agendi de contactu corporum, secundo, explicat tres modos contactus, et quis eorum; pertineat ad praesens explicat.

Circa primum, ostendit necesse esse agere de tactu, quia necesse est agere de actione et reactione mutua, et de elementis et mixtis, quae ex eis fiunt, quae omnia sine contactu fieri non possunt, et ideo de illo est agendum.

Circa secundum, ponit tres modos contactus. Primus, qui sequitur solum positionem localem et competit corporibus etiam mathematice consideratis, et sic definitur quod ea se tangunt, quorum extrema (id est, superficies) sunt simul, et habent determinatam magnitudinem. Secundus est, proprie contactus physicus, quando scilicet activa et passiva mutuo in se agunt et patiuntur et extrema sunt simul, sicut aer et aqua quando mutuo in se agunt et sunt conjuncta, est enim contactus physicus, quia est secundum motum seu actionem et passionem. Tertius est; contactus communiter dictus, quia non est mutuus, nec reciprocus, sed ita unum agit, quod non patitur ab alio, sicut intelligentiae tangunt coelos, sicut coelum tangit haec inferiora, sicut contristans contristatum. Et sola secunda acceptatio contactus pertinet ad praesens. De-

nique, concludit duo. Alterum est, quod agens et patiens habent contrarias qualitates. Secundum est, quod moveri communius se habet, quam agere, sumendo agere stricte ut opponitur passioni, quae est cum corruptione, et sic agere est movere cum dispositione ad corruptionem, quod non omni movere competit.

Summa capitis VII.

In hoc capite et duobus sequentibus agit Philosophus de actione et reactione, et quidem in hoc capite explicat conditionem agentis et passum absolute, cum quando mutuo repatiuntur. In sequentibus adducit duas opiniones antiquorum circa modum agendi et patiendi. Et tandem in capite nono, ex propria sententia explicat quatuor condiciones ad agendum et patiendum requisitas. Igitur in hoc septimo capite facit tria. Primo, explicat conditionem, et naturam agentis, et passum quantum ad hoc, quod debeat passum esse simile agenti vel dissimile. Secundo, quantum ad hoc quod agens repatiatur a passo. Tertio, explicat quid quod genus causae pertineat agens et passum.

Quantum ad primum refert in primis duas Philosophorum opiniones, quarum prima dicebat agens et passum debere esse dissimile, si enim utrumque est simile non est major ratio cur haec agat, quam illud. Secunda dicebat debere esse simile, quia quae sunt disparata et dissimilia, nec agunt, nec patiuntur, ut album non agit in dulce, neque in grave aut leve, etc. Utramque Aristoteles rejicit ut diminutam. Quod enim non possint omnino esse similia probat, quia non esset ratio, cur alterum esset agens alterum patiens, et quia alias multo magis aliquid in seipsum ageret, si ageret in

-bmmino simile. Quod vero non pos-
sint esse omnino dissimilia constat,
.quia agens et passum non possunt
esse omnino diversa, ut calor et
quantitas quae in se non agunt, sed
debent esse contraria, contraria au-
tem sub eodem genere sunt, et sic
habent aliquam convenientiam et
similitudinem. Quare ex hoc colli-
git, quod agens et passum partim
debent esse dissimilia, scilicet a
principio actionis, quia tunc con-
traria sunt, partim similia, scilicet
in fine actionis, quia agens intendit *
assimilare sibi passum.

Gircasecundum, an videlicet agens
repatiatur a passo supponit duas di-
visiones. Prima, quod movens, aliud
est primum, scilicet a quo primo
incipit motus, aliud ultimum, scili-
cet quod est immediatum mobili.
Secunda, alterans aliud est, pri-
mum, scilicet quod alterat, et non
alteratur, ut coelum, ut medicus
qui curat, et non alteratur ab aegro-
to : aliud est ultimum, quod per se
attingit passam ut medicamentum
in sanatione. Sic ergo respondet,
quod quando agens et passum ha-
bent materiam communem et ejus-
dem rationis, agens potest repati
sicut omnia sublunaria quia habent
materiam communem, id est, ad in-
vicem transmutabilem. Quae vero
non habent materiam communem,
ut coelum respectu sublunarium, ita
agunt, quod non repatiuntur. Et uno
verbo primum agens seu alterans
non repatitur sed ultimum.

Circa tertium docet, quod agens
pertinet ad genus causae efficientis,
tum quia ab eo incipit alteratio, ef-
ficiens autem est unde incipit mo-
tus ; tum quia non pertinet ad aliud
genus causae, non ad finem et for-
mam, quia agens est actu agens
quando ab eo egreditur actio, tunc
autem nondum sunt finis, nec for-
ma, quia si essent, cessaret actio.
Nec pertinet ad genus causae mate-

rialis, quia haec patitur, et sio potius
ad eam pertinet passum.

Summa capitis VIII.

Duo facit. Primo, proponit tres
opiniones antiquorum Philosopho-
rum. circa modum agendi et patien-
di. Secundo, refutat illas. Circa pri-
mum, opinio prima fuit Empedo-
clis, quod corpora agebant ad invi-
cem, et patiebantur, quatenus unum
habet poros, vel concavitates quibus
alterum subintraret quasi penetrat,
et sic fit mixtio, et mutua actio. Se-
cunda opinio fuit Democriti et Leu-
cippi ponentium eosdem poros, sed
plenos atomis seu corpusculis,
quae cum essent discontinua aliquid
vacui relinquebant per quod mo-
vebantur, et per congregationem
eorum fiebat generatio, per disgre-
gationem vero corruptio. Tertia opi-
nio fut Parmenidis et Melissi qui
ponebant omnino esse unum in
mundo, segregari autem per vacui-
tates aliquas, remoto autem vacuo
omnia unum esse, et similiter va-
cuum requirebant, ut esset motus,
nam si moveretur per plenum, dice-
bant penetrari corpora.

Circa secundum, comparatis istis
opinionibus inter se, et in quo con-
veniant et differant, quod non mul-
tum interest, impugnat opiniones
illas duas de poris, et atomis. Et
quidem Empedoclis opinionem re-
ducit ad secundam, non enim diffe-
runt, nisi quia secunda opinio ponit
illas vacuitates plenas corpusculis,
seu atomis, prima vero solum ponit
illa foramina, seu poros quibus sub-
intrent alia corpora minuta ad agen-
dum. Superflue autem inquit poni
istos poros ad istum modum actio-
nis, quia vel corpuscula eos intran-
tia tangunt partes solidas, vel non.
Si non tangunt, ergo neque intra il-
las agunt. Si tangunt, etiam sine

poris ab extra approximata tangent. Secundam vero opinionem de atomis latius impugnat. Sed breviter id probatur, quia ut ista opinio dicit actio et passio fit per vacuum, sed ipsa atoma non habent vacuum, ergo nec agunt nec patiuntur inter se. Cum omne quod agit est molle, vel durum, aut aliqua simili qualitate affectum, sed corpus indivisibile, neque est molle, nec durum, etc. ergo non agit, nec patitur.

Summi capitis IX.

In hoc capite ad statuendam veram opinionem circa modum actionis, et passionis duo facit. Primo, ponit conditiones requisitas ad agendum, et patiendum. Secundo, ostendit opinionem Democriti de atomis destruere generationem, alterationem, et augmentationem.

Circa primum, conditiones requisite ad actionem, et passionem reducuntur ad quatuor. Prima, quod agens sit in actu, et passum in potentia, sicut ignis agit ut actu calidum, lignum patitur ut est in potentia ad calorem. Secunda, quod agens, et passum se tangant, vel immediate si sit agens ultimum et immediatum, vel mediante si sit remotum, sicut sol mediante aere tangit terram. Tertia conditio, quod agens, et passum non sint continua, id est, similia et ejusdem rationis in agendo, alias enim continua secundum quantitatem bene possunt agere et pati, sicut pars corporis calida calefacit non calidam. Quarta, quod sint in debita propinquitate, et unum intra sphaeram activitatis alterius. Excludit autem quintam conditionem, quam aliqui posuerunt, scilicet quod passum non secundum omnem partem patiatur, quod est falsum, quia si passum est divisibile, et habet partes, si omnibus ap-

plicetur agens secundum omnes patietur.

Circa secundum, ostendit opinionem Democriti praecedenti capite relatam tollere alterationem, et augmentationem. Alterationem quidem, quia constat posse totum corpus alterari calore, vel frigore sine ulla divisione corporis, illi autem atomi intra poros congregantur generatione, et disgregantur corruptione, quod sine divisione esse non potest. Augmentationem vero tollit, quia in augmentatione quaelibet pars debet augeri, in illa autem opinione non datur pars quae augeatur, sed omnia sunt indivisibilia' et deinde solum apponerentur atomi ad atomos, quod non est augeri intrinsece, sed per juxtapositionem.

Summa capitis X

In ultimo isto capite agit de mixtione, quae maxime conducit ad generationem eorum, quae fiunt ex elementis. Dividitur autem hoc caput in tres partes. In prima, ostendit dari imixtionem, in secunda explicat quomodo mixtio fiat. In tertia colligit quid sit miscibile, et quid sit ipsa mixtio.

Circa primum, refert opinionem negantium mixtionem hoc argumento, quia ea quae miscentur, vel permanent sicut antea, vel corrumpuntur, vel unum permanet, et aliud corrumpitur. Si primum, et tertium non fit mixtio, quia quod se habet sicut ante, non miscetur, quia non mutatur. Si secundum, ex re destructa, et non existente, non fit mixtio, ergo. Respondet Philosophus dari mixtionem, eamque distinguit a caeteris mutationibus. Datur quidem mixtio, quia miscibilia manent in mixto non secundum actum, sed virtute et potentia, et sic ex ipsis alteratis, et per suas qualitates ma-

nentibus, fit. mixtio. Distinguitur autem a reliquis mutationibus; a simplici quidem generatione, quia in ea totaliter aliquid corrumpitur, non ex concurrentia plurium, et cum virtuali eorum permanentia, aliquid generatur. Ab alteratione differt, et augmentatione, quia quod alteratur, et augetur, idem permanet facta alteratione, et augmentatione, quod vero miscetur, facta mixtione non manet idem, sed mutatur in aliud.

Circa secundum, refert primum duas opiniones antiquorum circa mixtionem. Prima dicebat fieri mixtionem per divisionem in partes minutissimas, quae secundum se divisibiles, sed ad sensum non amplius divisibiles apparent, sicut si farina tritici misceatur farinae hordei. Secunda dicebat, quod mixtio fit per divisionem in minima, quae non solum sensum, sed etiam secundum se non sunt amplius divisibilia. Utrumque refutat Philosophus, quia secundum hoc mixtio non esset aliud quam aggregatio plurium in uno loco, quorum quodlibet secundum se integrum maneret, et ab alio separatum, licet sensus id non discerneret: unde ulterius fieret, quod mixtum non esset homogeneous, id est, quod quaelibet pars mixta, cum tamen oppositum videamus, mixtio

enim convenit toti et partibus. Repugnat etiam dividi continuum in partes amplius indivisibiles, alioquin ex indivisibilibus continuum componeretur quod in sexto Physicorum explosum est.

Verum ergo modum mixtionis tradit explicando tres ejus conditiones. Prima, ut miscibilia sint mutuo activa, et passiva, quae enim mutuo non agunt, non miscentur, sicut ea quae non habent materiam ejusdem rationis. Secundo, ut facile cedant, et dividi possint, sicut mollia, et humida facile miscentur, non dura ut lapis, et ferrum. Tertio, ut non sint nimis magna, quia haec difficile alterantur, sed in parvas partes dividantur, ut una possit aliam intrare agendo in aliam, et facile alterando. Quare mixtio ita fit secundum istas condiciones, ut proportionetur activitas unius resistentiae alterius, et sic in unum temperamentum convenient, nam si unum nimis vincat alterum, non fit mixtio, sed simplex corruptio, et generatio, ut si in amphoram vini cadat gutta aquae.

Circa tertium docet, quod miscibile est illud quod agit, et illud quod patitur, ut ex utroque fiat mixtum secundum temperamentum. Mixtio autem est miscibilium alteratorum unio.

SUMMA LIBRI II.

Explicata generationis, et corruptionis natura, restat ad ipsa generabilia, et corruptibilia descendere. Et primo occurrunt elementa, quae sunt corpora simpliciora in genere corruptibilium, deinde mixta, quae ex eis constant. Et quatuor facit. Primo, explicat principia generationis elementorum et eorum numerum. Secundo, explicat ipsam elementorum generationem. Tertio, ge-

nerationem mixtorum. Quarto, universales causas generationis, et corruptionis, ejusque perpetuitatem.

Summa capitis /.

Agit hoc capite de principio materiali elementorum. Et primo, relatis his quae in primo libro tractata sunt, rejicit varias opiniones antiquorum, qui pro principio materiali

elementorum ponebant aliquod corpus : alii unum tantum scilicet aerem, vel ignem : alii plura ut ignem, et terram, vel etiam aerem et aquam, etc. alii dixerunt esse unum receptaculum omnium formarum, non explicantes, quid per illud receptaculum intelligerent : haec inquam rejicit, et suam sententiam explicat, quod principium materiale elementorum non est aliquod corpus sensibile, sed materia prima, quae potest esse pars cujuslibet corporis, nec tamen est separata ab omni forma substantiali, neque ab omni contrarietate, id est, ab omni prima qualitate, et ita per hanc contrarietatem fit transmutatio de una forma ad aliam, et circa talem materiam tanquam circa subjectum commune fiunt generationes, et corruptiones elementorum. Et hoc ideo, quia contraria non possunt agere ad invicem, et transmutari, nisi ratione alicujus subjecti communis, in quo exerceatur, et fiat transmutatio elementorum.

Summa capitis II.

Assignat in hoc capite principium formale, seu formas elementorum, non quidem formas substantiales, sed accidentales. Et duo facit. Primum, docet formas istas elementorum esse formas tangibiles non quascunque, sed primas. Secundo, enumerat omnes qualitates tangibiles, et ostendit quatuor ex eis esse primas ad quas caeterae reducuntur.

Circa primum, ostendit formas proprias elementorum debere esse qualitates tangibiles, quia elementa considerantur, ut generabilia, et corruptibilia ; ergo ut activa, et passiva, sed exercent passionem, et actionem per contactum, ergo proprie eorum formae sunt qualitates ut tan-

gibiles et cum sint prima corpora debent esse primae qualitates tangibiles.

Circa secundum, reducit omnes qualitates tangibiles ad septem contrarietates quas attingit tactus, scilicet calidum et frigidum, humidum et siccum, grave et leve, durum et molle, lubricum et aridum, asperum et lene, crassum et tenue. Ex quibus duae, scilicet grave et leve sunt principia actionis quae est motus localis. Reliquae vero reducuntur ad quatuor illas primas, scilicet calidum et frigidum, humidum et siccum, quia sunt primae in agendo et patiendo, et ideo sunt proprie formae primorum corporum generabilium, quae generantur et corrumpuntur per actionem, et passionem. Calidum autem, et frigidum sunt activa, quia calidum est quod congregat ea quae sunt ejusdem generis; frigidum quod congregat ea quae sunt diversi generis; humidum et siccum sunt passiva, quia humidum est quod facile cedit alienis terminis; siccum quod difficile alienis, et facile continetur propriis.

Summa capitis III.

In hoc capite duo facit Philosophus. Primo, ostendit numerum elementorum esse quatuor. Secundo, docet, quis locus, et quae qualitas dominetur in quolibet elemento.

Circa primum, ostendit numerum elementorum ex combinationibus quatuor primarum qualitatum, et ex auctoritate antiquorum. Ex combinationibus quidem, quia quodlibet elementum debet habere duas qualitates, ut per unam conveniat cum uno elemento, per aliam differat. Non possunt autem combinari duae qualitates contrariae, quia se excludunt, solum ergo debent com-

binari non contrariae. Istaе autem solum quatuor modis combinari possunt, scilicet calidum et siccum, calidum et humidum, frigidum et humidum, frigidum et siccum, ergo tantum erunt quatuor elementa, quia tantum sunt quatuor combinationes. Ex auctoritate id probat, quia nullus antiquorum excessit quaternarium numerum elementorum, licet aliqui pauciora posuerint.

Circa secundum, attribuit elementis, primo quod superiora, scilicet ignis et aer habent superiorem locum sub coelo, inferiora vero, scilicet aqua et terra inferiorem, id est, circa centrum. Secundo, quod extrema, scilicet ignis et terra puriora sunt, quam media. Tertio, superiora esse inferioribus contraria. Quarto, igni dominari calorem, aeri humiditatem, aquae frigiditatem, terrae siccitatem.

Summa capitis IV.

Ab isto capite incipit agere Philosophus de generatione elementorum per tria capita sequentia. Et in isto primo ponit quatuor regulas ad dignoscendum, quomodo elementa in invicem transmutantur. Et supponimus alia esse elementa dissymbola, seu extrema, quae scilicet non conveniunt in aliqua qualitate ut ignis et aqua, alia media quae in aliqua qualitate conveniunt ut ignis et aer, aqua et terra.

Prima ergo regula est, absolute loquendo, quodlibet elementum potest converti in aliud, siquidem contrarietatem aliquam habent. Secunda regula, facilius est transmutatio inter symbola elementa quam inter dissymbola, quia in illis est minus contrarietatis, quam in istis. Tertia regula, ex duobus dissymbolis facilius tertium aliquod generatur, quam unum dissymbolum ex alio, ut ex

igne et aqua facilius generatur aer, quam aqua, vel ignis, siquidem plus contrarietatis est vincendum, ut inter se transmutentur, quam ut in unum tertium conspirent. Quarta regula, ex duobus elementis symbolis non generatur tertium, sed unum ex alio, sunt enim facilis transmutationis.

Summa capitis V.

Inquiri in hoc capite Aristoteles de materia ex qua fit transmutatio elementorum, nam licet supra determinaverit, quod sit materia prima, quae est communis omnibus, hic specialiter contra aliquorum opiniones procedit; aliqui enim ponebant aliquod corpus completum seu ens in actu esse materiam hujus transmutationis, sive unum corpus seu elementum esset, sive plura. Alii vero ponebant non omnia elementa esse transmutabilia ad invicem, sed solum symbola. Alii nulla omnino esse ad invicem transmutabilia. Et priores opiniones refutat in prima parte capitis, alteram vero in secunda parte. Ultimam vero opinionem in sequenti capite rejicit. Priores ergo opiniones contra quas saepius egit, praesertim in primo Physicorum, ex eo hic impugnat, quia si aliquod ens completum et in actu esset principium transmutationis elementorum, talis transmutatio esset alteratio, non substantialis generatio, quia manet subjectum integrum et completum sub utroque termino, ergo ejus esse substantiale, et primum non mutatur, sed accidentale et superadditum.

Circa secundam partem capitis ostendit contra praefatam sententiam omnia elementa etiam dissymbola esse transmutabilia, quia habent contrarietatem ad invicem, et sic agunt et patiuntur, et transmu-

tantur. Et secundo, ostendit nulla elementa, nec extrema, nec media esse principium generationis aliorum, quia si omnia sunt generabilia, nullum est principium generationis, quia principium generationis est ingenerabile, alias esset processus in infinitum.

Summa capitis VI.

Rejicit in isto capite tertio sententiam, quae est Empedoclis, quod scilicet nulla elementa sunt ad invicem transmutabilia. Quam sententiam dupliciter coarguit. Primo, eam contradictionis arguendo. Secundo, ad impossibile deducendo. Contradictionis quidem arguit, quia Empedocles fatebatur elementa esse ad invicem comparabilia, quae comparatio fieri potest, aut secundum quantitatem, aut secundum virtutem seu qualitatem, vel ejusdem speciei, vel diversae. Quae autem sic sunt comparabilia sunt etiam transmutabilia, quia agunt et patiuntur. Ad impossibile autem deducit, tum quia tollit augmentum, id est, quod possit unum elementum crescere, si non potest de alio transmutare; tum quia tollit generationem, si enim elementa non corrumpuntur, nec transmutantur, sed solum congregantur vel disgregantur, non datur nova forma substantialis, sed solum accumulatio diversorum, ergo non datur generatio substantialis.

Summa capitis VII.

Ab isto capite incipit agere de generatione mixtorum postquam de elementorum qualitatibus, numero, et generatione actum est. Tractat autem de mixtis isto capite et sequenti; in isto quidem capite propo-

nit dubium quomodo mixtum fiat ex elementis. In sequenti ostendit omnia quatuor elementa concurrere ad mixtionem.

Circa primum, supponit duas fuisse opiniones, circa elementa, alteram quod sunt transmutabilia, quia habent materiam communem: alteram Empedoclis, quod transmutabilia non sint, quam procedenti capite rejecit, et in isto iterum rejicit, quia ex ea sequitur non dari veram mixtionem, quia non transeunt elementa in mixtum, sed elementa manent, et solum quia congregata sunt, dicuntur mixtum. Unde respondet ad dubium propositum dicendo, quod qualitates elementorum sunt contrariae ut calor et frigus, siccitas et humiditas, et suscipiunt magis et minus, atque ita aliquando una earum est perfecta et in actu, et de opposita nihil est nisi in potentia, ut si calor sit in summo, aliquando vero una non est perfecta in actu, quia non est in summo, sed aliquid de opposita permittit. Sic ergo unum elementum potest alteri applicari dupliciter. Uno modo ita ut unum superet aliud et transmutet in se, et tunc non sequitur mixtio, sed simplex generatio; alio modo taliter quod neutrum vincat totaliter, sed in unum tertium attemperatur, quia qualitates eorum remittuntur, et ad certum gradum attemperantur et tunc fiet mixtum. Unde non est necesse, quod in mixtione elementa ita corrumpantur, quod nihil de illis remaneat, nisi materia, sed ita transmutantur, quod qualitates eorum remanent refracta, et hoc est manere virtualiter.

Summa capitis VIII.

Ostendit in hoc capite in mixto concurrere omnia quatuor elementa. Quod probat sic, quia mixta sunt

in terra, et ad eam naturaliter moventur, ergo participant de terra, quod etiam ostendit eorum crassities. Terra autem cum sit nimis sicca nisi juvetur ab aqua, non coagulatur, sed redigitur in pulveres, ergo ut figura mixti sic debite terminata, indiget humido coagulante, quod est aqua. Rursus terra et aqua alterantur in mixto, ergo a suis contrariis, contraria autem sunt ignis et aer, ergo etiam ista duo elementa ad mixtum requiruntur. Secundo, id ostendit a signo, quia mixta nutriuntur istis duobus elementis, scilicet aqua et terra, ut patet in plantis, quae simpliciiori alimento nutriuntur, et tamen duobus elementis indigent, scilicet aqua et terra ad sui alimentum, ergo a fortiori alia viventia, si autem eis inest terra et aqua, etiam ignis et aer propter rationem supra allatam, ergo similiter ex omnibus elementis erunt, sicut ex illis nutriuntur. Incidenter vero docet inter elementa solum ignem nutriri, non tamen proprie sicut viventia, quae per intus susceptionem, ignis autem consumendo pabulum appositum.

Summa capitis IX.

Ab hoc capite tractat ultimam partem libri, scilicet de universalibus causis generationis, praesertim de causa efficiente. In hoc ergo capite facit duo. Primo, enumerat triplicem causam pro generatione requisitam, scilicet materialem, formalem, et efficientem; secundo, rejicit opiniones circa causam efficientem et relinquit probatum, quod illa requiritur praeter materiam et formam.

Circa secundum, ostendit requiri tres causas ad generationem, duas intrinsecas, scilicet materiam et formam, aliam extrinsecam, scilicet efficientem. Et in his materia est

principium ut sint et non sint, quia habet potentiam ad unam formam et ad privationem ejus. Forma autem est principium tantum ut res sit, et ab ea res habet speciem, et cum ea coincidit finis, quia ejus gratia operatur agens in materia. De efficiente vero est tota difficultas.

Circa secundum ergo proponit duplicem opinionem antiquorum circa causam efficientem. Prima fuit Platonis, qui posuit ideas seu species separatas per impressionem sui in materiam causare species rerum et per abjectionem corrumpere. Alia fuit opinio, quae non distinguebat materiam ab efficiente, sed ipsam dixerunt esse transmutationis principium, per qualitates quas habet, ut per calidum et frigidum. Rejicit autem primam opinionem, tum quia si idea separata per «sui impressionem faceret res, cum ista idea semper sit eadem, semper faceret idem, non autem modo faceret, modo non faceret; tum etiam, quia in artificialibus datur efficiens praeter ideam, ut medicus effective sanat, et doctor docet, ergo etiam in naturalibus, quia ars imitatur naturam. Secundam autem opinionem rejicit, tum quia materia est pura potentia passiva, ergo non est principium activum, seu efficiens sed passivum; tum quia in arte, instrumenta et materialia non se movent, sed moventur ab arte, ergo et in natura materia non movet, sed movetur, quantumcunque habeat illas qualitates, sicut serra licet habeat qualitatem ad scindendum, nisi moveatur ab alio, non movet.

Summa capitis X.

In hoc capite tradit sententiam suam de causa efficiente generationum. Et tria facit. Primo, repetit et

supponit ea quae in viii Physicorum dixerat de unitate primi motoris, et primi motus. Secundo, proponit dubium de varietate generationum et corruptionum unde proveniat. Tertio, colligit quaedam corollaria.

Circa primum, supponit quod dictum est in viii Physicorum scilicet dari unum primum motorem, et unum primum motum circularem, et per se continuum, per quem primus motor est causa perpetuitatis generationum, quia cum ille motus sit perpetuus atque continuus, rationabile est, quod sit causa reliquorum motuum, qui non semper sunt, potius enim id quod est, debet esse causa ejus quod non est, quam e converso.

Circa secundum, oritur ex hoc statim dubium, quia idem manens idem semper facit idem, sed primum mobile est idem' et motus ejus semper unus, ergo non alterabunt generationes et corruptiones, sed semper idem facient, cujus oppositum videmus. Respondet Aristoteles quod in coelo est duplex motus. Alter uniformis ab oriente in occidentem, qui est proprius primi mobilis, et iste non causat varietatem generationum et corruptionum. Alter est non uniformis, sed constat accessu et recessu ad nos, et hunc causat sol per zodiacum et ratione hujus causatur varietas generationum, sicut accidente sole ad nos in puncto arietis omnia revirescunt, recedente autem in puncto libræ, decrescunt. Et sic non manet semper idem et secundum illas partes contrarias accessus, et recessus, causat contrarios effectus generationis et corruptionis.

Circa tertium, colligit duo corollaria. Primo, quod singulis viventibus statuta est certa ac determinata vitae periodus, et terminus. Secundo, quod generationes et corruptiones possint esse perpetuae, quia

causa earum efficiens, quae est sol, habet perpetuum motum, et perpetuitatem generationum intendit. Postremo, ostendit quod sicut dictum est in viii Physicorum et xii Met. si motus est, motor est, et si motus est continuus et perpetuus, motor, debet esse sempiternus, ad quem omnes motus reducantur.

Summa capitis XI.

In hoc capite intendit probare Aristoteles generationes non esse perpetuas quasi in rectum, sed circulariter. Et ad hoc facit tria. Primo, quaedam praemittit ad probandum intentum. Secundo, probat illud. Tertio, solvit duo dubia.

Circa primum, supponit quasdam generationes esse necessarias, quae scilicet habent causam determinatam, ut quod cras oriatur sol, quasdam contingentes, ut quod cras Petrus ambulet. Supponit secundo, quod quando in una generatione est tota materia alterius, ex generatione prioris sequitur posterioris generatio, sicut ex evaporatione sequitur nubes, ex nube pluvia. Si vero generatio unius non sit tota materia alterius, sicut fundamentum non est tota materia domus, ex generatione prioris non sequitur posterius; licet e contra generata domo, sequitur fuisse generatum fundamentum.

Circa secundum, probat generationes esse perpetuas per circulum et regressum in idem, non per rectam tendentiam in res semper diversas, sine regressu ad priores. Si enim esset semper tendentia recta, si esset finita, tandem consumeretur, et sic non esset perpetua. Si infinita, non haberet primum et ultimum, et sic unum non esset propter aliud tanquam propter finem, quia ibi non est finis, unde ex positione unius non esset necessarium ponere alte-

rum. In circulum autem videmus perpetuari generationes propter circularem motum, quo eadem semper regrediuntur suis temporibus, et sic sol extrahit vapores, et iste coguntur in nubes, nubes resolvitur in pluviam, et terra madefacta iterum evaporat et facit nubes, estque inter istas necessaria series, quia unum dat totam materiam alteri.

Circa tertium, ponit duo dubia. Primum, cur in quibusdam est circuitus in generationibus, ut vapor, nubes, pluvia, in aliis non, ut inter homines et animantia. Respondet

quod in illis est tota materia alterius, non in his, tota enim materia nubis est vapor, tota vero materia hominis non est pater ejus. Secundum dubium, an ita sit circularis generatio, quod regrediatur idem numero jam corruptum, vel solum in idem specie. Respondet quod ea quae in transmutatione non corrumpuntur in substantia, reiterantur eadem numero, ut idem sol qui occidit oritur; quae vero in substantia corrumpuntur non iterantur eadem numero, sed specie.

TRACTATUS DE METEORIS.

TRACTATUS I.

DE METEORIS IN COMMUNI.

CAPUT I.

Quae materia, quae causae sint meteorologicarum impressionum?

Relicta causa finali, quae ad praesens non spectat, et formali, quam secundum speciales rationes specialiter sumus explicaturi; de materiali, et efficienti in communi agemus.

Est ergo advertendum, quod proxima materia harum impressionum meteorologicarum, est duplex scilicet vapor, et exhalatio. Vapor est quidam subtilis halitus, qui ex humore aqueo provenit, seu procedit, sicut videmus in olla ferventi, quae evaporat ex se subtiliores partes, quae vi caloris elevantur in sublimem, sic ex aqua virtute solis, et astrorum elevantur vapores, ex quibus fiunt pluviae, rores, etc. Exhalatio autem est halitus quidam, qui ex terra educitur virtute solis et astrorum, ideoque siccus ex tali adustio-

ne; et ex hac fiunt meteora sicca et ignita, ut venti, tonitrua, fulmina, cometae, etc. Et sic utraque haec retinet speciem fumi, et in utriusque est calor non proveniens a corpore e quo educuntur, sed impressus a calefaciente, a quo elevantur. Et vapor quidem non ascendit ultra mediam aeris regionem, exhalatio vero etiam ad tertiam et supremam partem ascendit. Cujus ratio est, quia secunda aeris regio cum sit frigida, ut statim dicemus, quando ad eam pervenit vapor, qui ex natura aquea statim concrescit reduciturque in aquam sicut videmus, quod in hieme, si ad spirationem oris manum admoveas, ipse halitus in humorem aquamque concrescit: exhalatio autem, quia non est naturae aqueae, non concrescit ibi a frigore, sed potest ulterius ascendere, quamvis saepe mixta cum vapore ipso concrescente ibi sistat, ut dicemus tractantes de nube, aliquando deorsum impellatur, sicque generantur venti. Ut autem exhalatio ista igne corripiatur, sicque fiant ex illa meteora ignita, non debet esse summe sicca, sed pinguedinem il-

quam retinere, qua flamma nutria-
tur, quod enim summe siccum est
flammam in se nequit sustinere,
sicut patet in cinere, qui ab igne
consumi non potest. Porro adver-
tendum est, quod ista materia Me-
teororum, scilicet vapor, et exhalati-
o, solum ex duobus elementis pro-
dit, scilicet ex aqua, et terra, quia
illa solum sunt vaporabilia, et ha-
bent partes crassas, et [subtiles, per
quarum segregationem fit evapora-
tio, et probabilius apparet, quod
specie non differunt ab elementis, a
quibus educuntur, quia solum diffe-
rentia ab illis penes raritatem, et
densitatem, et ideo per solam con-
densationem vapor reducitur ad
aquam. Unde easdem proprietates
retinet cum aqua. Qui autem dixerit
specie differre, sed ob imperfectio-
nem istarum specierum posse mu-
tuo de una ad aliam fieri transitum,
nihil improbable dicet, praesertim
in vaporibus, et exhalationibus, quae
evaporantur ex mixtis, sicut, v. g. in
humoribus quae e corpore animalis
resolvuntur, et exhalantur.

Causa efficiens impressionum
meteorologicarum est etiam duplex.
Una per se, alia per accidens ; per
se est virtus solis, astrorum, et cae-
terorum corporum coelestium im-
primientium elementis, ut in his ge-
nerentur meteora, istae enim causae
calore suo exhalant vapores et ex-
halationes subtilizando, et segre-
gando partes subtiles a crassis sepa-
rant, ex calore vero imprimunt le-
vitatem, ut sursum ferantur, quia
calor immediate, et per se non mo-
vet loco nec producit ubi, sed levi-
tas, quae ad calorem sequitur. Dein-
de, in sublimi ea inflammant me-
diante motu, aut aliis dispositioni-
bus, vel etiam coagulant, si humida
sint, aut disponunt, vel movent se.
eundem diversas formas meteoroloi-
gicas, ut videbimus in progressu.
Causa autem per accidens, quae ut

in plurimum concurrit in his me-
teoris est antiperistasis, id est,
circumobsistentia contrarii, tunc
enim crescit aliquod contrarium
ex eo quod a suo contrario circum-
datur, et obsidetur; quae causa di-
citur per accidens, quia circumda-
tio contrarii non influit in illum ef-
fectum, sed est occasio talis effec-
tus, et excrescentia ejus, ut pluri-
bus explicavimus, in q. v de gener,
articulo primo.

CAPUT II.

Quae sint loca in toto universo ubi ac-
cedunt meteorologicse impressiones?

Tota haec universi machina ex
elementari, et coelesti mundo con-
sistit ; coelestis constat undecim
sphaeris, seu corporibus simplici-
bus, quorum primi septem ab orbe
lunae usque ad orbem Saturni sep-
tem planetis deputantur. Primus
scilicet lunae, secundus Mercurio,
tertius Veneri, quartus soli, quintus
Marti, sextus Jovi, septimus Satur-
no. Quorum motus varii sunt, et
eorum magnitudo diversa, ut expli-
cavimus in libris de coelo. Supra hos
septem orbes planetarum, et firma-
mentum seu apiane qui continet
stellas fixas, quarum licet immen-
sus sit numerus, eas tamen quas
Astrologi observarunt, in sex quasi
classes magnitudinis diversae distri-
buunt, de quibus in libris de coelo
actum est. Supra firmamentum col-
locatur novus orbis, qui dicitur
crystallinus, eo quod nullum habet
astrum, sed est perfecte diaphanus,
et hic orbis est, qui in sacris litteris
vocatur aquae super coelos positae,
non enim ibi sunt elementares aquae,
et fluidae, sed coelestes ut D. Tho-
mas i par. quaest. lxxviii, artic. i
explanat; movetur autem orbis iste
motu proprio ab occidente in orien-
tem, quadraginta novem millibus
annorum secundum computatio-

nem Alfonsi regis, vel secundum Ptolomaeum triginta sex millibus. Supra hunc est decimus orbis, seu primum mobile qui summa rapiditate, hoc est, viginti quatuor horis movetur ab oriente in occidentem, secumque rapit omnes inferi oes sphaeras, et efficit motum diurnum. Ultimo constituitur a Theologis coelum empyreum, hoc est, igneum, seu lucidissimum. De quo agit D. Thomas prima parte, quaestione lxxvi, articulo tertio, et ut notat Doctor sanctus, hoc coelum non invenitur per rationes astrologicas, cum non moveatur, sed ex auctoritatibus sanctorum videlicet Basilii hom. secunda in Hexameron a medio, Bedae et Strabi super primum caput Genesis ; est autem coelum hoc ad gloriam beatorum ordinatum, et ideo perpetuo quiescit, pulchritudine summa, luceque conspicuum, quae tamen ob sui raritatem radios in nos non emittit, ut videri possit; et creditur ex parte superiori quadratum esse non rotundum juxta illud Apocalypsis vigesimum primum : Civitas in quadro posita est.

Elementaris autem mundus quatuor simplicibus corporibus seu elementis constat, scilicet igne, aere, terra, et aqua. Et relicto igne, qui ob sui acrimoniam omnia consumit, in reliquis omnibus meteora contingunt, praesertim vero in aere, qui in tres regiones dividitur, suprema, quae nubes excedit, et ob ignis vicinitatem est rarior, et calidior ; alia media ubi nubes et pluviae generantur, et quae frigida est; infima denique nostris hic usibus deserviens, quae calida est ob reflexionem radiorum solis, e terra iterum ascendentium, quae reflexio terminatur usque ad mediam aeris regionem. Has autem diversas regiones experientia docet, altissimi enim montes superant non solum hanc nostram regionem sed etiam

secundam, et usque ad tertiam transcendunt, ut Olympus in Thessalia, de quo S. Augustinus refert in de Genes, ad lit. c. ii, aerem in ejus vertice esse adeo tenuem, ut neque aves, neque homines sustinere valeat. Licet autem ex natura sua aer sit summe humidus, excellenter calidus, in suprema tamen regione calidior est ob vicinitatem ignis, quam natura sua postulat, in media regione frigidior, quam ejus naturalis conditio exigit invenitur, tum propter vapores ipsum refrigerantes ; tum propter defectum radiorum solis, et elongationem ab igne; tum propter antiperistasim. Nec tamen ideo aer istius regionis gravior est aere nostro, quia noster aer ob multas terree concreciones spissior multo et crassior, ideoque in infima parte ponendus. Nec violenta censenda est haec frigiditas in aere cum et universali naturae consentanea sit, et naturali concursu causarum fiat, et a dispositione naturali ipsius aeris sit, mediante inter duas regiones calidiores.

Igitur secundum ordinem elementorum disponemus tractatus de meteoris, ut primo de his, quae in aere generantur, deinde de his, quae in aqua, et mari contingunt, et tertio de his, quae in terra fiant dicemus, prius tamen oportet investigare, an in coelo possint esse meteora.

TRACTATUS II.

DE IMPRESSIONIBUS COELESTIBUS QUAE IN IPSO COELO VIDENTUR.

CAPUT I.

De galaxia, seu circulo lacteo.

Apparet serena nocte in coelo via quaedam, seu circulus candidus ad modum lactis, quia Graecis galaxia

dicitur, a Latinis via lactea, de qua Ovidius primo Metamorph.

Est via sublimis coelo manifesta sereno.

Lactea nomen habet candore notabilis ipso.

Adeo autem notabilis, ut in diversas opiniones, et fabulas mentes Philosophorum, ac poetarum diverterit. Nota est fabula de lacte ovis, seu Junonis, ex cujus aspergine lacteam illam viam emersisse finxerunt. Alii ex casu Phaethontis semita illam relictam. Alii ex conversione solis ad orientem ob facinus Thyastis. Hujusmodi igitur nugis relictis varias Aristotelis refert Philosophus sententias in c. vm, i meteor. lect. xnapudD. Thomam de hujusmodi circulo. Quorum quidam ad calorem, seu ignem, qui in coelo sit ejus causam retulerunt : qui ex eo coarctantur, quia elementatem qualitatem, aut substantiam in coelestibus ponunt, cujus oppositum late demonstrat Philosophus in i de coelo. Alii vero putarunt illum circulum esse splendorem aliquarum stellarum quae a sole propter umbram terrae non aspiciuntur, et sic nec obscurantur a splendore solis. Sed hoc omnino falsum est. Primo quidem, quia umbra terrae, ut docent Mathematici non pertingit nisi ad orbem Mercurii, qui est secunda sphaera, non autem ad firmamentum : cum autem corpus solare sit majus tota terra secundum principia perspectivorum, ejus radii coeunt post (in) umbrae corporis opaci sibi oppositi. Unde junguntur radii solis post sphaeram Mercurii, ubi terminatur umbra terrae, et sic totum firmamentum illustrat nec a terrae umbra aliquid ejus absconditur, et sic omnes stellas firmamenti aspicit. Et secundo, etiam si non aspiceret, tamen cum sol in cursu suo annuali in diversis partibus coeli, et zodiaci ponatur, diversimode stellas respi-

ceret, modo scilicet unas, modo alteras, atque adeo non ex eisdem stellis constaret via lactea, quod est contra experientiam.

Aristoteles autem posuit viam lacteam non esse in coelo, sed in suprema aeris regione, esseque quamdam exhalationum copiam late diffusam, et a vi frequentium stellarum, quae in ea parte coeli sunt, elevatam quasi perpetuum quemdam cometam flagrare, in ea enim parte qua gignitur iste circulus magna frequentia, et spissitudo stellarum est, quae sporadicae, id est, seminata dicuntur, a quibus perpetuo exhalatio illa elevatur, et inflammatur in aere, sicque claritatem illam candidam emittit, quia sicut inquit Philosophus exhalatio elevata ab aliquo sidere et inflammata, cometae faciem exhibet, sic a multitudine stellarum, quae sunt in illa coeli parte elevata copia exhalationis, dilatusam illam viam ostendit ad modum circuli lactis claritatem habentis; et signum, inquit, hujus est, quia via lactea non est ubique similis, sed in una parte ostendit duplici lumen, quam in alia. Cujus non est alia causa, quam multitudo exhalationum in una parte conglobata, quae in alia rarior est, et ideo tantam non jaculatur claritatem. Quod autem non fiat similis circulus sub zodiaco, in quo magna etiam stellarum frequentia est, manifesta est responsio, quia sub zodiaco non potest diu congregari exhalatio, quia dissipatur a nimio calore solis, et caeterorum planetarum decurrentium in illo, sicut eadem de causa circa solem, et lunam non generatur cometes, quia dissipatur in brevi exhalatio per motum, et calorem solis, ac lunae, et ideo circulus lacteus intersecat, et dividit zodiacum, protenditurque a septentrione ad meridiem, cingens, et secans coelum per Sagittarium, et Geminos.

Sententiae Aristotelis contradicit universa Astrologorum schola, et diutissima experientia, quae circum illum lacteum non in aere, sed in ipso aethere, seu octava sphaera, ponit cum compertum sit ab observationibus astrologicis eodem motu moveri, quo octava sphaera, et non est aliud, quam multitudo, et frequentia stellarum, quae sibi propinquae sunt, et ita propter distantiam nimiam una discerni nequit ab alia, sicque omnes unum videntur splendorem efficere, vel potius sunt partes quaedam densiores octavae sphaerae, in quibus densius lumen recipitur, ut possit terminare visum, ut non transeat, sicut per diaphanum, et ideo partes illae densae reflectunt lumen, et jaculantur illud quod, quia non adeo excellens est candidum refert colorem. Sane quod galaxia non sit in aere, neque ex inflammatione exhalationum resultet, multiplex experientia suadet. Primo, quia impossibile est tantam exhalationum copiam tanto circulo necessariam in tot annorum saeculis eodem semper tenore suppetere, et durare in aere, cum vix sit cometa, qui uno anno duret, nullus, qui ad duos annos pervenerit adhuc sciatur, praesertim quia in frigidissimis regionibus fere nullae exhalationes ascendunt ob caloris penuriam, ideoque regiones aliquae, quae maxime ad polum accedunt, ventis carere dicuntur, et tamen ibi apparet galaxia. Secundo, quia cum circulus iste transeat per Sagittarium, et Geminos, quando sol decurrit illa signa, fervore suo dissiparet omnem exhalationem ei suppositam, sicque appareret tunc circulus divisus. Denique, quia si in aere esset, non videretur eodem modo ex omni parte terrae, sicut neque cometae videntur sub eadem stella ex omni parte. Constat autem circulum istum ex omni parte terrae videri, et circa eadem astra. Signum ergo est

in coelo esse. Quare subjectum galaxiae, octava sphaera est, ut diximus, ubi tanquam in luminoso corpore residet illa claritas, quae per coelos, et elementa diaphana defertur usque ad nos, sicut lux solis.

Sed quid agemus de Aristotele. Javellus putat codicem, quem tunc habemus corruptum esse, quia secundum antiquam translationem, quam sequitur Albertus ponitur galaxia in octava sphaera. Sed mirum est, quod in translatione D. Thomae qui Alberti discipulus fuit, id non inveniatur. Sane non improbabilius posset dici, quod licet galaxia sit in octava sphaera subjective, tamen quod color ejus appareat candidus causatur ab exhalationibus aeris supposita densitate, aut multitudine stellarum, quae in illa parte coeli sunt. Ita quod sicut coelum ex ea parte, qua diaphanum, et rarum est apparet caeruleum, non quia caeruleum fit in se, cum sit expers coloris, sed quia propter exhalationes continuas, et distantiam visus, ita apparet; sicut sol, aut luna, in ortu suo aliquando videntur ardere, ob eandem causam; sic in ea parte, qua coelum modice densum est, apparet album, non quia in se album sit, sed quia lux ejus per aerem exhalationibus plenum trajiciens, speciem candoris refert, et ideo ab exhalationibus causari dicitur ab Aristotele galaxia. Hsec tamen non asseveranter dixerim quia neque in auctore aliquo reperio.

CAPUT II.

De macula lunae.

Experientia docet in luna, praesertim quando plena est apparere maculas quasdam quae effigiem hominis repraesentant, vel ut Alberto videtur, leonis caudam habentis versus orientem, caput versus occidentem.

Sententias diversas de illa refert D. Thomas ii de Coelo, lect. xii. Putant aliqui nihil in tale luna inveniri, sed visum nostrum hallucinari sicut collum columbae, quando radiis solis opponitur coloribus quibusdam spargi videtur, qui tamen ibi non sunt. Sed cum hi non assignent causam deceptionis hujus decepti ipsi videndi sunt. Alii putant causam hujus esse interpositionem alicujus corporis inter nos, et lunam ob quam plene claritas lunae videri nequit, sicque ex illa parte, qua illa corpora interponuntur obscuram videri, ac maculosam. Alii existimant maculam hanc esse imagines montium, ac nemorum, quae in luna velut in speculo quodam resultante terra. Utraque haec positio refellitur a D. Thoma. quia ex illis sequeretur non videri lunam ex omni parte terrae cum eisdem maculis quod experientiae adversatur. Etenim corpus, quod interponitur inter nos, et lunam, non eodem modo interponitur ex omni parte terrae, et sic neque similem ex omni parte umbram efficere potest, sicut quando luna eclipsat solem, non ex omni parte videtur eclipsis, quia non eandem servat interpositionem, respectu omnis partis terrae, similiter neque terra ubique eandem dispositionem montium, ac nemorum habet praesertim in mari, et sic non posset inde imaginem illam umbrosam in luna tanquam in se speculo ubique gignere, neque ex omni parte eodem modo apparere.

Vera igitur causa hujus maculae est dissimilitudo partium ipsius lunae. Quaedam enim sunt densiores, aliae rariores; densiores plus imbibunt de luce, sicut etiam ferrum plus imbibit de calore, quam lignum, rariores autem minus, et ideo densiores plus lucis jaculatur, clarioresque apparent, et rariores vero subobscurae, et umbrosae propter

paucitatem lucis. Habet autem hanc partium diversitatem luna, eo quod cum infimum corpus sit inter coelestia, accedit quodammodo ad naturalem elementalium, ideoquo quamdam obscuritatem et deformitatem habet quasi ipsis propinqua, et proportionata, sicut etiam terra; quia infimum elementum est magis grossum, ac deforme est caeteris, sic luna quia infimum est inter coelestis deformitatem aliquam sortitur.

CAPUT III.

Mini in cfp/o meteorum aliquod de novo generetur ?

Rationem dubitandi praebuit portentosum illud sidus, quod apparuit anno Domini 1572 inter sidera Gassiopeae, quae sunt tredecim, et cum tribus illarum perficiebat figuram quadrangularem, duravit autem duobus annis; et primo, plus quam sidus primae magnitudinis effulsit, utpote qui stellam Veneris claritate superabat; deinde, post menses aliquot visum est quasi tertiae magnitudinis sidus, ac tandem evanuit. Nostri etiam diebus sidus aliud visum est novum in coelo circa annum 1603, tanta magnitudine ut caniculae majoris amplitudine videretur. Supponunt autem Astrologi, qui de ea rescripserunt illam stellam fuisse in coelesti regione non in aere, sicut quibusdam visum fuit. Tum quia visa est eodem modo moveri, sicut astra, cum tamen cometae qui sunt in aere, tardius ferantur: tum quia quae apparent in aere, non eodem modo videntur ex omni parte terrae. Stella autem illa, et in omni parte, et eodem modo ubique visa est, et ob eandem rationem non potuit esse exhalatio inflammata in aere sub aliquo sidere minori, quae tunc faceret illud apparere majus. Tunc enim non posset ex omni parte terrae vi-

deri exhalatio illa, nec sub eodem sidere praesertim, qui cum exhalatio in aere tardius moveatur, quam sidus, non posset semper circa sidus apparere, cum non uniformiter moveantur sidus, et exhalatio. Observatum etiam fuit ab Astrologis non fuisse sidus illud aliquod ex tredecim, quibus constat Gassiopea, fuerunt enim tunc observatae tredecim in Gassiopea sicut modo, et ultra illas splenduisse novam hanc stellam.

Hoc supposito quidam dixerunt, fuisse meteorum, seu cometam in coelo generantum secundum causas naturales, et ideo fatentur esse possibile, quod meteora naturaliter in coelo generentur. Sed obstat sententia haec communi Philosopho consensui, qui cum Aristotele in primo de coelo constituunt, coelum esse incorruptibile, et consequenter ab omni impressione elementalium alienum. Sane si naturaliter coelum ab elementalium impressione pari posset, quis dubitet sphaeram ignis aliquid in coelo lunae sibi contiguo tot saeculorum decursibus immutasse? Quare nullo modo ponendum est meteorum aliquid corruptibile in coelo generare posse. Et ideo tanquam probabilius fatendum est sidus illud supernaturali Dei virtute miraculose formatum fuisse in regione coelesti ad aliquem effectum nobis occultum, sicut etiam tempore Josue coelum stetit, et in vita S. Hilarii simile quid accidisse narrat D. Hieronymus, Ezechiae quoque tempore sol decem lineis retro conversus est, et in passione Christi Domini luna soli opposita propter plenilunium subito sub ipso collocata est, ut solem eclipsaret. Quapropter non est mirum, quod his etiam temporibus aliquid virtute supernaturali a Deo immutatum sit in corpore coelesti.

TRACTATUS III.

DE METEORIS IGNITIS IN AERE APPARENTIBUS.

CAPUT I.

De cometarum materia, et causa efficiendi.

Etsi plura sint meteora ignea, variis inter se differentiis segregata, tamen inter omnia primum sibi locum vindicat cometa, qui dum apparet ita omnium in se oculos convertit ut nemo sit, qui ejus naturam scire non appetat, ignarus, ut inquit Seneca in natur. q.c. i, utrum mirari debeat, an timere? Igitur circa generationem cometae diversae fuerunt Philosophi sententiae, quas refert Aristoteles in meteo. c. vii, et ex parte secutus est postea Seneca citatus. Et quidem omnes conveniebant in hoc, quod cometa esset stella quaedam coeli ex his quas errantes dicimus, quae sunt planetae, vel omnes vel saltem quinque ex illis excepto sole, et luna, ut dicit D. Thomas in meteor. lect. ix, et quidem Democritus, et Anaxagoras existimabant cometam esse conjunctionem aliquarum stellarum errantium, quae quando inter se appropinquant, apparent propter confusionem luminis quasi stella longior, et cometa. Huic sententiae ex parte convenit illa quae est Apollonii, et Senecae existimantium cometam esse conjunctionem plurium stellarum errantium, quae diversae sunt a septem planetis, habentque motum ab illis distinctum, quas Seneca putat esse nobis ignotas, et stellae istae certis temporibus apparentes cometae sunt. Alii existimarunt cometam non esse plurium stellarum conjunctionem, seu congregationem, sed unam ex stellis er-

rantibusque propter viciniam ad solem non apparent obscuratae ab ejus splendore, cum vero digreditur a sole post longum tempus discernitur, habetque comam, vel propter partem sideris ab eo fluentem, vel propter exhalationem attractam, et suppositam ipsi sideri, in qua repercussus solis splendor ut in speculo claritatem illam reddit, quae quasi coma sideris, cui subjicitur, apparet.

Has opiniones improbat Philosophus pluribus rationibus. Et quidem quod cometa, non sit plurium stellarum errantium congressus, patet primo, quia planetae solum possunt conjungi in zodiaco, quia solum in illo suos motus peragunt, cometae autem frequenter sub variis coeli partibus apparent, et pauci sub zodiaco, quia exhalatio, quae est eorum materia dissipatur ibi a calore zodiaci. Secundo, quia planetarum inter se congressus paucum tempore durat, ut patet in conjunctione solis et lunae, cometa autem solet multis diebus, et mensibus durare. Tertio, quia quando omnes planetas inter se disjuncti cernuntur, apparet interdum cometa, et aliquando posito congressu planetarum, aut inter se, aut cum aliqua stella firmamenti non apparet, ergo falsa est illa sententia. Ex quo etiam convincitur positio Apollonii, et Senecae. Praeterquam quod ponere plures stellas errantes, quam septem planetas, est praeter communem Astrologorum, et Philosophi scholam, quia cum ex motu deprehendantur tales stellae, ubi non agnoscitur motus earum, neque fundamentum est, ut ponantur, quod autem cometa non sit una stella ex errantibus ex eo convincit Aristoteles, quia aliquando visi sunt duo cometae simul, quod et refert Scaliger exercit. 1xx, in Cnrdanum, se vidisse duos cometas diversae latitudinis simul, ergo cometa non est una stella. Et deinde, quia si appa-

ritio cometae esset digressio et separatio stellae a sole, occultatio ejus esset per hoc, quod iterum appropinquaret ad solem. Testatur autem Aristoteles in Met. c. vi, lect. x, apud D. Thomam quod omnes cometae suo tempore apparentes defecerunt sine hoc, quod appropinquarent ad solem existentes adhuc super horizontem longe a sole, imo retrocedendo a sole quidam cometa cum pervenisset ad zonam Orionis, ibi fuit dissolutus, ergo.

Igitur Aristoteles omnesque ejus sectatores consentiunt in hoc, quod cometa fit ex materia subiunari, et non in coelo, sed in aere apparet. Est ergo materia comete multa exhalatio sicca, et calida, et pinguis, et bene condensata, et crassa, talis enim materia apta est, ut incendatur, et inflammationem diu potest retinere propter pinguedinem, et viscositatem, et quando continuo ascendit hujusmodi exhalatio propter aliquam stellam illi praedominantem, diutius durat cometa, illud autem, quod perfecte incenditur de tali exhalatione habet figuram stellae; reliqua vero exhalatio magis diffusa et nondum perfecte ignita comae figuram facit, ut dicemus sequenti capite. Aliquando vero exhalatio supposita alicui stellae, unum quid videtur cum stella, et tunc sola coma est in regione aeris stella manente, seu existente in coelo, sicut quando apparet circulus circa solem, aut lunam, qui in aere est, planetis in coelo manentibus. Quod autem haec sit materia cometae & signo probat Philosophus, quia apparente cometa, magna ventorum vis, et siccitas generatur propter multitudinem exhalationis e terra evocata in aere, de quibus Philosophus exempla aliqua refert, quae circa suum tempus acciderunt. Denique, quod in aere sit hujusmodi apparitio, Mathematici convincunt,

quia deprehendant instrumentis suis, quibus metiuntur altitudinem caeli, cometam inferiori loco, quam lunam apparere, ergo non in coelo, sed in elementalī plaga apparere debet. Confirmabitur amplius hoc in capite sequenti.

Causa autem efficiens cometae remota est sol, et astra materiam illam viscosam, et pinguem e terra educunt, proxima autem inflammans cometam, est vel motus exhalationis, motus enim est causa caloris, et aliquando ignis, vel particula aliqua decidens in illam maceriem ex elemento ignis, vel fulmen aliquod ex nube in partem superiorem vibratum, in quam frequenter fulmina erumpunt. Non est autem habitus aliquis recipiens in se radios solis, et sic lucens, alias posset de nocte eclipsari per interpositionem terrae inter ipsum, et solem.

CAPUT II.

De accidentibus cometarum.

Accidentiae cometae partim sunt intrinseca, ut calor, figura, motus, significatio; partim extrinseca, ut locus, et tempus. Igitur color cometae non est verus, sed apparens, hoc est non ex mixtione quatuor primarum qualitatum proveniens, sed ex luce, et inflammatione cometae, solet autem triplex esse color cometae, quidam enim sunt argentei coloris, alii rubei et cruenti, alii nigri et tristes, quae diversitas colorum ex diversitate materiae quae incenditur provenit, si enim exhalatio sit rarior et tota inflammetur, apparet alibi coloris, sicut flamma rarior apud nos candidum refert colorem; si vero sit exhalatio adeo densa, ut non perfecte inflammetur, igniatur tamen, apparet rubeus, sicut ferrum, aut carbo ignitus. Si denique sit nimium viscosa, et densa materia, ut

neque inflammari, neque igniri possit, sed potius ignem sibi propinquum extinguat, tunc apparet quasi carbo niger, vel etiam propter nimiam fumositatem materiae, occultatur ignis, apparetque nigri aut fumidi coloris.

Figura cometae etiam triplex esse solet. Alii enim sunt criniti, id est, habentes figuram comae, seu crinium, alii barbati, id est, speciem barbae referentes, alii caudati. Quae diversitas provenit ex diversitate densitatis, raritatis, ac diffusionis materiae, si enim exhalatio in medio sit densa, et secundum omnes extremitates rara, ac diffusa, quando inflammetur apparet quasi stella crinibus sparsa; si vero secundum unam extremitatem sit solum rara et materia ibi longe extendatur, tunc quando inflammetur apparet cauda. Si denique exhalatio sit rara, et attenuata versus aliquas extremitates, sed non versus omnes et illae sint modice extensae, diffunditur splendor per illas ad modum barbae. Unde sequitur quod si tota materiae comae sit undique adensata, et ex nulla parte rara, apparebit ad modum pilae ignitae, non autem ut radios emittens, quia radii ex raritate splendoris, et materiae inflammatae proveniunt.

Motus cometae varius est; aliquando enim movetur ab oriente in occidentem motu primi mobilis, qui imprimatur in corporibus coelestibus, et adhuc durat in igne, et suprema parte aeris; quia vero aer non recipit efficaciam huius motus, sed propter motus ipsius deficientiam, et aeris tenuitatem languidius movetur, inde est quod cometae tardius moveantur, quam ipsum coelum, ideoque videantur quodam modo moveri ab occidente in orientem retardando priorem motum ab oriente in occidentem. Movetur etiam a septentrione ad austrum et

ad alias partes, ob virtutem alicujus sideris dominantis et trahentis cometam, aut propter materiam, quae sibi ab aliqua parte suppeditur ad quam inflammandam serpit ignis cometae, et ob eandem rationem potest moveri sursum, aut deorsum, quia ex parte inferiori, aut superiori ponitur illi materia, quam inflammavit, deficiendo ex parte opposita.

Significatio cometae est multiplex. Primo enim significat magnam ventorum vim et terrae motus; quia dum cometa generatur, magna copia exhalationum eaque crassa elevatur, ut nutriatur cometa, unde si talis exhalatio libere e terra ascendat ad aerem magna pars illius relinquitur in media et infirma regione aeris, a qua causantur venti: si vero liberum exitum e terra non inveniat concutit terra fitque terrae motus. Ex quo sequitur, quod enuntiet tempestates, quae ad ventorum ortum sequuntur. Secundo, significat sterilitatem terrae, et famem, quia cum ex forti calefactione solis et stellarum multa exhalationum copia ascendat, succus terrae consumitur ob tantam evocationem exhalationum, sicque manet sicca et sterilis, et fructus pereunt. Tertio, significat intemperiem aeris, epidemiam et alios morbos, quia cum exhalatio illa crassa sit et viscosa, ac nimium calida, aerem reddit venenosum et conspersum exhalationibus istis, qui attactus ab hominibus, eisque adheerens, humores corrumpit, et morbos generat. Ex quo quarto sequitur, quod significet mortes principum, et magnorum, quia facilius a tali aere inficiuntur, utpote delicatius viventes. Quae tamen causa non est sufficiens, cum plures infantes sint principibus teneriores, ac multis plebe delicatius vivant, quam aliqui principes; quorum tamen mortem cometa non designat. Sed verius est mortem principum in

speciali significare ex beneplacito Dei cometam tanquam signum mortis regum exhibet, ut ait Damascenus ii de fide, c. xxvn, aut saltem ex usu, quia videmus frequenter sic accidere mortes principum ex apparentia cometarum. Denique, significare solet bella, et praelia propter multitudinem siccae exhalationis et calidae, quae choleram excitat ac nutrit, et ad iram vindictamque inclinat.

De loco cometae, quia accidens est extrinsecum, diximus in praecedenti capitillo, quod generantur in suprema aeris parte. De tempore autem dicimus, quod omni anni tempore cometa gigni potest praesertim in autumno, quia propter nimium calorem aestatis praecedentis multa viscosa et crassa calidaque exhalatio in terra genita est, quae tunc elevatur in autumno, nec tamen propter fervorem caloris dissipatur, sicut fieret in aestate si ascenderet, in hieme vero frigus et humiditas siccitatem et calorem exhalationis impediunt. Tempus autem, quo durat cometa certum non est, cum aliquando multa exhalationum copia ei suppetat, aliquando pabulum deficiat, aliquando ignis qui materiam illam depascit, lentus est diuque durat, aliquando fortis et cito materiam consumens. Dicitur tamen in excidio Hierosolymitano tempore Titi, uno anno perpendisse cometam supra civitatem ut auctor est Josephus, lib. vii de bello Judaico, c. xlv. Raro ultra sex menses cometae durant; de quo videri potest Seneca vii natur, q. c. xii, et ad octoginta dies eorum durationem extendit Plinius, lib. ii, cap. xxiii.

CAPUT III.

De tonitru, et fulgure.

Relictis opinionibus Philosophorum, quas in ii Meteororum, c. n,

tect. xvi, apud D. Thomam refert Aristoteles circa generationem tonitruum: vera causa sonitus illius est exhalatio sicca et calida intra nubem densam compressam, eamque motu suo dirumpens, ex qua dirruptione sequitur ingens ille sonus. Contingit autem sic: quando exhalatio sicca et calida includitur intra nubem crassam, ac densam, exhalatio illa vel motu, vel antiperistasi incalescit ac rarefit, et ampliorem locum quaerit, nubes vero frigore secundae regionis compressa, et coagulata comprimit etiam exhalationem illam, quae dum crescente calore exitum quaerit et huc illucque discurrit, vehementia caloris agitata nubem contundit et rumpit sicque causat fortem sonitum qui vocatur tonitruum, sicut etiam venti verberantes mare, ingentem sonum excitant, et castanea posita ad ignem incalescente ab subtilizato spiritu exitum quaerente, cum strepitu frangitur. Eadem quoque ratio est sonitus quem edunt tormenta bellica, et sclopetae incenso pulvere tormentario, qui in angusto loco inclusus, dum igne accensus rarefit, et ampliorem locum quaerit, aerem concutit ac frangit ingenti boatu, pilamque emittit. Non est tamen necessarium semper ad tonitruum, quod exhalatio attendatur et ignem corripiat, cum ex sola concessione possit generari vehemens ille sonitus; imo ut placet aliquibus, inter quos est Lucretius, et Seneca, sine eruptione exhalationum, et fractione nubis possunt tonitrua edi ex vehemementi nubium collisione inter se, sicut ex collisione aquarum immanis fiuctuum resolvat fremitus. Quod vero sine nubibus aer tonare visus fit in his montibus, qui flammam eructant proprie illa non sunt tonitrua, sed emissio alicujus spiritus, et exhalationis in terrae cavernis inclusae cum arena, et cineribus,

aut etiam saxis commixtae, quae per montium voragines erumpens ingentem edit sonum ad modum bellici tormenti. Porro multiplex est tonitruorum differentia, aliquando enim edunt mugitum, seu grave quoddam murmur per modum tumultuationis. Cujus causa est quod spiritus, et exhalatio clausa in concavis partibus nubium volutatur in illis, et agitur, non tamen tanto impetu, ut scindat nubem, quia nondum multum incaluit, et tunc raucum edit sonum, signumque esse solet pluviae. Aliquando vero exhalatio scindit nubem uno ictu continuo, ad eum modum, quo membrana, vel pannus toto conatu rumpitur, et tunc oblique nubes scinditur successive, incensa sicca exhalatione, quae nubem successive percutit, ac dirumpit. Aliquando vero pluribus ictibus exhalatio succensa scindit nubem, et tunc fit crepitus similis combustili in igne crepitanti, quod contingit quando exhalatio est subtilior, et inflammata quaerit ampliorem locum inter distinctas partes nubis, sicque diversis vicibus illas percutiens, frangit. Plures differentiae videri possunt in Aristotele lib. ii, e. viii.

Fulgur non est aliud, quam exhalatio in nube accensa, et igneo tincta colore. Incenditur aliquando haec exhalatio ex motu, et collisione spiritus ad nubem, aliquando per antiperistasim circumobsistentis frigoris nubis. Si motus exhalationis, et collisio sit ad nubem densam, et resistentem, fit fulgur simul cum tonitruo; si vero nubes non adeo resistat, quia levior est et non crassa, fit sola coruscatio sine tonitruo, qualem aestivis noctibus persaepe videmus. Sed quaeret aliquis, si ex collisione, et dirruptione nubis provenit incensio, et inflammatio exhalationis, prior ergo est motus ejus, et sonitus inde resultans, quam fulgor,

quod ex tali inflammatione fit, quare ergo apparet fulgur prius, quam audiatur tonitruum. Respondet Aristoteles causam esse, quia visus praecedit auditum, visio enim non indiget tempore, sed in instanti, quo apparet lucidum emittuntur ejus species ad oculum, et fit visio; auditus autem cum percipiat sonum, qui fit per motum, et tempore perficiatur, species quoque ejus, tempore, et successive deferuntur ad auditum, et sic indiget tempore ut percipiatur sonitus, et ideo potest prius videri fulgur, apparetque hoc in percussione, quae a longe videtur; prius enim videmus malleum tangere rem percussam, et iterum elevari ad secundum ictum, quam audiatur sonus prioris ictus, et rem prius videntur ferire aquam, et elevari, quam audiatur sonus primae percussionis.

CAPUT IV.

De fulmine, et ejus effectibus.

Fulmen dicitur exhalatio ignita e nube magno impetu excussa. Differt * fulgure, et a tonitruo; a fulgure quidem, quia exhalatio fulguris magis rara est, fulminis vero crassior, utpote quae non dissipatur in aere, aed ad terram descendit. Item, quia fulgur non excutitur, nec vibratur a nube, fulmen vero e nube vibratur, unde et major vis requiritur ad fulmen, quam ad fulgur. A tonitruo vero differt, quia tonitruum est sonus factus eo modo quo diximus, fulmen vero est ignea substantia ex nube excussa. Generatur ergo fulmen hoc modo. Quando exhalatio bene sicca, et aliquantulum addensata, taliter, quod partes ejus bene inter se sint cohaerentes, includitur intra crassam, et magnam nubem, accidit ut exhalatio illa, vel motu, vel per antiperistosis incalescat, et

incendatur sicut fulgur, tunc vefo cum exhalatio illa sit densior, fortius incalescens, nubem illam vehementiori impetu concutit, ac sibi diu resistantem magna vi frangit, et si contingat, quod per inferiorem partem eam rumpat, ipsa vehementia impetus, qua nubem disrumpit, fertur ad terras, et quia partes habet bene cohaerentes, non statim dissipatur in aerem, sed ad terram pertingit omnia quaeque obvia dissipans, ac perfringens, sicut fecit in nube; quia vero fulmen, ita fortiter vibratur, commotionem causat in aere, qui natus est ab exhalationibus moveri, et ideo fulmen praecedit, et sequitur plurimus habitus ad modum venti, ratione cujus aliquando fulmen non recte descendit, sed obliquatur, et varias in partes, juxta venti illius impetum deducitur. Habet autem nonnunquam fulmen odorem sulphureum; cujus causa est, vel quia exhalatio ex qua constat, e terra sulphurea elevatur, vel quia ob siccitatem, et humiditatem sic aliquando temperatur in nube exhalatio, ut qualitates sulphuris acquirat.

Sed queeres, an fulmen deferat aliquando lapidem, ut vulgo putatur, sicque possimus dicere fulmen esse lapidem. Respondetur quod ut notat D. Thomas iii Meteororum, lect. ii, fulmen nunquam est corpus solidum, seu lapis, sed spiritus, aut exhalatio sicca, et accensa, licet possit contingere, quod deferat secum lapidem, qui tamen non est fulmen, sed aliquid delatum a fulmine, sicut globus emissus a bombardae non est ipse impetus, seu vis bombardee, sed aliquid ab ejus vi delatum. Potest autem lapis iste aliquando generari in ipsa nube ab exhalatione calida digerente humidum nubis, si enim vapor nubis sit viscosus humiditatis, habens admixtum multum exhalationis terrestres,

quod potest aliquando contingere, fit illud humidum ad modum luti, quod ab exhalatione sicca, et accensa decoquitur, et exsiccatur, ad modum quo lateres decoquuntur, sicque induratur quasi lapis, qui e nube majori impetu, quam pila tormenti bellici excutitur, quidquid sibi obvium fuerit evertens, ipsamque terram penetrans, licet, ut Plinio videtur lib. ii naturalis historiae, c. 1v, non altius quinque pedibus intra terram mergatur.

Hinc fit, varia esse genera fulminum, aliqua enim sunt valde penetrativa, et tenebrantia, et talia habent flammam tenuem propter multitudinem exhalationis subtilis, ideoque per angustissima loca solent penetrare : alia vero sunt, quae dissipant, et findunt, et talia constant exhalatione densa, et indurata, ac nonnunquam lapidem ferunt; alia denique urunt, eo quod exhalatio, licet sit densa non tamen est omnino indurata, et ideo propter densitatem ignitur, sicut carbo, non vero in flammam vertitur, et ideo nec penetrat, sicut flamma, nec findit sicut lapis, sed erit sicut carbonis.

Fulminum effectus, adeo varii sunt et mirabiles, ut naturam videantur excedere, invenitur enim aliquando fulmen liquefacere ensem in vagina, et aurum, aut aes in sacculo, ipsa vagina, et sacculo prorsus illaesis, et de milite quodam narrat D. Thomas lib. m Meteororum, lect. u, qui ictus a fulmine habens scutum ligneum, et sub eo arma ferrea fulmen confregit, et partim liquefecit arma, scuto illaeso; solet etiam hominem interficere illaesis vestibus, et ossa comminuere integra carne. Horum autem ratio est, quia fulmen ut diximus solet esse subtilis exhalationis bene tamen coadhaerentes, et unitas habens partes, et ideo in corporibus flaccidis,

ac porosis subtilitate sua per poros ingreditur, et quia sibi non resistunt talia corpora, nec diu in illis moratur, ideo non multum operatur in eis, ubi vero invenit corpora duriora, et sibi resistentia diu in eis moratur, et sic majorem imprimit effectum, praesertim quia spiritus quando ei resistitur, multiplicatur, et fortificatur, agitque vehementius, magni enim turbines, qui arbores e radicibus evellunt, etsaxa frangunt, molliores arundines, et stramina illaesa relinquunt; sic fulmen in vagina, et sacculo non diu moratur, et eadem facilitate, qua intrat, exit; ferrum autem, aut aes intus existens fortius adurit. Visum est etiam aliquando fulmen percussisse dolium vini, et fractis tabulis, et asseribus, vinum ipsum stetisse concretum, neque effundi, ut refert Albertus Magnus, tractatu de tonitruo, capite vigesimo secundo, et ex Seneca D. Thomas lectione citata. Aliquando vero e contra, ut refert Lucretius, inventum est fulmen totum vinum consumpsisse, dolio intacto. Causa primi est, quia aliquando contingit unum esse grossum, ac viscosum, et siccas habens exhalationes admixtas, et ideo a calore addensari potest, sicut addensatur sal, et sulphur; et si super tale vinum cadat fulmen subtile, et penetrativum, dolium ob sui resistentiam frangit; vinum autem, quia non habet poros, ut penetrari possit, diffunditur fulmen circa exteriores partes, et in crustum addensat, et sic quasi corio circumdat, detinetque vinum ne effundatur; si vero dolium non sit adeo forte, et fulmen non sit subtile, sed grossius, ideoque calidius, non penetrat vas, et ideo tale fulmen non multum laedit dura, et resistentia, sed rara; unde ob nimium calorem, et siccitatem consumit vinum, dolio non laeso, quia non resistit vehementiae fulminis.

Si quaeras, quare animalia percussa a fulmine, faciem inveniuntur habere versam contra impetum fulminis, respondetur causam esse, quia animal naturaliter vertit se ad illam partem unde sentit sibi venire nocumentum, unde quando a vento, qui antegreditur fulmen tangitur, vertit se ad partem fulminis a quo citius interficitur, quam possit caput avertere, et ideo manet conversum ad partem unde fulmen vibratur. Plures effectus vide in Javello in tractatu vi meteororum, capite quarto.

CAPUT V.

De aliquibus ignibus in aere apparentibus.

Ut ab eo-quod frequentius accidit exordiamur. Primo, occurrit de sideribus discurrentibus, seu stellis quas videmus in aere volitare, quae dupliciter generantur. Uno modo, quando exhalatio aliqua tenuis successive extenditur, et accenditur et ita ignis per materiam illam successive aggeneratur, sicque videtur stella discurrens, quia enim exhalatio est tenuis, de facili accenditur, et splendorem exhibet. Alio modo contingit, quia exhalatio, in uno loco accenditur, et deinde motu fertur ad alium locum, aliquando quidem sursum a levitate innata, aliquando deorsum pulsa a frigore secundae regionis, vel alicujus nubis, aliquando ad latus, quando scilicet levitas sursum ferens, et frigus deorsum trudens non ad modum se vincunt, et ita in latus tendit. Quando autem per antiperistasim accenditur talis exhalatio, et quando deorsum fertur, manifestum est gigni infra supremam aeris partem, quia in suprema frigus non est, a quo antiperistasis fiat, et deorsum impellatur exhalatio. Proinde quando

magna istarum stellarum copia apparet, horridi denuntiantur venti tempestatesque, eo quod ad earum generationem exhalationum siccarum copia debet ascendere, ex qua etiam venti gignuntur.

Secundo, generantur in aere ignes quidam, qui dicuntur capree saltantes, cum scilicet materia exhalationis in longum protenditur magis, quam in latum et in lateribus est rarior, ut quasi fila habere videatur, tunc si inflammantur, illa materia videtur saltare propter scintillationem tenuis materiae, et quia in longum protenditur, videtur habere similitudinem caprae, et sic appellatur caprae saltantes, vel certe generatur hoc meteorum, si diversae sint exhalationes disjunctae quidem inter se, sed aliqua subtiliori parte concretae, per quam una alteri ignem porrigat, ut quasi ab una ad aliam saltare ignis videatur.

Tertio, contingit draco volans, generaturque ex exhalatione non admodum calida, nec valde densa, et coagulata, quae dum in sublime ascendit, occurrit aliquando frigidae nubi, et deorsum impellitur, et motu, aut per antiperistasim accenditur, et quia ab impulsione frigidae nubis obliquatur, et flectitur, speciem habet ventris draconis, quia vero subtilior est ex una parte, qua recedit a nube, videtur scintillare, et ignem evomere, ex alia vero parte qua nubem frigidam attingit quasi constringitur, et speciem refert caudae draconis.

Quarto, contingit lancea, et fax; lancea fit quando exhalatio aequali crassitudine in altum porrigitur et inflammatur, et immobilis videtur stare; fax autem, quando conglobatur multa exhalatio aequae distensa, et fit subtilis, ut simul tota inflammatur, tunc subito ardet tanto aliquando splendore, ut noctem velut diem illustret.

Quinto, contingunt aliqui ignes in infima regione aeris; primo quidem in tempestatibus, qui a nautis ignis sanctus dicitur, a Graecis Castor, et Pollux, et Helena. Constat ex exhalatione pingui, et viscosa, inflammaturque agitatione, et motu ventorum, vel per antiperistasim; et aliquando apparet unum, aliquando vero duo. Si in inferiori parte navis appareat, formidabilis esse solet nautis, et infaustae significationis; si vero in antenis, et superiori parte, faustus, et propitius, quia cum illa exhalatio elevatur, signum est non ita turbatum esse aerem, cum jam non impediatur ascendere, ideoque frangitur tempestas. Si vero in inferiori parte appareat, signum est plurimae turbationis ventorum, a quibus impeditur ne ascendat. Aliquando invenitur ignis, qui vocatur lambens, et apparet in capitibus hominum, aut equorum, generaturque frequenter ex sudore animalium praesertim calidi temperamenti, quia incalescente corpore emittit vaporem illum viscosum, et pinguem, qui rarefactus, motu ipso animalis calorem ignemque concipit, qui dispersus per aerem solet capillis inhaerere, et scintillare. Similiter contingit aliquando ignis, qui vocatur fatuus, qui frequenter apparet in coemeteriis, et super capita pendetium in patibulis, quia generatur ex viscosa exhalatione habente partes satis conglutinatas, qualis frequenter ex cadaveribus emittitur, et per antiperistasim frigoris nocturni, vel collisionem, ac motum accenditur, et ad motum aeris movetur modo huc, modo illuc; unde aliquando homines sequi videtur, aliquando praecedere, aut alio tendere secundum aeris motum, ideoque fatuus dicitur.

TRACTATUS IV.

DE COLORIBUS IN AERE APPARENTIBUS.

CAPUT I.

De iride, ejusque significatione.

Inter omnia meteora, quae ex luce ac radiis solis apparent, nullum pulchrius, ac mirabilius est quam iris, de qua Ecclesiasticus, cap. xliii: Vide arcum, et benedic eum qui fecit illum; valde speciosus est in splendore suo. Gyravit coelum in circuitu glorie sue, manus Excelsi aperuerunt illum. De ea agit Aristoteles iii Met. ibique D. Thomaas latissime lect. v, vi et vii. Relictis vero antiquorum opinionibus, et fabulis circa iridis generationem, dicendum est cum Aristotele generari iridem ex oppositione solis ad nubem roridam, quae a parte exteriori sit translucida, ut lumen imbibat, et ex interiori sit opaca, ut nubem reperiatur. Unde definitur iris quod est arcus multicolor in nube rorida, opaca, et concava ex reflexione radiorum solis oppositi apparens. Vnde hujus intelligentia est notandum, quod radius corporis luminosi est triplex, rectus, reflexus, et refractus. Rectus est qui multiplicatur per medium secundum lineam rectam. Reflexus est qui occurrit medio, per quod transire ultra non potest, sed redit in seipsum, vel in partem contrariam, aut obliquam, sicut quando radius lucis cadit super speculum et reflectit. Refractus est qui non habet incesum rectum, nec reflexum, sed veluti decidentem, et fractum, quia ratione medii crassioris franguntur radii, et ita solet apparere luminosum, aut coloratum

majus, ut quando astra videntur majora in caligine, aut quando videtur lignum tortuosum in aqua. In omni autem corpore plano, et terminato, ut inquit Aristoteles citatus, refrangi potest radius. Dicimus autem corpus planum, et terminatum, quod ex una parte, scilicet anteriori est diaphanum, seu tersum, ex alia parte, scilicet ex posteriori est opacum, sicut videmus quando specula ex parte anteriori sunt posita, et tersa, et ex parte interiori sunt opaca ut ubi fiat refraction, et reflexio lucis, aut eioris, et aliquando corpus aliquod diaphanum fit speculum ex profunditate, seu tenebrositate, quam habet a parte interiori, sicut aqua nimis profunda et umbrosa. Ad refractionem tamen lucis non requiritur semper, quod corpus in quo fit refraction, sit plene speculum, sed sufficit quod medium reddatur crassius, ut ibi fragantur radii, sicut in guttis elevatis ab aqua refranguntur radii solis, et efficiunt varios colores, fit enim refraction, quando opacitas, seu densitas medii non est tanta, ut reflexionem causet, est tamen talis, ut non permittat radium transire unitum, sed frangit illum.

Igitur circa iridem duo explicanda sunt. Alterum de coloribus ejus: alterum de figura est semicirculi. Circa colores advertendum est, quod ad illos concurrunt duo, scilicet sol oppositus nubi roride, et nubes habens partes roridas, seu diaphanas ex parte exteriori, ex parte autem interiori densas, seu opacas, tunc enim radius solis feriens ex directo nubem, refrangitur in corpore illo diaphano, et terminato, quod est nubes rorida veluti in quodam speculo recipiente lucem, et refrangente illam; unde ut contingat iris, debet nubes esse opposita soli. Quia vero lux taliter refrangitur in guttis illis roridis, ut densitate ipsa medii,

et opacitate nubis modificetur, et non maneat lux pura, ideo apparet ex illa luce sic refracta color, quia lux modificata est color, et non manet pura lux.

Quod si quaeras, an colores sint in nube ipsa sicut in subjecto, an vero in partibus roridis quae fluunt ex nubent faciunt ipsam esse corpus speculare, respondet D. Thomas in Meteor. lect. hi, digressionem de coloribus iridis, dub. iv, quod sunt subjective in partibus roridis, seu guttulis cadentibus non in ipsa nube, quia in illo subjecto sunt colores, ubi sunt actu principia eorum, principia autem colorum iridis sunt radii incidentes in partes roridas nubis, seu in diaphanum ipsarum partium terminatum aliquo modo per opacum nubis, ergo in illis sunt sicut in subjecto et non in nube, licet visui appareant esse in nube, quia propter nimiam distantiam non discernit oculus guttae illas roridas a nube, quia quando unum corpus videtur juxta aliud a longe, videntur ambo veluti in eadem superficie; unde aliud est subjectum talium colorum quod est illud ubi refrangitur radius luminosi, aliud est locus in quo videntur a sensu, scilicet nubes ipsa propter distantiam, ob quam visus non discernit inter unum, et aliud.

Quaeres secundo, quae sit causa varietatis colorum iridis. Respondetur, tres praecipue colores in iride videri, scilicet puniceum seu flavum, viridem, et purpureum. Quorum causa est haec, quia radius lucis refractus ab exigua opacitate, causat colorem puniceum seu flavum; refractus vero a mediocri opacitate facit viridem; refractus vero a majori, facit purpureum, eo quod magis accedit ad nigredinem; licet aliqui e contra censeant, viride magis accedere ad nigrum, et ideo fieri in opacitate densiori, nu-

bes autem in parte exteriori subtilior est, et magis translucida, ideoque ibi causatur flavus color, quia fit refractio in perspicuo minus denso, in parte media mediocris est opacitatis, in parte vero interiori meioris : unde in media parte fit viridis, et aliquando caeruleus, si sit satis humida, et minus densa, in ultima purpureus. Sic explicat D. Thomas lect. vi tertio Meteororum dicens, quod ubi est fortior, et intensior actio luminosi in nubem propter minorem distantiam, ibi clarus color solis mutatur in puniceum, et talis refractio fit in prima circumferentia, seu peripheria nubis; refractio autem facta in secunda peripheria est debilior, et facit viride, in tertia autem circumferentia alurgus seu caeruleus aut rubens ; nec sunt plures calores principales in iride, quia nec plura loca ubi fiat refractio.

Quares tertio, an hi colores sint veri, vel apparentes. Respondetur, quod colorem esse verum, potest dupliciter accipi. Uno modo, quod ly verus sit idem quod naturalis, seu permanens in subjecto perfecte in eo habens esse, et ly apparens sit idem quod per modum transitus, et imperfecte existens: alio modo ly verus potest sumi, prout dicit essentiam ipsam coloris, sive perfecte, sive imperfecte existat. Dico ergo, quod primo modo colores iridis non sunt veri, sed apparentes prout ly verum opponitur apparenti, quia solum ex modificatione lucis ibi apparent, non ex mixtione primarum qualitatum. Secundo vero modo, colores iridis sunt veri, quia colores iridis habent essentiam, et formam coloris, quae resultat ex lumine, quae est vera causa colorum, quia ex ejus participatione colores fiunt; unde et sensus non fallitur in coloribus dijudicans eos esse colores ; constat autem quod color secundum verita-

tem est objectum visus: ita sentit D. Thomas lect. m, dub. m.

Circa figuram iridis multa tractant perspectivi, quorum rationes examinare ad praesens non spectat. Solum breviter dicimus, quod sole existente in oriente, vel in occasu si fiat iris in nube sibi opposita apparet semicirculus, quia tunc partes roridae nubis in quibus fit iris maxime apparent ipsi soli, quia maxime sunt ei oppositae, et ideo sol tunc emittit radios directe in totum horizonem sibi oppositum, quod tegitur a nube, et cum horizonte habeat ad modum semicirculi, consequenter radii directe, et ex opposito emissi a sole in illum ad modum semicirculi tenduntur, unde cum impingunt in nubem roridam, tegentem semicirculum consequenter efficiunt colores in guttis, quae sunt prope nubem, quia iridi ex directo sol opponitur, non vero his quae sunt prope terram, quia ex directo tunc non respicit terram, ideo non fit color in nube, et in terra, sed solum in nube, et in roratione, quae directe a sole aspicitur, ubi radius non frangitur, licet aliquando iris non videatur habere pedem in terra, quia pars illa directe a sole aspicitur, ut claudens horizonem. Si autem sol sit elevatus ab oriente, aut ab occidente, tunc si fiat iris circa horizonem non apparet semicirculus, quia tunc sol directius respicit terram quam horizonem, et ideo nubes existens circa horizonem rorida magis ei occultatur, quia minus ei opponitur, corpus enim quanto magis opponitur luminoso, tanto magis ei apparet, et ab eo illustratur. Notandum est autem, quod aliquando potest duplex iris simul causari, idque dupliciter; primo, existente sole in meridie, si ponatur nubes rorida ex parte occasus, et alia ex parte orientis tunc efficitur duplex iris ex emissionem radiorum in .diversas ih-

las partes, tunc autem valde exigua apparebit, quia sol non est eis perfecte oppositus. Alio modo potest causari duplex iris in eodem situ, scilicet in oriente, vel in occidente. Ratio hujus est, quia contingit aliquando esse duplicem nubem roridam in una parte, una altior alia, et in unam directe emittens radios sol efficit iridem: iris vero causata in tali nube causat aliam in sibi vicinam veluti in speculo, quia in tali situ ponitur, ut in eam possit emittere radios suorum colorum, unde talis iris debiliior est in ultima quam in prima, quia non fit ex re-percussione lucis directe, sed ex re-percussione radiorum, seu lucis jam modificatae in prima, et quae erat color. Potest autem fieri arcus etiam a luna, et aliquando visus est licet raro; non tamen habet plures colores, sed unum scilicet album, quia lux lunae valde tenuis est, unde non ita profunde penetrat nubem, sed in exteriori superficie solummodo candorem illum aspergit similem ipsi luci lunae, quae candida videtur.

Circa significationem iridis dicimus habere duplicem significationem naturalem, et ex instituto naturaliter significat duo. Primum est pluviam, quia cum nubes rorida sit, resolubilis est in aquam, et sic significat pluviam, quae est nubis resolutio. Secundo, significat de proximo non futuram magnam pluviam. Cujus ratio redditur a D. Thoma quodlib. iii, a. xxx, quia magna pluviae inundatio solum contingit, quando nubes sunt valde gravidae, et copiosa vaporum multitudine nigrescentes, tunc autem nubes densa non est ad recipiendos radios solis quin potius veluti corpus omnino opacum eis resistit; quare oportet nubem generantem iridem, non esse ita nigram, et opacam, sed translucentem, sicque non magnae pluviae effectricem.

Ex instituto autem Dei, significat iris non amplius futurum diluvium universale in terra, ut patet Genes, ix, ubi Dominus dicit ad Noe: Arcum meum ponam in nubibus, et recordabor fcederis mei vobiscum, et non erunt ultra aquae diluvii: Quod autem ex instituto hoc significet, patet quia ante diluvium erat iris, nec tamen significabat diluvium non futurum; licet non defuerint aliqui, qui putarunt non fuisse ante diluvium arcum in nubibus, decepti tamen sunt, cum naturaliter in nubiorum sol exprimat illos colores.

CAPUT II.

De varietate colorum aeris, itemque de halo, seu corona, voragine, et hiatu.

Varios in aere colores ex lucis re-percussione consurgere quotidiana nobis experientia demonstrat, quae nubes aliis, atque aliis coloribus illustrari videmus; hi autem colores non ex mixtione primarum quatuor qualitatum, sed ex reflexione luminis in addensatum aerem, aut vaporem gignuntur. Unde eorum materia est vapor, aut exhalatio, seu aer addensatus, in quem radii impingunt; efficiens est luminosum radios emittens; forma est lux varie modificata, et recepta in illa materia, partimque ex diversa receptione in materia, partim ex diverso aspectu luminosi oriuntur colores. Igitur si id, in quod incidit lux in aere, est valde densum, apparet veluti umbrosus, et niger color; si autem densum aliquantum sit, et simul humidum appareat (ruleus, soletque signum esse pluviae), quia coagulationem vaporum testatur, si adhuc autem minus densum sit medium, purpureus color efficitur qualem praecipue videmus in occasu solis ex tenuitate lucis, et exhalationum

generari. Si tenuiores adhuc sint exhalationes, apparet puniceus color, nonnunquam vero albus, seu argenteus color videtur, nonnunquam aureus; causatur enim candor in nube ex multitudine lucis receptae in nube, quae exhalationes habet plures, et minus humorum; unde tales solent apparere nubes circa meridiem, aut fervorem solis; aureus autem fit ex receptione radiorum solis directa, et multitudine lucis quando materia non nimis densa, et humida est; unde nec pluviam designat.

Apparet autem aliquando circa solem, aut lunam, vel etiam astra fulgentiora, circulus quidam, aut corona cingens astrum, quae a Graecis halo dicitur, et differt ab iride, quia iris est semper semicirculus, halo vero est circulus plenus. Fit autem halo, quando exhalatio, aut nubes aequali densitate circa astrum spargitur, tunc enim radius astri rectatendere non valens ob densitatem medii, intercidit, seu refrangitur, diffunditurque circa extremitates orbicularis densitatis, ideoque varii colores in ea resultant, quibus astrum cingi videtur, et corona dicitur, quae tamen aliquando deficiente materia, seu exhalatione integre non opparet. Si corona addensetur, signum est pluviae, quia multitudinem humorum vaporum, a quibus addensantur, id testatur. Si ab una, vel pluribus partibus dissipetur, ventos, e quibus talis dissipatio fieri incipit, designat. Si tota simul evanescat, serenitatem indicat ob purificationem aeris ab huiusmodi exhalationibus.

Contingit autem aliquando, quod nocte circa lunam, aut astrorum lumen, multe exhalationes constipatae in sublime ascendant, quae in medio densiores sint, et ex parte extremitatum rariores, talesque obscurantur in medio, illustrantur vero

in extremis, unde referunt similitudinem foveae, quae si magna sit, dicitur vorago, si parva hiatus. Ratio est, quia quod est obscurum, videtur nobis remotius, aut profundius quod vero magis illustratur, ac nitet, videtur propinquius, eo quod candidum magis movet visum, unde et pictores si antrum, aut profunditatem aliquam volunt depingere, nigro, umbrosove colore utuntur appposito circa illum albo.

CAPUT III.

De virgis, et parheliis.

Virgae generantur circa latera solis, quae designantur ab Astrologis septentrio, et auster. Quando ergo ex latere solis ponitur aliqua nubes habens aliquas densas, et alias raras, quae proxime possit in aquam resolvi, si talis nubes perpendiculariter feriatur a radiis solis efficitur similitudo virgarum, quae variis coloribus imbuuntur ob refractionem in nube illa rorida, et densiori, quia radii solis ad nubis cavitatem se accommodantes perpendiculariter versus terram refranguntur penetrando nubem, et ideo figuram virgarum, et colores in illis efficiunt. Notant tamen aliqui, quod dupliciter contingunt huiusmodi virgae, aliquando enim nubes non est continua, sed foramina habens ad modum panni perforati, et transeuntes radii solares per huiusmodi foramina, refractique ab aliquibus vaporibus existentibus in foraminibus nubis, causant similitudinem chordarum, quae visui nostro apparent, tanquam virga³, aliquando vero nubes est continua, sed rarior in aliquibus partibus, quam in aliis, et radii solares penetrantes nubem in partibus raris, efficiunt virgas aliquando virides, aliquando puniceas, aliquan-

do nigras, prout dominatur lux, et modificatur in illa materia.

Parhelii autem nihil aliud sunt, quam imagines solis in nube aliqua expressae, quae traductae ad nos plures soles videmur aspicere. Contingit autem sic, quando ad latera solis occurrit nubes rorida, seu quae in aquam proxime resolvatur, et habet aequalem densitatem, similiterque ex parte exteriori est translucida, et diaphana, ex parte vero interiori terminata, taliter quod se habeat ut speculum, sol imaginem suam in eam imprimit, sicut in speculo, et ex eo quod est aequae densa perfecte refert imaginem solis, et quia radii illi non refranguntur, quia ferit illam eo modo, quo speculum, quod nos ponimus contra solem, aut in obliquo ad latus ejus, et similitudinem solis ostendit, aut etiam sicut in pelvi aquee videmus eclipsim solis, quia ibi ejus imago apparet effigies, et imago solis, non autem colores, sicut in iride, et ita apparent nobis aliquando duo soles, aliquando etiam tres, si in duplicem nubem habentem illas condiciones cadant radii solis, aut si ex una nube reflectatur imago ad aliam, sicut ex uno speculo ad aliud. Potest etiam fieri hujusmodi imago, et generatio parheliorum circa lunam; sic enim refert Plinius libro tertio, capite trigesimo secundo, tres aliquando lunas simul visas. Narrat autem Aristoteles lib. de meteor. capite secundo, aliquando conspectos fuisse parhelios apud Bosphorum tempore meridiano, et durasse usque ad solis occasum. Rarius tamen contingit fieri parhelios existentes sole in meridie, sed ascendente ab ortu, aut vergente ad occasum, quia cum sol est in meridie emittens directe radios ad terram densitatem nubium ad hujusmodi parhelios aptam dissolvit, nec debet nubes esse infra solem, aut valde pro-

pe, sed quasi oblique illum excipere, alias dissipabitur ab ejus fervore.

TRACTATUS V.

DE VENTIS.

CAPUT I.

De materia, et causa efficiente ventorum.

Varie circa generationem ventorum Philosophi antiqui opinati sunt, qui tamen penitus naturam eorum non penetrarunt, quia vel impetum aeris, vel agitationes ejus, aut fluxum, ventos esse putaverunt. Illud tamen praesupponendum est, ut certum, non quemlibet aeris motum appellari ventum, quando enim manu, aut flabello aerem expellimus, quando cymbalis crepantibus, aut tormentis bellicis ingenti strepitu aer concutitur, motus aeris causatur, non tamen ventus. Igitur secundum Aristotelem ii meteor. lect. vii; n. p. D. Thomam et sequentibus, materiam ventorum est exhalatio sicca, et calida, non tamen debet esse taliter calida, et sicca, ut sit inflammabilis, quia non debet esse viscosa, aut pinguis, sed debet esse terrestris, et ideo participare qualitates terrae quales sunt frigidum, et siccum, propter quod ab aliquibus dicitur, quod exhalatio illa debet esse frigida, et sicca, quia considerant qualitatem, quam habet e terra, et quam a secunda aeris regione, a qua repercutitur, participat; ab aliis autem dicitur calida, considerando calorem extrinsecum, quem habet ab elevatione solis, a qua subtilizatur. Nec tamen negandum est, exhalationes istas habere vapores admixtos, tum quia

flspee m&ri exoriuntur venti, a quo licet exhalationes consurgant propter ejus salsedinem, et terrenae concretionis admixtionem, tamen non purae exhalationes, sed mixtae vaporibus eleuantur ; tum quia venti e mari exorti humidi solent esse, et aliquando pluvias generant, et nubes congregant, quod sine mixtione vaporum fieri non possot. Quod autem materia ventorum sit exhalatio praedicta, multis signis probat Philosophus. Primo quidem, quia eo tempore maxime vigent venti, quando multitudo hujusmodi exhalationum suppetit, ut in vere, et autumnno, et matutino tempore sole oriente, quo commovetur aer, quia tunc exhalatio a terra ascendit ob solis ortum, et similiter igneus color aeris sole occidente, et etiam cometae ventos denuntiant, quia ex siccis exhalationibus generantur sicut color ille, et ipsius cometae. Secundo, ab effectu, quia venti exsiccant, quod non facerent, nisi ex materia sicca constarent, et ideo pluviae cessare faciunt ventos, quia humectant, et infrigidant siccam illam, et calidam exhalationem, quae erat materia ventorum. Et rursus cessante pluvia solet ventus incipere, quia cum pluvia ceciderit terram humectat, et tunc exhalat terram exhalationem siccam, sicut si in vas plenum cinere infundatur aqua, exhalatur multum a cinere, ex illa autem exhalatione facta a caliditate solis generantur venti, quia talis est eorum materia.

Circa motum ventorum, et vim a qua cientur, magna difficultas est id perfecte explicare, occulta enim valde causa est, in tantum quod peculiariter Deo attribuitur in Sacra Scriptura, ut Ps. cxxxiv. Quia producit ventos de thesauris suis. Difficultas autem in eo est, quia motus ventorum non est sursum, nec solum deorsum, sed in obliquum, quod

exhalationi non competit, nec ex principiis materiae, ex qua constat, quae est substantia terrena, quae deorsum gravitat, nec ex calore solis, qui sursum attrahit; et est similis difficultas illi, quam infra tractabimus de fluxu, et refluxu maris. Cum ergo tria concurrant ad ventum, scilicet aer, in quo fit agitatio, et vis in obliquum faciens impelli has exhalationes, et ipsum aerem, dicimus huic motui duplicem causam assignari. Prima est, influxus astrorum, et praesertim solis, et lunae; nam sicut ex impressione lunae mare fluit, et refluit, ita ex impressione ejusdem, aut aliorum astrorum obliquatur exhalatio, et truditur in haec inferiora. Secunda causa, frigiditas secundae regionis ad quam aliquando exhalatio, quae pertingit est satis subtilis, ac viscosa, et pinguis multum in se caloris suscipiens, et tales eleuantur ultra secundam regionem, nec eis obsistere potest frigiditas ejus, aut inter nubes includuntur, praestantque ignitis meteoris materiam ; aliae vero exhalationes magis terrestres sunt. Et ideo ab illo frigore addensantur paululum, et deorsum triduntur, nec permittuntur sursum ascendere. Cum autem ipsae calore sibi impresso a sole, vel ab alio astro sursum conentur, fit ut tali agitatione obliquentur, et aerem agent, tanta nonnunquam vi, ut arbores, domosque evertant, nimirum propter multitudinem exhalationum confestim ascendentium, et addensatarum ab illo frigore secundae regionis, a quo deorsum aguntur. Correspondet etiam impetus major, ac minor ventorum vehementiae, quae ab astris sursum eleuantur exhalationes illae terrestres, et condensabiles a frigore secundae regionis. Fatendum tamen est multas alias causas nobis occultas ad ventorum motum concurrere, haec tamen pro-

babilius a Philosophis sunt cognitae.

CAPUT II.

De numero ventorum, eorumque proprietatibus.

Egimus in praecedenti capite de ventis secundum communem eorum rationem, de aliquibus enim particularibus ventis, qui magis turbines, quam venti dicendi sunt, infra agemus. Nunc autem de numero ventorum, juxta hydrographiae rationem, ac eorum, qui artem nauticam colunt, agendum est. Igitur principales venti sunt, quatuor qui ex quatuor angulis coeli oriuntur, et spirant; dividitur enim mundus in quatuor partes, scilicet orientem, et occidentem, meridiem, et septentrionem: ventus ergo ab oriente spirans vocatur subsolanus, ab occidente favonius seu zephxjms, a meridie auster, a septentrione septentrio, seu ootus. Has quatuor partes duplicant nautae, significantque octo partes coeli, unde venti spirant, et tales partes vocant rutnbos. Deinde, istas octo partes iterum duplicant, et intermediis designant alias octo, quas vocant medias partidas, et in ultimo has sexdecim partes iterum duplicant, quia inter media secant, quas vocant quartas, sicque fiunt triginta duo venti a triginta duabus coeli partibus spirantibus, prout latius in acu nautica, et hydrographiae circulis scripti videntur, et quidem sexdecim ventorum propria nomina sciuntur, aliorum non ita; quae tamen ad praesens describere taedio esset, et oneri.

Observandum tamen est, aliquos esse ventos, qui provinciales dicuntur, eo quod incertis regionibus agnoscuntur, et ultra non transeunt sicut Athenis teste Plinio lib. ii, cap. XLm, flat scyro, qui reliquae Grae-

ciae ignoratur. Et aliqui venti sunt, qui principaliter dominantur, et infestant regionem aliquam, sicut Calabriam yapix, Galliam circius, atobulus Rutiam, ut ait Seneca libr. v natural. quaestionum, cap. xvn. Alii autem venti sunt, quos Graeci etesias, hoc est, anniversarios vocant, eo quod singulis annis certis temporibus spirant, sicut in ortu Orionis contingunt venti intolerabiles, ut dicit Aristoteles in meteor lect. ix, apud D. Thomam, et in canicularibus diebus post ortum canis, venti quidam solent spirare, quos a nomine anniversario etesias vocant. Similiter post tropicum, seu conversionem solis aestivalem, quando facto solstitio in junio in signo Cancri convertitur sol versus Capricornum stant venti boreales. Cujus ratio redditur a Philosopho loco citato, quia boreales venti flant a locis, qui sunt sub polo arctico seu septentrionali, in quibus est magna nivium, et aquarum copia, haec autem magis liquefiunt a sole post solstitium seu post tropicum, aut conversionem aestivam, quam quando ad nos appropinquat in vere aut in ipso solstitio seu tropico aestivo, quia sol majorem effectum imprimit post solstitium, quam antea, eo quod diutius duravit calor ejus in terra, et magis dispositae materiae dominatur, quam quando ad nos ascendit, vel etiam in ipso solstitio; et ideo tempore caniculae sunt maximi calores, quod est post solstitium, et tunc liquefactis pene nivibus. Septentrionis exhalatur copia spirationum, eo quod nives multam concretionem terrenam habent, et sic flant venti.

Circa ventorum proprietates notandum est, quod illae spectari possunt, vel penes principia substantialia, ex qua constant, vel penes id, quod a sole, et sideribus habent, vel penes regiones, unde spirant, et per quas transeunt. Primo modo ventis

competit esse siccos, et frigidos, sicut ipsa terra est, unde elevatur exhalatio, et si habent admixtos vapores, qui elevantur ab aqua, habent etiam ex hac parte esse humidi, et frigidi. Secundo modo venti sunt calidi, et sicci, et si habent admixtum vaporem calidi, et humidi, calore extrinsecus a sidere impresso, sicut aqua calida est ab igne. Tertio modo diversis ventis diversae competunt proprietates, nam septentrio est frigidus, et siccus, quia ex locis frigidissimis spirat, et plenis nive, unde et serenitatem inducit, quia ob frigiditatem suam dissipat humidum vaporem, prohibetque ne resolvantur, in aquam; et similiter terram constringit ne emittat ex se humidos vapores; et quia minus tortuosum, et obliquum statum habet directe tendens per nubes, secut illas, et dissipat, non cogit. Dicitur tamen septentrio in aliquibus locis, ut apud Gyrenem, et Hellespontum, pluviam creare. Auster est calidus et humidus, quia oritur in meridie et transit per mare, quod ob salsedinem calidas spirationes excitat, cogit etiam nubes, et pluviam inducit propter oppositam causam a septentrione; licet in Africa dicatur nubes dissipare. Subsolanus est calidus et siccus propter praesentiam solis a quo movetur, et a quo exsiccatur, et calefit illa exhalatio. Denique, zephyrus est humidus et frigidus, quia sole accedente ad occasum, unde hic ventus spirat, remanet exhalatio ejus frigida, et ob solis absentiam non exsiccata, sed humida. Ex his autem qualitatibus sequitur in ventis, quod alii salubres sint hominibus, alii noxii, variosque morbos inducant, maxime enim salubres sunt septentrio, et zephyrus, seu favonius, auster vero noxius, et veluti corpora dissolvens, quia causat putredinem ob calidum et humidum, quod preestat.

CAPUT III.

De turbinibus, ecnephiae, typhonis, et praestere.

De his agit Aristoteles in initio tertii meteororum. Sunt autem turbines istis ceteris omnibus periculosiores, ac formidabiles ob nimiam violentiam, qua obvia quaeque prosternunt. Igitur ecnephias generatur ad modum fulminis, quando scilicet multa exhalatio spissa, et minus subtilis intra nubem cavam congregatur, fit tunc, ut motu, aut antiperistasi incalescat, ac majorem libertatem quaerens e nube segregetur, eamque dirumpat more fulminis, nisi quod incensa non est sicut fulmen, et ita deorsum impellitur magna velocitate, et violentia propter fortitudinem frigidi segregantis, ut inquit D. Thomas in Meteoror. lect. i, sub aequinoctiali a nostris nautis turbo nonnunquam visus est magno ipsorum periculo. Dicitur autem ex tali turbine asperginem aquae calidae profluere, quae vermes gignit, vestesque putrefacit.

Trophaeo autem, seu typho generatur eo modo quo ecnephias, nisi quod rotato circulo movetur; quando enim ex diversis nubibus, aut diversis partibus ejusdem nubis flatus erumpunt, et conglobantur inter se, ac impinguntur, eo quod a frigiditate loci per angustam nubis scissuram expellitur flatus, et ad aliud corpus, seu flatum reperiuntur, fit ut illi flatus durante tali pugna retorqueantur inter se, ac vorticem efficiant, sicut videmus, quod in angiportis, et angustis viis pulvis rotatur a vento, et in fluminibus vortices efficiuntur ab aqua impingente ad saxum aliquod. Talis igitur flatus maxima vi segregatur, et excussus a nube ob fortitudinem frigidi segregantis per antiperistasim,

non tamen incendientis illum,"et in gyrum contortus dicitur typho ; qui tantam vehementiam discurrit, ut saxa, et arbores secum rapiat, ac nonnunquam navigia integra in altum eleuet a mari, gyro illo ea involvens. Quod si tales flatus, vel antiperistasi, vel percussu, contingat aliquantulum inflammari, dicitur ille turbo praester, sternens et comburens omnia; differtque a fulmine, eo quod fulmen plus de igne habet, et de flatu minus, hic e contra plus flatas, minus ignis corrumpit; et etiam, quia fulminis materia subtilior est, quam istius. Observandum tamen est, ad has tempestates excitandas multum conducere quorundam siderum influxus, in quorum ortu frequenter stellae accidunt, ut in ortu Orionis, Hyadum, et Aquarii; sicut etiam loca quaedam sunt, quae maxime infestantur procellis, ut promontorium bonae spei, et ille maris tractus, quo a Sina in Japonem itur.

TRACTATUS VI.

DE METEORIS HUMIDIS GENITIS IN AERE.

CAPUT I.

De nube, et pluma.

Nubes principium sunt omnium concretionum humidarum aeris, sicut optime notavit D. Thomas in cap. xxxvn Job circa illa verba: Numquid nosti semitas nubium magnas, et perfectas scientias? Materia ergo nubium est vapor calore solis, aut aliorum astrorum elevatus. Hinc dum ad mediam aeri regionem pervenit, tum ob debilitatem radiorum solis, quorum reflexio illuc non attingit, tum ob frigus illius secundae regionis condensatur, et talis vapor addensatus dicitur nubes.

Quia vero ex eis vaporibus aliqui habent partes raras, et aerreas, facile in aeris naturam permutantur, aut etiam ventis deserviant exhalationibus permixtis; alii vero graviores sunt, et ex his generatur pluvia, unde non omnes nubes in pluviam resolvuntur, sed multae in aerem, aliae in ventos ob exhalationes admixtas, aliae in nebulas, et caligines diffunduntur, ut postea dicemus.

Igitur cum pluvia nihil aliud sit, quam nubes in aquam resoluta, quaeres primo, quae sit ratio, cur pluviae minutim cadant, et non tota simul effundatur e nubibus, cum naturali gravitate, ac pondere, sic videretur fieri debere. In quo videtur peculiaris Dei providentia relucere, sicut Scriptura sacra testatur Job xxv, ubi dicitur: Qui ligat aquas in nubibus suis, erumpant pariter deorsum. Respondetur causam hujus esse tenuitatem vaporis a modico, et nimis violento frigore addensatam, tunc enim paulatim addensatur vapor, et in aquam convertitur; unde et paulatim decedit, et non tota simul ruit, et sicut insectundae nubes, quae in aerem convertuntur, non simul secundum omnes partes, sic multo melius quando in aquam convertuntur, quae crassior est, et majorem requirit densitatem convertuntur paulatim, et minutim in aquam, non simul. Addo etiam, quod nubes ipsa ex sui dispositione veluti stillicidium quoddam est ob partium suarum raritatem modice addensatam, unde et aquam stillatam dimittit, et consequenter minutim, et non simul.

Illud tomen advertendum est; majores, crassioresque guttas generari ob majoris frigoris vim, quae nubem magis addensat, et consequenter densiores guttas aquae facit, quod frequenter contingit in aestate, quia tunc ob calorem circumdantem nubem, per antiperistasim in

lenditur frigus; & consequenter ad-
densatur aqua, fiuntque gutteecras-
siores.

Secundo quaeres, cur imber cum
magno strepitu, et impetu desoen-
dit, quod et Dominus cum admira-
tione interrogavit Job xxxvi : Quis
dedit vehementissime imbri cursum,
aliquando vero sensim sine strepitu
illabitur, quasi aqua ex stillicidiis
eliquata. Respondetur causam ve-
hementiae impetus, esse frigus oom-
primens partes nubis, et cum vio-
lencia in eas intrans, tanto autem
violentius et fortius intrans, quanto
major est caliditas frigiditati resis-
tens, eamque nitens expellere, tunc
enim ob contrarium vincendum
cum majori violentia nubem ingre-
ditur, et comprimens fortius ejus
partes eum majori impetu facit eam
resolvi, sicUt quando fortiter com-
primitur ex Spongia atrt panno
madefacto, copiosius, et fortius
descendet aqua; compressio autem
nubis a violentia frigoris fit, cujus
signum est, quod inestate quando
est major caliditas, et frigus violentius
nubem intrat, impetuosius des-
cendit imber; et similiter grando,
quia generatur ex frigore violento
per antiperistasim caloris circum-
dantis descendit impetuose. Deser-
vit etiam ad hujusmodi impetum
vis ventorum, quia impulsae exhalationes
eadem vi secum deferunt
aquam, sicut in magnis tempesta-
tibus videmus. E contra vero quia
quando generatur nix, non est
caliditas circumstans, ratione cu-
jus violente frigus comprimat nu-
beto, 9ed libere in eam ingre-
ditur, et congelat, inde est quod
sine impetu descendit, nisi ab
aliquo vento nimis impellatur, quan-
do vero nubes est remisse calida,
ita quod non multum resistit frigori
comprimenti, sed facile penetrat
partes nubis, blande quoque com-
pressa nubes a tali frigore paulatim

decidit, ac sine strepitu. Ex quibas
patet, quod ad pluviam genera-
dam, vapores debent esse calidi; et
ita calidiores vetiti, ut australes so-
lent pluviam generare.

Quaeres tertio, an naturaliter sit
possibilis, talis aquarum inundatio,
quod universale diluvium possit ef-
ficere. Fuisse prffiter universalem
cataclysmum inundationes alias,
partim ex pluviis, partim ex maris
eruptione constat ex scriptoribus
historicis: et unam extitisse ante
universale diluvium tempore Enos,
quffi tertiam terrae partem perdidit
refert Genebrandi chronographia,
et plures alias referunt S. Augusti-
nus xviii de civitate, cap. vm et x,
et S. Isidorus lib. xiv originum, cap.
xxn. Respondetur tamen non pos-
se naturaliter tantam fieri inundatio-
nem aquarum, ut universale indu-
cat diluvium. Ratio est, quia dispo-
sio naturalis totius universi non or-
dinatur ad ejus destructionem, aut ad
destructionem ordinis universi, qui
ex elementorum dispositione constat,
quare nec facultas in natura, ut to-
tam terram aquis perdat, et ejus
compositionem et ordinem dissol-
vat, et ideo Deus in coelesti corpore
tot astra, quorum virtutes, et effec-
tus sibi adversantur protulit, ne si
omnia ad eundem effectum conspi-
rarent, totius hujus inferioris mundi
ordinem dissiparent. Fuit ergo uni-
versale diluvium speciale Divinae po-
testatis opus, sic agentia naturalia
disponentis, ut ultra suam natura-
lem potentiam in mortales omnes
desffiviret.

Quffires quarto, quae sit causa
aliquarum pluviarum, quae prffiter
usitatum cursum extraordinari, et
prodigiosi sunt, ut quod pluatur san-
guine, lacte, ranis, pisciculis, ali-
quando decidat ferrum, et lapides.
Respondetur res istas ordinari ex
dispositione Divina ad inducendum
hominibus terrorem. Potest tamen

aliquarum reddi naturalis causa; sanguine enim, et lacte aliquando pluit, non quia veram formam sanguinis, et lactis habent hae pluviae, sed colorem solum, et apparentiam, quod contingit vel ex eo, quod ex locis cruento humore madidis sol vapores elevat, qui colorem illum retinent, sicque pluviam illo efficiunt, vel quia ex forti aliqua decoctione ab igne, seu calore intra nubem incluso, vapores habentes admixtas partes fumosas, quae facile colorem recipiunt, in ruborem permutantur, aut in candorem, ex eo quod humidiores partes resolvuntur, et manent clariores, sicut nix, quae aliquod concretionis terrestris habet etiam candorem recipit. Ranae autem, aut pisciculi, videntur aliquando decidere, aut quia ab aliquo violento turbine elevantur, et postea decedentes pluere illis videtur, aut quia intra humidum, et calidum nubis, tale temperamentum aliquando concurrit, sicut in paludibus ad generanda huiusmodi animalia, praesertim quando viscosus humor, ex quo communiter in aqua generantur includitur in nube.

De praesagiis autem temporum, et signis pluviae videri potest Plinius lib. xviii naturalis historiae, cap. m; Javelus tract. m meteor. cap. ii; Conimbricenses tract. vn, c. m, ubi late de huiusmodi signis agunt, nos brevitatis causa, quia res est non multi momenti, omittimus.

CAPUT II.

DE NIVE, ET GRANDINE.

Nix generatur e nube, quae ab excellenti frigore congelatur et ideo nix siccior est, quam pluviae, quia frigus dum congelat, et constringit, humorem expellit. Contingit autem sic. Quando nubes habens plures

partes aereas admixtas per aerem spargitur, frigus excellens, quod tunc viget, ingreditur partes illas nubis, et cum resolvi debeant partes ejus in aquam, ab excellenti illo frigore congelantur, et duriores aqua efficiuntur. Quare vero non omnino rigescant, sicut aqua gelata, statim dicemus. Causa ergo efficiens nivis est frigiditas excellens sparsa per nubem, non admodum obscuram, sed claram, congelans, et adunans partes nubis, quando debent resolvi. Generatur autem nix in media aeris regione, ubi frigus majus est, et in illis regionibus, quae non multum incalescunt radiis solis, unde in montibus altissimis perpetuo nix conservatur, et gignitur ob excellentem algorem talium regionum; et quia illuc non pervenit radiorum solis reflexio fere nunquam siccitatem sentiunt, et similiter in partibus septentrionalibus, ubi oblique solis radii feriunt, perpetuo fere generantur nives.

Nix est candida et mollis. Causa candoris ejus est multiplex. Primo quidem, quia propter claritatem nubis e qua generatur, multum participat de luce, quae principium est candoris in corpore terminato, quod coloris est susceptivum, sicut aqua quae diaphana est, si terminetur et solidetur per gelu, redditur alba. Secundo, propter partes aereas, quibus abundat nix, tales enim spumam generant, unde et Aristoteles ii de generatione animalium, cap. n, nivem spumam appellat, spuma autem de se alba est, et si adjungatur ei excellens frigus, intensior candor generatur, quia frigus candoris parens est, ut in hominibus septentrionalibus videmus, et quando laxior est spuma, tanto albior apparet nix. Dicitur tamen nix vetustate rubescere, ut in quinto de histor. animal, cap. xix refert Aristoteles, quia partes aerae, tempore consu-

imintur, redditurque illa mixtura qualitatum, quae ruborem referat. Causa autem quare nix sit mollis, est quia calidum vaporis in nube non simul expellitur a frigore, sed successive, et ideo non permittitur omnino rigescere calido repugnante, et sic remanet aqua addensata, sed non omnino rigida sicut gelu, sed mollior. Item etiam, quia intrans nubem vapores illi, qui non habent admixtum multum de terrestri concretione, et sic vapor ille est nimium subtilis; ut autem geletur, et indurescat aqua, debet esse crassa, et terrestres habens concretiones, quo enim subtilior minus dura efficitur, unde vapor ille, qui nimium est subtilis, non maiorem duritiem admittere potest, quam illa, quae in nube videtur, unde non durescit, quia non est capax tantae congelationis, sicut si esset aqua crassa, pruina autem magis durescit, quia habet plus crassitudinis, et terrestris concretionis.

Grando autem generatur, quando aqua pluvia congelatur, antequam ad terram perveniat, ut auctor est Aristoteles lib. i meteoror. c. xu, lect. xv, apud D. Thomam, unde materia grandinis est imber, seu aqua nubis calida resoluta; proximum efficiens est, aut frigus circumstantis aeris per antiperistasim ejus calorem expellens, et congelans. Fit autem hoc modo, quando nubes calidi vaporis resolvitur in aquam, contingit aliquando, ut resolutio ista fiat propter calidum congregans frigidum naturale vaporis pervenientis ad secundam regionem, et facit ipsum in quam converti, tanto vehementius, quanto fortius a calido circumstante frigidum congregatur. Unde et tunc oriuntur majores guttae in pluvia, quia fortior congregatio frigidi plus materiae convertit in aquam; quando autem magis ac magis includitur frigidum, et cir-

cumdatur a calido, non solum facit resolvi aquam, sed etiam ipsam congelat, et fit grando. Quod autem possit sine multa mora congelare aquam ex eo est, ut dicit Philosophus, quia vehementia frigoris a circumdante, et congregante calore tanta est, quod minori tempore congelat, quam motus localis aquae fiat, sicut in hieme solet aliquando tantum vigere frigus, quod decedentes guttae, prius congelantur, quam in terram cadant, quod ergo facit rigor frigoris in hieme toto aere sparsus, facit parum frigus vaporis a circumdante calore congregatus, et inclusus per antiperistasim, et ideo quanto propinquius ad nos grando generatur, tanto durior est, et magis congelata, quia constipatur frigus a calore prope nos existente qui major est. Deservit autem ad citius congelandam aquam, etiam ipsius vaporis calor, quia aqua calida citius congelatur, quam frigida, quia cum rarior sit ea, quae est calida, minus resistit contrario, et citius ab eo vincitur. Generatur autem grando, et in secunda aeris regione, et in infima; in secunda quidem aeris regione, aut quia omnia rigescunt gelu, si grando generetur in hieme, aut quia circumstante calore nostro constipatur frigidum nubis, et non solum resolvitur, sed usque ad congelationem induratur a frigido aqua resoluta. In infima autem fit, quando a calido unitur frigiditas aquae descendens, quia licet aqua illa calidi vaporis sit, nativam tamen habet frigiditatem, et comparatione nostri caloris frigida, quae proinde unita a majore calore usque ad congelationem intenditur. Et signum, quod generatur aliquando in infima regione est, quia secum grando deferat paleas, aut aliud quidpiam, quod prope terram volitat. Quando autem congelatio haec, quae accidit circa aquam, accidit circa nivem, quae in

minuta granata a frigore condensantur, dicitur granedula. Contingit autem grando omni anni tempore, praesertim tamen in autumno, aut vere, quia tunc praesertim elevatur vapor calidus, qui tamen non consumitur, sicut in aestate, potestque ex illo generari grando, in hieme vero ob rigorem, non ita elevantur vapores calidi.

CAPUT 111.

De nebula, et glacie.

Sicut in nutritione viventium, accidit quod ex alimento pars convertitur in substantiam aliti, scilicet quod magis depuratur, et defaecatur a calore naturali, pars vero in excrementa tanquam inutilis rejicitur: sic in vapore nubis quaedam partes sunt crassiores et humidiores quae in aquam convertuntur, quaedam flatuosae, quae in ventos, quaedam subtiles, et minus ad conversionem aquae idoneae et a frigore noctis paululum addensatae descendunt usque ad nos, et tales sunt de facile in aerem convertibiles, vocanturque nebula seu caligo. Itaque partes illae nubium, quae deberent in aerem converti ob subtilitatem, et carentiam humiditatis, addensatae a frigore noctis, et ad nos descendentes nebula est, et ideo ascendente sole facile dissipantur, soletque signum esse serenitatis, quia scilicet non sunt nubes, ut in aquam converti possint, sed infoecundae, et tanquam reliquiae nubium, ut Philosophus dicit. Contingit autem aliquando ut nebula ingrossetur a vaporibus ex aqua, seu lacu aliquo aut terra humida ascendentibus, et tunc iterum vapor ille elevatur a sole, fitque nubes, quae in aquam solvitur. Ex hoc autem constat, quod nebula levior est quam nubes, quia facilius a sole dissipatur, et quia humore

caret, a quo praegravatur vapor, licet ob frigus addensans descendat, non tamen ideo fit gravior licet ei causa ascendendi deficiat, quae est calor, quem quia nubes crassiores plus retinent, non descendunt.

Glacies est aqua congelata. Ad congelationem autem aquae licet requiratur tanquam efficiens causa excellentia frigoris, tamen ex parte materiae requiritur, quod aqua admixtum habeat aliquid de concretione terrestri, quae ad indurationem, et concretionem maxime juvat. Etenim solum frigus non sufficit aquam congelare, alias aqua cum ex natura sua postulet summum frigus, ut diximus quaest. xi de Generatione. ex sua natura postulare congelationem, et sic non esset fluida naturaliter, quod est falsum. Quare aqua gelata non est aqua omnino pura, sed terrena concretione admixta; quod idem in grandine et nive accidit, quae congelantur ob admixtam terrestrem concretionem, et exhalationem cum vapore, unde et aliquid caloris comitatur aquam gelidam, quantum concretio terrestris admittit. Si quaeras, utrum mare possit congelari, aliqui negant praesertim ob calidas exhalationes, quibus mare abundat propter salsedinem suam, et ita dicunt, quod licet videatur superficies aequoris constringi, tamen eam aquam non esse maris, sed fluminum, et paludum quae in mare intrans, et quia leviores sunt in superficie enatant, et tales gelantur. Nihilominus hac de re nulla potest esse dubitatio, cum ex nostri temporis navigationibus constet circa arcticum polum ad octuagesimum gradum, aut circiter mare septentrionale, adeo gelu indurari, ut innavigabile reddatur. Narrat id etiam de mare Scythico Pomponius Mella lib. m de situ orbis; de mari Gotthico Olaus magnus lib. xi de rebus septentrionalibus, oap.

ni, Herodotus idem contigisse scribit in Bosphoro; D. Thomas in illud Job xxxviii : Super/icies abyssi constringitur, inquit mare juxta superficiem congelari, non tamen in profundo, quia illuc vis frigoris non pertingit.

CAPUT IV.

De rore, pruina, mele, et manna.

Eadem est materia roris, et pruinæ, scilicet vapor exiguus, et subtilis : in causa efficiendi partim conveniunt, partim differunt; conveniunt, quia utriusque efficiens est frigiditas noctis, sed unius, scilicet roris est frigiditas, quæ solum vaporem illum subtilem addensat in aquae guttulas; alterius scilicet pruinæ est frigiditas intensa non solum in aquam addensans vaporem, sed indurans, et congelans, unde et pruina durior est nive; ex quo fit, quod ros est temperate calidus, et frigidus, quia generatur ex modica frigiditate, quæ non omnino excludit calorem. Pruina autem est omnino frigida, utpote frigore intenso generata, ideo solet pruina gigni stante borea, qui frigidus est. Ros autem fit serena nocte, quæ si nebulosa sit, et turbulenta exiguum, ac subtilem vaporem dissipat, nec in guttulas sinit addensari, et sic ros est signum serenitatis.

Si autem quaeras, quo in loco generentur ros, et pruina, respondetur diversas circa hoc esse opiniones; videtur tamen probabilius, quod generetur ros infra secundam regionem aeris, seu in superiore parte infimæ, aut circa illam, ut tenet Commentator i lib. meteoror. oap. iv, quia ibi est debitum temperamentum ex calido, et frigido, tum ex frigore noctis, tum ex propinquatione ad secundam regionem, alias si in ipsa secunda regione generaretur,

nimis condensaretur ille vapor ab immodica frigiditate secundæ regionis, perquam caderet ros, si per cacumina montium, in quibus tamen etiamsi altissimi non sint, non invenitur. Ac denique, quia si generaretur in suprema parte secundæ regionis, ut dicit Albertus, quia ibi est temperamentum calidi, ac frigidi, cur non etiam suprema pars infimæ regionis erit locus per se roris? Quia idem habet temperamentum ex appropinquatione ad secundam regionem, et nostram, ne ponamus locum roris superiorem esse loco pluviae. Cur autem in montium cacuminibus ros non decidat, causa est, quia vapor roris est admodum exiguus et subtilis, quia ex locis humidis exhalatur, nec ita alte ascendit; tum quia summitates montium ventis perflantur, qui concretionem roris impediunt. Pruina autem generatur in infima aeris regione, quando intensum frigus in ea viget, ibi enim condensatur aqua, et guttulae ejus congelantur, praesertim concurrente influxu alterius planetae frigidi et sicci, qualis est Saturnus. Pruina ordinarie fit in principio hiemis, tunc enim albescunt campi, et tecta domorum pruinæ propter intensionem frigoris congelantis vaporem tenuem; rigente vero hieme non permittitur vapor ille ascendere, et ideo non fit pruina.

Mei generatur ex vapore subtili, sicut ros, sed ulterius habet ille vapor admixtas aliquas partes terrestres, subtiles, et humidum etiam aereum, unde ex commixtione talium partium, quando humidum non multum dissolvitur, sed caliditate aeris digeritur ac decoquitur fit succus, seu ros dulcis, qui nocte frigoris pinguescens adheeret floribus ac foliis, unde ab apibus colligitur, et in alvearia defertur. Ne enim apes mei efficiunt licet perfi-

ciant, ac magis decoquant, sed colligunt ex herbis et floribus. Unde videmus, quod cellula; earum uno, aut altero die repletae inveniuntur, quod non esset, si ab eis deberet fieri, et ex earum alimento generari, et etiam in autumno seu hieme non reparant mei sibi detractum, licet aliqui flores, et herbiculae suppetant illo tempore, quia tunc non generatur mellis ros; unde inquit Aristoteles lib. v de historia animalium, cap. xxn, quod apes favos construunt e floribus, ceram ex arborum lacryma affingunt, mei ex aeris rore colligunt. Et sane in aliquibus floribus, praesertim antelucano tempore succum praedulcem inveniri, experientia testatur his, qui flores intentos sugunt, ac dulcem eliciunt succum.

De mele silvestri, quale D. Baptistam comedissee refertur in evangelio, quidam existimant probabilius esse mei montanum a silvestribus apibus confectum, quod summe amarum est, vocaturque a Plinio libro primo capite decimo sexto ericeum, quia ex erica eligitur ab apibus, ex qua injucundum contrahit saporem, sicut etiam in Sardinia mei amarum gignitur, quia ex absinthio ab apibus colligitur. Tenet illam sententiam Isidorus Pelusio, libro primo, epistola quinta et epistola cxxxn. Chrysostomus et Theophylactus qui dicunt agrestibus apibus fieri illud mei.

Similem generationem, quam mei habet manna, nisi quod manna humidum aquatum, seu vapor valde decoquitur, et terree partes manent cum exigua humiditate, et ex tali majore decoctione fit liquor candidus, sicut etiam mei candidum, ob majorem humidi decoctionem generatur. Manna autem in ramis, herbis et lapidibus aspergitur, indeque in medicinae usus asportatur. Nec putandum manna Hebraeorum spe-

cie distinctum fuisse ab isto vulgari, nisi quod ejus generatio altioribus causis perficiebatur, ut tamdiu duraret, et talibus temporibus colligeretur, forte Angelis sic materiam disponentibus, ministrantibus, ac pluribus perfectionibus, et qualitatibus illud secundum Dei ordinationem immutantibus, unde et Angelorum panis dictus est. Sed tamen heec specificatam distinctionem non efficiunt, sed accidentalem, sicut vinum, quod Christus ex aqua convertit, non differebat specie a vulgari vino, licet multo esset excellentius. Unde et in modum pruinae cecidisse manna super terram Scriptura refert c. xvi Exodi.

TRACTATUS VII.

DE MARI, EJUSQUE MOTU ET SALSEDINE.

CAPUT I.

De situ maris.

Supponendum est, quod licet varia ab historiis maria numerentur, omnia tamen ex oceano, qui est ipsum elementum aquae vastissimum, omnem terram circumdans, ortum habent, vel manifeste vel occulte; nam mare Balticum circa Daniam ex oceano influit, mare Mediterraneum per fretum Gaditanum ex oceano incipiens usque ad Palaestinam terminatur. Ex Mediterraneo vero primo per Propontidem, JEgeumque mare, deinde per Bosphorum circa Constantinopolim emergit mare, seu Pontus Euxinus, cujus ultima pars paludem Maeotim claudit. Mare Rubrum circa JEthiopiam, et extremas Africae oras versus orientem, ex oceano circa oppidum Aden incipit, inde per ccc l leucas inter JEgyptum penetrans prope Paleesti-

nam desinit. De nomine Rubri maris an a calore dicatur, an ab Erythra rege, qui interpretatur Rubus, decerant scriptores, et multi ejusdem esse coloris cum caeteris affirmant. Felicius ex nostrorum navigationibus compertum est, quod aquae illius ob arenarum ruborem, et coraliorum, quibus scatet, abundantiam rubrum referunt colorem, licet e mari extracta aqua perlucida sit, sicut caeterae, quod ex Joanne Barrio decade ii, lib. viii, c. i, Gonimbricenses referunt hic tr. vm, c. ii. Mare Persicum ostium habet in oceano Indico, indeque Persidis partem alluit, in eoque Tigris, et Euphates influunt, et haec sunt maria, quae aperte ex oceano oriuntur, Praeter haec vero numeratur adhuc mare Caspium circa Armeniam, quod occultis viis ex oceano creditur oriri, undique tamen montibus cingitur, et magis lacus multorum fluviorum in cursu stagnans, quam mare nominari posset. Igitur circa oceanum, qui aquarum omnium parens est notandum est; quod ejus congregatio in vastissimo illo loco, quo jacet, tertia die creationis mundi facta est, cum Deus dixit Genes, i: Congregentur aquae, quae sub coelo sunt in unum, et appareat arida, quantum enim est de se aqua petit terram operire, sicque operiebat in principio; ad usum autem hominum Divina providentia factum est, ut terra appareret, aquae vero elementum in unum locum congregaretur; quae congregatio mare, seu oceanus dicitur. Ille vero locus, seu hiatus, et intercapedo, in qua interfusa est hujusmodi aquarum vastitas, abyssus dicitur propter profunditatem suam immensam; quae tamen non ubique aequalis ubique est, sed montes, ac rupes, camposque sub aquis illis esse certum est, insulae enim maris non aliud sunt, quam excelsi montes e maris pro-

fundo emergentes, et similiter vadosa loca, aut rupes ad superficiem maris, aut non longe a superficie ascendentes, terra est a profundo maris elevata usque ad superficiem.

An vero ex hac aquarum congregatione mare in tumorem elevatum sit, ita ut terra sit altius, dubium est apud Philosophos et Theologos; et difficultas non est in aqua, quam prope littus videmus, sed de ea, quae longius a terra protenditur, an ita in tumorem, seu in majorem altitudinem elevetur, ut maneat ibi mare terra altius. Nam D. Thomas i p. q. lxxix, a. i ad 2, censet probabilius esse, quod mare terra sit altius, quod experimento compertum esse in mari Rubro affert ex D. Basilii homil. iv in Hexameron ante medium, qui eamdem tenet sententiam. Alii vero plurimi auctores oppositum tenent in eamque sententiam adducunt S. Hieronymum in illud Psalm. xxxii: Congregans sicut in utre aquas maris, et D. Augustinum cxxxv, aliosque, Patres. Sane quod D. Thomas et D. Basilius non loquuntur de mari comparato ad sitissimos montes terrae, illud argumento est, quod D. Basilius de mari libro loquitur respectu terrae Aegypti, quae montosa non est, sed planior, et mari depressior: cujus simile in Zelandiae littore nos ipsi vidimus, ubi ad oculum mare terra ipsa altius est. Ipsae etiam insulae, quae montes quidam sunt in medio mari ostendunt tumorem aquae non vincere altitudine supremos montes; habere tamen tumorem aliquem mare, ita quod terra altius sit, negandum non videtur, quia tanta aquarum immensitas, quae totam operiebat terram in unum locum congregari non posset, et manere depressior terranisi consumpta multa aquarum copia, quae tamen potius crescit ex fluminum in mare influxu, et gene-

ratione aquae, praesertim circa septentrionem. Quare ex tali aggregatione aquarum in tumorem aliquem, excrescere debuit mare, quo terram supervincat, licet non altissimos terrae montes. Adde, quod locus ille, in quo congregatae sunt aquae, nec tam profundus esse videtur, ut absque tumore profunditatem aquarum, quae totam terram operiebat potuerit excipere, sicut patet in diluvio, in quo non obstante tota profunditate, in qua continetur, nihilominus terram operuit. Et quod faciat unam sphaeram cum terra, non obstat ejus elationi, nam etiam montes faciunt unam sphaeram cum terra, quia totum hoc respectu celi, cuius centrum sunt, quasi nihil reputatur. Nec valet dicere, quod si mare est altius, terra, tunc aequali vento flante citius naves portum peterent, quam ab eo discederent, cum e portu ascenderent, ad portum vero tendentes descenderent. Hoc inquam non valet, nam mare non ita sensibiliter a terra elevatur, ut circa portum possit deprehendi illa major celeritas. Praesertim quia fluxu, et refluxu circa portus existente, impeditur ille major ascensus, aut descensus; sed existimandum est, quod mare secundum se elevatius est terra, praesertim, ubi multum a terra distat, quae tamen elevatio prope terram non sentitur, eo quod ibi modice, et fere insensibiliter supra terram videatur elevari, praesertim propter aestus fluxum, et refluxum quotidianum, qui elevationem istam aut deprimit, aut aequat, aut extollit. Qued vero dicunt aliqui citius una hora oriri, et occidere solem in Hispania existentibus, quam quindecim gradus ultra Hispaniam versus novum orbem praecedentibus, quod non esset, nisi mare esset altius terrae nostra. Hoc nihil est, quia quod sol nobis citius hic oriatur, quam ibi, causa est distantia loci, qui a sole

tam cito illuminari ibi non potest sicut hic, nam etiamsi ultra illos quindecim gradus ponerentur altissimae insulae, tardius ibi oriretur sol, et tamen altiores essent nostra terra, quia essent montes altissimi, ergo illa ratio est nulla. Sed de his latius agemus Deo dante ad primam partem D. Thomae in secundo tomo agentes de opere sex dierum.

CAPUT II.

De motibus maris.

Praeter descensum, qui aquae competit ex naturali gravitate, et motum, qui a ventis mari imprimitur, aliqui motus in mari videntur, qui occultissimas habent causas; deprehenditur enim oceanum moveri ob orientem in occidentem, qui enim ex Hispania in novum orbem trajiciunt, intra mensem plus minus cursum conficiunt, quando vero revertuntur ex America in Hispaniam, trium, aut quatuor mensium spatium consumant obtinente in contrarium aquae motu. Eundem motum inveniri in Mediterraneo, eodem signo deprehensum est, cum tardius ex Hispania in Palaestinam quam e contra cursus fiat. Hujusmodi motum occulto siderum, et coeli influxui tribuendum, praesertim diurno solis, aut lunae motui, qui a primo mobili rapiuntur, probabilius censetur. Alius motus, qui in oceano advertitur, est a septentrione ad austrum, qui magis circa septentrionem notatur. Et videtur Aristoteles lib. ii Meteoror. capit. i, lection. i, apud D. Thomam circa finem, hujusmodi motus causam reducere in altitudinem partis septentrionalis respectu australis, a qua proinde necesse est aquas defluere. Albertus lib. ii meteoror. tractat. m, capit. vi, addit. multum aquae generari circa septentrionem prop-

t\$? loci frigiditatem* et solis absen-
tiae, et propterea ad austrum de-
currere. Sed haec causa licet in mari
Mediterraneo versus septentriona-
lem qjus partem, quae est Pontus Eu-
xinus, locum habere videatur non
tamen in oceano, quia ex parte poli
australis, seu antarctici vehemen-
tius frigus vigeat, quam in septen-
trionali, et ita deberet etiam mul-
tum aquae ibi generari, fierique mo-
tum ab austro ad septentrionalem.
Probabilior ergo est prima Aristote-
lis. o causa quia terra declivius esse
videtur a septentrione ad austrum,
ideoque ex ea parte aquae fluunt, li-
cet multum ex his motibus coeles-
tium pressioni tribuendum sit. Omit-
to alios motus, qui in oceano notan-
tur, non generales, sed ex variis fi-
nibus, et concursum aquarum in
modum vorticis confluentium, ut
in sinu Mexicano, et in oceano &-
thiopico, et promontorio bonae spei,
eliisque locis, ubi aquae reflexionem
accipiunt ex sinuosa gyratione circa
terram, indeque majori impetu flu-
unt.

Principalis, ac notabilior magis-
que mirabilis maris motus est quo-
tidianus aestus, seu fluxus, ac reflui-
xus, quo per sex horas fluit, et a
littore recedit, tamen aestus non eo-
dem modo in omnibus maris tracti-
bus invenitur. Nam in medio mari
non deprehenditur, sed circa littora
et in his varie, nam in aliquibus par-
tibus vix sentitur aestus, ut in ali-
quibus locis maris Mediterranei, ut
apud Barcinonem, et Narbonam, et
in mari Thyrrheno, ob quam causam
aliqui putant in mari Mediterraneo
aestum non esse, cum tamen in aliis
qjus locis sentiatur. In oceano His-
panico., Gallico, Belgico, et commu-
niter circa alias partes, sex horas
fluit, sex refluit; circa aliquas ta-
men Galliae partes, ut circa Aquita-
niam septem fluit, et quinque refluit.
In aliquibus Africae locis fluit qua-

tuor horis, refluit ooto. Inter caetera
mirabilis est maris aestus in littore
Cambayae in faucibus Indi fluvii, ubi
duabus horis mare triginta leucas
inundat, duabus iterum tantum spa-
tii detegit, et ita tanta rapiditate agi-
tur, .ut homines cymbali sonitu ad-
moneantur, ne incauti raptantur ab
aestu. Denique, in Euripo, quod est an-
gustum illud mare inter Euboam
insulam, et Aulidem, septies in
viginti quatuor horis fluit, et refluit
mare.

Generalis causa hujus motus ma-
rini relictis variis Philosophorum
opinionibus, lunae attribuendus est,
secundum (quod diversimode a sole
aspicitur, diversosque in mari mo-
tus causat. Hanc opinionem perpe-
tuo sequitur D. Thomas ut opusculo
xxxiv de occultis naturae operibus,
in quaestione xxv de Veritate, a. xiv,
et praecipui antiquorum Philoso-
rum, ut Averno, Albumezar, Cicero,
et ex modernis omnes. Huic senten-
tiae attestatur experientia, quia ad
lunae mutationem videmus mutatio-
nem aestus marini fieri, ut in pleni-
lunio, magni, et ferventes aestus
existunt, decrescente vero luna mi-
tiores. Item variatur aestus quater
in die communiter, et ordinarie
(aliquibus locis supra relatis excep-
tis) secundum motum lunae diur-
num, qui in quatuor partes dividi-
tur; ac denique, quia luna inter
omnes planetas humidis corporibus
denominatur, sicque peculiarem in-
fluxum, et impressionem in mare
habet. Sed qua virtute id faciat lu-
na, dubium est, an scilicet attra-
hendo, seu elevando aquam ad mo-
dum magnetis trahentis ferrum, et
rursum deponentis, an vero rarefa-
ciendo aquas maris, et condensando,
an denique solum diverso luminis
aspectu. Sane quilibet dicendi mo-
dus suos habet auctores, nullus ta-
men plene satisfacit, nam quod fiat
attractione, non est causa sufficiens,

quia etsi vis elevativa aquae, et vaporum, astris conveniat, tamen quod non solum elevet, et attrahat, sed etiam deponat, et deprimat, non ita facile apparet, praeterquam quod restat assignare, cur non omnibus aquis etiam paludum, et fluviorum non imprimatur ista attractio, et denique, quia motus ille non est elevatio aquae sursum, sed in latera agitatio. Quod etiam per rarefactionem, et condensationem non fiat, manifestum est, cum eodem modo crassa sit aqua influxu, atque refluxu. Nec denique, ex solo diverso aspectu luminis, nam luna non existente in horizonte, aut quando omnino est lumine privata ex nostra parte, aut novilunio, aestus non cessant, et luna non illuminat. Quare referendum est hoc ad impressionem aliquam non per modum attrahentis, sicut in magnete, sed per modum moventis huc aut illuc aquas, sicut etiam motus ventorum fit non per solam elevationem exhalationum, sed etiam per motum in obliquum, quae vis imprimens motum hunc, nobis penitus non est explorata, sicut multarum rerum causas manifeste non agnoscimus.

Sed restat tunc assignare causam diversitatis marini aestus, ut quod in una parte concitator sit, in alia mitior, et cur non omnibus aquis extra mare imprimat luna hunc motum; cur etiam in aliquibus puteis aestus, reciprocatio sentiatur. Ad hoc respondetur hujus diversitatis rationem provenire partim ex ipso situ regionis, aut littoris, partim ex materia, quae apta non est ad impressionem illam lunae, videmus enim virtutibus istis occultis certamquamdam materiam correspondere, in quam agere possint, et in alias non possunt, magnes enim potest attrahere ferrum, non lapidem, et remora detinere potest navim, non vero filium piscem; sic luna, quae occul-

ta quadam vi maximam aquam impellit, non potest alias aquas sic movere; et similiter varie temperari potest impressio ista luna ex materiae diversitate, regionum situ, et aliorum astrorum influxu; sicut sol licet eandem semper virtutem habeat, vapores elevandi, et gignendi, non tamen in omnibus regionibus generat, nec pari modo ubique; sic licet luna eandem semper virtutem habeat movendi aquam, non tamen primo modo omnis aqua movetur, et ideo in diversis locis videmus diversimode fieri aestus marinos, vel propter locorum situm, aut littorum altitudinem, vel depressionem, aut (quod forte in multis accidit locis) propter obices, et tortuosas aliquas vias intra ipsum mare inclusas, quibus retardatur aqua in ascensu, vel descensu. Ac denique, propter regionis illius qualitatem, aut siderum influxum. Et eadem ratio est, cur in aliquibus locis vix sentiatur aestus marinus, quia languide motum, et impressionem lunae suscipiunt, ob aliquam ex praedictis causis, in aliquibus vero concitator multo est impetus, quam in aliis. Similiter putei aliqui marini aestus reciprocationem excipiunt, quia per occultas aliquas vias, aut cryptas maris recipiunt motum plus aut minus, tardius aut citius, prout viae illae expeditae sunt, scilicet aut rectae aut flexuosae.

CAPUT III.

De salsedine maris.

Salsedo ex aquae saporibus unus est, provenitque, ut Philosophus dicit ii Meteororum, capit, iii, lectione vi, apud D. Thomam ex admixtione alicujus sicci terrestris, et adusti cum humido, hac enim ratione sudor, urina, cinis, et quod ex eo fit lixivium amara sunt, quia indiges-

l", ol adusta, cum ergo salsedinem hunc in mari experiamur, nocens» est causam reddere unde salsedinem illam obtinet. Relictis aulem Philosophorum opinionibus, qui **K**im fabulosas, parlim non veras ujusmodi salsedine causas alTc-runt. Aristoteles et communiter Philosophi hujusmodi salsedini* causam assignant multitudinem exhalationum siccarum, quae* non sunt omnino decocta, sed adusta, et cum per mare sint dispersa, salsedinem ipsi inurunt. Quod enim ab hujusmodi sicco adusto non decocto salsedo proxime causetur, diximus experimento sudoris, et aequal liquata per cinerea, seu lixivii, et aliorum. Quod vero mare hujusmodi exhalationibus sit respersum, experientia videtur demonstrare. Tum quia aqua marina calefacit, et exsiccat, ut medici dicunt, et idcirco ignem, si magnus sit non exstinguit, eodemque de causis loca maritima calidiora sunt ; tum etiam quia aqua maris, nimis crassa est, unde magis levat pondera, quam aqua dulcis, hanc autem crassitias ex multitudine exhalationum ei admixtarum provenit, quae hurnectum ipsam Teluli coagulant, et gravem efficiunt; tum denique, quia aqua marina eliquata per terram, aut arenam, vel solis vi in vaporem elevata. fit dulcis, quia secernuntur exhalationes illic adusta, ol terrestres.

Hinc autem licet vera sint semper, tamen restat dubium a qua causa tanta siccarum exhalationum copia generetur, ut totum mare salsum reddat, nam quod soli adurenti tribuatur hujusmodi elevatio exhalationum, quia scilicet e fundo maris, ut dicunt aliqui elevantur vapores crassi, et terrestres, qui ultra superficiem uquae transire non possunt, ideo per illam disperguntur, faciunt quo salsedinem, non videtur suffi-

ciens. Primo, quia calor solis non potest ita penetrare usque ad fundum maris, ut inde vapores elevent, et dato, quod possit, si per medium ita crassum e fundo maris usque ad superficiem illos elevat, cur non poterit etiam elevare illos ultra superficiem, ubi amplior solis calor viget, et medium, scilicet aer minus crassum est? Secundo, quin ubi sol parum calefacit ob longissimum distantiam, ita ut fere nihil sentiantur ejus radii, ut circa polum arcticum, ubi etiam per multos menses sol non apparet, quomodo habet tantam vim elevandi vapores terrestres e fundo maris, aut adurendi ipsum, ut in eo salsuginem generet. Tertio, quin non pleno satisfat illi difficultati, quomodo magni fluvii, et lacus, et stagna quae ita continuo feriuntur a sole, sicut mare, non redduntur salsa ab ejus exustione, nam quod aliqui dicunt (lumina continuo fluere, et ideo non directo, et immobiliter recipere solis ardorem. nihil est, cum aliquibus locis luat, et refluat mare, ac moveatur majori impetu, quam fluvii. Quod vero stagna, et paludes parvae sint respectu maris, et ideo pauciores radios solis excipiant, non satisfacit, quia secundum sui proportionem tot recipiunt radios, sicut mare. nam si ponamus stagnum unius leuca, tantum recipit de radiis solis, quantum una leuca maris, ergo **I**uod sufficit ad inducendam salsedinem in una leuca maris, cur non in una leuca stagni?

Igitur quod in hac parte probabilius videtur est, quod sicut mare ex natura sua petit operire terram. quod autem eam discooperitam reliquerit, et in unum locum secessit, ad Deum, tanquam ad immediatam causam referendam esse, qui tertia die creationis dixit : Congregentur aquae sub celo sunt in unum, et appareat arida, Genes. i, ita simili-

TRACT. VIII. DE FONTIBUS, ET FLUMINIBUS. GAP. I.

ter aqua ex natura salsedinem non habet, neque alium saporem, quia sapor ex quatuor primarum qualitatibus temperie resultat, nulli vero elemento ex natura sua conveniunt quatuor primae qualitates, et ut in questione. x, libr. i, de Generat, ostendimus, et consequenter neque sapor salsus, sed iste attributus est elemento aquae immediate a Deo, impartiendo illi magnam exhalationum adustarum copiam, ex quibus generatur salsedo, quae tamen maxime juvatur ab ardore solis, ob quam causam superficies maris salsior est, quam fundum. Et etiam aliquando invenitur mare salsius, aliquando vero minus salsum, vel ob majorem solis ardorem augmentem exhalationes adustas, vel ob regiones, et terras, quas mare decurrit, quae sunt salsiores. Quae causa aliquando deficiens, salsedinem remittit. Ego vero libentius huic opinioni assentior, quia non est causa creata, quae possit totum integrum elementum immutare, et ideo qualitates peregrinae, quae conveniunt alicui integro elemento, in Deum referendae sunt, ut quod mare sit congregatum in unum locum, quod terra sit paulum a centro elevata, et aquis discooperta, quod non sit perfecte sphaerica, sed montosa : omnia haec in Deum referimus, licet juventur etiam a causis naturalibus, sed non totaliter ab eis fiunt. Fuit autem praedicta salsedo mari indita tertio die creationis, quando congregatae sunt in unum locum, nam si antea, cum totam terram operiebat, salsum fuisset, valde nocuisset terrae salsis eam qualitatibus imbuendo, sicut post in universali diluvio valde nocuit. Finis autem ob quem hujusmodi salsedo mari tributa est fuit; tum ob generationem et nutritionem piscium, quos constat in aqua dulci, non omnes diu posse vivere, praesertim cetera illa

grandia, et pisces, qui nunquam aquas dulces ingreditur; tum ob navigationis commoditatem, quod maximum est humanas vitae beneficium, illi autem salsa aqua accommodatior est, utpote crassior, et gravior, quae magis naves sustentat et elevat; tum denique, ne maris aquae putrescerent, jugi solis ardore repressae, sicut stagna computrescunt, quamvis a vento moveantur, qui a sole diu feriuntur. Cur autem putei aliqui, aut lacus salsi inveniantur? Ratio est, aut quia e mari quod salsedinis parens est, per subterraneas, et occultas vias salsum liquorem excipiunt, aut quia ex terris per quas decurrunt, quae salsae solent esse, salsedinem contrahunt.

TRACTATUS VIII.

DE FONTIBUS, ET FLUMINIBUS.

CAPUT I.

De ortu, et origine fontium, et fluminum.

Relicta horrida maris vastitate, ut fontium, ac fluminum amoenitatem quaeramus, illa primum se offert quaestio, quomodo fontes, ac flumina oriantur, et quod sit eorum principium. De quo valde apud Philosophos dubitatum est, et forte vix adhuc solutum. De hoc agit Aristoteles in meteoror. capit. xm, et D. Thomas lection. xvi et xvii. Quidam ergo fontium principium referunt ad aquam pluviarum, quae intra quasdam cavitates terrae velut in cisterna quadam, aut lacu colligitur, indeque per scaturigines fontium derivatur in torrentes, ac fluvios, qui tanto plus aut minus durant, quanto amplior locus intra terram aquae multitudinem congregat, ut

In multum tempus possit materiam fonti, ac fluvio ministrare. Alii existimant-(inter quos est Aristoteles loco citato) principium fontium, ac fluminum sumi ex vaporibus, qui intra sinum terre generantur, et concrescunt in aquam, cum enim terra multis in locis concava sit, et plena voraginibus, necesse est tales concavitates, et hiatus aere repleri ne detur vacuum, deinde aer ille frigore terre ingrossatus concrescit in vaporem, illeque in guttas, quae collectae aquam efficiunt, eamque subministrant fontibus, ac fluminibus, quod etiam videmus in aestate, quando partes inferiores terrae frigidae sunt veluti resudare terram, et in guttas concrescere, quae proinde in magnis atque humidis partibus magnam aquarum vim generare possunt, et ideo inquit Aristoteles, videmus in montibus crebrius emanare fontes, et oriri fluvios, quia loca montana sunt quasi spongiae, quas aquas hinc inde sugunt, et emittunt; et etiam figura montium maxime juvat ad recipiendam aquarum multitudinem, et ad generandam aquam ex vaporibus in se inclusis propter majorem vim frigoris, et humiditatis, intra concavitates suas receptam, unde et in maximis montibus majores fluvii, et frequenter fontium scaturigines emanant. Alii denique arbitrantur omnes fontes, et flumina ex mari ortum ducere juxta illud Eccles. i: Ad locum unde exeunt flumina, revertuntur, ut iterum fluant. Sic tenent plures ex Patribus, ut D. Basilius homil. iv in Hexameron; D. Hieronymus in illum locum Ecclesiastae; D. Damascenus lib. ii fidei, cap. rx; D. Isidorus lib. iii originum, capit. xx. Idem etiam videtur tenere D. Thomas secunda, distinctione decima quarta, quaestione prima, articulo quinto ad quartum, ubi dicit: « Quod ex impressione corporum coelestium aqua subingreditur ter-

ram, ut sit apta ad generationem mineralium, et animalium, et exinde in locum proprium naturali motu revertitur. » Sic ergo per subterraneas vias, et hiatus terre ipsa etiam caliditate terre sugente et adjuvante impressione coelesti aquee maris terram subintrant, et veluti sanguis in corpore animalis ex jecore in varias venas derivatur, sic intra terram per varias concavitates veluti per venas aquas scaturit. Nec alia videtur esse sufficiens causa, ut tot et tam ingentibus fluminibus, quae in tota terra fluit, perpetuam subministret materiam. Ultimo aliqui sentiunt, quod tertia die creationis Deus e mari magnam aquarum vim per terrae viscera, et concavitates distribuit, et in multis ac magnis terrae sinibus amplissimam recondidit aquarum congeriem, unde subministratur in materia fontibus, lacubus, et fluminibus, ex quibus tunc plures, ac magni fluvii, etiam usque nunc durant, eruperunt, alii emergere successu temporis, facta aliqua terrae mutatione, qua locus egressioni aquarum daretur; fatentur tamen hi Auctores, omnes minores et torrentes licet ex ista aqua a mari derivata ordinarie oriantur, maxime tamen conducere ad eorum generationem, aquam pluvialem et vapores, quos terra in aquam condensat. His enim causis deficientibus, et ipsi deficiunt.

Omnes istae sententiae in aliquo veritatem attingant, licet aliquae non plenae. Quare in hac parte pro certo duo statuenda sunt. Primum est, loquendo de materiali causa fluminum, et fontium, non unioam causam habere, sed multis juvari, siquidem aqua intra terram multis de causis generatur, et ob omnibus a quibus generari potest, potest etiam juvari fontium, ac fluminum subministratio. Gausse autem quibus generatur aqua intra terram, si

attendamus ad materialem, vel est aer qui grossior effectus intra terram cogitur in vaporem, et tandem in aquam generatur, vel est ipsa aqua subministrata terree per occultos meatus, vel a principio mundi, vel postea novis ruptionibus, aut casibus, vel etiam terra ipsa attrahente, et sugente, ministrata.

Secundum est, quantum ad causam efficientem, eam esse vel generativam aquee intra terram, vel attractivam, et deductivam ad loca unde fontes oriuntur, et flumina, haec enim proportionaliter habent correspondere causae materiali, sicut enim materia fluminum, et fontium et quaedam est generata ex aere, ex quo fit vapor et aqua, quaedam est attracta ex ipso mari per occultas vias, ita oportet causam efficientem aliam esse attractivam, aliam generativam et juvari etiam poterit antiperistasi, aut alia causa per accidens, compressa enim aqua fortius ascendit, vel attrahitur, et aere ipso, qui intra terras est moto vel recedente, aqua aliquando sequitur illam, ne vacuum detur.

Hoc SUPPOSITO DICIMUS PRIMO I Causa materialis propinqua fluminum et fontium est aqua a Deo inclusa intra sinus terree, quando terram discooperuit aquis, et secundo, aqua generata ex ipso aere, et humiditate intra terram incluso. Et tertio juvatur ex aqua pluviali praesertim pro fontibus et torrentibus qui ad tempus durant, quia non sunt perennes nec magni. Prima pars negari non potest, cum Deus specialiter in Scriptura tribuatur dispositio terrae, et aquae, taliter quod scaturiant fontes, et aquis terra abundet, Psal. cm: Qui emittis fontis in convallibus: Proverb. vm: Quando aethera firmabat sursum, et librabat fontes aquarum: Ecclesiast. i: Omnia flumina intrant in mare, et mare non redundat, ad locum unde exeunt flumina,

revertuntur, ut iterum fluant. Quod sane stare non potest, nisi mare per occultas vias aquam subministret, ut flumina perenniter fluant, ut expresse S. Hieronymus interpretatur ad illum locum Ecclesiastae, et D. Thomas in ii, distinet, xiv citata alique Patres. Hoc etiam demonstrat in tot locis intra terram inventa aquarum vis, quae multiplici meatu intra terram currit, naturaliter enim terra sugit aquam ob suam siccitatem, habet etiam plures specus et cavernas, quae sicut replentur aere, ita et aqua, quae prohiberi non potest ut intret a mari, si talis apertura est qua intrat aer: nec solus aer intra terram videtur sufficere ad generandam tantam vim aquae, quantum intra viscera terrae inveniunt fossores, et erumpere ex illa videmus, et cum plus aquae generetur in nubibus quam intra terram, quia ibi est plus aeris, nec tamen aqua decidens sufficit pro omnibus fontibus, et fluminibus, cum fere tota quae decedit terrae siccitate absorbeatur, idem ergo erit de aere intra terram ingrossato, nisi aliunde perenniter aqua subministretur. Denique, in ipsis primis diebus quibus factus est mundus fit mentio quatuor fluminum qui e paradiso oriebantur, nec tamen tota illa aquae vis poterat ex aere intra terram collecto jam tunc esse generata, quia tam paucis diebus non videtur potuisse ex aere tantam aquam generari, alias si id eadem proportionem postea fieret, paucis diebus tum terra repleretur aquis, nec etiam poterat esse generata a pluviis, quia tunc nondum Deus pluerat super terram, ut dicitur Genes, ii, ergo alia aqua fluviorum a mari videtur fuisse subministrata.

Quod vero juvetur etiam fontium et fluminum origo ex aqua generata ex aere intra terram incluso, et ex pluviis collecta patet, quia revera

intra terram multus aer colligitur, ut constat, tum ex terree motibus, ut tractatu sequenti dicetur; tum quia multi specus, et cavernae intra terram inveniuntur. Aer autem intra terram inclusus praesertim in locis humidis, et ipso terrae frigore, addensatur, et fit aqua, sicut quando cogitur in nubes. Ex aqua etiam pluviali multum aquae colligitur qua videmus inundare fluvios, et torrentes, ergo ex istis omnibus iuvatur, praesertim si omnes non sint magni, nam pro omnibus praesertim amplissimis fluviis, et lacubus, quae in tota terra sunt, haec sola causa non sufficit, cum nec sic tantus aer intra terram quantum aquae in fluminibus apparet, nec in omnibus locis, e quibus decurrunt fluvii aequaliter videatur disponi aer intra terram, ut convertatur tam abunde ii. quam.

i co secundo : Causa efficiens fluviorum, et fontium est in primis motus coeli movens aquam ad mixturem intra terram, et similiter generans vapores ex aere humido intra eam incluso. Secundo, frigus terrae cogens aerem humidum sicut cogit secunda regio aeris, et facit nubes. Tertio, ipsamet aqua e mari intra terram, tum aerem ipsum subterraneum; tum etiam terram convertens in aquam. Haec conclusio quantum ad duas ultimas causas negari non potest, naturaliter enim unum elementum agit in aliud ut aqua in terram et aerem, aer etiam frigore naturaliter fit grossior, et in vapores cogitur, atque in aquam resolvitur. Ergo si istae causae intra terram sunt, ex illis subsequetur similis effectus. Prima vero ponitur a D.Thoma loco citato ex dist.xiv in n Sentent.in illis verbis suprarelatis. Et ratio est manifesta, quia coelum agit in elementa, ut unum generetur ex alio, et alteri misceatur, et ut moveatur ad motum coeli, ut vide-

mus in fluxu, et refluxu maris, et in agitatione ventorum, et generatione nubium et pluviarum, ergo sicut haec fiunt ex impressione coeli, ita et generatio aquae in terra ex aere, et motus elementi aquae, ad subterranea terrae loca.

Dico tertio : Causa efficiens ascensus aquae pro fontibus et fluminibus quae generantur in locis sublimioribus, est primo ipse motus coeli elevans aquas sicut agit aquam maris quando crescit per fluxum, et refluxum, ut supra diximus, et sicut elevat vapores ad generandum pluviam. Secundo, ipsa terrae dispositio, quae quasi spongia siccitate sua et cavernositate suget aquas, unde montes quia petrosi sunt, et cavernosiores facilius in se congregant, et attrahunt aquas; quam causam ponit Aristoteles i meteoror supra, citato. Tertio, ipsa aquae compressio, quae talibus terrae locis quasi fistulis constringitur, et ad ascensum iuvatur, aqua enim expressa aliquo pondere, aut intra fistulas inclusa ascendit, ut videmus quotidianis experimentis per artificiosos aquae ductus : multo ergo melius id fiet a natura intra terram, quam ab aere.

CAPUT II.

Dubia quaedam circa ortum, decursum fluviorum, et fontium enodantur.

Primo inquires : Quomodo tam perenni, et indefectibili motu effluant flumina, et fontes scaturiant, cum non nisi violento motu attrahantur ad superiora loca, scilicet ad montes unde frequenter oriuntur. Respondetur attractionem illam, licet sit violenta aquae secundum suam naturam elementalem consideratam, esse tamen ad alios fines necessariam, scilicet ad mixtorum et viventium generationem, et con-

sfervationem, et ideo motuB coeli, qui est principium viventium, ita imprimit elementis, quod contra motus proprios aliquid in eis facit ad propagationem mixtorum, sicut elevat vapores, et exhalationes ad generationem nubium, et aliorum meteororum, licet illis violenta sit, et sicut ipsum mare congregatum est in locum unum, licet petat operire terram, et terra ipsa aliquanto elevatior est facta, ut aqua congregaretur, et multa alia accidunt, quae ipsis elementis videntur violenta in propriis naturis, aliis vero mixtis necessaria sunt, aut etiam gubernationi universi, ut subest tot motibus, et ideo simpliciter est naturalis.

Secundo inquires : Si flumina, et fontes e mari oriuntur, cur saporem amittunt, nec retinent maris salsedinem, cur etiam aliquando deficient, vel minuuntur, cum mare nunquam deficiat? Respondetur aquam maris ipsa terra sugente et eliquante attenuari, sicque illam crassitiem exhalationum adustarum amittere, quae erat causa salsedinis, nec tamen e terra qua liquatur, exhalationes salsas excipit, quia non quaelibet exhalationes, vel terras aequalitates salsedinem inducunt, sed exhalationes adustae, aut taliter temperatae sicut mari impressae sunt, dicitur etiam aquam maris per ceram, vel arenam eliquatam, salsedinem exuere, quod argumento est, posse illam intra terram amittere quasi ibi spongiatam. Addunt alii, cum aqua separatione facta tertia die, fuit etiam per terrae venas dispersa, hanc non recepisse salsedines, sed mare tantum, ideoque ex illa reliquam dulcorari.

Quod vero dicitur de fluviorum deficientia, respondetur quod licet mare nunquam deficiat, tamen ejus aquae derivatio multis de causis impeesibilis est in aliquibus locis, sicut

in aliis efrpeditur via, iit de novo fiant fluvii, aut fontes. Causae defficiendi in fluviis esse possunt. Primo, quia aliquando terra nimis exsiccatur caliditate excessiva a coelo. Secundo, quia aliquando decidente terra, vel terrae motu concussa, aut alia simili causa obdurantur viae, qua fluvius currebat. Tertio, nova terrae induratio, quae aquas detinet, et non amplius sugit, neque attrahit. Quarto, non aliqua ruptio Vel excavatio terree, qua in lacum Stagnat aqua, quae in fluvium decurrebat. Quinto, arborum aut lapiduta, aliorumve metallorum nova procreatio aut evulsio, qua Vel impeditur decursus aquae, aut alio deflectitur. Tandem ipsa terra mutuo agens in aquam eam consumit, sicut e contra aqua generatur etiam e terra.

Tertio inquires : Quae sit causa cur mare tot fluviorum accessiohibuB non augeatur? Respondetur id primo esse, quia aqua maris aliunde etiam exoneratur per ipsas terree cryptas, et meatus subintrans, et ministrans aquam fluviis, et sic quod ex una parte intrat, alia exit. Secundo, multum de aqua maris exhalatur solis ardore, motuque eeli et elementorum actione, ipsaque fluvialis aqua, cum levior sit marina, tenuiter superlabitur ei, faciliusque exhalatur a sole. Tertio, addimus accessione fluviorum augeri mare, sed non redundare, hoc est, super terras se non effundere, eo quod omnes fluvii comparati ad mare, parva quantitates sunt, et Ita non possunt exundationem facere, licet augeant aliquid. Scriptura autem solum dicit: Quod flumina Ritrant in mare, ei mate non rertmdttt, Eccles. i.

Quarto inquires : Quid dicendum sit de extraordinariis effluentiis quorumdam fontium et fluminum? Respondetur multos esse effluentes

occultissimos ib aquis, Quorum ratio prUrsus nescitur, alios qui aliter ex dispositione solis, vel GCBli possunt indagari. Nam quod aliqui fontes habeant talem qualitatem, verbi gratia, calorem, odorem, saporem potest ex qualitate terree, et salubritate ceeli perpendi, ferVent enim quidam qui ex terra sulphurata emanant, alii medicinales sunt diVersis morbis, alii moventur ad imtar maris ex aliqua occulta oom mari communicatione. Quod autem aliqui sinrt, qui flammam nutriant sicut oietlm, qui inebrient sicut vinum, qui omnia pondera respuant, aiut quidquid injectum sit absorbent, aut in lapides convertant, aut taitis vel talis Caloris reddant animalia quae inde bibunt, et alia multa «imilia, quae de variis fontibus, et f&viis, aut lhoubus referuntur, si veTa stuit, occultas valde habent Ctmsaa, hoc facile a nobis assignari possunt, nisi divinando, sicut multartfm aliarum rerum naturalium virtutes omnino nescimus, sicut diversarum herbarum, lapidum, radicum, animalium, et aliarum rerum similia.

CAPUT III.

De quarumdam aquarum saporibus aliisque qualitatibus.

Etsi supra disputatum sit de salitudine maris, quae ad saporem aquae pertinet, tamen de saporis praestantia, «ttisque qualitatibus aquas afficientibus nunc disserendum est. Seducuntur autem istae qualitates •d tres communiores, scilicet ad eactorem*et frigus; ad varietatem saporum et odorem; ad diversitatem matrem quibus deeurPunt, aut agitentur.

Quod attinet ad calorem, constat jflures fontes ebullire quasi «stu «d-mto femseaaftu, alius lepidiores,

alios frigidiores, imo aliqui variant hanc dispositionem, et aliquando oalidi, aliquando frigidi aut tepidi inveniuntur non solum ex aeris, et caeli temperie, sed ex propria emanatione. Communiter autem caliditas aquarum intra terram, non a soliis radiis, qui intra viscera terrae parum roris habent, et ita hieme, atque in regionibus septentrionalibus, ubi acerrimum frigus viget, non possent dari istae aquae calidae, quas constat inveniri in Islandia 'prope montem Heclam, et adhuc in magis subpolari regione, scilicet in Grofctlaudia, ubi congelatum mare ab aquis fontis calidissimi prope littus emanantis a duritia resolvitur communiter : ergo calorebi istum ebibunt aquae ab ignibus subterraneis, qui prope aquarum decursum terram depascunt, et aquas ipsas sic calefaciunt, sicut in lebetes ad ignem admoto, cujus signum est odor ipsarum aquarum^jui sulphureus est, et ipsa terra sulphurata per quam deurrunt; ubi autem generatur sulphur, qtraB est materia et pabulum ignis subterranei, ut ignis ardet. ttt quidem ordinaria causa est aquarum calidarum, qttft in tanto decessu oalidse sunt, ut ferveant. Quo® vero mitiori calore praeditae sunt, dtiam ab aliis causis {neadescere possunt, ut ab exhalationibus «alidis, quas sol a terra elevat, et per antiperistasis terra occlusa tempore hiemis calor intenditur, Ut fn libris de Gener, diximus. Et farte aliquando tanta exhalationum copiaMt talis antiperistasis accidere poteet, «t calor aquarum inteneisrime crescat. Sed hoc nec ita communiter accidit, neque ita diuturnam causam habet, sicut calor illarum aquar*to, quae perenniter fluunt curi) fervore.

fce frigore excellenti aliquarum aquarum, in quo genere celebratur ab AactWibas flsvfcWvGjwhKi»,*!*»!

Tharsum Giliciee, et aqua Melenis fluvii apud Pamphyliam, alii qui fontes partim occurrunt frigiditatis excellentis, non est dubium frigus hoc in ipsa natura aquae multum habere fundamentum, quia ex se postulat excedentem intensionem frigoris : sed quomodo a contrariis se defendat, ne amittat illud, cum passim alios fluvios, et fontes videamus frigiditatem amittere, et aqua propter suae substantiae tenuitatem vix potest qualitates istas a contrariis defendere, dubium est. Respondetur tamen, quod praeter coelestes influxus occultos quibus maxime istae corporum, et elementorum qualitates transmutantur, aut conservantur, potest etiam causa esse ipse tractus terrae, per quem aqua decurrit, quae infra halitus frigidiores generat, quibus decurrentem aquam perpetuo afficit, quasi superpositis ei nivosis qualitatibus, aut ex frigore subterraneo per antiperistasis generato, ut in montibus, fontes participant illum algorem; cuius manifestum erit signum, si aqua illius fluvii, vel fontis extracta in vase aliquo, et relictā eidem soli, aut coelo frigiditatem amittat, hoc enim evidens est, non habuisse causam inhaerentem ipsi aquae perpetuo, sed a terra, per quam decurrit emendicatam. Illa vero alternatio, quae in aliquibus fontibus, aut aquis invenitur, ut intra unum diem ferveant et algeant, crescant aut decrescant, causam habet aliquem motum coeli speciali modo in illo loco impressum, sicut etiam mare fluit et refluit diverso modo in uno loco atque in alio, ex diversa coeli impressione.

De sapore, et odore aquarum, constat eas esse qualitates peregrinas, nec elementorum proprias, sed a mixtis ebibitas. Unde juxta qualitatem terrae qua aqua effluit, tales participat qualitates, redduntur enim

aquae acerbae per alluminosa loca decurrentes, amarae per nitrosa, ferrata? per ferri venas. Feruntur et aliqui fluvii dulcem exhibere saporem ut Himera fluvii in Sicilia, alii pinguem, alii alias similes, qui ex ipsa terrarum dispositione emendicantur. Plures aquae gravem odorem efflant, vel quia putrescunt aere non perflatae, sed quasi stagnatae, vel quia ex venis gravis odoris scaturiunt, ut qui e sulphurea terra derivantur. De salsedine jam supra diximus agentes de mari. Etsi autem praestantior censeatur aqua quae subtilior est, minusque peregrinis qualitatibus imbuta, minusque ponderosa, ideoque aliquando excedat fluvialis fontanam, aliquando fontana fluvialem, tamen ad speciales morbos curandos, vel virtutem nutritivam juvandum specialiter aliquae aquae suas virtutes habent, quas vel ex terra participant, quam decurrunt, seu unde derivantur, vel a coelesti influxu particulari. Quae autem aquae specialiter salubriores sint, ad medicorum curam pertinet.

TRACTATUS IX.

DE TERRAE MOTIBUS, ET SUBTERRANEIS
IGNIBUS.

CAPUT I.

Quæ sit vera causa terreæ motus ?

Post considerationem eorum, quae generantur in aere, et aqua, seu ex illa derivantur, restat ultimo considerare ea quae in terra generantur, quarum quaedam pertinent ad mixta ut metalla, quae tamen non sunt ita perfecta, sicut ea quae super terram generantur, et pertinent quasi ad ejus ornatum, ut quaecunque ger-

minant in terra, metalla autem, et fossilia intra viscera terrae sunt, et quasi unum corpus cum ipsa efficiunt, ideoque in hoc opere de meteoris, seu mixtis imperfectis tractantur, quia maxime ad ipsa elementa accedunt. Tum etiam, quia eorum materia est sicut aliorum meteororum, scilicet vapor ut exhalatio, ut sequenti tractatu dicemus. Alia non pertinent ad mixta ut ignes subterranei, et terrae motus, et primo tractabimus de his; secundo, de metallis in sequenti tractatu.

Igitur circa causam terrae motus varias affert sententias antiquorum Aristoteles ii meteor. cap. vn, lection. xu, apud D. Thomam et sunt tres. Primo Anaxagora, quia causam terrae motus posuit esse aerem ingredientem terram, qui non potest libere sursum ferri, sed erravit in hoc, quod existimavit terram esse figurae planae, et quasi natare in aere, et aerem subingredi terram ex parte inferiori, et cum non possit libere ferri sursum, causare terrae motum. Quod tamen inconvenienter dicitur, tum quia terra non est plana, sed in globum rotunda propter gravitatem suam, qua ponderant omnes partes ad centrum; tum quia si terra cum sit plana natus in aere, aer subintrans habet exitum sine terrae motu, scilicet exundo ex parte etiam inferiori, qui est locus aeris. Ab hac opinione non est multum dissimilis Thaletis opinio, qui dixit terram supernatare aquis, et ex motu aquarum, quasi ex procellis terram tremere, quod plane fabulam redolet, aqua enim potius est superior terra, quam sub ea.

Secunda sententia fuit Democriti, qui dixit, quod cum terra habet sinus suos plenos aquae, et pluit, ita ut pluvia non inveniat ibi receptaculum, moveat terram. Quae sen-

tentia valde debilem causam terrae motus affert, potius enim pluvia descendens per superficiem terrae decurret, quam eam movebit.

Tertia fuit Anaximenis, qui terrae motus causam posuit partes terrae cadentes, cum rumpitur ex nimia siccitate solis, illo enim casu percutiunt terram, et tremere faciunt. Quae etiam sententia insufficientem causam affert, plerumque enim terrae motus accidunt, ubi nulla pars terrae cecidit, et continuatur per longum terrae tractum, nec tamem in omni illo partes terrae cadunt, et ad tantum motum, et sonitum, quem terrae motus faciunt necesse esset valde notabiles partes terrae prius cadere, quod non videmus, potius enim ex ipso terrae motu contingit cadere partes terrae.

Igitur vera causa terrae motus est multitudo spiritus, seu exhalationis siccae vi solis elevata, aut etiam per antiperistasim calefacta, et quaerens liberum exitum, si non invenit quantum terram, sicut cum a vento movetur corpora, in quae impegit, si sit vehemens, et sicut pulvis tormentarius ignem concepto cum sonitu exit. Itaque exhalatio sicca, sicut illa quae est materia ventorum mota violenter intra terram, quia non invenit liberum exitum est causa terrae motus. Nam quod haec sit aptissima causa ad terrae motus patet, quia terra cum sit corpus gravissimum, non potest moveri nisi ab aliquo maxime motivo quale est ventus, seu exhalatio sicca, quae habet vehementissimum motum, ut videmus in ventis, et propter suam subtilitatem penetrat partes terrae et elevat eas, seu movet. Generari autem istas exhalationes, seu spiritus intra terram constat, quia sunt in eo plures cavitates, quae aere replentur, ne detur vacuum, ex se etiam terra emittit exhalationes siccas, vel virtute solis, vel ignis sub-

m TRACT, IX DE TERRÆ MOTIBUS, ET SUBTER. ETG. GAP. I.

'terranei evaporatas, ergo quando istae generantur in magna copia, et liberum exitum non habent, et aliunde aer propter suam inquietudinem, «t subtilitatem movetur, terram «oncutiet. Et quia non semper istae •conditiones concurrunt, ut vel sit multa copia exhalationum siccarum, vel non sit liber exitus, ideo non semper fiunt terrae motus, Jieet nunquam desit aer intra terram, aliquando etiam moderatur siccitas exhalationum ex humiditate-adjuncta, et sic languescit earum •vis ad movendum. Denique, id probat Aristoteles, quia plerumque isti tierree motus accidunt temporibus, <quo abundant istae exhalationes sicc*>», ut vere et autumno, in aestate enim et hieme consumuntur propter exuberantiam caloris Vel frigoris, Kcet aliquando, sed rarius etiam in hieme, et «state contingant terree •motus: similiter loca cavernosa et spongiosa sunt istis terree motibus obnoxia, ut circa Hellespontum Achaiam, Siciliam, etc. quia ista ioda generant plures flatus et oopifem spiritus.

CAPUT n.

De accidentibus et effectibus terree motuum.

Accidentia terree motus quaedam swat antecedentia, quasi prffisagia, •ettfigna ipsius; quaedam concomitantia, sed ab ipso edita ut sonus, diiratio, extensio et similia; quaedam subsequencia tanquam effectus B itt subversiones montium, fluviorum eruptiones et similia.

Circa prasagia, seu signa terree iatodus, varia assignari soleht. Primo, est motus aliquis extraordinarius in puteis, ut si aqua ebulliat et ascendat, si fiat turbida, et gravem-ederem efflet, aut etiam mare intufcescatcibe flatu; hssso enim sunt

preesagia multi et copiosi spiritus e terra erupentis, et aquas moventis vel turbantis. Secundum signum sumitur ex aere, si aer fiat caliginosus sine interpositione nubis, si fiat tranquillus, si insolitum frigus ingruat, et extra tempus, ut in vere vel ffistate, si appareat nubecula quffidam sereno cmlo interdium, vel post occasum solis per modum lineee extensa. Ratio est, quia terrae motus causatur ex copia exhalationum siccicarum, quae includuntur terra, et consequenter cum non exeant, absunt ab isto aere, quibus ab aere remotis oontingit aerem ingrossari per frigus, et humiditatem remotis exhalationibus siccis et calidis, quae ipsum movebant et calefaciebant. Unde contingit reddi aerem magis caliginosum quia crassior, et tranquillior rem quia sine ventis, quorum materia est exhalatio sicca, et reddi frigidum quia sine calidis exhalationibus; et eadem ratione nubes fiunt tenues deficiente spiritu et exhalatione, cujus motu conglomerantur, et fiunt nubes magneB, 6iout undae in mari vehementius flante vento.

Circa secundum, causatur sonus a terrae motu ob vehementem spiritus collisionem, ex aere autem repperusso sonus editur. Et secundum variam terrae dispositionem varia quoque differentia soni resultat, sicut etiam spiritus in nube inclusus, at tonitruum causans, diversas sonorum formas edit. Itaque aliquando cavernae, seu meatus quibus spiritus cietur, ampli sunt et magni, et ventum excitant, aliquando sunt angusti, et tenuem sonum faoitmt, aliquando recurvi, et ambagibus flexi, et reddunt sonitum terribilem et sic aliis et aliis modis disposita terra, collisionem et sonitum diversum parit. Quod vero attinet ad durationem, vel interpolationem

terree motus, haec dependent ex copia majori, vel minori exhalationum quae plus vel minus durat, et ex continuitate illius, ita quod non deficiat, nec attenuetur, sic enim interpolabitur, quousque magis fortia fietur. Denique, prout terra ipsa locum dederit spiritui discurrenti, sic extendetur plus vel minus, quousque inveniat exitum, aut aliquod grande obstaculum, quod movere non possit, aut incidat in loca nimis humida, quae siccitatem, et caliditatem exhalationum extinguat, aut temperet. Et aliquando solet materia ad terrae motum requisita discurrere, et cessare quousque alia pars materiae sufficienter disponatur, et incalescat et sic iterum moveatur. Et hac ratione contingit durare multis diebus terrae motus cum interpolatione, et iterum redire.

Circa tertium, varii sunt effectus quos terrae motus edit, prout ejus violentia major, vel minor fuerit. Aliquando enim terram in orbem agit, montes dejicit, parietes et tecta subruit, vel inclinat, terram aperit, et hiatu suo quidquid invenerit absorbet etiam integras urbes, amnes novos effundit, aut fontes antiquos exsiccatur vel alio derivat, ignes evomit, terram in altum elevat et multa alia similia facit, non quidem semper omnia, neque simul ista, sed aliquando aliqua, aliquando nullus, prout fuerit impetus spiritus et major exhalationum copia, et fortitudo.

Ex his colliges, quae loca terrae motibus magis sint subjecta, scilicet illa quae plus exhalationum siccicarum, et flatuum generant. Talia sunt loca montosa, spongiosa, quae cavernis et meatibus plena sunt, quae temperata, nec multo calore ferventia, nec frigore nimio rigentia. E contra limosa, humida, arenosa, nimis frigida, excessive calida raro motibus istis subjiuntur, quia

non facile cedunt spiritui, et vel humore ipso siccitatis, rigorem emolliunt, vel frigore constipant, vel calore consumunt.

Secundo colliges, genera terrae motuum quomodo dividantur. Aristoteles in tremorem et pulsum dividit, alii concussionem, et inclinationem vocant, quando ad latera vicissim quatitur terra videtur tremere, quando ab imo in sursum et e contra videtur pulsari. Sub istis alii plures species numerant fere ex effectibus desumptas, ut quod terrae motus fit concutiens, subvertens scindens, perforans, et alia similia faciens, quae juxta variam dispositionem locorum, et exhalationum variantur.

caput m.

Qua materia et vi ignes sub terra ardeant?

Nutriti ignes subterraneos exempla quotidiana monstrant, tum quia a fossoribus reperiuntur; tum quia e terra et praesertim montium spiraculis eructant. Notum est. Et nee incendium in Sicilia, in Campania montis Vesuvii, in Islandia montis Heclae, et plures alibi montes fumantes reperiuntur, de quibus Psalmem: Qui respicit terram et facit eam tremere, qui tangit montes, et fumigant. Et Tertullianus libro de penitentia, c. xii, montes istos ignivomos fumariola quaedam ignis aeterni appellavit: « Dissiliunt, inquit, superbissimi montes ignis intrinsecus facta. Et quod nobis iudicii perpetuitatem probat, cum dissillant, cum devorentur, nunquam tamen finiuntur. »

Igitur quod attinet ad materiam causam, seu pabulum quo ignes isti nutriuntur, illud est ordinarie sulphur, ac bitumen, tum quia latera ista nutriendis ignibus ap-

tissima est, cum bitumen sit pingue et calidum, sulphur calidum et siccum; tum quia loca quae ignibus ardent, plerumque abundant sulphure, et odorem sulphureum exhalant; tum autem quia cum in sacris litteris plerumque fit mentio istorum ignium, ejus adjungitur sulphur, ut Psal. x: Ignis et sulphur, et spiritus procellarum pars calicis eorum: et Apocalyp. xix: Missi sunt hi duo in stagnum ignis et sulphuris: et Isai. xxx: Nutrimenta ejus ignis, et ligna multa, spiritus Domini tanquam torrens sulphuris succedens eam. Nec dubium est, quin correptus ignis, et nimium saginatus materia sulphurea, etiam terram ipsam, saxaque et metalla corripit, et dissolvat, nam et saxa ignivomis montibus jactari, et in cineres, ac favillas redigi in historiis legimus et recentibus exemplis comprobamus. Sed tamen communior et magis ordinaria materia istorum ignium, praesertim quae facilius corripit flammam, est assignata materia sulphuris, et bituminis.

De causa autem efficiendi, seu vi accendente ignes in terra, dicendum est, illam probabiliorem causam reputari, quod accenduntur a motu exhalationis calidae et siccae, adjuvante etiam antiperistasi propter frigus terrae circumstans, hoc enim modo exhalationes intra nubem accenduntur, hac ratione ex lapide attrita ferri excitatur scintilla, quidni ergo motu exhalationis, sive in materia sulphurea excitari possit ignis intra terram sicut et intra nubem? Quod vero recurritur ad solis influxum, et astrorum, nimis remotus videtur esse ad excitandum incensum tanta terrestres corporis spissitudine obsistente. Specialiter autem divino imperio esse accensum facile persuaderi potest, si ignes isti cum igne inferni aliquam habent communicationem, ut Tertulliani verba

insinuant. De igne autem inferni dicitur loco citato Isai: Spiritus Domini tanquam torrens sulphuris succendens eam: et Job ii: Devorabit eum ignis qui non succenditur (id est, non causis naturalibus fovetur) nisi forte nomine spiritus, ipsam exhalationem, quae ad modum venti se habet et spiritus dici solet, intelligatur.

Varia est autem horum ignium dispositio, prout materi copiam superpetit, vel deficit, aut contraria permittunt, aut locus ipse ubi generantur dispositus est. Quidam occulte terram vorant, quidam evomuntur exterius. Alii perpetuo durant, alii per intervalla. Quidam ingenti strepitu saxa, cineres aliaque id genus eructant, alii nullam ex se materiam ejiciunt. Quidam per cacumina montium quasi per caminos se produnt, quidam in profundioribus partibus stuant. Et sic multa alia sunt quae potius terrorem in nobis extorquent, quam scrutationem peculiarem exigant.

TRACTATUS X.

DE METALLIS.

CAPUT I.

De materia, et causa efficiendi metallorum in genere.

Quare pertineat ad tractatum meteorologicum agere de metallis, jam supra declaratum est tractatu praecedenti. Distinguit autem Aristoteles in meteoror. cap. vi, et D. Thomas ibi lect. ix, fossibilia a metallis. Fossibilia dicuntur, ea quae quidem fodiuntur, et extrahuntur a terra, et sunt similia ipsi terrae, quia vel indurantur ut lapides, vel fiunt quasi pulveres, ut minium, aliaque ter-

rae similia, metalla dicuntur quae magis generantur per coagulationem, et sunt ductilia, seu fusilia, sicut aurum, argentum et similia.

De materia igitur metallorum quidam censent esse humorem pinguem, quia metalli aliquae facta in eam resolvuntur. Alii esse aquam terrae permixtam. Alii sulphur et argentum vinum, eo quod haec in venis metallicis plerumque reperiantur. Unde et professores artis chimicae, ista duo adhibent pro conficiendis metallis. Aristoteles citato loco docet fossilia habere pro materia exhalationem siccam adjuncta caliditate exsiccante humidum simul cum virtute coelesti commensurante ei frigidum, unde fossilia sicut lapides magis sunt resolubilia in pulveres quam liquabilia, licet aliqua ut sulphur etiam liquari possint. At vero metalla habent pro materia exhalationem vaporosam inclusam intra partes terrae, et a virtute coelesti, quae est praecipua virtus mineralis, simul cum frigido coagulante, et aliquo calore temperante indurans. Itaque metalla exhalationem requirunt pro materia, et non solum vaporem, sed oportet quod sua exhalatio vaporosa sit, et ut coaguletur metallum non debet separari siccitas sicut in rore, et pruina segregatur ab humido, ut generentur, et ideo sunt humida, metalla vero non segregant siccam exhalationem sed conspergunt vapore, ut coagulatio velut massa fiat et recoquatur, sicut videmus indurari lateres ex luto per decoctionem. Et huius signum est, quod aliquando e nubibus visa est decidisse massa metallica ex aere, vel ferro, aut etiam lapis cum venis metallicis, in nube autem non possunt ista generari nisi ex sicca exhalatione aspersa vapore, et coagulata, sicut si viscosum lutum coqueretur in fumo. Ergo ex

eadem materia multo perfectiori modo disposita in minerali decoquetur et formabitur metallum, sunt ductilia, et aliqua facile liquabilia, ergo signum est ex vaporosa exhalatione formari, quia si esset totaliter sicca divideretur in minutas partes, non ductile, nec facile liquabile.

D. Thomas lect. ix in m. meteororum utrumque conciliat dicens, quod materia remota metalli est illa exhalatio vaporosa, sed proxima est sulphur, et argentum vivum ut dicunt chimici, eo quod ipsi alchimistae faciunt aliquando ex ista materia metallum. Quod utique non tam ex ipsa formatione facta ab alchimistis, quae incerta est, quam ex eorum ratione roboratur, quia in venis metallicis inveniri solet aliquid de sulphure, et argento vivo. Sed tamen quia hoc non semper invenitur, eatenus videtur haec alchimistarum opinio a D. Thoma probata, quatenus ita potest esse, quod proxima materia metalli possit esse sulphur, et argentum vivum, sed non semper requiratur de necessitate, quia non semper in mineralibus omnium metallorum invenitur.

Quod attinet ad causam efficientem metallorum, dicimus eam non esse solum elementum, quia metallum est mixtum, ergo non potest ab uno solo elemento generari. Et praeterea occultas aliquas qualitates participat, quales in auro inveniuntur, quae ex solo elemento participari non possunt debet ergo participari a coelo. Et ita virtus coelestis eo per terram immissa dicitur principalis virtus mineralis. Utitur autem ut instrumentis calore, et frigore, illo ut decoquente, hoc ut coagulante, et constipante. Nec dubium est, quin a Deo procreata sit intra terram ingens metalli vis, sicut et lapidum, et aliorum mixtorum in prima ore-

atione, §qd sicut plure» arbor»», et planis» postea germinarunt virtute ocBksti, ita et plura metalla postea generata sunt eadem virtute.

Illa, autem Astrologorum distri- butio, qua singulis planetis vim & singula metalla attribuuntur, ut soli aurum, lunse argentum, Mercurio argentum vivum, Veneri aes, Marti ferrum, Jovi stannum, Saturno plumbum, sideribus autem firmamenti gemmas magis videtur per attributionem dicta, quam certa aliqua ratione stabilita.

CAPUT II.

De speciebas, proprietatibusque, et locis, quibus generantur metalla.

Species metallorum paulo ante reoensita sunt a nobis aurum, argentum vivum, ☉s, ferrum, stannum, plumbum. H® pr©cipue species. Aliqu© ad has reducuntur, ut cuprum ad ☉s, stannum etiam a plerisque reductive sohim numeratur, cum ex argento, et plumbo concreseat, sicut aliquando aurum, et argentum, et ☉s confluxere in mixturam, qu© est Corinthium vocata est, et in raro pretio habitum. Inter omnia aurum non solum ☉stimatione hominum, sed natur© jure eminet utpote purius, solidius, splendidius, ponderosius, et ad diversas operationes etiam medicas, et salubres plus valens, unde in omnia honorum insignia, et

splendidam, ac magnificam rerum demonstrationem, ab auri fulgore fit mutuatio.

Omnia metalla ponderata sunt, omnia solida, pr©ter argentum vivum, omnia ductilia, et percussione dilatantur praecipue aurum et argentum, qu© in tenuissima fila, et bracteolas aut folia ducitur^ omnia denique liquescunt igni, et ftuufonr tur, difficilius ea qu© ph» oon- orationis habent, ut ferrum, et aurum.

Loca propria generationi» metallorum sunt ven© minerale», qu© quasi matrices intra ternam ooastitut® sunt, quo coelestis virtus penetrat, et materialia attemperat ex quibus fiunt, idque longo tempore propter materi© duritiem. Qu© est rSi- tio, ut per artem vera metalla, aut nunquam, aut vix flant, quia dee\$ illi vena, seu matrix minerali», et virtus illa coelestis, qu» in tali minerali sic attemperatur. Quod autem aliqui fluvii auri ramenta devehant, non est quia illud producant, sed quia exedendo terram extrahunt, quia propinque ad mineralia depurunt. Nec vero omnis terra hqjus* modi metallis gignendis apta est, sicut nec omnis fert omnia tellus, quia nec dispositionem habet, ex parte mineralium, neo aspectum convenientem astrorum ex parte oosli. Qu© vero regiones cujuscunque metalli ferace» sint, ad historicum potius pertinet, quam ad Philosophum.

TERTIA PARS

PHILOSOPHIA NATURALIS.

DE ENTE MOBILI ANIMATO, SEU IN TRES LIBROS ARISTOTELIS
DE ANIMA.

PROOEMIUM.

Circa subjectum, de quo agitur in isto tractatu dubium est, an subjectum horum librorum sit Anima, vel corpus, seu ens animatum? Et quod sit Anima colligi videtur: tum ex inscriptione librorum, qui dicuntur de Anima, non de animali, vel de animato; tum quia illud est objectum alicujus scientiae, vel libri, de quo traditur definitio, siquidem ex definitione tanquam ex principio colliguntur propriae passionibus convenientes eidem, cui convenit definitio, sed in hoc opere non definitur animal, vel corpus animatum, sed Anima, cum dicitur, quod est actus corporis organici, esse autem actum non convenit corpori animato, sed ipsi formae, quae est Anima, ergo Anima est quae definitur in hoc tractatu, et consequenter subjectum, de quo demonstrantur passionibus, quod est utique subjectum, de quo agit ista scientia. Denique, ipsae passionibus, quae in hac scientia demonstrantur sunt passionibus Animae. Unde dicit Aristoteles, in prooemio librorum de Anima, quod intendit quaerere naturam ipsius Animae, et substantiam,

et quaecunque accidunt circa illam, quorum aliae propriae passionibus Animae esse videntur, aliae autem communes, et propter ipsam animalibus inesse videntur: ergo aperte distinguit Animam de qua hic agit ab animali, et passionibus Animae ab his, quae per Animam conveniunt animali, seu corpori animato, ergo hic agit de Anima, non de ente animato,

Ex alia vero parte videtur, subjectum horum librorum esse ens animatum, siquidem est pars scientiae de ente mobili, et hic agitur de aliquo ente mobili speciali: Anima autem non est ens mobile, sed principium entis mobilis, et pars ejus, ens autem animatum est ens mobile. Deinde, quia affectiones, quae demonstrantur in hoc libro sunt ipsius animati ut quod, Animae autem solum ut quo, sicut sentire, movere, appetere, etc. Ergo subjectum quod non est Anima, sed ens mobile animatum, sicut in aliis libris ens mobile corruptibile vel incorruptibile est id de quo agitur. Denique, quia alias non tractaretur in tota Philosophia de ente animato, si hic non agitur, quod est inconveniens, cum

sit ens mobile, et principalius, quam Anima, quae solum est ejus pars.

Resolutio est, quam tradit D. Thomas in prooemio librorum de Anima, et insinuat etiam in Physic. lect. i. Dicit ergo D. Thomas, » quod commune omnibus animatis est Anima, et ideo ad tradendum de rebus animatis scientiam, necessarium fuit primo tradere scientiam de Anima, tanquam communem eis. Aristoteles ergo volens tradere scientiam de ipsis rebus animatis, primo tradidit scientiam de Anima, tanquam in communi, postmodum vero determinat de propriis, et singulis animatis in sequentibus libris de pensu et sensato, et de parvis naturalibus, et de animalibus, et plantis, qui sunt sicut partes librorum de Anima : et 4a S. Thomas in libro de sensu, et sensato, lect. i, inquit : « Quod Philosophus distinxit hanc considerationem in tres partes, nam primo quidem considerat de Anima secundum se, quasi in quadam abstractione; secundo, considerationem tunc de his, quae sunt Animae secundum quamdam concretionem ad corpus, sed in generali; tertio, considerationem facit applicando omnia haec ad singulas species animalium, et plantarum. Prima igitur consideratio continetur in libris de Anima, tertia in libris, quos scribit de animalibus et plantis : media vero continetur in libris, quos scribit de quibusdam quae pertinent communiter ad omnia animalia, vel ad plura genera eorum, vel etiam ad omnia viventia, » circa quae tractat in libro de sensu, et sensato, et aliis parvis naturalibus. » Ita D. Thomas. Itaque libri isti de Anima non sunt integer tractatus, sed pars quaedam tractatus de corpore animato : intentum enim Philosophi in hac ultima Philosophiae parte, est agere de ente mobili animato, sicut in libris de generatione egit de ente mo-

bili corruptibili; sed sicut in libro de generatione, prius egit de generatione ipsa, et tunc de eam consequentibus, deinde de ipsis corporibus generalibus, quae sunt elementa, et mixta : ita in praesenti volens agere de ente mobili animato, primo agit de ipsa Anima, quae est ratio communior, in qua omnia animata conveniunt, et a qua denominantur animata : deinde, agit de ipso corpore, tum in fine libri tertii de Anima, tum praecipue in aliis libris de sensu, et sensato, et parvis naturalibus, et de plantis, et de animalibus, quae se habent ut complementum librorum de Anima ; et omnia unum tractatum efficiunt, cujus integri tractatus objectum est ens mobile animatum, quod denominatur tale ab Anima quae est ejus forma, et principium, ratione cujus dici potest, quod Anima se habet ut objectum quo hujus tractatus, et formalis ratio ejus, quia est id, quo redditur corpus animatum. Unde necesse fuit prius agere de ipsa Anima tanquam de principio communis entis animati, et hoc praestat Philosophus in istis tribus libris de Anima.

Ad rationes dubitandi a principio concedimus, quae secundo loco sunt positae, loquendo de objecto integri hujus tractatus. Ad eas vero, quae primo loco sunt positae; ad primam dicitur, inscribi istos libros de Anima, quia in eis non agitur de toto objecto adaequato, quod est ens animatum, sed de parte ejus, seu principio, quod est Anima, qua constituitur ens animatum. Unde in aliis libris quibus completur totus iste tractatus non est inscriptio de Anima, sed de rebus animatis. «

Ad secundum dicitur, quod definitio, quam in istis tribus libris tradit Aristoteles, et passiones, quas in eis demonstrat solum conveniunt Animae, et non rei animatae, et ita

in istis libris, ut diximus non agit Philosophus de toto objecto adaequato hujus operis, sed de parte illius, quod est principium seu forma entis animati, et talem formam definit Aristoteles in praesenti : objectum tamen adaequatum totius operis non est Anima, sed animatum.

Ordo hujus tractatus de Anima.

Aristoteles tribus libris distinxit tractatum hunc de Anima in communi. In primo retulit, et impugnavit varias Philosophorum opiniones circa naturam Animae. In secundo suam sententiam explicavit circa eandem naturam Animae tam in communi, quam quoad Animam vegetativam, et sensitivam, earumque potentias. In tertio principaliter agit de intellectu, seu de Anima intellectiva, tum quoad potentias ei immediate ministrantes, quae sunt sensus interiores ut phantasia; tum quoad ipsam vim intellectivam in se; tum quoad potentias consequentes, quae sunt appetitiva, et loco motiva.

Nos totum tractatum in duodecim quaestiones dividimus. In prima, agemus de Anima in communi ejusdemque definitionibus. In secunda, de proprietatibus Animae in communi, ut de potentiis, et indivisibilitate, etc. In tertia, de Anima vegetativa, et de potentiis ei correspondentibus. In quarta, de Anima sensitiva, et sensibus in communi. In quinta, de sensibus externis secundum se. In sexta, de sensibili externo seu objecto sensuum in communi. In septima, de eisdem objectis in particulari. In octava, de sensibus internis. In nona, de Anima rationali secundum se. In decima, de intellectu agente, et possibili. In undecima, de actu intellectionis, et conceptu. In duodecima, de appetitu et loco motivo. De Anima autem

separata seorsum non agemus, quia quatuor quae praecipue de ea disputantur, in quaestionibus praefatis miscentur. De statu ejus, et immortalitate in quaestione nona. De modo intelligendi tam universalialia, quam singularia, quaestione decima. De potentia motiva, et an remaneant aliae potentiae in Anima separata, quaestione duodecima.

QUAESTIO i.

DE ANIMA IN COMMUNI BJUSQUE DEFINITIONIBUS.

ARTICULUS I.

Explicatur prima definitio Animae.

Dari Animam, (quod pertinet ad quaestionem an est) superfluum est inquirere, cum ex ipsis operationibus, et effectibus manifeste constet dari aliqua, quae vitaliter se movent, sicut experimus animalia sentire, nutriri, se movere, et forma, quae talium operationum est principium, vocatur Anima : de qua Philosophus duplicem tradidit definitionem in ii de Anima, cap. i et ii. Prima ita se habet: Anima est actus primus corporis physici organici potentia vitam habentis: addunt aliqui particulam substantialis, scilicet quod sit actus primus substantialis, quam tamen Aristoteles non expressit, sed explicavit, et deduxit. Secunda definitio est : Anima est id quo vivimus, sentimus, loco movemur, et intelligimus primo.

In praesenti articulo solum primam definitionem explicamus, in qua quatuor particulae indigent explicatione. Prima, cum dicitur actus primus : secunda, corporis physici : tertia, organici: quarta, potentia vitam habentis. Definitio enim

Anima per actum primum, quia est forma dans esse, deinde vero per ordinem ad subjectum, cuius conditiones requisitae sequentibus particulis designantur, quibus explicatur proportionatum, et conveniens subjectum Animae; intendit enim Philosophus in hac definitione tradere naturam Animae, in quantum Anima est, id est, non solum ut dicit formam, sed etiam ut dicit gradum viventis, licet gradus sine forma non sit.

Primum : ergo quod occurrit explicandum circa hanc definitionem est, quod dicitur actus primus. Circa quam particulam late discurret Cajetanus lib. ii de Anim. cap. i, et alii interpretes: et in primis non intelligitur, quod sit actus primus informans actu, sufficit quod ex se, et ex propria ratione sit informativus, ut patet in Anima separata, quae vere est actus primus, et tamen non informat actu. Per hanc ergo particulam duo possunt explicari. Primo, quod Anima sit actus primus, id est, substantialis, quia accidentalis supponit substantialem, et ita non est primus: et consequenter etiam excluditur actus secundus, qui est operatio, haec enim supponit primum, non solum quia accidentis est, sed quia est egressio ab aliquo agente, quod debet esse prius. Per hanc etiam particulam distinguitur Anima a partibus organicis, quae non sunt primum principium vivendi, sed instrumenta ipsius Animae, ipsa autem est primum principium, seu actus primus vivendi, et ideo etiam Anima non est corpus, etiamsi aliqua Anima corporea sit, ut docet D. Thomas i p. q. lxxv, art. ii, eo quod Anima est primum principium vitae ipsi corpori, non ergo ipsa est corpus. Secundo, explicatur quod sit actus primus ita formaliter, quod possit separari, et cessare ab actu secundo, in quod

differt a formis elementorum, quae non possunt ab aliquo actu secundo cessare per se, et ab intrinseco, nisi impediantur, sicut viventia, quae habent certum terminum in suis operationibus, quo habito cessant ab intrinseco. Et sic intellexit S. Thomas ii de Anim. lect. i, super textu, v, Cajetanus ibi q. n, Bannez i p. q. lxxv, a. i, dub. ii. Sed tamen non est necesse hoc intelligere in illa sola particula actus primus, in hac enim convenit Anima cum omnibus formis substantialibus, sed sufficit hoc colligere ex aliis particulis, quibus Anima discernitur ab aliis formis inanimatis. Unde vero deducatur quod Anima debeat esse actus informans, et non solum assistens corpori tanquam motor, quod tamen praesupponere videtur Aristoteles in hac definitione, dicemus in solutione argumentorum.

Secunda particula est corporis physici, per quam distinguitur Anima tum a formis separatis, quales sunt Angeli; tum a formis artificialibus, et mathematicis; tum a formis inanimatis. A formis separatis, quia illae non informant materiam. Anima vero est actus corporis, et ideo debuit definiri per ordinem ad corpus tanquam ad informabile, sicut quaecunque forma dicens ordinem ad extrinsecum, definitur per illud tanquam per additamentum. A formis artificialibus, et mathematicis differt per ly physici, corpus enim quod informatur ab anima, debet esse physicum, seu naturale, et constitui naturale ab ipsa Anima, non artificiale, nec mathematicum. A formis inanimitatis differt per illam particulam corporis. Dupliciter enim explicatur ab Auctoribus. Primo, quod nomine corporis intelligitur ipsa materia prima, quae immediate est capax formalis corporeae, et sic non distinguitur per istam particulam Anima a reliquis

formis, quia omnes informant materiam primam. Et hsec explicatio indicatur a D. Thoma n de Anim. lect. i, ad text. iv, et sequuntur plures Auctores apud Conimbricenses hic q. i, art. i. Secundo, explicatur formaliter illa particula corporis, non pro materia prima nuda, sed formata gradu corporeitatis, quia licet Anima informet immediate materiam dando illi gradus omnes, neque enim in uno composito dantur plures formae substantiales pro pluribus gradibus, ut infra articulo tertio ostendemus, tamen Anima in quantum Anima, id est, secundum gradum Animae necessaria supponit gradum corporis in materia, non quidem praestitum ab alia forma, sed a se constitutum, praesuppositum tamen ad gradum animae. In praesenti autem definitur Anima secundum formalem rationem gradus Animae, et ideo potius dicitur actus corporis, quam actus materiae, quia sumitur Anima formaliter, ut exercet gradum Animae, non ut praebet gradum corporis. Quae expositio est D. Thomae q. de spiritualibus creaturis, art. m ad 2 et ii de Anima, lect. i, circa textum quartum.

Quod si instes: Nam hoc modo etiam formae inanimatae dici poterunt actus corporis, quia supra gradum corporeitatis, qui est communis, addunt aliquem determinatum, quo unum corpus differt ab alio, respondetur in re ita esse, quod gradus specificus, et ultimus rei inanimatae addit actualitatem supra gradum communem corporeitatis, sed tamen speciali modo dicitur de gradu Animae, quod sit actus corporis, quia non solum addit determinationem, et specificationem gradus corporeitatis communis, sed etiam elevationem super illum in altiori modo operandi, scilicet se movendo; corpus autem, in quantum corpus solum operatur ut motum: aliae ve-

ro formae inanimatae addunt quidem supra gradum corporeitatis determinando, et specificando illum, non tamen elevando supra illum, quia non operantur nisi ut motae, et non se movendo.

Tertia particula definitionis est organici. Ubi duo nota. Primum, quid sit corpus organicum: secundum, quotuplex sit organizatio, ut inde videamus, de qua intelligatur definitio. Primum declaratur ex similitudine organi artificialis, quod diversis partibus constat, quibus diversos sonos facit, vel modulationes: sic illa forma, quae unam tantum operationem non habet, sed plures, quarum una est mota, alia movens, exigit partes diversas et heterogeneas, sicut videmus in animali esse diversas rationes, et officia, aures, oculos, pedes, manus, etc. in corpore autem inanimato, omnes partes surit ejusdem rationis, seu homogeneae, quia licet habeant diversas operationes, in qualibet tamen parte omnes ei conveniunt, sicut si ignis calefacit omnes partes calefaciunt, et si movetur sursum, omnes partes moventur, etsi magnes trahit ferrum, omnes partes attrahunt. Unde non requirunt partes organicas, sed omnes ejusdem rationis, viventia autem ita habent diversas operationes, quod non omnes idem parti conveniunt, sed una uni, et alia alteri, eo quod una movet aliam, et sic non omnes seque moventur, et movent, et ita dispositio partium in animali habet se ad modum artificiosum, quia est ordinata, et organica. Quae explicatio sumitur ex D. Thoma ii de Anim. lect. i, circa textum quartum.

Secundum vero explicatur, quia organizatio sumitur dupliciter, scilicet accidentaliter et substantialiter; accidentaliter pro ipsa dispositione accidentali, qua disponitur et temperatur pars organica, verbi gra-

Da, quod habeat talem quantitatem et figuram, talem mixtionem primarum qualitatum, talem colorem, etc. Substantialiter consistit organizatio in hoc, quod organum sit vivificatum, et informatum ab anima, ratione cuius partes organicae in cadavere aequivoce sunt tales, oculus enim mortui, non est magis oculus, quam qui est in lapide.

Et quidem, quod partes organicae differant inter se saltem accidentaliter certum est, et ipsa experientia constat, cum videamus diversa accidentia esse in oculo, et in aure, et in aliis partibus, quarum quaedam sunt molliores, aliae duriores, aliae huius figurae, aliae alterius. Et quidem D. Thomas i part. question. lxxvi, articul. iii ad 3, inquit: « Quod partes dissimilares animalium non potest dici, quod sint diversarum specierum, sed diversarum dispositionum. » Sed difficultas est, an istae partes differant etiam substantiali aliqua differentia proveniente ab ipsa forma, ita quod diverso modo partes istae a substantiali forma informantur? Quam disputationem late tractat Suarez tractatu de Anima, libro primo, capite secundo. Sed brevius resolveri potest dicendo, quod inter istas partes datur differentia aliqua substantialis, non quidem a diversa forma proveniens, quia in eodem individuo non sunt diversae formae substantiales, sed ab eadem forma, quatenus virtualiter est multiplex, sive dando diversum gradum, v. gr. sensitivum, vel vegetativum, sive diversum modum informandi diversas partes. Quae est resolutio D. Thomae in q. de Anim. art. ix, ubi docet: « In rebus animatis non solum requiri diversa accidentia ad diversas operationes, sed etiam diversas partes, et quod Anima singulis partibus dat esse substantiale secundum illum

modum, qui competit operationi earum. » Et articul. xiv docet: « Quod licet Anima sit una forma, partes tamen corporis diversimode perficiuntur ab ipsa. » Et qu. de spiritualibus creaturis, artic. rv ad 14, inquit: « Quod secundum rationem speciei magis convenit caro mea cum carne tua, quam ossa mea cum carne mea, » et similiter nominat diversam speciem in partibus organicis in rv, dist. xrv, q. i, art. i, quaestiunc. iii. Sic ergo partes organicae habent diversam speciem incompletam, et secundum quid etiam in genere substantiali, quatenus diverso modo informantur ab Anima, qui diversus modus in eo consistit, quod quaelibet pars organica participat a forma talem informationem substantialem, ut principium sit et radix diversorum accidentium et operationum. Neque hoc difficile intelligitur, cum videamus eandem Animam diversos gradus habere, ut vegetativum, et sensitivum, etc. nec omnes communicari cuilibet parti, nam unguis, et capilli participant gradum vegetativum, et non sensitivum, si ergo, quoad communicationem graduum diverso modo Anima informat substantialiter, cur non etiam quoad informationem partium organicarum? • Neque ad hoc oportet ponere diversas uniones entitative, sed sicut, forma est unica, licet virtualiter multiplex, ita est unica unio, licet multiplex virtualiter, quia diversos effectus habet, sicut et ipsa, forma, quia unio non est aliud, quam ipsa communicatio formae.

Hoc supposito, cum dicitur in definitione, quod Anima est actus corporis organici, ly organici utroque modo debet intelligi, scilicet accidentaliter, et substantialiter; utrumque enim requirit Anima, et utrumque consequitur ex ejus informatione, scilicet et quod ipsae partes

organicae sint animatae per informationem Animal, et quod habeant dispositiones, et accidentia sibi debita, et convenientia. Neque enim in definitione Animae cum dicitur corpus physicum et organicum, intelligi oportet, quod hoc habeat antecedenter ad informationem animae, sed per ipsam. Unde dicit D. Thomas in quaestione de Anim. art. i ad 15 : « Quod in definitionibus formarum aliquando ponitur subjectum ut in forme, sicut cum dicitur motus, abtus entis in potentia aliquando ponitur subjectum formatum, sicut cum dicitur, motus est actus mobilis, lumen est actus lucidi, et hoc modo dicitur Anima actus corporis organici physici, quia Anima facit ipsum corpus organicum, sicut lumen facit aliquid esse lucidum. » Et in hoc sensu idem est dicere, actus corporis organici atque dicere actus corporis animati, et vivi secundum diversas partes heterogeneas distincti, sicut si explicetur forma per effectum formalem, quem facit in proprio subjecto; quia tamen etiam in ly organici intelligi debet organizationis accidentalis, quia ut diximus, ea requiritur ad ipsam dispositionem organorum, non inconvenit intelligere, quod Anima sit actus corporis organici in hoc sensu, quod est organici dispositivae etiam antecedenter ad informationem Animae, disponitur enim materia per organizationem, ut introducatur Anima; post introductionem autem Animae etiam dantur dispositiones organicae, quia dantur accidentia, quibus disponitur materia illa ad retinendum formam, et ad operandum, libet verum sit, quod dispositiones, quae praecedebant informationem Animae, ipsa introducta non maneat eadem numero propter mutationem subjecti, ut late ostendimus in lib. de Generat, quae si, i, et ix.

Ultima particula definitionis est

potentia vitam habentis, quae ponitur ad maiorem explicationem praecedentium particularum. Est autem duplex vita, alia in actu secundo pro operatione, quae dicitur vita accidentaliter, alia in actu primo pro ipsa informatione formae viventis. In praesenti ergo illa particula potentia vitam habentis, communiter sumitur pro vita accidentali, quae est operatio in actu secundo, ut intelligatur, quod Anima ipsa est actus primus, quia est in potentia ad operationem vitalem, quae est vita in actu secundo. Quae expositio sumitur ex D. Thomas in de Anima, lection. ii, et prima parte, quaestione. lxxvi, articul. iv ad i. Quare per hanc particulam potentia vitam habentis, magis explicatur illa particula organicum, corpus enim organicum etiam postquam animatum est, ad hoc habet organa, ut vitales operationes per illa exerceat, et sic potentia habet vitam, id est, habet in actu primo potentiam ad vitales operationes. Nec obstat, quod vitales operationes sunt multae. Anima vero est una in ratione formae informantis; quia omnes illae operationes sub una formali ratione respiciuntur ab Anima et procedunt ab ipsa, scilicet sub ratione vitalis, et animati. Quia tamen ut diximus supra, etiam potest intelligi corpus organicum non pro corpore animato substantialiter, sed per organizationem accidentalem dispositivam ad informationem Animae, potest etiam intelligi illa particula potentia vitam habentis de potentia proxima ordinata ad ipsam vitam substantialem, quae est Anima in actu primo, et non solum ad operationem in actu secundo. Et ita per hanc particulam explicatur, quale debeat esse corpus organicum, non sicut cadaver, quod est corpus mortuum, nec sicut embryo, quod solum remote est dispositum ad recipiendam animam,

SBd in potentia proxima vitam liabens, id est, organizatum cum dispositione proxima ad recipiendam formam vitalem. Nec est inconueniens, quod Anima, et quaelibet forma substantialis definiatur cum aliqua connotatione ad accidentia, quibus disponitur materia, quia debet definiri forma per ordinem ad informationem, et haec dependet a dispositionibus tanquam a conditionibus requisitis.

An vero ista definitio sit essentialis et univoca respectu omnis Animae dicemus articulo sequenti, ubi idem de secunda Animae definitione.

Solvuntur argumenta.

Contra singulas particulas definitionis arguitur. Primo, contra primam particulam actus primus, intelligitur enim nomine actus primi actus substantialis informans, iste enim proprie est actus primus, hoc autem non est certum, sed probandum erat ab Aristotele non supponendum. Nam plures ex antiquis negarunt Animam esse formam substantialem, sed quamdam harmoniam, vel temperamentum humorum, plures etiam existimarunt, quod si Anima erat substantia, solum uniebatur ut motor, non ut informans, et ipse Aristoteles in hoc secundo libro, capite primo in fine dicit, nondum constare utrum Anima sit vera forma, vel motor corporis, ergo in definitione non debuit poni illa particula actus primus, quae formam substantialem, et informationem designat. Confirmatur, quia Anima est actus perfectissimus in genere viventis, ergo non debet esse actus primus, sed secundus, quia iste est perfectio primi, utpote magis elongatus a potentialitate. Confirmatur secundo, quia non

potest Anima esse actus primus, ex eo quod ab intrinseco sit separabilis ab actu secundo, siquidem non potest anima cessare ob omni actu, vel secundum cognitionem si sit in vigilia, vel quoad nutritionem, vel saltem quoad motum cordis. Et deinde, quia sola Anima humana operatur libere, ita quod positis omnibus requisitis possit cessare ab actu, reliquae omnes naturaliter operantur, et sic non possunt cessare ab actu secundo positis omnibus requisitis ad agendum, si vero non ponantur omnia requisita, etiam si formae sint inanimatae, non operabuntur, sed cessabunt ab actu. Denique, formae inanimatae ut lapis, vel terra naturaliter quiescunt, ergo ex natura sua possunt separari ab actu secundo, qui est motus.

Respondetur Aristotelem in definitione tradita nihil supponere probandum. Sic enim processit Aristoteles ad tradendam definitionem animae, quod prius in toto libro primo exclusit errores antiquorum, qui non bene explicabant naturam Animae, quibus exclusis propriam tradidit definitionem, et id quod vere convenit Animae. Convenit autem animae esse actum primum, id est, substantialem et informantem. Et hoc probari non potest probatione a priori, cum non sit propria passio, sed ipsa substantia, et natura Animae, quae non habet aliquid prius, a quo per connexionem consequatur: potest tamen probari indiciis, et experienciis, quia constat dari corpora animata, quae vivunt, et se ipsa movent, ut ipsis sensibus videmus, debent ergo habere aliquam formam, qua constituentur in esse proprio viventis, et animalis, et haec forma non potest esse accidens, quia res inanimatae substantialem formam habent, qua constituentur, alioquin si neque etiam res inanimatae haberent formam substantia-

lem, nulla res neque animata, neque inanimata constaret forma substantiali, quod esset incidere in errorem antiquorum Philosophorum, qui negabant formas substantiales, et substantialem generationem, quod supponitur jam impugnatum in lib. de Gener, et in i Phys. non autem hic erat probandum. Si ergo res inanimatae habent formam substantialem constituentem se, a fortiori res animatae, quae sunt perfectiores, et non minus generantur substantialiter quam illae : et sic propria earum forma, quae vocatur Anima, actus substantialis, seu actus primus esse debet. Quod vero Philosophus dixit in fine capitis primi, nondum constare Animam uniri ut motorem, vel ut informantem, id dixit, quia nondum id explicaverat, sicut feci in sequenti capite, constat enim Animam non solum praebere motum corpori, sed etiam ipsum esse, et speciem et quidditatem rei animatae.

Ex his autem colligitur, Animam non esse ipsum temperamentum qualitatum, seu humorum, ut aliqui posuerunt, et attribuit Galeno D. Thomas ii cont. Gent. cap. lxiii, quia qualitates illae temperatae pertinent ad dispositiones, quibus Anima conjungitur corpori, non autem ad ipsam rationem substantialem Animae, quae non potest consistere in ipsa forma accidentali, sed in substantiali, ut dictum est.

Ad primam confirmationem respondetur Animam esse actum perfectissimum in linea actus primi, et in ratione formae constituentis et radicaliter continentis actum secundum, non in linea et ratione ipsius actus secundi, seu formae consummantis et ultimo perficientis, hoc enim pertinet ad formas accidentales, quae se habent ut ornatus, et perfectiones secundae ipsius substantiae, in quibus consummantur.

Et sic quod actus secundus sit perfectior in ratione actualitatis, quam primus, non arguit, quod sit perfectior in ratione formae radicalis, et constitutivae, sed in ratione formas consummantis, et accidentalis : si autem actus secundus inveniretur purificatus ab imperfectione accidentis, et in linea substantiali, ille esset perfectissimus, et plusquam Anima, sicut in Deo, qui est actus purus. Quod vero dicitur actum secundum esse finem operantis, respondetur esse finem sumendo operationem non abstracte, et dividisse ab operante; sed in concreto cum ipso, quia ipsa res operativa est propter se ipsam ut operantem, ut docet S. Thomas iii contra Gen. c. xvii et Cajetanus i-n, quaest. iii, art. ii, et ita intelligitur, quod unumquodque est propter suam operationem, id est, propter se ipsum ut operans quasi in actu ut finem. Est etiam operatio finis quo, non finis qui, quia per operationem apprehendimus id quod desideramus : finis autem quo non est necesse, quod sit perfectior re finalizata.

Ad secundam confirmationem respondetur, omissis aliis explanationibus, quod Anima separabilis est ab omni actu secundo divisive, non ab omnibus collective, si enim omnes actus vitales cessarent, animal esset mortuum. Quia vero Anima habet plures actus, non vero ad unum tantum determinatur, sicut res inanimata, et illos habet secundum determinatam mensuram ab intrinseco, ideo ex sua natura habet non omnes semper exercere, sicut non potest animal semper se movere, quia ab intrinseco lassatur, nec semper generare nec semper augeri, etiam plantae; neque hoc est ex defectu materiae extrinsecae, vel impedimento, sed ex intrinseca virtute, quae deficit, si continue operatur,

quod nos habent inanimata, semper enim generabunt, si habuerint materiam, et semper movebuntur extra centrum si non sint impedita. In motu autem cordis, non potest animal cessare, quia ille motus vitalis, est illi a generante ad modum propriae passionis, movetur enim ab alio, ut habeat inde principium motus; in illis vero motibus, in quibus se ipsum perfecte movet et non a generante, potest cessare ab intrinseco, ut diximus, non quidem ab omnibus motibus collective, sed a quolibet divisive, etiamsi animal sit in vigilia.

Secundo arguitur: Quia Anima in se non est actus corporis, sed materiae primae formalissime loquendo, nam illius est actus quod actuatur ab ipsa, et est in potentia ad ipsam physice, et in re, et non secundum metaphysicas distinctiones, sed id quod est in potentia ad Animam et in re suscipit illam, est materia prima nuda, sic enim recipit formam, et unitur illi physice, siquidem non est alia forma dans gradum corporis, et alia dans gradum Animae, sed una et eadem, ergo talis forma in se et physice non est actus informans corpus; sed informans materiam, et constituit Corpus; sicut et constituit animatum. Confirmatur, quia alias Anima formaliter in quantum Anima, esset forma accidentalis, (quod est absurdum.

Sequela patet, quia in quantum Anima supponit materiam actuatam ipsa corporeitate, ergo non dat primum actum, ergo neque substantialem, quia substantialis actus est primus, et sicut si essent plures formae in uno composito, secunda deberet accidentaliter conformare, ut ex D. Thoma dicemus art. m, similiter si unus gradus supponit corpus in actu constitutum, necessario erit gradus accidentalis. *

Respondetur quod Anima est for-

ma informans materiam, sed tamen dicitur actus corporis duplici ratione. Primo, intelligendo ly corporis, non pro subjecto informabili, sed pro composito constituto per Animam, sicut cum dicitur lux esse actus lucidi, id est, constituti per lucem: et eodem modo dici potest anima actus animati, id enim significat corpus organicum, id est, corpus Vivum, et animatum ut supra exposuimus. Neque tunc definitio Animae includet ipsum definitum, sed designatur forma per suum effectum formalem, scilicet Anima per animatum, licet rursus ipse effectus formalis dicat ordinem ad causam suam, quia effectus, et causa correlative se habent. Secundo, intelligi potest nomine corporis subjectum informabile, sed tunc non intelligitur definitio de ipsa Anima, ut absolute est forma, sed specificative ut est gradus; nec ly corpus intelligitur ipsa materia informabilis, sed illud, quod se habet ut materiale ex parte gradus inferioris respectu gradus superioris, Anima enim non solum se habet ut informans, et constituens corpus sicut aliae formae, sed ut elevans corpus ad superiorem gradum et altioremodum operandi, et respectu Animae sic elevantis debet poni pro materiali, non solum id quod informat, sed ipsum corpus quod elevat. Nec obstat; quod Anima solum educitur de potentia materiae, non vero de potentia gradus corporei, nec physice informat ipsum. Respondetur enim, quod Anima ut forma informans; et effluibilis, est actus corporis ratione materiae tantum, quae in corpore includitur, sed in quantum elevans; et gradans, respicit ipsum corpus; et non solum materiam, quia effluibile illud ad altioremodum gradarii.

Ad confirmationem respondetur, Animam non esse formam accidentalem etiam secundum gradum Ahk

mm, quia non dat esse distinctum a gradu corporeitatis, et substantiā, sed explicationem majorem ejusdem; unde non pote9t accidentale esse praeberē, quia est in eadem linea, et praedicamento substantia, et ab eadem forma proveniens. Quando autem dantur du® form© entitative distinct©, et qu© non dant unum et idem esse, sed diversum, tunc secundum esse non potest esse substantiale, sed accidentale, quia supervenit subjecto informato, et habenti esse primum, non vero idem esse secundum majorem explicationem et graduationem prmbet, ut dicemus art. in.

Tertio objicies : Quia in illa particula potentia vitam habentis, vel intelligitur vita substantialis, qu© habetur per informationem Anim©, vel aeoidentais, qu© consistit in operatione. Primum esse non potest, quia sic non esset habens vitam in potentia, sed in actu, quia corpus vivum, seu organicum actu est informatum ab Anima. Si secundum in peimis diffiniretur Anima per aliquid sibi: posterius, scilicet per operationem, qu« ab ea emanat, deinde? deherefc dioi actu vitam habens, quia animal semper habet aliquam operationem in actu, saltem motum cordi», ut diximus. Denique, quia si© h©c prima definitio coincideret cum secunda, qua dicitur, quod Anima est primum principium nutriendi* sentiendi, intelligendi, etc. qu© omnes eunt operationes vit©.

Respondetur quod ut supra diximus illa particula potentia vitam habentis, de vita pro operatione intelligitur. Et ad probationem in contrarium, respondetur quod operatio est aliquid posterius Anima in genere caus© effectiv©, et in executione tamen prior illa in genere caus© finalis^ et in intentione, quia unumquodque. eet propter suam operationem; Ad secrmdam instan-

tiam respondetur quod Anima de se non est nisi actus primus, et consequenter non habet operationem nisi in potentia. Quod vero semper habeat operationem aliquam sibi adjunctam non tollit, quod sit in potentia ad quamlibet divisive* quantum est ex se, quia potest ab intrinseco cessare a qualibet, in qua perfecte se movet, vel transmutare se de una operatione ad aliam. In motu autem cordis non movetur d se, sed a generante, licet per illum motum vivat tanquam per primum motum vitalem non derivatum ab alio priori motu, sed a movente extrinseco, quatenus est principium viventis, et causa vit©, et consequenter primi motus vit©, quia etiam vivencia non se movent nisi ut mota, et ab extrinseco principio dependentia. De quo latius diximus in qu©st. xxm Physicor.

Ad tertiam instantiam dicemus articulo sequenti, in quo secundam Anima definitionem explicabimus.

ARTICULUS II.

Utrum secunda definitio AniihMrecte sit tradita, et an sint ist» definitiones essentielles ?

Secunda definitio Anim©, qu© sumitur ex hoc secundo libro, textu xxiv et ex D. Thoma ibi lect. iv sic se habet: Anima est id quo vivimui} sentimus, movemur, et intelligimus primo, id est, est primum principium intelligendi, movendi, sentiendi, et vivendi. Hanc definitionem tradit Aristoteles ut per eam magis explicet primam, eamque demonstret. Unde duo oportet explicare in hoc articulo. Primo, definitionem ipsam in se. Secundo, quomodo per ipsam demonstretur alia prior.

Circa primum dicimus duo. Primum, quod ista definitio est recta, et exacta. Ratio est, quia explicat

omne quod pertinet ad Animam per gradus, et officia sua, ergo est exacta. Antecedens constat, singulas particulas explicando. Prima est illa particula id quod, cui conjungenda est ultima particula, qua dicitur primo, id est, quo primo vivimus, et sentimus, quasi sit primum principium vivendi. Et illa particula quo denotat formam seu principium intrinsecum, extrinseca enim principia non sunt id quo aliquid constituitur in esse, sicut causa, efficiens, et finalis non est id quo aliquid constituitur, sed a quo movetur, vel cuius gratia fit. Dicitur primo ad denotandum, quod Anima debet esse principium substantiale, et radicale, potentiae autem operativae non sunt id quo primo operamur, aut vivimus, sed instrumenta operandi, et vivendi. In reliquis particulis denotantur principales gradus, et operationes Animae, (scilicet gradus vegetativus in illa particula qua vivimus, gradus sentiendi in illa particula quo sentimus, gradus intellectivus in illa particula qua intelligimus, operatio autem appetendi, et loco movendi in illa particula quo loco movemur.

Dices : Vivere est commune omnibus gradibus viventium, ergo non explicatur in hac definitione gradus vegetativus in particula. Secundo, illa particula loco movemur vel explicat gradum vivendi, aut potentiam operandi, non primum, quia loco motivum est aliquid consecutum ad gradum sentiendi, et intelligendi multo magis, quam appetitivum, quia ab appetitu dependet, et sequitur motus progressivus. Si autem sumitur pro potentia, cur non ponitur in definitione appetitus, qui est principalior potentia, quam loco motivum, nec minus nobis nota, quam illa. Denique, inconvenienter ponitur in definitione, quod vivimus, et sentimus, etc. Quia id videtur solum

convenire nobis, non autem omni alii viventi. Et similiter illa copulatio vivendi, et sentiendi, etc. non verificatur de aliqua anima in particulari, nisi tantum de humana, cui soli conveniunt omnes illi gradus simul, ergo non potest applicari omni animae.

Ad primum respondetur, quod vivere dupliciter sumitur, uno modo abstracte et in communi, alio modo pro eo quod est primum in genere vivendi, et ipso communi nomine vitee nominatur, quia est fundamentum ad reliquas omnes vitas. In definitione ergo sumitur ly vivere in hoc secundo sensu. Unde dicit D. Thomas in hoc secundo libro, lect. iv, super text. xxiv : « Quod vivere refert Aristoteles ad principium vegetativum, quia prius dixerat, quod vivere propter hoc principium, inest omnibus viventibus. »

Ad secundum dicitur, quod in potentia loco motiva implicite involvitur appetitiva, quia potentia loco motiva est executiva appetitus, imo aliqui volunt eam non distingui ab appetitu, de quo dicemus infra q. xii. Quare per loco motivum comprehendit Aristoteles etiam appetitivum, quia motus progressivus est executio appetitus, et per ipsum tanquam per effectum notior rem melius nobis innotescit appetitus.

Ad tertiam respondetur quod ly vivimus, et sentimus, etc. non loquitur solum de nobis hominibus, sed de nobis viventibus seu animatis, nec restringi debet ad speciem humanam, sed ad genus viventium. Nec illa particula et sumitur copulativum, sed distributive, scilicet quod quaecunque Anima aliquam ex illis operationibus seu gradibus habeat, licet aliqua Anima propter suam eminentiam, scilicet Anima humana, omnes illas habeat. Et sic virtualiter traditur hic definitio Ani-

mae, quod nullum est inconueniens, explicatio enim rei communis iuuatur per inferiora in quae dividitur, ad quae dicit ordinem.

Secundo explicari oportet, an ista definitio, et similiter prima, articulo praecedenti tradita, et quae per istam demonstratur, sint definitiones essentiales. In qua parte Auctores divisi sunt; nam quidam existimant hanc secundam definitionem essentialem esse, quia illa particula quo vivimus, sentimus, etc. sumitur pro principio radicali vivendi, principium autem radicale essentiae animae est. Unde M. Bannez i part. quaest. lxxv, art. i, in explicatione hujus secundae definitionis, sentit esse valde probabile, quod sit definitio essentialis, idemque sentit Cajetanus n de Anima, cap. ii, quaest. rv. Alii intelligunt istam secundam definitionem esse descriptivam, quia traditur per operationes vitae, quae sunt aliquid posterius, et accidentale. Et ita hanc sententiam videtur ponderare D. Thomas ii de Anim. lect. iii, in principio docens, quod prima definitio Animae demonstratur per istam secundam a posteriori, et per effectus. Unde hanc sententiam sequitur P. Suarez tractatu de Anima, lib. ii, capit. iii, circa tertium punctum et alii. De prima autem definitione Animae, scilicet quod sit actus corporis organici, communis sententia est, quod sit definitio quidditativa.

Respondeo ergo, et dico secundo: Utramque definitionem absolute esse essentialem, et in utraque connotari aliquid extrinsecum per ordinem, ad quod definitur Anima, licet in hac secunda definitione connotetur aliquid extrinsecum, quod magis se habet ut effectus Animae in genere causae efficientis, et sic est aliquid magis notum quoad nos ad demonstrandum a posteriori, primam definitionem. Ut explicetur

fundamentum hujus conclusionis adverto, quod substantia incompleta, qualis est forma, et etiam ipsa Anima, non potest definiri absolute, et in ordine ad se, sicut substantia completa, et totalis, sed in ordine ad aliquid extrinsecum, qui tamen ordo formae ipsi intrinsecus, et essentialis est, eo quod forma essentialiter dicit ordinem ad alterum, quod informat, vel componit. Est autem in forma substantiali duplex ordo essentialis, et intrinsecus, scilicet ordo informandi, et ordo operandi, est enim forma principium dandi esse, et principium etiam seu radix operationis, et in ratione informandi respicit materiam, seu subjectum, quod est informabile a se, in ratione autem operandi respicit actum secundum, seu operationem, non quidem proxime sicut potentia, sed remote, et radicaliter sicut primum principium. Inter istos autem duos ordines, seu respectus, primus qui est ad materiam, seu subjectum intimior est formae, et prior in illa; tum quia id quod illi praebet est esse, et substantialem speciem; tum quia forma, et materia ad invicem sunt causae, et ita forma definitur per ordinem ad materiam, non solum ut causatam a se in ratione informatae, sed etiam ut ad causam sui in quantum recipit illam, et dependet ab illa in esse. At vero forma substantialis, licet essentialiter habet esse radix potentiarum, et operationum, cum non sit radix illarum per aliquid superadditum, sed per se ipsam, tamen non respicit operationem nisi ut effectum, non ut causam e qua specificatur, neque enim operatio specificat ipsam substantiam, quae est radicale ejus principium, siquidem substantia non specificatur ab aliquo extrinseco, sed ipsae potentiae Animae sunt quae specificantur ab actibus, et objectis. Unde ut supra diximus operatio sola

non. est finis, cujus gratia ipsius operantis, sed finis effectus, finis autem est ipsemet operans in actu-

Hoc supposito probatur conclusio, mihi utraque definitio traditur per aliquid intrinsecum, et essentialis ipsi Animae, ergo est quidditativa. Antecedens quoad primam definitionem probatur, quia in illa dicitur, quod Anima est actus primus corporis, sed esse actum primum est illi essentialis, quia non est aliquid extrinsecum, vel consecutum ad aliam priorem rationem, sed per propriam, et intrinsecam essentiam Anima actuat, et informat tanquam actus primus : similiter ordo ad corpus, seu ad materiam est intrinsecus, et essentialis ipsi formae, seu Animae, ergo traditur ista prima definitio per aliquid quidditativum, et essentialis. Quoad secundam vero definitionem probatur, quia ut diximus in forma substantiali esse radicem potentiarum et operationum, est aliquid essentialis, et quidditativum, siquidem non habet hoc forma substantialis per aliquid superadditum quod sit extra essentiam, fundatur enim in ipsa essentia connexio cum passionibus, et operationibus, si autem esset radix illarum per aliquid superadditum essentiae, de illo esset eadem difficultas, quomodo dimanaret, et connecteretur cum tali essentia, constat autem, quod ista secunda definitio traditur per ipsam primam radicem operationum vitalium, quia dicitur Anima esse id quo vivimus, et sentimus primo; ergo definitur per primam radicem vivendi, et sentiendi. Et licet operationes sint extrinsecae ipsi Animae tanquam effectus ejus, tamen ordo radicalis ad illas, essentialis est Animae ; et sicut prima definitio traditur per ordinem ad aliquid extrinsecum, scilicet corpus seu materiam et tamen est essentialis defi-

nitio, quia ordo ad corpus essentialis est Animae, seu formae, ita haec secunda definitio essentialis erit, licet tradatur per ordinem ad operationes extrinsecas, quia ordo radicalis ad illas, essentialis est Animae. Quod si per ly vivere, et sentire, etc. intelligamus non operationes vitales, sed ipsam informationem, seu effectum formalem, quo substantialiter aliquid constituitur in esse viventis, vel sensitivi, etc. tunc multo evidentius definitio haec est quidditativa, quia traditur per effectum formalem intrinsecum, et quidditativum ipsius Animae, ad quem dicit essentialis ordinem. Quod vero in hac secunda definitione connotetur aliquid magis conducens ad demonstrationem a posteriori respectu primae, statim explicabimus.

Circa secundum, quod in praesenti articulo inquirimus, scilicet quomodo demonstretur prior definitio Animae per hanc posteriorem dubium est, quomodo ista secunda definitio differat a priori, siquidem utraque videtur tradi per ordinem ad operationes ; dicitur enim de ista secunda, quod est primum principium, quo vivimus, et sentimus, quod pertinet ad operationes vitales, et prima definitio dicit, quod Anima est actus corporis potentia vitam habentis, ubi ly vitam explicavimus de vita accidentali, quae utique est operatio vitalis. Et secundo est dubium, an ista secunda definitio demonstret priorem a posteriori, vel a priori.

Ad primam difficultatem respondetur, istam secundam definitionem differre a prima, tum in modo explicandi et definiendi, tum in rebus explicatis. In modo quidem definiendi, quia haec secunda definit Animam, ut principium radicaliter operativum, prima vero ut principium informativum, licet etiam addatur ordo ad operationem vitalem

ip tiUa partiente potenti* vitam ha-
ppjitis, in qua solum ponitur in qom-
H&nWfcd quo^ s^cjinda definitio in
articulari explicat per omneg gra-
dus, fteu operationes vitae ; unde
atiam differunt in hac particula, .et
in p xplicando ordinem ad operatio-
nea vitales. Et hinc constat, quod
ptiam 'differunt io ipsis rebus explir-
catis, quia prima definitio traditur
per habitudinem Animae ad corpus,
ejt hoc est quo.d primo et per se ex-
plicat, et haec habitudo est cane»
fprmaiis ad id quod informat. §er-
cund.a yero definitio traditur per ha-
bitudinem ad ipsos effectus, qui ex
tali forma resultant, siye formales,
si ly vivimus et sentimus explicetur
dp ipsa vfta substantiali, vel per ha-
bitudinem ad effectus operativos, et
in genere causae efficientis, si intel-
ligatur de vivere et intelligere acci-
dentaliter pro operatione.

Ad secundam difficultatem res-
pondetur, quod Philosophus in hoc
secundo capite, ubi tradit hanc se-
cundam definitionem, docet peream
demonstrari primam tanquam per
notiorem- Ut autem explicemus, quo-
modo demonstretur, adverte quod
definitio a posteriori, quae est per
effectus non ordinatur nisi ad de-
monstrandum causam esse, seu
quoad au est, et dicitur demonstra-
tio quia, et non propter quid, ut si
vellemus depmstrare, quod datur
Anima in rerum natura, idque os-
tenderemus ex effectibus, quia da-
tur operatio vitalis, scilicet sentire,
et intelligere, etc. ergo datur Ani-
ma, haec psset demonstratio a pos-
teriori, ef quia. Nunc autem Philo-
sophus non intendit per hanc se-
cundam definitionem demonstrare,
quod detur Anima, sed quod prior
definitio recte sit tradita. Et ad hoc
assumit non ipsas operationes Ani-
mae tanquam effectus ejus, sed ip-
sum munus, seu officium Animae,
ut est radix suarum operationum ad

ostendendum, quod nui convenit tale
munus, etiam convenit quod sit ac-
tus primus respectu corporis. Etalo
D. Thomas in hoc secundo libro, lec-
tion. iy, circa textum xxiv, hoc mo-
do exponit syllogismum Philosophi:
« Duorum, quorum utroque dicimur
aliquid esse, aut operari, unum so-
licet quod est primum est forma at
aliud quasi materia, sed Anima eat
primum, quo vivimus, licet Anima
et corpore vivamus, ergo Anima est
forma respectu corporis viventis, seu
organici, quae fuit definitio Ani-
supra posita. » Lhi manifestum est
non procedere ex aliquo effectui;
quasi ex operationibus vitalibus pro-
bet Animam esse actum corporis or-
ganici, sive sumantur operationes
ut effectus, sive ut fines; sed tota
probatio Aristotelis eonsistit in eo,
quod cum in vivente includantur
duae partes, scilicet prima corpus et
Anima, illud ex his duobus dicetur
forma, seu actus primus, quod est
primum, quo vivens vivit, et sentit;
Gujus exemplum ponit in scientia et
sanitate, quia est id quo primo sci-
mus, vel sumus sani, ergo Anima de-
bet esse, quo primo vivimus, aut
sentimus, ergo erit forma seu actus
corporis. Ubi sumit Aristoteles pro
medio, quod forma est primum, quo
aliquid dicitur tale, sicut in exem-
pio scientiae, et sanitatis constat, et
primum, quo dicimus vivere et
sentire est Anima, quod est secunda
definitio, et inde infert quod Ani-
ma debet esse actus primus oorporis,
quod est prima definitio. Non
ergo sumit pro medio ipsas opera-
tiones Animae tanquam aliquid ex-
trinsecum, ut procedat ab effectu ad
causam, sed aliquid intrinsecum
ipsi Animae, scilicet esse primum
principium istarum operationum, ad
probandum inde aliud etiam intrin-
secum conveniens ipsi Animae, sci-
licet quod sit forma, et actus pri-
mus corporis organici; quasi da*

monstrans unum officium, seu munus intrinsecum Animae ex alio.

Quod si inquiras : An sit ista demonstratio a priori, vel a posteriori, et quo modo tradatur per aliquid notius, respondetur D. Thomam in hoc secundo libro, lection. m, in initio, et super textum xm, dicere quod haec demonstratio est a posteriori, et per effectus. Quod verum est, considerando istam secundam definitionem quantum ad id quod connotat in obliquo, dicitur enim principium sentiendi, et vivendi, id est, operativum vitae, et sensus, et sic dicit aliquid, quod est posterius, et notius quoad nos, et sic esse principium talium operationum, in obliquo connotat ipsas operationes, quae se habent ut effectus posteriores. Considerando autem id quod directe ponitur in ista diffinitione, scilicet esse principium seu radicem ipsam sentiendi, et vivendi, sic manifestum est non dari a posteriori, tanquam per effectum, quia esse radicem operationum non est effectus naturae, sed ipsamet natura. Sed quia in ipsa natura iste ordo ad operationes est tanquam formalitas quaedam, et respectus posterior, quam formalitas, seu ordo ad materiam, et subjectum informabile, potest etiam intelligi, quod sit demonstratio a posteriori, eo modo, quo inter formalitates alicujus rei una dicitur consequi, et posterior esse quam altera, sicut etiam inter ipsa Divina attributa potest dari demonstratio a priori, vel posteriori, secundum quod una ratio intelligitur prior altera, vel consecuta ad illam. Denique, potest demonstratio ista a priori sumi in alio sensu, scilicet intelligendo per ly sentimus et vivimus non operationes ipsas, sed ipsum esse vivendi et sentiendi, quod primo praebetur ab Anima, tunc enim per aliquid requisitum ad of-

ficium formae, demonstratur quod Anima sit actus, vel forma, scilicet quia est id quo primo constituitur, et denominatur aliquid tale, probatur esse formam talis : qua ratione D. Thomas explicat hunc syllogismum, seu demonstrationem super illum textum xxiv. Et sic utraque explicatio locum habet in D. Thoma secundum diversas considerationes.

Quod si dicas : Nam esse actum, seu formam, non est effectus consecutus in Anima, sed aliquid illi essentialis : similiter esse primum, quo aliquid constituitur non habet rationem causae formalis, vel efficientis, aut alterius causalitatis, ad hoc quod aliquid sit actus, vel forma* ergo non est demonstratio a priori, respondetur quod ly forma, et actus potest sumi dupliciter, uno modo entitative, ut est in se secundum quod distinguitur contra potentiam ; alio modo secundum respectum formae, et ut exercet officium informandi. Primo modo non potest demonstrari quod aliquid sit forma, quia essentia rei est indemonstrabilis. Secundo modo potest demonstrari, quod alicui conveniat officium formae, quia convenit illi id quod requiritur ad tale munus, scilicet esse primum, quo aliquid constituitur in esse talis. Et hoc ideo, quia omne praedicatum respectivum potest demonstrari per absolutum, quod habet ut fundamentum, tanquam rationem priorem, eo modo, quo in Divinis unam rationem attributi demonstramus per aliam. Et quando dicitur, in quo genere causae fit haec demonstratio, respondetur quod reducitur ad causam formalem, eo modo quo fundamentum est causa rei fundatae, scilicet ad modum specificantis illam, et derivantis ex se ; aut saltem ad causam materiale sustentantem rem fundatam : imo etiamsi solum

se haberet ut conditio requisita, dummodo essentialiter requireretur, demonstratio esset per causam formalem reductive, non informantem, sed modificantem, vel apponentem conditionem ad constitutionem requisitam.

Quod vero haec demonstratio fiat per aliquid notius quoad nos, ex eo constat, quia esse actum corporis organici non est ita notum sensibus, sicut est notum per ipsas operationes et motus, quod aliquid sit vivens, et sentiens; et quo concluditur, quod oportet dari aliquid, quod primum constituatur in esse viventis, et hoc debet esse actus informans tale corpus, et haec informatio et actuatio in se, non est ita nota.

Ex dictis constat, non habere locum argumenta, quae deducuntur contra hanc demonstrationem ex eo, quod est per operationes tanquam per effectus, nec operationes se possunt habere ut fines, quia potius vivens, est finis operationum; et substantia ipsa non specificatur a fine, vel objecto sicut potentiae. Gaeterum jam diximus non fundari hanc demonstrationem in operationibus, ut in effectibus ad causam, sed in ratione principii quo aliquid est primo tale, ad hoc quod est esse formam rei talis.

Sed instabis : In Anima rationali, quae ut intellectiva est primum principium intelligendi, et prout talis non est actus corporis organici, quia intelligere non exercetur per organum corporeum, ergo vel non convenit illi prima definitio, vel haec secunda non demonstrat adaequate primam. Respondetur Animam rationalem per se, et essentialiter esse formam hominis, ut definitur in Concilio Viennensi Glement. i de summa Trinitate, et in Concilio Lateranensi sub Leone X, sess. vni. Ex quo infertur, quod etiam in quan-

tum rationalis vere est Anima, quia vere constiuit hominem quantum ad id quod proprium hominis est, scilicet in quantum rationalis, quia esse hominem habet ab Anima ut a forma, et consequenter esse rationalem, quod constituit hominem ut homo est. Gum ergo dicitur, quod non est actus corporis organici in quantum intellectiva est, respondetur quod etiam in quantum intellectiva est actus corporis organici, non quidem quod potentia intellectiva sit affixa, et dependens ab organo, sed quia utitur illo ministerialiter, quatenus pro isto statu est dependens a phantasmatibus ut ministrantibus sibi species. Atque ita non repugnat formam spiritualem esse actum corporis, non per dependentiam ab illo, sed per communicationem suae actualitatis ad illud. Et licet esse talis formae, in se spirituale sit, tamen quia eminenter est corporeum, potest modo corporali, et non spirituali communicare tale esse corpori, ut amplius dicemus infra quaest. ix, et videri potest de hoc D. Thomas quaest. de Anima, artic. i ad 13 et 18 et 19, et quaestion. de spiritualibus creaturis, articul. n, ad 4, et i part. quaestion. lxxvi, articul. i ad 5.

Quod si dicas: Gur similiter accidens spirituale non poterit inhaerere corpori, si corpus est capax existentiae spiritualis per Animam, respondetur causam esse, quia accidens spirituale non est eminenter corporeum neque gradum corporeitatis habet, eo quod illud accidens dicitur spirituale quod est participatio quaedam seu virtus gradus spiritualis in eo est, in quo spiritualis est; unde nihil habet de participatione gradus corporei, et sic neque potest corporeum esse dare, neque ab illo dependere in sua sustentatione sicut dependet res inhaerens. Nec ta-

men repugnat omnis communicatio spiritualis accidentis subjecto corporeo, quando scilicet communicatur ei modo imperfecto, et quasi motio et elevatio superioris, sicut virtus instrumentalis, qua movetur corpus a spiritu ad aliquem spirituale effectum, quia impressio per modum motus inhaeret corpori non absolute, sed ut obedientialiter subjicitur spiritui, de quo diximus q. xxvi Physic. art. i, et iterum infra q. x, tractando de intellectu agente.

ARTICULUS III.

Utrum in quocunque vivente sit tantum una forma substantialis ad omnes gradus?

Difficultas praesens, quae satis apud antiquos disputata est, et communis est omni composito substantiali, ex quadruplici capite oritur. Primo, an multiplicentur formae substantiales juxta plura praedicata quidditativa, ita quod diversa praedicata a diversis formis proveniant. Secundo, est specialis difficultas circa formam corporeitatis, an sit coeva materiae, reliquae vero formae superveniant illi. Tertio, ex parte graduum vitae specialem difficultatem habet in viventibus, an proveniant a diversis formis. Quarto, ex parte diversarum partium heterogenearum, vel ex parte diversorum humorum in animalibus; videntur enim singula ista exigere diversas formas propter diversas proprietates, et officia quae habent. Et ita diversi Auctores antiqui secundum haec diversimode moti sunt ad ponendum diversas formas. Et difficultas currit supponendo, quod quaelibet forma praebeat gradum, et praedicatum quidditativum singularizatum, sic enim inquirimus, an ista praedicata, et diversi gradus, prout

in singulari proveniant a diversis formis in eodem composito.

In hac parte est controversia cum Scoto, et ejus schola, et ante ipsum fuit cum Avicenna, et multo ante cum Platonis, qui ponebant diversas formas esse in diversis partibus ejusdem compositi, et in corde, cerebro, hepate; quod in homine non ita difficile intelligebatur apud ipsos, quia Animam intellectivam solum ponebant ut motorem, non ut formam substantialem, et sic mittebantur aliae formae esse in corpore, ut constitueretur mobile ab Anima, ut inquit S. Thomas i p. q. lxxvi, artic. iv. Supponendo autem Animam humanam uniri, ut veram formam hominis, eadem difficultas currit in ipsa, atque in aliis compositis. Scotus ergo in iv, distinet, xi, qu. ni, sentit rationes D. Thomae non concludere unitatem formae, et ita in homine praeter Animam intellectivam ponit formam corporeitatis, seu mixti propter rationes infra adducendas.

Nihilominus tanquam certa conclusio et communi Auctorum approbatione recepta statuendum est: In nullo composito substantiali, quod est unum per se, posse dari plures formas substantiales, neque propter diversa praedicata, seu gradus, neque propter diversitatem partium heterogenearum. Haec conclusio est perpetua in D. Thoma ut patet i p. quaest. lxxvi, art. iii et iv et ii contra Gentil. cap. lviii et vii Met. lcct. xii et q. de Anima, art. xi, et sequuntur communiter alii Auctores, qui late citantur a P. Suarez disp. xiii Met. sect. m, num. xii, et lib. i de Anim. cap. vi, et art. M. Bannez lib. i de generat, sect. viii.

Rationes praecipue sunt duae, quae diligenter in praesenti tractandae sunt. Prima ratio principalis sumitur ex ipsa propria, et intrinseca'

ratione formae substantialis, quia de ejus ratione est, quod det esse simpliciter, sicut forma accidentalis dat esse secundum quid, quod dicitur secundum quid, quia supervenit alicui esse praesupposito, et sic non constituit esse simpliciter in ipsa re, quam informat, sed esse ut tale, id est, ut superadditum alteri esse, per quod res supponitur existens: si ergo darentur plures formae substantiales incompletae in uno composito, necessario una forma superveniret alteri, et praesupponeret ipsum compositum habere aliquod esse per priorem formam quo absolute et sine addito redderetur existens, et extra causas, hoc enim est simpliciter dare esse, et ita sumimus in praesenti ly simpliciter ad evitandam omnem equivocationem, scilicet pro eo quod reddit absolute, et sine addito aliquid existens, ergo si per unam formam substantialem, quantumvis incompletam redditur aliquid absolute, et sine addito existens, siquidem vere supponitur corpus, verbi gratia, vel substantia constituta, per secundam formam, jam non fit esse simpliciter, quia supponitur, sed ut tale, quod esse secundum quid, et proprium accidentium. Itaque repugnat quod detur aliquod esse a forma substantiali, et non sit primum esse, quod est esse simpliciter, et substans aliis, et consequenter idem est dari plures formas substantiales in aliquo composito et dari plura esse, quorum quodlibet sit primum, et substantiale, quod omnino repugnat.

Haec ratio evacuatur a Scoto, et ab omnibus, qui tenent materiam primam secundum se esse ens in actu entitative, sicut enim materia prima apud istos habet esse in rerum natura simpliciter, id est, sine addito, quia vere existit, et tamen per introductionem formae mutatur

ad tale, vel tale esse, et non constituit ens per accidens cum forma, quia illud esse quod habet esse incompletum, et adhuc in potentia ad ulteriorem actum, atque adeo cum illo potest componere esse completum, quod simpliciter sit unum : sicut in compositione metaphysica gradus quilibet includit aliquod esse, qui tamen cum ulteriori gradu componit aliquid unum per se; sic similiter in compositione physica dici potest de formis incompletis, quarum quaelibet dat esse cum potentia ad ulteriorem formam et esse. Quando autem dicitur, quod ex duobus entibus in actu non fit unum per se, intelligitur de duobus entibus in actu plene et complete, si enim adhuc est in potentia ad ulteriorem actum, cum illo componet, non ut ens in actu, sed ut in potentia.

Haec evasio coegit P. Suarez loco supra citato ab hac ratione abstinere, et aliunde probare conclusionem positam, tum inductione, quia eadem forma accidentalis, v. g. albedo dat esse genericum, et specificum et similiter eadem forma in Angelis utrumque facit, cur ergo eadem forma substantialis in rebus compositis id non faciet? Tum etiam quia nulla forma est in re existens, quae specifica non sit, quia genericum sine specifico dari non potest. Habet enim quaelibet forma distinctum esse a materia, et aliis formis specificis, ergo debet habere specificam differentiam; si autem habet, utique illam communicat materiae, quia quidquid in se habet, totum praebet materiae, quam informat.

Cum vero urgetur exemplo ipsius materiae, quae in ejus sententia habet esse, et tamen illud communicat aliis formis completurque quasi specificae per formas, ergo similiter potest aliqua forma dare actualiter genericam materiae, et tamen

ulterius? esse complebilem per formas Specificas, respondetur materium esse fundamentum substantiae compositae, et per modum potentiae indhoare ipsum compositum, et ita doae est indifferens, ut per varios actus compleatur: at vero forma est complementum naturae substantialis, et ita hoc ipso quod habet determinatam specificam rationem formae, si uniatur materiae complet illam, et constituit in ultima specie, nec relinquit indifferentem ulterius ad aliam formam. Caeterum in hac parte restat probandum P. Suarez, cur omnis forma sit complementum ita ultimum, et perfectum, quod non possit ulterius perfici, et compleri, atque ita prima forma complebit informando et dando esse, sed non perfecte et ultimo, sed adhuc in potentia ad ulteriorem actualitatem, sicut perficitur Anima per potentiam tanquam per formam, et potentia per habitum, et habitus per actum, quia isti actus ordinate se habent in perficiendo, et unus est perfectior altero ordine quodam. Unde respondebit Scotus, quod prima forma substantialis dat esse specificum non in specie ultima, sed subalterna cum potentialitate ad ultimam formam specificam, et per illum gradum subalternum distinguitur ab aliis formis dantibus alios gradus, sicut materia quia habet gradum substantiae partialis communissimum, distinguitur specie ab aliis, et in potentia ad alia. Quare non videtur hac ratione satisfactum.

Oportet ergo redire ad ipsam rationem D. Thomae quae valde philosophica est, et juxta principia Aristotelis ab ipso D. Thoma tradita, et a nobis explicata i Phys. quaest. m et i de Gen. q. i, art. n, quod materia est ens in potentia, et non habet ex se aliquem actum etiam entitativum, alias non fleret compositum subs-

tantiale, neque substantialis generatio, quia non fleret esse simpliciter, sed praesupponeretur. Et ideo S. Thomas quaestione illa lxxvi, art. iv, fundans hanc rationem, subdit; « Quod antiqui, qui posuerunt materiam primam esse aliquod ens actu, puta ignem, aut aerem, aut aliquid hujusmodi, dixerunt, quod nihil generatur, aut corrumpitur simpliciter, sed omne fieri dixerunt esse alterari, » ut dicitur i Physicorum. Sentit ergo D. Thomas eandem esse rationem ponendi materiam primam, quod sit ens actu, et ponendi plures formas substantiales, quarum una supponat aliam, utrumque enim aequè tollit unitatem per se compositi, et generationis substantialis. Et ita non admitimus instantiam de materia prima.

Nihilominus ne solum alligemus rationem factam huic sententiae de materia prima, duo addimus in praesenti. Primum, quod est contra rationem formae substantialis, dare illud esse incompletum, et cum potentia ad ulterius esse, quia vel illud esse, quod praebet, sufficit se solo ponere extra causas rem, quam constituit, vel non sufficit, sed indiget ulteriori forma incompleta, et esse ejus, ut ponatur res extra causas. Si hoc secundum non est esse formae substantialis, quia non est principium alicujus esse sufficientis existere per se, sed indigentis consortio alterius, ergo ex vi talis formae incompletae nondum fundat conceptum formae substantialis, sed vel materiae, quae si habet esse, solum est receptivum alterius, et ita est substantia solum ut recipiens, non ut dans esse, vel ut forma accidentalis, quae dat esse indigens alterius esse falcimento, non autem per se existens. Si dicatur primum, talis forma est complete substantialis, quia com-

plete. dat esse substantiae, quod est esse per se, nec dependet ab alio esse ut sit, et sic reliquae formae advenientes sunt accidentales, utpote supponentes esse complete, substantiale, et per se.

Secundum est, quia vel forma habet potentialitatem, ut ulterius informetur, vel solum relinquit in materia locum, et potentialitatem, ut informetur ab ulteriori forma. Primum esse non potest, quia forma quantumcunque sit imperfecta, et incompleta non tamen est informabilis ab ulteriori forma substantiali, quia ipsa nihil habet de materia, nihil est autem informabile ab ulteriori forma substantiali nisi materia, quia potest componere cum forma substantiali, cujus ratio est, quia illud, quod componit substantialiter cum forma debet esse in potentia ad talem formam, ita quod educatur ex illa, vel infundatur illi, non potest una forma substantialis educi ex alia forma, sed solum ex materia, quod est in potentia ad omnes formas; si autem educeretur ab alia forma, illa non esset pure forma, sed aliquid haberet etiam de materia, et sic nunquam duae formae, quae pure essent formae substantiales inveniri possent in eodem composito substantiali. Si dicatur secundum, currit ratio facta a principio, quia tunc una forma non determinat aliam substantialiter componendo cum illa, sed unaquaeque cum materia facit suum compositum, ergo non restat aliquid per quod uniantur unitate per se, sed erunt sicut plura composita accidentalia in eodem subjecto, v. g. album, et dulce quae solum uniuntur unitate subjecti, quae est per accidens, et secundum quid, non autem unitate alicujus formae, in qua habeant unum esse per se. Nisi forte dicatur, quod illa duo composita incompleta se habent sicut partes integrantes

quod componunt unum totum, jmt dicendo quod ultima forma constituit compositum in ratione totalis esse, ut significat Scotus citato loco §. Ad rationes. Sed contra primum est, quia plures partes integrantes, si non informantur eadem forma substantiali, sed diversis, solum possunt habere unitatem, vel ratione ejusdem materiæ, vel ratione unius quantitatis, neque enim est aliud principium faciendi unitatem, nisi vel materia, vel forma substantialis, vel accidentalis; remota ergo unitate substantialis formæ solum remanet unitas ratione materiæ, vel quantitatis: utrumque autem est unitas secundum quid, sicut uniantur album et dulce in eodem subjecto. Contra secundum autem est, quia tunc solum dabitur unitas ordinis, aut ad modum numeri, in quantum ultima forma claudit, et determinat reliquas, siquidem non informat illas, sed materiam, ut probatum est, et sic non faciet unum substantialiter.

Ex quo patet, diversam esse rationem de compositione physica, et metaphysica, quia Metaphysica solum fit penes diversos gradus, quarum multiplicatio non est secundum diversas formas, quare una informat aliam, sed secundum diversas considerationes ejusdem integre, et totalis rei, secundum quod consideratur magis indeterminata in potentia, vel magis determinata in actu, eo quod non est actus purus, sed constans ex actu, et potentia, et consequenter diversas istas graduationes admittens secundum determinabile, et determinatum; at vero compositio physica fit per veram, et realem informationem, non potest autem una forma substantialis informari ab alia, quia nihil habet in se materia, ex qua educatur alia forma, solum autem informat illud, a quo educitur,

vel cui infunditur; unde solum potest admittere aliam formam, quatenus in eadem materia relinquit illi locum, et compatitur cum illa; et sic compositum inde resultans solum erit unum unitate potentiae seu materiae informatae, non unitate formali, et actuali, quae est unitas per se.

Secunda ratio principalis contra Scotum deducitur ex ipsa praedicatione, quia omnes gradus generici, et specifici praedicantur essentialiter de quolibet inferiori, sicut homo essentialiter est animal, et rationale et vivens, et corpus, sed non potest essentialis praedicatio de eadem resummi a diversis formis, ergo debet provenire ab eadem. Minor probatur, quia quae sumuntur a diversis formis praedicantur de aliquo, cui conveniunt juxta modum, quo tales formae in eo sunt; formae autem, quae alicui conveniunt, vel una per se coordinatur, et subordinatur alteri, vel non. Si non, solum sequitur praedicatio per accidens, quia una forma non determinat aliam, nec per se subordinatur alteri, ergo neque per se praedicatur de alia, sed per accidens, quia omnis praedicatio subordinationem, seu coordinationem importat praedicati, et subjecti. Si autem per se coordinantur illae formae, fiet quidem praedicatio per se, sed in secundo modo sicut cum risibile praedicatur de homine, eo quod se habet ut forma distincta connexa cum altera, et consequenter praedicatur de illa in secundo modo per se, ut mox ostendemus; omnes autem gradus superiores, et inferiores prodicantur essentialiter in primo modo per se de illo, cui conveniunt, ergo non debent provenire a diversis formis.

Respondet Scotus, quod in praedicatis, quae sumuntur a diversis formis, solum sequitur quod neutra forma includat alteram, nec praedi-

eetur de illa, et consequenter quod genus non praedicetur de differentia, non tamen quod utraque non praedicetur de composito, seu subiecto. Sed hoc et falsum est, et non evacuat vim argumenti. Est falsum, quia ut bene notat Cajetanus quaestione illa 1xxvi, art. ii, praedicata, quae sumuntur a diversis formis, etiam unum praedicatur per se de alio, licet non in primo modo per se, sed in secundo, sicut cum dicitur homo est risibilis, ignis est calidus, licet calidum, et risibile sumantur a forma accidentali. Non evacua vim argumenti, quia facimus vim in eo, quod tales formae fundant praedicationem respectu sui compositi, et constituti, v. g. rationale, et animal, et vivens respectu hominis quem constituunt, et inquirimus, quam praedicationem fundent respectu hujus constituti, an per se, vel per accidens. Si per accidens est falsum, cum homo per se sit vivens, et animal. Si per se, vel per se secundo modo, et hoc est falsum, cum sint essentielles praedicationes, et primi modi. Si per se primo modo, non stat quod sumantur a diversis formis, quia duae formae, hoc ipso quod sunt distinctae ita se habent, quod una non est essentialiter alia, sed distincta, licet sit illi coordinata, ergo non fundat praedicationem essentialem, et primi modi sed coordinationis, et connexionis duorum distinctorum, quae est praedicatio per se secundi modi, et sicut inter se sunt connexae illae formae, sic manent connexae in ipso composito, quod constituunt, neque enim ibi majorem unitatem, et perseitatem habet, quam inter se; ergo non fundabunt praedicationem in primo modo, sed in secundo, sicut duae formae connexae.

Aliunde posset instari haec ratio facta etiam in nostra sententia, quia materia et forma sunt entitates di-

versae, et tamen praebent composito praedicata essentialia in primo modo per se, sicut a materia sumitur praedicatum materialis et corruptibilis, et alia similia, a forma vero quod sit corpus vivens, animal, etc. Cur ergo repugnabit a diversis formis summi praedicata quidditativa, quae in primo modo per se, et essentialiter praedicentur? Respondetur esse disparem rationem inter materiam, et formam, inter ipsas formas inter se, quia materia, et forma ex propria, et intrinseca essentia sua se habent sicut actus, et potentia ipsumque compositum essentialiter constituunt etiam in primo modo per se, quia actus, et potentia essentialiter et in primo modo per se pertinent ad constitutionem compositi. At vero duae formae distinctae non se habent sicut actus, et potentia, et ita solum possunt alicui composito convenire, quatenus inter se habent coordinationem, et una est praeambula ad aliam, ut docet S. Thomas quaestione illa 1xxvi, art. iii, atque adeo solum fundant perseitatem in secundo modo, qualis potest esse inter duas formas, quarum una consecutive se habet ad aliam, et secundum connexionem. In summa, non fundatur essentialis praedicatio in primo modo per se, nisi vel unum sit intra essentiam alterius, et non distinctum ab illo, vel si sit distinctum essentialiter se habeant ut actus, et potentia, quia tunc unum respicit alterum non ut consecutum et connexum cum illo inter se solum, sed ut essentialiter componens ipsum tertium, quod constat ex actu, et potentia; quae vero se habent ut duo actus, seu ut duae formae, possunt quidem habere connexionem, qua unum consequatur ad aliud, non tamen quod essentialiter se respiciant in ratione componendi essentialiter, quia quod per se essentialiter componit, solum

est actus et potentia, non actus et actus: et ita si duo actus faciunt essentialem praedicationem, solum potest esse, quia essentialiter includitur unum in altero, non vero si distinguitur ab illo.

Solvuntur argumenta.

Primo arguitur ex Scoto: Quia in corpore Christi separata Anima mansit idem corpus numero, ut communiter dicunt Patres et S. Thomas admittit iii par. quaest. 1, articulo v, et si in illo triduo servaretur Eucharistia, esset idem corpus, quod ante fuit consecratum, et tamen non haberet Animam rationalem, ergo aliqua forma mansit, quae separata Anima constitueret idem corpus numero sicut antea. Confirmatur, quia omnia cadavera ex quacunque causa generantur sunt ejusdem rationis, sed a diversis causis specie differentibus non potest semper produci effectus ejusdem speciei, ergo cadavera sunt ejusdem rationis propter eandem formam corporeitatis. Confirmatur secundo, quia Anima intellectiva in se spiritualis est, et inextensa, in corpore autem invenitur extensio, figura, corruptibilitas, etc. ergo haec non sunt ab Anima, cuius esse est spirituale, et indivisibile, ergo ab alia forma praeter Animam. Denique, ipsa Anima intellectiva creatur a Deo, homo autem non creatur, sed generatur, ergo formalis terminus generationis, non est ipsa Anima intellectiva, quia ubi est diversa actio, scilicet generativa, et creativa, diversus terminus formalis esse debet, et consequenter diversa forma, una quae sit terminus creationis, altera generationis.

Respondetur, quod corpus Christi mortuum, et vivum dicitur idem numero ratione suppositi, in quo sus-

tentatur, non ratione formae, qua constituitur. Itaque terminative est idem numero, non formaliter, id est, solum ratione suppositi, a quo habetur unitas numeralis ut a termino, et sic est idem numero suppositaliter, licet non omnibus modis sit idem numero, ut D. Thomas affirmat loco citato ex iii par. et non potest Scotus maiorem identitatem in ipso corpore salvare, quam suppositalem, eo quod ablata forma specifica, remanet tantum generica corporeitatis omnibus communis, ergo non remanet idem individuum specificum, quod antea, solum ergo erit idem individualiter ratione suppositi.

Ad primam confirmationem respondetur, in primis non esse certum omnia cadavera, esse ejusdem speciei. Similiter agens principale cadaveris non est illud ferrum, quo animal jugulatur, et interficitur, illud enim est instrumentum tantum, principale autem est coelum, vel elementum praedominans, quatenus ex abundantia alicujus qualitatis, v. g. caloris, vel frigoris animal moritur, tunc enim per illam qualitatem tendit ad formam elementi, in quam ultimo resolvendum est cadaver mediante illa qualitate, verbi gratia, in ignem, vel aquam, vel terram, et tunc ab illo elemento praedominante dispositive in tali qualitate, generabitur, quia ad illud tendit. Et juxta diversitatem elementi ad quod tendit erit diversitas cadaveris. Sed esto, sint omnes formae cadaveris ejusdem speciei, adhuc restat eadem difficultas, quia vel sunt omnia ejusdem speciei infimae, et sic praeter formam genericam corporis necesse erit producere specialem cadaveris, et de illa inquiremus quomodo possit a diversis agentibus produci, etiam in sententia Scoti. Vel forma cadaveris solum est forma generica corporis, remota anima, quae dabat esse

specificum hominis, et sic jam homo ante mortem habet in se formam cadaveris, unde per mortem non fiet generatio aliqua substantialis, sed solum separatio formarum, ut sit ista sine illa, et consequenter neque corruptio substantialis erit, quia corruptio unius est generatio alterius. Igitur cum forma cadaveris sit medium, et via ad diversas formas, puta ad diversa elementa, non repugnat a diversis agentibus procedere, sicut calor, et frigus possunt a diversis agentibus introduci, quia sunt media, et dispositio ad diversas formas.

Ad secundam confirmationem respondetur, formam humanam, licet entitative sit spiritualis in se, eminenter tamen esse corpoream, et sic potest praebere esse corporeum, et reliquos gradus, quos eminenter continet, sicut enim causa aequivoca eminens operatur effectum, quem formaliter non habet, sic etiam forma eminens se habet ad modum causae aequivocae, et praebet effectum informando, quem formaliter tantum non habet, sed eminenter, quia ut forma eminens informat. Et eodem modo, licet esse existentiae formae humanae sit spirituale in se entitative, tamen eminenter est corporeum, et sic potest communicari corpori modo corporeo, sicut substantia Verbi, licet sit spiritualis, potest tamen propter suam eminentiam supplere subsistentiam corporis, et terminare illud, sic esse Animae communicatur corpori, quia forma ejus est. Unde D. Thomas in quaestione iv, articulo v ad secundum docet: « Quod in Anima separata remanet idem esse compositi, eo quod esse Animae est subsistens, et idem est esse totius, et forma. » Nec tamen similiter esse Angeli communicari potest corpori, quia non est forma, neque qualitas spiritualis perfecta, quia non potest esse inhae-

rens, dependens a corpore, esse autem Animae cum sit subsistens non dependet a corpore, sed ad communicationem sui esse trahit corpus.

Quod vero dicitur, Animam intellectivam creari a Deo, hominem vero generari, non arguit duplicem formam, sed sufficit quod eadem subordinetur duplici agenti secundum diversam considerationem. Itaque Anima ut in se subsistens terminat creationem, ut autem unita et informans terminat generationem; et creatio se habet ut superior, et ut subordinans sibi generationem, non quatenus creatio est praecise, sed ut infundens, seu creans illam in corpore, generatio autem attingit Animam non ut productam, sed ut communicatam materiae, prout unio et communicatio ista ex parte materiae se tenet, et per dispositiones tendit ad illam, et sic habet diversum terminum formalem generatio, et creatio, licet non diversam formam; imo si respicerent diversas formas, generatio non fieret per communicationem, et unionem Animae humanae, et sic homo non generaret hominem formaliter in quantum homo est, nec similem sibi in specie.

Secundo arguitur: Quia plura videntur esse in homine, quae non possunt ab eadem forma provenire, quia e contrarietatem habent inter se, ergo dantur diversae formae. Antecedens probatur, nam quoad ipsam substantiam Animae, habet Anima rationalis incorruptibilitatem et indivisibilitatem, Anima autem sensitiva corruptibilis, et divisibilis est: Anima rationalis creatur a Deo ut subsistens, Anima vero sensitiva educitur e materia, sicut et ejus operatio totaliter a materia dependet, et ita forma embryonis, quae est sensitiva educitur de potentia materiae, nec corrumpitur in adventu Animae

rationalis, alias disponderet ad sui corruptionem, quia disponit ad Animam rationalem. Quoad potentias vero operativas, est contrarietas, quia quaedam non possunt subjectari in Anima rationali, sed in organo corporeo, ut sensus, alioquin manerent in Anima separata, et tamen effluere debent ab aliqua forma, et in ea subjectari a qua emanant; aliae vero potentiae subjectantur in ipsa Anima ut intellectus, et voluntas. Quoad operationes autem est contrarietas ut patet in actibus voluntatis, et appetitus, pugnant enim ad invicem sensualitas, et voluntas, velle agere studiose, et velle prave agere.

Confirmatur, quia alias non posset homo producere ultimam dispositionem requisitam ad unionem Animae rationalis, siquidem illa dispositio debet emanare ab ipsa forma, sicut omnes aliae ultimae dispositiones a suis formis, sed homo non producit Animam rationalem, ergo neque ultimam dispositionem ab ea dimanantem: ergo neque unit Animam corpori, quia forma ab eo agente introducitur, a quo causatur ultima dispositio.

Respondetur negando antecedens. Ad primam probationem respondetur Animam rationalem, licet in se sit incorruptibilis, et indivisibilis, modo tamen corruptibili, et corporeo informat, quia recipitur ad modum materiæ recipientis, materia autem est informabilis modo corporeo, et incorruptibili, quia est indifferens ad plures formas, et sic informatur ab una cum capacitate acquirendi aliam, et relinquendi illam, neque esse ei connaturale actuari ab una forma cum impossibilitate transeundi ad aliam, quod requiritur ad incorruptibilitatem. Et quia Anima rationalis eminenter est sensitiva et corporea, potest extensionem, et divisibilitatem præbere. Nec

omnis Anima sensitiva educitur de potentia materiae, sed illa quae tantum est sensitiva formaliter, non quae eminenter, et in se spiritualis. Et licet operationes sensitivae dependant a corpore, non tamen principium talium operationum educitur de materia, si sit principium eminens, et habens etiam alias operationes spirituales, quae ab illa non dependent, sed solum quando est principium adaequate corporeum, et determinatum ad operationes sensitivas. Forma autem embryonis certum est, quod corrumpitur in adventu formae perfectioris, ut docet S. Thomas quaest. m de Potent, artic. ix ad 9, sicut quaecunque dispositio praecedens corrumpitur adveniente forma, et per accidens disponit ad sui corruptionem, disponendo ad introductionem novae formae.

Ad secundam probationem dicitur, quod omnes potentiae, quae sunt in homine, dimanant ab eadem Anima, sed non eodem modo, quaedam enim dimanant absolute, et simpliciter, ut intellectus, quaedam dependunt a corpore, et ut est forma communicata corpori, et ita inhaerent in organo corporeo, et sunt proprietates Animae ut conjunctae, non pro omni statu, ut docet S. Thomas i p. quaest. lxxvii, artic. vm, sicut alia est proprietas lapidis in centro, scilicet quiescere, alia extra centrum, scilicet moveri.

Ad tertiam probationem dicitur, ad illam contrarietatem operationum, non requiri diversas formas substantiales, sed sufficere diversas potentias ejusdem formae, sicut non repugnat, quod aliquod corpus in aliqua parte sit frigidum, in alia calidum, vel siccum, et secundum diversas qualitates sortiatur diversas, et contrarias operationes, ergo multo melius continget in Anima, quae est forma eminentior, imo ex eo

probat D. Thomas esse unam Animam, quia si intense elicit operationem unam, remittitur quoad aliam, quod est signum procedere utramque ab eodem principio.

Ad confirmationem respondetur, hominem propriissime generare alium, et producere ultimam dispositionem ad ejus unionem, quae dispositio est proprietas consequens Animam ut conjunctam, et in statu conjunctionis, non absolute ut ens spirituale est in se, et tales proprietates possunt procedere ab agente, quod non est productivum Animae, sed conjunctivum, et hoc est generans, et non solum Deus infundens. Videatur de hoc Gajetanus i p. q. cxviii, art. ii, et Bannez i de generat. q. viii, art. m ad 7.

Ultimo arguitur: Anima est forma corporis, et facit cum illa compositionem naturalem, ergo est aliquid distinctum a corpore, corpus autem non est sola materia, sed compositum ex materia et forma, materia enim est pura potentia, corpus autem aliquid est in actu: imo Anima non solum est forma, sed motor corporis, corpus vero est motum ab Anima, ut docet Aristoteles vm Physicorum, ergo distinguitur realiter a corpore, et non est forma constituens corpus, alias idem esset movens, et motum, nec distingueretur realiter pars movens, et mota. Ergo oportet, quod alia sit forma constituens corpus, alia vero Anima movens corpus. Et praesertim arguitur hoc in sententia, quae tenet non fieri resolutionem usque ad materiam primam, sed manere eadem accidentia in genito, quae erant in corrupto, tunc enim necesse est, quod vel aliqua forma substantialis, quae erat in corrupto maneat, vel quod accidentia in sola materia sustententur: hoc secundum est impossibile, cum materia sit ens in pura potentia, ergo primum. Gonfir-

matur, quia partes heterogeneae differunt specie, quia alia est species carnis, alia ossis, unde in yiii Phys. text. xxx, dicit Philosophus, quod non sunt continua? illae partes viventis, sed contiguae, et D. Thomas i p. quaest. xi, artic. n ad 2, dicit quod carent forma totius, ergo quaelibet habet suam distinctam. Id etiam constat ex diversis proprietatibus, et operationibus specie diversis, quas habent, sicut alia est operatio auditus, alia oculi, alia cordis, etc. ista autem sunt signa distinctionis specificae et consequenter diversarum formarum, quia unica forma non potest constituere diversas species. Idem argumentum fieri potest de sanguine, et reliquis humoribus, qui non informantur eadem Anima, sed sunt sicut aqua in vase, et tamen pertinent ad integritatem totius.

Respondetur quod Anima dicitur forma corporis, sicut aliquid dicitur forma respectu compositi, seu effectus formalis, sicut albedo est actus, seu forma albi, et lux forma lucidi, sic Anima forma corporis per ipsam constituitur. Quando vero dicitur Animam componere cum corpore, si loquamur de compositione physica, et reali, intelligi debet nomine corporis ipsa materia, quae est altera pars compositi: si vero intelligatur nomine corporis materia formata forma corporeitatis-, sic non intelligitur compositio physica Animae cum corpore, sed compositio gradus inferioris, id est, animalis cum gradu superiori, id est, corporis. Ad id quod dicitur, quod Anima est motor corporis, respondetur quod Anima non est motor ut quod sed ut quo, movet autem mediante organo, quatenus una pars organica movet aliam; forma enim respectu materiae non se habet effective, sed formaliter, et materia ipsa condistincta a forma non est capax motus, sed

mutationis a forma in formam, et hoc a generante, et introducente formam; pars autem organica dicitur compositum ex materia, et forma, licet parziale, et ita potest per unam partem moveri alia a forma, ut a principio quo, ab ipso vero toto ut a principio quod. Neque ad hoc requiruntur diversae formae substantiales, sed eadem cum multiplici virtute, et gradu secundum quod exigit diversas potentias, et temperaturas et consequenter diversa organa, non vero diversas formas. Illam autem sententiam, quae tenet non fieri resolutionem omnium accidentium usque ad materiam primam rejecimus q. i de Generat.

Ad confirmationem respondetur, partes heterogeneas, vel solum differre specie accidentali, de quo dicemus infra, vel si differunt specie substantiali solum est species incompleta et secundum quid, de quo D. Thomas i-ii, q. lxxii, art. vn, hoc autem non petit diversas formas substantiales, sed sufficit una forma eminentior, vel habens plures gradus, et sic exigens illam diversitatem incompletam partium. Quando autem Philosophus dixit, quod partes istae non sunt continuae, non negat continuum in genere quantitatis, et unitatis substantialis, sed in ratione homogenei, quae est unitas, seu similitudo etiam in dispositionibus, aut qualitatibus. Et similiter D. Thomas dicit non habere formam totius quantum ad modum denominationis, in homogeneis enim sicut tota aqua, v. g. denominatur aqua, ita pars aquae dicitur aqua, in viventibus autem totum denominatur, v. g. homo, vel equus, non autem manus, vel oculus denominatur equus vel homo. Quod vero dicitur de diversis proprietatibus et operationibus dico, quod talis diversitas non infert diversitatem formarum, sed eminentiam ejusdem ad plura; tunc

autem divers» operationes sunt si-
gna diversae formae specificae, quan-
do sunt adaequatae, et totales, non
autem quando inadaequatae. Et sic
quando dicitur, quod ab eadem for-
ma non dantur diversae species, dis-
tinguo ; diversae simpliciter, et adae-
quate «concedo; diversaB partialiter,
et secundum quid, vel accidentaliter,
nego, forma enim eminens, et
virtualiter multiplex petit illam di-
versitatem partialem, sicut et diver-
sas potentias, et temperaturas, et or-
gana, quae si sint in debito, et con-
naturali statu una non contrariatur
alteri, bene tamen si exorbitent a
debito temperamento. De sanguine,
et humoribus jam diximus in i de
Generat, q. vm, quomodo informen-
tur ab eadem Anima.

ARTICULUS IV.

Quae sit divisio Animae, et quot sint
gradus, et modi viventium ?

Secundum D. Thomam i p. q.
lxxviii, art. i, tres sunt Animae, et
quatuor modi viventium, et quinque
genera potentiarum. Tres Animae
dicuntur: Anima vegetativa, sensi-
tiva, et intellectiva. Anima enim in
praesenti generaliter sumitur pro
eo, quod constituit vivens, quo sen-
su dicit D. Thomas ii de Anim. lect.
hi, circa text. xx: « Quod in plantis
est vita, et consequenter Anima. »
Modi viventium dicuntur secundum
quatuor gradus vitae, scilicet vegeta-
tivum, sensitivum, locomotivum, et
intellectivum. Genera potentiarum
sunt quinque, scilicet potentia vege-
tativa, sensitiva, appetitiva, loco mo-
tiva, et intellectiva.

Circa istas divisiones sunt aliqua
dubia, quae in praesenti examinan-
da sunt. Primum est, an prima di-
visio Animae in vegetativam, sensi-
tivam, et intellectivam recta sit, et
quomodo colligatur. Respondetur

rectam esse, eamque tradi ab Aris-
totele in hoc libro, cap. m, et D.
Thoma ibi, et communiter ab inter-
pretibus. Ejus autem sufficientia
colligitur a D. Thoma i p. qu.
xvm, art. hi, et q. lxxviii, art. i, ex
eo quod omni viventi, et omni Ani-
mae commune est seipsum movere,
et in hoc primum distinguitur a
non vivente, quia non vivens tan-
tum movetur ab alio, vivens autem
se ipsum. Quare diversitas vitae ex
diverso modo se movendi debet de-
sumi. Est autem triplex modus se
movendi, ergo et triplex vita. Minor
probatur, quia principium motus est
agens, et finis, finis quidem quoad
directionem, et allicientiam ; agens
autem quoad executionem, executio
autem dependet ab aliqua forma
tanquam a principali principio, et
ab instrumento tanquam a medio
operandi. Aliqua ergo sunt quae mo-
vent se ipsa solum quoad executio-
nem motus, non vero ad acquiren-
dum finem, vel formam, quibus mo-
veant se, sed tam finis, quam for-
ma operandi sunt illis determinata
a natura, et passive illis dantur, non
se movent ad illa, et hic est infi-
mus gradus vitae, scilicet vegetati-
vus, plantae enim movent se quoad
executionem nutritionis, et genera-
tionis, non tamen finem sibi praes-
tituunt, neque formas, quibus ope-
rentur, acquirunt. Alia vero sunt
quae movent se ipsa non solum quo-
ad executionem motus, sed etiam
quoad ipsas formas, quae possunt
esse principium motus, quia non
habent illas determinatas a natura,
sed acquirere illas possunt, et hu-
jusmodi est vita sensitiva, sensus
enim licet sint potentiae operativee,
tamen indigent formis intentionali-
bus, quibus objecta uniuntur poten-
tiis, a quibus tanquam a principiis
formalibus, et specificativis opera-
tiones suae dependent. Unde iste
modus se movendi altior est, quam

modus vitae vegetativae, quia principia operandi non sunt totaliter determinata a natura, sicut in vegetativis, sed ad ea possunt se movere, potenti enim sensitivae indifferentes sunt ad has, vel illas species, seu objecta. Alia denique movent se ipsa etiam quoad determinationem finis, quia non habent a natura totaliter determinatum finem, sed illum sibi praestituunt, et ita non aguntur, in cognoscendo finem sed se agunt, ideoque indigent ratione conferente proportionem finis cum mediis, et sic movent se omni modo, quo aliquid semovere potest, scilicet quoad finem, et quoad formas operandi et quoad executionem motus. Et haec vita intellectiva adhuc admittit diversos, et perfectiores modos operandi, secundum quod minori, vel majori mutatione ab extrinseco agente indiget, ad suas operationes, nam Anima humana ita est infima in hoc genere, quod non solum ab agentibus spiritualibus, sed etiam ab ipsis corporibus perfici, et moveri potest ad acquisitionem cognitionis mediantibus sensibus. Intelligentiae vero separatae ut Angeli, non indigent moveri ab objectis, sed a suo creatore moventur accipiendo a principio omnes formas perfectivas intellectus, quibus moveri possunt, et quanto paucioribus indigent, tanto sunt perfectiores, quia tanto minus moventur ab extrinseco et magis se movent in cognoscendo. Sed tamen omnia ista habent vitam et principia se movendi ex participatione extrinseci agentis, a quo producuntur, et moventur, scilicet ali ipso generante a quo participant vitam, et ad hoc determinantur, et aguntur, ut se agant. Unde perfectissima vita est in Deo, qui omnibus modis est, et operatur a se sine determinatione ab alio.

Objicies: Vegetativam debere ex-

cludi a ratione vitee, eo quod omnis ejus operatio non egreditur rationem alterationis, aut alicujus attractionis vel expulsionis, seu actionis transeuntis, quod totum inveniri potest in rebus inanimatis, nam alteratio a quocunque elemento fit, augmentatio etiam sufficienter fit per aggenerationem, ut in igne per extrinsecam appositionem, unde si Deus se solo produceret in planta eandem quantitatem, quam producit augmentatio, aequè bene diceretur augmentata, ac si eam acquireret, quod tamen non currit in caeteris animalibus in quibus nutritio, et augmentatio fit cum sensu, et discretionem alimenti, et cum voluptate, quando capitur cibus, vel dolore, et fame, quando deest. Attractio etiam potest fieri per virtutem inanimatam ut patet in magnete. Denique, in Deo solum invenitur vita per cognitionem et amorem, ergo illa solum dicentur vivere, quae participant aliquo modo cognitionem, et amorem, alias non participant Deum ut viventem, et sic non habent in se vitam ut participatam, quia omnis vita participatur a vita, quae est in Deo.

Ex alia parte videtur, quod sicut loco motivum est distinctus gradus a sensitivo, ita sit distincta Anima, et sic erunt quatuor Animae, sicut quatuor gradus; neque enim est ratio, cur reductive pertineat ad Animam sensitivam, et sic non distinguitur in ratione Animae; in ratione autem gradus non reductive, sed distincte numeretur a gradu sensitivo.

Ad primam dubitationem respondetur, sine dubio vegetativum etiam ut invenitur in plantis proprie habere rationem vitae, quia ab intrinseco, et per determinata organa se movent, sicut videmus, quod fructificant, et crescunt, et nutriuntur, quod totum est operatio vitae, et 9io

etiam appellantur in Scriptura ut i Gorinth. xv: Tu quod seminas, non vivificatur, nisi prius moriatur. Et Augustinus i de civitat. cap. x, docet plantas licet non sentiant, vivere tamen, et posse mori, et occidi, in cuius confirmationem affert illud Psalm. lxxvii: Et occidit in grandine vineas eorum. Respondetur ergo ad argumentum, quod licet vita vegetativa non operetur actione immanenti, sed transeunte, tamen quia operatur movendo se, hoc sufficit ad rationem vitae, sicut patet in ipsa actione generativa, quae vitalis est, et tamen est actio transiens, et alteratione utens, et indigens. Adde quod istae operationes vitales, non fiunt a solis qualitatibus elementaribus, licet illis utatur vivens ad suas operationes, sed fiunt a potentiis, quae sunt qualitates distinctae, et superadditae ad istas, ut infra q. m probabitur. Quare alteratio, et expulsio, et attractio, etsi quae sunt similes actiones, non fiunt a viventi, eo modo quo ab inanimatis, quia fiunt movendo se, et mediantibus partibus organicis, quod non fit ab inanimatis, sed si ignis calefacit, omnes partes calefaciunt, et si magnus trahit ferrum, secundum omnes partes trahit. Similiter dicendum est de augmentatione, neque enim acquisitio maioris quantitatis quomocunque pertinet ad vivens, sed acquisitio illius per talem modum, scilicet acquisitio illius movendo se, et per intus susceptionem, non per iuxta oppositionem, sicut ignis, et alia inanimata augentur, quod non fieri per veram nutritionem, et augmentationem ostendimus i de Generat. q. viii. Itaque eadem quantitas ab extrinseco addita, vel unita aut aggenerata non pertinet ad operationem vitalem, eadem tamen modo vitali acquisita, id est, per intus susceptionem, et per potentias determinatas, pertinet ad operatio-

nem vitae, sicut etiam idem ubi, si acquiratur motu progressivo acquiratur per operationem vitalem, si vero acquiratur motu gravitatis, et levitatis, aut alio simili, erit operatio inanimata. Itaque pertinet ad speciem istarum operationum, etiam modus ipse, quo fiunt.

Ad ultimam instantiam respondetur, vegetativam etiam participare vitam Dei, non eo modo, quo est in Deo, sed secundum aliquam rationem inadaequatam, participant enim quemdam modum vitae, scilicet hoc quod est se movere et non pure moveri ab alio quod formaliter invenitur in Deo, licet non participant ipsam speciem, seu gradum vitae Divinae, quod est cognoscere et amare.

Ad secundum respondetur, esse disparem rationem de gradibus viventium, et de generibus Animarum. Genera enim Animarum sumuntur ex diverso genere operandi in movendo se; modi vero seu gradus viventium sumuntur ex majori, vel minori perfectione intra idem genus se movendi. Et ideo quando gradus viventium dicitur sensitivum, et loco motivum, ibi ly sensitivum non sumitur pro ipso genere sentiendi, sed pro modo, seu gradu quatenus dicit imperfectum, et infimum gradum in genere sensus, sicut sunt illa sensitiva, quae licet habeant tactum, et motum dilationis, vel constrictionis, non tamen habent motum progressivum, quia non habent perfecte omnes sensus, ut statim dicemus: at vero loco motivum est idem quod sensitivum perfectum, id est, quae habent sensus percipientes res distantes, hoc enim ipso debent habere facultatem, et instrumenta, quibus possint ad res distantes moveri, et ad hoc ordinatur motus progressivus, seu loco motivus. Unde oportuit distinguere istos duos gradus, quasi

imperfectum, et perfectum intra genus sensitivi. Gaeterum, cum Animae dividantur penes ipsa genera vitae, et se movendi, sub isto genere Animae sensitivae comprehensus est uterque ille gradus sensitivi imperfecti, et loco motivi, nec potuit ibi poni tanquam diversum genus Animae. Nec potest instari, quod etiam sensitivum continetur sub vegetativo tanquam species sub genere, atque adeo sufficiebat etiam numerari vegetativum in divisione Animarum et non numerari sensitivum. Respondetur enim, quod sensitivum non dividitur a vegetativo in communi sumpto, cum illud includat, sed est species condivisa contra alteram speciem vegetativi, quale invenitur in planta, et istae species sunt subalternae, et pertinent ad diversa genera vitae, eo quod important diversum modum se movendi secundum diversum ordinem, et non solum secundum magis, vel minus perfectum intra eundem, sicut dictum est de sensitivo magis perfecto et minus perfecto in eodem ordine seu genere se movendi et ideo dicuntur diversae generae vivendi, tunc vegetativum, et sensitivum, sumpto vegetativo non incommuni, sed pro vegetativo infimo, condiviso contra sensitivum, sicut est in plantis.

Secundum dubium oritur ex hoc quod ultimo dictum est in praecedenti, scilicet quomodo intelligatur divisio quatuor graduum viventium et quinque generum potentialium. Ratio dubitandi est, quia non apparet cur inter gradus viventium numeretur loco motivum, et non appetitivum. Si enim hoc est, quia appetitivum non est per se, et directe gradus vitae, sed aliquid consecutum per modum inclinationis ad vitam sensitivam, vel rationalem, ut S. Thomas docet ii de Anim. lect. v, et i p. q. lxxviii, art. i, idem potio-

ri ratione dicetur de loco motivo, quia multo magis est aliquid consecutum, cum sit executivum ipsius appetitivi, movetur enim potentia motiva ab appetitu, ut executiva illius, ergo a fortiori non erit gradus. Secundo, non apparet quomodo vegetativum, et sensitivum dividunt Animam, et gradum vivendi, et potentiam operandi: quod si diverso modo applicatur, et sumitur in illis, hoc ipsum oportet explicari. Tertio, quia gradus vivendi, vel distinguuntur a priori, et ex sua radice, scilicet ex ipsa Anima, quae dat vitam substantialem, vel a posterioris, scilicet ex operatione potentiae, per quam habetur vita accidentalis. Si primo modo, erunt tres gradus vivendi, sicut et tres Animae. Si secundo modo, erunt quinque sicut et sunt quinque potentiae, et operationes. Quomodo ergo adaequatur ista divisio quatuor graduum? Denique, restat explicare, quomodo sumantur diversi gradus vivendi in vita intellectuali, sicut est intelligere humanum, Angelicum et Divinum, et in Angelico tot species vitae intellectivae.

Respondetur aliquos sentire, quod si attendamus ad vitam substantialem tot erunt gradus viventium, quot sunt Animae, eo quod non possunt multiplicari composita, seu concreta plus quam formae. Si autem attendamus ad vitam accidentalem, seu operationes vitales, additur ille quartus gradus loco motivi, propter potentiam gradiendi, quae invenitur in animalibus perfectis. Ita Conimbricenses ii de Anima, cap. ni, q. ii, art. ii. At vero P. Suarez tract. de Anima, lib. i, c. vii, num. xm, absolute docet non esse magis multiplicandum numerum Animarum, quam graduum viventium, censet enim quod loco motivum est commune omni Animae. f

Nihilominus praedicta divUio, quag

ex Aristotele docetur a D. Thoma i p. quaest. lxxviii citata, deserenda non est. Et ita dicendum, quod non solum invenitur distinctio Animarum penes illum triplicem ordinem, seu genus vegetativi, sensitivi et intellectivi, sed etiam in unoquoque genere distinguendi sunt gradus secundum latitudinem participandi magis vel minus perfecte tale genus vitae. Et quidem in vita vegetativa non datur aliqua latitudo gradualis, eo quod propter imperfectionem illius vitee, tota constringitur ad actionem nutriendi et generandi, et istae inveniri possunt in omni vegetabili, etiam in plantis, juxta illud Gen. i: Germinet terra herbam virentem et facientem semen, et sic pertinet ad vegetativum plantarum non solum nutriri, sed etiam generare. Unde non datur locus ad diversos gradus hujus vitee penes participationem plurium, vel pauciorum operationum vegetativarum, cum omnibus non repugnet utraque operatio vegetativa, in qua tota perfectio et graduatio illius vitee resumitur, licet dentur diversae species talium vegetabilium, juxta diversam perfectionem, quam habent in eadem graduatione participandi utramque operationem. In vita autem intellectiva, sunt etiam diversi gradus non penes diversas operationes intelligendi et volendi, omnia enim intellectiva habent intellectum et voluntatem, sed penes diversum modum communicandi cum materia, et corpore, vel recedendi ab illo, et accedendi ad immaterialitatem Divinam. Sed tamen non pertinet ad Philosophum naturalem de illis agere, sed sistit in Anima intellectiva conjuncta corpori: de substantiis autem separatis agit Metaphysicus et Theologus.

Restat ergo, quod in vita sensitiva inveniatur diversa graduatio penes latitudinem, quae datur in par-

ticipanda majori, vel minori perfectione sensus, nam quidem sensus solum percipiunt res sibi conjunctas ut tactus et gustus; alii etiam percipiunt distantia, et propterea fundant et exigunt potentiam loco motivam, id est, tendentem ad res distantes, quas apprehendunt, frustra enim apprehenderent res distantes, si naturaliter carerent instrumentis acquirendi illas, quod fit per motum progressivum, et per potentiam loco motivam. Et quia non omnia animalia habent sensus perfectos, sed quaedam imperfectos, ut ostrea et conchylia, alia vero habent sensus perfectos, et ideo moventur ad res distantes, ideo ponitur in vita sensitiva duplex gradus, alter sensitivi communiter dicti, alter sensitivi perfecti, quod dicitur loco motivum, quia progressive loco se movent, sive volendo, sive ambulando, sive natando.

Nec obstat, si dicas pro sententia P. Suarez, quod etiam ostrea, et animalia imperfecta loco se movent saltem motu dilatationis et constrictionis, ergo omnibus convenit potentia loco motiva. Respondetur enim, quod loco motivum non sumitur in praesenti ita communiter pro quocunque modo movendi se in loco, sed pro motivo perfecto, et per modum progressivi, quod solum convenit animalibus habentibus sensus cognoscentes distantia, eo quod iste motus est primo et per se ad locum distantem, motus autem dilatationis aut constrictionis, non est primo et per se ad mutandum locum, sed consequitur motum aliquem alterationis in animali, et ita diversus modus se movendi, est in motu progressivo.

Ad rationes dubitandi respondetur. Ad primam, quod loco motivum sumitur dupliciter. Uno modo accidentaliter pro ipsa potentia movendi, alio modo substantialiter, et pro r*-

dice, quae supponitur ad istam potentiam. Primo modo non dicit gradum, sed potentiam subordinatam appetitui, et ideo in divisione potentiarum ponitur appetitivum at loco motivum. Secundo vero modo pertinet ad rationem gradus. Quod si instes: Cur non dicetur idem de appetitivo, quod radicaliter sumptum etiam sumatur pro gradu, respondetur ideo esse, quia appetitivum invenitur in omni animali etiam imperfecto, et etiam si progressive non moveatur; cuius signum est, quia etiam animalia imperfecta sentiunt dolorem, si enim pungantur constringunt se, dolor autem est actus appetitus fugientis. Unde per ly appetitivum non designatur specialis gradus in animalibus, cum in omnibus inveniatur; at vero loco motivum sumptum pro progressivo, solum competit habenti sensum, et appetitum perfectum, et sic designare potest gradum, et perfectionem in animalibus.

Ad secundam respondetur, quod quia vivencia ordinantur ad operationes vitales tanquam ad propriam perfectionem, ideo aliquando significatur per ipsam vitam radix, et principium vivendi, quod est Anima, aliquando gradus, seu participatio ipsius vitae, aliquando potentia, seu operatio vitalis, et ita potest ly vegetativum, et sensitivum accommodari divisioni Animae, et graduum, et potentiarum.

Ad ultimam respondetur, istos quatuor modos seu gradus vivendi desumi a priori ex ipsis animalibus seu principiis vite, non quomodo-cunque, sed ut fundant latitudinem participandi diverso modo vitam. Et ita licet solum sint tres Animae, tamen secundum latitudinem magis vel minus perfecte participandi vitam, fundantur plures gradus, non quidem in Anima vegetativa prop-

ter suam coarctationem, sed in sensitiva, et intellectiva. Sed tamen de speciebus intellectivae vitae in his, quae sunt separata a materia, non pertinet considerare ad Philosophum naturalem, sed solum de intellectivo conjuncto corpori, ut diximus.

Tertia difficultas est, an omnes istae divisiones sint univocae vel analogae. Respondetur sine dubio univocas esse eo modo, quo univocatio potest reperiri in formis quae sunt entia incompleta, scilicet reductive ad sua composita, quae est sententia D. Thomae in contra Gent. cap. 1^x et 1^{xi}, et sumitur et f Aristotele hoc secundo libro, cap. i et n, tradentis eandem definitionem pro omni Anima. Ratio est, quia Anima rationalis (de qua sola potest esse difficultas) vel esset analogice Anima, quia simpliciter et proprie non est Anima informans corpus, vel quia ita excellenter est Anima, quod sola ipsa simpliciter, et absolute Anima est, quia constituit movens seipsum omni modo, reliquae vero Animae diminute et imperfecte. Primum stare non potest, quia Anima rationalis est vera forma hominis, ut supra diximus, esse definitum ab Ecclesia, et ratione constat, quia vere constituit hominem ut homo, et ut rationalis est, et non constituit ut materia, ergo ut vera forma. Secundum etiam est falsum, tum quia ea, quae constituuntur per istas Animas univoce conveniunt, et in eodem praedicamento constituuntur, v. g. planta, equus et homo, ergo etiam, ipsae formae, et gradus eadem univocatione gaudent, siquidem solum habent univocationem reductive sicut sua composita; tum etiam, quia nulla ratio analogiae intercedit inter istas Animas, omnes enim essentialiter, et intrinsece sunt principia de movendi, et essentialiter competit illis definitio Animae, neque

enim minus essentialiter est actus corporis organici Anima plantae, quam Anima equi vel hominis, licet diversa perfectione et gra-

duQuodsi dicas: Unam Animam dependere ab alia in ratione animandi, sive sensitiva dependet a vegetativa et rationalis a sensitiva, respondetur, quod hoc non sufficit ad analogiam, quia non est dependentia in ipsa participatione rationis superioris; haec enim aequaliter participatur, sed est dependentia in ipsa compositione, et in exercitio informandi, quia gradus unius Animae non potest exercere suas operationes, et informationem, nisi supponendo priorem gradum alterius, sicut etiam superficies supponit lineam, et corpus, superficiem, ut componatur corpus, et tamen sunt species quantitatis univoce participantes ipsam rationem extensionis. Itaque dependentia, et inaequalitas in ipsa participatione praedicati communis constituit analogiam, quatenus unum per habitudinem ad aliud et non simpliciter dicitur tale sicut accidens et substantia respectu entis. Gaeterae vero dependentiae ipsarum specierum inter se quoad exercitium et informationem, aut aliquid simile non faciunt analogiam, ut notat D. Thomas i Periherm. lect. vm.

Nec obstat, quod Anima intellectiva dicatur simpliciter Anima, quia constituit se movens omnibus modis. Hoc enim solum probat, quod sit perfectissima inter Animas, et simpliciter, id est, omnibus modis, non tamen, quod aliae Animae non sint etiam simpliciter tales, id est, absolute, et univoce, siquidem simpliciter dans esse substantiale vitale, alias homo et equus non univoce convenirent, quia homo est perfectior species, neque corpus, et superficies in ratione quantitatis, quia

corpus habet omnes tres dimensiones, superficies vero duas,

ARTICULUS V.

Quomodo possint omnes gradus vitee in una forma contineri?

Difficultas est de ipso modo continendi, an formaliter una Anima contineat plures gradus, sicut numerus major continet minorem, an solum virtualiter sicut sol, v. g. continet calorem vel herbam. Triplex est sententia. Quidam attribuunt Animae rationali solum continentiam virtualem aliorum graduum sensitivi et vegetativi. Alii dicunt formaliter illos continere, non tamen unum perfici ex conjunctione et contractione per alterum, sed totam perfectionem, quam habet gradus vegetativus, v. g. in animali esse ipsam differentiam sensitivi. Ita P. Suarez tract. de Anima lib. i, c. vi, num. vii. Alii denique dicunt formaliter inveniri gradus superiores in Anima perfectiori, et gradus sic contractos etiam perfici in seipsis, ita quod vegetativum plantae differt specie a vegetativa, quod est in equo, vel homine. Ita M. Bannez i p. q. lxxvi, art. iv, dub. ii, et alii qui citantur a Garmelitanis hic disp. iv, quaest. iii.

Respondetur ergo, quod secundum sententiam D. Thomae gradus in forma superiori continentur eminenter formaliter, et non virtualiter tantum, ita quod ex parte modi continendi eminenter, ex parte vero rei contentae formaliter continet vegetativum, et sensitivum, et non aliquid loco ipsius, sed ipsam veram et formalem rationem vegetativi et sensitivi, quae etiam ex conjunctione ad perfectiorem gradum intrinsece in sua propria ratione perficiuntur,

Pro hujus intelligentia supponendum est, quod unum continere alte-

rum, potest esse tribus modis. Primo, formaliter tantum, quando scilicet continetur aliquid in ea proprietate, qua in se est, tum quoad perfectionem, quam quoad imperfectionem, sicut calidum continet calorem, album albedinem. Secundo, virtualiter tantum, quando scilicet continet virtutem, a qua potest praestari, vel procedere illa forma, seu effectus, sicut vinum et piper continent virtualiter calorem, et lux solis virtualiter est calor, et Angelus virtualiter discurrit, quia sine formali discursu cognoscit ea, quae nos per discursum, et lux et piper sine igne vel calore formali calefaciunt, et denique omnia semina virtualiter continet fructum. Tertio, continet unum formaliter et eminenter, aliud quoad perfectionem formalem illius sine limitatione, et refractione imperfectionis propria), sed in altiori perfectione et modo. Et hoc contingit, quando res aliqua in sua formali et propria constitutione non includit imperfectionem repugnantem formae altiori, et eminentiori. Et hac ratione inveniuntur in Deo perfectiones formaliter, et eminenter, quae in creaturis cum restrictione et limitatione inveniuntur, sicut inveniuntur in Deo sapientia, potentia, bonitas, et similia eminentiori modo, quam in creaturis, sed tamen formaliter, imo quidquid perfectionis in creaturis est, semota imperfectione, et consequenter modo eminentiori reperitur in Deo. Et in rebus creatis videmus, quod major numerus continet minorem formaliter, ut senarius binarium, non cum restrictione et limitatione ternarii, sed perfectiori et ampliori modo. Dicimus ergo, quod Anima nobilior continet inferiores gradus formaliter et eminenter, sicut figura perfectior imperfectionem, et numerus major minorem. Unde D. Thomas quodlib. J, articul. vi, inquit: « Quod formae

substantiales se habent sicut numeri, vel sicut figurae, semper enim major numerus vel figura, continet in se minorem, sicut quaternarius ternarium, et pentagonum trigonum. » Quod si aliquando dicitur, quod Anima humana in virtute habet corporeitatem ad alios gradus, quodlib. xi, art. v, et quaest. de spiritualibus creaturis, art. m ad 16, idem est, quod eminenter, non autem virtualiter tantum, excludendo continentiam formalem, aperte enim in q. de Anim. art. xi, docet: « Quod substantia Animae rationalis, est vegetabilis, vel sensibilis. » Ratio autem hujus est, quia Anima essentialiter est forma, et principium quo constitutum sui compositi: ergo si compositum formaliter constituitur passive in ratione sensitivi et vegetativi, etiam ipsa forma debet formaliter ut que continere alios gradus, quia quidquid est in effectu formali formaliter passive, et ut quod, debet esse in ipsa forma formaliter active et ut quo.

Sed instabis: Quia formae elementorum solum sunt virtualiter in mixto, et tamen in ipso mixto sunt effectus formales elementorum, et calidum et frigidum, et alia similia. Secundo, quia Anima potest praebere effectum formalem, quem non habet in se formaliter, sicut in se non est entitas corporea et tamen constituit compositum corporeum.

Ad primum respondetur, quod formae elementorum substantiales non constituunt mixtum, neque aliquem gradum ejus, neque enim mixtum denominatur elementum, sicut animal denominatur vivens, et corpus, et ita forma constituens animal debet esse formaliter vegetativa, et corporea, non autem elemental, licet quia habet qualitates elementorum, ut frigidum et calidum, virtualiter dicatur continere elementa, non formaliter.

Ad secundum respondetur, quod forma cum solum sit principium quo constitutum compositi, sufficit quod si constituit illud sensitivum, et vegetativum, et corporeum, in se sit corporea et sensitiva ut quo licet entitative, et ut quod, neque corporea sit, neque vegetativa, sed spiritualis: et sic Anima rationalis, est corporea ut quo formaliter, quia modo corporeo informat, et rem corpoream constituit, licet in se entitative sit res spiritualis: qua ratione etiam concursus, et motio Divina potest esse principium quo liberi actus, licet in se entitative et ut quod non habeat indifferentiam, sed sit determinatum ens. Et ratio est, quia si Anima rationalis solum praeberet gradum rationalem formaliter, et reliquos virtualiter, non esset homini ratio conveniendi formaliter cum equo, et planta, sed virtualiter tantum, et sic ex vi Animae, quia informatur homo, non magis diceretur esse animal, quam sol dicitur calidus, quod est absurdum.

Ultima pars conclusionis, scilicet quod vegetativum, vel sensitivum conjunctum et contractum per gradum inferiorem intrinsece perficitur etiam in ipsa linea vegetativi et sensitivi, probatur, quia vegetativum incommuni est aliquid potentiale, et contrahibile per differentias inferiores, quibus perficitur, et actuatur, ergo illud vegetativum, quod ponitur in planta, v. g. et in equo specie differunt non solum, quia planta et equus differunt secundum proprias rationes, sed etiam quia ipsum vegetativum diversimode perficitur actuatione, et perfectione intrinseca, siquidem vegetativum in communi erat in potentia intrinseca ut perficeretur, ergo perfectio, quae illi advenit, etiam in ratione ipsa vegetandi, intrinseca est. Perfici autem diversimode in ipsa ratione vegetandi, manifestum

est, quia redditur principium diversarum operationum, etiam in ratione vegetandi, sicut videmus, quod in animalibus nutritiva producit sanguinem et spiritus, et carnem, quod in arboribus non facit, ergo signum est, quod etiam in ipsis potentiis, et ratione propria vegetativi intrinsece perficitur ex conjunctione et contractione ad plantam, vel ad animal, et in quolibet animali juxta modum illius perfectiori, vel imperfectiori modo, vegetativa ipsa fit principium diversarum operationum.

Nec obstat, quod idem calor secundum speciem est in animali, et in igne, et in animali generat carnem sine intrinseca mutatione in sua specie, non vero in igne. Respondetur enim, quod calor habet duos effectus, unum principalem, scilicet calidum reddere, et calefacere, et secundum hoc ejusdem speciei est in igne, et in animali, et ita non indiget variare speciem. Alter effectus est, quem habet in animali tantum, scilicet generare carnem, et hic effectus est instrumentalis respectu caloris, et ita non oportet, quod in ipso calore, qui est instrumentum, varietur species, sed in principali agente, a quo movetur calor, scilicet in ipso principio vitae vegetativae, a qua vitaliter procedit nutritio. Unde in tali principio debet dari varietas specifica, eo quod per se, et principaliter, est principium diversae nutritionis specifice in planta, et in animali. Ex quo etiam patet differentia inter phantasiam hominis, et bruti ex una parte, et vegetativum plantae et animalis ex alia, quod phantasia in homine est probabile quod sit ejusdem speciei cum phantasia equi, licet in homine sit elevatior quam in equo, quia illa major elevatio non mutat objectum specicum phantasiae, licet mutet modum operandi cum aliquo discursu circa

tale objectum, et ideo probabile est, non sufficere ad distinctionem specificam, de quo infra quaest. vii. At vero vegetativum in planta, et in animali, mutat objectum specificum, quia in uno generat carnem, in alio non tanquam agens principale. Gradus etiam sensitivus perficitur in diversis animalibus ex eo, quod habet in animalibus perfectis omnes sensus, quos non habet in imperfectis, et praesertim in homine ex conjunctione ad gradum rationalem habet potentiam ridendi et flendi, quam non habet in aliis, ut infra solutione ad ultimum dicemus.

Hinc colliges quod illud vegetativum, quod est in planta, ibique contrahitur et specificatur, non continetur formaliter in anima rationali, vel in alia Anima perfecta, quia illud vegetativum quod est in planta, non tantum est gradus, sed species, quia illo specificet et ultimo constituitur; una autem species non potest aliam continere formaliter eminenter, eo quod una species propter sui limitationem, et oppositionem, quam habet respectu alterius speciei, non potest illam continere, ut optime tradit S. Thomas i. p. q. lxxxiv, art. ii ad 3. Solum ergo potest aliquid formaliter et eminenter continere alterum, vel quia est gradus, aut pars constitutiva illius, sicut homo est sensibilis et corporeus, et quinararius habet in se binarium; vel quia est causa a qua participatur esse quod est in altero sicut a Deo participatur omnis perfectio, quae est in creatura, et sic illa, quae sunt ordinis Divini, possunt eminenter continere perfectiones inferiorum, sicut fides practicum et speculativum. Itaque Anima formaliter eminenter continet vegetativum, quod est gradus; illud autem vegetativum specificum, quod est in planta formaliter et eminenter, non continet, sed tantum virtualiter, quatenus supe-

riori modo exercet id, quod vegetativum plantae.

Solvuntur argumenta.

Primo arguitur: Quia una differentia, v.g. rationale formaliter non continet superiorem, v. g. sensibile ut diximus in Logica q. x, quia non praedicatur de illa, ergo neque anima rationalis continet sensibile formaliter, quia differentiae istae sumuntur ab Anima. Confirmatur, quia vel Anima rationalis continet sensitivum formaliter, quia sensitivum est ejus ratio formalis, et hoc constat esse falsum, cum ratio formalis intellectivi addat ad sensitivum, vel continet formaliter, quia sensitivum et intellectivum identificantur in uno tertio, quod constituent, et tunc illud tertium continebit formaliter istas Animas, non vero Anima intellectiva sensitivam.

Respondetur esse disparem rationem de differentiis, et de Animabus, quia differentiae sunt actus metaphysici, quia contrahunt genus, et constituunt speciem, quod cum fiat penes praecisiones, et diversas explicationes conceptuum, stat bene quod differentia ultima non contineat superiorem, quae est pars generis, sed ab illa praescindat. Caeterum Anima dicit actum physicum, ad quem pertinet realiter substantialiter constituere totum compositum, et ita cum sit unica forma physica, et realis in quolibet composito, oportet quod ipsa formaliter, et ut quo contineat omne illud, quod formaliter ut quod invenitur in composito.

Ad confirmationem respondetur, quod Anima est formaliter sensitiva et corporea ut quo ad eum modum, quo ratio superior et inferior invenitur formaliter in specie, quam

constituunt; sicut enim istae rationes inveniuntur formaliter in ipso composito, ita inveniuntur in ipsa forma constitutiva illius, sed tanquam in principio quo simplici modo, et tanquam in forma. Et ita non oportet, quod ratio sensitivi sit ratio intellectivi metaphysice loquendo, et secundum conceptus formales, sed quod forma physica entitative sumpta, quae formaliter constituit physice compositum in ratione intellectivi, constituat etiam in ratione sensitivi, et ita contineat utramque rationem, non ut constitutum ex illis tanquam compositum quod, sed tanquam forma, et principium quo constituendi compositum secundum utramque rationem.

Secundo, objicies ex P. Suarez ubi supra contra ultimam partem conclusionis : Quia si vegetativum, quod est in equo, v. g. habet rationem specificam vegetativi distinctam a vegetativo, quod est in homine, ergo constituitur in aliqua specie atoma intra genus, et lineam vegetabilis, et sic quando advenit illi ratio specifica in linea sensitivi, vel rationalis, non poterit jam constitui unum per se, quia jam supponitur species atoma constituta in genere vegetativi, et sic non est ulterius contrahibilis ab alia differentia specifica elevatori. Confirmatur, quia vel datur in equo vegetativum illud solum, in quo convenit planta, vel aliquid aliud in quo non convenit cum illa. Si primum, solum datur vegetativum genericum, non autem specificum intra lineam vegetativi; si secundum, illud vegetativum specificum non potest esse aliud quam sensitivum, quia in omni eo, quod sensitivum non est, convenit animal cum planta : si autem a sensitivo provenit aliqua specifica differentia in ipso vegetativo, praeterquam quod est impossibile, quod ab uno genere proveniat alterius generis

differentia, est etiam impossibile quod ab eadem simplici differentia, scilicet sensitiva proveniat duplex atoma differentia, altera in ratione sensitivi, altera in ratione vegetativi. Denique confirmatur, quia si vegetativum specificè contraheretur in linea vegetativi, et sensitivum in linea sensitivi, quando conjungitur rationali, sequeretur quod potentiae a talibus gradibus emanantes essent diversae speciei in homine, in equo et in planta, siquidem oriuntur a principiis specie distinctis etiam in linea vegetabilis et sensibilis, consequens autem est falsum, quia potentiae sensitivae in brutis, et homine, sunt ejusdem speciei, ut visus, et auditus, quia habent idem objectum, scilicet visibile, et audibile, et similiter vegetativa in planta et in equo, habent idem objectum, scilicet alimentum.

Respondetur vegetativum non constitui in specie sua, et perfectione intrinseca per differentiam aliquam distinctam a sensitiva, sed per eandem, quatenus habet eminentiam ad perficiendum ipsum vegetativum etiam intra lineam vegetativi, quoniam stante simplici illa differentia sensitivi propter suam eminentiam respectu vegetativi, habet non solum constituere differentiam in ratione animalis, et sensitivi, sed etiam perficere vegetativum intra rationem vegetativi, eo quod etiam ad ipsas operationes sensitivi necessario praerequitur vegetativum, et ad tale sensitivum, tale vel tale vegetativum, sicut diverso modo nutrir debet homo quam equus quam alia animalia, et sic de reliquis, unde oportet ipsam nutritivam, quae est propria potentia gradus vegetativi etiam in ratione nutritivae aliter perfici in uno quam in alio, quatenus intrinsece, et essentialiter deservit ipsi gradui sensitivo.

Ad primam confirmationem res-

pondetur, quod vegetativum equi, et plantae, et habent convenientiam genericam, seu communem, et habent differentiam specificam etiam intra lineam vegetativi ortam ab ipso sensitivo, non solum ut formaliter constituit naturam, et gradum sensitivum, sed etiam ut habet eminentiam ad perficiendum vegetativum, quod sibi deserviat, faciendo quod in ipso sit principium diversae operationis vegetativae deservientis tali sensitivo. Neque est inconveniens, quod ab eadem simplici differentia, propter sui eminentiam super illum gradum communem ut sibi deservientem, proveniat non solum propriae naturae constitutio, sed etiam illius communis gradus perfectio, ut deserviens propriae naturae.

Ad secundam confirmationem respondetur, quod licet gradus imperfectior et communior, intrinsece perficiatur ex conjunctione ad perfectiorem, non tamen est necesse, quod in omnibus potentiis et perfectionibus intrinsece immutetur, et specificè distinguatur, nam in planta, et in animali vis augmentativa, verbi gratia, non est necesse, quod specie differant, quia in utroque respicit idem objectum, scilicet quantitatem ut augendam, generativa autem differt in uno, et in alio, quia respicit diversam naturam generandam pro objecto, et idem est de nutritiva, quae in uno facit carnem, in alio lignum, et hoc est objectum a quo specificatur, non solum alimentum, et tamen sunt potentiae partis vegetativae. Similiter in homine sensus externi sunt potentiae ejusdem rationis et speciei, atque in aliis animalibus, quia habent idem objectum: aliquae tamen potentiae sunt in parte sensitiva hominis, quae non sunt in sensitivo bruti, sicut est potentia ridendi et flendi, quae per ordinem ad sensitivam exercetur, nam modo sensibili fit risus et fletus, et

tamen non est in brutis, ergo sensitivum in homine etiam in ratione sensitivi est principium operationis speciei distinctae, atque in bruto, ergo etiam in seipso est sensitivum speciei distinctum.

QUAESTIO II.

DE PROPRIETATIBUS ANIMAS IN COMMUNI.

Duo genera proprietatum possumus in Anima considerare. Quaedam in ordine ad se ut quod sit divisibilis, vel indivisibilis, quaedam in ordine ad operationes et objecta, scilicet ipsas potentias. De his ergo in communi tractabimus in ista quaestione. In ordine autem ad materiam convenit Animae informatio, de qua nihil occurrit scribendum in praesenti, praeter ea quae diximus, in quaestione sexto Physicorum de unione, et quaestione undecima de informatione informarum.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum aliquae Animae sint divisibiles, aliae indivisibiles?

Non est difficultas in praesenti de anima rationali, ex eodem enim principio, quo constat esse spirituale, colligitur quod sit indivisibilis, siquidem illud dicitur spiritus, quod est immateriale, et carens partibus, ideoque incapax extensionis. Quod vero Anima humana spiritualis sit, salva fide negari non potest, ut probabitur infra quaest. ix, cum Anima sit immaterialis, et incorruptibilis, et ita dicitur homo compositus ex corpore et spiritu, ut habetur in cap. Firmiter, de Summa Trinitate.

Secundo est certum, non posse

aliquas Animas perfectorum animalium ita esse divisibiles, ut etiam facta divisione conserventur in utraque parte divisa, perit enim vita a membris abscissis, sicut si abscindatur pars aliqua equi vel bovis. Sed difficultas est, an dum manent manere unitae corpori ad ejus extensionem extendantur, sicut aliæ formae accidentales extenduntur, ut albedo, vel calor, et extenso modo informant subjectum, an vero ita sint divisibiles, et inextensae in se, quod ad extensionem materiae, quam informant non reddantur extensae, etiam per accidens, expresse enim de quantitate per accidens respectu Animarum loquitur S. Thomas i p. q. lxxvi, art. viii, nec de alia poterat loqui.

Girca hanc ergo difficultatem versantur duae sententiae extremae, et duae mediae. Prima extrema aliquorum antiquorum asserebat, omnem Animam etiam rationalem esse divisibilem, quae tamen in hoc ultimo admittenda non est, facit enim Animam rationalem corpoream. Secunda sententia extrema omnem Animam facit indivisibilem etiam plantarum et animalium imperfectorum, quae attribui solet Simplicio, Marsilio, Ficino, et aliis apud M. Bannez i p. quæst. lxxvi, art. viii ad 2. Inter sententias medias, prima facit omnes Animas divisibiles præter rationalem quia incorporea est, reliquæ vero corporeae sunt, et consequenter divisibiles. Ita Scotus, Durandus, Egidius et alii plures, qui ibidem citantur a M. Bannez : et ex recentioribus sequitur P. Suarez disp. xv Metaphys. sect. x, num. xxxn, Rubio hic, et alii. Secunda sententia media excipit non solum Animam rationalem, sed etiam Animas animalium perfectorum, quae indivisibiles sunt. Haec est S. Thomae i p. loco citato, et quaest. de spiritualibus creaturis, art. iv de Anima, art. x et ii Thomistae Cajetanus, Ferrariensis,

Bannez ubi supra, et Suarez, tractatu de Anima, lib. i, capite xm, Garmelitani hic disp. v, et plures alii.

Dico primo : Certum est, quod non solum Anima intellectiva, sed etiam quaecunque alia secundum gradum Animae formaliter loquendo non est principium quo divisibilitatis et extensionis. Patet hoc, quia quantitas est proprietas consequens gradum corporeitatis, et ita est communis omnibus corporibus animatis et inanimatis, ergo non est propria Animae secundum gradum Animae, et sic formaliter ut Anima, non est principium quo divisibilitatis, quia illud est principium quo formaliter, quod est ratio ipsa, sub cujus formalitate talis proprietas egreditur, et convenit.

Dico secundo : Anima secundum gradum corporeitatis, quem includit, est principium quo indivisibilitatis, et hoc etiam competit Animae intellectivae, licet eminentiori modo. Ratio est manifesta, quia divisibilitas, seu quantitas, est propria corporis, ergo illa forma, quae est principium constituendi corpus, est etiam principium quo quantitatis, siquidem per illam constituitur corpus, sed Anima est forma constitutiva corporis secundum gradum corporeitatis, quia in ipso composito, quod est corpus, non datur alia forma substantialis, a qua constituatur in esse corporis, ergo omnis Anima secundum gradum corporis est divisibilis ut quo.

Dico tertio : Quantitas, quæ oritur ab Anima secundum gradum corporeum non reddit ipsam entitatem Animae divisibilem etiam per accidens, ad eum modum, quo formae inanimatae vel qualitates corporeae redduntur extensae ratione quantitatis sui subjecti, nisi quando Anima ita est imperfecta, quod etiam in ipso munere, et officio animandi di-

visibilitatem petit, sicut invenitur in Animabus imperfectis. Hanc existimo esse mentem S. Thom®, ut manifeste colligitur ex q. de spiritualibus creaturis, art. iv ubi inquit: « Quod totalitas non potest attribui formis, nisi per accidens, in quantum scilicet per accidens dividuntur divisione quantitatis, sicut albedo divisione superficiei, sed hoc est illarum tantum formarum, qu® coextenduntur quantitati, quod ex hoc competit aliquibus formis, quia habent materiam similem, et in toto et in parte. Unde formae, quæ requirunt magnam similitudinis in partibus, non habent hujusmodi extensionem, et totalitatem, sicut Anim® præcipue animalium perfectorum. » Et i p. q. lxxvi, art. vm : « Forma, inquit, qu® requirit diversitatem in partibus sicut est Anima, et præcipue animalium perfectorum, non «qualiter se habet ad totum et ad partes. Unde non dividitur per accidens, scilicet per divisionem quantitatis, sic ergo totalitas quantitativa non potest attribui Anim®, nec per se, nec per accidens. » Qu® loca D. Thom® omnino expressa sunt. Et cum dicit, quod Anim®, præcipue animalium perfectorum, etc. significat hoc convenire ipsi Anim® secundum se, licet magis hoc reluceat in animalibus perfectis. Sed tamen quod in animalibus imperfectis, et in plantis Anima sit divisibilis docet in n de Anima, lect. iv, circa text. xx, et qu®st. de Anima, art. x ad 15, quod quomodo intelligatur statim explicabimus.

Nec obstat, quod ipse D. Thomas in iv, dist. x, q. i, art. m, q. ui, dicit : « Quod forma substantialis ligni est in qualibet parte ejus, quia totalitas form® substantialis non recipit quantitatis totalitatem, sicut est de totalitate formarum accidentalium. » Ponit ergo D. Thomas differentiam inter formas accidentales

et substantiales, sed accidentales qu® cadunt super quantitatem solum per accidens sunt divisibiles, ergo omnes substantiales, neo per accidens. Respondetur loqui S. Thomam de totaliter form® substantialis quoad naturam et essentiam, ut patet in illis ultimis verbis : « Ubique erat tota natura panis, est tota natura corporis Christi, » non tamen negat, quin per accidens possit extendi quoad partes integrales, qu® quantitate discernuntur et ordinantur. At vero formae accidentales quæ quantitatem præsupponunt, licet etiam per accidens, id est, per quantitatem extendantur, tamen quia ex sua natura quantificationem præsupponunt, et in ea fundantur, ideo ipsis ut fundatis in quantitate, magis intrinsecum est extendi modo quantitatis quam form® substantiali ex natura sua.

Fundamentum ex D. Thoma potest sumi a priori, et posteriori. A priori fundatur in eo, quod forma aliqua non quantificatur a quantitate totius, nisi quando partes, et totum sunt ejusdem rationis, quando autem per se, et essentialiter forma petit corpus organicum ut informet, ita quod ipsa organizatio est dispositio necessario requisita, ut absolute forma sit in materia, talis forma dicitur indivisibilis in informando, quia unio ejus ad materiam non potest dari nisi supponatur organizatio tanquam integra, vel ultima dispositio, ita quod sine illa nullo modo informat. Quandocunque autem ad informationem alicujus form® plures partes requiruntur, ita quod sine illis nullo modo potest dari informatio, comparatur ad omnia illa indivisibiliter forma, quia comparatur essentialiter, et necessario ; sicut quia ad ignem requiritur calor ut octo, tota illa dispositio per modum unius comparatur ad informationem form® ignis, licet

calor ut octo plures gradus includat : sic similiter licet organizatione plures partes includat, tamen in ordine ad informationem Animae per modum unius indivisibilis dispositionis, quia Anima essentialiter est actus corporis organici. Quare ex ipsa vi, et ratione informationis non comparatur ad corpus organicum divisibili modo, sed indivisibili, quia comparatur ad pluralitatem partium in organizatione inclusam, tanquam ad dispositionem necessario requisitam. Si autem ipsa informatio Animae respectu organizationis, seu corporis organici indivisibilis est, non restat ei locus unde divisibilitatem quantitativam accipiat, quia per se non potest quantificari, cum Anima non sit corpus, sed principium, seu forma corporis, solum autem corpus est subjectum per se quantitatis, quia est totum seu compositum, vel secundum alios materia est subjectum quantitatis, quia habet partes materiales, non autem forma : per accidens autem nulla forma habet quantitatem, nisi ejus informatio divisibilis sit, ut contingit in qualitatibus corporeis, et formis inanimatis, nam quod ab aliqua forma dimanet quantitas non sufficit, ut ipsa quantificetur, ut patet in Anima rationali, a qua dimanat quantitas, et tamen non quantificatur. Requiritur ergo quod ipsa forma modo divisibili informet, et non diversimodum modo respiciat plura, ut ab illis dicatur per accidens quantificari.

Dices: Hac ratione etiam probaretur animalia imperfecta, et plantae habere Animas indivisibiles, quia petunt organizationem, imo quaelibet forma inanimata, quia quaelibet habet minimum in quantitate tanquam debitam dispositionem, ut diximus in quaestione viii
si ex eo, quod Anima
exigit corpus organicum tanquam

per se informabile est forma indivisibilis, similiter quaecunque forma exigit determinatam quantitatem, ut informet materiam, ita quod infra illud minimum non possit esse, dicetur illa forma indivisibilis respectu illius minimi, quod tamen etiam habet partes sicut in corpore organico.

Respondetur, rationem factam probare absolute de omni Anima respectu corporis organici, quod conaturaliter requirit, sed diversimode applicari ad animalia perfecta, et imperfecta, eo quod diverso modo requirunt organizationem ad vitam: sunt enim quaedam animalia, quae habent vitam nimis imperfectam, et paucarum operationum, et sic requirunt organa minus perfecta : et ita contingit, quod diviso corpore maneant in qualibet parte organa sufficientia ad illam vitam ita imperfectam, et materialem saltem pro aliquo tempore, et consequenter in illis potest dividi Anima perinde ac si multiplicaretur per generationem, et hac ratione dicuntur Animae illae divisibiles, ut advertit S. Thomas quaestione de Anima, artic. x ad 15, quamquam nec omni modo, et ex omni parte divisibilitas ista reperitur, nam si lacerta, verbi gratia, vel alii vermes dividantur in longum a summo usque deorsum partes dissectae non vivunt, sed si dividantur penes latitudinem, et similiter arbores non omni modo decisae vivunt, quod est signum haec viventia non esse divisibilium formarum, nisi quatenus multiplicatur dispositio organizationis sufficiens ad motum illius vitae imperfectae, quia si alio modo dividantur, perit vita. Quod vero dicitur de formis inanimatis, quod habent minimum ex parte parvitas, respondetur esse disparem rationem, quia illud minimum solum requirunt ratione limitationis formae,

hon ratione virtutis, et perfectionis propriae talis formae, quasi pro dispositione propria requirat illam determinatam quantitatem, sicut viventia organizationem. Unde ex hoc non tollitur, quin talis forma respiciat divisibili modo partes materiae, quas informat, quia omnes homogeneae sunt, licet intra quamcunque minimam quantitatem non possit talis forma salvari, propter generalem rationem limitationis, qua non solum quantitas, sed omnia accidentia determinata esse debent in parvum, et in magnum : et ita cum reliquas partes materiae informat forma inanimata, non coarctatur ad determinatam partium dispositionem, et figuram, et quantitatem juxta quam informet sicut forma viventis ad determinata organa.

Nec obstat, quod etiam partes organizatae animalis crescunt, et sub illa quantitate non requiruntur necessario ad informationem Animae, ergo in illis extendetur sicut inanimata. Respondetur enim quod licet in hoc sit aliqua latitudo et extensio materialis partium, tamen formalis extensio, et coordinatio earum indivisibili modo, id est, necessario, et per se requiritur. Dicitur autem formalis extensio ipsa connexio partium, et organorum, quae ita requiritur ad informationem Animae ut non possit una seorsum ab alia informari, licet partes possint crescere, vel minui, sub eadem tamen connexionem, et ordine cum aliis.

Secundo, sumitur ratio a posteriori ex aliquibus judiciis, ut affert Aristoteles lib. de juventute et senectute, capit. i, constat enim quod partes animalium perfectorum decisae nunquam vivunt, ergo signum est, quod illa forma vivens non informat divisibili modo, si enim divisibilis esset in informando, non tam cito ac dividitur, periret vita, praesertim, quia si divisibili modo infor-

maret, potius ex ipsa divisione perficeretur, quia id quod est pars, fieret subsistens. Quod si dicas, amittere vitam partem abscissam, non propter indivisibilitatem Animae, sed quia desunt dispositiones requisitae, contra est, quia si istae dispositiones sunt requisitae ad Animam, quod sine tali organizatione partium non potest informare, ergo Anima in informando respicit indivisibili modo illas partes, sicut respicit materiam dispositam omnibus dispositionibus usque ad ultimam modo indivisibili. Si autem informatio materiae organizatae indivisibiliter requisita est, sequitur quod ipsa Anima non est capax divisibilitatis etiam per accidens, quia quantificatio per accidens, vel est ex receptione quantitatis, aut receptione formas in subiecto quanto, vel ex informatione facta modo divisibili. Primum non convenit formae substantiali, nisi ut quo, non enim quantitatem recipit nisi compositum, vel materia ut subiectum quod. Secundum non sufficit sine tertio, quia si informatio non fiat modo divisibili, forma non communicat in quantitate cum subiecto, ita ut subjiciatur illi, sed potius quantitatem subiecti respicit modo, ut dispositionem.

Solvuntur argumenta.

Primo arguitur : Quia omnes Animae praeter rationalem sunt corporeae, ergo sunt capaces divisibilitatis saltem mediate, et per accidens, ad hoc enim sufficit, quod forma existat in subiecto habente quantitatem, et quod ipsa forma in se corporea sit, sicut videmus in accidentibus corporeis, et formis inanimatis: siquidem tales formae corporeae, correspondent diversis partibus subiecti modo etiam partiali, ita quod non tota forma cuilibet parti res-

pondeat, ergo quacunque forma corpore» divisibiles sunt. Imo ex eo form» aliqu» spirituales sunt, quia incapaces extensionis, ergo si Anim» brutorum sunt incapaces illius, non est cur negemus esse spirituales. Confirmatur, quia omnis operatio, et potenti» Animarum irrationalium sunt divisibiles, et divisibili modo fiunt, ergo etiam ipsa Anima divisibilis est. Antecedens constat, nam potentia videndi, verbi gratia, est extensa in pupilla, et ibi exercetur sensatio divisibili modo, ita ut remota extensione non possit exerceri, et sine divisibilitate operari, sicut Anima rationalis operatur per intellectum, ergo sicut potenti» sunt extens», ita etiam ipsa entitas Anim».

Respondetur quod licet omnes illae Anim» sint corpore» non tamen est necesse, quod in se passive sint capaces extensionis etiam per accidens, nisi quando eadem informatio divisibili modo fit, ut explicatum est. Unde negamus, quod sufficiat ad hoc, ut aliqua forma sit divisibilis per accidens, quod existat in subiecto habente quantitatem, et sit corporea, seu ejusdem ordinis cum subiecto, sed requiritur etiam, quod actualitudo ipsa, et informatio divisibili modo fiat, siquidem forma non potest reddi divisibilis per suspensionem passivam quantitatis, quia quantitas, ut saepe dictum est, non inhaeret in forma, sed in composito, vel in materia, solum ergo potest reddi divisibilis ex modo ipso informandi rem divisibilem, quod scilicet divisibili modo informet, non autem ex eo quod praecise informet rem divisibilem quomodocunque, sed ex eo quod informet communicando cum ipsa in modo extensionis, et quantitatis, non autem accipiendo ipsam extensionem plurium partium, ut dispositionem unico modo requisitam ad

informandum, etiam in prima et indivisibili incoptione, quia primo informat. Non ergo sufficit informatio subiecti divisibilis, sed requiritur etiam, quod modus informandi divisibilis sit. Et ita form» quae habent eandem divisibilitatem in informando quam materia, quantificantur etiam per accidens ab illa, quia non magis respiciunt totum, quam partem ad informandum, formae autem quae ex sua propria ratione respiciunt ipsum totum, seu dispositionem, aut compositionem plurium partium, qualis est organizatio, tanquam ultimam, vel essentiali dispositionem, licet habeat actuare omnes illas partes, non tamen habent in se partes recipere, quia modo indivisibili, et sub ratione totius, ac dispositionis indivisibilis illas respiciunt. Quomodo autem tota forma actuet quamlibet partem et totum, et quomodo augmentato animali non superaddatur nova pars formae dicemus sequenti argumento. Quod vero dicitur de formis spiritualibus, respondetur illas non solum dici spirituales, quia non sunt capaces extensionis in se passive recipiend»; sed etiam quia sunt independentes in suo esse spirituali a materia, sicque excedunt totum ordinem materiale, quod non convenit Animabus brutorum.

Ad confirmationem respondetur, esse disparem rationem inter potentias, et operationes, quae sunt accidentia, et ipsam Animam, quia accidentia corporalia extenduntur ad extensionem sui subiecti, nec excedunt limites organi illius, seu partis cui inhaerent, unde non sunt formae respicientes corpus organicum pro subiecto, sed unum tantum organum, seu pars est subiectum illius potenti», seu operationis, verbi gratia, potentia visiva in organo oculi, auditiva in aure, et sic de aliis, et tactus, qui per totum corpus diffu-

Hus est habet totum corpus, quasi pro uno organo, et aeque exercetur in una parte, atque in toto. Quare ista accidentia sive potenti® sint, sive operationes divisibili modo sunt in subjecto, et praesertim, quia exercentur mediis qualitatibus calore, et frigore, etc. a quibus dependet dispositio organorum. At vero Anima est forma eminentior, respicitque pro materia informabili corpus organicum, ita quod si organizatum non sit, non informatur ab Anima, ideoque et divisibiles partes debet habere in corpore informando a se, et omnes illae partes divisibiles, et organizat® per modum unius respiciuntur, quia per modum unius ultim® dispositionis, sicut calor ut octo divisibilis est in se, et modo indivisibili respicitur a forma ignis.

Secundo arguitur : Quia forma perfectorum animalium educuntur de potentia materi® divisibilis, et modo divisibili, ut patet, tum quando primo generatur animal, tum quando postea augetur; quando enim primo generatur, educitur forma ex certa ac determinata materia dispositive organizata, et non educitur tota a toto, et tota a parte, hoc enim videtur intelligibile, et vix concipitur in re spirituali, quanto magis in re corporea, ergo forma qu® educitur, debet esse extensa, sicut ipsa materia : educitur etiam modo divisibili, quia per actionem extensam, et divisibilem, scilicet per generationem corpoream, et cum dependentia non solum a materia, sed ab ejus partibus : ergo Anima divisibilis esse debet. Similiter quando Anima augetur ex nova parte materi®, educitur nova pars form®, siquidem actio augmentativa esteductiva form®, non unitiva tantum, et non educit totam formam, ut de se patet, ergo partem, et sio Anima constat partibus.

Confirmatur, quia non est fotelligibile, quod forma corporea dum est in materia, tota sit in toto, et tota in qualibet parte modo naturali, sic enim res corporea esset modus sacramentali, sicut corpus Christi est in Sacramento*, ergo dicendum est, quod est tota in toto, et pars in parte, et sic est divisibilis. Confirmatur secundo, quia si forma illa est una, et indivisibilis, ergo necessario debet esse in eadem numero materia tota illa forma, succedente autem nova materia, sicut per nutritionem succedit, vel illa forma manet eadem indivisibilis, qu® primo fuit generata, et producta vel non. Sinon, ergo per nutritionem perit Anima, et cum non habeat partes, ita ut pars una pereat, alia maneat, totaliter peribit, quod est animal mori, dum nutritur. Si autem est eadem indivisibilis, ergo transit de una materia ad aliam, et individuatur a diversis materiis, et sic quando advenit nova materia per nutritionem, ita ut prima illa materia, sub qua animal fuit generata, totaliter sit consumpta, verum erit dicere, quod illa forma non esteducta ab illa materia quam actuat, siquidem solum fuiteducta ab illa materia, in qua primo fuit generata, postmodum vero per nutritionem unitur materi®, a qua non educitur, et sic erit forma independens ab illa materia, cui per nutritionem unitur, quod est proprium form® spiritualis,

Respondetur Animas animalium perfectorum educi de potentia materi®, et a partibus ejus, et cum dependentia ab illis quantum ad suum esse materiale quod habent, non tamen sub modo informationis divisibili ex parte ipsius form®, neque ut recipiens in se passive ipsam quantitatem, nisi ut principium quo, sicut etiam non est corpus, nisi ut quo, et ita non oportet, quod proportionetur partibus materi®! se-

eundum aequalitatem partis ad partem, ita ut forma habeat partes, sicut habet materia, sed secundum aequalitatem proportionis, quia se habet illa forma ut principium, quo compositum habet partes, et quantitatem. Et hoc sufficit, ut dicatur educi a partibus materiae, et non tota a toto, et tota a parte, quia ipsa forma habet in se totum, et partes ut quo, passive autem habere illas, et ut quod etiam per accidens non convenit formae, licet dependeat in suo esse a partibus materiae. Denominative autem habere partes per accidens non convenit formae, nisi quando informatio sua divisibilis est, quod non competit Animae, ut ostendimus. Quod vero actio generativa sit extensa, non obstat et instatur manifeste in generatione hominis, quae est actio extensa, et quantitativo modo facta, et tamen forma inextensa est. Et hoc ideo, quia actio generativa est in ipso composito subjective, ut diximus quaest. i de Generat, vel secundum alios in materia, et divisibilis per accidens, sicut reliqua accidentia divisibili modo se accommodantia subjecto : Anima autem non est in materia tanquam accidens sed tanquam forma eminentior respiciens indivisibili modo corpus organicum, ut dictum est. Quomodo autem dicatur esse tota in toto, et tota in parte, statim dicemus.

Ad instantiam vero de divisibilitate Animae quando augetur animal, quod maiorem habet difficultatem, respondetur quod talis forma revera non educitur ex materia, quae successu temporis advenit, sed solum a principio sunteducta a materia illa, in qua primo generata est, sed tamen ita fuiteducta ab illa ef dependens in ipso fieri, quod in conservari fit dependens tam ab ipsa, quam a qualibet alia materia succedente intra limites suae informatio-

nis. Itaque redditur dependens a materia, in qua primo generatur, et educitur ab illa quantum ad suum fieri, et quia illa materia successive continuatur eadem formaliter, licet non eadem materialiter, continuatur etiam per nutritionem illa dependentia Animae a materia non per novum fieri, et educi, sed per prioris conservationem, et continuationem. Est simile in ipsa materia prima, quae quando prima creata est a Deo, fuit creata ut dependens ab illa forma, sub qua creata est; quando vero postea successive generantur formae, redditur dependens a forma generata, non quia de novo fiat, et creatur, sed quia fit dependens in conservari de novo ab illis formis, quae intra suam potentiam continentur, et de novo educuntur. Anima autem rationalis sicut prima educatione non educitur, sed creatur, et unitur materiae, ita per nutritionem extenditur ad aliam materiam, quae ei de novo unitur sine dependentia ab illa in esse; forma vero bruti non solum unitur materiae nutritionis de novo advenienti, sed redditur dependens ab illa in conservari, sicut a priori materia fuiteducta in fieri, et in primo sui esse, quando generatum est animal, et ita non solum unitur materiae de novo advenienti, sicut Anima rationalis, sed redditur dependens in suo esse, quantum ad conservari ab illa, non autem pars formae educitur ab illa.

Ad primam confirmationem respondetur, quod forma non comparatur ad materiam, sicut corpus ad locum, ut sit totum in toto, et pars in parte, vel tota in parte, quia forma corporea non comparatur ad materiam media quantitate, quae sola distinguit partes et totum, neque ut subjectum quantitatis, quia ut saepe diximus, quantitas solum inhaeret composito, vel materiae, et

ita cum forma non sit in materia modo locali, sed modo substantiali antecederet ad quantitatem, neque ipsa sit corpus, licet sit corpora, tanquam principium corporis, ita educitur ex toto et ex partibus materiei, a quibus dependet, quod tamen in se non habet distinctionem totius, et partis, nisi ut quo, non denominative ut quod etiam per accidens. Solum ergo potest convenire formae extensio, et divisibilitas per accidens ratione informationis divisibili modo factae, ut dictum est, quae non invenitur in Anima. Argumentum autem factum si aliquid probat non solum divisibilitatem per accidens sed partes, et divisibilitatem perse, probat in Anima. Caeterum substantiae spirituales, ut Angelus, et Anima rationalis sunt indivisibili modo positive, etiam in ordine ad locum, quem tangunt ratione suae indivisibilis virtutis, et sic sunt totum in toto loco, et totum in parte loci, quod est proprium spiritualis entitatis. Et iste est miraculosus modus corporis Christi in Eucharistia, quia cum sit corpus habens quantitatem, comparatur tamen ad locum modo indivisibili. Anima autem non est corpus, neque habet quantitatem in se, neque comparatur ad materiam ut ad locum, sed ut ad substantiam partialem, cum qua componit, sicque non est miraculum, quod organizationem ejus respiciat unico, et indivisibili modo, ut dispositionem ultimam.

Quod si instes : Nam Anima est in loco saltem per accidens mediante eo corpore, in quo est, et tunc designata parte animalis, verbi gratia, pede, vel ibi est tota Anima, vel pars; si hoc secundum, jam est divisibilis: si primum, ergo erit tota in toto, et tota in parte loci, saltem per accidens, quia similiter in alia animalis erit tota Anima, res-

pondetur Animam esse totam in qualibet parte materiei, licet non totaliter, quia potest etiam aliam partem informare. Quando autem comparatur ad locum mediante ipso composito, et ejus quantitate, potest dici, quod per accidens extrinsece est divisibiliter in loco, scilicet ratione corporis divisibilis, cui est unita, sicut corpus Christi dicitur ratione specierum, esse in loco divisibili, sed hoc dicitur per accidens extrinsece, quia non resultat in ipso corpore Christi aliqua intrinseca correspondentia ad locum specierum, sicut neque in Angelo aut Anima rationali, quando sunt in aliquo corpore, et mediante illo correspondent loco corporis divisibili. Alio modo potest aliquid esse per accidens in loco, id est, per aliud, ita tamen quod etiam intrinsece detur in eo correspondentia divisibilis ad locum; sicut qualitates corporeae, et formae inanimatae quae sunt extenso modo in corpore. Primo modo habet Anima perfectorum animalium esse in loco per accidens, non ut quod, sic enim esset spiritualis, sed ut quo, non secundo modo. Ad secundam confirmationem respondetur, idem argumentum debere solvi in Anima rationali, quae etiam individuatur per respectum ad corpus, cujus est forma, et tamen constat, quod corpus includit materiam fluentem, et non eodem modo semper perseverantem. Dicimus ergo, quod sufficit ad individuationem istarum Animarum quod respiciant corpus idem numero identitate formali, licet non materiali, quia licet partes fluant continuo, manent tamen sub eadem ratione formali, quia manent sub eadem successione, dispositione et figura, et ordine ad eandem formam, ut abunde explicatum est quiescit. viii de Gener, et quiescit. vi Physic. quod vero dicitur formam

equi, verbi gratia, non esse educ-
tam ab illa materia, quae per nu-
tritionem accedit, respondetur non
esse eductam ab illa materialiter
sumpta, sed ab illa formaliter, qua-
tenus haec continuatur et subroga-
tur illi, a qua educta fuit, et manet
eadem cum illa sub eadem formali-
tate et dispositione, et ulterius, quia
licet non educatur ab illa materia
succedente per nutritionem, unitur
tamen forma dependenter ab illa in
conservari, et ita Animae istae per-
fectorum animalium non remanent
independentes in esse suo a materia,
cui per nutritionem uniuntur, ut
dictum est.

Ultimo arguitur : Nam Animae
perfectorum animalium modo divi-
sibili informant, ergo sunt divisibi-
les per accidens. Consequentia pa-
tet, quia ex eo negamus esse divi-
sibiles quia modo divisibili non in-
formant. Antecedens probatur, quia
non informant omnes partes eodem
modo, cum sint heterogeneae, et
dissimilares, et quaelibet earum di-
visibilis et extensa, et divisibili mo-
do suscipiens informationem in
seipsa : ergo ab illorum extensione
et divisibilitate denominatur Ani-
ma per accidens divisibilis. Deinde,
quia Animae imperfectorum anima-
lium non minus habent corpus or-
ganicum, licet imperfectum, quam
Animae perfectorum animalium. Ni-
si dicatur, quod animalia imperfecta
habent multiplicata organa, et du-
plicem appetitum et potentiam mo-
tivam, ut facta divisione quaelibet
pars moveri possit progressive,
motus enim progressivus ab appe-
titu et phantasia procedere debet, et
ita nisi in qualibet parte decisa ma-
neat distinctus appetitus, et phanta-
sia, non poterit distinctus motus
poni, hoc autem satis absurdum vi-
detur, et sine fundamento, ergo
idem dicendum est de perfectis, et
imperfectis animalibus. Unde Aris-

toteleslib.de juventuteet senectute,
c. i dicit: « Quod quaedam anima-
lia imperfecta sunt insecta, quia di-
visa non vivunt, ut apes, et vespaB. »
Confirmatur, quia multoties mem-
bra perfectorum animalium decisa
vivunt saltem parvo tempore, siout
caput abscissum saltat, et movetur,
et corpus etiam truncatum aliquando
movetur, ut videtur admittere Aris-
toteles m de partibus animalium,
cap. Vn, alique id referunt. Certo
abscisso capite, adhuc videmus ani-
malia palpitare, nec videtur cessare
vita quousque cor totaliter perdat
motum, non potest autem cessare
motus cordis in illo instanti, quo
caput est abscissum, sed indiget
tempore, ut deficiente sanguine et
respiratione suffocetur. Denique,
experientia constat partem ali-
quam abscissam, ut nasus, vad au-
ricula, 9i cito jungatur, posse me-
dicamentis restaurari ad vitam, er-
go signum est Animam mansisse
ibi divisam, si enim amisisset Ani-
mam, non posset iterum, vivificari,
quia a privatione ad habitum non
est regressus.

Respondetur negando antecedens.
Ad primam probationem dicitur,
quod licet Anima respiciat diversas
partes organicas, et diverso modo
informabiles et ex parte sui divi-
sibiles, tamen ex parte formas,
modo indivisibili, quia eminen-
ti modo respicit omnia illa or-
gana, ut unicam dispositionem uni-
co et indivisibili modo requisitam,
sicut forma ignis respicit calorem
ut octo in se quidem divisibilem per
plures gradus, unico tamen modo,
et indivisibili respicitur a forma, vi-
delicet tanquam dispositio ultima,
et praecisa requisita. Et argumen-
tum si aliquid probaret, etiam pro-
cederet contra Animam rationalem,
quae non minus respicit plures par-
tes organicas ut diversas, et divi-
sibili modo informabiles ex parie

sui, non ex parte formae. Et licet quaelibet pars organica sit extensa, non tamen reddit informationem Animae divisibilem, quia ita illam informat, quod non quaelibet pars constituitur animal, sed omnes simul ut informatae per modum unius, sunt unicum animal.

Ad secundam probationem respondetur, quod etiam Animae animalium imperfectorum respiciunt diversa organa per modum unice, et indivisibilis dispositionis ; sed differentia est, quod in animalibus imperfectis propter imperfectionem vitae, et paucitatem actionum quas habent, cum paucioribus organis salvatur sufficiens dispositio in eis, quae non salvatur in animalibus perfectis, et ideo facta divisione manent ea, quae ad talem vitam sufficiunt. Quae est solutio S. Thomae quaest. de Anima, art. x ad 15. Nec nos dicimus, quod in istis animalibus habentur organa duplicata, vel potentiae, verbi gratia, duplex appetitus, vel phantasia, sed habent tantum unam Animam et appetitum in actu, sed plures in potentia et facta divisione plurificantur in actu, sicut res inanimatae facta divisione fiunt plura in actu, cum ante essent unum. Et sic facta divisione in animalibus imperfectis, resultant in partibus divisis diversae Animae, habentes in singulis diversum sensum, et appetitum, et organa, et sic ratione hujus dicuntur Animae illae divisibiles. Quae est solutio D. Thomae quaest. de spiritualibus creaturis, art. iv ad 19, et in ii contra Gentil. cap. lviii, ubi expresse dicit: « Quod animalia, quae divisa vivunt, habent in eadem parte motum, et sensum, et appetitum. » Unde si taliter dividantur ista animalia, quod non resultent in illis diversa organa sufficientia ad motum, non amplius vivunt divisa, ut si lacerta dividatur a summo usque deorsum,

Aristoteles autem in illo loco dicit, quod inter ipsa animalia imperfecta, aliqua sunt insecta, ut vespae et apes, et alia annulosa, ut lumbricae, et haec secunda divisa vivunt, et distinguuntur ad illis insectis, non vero negat omnia animalia imperfecta vivere decisa. Et de his dicit, quod habent unum principium vitae antequam dividantur, sed cum dividuntur, fiunt actu plura,

Ad confirmationem respondetur, quod non est existimandum animalia vivere abscisso capite, et oppositum est fabulosum, aut arte Daemonis procuratum vel si vere aliquando accidit, Dei virtute factum est in martyribus ad gloriam fidei. Caeterum caput abscissum videtur aliquando saltare, et corpus palpitare non propter vitalem motum Animae, sed propter agitationem spirituum, qui in ipsa receptione ictus conglobantur circa cor, aut caput, et si sint fortes, et multiplicati, in illa ultima evaporatione efficiunt saltum, et movent partem illam. Cor autem in corpore truncato, aliquantulum vivit, donec suffocetur, et spiritus vitales exhalentur, non fit ex eo quod Anima sit divisa in capite, et in trunco, praesertim cum hoc videamus fieri in homine, cujus Anima non dividitur, sed quia nondum est separata a trunco, donec deficiat cor. Quod an ita sit, quod decapitato homine adhuc vivat paululum, licet sine sensu, quia ablata est phantasia, et spiritus animales diviso capite cessant, non ita magni momenti est, nec ad praesens pertinet id disquirere.

Ad experientiam de parte abscissa, quae iterum unitur reliquis, et vivit, respondetur quod si ita est, licet illa pars divisa vere sit mortua, tamen quia adhuc omnes dispositiones non sunt plene resolutae, sed aliquae similes manent, non repugnat iterum conglutinari calori na-

turali, et ab ipso corpore animato iterum disponi, ut vivificetur, sicut etiam vulnus a natura curatur, et partes conglutinantur, et sicut pars ipsa abscissa si comedatur, calore naturali potest iterum disponi, ut informetur forma Animae. Unde licet a privatione ad habitum non sit regressus, quando forma totaliter est ablata ab aliquo corpore, ita quod omnino est amissa, tamen si forma adhuc manet, non repugnat quod partem aliquam a se separatam possit per dispositiones iterum ad sui informationem trahere, sicut quamcunque aliam materiam, ex qua potest nutriri.

ARTICULUS II.

Utrum potentiae Animae sint ab ipsa distinctae, et ab ea dimanent?

Multi negant distinguere, et consequenter negant dimanare. Unde nos utrumque conjungimus, quia unum ab alio dependet.

Igitur circa distinctionem potentialium a substantia, cujus sunt potentiae, varie dissident Auctores. Quidam universaliter omnes potentias dicunt non distinguere a substantia, nec realiter, nec formaliter. Ita multi ex Nominalibus, Gabriel, Ockham, Gregorius qui videri possunt apud Conimbricenses ii de Anima, cap. m, quaest. iv, articul. i, et apud Suarez in tract. de Anima, lib. ii, cap. i. Et non desunt aliqui, qui modo id defendant. Alii dicunt potentias distinguere ab Anima non realiter, sed formaliter. Ita Scotus in ii, distinct. xvi, quaestione unica et ejus schola. Alii distinguunt de potentiis intellectivis, et sensitivis a vegetativis, et dicunt potentias intellectivas, et sensitivas distinguere realiter a substantia Animae, quia earum effectus, et operationes aliquid accidentales sunt; potentiis vero vege-

tativae, quia producant substantiam, sive generando, sive nutriendo, non distinguuntur a substantia Animae, quia id quod producant substantia est. Ita Durandus in i, dist. m, in secunda parte dist. quaest. ii et D. Bon. ibidem. Alii denique universaliter dicunt omnes potentias realiter distinguere a substantia : quae est communior sententia Auctorum.

Dico ergo primo : Potentia Animae sive sensitivae, sive intellectivae, sive vegetativae, realiter ab ipsa substantia Animae distinguuntur. Itaque ubicunque operatio distincta est ab ipsa substantia, quia accidentalis est, licet effectus productus sit substantia, principium proximum elicativum, accidentale esse debet. Hanc conclusionem tradidimus in quaest. xn Physicor. artic. n. Eam tenet D. Thomas i p. quaest. Lxxvii, art. i, et quaest. uv. art. m, et q. de Anima art. xii. Sumiturque ex Aristotele in praedicto capite de qual. ubi inter species qualitatis ponit potentiam, et impotentiam, ergo sentit potentiam non esse substantiam.

Fundamentum sumitur tum a posteriori tum a priori. A posteriori quidem, quia videmus dari plures virtutes activas, quae sunt accidentia superaddita substantiae, sicut calor positus in ferro active calefacit, et frigus frigefacit manum, et tamen constat esse accidentia, quia ferrum aliquando habet calorem, aliquando non, ergo in ferro calor est accidens, ergo similiter in igne, cujus est propria passio, cum sit ejusdem speciei calor in ferro, et in igne; et quod active agat manifestum est, quia calor ferri causat calorem in manu, et non formaliter, quia non informat manum, cum sit in ferro, ergo active. Similiter ergo Anima habet activas virtutes distinctas ab ipsa substantia Animae, quibus operetur operationes sensitivas, et intellecti-

vas, quae accidentales sunt, et similiter actiones partes vegetativae, quae minus nobiles sunt, et medio calore, et frigore, caeterisque qualitatibus primis perficiuntur. Nec potest dici, quod Anima, quae est substantia nobilior, non indiget potentiis superadditis, sicut aliae substantiae. Nam contra est, quia idem posset dici de mixtis respectu elementorum, quod quia nobiliora sunt elementis, non indigebunt qualitatibus activis superadditis, nec similiter coelum, cum tamen videamus mixta agere per istas qualitates elementales, quae accidentia sunt, et coelum agit per lucem, quae est accidens, quia aliquando adest, aliquando abest, ut videmus in luna. Deinde, quia si Anima est nobilior substantia, quam elementa, etiam habet nobiliores operationes, elementum autem ignobiliores, quibus ita proportionatum est, sicut Anima suis operationibus, ergo non magis dicetur Anima sufficiens principium ad operandum per suam substantiam, quam elementum. Denique, si Anima nobiliores operationes, ut intelligere, et sentire, potest per suam substantiam immediate elicere, etiam ignobiliores poterit, ut calefacere, aut exsiccare, et similia, constat autem quod ad istas actiones requirit accidentia superaddita, scilicet calorem, qui aliquando adest, vel abest, et consequenter accidens est, ergo omnes operationes Anima elicit medio accidenti.

Aliud signum a posteriori sumitur, ex eo quod potentiae Animae distinguuntur inter se, ergo etiam ab Anima, quia si in Anima identificarentur, etiam inter se, nam quaecunque sunt eadem uni tertio sunt eadem inter se. Distingui autem inter se constat. Tum quia una movet aliam, vel repugnat illi, sicut intellectus movet voluntatem, et e contra, et appetitus repugnat volun-

tati, et rationi; tum etiam, quia una non suscipit denominationem alterius, sicut non verificatur, quod intellectus velit, aut voluntas intelligat; tum quia recipiunt in se habitus, qui sunt accidentia, sive sint acquisiti, sive infusi, quae aliquando adsunt, aliquando non, et inter se distinguuntur realiter, quia separantur inter se, sicut fides potest esse sine charitate, ergo sicut isti habitus sunt accidentia, et tamen praebent virtutem operandi, ita potentiae, quae per tales habitus operantur, accidentia erunt; tum denique, quia ipsae potentiae separantur inter se, sicut homo caecus non habet potentiam visivam, et tamen habet auditivam, per caecitatem enim non amittit solum ipsum actum videndi, nam etiam dormiens amittit illum, et tamen non est caecus, nec solum amittit potentiam quantum ad modum operandi, sed quoad substantiam, quia nullo modo potest videre, quid enim absurdius quam quod caecus possit videre? Quod poterit, si potentiam videndi retinet; ergo potentia visiva est accidens superadditum substantiae, quia adest et abest, substantia ipsa Animae invariata. Quod si dicatur, caecum non amittere potentiam videndi, sed poni impedimentum in organo, quo posito Anima non potest videre, ex impedimento posito, non ex potentia ablata, contra est, quia si destructo organo adhuc manet potentia in Anima, quia ipsa substantia Animae est potentia, ergo Anima separata habet istas potentias visus, et auditus, etc. siquidem non distinguuntur ab illa, hoc autem est impossibile, quia Anima separata est entitas spiritualis, potentiae autem visiva, et auditiva, sunt corporeae, quia modo corporeo operantur, et circa objectum corporeum, et ratio formalis distinguens unam ab alia et constituens, corpo-

rea est, v. g. lucidum, coloratum, aut sonorum, etc. ergo non sunt ipsa substantia Animae. Si autem istae potentiae sunt in organo corporali, et cum ipso identiflantur, ergo sicut ipsa organa reatiter inter se distinguuntur, quia sunt diversae partes animalis, ita et ipsae potentiae, ergo non identificantur in aliquo tertio.

Scio non deesse recentiores aliquos, qui admittunt in Anima separata manere omnes istas potentias, quia omnes illae sunt ipsa entitas Animae, ut potens exercere per organa corporalia suas sensationes. Et addunt, quod ipsa potentia visiva entitative est spiritualis, et actio videndi spiritualis, et solum connotative et extrinsece dicitur corpora, quatenus organo corporeo utitur ad attingenda objecta externa. Ita probabile reputat P. Lessius de summo bono, lib. ii, capit. v, et alii recentiores. Gaeterum assertio haec evertit multa Philosophiae principia, quae tangunt potentiarum distinctionem, et constitutionem, praesertim quia actio et objectum circa quod versatur, necessario proportionari debent inter se et adaequari, cum omnino essentialis ratio actus erga aliquod objectum fit. Si ergo actio visiva entitative spiritualis est, et a spirituali vi Animae exit, oportet quod proportionetur et specificetur ab objecto spirituali, quod illius spiritualis actionis proprium et per se objectum sit, ejusque entitatem spiritualespecificet. Quod si ita est, ergo quando Anima videt vel audit, exercet actum respicientem objectum spirituale, ergo indiget lumine et speciebus spiritualibus, ergo immateriali et spirituali modo tendit ad tale objectum spirituale, ergo ille actus intellectio est, quia spiritualis et immaterialis, et speciebus ac lumine spiritualibus elicited, quid ergo illi

deest, ut sit intellectio? Et sic confundetur intellectio cum sensatione. Deinde, quodnam est illud objectum spirituale, circa quod versatur auditio, vel visio, aut gustus entitative, quando nihil de objecto spirituali recordantibus, actus horum sensuum exercentur? Item, species sensibiles, aut tollenda sunt ut superflua), aut ab illis emanabit actus in entitate spiritualis, scilicet visio et auditio. Denique, similiter dicitur, quod actiones Animae vegetative, nutritio, et generatio entitative spirituales sunt, et connotative, seu ratione organorum, solum dicuntur corpora), si enim potentia Animae sunt ejus entitas spiritualis, etiam istae potentiae spirituales, earumque actiones spirituales erunt entitative. Constat autem nullum dari objectum spirituale, unde possint desumere istae actiones spiritualitatem, neque modo aliquo spirituali fieri. Ergo haec absurda sunt.

Ratio autem a priori conclusionis positae est generalis pro omni substantia creata, et non solum pro Anima, et a nobis explicata est in q. xii Phys. citata. Et breviter reducitur ad duo principia. Primum, quod operatio in creaturis est accidens; secundum, quia potentiae specificantur ab operatione, seu actu; substantiae autem non convenit specificari ab aliquo extra se. Hoc secundum principium articulo sequenti explicabitur, ubi ostendemus, quomodo potentiae specificentur ab actu, et objecto. Primum vero per se notum est: constat enim quod operatio est aliquid procedens a substantia, et aliquando illi adest, aliquando abest, nec semper operans est in actu secundo. Ex hoc vero deducitur, quod si operatio est accidens, potentia quae est principium proximum elicitive illius, et specificatur ab illa, debet esse accidens distinctum a substantia. Hec

consequentia aliquibus difficilis videtur, et urgetur aliquibus instantiis, quas adduximus, et solvimus dicta quaest. xn. Est tamen ea consequentia expressa D. Thomae quae illa lxxvii, ubi inquit :« Quod si actus non esset in genere substantiae, potentia quae dicitur ad illum actum non potest esse in genere substantiae. » Ubi pondero illud verbum potentia quae dicitur ad illum actum; aliud est enim potentia capacitas actus, sive ordinata, aut condita ad actum, aliud potentia quae dicitur ad actum, potentia enim, quae dicitur ad actum, importat potentiam specificabilem ab actu, et ad illum essentialiter se habentem. Substantia autem non potest specificari ab operatione, quia in se, et in sua specie, et quidditate non pendet ab Actu secundo, qui est operatio, eo quod actus secundus est accidens, accidens autem supponit totam substantiam constitutam, siquidem ab illa sustentatur in esse, ergo substantia non specificatur ab actu, quia si specificaretur, non esset constituta in specie ante actum. Si ergo datur potentia specificabilis ab actu, impossibile est, quod si operatio est accidens, potentia specificabilis sit substantia, et sic bene valet illa consequentia, quod si specificativum est accidens, specificabile non est substantia. Quod vero debeat poni actus, et potentia in eodem genere, id est, in eodem praedicamento, nec somniavit D. Thomas, nec ad propositum conducebat, quin potius oppositum docet in i, dist. vn, quaest. i, art. ii ad 2. Nisi genus latissime sumamus pro genere substantiae ut sic, et accidentis ut sic, in his enim duobus bene sequitur, quod si potentia essentialiter est ordinata, et specificabilis ab aliquo, et hoc a quo specificatur est accidens, talis potentia non est in genere substantiae, non quia actus, et potentia de-

beant esse in eodem praedicamento cum ipsa potentia, quae est qualitas dicatur specificari ab actione, quae est aliud praedicamentum, sed quia potentia quae est specificabilis non potest esse in genere substantiae, si specificatur ab accidenti, quia substantia ab accidenti specificari non potest, cum sit ad se, et non ad aliud extra se, cum non sit entis ens.

Unde sequitur, quod etiam potentiae vegetativae debent distinguui ab ipsa substantia Animae, quia licet habeant pro effectum productum substantiam, operatio tamen ipsa, qua producunt, accidens est, quia adest, et abest operanti, et ad illam ordinatur per se et specificatur potentia, ergo debet potentia ipsa esse distincta a substantia, quae specificabilis non est ab accidenti. Quod autem debeat aliquis actus specificari ab objecto, et aliqua virtus ab actu, ostendemus sequenti articulo.

Denique, alia ratio D. Thomae explicata a nobis est citato loco Physicorum, quia si substantia esset immediatum principium operandi, semper esset actu operans, sicut quia est forma immediate informans, quando est in materia, semper actu informat, et quia immediate ab ea emanant passionem semper actu emanant, ergo similiter, si per se et immediate operaretur, semper actu esset operans, quia ratione suae actualitatis operaretur, sicut ratione actualitatis informat, ergo eodem modo esset actu operans sicut actu informans, et actu emanans. Quod si hoc instetur in ipsa forma accidentali, verbi gratia, in calore, qui per se ipsum est forma informans subjectum, et tamen per se ipsum est potentia immediata respectu calefactionis, respondetur quod calor non est principium primum operandi, sed tanquam instrumentum substantiae quam supponit

Ut radicem, et ideo non operatur per se ipsum, sed beneficio substantiae, non autem informat beneficio substantiae, sed per se, ita est capax ut sit operans in potentia, et non semper in actu, sicut ipsa substantia, cujus est instrumentum. Et similiter substantia, quia solum est radix operandi et non immediatum principium, non est semper in actu operans, quia de se non habet omnia requisita extrinseca ad operandum actu, sed indiget potentia superaddita, et applicatione, et aliis multis, ut sit in actu secundo operans.

Dico secundo : Potentiae dimanant ab Anima, non per veram productionem ab Anima elicitam, sed ad ejus productionem consecutam. Dei sta dimanatione videantur, quae diximus q. xii Physic. articulo ultimo et q. xxm, art. ii. In communi constat substantiam habere aliquam causalitatem erga proprias passiones, cum si sufficiens principium in substantia, ut ei convenient, et cum ea connectantur passiones, sicut quod igni conveniat calor, et soli lux, et rursus proprietates dependent ab ipsa substantia, quia sunt accidentia ejus, et experientia ipsa videmus ab aqua remoto igne emanare frigus, a gravi emanare motum, ergo est aliqua dependentia istarum passionum ab ipsa substantia, ergo est aliqua causalitas, principium enim a quo aliquid dependet in esse, causa est.

Difficultas est, an sit causalitas effectiva. Nam quod sit causalitas materialis inter substantiam et proprias passiones, non est dubium, quia est subjectum illarum, sed talis causalitas etiam convenit substantia) respectu accidentium communium, quae recipit: unde ex hoc non discernitur propria ratio emanationis. Quod vero habeat rationem causae finalis, non est etiam diffi-

cultas, quia substantia est principale operans, et propria passio est tanquam instrumentum illi deserviens, ergo habet ipsam pro fine. Imo et aliquid habet de causa formali, quatenus ipsa essentia est ratio formalis propter quam connectitur, et conveniunt ipsi tales passionibus, ratio autem formalis ad causalitatem formalem pertinet. Sed tota difficultas est in efficientia. Et consistit in hoc, quia vel illa dimanatio est vera, et propria ratio, seu causalitas effectiva, vel non. Si non, ergo proprietates non dimanant a natura in genere causae efficientis, quia causa efficiens sine efficientia, et actione intelligi non potest, et sic restabit inquirendum, quomodo passionibus causentur ab essentia. Neque enim valet dicere quod resultant vel emanant, hoc enim est verbis ludere, inquiremus enim, quid est illa resultantia, et illa emanatio, si non est efficientia, et quomodo natura dicatur producere passiones suas, et causare, si efficienter non attingit. Si vero dimanatio est propria actio, et efficientia, sequuntur duo magna absurda. Primum, quod substantia per se immediate sit operativa. Secundum, quod aliquid producat effectum in se ipso, et sic erit simul movens et motum, agens et pateriens, quod saepe negavimus in q. xxiii Phys. et de Gen. q. v. Nec potest dici quod causantur ab essentia non per actionem ipsius, sed generantis, quia sic non producentur proprie, et per se ab absentia, a qua dimanant, et redit argumentum quod essentia non erit causa productiva passionum.

Propter hoc P. Suarez tract. de Anima, lib. n, c. m, num. x et disp. xviii Met. lect. m, n. rvetv existimat, quod dimanatio est vera et propria actio naturae distincta ab actione generantis, qua producitur substantia, absolute tamen docet

dicendum esse, quod generans non solum generat formam seu substantiam, sed etiam passiones, saltem mediate, quia pertinet ad agens producere substantiam instructam suis principiis, et accidentibus, quibus indiget ad operandum. Nihilominus non minus urgetur haec sententia argumentis factis, nam generans vel omnino sistit, et terminat actionem suam in productione substantiae, et ulterius non transit ad attingendum ipsas proprietates, vel actione sua vere attingit illas. Si primum, ergo nullo influxu pendent propriae passiones ab agente principali, quia non potest alia causalitate attingere, quam efficienti, et haec tota sistit, et consumitur in ipsa substantia producta, neque ulterius transit, seu influit, ergo propriae passiones nulla causalitate intrinseca et propria attinguntur a principali agente, quod enim mediet ipsa substantia nihil refert, si physice, et realiter ipsum generans non influit actione sua in ipsa accidentia; unde sequitur non posse generans perfecte ponere extra causas suum genitum in eo statu, quo possit se conservare, et operari (dependet enim a dispositionibus, et multo magis a propriis passionibus quae saepe dispositiones esse solent) si non potest illas producere, et attingere. Si vero dicatur secundum, ergo frustra ponitur similis actio ex parte ipsius essentiae, seu substantiae, ad quid enim serviunt istae duae actiones, altera generantis, altera essentiae, a qua dimanat passio? Siquidem prima, quae est generantis sufficit, vere enim generans sufficiens est ad producendum substantiam, et passiones, sicut est sufficiens dare esse ipsi substantiae, quod dependeat a passionibus et dispositionibus. Ac denique vel utraque actio ex aequo se habet ad productionem talis proprietatis, vel non. Si

ex aequo, ergo altera actio ex illis superfluit, idem enim facit una, quod altera, et sic utraque etiam poterit dici dimanatio, cum tamen a generante nullo modo dicantur dimanare passiones. Si non ex aequo, restat explicare in quo differant istae duae efficientiae, scilicet illa quae est ab essentia, et quae est a generante.

Quare dicendum est cum D. Thoma i part. q. lxxvii, art. vi ad 3 « Quod emanatio propriorum accidentium non est per transmutationem, sed per naturalem resultantiam, sicut ex uno naturaliter aliud resultat, et in solutione ad secundum dixerat, quod subjectum est causa quodammodo activa respectu proprii accidentis. Quod in citatis locis Physicorum sic explicavimus, quod emanatio respectu essentiae non est actio, sed naturalis connexio, respectu autem generantis actio est, quae quidem immediate attingit substantiam, et quia substantia tali proprietati connexa est, ideo mediante tali connexione attingit ipsam proprietatem. Itaque emanatio entitative est ipsa actio generantis, quae substantiam, et proprietates attingit, denominative vero induit formalitatem dimanationis respectu essentiae, quia est medium seu ratio, ipsa essentia, ut actio agentis non in substantia sistat, sed ulterius ad proprietatem transeat, et dicitur ab ea dimanare propria passio, quia se habet ut ratio, et medium, a quo generatio habet attingere ipsam propriam passionem, et non sistere in substantia. Et vocatur naturalis resultantia, id est, transitus actionis ad ulteriorem terminum, in vi naturalis connexionis, sed tamen ipsa essentia non est primum principium, unde incipit illa Actio, incipit enim a generante, ideoque non dicitur proprie efficiens; sed est medium, ut actio attingat ulteriorem terminum prop-

ter connexionem cum illo, et ideo dicitur quodammodo activa. Iste modus probabilior est, quia salvat veram, et propriam efficientiuni respectu primariorum passionum, sed non distinctam ab actione generantis, ne cogamur ponere duplicem actionem respectu propriae passionis, alteram ab essentia, alteram a generante, vel negaro, quod generans influat, et influat ipsas passionem*.

Unde non obstat difficultas supra allata, respondetur enim, quod dimanatio entalis est actio proprie dicta, sed quia habet duo principia, alterum a quo primo egreditur, scilicet generans, alterum medio quo attingit propriam passionem. Quin connectitur cum illa, ideo respectu primi dicitur actio, seu operatio, respectu secundi emanatio, seu resultancia. Nec sequuntur illi inconvenientia ibi insinuata, quia substantia immediate non agit actione proprie dicta, siquidem illa emanatio ut actio est, procedit a generante mediante ejus virtute activa, nam ipsa nutem re genita, cujus est propria passio illa, quod dimanat, non procedit prima et per se illa actio, sed est nam illa ut in medio connexo per se cum passione ut explicatum est, quod non repugnat ipsi substantiae. Nec sequitur, quod idem movent se ipsum, quin cum illa actio primo, et per se procedat a generante, jam invenitur distinctio inter movens et motum, sicut est inter generans et genitum. Hoc ad ultimam replicationem respondetur, quod propria passio producit nam essentia, a qua dimanat in virtute ipsius generationis, ut primo terminatur ad se, et mediante se ad passionem, non per aliam actionem distinctam a generatione entali vel.

Dico tertio: Etiam una potentia, seu propria passio potest emanare

ali altera, et non immediate ab essentia, quando inter ipsas potentias invenitur aliquis ordo, seu subordinatio. Bsl D. Thomae in part. quarta quod est LXXYii, nrt. vii ad 1 et videri etiam potest in i, distinctet, in qua-sl. iv. nK. hi et in ii, dislinet. xxiv, quiest. i, art. u. Est tamen contra P. Suarez loco citato de Anima, numer. xvi et xvii. Deducitur tamen manifeste ex dictis, siquidem ibi ponitur emanatio unius ab alio, ubi ponitur necessario connexio unius eum alio ordinato se habens, ita quod unum est rutio alterius, sed etiam inter ipsa potentias invenitur hujusmodi connexio, et ordo, ita quod una non convenit nisi mediante alia sicut voluntas non nisi incitante intellectu, et sensus exteriores sunt propter interiores, ergo istae potentiae ita attinguntur a generante, quod una est ratio, seu medium attingendi aliam, nec potest illa generatio «que immediate omnes attingere, ideo attingit unam, quia est connexa eum alia, sicut ideo attingit primam passionem, quia est connexa cum essentia.

Sod instat Pater Suarez: Quia neque inter potentias diversorum graduum, neque inter potentias ejusdem gradus invenitur talis activa emanatio, ergo. Non inter [«dentias diversorum graduum, quia non apparet, quomodo ab intellectu dimanet potentia sentiendi, vel nutriendi, ita quod habent efficientiam in illas, prorsum quin ad alliciendum requiritur existentia, intellectus autem non prius existit quam sensus, sed e contra, eo quod gradus sensitivus ordinis executionis praecedat rationalem. Additur etiam exemplum in rebus inanimatis. sicut humiditas in aere non oritur ex calore neque e contra, ergo idem erit in potentiis Animae. Neque etiam inter potentias ejusdem gradus, v. g. inter potentias sensitivas apparet, quo-

'modo effective emanet visus ab auditu, vel e contra. Et ratio est, quia ab illo dimanat aliquid effective, a quo dependet effective, constat autem quod in operatione vitali, visus non pendet ab auditu, neque e contra, sed omnes potentiae dependent immediate ab Anima in suis actibus, ergo et in sui emanatione. Ac denique, sicut Anima confert immediate esse vegetativum, et sensitivum, cur non poterit immediate conferre omnes potentias, sicut et immediate influit in illas?

Respondetur ad primam instantiam, quod ab intellectu immediate, et secundum se non dimanat potentia vegetativa, et nutritiva, sed mediate, quatenus intellectus est conjunctus corpori, et ab intellectu ut conjuncto dimanat sensus internus, ut ei ministrans, et a sensu interno externus, qui ei ministrat, et a sensibus externis praesertim a tactu nutritiva, et generativa, quae eorum temperamento deserviunt. In plantis autem potentiae nutritiva, et generativa, cum non sint conjunctae superiori gradui non dimanabunt ab aliqua potentia priori, sed una ab alia, vel ab ipsa Anima. Nec obstat, quod haec causalis est falsa, quia aliquid rationale est sensibile, ergo rationale non est causa potentialium sensibilium, et emanationis earum. Respondetur enim, quod illa non est bona causalis, quasi sit actequata, vel in genere causae formalis, est tamen recte in genere causae finalis, quatenus sensus deservit intellectui ut principaliori, et est quaedam participatio illius. Emanatio autem unius potentiae ab alia non fundatur nisi in subordinatione potentiae imperfectioris ad perfectiorem, semper enim dimanat imperfectius ab eo quod perfectius est, non e contra, ut docet D. Thomas quast. illa nxxvn, art. vii, ubi inquit : « Quod potentiae Animae, quae

sunt priores secundum ordinem perfectionis et naturae, sunt principia aliorum per modum finis, et activi principii: » emanatio autem fundatur in connexione unius cum alio, quatenus est id, a quo aliud participatur, sive per modum principii activi, sive per modum finis.

Ad id quod dicitur requiri existentiam ad efficientiam emanationis, respondetur requiri existentiam in ipso efficiente a quo primo, et per se oritur ista productio, et hoc est generans, vel ejus virtus, non tamen requiritur quod praecedat existentia in facto esse in ipsa essentia, a qua dimanat propria passio, quia non est principium ipsius actionis, sed connexionis primi termini producti, qui est substantia cum secundo termino, qui est propria passio. Et ita D. Thomas locis supra citatis excludit prioritatem durationis inter essentiam, et passionem, sufficit enim, quod complete in facto esse simul existant non quod prius.

Quod vero additur de proprietatibus rei inanimatae respondetur, quod si in eis fuerit connexio, et subordinatio non est inconveniens, quod una oriatur ex alia, verbi gratia, quod ex summo calore in igne oriatur siccitas, et ab humiditate in aere calor, eo quod unum deservit alteri. Si vero nullam connexionem habent, ita quod unum non deserviat alteri, non emanabit una mediante altera, quia deest subordinatio.

Ad secundam instantiam respondetur, quod visus non emanat ab auditu, vel e contra, quia inter istas potentias non est ordo, vel subordinatio inter se, sed ab aliquo tertio priori, v. g. ab aliquo sensu interiori, cui ministrat. Non dimanat autem una potentia ab alia, nisi inter eas sit ordinatio, et connexio. Unde non est necessaria dependentia effectiva, et motio unius potentiæ

erga aliam in operatione sua, ad hoc, ut emanet altera, sed sufficit aliqua participatio ab illa, et quod ministret, seu deserviat illi, sicut dicit D. Thomas quaestione lxxvii, art. vn : « Quod potentiae, quae sunt priores secundum ordinem perfectione, et naturae, sunt principia aliorum per modum finis, et activi principii. » Videmus enim, quod sensus est propter intellectum, non e converso, sensus enim est quaedam deficiens participatio intellectus. Quare non oportet attendere ad motionem, qua una potentia movet aliam in ordine executionis, cum potius sensus exterior moreat interiorem, et interior intellectum, nec tamen ab illo dimanat, sed potius attendenda est perfectio finis, ita quod aliqua potentia sit superior, cui inferiores ministrent, vel a qua participant perfectionem, ab illa enim dimanant propter connexionem, et subordinationem ad illam.

Nec obstat, quod generatio, quae in ratione actionis est emanatio prius in executione attingit imperfectum quam perfectum ut vegetativum quam sensitivum, et sensitivum quam rationale. Respondetur enim, quod generatio dispositione considerata, et quando est in fieri, prius attingit imperfectum quam perfectum, siquidem dispositive procedit. Caeterum considerata perfecte et consummative quando ultimo formam introducit, tunc e converso se habet, prius enim attingit perfectiorem rationem, quam imperfectam, sicut prius attingit formam substantialem, quam accidentalem, eo quod specificatur generatio sic considerata ab eo, quod est ultimum et specificum in tali forma, distinguitur enim generatio hominis a generatione equi penes gradum specificum, et atomum utriusque non penes genericos, et sic

etiam prius attingit potentias, sed proprias passiones gradus specifici, et ultimi, quam gradus imperfectionis, et communioris, quae illi deserviunt. Et in generatione hominis, licet intellectus secundum se emanet ab Anima ut creata a Deo, tamen intellectus ut unitus corpori, etiam attingitur a generante uniente Animam, ab illo autem ut unito dimanant sensus non ab eo absolute, quia solum ministrant illi ut unito.

Solvuntur argumenta.

Contra primam conclusionem adduximus, et solvimus instantias, quaest. xii Physicor. citata. Solum in praesenti addimus tria urgeri praecipue ab Auctoribus oppositae sententiae. Primum, quia distinctio potentialium a substantia est multiplicatio entitatum sine causa, et eadem difficultas remanet in explicando, quomodo eadem forma substantialis possit esse principium radicaliter operans, ac si sit formaliter, et immediate operans; et e converso in ipsa forma accidentali eadem est difficultas, quomodo possit esse principium immediatum operandi, et tamen etiam est actus immediate terminans generationem accidentalem, et formaliter informans. Secundo fit instantia: Cur repugnabit dari aliquam substantiam, quae eminenter contineat vim accidentalis potentiae, si enim una forma substantialis potest eminenter continere gradum, cur non poterit eminenter continere gradum accidentis; et sic per se ipsam immediate operari? Tertia instantia est: Quia si distinguerentur potentiae, et propriae passiones ab essentia, possent separate ab illa conservari saltem divinitus, et sic potentia visiva separata posset videre, et intellectus intelligere sine princi-

pio vitali intelligente, et vidente: et tunc maneret Anima aequae viva, et intellectiva sicut antea, alias esset destructa, ergo et aliquam operationem haberet, quia sine operatione nulla est vita.

Respondetur ad primam instantiam, necessitatem illius multiplicationis satis supra explicatam esse, quod vero substantia radicaliter sit operativa per seipsam, non habet eandem difficultatem, quia ista radicalis ratio non exigit amplius quam actualitatem ipsam constitutivam naturae sine alio ordine dependente, et specificabili ab operatione accidentali, sed solum, quod sit talis, cui debeatur potentia proxime operativa. At vero quod sit potentia proxime operativa, est impossibile, supposito quod operatio est accidens, ut necessario est in creaturis, quia est egressio ab operante, et aliquando convenit illi, aliquando non? ergo etiam impossibile est, quod potentia ordinata, et specificabilis a tali operatione (specificari autem potentias ab actu ostendimus articulo sequenti) non sit accidentalis, eo quod de ratione potenti est, quod sit reducibilis in actum, et consequenter minor illo: ergo est accidens sicut ille, licet enim potentia visiva videatur eminentior actu, et operatione sua, quatenus producit illam, tamen quia est potentia per se reducta, et constituta in actu ultimo, sed reducibilis, ex hac parte minor est actu, et ordinabilis, et specificabilis ab ipso, ratione cujus actus secundus est perfectior actu primo, ut dicitur prima secundum, quod. 1° xxi, art. m. Neque est simile de emanatione, quod non est operatio primo exiens a substantia, sed a generante media natura rei productum. Neque etiam est simile de forma accidentali, quia hoc ipso, quod accidentalis est, est entis ens, et informat subjectum

non ut absolute sit, sed ut ad aliquid deserviat, et talis forma non repugnat quod hoc modo informet, et simul operetur, ut immediatum principium efficiendi, forma autem substantialis non informat, nec terminat generationem, et forma ordinabilis, et specificabilis ab altero, nec utentis ens, sed ut absolute constituens esse, et ideo non* currit similis ratio, sicut in forma accidentali.

Ad secundam instantiam respondetur ex dictis, repugnare quod aliqua substantia creata sit immediatum principium operandi, eo quod non potest dari substantia creata, cujus operatio non sit accidens sed substantia ipsa; siquidem omnis operatio est causalitas, et egressio ipsa ab operante, eique adesse, et abesse sine destructione subjecti potest, et ita oportet, quod potentia immediate elicitiva vitalis operationis, et in actu primo se habens ad illam sit etiam accidens, eo quod omnis potentia est minor actu secundo, et ordinabilis, et specificabilis ab ipso. Et non repugnat, quod una substantia eminenter contineat aliam, non tamen quod per seipsam sine accidentibus exerceat suas operationes, eo quod indigentia accidentium, fundatur in limitatione substantiae, quod nunquam potest tolli, hoc ipso quod creata est, diversitas vero gradus non fundatur in sola limitatione, sed in ordine superioris et inferioris, non repugnat autem, quod ordo, vel genus superius faciat eminentiori modo id quod inferius, quia continet illud, ideo enim superioris ordinis est, neque hoc tollit limitationem rei creatae, quod gradus istos admittit, sicut tolleretur limitatio, si non indigeret substantia accidentibus.

Ad tertiam instantiam dicitur, non apparere implicationem manifestam, quod propriae passionibus,

qu» sunt realiter distinctae a subiecto divinitus separentur ab illo, sicut quantitas quae est propria passio corporis separatur in Eucharistia. De quo videatur M. Bannezi par. quae est. lxxvii, artic. i, dub. i ad 4. Potentiae autem vitales si separentur, existent quidem sine subiecto, sed non operabuntur vitaliter sine illo propter essentialem dependentiam vitalis motus a principio intrinseco quod est Anima, quae est primum principium se movens. Et in illo casu Anima sine potentiis dicetur intellectiva et sensitiva radicaliter, non formaliter proxime, sicut aqua calida est radicaliter frigida, et sic propositiones in quibus affirmantur propriae passionibus, possunt falsificari quoad actualem convenientiam, licet non quoad radicalem, et quoad debitum.

Contra secundam conclusionem objicitur: Quia si propriae passionibus emanant a subiecto non potest reddi ratio, cur quibusdam proprietatibus ablatis, seu impeditis aliae resultent, ut ablata frigiditate aquae resultat alia frigiditas, et ablato motu gravis resultat alius; quibusdam vero passionibus ablatis, aliae non resultant, sicut ablato visu non resultat alius, et ablato motu cordis non resultat alius. Et ablata existentia, vel substantia non resultaret alia, quia non esset a quo resultaret.

Secundo, fit argumentum ad probandum non posse eadem actione produci Animam, et ejus potentias ex P. Suarez tract. de Anima, lib. n, cap. ni, num. vii, nam Anima non producit seipsam, et tamen vere producit suas potentias, ergo non potest actio productiva illius esse productiva potentiarum. Deinde, quia istae actiones separantur, siquidem potest Deus creare Animam impediendo emanationem intellectus, et postea tollere impedimentum.

tunc vere producet intellectus extra causas, et non per creationem, quae jam transacta est, ergo alia actione. Et idem est in aqua, quae ablato frigore per calorem iterum reducitur ad frigiditatem, id enim fit per novum motum, quo paulatim et successive reducitur, ergo distincta actione ab illa, qua primo producta est. Denique, quia si actio generantis est quae terminatur mediate ad potentias, et ideo dicitur emanatio, ergo nullo modo potest attribui ipsi essentiae productio et emanatio talium passionum, siquidem actio illa generantis non potest egredi ab ipsa essentia, ergo neque constituere illam causantem, seu efficientem proprias passionibus, quia non emittit ex se illam actionem, siquidem egreditur a generante; si autem est alia actio, quae egreditur ab essentia, hoc est quod intenditur.

Ad primum respondetur, proprias passionibus esse in duplici differentia; quaedam, quae emanant ab essentia cum dependentia ab aliquo extrinseco tanquam a conditione vel statu, sine quo non conveniunt, quaedam vero emanant absolute ab essentia sine dependentia ab aliquo extrinseco. Quae hoc secundo modo se habent, etiam si impediatur, dimanare iterum possunt, dum ipsa natura vel essentia non destruitur. Quae vero primo modo se habent, non poterunt dimanare ab essentia, nisi talis conditio, vel status requisitus ponatur, et quia hoc non semper est in potestate ipsius naturae, ideo non semper emanat propria passio semel impedita. Sic potentia visiva, si semel amittatur, non emanat ab Anima, quia dependet ex dispositione organi, in quo subjectatur, et hoc naturaliter reparari non potest, si semel destruitur. Si tamen reparetur divinitus, statim resultabit ab Anima. Ut autem resultet

frigus ab aqua, vel motus a lapide extra centrum non requirit istam reparationem organorum, sed solum ablationem impedimenti. Motus autem cordis semel amissus reparari non potest, quia eo ablato non manet Anima, quae est principium emanationis ejus, et ideo non potest iterum emanare, nisi iterum Anima uniatur, quod solum potest fieri a Deo. Substantia autem et existentia poterunt iterum resultare ex vi prioris actionis, si semel impediuntur, dummodo maneat ipsa natura, quae erat in alio, nam si non remanet, non mirum, quod iterum non resultent.

Ad secundum argumentum ex P. Suarez respondetur, quod actio generativa et productiva passionum est virtualiter multiplex, et diversam denominationem suscipit attingendo diversos terminos ordinate se habentes, et ita attacto primo termino non amplius dicitur illum producere, sed in virtute illius transit ad secundum, illumque producit jam non producendo primum, nec tamen idcirco debet distinguere duplex actio sed una virtualiter attingens diversos terminos.

Ad secundam partem argumenti respondetur, non parari actiones, quae adaequate, et totaliter sint distinctae, sed solum novum complementum et explicationem superaddi ad actionem priorem, quae fuerat impedita respectu sui termini secundarii. Unde si creatur Anima impedito intellectu, postea sublato impedimento non fit nova creatio, neque actio, totaliter et adaequate distincta a creatione, sed prima creatio, quae virtualiter manet in Anima, sublato impedimento accipit non actionem novam, sed complementum, et explicationem sui, respectu termini, ad quem fuit impedita. Et quoties impeditur illa actio, iterum si tollatur impedimentum compleri et explicari pos-

tulat in illum terminum secundarium, qui sibi debetur. Et ita recte dicit Cajetanus in part. quaest. xvm, art. i, quod illa emanatio propriae passionis erat complementum primae generationis: sicut, si modo natura humana dimitteretur a Verbo, propria, subsistentia resultaret ex vi primae generationis. Nec ponimus, quod illa prima actio, quae jam formaliter et entitative cessaverat, reviviscat, quando fit nova emanatio propriae passionis, sed dicimus, quod virtualiter manet in ipsa substantia, quatenus manet primarius ejus terminus productus, et in vi illius primae productionis in illo termino manentis, resultat non actio nova, sed complementum novum prioris productionis, ut habet connexionem essentia cum illa passione.

Et si instes: Quia hoc, quod nos vocamus complementum actionis praeteritae, revera actio est, cum sit vera productio novae illius proprietatis, et aliquando est cum novo motu, ut cum aqua successive reducitur in frigiditatem, quae fuerat amissa: solum ergo verbis ludimus vocando complementum actionis, quod vere est actio, respondetur vocari a nobis complementum, et non actionem novam, quia solum respicit partem illius actionis, et non totum, quod ipsa poterat: actio enim generativa, si non impediretur potens erat producere substantiam, et proprias passiones: posito autem impedimento, quando de novo resultat passio, illa nova resultantia solum est potens in propriam passionem non in substantiam, et propriam passionem simul, et hoc quod est attingere propriam passionem habet in vi connexionis essentiae jam productae cum taji passione, et quia producta fuit, non solum ut esset in se, sed ut propriam passionem haberet sibi connexum, impeditur vero illa actio non ut sit essentia, sed ut in

illa sit passio, sublato impedimento explicatur actio quoad partem sui, non fit actio nova. Recte ergo vocatur complementum actionis, et non integra, et adaequata actio. Quod vero aliquando fiat cum novo motu, hoc ipsum virtualiter continetur in vi prioris productionis, cui non solum debetur ut propria passio fiat in subjecto, quod producit, sed etiam quod expellatur suum contrarium si ibi sit, et cum remotione illius fiat, illa autem actio-, seu emanatio prout est a contrario in contrarium dicitur motus.

Ad ultimam partem argumenti respondetur, quod actio egrediens a generante, non egreditur ab essentia primordialiter, et per se, et eo modo, quo a generante, hoc enim repugnat, cum jam sit egressa illa actio sed est ab essentia, ut a medio ratione cujus illa actio transit ad ulteriorem terminum propter connectionem, quam habet cum essentia, non est autem inconueniens, quod eadem actio pendeat a duplici principio, non ut seque immediate egrediens ab utroque, sed ab uno, ut a primo principio procreationis, ab altero ut a medio quasi connectente, et dante rationem ut transeat ad ulteriorem terminum. Et ita essentia non causat passionem per causalitatem totaliter alienam, sed etiam propriam sui, non ut a primo egrediente, sed ut ab applicante et mediante, sicut actio, quae est a principali agente, est etiam ab instrumento, non ut a primo principio, sed ut a deferente et applicante virtutem agentis ad talem effectum, et similiter a causa prima, et secunda, dependet eadem actio secundum diversam subordinationem. Et haec actio per se una habet unum terminum adaequatum per se, plures autem inadaequatos, et ordinate se habentes, unum scilicet primum, et specificativum, alterum secundum

et consequentem, sicut ignis plura corpora calefacit, et sol plura subjecta illuminat.

ARTICULUS III.

Utrum potentiae specificentur, et distinguantur per actus et objecta ?

Generaliter loquendo constat potentias, habitus et actus esse quoddam genus entis, nec pure absolutum, nec pure relativum, sed habere rationem absoluti cum aliquo respectu transcendentali ad alterum, eo quod tribuuntur a natura in ordine ad alterum, ad quod deserviunt, et ideo non sunt pure absoluta, et quia deserviunt non ad pure recipiendum, sed ad operandum, ideo non se habent ut pure relativa. Sed tamen quia essentialiter, et intrinsece id est, ex proprietate suae naturae ordinantur ad alterum, ideo dicuntur specificari ab illo. Et inquirimus tria. Primum, in quo genere causae dependeant, et accipiant specificationem ab altero. Secundum, quomodo sumatur unitas et distinctio potentiarum ab unitate, vel distinctione objecti, an a formali, vel a reali unitate; et quid sit in objecto formalis, et propria ratio objectiva. Tertium, an sit eadem ratio specificandi in potentiis et in actibus.

Circa primam difficultatem, ut Cajetanus recte observat in p. quiffist. lxxvii, art. m, potentias distinguere per actus et objecta quatuor modis intelligi potest. Primo, quod ly per dicat causam intrinsecam, id est, differentiam ipsam specificam potentiarum, et hoc nullus potest dicere, cum constet objectum esse extra ipsum actum et potentiam; et sic non posse esse intrinsecam ejus differentiam. Secundo, potest intelligi, quod distinguantur per actus et

objecta, non tanquam per causas, sed tanquam per effectus secutos, ut per aliquid posterius. Sed hoc non est distinguere potentias vere et proprie per actus et objecta sed distinctas supponere, et solum earum distinctionem tanquam per effectum vel signum manifestare, siquidem actus ut effectus, est aliquid posterius ipsa unitate vel distinctione potentiae, et sic jam supponit illam, non causat, atque adeo solum potest esse signum et manifestativum ejus. Non autem in praesenti non inquirimus, an potentiae manifestentur distinctae per actus et objecta, sed an distinguantur.

Tertio, intelligi potest quod potentiae dependeant ab actu et objecto, non ut a causa specificante secundum specialem modum causandi, sed ea ratione communi, qua omnes res pendent a causis extrinsecis, scilicet a finali et efficienti, respectus enim 'ad istas causas transcendentaliter et intime imbibitur in omni re creata.

Quarto denique, potest intelligi potentias per actus et objecta, tanquam per causas quidem extrinsecas, sed non illa solum ratione communi, qua res omnes transcendentalem ordinem dicunt ad causam efficientem et finalem, seu speciali ratione, quatenus licet extrinseca principia sint, pertinent tamen ad diffinitivum principium potentialium, quod est induere rationem causae formalis extrinsecae.

Haec est communis Thomistarum sententia, quam his verbis expressit S. Thomas i p. quaest. Lxxvii, art. i ad i : « Actus licet sit posterior potentia in esse, tamen est prior in intentione secundum rationem, sicut finis agente ; objectum autem licet sit extrinsecum, est tamen principium vel finis actionis, principio autem et fini proportionantur ea, quae eunt extrinseca rei.» Ubi in

prioribus verbis exclusit opinionem, quae specificat potentias ab effectibus, et tanquam a posteriori, dum distinguit in actu rationem effectus, secundum quam est, posterior in esse, eo quod efficiens proprie respicit in effectum dare illi esse et existentiam, seu ponere extra causas, et sic actus in quantum est quidam effectus, id est, ut habet existentiam a causa, sic non specificat illam; specificatio enim abstrahit abesse. Alio modo sumimus actum, ut est prior in intentione secundum rationem ; ubi non sumitur actus prout est quaedam entitas, seu effectus productus in sua existentia, sed secundum rationem suam, id est, secundum formalem rationem, qua respiciuntur a potentia: quod in ultimis verbis declarat, dum dicit : « Quod principio et fini proportionantur, ea quae sunt extrinseca rei.» Ubi per ly extrinseca excludit sensum illum, quod objecta sint intrinsecae differentiae potentialium. Et per ly proportionantur, excludit sententiam illam de specificatione ab objecto secundum communem rationem causae agentis, vel finalis, eo quod proportio et coaptatio ad alterum respicit illud secundum id quod essentiale est tali proportioni, non secundum rationem existentiae, coaptatio enim unius rei ad alteram cui proportionatur non est dependentia in existendo, sed ab existentia abstrahit, et ad definitionem pertinet ipsius proportionis.

Et ex hoc sumitur fundamentum praedictae sententiae, quia omnis dependentia quam imaginari possumus, vel est in ipsa ratione existentiae, vel ut abstrahit ab existentia ipsa constitutione essentiae. Quae dependent ab alio in existentia, prout sic non specificantur ab illo, specificatio enim et definitio abstrahunt ab existentia, quia existentia nulli rei creatae essentialis est, neque ad

definitionem pertinet: constat autem quod omnis dependentia ab efficiens, est solum dependentia quoad existentiam, quia efficiens ut tale, solum respicit rem sub existentia seu ut ponendam extra causas; et eodem modo finis solum habet movere efficiens ad agendum, et consequenter in eadem linea respicit effectum, scilicet in ordine ad existendum. Unde respectus ad efficiens, et ad finem prout sic non specificat, quia non respicit definitionem rei secundum se, sed sub existentia. Constat autem dari aliqua, quae non solum in sui definitione et specie secundum se sumpta dicunt ordinem ad alterum ad quod definiuntur, et sine quo non constituitur eorum species, sicut patet in his quorum essentia consistit in proportionem et coaptatione cum altero, sicut se habet potentia et actus ad objecta, ergo specificantur per illa non secundum ordinem efficientis et finis, quae licet sint causae extrinsecae, tamen non respiciunt rem nisi secundum ordinem existentiae, non sine illa, ergo respiciunt illa secundum rationem causae formalis, materialis enim hic locum non habet (materia enim non est objectum sed subjectum rei) et non secundum rationem causae formalis intrinsecae, quia objectum est extra potentiam et separatum ab ipsa, ergo secundum rationem causae formalis extrinsecae.

Quod si dicas: Nam potentia passiva non minus specificatur ab objecto et actu, quam activa, et tamen passiva solum potest specificari a movente a quo patitur, movens autem, et efficiens idem sunt, ergo ruit doctrina tradita, quia vel debemus ponere aliquid specificari per ordinem ad efficiens, vel negare quod potentia passiva specificetur a suo principio extrinseco- quod est movens.

Respondetur doctrinam traditam in utraque potentia procedere, tam passiva quam activa, ut expressit S. Thomas ii de Anima, lect. vi, dicens: « Quod quia potentia est quoddam principium agendi, vel patiendi, oportet quod actus ponantur in definitionibus potentiarum; » constat autem quod non minus essentialiter et per se ordinatur potentia activa ad actum quem facit, quam passiva ad actum quem recipit; activa autem specificatur ab actu, quem facit, non quatenus facit, sic enim ponit illum in esse, sed quatenus proportionatur illi ut faciat, ex proportionem enim ad actum et objectum constat specificatio per proportionem ad actum quem recipit, et ad objectum a quo movetur. Unde objectum movens potentiam passivam dicitur determinare ad actum, et movere per modum principii formalis, et non movet quoad exercitium tantum, sed quoad specificationem ut docet D. Thomas i-ii, quaest. ix, art. i, datur ergo motio potentiae passivae non effectiva, sed formalis et specificativa. Imo finis licet specificet actum humanum, non tamen id facit finalizando et sub causalitate finis, sed ut induit rationem objecti, ut bene advertit Cajetanus i-ii, qu.... art. m. Et ita alia est causalitas, seu motio finis et efficientis, alia objecti ut formalizantis et specificantis. Quare potentia passiva non specificatur a movente, ut movens est quoad exercitium, sed a movente quoad specificationem et per modum principii formalis, quod est ipsa forma ut ratio agendi formalizans, non a motione efficientis, ut efficiens est.

Quod si dicas: Nam D. Thomas in locis citatis, quando explicat quomodo potentia et actus specificantur ab objecto, ponit exemplum in causis efficientibus, sicut calefactio, inquit, est a calore, et infici-

gidatio a frigore, ergo sentit quod principium specificans est effectivum, calefactio enim effective est a calore, respondetur quod D. Thomas non sumit specificationem a principio effectivo quomodocunque, sed ut fundante, seu habente proportionem formalem, quatenus scilicet est causa efficiens per se per seitate quarti modi, ut calidum calefacit, sic enim calefactio specificatur a calido, ut a ratione formali, per se enim petit talem proportionem, nec potest intelligi calefactio per se in quarto modo nisi a calido, et sic intrat in conceptu essentiali calefactionis non quatenus efficiens illius praecise, sed quatenus proportionem perseitatis quarti modi fundans. Quod si sit causa equivocata calefactionis, erit virtualiter, et eminenter in quarto modo sicut eminenter est calidum; omne autem calidum in quarto modo per se calefacit, sicut aedificator aedificat, et medicus curat, sive sit formaliter talis, sive eminenter.

Secunda difficultas.

Circa secundam difficultatem praesupponenda sunt duo. Primum, quod in objecto aliud est ipsa entitas, quae materialiter in eo consideratur, aliud ipsa formalitas objecti secundum quam pertinet ad talem potentiam et actum, iliumque specificat, aut distinguit: quae formalitas nihil aliud est, quam proportio ipsa, seu coaptatio cum tali actu vel potentia, proportio autem respectus est. Et hinc contingit posse plura objecta entitative, et materialiter diversa convenire in una formalitate objectiva, et e contra posse in una entitate materiali objecti fundari diversas formalitates objectivas, sicut manifeste patet exemplis, videmus enim corpora substantialiter di-

versa, ut lapis, lignum, homo convenire in una ratione colorati, et proportionem movendi visum: et e contra eandem entitatem, v. g. lapidem fundare formalitatem visibilis ut coloratum, et tangibilis ut frigidum, et intelligibilis ut substantiam, et generabilis ut e materia producibilis, et creabilis ut ex nihilo factibilis. Unde bene dixit Cajetanus i part. quaest. i, art. i ad 3, aliam esse divisionem rei ut res, aliam objecti ut objectum. Et scientiae dicuntur secari, sicut et res, non quidem in esse rei, sed in esse et formalitate objecti.

Ex quo colligitur, quod sit objectum formale, quid materiale, quid adaequatum. Dicitur enim objectum adaequatum illa ratio, quae terminat, et complectitur quidquid potest cadere sub attingentia alicujus potentiae, sive primario, sive secundario tam quoad rationem formalem sub qua attingitur, quam quoad materiale quod attingitur. Objectum formale dicitur illa formalitas, seu respectus, secundum quem fit proportio et coaptatio inter objectum et potentiam. Materiale dicitur illud, quod tali habitudini, seu formalitati subternitur, et subjectum ejus est. Sunt autem diversi termini, quibus explicantur rationes istae objectivae, sicut dicitur ratio formalis sub qua, ratio formalis quae, objectum quod. Ratio formalis sub qua sumitur dupliciter, uno modo ut tenet se ex parte potentiae, seu habitus, et sic est ipsa ultima ratio virtutis qua determinatur et proportionatur erga tale objectum. Alio modo sumitur ex parte ipsius objecti et sic est ultima formalitas proportionans, et coaptans objectum potentiae, vel actui, sicut in objecto visibili color non est ultimum quod proportionat objectum visui, sed lux, et ideo lux potest dici ratio sub qua ex parte potentiae. Ratio quae dicitur solum

ex parte objecti, non ex parte potentiae, et est illa formalitas quae constituit objectum attingibile a potentia vel actu, etiam si non sit ultima formalitas, sicut color est ratio quae attingitur in corpore, et non solum lucidum. Non tamen repugnat, quod etiam aliquid quod est ratio sub qua ex parte objecti, sit etiam ratio quae attingitur tanquam ultimum, sicut lux attingitur in re visibili. Denique, objectum quod est ipsum totum quod constat ex objecto materiali, et formali, in hoc enim fertur potentia, non tanquam in rationem, seu formam attingendi, sed tanquam in rem attactam.

Secundo, supponimus non attendi formaliter in objecto potentiae, realitatem, seu entitatem prout habet esse in se, sed proportionem et coaptationem ad potentiam. Quae quidem proportio, ut subjective existat in re, debet esse realis, sed secundum comparisonem ad potentiam non consideratur formaliter quod sit subjective in ipsa re, sed quod se habeat objective ad talem potentiam, licet aliunde, si potentia ipsa solum respiciat ens reale, etiam in ratione objecti realitatem petat, non prout existentem, sed prout comparatam ad potentiam, existentia enim semper est in ordine ad se, et subjective, ad potentiam autem semper se habet objective. Unde ens rationis, licet in se subjective non habeat realitatem, potest tamen esse objectum actus intellectus, et specificare illum ratione proportionis objectivae quam induit in ordine ad intellectum, quando habet fundamentum reale, et ad instar realitatis concipitur, tunc enim perficere et specificare potest intellectum perfectione reali, non innata sibi, aut existente in se, sed emendicata et appropriata ab entitate reali ad cuius instar objective concipitur, ut diximus in

Logica qu. i, art. m ad i. Et ita, licet realitas et entitas subjective considerata conveniat enti reali, et rationis analogice, et non eodem modo simpliciter, objective tamen simpliciter et univoce inveniri potest in ente rationis, quia supposita emendicatione ab ente reali, et fundamento ipsius, proportio ipsa et coaptatio ad potentiam, quae sola pertinet ad rationem objectivam, per se invenitur, quia vere et proprie coaptatur, ita ut verum et proprium actum intelligendi terminet, sicut alia objecta.

Nec obstat, quod ens rationis habet esse per ipsum actum intellectus, ergo non perficit, nec specificat illum, sed perficitur ab illo. Respondetur enim, quod ens rationis habet esse ab intellectu per modum existentiae non realiter, sed denominative, scilicet quantum ad denominationem cogniti, quae consequitur actum intellectus, et ideo talis denominatio consecuta non est ratio perficiens intellectum, sed ut effecta et consecuta, perficit autem ens rationis intellectum in quantum antecederet ad istam denominationem, ratione sui fundamenti induit coaptationem, et proportionem objectivam, qua vere et proprie terminat ut objectum intellectus, eo quod licet sit ens fictum, non tamen ficto objicitur et intelligitur, sed verum actum terminat vera terminatione, etsi ficta entitate.

His positis difficultas est, quomodo distinctio realis potentiarum et actuum sumi possit ab objectis non realiter distinctis, sed solum formaliter vel secundum rationem. Multi enim difficile intelligunt quomodo sola distinctio rationis in objectis possit distinctionem realem causare in potentiis, sicut verum et bonum quae in objectis solum ratione distinguuntur, causant distinctionem realem in intellectu et voluntate.

Ceterum in hoc non invenio specialem difficultatem, quia objectum non distinguit potentias vel actus ratione distinctionis, quam in se habeat, sed ratione specificationis quam praebet, hoc ipso quod specificat objective, et specificatio ipsa realis est, utpote actibus et potentiis realibus conveniens, sic enim distinctio realis esse debet, quia realitas specificans realem distinctionem involvit. Non est autem difficile intelligere, quod causa, seu virtus quae entitative est una, causet effectus realiter distinctos, quia non causat illos per distinctionem quam in se habet sed per virtutem, quae potius quanto magis est unita seu una, plures effectus facit, sicut patet in virtute solis, et in virtute Divina respectu omnium creaturarum. Sic similiter in objectis bene stat, quod entitative objectum sit unum, et tamen causare possit diversas specificationes reales, quia virtualiter est multiplex, et in illo fundantur diversae rationes formales; de quo videri potest Gajetanus i p. quaest. lxxvii, art. iii, circa solutipnem ad tertium. Ubi etiam S. Thomas docet, quod id quod est idem secundum rem, et diversum secundum rationem potest ad diversas Animae potentias pertinere. Et videri etiam potest ibidem quaest. lvi, artic. n ad 2, ubi ostendit intellectum et voluntatem differre realiter, etiamsi verum et bonum, quae sunt ejus objecta, differant ratione, eo quod diversitas potentiarum non sumitur ex distinctione materiali objectorum, sed ex formali.

Tertia difficultas.

Circa tertiam difficultatem, an sit eadem ratio specificandi in potentiis et in actibus, respondetur juxta D. Thomam quaestion. lxxvii citata,

potentias specificari ab actibus immediate, et idem est de habitibus, quia habent rationem actus primi, immediatus autem ordo actus primi est ad actum secundum, licet potentia sit principium operativum magis universale, et indifferens, quam actus, habitus vero magis determinatum, et magis se habet ut principium dispositivum ad operandum, quam per se primo operativum, ut diximus in Logica q. xviii, at vero actus secundus, cum sit ipsa operatio, non ordinatur ad ulteriorem actum, sed solum ordinatur immediate ad objectum, circa quod versatur, et ita specificatur ab illo, observando tamen id quod dictura est, quod specificatio ista, et distinctio sumatur ex diverso objecto formali, non materiali.

Et hoc quidem non solum habet verum in actibus immanentibus, sed etiam transeuntibus, qui sumunt suam diversam specificationem ex objectis formaliter consideratis et non solum materialiter, licet oppositum probabilius judicet Suarez tractat, de Anima, lib. n, cap. n, num. xv, et videri etiam potest disput. xlviii Metaph. sect. n et iii. Sed tamen oppositum diximus in v Physic. q. x, artic. i. Et constat in multis actionibus, quae versantur circa eundem terminum materialem, et tamen specie distinguuntur, sicut idem homo potest fieri per generationem, creationem, et transubstantiationem quae) sunt actiones specie diversae: et circa eundem locum potest terminari ascensus et descensus et motus obliquus, et idem vivens produci ab alio vivente generatione vitali, vel a sole generatione non vitali, et multa alia exempla multiplicari possunt in actionibus transeuntibus, in quibus attingitur idem terminus materialis, sub diversa tamen formalitate, imo circa eundem terminum numero, da-

tur diversus modus agendi causae superioris, et inferioris. Verum quidem est, quod ut ibidem notavimus, quando actiones specie distinctae circa eundem terminum versantur, non solum differunt ex parte modi tendendi, sed ex parte alicujus formalitatis attactae, et relucens in termino ad quem ita quod aliquid producat ab una actione quod non ab alia per se loquendo, ut ibidem inductione ostendimus. In actionibus autem immanentibus non est necesse, quod ex parte objecti attacti aliquid attingatur per unum actum, quod non per alium, sed sufficit, quod ex parte medii, et modi attingendi sit diversitas, sicut eadem conclusio, quae scitur per medium physicum, et per medium mathematicum, non differt ex parte rei scitae, sed ex parte medii, seu principiorum quibus probatur, vel manifestatur una vel altera, quod est differre ex parte diversae scibilitatis.

Quod si dicas: Quia in objecto nihil reale est, sic attingi ab actu immanente, sed denominatio quaedam extrinseca, respondetur objectum non dici formare, nec specificare actum ratione denominationis extrinsecae, desumptae ab actu tendente ad se, sic enim daretur circulus in specificatione actuum, quia actus desumitur ad objectum formale ex eo quod attingitur a tali actu, sicque praesupponeretur actus, ut objectum haberet formalitatem specificantem, si formalitas illa esset extrinseca denominatio ab actu desumpta. Formalitas ergo specificativa objecti fundatur in ipso objecto antecederet ad actum, et ad ipsam denominationem ex illo derivatam, et est ipsa proportio, qua objectum est attingibile et terminabile tali modo ab actu, non denominatio illa qua attactum est ab actu. Haec autem proportio et coaptatio objec-

ti, vel realiter, et intrinsece est in ipso objecto, quia ex se fundat talem cognoscibilitatem in propria entitate, vel est realitas connotata ab ipso, si ex propriis et intrinsecis non cognoscatur, sed ad instar alterius, et connotative ad alterum.

Quomodo vero distinguantur objectum motivum, et terminativum, late diximus in Logica, quaest. xxi, articulo quarto.

De subjecto vero potentiarum, an sit compositum, vel ipsa Anima, non est specialis difficultas, praeteream, quae a nobis discussa est de subjecto omnium accidentium lib. i. de Generat. quaest. ix, artic. m. Quod autem sint genera potentiarum in viventibus, jam supra quaestione praecedenti ostendimus esse quinque, quod ibi explicatum est.

Solvuntur argumenta.

Primo arguitur: Quia unica potentia potest respicere plura objecta etiam realiter diversa, et e contra unum objectum potest respici a potentiis realiter diversis, ergo non adaequatur inter se multitudo objectorum et unica potentia indivisibilis, vel e contra. Nec sufficit dicere, quod licet objecta sint plura specie diversa, actus tamen qui est immediatum specificativum potentiae est unus speciei. Nam contra est, quia etiam in eadem potentia inveniuntur actus specie diversi, ut actus fidei, scientiae, opinionis, etc. Et similiter involuntate, ergo eadem manet difficultas. Confirmatur, quia potentia est una, ergo specificativum unum, ergo vel actus solum, vel objectum solum, non autem actus et objectum. Respondetur ex dictis potentiam non specificari ab objectis materialiter sumptis, sed formaliter, et secundum illam proportionem, qua coaptantur potenti®, unde

si sint plura objecta formaliter, semper erunt plures potentiae, licet sint unum entitative, et materialiter, et similiter e contra, etiamsi sint plura materialiter, si informalitate una conveniunt, eadem potentiam specificabunt. Quod vero dicitur de actibus specie distinctis, respondetur dari quidem in aliqua potentia plures actus specie diversos secundum suas peculiare rationes, et objecta quae attingunt, convenire tamen in aliqua ratione universaliori, secundum quam procedunt a potentia, et ista ratio quae superior est et universalior respectu actuum, est adaequata et specificativa respectu potentiae, quae est principium magis universale, quam quilibet actus, et ita universalius specificativum respicit; qua ratione dixit S. Thomas prima secundae, quaestione 114, articulo primo ad primum, quod potentiae differunt secundum rationem genericam objectorum, habitus vero secundum specificam.

Ad confirmationem respondetur, quod non repugnat esse unum specificativum potentiae immediatum, aliud mediatum et sic specificatur potentia immediate ab actibus, ut conveniunt in uno modo procedendi, vel immutandi illam, mediate vero ab objectis quatenus illo modo sint attingibilia ab omni actu talis potentiae, sicut enim potentiae respiciunt, et ordinantur ad actus, ita actus ad objecta. Ne obstat, quod actio specificatur a principio ut saspe dicit D. Thomas, et sic non potest specificari a termino, qui est objectum. Respondetur enim quod in potentiis cognoscitivis etiam objectum habet rationem principii quatenus per modum speciei concurret fecundando potentiam: in alia autem specificatur actio a principio non ut pure effectivo, sed ut formaliter proportionato ipsi termino ad quem et ordinato ad illum in quatuor-

to modo per se ut diximus; et sic non excludit terminum objectivum in ipsamet proportionem quae ad illum est.

Secundo arguitur: Quia actus, et objecta sunt posteriora potentiis, actus enim procedunt a potentiis, objecta autem attinguntur ab actibus, et ut attacta, sunt posteriora illis, ergo non possunt specificare potentias per modum causae specificantis a priori, sed per modum effectus, et a posteriori. Nec potest dici, quod licet actus in uno genere sint posteriores ut effectus, in alio sunt priores ut finis, nam contra est, tum quia actus non est perfectior potentia, cum potentia sit causa ejus, ergo neque finis, quia finis perfectior est iis, quae sunt ad finem; et similiter objecta aliquando sunt imperfectiora actibus et potentiis; tum etiam quia potentia et actus sunt quaedam qualitates absolutae, ergo in se intrinsece constitui debent, et non per aliquid extrinsecum, quia in se non sunt res respectivae. Quod si respicit finem tanquam causam, sicut etiam efficientem, hoc etiam convenit ipsi substantiae quae causam efficientem respicit, et finalem, et tamen non specificatur ab illis, quia res absoluta est, ergo similiter potentia, et actus, quia res absolutae sunt, non dicentur specificari a fine, sicut nec ab efficiente. Confirmatur, quia si potentia specificatur ab objectis, etiam habitus specificabuntur, hoc autem est inconveniens, quia res tam diversae, sicut habitus et potentia non possunt habere idem specificativum, scilicet actum et objectum.

Respondetur solutione data, quod actus sunt posteriores potentia in existendo seu in exercitio, priores autem in intentione et per modum finis. Quae est solutio S. Thomae prima parte, quaestion. 114, articulo 1, et similiter objecta sunt

posteriora actibus in exercitio attinenti® passivae, sunt tamen priora in ratione specificationis, et proportionis, quam exigunt respectu actuum et potentiarum. Ad replicam respondetur ex supra dictis, quod operatio potest dupliciter considerari, primo ut entitas quædam est per modum effectus, vel causalitatis derivatae ab ipsa causa, et sic non est finis operantis seu finis cujus gratia, sed est finis effectus, qui non est perfectior suo efficiente sed potius ab ipso perficitur, imo sic operatio potius est medium seu causalitas ad effectum quam finis. Alio modo sumitur actus seu operatio, prout praecise constituit in actu secundo ipsam potentialitatem causae operantis, quae est in actu primo, et sic est finis non tam ipsius causae, quam potentialitatis ejus, et potest specificare ipsam potentiam, eo quod potentia ut constituta in actu secundo est finis sui ipsius, ut solum constituta in actu primo. Itaque potentia respicit operationem ut finem, id est, se ipsam, ut operantem in actu secundo, quod est operationem in concreto, et non secundum se seorsum habere rationem finis.

Ad secundam replicam dicitur, quod potentia et actus sunt aliquid absolutum, ut distinguitur a relativo praejudicamentali et secundum esse, non ut distinguitur a transcendentali, et secundum dici. Itaque non dependent ab aliquo extrinseco ut a pure terminante, sicut relativa secundum esse, bene tamen ab aliquo extrinseco ut specificante, a quo scilicet dependent non solum quoad existentiam, sicut a causa efficiente, et finali extrinseca, sed quoad constitutionem in ipsa propria specie, ut supra diximus. At vero substantia non dependet ab aliquo fine, vel efficiente, vel a quocunque alio extrinseco tamenquam a specificante, sed solum dependet a

fine, et efficiente ut a causante existentiam et esse. Unde nihil est omnino absolutum tam in specie, quam in existentia, nisi solus Deus.

Ad confirmationem respondetur, specificari habitus, et actus, et potentias ab objectis, sed non eodem modo, nec cum eadem universalitate, et indifferentia, et immediata tendentia: actus enim secundus immediate tendit ad objectum, habitus autem in actu primo determinato, et disponente potentiam ad operandum bene vel male; potentia autem in actu primo indifferenti et universaliori, et ut simpliciter principium operandi. Et sic diverso modo respiciunt objectum, et unum subordinatum alteri.

Ultimo arguitur: Nam si potenti® specificantur ab actibus, et objectis, ubi sunt eadem objecta et actus erunt potenti® ejusdem rationis, sed potentia visiva equi, et hominis habent idem objectum, scilicet colorem visibilem et non sunt ejusdem speciei, quia sunt proprietates emanantes a formis speciei, diversis et consequenter etiam debent esse diversae speciei, eadem enim proprietas specifica non potest emanare a principiis speciei diversis, sic enim esset proprium utriusque, quod repugnat.

Respondetur aliquos sentire, quod istae potenti®, possunt considerari dupliciter; uno modo respectu subjecti, cujus sunt proprietates naturales, et sic differunt specie, quando consequuntur ad diversas naturas; alio modo respectu objecti, circa quod versantur, et hoc modo non differunt specie nisi objecta diversa sint formaliter; sic visus equi et hominis in ratione potentiarum sunt ejusdem speciei, licet in ratione propria tantum differant specie. Ita Cajetanus ii de Anima, capit. x, et explicatur exemplo mallei ferrei, et aurei qui differunt speciei in ratione

metallum non in ratione artificialis, et membra hominis et leonis differunt specie propter diversam dispositionem licet eadem operationem exercent. Sed huic solutioni restat explicare quoniam ex istis duabus rationibus simpliciter sit essentialis potentiae, et consequenter an simpliciter differant essentialiter, vel non. Nam in duplici speciei essentiali poni non possunt, sicut in exemplis allatis, licet illa sint unum in genere naturali et plura in artificiali, vel e contra tamen genus artificiale accidentaliter se habet ad naturale, et non essentialiter, ergo restat explicare in potentia visiva equi et hominis, quae ex parte objecti sunt ejusdem speciei, et ex parte subjecti differunt, quoniam dicatur illis essentialis species, et ita an simpliciter sint ejusdem vel diversae speciei.

Quare alii tenent, quod illae potentiae sunt ejusdem speciei, tam in ratione potentiae, quam proprietatis, de quo visus et aliae similes potentiae, non consequuntur in homine secundum gradum specificum, sed genericum, quatenus sunt de genere animalium perfectorum. Quae autem sequuntur gradum genericum non est inconveniens, quod sint in subjectis specie diversis, quia non emanant ab eis quatenus specie diversa, sed ut convenient in superiori ratione. Neque est instantia in intellectu, qui sequitur gradum genericum intellectivi et tamen est diversae speciei in diversis. Etenim intellectus non manet ejusdem speciei in diversis gradibus, sed juxta diversam immaterialitatem diversae speciei, intellectus consequitur, et diversum respicit objectum specificativum, potentia autem visiva in equo et homine idem habet specificativum. Hunc modum dicendi refert Mag. Bannez i p. q. lxxvii, art. iii, dubio unico ad 2.

Et juxta illum addere possumus, quod in potentia visiva et similibus vel possumus considerare speciem essentialem, et haec semper desumitur ab objecto, et sic simpliciter sunt ejusdem speciei in equo et in homine, nec dimanant a principiis specie diversis, sed ab eo quod est genericum, vel commune in animalibus perfectis participantibus istas species, sicut in omnibus animalibus ex gradu communi. dimanat potentia tactus, et in omnibus viventibus potentia nutriendi et augmentandi. Vel possumus considerare peculiares aliquas qualitates, quae accidentaliter perficiunt, vel afficiunt istas potentias aliter in uno animali, quam in alio, sine variatione essentiali earum, ut quod aquila perfectius videat hominem, et homo perfectiorem tactum habeat, quam alia animalia et similiter, quod cogitativa in homine discurrat circa singularia, non in bruto, et similia. Et quoad istas accidentales perfectiones, illae potentiae sunt propriae diversorum animalium, quia tales perfectiones conveniunt illis potentiis ratione diversorum subjectorum in quibus sunt, et de quibus illas participant. Et ita in ratione proprietatis differunt specificae specie accidentali, ita quod id quod est intrinsecum proprietati ut proprietas talis, vel talis naturae specie diversae, est accidentale potentiae visivae secundum se, et quidditative consideratae, secundum ordinem ad objectum, qui est simpliciter specificativus.

QUESTIO III.

DE ANIMA VEGETATIVA EJDSQUE
POTENTIIS.

ARTICULUS I.

Quid sit Anima vegetativa, et quod
ejus potentiae ?

Primus gradus viventium est gradus vegetativus; cujus propriam rationem et essentiam, sicut et aliorum graduum ex propriis operationibus venamus. Est autem proprium hujus gradus operari circa ipsum corpus vivens, ut docet S. Thomas i part. quaest. lxxviii, art. i et ii, quod vegetativum est infimus gradus vitae, et ex ea parte qua vitae est, elevatur supra corpus inanimatum movendo se et operando erga se: sed quia infimum est et valde imperfectum, non extenditur ad acquirendam aliam perfectionem, quam quae pertinet ad proprium corpus vel conservandum in individuo vel multiplicandum in specie, ad differentiam sensitivae, quae operatur ultra se, quatenus movetur ad apprehendenda objecta exteriora, et multo magis intellectivae, quae movetur ad apprehendendum universaliter omnia entia.

Igitur Animae vegetativae assignat D. Thomas ex Philosopho de Anima, lect. ix, circa textum xlix, et i parte, quaest. xxxviii, art. n, triplicem operationem, scilicet nutrire, augmentare, et generare vitaliter, haec enim sufficiunt ad omnes operationes vitae vegetativae, licet ut bene advertit Gajetanus citato loco primae partis, in fine commentarii, dicantur esse tres potentiae Animae vegetativae solum in genere, nam plures aliae sunt in specie deservientes istis, sicut ad

nutritivam deservit attractiva, expulsiva, degestiva et similes, quae an distinguantur realiter, an solum penes diversa officia, postea disquiretur. Quod erga sufficiant ista tria genera potentiarum constat, quia finis partis vegetativae B est conservatio ipsius viventis tam in proprio individuo, quam in specie, in hoc enim resumitur quidquid pertinere potest ad ipsum corpus vivens, ut videlicet vivat in se, et in specie sua; in conservatione autem sui includitur duplex operatio, scilicet nutritio et augmentatio, nam ratione primi restauratur quidquid perditur per calorem naturalem, et ratione secundi ex statu imperfecto in quo generatur, perducitur ad statum perfectum, scilicet debitam quantitatem et robur. In conservatione autem speciei attenditur generatio, qua producit sibi simile propagando ipsam speciem.

Nec obstat, quod etiam non viventia generant sibi simile ut ignis, et mediante generatione speciem conservant, ergo generatio non est propria actio viventium. Et ex alia parte multa sunt viventia, quae generationem non habent sicut quae fiunt solum ex putrefactione. Respondetur, quod non viventia generant generatione communiter dicta, quae B est totaliter ex materia extrinseca, viventia autem speciali generatione, quae est ex propria substantia viventis, ratione cujus est generatio propagativa ex principio conjuncto ipsius viventis et communicato ipsi generito et sic dicit D. Thomas i p. quaest. lxxviii, art. ii ad 2: « Quod generatio in rebus inanimatis est totaliter ab extrinseco, sed generatio viventium est aliter modo per aliquid ipsius viventis, quod est semen in quo est aliquod principium corporis formativum. » Idemque tradit in secundo de Anima, lection. vii. Hoc autem principium corporis formativum, non solum debet esse virtus

activa quae esfrin partibus spirituosus et subtilioribus seminis, sed etiam debet habere principium materiale, quatenus partes crassiores praebent materiam ex qua formatur foetus. Quomodo autem dicatur ex semine fieri res generata tanquam ex principio vitae conjuncto, explicavimus quaest. i de Generat, artic. i, et similiter quomodo semen habeat vitam, fiatque ex superfluo alimenti, explicavimus ibidem quaestione octava.

Ad aliam partem argumenti dicitur, quod licet Anima vegetativa habere possit istas tres operationes, non tamen est necesse, quod in omni participante vitam vegetativam inveniantur de facto, nam operatio generativa non invenitur in pueris ob statum imperfectum, in aliis deest ipsa potentia ratione sterilitatis, in aliis ob imperfectionem naturae, quia ex sola putrefactione generari possunt, inter quae numerant aliqui anguillas, salamandras, et alia similia; quaedam vero sunt quae indifferenter ex semine et ex putredine generari possunt ut mures, vespae, et alia similia. Ista ergo participant imperfecte vitam vegetativam, sicut etiam inter animalia non omnia participant omnes sensus et operationes sicut talpae non habent visum, et ostrea non habent motum progressivum.

Ex dictis colligitur definitio Animae vegetativae, et explicatur ea, quam tradidit Aristoteles ii de Anima, text. xix, definivit enim Aristoteles Animam vegetativam ab actu perfectiori quem habet, et qui caeteros praesupponit, scilicet a generatione quae solum convenit animalibus perfectis, et in statu perfecto existentibus, dicens: «Quod Anima prima (id est vegetativa) est, principium generandi tale quale ipsa est.» Quam definitionem explicans ibi sanctus doctor lection. ix, inquit:

« Quod quia omnia definiuntur, et dominantur a fine, finis autem operum Animae vegetabilis, est generare alterum simile sibi, sequitur quod ipsa sit conveniens definitio Animae vegetabilis, ut sit generativa alterius similis secundum speciem. » Idem tradit prima parte, quaest. lxxviii, artic. n, ostendens quomodo nutritiva, et augmentativa sunt potentiae habentes effectum in ipso met vivente in quo sunt, generativa autem habet effectum in alio distincto, licet ex ipsius generantis corpore decidatur, haec autem est perfectior operatio, quia per eam Anima vegetativa quodammodo appropinquat ad sensitivam, quia haec ut diximus habet operationem suam circa res exteriores, et deinde, quia producere simile sibi est actio rei iam perfectae in se. Quapropter in definitione Aristotelis, quando dicit: «Quod vegetativa est principium generandi,» debet subintelligi, quod sit principium vitale, principium autem vitale, ad generandum praesupponitur quod sit vivum respectu sui ad operandum circa se, non enim posset vitaliter circa aliud operari, nisi primo posset circa se, et consequenter supponitur, quod sit nutritivum et augmentativum sui. Unde si velimus exprimere in definitione omnia quae pertinent ad Animam vegetativam, definiri potest: Quod est principium nutriendi, et augendi et generandi vitaliter. Sed tunc illae particulae non debent intelligi collective, quasi debeant omni Animae vegetativae, sed distributive, vel secundum accommodam distributionem, ita ut Animae perfectae convenient omnes illae operationes, imperfectae vero saltem aliquae.

Sed objicies: Nam in primis Aristoteles dicit ii de Anima text. xxxv: « Quod naturalissimum est viventibus perfectis et non orbatis generare, » ergo generatio non potest esse

propriissima viventium. Patet consequentia, quia illa actio est magis naturalis, quae est magis propria naturae, ut natura est, non ut vita est. Quod si dicatur, esse naturalissimum viventi, non ratione naturae ut sic, sed ratione naturae viventis, tunc dictum Philosophi non est verum, sed instatur in multis: primo quidem, quia non potest dici naturalissimum, quia magis necessarium, sic enim magis necessaria est nutritio, quia requiritur ad conservandum propriam vitam in quocunque statu, etiam in pueritia, in qua non convenit generare, imo propter conservandam vitam animal abstinere a generatione. Secundo, quia si est naturalissimum, quia perfectissimum, sequitur quod in animalibus naturalius sit sentire, vel loco moveri. Et in hominibus intelligere, quam generare, quia haec perfectiora sunt.

Secundo objicies: Quia Aristoteles in hoc secundo libro, textu li^v, solum numerat duas operationes, vitae vegetativae, scilicet uti alimento et generare, non ergo debent poni tres, scilicet nutrire, augere et generare. Praesertim cum actio augmentativa non possit distingui a nutritiva, quia quantitas consequitur substantiam sine novo motu, nutritio autem ad substantiam acquirendam ordinatur.

Denique, plures aliae operationes dantur in Anima vegetativa, quae versantur circa materiam exterio^{re}m, et non circa ipsum corpus vivens, sicut attractio alimenti, digestio illius, expulsio superflui, et aliae similes, quae versantur circa corpus extranenum, et nondum informatum forma vivente, ergo plures operationes debent poni in Anima vegetativa, quam quae versantur circa ipsum corpus vivens.

Ad primum facile respondetur quoad primam partem, quod gene-

ratio dicitur opus naturalissimum, quia est commune omni naturae etiam inanimatae, loquendo de generatione quoad substantiam et secundum rationem communem generationis, est tamen propria viventium, loquendo de generatione ex parte modi procedendi vitaliter, et per propagationem ex ipsa substantia generantis decisa.

Quod autem attinet ad expositionem Aristotelis, dissentiunt expositores in explicando, qua ratione dixerit esse opus naturalissimum generationem. Sed breviter dico non dici naturalissimum opus, quia est perfectius, cum in multis animalibus aliae sint perfectiores operationes, in ut argumento dictum est. Neque ex eo, quod sit magis necessarium respectu ipsiusmet viventis absolute, cum magis propriae vitae sit necessaria nutritio: sed ob duplicem causam. Primo, quia generatio est communis omni naturae etiam non viventi, saltem quoad substantiam generationis, ut dictum est. Secundo, quia magis in eam propendit natura etiam viventium non propter bonum proprium, sed propter bonum commune, scilicet propter perpetuitatem speciei quae generatione ipsa conservatur. Quam causam tradit D. Thomas de Anima, lect. vii, ad illum textum Aristotelis et Cajetanus ibi et M. Bannez. i p. q. lxxviii, art. n, dub. iv, eam vero negat Suarez ii de Anima, cap. vii, n. vi, licet primam causam admittat num. vi, sed male eam negat, cum sit expresse approbata ab Aristotele qui causam reddidit cur generatio sit naturalissimum opus, scilicet quia maxime propendit natura in conditionem illam perpetuitatis, quam consequitur generatione, et non sola nutritione et conservatione propria. Itaque conservatio speciei secundum quod propagatione multorum perpetuatur, majori pondere

allicit naturam, quam nutritio, seu conservatio in esse proprio; tum quia est bonum commune, et quaelibet pars naturaliter magis inclinatur in bonum commune, quam in proprium, ut patet in manu naturaliter se exponente ictui capitis et aqua ascendente sursum ne detur vacuum; tura quia mediante generatione efficacius consequitur perpetuitatem, quam nutritione, nam ex natura rei certam habet periodum, illa per generationem in infinitum durat, quantum est ex vi naturae, nisi obstaret decretum superius Divinum terminandi generationes completo numero beatorum. Naturalissimum autem unicuique intendere perpetuitatem, quae cum in individuo sit impossibilis per conservationem, fit in specie per generationem.

Nec obstat fundamentum P. Suarez, quia videlicet nutritio ordinatur ad propriam conservationem in se, generatio autem in alieno individuo, magis autem inclinatur unumquodque in bonum proprium, quam in alienum, quia amabilia ad alterum oriuntur ex amicabilibus ad se.

Respondetur enim quod inclinatur aliquid magis in bonum proprium ut distinguitur contra alienum, non contra bonum commune, ad hoc enim major est ponderatio quam ad proprium, quia etiam proprium continetur sub communi, et ab eo dependet, et sic amabilia ad alterum oriuntur ex amicabilibus ad se, quando est alterum omnino alienum, non quando est alterum quasi bonum commune et superius, respectu cuius haec maxima non currit. Et ita omnis creatura naturaliter magis fertur in Deum, quasi in bonum commune, ut docet S. Thomas i p. q. 1^x, articulo quinto. Neque est verum conservari etiam speciem in proprio individuo, conservatur enim sine perpetuatione,

quae est conservatio secundum quid, in genito autem conservatur tanquam in propagato de sua substantia, et in parte sui.

Ex quo etiam patet ad instantias primi argumenti, licet enim magis necessaria sit nutritio ad se conservandum quam generatio, haec tamen est magis necessaria ad perpetuitatem consequendam. Cum quo tamen stat, quod magis tenetur homo ad conservandam propriam vitam quam ad generandum etiam in casu necessitatis propagandi genus humanum, eo quod conservatio propriae vitae est fundamentum et medium necessarium etiam ad ipsam propagationem, et ita quia sublata vita propria tollitur tam proprium individuum, quam propagatio speciei, ideo magis tenetur ad illam, quam ad istam, sed ad illam ut ad medium, ad istam vero ut ad finem, et ideo naturalius se habet ad generationem, quia gratia hujus finis, scilicet perpetuitatis omnia agunt quae secundum naturam agunt, ut dicit Aristoteles in eodem loco.

Ad secundum respondetur, Aristotelem numerasse illas duas operationes Animae vegetativae, quia sub illa quae alimento utitur, continetur tam nutritio, quam augmentatio, utraque enim alimento utitur licet diversimode, alia ad restaurandum et conservandum, alia ad perficiendum et augendum, postea tamen utramque operationem explicuit textu xxxviii, et sequentibus. Quod vero dicitur, non dari motum ad quantitatem distinctum a nutritione refutatum a nobis est q. xix Physicor. et quaest. viii de generatione.

Ad ultimum respondetur omnes illas operationes contineri sub nutritiva, quia illi deserviunt, eique ministrant, sicut sub generativo continetur operatio praeparativa se-

minis, resolutio ipsius, et formatio foetus. Quod vero dicitur non versari illas actiones circa corpus vivum, distinguo ; proxime et formaliter transeat; dispositive nego; disponitur enim materia alimenti ut nutriatur et transeat in corpus vivum.

ARTICULUS II.

Quid sit potentia nutritiva, ejusque objectum, et facultates ei minis-
tantes ?

Haec tria pertinent ad cognoscendam vim nutritivam, et ex ea manebit explicata vis augmentativa, quae illi deservit. Plura autem de nutritione et alimento egimus quæst. vii de generat, et ideo hic breviter de ipsa potentia nutritiva agendum est.

Circa primum ergo, scilicet circa ipsam potentiam nutritivam dubium est, an sit qualitas aliqua de secunda specie, scilicet aliqua potentia, an vero sit calor aliquis vitalis, vel saltem temperamentum, vel mixtura aliqua primarum qualitatuum sine potentia aliqua superaddita. In quo P. Suarez tract. de Anima, lib. ii, cap. ix, existimat temperamentum primarum qualitatuum se habere ut dispositionem, seu virtutem dispositivam ad introducendum Animam in materiam alimenti, virtutem autem inductivam ipsius Animæ in alimentum, sive educendo, sive uniendo formam esse ipsam Animam immediate, et ab ea procedere istam actionem, non ab aliquo accidente superaddito. Praeter istas autem actiones, scilicet inducere formam substantialem, et disponere ad illam non datur alia operatio quæ correspondeat virtuti, seu potentiae superadditæ illis primis qualitatibus. Alii au-

tem ex junioribus constituunt hanc potentiam nutritivam in ipso calore naturali, fortassis quia est principium activum in nutritione et augmentatione.

Nihilominus S. Thomas perpetuo assignat calorem et qualitates primas pro instrumentis vitæ vegetativæ, et operationum ejus, quæ utique sunt nutritio ac generatio, requirit autem tanquam principalem virtutem aliquam qualitatem superiorem ad primas: ut videri potest ii contra Gent. c. lxxvii, et i p. q. lxxviii, art. ii ad 2, et q. cxviii, art. i ad 3. Non potest autem talis virtus uti calore et aliis qualitatibus ut instrumento quod movet et sibi deservit, nisi distinguatur ab illis.

Fundamentum est, quia generatio, et nutritio habent effectus excedentes calorem, et temperamentum quatuor primarum qualitatuum, tum in ipsa substantia rei operatae ; tum in modo operandi, ergo requirunt aliquam virtutem altiore ab illis qualitatibus distinctam. Consequentia patet, quia non habemus aliud principium distinguendi virtutes, et potentias, nisi per diversos effectus et modos operandi. Antecedens probatur, nam quantum ad substantiam rei operatae videmus in generatione fieri aliquos effectus excedentes primas qualitates, ut est formatio membrorum, educio Animæ, vel introductio et alia similia, quæ constat distingui ab actionibus primarum qualitatuum, non enim est idem calefactio etiam facta ab animali, et formatio membrorum et introductio Animæ. Similiter in nutritione formantur membra saltem partialiter, et aggenerative, siquidem membra ipsa succedente alimento, de novo instaurantur, vel augescunt, ergo eadem ratio est de ipsa, atque de generatione. Ex parte autem modi operandi, constat manifeste distin-

gui, quia animal operatur istas actiones vitaliter, sive generando, sive nutriendo, qualitates autem elementales quantum est ex sua specie non operantur vitaliter, constat enim quod calor in ferro, vel in ligno est ejusdem speciei cum calore animalis, et tamen ibi non operatur vitaliter, ergo modus vitaliter operandi aliquam virtutem specie distinctam postulat ab ipso calore secundum se.

Nec valet dicere, quod ipse calor ut conjunctus Animae est medium, quo Anima operatur vitaliter, nec indiget alia virtute, vel potentia superaddita ad dirigendum talem calorem, contra enim est, quia istae actiones nutritivae essentialiter, et specificè sunt vitales, et in ratione vitalis distinguuntur specie a non vitalibus, ergo calor secundum totam speciem quam habet non potest esse sufficiens potentia, et virtus istarum actionum. Consequentia patet, tum quia calor qui est in animali, non est distinctus specie a calore ignis, ergo non potest sine alia virtute superaddita effectus specie distinctos habere; tum quia calor non est potentia vitalis etiam in animali, ergo non potest esse immediatum principium operationis vitalis; Anima autem per suam substantiam sine potentia vitali superaddita non operativa vitaliter, et multo minus mediante instrumento non vitali, qualis est calor ex sua specie. Nec obstat, quod ad nutritionem non datur speciale organum, sed fit in toto corpore, et sic non videtur dari specialis potentia. Hoc enim est respectu ultimae nutritionis, quando ex sanguine partes solidae nutriuntur, ut caro et ossa; ad primam autem digestionem internam et commutationem alimenti in sanguinem, dantur specialia organa, scilicet ventriculus et hepar.

Secunda difficultas.

Circa secundum punctum, scilicet quodnam sit objectum potentiae nutritivae constat ex Philosopho in hoc secundo libro, textu xlii, et D. Thomas ibi lect. rx, quod objectum seu materia nutritivae est alimentum, circa illud enim versatur nutritiva, tanquam circa materiam quam transmutat in substantia et quo res alita nutritur. Unde dicit Philosophus ibidem tex. xlviii, quod in nutritione sunt tria, scilicet quod alitur, quo alitur et alens primum. Quod alitur est corpus vivens, quia est subiectum cui per alimentum transmutatum novae partes adveniunt, et succedunt. Id quo alitur est nutrimentum, sumendo ly quo pro principio materiali, non effectivo, et ita non solum dicitur id quod nutritur, sed ex quo transmutatur, sicut semen est id quo generatur animal, non solum ut principio effectivo ratione virtutis formativae, sed etiam ut principio materiali, quatenus de ipso sumitur etiam materia foetus. Alens primum est ipsa Anima, quae est primum principium nutriendi.

Sed inquires: Quomodo dicatur alimentum esse objectum non solum potentiae nutritivae, sed etiam generativae, ut affirmat Aristoteles textu xlvii, cum tamen diversum sit objectum nutritivae, et generativae, objectum enim generativae, est foetus ipse qui generatur, objectum autem nutritivae est vivens ipsum, quod nutritur. De alimento etiam verificatur quod illo vel ex illo nutritur animal, ex alimento autem non generatur proles, ergo non habet utraque potentia alimentum pro objecto etiam materiali.

Respondetur nihilominus, verissimum esse dictum Aristotelis, et

explicari a D. Thoma ibi lect. ix, etiam alimentum est factivum generationis, eo quod semen est superfluum alimenti. Quod intelligitur esse superfluum alimenti, non quia sit excrementitium, cum potius fiat ex sanguine defrecatissimo, sed quia est residuum ipsi nutritioni, necessarium autem generationi. Itaque omnes potentiae vegetativae utuntur alimento tanquam materia ad suas operationes, sed diversimode, nam nutritiva utitur substantia alimenti pro reparatione ipsius viventis, augmentativa utitur quantitate, seu magnitudine alimenti pro ipsius augmentatione, generativa autem utitur residuo alimenti pro ipsius propagatione, et ita supponitur operatio nutritivae ad generativam, eique residuum sui alimenti tanquam materiam subministrat, ideoque non ita absolute dicitur Animam generare ex alimento sicut nutriri, sed generare ex residuo alimenti, quod per varias transmutationes nutritivae segregatur ad vasa seminalia, ibique disponitur semen, ut illo utatur generativa sicut etiam ad nutritionem prolis segregatur ex alimento jam transmutato et converso in sanguinem, lac in feminis. Et in hujus signum qui sunt profusiones in venerem, cum indigeant multa materia seminali attrahunt de materia nutritivae, ita quod aliquando emittunt sanguinem, et debilitant naturam. Et contra vero animalia pinguiora sunt pauci seminis, ut docet D. Thomas i part. quaestionexix, artic... quia indigent plus convertere in proprium corpus quam segregare de residuo pro semine.

Quotuplex autem sit alimentum, scilicet extrinsecum et remotum, quod ab animali assumitur, et intrinsecum, seu propinquum, quod ab eo disponitur et transmutatur, ut convertatur in partes solidas, et

quas transmutationes ad hoc subbeat. et in qua parte animalis resideat facultas nutritiva. diximus in quaestione viii de generat, articulo tertio.

Tertia difficultas.

Circa tertium punctum, scilicet qua? facultates ministrant nutritiva). In primis inveniuntur duae potentiae principales, scilicet nutritiva, quae respicit substantiam reparandam, et augmentativa, quae respicit augendam. Secundo loco occurrunt quatuor potentiae ministrantes istis duabus principalibus, scilicet attractiva, retentiva, expulsiva, et decoctiva, et si quae sunt aliae, ad istas reducuntur. Tertio loco inveniuntur accidentia, seu qualitates primae ministrantes omnibus istis potentiis, quae sunt qualitates non vitales, sed communes etiam non viventibus, scilicet calor et frigus, et similia, quae se habent ut dispositiones, et ideo ista accidentia distinguuntur a potentiis vitalibus certum est, cum ipsa vitalia non sint. Quod etiam respectu potentiae attractivae, et retentivae fatetur ipse Suarez loco citato, cap ix, n. xiv, licet id neget de facultate nutritiva: quod statim expendemus.

Igitur circa ipsas potentias vitales illa est difficultas, an realiter distinguantur inter se, quod etiam sequenti articulo tractandum erit circa potentiam generativam an distinguatur a nutritiva. Plures enim Auctores omnes illas potentias faciunt unam, quod omnes istas operationes exercet, et ab illis denominatur modo nutritiva, modo generativa, modo augmentativa. Sed tamen inter augmentativam, et nutritivam minus videtur ponenda distinctio, eamque negant Gonim-

bricenses 11 de Anima, capit. iv, quaestione unica; Suarez tract. de Anima, lib. ii, capit. ix, qui nec formaliter eas distinguit, ut patet in fine capituli; Rubio 11 de Anima, tractat. de potentiis Animae vegetativae, quaestione ii. Et alii plures qui ab his Auctoribus citantur; et idem tenent aliqui Thomistae, quos suppresso nomine citat Magister Bannez i p. quaestione lxxviii, articulo ii, dubio ii, conclusione u. Non caret probabilitate ista sententia, quoties enim non est evidens requiri distinctionem potentiarum ad diversas operationes, magis inclinare debemus in partem quae non distinguit, eo quod natura semper studet compendio. Est etiam conveniens ratio, quia ad virtutem augmentativam non requiritur, nisi quod virtus nutritiva sit ita fortis quod possit plus convertere de alimento quam deperdat de humido proprio, ut docet S. Thomas i part. quaestione cxix, articul. i ad 4. Ad hoc autem non requiritur nova virtus, sed eadem fortior, et perfectior. Utraque etiam potentia respicit eundem effectum, et specificè, scilicet substantiam vivam, sive absolute, sive ut majorem, et augmentatam, et utraque vitali modo. Cur ergo non provenient ab eadem potentia tanquam duae operationes subordinatae vel ad eundem ignem ordinatae, sicut etiam calefactio, et illuminatio ab eadem virtute solis proveniunt, quia sunt actiones inter se subordinatae. Quare Aristoteles n de generatione animalium, cap. iv, docet quod eadem materia est ex qua augetur, et ex qua constituitur primum; et facultas quoque augens eadem quae in principio est, sed major; non ergo est necesse ponere duas facultates.

Nihilominus opposita sententia probabilior est, et inter Thomistas magis recepta, ut tradit Magister

Bannez citato loco, conclusione tertia, et eam tenet Cajetanus i p. quaestione lxxviii, artic. ii, in fine commentarii, alique plures Thomistae quos citant, et sequuntur Garmelitani hic disput. vm, quaestione m, et sine dubio inclinat in illam D. Thomas, tum quia circa quaestionem lxxviii, dicit esse tres potentias, augmentativam, nutritivam et generativam; tum quia unicuique assignat distinctam operationem et objectum, quae sunt principia distinctionis potentiarum, nutritivae enim assignat conservationem, et reparationem substantiae; augmentativae acquisitionem quantitatis debitae; generativae productionem alterius viventis. Tum denique, quia in fine corporis ponit, quod una potentia deservit alteri, ergo non est eadem potentia, sed distincta, quia eadem non servit sibi ipsi, licet actus unius potentiae possit servire et subordinari alteri actui ejusdem; sed D. Thomas non dicit quod unus actus subordinatur alteri; sed quod una potentia servit alteri, ergo sicut quando dicitur quod unus actus deservit alteri, colligitur distinctio ipsorum actuum, ita quando dicitur quod una potentia deservit alteri, debet colligi distinctio potentiarum.

Et ex hoc sumitur fundamentum istius sententiae, quia invenitur sufficiens distinctio in istis objectis, et in modo operandi ad distribuendum istas potentias, alio enim modo, et circa distinctum terminum operatur nutritiva, quam generativa, cum una operetur propagando, et producendo simile distinctum a se, alia vero reparando partes ejusdem viventis, scilicet nutritiva. Augmentativa autem respicit terminum genere distinctum, scilicet quantitatem non prout consequitur naturaliter ad primam productionem substantiae, sed prout ac-

quiritur per veram mutationem, et motum procedendo de contrario in contrarium, ut ostendimus queest. xlt Physicor. et queest. vm de generat. ergo non minus petit motum, seu operationem, et potentiam distinctam quam alteratio et motus localis, quae sunt ad diversa praedicamenta. Ex alia autem parte istae potentiae propter suam materialitatem et imperfectionem non possunt ita elevari ut eminenter in se uniant tam diversos actus et objecta in aliqua ratione superiori, cum etiam Anima sensitiva quae perfectior est quam vegetativa, non possit in una potentia unire eminenter omnes actus, et objecta sensuum exteriorum vel interiorum, ergo probabilius est distinguere debere istas potentias.

Unde non valet dicere, quod solum datur una potentia respiciens plures actus inadaequatos, qui omnes versantur circa unum objectum totale et adaequatum, scilicet alimentum, in quo diversas illas operationes operetur unica et eadem potentia. Nam contra hoc est, quia si illa ratio aliquid probaret, etiam concluderet sensus internos, et externos esse unam potentiam, licet habeat inadaequatos actus, sicut etiam omnibus sensibus servit una Anima, eo quod sicut Animae vegetativae sufficit ad unitatem potentiae quod versetur circa alimentum, licet diverso modo secundum diversos actus inadaequatos, ita poterit dici, quod Animae sensitivae sufficit una potentia, quae versatur circa sensibile, diversi autem modi immutandi sensus, dicentur esse diversi actus inadaequati ejusdem potentiae, et praesertim cum hic etiam invenitur subordinatio unius ad aliud, sicut sensus externi serviunt internis, et in internis sensus communis deservit phantasiae.

Unde potius ista subordinatio

unius ad aliud est principium colligendi distinctas potentias per se loquendo, et ab extrinseco, quia subordinatio limitationem dicit, et distinctionem postulat, idem enim sibi ipsi non subordinatur. Sed tamen possunt aliquando plures actus inter se coordinati pertinere ad eandem potentiam, et virtutem, quando invenitur aliqua ratio superior, et universalior, sub qua uniantur rationes illae, quae in inferioribus, et limitato modo consideratae distinctionem postulabant, sicut, verbi gratia, intellectus, quia respicit res sub quadam universali ratione, scilicet sub abstractione ab omni conditione materiali, quidquid in materialibus distinguitur, ubi unitur. Et similiter sol qui respicit omne alterabile, et corruptibile sub ratione quadam universali, quae omne corruptibile comprehendit, scilicet quatenus dependet, et continuatur cum primo alterante quod est incorruptibile, ideo respicit omnia illa sub unica ratione. Et quando ratio alicujus virtutis universalizatur, tanto magis unita est, et ad diversos actus inadaequatos, et objecta se extendit, e contra vero quanto magis particularizatur, tanto magis distinguuntur potentiae, et adaequantur actibus, et objectis diversis. Non est autem aliqua ratio cur in Anima vegetativa ponamus rationem, et modum operandi tam universalem, quod sub unica ratione plures illos actus inadaequatos comprehendat; tum quia est infimi gradus in genere Animae; tum quia non supponit alias potentias magis inferiores, respectu quarum sit superior et illas uniat. Quare si semel in potentiis non habentibus universalitatem et superiorem modum procedendi, ponimus unitatem potentialium, ratione subordinationis ad eundem finem, fere omnes potentias sensitivas et artes inferiores dicemus esse unam virtutem, qui subor-

git finem et ea quae ordinantur, ad illum eadem virtute licet inaequatis actibus quando vel medium et terminus sunt ejusdem rationis, et specificationis, vel modo universaliori respicitur formalitas aliqua superior sub qua omnia illa materialiter contineantur.

Quod autem aliqui disputant, an distinguantur specie calor vitalis, elementalis, et coelestis. Difficultas est parvi momenti, neque enim calor dicitur vitalis, aut coelestis ratione alicujus intrinseci, quo in esse talis constituatur, sed ex ordine ad causam illam extrinsecam, a qua derivatur et attremperatur, et modificatur, scilicet ad ipsum vivens et ad ipsum coelum, ut bene notat Cajetanus prima parte, question. cxviii, articul. i, circa solutionem ad 3, sicut etiam calor arte distributus et dispositus, ut in concoctione cibi non est specie distinctus a naturali. Et hoc ideo, quia omnes isti calores retinent eundem effectum essentialem et primarium, scilicet calefacere, aut reddere calidum, reliqui omnes effectus sunt consecuti, secundum quod a diverso agente sic attemperante, aut modificante resultant.

Solvuntur argumenta.

Ad fundamenta supra posita patet ex dictis, debere distinguere istas potentias, qui non sunt ita universales et sub ratione altiori procedentes, ut possint ista objecta et actus inaequatos sub una ratione superiori universali unire. Nec augmentativa solum differt a nutritiva, quia fortior est, cum auget, quam cum solum nutrit et non auget. Non enim est fortior intra eandem lineam, verbi gratia, in generanda carne mol-

Uori, aut duriori seu aliis modis inter lineam carnis, ad hoc enim non requiritur alia potentia distincta, sed eadem perfectior facta. Requiritur autem alia et perfectior potentia si producit perfectiorem effectum in linea distincta, scilicet quatenus est acquisitiva majoris quantitatis et debitae perfectionis, et roboris; hoc autem requirit distinctam potentiam, quia licet versentur circa alimentum, diverso tamen modo et ratione, nec respiciendo formaliter eundem effectum, licet respiciat corpus vivum, quia in eodem corpore vivo diversi effectus inveniuntur, et diversae operationes petentes distinctas potentias, sicut diversam operationem et formalitatem postulat effectus faciendi aliquid majus, aut robustius, quam reparare solum partes deperditas, sicut fit in nutritione. Nec est idem de calefactione, et illuminatione, quia haec uniuntur in ratione aliqua superiori, scilicet in luce coelesti, quae ad utrumque habet eminentiam, in igne enim a diversis qualitatibus provenit illuminatio et calefactio, scilicet, a calore et luce. Cum autem dicitur, quod cessante augmentatione, cessabit potentia illa augmentativa, tanquam superflua, respondetur quod non est superflua per se, et ab extrinseco, sed per accidens et ratione status, sicut etiam generativa potentia non tollitur in sensibus, nec deest in pueris, licet actum exercere non possit. Et in resurrectione, omnia ista membra et potentiae dabuntur propter integritatem hominis, non propter exercitium actus. Similiter ergo propter eandem integritatem manet augmentativa, etiam quando non exercet actum suum. Ad Aristotelem denique respondemus, quod dicit eandem esse facultatem augentem nunc et quae erat dinantur inter se ad unum finem. Tunc autem eadem potentia attin-

a principio, sed non dicit, quod illa qti[®] est a principio et post, sit eadem cum nutritiva. Et cum dicit esse eandem nutritivam et generativam, intelligitur quod sit eadem genere non specie.

Sed adhuc objicies: Nam ad producendam quantitatem non requiritur alia virtus, quam ad producendam substantiam materialem, ad quam immediate sequitur quantitas, ad producendam autem maiorem quantitatem sufficit addere novas partes substanti[®], ita ut non plus deperdatur de substantia, quam acquiritur, siquidem quantitas non produciatur seorsum a substantia, et ita augmentativa non habet distinctum actum a nutritiva, scilicet conversionem alimenti in rem aliam quoad plures partes, ergo neque diversum terminum ad quem distinctum ab ipsa nutritiva, nisi penes plures, vel pauciores partes, quod non variat formaliter et specificiter illum terminum, sed accidentaliter. Confirmatur, quia virtus produciens quantitatem non est alia quantitas, cum quantitas non sit activa, et productiva, ergo erit virtus directe productiva substanti[®], et ex consequenti quantitatis. Patet consequentia, quia si non est virtus productiva substanti[®] neque ipsa virtus est quantitas, ergo erit qualitas, qu[®] posterior est quantitate et supponit illam, ergo non datur virtus per se primo productiva quantitatis, et exemplo patet in igne qui augetur et combustilibus eadem virtute, qua generatur.

Respondetur quod ad producendam quantitatem, sive totalem, sive partialem absolute, et ut passio qu[®]dam est substanti[®], non requiritur actio distincta a productione substanti[®], sicut ad producendas alias proprias passiones sufficit ipsa substanti[®] productio, ut attingit secundario passiones. Ad producendam

autem quantitatem sub tali statu et modo, sicut requiritur ad augmentationem, scilicet quantitas ut major et ut crescens, sic non est propria passio, sed accidens, cum non habeat necessariam connexionem cum substantia vivente, ut de se manifestum est, et ideo non mirum, quod distinctam actionem et motum terminare possit. Addo quod quantitas non est propria passio viventis, sed corporis sub gradu corporeitatis. Unde quantitas etiam ut major, et crescens non est absolute termini augmentationis, sed ut constituens debitum statum viventis, et in perfecto robore, et ad hoc non sufficit virtus nutritiva communiter, ne quomodocunque attingens quantitatem, sed virtus roborativa ipsius viventis, et constitutiva ejus in majoritate, et incremento vitali, quod sine quantitate non fit. Sed tamen ut fiat, non sufficit virtus attingens substantiam, ex consequenti quantitatem etiam partialem, sed sic attingens quantitatem, ut majus robur, et incrementum vitale faciat; quod non semper facit nutritiva, ut patet cum animal nutritur et non crescit, nec roboratur, sed infirmatur, et tamen acquirit partes, de quo plura diximus, qu[®]stion. vii de Generat.

Ad confirmationem respondetur, quod virtus sic augmentativa quantitatis secundum statum perfectionem viventis et roborativum ejus, non est virtus solius substanti[®] productiva, nec est quantitas qu[®] activa non est, sed qualitas, qu[®] quidem supponit quantitatem non augmentatam in subjecto, producit vero quantitatem ut augmentatam, et sic tale augmentum quantitatis non supponit, sed est posterior illo, nec tamen est quantitas, sed qualitas, quia bene potest qualitas esse virtus ad producendum quantitatem, sicut ad producendum substantiam, qu[®]

tamen ex genere suo est prior qualitate, sed quia qualitas operatur in virtute substantiae, cui inhaeret, sic potest aliam cui non inhaeret, attingere, et similiter quantitatem. In igne vero et aliis inanimatis est disparatio, quia illa non habent augeri per se, et ab intrinseco, nec proprie nutriri, sed solum generare aliud ex materia sibi propinqua, quod cum sibi continuatur, seu coniungitur, dicitur aggenerari et augeri, augmento extrinsecus appposito, et consequenter per accidens faciente maius, quatenus generat ignem de novo, et ille continuatur praecedenti, non quia intendit perfectiorem statum et robur, quod cum maiori quantitate detur illi.

Denique objicies ad probandum : Quod potentia nutritiva, vel augmentativa non sit distincta a calore, seu primis qualitatibus temperatis, quia si datur talis potentia, vel agit in alimentum aliquid praeter calorem, vel nihil. Si nihil, superfluit: dicere autem, quod illa potentia dirigit calorem, explicari non potest quid sit illa directio, et quomodo erga calorem fiat. Si aliquid agit praeter calorem, restat explicare quid sit, nam aliam potentiam non producit, ut de se patet; si autem aliquam primam qualitatem, ad illius productionem alia prima qualitas sufficit, imo ad producendam substantiam, sufficit ipsa qualitas prima, vel plurimum qualitatum temperamentum in virtute substantiae, istae enim sunt dispositiones, quae virtute substantiae producunt substantiam, ergo alia potentia superfluit. Confirmatur, quia in diversis partibus animalis, vis nutritiva diversos effectus producit, verbi gratia, nervum, ossa, carnem, sanguinem, etc. et hoc non ratione diversarum potentiarum, alias multiplicarem tot potentias nutritivas, quot partes heterogeneas, -ergo ratione diversi temperamenti.

et dispositionis primarum qualitatum et sic istae sufficiunt ad producendum, per eamdem enim qualitatem, vel qualitates, quibus pars aliqua disponitur, per easdem alimentum immutatur ad suscipiendam formam talis partis.

Respondetur potentiam illam requiri ut distinctum a calore, quia effectus, qui producitur, non potest fieri modo vitali, nisi per potentiam vitalem, calor autem vitalis potentia non est ex sua natura, cum inveniatur in rebus inanimatis, licet deservire possit instrumentaliter potentiis vitalibus, ut S. Thomas dicit prima parte, quaest. cxviii, articul. i ad 3, sic ergo dicimus, quod illa potentia aliquid facit praeter calorem, tum quoad modum, quia vitali modo operatur effectum, quod calor non potest etiam immediate conjunctus Anirae, quia non est potentia vitalis; tum quoad substantiam, quia formatio illa membrorum et organizatio, quae fit totaliter a generativa, et in partibus advenientibus a nutritiva, non est effectus solum caloris, aut aliarum qualitatum, quia non est solum reddere calidum, aut temperatum, sed talis substantiae et organizationis partem producere quod requirit altiore virtutem, sicut calor ignis sine virtute artis superadditae, non potest disponere cibos, neque facere lebetem ex ferro, nec enim ut calor delineat et componit artificium illius vasis. Et hoc vocamus dirigere et uti calore ut instrumento, non directione cognoscitiva, sed impressiva virtutis vitalis, aut artificiosae ad effectum ultra speciem calidi, et aliarum primarum qualitatum.

Ad confirmationem dicitur, virtutem nutritivam esse unam, quae ob sui eminentiam habet in diversis partibus heterogeneis diversos effectus et formationes facere: et sicut generativa in corpore extraneo,

scilicet ex fœtu format diversa membra, nec pro quolibet membro diversa potentia generativa ponitur, ita nutritiva in proprio corpore ipsius viventis, pro diversis partibus diversas formationes, et effectus, et temperamenta facit, non ratione diversarum dispositionum tantum, sed ratione virtutis eminentis juxta diversas dispositiones, illas diversas partes vitaliter producentis. Et licet per illas qualitates disponatur alimentum seu materia, illae tamen nihil producunt in virtute propria, sed virtute potentiae nutritivæ vitalis, a qua moventur ut diximus.

ARTICULUS III.

An generativa distinguatur ab aliis potentiis vegetativis, et quæ potentiae ei deserviant ?

Quod generativa non distinguatur a nutritiva, sentiunt Auctores multi, qui ut in præcedenti articulo retulimus non distinguunt augmentativam et nutritivam, ut videri potest apud Gonimbricenses l. ii de Anima, c. iv, quaestio unica ; Rubio n; de Anima, tract. de potentiis Animæ vegetativæ, q. ii, et inclinatur Suarez lib. ii de Anima, c. x, licet tandem resolvat, quod virtus formativa in generatione est longe distincta a virtute alente. Et facere videtur Aristoteles in hoc secundo de Anima, text. xui, ubi inquit: « Quoniam eadem est vis nutriendi, et generandi, primum de alimento determinare necesse est, » et in libro secundo de gener. animalium, c. iv, dicit: « Quod si facultas augens vegetalis Animæ est, eadem quæ generet quoque est. # Fundamentum vero fere consumitur in probando, quod actus generativæ et nutritivæ sunt ejusdem rationis formalis, et solum materialiter differunt, nam in primis ex parte modi operan-

di, utraque actio est vitalis, et ex parte materiae, utraque utitur alimento, non quidem alimento extrinseco, sed intrinseco, quale est sanguis vel humor, et ex parte termini ad quem, utraque versatur circa substantiam vivam, generativa quidem totalem de novo generando, nutritiva vero partialem. Est autem ejusdem rationis formalis respicere totum et partem in substantia, sicut ipsa substantia totalis et partialis ejusdem rationis sunt. Et confirmatur, quia in igne, verbi gratia, eadem est virtus generandi novum ignem, et aggenerandi partem, ergo etiam in viventibus. Patet consequentia, quia viventia eminentiorem virtutem habent quam inanimata, ergo si ista possunt in unica virtute unire generativam et aggenerativam, a fortiori viventia, aggenerativa autem in viventibus nutritiva est. Confirmatur secundo, quia etiam nutritiva habet virtutem organizandi, sicut generativa, ergo ejusdem rationis sunt. Antecedens constat, quia per nutritivam restaurantur partes animalis, quæ organizatione, et formatione constant, et similiter si fiat vulnus, vel abscindatur pars, restauratur a nutritiva, et continuantur partes, quod non fit sine formatione aliqua venarum, arteriarum, nervorum, etc. quæ omnia organizationem important. Quod si loquamur de ipsa virtute, qua semen decoquitur, et fit ex sanguine, multo magis id videtur pertinere ad nutritivam partem, quia semen fit ex decoctione sanguinis, qui est ultimum et residuum alimenti, illa autem actio decoctiva est virtutis nutritivæ, sicut etiam decoquitur lac per virtutem nutritivam; et non caret probabilitate, quod vasa seminalia ipso semine nutriuntur tanquam alimento, unaquæque enim pars eo humore videtur enutrirî, quem elaborat, aliaa

haberet duas actiones, alteram elaborandi semen, alteram nutriendi ex sanguine, ergo tunc pertinebit ad nutritivam partem, seminis elaboratio.

In hac difficultate, unum videtur certum, et a nemine posse negari, scilicet virtutem illam semini inclusam, quae in illis spiritibus valde subtilibus residet, distinctam esse saltem numero ab ea nutritiva, quae est in vivente a quo deciditur, et similiter a nutritiva quae est in vivente, quod generatur. Constat hoc, quia semen decisum est corpus separatum a generante et effectus ejus, similiter corpus generatum est distinctum a semine, et ab eo causatum, et diversa forma informatum, ergo potentia seu virtus quae est in semine, ab utroque distinguitur, nec enim transit de subjecto in subiectum. Difficultas est in duobus. Primum, circa ipsam virtutem seminis, an sit non solum numero, sed etiam specie distincta a nutritiva, an vero in re nutritiva, licet ab actu quem exercet generandi, denominetur generativa. Secundum, an illa virtus quae elaborat, et decoquit ipsum semen, sit ipsamet nutritiva virtus, an vero alia potentia, quae talem vim generativam imprimat semini.

Dico ergo primo : Virtus illa quae est in semine deciso non solum individualiter, sed etiam specificè differt a nutritiva. Sumitur ex D. Thoma, i p. q. lxxviii, art. ii, ubi distinguit istas tres potentias partis vegetativae, nutritivam, augmentativam, et generativam. Specialiter autem de illa seminali virtute probatur, quia per nutritivam solum fit aliquid simile ei, quod deperditur in eodem subjecto, ut si nutritur caro fit per nutritivam pars carnis, et si nutriuntur ossa, vel nervi fiunt per nutritivam partes ossium, et nervorum, et nihil amplius. At vero se-

men non convertit materiam, circa quam operatur in semen, sed in membra, et partes corporis, et organizando illud quoad omnes partes suas : ergo illa virtus seminis alia est a virtute nutritivae, quia haec magis limitata est, semen vero organizat totum corpus, et sic est virtus nobilior, quam nutritiva, et ad generativam ordinatur nutritiva, et augmentativa, ut dicit D. Thomas citato loco primae partis. Nec potest haec virtus constitui, solum in aliquo calore quantumcunque coelesti, aut vitali, quia omnis calor, neque est potentia vitalis, neque habet alium effectum per se nisi calefacere, virtus autem seminalis plures alios effectus facit tanquam virtus viventis. Denique, semen decisum non vivit formaliter, quia non habet organa, neque est animal in actu, sed virtus emissa ab animali, sicut cum sanguis, vel alius humor funditur, siquidem facta separatione non amplius informatur ab Anima illius, a quo deciditur, alia vero Anima non generatur de novo in semine per solam decisionem, neque enim divisio est sufficiens dispositio ad generandum de novo Animam in substantia ita rudi, et non organizata. Quare semen formaliter in se non nutritur, quia non assumit alimentum, neque etiam nutrit foetum, siquidem efformat ipsum, et organizat, ut introducatur Anima, et antequam Anima sit introducta, foetus non est capax ut nutriatur, quia nondum est vivens, postquam autem Anima est introducta, a propria virtute nutritur foetus, non per virtutem seminis; ergo virtus seminis non est virtus nutritiva, neque sui, neque alterius, sed distinctum obiectum habet a nutritiva, scilicet producere aliud a se distinctum, non se ipsum alere, et nutrire.

Dico secundo : Potentia, quae in ipso vivente est ad generandum, et

cujus participatio est illa virtus relicta in semine deciso, etiam est virtus distincta a nutritiva, et non est sola Anima substantia et respicit ut principalem terminum, et effectum ipsum genitum, seu filium, et habet ipsi semini imprimere virtutem formativam foetus, et spiritus vivaciores, et subtiliores. Probabile est etiam esse ejusdem speciei virtutem generativam in animali masculo, et in femina, licet habeat diversos actus accidentaliter distinctos intra eandem speciem, sicut est praeparatio seminis, et resolutio illius, attractio, et retentio, et ministratio materiae convenientis ad locum generationis.

Prima pars conclusionis probatur, quia ad minus ejusdem rationis est, vel eminentioris, virtus principalis quae in agente residet, et quae est decisa, et participata ab ipso, quia eundem finem, et objectum utraque respicit, et eundem terminum seu effectum operatur, sicut in igne calor emissus, et calor ipsius ignis ejusdem rationis sunt, quia eundem effectum et terminum respiciunt. Si ergo virtus, quae est in semine deciso distinguitur a nutritiva, respicitque objectum formale, et terminum distinctum, scilicet efficere propagationem producendo vivens distinctum a se, non conservationem proprii corporis, quod facit nutritiva, ergo similiter virtus generativa, quae est in ipso vivente, et a qua derivatur illa, quae est in semine, non potest esse ejusdem rationis cum nutritiva, respicit enim similiter distinctum objectum formale, scilicet propagationem, et assimilationem rei distinctae, non conservationem sui. Ad haec sufficienter colligitur distinctio istarum potentiarum ex distinctione organorum, in quibus resident istae potentiae, sicut ex hac ratione colligimus distinguere potentias sensitivas, quia

habent distincta organa, in quibus resident, sicut visus est in oculo, tactus in toto corpore, etc. Constat autem potentiam generativam residere in peculiari organo, seu parte/qua deficiente, simpliciter animal est impotens ad generandum, nutritiva vero quoad aliquem actum, scilicet decoctionem alimenti habet distinctum organum a generativa, scilicet ventriculum, quoad alium vero actum, id est, conversionem ultimam alimenti in partes solidas est diffusa per totum corpus, ergo istae potentiae differunt inter se.

Nec potest dici, quod est eadem potentia quae in diversis partibus corporis habet diversos actus, juxta diversas earum dispositiones propter eminentiam talis potentiae, sicut enim eadem virtus nutritiva in ossibus generat osso, et in carne carnem, sic non repugnat, quod eadem potentia in vasis seminalibus sit generativa, et in aliis partibus corporis. Sed contra est, quia si hoc aliquid valeret, non esset aliqua ratio, quare non diceremus, quod omnes virtutes sensitivae essent una, et eadem potentia, quae in organo visus exerceret visionem, et in auditu auditionem, etc. propter eminentiam talis potentiae, si enim parti vegetativae, quae imperfectior est, potest attribui una potentia, quae omnes illos actus in diversis organis exerceat, cur parti sensitivae, quae longe perfectior est non attribuetur eadem eminentia, et unitas potentiae cum diversitate actuum in diversis organis? Sed veritas est non dari talem eminentiam in istis potentiis, quae adeo materiales, et corporeae sunt, sicut jam supra ostendimus. Et sufficit, quod unica Anima omnia organa, et partes animalis informet, non autem quod unica potentia omnes illos actus exerceat, potentia enim se habet ut virtus et instrumentum operandi,

quod juxta diversos actus, seu operandi modos distinguere debet. Diversitas autem illa potentiae nutritivae in generando carnem, vel ossa, vel nervos, etc. materialis solum diversitas est, formaliter enim respicit eundem modum operandi, scilicet per conversionem alimenti restaurare deperditum in quibuscunque partibus animalis. At vero generativa etiam in isto modo operandi disconvenit cum nutritiva, quia non respicit restaurationem, et conservationem ejusdem viventis, sed propagationem illius in suo simili. Multo minus urget quod aliqui dicunt, potentiam generativam esse in omnibus partibus corporis diffusam, quia licet non omnes partes corporis possint generare, ex omnibus tamen elaboratur, et participatur semen, eo quod est virtus formativa omnium membrorum in foetu, et ita ex omnibus membris generantis debet participari illa virtus. Sed contra est, nam praeterquam quod medici cum Galeno in libro de semine, communiter docent, non fieri semen ex omnibus partibus animalis, contrariatur manifestae experientiae, nam homo carens manibus, aut pedibus, aut oculis, etiam a nativitate generat foetum integrum, et non carentem illis partibus, ergo semen non attrahitur ab omnibus partibus animalis de facto, quas tamen de facto generat.

Secunda pars conclusionis probatur, quia habet eosdem actus virtus generativa in femina et in masculo quantum ad speciem et substantiam termini, ad quem tendunt, scilicet ad generandum foetum, licet accidentaliter aliqui actus differant. Nam licet in femina sit virtus activa ad ministrandum materiam sive sanguinis, sive seminis imperfecti, et ad congregandum illam in locum generationis, et probabile etiam est,

quod ad ipsam formationem foetus habet activitatem semen femineum, certum tamen est se habere ut quid imperfectum et potentiale, et consequenter ut passivum ad hoc, ut perficiatur spirituoso semine virili, et ideo licet conjunctum semini virili et commixtum, habeat actionem ejusdem speciei in ordine ad productionem foetus, et in hoc fundetur, quod sit virtus ejusdem speciei, tamen certum est, quod antecederet ad istam actionem, in quam influit ut conjunctum semini virili, debet habere aliquos actus, qui non conveniunt virtuti generativae masculi, sicut est attractio et retentio semini virilis, congregatio materiae, et alia similia, quae illi conveniunt in quantum virtus feminea est, id est, imperfecta et passiva, perfectibilis autem ab activitate et vivacitate seminis virilis; sed tamen istae actiones minus principales sunt, et solum deservientes principali actioni, quae est formatio foetus, et introductio Animae. Et ideo quia in illa conveniunt specificiter virtus generativa feminea et mascula, quia respiciunt eundem terminum activo modo, licet una magis imperfecte et dependenter ab alia, ut a perfectiori, et in hoc, quod est perfici ab alia passive se habeat, ideo probabile est utraque virtutem esse ejusdem speciei. Illud autem est certum, quod ad resolvendum semen, non requiritur alia virtus distincta ab ipsa potentia generativa animalis, ut aliqui ponunt. Et ratio est, quia virtus generativa ex sua propria ratione est communicativa sui, quia non potest attingere suum terminum, nisi communicando talem virtutem per decisionem et resolutionem seminis, ex quo tanquam ex principio conjuncto debet formari foetus, ergo ad eandem virtutem et potentiam, ad quam pertinet producere et formare foetum, quas est virtus generativa,

pertinet etiam resolvere et emittere semen, per quod talis formatio et productio vitaliter fit.

Ad fundamenta oppositae sententiae ex auctoritate respondetur, illum locum Aristotelis explicari a D. Thoma ii de Anima, lect. ix, text. xlii, quod est eadem virtus nutriendi et generandi generice, et non specificè, quia scilicet vegetativa et generativa ab eadem communi potentia Animae continentur, id est, ab eodem gradu procedunt, non tamen sunt una, et eadem potentia proxima, sed ut ibi dicit D. Thomas nutritiva est quaedam specialis potentia a generativa.

Ad primum fundamentum ex ratione respondetur, quod licet nutritiva, et generativa versentur circa alimentum, seu utantur illo, longe tamen diversa ratione, una enim respicit substantiam viventis, ut propagandam in suo simili, altera ut restaurandam ab eo quod, deperditur. Unde habent distincta organa in animali et distinctam mutationem postulant in suis actionibus. Quare si potentie sensitivae, quae nobiliores sunt propter diversum modum immutationis ab objecto et diversitatem organorum diversae potentiae sunt, cur non etiam nutritiva et generativa? Et sic non respiciunt totum et partem secundum idem, sed generativa respicit totum distinctum et propagandum, nutritiva autem respicit partem, sed non illius totius, quod generatur, sed ipsius viventis, quod restauratur. Et ad exemplum de igne et aliis inanimatis, respondetur ea non nutriri, ut ostendimus in i de Gener, quaest. vii, per se enim ignis non restaurat partes deperditas, sed solum ex materia sibi appositae generat alium ignem. Quod si propinquus sibi sit, facit continuationem cum illo, et sic ratione continuationis dicitur aggenerare: sed hoc per accidens est, ratione scilicet conti-

nuationis, et propinquitatis ignis geniti, et generantis, per se enim solum ignis habet potentiam generativam ex materia sibi extrinsecus apposita.

Ad secundum respondetur, quod in nutritiva est vis formativa membrorum restaurando id quod amittitur respectu ejusdem viventis, non vero ad propagandum sibi simile sicut in generativa. Unde nutritiva per se respicit partes materiales, et fluentes, quas restaurat sub eadem organizatione, quae fuerunt. At vero generativa per se respicit partes formales, id est, ipsam organizationem, et differentiam partium, quae sunt in re genita, unde nutritiva non valet per se producere partem integram heterogeneam, v. g. pedem, vel oculum, si abscindatur, sed solum sub eadem parte fluentem materiam reparat, generativa autem omnes partes, et omnia organa de novo format in re, quam producit.

Ad ultimum respondetur, quod in semine elaborando possumus considerare actiones duplicis generis, aliae quasi praecedentes et disponentes, aliae quasi consummantes, et ipsam vim seminalem imprimentes illi materiae, ex qua fit semen. De primis non est inconveniens, quod pertineant ad nutritivam, siquidem semen fit ex residuo alimenti, et sic supponit alimentum a nutritiva decoctum et dispositum, ut ministratur semini, ideoque dixit D. Thomas i part. quaest. lxxviii, art. ii, quod generativae deserviunt nutritiva, et augmentativa, sicque videmus foveri et accendi generativam ministrato fomite, et materia a nutritiva, ideoque maximum remedium reprimendi luxuriam est abstinencia alimenti. Gaeterum ipsa impressio virtutis seminalis non a nutritiva, sed a generativa descendit, ideoque semen decisum non agit in virtute nutritivae, sed generativae, nec as-

similat generatum viventi, ut nutrienti se, sed ut generanti. Quod vero vasa seminalia nutriantur ipso semine, ut aliqui existimant, vel communi sanguine ut alii, et quod sanguis decoquatur ad purum, ut fiat semen, totum hoc pertinet ad nutritivam, sed habet se antecederet et dispositive ad praeparandum semen, non autem pertinet ad ipsam impressionem virtutis seminalis, qua constituitur ultimate in ratione seminis, hoc enim fit a potentia generativa.

QILESTIO IV.

DE ANIMA SENSITIVA, ET POTENTIIS EJUS
IN COMMUNI.

Quoniam Anima sensitiva est illa, quae per cognitionem sensibilem potest operari, non possumus ejus naturam investigare, nisi per operationem sensitivam, et potentias quibus operatur. Unde perfecta cognitio Animae sensitivae explicatis sensibus, seu potentiis sensitivis tam in communi, quam in particulari, earumque objectis accipienda est, et sic primo tractabimus de potentiis sensitivis in communi, deinde agemus de illis in particulari, tum de exterioribus, tum de interioribus.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum sensus sint potentiae passivae, vel activae?

Certum est, omnem potentiam apprehensivam versari circa aliquod objectum, siquidem experientia constat, nos res aliquas cognoscere, et id quod cognoscimus, objectum est potentiaB. Certum est etiam, potentias istas operationem aliquam,

seu actum secundum habere, cum aliquando experiamur nos cognoscere in actu secundo, et in vigilia esse, aliquando ab actu cessare, vel simpliciter ab omni actu cessando, sicut in somno, vel a cogitatione peculiari alicujus objecti.

Difficultas est, quomodo objectum comparetur ad potentiam cognoscitivam, antequam eliciat actum, an videlicet potentia perfici debeat ab objecto secundum aliquam intrinsicam mutationem, et ita passive comparetur ad ipsum objectum, an vero objectum mere extrinsece se habeat, et potentia solum sit activa in ordine ad suam operationem eliciendam. Et secundo, est difficultas, quomodo operatio ista eliciatur, an sola potentia, an a solo objecto, potentia, mere passive recipiente, an ab utroque.

Circa primum existimarunt aliqui non requiri conjunctionem objecti cum potentia cognoscitiva antecedenter ad operationem, nec habere rationem principii concurrentis cum potentia, sed solum extrinseci termini, circa quod potentia operatur. Quod sentiunt omnes qui negant dari species intentionales, contra quos agemus infra q. vi, art. ii. Alii attribuunt sensibus rationem agendi et patiendi, ita tamen quod sint distinctae potentiae sensus agens, et sensus patiens, et in quantum agens format species, in quantum patiens recipit, quod attribuitur Ianduno, et Apollinari. Alii simpliciter fatentur potentiam sensitivam esse passivam, respectu objecti, perficique ab eo mediante specie, ut possit in actum secundum, et operationem suam procedere, quae est sententia communior, quae ideo admittit species intentionales, ut ab illis determinetur, et actuetur potentia ex parte objecti ad eliciendum actum, qui juxta diversitatem objecti variatur.

Dico ergo primo : Objectum con-
jungi debet potentiae cognoscitivae,
et concurrere cum illa in ordine ad
eliciendam suam operationem et
actum secundum. Conclusio haec
constat illo communi axiomatico apud
Philosophos recepto ex objecto, et
potentia, paritur notitia, de quo vi-
deri potest D. Thomas in de Veri-
tate, art. vi et in p. quaest. lxxix, art.
ii et aliis locis infra citandis et ex D.
Augustino aliisque Patribus com-
muniter in ore Theologorum versa-
tur. Et quidem fundamentum illius
latius constabit ex tradendis infra
quaest. vi, art. ii. Ubi ostendemus
dari species intentionales, quae loco
objecti concurrant cum potentia ad
cognitionem. In praesenti sufficit
illam deducere ex ipsa natura co-
gnitionis, quia cognitio versatur
circa objecta trahendo illa ad se, et
per aliquam unionem, vel assimi-
lationem ad ipsa, non enim respicit
objecta agendo in illa realiter, neque
enim cognitio nostra immutat rea-
liter objecta, ut patet, cum aliquem
videmus, qui ex eo praecise, quod
sit visus, non manet realiter muta-
tus; nec etiam respicit illa per in-
clinationem et pondus tendendo ad
ea, hoc enim pertinet ad volunta-
tem, ergo respicit illa per assimi-
lationem et conjunctionem aliquam
intra potentiam cum objecto; non
potest autem aliqua potentia facere
et operari conjunctionem et assimi-
lationem cum aliquo, nisi ipso con-
currente tanquam extremo conjunc-
tionis et, assimilationis, nec enim
conjunctio et assimilatio fit sine
concursu extremorum. Sed latius de
hoc agemus infra quaest. vi, articulo
secundo.

Dico secundo : Potentia sensitiva
passive se habet respectu specierum,
quibus vice objectorum actuatur,
tam in esse entitativo, quam in esse
intentionali, sed per se, et principa-
liter in esse intentionali. Non omnes

conveniunt in hac conclusione, sed
aliqui dixerunt objectum concurrere
ad cognitionem terminative tantum
non vero motive, ut Henrice quod-
lib. iv, quaest. vn. Alii quod con-
currit objectum ad cognitionem ex
aequo cum potentia, et quasi illi as-
sistens, non per se illam informans,
nisi quatenus species accidentia
sunt, quae entitative inhaerere de-
bent, sicut reliqua accidentia. Quae
est sententia Scoti, in i, distinet, ni,
quaest. vii et sequitur P. Suarez lib. ii
de attributis negativis, cap. xn, num.
vi et x, imo distinctionem illam de
specie in esse intentionali, et in
esse entitativo rejicit in libro tertio de
Anima, cap. n, n. xxvi, quamvis
putetur desumpta ex Aristotele in
libro de mem. et reminisc. cap. i, et
ex D. Thoma in contra Gent. c. iji,
ut postea ponderabitur, et latius in-
fra q. vi, art. ii.

Nihilominus sententia D. Thomae
affirmat potentiam cognoscitivam
per se, et in genere cognoscitivo
pati ab objecto, et ab ipso actuari
et perfici, et non solum per accidens
et in genere entitativo, quatenus
species est accidens inhaerens, de
quo videri potest in p. q. lxxix, art.
u et Gajetanus ibi, et in part. q. xiv,
art. i, M. Bannez ad eandem q.
lxxix, dub. i, et communiter alii
Thomistae, et doctores, qui infra q.
vi, art. m afferuntur. Itaque qui ratio-
nem potentiae passive, seu materia-
lis uno tantummodo considerant,
scilicet eo modo, quo materia reci-
pit formas vel subjectum acciden-
tia, qui est modus recipiendi entita-
tive, et secundum constitutionem
alicujus tertii, difficile intelligunt,
quod potentia cognoscitiva per se
et in genere cognoscibili se habet
passive erga objectum, sed solum
per accidens, quatenus species est
accidens inhaerens, et passive per
inhaerentiam debet recipi in poten-
tia, sicut etiam recipitur in aere,

quando ab objecto transmittitur ad oculum. Remoto autem accidente, seu modo recipiendi per inhsorem-tiam, non inveniunt, quomodo ob-jectum possit informare, nisi per assistentiam, et concursum simulta-neum.

At vero D. Thomas profundius scrutatus naturam cognoscitivam, distinguit duplicem rationem passi-vae receptionis, est enim passiva immaterialis, et passiva materialis. Materialis est, ad recipiendum ali-quid constituendo aliquod esse cum illo, et sic recipitur aliquid tanquam pertinens ad se, et communicans in esse cum ipso recipiente, non autem recipitur aliquid tanquam pertinens ad alterum extra se, et non commu-nicans secum in esse, quaecunque enim forma, sive propria, sive ab extrinseco proveniens, informando subjectum, ita redditur propria is-tius, quod non alterius, in quo re-cipitur. Et sic recipere formas est commune cognoscenti, et non co-gnoscenti. Passiva immaterialis, quae non solum recipit formas pro-prias et ad se pertinentes, sed etiam potest recipere formam alterius, seu fieri alia a se. Et ideo notanter S. Thomas i part. quaest. xiv, art. i, ponit differentiam inter cognoscen-tia, et non cognoscentia: « Quod non cognoscentia nihil habent nisi formam suam, cognoscentia autem possunt habere etiam formam rei alterius. » Ubi adverto non dixisse D. Thomam quod cognoscentia pos-sunt habere formam alteram, sed formam rei alterius, nam formam alteram potest habere quaecunque res, quae recipit in se perfectionem aliquam, vel formam ab extrins 'o proveniente, nam illa forma est altera, id est, distincta a se, et ab extrinseco proveniens, sed non est alterius, quia hoc ipso, quod in se recipitur fit sua, ita quod non perti-net ad alterum, sed ad se, neque

enim inhaeret, aut subjectatur in altero, et licet subjectaretur, tamen prout est in se informat, ut propria ejus et ut sua. Cognoscentia autem in hoc elevatur super non cognos-centia, quia id quod est alterius, ut alterius, seu prout manet distinc-tum in altero, possunt in se recipe-re; ita quod non solum sunt id quod in se sunt, sed etiam possunt fieri alia a se, sicut quando video colo-rem, non fit oculus coloratus in se, sed color, qui est in alio realiter, po-nitur intentionaliter, et visive in oculo. Et ad hoc requiritur imma-terialitas in ipsa potentia sic reci-piente, ut probat D. Thomas in ea-dem quaest. xiv, art. i, et quaest. u de Verit. artic. ii, quia non potest unum fieri alterum, seu trahere ad se formam alterius, ut alterius, in ipso esse materiali, et entitativo, in quo existit, sic enim posset fieri al-terum, et trahere illud a se, nisi per aliquam immutationem aut conver-sionem unius in alterum, et si ita fieret, adhuc non diceretur fieri al-terum a se manente altero, sed transmutare illud in se, et fieri pro-prium. Receptio ergo ista debet fieri immateriali modo, quia non potest fieri secundum conditionem mate-riae, cujus proprium est coarctare, et restringere formam, et reddere illam incommunicabilem ulteriori subjecto, et componere cum altero secundum transmutationem in esse, et sic ut aliquid fiat alterum a se, et recipiat illud, non ut communicans in esse cum illo, sed ut alterum a se, oportet quod careat illa con-ditione restrictiva materialitatis, et habeat conditionem ampli-tudinis quae vocatur immateria-litas. Quod totum videri po-est in D. Thoma explicante hanc rationem cognoscibilitatis ex imma-terialitate prima parte, quaest. xiv, art. i, et q. ii de Verit. art. n, ut etiam expendemus infra q. vi, a. ii.

Ex hoc ergo manifeste colligitur, potentiam cognoscitivam formaliter in linea cognoscitivae esse passivam, et actuabilem ab objecto, nec sufficere, quod illi assistat ad simul concurrendum cum ipsa. Ratio est, quia potentia cognoscitiva ad habendum actum cognitionis dependet ab objecto, siquidem actus quando egreditur a potentia, egreditur ut specificatus, et determinatus circa tale objectum, sed non procedit partialiter ab objecto, et partialiter a potentia, sed unico partu, et egressione procedit, quia egreditur ut actus vitalis, et egressione vitali, et per illam egressione participat quidquid in se habet, tam quoad vitalitatem ex parte Animae, quam specificationem ex parte objecti, ergo cum partus iste, et egressio immediate fiat a potentia Animae, necesse est, quod talis potentia prius in se perficiatur, et actuetur ab objecto, ut actus ipse per talem egressione participet id quod ab objecto habet, quia non habet nisi unam tantum egressione, quae necessario est a potentia, quia vitalis est, ergo quidquid ab objecto habet, prius supponitur esse in ipsa potentia, ut ex illa oriatur, sicut si filius habet unicam nativitatem a matre, impossibile est, quod egrediatur a patre, et per ejus influxum, nisi matre prius suscipiente virtutem et influxum a patre, et ideo potentia, et objectum in ordine ad cognitionem producendam comparantur sicut pater et mater, quia potentia foecundatur ab objecto, sicut mater a patre.

Quod si recurratur ad primam opinionem dicendo, quod objectum nullo modo influit cum potentia, sed solum terminative se habet respectu actus, qui a sola virtute potentiae elicitur, contra est, quia objectum non potest se habere terminative tanquam terminus immutatus per actum cognitionis, cum constet ob-

jectum non immutari realiter per hoc praecise, quod sit cognitum, cum cognitio sit actus immanens, et ita in quantum cognitio, non transit ad objectum immutando ipsum realiter, ergo objectum solum est terminus extrinsece attactus, ergo debet supponere intra ipsam potentiam, aliquod principium determinans et actuans ipsam ad hoc, ut possit elicere actum talis determinatae specificationis, quae desumitur ex tali objecto, et per quod trahat illud ad se, et uniat secundum aliquam assimilationem, et cum fiat haec unio, et assimilatio intra potentiam, ubi objectum non est immaterialiter, et entitative secundum modum, quod est in se, oportet quod sit secundum esse immateriale, seu intentionale, sive secundum similitudinem suam, et sic debet prius esse in ipsa potentia illamque foecundare ut potentia possit vitaliter exire in actum, ergo objectum non se habet pure terminative et extrinsece, sed motive et intra potentiam, et foecundans illam.

Ex quibus colligitur, quod potentiam ut cognoscitivam, et in linea cognoscibili objectum informat, et unitur ei alio modo unionis quam inhaerentiae, quod et si neget Suarez ubi supra, sumitur tamen ex D. Thoma iii contra Gent. cap. Li, ubi inquit: « Quod Deus non potest esse forma alterius rei secundum esse naturale, sed secundum esse intelligibile, quia species unita alicui intellectui non constituit aliquam naturam, sed perficit ad intelligendum. » Et idem videri potest in iv, dist. xlix, quaest. ii, art. i, in fine, et viii de Verit. art. i. Itaque aliquae formae uniuntur pure ad perficiendum aliud, aliae vero ad constituendum aliquod tertium, et consequenter ad communicandum in esse, et haec vocatur unio entitativa et realis, non quia alia intelli-

bilis, realis non sit, id est, a parte rei, sed quia non ordinatur ad constituendam aliquam tertiam naturam per modum partis, ista enim compositio Dei repugnat, quia Deus non potest se habere per modum partis, et ordinari ad componendum aliquod totum, sic enim esset imperfectius, et minus ipso toto quia omne totum est majus sua parte, et omnis pars ita componit totum, quod perficitur in se, et non solum perficit. Unio autem intelligibilis, et intentionalis, qua objectum in esse objecti actuatur potentiam, est pure ad perficiendum ipsam potentiam, non autem ut objectum perficiatur, et ideo est distincta unio a prima et non repugnat Deo, quia esse formam et informare, seu conjungi alicui pure perficiendo ipsum, et non ut pars seu forma, quae perficiatur in se, non repugnat summae perfectioni Divinae. Sed de his uberius dicemus infra q. vi.

Circa secundam difficultatem hujus articuli aliqui existimant sensum, ita esse potentiam passivam, quod non solum actuatur ab objecto ad eliciendam sensationem, sed quod etiam ipsa sensatio, seu cognitio passive convenit sensui, ita quod sensatio pure consistat in ipsa informatione speciei, non quatenus entitas inhaerens est, sed quatenus repraesentativa, et intentionaliter, seu vice objecti actuatur, et informat sensum. Quod solet tribui vEgidio, Nipho, Veneto, et aliis, imo et Cajetano ii de Anima, capit. v. Sed revera Cajetanus oppositam tenet, ut videri potest i part. quest. lxxix, art. ii, licet in illo loco de Anima subobscurè loquatur. Alii existimant, sensationem esse quidem veram actionem, et non purum pati, sed elici solum virtute speciei, et non concursu activo potentiae, sicut aqua calida non calefacit active ratione aquae, sed solum virtute caloris

ris : sola tamen potentia recipit sensationem passive, Quod tribuitur Alberto Magno in n p. Summae de homine, tract. de sensibus Animae. Alii dicunt e contra quod sola potentia active elicit sensationem, specie ipsa non concurrente, sed repraesentante objecta.

Gaeterum sententia S. Thomae et vera et communis est; quod licet sensus, et potentia cognoscitiva sit passiva in recipiendo species, sive entitative et inhaesive, sive intentionaliter, et repraesentative, potentia tamen actuata, et foecundata specie vice objecti, active elicit actum cognitionis, unica et indivisibili elicientia, et partu dependente a potentia foecundata, non autem partialiter concurrente specie, et partialiter potentia. Sumitur ex Philosopho iii de Anim. text. viii, et ex D. Thoma ibi lect. vii et vm, et quodlib. viii, art. iii ubi inquit: « Quod sensus formati per species habent propriam operationem quae est iudicium de propriis objectis, » et ubicunque agit de intellectu possibili ostendendo contra Averroistas, quod non datur unus intellectus in omnibus, sed in quolibet distinctus, id probat, quia operatio intellectus debet attribui cuilibet intelligenti, ut in quaestione de Anima, artic. m, et de spiritualibus creaturis, art. ix, et opusc. xvi, contra Averroistas; et ubicunque distinguit actionem immanentem a transeunte, actionem immanentem dicit esse cognitionem, vel volitionem, ergo sentit non consistere in pura passione.

Nec obstat, quod prima parte, quaest. xxxiv, art. i ad 3, inquit D. Thomas : « Quod intelligere importat solum habitudinem intelligentis ad rem intellectam, in qua nulla ratio originis importatur, sed solum informatio quaedam in intellectu nostro, prout intellectus noster sit in actu per similitudinem rei

intellect® : » si autem cognitio, et intelligere consisteret in operatione, importaret rationem originis, quia operatio origo quaedam, et derivatio eat ab agente. Unde in Deo inveniatur formalissime cognitio sine operatione procedente ab intellectu quantum ad essentialia, alias distingueretur ab eo, ergo intelligere, et cognoscere ex sua propria ratione non importat operationem, sed informationem passivam potentiae. Specialiter etiam loquens de sensu dicit: « Ejus operationem perfici per mutationem a sensibili, » i p. q. xxvii, art. v, et q. lxxxv, art. ii ad 3, ergo consistit in pati. Hoc inquam non obstat, quia D. Thomas loquitur de informatione vitali, quae sine operatione non potest dari. Objectum enim dupliciter informat potentiam, uno modo ut principium cognitionis media specie impressa, alio modo ut terminus cognitionis in specie expressa, seu verbo intellectus. Et quando objectum terminat in tali specie expressa, etiam habet habitudinem informantis, quatenus per cognitionem terminatam ad ipsum objectum in esse cognito, et per modum termini fit unum cum ipsa potentia perfecte, et in actu ultimo. Et in hac unione formaliter importatur habitudo informationis in esse cognito, praesuppositive tamen requirit operationem, qu® est ipsa cognitio elicit a cognoscente, alias non informaret vitaliter, et in esse cognito ipsum objectum in specie expressa: praesupponit etiam operationem non solum ut cognoscentem, sed etiam ut producentem ipsam speciem expressam, seu verbum, sed hoc habet illa operatio in quantum dictio, non ut praecise cognitio est. Unde has operationes non negat D. Thomas. In Deo autem non est operatio accidentalis, quae actus ipsam potentiam, sed est operatio actus puri, quae non distinguitur ab

operante, sed est ipsa ejus substantia, et ita operatio non procedit in Deo, sed notionaliter procedit una Persona ex alia. Quod vero attinet ad sensus, dicuntur perfici in immutatione a sensibili, non quia solum passive immutentur, et non active agant, sed quia non agunt formando sibi verbum, aut idolum sicut imaginativa, sed tantum ex motione objecti operando, ut quaestione lxxxv citata prim® partis significat, dicemus infra qu®st. vi et viii.

Et ex hoc sumitur fundamentum conclusionis posit®, quia potentia actuata specie vere et proprie operatur et agit, siquidem habet actum vitalem, tunc enim cognoscens actu vivit, quando actu cognoscit, quia sicut vivens vita vegetativa quando actu nutritur, vel generat, actu vivit in illo gradu vitae, ita quando actu cognoscit, actu vivit vita cognoscitiva, cum ergo talis actus vitalis sit, oportet quod procedat active a potentia, et non mere passive in illa sit, siquidem proprium est viventis semovere, et in tantum est in actu secundo vitali, in quantum est in actu secundo se movendi, et consequenter non patiendi, pati enim est moveri, movere autem est agere.

Quod autem operatio ista procedat a potentia actuata objecto, ita quod etiam ab objecto dependeat, ut a principio ostendemus infra quaest. vi, art. ii, et similiter in quo genere causa concurrat species, an effective, an formaliter. Sufficit nunc attendere verba D. Thom® prima parte, qu®st. lvi, artic. i, ubi inquit: « In actione qu® manet in agente, oportet ad hoc, ut procedat actio, quod objectum uniatur agenti, sicut oportet quod sensibile uniatur sensui, ad hoc ut sentiat actu, et ita se habet objectum unitum potenti® ad hujusmodi actionem, sicut forma, qu® est principium actionis in aliis

agentibus, sicut enim calor est principium formale calefactionis in igne, ita species rei visae est principium formale visionis in oculo. » Et idem docet q. viii de Verit. artio, vi. Nec obstat, quod actus sit perfectior specie utpote vitalis, et sic non videtur posse ab illa dependere. Dicitur enim, quod hoc non infert quod non possit ab illa pendere, sed non ab illa solum, sed ab illa ut componente, et determinante potentiam vitalem, ut actus vitalis determinatus exeat, sicque in specificando et determinando actus non est perfectior specie. Quod vero non partialiter concurrat potentia, et species, sed unica, et indivisibili actione, ut bene advertit Gajetanus i part. quæst. lxxix, art. ii, inde constat, quia quidquid in cognitione relucet pro indiviso correspondet potentiae, et objecto, neque enim potentia influxum aliquem habere potest nisi determinatum, et specificatum per objecta, neque objectum concursum aliquem habere potest nisi vitalem. Quare unicus, et indivisibilis concursus est, scilicet vitalis determinatus, et specificatus, et quod specificationis est, habet ab objecto, quod vitalitatis a potentia non tamen potest operari unum sine altero, ita quod imaginemur influxum, vitalem, et non specificatum, vel e contra, sed sicut in aliis agentibus idem est pro indiviso influxus ipsius agentis, et virtutis ejus determinatae, et influxus in speciem rei et in substantiam, et individuationem, ita et in potentia cognoscitiva unus, et indivisibilis est concursus virtutis ut vitalis, et ut determinatae ad specificationem talis actus per speciem objecti. Unde patet, non posse speciem esse totam rationem agendi, sicut in aqua calida calor, eo quod operatio cognitionis non potest totaliter provenire a forma extrinseca, sed virtute vitali

Animae, cum sit actus vitalis, ergo non potest se habere sicut calefactio aquae calidae, in qua operatio totaliter procedit a calore ut ab unica radice activitatis. Nec potest instari in lumine gloriae, quae est tota ratio operandi visionem Dei, et tamen non est aliquid vitale, ergo similiter posset dici, quod species est tota virtus operationis cognoscitiva, licet non sit aliquid vitale. Sed contra est, quia lumen gloriae est tota virtus proxima, et proportionata respectu visionis, quia cum tota visio sit supernaturalis non potest habere pro immediata, et proxima virtute proportionante aliquid naturale. Supponit tamen tanquam virtutem activam radicalem ipsam potentiam Animae, a qua est tota vitalitas radicaliter, ut proportionata autem, et elevata, respectu actus eliciendi, tota est a lumine. Gaeterum species solum habet vice objecti fecundare, et determinare potentiam, non virtutem illi dare activam, neque radicalem, neque proximam, Unde si respectu speciei, et actus ab ea procedentis mere passive se haberet potentia, et non active, consequenter neque vitalitatem haberet operatio.

Solvuntur argumenta.

Primo arguitur: Quia activum, et passivum sunt rationes distinguentes potentias, ut patet in intellectu agenti, et possibili, qui hac sola ratione distinguuntur a D. Thoma i p. quæst. lxxix, art. m, et qu. de Anim. art. m et iv, et aliis multis locis, ergo similiter dicendum est non posse potentiam cognoscitivam esse simul passivam, et activam, passivam ad recipiendas species, et activam ad formandam cognitionem* sed vel id pertinere ad diversas potentias, vel solum esse potentiam

passivam aut solum activam. Confirmatur, quia alias potenti^o vegetativae ex suo genere essent perfectiores sensitivis, siquidem ex suo genere sunt solum activae, sensitivae vero prius passivae, quam operativae, activum autem ex suo genere est perfectius passivo, ergo quidquid sub tali genere continetur perfectius est, quam id quod sub alio genere imperfectiori. Constat autem sensitivas potentias perfectiores esse vegetativis, quia nobilioris Anima[?] sunt.

Confirmatur secundo, quia ratio, quare sensus dicuntur potenti^o passiv^{ff} est, quia alias possent se ipsas sentire, si non indigerent externo sensibili movente, respectu cuius passive se habent: h^oc autem ratio instatur in ipso intellectu, tactus enim sentit proprium calorem, ut cum sentit ardorem febris, et intellectus intelligit se ipsum, ergo ex hoc non debet negari, quod sint potenti^o activ^{ff}. E contra etiam ex eo, quod ignis non possit se comburere, sed alia, non tollitur, quod sit activus, ergo nec ex eo quod sensus non possit se, sed alia sentire, non tollitur, quod sit potentia activa.

Respondetur activum, et passivum non semper distinguere potentias, sed intelligi cum duabus conditionibus. Prima, quod activum, et passivum sumatur respectu ejusdem, nam respectu diversorum non repugnat, quod aliquid sit simul passivum, et activum; potest enim pati ab objecto, et agere, seu operari respectu cognitionis, pati a causa superiori, et agere effectum. Secunda conditio est, quod activum, et passivum subordinate se habeant, unum respectu alterius, vel saltem omnino disparate, sic enim distinguere debet passivum ab activo, cui subordinatur, et a quo movetur, et similiter ab illo, quod ad se nullo modo pertinet. C^oterum passive, et

active se habere cum aliqua coordinatione, et habitudine ad aliquem finem, ut quod aliquid patiat^r ad hoc, ut agat talis passivitas, et activitas non distinguunt potentias, sed identificantur, dummodo illa potentia dicatur passiva respectu alicujus moventis a se distincti, et activa in ordine ad operationem, et hoc modo potenti^o cognoscitiv^o sunt passiv^o respectu objecti moventis, et activ^{ff} respectu operationis, quam eliciunt.

Ad primam confirmationem respondetur, potentias sensitivas etiam poni sub genere activo, et non solum sub passivo, quia patiuntur ut agant non ut nihil agant, unde non condistinguuntur contra genus activorum, ideoque ejus nobilitatem participare possunt, idque multo perfectius, quam potenti^o vegetativ^{ff}, quia ad perfectiorem operationem ordinantur. Addo, non omne passivum etiam ex genere esse ignobilius quocunque activo, sed solum comparative respectu activi, a quo movetur, et cui subordinatur; potenti^o autem sensitiv^o non subordinantur vegetativis.

Ad secundam confirmationem respondetur, Philosophum non ideo solum dicere, quod sensus est potentia passiva, quia alias sentiret se ipsum, sed docet debere pati ab exterioribus sensibilibus, eo quod non habet sensibilia omnia intra se, ut Empedocles, et alii dicebant, qui ponebant Animam componi ex omnibus sensibilibus, et aliquid habere de omnibus intra se, ex hoc enim sequeretur, quod sine sensibilibus externis et sine mutatione facta ab ipsis, sensus sentiret se ipsum, et in se omnia sensibilia. Et tactus non sentit calorem sibi inh^{ff}erentem, sicut patet in eo qui habet febrem ethicam, qui jam non sentit eam, sed solum calorem juxta se positum, de quo amplius dicemus infra. In-

tellectus autem est reflexivus supra se, et ideo potest pati in se ipso, non tamen secundum idem, sed ab alio actu praecedente directo, quod sensui non potest convenire propter suam materialitatem. Ignis autem est activus in aliud extra se actione transeunte, sensus vero actione immanenti, ideoque si non pateretur a sensibilibus externis, sentiret se ipsum.

Secundo arguitur : Si sensus sunt potenti⁸B passivae, eo modo dicentur passivi^B sicut intellectus, qui patitur recipiendo species a phantasmatibus, quae se habent ut objecta ejus, ergo sicut intellectui possibili correspondet intellectus agens, ita sensibus correspondebit sensus agens; omni enim passivo correspondet activum proportionatum, et sui generis, atque ita sicut intellectus patitur ab activo spirituali, quia a materiali non potest, ita dabitur sensus agens, ut intentionaliter modo moveat sensum, quia illa patitur modo intentionaliter. Confirmatur, quia si sensus respectu operationis simpliciter est activus, et operatio est finis principalis illius, cur non dicatur simpliciter sensus esse potentia activa, sed dicitur consistere in pari a Philosophia in hoc secundo libro, text. li. Confirmatur secundo, quia eadem ratione probaretur, quod voluntas est potentia passiva, quod tamen nullus dicet, siquidem voluntas est primum movens quoad efficaciam, et executionem, et sic non potest esse potentia passiva. Sequela probatur, quia ideo sensus dicitur potentia passiva, quia movetur ab extrinseco objecto, ut a principio specificativo, et non est in actu per se ipsum, sed per objecta, sed etiam voluntas movetur ab ipso objecto ut a principio specificativo, ergo est in potentia ad ipsum, et sic erit potentia passiva.

Respondetur sensum dici poten-

tiam passivam sicut intellectus non respectu cognitionis, sed respectu formationis suae, ut ponatur in actu primo ad cognoscendum, eo quod utraque potentia debet actuari ab objecto mediante specie, non tamen requiritur quod detur sensus agens, sicut requiritur intellectus agens ; tum quia objecta sensibilia per se ipsa, et ut sunt extra Animam, sunt sufficienter sensibilia in actu ad emittendas species, et movendum sensum, eo quod licet intentionaliter moveant, movent tamen sensibilter et corporee et hoc non excedit vim ipsius sensibilis corporei, quod est extra sensum, ut patet in objecto visus, quod est caeteris perfectius, quod ita fit visibile in actu per lucem, quod non indiget alia luce, vel qualitate superaddita, ut intentionaliter moveat, et producat species, et terminet visum. Videmus etiam, quod remoto objecto externo cessant species, et ita dependent ab ipsis objectis in conservari, sicut lux a sole : ergo et in fieri, et non tanquam e causa materiali, quia objectum non recipit species, sed emittit, ergo tanquam a causa efficienti, vel extrinseca specificante, ergo non indigent sensu agente, ad emittendas species, et movendum sensum. Tum etiam, quia si daretur sensus agens, deberet existere in ipso animali, et non est assignabilis pars, vel organum in quo sit, neque etiam si daretur, posset agere actione transeunte, et corporea in res tam varias, et distantes, sicut, verbi gratia, cum videmus coelum, quomodo posset noster sensus agens ex ipso coblo educere species non per se ipsum cum non sitei conjunctus, non per virtutem a se emissam, quomodo enim ex tam modico corpore et virtute, potest emitti virtus usque ad coelum, et inde reducere ad nos species, cum vix sufficiat totum corpus solis ad omittendam lucem

ad nos, et reflectendum ad se. Sed de his latius dicemus infra.

Ad primam confirmationem respondetur, quod sensus dicitur potius potentia passiva, quam activa, quando fit comparatio ipsius cum suo objecto, a quo movetur, quando vero comparatur cum sua operatione dicitur activa. Est autem potior comparatio potenti[®] cum objecto : tum quia ab illo perficitur, et determinatur quoad specificationem operandi ; tum quia per hoc magis distinguitur a potentiis vegetativis, quae non movetur ab objectis, sed praecise agunt circa illa ; tum quia Aristoteles in hoc praecipue impugnabat veteres Philosophos, qui existimabant sensum non actuari ab objectis externis, sed ipsam Animam in se esse compositam ex omnibus sensibilibus, unde oportuit monstrare, quod objecta sunt extra Animam, et ab ipsis movetur sensus ; tum denique, quia activitas sensus solum est in genere intentionali, quod necessario praesupponit objectum uniri ipsi potentiae, et esse intra illum, et hoc est pati, loquendo de passione largo modo, et ita per talem passionem melius explicatur activitas potentiae intentionalis.

Nec obstat, quod etiam sensus potest agere activitate physica, ut cum alterat rem sibi conjunctam calore, vel frigore, aut etiam inficit aerem, vel speculum, sicut oculus menstruatae, vel fascinantis. Respondetur enim ista omnia non convenire sensui, ut formaliter est cognoscitivus, sed ratione temperamentis, quod materialiter se habet ex parte organi, in quo includuntur qualitates alterativae, quae si sint vehementes, possunt aerem alterare, et inficere, et etiam usque ad speculum se diffundere.

Ad secundam confirmationem negatur sequela : ad probationem res-

pondetur quod potentia cognoscitiva non dicitur passiva, quia quomodo-
cunque movetur, aut specificatur ab objecto, sed quia movetur trahendo res ad se per unionem, et assimilationem ad objectum ; sic enim pati debet ab ipso objecto, quia debet conjungi illi, voluntas autem inclinatur, et tendit ad res. Unde non patitur ab illis, sed tendit ad eas, et sic praesupponit illas jam esse unitas in cognitione, et Animam pati ab ipsis praesuppositive in cognitione intellectus, non formaliter in ipsa inclinatione voluntatis.

ARTICULUS II.

Virum sensibile recte dividatur in commune, proprium, et per accidens?

Difficultas haec ad duo reducitur. Primo, ut constituamus differentiam inter ista sensibilia. Secundo, ut explicemus, quod sint sensibilia communia, quot propria.

Circa primum dico primo : Recte dividitur sensibile externum in sensibile proprium, commune, et per accidens. Dico sensibile externum, quia sensibile commune non dicitur illud, quod a sensu interiori percipitur, proprium vero, quod ab externo, ut aliqui voluerunt apud D. Thomam n de Anima, * lect. xm, et refert M. Bannez i part. qu. lxxviii, art. i, dub. rv, notab. m. Quod sanctus doctor rejicit, quia objectum sensus communis est illud ipsum, quod est proprium cujuslibet sensus externi, licet altiori ratione cognitum ab ipso, neque enim imaginandum est, quod sensus communis percipit sensibilia communia tantum, non vero propria, omnia enim quae percipiuntur sensu exteriori, sensus communis attingit, et comparat inter se. Quare sensibile commune etiam desumitur per ordinem

ad sensus externos, et dicitur commune, quia a pluribus sensibus externis attingi potest, sicut magnitudo a tactu, et a visu: proprium vero, quod ab unico tantum sensu attingitur.

Igitur hanc divisionem sensibilis externi in commune, et proprium, et per accidens tradit Aristoteles ii de Anima, text. lxxiii, D. Thomas ibi lect. xm, et i part. quaest. lxxviii, art. m ad 2, et quaest. xvii, art. n. Et sumitur ratio divisionis, quia omne quod comparatur ad sensum tanquam objectum, vel comparatur per se, vel per accidens, si per accidens, quia videlicet accidit ipsi objecto, est sensibile per accidens. Si per se, vel est adaequatum illi sensui, et directe movens ipsum, vel non adaequatur illi, sed pluribus est commune, est tamen per se requisitum, ut sensibile moveatur tanquam circumstantia aliqua illius, v. g. quod sit extensum, figuratum, etc. Et primum est sensibile proprium, secundum est sensibile commune.

Dico secundo: Sensibile commune, et proprium in uno conveniunt, et in rebus differunt. Conveniunt in hoc, quod utrumque comparatur per se, et non per accidens ad sensum. Differunt primo, quia sensibile commune pertinet ad plures sensus, proprium ad unum tantum. Secundo, quia sensibile proprium pertinet directe, et per se primo ad specificationem sensationis, sensibile commune pertinet ut modus ipsius sensibilis proprii, per se tamen requiritur ejus modificatio ad sensationem. Tertio, quod circa sensibile commune contingit deceptio sensus, non tamen circa sensibile proprium. Sumitur haec conclusio ex D. Thoma ii de Anima, lect. xm, et i part. quaest. xvn, art. n, et aliis locis statim citandis. Ratione primae partis est, quia sensibile commune

ita pertinet ad plures sensus quod tamen conducit ut res aliqua sentiri, aut fieri per illam modificetur, ut tali modo sentiatur, sicut, v. g. sine quantitate seu magnitudine non potest res aliqua sensibili, et corporeo modo videri. Similiter motus, et quies, et alia similia ita modificant ipsum objectum sensibile, ut variare possint cognitionem, seu iudicium de ipso, et saltem ita afficiunt objectum sensibile, quod sine aliquo ex istis accidentibus sentiri non possit, quia per sensus externos attingitur res in singulari, et prout exercet singularitatem, singulare autem sensibile per se dependet ab istis conditionibus, seu accidentibus, sine quibus singularitas non exercetur, ergo ita conducunt per se ad ipsam rationem sensibilis, sicut conducit singularitas.

Secunda vero pars conclusionis, quantum ad primam differentiam constat, dicitur enim sensibile commune, ut contraponitur proprio, ergo non potest esse solum unius sensus, quia sic esset proprium illius, sed debet esse plurium. Non tamen requiritur, quod ad omnes sensus externos pertineat, sed sufficit quod ad aliquos, sicut patet de figura et extensione, quae non percipiuntur auditu, et odoratu, bene tamen visu et tactu. Tertia differentia infra examinabitur, ostendendo quomodo sensus possit decipi circa sensibilia. Secunda vero differentia additur a D. Thoma lect. xm citata, ubi inquit: « Quod quaedam sunt, quae faciunt differentiam in transmutatione sensuum, non quantum ad speciem agentis, sed quantum ad modum actionis. Qualitates enim sensibiles movent sensum corporaliter, et situ aliter: unde aliter movent secundum quod sunt in majori vel minori corpore, et secundum quod sunt in diverso situ, sibi Hcet vel propinquo, vel remoto. » Ergo

secundum D. Thomam sensibilia communia non pertinent per se ad specificationem sensus, sed ad modificationem, quia sic debet esse modificatum objectum proprium cuiusque sensus, ut sensibilibus movere possit in exercitio et hoc pendet a circumstantiis, quibus afficitur, et sine quibus in exercitio non movet, ergo sensibilia communia per se pertinent ad sensus, non per se itate specificativa, sed specificationis modificativa. Et ratio est, quia quod est per se primo specificativum, est etiam distinctivum, ab eodem enim principio aliquid constituitur in specie, et distinguitur ab alio, sed sensibilia communia non distinguunt unum sensum ab alio, quia communia sunt, ergo non possunt per se primo esse specificativa. Et tamen ex alia parte conducunt per se et necessario ad hoc, ut propria et specificativa objecta in exercitio moveant sensus, sicut dictum est, quia praebent aliquas conditiones, vel modificationes, sine quibus non potest corporaliter, et sensibili modo ista transmutatio exerceri, quia sine quantitate, figura, motu vel quiete non inveniuntur corporales-et sensibiles transmutationes, ergo sensibile commune per se requiritur, non tanquam specificativum sensus, sed tanquam modificativum, et per se requisitum ad immutationem sensus a suo sensibili in exercitio.

Dico tertio: Sensibile commune non immutat sensum per speciem distinctam a specie sensibilis proprii, sed in eadem specie repraesentatur sensibile commune, tanquam conditio et modificatio sensibilis proprii, sensibile autem per accidens repraesentatur in eadem specie, tanquam subjectum sustentativum utriusque, scilicet sensibilis proprii et communis. Haec conclusio communis est inter Auctores,

ut videri potest apud M. Bannez i p. quaest. lxxviii, articul. ni, dub. ix, et Suarez tractat, de Anima, lib. iii, cap. vm, num. v, et apud Carmelitanos disput. ix, q. ii, licet non desint Thomistae, qui oppositum sentiant, ut refert M. Bannez, idque etiam attribuitur Scoto in iv, distinctet. xii, quaest. m. Nihilominus nostra conclusio clare deducitur ex D. Thoma locis citatis ex n de Anima, ubi dicit: « Quod sensibilia communia faciunt transmutationem sensuum non quantum ad speciem agentis, sed quantum ad modum actionis. » et i p. quaest. lxxviii, art. m ad 2, inquit: « Quod sensibilia communia non movent sensum primo, et per se, sed ratione sensibilis qualitatis, ut superficies ratione coloris. » Ex quo sumitur fundamentum conclusionis, quia impossibile est moveri aliquam potentiam ab aliquo, nisi ratione proprii specificativi talis potentiae, siquidem impossibile est, quod specificatum transeat limites, et adaequationem sui specificativi, sed proprium, et formale specificativum cuiusque sensus est sensibile proprium illius, non autem sensibile commune, siquidem formale specificativum alicujus potentiae debet illam a reliquis distinguere, ergo debet pertinere ad proprium sensibile, ut objectum illius, quia si distinguit illam a reliquis, oportet quod sit proprium illius, ita quod non alterius, ergo ut sensibile commune moveat specificative aliquem sensum, oportet quod non moveat ratione sui, sed ratione sensibilis proprii et induendo rationem formalem illius; ergo distincta a sensibili proprio non possunt emittere speciem ad sensum, quia species emissa est quae immutat, et movet potentiam, potentia autem non potest moveri, nisi sub ratione sui specificativi proprii, si autem essent duae

species distinctae, altera sensibili proprii, altera communis, illa quae esset communis, non repraesentaret sensibile proprium, et consequenter non repraesentaret rationem formalem talis sensus. Itaque sicut modificatio, [seu modus non potest poni seorsum a re cuius est modus ita sensibile commune, quod modificat proprium, non potest seorsum a sensibili proprio, cuius est modus repraesentari, praesertim cum ex istis modificationibus dependeat singularitas sensibilis proprii, et ideo si sensibile proprium repraesentatur in aliqua specie, ut singulare, jam ibi involvuntur sensibilia communia, a quorum modificatione singularitas illa pendet.

Dico quarto : Sensibilia communia sunt accidentia pertinentia ad quantitatem, et numerantur quinque principalia, scilicet figura, motus, quies, numerus, et magnitudo. Ad haec reducuntur alia minus principalia, ut tempus, quod pertinet ad motum, vel quietem, est enim realiter duratio, seu numerus motus, et similiter situs et locus, qui reducuntur ad magnitudinem, et figuram, situs enim est figura exterior, locus est magnitudo ambiens. Igitur conclusio posita est Aristotelis hoc secundo libro, tex. lxiiv, ubi illa quinque sensibilia communia numerat, et S. Thomas ibi lect. xm et i part. quae question. lxxviii, articul. m ad 2, ubi omnia sensibilia communia docet reduci ad quantitatem et numerat illa quinque. Et quod ista quinque sint sensibilia communia constat, quia pluribus sensibus cognoscuntur, nam magnitudo oculis, et tactu percipitur, et similiter figura, numerus autem non solum per istos duos sensus, sed etiam per auditum, et alios potest percipi, motum etiam et quietem visu, et tactu, et auditu cognoscimus. Quod vero non sint plura probatur, quia ista reducuntur

omnia, quae possunt cognosci pluribus sensibus, ex omnibus enim praedicamentis, substantia, et relatio per se pertinet ad intellectum, substantia quidem, quia per se non potest movere sensum, nisi per aliquod accidens externum, quo redatur sensibilis remoto vero accidente, sola substantia non est cognoscibilis, nisi ut quidditas, quod est proprium objectum intellectus. Relatio autem quia indiget collatione, et ordinatione, ut cognoscatur, quae est propria intellectus. Reliqua omnia praedicamenta in his involvuntur, nam motus, et quies pertinent ad actionem et passionem cum aliqua extensione factam, inde enim extenditur motus; numerus et magnitudo ad quantitatem, ad quam etiam reducitur locus, et tempus, quatenus secundum aliquam extensionem dicuntur; figura pertinet ad qualitatem, sed quantitatis terminationem importat, ad quam etiam pertinent sensibilia propria et ad figuram reducuntur situs, et habitus, quae aliquam externam figurationem ac dispositionem situationis important. Quare non est aliquod sensibile commune, quod ad ista non reducatur, eo quod omnia ista praedicamenta aliquid quantitatis vel ordinem ad illa important.

Dico ultimo : Sensibile per accidens est substantia, cui tanquam objecto inhaerent sensibilia propria, et communia; et distinguitur sensibile per accidens a sensibili per se, quia sensibile per accidens non pertinet, ad objectum sensus, nisi in quantum est subjectum objecti sensus, unde subjective trahitur ad rationem objectum sensus, et sic vere et proprie attingitur a sensu, non ut ratio formalis immutans sensum, sed ut subjectum cui per accidens incst talis ratio. Haec conclusio sumitur ex D. Thoma in hoc secundo libro de Anima, lect. xm, ubi docet

ex Philosopho : « Quod secundum accidens sensibile dicitur, ut si dicamus, quod Socrates est sensibile per accidens, quia accidit ei esse album, hoc enim sentitur per accidens, quod accidit ei, quod sentitur per se, unde nihil patitur sensus ab hoc in quantum huiusmodi. » Addit infra S. Thomas alias duas conditiones sensibilis per accidens. Prima, quod accadat ei quod per se est sensibile. Secunda, quod sit apprehensum a sentiente per aliam potentiam, ita quod non omnino lateat ipsum, apprehendaturque, vel per imaginativam, vel per intellectum. Quod vero sensus externus etiam aliquam notitiam habeat, ipsius sensibilis per accidens, licet ab eo non immutetur per se, sed mediante sensibili proprii manifeste dicit S. Thomas in part. quaestione xvn, art. n, attingit enim sensus externus totum illud quod ei obicitur, v. g. corpus coloratum. Et ita colligendo ex his rationem sensibilis per accidens, dicemus, quod sensibile per accidens generaliter potest dici omne illud, quod accidit sensibili per se, ita quod nec quoad substantiam, nec quoad modificationem per se respiciatur ab illo sensu. Et hac generali ratione non solum substantia dicitur sensibile per accidens, sed etiam quodcunque sensibile proprium unius sensus comparatum ad alium sensum, erit ei sensibile per accidens, sicut album dulce per accidens attingitur a visu in quantum dulce, sed hoc non facit, quod dulce sit sensibile per accidens, sed quod sit visibile per accidens, sentiri autem potest etiam per alium sensum; ut autem sit sensibile per accidens absolute, et respectu omnium sensuum requiritur, quod a nullo sensu percipiatur per se, et hoc solum potest esse substantia, seu subjectum ipsum cui inest ratio objectiva sensus: sentitur enim non quia per

se constituat, aut conducat ad rationem objecti, sive tanquam specificans, sive tanquam modificans, sed quia sustinet, et recipit id quod praebet rationem objectivam visus vel alterius sensus, et sic percipitur ut conjunctum objecto, non ut constituens objectum, vel conducens ad lineam objecti, licet conducat ad sustentationem objecti in suo esse. Cujus signum manifestum est, quia mutato subjecto, vel etiam omnino remoto, ut si accidens separetur ab omni subjecto eodem modo poterit movere sensum illud accidens separatum, atque conjunctum mutato subjecto, vel non mutato, dummodo maneat sensibile illud proprium cum sensibilibus communibus, quae sunt modificationes per se requisitae ad exercendam sensationem.

Unde non obstat, quod subjectum ipsum, seu substantia non minus videatur debere pertinere ad circumstantias modificantes sensibile proprium, quam ea quae quantitatis sunt, cum non minus constet requiri ad individuationem accidentis substantiam, quam quantitatem, singularitas autem requiritur ad hoc ut sentiri possit ipsum sensibile. Hoc inquam non obstat, quia sustentatio subjecti, qua substantiam recipit accidens, requiritur ad existendum, et ad ipsam individuationem in genere entis. Et sic quia objectum non potest movere objective, et in linea cognoscibilis, nisi supponatur habere existentiam, ideo requiritur substantia seu subjectum tanquam sensibile per accidens, et ut aliquid preesuppositum in alia linea, et genere, scilicet in genere entitativo, non tamen formaliter constituens, aut conducens ad rationem ipsam objecti, et motionem ejus in sensu, sicut sensibile proprium, vel commune, siquidem si sine subjecto conservetur sensibile, eodem modo movebit sensum, non autem si mu-

tetur sensibile proprium vel commune.

Solvuntur argumenta.

Primo arguitur: Quia non videtur recte poni differentia, inter sensibile commune, et per accidens, quia sensibile per accidens est illud, quod accidit sensibili per se, sicut accidit albo, quod sit Socrates, vel Petrus, hoc autem reperitur in sensibili communi, nam accidit albo, quod sit in motu, vel quiete, quod sit talis magnitudinis, vel figurae, ergo eodem modo erit sensibile per accidens. Nec potest dici quod licet sensibile proprio, v. g. albo accadat, quod in singulari habeat talem magnitudinem, vel figuram, tamen quod aliquam habeat non accidit albo, aliqua requiritur, ut possit movere potentiam. Contra est, quia etiam requiritur, quod accidens sit in aliquo subjecto, licet per accidens sit quod sit in isto, vel illo, accidens enim sine subjecto est accidens in abstracto, non in concreto, quod senti non potest, ergo nulla est differentia inter sensibile commune et per accidens.

Confirmatur nara sensibilia communia non imprimunt speciem aliquam distinctam a sensibili proprio ut dictum est, quia sunt extra rationem specificativi potentiae si secundum se sumantur, ergo non differunt a substantia, quae etiam non sentitur per se, sed mediante sensibili proprio, nam secundum se est extra latitudinem specificativi sensus, et solum ab illo attingitur ut vestitur sensibili proprio, ergo ex hac parte non est distinctio inter sensibile per accidens et commune. Ex alia autem parte videtur substantia magis pertinere ad sensibile commune quam quantitas, vel quae pertinent ad quantitatem, quia sub-

stantia estradix talium accidentium et ipsa nihil operantur vel movent, nisi in virtute substantiae, cum operentur tanquam accidentia ejus, sed quod se quam accidentia ejus, sed quod se habet ut radix movendi, et immutandi sensum non est per accidens sensibile, quia non per accidens movet, nec per accidens est radix movendi, sed per se, et per virtutem sibi propriam, quae est proprium et per se sensibile, ergo.

Respondetur quod, ut supra diximus, sensibile commune et per accidens, licet in hoc convenient quod utrumque accadat sensibili proprio, est tamen differentia, quod sensibile commune accidit sensibili proprio in esse rei, per accidens enim concurrunt quantitatis et qualitatis conjunctio in uno subjecto, per se tamen requiritur et per se modificat in esse objecti sensibilis, ut movere possit sensibili modo potentiam. At vero substantia per se requiritur ad sustentandum in esse et in genere entis sensibile proprio, non tamen ut per se modificans et conducens in ratione et modo sensibilis objecti. Et ratio est, quia sensibile externum est aliquid apparens externe, substantia autem est interna quidditas, et de se latens. Unde licet requiratur tanquam radix, et sustentans ipsa accidentia externa ea generali ratione, qua omnia accidentia dependent a substantia, non tamen ut formaliter modificans aut pertinens ad ipsam sensibilem et externam apparentiam et rationem objecti sensibilis, ut sensibilis seu apparentis externe, ad quod tamen conducit quantitas, seu ea quae ad quantitatem pertinent, quia quantitas extendit quoad locum externum, et ea quae quantitatis sunt, ad externam modificationem pertinent, et ita sensibilem apparentiam et motionem per se afficere et modificare possunt. Subs-

tantia autem ex eo quod latens, et ex eo quod radix est, non conducit sensibiliter et externe, sed entitative, sicut etiam relationes conjunctiffi sunt ipsi sensibili, sed non per se conducunt, quia occult® sunt. Et licet requiratur, quod sit accidens in concreto, ut sentiri possit, tamen non id requiritur formaliter ex vi conducentiae ad sensibilitatem externam et apparentem, sed generali ratione ad omnia accidentium munerera et entitativam existentiam: et ita substantia non requiritur per se formaliter ad rationem objecti sensibilis, sed per se radicaliter et in ratione entis.

Ad confirmationem respondetur ex dictis, quod sensibile commune etiam convenit cum sensibili per accidens, quod neutrum emittit per se et seorsum a sensibili proprio distinctam speciem, sed in ratione modificandi speciem sensibilis proprii valde differunt sensibile commune per accidens, quia sensibile commune perse modificat perseitate ipsius sensibilis, ut externe apparentis, sensibile autem per accidens non, licet in genere entis, et per modum radicaliter continentis et sustentantis sensibile, requiratur substantia, et tanquam quid occultum non sensibiliter movens externe aut modificans. Unde ex eo quod substantia sit prima radix, et primum principium accidentium et virtutis movendi sensibiliter, non sequitur quod per se conducat perseitate formali sensibilitatis externae, et ut requiritur ad motionem externam, sed perseitate radicali, ut generaliter requiritur ad omnia accidentia in ratione entis, et cujuscunque operationis, et sic ipsum objective movere radicatur in substantia, non ut in objecto, sed ut in subjecto, ac proinde licet per se requiratur, ut in re existant talia accidentia, non tamen per se objective, sed per se subjective.

Secundo arguitur ad probandum: Quod sensibilia communia et per accidens imprimant speciem sui peculiarem. Etenim species est naturalis similitudo rei, nec potest excedere rem illam cujus est species nisi aliquid sibi addatur, ergo species coloris qui est objectum visus non potest repraesentare figuram seu magnitudinem, quae est sensibile commune nisi aliquid addatur tali speciei, quia res istae sunt omnino distinctae et primo diversae, scilicet quantitas et qualitas, et ita similitudo naturalis unius, non potest esse alterius, debet ergo aliquid in specie addi, ut illud repraesentet, et hoc quod additur est particularis repraesentatio sensibilis communis. Neque potest per modum unius species aliqua res ita diversas adunare, nisi prout in aliquo tertio conveniunt, hoc autem etiam in speciebus Angelicis, quae sunt eminentissimae, valde difficile explicatur, multo ergo minus conveniet speciebus sensibilibus sensibilitate externa. Et idem probatur de specie ipsius substantiae, quae necessario debet esse in oculo, alias non esset in intellectu, quomodo est autem possibile, quod species coloris repraesentet hominem vel lapidem, nisi aliquid speciale ei addatur; et hoc quod additur, et peculiariter ei correspondet, species illius est.

Confirmatur primo, quia contingit invariato colore et luce, variari visionem ex sola variatione sensibilis communis, verbi gratia, ex diverso situ, motu, vel figura, ergo necesse est variari speciem, si enim haec non variaretur neque visio, sed non variatur species coloris vel lucis, quae sunt sensibilia propria, ergo species aliqua sensibilium communium. Quod si nec ista variatur, ergo nihil omnino agit sensibile commune, sed se habebit sicut substantia, quae est ipsum sen-

sibile per accidens, et in ratione ob-
jecti nihil omnino agit, nisi per sen-
sibile proprium. Si vero aliquid agit
sensibile commune, ergo speciem,
non enim datur aliud, quod agat.

Confirmatur secundo, quia aliqua
sunt sensibilia communia, quae at-
tinguntur sine sensibili proprio, er-
go sine specie sensibilis proprii, et
tamen habent aliquam speciem, si-
ne illa enim non sentirentur, datur
ergo peculiaris species sensibilis
communis sine sensibili proprio.
Antecedens probatur, nam cum ali-
cui infligitur vulnus, aut verberatur
sentit aliquid, scilicet dolorem, et
tamen non sensibile proprium tac-
tus, v. g. calidum aut frigidum, etc.
sed divisionem illam, aut compres-
sionem partium, vel aliquid durum
seu asperum, quae sunt sensibilia
communia. Similiter, si manus tan-
geret, sentiret ibi resistantiam et so-
liditatem duram, et non qualitates
tangibiles, quae sunt proprium sen-
sibile tactus, cum coelum careat il-
lis, ergo sentiri potest sensibile
commune sine proprio. Ac denique
cum aliquid videtur a longe et non
discernitur ejus color, vel cum clau-
sis oculis sentitur opacum corpus,
quod transit ante illos, nec tamen
tunc videtur color aut lux, ergo ali-
quod sensibile commune sentitur
sine proprio.

Respondetur quod una et eadem
species repraesentat objectum, et
modificationem ejus, non tanquam
duo objecta, sed ut unum, non enim
species praesertim rei singularis et
materialis, quae praecisiva non est,
potest repraesentare rem aliquam
ita abstractam a modis et circums-
tantiis, quod nihil de modificatione
repraesentet. Nec pro illa parte,
quam repraesentatur ille modus, di-
ci potest, quod est distincta species
et directa repraesentatio saltem il-
lius modi, dicitur enim quod spe-
cies repraesentans aliquid cum ali-

qua modificatione, non respicit mo-
dificationem illam, ut distinctum
repraesentabile directe, nec per dis-
tinctam repraesentationem, sed per
eamdem ut modificatam, sicut enim
modificatio illa non est proprie ob-
jectum, sed modus objecti, ita nec
ejus repraesentatio est directa
repraesentatio sed repraesentatio-
nis modus, quod aliqui explicant
dicentes, quod non repraesentat, sed
exercet. Revera tamen, licet reprae-
sentet, non tamen ut per se directe
repraesentabile, sed ut modum ejus,
quod per se repraesentatur. Neo in-
convenit, quod idem sensibile com-
mune diversis repraesentationibus
repraesentatur, verbi gratia, colore,
sono, et quia hoc ipso, quod est
commune, accommodatur singulis
juxta eorum capacitatem ibique di-
versimode modificat. Quod vero dici-
tur non posse unam speciem reprae-
sentare plura per modum unius, nisi
sit eminens, ut in Angelis, respon-
detur quod eminentia requiritur ad
repraesentandum plura objecta per
modum obsectorum, sub ratione
aliqua superiori uniente et manifes-
tante illa. Ad repraesentandum au-
tem plura, quorum unum sit objec-
tum, aliud modificatio ejus, non re-
quiritur eminentia, sed potius quan-
to species est magis materialis et
imperfecta, tanto minus abstrahit
ab istis modificationibus, eaque con-
cernit. Dicitur autem substantia es-
se in sensu, non per se seorsum a
sensibili proprio, sed sub illo, et ut
induta externam illam sensibilitate,
sicque potest ad intellectum perve-
nire, nec requiritur ut aliquid sit in
intellectu, quod sit in sensu sicut
in intellectu, sed per effectus et ac-
cidentia sua.

Ad primam confirmationem res-
pondetur, quod invariato colore
quoad substantiam et modum, non
variatur sensatio, variato autem co-
lore quoad modificationem, verbi

gratia, quoad figuram, situm, etc. variatur diversa sensatio etiam modificative, nec est necesse variari specificative ex parte objecti directi. Illa autem modificatio sufficiet fortasse ad variandum accidentaliter intrinsece visionem, et individualiter, sicut de notitia abstractiva et intuitiva diximus in Logica quaest. xxi, et in hoc differt sensibile commune a sensibili per accidens, quod sensibile per accidens, nec etiam modificative modificatione objectiva variat sensationem, sensibile autem commune, licet non imprimat speciem condistinctam simpliciter a proprio, bene tamen modificationem distinctam, ut ex D. Thoma explicatum est.

Ad secundam confirmationem respondetur, quod attinet ad coelum posse dici, quod habeat qualitates tangibiles positive et per se, si admittamus quod qualitates per se sensibiles, non solum sunt calidum et frigidum, et aliae primae qualitates, sed etiam durum et molle, asperum et lene, sive oriantur ex primis qualitatibus, sive ex alia causa proveniant, de quo quaestione sexta dicemus; coelum autem durum est et solidum, et tersum, et sic sentiri potest, sicut sentitur fluidum et molle, etc. Si autem istae qualitates non sunt per se primo tangibiles, aut ita se habent in coelo, quod non possunt agere actione reali in tactum, sicut requiritur ad sentiendum per illum, tunc solum negative sentietur durities in coelo, quatenus ibi resistentiam aliquam experitur, sicut cum ab Angelo aliquis impeditur, seu detinetur, non sentit aliquam qualitatem tangibilem in Angelo, sed resistentiam aliquam negativam. Quando autem infligitur alicui vulnus, aut verberatur, id quod sentitur est durities corporis aut dividensis in vulnere, ac comprimendis in verberare, ex ipsa autem divisione senti-

tur dolor, quia etiam pertinet ad tactum, ut dicemus quaestione sequenti articulo ultimo, durities vero qualitas tangibilis est, ut ibi dicemus. Denique, quando oculis lausis aliquod opacum sentitur, ideo est quia palpebrae claudentes oculos, aliquid transparentiae habent, per quam admittitur aliquid lucis, et sic apposito corpore opaco lux ipsa magis impeditur, et sic sentitur opacitas.

Tertio arguitur contra numerum sensibilibus communium. Videntur enim ex una parte esse plura, ex alia pauciora. Esse plura, quia tempus est sensibile commune, cadit enim sub sensum, ut dicit Aristoteles iv Physic. text xcvi, et tamen non est proprium sensibile alicujus sensus determinari. Item situs, distantia, habitus, seu vestis cadunt sub sensum, et similiter raritas, et densitas, pulchritudo, et alia similia, asperum et molle, et tamen non sunt sensibilia propria, quia pluribus sensibus percipiuntur. Esse pauciora probatur, quia quies et motus non videntur pertinere ad sensus, nam quies est aliquid privativum, et ita non dicit rationem sensibilis, sicut nec tenebrae sentiuntur, motus autem, quia constat ex praeterito et futuro, sensus autem non percipiunt praeteritum, nec futurum, ergo neque partes motus et praesertim per visum non potest percipi motus, quia visio est in instanti, motus autem, et quies in tempore. Denique, numerus vel sumitur materialiter, et sic est magnitudo multiplicata, nec debet poni tanquam distinctum sensibile a magnitudine, vel formaliter pro numerabilitate, et sic solum pertinet ad intellectum numerantem, et non est sensibile commune.

Respondetur ad primam partem argumenti, omnia illa quae sunt sensibilia communia contineri sub istis assignatis, quae ex Aristotele

numeravimus, quia omnia illa aliquid participant de quantitate. Et quidem si participant de quantitate continua, reducuntur ad magnitudinem, de qua aliquid participant situs, distantia, et vestis, quae istam quantitatem connotant. Si participant de discreta, reducuntur ad numerum, ad quem etiam reducitur unitas, quia est principium numeri. Si participant aliquid de quantitate successiva reducuntur ad motum, ad quem etiam pertinet tempus quod est duratio, et mensura motus. Pulchritudo autem sensibilis constat ex debita dispositione coloris, et figurae, id est, ex sensibili proprio, et communi, ut pertinent ad visum, unde et pulchra dicuntur, quae visa placent. Raritas vero, et densitas, asperum et molle, gravitas et levitas ipso tactu sentiuntur, secundum quod sunt qualitates tangibiles orae ex primis qualitatibus, et praesertim gravitas, et levitas prout important rationem ponderis solo tactu percipiuntur. Si autem in aspero, et leni solum attendatur id quod situationis est, ad magnitudinem, et quantitatem reducuntur.

Ad secundam partem argumenti respondetur, quietem dupliciter sumi. Uno modo pro privatione motus, et sic non sentitur positive, sed negative, ut tenebrae. Alio modo sumitur pro consistentia, seu immobilitate in loco, ubi non solum privationem motus importat, sed etiam existentiam in loco, cum immobilitate, et sic sentitur positive tanquam sensibile commune. Quod vero attinet ad motum, dicimus quod partes ejus possunt cognosci dupliciter uno modo secundum comparisonem praeteriti et futuri, et sic solum ab intellectu apprehenduntur comparante illas: alio modo considerantur sub ratione transeuntis praecise, et ut opponuntur immobilitati, et consistentiae, et sic etiam per sensum

attingi possunt, quatenus rem ipsam sensibilem transire videt, ipsasque partes motus, ut praesentes transeunt discernit, non sub ratione praeteriti, vel futuri. Quod vero fiat visio in instanti non obstat, quia durat ultra instans, et si potest percipere motum, et quietem, quae sunt in tempore. Quod vero dicitur de numero respondetur non cognosci a sensu ratione ordinis, quem habet numerus major ad minorem, vel e contra, quod pertinet ad rationem mensurae, sed ratione multiplicationis et divisionis, in quo differt a magnitudine, quae est quantitas continua.

ARTICULUS III.

Utrum sensibile positum supra sensum sentiatur, et an laedat sensum?

Procedit difficultas de sensibus externis, qui non mediantibus idolis tanquam speciebus expressis, attingunt objecta, sed immediate in se ipsis. Et sub aliis verbis solet proponi haec difficultas, an requiratur ad sensum externum aliquod medium inter ipsum, et sensibile, ita quod nec sit inhaerens ipsi sensui, nec omnino congruum, sed cum aliquali distantia. Est autem duplex medium, alterum externum, alterum internum. Externum est corpus distinctum, conjunctum ipsi sentienti. Internum est pars aliqua ipsius sentientis, conjuncta organo. Et de utroque inquiritur, an sensus possit sentire aliquid sibi immediate appositum sine tali medio interno, vel externo. Et inde nascitur secunda difficultas, an vehemens sensibile applicatum, et conjunctum sensui laedat ipsum actione reali, vel etiam intentionali.

Circa primam difficultatem non desunt, qui existimant posse abso-

lute sensibile positum supra sensum sentiri. Et saltem de tactu, et gustu id existimant Gonimbricenses lib. ii de Anim. c. xi, q. iii, articulo ultimo, P. Suarez lib. iii de Anim. c. xxvn. Alii etiam de odore idem exfc^aimant. Alii de omnibus sensibus etiam de visu quoad corpora lucida, nam opa^aca posita supra oculos velant ipsos, et sic impediunt visionem. De quibus sentiis videri potest Cursus Garmelitanus hic disp. ix, q. iii, Rubio lib. m de Anim. c. i, q. m, et agendo de singulis sensibus externis plenius id attingemus.

Nihilominus sententia D. Thomae oppositum tenet in hoc secundo de Anima, lect. xv, super textum lxxv. Et sine dubio est expressa Aristotelis ibidem, loquiturque de omnibus sensibus externis, quia inquit : « Quod si super ipsum instrumen^{tu}m sensus, vel id quod sonat, vel id quod olet, posuerit, nullus pro^{fecto} sensus efficietur, simili modo res se habet in tactu, et gustu, sed non apparet. » Videri etiam potest in eodem libro, c. xi, text. cxvi, et D. Thomas ibi lect. xxm, ubi specialiter loquitur de tactu, et ostendit organum ejus esse intus, quia sensibilia posita super carnem sentiuntur, non autem posita super organum sensus, et sic caro est medium, non organum tactus. Idem autem de visu, et auditu, et olfactu docet ibi, et lect. xv citata : « Nullum inquit sentitur, si tangit organum sensus, sed ab odore, et sono moventur media, a medio autem utrumque organum, auditus, scilicet et olfactus, sed cum aliquis ponit corpus ad^orans, aut sonans super organum sensus non sentitur, et similiter est in tactu, et gustu. » Videatur Cajetanus lib. u de Anima, cap. vii, et x; M. Bannez i p. q. lxxviii, art. iii.

Rationem hujus aliqui sumunt a posteriori, quia experientia constat, quod visibile positum supra oculum

non videtur, et ex ipsa natura coloris, quia est motivus diaphani, ut definit Aristoteles, et sic non potest immediate movere potentiam, nisi mediante diaphano. Alii probant ex eo, quod sensatio cum sit actio aliquo modo immaterialis, requirit pro principio speciem in eo gradu immaterialitatis, in quo ipse sensus invenitur, ut autem exit species immediate ab objecto nimis crassa, et materialis est, indigetque subtilizari per aliquod medium, videmus enim, quod ipsa distantia species attenuantur, et subtilizantur, quae enim distant tenuiori modo videntur, eo quod species magis tenues sunt, ergo per medium redduntur species minus crassae.

Gaeterum rationes istae et experientiae non videntur convincere ; prima enim experientia, ut Gajetanus advertit loco citato non multum probat, licet enim coloratum in corpore opaco positum supra oculum non videatur, quia sua opacitate tegit visum, tamen si poneretur luminosum supra oculum non apparet unde impediretur videri, de hoc autem nulla est experientia, quia luminosum igneum non potest poni supra oculum, dissolveret enim illum luminosum autem cceleste, multo minus nostris oculis superponitur. Quod autem color sit motivus diaphani, ideo est, quia non invenitur lux prope oculum, nisi diaphano ibi existente, si autem lux remaneret, color immediate per ipsam moveret potentiam. Experientia autem secundae rationis aequivocat de subtilitate attenuationis et proportionis, seu immaterialitatis, medium enim attenuat species, infirmando, reddendoque imperfectiores, non autem magis spiritualizando, et immaterialiores reddendo, sic enim vivacior, et perfectior redderet speciem, siquidem esse intentionale, et repraesentativum speciei ex

majori immaterialitate crescit: unde si in medio species redderetur subtilior quantum ad immaterialitatem perfectior esset in repraesentando, cum tamen videamus per distantiam medii magis attenuari et imperfecti. Nec potest dici, quod principalior vis assimilandi est in objecto, sed instrumentalis in medio, conducing tamen ut species immaterialior evadat, sicut manus est principalior vis movens malleum, et tamen sola manus non ita perfecte movet malleum, et facit ictum, sicut mediante ipso malleo. Contra enim est, quia species procedit ut naturalis similitudo ab eo, cujus est species, et sic toto naturee impetu procedit, neque indiget medio, ut similitudo fortior evadat, impulsus vero non ita procedit a manu, sed potest ex densitate materiae instrumenti, in quo recipitur, reddi fortior impulsus, nec tamen per densitatem redditur perfectior similitudo speciei. Praeterquam, quod non constat nobis, quod medium sit instrumentum conducing ad perfectionem speciei, sicut instrumentum manus ad recipiendum fortiorem impulsus. Denique, quia videmus objecta videri a valde parva distantia inter oculum et objectum, non apparet autem, quomodo in tam parva distantia subtilizari possit species in aliqua notabili proportionem respectu ejus, qua exit ab objecto.

Quae efficacior videtur illa ratio, quam Gajetanus insinuat loco citato, cap. x, quia si sensibile immediate positum supra sensum posset senti non repugnaret videri aliquid sine specie, imo et ipsum sensum sentire seipsum, atque adeo reflectere supra se, quod repugnat ejus immaterialitati et limitationi, ut dicemus articulo sequenti. Sequela vero probatur, quia species ut immediate exit ab objecto non magis immaterialis exit, quam sit ipsa immaterialitas

objecti in se, verbi gratia, quam sit ipsa lux secundum quam ipsum objectum potest terminare sensationem, sine hoc quod formetur idolum intermedium, in quo videatur, vel sentiatur, ergo si talis species prout immediate exit ab objecto servire posset sensui, non est cur ipsum objectum lucidum factum, per seipsum non posset etiam servire sensui. Quod si potest, ergo ipsa pupilla, quae in se lucida est, et ad alios oculos mittit species, cum videatur ab eis, poterit a se ipsa videri seu ab oculo in ea existente, praesertim quando species primo exeunt ab ipsa pupilla, possent ei deservire, ut seipsam videret, cum enim in se habeat lucem receptam, a se primo incipit emissio speciei suae.

Quod si dicas: Non posse primam speciem produci ab ipsa pupilla, nisi in aere vel corpore a se distincto, cum non possit idem esse agens, vel passum, semel autem productae species emittuntur per lineam rectam, non autem redeunt ad ipsum oculum, contra est, quia casu quo res posset senti immediate posita supra sensum, non indigeret specie emissa per lineam rectam, vel obliquam, sed immediate, et per intimam conjunctionem speciem emitteret, et sic quodcunque corpus intra oculum positum ut sanguis, spiritus vitalis, humor quicunque, et similia viderentur, imo et ipse oculus seipsum, quod est contra experientiam; nec idem ageret in seipsum, sed pars pupillae exterior in interiorem. Denique, hoc est conveniens operationi sensitivae, quae elevatior, et immaterialior est, quam naturalis, ad alterationem autem, et motum naturalem requiritur in distantia applicationis inter agens et passum, quia agens naturale determinatur a sua materia, circa quam operatur, ergo conveniens est, quod natura cognoscitiva sit aliquo

modo independens a tali indistantia et contactu naturali, et sic operetur non existente sensibili supra se, sed aliquo modo distant, et per aliquod medium.

Dico secundo : Sensibile vehemens laedit organum sensus directe ratione realis, seu alterativae, quatenus immutat ipsam dispositionem organi, ratione autem actionis intentionalis praecise non laedit organum per se directe, sed per accidens. De prima parte conclusionis non est dubium, cum experientia videamus vehementiam lucis solaris fervore suo dissipare spiritus, et temperiem organi. Et hoc ideo, quia actio naturalis est idem, quod alteratio physica, unde si vehemens sensibile habeat talem alterationem, ita poterit excedere, quod temperiem organi corrumpat, et sic laedat sensum.

De secunda parte est difficultas, et aliqui Auctores existimant, etiam ratione actionis intentionalis, qua emittuntur species, si vehementes sint laedere ipsum sensum, quia proportionem ejus excedunt, quod cum pluribus Thomistis, quos citant, docent Garmelitani, disp. vn, art. iv, et M. Bannez i parte, quaest. lxxviii, art. m, dub. v, et Gajetanus m de Anima, super textum GXLin, imo videtur esse D. Thomae 11 de Anima, lect. ultima, et m de Anima, lect. ii, super tex. cxliii. Quibus tamen locis S. Thomas solum dicit, quod sensibile excellens corrumpit proportionem organi sensus, sed tamen quomodo id faciat actione naturali, an intentionali ibi non explicat. Et Cajetanus ipse in solutione ad 2 tandem docet, quod actio sensibilis in sensu non est corruptiva, nisi per accidens, quod est excellentia sensibilitatis in objecto. M. Bannez etiam loco citato, solutione ad primum in secunda responsione maxime inclinat in aliam sententiam.

Sed tamen quod me maxime movet est, quia expresse ita tenet D. Thomas in additionibus, quaestion. lxxxv, art. ii, quod est in iv, distinct. xlv, quaest. i, art. iv. Ubi inquit, an oculus non gloriosus possit addere lucem corporis gloriosi, et determinat, quod sic : in secundo autem argumento objicit : « Quia claritas corporis gloriosi erit major, quam claritas solis, sed claritatem solis in sua rota oculus non potest aspicere, ergo neque lucem corporis gloriosi. » Et respondet : « Quod claritas intensa non offendit visum, in quantum agit actione Animae, sed secundum hoc magis delectat, offendit autem in quantum agit actione naturae, calefaciendo, et dissolvendo organum visus, et disgregando spiritus, et ideo claritas corporis gloriosi quamvis excedat claritatem solis, tamen de sui natura non offendit visum, sed demulcet. » Qui locus D. Thomae manifestissimus est, ibique ex professo distinguit inter actionem naturalem, et intentionalem in vehementi sensibili, quod in aliis locis non facit.

Et ratio hujus est, quia laesio, seu corruptio organi est passio naturalis, siquidem ipsa temperies physica organi dissolvitur, alioquin non corrumpetur, si temperamentum ejus physicum maneret illaesum, ergo requirit actionem naturalem, et non pure intentionalem, actio enim pure intentionalis solum infert effectum, et passionem intentionalem; si vero naturalem passionem infert, vel habet adjunctam actionem naturalem, vel eminenter habet facere id quod actio naturalis, hoc autem secundum sine fundamento dicetur, quia non constat actionem intentionalem eminenter esse alterativam et corruptivam. Neque obstat, quod sensus consistit in proportionem quadam, sensibile autem excellens excedit illam proportionem, et sic

molestat, et laedit. Contra enim est, quia ex hac improportione solum sequitur, quod sensus non poterit percipere, et intentionaliter moveri ab illo objecto ita improportionato in ratione intentionali, non tamen sequitur, quod dissolvetur temperamentum organi ab illa intentionali motione, nisi introducantur qualitates contrariae, quae illud temperamentum dissolvant, constat autem illud temperamentum, ex qualitatibus naturalibus, unde nisi contrariae qualitates ponantur, non dissolvetur; qualitates autem intentionales non contrariantur illis qualitatibus, cum solum sint repraesentativae, non autem naturaliter alterativae, ergo ex praecisa motione intentionali, qualitates naturales organi non laeduntur, nec destruuntur. Et sic experientia testatur, quod vel ipsum vehemens sensibile habet aliquam alterationem naturalem, verbi gratia, calefaciendi spiritus, aut ipse sensus nimia attentione, et conatu consumit spiritus, et calorem nimium excitat, quo laedatur organum.

Solvuntur argumenta.

Contra primam conclusionem fit argumentum ex quibusdam experientiis, nam in tactu et gustu non potest negari, quod sensibilia posita supra sensum cognoscantur, nam si ipsum sensorium tactus sive sit caro, sive nervus, pungatur ferro, sentitur maximus dolor, et similiter res sapida supra linguam posita gustatur, imo et humor intra linguam febricitantem inclusus sentitur, et facit omnia gustari ut amara, ergo res posita supra sensum sentitur. Idem videmus de odoratu, quod exhalatio odorifera intrat usque ad membranas narium, et usque ad ipsum cerebrum, et tamen sentitur.

In auditu etiam aliquando experimur sentiri sonum intra aures, ut cum digito premitur os auriculae, et cum fit magna commotio aeris prope nos, ita ut intrare possit per aures. Denique, in visu constat aliqua animalia fulgorem ab oculis emittere, et illum sentire et clausis oculis videtur quidam splendor nobis oberrare, qui non est alius, quam ille, qui intra palpebras positus tangit pupillam : ipsum etiam lumen ut videatur, debet continuari usque ad oculos, ut ex Aristotele docet D. Thomas libro de sensu, et sensato, lectione quinta.

Respondetur, quod in duobus sensibus, gustus et tactus, certum est requiri majorem approximationem suorum objectorum, quam in aliis sensibus, non tamen immediatam conjunctionem, sed per aliquod medium, alias possent etiam accidentia sibi inhaerentia sentire, quod esset reflectere supra se, quod repugnat sensibus ita materialibus. Quare semper requiritur aliquod medium inter sensorium tactus, et ipsum objectum : medium autem est caro in lingua, vel in corpore, sensorium autem est nervus sub carne positus, ut sequenti quaestione latius dicemus. Quod si sensibile immediate tangat ipsum nervum ubi est sensorium, tunc illa pars, quae afficitur immediate ipso sensibili non sentit illud, sed pars ipsi proximior id sentiet. Quod si sensibile occupat totum sensorium aequaliter, tunc una pars non agit in aliam, neque sentietur; sicut medium, quod tali qualitate affectum est, non aget in organum eadem qualitate affectum. Si vero calor inaequaliter afficit sensum tactus, et ipsummet organum, non est inconveniens, quod jara affecta majori calore, sentiat minorem, et minor sentiat majorem, quia species intentionalis unius partis recipitur semper in alia proximiori. Sed de

hoc iterum dicemus infra, quaest. vn, articulo ultimo.

Ad id quod dicitur de odoratu respondetur, quod quando exhalatio illa intrat, usque ad cerebrum sentitur illa, quae propinquior est sensorio odoratus, non quae supra illud ponitur. Similiter auditus non sentit strepitum intra se factum, sed in aliquibus concavitatibus auriculae juxta sensorium auditus positus, de quo sequenti quaestione. De visu vero dicimus fulgorem illum, qui est intra pupillam non videri, sed qui inde emicat, et extra oculos diffunditur, sicut videntur aliqua animalia de nocte oculis radiare, et fulgorem emittere. Lumen autem continuatum usque ad oculos non videtur, ut immediatum est ipsi pupillae, sed, ut est in medio, vel objecto aliquantulum distante, nec fulgor aliquis intra palpebras inclusus videtur, sed per ipsas palpebras, quae aliquid perspicuitatis habens confuse, videtur aliquis fulgor extra, praesertim si sit vehemens.

Secundo arguitur contra secundam conclusionem: Nam Aristoteles in de Anima, text. cxxm, dicit: « Quod excellentia sensibilibus corrumpit sensum, quia destruit ejus proportionem, seu temperamentum, » et idem affirmat lib. m, text. cxliii, et D. Thomas super ista loca. Ratione etiam arguitur: tum quia nimis fulgor excaecat oculos, ut si solem intente videamus, lux autem non est de se qualitas corruptiva realiter, sed solum agens intentionaliter, ergo intentionalis actio corrumpit sensum; tum etiam, quia sensus intrinsece consistit in quadam mensuratione, et proportionem, ut possit sensibilia sentire, ergo si sensibile excedat hanc proportionem, dissolvit illam, utpote illi improporcionata, et excessiva. Confirmatur, quia experimur, quod si sensibile sit excellens, sensus molestatur, et

tristitiam sentit, ergo ex tali dissonantia, et improportionem potest etiam corrumpi. Consequentia patet, quia unumquodque a suo contrario laeditur, et corrumpitur intra illam lineam, in qua contrarietatem habet, sed sensus intra lineam intentionalem dicit proportionem cum sensibili, ergo intra eandem laeditur, et corrumpitur a sensibili, scilicet intra lineam actionis intentionalis. Unde quia aer, per quem transit species, non habet talem proportionem cum sensibili in ratione sensibilis, ideo nullo modo laeditur vel corrumpitur ab ipsis speciebus intentionalibus, in sensu autem est proportio cum objecto in ratione sentientis, et cum speciebus intentionalibus, ergo laedi potest, et corrumpi ab actione intentionalis specierum.

Respondetur, tam Aristoteles quam D. Thomas in illis locis affirmare, quod excellens sensibile corrumpit sensum, sed non explicare modum, quo id fiat, an scilicet actione naturali concomitanter se habente cum intentionalis, an vero formaliter per ipsam actionem intentionalem, atque ita nihil probant contra nos, praesertim cum ex D. Thoma supra citato, constet quod illa laesio sensus non fiat ab actione intentionalis sed naturali. Ad argumentum ex ratione respondetur, quod nimis fulgor laedit oculos ratione actionis naturalis, id est, calefactionis, eo quod lux eminenter est alterativa, sicut videmus, quod calefacit lux solis, et sic nimis calefaciendo oculos, dissipantur spiritus, qui subtilissimi sunt, et sic laedit visum, quod non facit lux, non est calefactiva, sicut de luce corporis gloriosi dixit D. Thomas supra citatus. Ad secundam probationem dicitur, quod sensus consistit in quadam proportionem dupliciter, tum in actu primo, tum in actu secundo. In

actu primo quantum ad temperamentum organi, et spirituum animalium, qui si dissipantur, impeditur sensatio. In actu secundo est proportio in attingendo objectum cognoscitive, quod si non attingat, tristatur et lassatur potentia. Haec secunda proportio destrui potest ex sola excellentia rei sensibilis intra lineam seu actionem intentionalem. Prima vero, quae pertinet ad temperamentum primarum qualitatum non destruitur nisi per actionem naturalem, ut dictum est, et ideo non potest corrumpi, et lffidi sensus sola intentionali actione, seu repraesentativa, nisi aliqua naturalis alteratio, et corruptiva ei adjungatur, vel eminenter contineatur in actione intentionali.

Ad confirmationem respondetur, quod sensus molestatur a sensibili: tum actione naturali dissolvendo organum et spiritus, aut ex nimia attentione sentientis consumendo illos, quod totum pertinet ad alterationem naturalem. Potest etiam contristari ab excellenti sensibili tristitia objectiva, quatenus tale objectum apprehenditur ut nocivum, vel si non sufficienter res desiderata cognoscitur, quod est intentionaliter laedi, seu male affici. Et sic unumquodque laeditur a suo contrario, lffissio autem et corruptio sensus in temperamento organi est corruptio naturalis, non intentionalis, et ideo naturali actione, vel qualitate naturali debet fieri non a sola intentionali; licet verum sit quod si excelsus sensibile non potest attingi a sensu, quia improporcionatum est, quodammodo laedi dicatur sensus in genere intentionali. Aer autem non habet tale temperamentum, et ideo neque ab intentionali actione, neque a reali illud amittet.

ARTICULUS IV.

Utrum sensibus externis conveniat deceptio, et reflexio supra suos actus?

Fere ex eodem principio oritur, quod aliqua potentia admittat deceptionem, seu falsitatem, et reflectat supra suos actus, quia utrumque videtur exigere aliquam comparisonem, seu collationem, ideo utrumque hic breviter expediemus. Est autem notandum duplicem esse veritatem, vel falsitatem: alteram judicativam, et haec est conformitas, vel deformitas per modum attributionis unius ad alterum. Secunda est apprehensiva, quae solum est conformitas repraesentationis, seu apprehensionis ad rem repraesentatam.

Dico ergo primo: In sensu externo non est formaliter falsitas, neque deceptio, et dicitur formalis falsitas quae contraponitur formali veritati, et consequenter est falsitas, judicativa. Est D. Thomae i part. quaest. xvi, art. ii, quaest. i de Verit. artic. ix et xi. Et ratio est, quia veritas, vel falsitas judicativa debet fieri per compositionem, vel divisionem, quia respicit esse, vel non esse rei, quod non significatur nisi componendo, aut dividendo. Hoc autem iudicium compositionis est collativum, et consequenter non potest inveniri in sensu exteriori, qui pure apprehendit objectum, non autem iudicat comparando unum alteri, et conferendo, sed ex directa immutatione objecti apprehendendo: unde nec reflectit supra suum actum, ut statim dicemus.

An vero in sensu interno possit esse veritas, vel falsitas per modum iudicii, et non solum per modum apprehensionis, S. Thomas affirmati-

ve respondet in q. i de Verit. art. xi, ubi loquitur de sensu interno, et affert illud Philosophi iv Met. « Quod sensus non est dominus falsitatis sed phantasia; et i p. quaest. lxxviii, art. iv, ponit: « Quod sensus interior cognoscit intentiones cum quadam collatione, et comparatione. » Unde cum habeat collationem, et discursum participet circa singularia, licet non circa universalia, non circa substantiam, non repugnat quod iudicet de illis comparando, et conferendo, et consequenter, quod falli possit per inadaequationem, vel verificari per adaequationem ad rem.

Dico secundo: In sensu externo per se non est deceptio apprehensiva circa proprium sensibile, non solum in communi, et quantum ad rationem formalem, quam non potest transgredi, verbi gratia, quod visus non videat coloratum, neque in communi, neque in particulari, hoc enim est impossibile, sed etiam circa objectum proprium in particulari per se non decipitur sensus, sed solum per accidens, circa sensibile autem commune, vel sensibile per accidens bene potest pati deceptionem Est D. Thomae, tum in iii de Anim. lect. viii, circa text. clxi; tum in i part. quaestion. xvii, articul. ii, et quaestion. Lxxxv, artic. vi, et quaest. i de Verit. art. xi. Quibus omnibus locis docet, quod circa proprium sensibile sensus externus per se nunquam decipitur, v. g. visus circa colorem, si sit debite propositus, et medium, vel organum non sit indispositum, sed si medium sit indebitum dispositum, aut organum non recte ordinatum, tunc non per se, sed ex illo accidens decipi potest circa colorem, sicut si medium sit infectum colore viridi, omnia apprehenditur ut viridia, et si lingua, quae est organum gustus sit infecta humore amaro, omnia sapiunt amare. At

vero circa sensibilia communia, aut sensibilia per accidens potest accidere deceptio ex ipsa propria ratione sensibilis communis, eo quod ab illo sensus non immutatur immediate, sed mediante alio, et hoc per se est occasio deceptionis, quia quod alterum sentitur ex se potest latere, altero apparente, tota autem causa deceptionis inde nascitur, quod unum lateat, et alterum appareat, et hoc maxime contingit in deceptione apprehensiva, quae iudicio mentis praebet occasionem deceptionis eo quod apprehendit id quod apparet, et non manifestat id quod latet, sicut in colore apparet aurum id quod in re est auricalchum, si enim totum apprehenderetur, et appareret, non deficeret ipsa apprehensio, et sic quantum est ex vi oppositionis obiecti, iudicium non deficeret, nisi voluntarie se vellet avertere ab apprehensione facta, et tunc non esset deceptio, sed voluntaria aversio. Quod non contingit in sensibili proprio per se loquendo, et ex vi sua, cum per se immediate imprimat speciem, et moveat sensum, et sic per se immediate apparet, et non latet quoad aliquid, nec movet secundum incommensurationem, sed sicut in se est.

Dico tertio: Sensus exterior non est reflexivus super actum suum proprium, neque super ipsam potentiam. De hac conclusione diversae sunt sententiae, quas refert M. Bannezi p. quaest. lxxviii, art. m, dub. x, imo et D. Thomas aliquando videtur sentire, quod in sensibus potest esse aliqua reflexio, quia cognoscunt se sentire, ut affirmat quaest. i de Verit. artic. ix et iii de Anima, lect. ii, et Cajetanus ii de Anima, cap. xm, dicit, quod sensus sentit sensationem suam quoad an est, non tamen ut rem cognitam, et reflectendo supra se, quod est exercite cog-

noscere se. sentire, non autem signate. Et hoc modo fere omnes Auctores conveniunt in conclusione praedicta, scilicet quod sensus non intelligit reflexe sensationem suam, aut se ipsum tanquam rem cognitam. Unde D. Thomas aperte tenet, quod sensus proprius, seu externus non percipit suum actum, v. g. potentia visiva non percipit se videre, sed id spectat ad sensum communem, ut docet i p. q. lxxviii, art. iv ad 2, et in ii contra Gent. cap. Lxvi ex eo probat distingui intellectum a sensu, quia sensus non cognoscit se ipsum, nec suam operationem, sensus enim non videt ipsum, nec videt se videre, intellectus autem cognoscit se ipsum. Itaque sensus nullo modo reflectit supra se, ita ut respiciat actum suum, vel se ipsum tanquam rem cognitam, bene tamen attingit ipsum actum ut exercitum: oculus enim videns, hoc ipso quod videt, experitur se esse in actu, et non in otio, sicut quando in tenebris non videt.

Prima pars, scilicet quod non reflectat supra se tanquam supra rem cognitam, deducitur, tum ex limitatione objecti sensus; tum ex materialitate ipsius potentiae, et organi in quo est sensus. Ex limitatione quidem, quia objectum adaequatum sensus externi, verbi gratia, visus est res visibilis a qua immutatur, visibile autem est color lucidus, sed ipsa potentia visiva, et actus ejus neque est color, neque est lux, si enim esset, impediretur videre alios colores, videret enim omnes ad modum suum, ergo visio, et potentia visiva non sunt res visibiles, ergo non possunt attingi a visu ut res cognita, et visa, siquidem quidquid non est visibile est extra latitudinem objecti specificativi, et adaequati talis potentiae. Intellectus autem cum habeat pro objecto ipsum intelligibile, et intelligibile sit ita uni-

versale, sicut ens, etiam ipsa potentia intellectiva, et actus ejus sicut comprehenduntur sub ente, ita et sub intelligibilitate, atque adeo ita sunt intelligentes, quod etiam sunt intelligibiles, et ita potest intellectus supra se reflectere, non autem potentia visiva, quia non est visibilis.

Ex materialitate etiam organi probatur, quia potentiae sensitivae operantur modo corporeo et dependent ab organo corporeo, et ut immutatae modo corporeo ab objecto sensibili, sed nihil corporeum potest immutare se ipsum, siquidem omne corporeum agit, ut quantum et extensum, ergo dependenter a contactu, contactus autem non est ejusdem ad se, sed unius ad alterum, sive partis ad partem, sive totius ad totum, ergo immutatio sensibilis non potest fieri ejusdem ad se; sine immutatione autem facta ab objecto non fit sensatio, quia debet moveri a praesentia objecti. Quae est ratio D. Thomae i p. quaest. lxxxvii, art. m ad 3. In intellectu autem non currit, quia non oportet moveri semper ab objecto, sed potest ipse formare speciem sui ad instar alterius, et cognoscere se. Et si dicas: Quia etiam spiritualis potentia non potest agere in se ipsam, alias esset idem agens et patiens, movens et motum, respondetur quod intellectus etiam quando se intelligit non est simul movens et motum, quia movet se ipsum, in quantum est factus in actum per speciem . objecti, et inde ad instar illius format speciem sui actus tanquam de uno actu se moveat ad alium, ad quem est in potentia. Sensus autem non potest sic reducere se ipsum de potentia ad actum, quia cum sit corporeus, oportet quod operetur aliquo contactu, non autem solum transeundo de uno actu ad alium in eadem parte, per diversas autem partes non

potest operari, quia una pars organi non habet totam potentiam, et alia pars aliam potentiam, ut una operetur in aliam, nisi forte in sensu tactus, quia ita est extensus per totum corpus, ut una pars agat per contactum in alium, sed hoc non est reflexio, quae requirit reditionem super eandem partem, in quantum est eadem.

Secunda vero pars, quod sensus exterior attingat actum suum, quoad exercitium licet non ut rem cognitam in actu signato constat, quia sensus exterior operatur experiendo id quod cognoscit et non, modo inanimato, nec potest attingere objectum, nisi ut in exercitio cognitum, quia attendendo, et advertendo illud attingit, ergo cum aliquali cognitione sui actus in exercitio. Unde etiam in sensu datur major, vel minor attentio, et advertentia, quod utique non est sine aliqua experientia majori, vel minori ipsius cognitionis erga objectum.

Gaeterum attingere ipsum actum sensationis externae, v. g. visionis ut rem cognitam, pertinet ad sensum communem, ut affirmat Aristoteles lib. de somno et vigil, c. n, lect. iii, apud D. Thomam et in ni de Anima, text. cxxxvi, quia scilicet aliquo sensu sentimus nos videre, et non sensu proprio, ergo sensu communi, ubi manifeste supponit sensus proprios, seu externos non reflectere supra se ad cognoscendum proprios actus, sed id pertinere ad sensum communem.

Solvuntur argumenta.

Primo arguitur: Ad ostendendum, quod sensibus conveniat deceptio, et falsitas indicativa, vel non conveniat apprehensiva. Nam D. Thomas quaest. i de Verit. artic. xi,

dicit: « Quod veritas, et falsitas in sensu proprie dicitur secundum quod judicat de sensibilibus, » est ergo in sensu falsitas judicativa. Deinde, si non ponitur falsitas apprehensiva maxime est, quia sensus immediate informatur a specie proprii sensibilis, hoc autem saepius contingit falli, potest enim ratione distantiae aliquod album judicari nigrum, et coelum apparet caeruleum, et in iride apparent colores, qui veri non sunt: potest etiam sensibile proprium ita parvum esse, quod non sufficiat movere potentiam, ergo circa illud poterit decipi sensus. Quod si dicatur, hoc esse per accidens propter impedimentum potentiae, vel medii, et distantiam objecti, contra est, quia etiam circa sensibilia communia non accidit deceptio nisi ratione alicujus impedimenti, si enim medium, et organum sint recte disposita, et in distantia proportionata ponatur objectum, semper videtur magnitudo, et figura sicut est in se, siquidem species, quae informat circa sensibile proprium, etiam informat circa commune tanquam a quo modificatur, ergo non est aliqua differentia inter sensibile proprium, et commune quoad deceptionem.

Confirmatur, quia sensus, ut decipiatur circa aliquod objectum, debet apprehendere ipsum aliter quam est, sed non potest apprehendere sensibile commune per proprium speciem illius, alias apprehenderet illud sine sensibili proprio, quod supra rejecimus. Ergo apprehenditur per speciem proprii sensibilis, illa autem species repraesentat naturaliter totum id quod repraesentat, ergo si repraesentat sensibile proprium, et commune, sicut non potest decipi circa sensibile proprium, ita nec circa sensibile commune ibi inclusum, quia utriusque est naturalis similitudo.

Respondetur ad auctoritatem D. Thomae, quod ibi loquitur de sensu interiori, ut patet in illo met articulo in ultimis verbis corporis, ubi distinguit de sensu, qui cognoscit rem praesentem, et de imaginatione, quae rem absentem, et hanc dicit frequenter decipi, illum vero non nisi organum, vel medium sic impedimentum. Et ita sensus, qui iudicat de sensibilibus, ita ut sit in illo falsitas, vel veritas, est sensus interior, non exterior. Ad rationem respondetur solutione ibi data. Ad replicam respondetur, quod circa sensibile commune per se loquendo potest contingere deceptio etiam positae illis conditionibus, ut quando prope nos videmus lignum intra aquam et videtur ut divisum, et tamen non est distans, neque medium est indebite dispositum, neque organum. Itaque circa sensibili communia, et per accidens contingit deceptio ex ipsamet ratione talis sensibilis, quia non apparent sensui per se, sed per aliud, et ita fundare possunt latentiam unius, et apparentiam alterius, quod est causa deceptionis. Et quando urgetur, quod sensibile commune informat per speciem sicut sensibile proprium, respondetur, quod informat mediate, scilicet per sensibile proprium, unde non apparet, neque informat seque immediate, sed ita quod potest latere, et praebere occasionem deceptioni.

Ad confirmationem respondetur, quod sensibile commune non apprehenditur per speciem propriam, et seorsum a sensibili proprio, sed modificans illud, et talis modificatio repraesentatur quidem naturali repraesentatione, sed non aequae immediate cum sensibili proprio, et ita potest confusus informari ab illa specie quoad sensibile commune, et apparentius, seu manifestius quoad proprium, stante autem ap-

parentia unius, et latentia alterius, seu minori apparentia potest formari iudicium adaequatum circa id quod apparet, et minus adaequatum, seu rectum circa id quod per se non apparet, et ita datur occasio deceptioni iudicando solum rationem maioris apparentiae; de eo vero quod magis latet non iudicando sicut est, et sicut apparet per aliud: in una autem specie licet multa repraesententur naturaliter, sed non omnia aequae immediate, et clare, sed involuta, sicut in specie hominis repraesentatur quantitas, qualitas, actio, substantia, et alia multa, quae non omnia aequae immediate repraesentantur, et ex apparentia unius fit deceptio ad latentiam alterius.

Secundo arguitur contra tertiam conclusionem: Quia in primis est contra D. Thomam qui dicit: «Quod sensus redit ad se, licet non reditione completa, quia scilicet cognoscit actum suum, licet non essentiam suam,» ut constat ex quaestione i de Verit. artic. ix, et in m de Anima, lect. n, imo Aristoteles ibid. text. cxxxviii, ponens argumentum, quod visu non sentimus nisi colorem, sed visio non est color, ergo non videmus nos videre. Respondetur, quod etiam visu discernimus rem non coloratam, ut tenebras, et quod visio licet non habeat colorem in esse intentionali, habet tamen in esse spirituali, seu intentionali, quia sensus, et sensibile idem est. Sentit ergo, quod sensus cognoscit actum suum, et ita non indiget sensu communi ad illud cognoscendum. Deinde, quia aliquis sensus debet reflectere supra se, constat enim, quod per aliquem sensum cognoscimus nos videre, et audire, vel ergo per eundem, et sic est intentum, vel per alium, et de illo idem inquiretur, quomodo cognoscatur actus ejus. Et sic vel erit

processus in infinitum, vel devenimus ad aliquem sensum, qui reflectat super se, materialitas ergo non obstat reflexioni.

Confirmatur, quia sensus communis, verbi gratia, et non proprius sentit ipsum actum visionis, ergo etiam sentiet colorem, qui est obiectum visionis, alias non perciperet distinctionem visionis albi a visione nigri, sed color cum sit specificativum visus, non potest pertinere ad duplicem potentiam, ergo non cognoscitur a sensu communi, sed a propria potentia visiva. Neque etiam apparet, quomodo visio speciem sui producat in sensu communi, ut possit illam percipere.

Respondetur quod attinet ad mentem Aristotelis et D. Thomae satis clare colligi ex locis supra additis, ubi aperte negant istam reflexionem. Et ita loca allata possunt dupliciter intelligi. Primo, quod quando ponunt sensum reflectere, seu redire ad se imperfecte, seu incomplete, loquuntur de reflexione, non quae respicit actum, ut rem cognitam, quae est perfecta, et propria reflexio, sed quae respicit actum ut in ipso exercitio expertum, et sic sentiendo, et experiendo obiectum, cognoscitur actus, quo tangitur.

Secundo, respondetur quod quando dicunt sensum redire ratione incomplete, loquuntur non de sensu externo solum, sed de toto genere sensibilis cognitionis includendo etiam sensum communem, et sensus internos, et de toto isto genere, seu collectione est certum, quod in sensu, id est, in toto isto genere potentialium sensitivarum datur reditio incompleta, quatenus aliquis cognoscit se videre, aut audire, non per proprium sensum externum, sed per internum, et unus internus per alium, vel per intellectum, et ista reflexio non est completa, seu per-

fecta, quia non est ejusdem numero potentiae supra se ipsam.

Ad rationem respondetur, quod in homine non currit argumentum, si quidem actum sensus interioris cognoscit intellectus, et sic non est processus in infinitum, quia etiam intellectus se cognoscit. In brutis autem non est necesse ponere, quod sensus interiores cognoscunt reflexe suos actus, quia sensus interni in brutis operantur per instinctum naturalem, non per collationem, et ita non oportet quod de actibus suis internis judicent, vel apprehendant, oportuit autem, quod exteriores actus et sensationes apprehenderentur ab animali, qui animal debet movere sensus externos ad quaerenda obiecta convenientia, et fugienda nociva, et ita oportuit de eorum actibus habere cognitionem, ut ad illos moveri, vel retineri possint, quando convenit; quae ratio non currit in actibus sensuum internorum, quia pure aguntur instinctu in brutis, et non ut moti ab alio sensu, vel ab intellectu.

Ad confirmationem respondetur, quod omnia objecta sensuum exteriorum attinguntur a sensu communi vel phantasia, et similiter actus sensuum exteriorum sub altiori ratione formali, et secundum distinctam immutationem, quam in sensibus externis, cognoscuntur enim a sensu communi non secundum particularem modum, quam in quolibet sensu attinguntur, sed secundum communem modum, quo inter se sunt comparabilia ista objecta, et similiter attinguntur actus ipsorum sensuum exteriorum, de quibus constat recordari animal, et in somno aliquando repraesentari. Non repugnat autem idem obiectum materiale pertinere ad diversas potentias secundum diversas rationes formales. Quod vero dicitur de specie ipsa producta a visione, responde-

tur non esse necesse, quod a sensu visus mittatur ad sensum internum species peculiariter, et seorsum repraesentans visionis actum, sed produciendo speciem repraesentantem objectum suum, non quomodocunque, et ut est ad extra, sed extra, sed ut est cognitum ab ipso visu, sic involvitur in tali repraesentatione ipse actus visionis, quatenus objectum repraesentatur ut visum, de quo amplius dicetur quaestione septima.

QUIESTIO V.

DE SENSIBUS EXTERNIS IN PARTICULARI
QUOAD SE.

In sensibus quatuor considerantur, potentia, actus, medium per quod objectum movet, et objectum ipsum, seu species ejus. De objecto, et speciebus cujuscunque sensus externi agemus quaestione sequenti. In praesenti autem de potentia, actu, et medio; pertinet enim ipsum medium, praesertim internum ad ipsum organum, in quo est potentia, et ita non potest convenienter agi de potentia sensitiva secundum se, nisi agendo etiam de medio, per quod immutatur.

ARTICULUS I.

Quod sit subjectum potentias visivas,
et medium illius?

Circa primum, scilicet subjectum seu organum visus, licet apud omnes constet potentiam hanc esse in oculis, tamen quia fabrica oculorum constat ex variis, et diversis partibus tam externis, quam internis, controversia est inter Auctores, in quam parte ex illis inhaereat potentia visiva, et perficiatur visio.

Et ideo ut punctum difficultatis attingamus, breviter praesupponenda est ipsa oculorum fabrica, et contextura, ut possimus disputare in quam parte determinate sit potentia visiva.

Igitur tota fabrica oculorum in tres praecipuas partes distribuitur: prima pertinet ad exteriorem situm, et quasi aditum ipsum oculorum, qui constat orbiculari illa figura in modum ovi parvi, sicut exterius videmus, et palpebris ipsis legitur, ac superciliis cingitur. Secunda pars est ipsummet oculorum organum, quod interius quinque tunicis, tribusque humoribus constat, aliisque musculis, venis, et similibus instrumentis, tum ad oculorum motum, tum ad spirituum animalium subministrationem requisitis. Tertia pars est intima, nec nobis patet, qua videlicet oculi continuantur ad cerebrum, unde participant spiritus subtilissimos ad visionem requisitos, et illa continuatio fit per duos nervos, qui optici dicuntur, et e cerebro descendentes inter se uniuntur, et inde iterum in duos ramos divisi, alter ad sinistrum oculum, alter ad dexterum terminatur. De prima parte, seu exteriori fabrica oculorum non est specialis difficultas, nec aliquid explicandum in particulari.

In secunda autem parte, seu in ipsomet organo visus inveniuntur tres humores. Quidam nimis perlucidus, qui crystallinus dicitur, et usque ad exteriorem oculi faciem se extendit, estque ipsa pupilla, licet aliquando nigricantis coloris appareat, tum propter humoris copiam, quae tota videri non potest, sicut quando aqua est profunda; tum propter quamdam tunicam, quam habet sibi substratam, ut mox dicemus, quae diversos oculorum colores constituit. Secundus humor est vitreus, qui etsi sit splen-

dens, et transparens minus tamen, quam crystallinus, sed ad modum vitri in fornace decocti se habet. Iste a parte interiori circumdat, et recipit humorem crystallinum, sed non totaliter illum concludit, quia a parte exteriori in superficie manet detecta pupilla, ut recipiat lumen, et species. Tertius humor est albugineus similis albo ovi, qui totam cavitatem oculi replet, ut videmus, et intra ipsum recipiuntur illi duo humores vitreus, et crystallinus, qui pupillam componunt, et deservit ad illam humectandam, et fovendam, quia delicatissima est.

Sunt autem in isto organo visus quinque tunicee, seu membranee. Prima, et magis interior dicitur specularis ob transiuentiam, et similiter aranea ob subtilitatem. Secunda dicitur reticularis, quia in modum retis multis arteriis, et venulis intexitur. Tertia dicitur uvea a similitudine coloris uvae in folliculo seu superficie, si detrahatur, et ab hac tunica quae posita est sub humore crystallino deducuntur varii oculorum colores, nam alii sunt nigri, alii caerulei, alii caesii, alii caprini, etc. Quarta dicitur cornea, quia tenuis, et splendida, ac fortis est sicut cornu. Quinta dicitur adnata, seu adhaerens, quia totum oculum fovet, et consistere facit, et etiam dicitur alba a oolore, quem habet. De quibus videri potest Galenus x de usu partium, cap. i et n; Vesalius lib. xiv anatomes, capit. viii; Valverde lib. vii; Simon Portius, lib. de coloribus oculorum, cap. m, et ex Philosophis recentioribus Bannez prima parto, quaest. lxxviii, tract. de visu, dub. ii; Suarez lib. m de Anim. c. xviii; Conimbricenses ii de Anim. c. vii, quae Bt. vi; Garmelitani hic disput. x, quaest. vi. Quo autem ordine, et situatione ponantur istae tunicae, et humores non multum refert ad praesens institu-

tum. Sed dicimus, quod humori crystallino, et vitreo includenti ipsum deserviunt quatuor tunicae, quae illum circumdant, scilicet specularis, quae est magis interior, secundo, reticularis, tertio, uvea, quarto, cornea. Istae duae ultimae continent pupillam, et cornea data est illi in munimentum, uvea est sub pupilla: relinquendo illam nudam ex parte exteriori ut recipiat species, reticularis ambit humorem vitreum usque ad crystallinum, quia ei supernat, et per eam ministrantur spiritus, et sanguis, qui in humore crystallino, et vitreo non est, quia caret venis. Denique, humori albugineo deservit tunica adnata, seu alba, quae foris et pinguis est et alio nomine dicitur pericranium.

Quod attinet ad tertiam, et interioriorem partem oculi, qua communicatur cerebro, et consistit in illis nervis opticis, seu visoriis, non est aliquod peculiare artificium, quod explicemus, sed illi a cerebro profiscuntur, altera parte dextra, altera sinistra, et aliquantulum progressi conjunguntur inter se, et rursus separantur unusquisque ad diversum oculum. Vestiti sunt autem duplici membrana, interna tenui, et externa dura, ex illisque ortum habent tunica uvea, et cornea, et per illas communicantur spiritus visorii, et ab oculis ascendunt species ad sensum communem. Et haec omnia fere ex ipsa experientia anatomicae dissectionis constant.

His suppositis, tota difficultas de sede potentiae visivae reducitur ad duas opiniones. Prima illam collocat in pupilla, seu crystallo, estque multorum sententia, quos referunt, et sequuntur Conimbricenses citato loco, quaest. vu, art. ii; Suarez citato loco de Anima; Rubio tract. de sensu visus, quaest. vm et alii. Fundamentum est duplex. Primum, ex ipsa qualitative pupillae, quae est omnino

perlucida et splendida tenera, et mollis, et praecipua inter omnia, quae organum visus constituunt, reliqua enim sive tunicae, sive humores, illi ut principaliori deserviunt, vel ad ornatum, vel ad defensionem, ergo convenienter illa ponitur potentia visiva. Nam ex eo quod transparens est, caret omni colore, oportet autem eo carere organum visus, quia ut dicit D. Thomas i part. quaest. lxxv, art. u, et in hoc secundo de Anim. leot. xvii, pupilla debet carere omni colore, ut possit omnes colores percipere. Similiter ex eo quod est tenera, et mollis facile immutatur ab objectis externis per species. Et denique, quia praecipuum est inter omnia, quae concurrunt ad structuram oculorum, reliqua vero ei deserviunt. Alterum fundamentum est a posteriori, quia laesa pupilla perditur irreparabiliter potentia visiva, si autem laedantur alii humores, aut tunicae non est irreparabilis visus, ut multi medici affirmant apud Suarez loco citato, ergo signum est in pupilla subjectari potentiam visivam. Denique, in nervis non potest consistere, quia non recte dicitur, quod nervi videant, sed per eos ministrantur spiritus animales ad videndum, ergo in eis non est potentia visiva. Secunda sententia collocat potentiam visivam in ipsis nervis opticis tanquam in principali parte organi visus. Hoc videtur tradi pluribus locis a D. Thoma praesertim lib. de sens. et sensat. lect. v, circa illa verba Aristotelis : « Non in ultimo oculi (id est, in superficie) Anima, aut Animae sensitivum est, sed manifestum quoniam interius. » Ubi sanctus doctor explicat: « Quod principium visionis est interius iuxta cerebrum ubi conjunguntur duo nervi, et ideo oportet, quod intra oculum sit aliquid perspicuum receptivum luminis, ut sit uniformis immutatio a re visa usque ad poten-

tiam visivam. » Et idem confirmatur lect. xxi ejusdem libri dicens : « Quod si aliquis dicat, quod sicut sunt duo organa visus, scilicet duo oculi, ita nihil prohibet in Anima esse duos visus, dicendum est hoc esse falsum, quia ex duobus oculis fit aliquid unum, et una est operatio amborum, in quantum, scilicet visio utriusque oculi concurrit per quosdam nervos ad aliquid intrinsecum in suum organum, quod est circa cerebrum. » Et tandem in opusc. xliii, c. hi dicit : « Quod organum proximum, et extrinsecum visus sunt oculi, primum autem, et intrinsecum sunt nervi visuales. » Quare S. Thomas negat pupillam pertinere ad organum visus, sicut etiam lectione illa quinta de sens. dicit, sed ulterius affirmat, pupillam se habere ut organum externum, nec ibi consummari visionem, sed intra in nervis visualibus:

Nec potest dici cum Rubio, quod loquitur S. Thomas de organo, seu principio visivo radicali, non de proximo, et formali. Contra enim est, quia radicale principium est cerebrum, a quo omnes sensus originantur, ergo si solum assignaret D. Thomas organum radicale visus, assignaret commune principium, et omnium sensuum, atque adeo nihil speciale notificaret de sensu visus, de quo illo loco agebat. Et incongrua ratione procederet, ponendo visum consummari in nervis visoriis, eo quod visus debet esse unus, si hoc probaret ex unitate radicali organi, in quo omnes sensus radican- tur, sic enim non probaret unitatem principii visivi proximi, sed unitatem principii radicalis omnium sensuum exteriorum, quod esset contra suum intentum de unitate visionis in sensu visus.

Fundamentum autem sumitur ex dictis, quia potentia visiva est una, et visio elicitur circa unum objec-

tum est una, ergo oportet, quod habeat unum subjectum, facta autem divisione, sicut discontinuantur alia accidentia, ut color, calor, etc. ita et potentia visiva, quae utique corporea est, dividetur in diversis illis partibus, et ita habebit Anima duas potentias visivas, et duas auditivas, si quaelibet earum subjectatur in diversis organis, id est, in duplici pupilla externa. Quod si dicatur : Quod licet pupillae sunt duae exterius, intus tamen colligantur in aliquo uno, hoc est nostrum intentum, quia in illo uno, in quo colligantur erit unica illa potentia, non autem colligantur, nisi in nervis visoriis, eo quod tota massa pupillae, et humoris vitrei dividitur in duobus organis et cavernis oculorum.

Dices : Potentias visivas revera esse duas, sicut et pupillae duae sunt, et visio, quae est actio immanens, et consequenter subjectatur in potentia a qua elicitur est duplex, ut etiam concedit Suarez et Gonimbrienses et oppositae sententiae Auctores; et tamen non videntur objecta duplicata, non quidem propter conjunctionem nervorum, sed quia in eodem situ et ordine, et sub eodem axe, ut loquuntur perfectivi objectum propositum intuemur : unde si axes ipsi oculorum inaequalitatem aliquam habeant, ut cum aliquis comprimendo oculum, elevat aliquantulum pupillam, res videntur geminatae, sicut etiam cum in aliquibus inspicillis habentibus plures angulos refranguntur imagines, etiam res apparent multiplicatae per illos, cum tamen in omnibus istis casibus nervi maneant aequae conjuncti, non ergo ex eorum conjunctione unitas visionis provenit, neque ex divisione geminatio rei visae. Adde quod ut refert Vesalius, lib. rv de fabrica corporis humani, c. iv, ipse in anatome cujusdam capitis reperit nervos illos non conjungi, sed divi-

so a cerebro ad oculos pervenire, et tamen ille homo non videbat objecta geminata, sed sicut alia simplicia.

Respondetur nos non facere vim in eo quod objecta videatur geminata positis duobus oculis, sed quia superfluit ponere duas visiones et duas potentias de eadem re individualiter solum diversas, sicut enim sufficit unus gustus pro omnibus saporibus, et unus odoratus pro omnibus odoribus, et unus intellectus pro omnibus intelligibilibus, cur non sufficiet unus visus pro omnibus visibilibus; an quia natura providit duas potentias, ut si una amitteretur, altera remaneret? Sed hac ratione etiam posset providere tres, vel quatuor, aut plures, ut si plures deficerent, aliqua saltem remaneret. Itaque licet duo oculi deserviant ad recipiendas species ab objectis per duplicem lineam rectam, tamen non ibi consummatur visio, nisi ut ipsi oculi inter se conjunguntur, ut sit una potentia, et una visio, quam conjunctionem non videmus fieri, nisi ubi nervi visorii conjunguntur. Et hujus signum etiam affert Aristoteles in illo libro de sens. et sensat. lectione quinta citata apud D. Thomam : « Quia ibi, qui vulnerantur circa tempora scissis poris, qui continuant pupillam visivo principio, subito fiunt tenebrae per visus amissionem, sicut si lucerna extinguatur, est enim pupilla, quasi lampas quaedam illuminata exteriori lumine, et ideo quando praescinduntur pori continuantes pupillam principio visivo, non potest tamen hujus lampadis usque ad visivum principium pervenire, et ideo visus obscuratur. » Sic ibi. Quare recte D. Thomas in libro de sensat. lection. xxi dixit : « Quod non est dicendum esse duos visus, seu duas potentias visivas, ex eo quod sunt duo oculi, seu duo organa, quia ex illis duobus fit aliquid

unum, et una operatio amborum. » Atque ita totum inconueniens Aristotelis et D. Thomee sistit in hoc, quod non ponantur plures potentiae visivse, et plures visiones circa idem, quia superfluit altera, et sunt duo accidentia solo numero diversa ab eadem Anima. Quod vero inde sequatur videri objecta geminata non inferunt; nam etiam in diversis hominibus aspicientibus idem objectum per diversas visiones, omnes vident objectum ut unum, non ut geminatum : tunc vero objectum ut geminatum videtur, quando species ita refranguntur, quod mutant lineas, et videntur, sicut si a diversis locis seu partibus species emitterentur. Neque enim species visibilis emittitur ab objecto indivisibili modo, sed secundum latitudinem medii, ita quod a quocunque oculo ibi posito, idem videatur, et ita sive unus, sive plures oculi in illo medio ponantur, idem objectum videbunt, quia sub eadem linea tendunt species; et sic imaginantur perspectivi quod species visibiles comparantur ab objecto ad oculum per modum pyramidis, cujus basis sit in objecto, et cuspis in oculo; si vero species refrangantur, ita quod mutantur lineae, per quas emittuntur, tunc videntur objecta, quod refractiones, ut constat in perspicillis plurium angulorum, et tunc objecta videntur, quasi in pluribus locis constituta, quia sub diversis lineis species dividuntur.

Quod vero dicitur de his, qui nervos visorios non habent conjunctos, dicitur imprimis rem illam esse incertam; et dato quod ita fuerit, fortassis in ipsa morte fuerunt nervi illi laxati ex aliqua causa, et sic divisi, sicut inventi fuerunt in anatomie. Vel tertio potuerunt habere aliquem alium modum conjunctionis, v. g. per aliquas fibras vel tennes ramusculos, qui non ita potue-

runt discerni facta scissione, et sic aliquo modo fuerunt uniti, ut in eis unica potentia visiva poneretur.

Adhuc tamen instabis : Quia non apparet quomodo potentia visiva occupare possit totum organum ab oculis usque ad nervos illos, nam in oculis etiam dari potentiam visivam negari non potest secundum Aristotelem et D. Thomam qui dicunt organum visus esse naturae aque, ut patet in libro de sent. et sensat. lect. iv et ii de Anim. lect. xvn, non autem apparet quo modo incipiat visio in pupilla, et consummetur in nervis, quia sic potenti in oculis essent divisae, et consequenter plures, licet in nervis esset una. Confirmatur, quia in pupilla, et in nervis sunt oppositae qualitates in ordine ad videndum, nam pupilla est diaphana, et expers omnis coloris, ideoque omnium colorum perceptiva, nervi autem sunt terrestres, et colorem habentes suffusum, sicque non omnes colores poterunt percipere : imo impediuntur ipsi nervi videre, quia sunt interius post omnes tunicas oculorum, quae impediunt transparentiam pupillae, praesertim tunica uvea, quae colorem habet, et reticularis, quae densior est, et habet venas et humorem albugineum, qui est coloris albi, et sic omnia videntur alba. Confirmatur secundo, quia pupilla est terminata aliquo opaco, sicut specula terminata sunt, id enim requiritur, ut illae species ibi sistant, et refrangantur, ut experientia constat, quia unus homo intuetur imaginem sui in pupilla alterius, sicut in speculo, ergo non potest visio formari in nervis, qui sunt post pupillam, quia illuc species non perveniunt impediante opacitate illa quae terminat pupillam. Denique, est difficile, quomodo ipse humor crystallinus debeat esse organum visus etiam parziale. Tum quia revera non est pure diaphana pupilla, cum

sit aliquo modo nigricans; tum quia oculi sunt naturae igneae, quod indicat fulgor, qui confricatis oculis aliquando apparet, et ex aliquorum animalium oculis ejaculatur, ergo non sunt naturae aqueae.

Respondetur nullum esse inconveniens, quod organum visus sit quoddam heterogeneous, cujus exterior pars sit crystallina, ut recipiat lucem, et sicut D. Thomam ubi supra, sit quasi lampas illuminata lumine exteriori, interior vero pars in nervis illis consummetur, et ibi species uniantur, ut fiat unica visio, dependet vero a duplici crystallo, seu pupilla quasi duabus viis ad extra procedendo, ut facilius haurire possit species ex omni parte unientes. Neque hoc est ponere plures potentias, et postea unum, sed solum unam potentiam subjective ponimus in illo concursu interiori oculorum, dispositive autem, et ministrative in crystalloide, quae dividitur in duobus oculis, et ibi fit prima actio dispositiva, et inchoativa ad videndum, scilicet haurire species intra se, ad quod requiritur pars diaphana, deinde fit visio, quod pertinet ad ipsam partem internam, ubi utriusque oculi, et specierum hauristarum fit concursus.

Ad primam confirmationem respondetur, illa omnia procedere ex falsa imaginatione, quasi nervi visorii terminentur extra omnes tunicas et humores, ita quod non tangent, nec immergantur in ipso humore crystallino, quasi fistulae quaedam per quas a pupilla attrahuntur species, quas in omni opinione necesse est attrahi per nervos, tum ut ab ipsa pupilla ad sensum communem ascendant species; tum ut spiritus animales a cerebro descendunt ad pupillam. Sunt autem nervi illi perspicui, et non terrestres, nec subfusci, quia ex ipso cerebro, quod est frigidum et humidum, perspi-

cuitatem illam participant. Si ergo pupilla est quidem magis diaphana, et ita melius ebibit species, et deservit tanquam medium organicum et intrinsecum, ut in organo recipiantur species, nervi autem illi habent quidem perspicuitatem, sed non ita perfectam sicut crystallum, et ideo magis serviunt ad uniendum species, quam ad recipiendum et a medio extrinseco, oportet enim id quod continuatur cum medio extrinseco esse magis transparens, sicut est ipsa superficies pupillae, deinde vitreus humor minus est transparens et deinde nervi visorii, in quibus species uniuntur, et consummatur visio, minus sunt transparentes, licet habeant id quod sufficit ad recipiendum species visibiles, ut dictum est.

Ad secundam confirmationem respondetur, pupillam non esse terminatam opaco, sicut speculum, sed esse spissiore in parte interiori, seu in centro, et hoc sufficit, ut ibi species refrangantur et possit rei exterioris imago resultare, non enim solum imago resultat in speculo terminato per opacum, sed etiam in corpore diaphano, quando inspissatur in parte interiori, sicut patet in aqua, in qua redditur imago, sicut in speculo, non quia terminatur opaco, sed propter ipsam copiam aquae causantis illam reflexionem. Similiter ergo non repugnat, quod per crystalloidem, et humorem vitreum species transeat, et attrahatur per ipsos nervos, quia intra pupillam immergantur, et tamen quod ipsa pupilla ob copiam humoris reddat imaginem rei exterioris, sicut aqua ut dictum est.

Ad ultimum dicitur, pupillam in se esse diaphanam, videri tamen nigricantem, tum propter copiam humoris, qui non omnino penetratur a visu, et sic videtur, sicut visio maris, quod aliquo modo nigricare

videtur; tum ob tunicas, quibus vestitur, et a quibus colorem aliquem referre videtur. Quod vero dicitur de ignea natura, respondetur oculum potius esse aqueum, quia participat naturam diaphani et lucidi: dicitur tamen igne® natur© non propter caliditatem sed propter splendorem, seu fulgorem, qu© participat, et qui provenit a spiritibus, qui sunt subtilissimi, et calidissimi, sicut qu»dam substantia splendida, et aliquando foras emittit aliquid splendoris; cujus signum est, quia tunc magis resplendent oculi quando fit magna commotio spirituum, ut in vehementia ir©, vel in ardore concupiscenti©, tunc enim subluent oculi propter multitudinem spirituum. De quo videatur S. Thomas libro de sens. et sensat. lectione tertia.

Ad fundamenta contrari© sententiffi patet ex dictis. Ad primam enim dicitur, pupillam esse ita dispositam ut possit esse organum visus pro parte exteriori ad hauriendum species, non tamen totale organum, in quo visus consummatur. Quod vero organum visus debeat esse expers omnis coloris, ut omnes videat, verum quidem est, sed hoc non solum invenitur in pupilla, sed etiam in nervis visoriis ei immersis, licet magis perspicua sit pupilla, quia immediate accipit species visibiles. Et hoc dicit D. Thomas convenire pupill©, sed non soli, neque in ea sola totum organum visus esse.

Ad secundum respondetur, non solum l©sa pupilla, sed etiam laesis nervis continuantibus pupillam cum principio visus, quod est prope cerebrum, extinguere visum, ut docet Aristoteles et D. Thomas libro de sens. et sensat. lect. v, et sic non potest inde sumi argumentum, quod magis sit in pupilla, quam in nervis, sed quod utrumque pertineat ad organum visus, unum externe, aliud intime, ut explicavimus.

Ad ultimum dicitur, quod nervi vident eliciendo visionem, pupilla vero introducendo species, et accipiendo a medio in potentiam qu© est inchoatio qu©dam positiva ad visionem. Neque inconvenit, quod per illos nervos descendat spiritus a cerebro, etsi simul ibi consummetur visio, ubi est eorum concursus.

Circa secundum punctum huius qu©stionis, scilicet quodnam sit medium visus, supponimus requiri medium, et inquirimus quale esse debeat. Et primum constat, tum quia objectum absens non potest videri; tum quia non debet esse immediate positum supra sensum, ergo requirit pr©sentiam objecti cum aliquo medio, id est, sine immediata conjunctione ad visum, et hoc secundum probavimus qu©stione prffcedenti, articulo tertio. Primum vero ostendemus questione sequenti, articulo primo generaliter de omni sensu externo. Secundum autem quod in pr©senti inquirimus, est quale medium sit. Et constat debere esse perspicuum, seu diaphanum illuminatum, neque enim alio medio potest reddi objectum visibile, vel species continuari usque ad oculum. Quomodo autem requiratur lumen non solum ex parte objecti, sed etiam ex parte medii ostendemus quaestione sequenti. Nunc experientia ipsa sufficit, quia videmus per carentiam lucis, aut per opacitatem impediendam diaphanum cessare visionem, ergo ex parte medii, quo defertur species rei, et mediante quo continuatur, seu applicatur objectum ipsi visui requiritur perspicuum, seu diaphanum illuminatum.

An vero requiratur aliquis aer vel sufficiat quodcunque corpus diaphanum sine aliquo aere, respondetur de necessitate non requiri aerem, tum quia posito crystallo, vel vitro immediate supra oculos potest vide-

ri objectum post ipsum vitrum existens; tum quia in coelo oculi beatorum videbunt, ubi tamen nihil aeris datur; tum quia pisces intra aquam vident, dummodo crassitudo aquae non impediat lucem, alias ad quid illis darentur oculi a natura, si intra aquam non viderent? Sufficit ergo quodcumque perspicuum, licet nos per aerem melius videamus.

ARTICULUS II.

Quomodo fiat actio videndi, et quid sit?

De actu visionis tria possunt inquiri. Primum, quid sit, an sola apprehensio objecti, an etiam iudicium. Secundum, quomodo fiat, an emittendo aliquid extra se, an recipiendo ab objecto, et immanenter operando. Tertium, ex parte termini, an producat aliquid idolum, in quod objectum videatur et terminetur ipsa actio visiva. De hoc ultimo agemus quaestione sequenti, articulo tertio, ubi id de omnibus sensibus tractabitur. In praesenti solum expediemus duas primas difficultates.

Circa primum, distinguere oportet de iudicio, quod est cum collatione, seu comparatione extremorum, vel quod est simplex discretio unius ab alio, et largo modo potest vocari iudicium. Ut enim latius dicemus in quaestione undecima, tria in iudicio inveniuntur. Primum est praesuppositive, scilicet comparatio unius ad alterum, qua dicitur hoc esse illud, seu non esse, pertinetque ad propositionem apprehensivam. Secundum formaliter pertinet ad iudicium, scilicet determinatio potentiae, et adhaesio ad unam partem, quod licet per assensum seu dissensum. Tertium, quod ad istam additionem

consequitur, scilicet discretio unius ab alio, qua ita iudicatur unum, quod rejicitur aliud, non conveniens tali rei iudicatae, sicut etiam in electione, quae correspondet iudicio invenitur discretio unius prae alio. Quod autem illud primum, scilicet comparatio distinguatur a secundo, quod est assensus, sicut propositio apprehensiva, et iudicativa, constat ex his quae diximus in parte Logicae, q. v, et amplius dicemus infra q. xi, a. m.

Hoc supposito constat, quod in visu, et in aliis sensibus externis non potest dari iudicium quantum ad assensum, et comparisonem, sed solum quantum ad discretionem simplici modo, non compositivo, quod est iudicium imperfecto modo: in nobis tamen potest in sensu interno, qui est cogitativa dari iudicium secundum aliquam comparisonem, vel collationem, ut latius dicemus infra quaestione vii, articulo m. Sumiturque hoc ex D. Thoma quaest. i de Verit. articulo xi, ubi iudicium per collationem, et compositionem aliis sensibus negat praeter cogitativam, et ita iudicium naturale, quod tribuit sensibus, solum intelligitur de iudicio imperfecto discretionis, quod enim fit cum aliqua collatione, seu resolutione, discursum aliquem importat, et comparisonem inter extrema quod totum excedit rationem specificam sensus externi, qui solum tendit in suum sensibile illo simplici modo, quo immutatur ab ejus praesentia.

Quod vero detur in sensu externo illud iudicium imperfectum discretionis apprehensivae constat, quia ad discernendum unum ab alio non requiritur collatio, sed sufficit distincta immutatio, quae sentiatur, et experiatur, visus autem experitur aliter se sentire nigrum, aliter album, et auris aliter audire sonum

acutum, aliter gravem, et lingua aliter sentit amarum, aliter dulce, ergo discernit istas differentias, siquidem diverso modo sentit unum et aliud, licet non conferat. Unde dicitur Job xii: Nonne auris verba dijudicat, et fauces comedentis saporem. Et in hoc sensu Aristoteles dicit ii topicor. cap. ii: « Quod judicare se habet ut genus ad sentire, et intelligere. » Et ii de Anima, text. lxiii dicit: « Sensum judicare de sensibilibus propriis, » ubi videri potest D. Thomas lect. xm, verificatur enim de judicio quantum ad discretionem sentiendi differentias illas, ut dictum est.

Circa secundum punctum fuit antiqua Platonis opinio, quod visio fiebat per emissionem radiorum visualium ab oculis, quae luci externae se continuando, visionem efficerent, quam sententiam secutus est Galenus unde placitis Hippocratis, et Platonis, et libr. x de usu partium in fine, et multi ex antiquis Platonici, licet non eodem modo ab illis explicetur. Quidam enim dixerunt emitti ab oculis radios, seu spiritum lucidum, a quo medium alteratur, indeque splendor quidam pervenit usque ad objectum visibile, et cum speciebus commixtus perficit visionem. Sed quia isti negant species objecti pervenire ad visum, quod non negavit Plato, ideo iste modus non explicat sententiam Platonis. Alii ergo ponunt radios illos emitti ab oculis, et pertingere usque ad ipsum visibile, vel saltem usque ad certam distantiam, ad quam perveniunt species visibiles et inde radios illos simul cum speciebus reverti ad oculum, in eoque visionem perficere. Alii denique dicunt species ipsas prius ad oculos pervenire et postea egredi spiritus illos, seu radios ab oculis per aerem usque ad certam distantiam, et in illis esse virtutem formandi visionem in aere

cum approximant objecto. Ita Valles lib. ii controvers. cap. xxviii.

Nihilominus omnino dicendum est cum schola Peripatetica: Visionem non fieri per illam missionem radiorum, sed recipiendo in se species objecti, potentiam illis actuatam formare visionem tanquam actum in ipsa manentem, et nihil extra se producentem. Ita Aristoteles in libro de sens. et sensato, capit. n, et D. Thomas ibi lect. iv, de quibus etiam videri potest Magister Bannez ipart. quafi Bst. LXXvni, artic. hi, tractatu de visu in fine; Gonimbricenses ii de Anima, cap. vn, quaestione v; Suarez lib. m, capit. xvii. Fundamentum sumitur primo, quia visio est actus vitalis, ergo elici debet a potentia vitali, et a concursu Animae, nec sufficit media virtute diffusa elici in aere, quia sic primo inciperet visio ubi non est principium vitale, scilicet extra ipsum videntem, et sic illa visio non esset actio vitalis. Neque est simile de generatione, quae mediante virtute decisa a generante fit, nam illa virtus decisa nisi conjungatur viventi, v. g. feminae non potest vitaliter generare, sed fiet generatio virtute coeli, sicut cum semina plantarum mandantur terrae. Adde, quod visio est actus immanens quae solum reddit videntem, non vero alterat id quod est extra se, ergo debet perfici in ipso oculo, non vero in aere, seu in aliquo extra videntem. Secundo, quia ille radius emissus ab oculo, vel est aliquod corpus, vel aliquod accidens, v. g. aliqua lux, vel splendor. Non primum, quia tale corpus, vel moveretur motu locali ab oculo ad objectum, et sic visio non fieret in instanti, sicut nec motus localis, nec posset ad rem valde distantem, v. g. usque ad coelum pervenire illud corpus, nisi multo tempore, et requireret magnam quantitatem ex oculis emitti ad tam varia objecta, quae conspicit,

ct <r valde attenuaretur, vel corpus illud >ion moveretur motu locali. sed per multiplicationem. et generalionem in Ipso medio, el sic non posset fieri sine eorripUone ipsius medii, in quo fieret illa generatio, el multiplicatio corporis, ner posset fieri in instanti, sed in multo tempore. Si autem ille radius emissus est accidens, v. g. aliqua lux, vel splendor, vel debet pervenire usque ad ipsum visibile, vel solum usque nd aliquam distantiam. Primum «s* non potest, quia a tantillo corpore, qualis est pupilla non potest emanare splendor, vel lux. quai perveniat ad tantam distantiam, sicut sunt omnia visibilia, qua> videmus etiam usque ad ijsum cotium, cum inuor sit splendor alicujus Incernat vel ignis, qui tamen ad tantam distantiam non pervenit; imo si tantum splendorem sufficit ejaculari oculus, non est ratio cur de nocte non videat, illuminando medium. Si vere .solum usque ad certam distantiam pervenit, in primis non n*t assignabilis, nisi divinando, quau sit illi, distnntin. ad quam potest pervenire. Deinde, si perveniat ad tantam distantiam, verbi gratia, viginti palmorum, et hoc sufficit, ut ibi (al visio <um specietius ad illum locum is-rvciieutibus, ergo si in illo loco ponatur oculus cum eisdem speciebus videbit etiamsi radios non emitat, denique non potest fieri reflexio illius lucis usque ad ipsum oculum, praisertim quando visibile est in magna distantia, ut cadum, uam sol cum fit corpus ita magnum, et tanta luce prteditum, non possit radios suos reflectere usque ad se, quomodo ergo poterit oculus existens in terru emittere radios illos usque ad ipaum solem, et iterum reflectere usque ad se?

Solvuntur argumenta.

Objicies primo, auctoritatem Philosophi, qui in secundo de o<el. texti, xux, inquit: » Nihil diflerre utrum dicamus visum moveri ad res, vel visibile ad visum. * Et in problematibus, \$<ct. xxxi. problemate xvi, ait: » Luscis contractis oculis proplerea videre, quin radius exiens perangustiozem locum, non ita facile distrahitur in propatulo. « E contra vero in v de generat, animal. cap. i, inquit, quod ideo oculi prominentes non ita perfecte videntur. sicut concavi, quia istorum motus recta procedit, et non ita in vastum sicut illi. Kt confirmatur, quia negari non potest ahoculis fascinantium emitti qualitates noxias qualla-dunl illos, quos fascinant, ergo aliqui radii exeunt ab oculis, qui illis qualitatibus pravis imbuunt. Kt de Antipheronte narrat Aristoteles m meteor. cap. ir, habuisse ante oculos imaginem, seu idolum sui, quia visus propter imbecillitatem non poterat aerem propellere, ergo sentit aliquid motum fieri a visu in aerem.

Itespondetur de mente Aristoteles satis constare, quia ex professo impugnatur illam sententiam loco citato de aena, et sensat. Si quando vero utitur opposita, non est ex propria sententia, sed juxta sententiam aliorum, vel ad eum modum, quo Mathematici, seu perspectivi utuntur nomine visus, imaginando lineas visuales, ac si essent radii ab oculis emissi, quu ratione S. Thomas interpretatur Philosophum loco citato de cado, et q. de spirit. creaturis. ari. ix ad 12, similiter interpretatur Augustinum. Quod vero fertur ex Philosopho de habentibus oculos prominentes concavos, vel luscis, respondetur non sumi ibi

radius pro eo, qui emittitur ab oculis ad videndum res, sed pro eo motu, quem faciunt species ingredientes ad oculum, quia aliquando procedunt per lineam, seu radius magis unus, et sic magis reconcentrantur in oculo et fortius videt, aliquando vero species ipsae magis dissipantur, sicut in oculis prominentibus, et minus unitae ingrediuntur, ideoque visio fit secundum lineam, vel radius magis dissipatos, et sic minus videt.

Ad confirmationem dicitur, qualitates illas noxias procedere ab oculis, ut alterantibus corpus contiguum qualitatibus, quas habent in spiritibus, seu humoribus noxiis ipsorum oculorum; sed de hac alteratione non agimus in praesenti, sed de emissionem radiorum visualium ad videndum objectum. Quod vero dicitur de Antiphronte, non est ad propositum, quia ille non emittebat radius ad objecta, quod videbat, sed humorem aliquem qui ab oculis diffluens addensabatur in aere propinquiore, nec poterat propelli propter debilitatem, et ita fiebat quasi speculum ex humore addensato, in quem species ipsius tanquam in speculo quodam refrangebatur, et formabatur illa imago, seu idolum sui, sicut in quocunque alio speculo formari posset, ut exponit D. Thomas in Met. lect. v.

Secundo arguitur: Quia distantia, et magnitudo rei, cum sint sensibilia communia non habent propriam, et peculiarem speciem in oculo, ergo non possunt discerni nisi ratione emissionis radiorum ab oculo, ita ut quando longius radii protenduntur, cognoscatur distantia, quando vero non protenduntur, propinquitas; neque enim per speciem coloris potest illa distantia discerni, et alias speciem propriam non habet in oculo.

Confirmatur, quia non videtur

credibile ex omnibus rebus perenniter emanare species, et imagines, ita ut quodocunque, et ubicunque ponatur oculus, inveniatur species paratas ad videndum. Similiter neque videtur credibile tot imagines rerum in tam parva pupilla poni cum tanta distinctione, ut singula quaeque discernat, siquidem species ipsae cum sint extensae oportet, quod una ponatur supra aliam in oculo et consequenter cum confusione.

Respondetur illud argumentum etiam currere in opposita sententia, nam etiamsi visio fiat per extramissionem, restat explicare quomodo illa emissio radiorum facta ab oculo possit ipsam distantiam discernere, an pertingendo usque ad ipsum objectum distans, et sic non solvitur difficultas, quomodo radius emissus ab oculo possit usque ad coelum pertingere, vel solum perveniendo usque ad medium et non usque ad ipsum objectum, et sic restat explicare, quomodo possit metiri, et sentire illam distantiam, quae restat a medio usque ad objectum. Quare ad argumentum relictis variis solutionibus, respondetur ex D. Thoma in de Anima, lect. xv, quod secundum perspectivam visio fit per hoc, quod corpus emittit species ad modum pyramidis, cujus basis est in ipso corpore, et cuspis in oculo, eo quod res visa est major in quantitate quam pupilla, vel saltem potest videri ut conjuncta cum aliis rebus facientibus majorem quantitatem in toto medio, in pupilla autem semper tangitur quasi in cuspide, quia est multo minor de se, quam res ipsa vis; quando autem basis est magis distans a cuspide, seu angulo, tanto ipsa latera pyramidis sunt longiora, et angulus ipse redditur minor, unde quanto a remotiori videtur, minus res ipsa videtur et tanta potest esse distantia, quod evanescat.

Dices: Ergo cum a quolibet puncto

possit aliquod corpus videri sequitur, quod fieri possint infiniti anguli in eadem specie quod est absurdum. Deinde, quia si ratione distantiae fit minor angulus, ergo crescente distantia, minuetur angulus, et ita in dupla distantia aliquid videbitur duplo minus, quod est contra experientiam, quia intra certam distantiam, v. g. decem, vel quinque palmorum videtur res omnino ejusdem magnitudinis.

Respondetur primum non esse absurdum, quia non sunt infiniti anguli in actu, sed in potentia, quia scilicet a quocunque puncto designari potest angulus sicut et cuspis respective ad rem ipsam visam, quod non est inconueniens. Ad secundum dicitur, quod non ex quocunque distantia fit notabilis elongatio objecti, quae sentiatur visu, praesertim si sit perfectae, et acutae virtutis, quae possit maiorem distantiam vincere. Unde licet duplicata distantia reddatur angulus minor quasi geometricè, et mathematicè, non tamen visualiter, et perspective, eo quod species illae non sunt notabiliter debilitatae, quia non sequitur in debilitatione, et repraesentatione sua modum anguli mathematici, sed visualis: hic enim in quantum visualis multum pendet a luce et a dispositione medii, quando enim medium nihil habet interjectum, facilius decipitur visus in mensuranda distantia, quam si sit aliquod corpus interjectum, cujus quantitate distantiam metiatur. Itaque non ex qualibet anguli variatione in ratione quantitatis fit etiam variatio in ratione visualis.

Ad confirmationem respondetur, quod cum species sint similitudines naturales, et naturaliter effluant a corporibus, non est inconueniens perenniter derivari istas species, quamdiu objectum manet. Quod vero tot imagines rerum recipi possint

in eadem pupilla non est inconueniens, quia illae qualitates intentionales non sunt contrariae inter se, cum earum officium solum sit repraesentare, non vero alterare, et quaelibet pars speciei totum repraesentet, quia modo immateriali id facit, et licet sit accidens extensum in pupilla, non tamen ratione extensionis repraesentat, sed ratione virtutis intentionalis, quae eadem est in qualibet particula speciei, nec una confunditur cum alia, siquidem minima sufficit in qualibet parte pupillae, et ab effectu id constat, quia plures oculi positi in eodem medio idem vident, cum tamen in quolibet oculo non ponantur, nisi particula speciei, quae est in toto medio.

ARTICULUS III.

Quod sit organum potentiae auditivae; medium, et actus?

Circa organum auditus eodem modo procedendum est, sicut in explicando organo visus, quod constat tribus praecipuis partibus. Prima est omnino exterior, scilicet ipsae aures. Secunda, omnino interior, et tangens ipsum cerebrum, et est nervus quidam descendens a cerebro, et inde in duos ramos divisus utrumque sensorium auditus tangens. Denique, est pars quaedam media spirituosa et, aerea, tecta pellicula quaedam, seu membrana, quae dicitur tympanum, vel myringa.

De auribus, seu externa parte auditus, structura ejus satis apparet, est enim anfractuosa, et inaequalibus partibus disposita, angustamque viam praebens interiori auditui, tum ut aer refrangatur per illas obliquitates, nec immediate a vehementia soni pulsetur auditus et laedatur; tum ut ab externis injuriis defendi possit, illo obstaculo interposito. Si-

militer via, quae intrat ad interiorē rem auditum est angusta, ne aqua vel aliud corpu⁹ spissum de facili intret, et impediat auditionem, si enim aqua intret ad cavitatem interiorē, et dissolvat partem illam aeream, quae ibi est, surdescit auditus, ut docet Aristoteles ii lib. text. lxxxiii, et ibi D. Thomas lect. XVII.

Secunda pars organi auditus magis interior, et quae immediate sequitur post istam exteriorē, in primis ab istis anfractibus aurium, et via, ita angusta intratur ad cavitatem satis amplam, in qua est aer, seu substantia quaedam spirituosā, et tenuis, quae dicitur aer immobilis, vel aedificatus, ut appellat Aristoteles, eo quod ad percipiendos omnes sonos, qui fiunt motu aeris, debet organum auditus omni tali motu, et sono carere, sicut organum visu⁹ in pupilla debet carere omni colore, et luce, et esse perspicuum. Non tamen aer iste est elementalis, sed animatus, alias facile corrumpetur, et corrumpere cerebrum, existente ibi tanta humorum copia, et frigore, quo abundat cerebrum, sicque nimis capiti noceret elementalis aer, cum a frigore cerebri ingrossaretur. Ista autem substantia tenuis aerea tegitur versus partem externam aurium pellicula quadam, seu membrana, quae tympanum appellatur, eo quod in formam tympani est facta, et sustentatur tribus parvis ossibus, quorum unum simile est includi duobus pedibus innitenti, aliud simile malleolo, aliud stapedi. Et quidem ossa ista, et membrana seu tympanum ipsa experientia constat inveniri in capite, facto anatome; sed tamen aer ille, seu substantia tenuis nequaquam inveniri docet Vesalius lib. i de fabrica corporis humani, cap. vm, et Valverde, lib. i, cap. m. Quod aliqui ut Suarez lib. m, cap. xxn, referunt ad

hoc quod in morte pars illa propter sui tenuitatem facile exhalatur. Et fortasse si caput aliquanto tempore detineatur facile id crediderim, sicut etiam alii spiritus tenuissimi exhalantur. Sed licet aer ipse propter dictam tenuitatem non reperiatur in capite mortuo, sed dissipetur, saltem non poterit non reperiri cavitas ipsa seu locus aeris ita disposita, ut appareat intra illam membranā, seu tympanum non esse aliquod corpus crassius quo occupetur, et ideo tenui aliqua, seu spirituosā substantia repleri debere. Quod a signo patet, quia aliquando intus fit sonus, cum indispositum est organum auditus, ergo ibi est aliquis aer, alias non posset ibi sonus fieri. Tandem intima pars auditus consistit in nervis qui descendunt a cerebro usque ad aures, sicut de nervis opticis, seu visoriis, ut diximus articulo primo.

Ex his tribus partibus quibus tota fabrica auditus constat, de prima quae omnino externa est non est dubium in ea non esse potentiam auditivā, nam etiamsi abscindatur auricula quoad totam partem externā, adhuc auditus sentitur, ergo potentia non est in ipsis auribus externis, praesertim quia ad exercendam actionem auditus, requiritur delicatior substantia, quia ipsa operatio spiritualior, et virtuosior est, quam ut possit exerceri illa exteriori parte aurium, quae satis crassa est. Quare solum restat differentia inter illas duas partes interiores, scilicet aerem tympano opertum, quae est satis delicata substantia et nervos a cerebro descendentes. Et aliqui ponunt sensorium in nervo, ut Albertus Magnus et Galenus in id etiam videtur inclinare. Alii communius constituunt in ipso aere interiori, quae videtur esse sententia Aristotelis ii de Anima, text. lxxxii: « Auditus, inquit, connaturalis est aeri

propter id autem, quod in aere est.» Quem locum exponens S. Thomas ibi lect. xvii, inquit : « Quod aer, qui est in auribus est firmiter dispositus cum hac proprietate, quod sit immobilis ad hoc, quod animal possit sentire per certitudinem omnes differentias motus, sicut enim humidum aqueum, quod est in pupilla caret omni colore, ut possit cognoscere omnes colorum differentias, ita oportet quod aer, qui est intra tympanum auris careat omni motu, ad hoc quod possit discernere omnes differentias sonorum. » Sequuntur hanc sententiam Cajetanus 11 de Anim. c. vm; Conimbricenses ibi, quiffist. rv, art. u; Garmelitani disput. xi, quiffist. vn; Suarez lib. m de Anima, cap. xxn, et communiter alii.

Fundamentum est, quia organum sensitivum debet esse valde conforme, et proportionatum suo objecto, constat autem, quod sonus, qui est objectum auditus causatur ex aeris percussione, ut ostendemus quatione sequenti, ergo convenienter pro organo, et subjecto potentiae auditivae assignatur ille aer connaturalis, et interior, qui est aer animatus utpote habens in se potentiam vitalem, et vocatur aer aequivoce, quia est substantia spirituosa, et tenuis et similis aeri.

Nihilominus proportionaliter loquendo ad ea, quae diximus de organo visus articulo primo, quod est pupilla cum dependentia a nervis opticis, in quibus consummative, et formaliter est visus, ne cogamur duas potentias visivas superflue multiplicare, sed quod organum ut primo receptivum specierum est pupilla, ut autem elicitivum visionis communicata sibi specie est nervus visorius, ita de potentia auditiva idem dicendum est propter eandem rationem, ut etiam advertit S. Thomas opuscul. xliii, capit. iii, ubi

inquit: « Auditus est vis ordinata, in nervis mollibus a cerebro procedentibus ad apprehendendum sonum causatum ex aeris commotione constricti inter percutiens, et percussum. » Itaque organum potentiae auditivae sicut et visiva habet duplicem functionem, prima est accipere species, seu haurire illas e medio, et quantum ad hoc convenienter ponitur organum auditus in illa substantia, quae valde affinis est medio deferenti species. Secunda functio, et praecipua est elicere sensationem, et hffic quia virtuosior est activior et unica in unoquoque sensu, convenienter ponitur in illa parte, quae tenacius participat vim spirituosam cerebri, id est, spiritus animales, et per modum unius potest ipsam potentiam sensitivam habere, et operationem elicere. Convenienter ergo ponitur vis auditiva in nervis illis, qui uniuntur inter se, et sic possunt habere unicam potentiam, et quia cerebro propinquiores sunt, efficacius in illis operantur ipsi spiritus, qui a cerebro descendunt, quia propinquius ipsos participant.

Circa medium auditus advertendum est, quod triplex medium distinguere potest. Primum, ubi generatur sonus quod dicitur medium soni realis. Secundum, per quod defertur ipse sonus, quod dicitur medium soni intentionalis, seu specierum soni. Tertium, per quod infertur in potentiam auditivam, quae est medium intrinsecum ipsi organo et pars illius. De primo medio dicemus quiffistione sequenti, ubi ostendemus quomodo generetur sonus, et quod necessario requiratur collisio aeris saltem ad primam ejus generationem. De secundo medio est difficultas, an per quodcunque corpus etiamsi sit solidum, et densum possint deferri species intentionales soni, ut quotidiana experientia vi-

demus, et in aqua posse audiri sonum formatum in aere, constat quia pisces audiunt intra aquas, et qui sub aquis natant, etiam audire aliquantulum compertum est. Sed quando corpus ita est densum, quod non relinquit aliquid aeris, dubium est, an deferantur species soni. Et dicimus videri probabilius, quod densitas corporis etiamsi porosum non sit, non impedit trajectionem specierum intentionalium auditus, licet oppositum etiam sit probabile. Prima pars constat, quia intra parietes crassissimos audimus sonum exteriorum, nec potest dici, quod species transeat solum per poros; tum quia valde debilitarentur, et ita ad parvam crassitiem parietis aut nullus, aut exiguus valde sonus audiretur; tum quia per aquam deferretur sonus, et per ignem, nec tamen habent poros, quia sunt fluida; tum quia beati in coelo audient, et deferrentur species per corpus solidissimum coeli, ubi nullus est aer, ut docet S. Thomas in secundo, dist. n, quæst. ii, articul. ii, si tamen medium nimis incrassescat, species ipsas retundi, et corrumpi constat ipsa experientia, ut quando aliquis sub terra clamat, si multa moles terre sit superposita non auditur, et similiter si multa corpora sint interposita, aut medium sit nimis crassum.

Secunda vero pars, quod oppositum etiam sit probabile constat, quia corpora, per quæ deferuntur species ad auditum, vel habent poros, vel sunt corpora valde subtilia, ut aqua et ignis, et similiter in coelo species deferuntur, vel per corpus subtile, si coelum subtile est, ut multi putant, vel saltem Divina virtute deferuntur tanquam per medium minus connaturale, vel quia species illae efficaciores erunt, utpote a maiori virtute procedentes ex ore beatorum. Caeterum quod per corpus omnino clausum, et cras-

sum, ita quod nihil aeris, vel subtilioris corporis retineat, deferantur species auditus, neque experientia probari potest nec suffragatur ratio; quia medium, in quo generatur sonus debet esse valde subtile, ita ut collidatur aer inter corpora percutientia. Ergo a fortiori medium, per quod talis sonus deferretur, et multiplicatur debet esse ejusdem subtilitatis, ergo multo melius per quod multiplicantur species ejus, quia subtiliores sunt, quam ipse sonus.

Circa tertium medium, quod est internum in ipso organo, constat debere esse aerem illum, seu spirituosam substantiam, quæ intra aures est, quia si illa cavitas impleatur aqua, vel alio quovis humore, animal non amplius audiet, imo plerumque surditas provenit ex nimia crassitudine illius aeris, et ad perfecte audiendum oportet, quod sit attenuata, et subtilizata. Quare Aristoteles in hoc ii de Anim. text. Lxxxm. et D. Thomas ibi lect. xvn, inquit, quod auditus fit in aqua dummodo non ingrediatur aqua ad ipsum connaturalem aerem, sed cum hoc accidit, non audiet animal, propter corruptionem aeris, qui requiritur ad audiendum, et ita docet experientia, quod dum intrat aqua per aures in his, qui immerguntur, deficit auditus.

Debet autem iste aer esse immobilis, ut docent Aristoteles et D. Thomas citati, quia si aliquis sonus intus efficeretur, hoc ipso impediretur audire sonos externos, sicut alii sensus impediuntur videre sua sensibilia, si aliquo illorum affecti sint. Nec obstat, quod dicit Aristoteles text. LXXXn: « Quodcumque externum aer movetur etiam moveatur internum, ergo internum non est immobilis. » Respondetur enim loqui Aristotelem de auditu non recte disposito, sed ab externo aere commoto; de recte autem disposito subdit: « Quod aer de-

bet esse immobilis, ut exacte sentiat omnes differentias motuum. Ex hoc tamen tanquam ex signo optime deducit Aristoteles debere intus in aure esse aliquem internum, quia aliquando contingit intus moveri, et fieri sonum, ergo signum est ibi aliquem aerem esse intra aures.

Solvuntur argumenta.

Objicies primo: Si organo auditus esset aer internus deberet esse in omnibus animalibus, sed in aquatilibus non est aer, siquidem cum continuo sint intra aquam opplentur eorum auditus aqua, et ita nunquam audient, sicut nos non audimus, quando illa cavitas aurium oppletur aqua. Item multa animalia habent sensum auditus in medio corpore, et non in capite, ut Aristoteles docet iv de histor. animal, cap. vm, et in aliis non apparet locus determinatus ipsius auditus, ut dicit in n de partibus animalium, cap. xn, ergo in istis non potest organum auditus consistere in aliquo aere interno, quia in medio corporis non datur talis aer. Confirmatur, quia non minus aer est medium ad species visibiles quam ad audibiles, et tamen organum visus non est in aliquo aere, sed in pupilla, quae est humoris crystallini, et aquei. Ergo non bene colligitur, quod organum auditus debet esse in aere, quia medium idoneum ad deferendas species est aer. Respondetur quod de organo aquatilium proportionaliter dicendum est, quod est aliqua substantia tenuis respective ad eorum auditum, quae etiam aer vocari potest, sed non ita tenuis sicut apud nos, eo quod crassiori medio utuntur, et ita non iceditur organum auditus in illis ab aqua, circumstante autem, etiam ingrediente aures. Non enim est aer sed animatus ille, qui est et quae-

dam spirituosa substantia, quae in aliis potest esse crassior, in aliis subtilior, sicut spiritus animalis ad vivendum in aliis subtiliores sunt, in aliis crassiores, et calor cordis in animabus terrestribus indiget refrigeratione, et respiratione aeris, quia sua subtilitate facilius penetrat ad cor, in piscibus vero sufficit refrigeratio aquae sine respiratione aeris. Eodem modo sufficit eis ad auditum crassior substantia, et quae non laedatur ab aqua, quae nobis non sufficit. Et si instes: Ergo multo minus audient aquatilia, quam terrestria, siquidem habent medium, seu organum crassius, quod utique impedit auditum, et tamen experientia docet, pisces satis perfecte audire, quia quolibet strepitu facto aufugiunt, respondetur quod in habentibus aerem tenuem pro organo auditus ex aliqua crassitudine adventitia tollitur illud connaturale temperamentum, et ita ex abundantia humoris viscosi generatur surditas. Ceterum animalia, quae ex suo naturali temperamento habent organum crassius non ideo imperfectius audient, quia illa crassitudo non est adventitia, sed naturalis, et ita afficitur his qualitatibus, quae ad perfectum auditum deserviunt, sicut in animalibus respirantibus si aqua loco aeris non fit sufficiens refrigeratio, sed suffocatur cor, in animalibus autem non respirantibus fit sufficiens refrigeratio etiam per aquam. Ex alia etiam parte compensatur auditus in piscibus, quia cum intra ipsam aquam non generetur sonus, sicut in hoc aere, medium est multo magis sedatum, et quietum, et sic species audibiles ad illos de laece multo melius sentiri poterunt, etiamsi temperamentum sit crassius. De aliis animalibus in argumento relatis respondetur, quod in illis licet organum auditus non sit in capite, tamen ita dispositum est,

ut habeat aliquam substantiam tenuem pro organo auditus, est autem accidentalis differentia, quod sit in capite, vel extra caput.

Ad confirmationem respondetur quod in visu aer est medium solum in quantum diaphanum, quod non minus salvari potest in humore crystallino, quam in aere, imo ibi perfectius in ordine ad hauriendas species et retinendum illas cum majori tenacitate. At vero in auditu aer est medium non propter diaphaneitatem, sed propter subtilitatem, quae requiritur ad edendum sonum, qui est proprium objectum auditus, et ideo organum auditus debet esse substantia aerea, et subtilis, ut habeat affinitatem cum aere, in quantum subtilis, et sonativus.

Secundo, arguitur contra id quod dicimus aerem illum internum debere esse immobilem, ut possit percipere omnes differentias sonorum. Contra est: tum quia in sensibus non impedit realissensibilitas intentionalem, nam color realis, verbi gratia, non contrariatur intentionalis, neque intentionalis impedit qualitatem, ergo etiamsi auris habeat realem sonum non impediatur habere alios intentionaliter; tum quia visus afficitur luce, et diaphaneitate realiter, et tamen sunt objecta visibilia, nec propterea impeditur videre alia objecta visibilia, scilicet colores: similiter vis imaginativa omnia corporalia cognoscit, quia omnia sub imaginatione cadunt, et tamen non caret omni corpore: ergo non requiritur carere omni illo sensibili, quod percipi potest a tali potentia.

Respondetur quod una qualitas realis, verbi gratia, color, non contrariatur alteri intentionalis in ordine ad existendum in eodem subjecto; impedit tamen in ordine ad movendum, et ipsa species intentionalis ex qualitate medii, per quod transit imbibit alium modum movendi. Et

quidem in gustu, et tactu non est ita difficile, quia cum res tangibilis, et gustabilis debeat conjungi cum ipso organo seu medio Interno conjunctione reali, si gustus est affectus amaro humore, vel tactus excessivo calore, eadem qualitate reagendo inficiunt rem sibi conjunctam, et res illa humore illo infecta redditur amara, et speciem amaritudinis inducit in linguam. Ceeterum in visu, et auditu, et sensibus, quae petunt objecta non esse sibi omnino immediata, et quasi superposita difficilius est, quomodo qualitas existens in ipso organo, verbi gratia, color, vel sonus inficient, vel afficient non quidem ipsum objectum, quod est aliquantulum distans, sed Speciem ipsam, quae sibi inhaeret, ut mutant repraesentationem ejus ad modum illius qualitatis, qua organum est affectum. Nihilominus dicimus, quod color, vel sonus, si esset in ipso organo, impediret cognitionem alterius coloris, vel soni distincti, quia non haberet talis potentia dispositionem requisitam ad cognoscendum omnes colores, eo quod non haberet aliquam dispositionem respicientem omnes universaliter, et indifferenter, sed tantum particulariter unum, eo quod affectus est illo particulari, et consequenter non potest virtus illius indifferenter extendi ad alios, utpote particulariter conformatus illi: nunc autem, quia lucem, et diaphaneitatem habet, omnia videt sub ratione diaphani, et lucidi, quod indifferenter se habet ad omnes colores, et videt illos ut lucidos, et ut terminativos et motivos diaphani. Similiter auditus debet esse liber ab omni sono particulari, sed debet habere aerem, quantum ad subtilitatem, et tenuitatem, quia hasc ratio est communis omni sono, quod fiat per collisionem subtilis corporis, quod est aer. Unde tale corpus subtile indifferens est ad omnes sonos.

Non ergo ex contrarietate coloris cum specie intentionali, aut mutatione repraesentationis ejus, sed ex defectu ipsius potentiae, quae hoc ipso, quod esset affecta uno determinato colore, non posset indifferenter et universaliter omnes respicere, nec habere specificativum complexum omnes alios colores, nisi tantum illum, quo afficitur, quia solum illi posset conformari, nascitur impedimentum videndi alios colores, quia non potest visus extra suum specificativum ferri, tunc autem non posset specificativum excedere modum, et virtutem illius coloris, quem in se haberet, cum specificativum debeat conformari specificato.

Quod si inquiras: Quomodo quando medium est affectum determinato colore, non autem ipsum organum, impediatur species transiens per illud medium, et repraesentet juxta colorem ipsius medii, et tamen non currat ibi ratio facta, respondetur impediri tunc illam speciem ob aliam rationem, nempe quia color qui est magis immediatus potentiae fortius movet, et cum ita interponatur, ut non nisi per illud possint species transire impedit earum motionem, ut non fiat nisi ad modum ipsius coloris, qui est in medio, quia miscetur in illa linea, qua tendit ad oculum alia species fortior, utpote immediatior potentiae, et confundit propriam motionem talis speciei, ne sentiatur distincte ut est in se, sed ad modum fortioris moventis, cum quo miscetur, et per cujus lineam transit.

Quomodo vero de intellectu probetur, quod debeat esse incorporeus, quia omnia corpora cognoscit dicemus infra, quaestione ix, neque enim probavit D. Thomas, quod est incorporeus, quia omnia corpora cognoscit, sed quia omnes naturas, seu quidditates corporeas, quod pro-

prium est intellectus, ut sic debet carere omni corporea quidditate, seu natura, tam accidentali quam substantiali.

Quod vero dicitur de imaginativa respondetur, quod illa respicit omnia corpora sensibilia sub ratione imaginabili, quae non attingit quidditates ipsas, sed accidentia omnia sensibilia, et ideo imaginativa caret omni accidente perceptibili a sensibus, et habet qualitatem altiore illis, quae omnes potest percipere, non tamen illam qualitatem, quae est ipsamet potentia imaginativa, quia non potest in se reflectere, et ita impeditur omnes qualitates corporeas absolute cognoscere, licet possit omnes sensibiles externas. Et similiter oculus, quia intra se habet aliquid visibile, scilicet diaphanum et lucem, omnia videt sub ratione lucidi, et diaphani, quia etiam diaphaneitas requiritur saltem ex parte medii, videt tamen omnes colores, quia nullum determinatum habet.

ARTICULUS IV.

Quae sit potentia, actus, et medium odoratus?

Eodem fere ordine procedendum est in explicatione hujus sensus, sicut aliorum duorum. Dividitur ergo organum odoratus in tres partes praecipuas, scilicet in exteriorem, quae est nasus, interiorem in qua attrahitur odor, et omnino intimam qua continuatur cerebro per nervos communicantes spiritus animales, et per eosdem deferuntur species odoris ad sensum communem. Quod attinet ad extimam partem, nasus ipse constat parte superiori ossea, et parte inferiori cartilaginea, est autem cartilago pars quaedam durior carne, et mollior osse. Et desinit in duo foramina, quae per partem su-

periolem osseam continuantur, ut videre est in calvaria, in qua pars ossea nasi, remanet cum illis foraminibus.

Quod vero attinet ad partem interiorem concurrunt tria in interiori fabrica nasi. Primo, occurrit quodam os ad radicem superiorem nasi positum, quod spongiosum est, et multis foraminibus patens, ideoque a medicis vocatur cribrum, quod a natura provisum est, ne aer aspiratione attractus, libere ingrediatur cerebrum, et frigore suo capiti noceat. In hoc vero osse quasi bipartiti meatus, seu viae cernuntur, quaedam quae ducit ad fauces, et respirationi deservit, quaedam quae naso ipsi, seu odoratui deservit, et quodam septo cartilagineo, quasi pariete quodam dividuntur. Secundo, sunt in superiori parte nasi quaedam tubercula, seu carneae partes in similitudinem mamillarum, quae dicuntur processus, seu carunculae mamillares, quibus species odoris imbibuntur, et attrahuntur ab exteriori parte nasi, et osse illo cribroso. Tertio, est membrana quaedam, seu pellicula, quae tunica exsanguis vocatur, et cooperit illas mamillas, potestque elevari, sicut palpebrae, quae claudunt oculos et elevantur ad videndum, unde nisi ista tunica elevetur non fit odoratio, elevatur autem respiratione ipsa. In animalibus autem sine respiratione odorantibus, ut in piscibus, non datur ista membrana, eo quod sine respiratione possunt odorari.

Quod attinet ad ultimam et magis intimam pariem odoratus, constat duobus nervis descendentibus a cerebro, a quibus dependent illae carunculae mamillares, et per eas expanduntur usque ad ossa foraminosa. Quae omnia ex anatomistica experientia constant, et etiam ab interpretibus in hoc loco communiter afferuntur.

Ex his oportet discernere, in qua parte totius huius fabricae sita sit potentia odorativa, de quo plures opiniones videri possunt, apud Conimbricenses n. de Anim. capit. ix, quaestio. iv, articul. n: « Breviter dicimus probabilius videri potentiam odorativam esse in parte superiori, et propinquiore cerebro, scilicet in carunculis mamillaribus, ut uniuntur illis nervis a quibus pendent. » Haec est conformior Aristoteli, et D. Thomae multisque medicis, et aliis recentioribus, qui citantur apud Cursum Carmelitanum, disput. xn, quaestione m. Est tamen contra Vallesium quem sequitur P. Suarez lib. m de Anim. cap. xxv, ubi tenet organum olfactus esse in interiori parte ipsius nasi, cui addi potest Averroem n. collect. c. xvii, qui existimat esse in membrana narium. Sententia ergo Aristotelis constat ex libro de sens. et sensat. lectio, v, apud D. Thomam, ubi inquit: « Quamobrem odoratus sensorium eo proprium est loco, ubi cerebrum est. » Et D. Thomas ibi dicit: « Quod est circa cerebrum. » Constat autem quod carunculae mamillares, ut uniuntur illis nervis, sunt prope cerebrum, et non sunt pars cerebri, ut arguit Averroes, quia licet illis in tantulum similes in qualitatibus, simpliciter tamen sunt diversae naturae, ut ex anatome constat. Sumitur autem ratio huius, tum a convenientiarum a signis. A signis quidem, quia in ipsis partibus nasi non potest esse odoratus, tum quia abscisso naso adhuc aliqui odorantur; tum quia ad percipiendum odorem, intus respiramus, quasi ad locum intimiorem odorem attrahentes. In osse autem cribroso non potest esse odoratus, tum quia est materia valde dura, nec apta ad exercendam sensationem, quae est operatio valde subtilis; tum quia alias etiam non elevata illa membrana, seu operculo, quo ma-

millae teguntur, fieret odoratio in animalibus respirantibus, siquidem fieret in illo osse, quod est ante membranam tegentem mamillas, cujus oppositum docet Aristoteles libr. de sensu et sensat. lect. xiv, apud D. Thomam et apertius ii de Anima, text. c, et ibi S. Thomas lect. xx, et postea ostendetur.

Convenientia autem ea est, quia illae mamillae sunt bene dispositae ad sentiendum odorem, quia sunt spongiosae, et facile moventur a respiratione, illaque hausta simul odorem spirantem percipiunt, tum quia ex propinquitate cerebri habent actu frigidum, et humidum, quod etiam testatur continua pluvia muscosa, quae per eas partes emungitur, ergo est conveniens dispositio ad percipiendum odorem, quod fit per exhalationem siccam, et calidam, ergo frigidum, et humidum non in ea intensione, qua est in cerebro, sed in eo temperamento, quod est infra cerebrum, est habile ad recipiendum impressionem fumalem sicci, et calidi, ideoque convenienter tribuitur odoratus tali temperamento, quod est quasi aqueum, non quatenus perspicuum sicut in visu, sed quatenus est in potentia ad impressionem calidi et sicci, quae pertinent ad odorem, qui in calido, et sicco fundatur, ut quaestione sequenti dicemus, et experientia ipsa constat in floribus, quae calore afflatae odorem spirant. Denique, homo inter omnia animalia est imperfectioris odoratus, ut docet Aristoteles text. xcn, cum nec ita a longe odoretur sicut vultures, nec tot differentias odorum cognoscat sicut canes, vel aliae ferae quae ipso odoratu multas herbas discernunt. Ratio autem traditur ibi a D. Thoma lect. xix, quia homo habet magnum cerebrum, et magis humidum prae aliis animalibus in sua proportionem, et ideo olfactus in ipso obtusior est propter multam

participationem humidi ex cerebro, odorabile autem aliquam siccitatem requirit.

Circa medium olfactus distinguendum est, de medio extrinseco seu deferente species, et de medio intrinseco imbibente illas in ipso organo odoratus. Et similiter potest considerari medium deferens tam respectu ipsius odoris realis, qui defertur, et extenditur per fumosam exhalationem, quam respectu intentionalis odoris, quae sunt ejus species, quia in organo ipso recipi dubium non est. Sed quomodo in medio necessarium sit recipi, aut diffundi realem exhalationem usque ad odoratum, vel non sit necesse dubium est, et similiter an istud medium, per quod defertur, tam exhalatio, seu odor realis, quam intentionalis an sit solus aer, vel aliquid aliud corpus.

Circa hoc ergo dico primo: Odor potest diffundi non solum per aerem, sed etiam per aquam. Ita Aristoteles ii de Anima, text. Lxvii, lect. xx, apud D. Thomam. De aere constat quotidiana experientia. De aqua constat etiam exemplo piscium, qui intra aquas olfaciunt, et piscatores odoribus assatorum piscium, vel aliis salsamentis in aquam projectis pisces attrahere constat, et simili per ipsas aquas ascendere odorem videmus, quando in piscinis, quas fundum habent nimis sordidum, gravis sentitur odor ex ipso fundo ascendens, et non solum ex corruptione aqueae, sed etiam si aqua de novo injiciatur. Et similiter cum in fundo lebetis, qui calefit in parte inferiori est aliquid odorabile, tunc enim cum partes inferiores calefiunt ascendunt exhalationes calidiores, et subtiliores, et consequenter etiam odor in illis inclusus. Non tamen poterit sentiri odor ab animali respirante, si existit intra aquam, non ex defectu ipsius odoris et specierum ejus, sed quia in animalibus respi-

rantibus non attrahitur odor ad potentiam, nisi per respirationem, quae intra aquam dari non potest.

Secundo dico : Non diffundi semper odorem realiter usque ad sensum olfactus, sed sufficit quod intentionaliter ad illum perveniat, realiter autem solum per aliquod spatium diffundatur, quod si realiter perveniat ad olfactum, non tamen sentitur, quatenus ibi realiter est, sed quatenus intentionaliter. Assertio haec constat ex traditis a D. Thoma ii de Anima, lect. xx, videri potest Gajetanus super cap. vm, quaestione unica; Bannezi part. quaest. lxxviii, art. ni, dub. ii, de odore; Conimbrienses cap. ix, q. iii; Carmelitani disp. xn, quaest. ii. Et pro ea explicanda adverte, quod odor realis semper fit cum aliqua resolutione, seu exhalatione tenui, seu fumosa, licet non semper videatur, ut quaest. vii, art. v ostendetur, constatque ipsa experientia, quia constat odorem facile consumi, si res aliqua aeri sit exposita, si vero sit operta, et tecta, diutius conservat odorem, quod non esset, si solum emitteret species intentionales, non vero exhalaret odorem ipsum realem, quia emissio specierum non consumit odorem existentem in ipso odorabili.

Quod ergo odor debeat aliququaliter diffundi per medium mediante illa fumosa exhalatione, probabilius est in sententia D. Thomee, qui distinguit proprium modum, et immutationem odoratus ab aliis sensibus, praesertim auditus, et visus, quia odoratus fit cum aliqua alteratione, et immutatione ipsius sensibilis, ut dicit lib. iii de Anima, lect. i in fine, et quaest. de Anima, art. xm in corpore, et i part. quaest. lxxviii, art. iii : « Oportet, inquit, per calidum alterari aliquo modo corpus, ad hoc ut spiret odorem. » Et ratio est, quia odorem realiter exhalari ab ipso odo-

rabili constat experientia, cum videamus communicari odorem his, quae tangunt res odorabiles, et etiam ipsis remotis in illis permanere odorem, et ad olfaciendum aliqua immutatio sensibilis requiritur in ipso odorabili, vel in medio, et non sufficit mutatio localis, sicut in sono, quia odor non generatur sola mutatione loci sine mixtione qualitatum, ut videmus experientia, ergo requirit alterationem, non quidem in ipso organo sensus, sicut gustus, et tactus, ergo saltem in ipso medio, vel in ipso sensibili.

Quod vero non sit necesse alterari totum medium alteratione illa reali fumose exhalationis, sed sufficere, quod ad aliquam distantiam perveniat, et deinceps intentionalis diffundatur usque ad sensum, deducitur ex aliquibus experientiis, tum quia vultures a remotissima distantia sentiunt odorem cadaverum, et a multis leucis, ut refert D. Thomas lect. xx citata, si autem per totum illud spatium diffunderetur odor realis, consumeretur totus odor rei odorabilis, tam longa et copiosa exhalatione. Secundo, quia illa fumalis exhalatio tardius movetur secundum realem multiplicationem, quam sentiatur ejus odor, facta enim evaporatione alicujus odoris in aliqua parte domus, statim sentitur in parte distantiori ejus odor, etsi exhalatio illuc nondum pervenerit, imo et clausa janua sentitur odor, licet funus non ita possit per illam transire. Denique, exhalatio fumea sursum ascendit, odor autem etiam a parte inferiori sentitur, ergo non requiritur, quod fumalis evaporatio perveniat realiter ad sensum, sed sufficit quod intentionalis. Quod vero aliquando perveniat usque ad ipsam potentiam, constat quando odores sunt fortes, et prope potentiam applicantur : tunc enim odor ipse realiter diffusus, statim attinget poten-

tiam, unde etiam videmus cerebrum gravari, vel relevari odoribus. Sed tamen sensatio non efficitur ex immutatione reali, sed intentionali, quia physica mutatio est, quae ordinatur ad generationem, vel corruptionem alicujus accidentis, vel substantiae, et ita est communis rei animatae, et inanimatae, sensatio autem non fit per generationem, vel corruptionem alicujus. Ergo formaliter non fit per mutationem physicam, et realem, sed intentionalem.

Circa actum odorandi nihil est specialis difficultatis, praeter id quod jam notavimus, quod animalia respirantia non olfaciunt nisi mediante respiratione, ideoque intra aquas odorari non possunt. Cujus causam Aristoteles dixit esse, quia sine respiratione non elevatur illa membrana, quae operit olfactum, et ita manet clausus sicut oculus demissis palpebris. Galenus autem non admittit hoc operculum, sed dicit ideo non sentiri odorem intra aquam, quia sine respiratione non pervenit odor ad ventriculum cerebri, ubi ipse existimat odorationem fieri. Sed causa ista est sufficiens, quia si sensorium odoratus non est occlusum, neque impeditum, cur species odoris non pervenient ad ipsum etiam sine respiratione? Quid autem dicendum de animalibus, quae extra aquas elevantur, et ibi respirant, licet intra illas etiam vivant, ut delphines, crocodili, ranee, et similia? Respondetur ista animalia carere illa membrana, ut intra aquas sine respiratione odorentur, quando autem extra aquas respirant, multo melius poterunt odorari, non habendo illud operculum. Nec tamen existimandum est, quod hoc operculum ita est expansum super odoratum, sicut palpebrae super oculos, nec quod possit elevari ab aere externo; sed ipsamet via, qua defertur

odor ad interiorem partem, quia arcta est, et dilata potest, dicitur esse operculum ipsius odoratus, quia dum comprimitur operit et tegit, dum dilatatur dicitur elevari, ideoque non potest aliqua vi externa aperiri, sed solum actione ipsa animalis respirantis.

Solvuntur argumenta.

Primo objicitur contra ea, quae diximus de organo odoratus: Nam illud constituendum est tanquam organum odoratus, quod majorem, et propinquiorem sympathiam habet cum ipso objecto odorabili, sed odor generatur ex sicco et calido, et emittitur per fumosam exhalationem, de quo quaestione sequenti, ergo organum odoratus ponendum est in aliquo, quod magis participet de calido et sicco; carunculae autem mammales, quia prope cerebrum sunt, magis participant de humido et frigido, ergo in eis non est constituendum organum odoratus, sed magis in partibus narium interioribus quae sunt cartilagineae), et ita magis de siccitate participant, vel etiam in membrana exsanguis, aut in interioribus ventriculis cerebri, qui magis spiritibus animalibus abundant, et ideo plus de fumosa exhalatione habere possunt. Et saltem ex hoc deducitur infirmam esse illam consequentiam Aristotelis, quod organum odoratus debet esse frigidum et humidum, quia debet esse in potentia ad calidum et frigidum, quod est odor, nam potius debet esse actu calidum et siccum, ut actu possit esse proportionatum objecto odorabili, sicut auditus et visus suis objectis proportionantur, ut supra vidimus, deinde, quia organum et potentia solum debent esse in potentia ad species intentionales sui objecti, non ad realem ejus immutationem, si-

quidem speciebus, et non reali qualitate odoris actuatur, non ergo bene infert Aristoteles, quod debet esse frigidum et humidum actu, quia debet esse in potentia ad calidum et siccum, cum solum sit in potentia ad species odoris, qui fit ex calido et sicco. Confirmatur, quia supra diximus auditum, et visum consistere in illo concursu nervorum, ne sint duae potentiae visivae vel auditivae in duabus pupillis, vel auribus, ergo similiter ne sint duo odoratus, non debent esse in duabus illis mamillis internis, sed in aliquo concursu nervorum.

Respondetur in constitutivo organi potentiae requiri proportionem inter ipsum et objectum, non similitudinis, sed receptionis, qualis est inter activum et passivum, quia objectum comparatur active ad potentiam et ad dispositionem organi, sicut organum visus est perspicuum, quod est in potentia ad lucem et ad colorem, et aer ut immobilis est organum auditus, qui est in potentia ad motum, seu sonum. Unde recte Philosophus probavit quod organum olfactus habet esse in potentia, ut immutetur a calido et sicco, seu exhalatione fumida calidi et sicci, et consequenter debet carere tali sicco, et calido. Et cum in his, quae constant qualitatibus contrariis physicis quantum caret de una, tantum habeat de alia, seu praedominetur alia, oportet quod si organum odoratus caret sicco et calido, praedominetur in eo frigidum et humidum. Exhalationes vero, quae a spiritibus animalibus fieri possunt, erunt in se odorabiles et imprimentes in organo. Unde hoc potius probat ipsas debere esse objectum odorabile, quam organum odorandi.

Ad id vero quod dicitur contra consequentiam Aristotelis jam responsum est, quomodo verificetur sicut in aliis sensibus visus et auditus

in quibus organum non proportionatur objecto secundum similitudinem, sed secundum receptionem et proportionem potentiae receptivae ad actum. Quod vero additur solum debere esse in potentia ad species intentionales, non ad ipsas reales qualitates, respondetur utrumque habere debere, nam potentia in ratione potentiae recipit species intentionales, et in ratione organi physice dispositi debet carere qualitatibus sui objecti, sicut organum visus debet carere colore reali, et auditus sono, nec sufficit carere speciebus coloris. Unde licet sensus solum debeat actuari intentionaliter a specie, physice tamen debet organum carere qualitate sui objecti, et consequenter esse in potentia ad ipsam, tanquam actuabile et capax illius, et tanquam carens ipsa, licet de facto non actuetur, alias si illam haberet et non careret illa, hoc ipso haberet impedimentum, ne universaliter et indifferenter possit ferri in colores et in odores, etc.

Ad confirmationem respondetur, duas aures, vel duos oculos ita esse inter se distantes, ut non possit uniri nisi in occursu illorum nervorum. Caeterum carunculae mamillares sunt inter se conjunctae, et ita vel immediate uniuntur, vel mediante nervis in eisdem mamillis concurrentibus, ideoque in illis dicitur esse olfactus.

Secundo arguitur: Contra id quod dictum est, odorem non diffundi realiter usque ad potentiam, sed sufficere quod intentionaliter. Nam contra hoc videtur stare, tum experientia, tum ratio. Experientia, quia constat cerebrum refici odoribus suavibus, laedi vero gravibus, hoc autem non fit sine reali mutatione, non vero solam intentionali, quia intentionalis impressio non alterat physice. Item videmus quod ventus ex adverso flans avertit odorem a sensu, et contra

vero defert illum etiam a longissimo tractu, ut cum defert aeris corruptionem. Ergo signum est fieri hoc per realem ipsam odorum exhalationem, non per solam intentionalem immutationem, haec enim hoc a vento fertur, nec ab eo impeditur, cum fiat in instanti, utpote sine contrario. Denique, constat quod animalia respirantia, ipsam respiratione attrahunt odorem, et si non respirant, non odorantur, ergo signum est attrahere odorem realem, et non solum species ejus, quia istae non indigent respiratione, ut attrahantur, quia immateriali actione diffunduntur sicut in aliis sensibus. Et hinc sumitur ratio, quia odor non sentitur in instanti, species autem intentionales in instanti diffunduntur, quia non habent contrarium, a quo retardentur. Confirmatur, quia non requiritur fumosa exhalatio ex parte odorabilis, tum quia non in aquis et sub aquis emittitur odor, nec tamen ibi potest dari talis exhalatio; tum quia alias res parvae, et minuti pulveres citissime perderent odorem, quia cum continuo exhalent illum odorem, siquidem continuo sentiri possunt, et illi sunt ita minuti, citissime resolveretur illa qualitas per exhalationem, quod est contra experientiam, qua videmus diu durare.

Respondetur negando antecedens et ad primam experientiam dicimus cerebrum laedi vel confortari odoribus, quia aliquando ipse realis odor pervenit usque ad cerebrum, si copiosus et fortis, et tunc realiter ipsum alterat laedendo, vel recreando, aliquando vero solum intentionaliter pervenit ad odoratum, et tunc solum recreatur delectatione intentionali, sicut visus in videndis rebus pulchris, ex quo etiam indirecte potest provenire ipsi corpori aliqua bona dispositio.

Ad secundam experientiam dici-

tur, ventum flantem divertere, aut afferre odores etiam quantum ad species intentionales, quia cum istae non trajiciantur in instanti, sed per motum, ut statim dicemus, datur locus, ut illae partes aeris, in quibus species multiplicantur, aliorum impellantur per ventum, et impediuntur a suo motu recto, quo trajiciuntur, sicut idem contingit in speciebus soni, quae per motum diffunduntur. Hoc tamen non prohibet, quin etiam fumosa exhalatio realis emittatur ab ipso odorabili, et haec etiam per motum venti diverti possit, licet non in omnibus partibus aeris ista exhalatio derivetur.

Ad tertiam experientiam dicitur quod animalia respirantia dicuntur attrahere odorem, non quia species ipsa attractione multiplicent, aut trahant ad se, cum ipsae naturaliter deferantur, tam ad animalia respirantia quam non respirantia, et ad ipsum odoratum perveniunt, etiam in illis in quibus respiratio non est. Sed illa, quae respiratione indigent, dicuntur attrahere species odoris, quia attrahunt aerem, in quo species illae sunt. Causa autem cur indigeant respiratione ista animalia ad odorandum, ut assignat Aristoteles in hoc secundo libro, text. c. lect. xx, apud D. Thomam, et lib. de sens. et sensat. lect. xiv est, quia oportet in istis animalibus elevari, seu laxari illam membranam, vel operculum, quo odoratus operitur, ut transeant species ad ipsum, sicut palpebrae oculorum debent elevari, ut videamus; quae membrana, cum in animalibus non respirantibus non habeatur, non indigent respiratione ad odorandum. Sed hoc non variat specie ipsos odoratus, quia non variat modum sentiendi, et immutandi intentionaliter, licet variet aliquid accidentale circa indigentiam, vel non indigentiam respirationis.

Ad rationem respondetur, non trahi species odoratus in instanti, sicut species visibiles. Et disparitas est, quia licet species intentionalis non habeat forrealiter contrarium, potest tamen generari dependenter ab aliqua alteratione, seu motu habente contrarium, et non sufficit non habere contrarium, ut in instanti motus fiat, sed requiritur etiam quod non dependeat a motu in sui productione, quia cum motus fiat in tempore, si ut generetur dependet ab aliqua motu, simpliciter dependet a tempore. Dependent autem species odorabiles, sicut et audibiles in sui prima productione ab aliquo motu alterativo, vel locali ut ostensum est. Unde cum primo generentur per motum, non possunt in progressu fieri instantanee, quia jam earum natura ad motum determinata est, et saltem ratione primi motus non potest simpliciter fieri in instanti. At vero species visibiles etiam in sui prima productione non dependent ab alteratione, vel motu physico, sed solum a luce, et perspicuo, quae sine motu physico operantur, nec dependenter ab alteratione physica.

Ad confirmationem respondetur, bene posse sub aquis emitti exhalationem, cum videamus aquam calefactam a fundo exhalari, et attenuatam ascendere, sive virtute solis, sive vi ignis. Quod vero dicitur de minutis pulveribus, et aliis rebus odoriferis parvae quantitatis, respondetur omnino consumi per exhalationes illas fumidas si desint causae conservantes odorem, et non sint multi pulveres simul, qui mutuo se adjuvent, sicut esse corpus magnae quantitatis. Sed non est aequaliter in omnibus, neque omnia aequo cito consumuntur: tum quia non est solum attendenda parvitas quantitatis in istis rebus odoriferis, sed etiam dispositio, et tenacitas vel efficacia,

quam habent ad retinendum odorem; tum etiam, quia illa exhalatio fumida odoris tenuissima est, et ita licet continuo emittatur, non tamen potest tam cito totam vim odoris exhaurire.

ARTICULUS V.

Quid de potentia, medio, et actu gustus?

Supponimus sensum gustus esse realiter distinctum a sensu tactus, quod immerito aliqui negaverunt, cum utriusque objecta et actus sint valde distincta, et haec sunt principia unde dignoscimus distinctionem potentiarum, scilicet penes actus et objecta; imo etiam est distinctum organum, cum non ubicunque reperitur tactus reperiatur gustus. Est distinctum objectum, quia gustu discernimus differentias saporum, ut amarum et dulce, et varias alias mixturas, quae ex illis fiunt, et ex humido bene digesto per calorem consurgunt: tactu autem discernimus temperaturas primarum qualitatum, ut calidum et frigidum, durum et molle, et alia similia. Est distinctus actus, quia diversa delectatio percipitur in sapore, quam in delectatione tactus, ergo est diversa operatio, quia delectatio in operatione est, et ipse etiam modus operandi est diversus, quia tactus fit simplici applicatione rei tangibilis sine alia immutatione, quae faciat commixtionem aliquam cum ipsa re, quae tangitur, gustatio autem fit per applicationem rei sapidae cum mixtione aliqua humiditatis linguae ad rem saporosam. Et licet ad gustandum requiratur sensus tactus, hoc non tollit, quin sit distinctus sensus, quia etiam ad reliquos sensus, requiritur tactus, et tamen distinguuntur ab illo.

Neque obstant aliqua loca Aristotelis quae significant gustum esse tactum quemdam vel speciem tactus sicut in ii de Anima, text. xciv, dicit: « Quod gustabile est quoddam tangibile, » et in libro de sens. et sensat. lect. v, apud D. Thomam dicit: « Quod gustus est quaedam species tactus, » et in iii ethicor. cap. x, ubi dicit: « Quod in cibo et potu capitur voluptas ex tactu. » Respondetur ex doctrina D. Thomae in de Anim. lect. xxi, super textum ci, duplici solutione. Prima, quod gustus dicitur quidam tactus, quatenus convenit cum tactu in modo requisito ex parte applicationis ad sentiendum, scilicet quia requirit etiam contactum sui objecti ad sentiendum illud, sicut et ipse tactus, non vero quasi conveniat cum tactu in ipsa ratione specifica et essentiali sentiendi, quia circa diversum objectum versantur. Secunda est, quod gustus dicitur tactus quidam, vel ejus species, vel sumendo tactum generice prout dicit sensum cognoscentem per contactum, in quo distinguitur a tribus reliquis sensibus, qui requirunt aliquod medium extrinsecum deferens species, non autem sumendo tactum pro speciali potentia respiciente qualitates tangibiles, vel dicitur gustus esse tactus radicaliter et fundamentaliter, quia licet omnes sensus requirant tactum, specialiter tamen gustus in eo fundatur, quia objectum ejus, scilicet sapor fundatur in humido et sensatio ipsa gustus perficitur in humectatione seu mixtione humidi linguae cum re sapida; humidum ad tactum pertinet, et inde est, quod ut dicit Philosophus in iii ethicor. supra citato, et advertit D. Thomas lect. xxi citata, ad delectationes gustus, prout est discretivus saporum, non est temperantia, sed prout est tactus quidam, et discernit qualitates tangibiles alimenti,

in quibus fundatur sapor. Neque obstat, quod gustus percipit humidum, quod est qualitas tangibilis ut patet, quando bibit aquam, dicitur enim, quod sentit humidum non simpliciter, sed saporosum. Et aqua sentitur, ut habens aliquem sorem, puta amarum, vel salsum, vel dulcem; si autem esset aqua omnino pura elementalissime omni sapore, non sentiretur a gustu, sed a tactu, in quo fundatur gustus.

His suppositis, circa organum potentiae gustus generaliter loquendo constat esse linguam, per quam sapes dijudicamus, et in non habentibus linguam aliquid loco illius correspondere. Docet Aristoteles in i de histor. anim. cap. xi, et ii, lib. de partibus Anim. cap. xvn. Ut autem constet in qua parte linguae potissimum resideat potentia gustativa, oportet ejus fabricam breviter praesupponere. Est igitur lingua substantiae aliquantulum rarioris et laxioris, ut facile humores et salivam imbibat, quae ad miscendos et devehendos sapes valde conducit. Nititur basis, seu radix linguae osse quodam fortiori faucibus cohaerente. Intra linguam novem musculi inveniuntur, et designatur, vel quasi dividitur ipsa lingua linea quadam ut quasi duae medietates appareant, ut sic videatur speciem quamdam, habere duplicis organi, sicut oculi, aures, et nares in substantia tamen est una, et continua. Habet quoque duas venas majusculas, duas arterias, duos quoque nervos, alterum duriores pro motu deservientem cum musculis, alterum molliorem pro discernendis saporibus. Quae omnia ex ipso anatome constant.

Dicimus ergo: Quod organum gustus quantum ad dispositionem debet esse siccum in actu, et humidum in potentia, quoad subjectum autem

inhaesionis est in illo nervo molliori, quia est siccioris naturae quam ipsa caro linguae; qui nervus licet per totam linguam sparsus sit, ut in tota illa sapor gustetur, tamen in cuspide linguae acrius viget. Prima pars hujus resolutionis est Aristotelis, lib. de sensu et sensat. lect. ix, apud D. Thomam ubi dicit: « Quod sicut organum odoratus debet esse aqueum, ut sit in potentia ad siccum, sine quo non sit odoratus in actu, ita etiam organum gustus debet esse tenerum, ut sit in potentia humidum, sine quo non est gustus in actu. » Et ratio est, quia organum gustus sicut in aliis sensibus sic debet esse dispositum, ut non habeat actu qualitates sui objecti, sed potius oppositas, ita quod sit in potentia ad eas, quae sunt in suo objecto, sicut organum visus ratione perspicuitatis est in potentia ad colores et lucem, auditus ad motum et sonum aeris, odoratus ad calidum et siccum, ex quo formantur odores, ergo similiter gustus debet esse in potentia ad humidum, ex quo formantur sapor, ut sequenti quaestione expendemus, ergo debet esse actu in qualitate opposita, scilicet in sicco. Sed tamen ista siccitas non debet esse ignea, quae adurit et consumit humidum, sed terrea, quae facile humidum recipit, in humido autem formantur sapor. Unde fit nimis sicca, siccitate illa adurente, sicut in febricitantibus, male disposita est ad gustum, de quo videri potest D. Thomas lectione illa xxi citata.

Secunda pars, scilicet potentiam gustus esse in illo nervo molliori deducitur ex dictis, quia caro linguae est nimis humida, cum sit spongiosa et attractiva humoris, et ita magis deservit Unquam medium internum ad recipiendum sapor et species eorum, quam ad eliciendam ipsam sensationem; ner-

vus autem ille siccior est terreae naturae, sicut communiter sunt nervi, et quia mollior est, est aptior ad eliciendam sensationem, quam ille alter nervus durior, qui ad motum exercendum cum musculis magis deservit. Et ita in illo nervo molliori collocat gustum S. Thomas opusculo illo xlii, cap. m. Et quod in cuspide linguae magis gustus viget, manifestum est ipsa experientia, quia ibi vivacius sentitur delectatio et discretio saporum. Sed tamen quia etiam sentitur, delectatur ad fauces, et ad radicem linguae, et in tota ipsa lingua, ideo in tota illa simpliciter ponitur.

Sed objicies: Aristotelem, qui in libro de sensu et sensato, lect. v, apud D. Thomam circa finem, ubi dicit: « Quod gustus, et tactus sensorium est cor, quia cor est calidissimum, sicut cerebrum frigidissimum, » ergo non debet poni in lingua. Deinde, ratio etiam urget, quia saliva nimis conducit ad sensum gustus, ita quod sine humectatione, aut non sentitur sapor, aut vix, eo quod sapor fundatur in humido, ergo illud convenientius ponitur pro organo gustus, quod majorem convenientiam habet cum humido, et sic non in nervo, sed in ipsa carne lingua, quae humidior est, debet poni potentia gustus, et inter ipsas partes lingua; magis in radice, quam in cuspide, quia in illa maxime generatur saliva in illis glandulis carneis, quae ibi sunt, in cuspide autem, quia acutioris figuree est minus potest de saliva retineri. Et dato, quod in nervo consistat organum gustus, adhuc magis sentiretur in radice, quam in cuspide linguae, quia ibi est magis expansus, et extensus ille nervus, et sic plus habet virtutis. Confirmatur, quia aliqui cibi sunt valde sicci, et in pulveres redacti, deserviuntque ad siccandas humi-

ditates, ergo ad illorum gustum magis erit necessaria humiditas in actu quam in potentia.

Respondetur ad locum Aristotelis, quod ut ibi S. Thomas explicat, loquimur de principio sensitivo radicali, a quo primo emanat calor vitalis requisitus ad sensum, sed haec virtus caloris, quae derivatur a corde in ordine ad alios tres sensus, scilicet visum, auditum et odoratum non fertur immediate a corde, sed ad cerebrum prius tendit, et inde ad organa istorum sensuum, respectu vero gustus et tactus immediate est a corde, cujus signum est, quia circa cor est dolor maxime sensibilis. Ita explicat ibi D. Thomas Aristotelem, qui non negat organum gustus esse in lingua, sed differentiam constitui in ministrando calore cordis gustui et tactui ex una parte et aliis sensibus ex alia. Quod an verum sit postea disquiretur, licet illud non possit esse dubium, quod primum principium totius caloris vitalis, sive mediante cerebro ministretur, sive non esse ipsum cor.

Ad rationem respondetur, humectationem requiri in lingua, et gustu non tanquam virtutem sentiendi, sed tanquam condimentum, et temperaturam objecti gustabilis, nisi enim alteretur res sapida illo humore linguae, non potest sentiri, et ideo cum requiratur ex parte ipsius objecti, non sequitur, quod organum potentiae gustativae debeat esse in parte magis humida, sed in parte recipiente species saporis humectari a lingua. Haec autem dispositio organi non debet esse similis qualitati sui objecti formaliter, sed proportionata ad recipiendum, et sic formaliter potius debet esse oppositae qualitatis, et in potentia ad illam, quam formaliter similis, et ita quia sapor fundatur in humido, ideo humiditas linguae requiritur ad perficiendum ipsum objectum

quod est sapor non autem ut in eo, constituatur potentia, quae debet esse receptiva saporis. Et eadem ratione negamus debere gustum perfectius esse in radice linguae, ubi est abundantia salivae, quia haec non est dispositio potentiae gustativae, sed objecti gustabilis prout applicatur gustui. Et dato, quod pertineret ad gustandum active, non deberet esse in tanta abundantia, sicut est in radice linguae, sed in eo temperamento, quod est in cuspide, propter quod etiam licet nervus sit magis expansus in radice linguae, non tamen est ibi ita temperatus, et activus ad discernendum sapes, sicut in cuspide.

Ad confirmationem respondetur, quod licet aliqui cibi videantur aridiores, et sicciores, habent tamen sufficientem humiditatem, ut generent saporem, ut dicemus quaestione sequenti, et tamen si siccitas praevalcat humiditati, vergunt in amaritudinem, sicut cineres amarissimi sunt quia valde sicci.

Circa medium gustus, supponimus sensationem huius potentiae non fieri sine speciebus intentionalibus, hoc enim est commune omni sensui, ut dicemus quaestione sequenti, quia sensatio non fit sine concursu objecti intentionali modo applicati. Species autem intentionales per aliquod medium deferuntur ab objecto ad sensum, et hoc medium, ut saepe diximus, est duplex, aliud extrinsecum, seu distinctum ab ipso sentiente, licet usque ad ipsum sensum extendatur, et cum ipso contiguum sit, non continuum, sicut aer deferens species usque ad oculum vel auditum. Aliud est medium intrinsecum, id est, continuum, et non solum contiguum animali, scilicet organum ipsum, seu pars organi, quae species recipit, ut ipsam possint actuare potentiam, et ad illam pervenire.

Dicimus ergo : Quod in sensu gustus non est assignandum medium extrinsecum deferens species saporum, sed solum medium intrinsecum, cui immediate coniungitur ipsa res gustabilis, ut ibi alteratione aliqua, seu immutatione facta per humectationem linguae, species ejus ad potentiam gustativam perveniant.

Hoc autem medium internum est ipsa caro linguae superposita nervo sentienti sapor, et est humida humore illo salivae valde alterante cibum. Sumitur hoc ex Aristotele ii de Anim. text. ci, lect. xxi, apud D. Thomam, ubi inquit: « Quod gustabile est quoddam tangibile, et haec est causa quare non sit sensibile per medium corpus extraneum, neque enim tactus tali medio percipit; » sic ergo aequiparatur gustabile tangibili quantum ad hoc, quod utrumque objectum contactu quodam applicari debet ad potentiam, et non solum per medium extrinsecum emittere species.

Sic ergo probatur conclusio ipsa experientia, quia sapor non potest sentiri nisi habeant contactum cum lingua, nullus enim sentit saporem extra positum, et hoc ideo, quia sapor non potest sentiri, nisi alterentur et immutentur physica alteratione ordinata ad ipsius viventis nutritionem, ad hoc enim iste sensus ponitur in animali, ut possit ea, quae ad alimentum pertinent discernere, et assumere, et sic oportet, quod ipsa immutatio cibi, seu saporis fiat in ipso animali. Requiretur ergo contactus physicus ad organum gustus tanquam ad medium internum, ut ibi sapor ipse mediante illa mutatione discernatur, et sentiatur, sicut etiam odorabile aliquam exhalationem fumosam, quae realis alteratio est, debet habere ut sentiatur, sed quia non est materialis sensus, sicut gustus,

nec ita proxime ordinatur ad ipsam animalis conservationem seu reparationem, non est necesse, quod illa immutatio odorabilis fiat in ipso animali, sed sufficit, quod in aliqua parte medii, et inde deferantur species ad odoratum.

Quod si objicias: Aristotelem non bene probasse, quod gustus est quidam tactus, quia tangibile fundatur in humido: nam etiam odor fundatur in sicco, et siccitas est qualitas tangibilis, non minus quam humiditas. Ergo eadem ratione deberet dici odoratum esse quemdam tactum, et odorabile esse tangibile. Confirmatur, quia si gustus esset quidam tactus, et organum gustus non deberet distingui ab organo tactus, sed utrumque esset terreum, et in potentia ad humidum, ut tangibile, quod tamen falsum est, ut supra diximus. Confirmatur secundo, quia gustus non semper requirit contactum rei gustabilis, sicut si ori applicetur aqua, et in partibus distantibus aquae, ponatur aliquid dulce ut mei, statim sentitur ejus sapor antequam ori admoveatur, ergo potest sentiri aliquid nondum habens contactum: imo sufficit, quod habeat contactum mediante saliva, saliva autem medium extrinsecum est, cum sit corpus distinctum a lingua, ergo per medium extrinsecum potest gustari.

Respondetur quod licet odor fundatur in sicco, et sapor in humido ex parte ipsius rei odorabilis et gustabilis, tamen ex parte applicationis ad sensum longe differunt, quia ut sapor gustetur debet misceri cum humido linguae, ibique fieri alteratio physica, quae sine contactu fieri non potest, et consequenter gustus presupponit tanquam conditionem necessariam ipsum sensum tactus, cui fit ille contactus. At vero sic cum odoriferum non debet immutare physice ipsum siccum, vel hu-

midum olfactus, aut ibi alterationem habere, sed sufficit quod in medio exhalet, et ideo quia non requirit istum contactum physicum, neo ipsum odorabile, dicitur tangibile, nec odoratus dicitur tactus illo speciali modo.

Ad primam confirmationem respondetur, quod gustus non est tactus essentialiter, sed praesuppositive illo speciali modo, quia requirit contactum, et alterationem physicam objecti, quae tactu dignoscitur, ut possit gustari, ideoque supponit organum distinctum formaliter, licet in eadem parte, in qua est gustus, sit etiam tactus, sicut in aliis sensibus invenitur etiam tactus, quia tactus diffusus est per totum corpus, licet speciali modo requiratur ad gustum, ut dictum est. Et licet organum gustus sit terreum, et in potentia ad humidum, non tamen formaliter ut humidum est tangibile, sed ut saporosum, sic enim solum in lingua sentiri potest, quod etiam est signum distinguere ista organa, ut etiam advertit S. Thomas ii de Anim. lection. xxn, ex Aristotele ibi text. cxn.

Ad secundam confirmationem conceditur sequela, et ad experientiam in oppositum dicitur, quod illud saporem mellis distantis non sentit gustus, nisi quatenus per aliquam mixtionem diffunditur usque ad partes aquae, quae ori applicantur, alioquin non sentitur. Quod vero dicitur de saliva, respondetur illam non esse medium diffundendi species saporis, sed alterandi cibum et saporem ejus in ore, et cum illa alteratione et mixtione species saporis imprimuntur in lingua, cui ita adjacet ipsa saliva, quod non potest illi commisceri sapor, seu cibus, quin commisceatur linguae.

ARTICULUS VI.

Quid de potentia, actu, et medio tactus ?

Circa potentiam tactus sunt duae difficultates. Prima, quam Aristoteles movet in hoc secundo libro, text. cvi, an tactus sit unus sensus in specie atoma, an tantum unus genere. Secunda, an organum sensus tactus sit quaecunque pars corporis, an tantum nervus. Circa medium vero quo species tactus communicantur, dubium est de medio interno, an sit caro superposita nervo, vel aliquid aliud.

Circa primum, videntur esse tactus diversae speciei, quia inter tangibilia inveniuntur diversae contrarietates, quae non possunt reduci ad unum genus, et modum immutandi sensum, ergo debent constituere diversos sensus specie. Consequentia patet, quia sensus distinguuntur penes diversum modum immutandi potentiam, et eliciendi sensationem, unde sint diversa contrarietates non reducibiles ad unum genus, et modum immutandi potentiam, oportet diversas potentias constitui. Antecedens autem constat, quia tactus attingit diversas contrarietates, ut sunt calidum et frigidum, siccum et humidum, fames et sitis, voluptas et dolor, quae non possunt reduci ad genus, quia sunt contrarietates primae, quia una non oritur, nec derivatur ab alia, contrarietas enim inter calidum et frigidum, est aequae prima, atque contrarietas inter humidum et siccum, quia utraque est inter qualitates primas. Similiter voluptas et dolor, fames et sitis dicunt contrarietatem internam, et non alicujus externi tangibilis, magis autem distat sensibile internum, ejusque contrarietas a tangibili externo, quam

duo sensibilia externa, ut calor et sapor, cum externa per medium aliquod attingantur, interna sine medio, ergo magis debent constituere diversos sensus, quam sensibilia externa. In aliis autem sensibus videmus, quod tantum est una contrarietas, ad quam cetera reducuntur, sicut ad album et nigrum reducuntur aliae contrarietates colorum.

In hac difficultate Aristoteles nihil resolvit, licet eam proposuerit D. Thomas in 11 de Anim. lect. xxii, licet inclinet in hanc partem, quod tactus sit unus sensus genere, et plures in specie, tamen in qu. de Anima, art. xiii ad 47, et i p. q. Lxxviii, art. m ad 3, utramque partem utprobabilem admittit. Hinc est, quod etiam in hac parte discipuli D. Thomae sunt divisi, nam Gajetanus ii de Anim. c. x; Flandria ibidem, et Javellius ibi quaest. xlvii, tenent quod sint plures tactus specie. At vero Magister Bannez i p. quaest. lxxviii, art. m, dub. i, de tactu tenet, quod est unus specie.

Nihilominus probabilius videtur, tactum esse unum sensum secundum speciem atomam, et in hoc perfecte salvamus commune dictum quod tantum sunt quinque sensus externi, quod absolute non salvaretur si essent plures specie distincti. Hanc sententiam, ut diximus probabilem reputat D. Thomas locis citatis, et absolute eam docet opuscul. xliii, cap. m. Et ratio sumitur ex eo quod omnes illae contrarietates, quae dicuntur esse primae conveniunt in uno genere proximo, quod est obiectum tactus, licet genus illud sit innominatum. Quod sic explico, quia licet calidum et frigidum, sic cum et humidum sint primae contrarietates in genere naturali, possunt tamen convenire in genere intentionali, quatenus habent eundem modum immutandi sensum, scilicet

cum contactu rei tangibilis, et alteratione sentientis: reducuntur etiam ad unam contrarietatem objectivam, quia sentiuntur secundum aliquem excessum, vel convenientiam ad temperamentum sensus, id est, secundum convenientiam, vel disconvenientiam ad ipsum sentientem: quod autem hic excessus sit in calore et frigore, sicco et humido, materialiter, et per accidens se habet. Reliquae autem contrarietates, ut famis et sitis, voluptatis et doloris, mollis et duri, et aliae similes, omnes reducuntur ad istas calidi et frigidi, etc. in illisque fundantur, ut postea dicemus. Et confirmatur, quia temperamentum animalis resultat ex omnibus quatuor qualitatibus, et sic se habet, quod omnes respicit per modum constituentium temperamentum unum conveniens, vel disconveniens animali, licet inter ipsas qualitates primas physice, et entitative consideratas sint diversae contrarietates irreducibiles ad aliquam unam naturalem, bene tamen ad aliquam animalem secundum quod temperamentum animalis est conveniens, vel disconveniens, et sic sub eodem modo sentiuntur, quatenus scilicet id quod tangitur, congruit vel non congruit cum tali temperamento, sive congruitas sit in siccitate, sive in frigore, sive in qualibet alia qualitate, et hanc si excedat, vel corrumpat, habebit inconvenientiam, sive incongruitatem, et similiter contrarietas famis et sitis, voluptatis et doloris, etc. omnes fundantur in ista convenientia, vel disconvenientia primarum qualitatum, ut deserviunt temperamento animalis. Quare tactus non respicit primo, et per se contrarietates physicas istarum qualitatum, neque ipsas in se absolute consideratas, sed ut deserviunt ad constituendum temperamentum animalis, et sic reducuntur ad unam

contrarietatem omnes illae contrarietates physice distinctae, scilicet ad convenientiam, vel disconvenientiam ad temperamentum animalis.

Unde patet ad fundamenta opposita. Respondemus enim, quod in qualitatibus tangibilibus dantur plures contrarietates primo diversae materialiter, et in genere naturali, et ordinabiles tamen ad unam contrarietatem animalem, id est, secundum temperamentum conveniens, vel disconveniens ipsi animali, cui subordinantur omnes illae aliae contrarietates, et sub ista formalitate respicitur a tactu, et sic habet unicam rationem formalem specie atomata. Quod vero dicitur voluptatem et dolorem, famem et sitim sentiri sine medio, imprimis etiam hoc dato solum esset accidentalis differentia, non essentialis, id est, non in ipsa ratione formali, et modo immutandi sensum, sed accidentalem, scilicet in ipso medio applicandi species sensui, quod pertinet ad applicationem, seu instrumentum, non ad formalem rationem sensus. Et deinde dicitur, quod etiam illa sentiunt intra, per aliquod medium, quatenus quaelibet pars non sentit, quod sibi supra ponitur, aut inhaeret, sed quod sibi contiguum est in parte proximiori, et sic utitur illa parte tanquam medio interno, et sentit per illud, ut jam supra quaest. iv advertimus, et iterum quaest. vii explicabimus. Quod autem dicitur magis distare sensibile internum ab externo, quam duo externa, respondetur magis distare quantum ad illam rationem accidentalem utendi illo sensibili externo, vel interno, sed non in ipsa ratione formali specifica, quae est ratio mutandi sensum; in hoc enim conveniunt internum, et externum tangibile, non tamen duo externa sensibilia sicut sapor et odor, et similia. In aliis au-

tem sensibus datur una contrarietas, quae sit una non solum cognoscibiliter, et objective, sed etiam physice, et materialiter, in tactu autem solum invenitur una contrarietas, ut pertinet ad convenientiam, vel disconvenientiam temperamenti animalis, ut explicatum est, licet maneant plures contrarietates primae in genere physico.

Circa organum tactus constat in toto corpore nos sentire, quando ab aliquo tangimur, quod necessarium fuit animali, ut posset in omni parte se conservare a nocivis, et amplecti ea, quae sunt convenientia. Difficultas est de partibus sentientibus, ut carne et nervis, an aequaliter in illis sit organum tactus, et potentia tangendi, an vero solum in nervis. Et loquitur de partibus sentientibus, quia aliquas ipsa experientia constat non sentire, quia nimium sunt terrestres, ut ungues, capilli, et similia.

Sententia Aristotelis collocat tactum in nervis sub carne, dicit enim in hoc secundo libro, textu, cxvi : « Quare manifestum est, quod intus sit tangibilis sensitivum, sic enim utique accidit, quod et in aliis, apposita enim super sensorium non sentiunt, super autem carnem posita non sentiunt, quare medium tactus est caro. » Ubi solum carni attribuit esse medium, non organum. Haec auctoritas rationem insinuat de se satis difficilem, quia si ideo organum tactus attribuitur nervo, quia non potest sentiri, quod ponitur supra sensum, sentimus autem per tactum aliquid positum supra carnem, et sic caro non est organum, potius hac ratione deberet attribui carni sensorium tactus, quia caro licet sentiat etiam habet medium, quo sentiat, scilicet cutem et ita tangit rem non immediate positam supra se, sed supra aliquid distinctum internum tamen, nam medio

externo certum est tactum carere. Quod si dicatur, carnem etiam detracta cute sentire, hoc idem instatur in nervo, quia denudata carne adhuc sentit, et quidem vehementissime, et tunc dicimus, quod sentit nervus non in ea parte, cui superponitur sensibile, sed ratione partis proximioris, cur ergo non poterit idem dici de carne, quod detracta cute sentit id quod superponitur ratione partis immediatae?

Gseterum Aristoteles non videtur sumpsisse carnem, in qua negat esse organum tactus pro carne, ut distinguitur a cute, sed totum illud, quod est caro cum cute pro eodem sumitur, quia cutis se habet sicut pars quaedam seu terminus carnis, unde quando dicit carnem esse medium, non condistinguit carnem a cute, sed totum hoc est medium, quod vero aliqua pars illius carnis vel terminus ejus, qui est cutis dicitur habere rationem medii non est ad propositum, quia medium semper habet poni aliquid distinctum, et distincti temperamenti, sicut nervus, et caro, quae sunt partes distinctae, et heterogeneae, sed caro, et cutis sunt homogeneae, quia cutis solum est extremitas carnis. Quod si hoc sufficeret ut diceretur medium, idem diceremus de carne, quod una pars illius sit medium et alia organum. Imo currit eadem difficultas de cute, quae etiam sentit tangibilia, quomodo posset ipsa esse organum, et medium, et sentire rem superpositam, nisi negando rationem Philosophi?

Quod vero dicitur nervum detracta carne sentire si pungatur, dicimus quod si totaliter, et ex omni parte caro detraheretur, ita ut non posset tangi mediante carne, nervus forte non sentiret id quod sibi immediate apponeretur, quia nervus se solo est nimium terrestris, sicut ossa et pili, a carne autem mollificatur.

Unde dicit Aristoteles ii de generat. Anim. cap. iv et in hoc ii de Anim. text. lxxix : « Quod nervi, pili, et ossa, non habent in se aliquem sensum. » Quare si totaliter detraheretur caro, nullam sensationem exercebit. Et ideo S. Thomas n de Anim. lect. xxii dicit: « Quod caro non est organum tactus, sed medium connaturale. » Secundo dicitur, quod dato quod nervus sentiret in illo casu, id esset indirecte, et non per medium connaturale, sed una pars nervi sentiret punctionem non sibi superpositam, sed proximioris partis, quod non erit connaturale, nec per lineam rectam objecti tangibilis in organum, sed quasi ad latus.

Cur autem similiter non dicemus, quod caro sit organum tactus sentiendo non id quod sibi immediate superponitur, sed quod proximae parti. Respondetur esse disparem rationem, quia caro cum non habeat aliquid sibi suprapositum sicut nervus, quod deservire possit, ut connaturaliter, et per directam emissionem aliquid tangat, ideo non potest connaturaliter esse organum tactivum, id tamen potest convenire nervo, quia connaturali modo habet carnem supra se tanquam medium, quo sentiat, eo vero deficiente per accidens, et indirecte, et minus connaturaliter potest sentire id quod proximiori parti apponitur, caro vero quia non habet quomodo directe tangat per aliquid superpositum, non mirum, quod etiam indirecte non possit tangere.

Quod si dicas : Nam si in oculo, et aliis sensibus semel deest medium internum, quod est pars organi, ut pupilla in oculo, non potest videre, ergo si caro est medium in sensu tactus, remota carne non sentiet nervus, respondetur esse disparem rationem de tactu, et aliis sensibus, quia in aliis requiritur organum, seu medium internum, ut per illud pos-

»il haurire species, et illud est dtv terminatum in certa parte corporis, ita quod M remoto nihil remanet, quod directe, vel indirecte possit haurire species. In tactu vero propterea magnam neco-ilitatem in loco corpore animalis, et in partibus ejus, non requiritur ad hauriendum species alia dispositio, quam ut possit Heri contactus ipso objecto, hoc autem connaturaliter quidem, et directe, id est, ad tangendum per lineam rectam. Iit convenienter per carnem superpositam nervo, si tamen ea removeatur, adhuc remanet locus contactui ad objectum tangibile in ipso nervo, non quidem per lineam rectam, quia sic sentiret aliquid sibi immediate superpositum, sed solum indirecte, et conjunctum parti viciniore.

Circa medium tactu» externum aliqui dixerunt dari medium externum, quod interjiciatur inter corpus, et rem tangibilem, quod attribuitur Averroi. idque videtur sumi ex Aristotele in de Anima, text. cxi, et cxi. Cuius vero urgetur quod etiam illud corpus medium, sive sit aqua, sive nec etiam potest sentiri, cum est nimis calidum, et frigidum. respondetur id esse, quia non sunt ista elementa in sua naturali dispositione, in enim in ea essent, non sentirentur. Caderum hoc falsum apparet, cum in ipsa naturali dispositione aqua habeat excessum frigoris, et ignis excessum caloris, seu calorem summum, ergo inxime ibi sentiretur. Et idem est de quovis alio corpore, quod immediatum sit ad superficiem animalis, nam si qualitates in illo intenduntur proinde dubio sentitur o tactu, ergo tactus non requirit medium externum, sed potius contactum immediatum. ad hoc enim ordinatur iste sensus, ut ea quiv immediate tangit animal possint ab eo sentiri, sicut sentimus corpora dura.

vel mollia immediate superposita carni.

Solvuntur argumenta.

Contra id quod diximus de medio, et organo tactus sentit P. Sumraz lib. in de Anima, c. xxviii, putans, quod sensibile positum supra sensum non repugnat, quod sentiat; quod etiam alii Auctores sentiunt, ut supra precedenti questione retulimus, et probabilem judicant Conimbricenses lib. u de Anima, cnp. x. q. ui, art. in fine. Kntctur tamen Suarrez in capite xxvi non posse ab ipso sensu sentiri qualitatem organo proprio inherentem. Duell non tem argumentum ab experientia, videmus enim non solum nervum, sed etiam carnem sentire. ut si caro pungatur vel vena, ergo non solum nervus sentit, sed etiam aliie partes. Nec diei potest quod caro sentit iniquam organum. Conlm enim cslilum quia experientia debet in hac parte praeponderare, videmus autem nos in curte. et carne actu sentire; cur ergo negabimus ibi elici sensationem, et consequenter esse organum innotus, et non solum medium? Tm quia in pulmone, in hepate, in corde, non dantur nervi, et sentitur dolor. Ergo non solum nervus est organum tactus. Confirmatur, quia Aristoteles maxime posuit sensorium (netus in corde de lib. de sens. el sensui. Icci- vapud D. Thomam. et tamen ibi nervus non esi.

Respondetur solutione datam inter arguendum, quia sumitur ex Aristotele hoc secundo libro. text. cx et ex l). Thomam ibi lect. xxviii, ubi inquit : •Quod inefficax est argumentum ad probandum quod caro sit sensus tactus ex eo quod sentit ac tangitur fit sensus, non enim fit in ipsa, sed in nervo conjuncto. Unde non praeponderat experientia in hac parte.

nec nos negamus illam, sed dicimus experientiam monstrare, quod si caro pungatur iit sensus, non tamen monstrat, quod fiat ab ipsa carne, et non in nervo conjuncto, sicut posita specie in pupilla statim sentimus visionem, non tamen constat, an fiat a pupilla, an a nervo visorio. Ad aliam replicam dicitur, etiam in illis partibus dari nervos, aut aliqua principia nervorum, qui ob suam subtilitatem satis vehementer sentiunt: vel etiam in partibus illis propinquis, vel contiguis dantur nervi, a quibus fiat ipsa sensatio.

Ad confirmationem respondetur, jam supra aliquid de hoc tractatum esse. Circa radicale enim principium sensuum est duplex celebris sententia. Altera Aristotelis qui dicit cor esse principium, et radicem sentiendi, ut in loco citato in argumento, et in ii de gener, animal, c. iv et lib. v, c. ii. Specialius tamen videtur ponere tactum, et gustum in corde, alios in cerebro. Contraria sententia est Galeni vñ de usu partium, c. iv et aliis locis, in quibus principium sensuum dicit esse cerebrum. Et huic sententiae videtur subscribere D Thornasii p. q. vñ, art. i et art. vi, ubi omnem virtutem sensitivam dicit esse a capite, et videri etiam potest in m, dis. xñi, q. ii, art. m ad 3 et opusc. XL in, c. iv. Sane cor dici potest principium radicale sentiendi quantum ad subministrationem caloris vitalis. Caeterum quantum ad temperamentum, et modificationem talis caloris, et subministrationem spirituum animalium prout requiritur ad operationes sensitivas, praesertim perfectas, sine dubio cerebrum est prima radix, et principium sentiendi: tum quia in cerebro initiantur nervi, per quos spiritus animales subministrantur, ut ex anatome constat; tum quia laeso cerebro cessat sensatio, et obstructis

meatibus cerebri animal dormit, et posito nimio conatu, et attentione ad sentiendum, cerebrum dolet, non cor.

Est tamen pro Aristotele et argumentum: Quia cor prius formatur in animali quam cerebrum, et statim sentit, quia palpitat, et si ibi pungatur, se retrahit, ergo sensus tactus originatur a corde. Similiter decapitato homine adhuc cor sentit, et brevi tempore palpitat, et si pungatur sentit. Ergo sensus tactus radicatur in corde. Respondetur hoc argumentum solum procedere de tactu, quia quoad alios sensus, desunt organa sublato capite. Adhuc tamen de tactu non convincit; tum quia licet cor formetur ante cerebrum, tamen in illo motu palpitationis non sentit, est enim ille motus potius partis vegetativae, quam sensitivae tanquam principium motuum vitalium, non formaliter sensus. Nec scimus si cor pungatur in illo imperfecto statu, quando prius est formatum quam caput, si pungatur an se retrahat. Quis enim hoc vidit, cum cor tunc sit intra matricem animalis generantis, nec possit ibi videri an se retrahat, si pungatur? Decapitato autem homine, cor non sentit dolorem, quia jam deest phantasia et consequenter non movetur appetitus, in quo formaliter est actus doloris. Quod vero in corde sentiatur dolor, et tristitia, et ira, ideo est, quia ibi est appetitus irascibilis, et ad hoc sentiendum etiam participat influxum, et spiritus animales a cerebro.

Secundo arguitur: Quia in carne est temperamentum magis delicatum, reductum ad mediocritatem quam in nervo, utpote minus terrestre, ergo maxime est in potentia ad patiendum a qualitatibus excessivis, quas solum sentit tactus ut quaestione sequenti dicemus, et sicut aer est melius receptivus quam ter-

ra, ita temperamentum aereum, quod correspondet carni propter suam raritatem, magis quam terrestre, quod correspondet nervo, unde Aristoteles lib. ii de partibus animali, cap. i et v, in i de instor, animal, cap. iv, dixit carnem esse sensorium tactus.

Respondetur probare argumentum, quod caro habet temperamentum aptum ad praecise recipiendum, et ebibendum species tangibiles, non tamen ut ibi fortius imprimatur species, ut ita eliciatur sensatio, experimur autem minus senti, quod levius tangitur, et sic ad tactum non sufficit facilitas recipiendi, sed etiam fortiter imprimendi, et ad hoc magis conducit illud terrestre temperamentum nervicum aliqua mollitudine. Ad Aristotelem autem dicimus, quod nomine carnis intelligit non carnem nudam, sed includentem nervum, sicut lingua dicitur gustare ratione nervi in ea inclusi. Videantur etiam quae diximus quaestione praecedenti, ostendendo quod sensibile supra sensum non sentitur, et argumenta ibi soluta. Restabat agere de sufficientia divisionis in quinque sensus externos, sed res est parvae difficultatis, et a D. Thoma sufficienter explicata i p. quaest. lxxviii, art. m, et in m de Anima, lect. i, et ex dictis sufficienter intelligi potest.

QUAESTIO VI.

DE OBJECTIS SENSUUM EXTERNORUM IN COMMUNI.

Explicabimus primo in hac quaestione generales condiciones objectorum externorum, deinde in sequenti singula objecta in speciali perquiremus. Conditiones autem generales videntur reduci ad duas. Primo, quod objectum sit praesens,

et nullo modo res in absentia possint senti. Secundo, quod objectum per species vicem sui gerentes sensus informet, et ideo de his prius agemus.

ARTICULUS I.

Utrum requiratur necessario quod objectum exterius sit praesens ut senti possit?

Multa de hoc tractavimus in quaestione xxiii Logicae, ubi ostendimus notitiam intuitivam sensuum externorum non posse etiam Divinitus ferri in rem absentem. Nunc absolute inquirimus, an possit in sensibus inveniri notitia abstractiva, et consequenter de re absenti. Et loquendo naturaliter, satis constat non posse res in absentia senti sensu externo, ex defectu speciei impressae, quae naturaliter ab objecto praesenti immittitur, et dependet in fieri, et conservari ab ipso objecto, sicut experientia constat in speciebus visibilibus, quae remoto objecto in momento cessant, et de aliis sensibus idem probari potest ea generali ratione, quia non possunt species desinere nisi vel a contrario, vel ex defectu subjecti, vel ex defectu causa; conservantis; remoto autem objecto constat non diu durare posse species, et hoc non propter aliquod contrarium, quia species intentionales carent contrario, simul enim informant potentiam species albi et nigri, calidi et frigidi, odoris suavis et insuavis, siquidem haec simul senti videmus: praeterquam quod potest, quando removetur objectum non dari aliquod contrarium a quo corrumpatur species, et tamen cessat cognitio ob defectum speciei. Ex defectu autem subjecti non desinunt

istae species, quia supponimus organum, et potentiam, in quo subiectantur, et medium per quod transeunt manere immutata, et in tali casu loquimur, et tamen remoto objecto, species evanescent, et cognitio cessat, ergo signum est dependere naturaliter ab objecto in fieri et conservari.

Nec obstat, quod sonus auditur etiam cessante collisione et motu corporum, solet enim fieri ictus* et videri a longe, et post breve tempus audiri sonus, ergo sentitur remoto objecto, nempe illo ictu, et idem est de odorabili, nam remota fumea exhalatione, adhuc sentitur odor per aliquod tempus, remanent ergo species in absentia objecti. Respondetur quod in primo casu manet realis sonus in aere, licet non in collisione corporum, a quibus primum formatur, et ita quando realiter sonus durat in aere, durare potest species ex illo emissa. In secundo casu, licet fumea exhalatio evaporari cesset a corpore odorabili, tamen ea quae prius evaporata est, remanet in aere, vel in corpore propinquo, quatenus ibi manet realis odor exhalatus, qui continuo emittit speciem sui, et sic sentitur res in praesentia, scilicet odor exhalatus qui remanet, et sonus in motu aeris, licet non in collisione corporum perseverans.

Difficultas ergo tota reducitur ad virtutem Divinam, an possit per ipsam in absentia objecti aliquid sentiri conservatis speciebus in sensu, remoto objecto, et sensatione sic elicitam? In quo est aliquorum sententia, posse rem absentem videri Divinitus, dummodo repraesentetur ut praesens. Ita P. Suarez iii de Anima, c. iii, num. y; Conimbricenses n de Anima, cap. vi, q. iii art: i. Et P. Suarez sentit talem cognitionem vere quidem esse abstractivam, utpote rei absentis (ubi mani-

feste sentit ad intuitivum et abstractivum requiri praesentiam, et absentiam physicam,, ^t non solum re praesentatam) revera tamen iudicare rem ut praesentem, quia ita videret, ac si esset praesens. Fundamentum est, quia non repugnat Deum conservare in sensu externo speciem sui objecti etiam remoto objecto, ergo neque repugnabit, tunc illud cognoscere. Consequentia est certa, quia ad cognitionem elicendam non requiritur aliud, quam potentia informata specie objecti, tunc autem est potentia informata specie, ergo cognoscit. Antecedens patet, quia species emissa ad oculum solum dependet ab objecto ut existat, in genere causa. effectivae, hanc autem potest Deus supplere* quia magis ab ipso dependet effectus in genere efficientis, quam a causa secunda, ergo non repugnat conservari a Deo speciem in oculo remoto objecto, sicut lumen in medio remoto luminoso. Quod vero dependeat species ..ab objecto, Ja..geDj&re causae formalis extrinsecae nihil obstat, quia haec dependentia non petit existentiam in objecto specificante, potest enim exerceri ista casualitas extrinseca ab objecto non existente, ut patet cum rem futuram considero, aut praeteritae recordor.

Confirmatur, quia saltem potest Deus facere, quod res longissime distans imprimat speciem suam in speculo, quod est prope me, multiplicando scilicet speciem per medium ultra sphaeram suae naturalis emissionis : tunc autem visa imagine in speculo videbitur res absens et longissime distans, tanquam ibi praesens, ergo similiter non repugnabit, quod remoto speculo species continuetur usque ad oculum, sicque videatur absens posita ibi tali specie.

Nihilominus oppositum tenendum

est, implicare scilicet quod res aliqua physice et realiter absens immediate in se attingatur a sensu externo. Quod vero attingatur in alio, ut res in imagines, non est difficultas in praesenti, quia hoc nihil aliud est, quam videri ipsam imaginem, quae praesens est, licet res repraesentata per ipsam in se sit absens. Unde ut tollatur aequivocatio, quando dicimus requiri praesentiam physicam objecti loquimur in sensu formali, id est, ejus quod proprie et immediate se habet ut objectum, ita quod bene stat, quod loco alicujus objecti supponatur aliud, in quod feratur sensus, et decipiatur inferius judicium putans esse alterum, tamen sensus externus directe fertur in illud externum, quod sibi supponitur. Similiter potest aliquando ex vehementi ad maginationis aliquid decipi, aut deludi, putans se vere videre, aut sentire exterius rem aliquam, quam tamen non habet praesentem, sed tunc nec videt, nec sentit exterius, sed imaginatur sentire, aut videre. Loquimur ergo quando sensus exterior vere, et proprie elicit actum; et de hoc dicimus essentialiter postulare, quod objectum exterius in quod fertur sit praesens physice, in quod talis actus immediate terminetur, nec sufficit quod species sit in sensu repraesentans aliquid ut praesens, sed requiritur quod ipsum objectum praesens sit ut terminet actum.

Haec conclusio sumitur ex D. Thomas, qui frequenter distinguit objectum sensuum exteriorum ab interioribus, quia illi versantur circa praesens, isti autem etiam circa absens, ut patet i p. q. lxxviii, artic. rv, et i-ii, quaestion. xv, artic. ii, et quaestion. xxxv, artic. i ad. 2, ut latius ostendemus infra quaestion. vm. Explicans autem D. Thomas quodnam sit illud praesens, dicit esse praesens, quod habet esse extra videntem, er-

go sentit ex ipsa propria specifica ratione sensus externi debere objectum esse praesens praesentia exteriori et physica, et non solum repraesentativa. Debet autem esse praesentia extra videntem, quia ut docet S. Thomas i p. q. xiv, art. ix, ideo Deus non habet Scientiam visionis de rebus possibilibus, licet sibi repraesententur: « Quia ea quae apud nos videmus, habent esse distinctum extra videntem, » et in q. m de Verit. art. m ad 8, inquit: « Quod scientia visionis addit supra simplicem cognitionem admixtionem nlicujusT quocT est*extra genus notitia[^] iscilicet existentiam rerum. » Sed existentia rei quae extra genus notitiae est existentia physica, et non solum repraesentata, haec enim non est extra genus cognoscibilitatis praesentia rei in se, et non solum in specie quod etiam amplius patebit cum arVliT ostenderimus sensus externos, "TTOn formare idolum, sed terminari Immediatejul objectum in se.

Ratio autem et fundamentum ad hoc reducitur, quia sensus externi ex sua natura sunt infimi in genere cognitionis, et immediate continuantur ipsis rebus a quibus accipiunt species, et magis materiales sunt inter omnes potentias cognoscitivas. Unde quia ex ipsis originatu omnis nostra cognitio, et in ipsos resolvitur, oportet quod moveantur sensus externi ab objectis accipiendo ab eis species, et rursus quod cognitio terminetur ad res ipsas prout extra sunt. Et licet primum, scilicet moveri ab objectis et procedere ab ipsis species elTective, possit suppleri a Deo infundente vel producente speciem in potentiis loco objecti, et sic quantum ad productionem speciei non exigat sensus essentialiter praesentiam objecti, tamen quoad secundum suppleri non potest, quia pertinet ad specificativam rationem sensationis externae quatenus externa est. Et probatur ex

duplici conditione, quam habent sensus externi, nam debent habere cognitionem experimentalem, et in aliquibus earum, ut in gustu et tactu exigunt contactum realem, neque possunt videre objectum per reflectionem in se ipsis, neque in alia potentia interiori vel exteriori, a qua moveantur, quia sunt ultimae potentiae inter omnes cognoscitivas; ergo immediate debent attingere objectum in se ipso. Quod sit experimentalis cognitio in sensu exteriori patet, quia tunc maxime aliquid experimur cum ipso sensu exteriori tangimus; cum autem experientia sit ultimum, in quod resolvitur nostra cognitio, et per quam tanquam per inductionem introducit in nobis, non potest ultimate resolvi cognitio nisi in ipsum objectum ut est realiter in se, quia si in aliquid aliud praeter rem ipsam resolveretur, ut in imaginem, vel idolum aut medium aliquod, restaret adhuc istud medium, vel idolum conferre cum ipsa re seu objecto cuius est, ut constaret an esset verum necne: unde semper restaret eadem difficultas conferendi istud medium cum objecto, cuius est repraesentativum.

Quare necesse fuit ad habendam certitudinem, et evidentiam experimentalem; devenire ad cognitionem, quae ex propria sua ratione tenderet ad res in se ipsis, et haec est cognitio sensus exterioris, atque adeo ex ipsa, propria ratione cognitionis ultimae, et experimentalis, exigit objectum esse praesens, et nullo modo absens.

Nec obstat, quod cognitio experimentalis potest dari in Angelo formando verbum, in quo ut in termino cognitionis experiatur rem in se. Respondetur enim experientiam Angeli esse intellectualem, non sensibilem, nec per species acceptas ab objectis sensibilibus, sic enim certifi-

objecto, nisi haberet aliquam cognitionem resolutam usque in ipsum immediate. Cum autem Angelus certificetur per species desuper infusas, non habet experientiam de re quantum ad certitudinem cognitionis per resolutionem in ipsam rem, sed quantum ad rem attactam, quae est coexistens sibi, inde denominatur experimentalis, et intuitiva. Sensibilis autem cognitio intrinsecam certitudinem habet experimentalem haustam ab objectis, et sic in ipsam, ut est in re debet resolvi.

Postremo, si remoto objecto externo posset sensus illud percipere, ergo posset oculus in tenebris videre, et posset gustus et tactus objectum non contactum sentire, quae omnia absurda sunt. Minor probatur, quia si videtur objectum absens seu non existens, ergo videtur tale objectum, etiamsi lux illud non attingat, et consequenter etiamsi medium non sit illuminatum, quia si lux ipsum visibile non attingit, reliquum medium licet sit illuminatum, nihil omnino conducit ad visibilitatem objecti, et sic eodem modo videbitur, si tota lux sit ablata a medio. Est autem impossibile, quod aliquid in tenebris videatur, cum specificum objectum visus fit lucidum. Nec dici potest, quod est lucidum repraesentative, hoc enim est proprium sensibus internis, et intellectui, qui apprehendunt lucem, ut repraesentatam, et ita etiam in tenebris possum recordari lucis, quia compatitur lux repraesentata cum tenebris, videre autem in tenebris objectum oculis externis, est videre lucem non illuminantem, nec tendere in lucidum externum, quod est vere lucidum et hoc est specificativum oculi. In tactu autem et gustu multo magis constat rem absentem non posse habere contactum physicum, sine contactu autem

quomodo potest aliquid gustari aut tangi ?

Ad fundamenta oppositae sententiae respondetur, quod Deus potest conservare speciem sensibilem in absentia objecti, per modum cujusdam entitatis realis, sicut potest illam conservare in aere, vel extra omne subjectum, in hoc enim solum dependet species, quantum ad existentiam ab objecto immittente, vel subjecto sustentante, causalitatem autem existentiae Deus se solo supplere potest. Caeterum non potest supplere, ut cognitio eliciatur. illa specie in sensu externo circa objectum absens, eo quod essentialiter petit terminari ad objectum ut extra existens. nec sufficit species impressa posita in sensu, sicut etiam in Angelo, licet detur species innata, non potest repraesentare futurum contingens, aut cogitationem cordis, quia talia objecta non sunt in statu debito ipsi Angelo. Et quando dicitur quod dependentia ab objecto in genere specificantis non petit existentiam, respondetur quod specificatio absolute non petit, bene tamen specificatio ut talis, scilicet ut est circa objectum ut externe, et sensibiliter et modo experimentaliter attingendum, sicut notitia ut intuitiva petit objectum praesens, et existens, licet non ut notitia absolute.

Nec obstat, quod vulgo dicuntur aliqui videre rem intra terram occultam, ut qui dicuntur inspectores aquarum, vulgo zahories, qui aquam latentem sub terra vident et lynces dicuntur ultra parietes videre. Respondetur enim quod etiam toto hoc concesso non videtur aliquid absens, sed id quod intra terram, vel ultra parietem vere existens est, quarum species valde tenues, et imperfectas, utpote per illa corpora opaca, vel eorum poros exeuntes, sibi tamen sufficientes propter nimiam perspi-

cacitatem, res illas nobis occultas vident, quia majori luce, et specierum perfectione indigemus. Revera tamen multa ex his in fabulas rejicienda sunt, et illi aquarum inspectores non vident ipsas aquas infra terram, sed signa aliqua scaturientis undae, v. g. vaporem aliquem tenuem e terra illa exeuntem, aut aliqua signa, ut tales herbas, talem odorem, aut sonum, unde per discursum colligunt ibi esse aquam, aut aliquid simile, et aliqua animalia ex similibus signis, vel ex aliqua impressione humiditatis quae refugiunt transire per aliquem locum infra quem est aqua. De lyncibus res est incerta, nec facile credenda, quod visu externo ultra parietem videant.

Ad confirmationem respondetur, quod in speculo non videtur objectum ipsum, sed imago illius, quae per refractionem lucis, et specierum, generatur ut statim dicemus, et illa imago semper videtur ut praesens.

De visione rei in speculo.

Circa materiam tamen hujus confirmationis difficultas est, quid videatur in speculo, an imago aliqua ibi denuo genita an objectum ipsum. Et aliqui existimant non videri imaginem, sed objectum ipsum cujus est illa imago. Ita Conimbrienses ii de Anima, cap. vii, quaest. viii, art. ii, et Pater Suarez in de Anima, cap. ii, numero xv, dicunt quae esse communem sententiam perspectivorum. Et fundamentum est, quia illa imago speculi nihil aliud est, quam species visuales refractas ad oculos reflectentes, sed species ipsae videri non possunt, quia in se non sunt lux, neque color, sed qualitates intentionales vicem gerentes coloris, ergo non sunt id quod vide-

tur, et sic non potest esse res visa imago speculi, nec sola, nec simul cum objecto, quia ipsa visibilis non est, cum sit ipsa species, sed per illas species inde refractas objectum videtur. Confirmatur, quia si ibi generaretur imago, deberet videri per speciem distinctam ab ea, quae immittitur ab objecto, cum sit distincta res ab objecto ipso : si autem ibi distincta species ab imagine generaretur, sequeretur non fieri ibi reflexionem speciei, quia non est ea dem species quae eat, et redeat, sicut requiritur ad reflexionem, ergo est distincta. Confirmatur secundo, quia etiam experientia huic parti suffragatur, siquidem in specie visibili quaelibet pars repraesentat totum objectum ut patet, quia modicum quid speciei ponitur in oculo et videt totum : in speculo autem in alia parte videtur caput, in alia pes; ergo id quod ibi videtur non est imago, seu species : similiter imago refrangitur in superficie speculi, id autem quod videtur, quasi in profunditate speculi videtur, ergo id quod videtur non est imago, sed species.

Nihilominus oppositum tenet S. Thomas qui saepius docet per speciem speculi videri speculum, et ea quae in speculo apparent, ut patet i p. quaest. xn, art. ix, in argumento, sed contra, eVquaest. vm de Veritat. art. v, in ii argumento, sed contra, ef in m, dist. xiv, q. i, art. i, q. iv ad 2: « Quando, inquit, videntur res in speculo, species istarum rerum non imprimuntur a rebus in sensu sed a speculo, unde imprimuntur omnes istae species, ut conclusae in una specie speculi, non quod sit alia species speculi, et alia rei visae in speculo. » Quam auctoritatem attigii-Suarez loco citato, numero x, nec contra illam opponit aliquid, quod sit alicujus momenti. Est enim manifestum T quod si id quod videtur in speculo videtur per speciem ip-

sus speculi, non utique id quod videtur est per speciem objecti, neque objectum ipsum, sed aliqua imago genita in speculo. Quod expresse affirmat ipse doctor sanctus iii part. quaestione Lxxvi, art. m, et in iv, dist. x, quaest. i, art. m, quaestiunc. m, ubi inquit: « Quod imago speculi non est ibi ut forma absolute quiescens in subiecto, sed aggeneratur ex reverberatione. » Si ergo generatur imago, non ergo solum reflectitur species. Et ratio est, quia si solum fieret reflexio speciei, et non generaretur imago ex illa reverberatione, sufficeret speciem visibilem impingere in quodcunque opacum, ut inde reflecteretur et veniret ad oculum, siquidem hoc ipso, quod tangit in opacum, non transit ultra, sed reflectitur, sicut lux quando incidit in opacum, cur ergo species reflectens ex quocunque opaco non efficit visionem sui objecti, sed solum quando reflectitur ex speculo, nisi quia non sufficit sola reflexio speciei, sed requiritur generatio imaginis quando invenitur diaphanum densum terminatum aliquo opaco, ubi fiat reverberatio lucis, et specierum, quae illam imaginem generet. Item videmus quod si speculum ponatur ex opposito radiorum solis, non redditur in eo similitudo objecti oppositi, et tamen species tangens opacum in interiore parte speculi, non transit ultra, sed reflectitur, neque illa reflexio impeditur ex radiis solis, sed magis juvatur, ergo cum non videatur aliquid in speculo sic posito contra radium solis, ideo est, quia non sufficit reflexio speciei, sed requiritur generatio imaginis ex illa reverberatione in diaphano terminato per aliquod corpus opacum, et obscurum, impeditur enim hoc si feriat speculum directe a radiis solis, quia illi radii multiplicati tollunt omnem obscuritatem corporis opaci, sicque impediunt generatio-

nem imaginis in speculo, illamque dissipant. Denique, si solum fieret reflexio speciei a speculo ad oculum, cum quaelibet pars speciei eodem modo repraesentet totum integrum objectum sicut est in se, a quocunque speculo reflecteretur species, eodem modo semper repraesentaret totum objectum, siquidem ex quocunque speculo reflectit saltem aliqua particula speciei: constat autem quod in parvis speculis repraesentatur valde parvum objectum, in aliis vero in tota sua quantitate, ergo signum est, non sufficere reflexionem speciei, sed generari imaginem, quae juxta diversam dispositionem speculi aliquando est minor aliquando major, et illa est quae videtur non autem objectum directe.

Ad fundamenta opposita respondetur, imaginem illam speculi, quae videtur non esse ipsam speciem visibilis ut quod, sed est id quo res aliqua videtur. Est ergo imago generata ex reverberatione specierum, et lucis in diaphano denso terminato aliquo corpore opaco et obscuro, sicut etiam in nube obscura, et habente partes anteriores roridas generatur iris ex radiorum solis reverberatione non dissipantis obscuritatem nubis. Quomodo autem qualitas intentionalis possit esse ratio generandi illam imaginem, quae imago utique realis est, cum sit visibilis, licet non habeat ibi radicalem permanentiam, ideoque apparens dicatur sicut colores iridis? Respondetur, quod species intentionalis se sola non habet vim generandi colorem illum naturalem, cuius est repraesentativa, non tamen est inconveniens quod ex refractione lucis modificata et conjuncta refractionis specierum generetur imago illa apparens, ita quod lux refracta sit principium generandi colorem illum apparentem, sicut ex re-

fractione lucis in nubibus videmus generari colores apparentes, species autem intentionalis etiam refracta se habet, ut modificans illam lucem, ut talis determinatus color, vel figura resultet ex ejus refractione in speculo, sicut etiam aliquando generantur imagines solis in nubibus ex refractione radiorum solis, et speciei illius, quae vocantur parelii, de quibus egimus in tractatu iv Meteororum, cap. ultimo. Itaque licet species intentionalis non sit ex se productiva veri, et naturalis coloris, sed solum repraesentativa, non tamen repugnat quod refractionis speciei intentionalis sit modificativa refractionis lucis ad generandum imaginem talis vel talis coloris. Verum quidem est, quod ad hoc requiritur, quod refractionis lucis sit fortis, et vehemens, et corpus speculi tersum, et uniforme, quia, ut dicit D. Thomas in Meteororum, lect. viii, uniformitas, seu regularitas speculi facit colorem apparentem esse unum, si vero debiliter refrangatur lumen, vel speculum non sit uniforme, causatur diversitas colorum, sicut videmus in iride, et in aliis similibus coloribus apparentibus: si autem partes roridae in nube fuerint uniformes, et intus fuerit spissa, ita quod fortiter refrangat lumen solis, apparet quasi alter sol in speculo, et sic formantur parelii, ut dicit S. Thomas locis citatis Quare ex luce, et specie refractis nata est generari imago apparens ejus rei, quam repraesentat species.

Ad primam confirmationem respondetur, imaginem generatam in speculo videri per speciem ipsius speculi, ut diximus ex D. Thomas locis citatis, quod intelligendum est per speciem speculi non absolute ut vitrum quoddam est, sed ut affectum luce, et speciebus refractis, sic emittit ex se speciem repraesentantem vitrum cum tali luce et imagine

formata, sicut iris videtur per speciem 'nubis roridae illustratae a sole.

Ad secundam dicitur, experientiam illam primam potius esse pro nobis, si enim quaelibet pars speciei repraesentat totum ut est in se, consequenter quaelibet pars speciei reflectens, si non generaretur imago, repraesentaret totum objectum ut in se est, cum tamen videamus, quod in parvis speculis videtur imago valde parva, quia scilicet generatur ibi imago non juxta perfectam uniformitatem speculi, sed inaequalis, vel pusilla. Secundavero experientia nihil obstat, quia species, et lux non refrangitur in superficie speculi ubi est diaphanum, sed in profundo ubi est terminatum ab opaco obscuro, et quia ibi fit refractionis, ibi videtur imago. Vel secundo dicitur, quod sicut in iride videtur color esse in partes pissa, et terminata nubis, licet revera colores non generentur, nisi in partibus roridis et externis, quia visus non discernit propter distantiam partes externas et roridas nubis ab internis, ita in speculo, licet imago sit in superficie speculi, videtur tamen esse in profundo, ubi terminatur et fit refractionis, quia visus non discernit distantiam inter superficiem primam, et terminationem ultimam nisi valde appropinquet. Et ratio hujus redditur a D. Thoma in Meteororum, lect. vi, digressionem de coloribus iridis quaestione iv, quia quando unum corpus distans videtur per aliud, tunc videtur esse in eadem superficie cum ipso, et cum nubes videatur per iridem, vel juxta, videtur in eadem superficie cum ipsa, sic imago videtur in speculo tanquam in profundo, quia terminatio speculi ubi fit, refractionis videtur mediante superficie, et quasi in uno cum illa.

ARTICULUS II.

Utrum necessario sint ponendae species impressae in sensibus ?

Varias hoc nomen species significationes habet, ut diximus ex Porphyrio cap. de specie. Inter alia significat rem speciosam, seu formosam, aut formatam et consequenter a forma species nominatur; unde ulterius derivatum est nomen ad significandum speciem repraesentativam alterius modo intentionali, quia videlicet repraesentat alterum eique assimilatur solum formaliter, ita quod non existit in eadem materiali entitate, in qua objectum repraesentatur, sicut species lapidis in oculo ita repraesentat lapidem, quod non est lapis materialiter, et entitative. Et ita propter specialem rationem formae vocatur species, quia ita pure repraesentat id quod formaliter est in objecto, quod materiale ejus entitatem exuunt, et ita sunt ipsum objectum formaliter, et pure repraesentative. Inquirimus ergo, an ad formandam cognitionem in sensibus requirantur istae similitudines, seu species gerentes vicem objecti et loco illius informantes potentiam sensitivam ad producendam cognitionem, et consequenter quod teneat se ex parte principii cognoscendi concurrente cum potentia ad elicentiam actus. An vero ex parte termini requiratur aliqua species, seu similitudo, quae tanquam expressa repraesentet objectum per modum termini, articulo sequenti inquiremus.

Igitur non defuerunt qui negaverint requiri speciem impressam, inter quos recensentur aliqui antiqui ut Plotinus, Galenus, Porphyrius: ex Peripareticis autem Durandus in ii, dist. m, q. vi, num. xxvii, negavit requiri species intentionales, et

Valles in ii controversiarum, capit, xxvni, et quoad sensus externos eas negaverunt plures Nominalium ut Ocham, Gabriel, Gregorius, et alii qui citantur apud Gonimbricenses ii de Anima, cap. vi, q. ii, art. i. Fundamenta sumi possunt ex variis difficultatibus, quae ex positione talium specierum resultant.

Prima difficultas est, quia valde difficile intelligitur ista specierum natura, nam vel istae species sunt similes objecto entitative et realiter vel dissimiles. Si dissimiles, quomodo possunt repraesentare res illas, cum quibus convenientiam non habent, et fundare intentionalem, seu repraesentativam similitudinem in reali dissimilitudine, et disconvenientia? Si sunt similes realiter et entitative, evertitur totum fundamentum ad ponendum istas species, nam si ideo ponuntur, quia objecta secundum suam entitatem realem, verbi gratia, lapis aut equus non possunt informare potentiam, similiter neque species poterit, si est entitative sicut ipsum objectum in se. Et urgetur amplius difficultas, quia species non potest dici similis objecto, ex eo quod habeat convenientiam cum objecto, neque in substantia, sicut duo individua, sic enim non posset informare potentiam, neque in accidente, sicut imago, tum quia alias species coloris, verbi gratia, esset color, et sic subiectum ip quo poneretur, redderet coloratum, quod nullo modo videremus; tum quia non est expressa similitudo, quod requiritur ad imaginationem, sed solum impressa, et tanquam instrumentum, quo potentia tendit in objectum, et quia facit tendere ad illud, dicitur similitudo intentionalis, quod est esse similitudinem valde analogam, et secundum quid, quia scilicet facit tendere in objectum, non quia illi assimilatur.

Secunda difficultas est, quia non apparet, quomodo species istae informant et faciant unum cum potentia, nam vel ponuntur in potentia, ut res cognitae, vel ut formae informantes. Primum stare non potest, quia species ipsae non sunt visibiles nec cognoscibiles tanquam objecta, restaret enim eadem difficultas, quomodo talia objecta cognoscerentur sine speciebus informantibus potentiam, licet ex alia parte etiam sit difficile, quomodo species illae non cognitae, ducant in cognitionem objecti. Si dicatur secundum, vel illa informatio est entitativa et realis, sicut substantia, vel accidens informant, vel est aliqua informatio tertia distincta, quae nec sit substantialis, neque accidentalis. Hoc secundum non est intelligibile, neque enim realis unio intelligi potest, quae nec sit substantialis, neque accidentalis, sicut nec forma aliqua datur quae non sit substantia, vel accidens. Primum vero non sufficit, quia species saepe inhaerent potentiae realiter, nec tamen cognitionem causant, ut patet, cum species conservantur in memoria, nec tamen actu recordamur objecti, ergo alia est unio intentionalis, quia actu nobis unitur objectum in ordine ad cognitionem, et qua nobis inhaeret species tanquam accidens quoddam; praeterea quod informatio intentionalis non ordinatur ad constituendam unam tertiam naturam, quia ex repraesentatione, et potentia non constituatur aliqua natura realis, sed ipsa potentia, sit ipsum objectum repraesentatum in alio esse, ut dicit Commentator relatus a Cajetano i p. q. xiv, art. i, nam repraesentatio, ut repraesentatio est, non constituit naturam realem, quia haec est repraesentabilis, non repraesentatio, sed ipsam rem reddit praesentem potentiae, et haec praesentia unio quae-

dam est repraesentativa et intentionalis, quae ita ordinatur ad conjungendum objectum potentiae, quod illa conjunctio non constituit ex objecto et potentia aliquam naturam, quae videtur unio inexplicabilis, cum non sit accidentalis, neque substantialis.

Et ex hoc nascitur tertia difficultas, quia species secundum se, neque est substantia, neque accidens, ergo non est ponenda tanquam aliquid reale. Consequentia patet, quia omnis entitas realis adaequate dividitur in substantiam et accidens. Antecedens probatur, quia speciei accedit quod sit substantia, vel accidens, nam substantiae separatae se ipsis informant intellectum per modum speciei ad cognoscenda vero reliqua objecta extra se, indigent specie superaddita, quae est accidens, ergo ex ipsa propria, et formaliter ratione sua non sunt accidens, nec substantia, et consequenter nihil. Et ad idem facit quod diximus, quod non ordinatur species formaliter, ut repraesentativa ad constitendam aliquam naturam. Unde potest Deus supplere se solo vicem speciei in intellectu beati, sine hoc quod aliquam compositionem faciat cum illo.

Quarta difficultas est, circa causationem passivam talium specierum, non enim videntur educi ex subjecto, quia earum esse est intentionale et repraesentativum, ergo prout sic non educitur ex potentia reali, nec videntur effici ab objecto, quia objectum habet esse imperfectiori modo, id est, modo materiali, species autem nobiliori modo utpote quia habent esse abstractius, et minus concretum. Nec potest recurri ad coelum, quod sit causa illarum, alias cessante motu coeli, cessaret specierum productio, et sic nulla res visibilis post diem iudicii videri posset. Et est eadem difficultas de coe-

lo ipso, quomodo producit speciem sui, nam eodem modo reliqua objecta producent. Ex alia vero parte inconveniens est, quod omnia objecta sint agentia ita aequivoca et eminentia, quod possint producere speciem, quae sine dubio est effectus aequivocus respectu objecti.

Confirmatur, quia si educantur species ex subjecto extenso, et corporeo, et in eo subjectentur, ergo ipsae species extensae sunt, sicut alia accidentia, et per actionem alterativam educuntur; utrumque autem est inconveniens, nam species visibiles sine ulla alteratione medii transeunt per illud, et similiter in quolibet puncto totum objectum repraesentant, in quocunque enim puncto ponatur oculus in medio, totum et integrum objectum percipit, ergo sunt independentes ab extensione.

Quinta difficultas est, circa causationem activam ipsarum specierum, scilicet quo genere causandi concurrant cum potentia ad cognitionem. Neque enim potest esse concursus effectivus, quia effectio cognitionis debet esse vitalis, species autem, cum ab exteriori principio proveniat, vitalem concursum habere non potest in ipsam elicientiam cognitionis. Et deinde, quia in isto influxu effectivo species non potest esse aequae principalis, cum potentia principalis sit vitalis, et species supervenit ipsi tanquam determinans, et sic in agendo est subordinata, et inferior ipsi potentiae. Unde salvari non poterit ratio speciei in substantiis separatis, quia non possunt subordinari potentiae. Si vero dicatur speciem concurrere in genere causae formalis in primis non potest esse causa formalis intrinseca, cum species non informet ipsam cognitionem, sed potentiam neque in genere causae formalis extrinsecae, quia non se habet ut ex-

emplar, et idea, sed ut principium cognoscendi quo, non ut res cognita, ad quam respiciat operans, nec se habet ut objectum extrinsecum, sic enim sufficeret objectum extrinsece positum sine specie interius informante, ergo non potest explicari quo genere causa; concurrat.

Sexta difficultas est, quia alias species solum posset repraesentare rem praesentem, cum tamen videamus nos cognoscere absentia, et impossibilia, et entia rationis. Sequela probatur, quia species est similitudo repraesentativa virtualis, vel formalis, et utroque modo requiritur inter repraesentans et repraesentatum relatio realis; si autem objectum non sit praesens, vel existens, realem relationem habere non potest, ergo nec manere similitudo repraesentans.

Ultimo, circa potentias sensitivas est specialis difficultas, quia species ad hoc ponuntur, ut determinantur potentia ab eis loco objectorum, sensus autem externi habent objecta praesentia physica, et aliqui immediate sibi conjuncta ut tactus, ergo sufficienter ab ipsis objectis determinatur sine alias specie, imo et lucem videri sine specie aliqui existimant, de quo sequenti quaestione, quod non currit in intellectu, quia cum spiritualis sit non sufficit praesentia objecti corporalis, ut ab eo moveatur, quia spirituali modo moveri debet, ideoque requirit speciem spiritualem superadditam determinantem illum.

Nihilominus communi Philosophorum consensu receptum est, dandas esse species intentionales impressas pro potentiis cognoscitivis, licet in explicanda natura, et affectionibus harum specierum variant Auctores propter earum elevationem super alias formas. Igitur dari istas species quibus mediantebus uniatur objectum potentiae non

in sua entitate materiali, sed in quadam repraesentatione, et intentione, affirmat Aristoteles in multis locis in *de Anima*, text. cxxi: « Sensus, inquit, est susceptivus specierum sine materia, » et in *ni de Anima*, text. cxxxviii, et text. iii et vii, ponit intellectum recipere species intelligibilium, ubi videri potest D. Thomas lect. vii, et lib. de memoria et remissionem, cap. i, lect. m, apud D. Thomam dicit: « In memoria manere veluti picturam, seu effigiem rei sicut cum signatur aliquid annulo. » Similiter S. Dionysius in *de divinis nominibus*, et saepius in libro de coelesti hierarchia, intellectus Angelorum dicit esse plenos formas, seu speciebus. Item D. Augustinus in *confess.* cap. x. Et in *super Genesim ad litteram* c. x. Et in *de Trin.* c. n, et ix de *Trin.* capite ultimo, et D. Anselmus in *Menologio* c. xxxvi. Apud D. Thomam passim, hoc ipsum occurrit et specialiter videri potest in p. q. lv, art. i, quaeest. lxxix, art. ii et m contra *Gentes*, c. xlii et opusc. xin et xiv, et alibi saepe.

Necessitas ponendi istas species deducitur, tum ab experientia, tum a ratione. Ab experientia et in sensibus externis qui cognoscunt in praesentia objecti, et in internis qui in absentia rerum cognoscunt. In sensibus externis sumitur experientia, tum in sono, tum in visu. Non enim sufficit sonum esse praesentem intra sphaeram nostri auditus, ut statim audiatur, ut patet cum a longe fit ictus, et non statim percipitur, ergo non sufficit sola et mera praesentia objecti, ut percipiatur a sensu, sed aliquid ab objecto emittitur ad sensum, quo cognoscatur, et hoc vocamus speciem. In visu constat, quod objectum positum intra sphaeram visus debiliter videtur si est distans, et melius si appropinquat, ergo aliquid virtutis emittit, quae per distantiam debilitatur, et pro-

pinquitate roboratur, si enim nihil virtutis emitteretur, non esset ratio cur eodem modo non operaretur intra totam illam distantiam, cum objectum non est occultatum, sicut si ignis sine diffusionem caloris calefaceret, eodem modo calefaceret distans, vel propinquum, dummodo esset intra praesentiam subjecti. Ad haec stante objecto in eodem situ in quo non bene discernitur, si admoveantur perspicilla, clarus apparet, et si perspicilla habeant plures angulos res videntur multiplicare, ergo signum est, quod datur aliquid virtutis emissa? ab objecto, quod vocamus speciem, quia haec mutatio non fit in ipso objecto, illud enim videmus immutatum, ergo fit in aliquo praeter objectum per quod fit repraesentatio et visio, et hoc dicimus speciem. Denique, illud quod videmus in speculo non est, quia ibi ponatur objectum, cum potius manere possit retro videntem, et tamen in speculo apparet, ergo aliquid est praeter objectum, quam facit illam reflexionem ad oculum, et illam apparentiam rei positae retro nos, et illud quidquid, speciem vocamus, quia repraesentationem facit objecti.

Ex internis sensibus deducitur experientia, quia cognoscimus res in absentia et in somnio, ergo oportet quod aliqua similitudo seu aliquod vice objecti sit in illis potentiis, ratione cujus objecta ipsa cognoscant, nam si nihil remanet, et objecta praesentia non sunt, unde potest potentia se determinare ad cognoscenda ista objecta potius quam illa, et unde habet, repraesentationes illas quas clausis oculis, et in absentia objectorum nos sentire experimur. Dices: Manere quidem aliquam repraesentationem tanquam picturas reliquas ex sensibus, in quas, tanquam in objecta et terminum cognitionis feratur cognitio sensuum

internorum. Contra est, quia si dantur istae imagines sic expressae, illae utique sunt intentionales similitudines, neque enim materiales imagines intra sensus generantur, vel ponuntur, sed solum qualitates aliquae repraesentativae, nam vel illae imagines materiales sunt, et constant veris coloribus et figura, vel solum repraesentationes colorum et figurae sunt non verus color. Si hoc secundum, sunt species intentionales, id est, qualitates repraesentativae rerum non res ipsae. Si primum, tales colores vel subjectarentur in ipsis sensibus, et sic alterarent illos et coloratos redderent, aut sonantes, si esset qualitas soni, etc. vel subjectarentur in alio subjecto, quod ingrederetur ad sensus, et sic multae substantiae defluerent ab objectis ad sensus, quae fuit antiquorum Philosophorum sententia, quod defluerent ab objectis ad sensus atomi, seu particulae, quibus res repraesentantur, ut dicit Boetius lib. m de consolatio, met. iii, sic autem multum impediretur sensus, tum externus, tum internus a tot substantiis, qui infarciretur ad cognoscendum, ipsaeque objecta per hoc, quod multum viderentur, tandem consumerentur, diffluendo istas particulas, quae omnia absurda sunt.

Ilatione eadem veritas stabilitur, quia potentia quantumcunque habeat virtutem efficiendi vitaliter actum cognitionis, dependet ab objecto ut simul cum ipso cognitionem eliciat, et hoc ideo est, quia potentia per cognitionem debet esse assimilativa vitaliter, non solum communi ratione, quam omne agens intendit assimilare sibi effectum eo modo quo potest, sed speciali ratione, quatenus tendit ad unendum, et coniungendum sibi objectum et trahendum a se; in qua cognitione seu operatione, non fit assimilatio per hoc, quod potentia ope-

rans faciat aliam potentiam sibi similem, sed solum facit simile, seu assimilationem ex parte objecti, circa hoc enim operatur et negotiatur potentia, nec intendit in hac assimilatione propagationem, et multiplicationem sui, sed solum manifestationem, aut expressionem, aut unionem actualiter exercitam erga objectum. Non potest autem potentia emittere ex se vitaliter hanc assimilationem, et unionem, seu tendentiam erga objectum, nisi cum concursu ipsius objecti, et non sufficit terminari ad objectum, quia ut terminetur ad objectum debet egredi a potentia ut determinate tendens ad illud objectum ad quod terminatur, siquidem notitia est partus quidam potentiae determinatus circa hoc objectum, eique potentiam assimilans, ergo necesse est, quod non a sola potentia procedat quaj indifferentis est ad multa objecta, sed etiam ab objecto ut illi assimilatio fiat, imo etiam si virtus potentiae sit determinata erga tale objectum in ratione viventis, non tamen est determinata in ratione foecunditatis, nisi ab objecto perficiatur, et determinetur, sicut virtus femina? licet sit determinata ad generandum, dependenter tamen a foecunditate viri. Non potest autem exire cognitio ab objecto ut extra, sed ut est intra ipsam, eamque actualuat, et afficit media specie sui, eo quod ille actus, seu cognitio vitaliter exit a potentia, et quando exit ab ipsa, exit ut determinatus, et specificatus circa tale objectum et non potest exire seorsum ab objecto, et seorsum a potentia, quia ab objecto ut est extra non potest exire vitaliter, nec ut entitas unica et indivisibilis, cum multum distet aliquando objectum a sensu; oportet ergo quod aliquid loco sui, et repraesentativum sui ponat in potentia, ut exeat cognitio ab ipsa cum spacia determinatione et specificatione et de-

pendentia quam habet ab objecto per unicum et indivisibilem partum, et vitalem processionem potentiae.

Et quod ista actualio et determinatio intrinseca potentiae, debeat fieri per speciem constat, quia ipsum objectum nisi intrinsece immutet, et actuet potentiam non relinquit eam magis potentem, magisque determinatam ad tale objectum quam ad aliud, sed in eodem statu, atque si non esset objectum, ergo non relinquit in ea principium a quo dependeat vere, et in re determinatio illius actus, et exeat vitaliter actus ut determinatus est; oportet ergo quod sit aliquid vice objecti tanquam similitudo et species ejus; quod praecipue apparet requiri, quando objectum absens, et cognoscitur in absentia, aut quando est in longinquo, aut quando est corporeum, et intelligitur spiritualiter ab intellectu, generaliter vero in omni cognitione id requiritur, quia unio objecti ad potentiam non debet fieri solum realiter et secundum conditiones, et modum unionis realis et entitativae, tum quia sine ulla alteratione et immutatione physica ipsius potentiae fit; tum quia non ordinatur ad constituendum unum esse physicum, vel naturam ex potentia et objecto, quia repraesentatio sola objecti non constituit naturam tertiam, quae ex repraesentatione et potentia coalescat, quia si natura resultans est quaedam physica natura, non potest constare aliquod sit tantum repraesentatio, et non physicum. Solum ergo potentiam repraesentative et cognoscibiliter perficit, et cum ea componit intentionaliter non physice, licet ut accidens inherens est, etiam physice actuet, sed hoc per accidens est ad formalitatem speciei, ut vice objecti praecise repraesentat; tum denique, quia sunt sine contrarietate physica, ea enim quae physice con-

traria sunt ut album et nigrum, in visu non contrariantur, sed simul sunt, non ergo est immutatio physica, sed intentionalis et repraesentativa, et conditionibus physicae immutationis carens.

ARTICULUS III.

Expediuntur difficultates articulo praecedenti positae.

Ad primam difficultatem a principio respondetur esse diversitatem opinionum, an species impressa sit similitudo formalis objecti, an solum virtualis, et utraque inter Thomistas ut probabilis defenditur, ut videri potest apud Ledesmam de perfect. Divina, quaest. iv, art. iv, sol. ccliv, easdemque probabiles judicat P. Suarez rii lib. de Anima, c. ii, numer. xx, licet magis inclinet in eam, quae affirmat esse solum virtualem repraesentationem. Existimo tamen non esse difficultatem tanti momenti, et utrumque secundum diversas considerationes recte dici. Nam si loquamur de similitudine formali, quae sit entitativa certum est, quod nec species impressa, nec expressa sunt formales similitudines, cum non habeant entitatem ejusdem formae cum esse et entitate objecti, sed diversas omnino conditiones et entitates sint, et in diverso esse species dicatur esse objectum, scilicet repraesentative. Similiter est certum, quod in hoc esse repraesentativo, non habet species impressa ita perfectam, et in actu secundo repraesentationem, sicut expressa, ac per hoc magis formatam, seu formalem esse repraesentationem in verbo, seu specie expressa, quam in impressa, ut amplius in articulo sequenti et infra q. xi, dicemus, et constat, quod expressa species, seu conceptus repraesentat rem vitaliter, ut imago viva procedens ab intel-

lectu, et rem ipsam ut terminum cognitum et intellectum in ipsa, species vero impressa ut cognoscibilem et in actu primo, et sic magis formatur repraesentatio per speciem expressam, magisque ponitur in actu secundo, et determinatur in esse cognito, quam erat in specie impressa, et quoad hoc species impressa se habet ut semen objecti, et virtualis repraesentatio magis determinanda, et exprimenda in conceptu.

Gaeterum in alio sensu potest species impressa dici vera, et propria, et formalis similitudo objecti, quatenus vere formaliter habet esse intentionale, quod est esse repraesentativum, nam esse imaginem dicit intentionem quamdam circa formam, ut inquit D. Thomas libro de memoria, et reminiscencia, lect. m, ubi etiam addit: « Quod motus qui fit a sensibili in sensum imprimit in phantasia quasi quamdam figuram sensibilem, quae manet sensibili abeunte ad modum quo illi qui sigillant cum annulis imprimunt figuram quamdam in cera. » Et in contra Gent. capit, liii, loquens de specie impressa inquit: « Quod utrumque est rei intellectae similitudo, per hoc enim quod species intelligibilis quae est forma intellectus et intelligendi principium est similitudo rei exterioris, sequitur quod intellectus forme intentionem illi rei similem. » Denique, videri potest in quodlib. viii, art. iv et m contra Gentiles, cap. xlix, ubi speciem non solum vocat similitudinem quidditatis, sed quod etiam sit ipsa natura, et quidditas rei in esse intelligibili, quod utique stare non potest sine vero et proprio esse intentionali. Et ex hoc sumitur fundamentum pro ista parte, quia ad formalem similitudinem in sensu dicto sufficit formalis, et vera convenientia in eo esse, in quo talis similitudo datur, sed in esse intentionali, seu repraesentativo habet

species impressa convenientiam cum objecto, imo est ipsamet quidditas objecti, quatenus totum quod in objecto invenitur realiter, transfertur ad speciem repraesentative; ergo habet formalem similitudinem. Et in hoc differt exemplum vulgare de semine, quod ita est virtus generantis in esse naturali, quod nullo modo participat esse ipsius geniti, sed solum est virtus ad illud. At vero species impressa ita est virtus objecti ad eliciendam cognitionem et formandum verbum quod tamen formaliter in se habet esse intentionale, in quo convenit cum objecto repraesentative, sed non entitative, et cum specie expressa convenit in eodem esse intentionali, licet non sit ita formatum et expressum sicut in ipso verbo.

Unde ad argumentum contra hoc factum a principio respondetur, speciem esse similem objecto non entitative sicut duo individua ejusdem speciei, sed intentionaliter sicut imago, et idea respectu sui repraesentati. Et cum urget quod non potest dici similitudo per modum convenientiae in natura, aut per modum imaginis, sed solum per modum instrumenti requisiti ad tendendum in tale objectum, respondetur, esse quidem instrumentum per modum seminis cognoscibilis, sed tamen non manere in ordine solius esse naturalis, sed habere etiam formaliter ordinem esse intentionalis, seu repraesentativi, et in hoc esse, seu ordine, est ipsummet objectum repraesentatum, seu vices ejus gerens, licet virtualiter dicatur repraesentaro comparative ad verbum, quod in actu secundo, et secundum perfectam formationem in esse intellecto repraesentat, et non solum in esse intelligibili et in actu primo. Et licet P. Suarez loco citato numero xxvi, solum admittat similitudinem analogam inter speciem, et objec-

tum, imo solum intentionem per modum tendentiae ad illud, et per modum instrumenti, indeque reputat infirmam esse rationem, qua probatur ex similitudine speciei cum objecto, non posse dari speciem Dei ut est in se, tamen hoc totum est considerare speciem in esse accidentis et entitative; repraesentative autem et secundum esse intolligibile, oportet quod sit ejusdem immaterialitatis, et intelligibilitatis cum objecto, imo ipsummet objectum in illo esse intelligibili etiam quoad ultimum gradum et constitutivum illius. Unde si repugnat, quod species corporea immediate repraesentet spiritum, multo magis quod creata repraesentatio Deum, sed de his dicemus aliquid infra q. xi, et latius in p. q. xn.

Ad secundam difficultatem respondetur speciem informare dupliciter potentiam, scilicet entitative seu inhaerendo, intentionaliter autem et vice objecti perficiendo, seu potius transformando potentiam in objectum. Et ratio est, quia species inter omnes alias formas hoc habet speciale, quod non solum informat pro se, sed vice alterius, scilicet objecti, imo propter se non requiritur, sed propter objectum a quo perficitur potentia sine hoc, quod cum ipso objecto constituat naturam aliquam. Unde haec, unio objectiva non debet reputari intelligibilis, sed maxime ad intelligendum conducing, et ex ipsis effectibus manifeste colligitur debere poni, nam forma intentionalis entitative considerata dependet in suo esse a subiecto sicut reliquae formae, et aetiat subiectum sicut ipsae. At vero objectum repraesentatum in specie, non accipit aliquod esse a subiecto, nec constituit cum illo aliquam naturam, sed ita praesentatur potentia, quod determinat, et actuat illam intelligibiliter sine hoc quod realiter

alteret illam, et transmutet aut componat aliquod tertium cum illa. Item potentia non utitur entitate speciei tanquam principio specificante actus suos, sed Objecto in ea representato unitur, tanquam specificativo, sed potentia debet actuari a suo specificativo in quantum specificativum est, ergo si ab entitate speciei non specificatur, bene tamen ab objecto representato, alia unio seu actuationis, aut determinatio debet intercedere inter objectum representatum, et potentiam, et haec dicitur unio intelligibilis, seu intentionalis, interentitatem vero speciei, et potentiam est unio occurrentialis, id est, inhaerentiae. Denique, species inhaeret potentiae, etiam quando actu non cognoscitur objectum, sed species conserventur in illa per modum reliquorum accidentium, cum vero potentia actu cognoscit, tunc non solum actuatur entitative ipsa specie, sed actuatur ipso objecto in ea contento, et representato, ab hoc enim non semper actuatur potentia, sed tunc quando actu cognoscit.

Nec sufficit, dicere, quod quando actu cognoscitur objectum, species non de novo actuatur, sed solum potentia excitata denuo operatur utendo ista specie. Contra enim est, quia nec potentia excitari, neque operari potest, nisi ut actuata a specie ea actuatione quae sit principium specificationis actuum, actus autem non specificantur ab ipsa entitate speciei ut inhaerente, sed ab objecto in ea contento et representato, ergo repugnat dicere, quod species non actuatur novo modo, sed tantum potentia operatur et utitur illa, siquidem ut operetur debet praesupponi potentia actuata a specie, non ratione ejus quod continet, ab hoc enim specificatio et determinatio illius actus dependet, sicut etiam in causis instrumentalibus aliter operatur instrumentum ratione ejus

quod in se est, verbi gratia, calor ut calefaciens, aliter ratione ejus, cujus vices gerit, id est, ratione virtutis Anima?, vel ignis. Quod ergo in genere efficientium videmus in instrumentis, proportionaliter dicendum est in causis formalibus in genere cognoscibili, quod species et informat ratione sui per inhaerentiam, et ratione objecti cujus gerit vices per cognoscibilitatem, quasi instrumentum quoddam formale, seu vice objecti informans, nec enim potest potentia operari solum ratione actuationis entitativae, nisi etiam actuatur vice objecti, quia ab ipso objecto pendet specificatio et determinatio actus. Et hanc duplicem unionem, seu actuationem D. Thomas affirmat, nam de objectiva saepe dicit potentiam cognoscitivam fieri ipsum objectum non componendo cum illo aliquam naturam, sed intentionaliter se transformando in illud ut in parte, quaestio. xiv, articulo. i, et quaestio. ii de Veritate, articulo. ii et in de Anima. lection. xm, et in contra Gentiles, capitulum. u, ubi dicit: « Speciem non constituere aliquam naturam cum intellectu, sed perficere ipsum ad intelligendum, » et ideo non repugnare divinae essentiae in ratione specie actuare intellectum. Ratione vero actuationis entitativae et inhaesivae dicit in p. quaestio. 1v, art. i ad 2, quod sensus non est ipsa similitudo, neque intellectus ipsa species, sed fit ex utroque unum, sicut ex actu, et potentia.

Et quando instatur, quod omnis unio realis, vel accidentalis, vel substantialis, respondetur quod in re ita est, quod omnis talis unio vel identice, vel formaliter sit accidentalis, vel substantialis, sed non requiritur quod solum formaliter; sicut passionem entis ut verum et bonum non sunt formaliter ens, sed identice, alias non es-

sent passiones entis, sed ens ipsum cui passiones conveniunt; unio autem objectiva intelligibilis datur ratione ipsius veri, seu cognoscibilitatis, quae est passio entis. Requiritur tamen ad istam unionem objectivam praesuppositive, vel concomitanter aliqua realis, et intima unio, vel in genere causae formalis inhaerentis, sicut nostra species quae est qualitas, vel in genere causae materialis instantis, sicut substantia Angeli sustentat intellectum suum, et in ratione speciei illi deservit, vel in ratione causae efficientis, sicut Deus operando intra intellectum, et dando illi esse per immensitatem etiam in ratione speciei potest illum actuare: et posita aliqua unione ex istis, potest etiam secundo modo, seu in genere intelligibili fieri unio, distincta tamen a prima, quia distincto modo fit, et distinctos habet effectus, perficiendo et actuando immaterialiter et faciendo, quod potentia in esse cognoscibili sit objectum, non tertiam aliquam naturam ex repraesentatione et potentia constituendo, bene tamen potentiam actuatam relinquendo.

Ad tertiam difficultatem ex dictis respondetur, quod species sub formalitate intentionis cognoscibilis, non est determinate substantia vel accidens, sed in utroque reperiri potest, pertinet enim species ad duplex genus, scilicet ad entitativum sicut quaelibet aliae formae existentes, et ad intelligibile. Ut autem diximus ordo intelligibilis identice quidem est ens, et praesuppositive, non formaliter, cum pertineat ad passionem entis, sequitur enim addens quod sit verum et intelligibile, non autem formaliter est ens et ita species, ut intrat ordinem intelligibilem et intentionalem non est formaliter substantia, vel accidens, sed solum identice et praesuppositive. Pertinet autem species ad ordinem intelli-

bilem, quia ex sua natura est vicaria objecti, et repraesentativa illius, ut per talem repraesentationem reddatur intelligibilis, et cognoscibilis a potentia, et sic ejus munus ad ordinem cognoscibilitatis spectat. Et respectu hujus ordinis per accidens, et materialiter se habet quod entitas speciei sit substantia vel accidens, dummodo enim habeat reddere rem intelligibilem et cognoscibilem illo immateriali modo qui requiritur, ut potentiam informet, nihil per se conducit quod sit entitas substantiae vel accidentis loquendo in quarto modo per se; esto in re necessario debeat esse accidens vel substantia. Et sic invenimus munus speciei in substantiis separatis respectu proprii intellectus cui conjunctae sunt, et in Deo etiam respectu beatorum, quibus intentionaliter et per modum speciei unitur, quia in se habet sufficientem immaterialitatem, ut per se, et non per aliam superadditam speciem intelligibilis sit respectu omnium intellectuum quibus filabitur, et intimus est illapsu efficiente in eis esse.

Ad quartam difficultatem respondetur, quod attinet ad subjectum educationis, speciem intentionalem, quae accidens est, ab illo subjecto educi, cui inhaeret, sive sit potentia cognoscens, sive medium per quod transit, ubi inhaeret, inde educitur. Et licet habeat esse intentionale, tamen quia hoc identice et materialiter in re quoddam accidens est, in quantum accidens, a subjecto dependet et ab eo educitur, sicut etiam formae artificiales, quia in re accidentales sunt a subjecto naturali educuntur, modo tamen artificioso.

Quod vero attinet ad causam efficientem in speciebus intelligibilibus facilis est responsio, nam substantiis separatis infunduntur species in sua creatione, vel separatione ab auctore naturae, supposita D. Thomae

sententia quod non accipiunt cognitionem, seu species a rebus. Quod si accipiunt, oportet ponere in eis intellectum agentem, qui a rebus externis species hauriat et efficiat, sicut noster intellectus a phantasmatibus. Quod vero attinet ad species intelligibiles quas nos pro isto statu accipimus illae effectivae procedunt ab intellectu agente, qui illas a phantasmatibus educit, ut infra tractabimus quaestione x.

Quod vero attinet ad species sensibiles, si loquamur de speciebus sensuum interiorum, illae fiunt a sensibus externis, quia phantasia (id est, cognitio interiorum sensuum) est motus factus a sensu secundum actum ut dicitur de Anima. Quomodo autem inferiores sensus agere possint, et emittere species in sensus internos, qui petunt species superiores, dicemus quaest. viii, art. iii. Et est fere eadem difficultas, quomodo objectum externum effective producat species immaterialiores se in ipsos sensus. Et ad hoc explicandum reducitur totius difficultatis summa, possuntque de hoc esse tres sententiae. Prima, quod fiant ab aliquo sensu agente, quem posuerunt aliqui ad modum intellectus agentis, ut ab objectis externis eliciat species, sicut hic a phantasmatibus. Secunda, quod fiant ab objectis virtute participata a coelo, et intelligentia movente, quia objectum cum sit ita materiale, et grossum non potest intentionales species producere, nisi ex virtute aliqua participata a superiori causa et intelligentia. Et huic sententiae favet S. Thomas quaestione v de Potentia, art. viii. ubi id clare affirmat. Tertia sententia est, quod species producuntur effective ab ipsis objectis, quia secundum se sunt sufficienter in actu non solum ut moveat, sed etiam ut terminent sensationem, hac enim ratione ut dicemus articulo sequenti sensus externi non

formant idola, aut speciem impressam, quia objecta ipsa sunt sufficienter in actu ad terminandum cognitionem sensus, et ad movendum.

Inter has sententias, prima omnino expungenda est, sicut rejicitur a Thoma i p. quæst. lxxvi, art. iii ad 1 et quæst. de spiritualibus creaturis, art. ix et quæst. de Anima, art. iv ad 5. Ratio autem quare sensus agens omnino poni non potest, ea est, quia talis virtus quæ vocatur sensus agens debet esse virtus in ipso animali existens (si enim esset in objectis, non esset sensus, et cessaret prædicta sententia) si autem in animali existat, oportet illi assignare peculiare organum, et sedem cum sit peculiaris potentia, eamque externam cum agat in exteriora objecta, quod nusquam in toto corpore animalis apparet, nec facile capi potest, quomodo sensus unus, et potentia una corporea habeat tantam amplitudinem, ut pro omnibus sensibus tam diversas species possit ab objectis extrahere. Nisi dicatur, tot esse sensus agentes, quot sunt cognoscentes, et in unoquoque organo esse sensum agentem pro speciebus illius generis, quod certe sine ullo fundamento, vel experientia (cui res naturales innituntur) affirmatur. Præterea talis sensus agens sive unus sit, sive plures, oportet quod ad producendas species ex objectis, vel ipsis appropinquet, vel virtutem suam ad ea diffundat. Primum repugnat experientiae, cum constet tam multa nos sentire, et eorum species in nobis habere sine hoc quod sensus noster rebus ipsis appropinquet, sed a longe manendo. Secundum maiorem difficultatem habet, quomodo possit sensus agens virtutem suam emittere ad objecta ita distantia et tam brevissime, ut unico instanti usque ad coelum virtutem emittat, et inde eliciat species, easque ad oculos revehat; quomodo

item tam exigui corporis virtus, totum coelum discurrit, ut e toto species hauriat.

De secunda vero et tertia sententia existimo non esse considerabilem diversitatem inter illas, sed recte dici posse, quod objecta emittunt intentionales species cum subordinatione et participatione ad influentiam caelestem, dummodo tamen influentia? ista? non sint dependentes a motu coeli sicut generationes et corruptiones physicae, id enim expresse advertit S. Thomas loco citato ex qua?st. v de Potentia :« Cesante, inquit, motu coeli erit quidem actio in istis inferioribus illuminationis, et immutationis medii a sensibus, non autem erit actio per quam transmutatur materia, quam sequitur generatio et corruptio. » Et constat, quod post diem iudicii exercebitur visio et sensatio aliorum sensuum, tam in coelo empyreo, ubi non est motus, quam in toto hoc universo fuerint beati, ergo efficientia specierum sensibilium non dependet a motu coeli, sed ab aliis influentiis illius, quibus actuata corpora praesertim per lucem quoad species visibiles, illas producant. Quod si ita est, ut probabile apparet, a non modica difficultate liberabimur infra quaest. viii, expendendo a quo principio fiant species intentionales sensuum interiorum, qua? nobiliores sunt speciebus sensuum inferiorum, ad omnia enim ista virtus coeli sufficiens principium erit.

Unde non obstat quod in hac quarta difficultate objicitur, quod species sunt nobiliores objectis, solum enim sunt nobiliores secundum quid, et quantum ad modum intentionalis immaterialitatis, qua? simpliciter sensibilis est, et tamen quoad illam juvantur a causa superiori, scilicet a coelo, quae ad istam maiorem perfectionem intentionalem, habet eminentem virtutem.

Ad confirmationem respondetur, quod illa? species in quantum inhaerent sicut accidentia corporea, extenduntur modo inhaerent in medio, et in potentia sensitiva. Gaeterum, sicut in quocunque puncto potest calor extensus habere omnes gradus etiam ut octo, ita virtus speciei repraesentativa totius objecti, potest in quocunque puncto inveniri, quia ista non dependent ab extensione circa subjectum, sed a virtute qua respicit objectum.

Ad quintam difficultatem respondetur, quod species comparata ad objectum cuius gerit vices nullam efficientiam habet circa ipsum, sed nudam repraesentationem, qua? non est efficientia erga objectum, cum plerumque tale objectum non existat, ut circa illud operari possit, et tamen aequè bene repraesentat; et sic non pertinet ad speciem efficere aliquid circa objectum, sed solum loco illius subrogari, et reddere illud unitum et praesens potentiae, quod nihil efficientiae dicit, sed tantum imitationem, vel similitudinem, qua? ad genus causae formalis reducitur, qua redditur objectum cognoscibile, et proxime habile ipsi potentiae, ut ipsi uniatur cognoscibiliter, quod totum pertinet ad genus causae formalis, quae vice objecti actuatur, et repraesentat. Similiter respectu potentiae, quam actuatur species, non habet efficientiam, quia nullum accidens effective operatur in subjectura cui inhaeret, ut multis probavimus in i de Generat.

Restat ergo videre, an respectu actus, seu cognitionis species se habeat in genere causa' effectivae, et sic probabilius est, quod species non solum concurrat repraesentando objectum, id est, uniendo illud potentiae intentionaliter in quo genere nihil efficientia relucet, sed etiam ad eliciendam ipsam cognitionem effective concurrat cum po-

tentia. Et ita sentit D. Thomas i p. queest. lvi, art. i et quæst. lxxxv, art. ii, et quaest. ii de Veritat. art. vi, ubi inquit : « Quod similitudo cogniti, qua informatur potentia, est principium cognitionis secundum actum, sicut calor calefactionis. » Constat autem quod calor est principium effectivum calefactionis. Et ratio est, quia cognitio est actus potentiae assimilativus et productivus speciei expressae, sed potentia sola non est sufficiens principium effectivum hujus similitudinis expressae, siquidem non potest ipsi soli assimilari talis effectus, ergo oportet assignare alterum principium effectivum, cui simul cum potentia assimiletur iste effectus, illud autem principium cui effectus assimilatur effectivum est. Non est autem aliud principium cui assimiletur species expressa, ut egrediens a potentia, nisi impressa, quae determinat illam ad tale objectum, ergo cum in tali egressione quae effectiva est, egrediatur a potentia et specie illa cognitio et similitudo, manifestum est, quod non sola potentia est principium effectivum, sed potentia ut determinata per speciem, et consequenter species ipsa effective cooperatur.

Ad instantias allatas contra hoc in hac quinta difficultate respondetur. Ad primam de concursu vitali dicimus, quod species non est principium concursus vitalis radicale, et principale, sed determinativum et specificativum ejus, eo quo potentia ista vitalis dependet ab objecto in suo concursu ut a determinante et specificante, principium autem concursus vitalis per modum determinantis, non oportet quod sit intrinsecum, sed ab extrinseco potest provenire, sicut habitus qui supervenit potentiae et cum ipsa concurrit effective, et tamen potest ab extrinseco provenire; sed est differentia

quod habitus, seu lumen determinat potentiam ex parte virtutis et confortando vires ejus erga determinatum objectum, species autem solum repraesentando et uniendo intentionaliter objectum, et hoc simul cum potentia parit notitiam etiam concurrendo effective, sicut in generatione animalis concurrit active semen viri, quod potest magis ac magis perfici intra lineam suae activitatis et virtutis, sicut potentia per habitum, sed tamen ulterius indiget semine femineo, quod ex conjunctione ad spirituosam virtutem seminis virilis, effective influit in productionem fetus.

Ad aliam instantiam respondetur, quod species de se non est inferior ad ipsam potentiam in influendo, quia potentia solum habet perfici a specie quantum ad ultimam determinationem specificationis objectivae, quod vero species ipsa subordinatur potentiae, vel non subordinatur in ordine ad eliciendam cognitionem, per accidens ipsi est. Et aliquando species subordinatur potentiae, ut quando sustentatur ab ipsa, et est accidens ei ab extrinseco superviens, tunc enim tota vitalitas est a potentia, et species in influxu ad actum vitalem ei penitus subordinatur. Aliquando vero potentia subordinatur speciei, ut quando species sustentat potentiam, et est radix influendi vitalitatem in actum ejus, sicut quando ipsa substantia spiritualis, verbi gratia, Angeli habet rationem speciei pro cognitione sui, non subordinatur potentiae, sed potius eam subordinat sibi in ratione immaterialitatis objectivae, et vitalitatis, multo perfectius hoc facit Deus, respectu cujuscunque intellectus beati, quia Deus est radix prima omnis vitalitatis et immaterialitatis intellectus, et sic uniendo se per modum speciei, non subordinatur intellectui, sed subordinat il-

Ium sibi. Imo loquendo per locum intrinsecum, si objectum ipsum per se sit perfecte immateriale et intelligibile, et non careat vitalitate, quia est radix vitae potius debet subordinare sibi potentiam tanquam feminam intelligibilem, quae foecundatur objecto, quam e contra. Sed propter imperfectionem speciei, quae solum est vicaria objecti, et caret radice vitalitatis subordinatur potentiae, et Animae ad vitalem influxum in actum. Unde etiam patet ad aliam replicam, quod species et potentia, non ex aequo concurrunt ad cognitionem, sed species ut subordinata, vel ut subordinans potentiam, sicut explicatum est.

Ad sextam difficultatem respondetur, quod licet species, seu similitudo, ut habeat relationem realem praedicamentalem ad objectum, requirat existentiam illius, tamen ut sit repraesentativum ejus, et exercent repraesentationem ad potentiam, sufficit transcendentalis ordo ad objectum qui remanet etiam non existente objecto, et est fundamentum illius relationis, sicut mortuo imperatore potest imago ejus repraesentare ipsum, licet non respicere realiter ipsum. Et sic diximus in Logica, quaestion. xxi, art. i, quod licet signum consistat in relatione secundum esse, tamen exercitium repraesentandi non fit per relationem ipsam, sed per fundamentum ejus, quod est esse repraesentativum, sicut pater licet relatione sit pater, non tamen relatione generat, sed fundamento relationis, quae est potentia generativa. Videatur ibi.

Ad ultimam difficultatem, quod attinet ad tactum et gustum, dicitur quod licet ad eorum sensationem requiratur contactus et applicatio localis, quia immediata debent esse objecto, tamen hoc non sufficit ad eliciendam sensationem, nam etiam ignis est conjunctus ligno, nec ta-

men sentit, sed requiritur vitalis et intentionalis conjunctio, quae plus petit quam entitativam conjunctionem, quae etiam non cognoscentibus est communis, sed oportet ut objectum fiat unum cum ipsa potentia in ordine cognoscibili, id est, intentionali, et repraesentativo modo, quantumcunque propter materialitatem ipsius potentiae tactus, requiratur etiam propinquitas localis objecti. Quod vero attinet ad sensus internos, etiam ipsi requirunt species, tum propter generalem rationem omnium cognoscentium, quia actuari et determinari debent ab objectis modo intentionali et cognoscibili; tum specialiter, quia cognoscunt in absentia, et sic requirunt suppleri objecti praesentiam per subrogationem speciei. Nec sequitur, quod si species conservantur in absentia, perpetuo repraesentent in actu, sicut nec repraesentant actu omnes species, quae inhaesive conservantur in intellectu, eo quod licet praebeant effectum formalem entitativum existendi in potentia, sed non intentionalem, nisi quando actu applicatur et excitatur potentia erga tale objectum, eo quod intentionalis informatio est conjuncta cum vitali concursu potenti ad actum determinatum eliciendum erga tale objectum, & quo mediante specie actualitur, et determinatur potentia. Sic autem informare subjectum, ut semper operetur, non convenit omni formae informanti, ut patet in habitu existente in potentia, nec tamen semper operante; sic species, licet entitative inhaerendo informet potentiam, tamen intentionaliter non informat, nisi quando potentia conjungitur actui, et applicatur seu excitatur ad illum, quia informatio objecti est ad pariendum notitiam tantum, species autem per suam entitatem informat inhaesive, et quando informat intentionaliter, est quan-

do objectum mediante specie, et non solum entitas speciei informat. Et ideo ut supra diximus, distincta est unio speciei imitativa ab intentionali, quia in entitativa sola species informat, in intentionali objectum est quod informat ad notitiam formandum, licet mediante specie, ut vices sui generante et ut contentum in ea.

Quomodo autem diversae species quae videntur solo numero distinctae, quia repraesentant objecta numero distincta, sint in eadem potentia simul, ut cum videmus duos homines aut lapides, explicavimus lib. i de Generat, quaest. ix. Vere enim non videntur solo numero distingui, quae diversa individua repraesentant, si diversa accidentia, aut modos eorum repraesentant, quae specie differunt inter se, et habent etiam illud pro objecto proprio; sed duplex species ejusdem individui haec multiplicatur, et differt solo numero.

ARTICULUS IV.

Utrum sensus externi forment idolum, seu species expressam ut cognoscant?

Loquimur de sensibus externis, quia de formatione idoli in sensibus internis sequenti quaestione agemus. Est autem idolum seu species expressa (in intellectu vocatur etiam conceptus seu verbum, quia loquendo seu dicendo exprimitur) similitudo quaedam per modum imaginis repraesentans in actu secundo et per modum termini cogniti ipsum objectum, ideoque frequenter vocatur a D. Thoma medium in quo, seu ad instant medium in quo, ut in quaest. iv de Verit. art. n ad 3, distinguit autem illam D. Thomas a specie intelligibi, et ab actu cognitionis, et ab intellectu, et a re intellecta, ut videri potest

in quaest. viii de Potent, art. i, et quaest. ix, art. v. ut latius explicabimus infra quaest. xi, artic. n, simulque causas ob quas necesse est ponere hoc verbum sic distinctum ex D. Thoma assignabimus.

Difficultas ergo est, utrum etiam in sensibus externis necesse sit formare aliquam talem speciem seu imaginem, non quidem propter aliquam necessitatem ex parte objecti, quia neque est absens, neque immateriale, sed propter necessitatem ex parte actionis, quia debet habere terminum. Et hinc sumitur ratio dubitandi, quia impossibile est intelligere veram actionem sine termino, actio autem immanens vera actio est de praedicamento actionis: nam si non est actio, sed qualitas, restat inquirere qua actione producatur talis qualitas, siquidem alicujus actionis debet esse terminus, et de illa procedit ratio facta. Constat autem, quod ille terminus est species expressa, quia est qualitas assimilativa objecti, et terminus cognitionis, et manet intra ipsam potentiam cognoscentem, quia ab actione immanente fit, ergo talis terminus productus pertinet ad ipsam potentiam, ut reddat eam cognoscentem, et sic habet omnes condiciones speciei expressae. Nec potest dici, quod illa actio producit aliquid extra potentiam, tum quia non est actio transiens; tum quia nihil immutatur extra potentiam a visione ut visio est reali immutatione, sed solum denominatione extrinseca visi. Quod si dicatur, producere aliquid in sensibus internis, hoc verum quidem est, sed tamen ibi non producunt sensus species expressas, sed impressas, quia producunt id quod est principium cognoscendi sensibus internis, ergo si quid producunt per modum speciei expressae, sibi ipsis deservit, non sensibus internis.

Circa hanc difficultatem P. Suarez in lib. de Anima, cap. v, refert opinionem aliquorum Thomistarum qui censent per cognitionem abstractivam produci aliquid terminans ipsam, non vero per cognitionem intuitivam, citatque pro hac sententia Cajetanum in part. quaest. xxvn, art. i, et alios. Sed tamen Cajetanus citato loco non negat universaliter pro omni cognitione intuitiva verbum, seu speciem expressam cum eam concedat pro omni intellectione in viatoribus, in beatis autem partiale verbum concedit non aequatum; solum vero negat Angelum in cognitione sui formare verbum, respectu vero reliquarum cognitionum non negat, inter quas plurima* sunt intuitiva}, ergo male attribuitur Cajetano, quod indistincte dixerit in notitia intuitiva non formari verbum. Aliam refert opinionem ex Scoto, Durando, et Gabriele, quod verbum seu species expressa, non est distincta a cognitione, et ita non est imago in qua res videtur, sed actus quo videtur. Ipse vero Suarez tenet ibidem, quod in omni cognitione producit terminus, sed solum modaliter distinctus a cognitione, illicque intrinsecus, praeter quem nullum alium, neque realiter, neque modaliter distinctum docet produci a cognitione. Itaque in ipso actu intelligendi distinguit id quod productionis est, et quod qualitatis, et dicit quod ut productio, solum modaliter distinguitur ab illa qualitate, sicut omnis actio distinguitur a suo termino, ut autem qualitas est, est ipsum verbum mentis, neque oportet ponere aliam qualitatem qua* sit intellectio. Unde non ex indigentia, et necessitate objecti, quod sit absens, vel praesens, vel immateriale, sed ex necessitate actionis, quia exigit terminum, producit illa qualitas, quae est verbum seu species expressa, idque ad alias potentias extendit

ibi num. x, Sequuntur Conimbricenses in de Anima, cap. viii, quaest. m, art. iv ad 5, ubi in sensibus externis fatentur gigni aliquem terminum similem verbo per expressionem rei cognita}.

Nihilominus omissa nunc formatione verbi in intellectu, de quo redibit sermo quaest. ii, nunc solum agimus de specie expressa, seu idolo formato a sensibus externis, et inquirimus an sit necessaria ad terminandum cognitionem sensitivam. Et quod attinet ad mentem S. Thomae. constat ipsum perpetuo denegasse sensibus externis hanc formationem speciei in se ipsis, ut in illa cognoscant objecta sua, ut patet in quodlib. v, art. i ad 2 et quodlib. viii, art. m et in p. quaest. Lxxxv, art. ii ad 3, cui consonat quod docet eadem in p. quaest. xxvii, art. v, quod operatio sensus externi perficitur in immutatione a sensibili, non quia neget operationem sensitivae potentiae, sed quia sufficienter formatur a specie proveniente ab objecto, ut in ejus praesentia perficiatur sine formatione alterius similitudinis. Neque exigi talem formationem ut operatio ipsa, seu actio terminum habeat, docet in i contra Gent. cop. c, ubi ostendit non esse de ratione actionis immanentis, ut habeat aliquid operatum et factum ab ipsa: « Sicut audire, inquit, et videre, hujusmodi enim perfectiones sunt eorum, quorum sunt operationes. et possunt esse ultimum, quia non ordinantur ad aliquod factum quod sit finis. »

Nec obstat quod in lib. de somno et vigil, lect. n, docet D. Thomas ex Aristotele permanere simulacra in sensibus externis etiam in absentia sensibilium, ut cum aliquis defixit oculos in sole, omnia ei videntur lucida etiam remotis oculis a sole, et cum intense respexit colorem viridem, aut purpureum, etiam remotis inde oculis, omnia illi apparent il-

lius coloris, quod non est, nisi quia simulacra illa remanent in oculis; sed non possunt manere species impressae, quia istae dependent in fieri et conservari ab objectis, ita ut in eorum absentia non permaneant, ergo solum verificari potest de speciebus expressis quae manent in oculis. Respondetur quod illa simulacra quae dicuntur manere in oculis, in absentia sensibilium, non sunt species aliquae expressae in quibus cognitionem suam perficiat sensus, nec species impressae ab objectis ad sensum, quia istae cessant objectis remotis, sed illae species impressae (haec vocantur ab Aristotele et D. Thoma simulacra, seu similitudines) quae ab oculis ad sensum communem et alios sensus internos derivantur, recipiunturque in spiritibus, et in illis deferuntur ad sensus interiores. Quando ergo facta est aliqua vehemens impressio ab aliquo excellenti sensibili, et cum magna attentione sensus, tunc omnes spiritus, qui sunt in oculis replentur illis speciebus, eisque vehementer imprimuntur: unde cum non omnes statim ascendant ad sensum communem propter multitudinem spirituum quos excitavit attentio, et propter vehementiam sensibilis imprimentis species in spiritibus, ut mittantur ad sensum communem, fit inde ut etiam remotis oculis ab objecto, et concurrentibus aliis speciebus alterius objecti, cum illae quae sunt in spiritibus pro sensu communi nondum sint totaliter emissae ob copiam spirituum, confundunt et impediunt alias, quae ab aliis objectis veniunt, et sic videntur omnia similia illis objectis, quae ante videbantur saltem confuse, et juxta impressionem factam in illis spiritibus nondum emissis, et adhuc impressionem illam retinentibus, quia fortis fuit. Non autem requiritur quod maneant species expressae, vel quae ab objec-

tis imprimuntur, sed quae a sensibus transmittuntur ad sensum communem, et in spiritibus imprimuntur.

Quapropter in sententia D. Thomae duo colliguntur. Primum, quod sensus externi species aliquas imprimunt per cognitionem suam, easque producant in sensus internos. Patet hoc, quia sensus interni non participant species immediate ab objectis, sed mediantibus sensibus externis, qui primo accipiunt ab objectis, et inde transmittunt ad sensum communem et alios, nec sunt aliae viae, per quas species istae mittantur; et praesertim, quia sensus interiores non solum judicant de objectis sensuum, sed etiam de actibus eorum, ut quod oculus viderit, auditus audierit, etc. ergo oportet, quod species transmittuntur a sensibus ad interiores potentias, quia debent repraesentare objecta ut cognita ab exterioribus sensibus; unde et phantasia dicitur Philosopho *in de Anima*, quod est motus factus a sensu secundum actum, quia scilicet a sensu cognoscente in actu, movetur phantasia, quae motio non nisi per impressionem alicujus speciei fieri potest. Habet ergo sensus factus in actu, id est, actu cognoscens vim producendi, et imprimendi species in potentias interiores.

Secundum est, quod sensus externus non format idolum, seu speciem expressam, in qua objectum suum cognoscat: hoc enim praecipue sanctus doctor excludit. Fundamentum est, quia cognitio sensitiva essentialiter est experimentalis, experientia deducta ab ipsis objectis, et ex motione eorum in sensum. De ratione autem talis cognitionis est, ut in illam ultimate resolvatur omnis nostra cognitio, utpote ab ipsa inchoata, ergo necesse est, quod objectum non attingat in aliqua imagine a se formata, sed immediate in ipsomet objecto

in se. Patet consequentia, quia si res cognoscitur in imagine formata ex impressione ipsa objectorum, non dum est experimentalis ipsius rei in se, sed in alio, scilicet in formatione imaginis, in qua res illa representatur, ergo illa cognitio adhuc est resolubilis secundum comparationem illius imaginis ad ipsam rem cuius est imago, unde enim iudicari debet et resolvi, quod illa imago fit talis rei in se ipsa, nisi res cognoscatur in se sine imagine tanquam terminus cognitionis. Si enim in alia imagine cognosceretur, de illa rediret eadem difficultas, quomodo deberet ultimate iudicari per experientiam quod esset imago talis rei, non cognita ipsa re in se sine imagine, ergo in cognitione desumpta ab ipsis rebus, oportet ultimam, et experimentalem cognitionem reducere ad aliquam cognitionem, quae fiat sine imagine, sed immediate attingat rem ipsam in se, et continetur, seu coordinetur cognitio cum ipsis rebus, de qua ratione supra egimus articulo primo et ostendimus non currere in Angelis, etsi habeant scientiam experimentalem, quia ejus certitudo non est resolubilis in ipsas res, a quibus scientiam non accipiunt sicut nos. Quod autem species expressa naturaliter repraesentet, non sufficit certificare nobis experimentaliter, quia potest falso repraesentare, ut saepe fit in phantasia, ergo certitudo experimentalis non potest sistere in intellectu formante verbum, neque in phantasia formante idolum, sed debet resolvi in sensum attingentem rem in se sine imagine. In Angelo autem, qui non habet sensus, debet accipi certitudo experientiae non ab ipsa re, a qua non accipit species, sed ex infusione superioris causae, dantis illas species. Qmitto, quod cognitio externa propter sui imperfectionem et materialitatem non potest se ipsam attingere,

neque accidentia quae in se sunt, sed objecta corporeo modo sibi applicata, illa autem imago, seu species expressa deberet inherere ipsi potentiae elicenti illam, et consequenter deberet cognitio, quae* mediante tali imagine formatur immediate ferri in tale accidens inherens ipsi potentiae), quod pertinet ad quemdam modum reflexionis. Caeterum de efficacia hujus rationis agemus infra q. vm, art. m, ubi explicabitur quomodo sensus interni utantur idolo, seu imagine.

Ad rationes dubitandi a principio. Ad primam respondetur, quod ut diximus in q. xiv Physic. et in q. xix Logicae, in praedicamento actionis, actio immanens non est formaliter actio physica de praedicamento actionis sed metaphysica, quae est qualitas, virtualiter autem potest esse transiens et productiva, sed in quantum immanens, formaliter est qualitas, alias non esset immanens per se et ratione sui, sed ratione termini inherens ipsi agenti, quod est esse immanentem non in ratione actionis, et ut actio est, sed ratione termini non ut ab actione affecti, sed ut per passionem recepti. Nam omnis actio, quae per modum causalitatis est fieri, et transitus termini de fieri ad factum esse, non est immanens in ipsa ratione, et statu actionis, sed in ipso facto esse termini. Actio enim ut actio, dicit fieri, et tendentiam, seu causalitatem termini, ergo ut actio et sistendo intra lineam praedicamenti actionis repugnat, quod sit immanens, et quod sub formalitate immanens sit actio, ut causalitas precise, seu fieri, nisi dicatur immanens, quia terminus ejus manet non in alieno subjecto sed in ipso agente, sed haec immanentia, seu inherencia termini in ipso agente, vel in alio subjecto, omnino

per accidens se habet ad actionem in ratione ipsa actionis, quia non ipsa actio perficit immanenter, neque actuatur ipsum agens, sed est fieri ipsius termini, et terminus est qui actuatur et inhaeret agenti non ut agens, sed ut passum inhaerentiae ejus. Quid autem pertinet ad essentialem variationem actionis, quod terminus ejus qui inhaeret in passum, habeat pro passum ipsummet agens vel aliud subjectum extra agens? In sententia autem S. Thomae actio immanens per se ipsa ratione actionis immanens est, quia non datur ut fieri ipsius termini, sed ut perfectio, et actus ultimus ipsius agentis, actio autem transiens, seu de praedicamento actionis primo respicit ipsum terminum cuius est fieri, quam actuare ultimo ipsum agens; quae est ratio S. Thomae i contra Gent. cap. c, quia actio immanens est ultima perfectio, et quaeritur propter se, ut constituat cognoscentem, vel intelligentem in actu secundo, quae est summa cognoscentis perfectio, non autem quaeritur propter ulteriorem terminum. Unde ultima felicitas seu beatitudo in ipsa operatione, et actu secundo cognoscendi consistit, non in aliquo termino producto. Quod si aliquando producitur per istam operationem terminus, verbi gratia, verbum, seu species expressa, non est propter ipsum terminum, sed magis terminus propter cognitionem, scilicet ut in eo producto exerceatur contemplatio et cognitio, et in ipsa perfecta contemplatione ultimo sistitur. Ergo actio immanens ut formaliter immanens non est de praedicamento actionis, sed qualitas habens vim et eminentiam actionis producentis, ut amplius dicemus quaest. xi, art. i. Videatur Gajetanus i part. quaest. lxxix, art. ii, §. Quoad secundum; Ferrariensis ii contra Gent. cap. ix et lxxxv; Bella-

rminus lib. u de Christo, cap. xvii, qui hanc sententiam tenet.

Ex quo patet ad omnia quae in primo argumento tanguntur. Nam quod dicitur omnem actionem debere habere terminum, respondetur debere habere, sed non eodem modo, nam actio immanens ut formaliter immanens solum habet terminum contemplatum, aut amatum, seu terminum objectum, non productum, ideoque vocatur actio metaphysica non physica, id est, immutativa termini; ut autem virtualiter et eminenter transiens, habet terminum productum, sed non semper de necessitate, quia in primo, scilicet in termino contemplato, salvatur. Actio autem formaliter transiens semper habet terminum productum, seu immutatum, quia est formaliter fieri et tendentia ad terminum. Quando autem instatur, quod si illi actus immanens est qualitas, qua actione producitur, respondetur procedere actionem immanentem per simplicem emanationem, sicut actio ipsa transiens emanat a suo agente: eo quod immanens virtualiter est transiens, potestque esse productiva termini, ipsumque causare, et sic habet modum procedendi sicut ipsa actio, alias non posset usum productionis habere respectu termini producti, si sic non procederet; in se vero formaliter solum habet respicere terminum objectum, et sic est qualitas non causalitas. Et cum dicitur, quod ista qualitas quae est cognitio est assimilativa, et habet quidquid requiritur ad speciem expressam, respondetur quod ut dicit D. Thomas quaest. viii de Poten. art. i, et quaest. ix, art. v, et aliis locis actio intellectus et verbum seu species expressa distinguuntur, nec ipse actus cognoscendi est similitudo, sed objecti expressi, seu repraesentati contemplatio, et

apprehensio, habetque se ut tendentia ad attingendum objectum, non ut actualis expressio, seu assimilatio. Et ratio est, quia cognitionis effectus solum est reddere potentiam active, et in actu secundo cognoscentem, similitudo vero seu imago expressa, reddit objectum actu repraesentatum, et ut terminum cognitionis intra ipsam potentiam formatum, et terminantem cognitionem, quia ibi immaterializatur et spiritualizatur per modum termini cogniti, sicut in specie impressa per modum principii intelligibilis, ut infra q. xii, art. ii, dicemus.

Ad secundum argumentum respondetur, quod visio et actus immans non respicit objectum extra, tanquam terminum productionis, seu immutationis, sed ut terminum cognitionis. Terminus autem cognitionis ex natura sua non petit esse intra ipsam potentiam cognoscentem, nisi quando ibi redditur formatus et proportionatus in ratione termini cogniti, eo quod extra non habet sufficientem immaterialitatem ad terminandum cognitionem, sed solum intra potentiam, sicut in intellectu, in quo non redditur objectum proportionatum, et formatum, ut terminet, nisi per lucem spiritualem, et haec extra intellectum non diffunditur, et ita non redditur objectum, extra intellectum terminus spiritualizatus, et proportionatus ei, sed solum ut in ipso verbo exprimitur intelligibiliter. In visione autem sensitiva est e contra: quia lux externa reddit objectum sufficienter visibile, et proportionatum ad terminandum visionem in actu; intra oculum autem non potest magis proportionari ab ipsa luce oculo, imo multo minus, eo quod id quod ponitur intra potentiam non manet habile, ut sentiatur sensatione externa, quae non sentit id quod est intra se, sed extra propter imper-

fectionem, et materialitatem talis cognitionis, et quia sic requiritur ad experimentalem cognitionem, quae sumitur a rebus, ut explicatum est.

Ad ultimum respondetur, quod sensus externi producant in internos species impressas, ut per eas cognoscant, sicut objecta sensibilia externa producant in ipsis sensibus externis species, quibus ea sentiant, hunc enim processum servari ab objectis ad sensus, et a sensibus externis ad internos docet D. Thomas iv contra Gent. cap. xi. Quod vero sensus externi producant speciem expressam, quae ad sensus internos delata, eis tanquam in termino objecta repraesentet, non admittimus, sed species expressa sensum internorum ab ipsis formatur, ut dicemus quaestione sequenti, articulo tertio. Quod si formaretur talis species expressa a sensu externo, non esset ut in ea cognosceret, sed ut sensus internus in ea ad se delata sentiret, quod non est contradicta; et sic salvaretur, quod citato loco dicit D. Thomas ei aliis locis supra citatis, quod in isto processu impressionis specierum ab objectis ad sensus, et a sensibus externis ad internos, semper principium et terminus pertinent ad diversas potentias.

QUESTIO VII.

DE OBJECTIS SENSUUM EXTERIORUM IN PARTICULARI.

ARTICULUS I.

Quid sit color qui est objectum visus?

Explicatis hucusque generalibus conditionibus objectorum sensibilibus, deinceps ad particularia objecta descendimus. Et primo, occur-

rit objectum visus, quod est color, et lux, et in praesenti agemus de colore, in sequenti vero articulo de luce.

Relictis autem variis antiquorum opinionibus circa naturam coloris de quibus Aristoteles lib. de sensu et sensato, lect. vi apud D. Thomam et videri potest Magister Bannez i p. quffist. lxxviii, artic. m, dubio i de visu, in praesenti solum examinabimus definitiones traditas ab Aristotele de colore, quae sunt duae. Prima in lib. de sensu et sensato, cap. iv; Color est terminus, seu extremitas perspicui in corpore terminato. Secunda est in hoc secundo de An. textu lxxvii, et lxxiii Color est qui movet actu perspicuum. Perspicuum autem definit Aristoteles quod est visibile non per se, sed alieno colore, seu lumine. Lumen autem definitur quod est actus perspicui, ut perspicuum est, id est, quod reddit diaphanum illustratum. Prima definitio traditur de colore in se, altera vero secundum suam proprietatem, id est, secundum visibilitatem, quae est propria passio rei visibilis.

Circa primam ergo definitionem est difficultas, quid nomine extremitatis perspicui intelligendum sit, et quid nomine corporis terminati. Nam aliqui putant quod ly extremitas sumitur pro eo, quod est indivisibile in genere quantitatis, scilicet pro superficie vel aliquo simili, et inde magnam sentiunt difficultatem in explicanda hac definitione Aristotelis, quasi velit quod color sit superficies, vel sit solum in superficie corporis colorati, et ideo vel rejiciunt definitionem Aristotelis, ut Pater Suarez lib. m de Anima, cap. xv, num. iv, vel dicunt solum explicare naturam coloris sub proprietate et officio visibilis quod non exercet nisi in externa superficie, ut sentiunt Conimbricenses ii de Ani-

ma, capit, vii, quaest. i, art. ii ad 3; Magister Bannez libro supra citato; Kubio et alii. Videturque habere fundamentum in D. Thoma libro de sensu et sensato, lect. vi in fine ubi inquit: « Quod si corpora intrinsecus quidem habent superficiem in potentia, non autem actu, ita etiam intrinsecus non colorantur actu, sed potentia, quae reducitur ad actum facta corporis divisione, illud autem intrinsecum, non habet virtutem movendi visum, quod per se convenit colori. » Sed non potest dici quod corpora non habent colorem intus quoad essentiam coloris, ergo solum intelligitur quod superficie habent illum in actu quantum ad ipsum exercitium, et munus visibilitatis, et sic ista definitio coloris solum potest intelligi quoad proprietatem et exercitium visibilis.

Nihilominus in utroque Auctores isti decipiuntur. Et quod attinet ad D. Thomam constat duo in hac parte dixisse. Primum, quod color dicitur extremitas in genere qualitatis, seudiaphaneitas non in genere quantitatis quasi sit superficies, vel in superficie tantum. Secundum est, quod color entitative non est in sola superficie, sed etiam intra ipsum corpus, licet ut videatur, solum appareat in superficie, quia ibi tantum illuminatur a luce. Primum patet in dicta lectione sexta circa linem immediate ante illa verba citata ubi dicit: « Quod autem dicit colorem esse extremitatem perspicui, non repugnat rei, quod dixerat supra, colorem non esse extremitatem; illud enim dixit de extremitate corporis, hoc autem de extremitate perspicui, quod nominat corporis qualitatem, sicut calidum et album, et ideo color non est in genere quantitatis sicut superficies quae est extremum corporis, sed in genere qualitatis, sicut et perspicui-

tas, quia extremum, et id cuius est extremum, unius generis sunt.» Ergo sentit D. Thomas colorem dici extremitatem non sicut superficies, vel solum in superficie, sed sicut qualitas extrema, id est, consecuta ex perspicuitate quasi quaedam deficientia perspicui, et ultimum in quod resolvitur.

Quod ut intelligi possit, adverte, quod color non est qualitas prima, sed causata ex aliquo priori, scilicet vel ex modificatione lucis, vel ex mixtione primarum qualitatum, nam colores apparentes in aere fiunt ex modificatione lucis in ipso aere aliquibus vaporibus ingrossato, unde concurrere debet ibi etiam aliqua perspicuitas et aliqua opacitas. In corporibus autem mixtis fit color permanens ex concursu qualitatum elementalium, inter quas etiam invenitur aliqua perspicuitas et opacitas, sicut aqua et aer sunt clara perspicua, terra vero opaca. Et ita ipsum perspicuum aliquando invenitur conjunctum luci, ut in igne, stellis, sole, et aliquando invenitur conjunctum suo contrario, id est, opacitati, et tunc terminatur alieno termino, id est, opacitate, et sic fit color extali terminatione perspicui: aliquando invenitur perspicuum secundum se, id est, neque conjunctum luci, neque colori, sed cum sola transparentia, ut aer, aqua, vitrum, etc. ut bene notavit Cajetanus ii de Anima super text. vii. Sic ergo color in corporibus mixtis resultat ex concursu qualitatum elementalium, quae in mixto sunt virtualiter, sed cum in elementis sint non solum qualitates primae calor, et frigus, etc. sed etiam perspicuitas, et opacitas, ad designandum quod color non resultat ex sola congregatione et mixtione illarum, scilicet caloris et frigoris, sed istarum, scilicet perspicui et opaci, quatenus in ipso mixto manent etiam virtua-

liter perspicuitas unius elementi, et opacitas alterius, ideo definitur color, quod est extremitas perspicui, id est, qualitas consecuta non ex calore et frigore sicut qualitates sensibiles, sed ex commixtione perspicui, et opaci quasi qualitas quaedam deficiens et extrema, seu in quam desinit perspicuitas facta terminatione opaci, et sic dicitur extremitas perspicui in corpore terminato, id est, opaco. Et hujus signum accipitur ex coloribus apparentibus, videmus enim, quod secundum diversam mixtionem opacitatis nubis cum perspicuo vaporum vel aeris, resultat per modificationem lucis, modo color puniceus, modo flavus, modo caeruleus. modo nigricans, modo albus; sicut nubes multum de luce imbibentes, albae apparent, multum habentes de opacitate et copia vaporum caeruleae, aut nigrae, ideoque solent esse signum pluviae; ergo cum iste color resultet ex diversa commixtione perspicui cum opaco in modificatione lucis, similiter sequetur color in mixtis ex eadem mixtione perspicui cum opaco, licet in his detur causa permanentior, et diuturnior colorum, non in illis, ideoque apparentes dicuntur. Est ergo color quasi quaedam umbra perspicui, aut lucis in terminatione opaci, ideoque extremitas illius vocatur.

Secundum, quod S. Thomas asserit constat ex eodem loco citato, scilicet lect. vi de sensu et sensato, ubi inquit: « Manifestum est, quod in iis quae colorantur ab exteriori (id est, a reverberatione luminosi) perspicuum est susceptivum coloris, et etiam in his, quae colorantur interiorius, perspicuum est quod facit ea participare colorem, quod quidem perspicuum in corporibus invenitur secundum magis et minus, quae enim istorum corporum plus habet de aere, vel de aqua, plus habent de pers-

picuo, minus autem habent, quae superabundant terrestri.» Quare secundum D. Thomam color etiam in interiori corporis parte datur, et non ibi etiam provenit ex perspicuo, non quidem formaliter existente, sed virtualiter, quia qualitates elementorum sunt virtualiter in mixto et redactae ad mediocritatem. Quando ergo D. Thomas in verbis supra citatis in argumento dicit, quod si superficies intra corpora est in potentia, non autem in actu, ita etiam intrinsecus colorantur in potentia non in actu, optime dictum est, quia est conditionalis nihil ponens in esse. Nam in re sicut fuerint superficies, ita erunt et colores. Et superficies quidem intra corpus invenitur ut actu continuans, sed ut potentia terminans, solum enim terminat actu, quando est ultima, et in extremo corporis invenitur ut actu continuans, sed ut potentia terminans, solum enim terminat actu, quando est ultima, et in extremo corporis. Et similiter intra corpus dabitur color quoad entitatem sicut superficies, sed non quoad terminationem et motionem visus, hoc enim non potest facere in actu, nisi actu sit manifestatus ille color, et positus in externa superficie.

Altera definitio coloris supra relata ex Aristotele traditur a posteriori per effectum, seu propriam passionem coloris, scilicet in quantum visibilis seu motivus diaphani acti, seu illustrati per lucem, hoc enim est diaphanum secundum actum. Sed tamen color prout est in partibus inferioribus corporis est impeditus movere diaphanum actu, quia non potest conjungi ipsi diaphano et perfundi luce nisi ad externam superficiem reducatur, ibi autem est habilis ad movendum diaphanum, si luce illustretur. Unde colligitur explicatio definitionis. Nam imprime non traditur definitio coloris

per ordinem ad visum, quia in hoc convenit cum luce, et sic non oportuit hoc exprimi in definitione, scilicet quod sit motivum et specificativum visus, sed supponi, solum autem tradi id quod proprium est coloris in eo in quo distinguitur a luce. Secundo ly motivum debet sumi in definitione pro motivo intentionali, non reali, seu alterativo, nam diaphani in actu, id est, acti, et illustrati a luce, non potest dari motivum nisi intentionale formaliter loquendo, nam quodcunque aliud alterans, verbi gratia, calidum aut frigidum seque bene possunt alterare illud corpus diaphanum in tenebris atque in luce, quod autem praecise potest movere diaphanum ut illustratum luce, est color ut intentionaliter agens. Tertio, diaphanum secundum actum, est idem quod diaphanum illuminatum luce, quia licet corpus illud quod est diaphanum possit aliis formis informari et in actu poni, tamen in quantum diaphanum, non nisi a lumine actuatur et perficitur, aliae vero formae etiam non diaphano sunt communes.

Ex quo colligitur, quam bene sit tradita haec definitio, nam supponendo id in quo convenit coloreum reliquis sensibilibus, quod scilicet intentionaliter movent sensus, quod in ly motivum imbibitur, in reliquis explicat differentiam coloris ab illis sensibilibus. Nam lux movet quidem visum, sed perfectiori modo quam color, scilicet non supponendo diaphanum illustratum, sed illustrando illud, et ita ad ipsum pertinet illustrare perspicuum, non vero illustratum movere, hoc enim est proprium coloris. Reliqua sensibilia aliorum sensuum, movere quidem possunt diaphanum, sed non ut diaphanum est, quia etiam per opacum transeunt, vel saltem non requirunt diaphanum illustratum,

sicut audimus, et odoramus, et gustamus etiam in tenebris, et per corpus opacum transit species soni, ut cum intra parietes audimus, et sine diaphano per immediationem contactus gustamus, et tangimus. De hac explicatione videatur S. Thomas ii de Anima, lect. xv. Quare non potuit meliori modo declarari color, ut motivus est, quam per dictam definitionem, in qua id quod peculiare est coloris in quantum color est explicatur, et in quo a luce et reliquis sensibilibus distinguitur, id autem quod commune est, in ly motivum imbibitur.

Solvuntur argumenta.

Contra primam definitionem argui potest: Quia cum dicitur color extremitas perspicui, vel ly extremitas sumitur in genere quantitatis, vel in genere qualitatis. Primum dici non potest, ut jam probatum est, cum color non sit de genere quantitatis, nec in sola ejus superficie subjectetur. Secundum etiam est falsum, quia si color est extremitas perspicui, erit ejusdem generis cum perspicuo, siquidem extremum ejusdem generis est cum eo, cujus est extremum, constat autem quod color non est ejusdem generis cum perspicuo, sed longe ab eo differt, imo perspicuum est susceptivum coloris, et comparatur ad ipsum ut potentia ad actum. Si vero dicatur, quod color est extremitas, seu in extremitate, quia solum in eo movet visum, contra est, tum quia color non est in ipso perspicuo seu extremitate ejus, sed in corpore mixto; tum quia non solum est in extremitate, id est, in superficie, sed etiam intus in corpore, et sic si solum definitur pro extremitate, definitur non quoad essentiam coloris, sed quoad exercitium visibilitatis. Confirmatur, quia color est quaedam participatio lucis, seu lux obscurata admixtione opaci, ut docet

S. Thomas ii de Anima, lect. xiv, idque constat in coloribus apparentibus ex modificatione lucis, ergo male dicitur quod est extremitas perspicui, nec traditur definitio communis colori apparenti et permanenti.

Respondetur ex dictis, quod extremitas hic intelligitur in genere qualitatis, non quantitatis. Ad replicandum dicitur, quod extremitas est duplex alia intrinseca rei terminatæ per illam, alia extrinseca seu consecuta, sicut et terminus rerum alius est intrinsecus, alius extrinsecus. Intrinsecus est ejusdem generis, extrinsecus potest esse alterius, quia distinctum, et divisum quid est a re terminata, et hoc modo color est extremitas, seu terminus perspicui extrinsecus, non intrinsecus, quia est resultans et deficiens a perspicuo, sicut explicatum est, tanquam ex opacitatis mixtione in colorem desinens et deficiens. Nec obstat, quod perspicuum possit suscipere colorem ut vitrum quod coloratur, aut etiam species coloris, quae in diaphano multiplicantur, hoc enim non tollit quod etiam ex perspicuo cum mixtione opaci resultet color, et sic color sit extremitas intrinseca, seu resultans ex perspicui admixtione et deficientia. Quod vero dicitur colorem esse in interiori parte corporis, respondetur verum esse, quod entitative etiam color in partibus interioribus licet non motive, quia quousque ponatur exterius et illustretur non potest movere visum. In partibus autem interioribus licet non sit perspicuitas formaliter, est tamen virtualiter, quia ex admixtione perspicuitatis cum opacitate generatur illa mixtio, et ita virtualiter manet in colore, sicut qualitates primae in secundis. Quod si aliquod corpus nihil habeat perspicui etiam virtualiter, nihil habebit coloris sicut terra si in sua puritate detur; quomodo autem tunc videatur, statim dicemus.

Ad confirmationem respondetur, quod color est participatio lucis mediante perspicuo, seu diaphano obumbrato per opacitatem, nam cum perspicuum sit immediate susceptible lucis, quod est extremitas perspicui, etiam est extremitas lucis, seu lucidi, quia perspicuum lucidum est, et sic saltem mediate, id est, mediante perspicuo, color est participatio lucis. In coloribus autem apparentibus, etiam color generatur ex perspicuo cum aliqua opacitate, sed ibi perspicuum est actu lucidum et ex modificatione lucis et perspicui resultat color in opacitate nubis seu corporis densi; in coloribus autem permanentibus resultat color ex perspicuo non actu lucido, sed in potentia, seu susceptivo lucis. Unde unica definitione omnes isti colores comprehenduntur, dicendo quod est extremitas perspicui.

Secundo arguitur contra secundam particulam ejusdem definitionis, scilicet quod sit in corpore terminato. Etenim nec in omni corpore terminato seu mixto, datur color nec in solo mixto datur, sed etiam in pure elementalibus, nec ad temperamentum primarum qualitatum sequitur determinatus color, ergo male assignatur quod sit in corpore terminato, id est, mixto seu opaco. Antecedens probatur, nam pupilla oculi nullum habet colorem, ut supra diximus, et est corpus mixtum, et non mere transparens, sed aliqua opacitate mixtum, unde non videntur interiores partes ejus. Ignis etiam est flavi coloris, et tamen non est mixtum, sed elementum, et Aristoteles in elementis ponit colorem, in libro de coloribus in principio, et patet in terra, quae tota sua puritate colorem aliquem habet, quia visibilis est, et non videtur ut lucida, ergo ut colorata. Quoad tertiam partem probatur antecedens, quia videmus in aliquibus corporibus albedinem se-

qui ad frigus, ut in nive, et in animalibus quin generantur in partibus septentrionalibus, ut hominibus, ursis, leporibus, etc. In aliis albedo sequitur ad calorem, ut in cera, in calce, et similibus, eodem modo videmus in nigredine, quod aliquando sequitur ad calorem, et pipere, in hominibus Africa', aliquando sequitur ad frigus, sicut humor melancholicus est frigidus et niger, ergo color determinatus non sequitur ad determinatum temperamentum.

Respondetur negando antecedens. Ad primam probationem dicitur, quod pupilla non habet in se opacitatem, sed est pure transparens sicut crystallum, alioquin species visuales non transirent per ipsam ad interiores partes, mixtum autem quod habet colorem, non est mixtum transparens, sed quod habet aliquam opacitatem, quae admisceatur perspicuo, quod autem pure perspicuum est, non est corpus terminatum respectu visus. Quod vero pupilla non videatur in partibus interioribus, non est propter opacitatem, sed propter nimiam humoris copiam, ut quaestione praecedenti diximus, sicut aqua copiosa obscuratur in sui profunditate, et ob eam rationem potest exterior superficies pupillae reddere imaginem sicut speculum, quia terminatur a parte interiori. Ad secundam partem argumenti dicitur, quod ignis in sua puritate non habet colorem, apud nos enim flamma quanto purior, tanto splendidior, et minus flava videtur, et in sua sphaera ignis nullatenus apparet flavus propter sui puritatem et raritatem. Ille ergo color provenit igni ex concretionem exhalationis terrenae vel fumeae, quae igni adjungitur, in cuius signum, quanto densior est materia, cui ignis adhaeret, tanto rubicundior flamma apparet, vel tristior, ut in carbone, sulphure, etc. Terra autem si in sua puritate

videretur, nihil coloris in ea appareret, sed videretur ut luce ipsa affecta, et ut lucidum terminatum opacitate, si luce afficiatur, vel ut corpus umbrosum et densum, et contra lucem sit, umbram enim faceret et impediret lucem, sicque ut impedimentum luminosi appareret. Ad tertiam partem argumenti dicitur, quod color non sequitur immediate mixtionem quatuor primarum qualitatum, sed mediante perspicuitate et opacitate, et secundum quod calor, et frigus aliquando plus de perspicuitate respiciunt, inde est, quod aliquando diversi et contrarii colores ex calore vel frigore oriuntur. Si enim calor excitat plures fuligines et concretiones opacas, reddit corpus magis opacum et nigrum, vel etiam juxta humiditatem et modificationem, caeruleum, aut viride, etc. Si vero calor reddat corpus rarius, et minus habens de concretionibus terrestri, sic magis relinquit de perspicuo, et reddit colorem clariorem, v. g. album, vel flavum, etc. Similiter frigus aliquando generat concretiones spumosiore, ut in nive, quae cum rariores sint propter spumam, magis retinent de perspicuo et claritate: aliquando vero frigus nimis addensat et condensat, neque spumam generat, et tunc magis opacat colorem, et ad nigrum vertit.

Tertio arguitur contra secundam definitionem coloris: Nam in primis non solus color est motivus diaphani intentionaliter: deinde non solum color movet diaphanum illustratum, sed etiam tenebrosum, ergo mala est definitio coloris, quae utrumque illi tribuit. Antecedens quoad primam partem constat, nam lux etiam est motivus diaphani, etiam postquam est illustratum, quia lux etiam per species intentionales videtur, ergo emittit tales species, et sic movet intentionaliter diapha-

num postquam est illustratum et actum per lucem. Quoad secundam partem probatur, quia positi in loco tenebroso videmus objectum existens in luce et colores ejus, ergo illi colores non solum movent diaphanum illustratum, sed etiam illam partem tenebrosam, in qua est oculus, alias non videret, si ad illum non perveniret species coloris, et sicut lux a longe videtur de nocte emittendo speciem sui per medium tenebrosum, et non illuminatum, cur etiam color illuminatus non valebit emittere speciem sui per medium tenebrosum, neque actu illustratum?

Confirmatur, quia vel intelligitur quod color se solo sit motivus diaphani illustrati, vel color ut perfusus luce et illuminatus in se. Si primum, est falsum ut ostendemus articulo sequenti, imo sequeretur inde, quod color secum se esset perfectior luce, quia secundum se esset motivus medii illuminati, ergo medium illuminatum se haberet passive ad colorem ut active moventem; activum autem secundum se est perfectius passivo. Si secundum, ergo non definitur hic color per se, sed ratione lucis, quia ratione illius est motivus diaphani, et cum motivum debeat esse perfectius passivo, color autem cum luce non sit perfectior, sed ejusdem rationis cum medio illuminato, male dicitur quod sit motivus diaphani secundum actum..

Respondetur ad primam partem argumenti, proprium esse lucis reddere diaphanum actu illustratum, quod vero intentionaliter moveat diaphanum, est illi commune cum colore, cui non convenit illustrare medium, sed tantum movere illustratum, lux autem utrumque facit. Sed insuper addimus, peculiare esse luci, quod possit movere medium etiam non illustratum, sed tenebro-

sum, color autem non nisi illustratum actu, et in hoc differunt, sicut ex Aristotele ii de Anima, textu lxxi, docet ibi I). Thomas lectione xv, ipsaque etiam experientia comprobatur, nam de nocte videmus lucem a longe positam, ita quod omne intermedium est omnino tenebrosum, ergo lux ad movendum intentionaliter medium non indiget quod totum illud sit actu illustratum. Similiter quaedam, quae in se sunt lucentia, licet non illuminent medium, videntur de nocte, ut oculi quorundam, animalium, et squamae piscium, de quibus dicit ibi S. Thomas, quod ista videntur in tenebris et in lumine, sed in tenebris ut lucentia, in lumine ut colorata : et reddens rationem visibilitatis eorum, inquit : « Quod ista in sua compositione retinent aliquid de luce, quod omnino vinci non potuit ab opaco, et quia modicum habent de luce, in praesentia majoris lucis occultantur, et non videntur ut lucidum, sed ut coloratum et lux eorum quia debilis est, non potest diaphanum perfecte reducere in actum secundum quod natum est moveri a colore. Unde sub eorum luce, neque eorum color, neque aliorum videtur, sed solum lux ipsorum, lux enim cum sit efficacior ad movendum quam color, et magis visibilis, cum minori immutatione diaphani videri potest. » Et idem docet infra de igne, aliisque corporibus actu lucidis, itaque cum haec lucida non illuminent medium ea luce, quae sufficiat ad visionem colorum, consequenter non illuminant illos realiter, et tamen quia videntur in se ut lucida, oportet quod immittant species intentionales sui, ergo lux potest intentionaliter movere medium, etiamsi actu non sit illustratum per intentionalem emissionem specierum, color autem non nisi medium illuminatum movet.

Ad secundam partem argumenti respondetur, quod cum color videtur ab oculo existente in parte obscura, non est simpliciter in tenebris, sed habet aliquam lucem licet minorem illa, in qua est ipsum objectum coloratum, sufficientem tamen ut per eam transmittatur species coloris, et continuetur cum oculo. Quod expressit S. Thomas supra lect. xiv, in fine, dicens: « Quod vero colores illuminati ab eo qui est in obscuro videantur, contingit ex eo quod etiam medium illuminatur quantum sufficit ad immutationem ipsius. » Itaque si medium sit omnino tenebrosum, nihil de coloribus videbitur, sed solum de luce, quae quia perfecte visibilis est in actu, sufficienter movere potest diaphanum intentionaliter, etiamsi actu non sit illustratum, ut experientia ipsa comprobatur; color autem non potest, quia non est ita perfecte visibilis sicut lux. Unde cum quaeritur cur color illuminatus non poterit videri existente medio tenebroso, respondetur, quod videbitur id quod luminis est in illo colorato, non autem color ipse, ut diximus ex D. Thoma, eo quod lux in genere visibili efficacior est, et ita cum minori dispositione medii potest species suas multiplicare per illud, quam color, et sic datur immutatio sufficiens ad videndum lucem, quae non sufficit ad videndum colorem.

Ad confirmationem respondetur, quod color movet ut affectus, et perfructus luce, non quidem ut dante virtutem movendi, sed ut complente et determinante, et ultimo formalizante in ordine ad visum. Et sic color definitur ratione sui, non ratione lucis, licet ad exercendam rationem suam, exigit determinationem, et actuationem lucis, nam secundum diversitatem coloris diversimode movet visum, licet omnes illi di-

versi modi exigant communiter rationem lucis, ut determinativam et completivam omnium. Et quando additur, quod erit ejusdem rationis color ut illuminatus cum diaphano ut illuminato, et sic non aget in illud, respondetur quod utrumque est ejusdem rationis quantum ad effectum formalem lucis, et realem informationem ejus, sed quantum ad intentionalem emissionem specierum, color etiam ut illuminatus est diversa species intentionales, etiam stante eadem luce salvatur, et consequenter habet virtutem diversam ad immutandum intentionaliter ipsum lucidum, sicque non agit in lucidum per virtutem ejusdem rationis cum luce, sed per diversam, scilicet per colorem habentem diversitatem in immutando, quia aliter immutat viride, aliter album, aliter nigrum, etc. Dicitur etiam potest, quod lux non est qualitas per se primo passiva, sed activa illustrando diaphanum, et producendo lucem; et in hoc genere simpliciter est perfectior colore, ipsumque actualuat et illuminat; in alio tamen genere, scilicet in genere intentionali potest pati a calore illuminato, quantum tenus emittit species per lucidum, et sic non sunt in actu et potentia respectu ejusdem, sicut lumen intellectuale per se primo est activum intellectionis, secundario tamen receptivum speciei et actus, ideoque non simpliciter imperfectior illis in sua specie.

ARTICULUS II.

Quid sit lux, et quomodo ad eam et visum comparetur?

Quatuor circa lucem inquiri possunt. Primum, circa genus superius an lux sit qualitas, vel corpus, seu substantia. Secundum, circa genus subalternum, an sit quali-

tas realis, vel intentionalis. Tertium, an distinguatur specificiter a colore. Quartum, an requiratur ex parte ipsius coloris seu objecti visibilis, an ex parte medii. Et non distinguimus inter lucem, et lumen, quia solum dicitur lux, prout est in ipso corpore luminoso, lumen vero lux diffusa ab ipso, seu participata a luminoso.

Circa primum statuimus ut certum, quod lux non est corpus, neque forma corporea substantialis, sed est qualitas. Probat D. Thomas in 1^a part. quaest. 1^a xvii, art. ii et iii, tum quia lux diffunditur per corpus diaphanum, ut videmus, ergo si esset corpus, vel divideret illud, vel penetraretur cum illo, quorum primum est contra experientiam, secundum contra naturam; tum quia si esset corpus, non posset in instanti diffundi per tantum spatium, nam vel illud corpus defertur motu locali per spatium, et tunc non posset in instanti diffundi, quia motus non est in instanti, vel per novam generationem et multiplicationem illius corporis, et sic diffusio luminis esset cum generatione, et corruptione substantiali, quam nullam videmus in aere dum spargitur lux; tum quia lumen ipsum non posset corrumpi, nisi generata aliqua forma substantiali ei impossibili. nam corruptio sine generatione non est, non videmus autem luci succedere nisi tenebras, quae non sunt corpus. Quod vero non sit forma substantialis patet, tum quia lux est per se visibilis, non autem forma substantialis, quae non est sensibile per se, sed per accidens; tum quia dum lux diffunditur in aere, si esset forma substantialis, vel corrumpere formam aeris, quod est contra experientiam, vel duae formae substantiales essent simul, quod est impossibile. Est ergo forma accidentalis, nec alia quam qualitas, quia effectus

tus reales, et qualificativos habet, ut ex astris et sole videmus provenire.

Circa secundum dicimus, quod lux est qualitas naturalis et non intentionalis, id est, representativa sicut species coloris, quae non est color, sed similitudo ejus, lux autem non est in aere per modum similitudinis, sed vere et realiter. Cujus rationem reddit D. Thomas i part. quaest. lxxvii, art. m; tum quia lux reddit aerem realiter illuminatum, et corpus a quo diffunditur realiter est luminosum, species autem lucis non reddit illuminatum, sicut nec species coloris coloratum, ergo lux est qualitas realis, et non solum intentionalis; tum etiam quia habet effectus reales, v. g. calefacere, rarefacere, disgregare visum, et alia similia, ergo non est solum qualitas intentionalis.

Ex quo colligitur, quod lux ut videatur tanquam objectum, indiget specie intentionali, siquidem eodem modo videtur sicut aliae res visibiles, scilicet actuando potentiam modo intentionali, ergo si ipsa in se non est qualitas intentionalis, sed realis, indiget specie intentionali superaddita ut possit videri. Et sic dicit D. Thomas quaest. x de Veritate, artic. vni ad 10, in ii loco positum: « Quod lux corporalis non videtur per essentiam nisi quatenus est ratio visibilitatis visibilium, et forma quaedam dans eis actu esse visibile, ipsa enim lux quae est in sole, non videtur a nobis nisi per similitudinem ejus in visu nostro existentem, sicut species lapidis (id est, substantia) non est in oculo, sed similitudo ejus. » Itaque lux per suam essentiam immediate actuat et informat visibile, redditque illud completum in ratione visibilis, et hoc modo dicitur videri per suam essentiam, quatenus est ratio visibilitatis formaliter ipsimet visibili im-

mediate per se ipsam. Gaeterum ut objectum quod videtur ab oculo, non videtur per se ipsum sine specie, sed mediante specie, ut hic dicit D. Thomas et sio intelligendus est, quando dicit in qu. vm de Veritate, art. hi ad 17: « Quod aliquid videtur per suam essentiam, sicut quando essentia visibilis conjungitur visui, sicut oculus videt lucem; » intelligitur enim de visione lucis, non ut objectum quod videtur, sed ut est ratio visibilitatis completiva ipsi colori visibili.

Circa tertium dicimus, colores specie distingui a luce quod praesertim habet verum in coloribus permanentibus qui conveniunt corporibus mixtis, hos enim constat non formari per lucem, nec dependere ab illa, sicut colores apparentes, cujus signum manifestum est, quod isti colores non variantur ad aspectum, seu variationem lucis sicut colores apparentes, nam eodem modo videmus albedinem, vel nigredinem in praesentia solis, vel ad lucem candelas, positam in umbra, vel illustratam a luce, non ergo variatur ad aspectum, et modificationem lucis. Ratio autem a priori est, quia colores oriuntur ex causis permanentibus, nempe ex mixtione qualitatum elementalium praesertim perspicuitatis, et opacitatis; quae tunc causae internae ipsorum corporum, et permanentes in eis, lux autem non habet causam internam, et permanentem in ipso corpore mixto, sed provenit a luminoso, ergo non sunt ejusdem speciei color, et lux, imo colores ipsi inter se specie differunt, lux autem semper est una, et eadem pro omnibus coloribus. Et ex hoc etiam sequitur, quod colores apparentes licet causentur ex modificatione et participatione lucis, ut ex causa efficiente eorum, tamen etiam species distinguuntur a luce, tum quia praeter lucem etiam

concurrit perspicuum et opacum, et sic non in sola luce consistunt, sed habent easdem causas proximas quas alii colores, scilicet perspicuum, et opacum commixtum lumen, et dependentes a reverberatione lucis, unde solum respiciunt lumen ut causam efficientem non ut specificam; tum quia colores apparentes eodem modo immutant visum, quo permanentes, et servant inter se contrarietatem, sicut album et nigrum, viride et caeruleum suam contrarietatem habent, et transitum de uno ad alium. Addunt tamen super hoc ipsam reverberationem, seu modificationem lucis ex qua temperantur, et ideo secum ferunt rationem lucidi.

Ex quo sequitur, legitimam esse definitionem lucis traditam a Philosopho lux est actus perspicui *de Anima*, text. 1119, ubi videri potest S. Thomas lect. xiv. Quod enim lux sit actus, seu forma diaphani clare constat, quia quando non habet lucem, sed tenebras, habet privationem, et est in potentia ad aliquid quo tunc caret, ergo id cuius est illa privatio, et ad quod est in potentia, aliqua forma seu actus est ipsius diaphani, nec enim privatio est nisi alicujus formae, qua caret subiectum. Quod vero sit actus solum diaphani, difficilius est, cum lux etiam corpora opaca actuet, et illustret, alias non viderentur, ergo inhaeret et recipitur in illis, et sic est actus opaci sicut et diaphani. Respondetur tamen quod lux non actuat simpliciter nisi diaphanum, quia totum illud actuat, cum totum perfundat, opacum autem non actuat nisi secundum quid, id est, quoad superficiem, quae etiam aliquid de perspicuo participat, sicut et de colore, qui utique ex perspicuo fit. Fortassis etiam lux non actuat opacum, seu colorem formaliter, sed active, quia tangit ultima superficies dia-

phani et lucis ipsam superficiem opaci, ut ex illo eliciat speciem visibilem, de quo statim dicemus.

Circa quartum est celebris difficultas, an lux requiratur ex parte medii per quod transire debent species visibiles, an etiam ex parte objecti, seu coloris, quasi actuando ipsum ut visibilis reddatur. In quo S. Thomas refert duas opiniones in part. quaest. 1119, art. iii ad 2: « Quidam, inquit, dicunt quod lumen requiritur ad visum ut faciat colores actu visibiles. Secundum alios vero lumen requiritur ad videndum, non propter colores ut fiant actu visibiles, sed ut medium fiat actu lucidum. » Itaque secundum hanc secundam sententiam lux superadditur coloribus, non reddendo eos visibiles per informationem intrinsecam, seu inhaerentiam, sed reddendo medium aptum, et dispositum ut a coloribus moveatur. Et quia sine luce diaphani, seu medii non potest videri color, inde fit quod per lucem color apparere dicatur, et visibilis reddi non intrinsece in se, sed disponendo medium, seu diaphanum illi conjunctum, ut moveri possit a colore. Et istae opiniones etiam inter recentiores invaluerunt, habetque unaquaeque suos patronos, tum inter Thomistas, tum extra eorum scholam, de quo videri potest Magister Bannez in part. q. 1119, art. iii, dubio ultimo; Medina i-ii, quaestione viii, artic. iii; Gonradus, ibi Gajetanus dubius est in hac parte ii de Anima, text. 1118. Videri etiam possunt Carmelitani hic disp. xvi, quae, v, et Conimbrienses lib. ii de Anima, cap. vii, quaestione iv. Afferunt autem varia loca D. Thomae pro una et altera parte, in quibus videtur utrumque probabile reputare.

Nihilominus resolutio nostra est: Lux neque dat entitatem coloribus, neque visibilitatem earum

intrinsicam, sed per se, et antecedenter ad lucem colores sunt visibiles. Requiritur tamen lux ad complendum colorem in ratione efficienti species intentionales et quoad hoc sufficit, quod tangat illum et active afficiat, probabile tamen est, quod etiam formaliter, aut saltem affectum aliquem in eo ponat quo perficiatur, ut intentionaliter moveat.

Prima pars hujus conclusionis ex dictis in praecedenti dubio deducitur, quia color permanens habet causas intrinsecas permanentiae suae, scilicet mixtionem elementarium qualitarum, nec variatur ad variationem lucis, aut ex eo quod sit in luce. Unde si habet causas interiores, non lucem constat quod desinere non potest color ex defectu lucis tanquam ex defectu causae efficientis vel conservantis, nec tanquam ex contraria forma, quia defectus lucis non est color contrarius, ergo permanet color in absentia lucis. Nec potest dici, quod permanet entitas coloris, sed non virtus visibilitatis ejus, qua possit diaphanum movere, contra enim est, quia esse visibile est propria passio coloris, ut S. Thomas in de Anima, lect. xiv advertit, nec enim ex se est insensibilis, sed sensibilis, siquidem est cognoscibilis ex se modo corporeo, ergo de se et non ex aliquo supervenienti sensibilis est sensibilitate externa, et non ut audibilis vel odorabilis, etc. ergo ut visibilis; sed esse visibile est habere potentiam seu virtutem ut videatur, ergo color de se et ab intrinseco habet hanc virtutem, ut movere possit visum, et diaphanum. Si dicatur esse visibile terminative tantum, non motive nisi a luce, contra est, quia si sic esset, solum esset visibile per accidens et non per se, siquidem quod solum est visibile terminative, solum per aliud videri potest, a

quo movetur visus, licet mediante ipso ad aliud terminetur, quod est non per se et immediate, sed per accidens, et mediante alio esse visibile. Si ergo color est visibilis per se oportet quod per se, et non solum per aliud habeat virtutem movendi potentiam tanquam propriam passionem, licet requirat tanquam complementum actionem lucis, sive illuminando medium per quod color debet movere, sive perfectionem aliquam ipsi colori imprimendo, ut statim dicetur.

Hanc eandem partem manifeste S. Thomas docet pluribus locis, ut videri potest lib. in de Anima, lect. x, et quaest. de Anima, artic. iv ad 4, ubi expresse docet: « Colorem esse visibilem perse, et non habere id virtute luminis, sed solum a lumine habere quod diaphanum sit actu lucidum, ut possit moveri a colore. » Luculentius id tradit in de Anima, lect. xiv, circa finem, ubi docens quod secundum Aristotelem sententiam lumen non est necessarium ex parte colorum, sed ex parte diaphani, subdit: « Dicendum est ergo, quod virtus coloris in agendo est imperfecta, respectu virtutis luminis. Nam color nihil aliud est, quam lux quaedam quodammodo obscurata ex admixtione opaci, unde non habet virtutem ut faciat medium in ea dispositione, qua sit susceptivum coloris; quod tamen potest facere lux pura. »

Secunda pars conclusionis ex hoc etiam deducitur, quod scilicet lux perficiat colorem in linea et genere intentionali, siquidem non perficit colorem ut in se sit, vel ut intensior, aut perfectior sit, sed ut actu moveat diaphanum, ob rationem quam D. Thomas affert praecitato loco, quia color est forma imperfecta comparatione ad lucem, forma autem quae est imperfecta non potest disponere passum ut recipiat simili-

tudinem suam sicut potest forma perfecta, et ideo color indiget luce, ut possit actuatus ab ea movere medium ad recipiendum similitudinem suam, et non in genere reali, quia non movet diaphanum ut reddatur actu coloratum, sed solum specie, seu similitudine coloris affectum, ergo motio illa non est realis, sed intentionalis, et sic totum, quod perficitur lux in colore, est in linea, et gradu intentionalis motionis.

Tertia pars conclusionis est, quod color indiget perfici ab ipsa luce tanquam a complemento virtutis, qua intentionaliter moveat, et quod hoc potest fieri ab ipsa luce vel active concurrente cum colore ad emissionem speciei, et tunc sufficit esse contiguam lucem ipsi colori, vel formaliter in formando prius ipsum colorem, vel saltem aliquem effectum relinquendo in illo, quo reddatur perfecta illa virtus coloris et moveat diaphanum. Quod ergo indigeat color ipsa luce tanquam complemento suae virtutis ad intentionaliter movendum, constat, quia sine luce experimur nos non videre, nec colorem movere, requiritur ergo necessario lux, et non ut conditio applicativa, quia quantumcunque color sit debite applicatus et in distantia proportionata, sine luce non movet visum, ergo praeter conditionem applicativam lux requiritur, et sic in aliquo genere causae non materialis, quia color non subjectatur in luce, sed in corpore colorato, ergo vel formalis, vel efficientis, et hoc in idem coincidit, quia si requiritur ut formalis causa in ordine ad movendum, etiam efficienter se habebit, quia forma actuans in ordine ad aliquam actionem, influere debet in actionem. Finalis autem causa hic non habet locum, quia lux non est finis coloris, sed motio visus, huius enim est actus ad quem ordinatur.

Unde D. Thomas perpetuo requirit lucem tanquam pertinentem ad virtutem coloris ut moveat visum, sicut in ii de Anima, lect. xrv verbis supra relatis: «Quod virtus coloris est imperfecta, et non habet virtutem ut moveat medium, sicut habet lux pura. » Et quodl. viii, art. iii, dicit: « Quod color, nisi superveniat lux, non movet visum. » Denique, simplicissime repetit: « Quod lux est ipsi colori ratio ut videatur, » sicut ii-n, q. i, art. iii et viii de Verit. art. xiv ad 6, et in n, dist. xx, quodl. ii, art. ii ad 2, expresse dicit: « Quod complementum formale visibilis in quantum huiusmodi, est ex parte lucis, quae facit visibile in potentia, esse visibile in actu, » et idem fere docet in i, d. XLV, quodl. i, art. ii ad i, et aliis multis locis, ergo verum est in sententia D. Thoma*, quod lux licet non constituat entitatem coloris, aut visibilitatem ejus intrinsecam, tamen complet virtutem ejus ad movendum visum, sicut etiam species complet potentiam ad cognoscendum.

Quod vero attinet ad modum quo id facit lux, scilicet vel formaliter actuando colorem, vel aliquem effectum in illo relinquendo, vel simul cum ipso influendo, licet non actuet illum, sed quasi partialiter concurrat, ex his modis hic ultimus minus habet apparentiam* et veritatis, quia ista duo, colore et lux se habent ut subordinata, ad movendum visum, seu efficiendum speciem, siquidem lux se habet ut perficiens et complens virtutem coloris ad movendum, ut ex D. Thoma vidimus, quando autem ad unum effectum concurrunt dum virtutes altera imperfectior et determinabilis et inferior, altera ut perfectior et determinans, nunquam virtus perfectior concurrit pure, extrinsece, et partialiter, sed aliquid ponendo in virtute inferiori, vel quia per se illam ac-

tuat, vel per effectum suum in ea relictum, et impressum, alias si virtus inferior in se nihil habet de nobis, nisi tantum extrinsecam assistentiam, intrinsece et in se immutata manebit, ergo actio quae ab intrinseco illius emanat, non poterit procedere, quamdiu intrinsecum ejus immutatum manet in sua imperfectioe, cum non nisi a perfecto possit emanare. Color autem de se habet imperfectam virtutem ad movendum diaphanum, perficitur autem a luce, ergo cum calor emittit speciem a se, et ab intrinseco oportet quod intrinsece etiam perficiatur a luce, vel aliquo ejus effectum.

Quid autem ex his duobus verius sit, an lux per se ipsam informet colorem inhaereatque in ipso, seu in corpore colorato, an solum effectum aliquem illi imprimat, ipsa autem lux maneat solum in diaphano illi colori contiguo, non est quaestio magni momenti, et utrapars dicatur non facile ab alia convincetur. Sed tamen cum effectus ille impressus a luce in colorem non facile explicetur quid sit qualitas, an modus, et quidquid dicatur, easdem patitur difficultates ac de ipsa luce, et ex alia parte ipsa lux est virtus receptibilis in superficie corporis opaci, sicut vere lux recipitur in toto perspicuo mediante diaphaneitate, ita poterit lux recipi in ipsa superficie externa opaci. Imo hinc deducitur argumentum ad probandum dari indivisibilia, quia in corpore opaco lux non potest recipi ultra superficiem; probabilius est ergo quod actuatur ipsum colorem in superficie.

Solvuntur argumenta.

Primo arguitur ad probandum, quod lux sit qualitas intentionalis, et non naturalis: Nam lux per suam essentiam immediate videtur, ut

docet S. Thomas quaest. de Verit. artic. iii ad 17 et in n, dist. xxm, quaest. ii, art. i, ubi inquit: « Quod lux non videtur ab oculo per aliquam similitudinem sui in ipso relictum, sed per suam essentiam oculum informans, » idemque insinuat in p. quaest. lvi, art. iii. Et ratio est, quia lux habet esse visibilis in ultimo visibilitatis actu, et habet uniri per se oculo, ita ut non impediat sensationem sui, sed potius ad videndum juvat, ergo habet quidquid requiritur ad rationem speciei intentionalis, quae ad hoc solum ponitur, ut objectum ipsum repraesentet reddendo illud ultimate visibile in oculo. Confirmatur, quia dicit D. Thomas quaestione v de Potentia, artic. i ad 6, quod lumen non est in aere sicut forma perfecta, sed per modum intentionis, ergo est forma intentionalis.

Respondetur ad loca D. Thomae, omnia illa explicari debere ut supra diximus ex illo loco quaest. x de Veritate, art. viii ad 10, in secundo loco positum ubi docet: « Lucem corporalem videri per essentiam quatenus est ratio visibilitatis ipsis rebus, ut autem est in luminoso videtur a nobis per similitudinem, seu speciem. » Quare cum dicit in locis adductis quod videtur lux per suam essentiam et non per similitudinem, non loquitur de luce ut objectum quod videtur seorsum a colore, sed ut est ratio completa visibilitatis ipsi colori, sic enim per essentiam suam reddit actu visibile illustrando colorem per se ipsum, si tamen videatur ut objectum seorsum per speciem videtur, sicut conceptus seu verbum quo res intellecte redditur in actu, per se ipsum intelligitur quo, seu, in quo, si autem cognoscatur quod indiget alio conceptu.

Ad rationem respondetur, quod lux habet rationem ultimae visibili-

tatis ut quo respectu colorum, tamen ut res visa et ut objectum quod, licet non indigeat alio lumine, indiget tamen specie repraesentativa sui. Nec sufficit, quod realiter perveniat ad oculum, et realiter informat illum, quia lux, quae est super oculum, non potest esse res visa ab ipso, nihil enim videtur quod est super oculum, sed solum lux extra videri potest, et ita indiget specie repraesentativa quia se ipsa non unitur.

Ad confirmationem respondetur, quod D. Thomas sumit ibi rationem intentionalem, seu modum intentionis, non prout dicit repraesentationem, et contraponitur objecto repraesentato, sed prout dicit modum transeuntis, et contraponitur rei permanenti et fixae. Quia enim species intentionales habent esse in aere per modum transeuntis, et dependenter ab objecto in fieri et conservari, ideo quaecunque qualitas, seu virtus, quae per modum transeuntis datur, dicitur esse modo intentionali, licet non sit repraesentatio intentionalis, sicut in quaest. m de Potent, art. vn ad 7, virtutem, qua Deus agit in causas inferiores, vocat ut intentionem, quia est per modum transeuntis.

Secundo arguitur ad probandum, quod lux non requiratur ex parte objecti quasi inhaerens et actuans ipsum colorem, licet ex parte medii requiratur ut objectum movere possit: Nam lux est actus diaphani, ergo non colorum, quia isti sunt in corpore non diaphano sed opaco. Confirmatur, quia colores per se, et non a luce habent visibilitatem intrinsecam, completivam autem et consummatam non habent a luce, vel tanquam a formali ratione, vel tanquam a conditione requisita. Non tanquam a ratione formali, quia color est visibile per se, et non per accidens: si autem non esset

perfecte et consummate visibile per se, sed per lucem, non esset per se visibile, quia non esset per se motivum, sed per aliud, in tantum autem est visibile in quantum est motivum visus. Non tanquam a conditione, quia non dat approximationem aliquam coloris ad visum, quam ergo conditionem ponit. Neque potest requiri lux tanquam causa aliqua universalis movens et determinans, quia sicut objecta aliorum sensuum non requirunt istam motionem lucis, aut alterius causas universalis, praeter generalem Dei concursum, sic neque colores id requirunt, quia non minus est in actu ipse color secundum se, nec minus perfecte est visibilis ex propria ratione, quam sonus sit audibilis vel odor odorabilis, sicut ergo ista non requirunt aliam causam determinantem, et perficientem ultimo per modum causae universalis ad movendum intentionaliter, cur id requireret color? Denique, confirmatur ex multis locis S. Thomae ubi affirmat lucem non se tenere ex parte objecti, seu coloris ut in qumst. de Anima, art. iv ad 4 et ii de Anima, lect. xiv et m de Anima, lect. x.

Respondetur quod ut supra diximus, lux est actus perspicui simpliciter, quia totum actuat et perfundit, coloris autem in opaco solum quoad superficiem, ubi aliquid etiam perspicui est, saltem quoad colorem, qui perspicuum includit virtualiter.

Ad confirmationem respondetur colorem esse per se visibilem ab intrinseco visibilitate imperfecta, et indigente luce ut determinante et perficiente, sicut potentia ipsa visus est per se visiva, sed indifferenter, determinari autem debet a specie et sine ipsa non potest videre. Et cum urgetur, quo genere causae id fiat, an ratione formali, vel conditione, respondetur nec esse conditio.

nem, nec rationem formalem quasi primam et fundamentalem, sed ultimam et consummativam, sicut intellectus perficitur per lumen habituale, et determinatur per speciem, et totum pertinet ad formalem rationem agendi intellectualiter unumquodque in genere suo, sic totum illud, lux et color formaliter se habet cum subordinatione unius ad alterum, ad moveudum intentionaliter, et objective. Neque hoc habet rationem causae universalis moventis, licet habeat modum quemdam causae universalis, quatenus omnes colores perficere et actuare in genere movendi intentionaliter, non in entitate sua. Unde tantum abest quod color reddatur visibilis per accidens, quod potius per se habet primam visibilitatem, imperfectam tamen, a luce autem ultimam et consummatam. Gur autem solum id tribuamus colori, non aliis sensibilibus externis? Dicimus id exigere naturam coloris, ut in ratione visibilitatis dependeat et compleatur per lucem, sine qua nihil videtur, quia lux est ultima ratio visibilitatis, et ad objectum visus pertinens. Aliquid tamen simile invenitur in aliis sensibilibus, sapor enim nisi humectatione linguae immutetur et actuetur, non potest species sui emittere; nec qualitates tangibiles sentiri, nisi habeant aliquem excessum super temperamentum tactus; et odor nisi resolvatur in fumosam aliquam evaporationem, non sentitur; et sic in aliis sensibilibus invenimus aliquid, quo immutentur vel actuentur, aut determinentur, ut species sui imprimere possint, nisi aliquod sensibile tale sit, et tam perfectum, ut sine alio superaddito, sui speciem emittere possit.

Ad secundam confirmationem respondetur, D. Thomam in illis locis explicare mentem suam, quod

lux non tenet se ex parte objecti, seu coloris, quasi dans ipsius entitatem, et visibilitatem primam et imperfectam quam habent in suo genere et ex se. Non tamen negat D. Thomas, quod ipsis coloribus praebeat lux ultimam, et consummatam rationem visibilitatis, et perfectam virtutem ad movendum visum, sicut docet in illa lectione xiv, in ii de Anima. Dicitur tamen illustrare et actuare medium, seu perspicuum potius quam colorem in definitione lucis, quia licet actu et colorem, illum tamen illustrat et actuat ad movendum intentionaliter visum, quae motio fit per medium quod est perspicuum, et ita compendio utraque actuatio involvitur, dicendo quod illustrat perspicuum.

Ultimo arguitur: Color resultat ex participatione lucis, et est ejusdem speciei in ratione visibilitatis cum eo, ergo et in natura, seu quidditate specifica. Patet consequentia, quia quae conveniunt in proprietate conveniunt et in natura, a qua illa dimanat, divisibilitas autem proprietatis est, tam lucis, quam colorum. Antecedens est D. Thomae ut supra retulimus in secundo de Anim. lect. xiv, quod color est quaedam lux obumbrata, et lib. de sensu et sensato, lect. vii dicit, quod in extremo corporum, contingit in esse illud quod in aere fuit lumen, et ibi facit colorem album. Constat etiam albedinem ideo disgregare visum, quia multum participat de luce. Et in coloribus apparentibus manifestum est, ipsos esse quasdam participationes lucis; et tamen tam isti, quam colores permanentes, et lux sunt ejusdem speciei, quia conveniunt in eadem ratione motiva visus, nec aliam speciem habent in genere qualitatis, quam esse motivum visus.

Respondetur colores esse participationem lucis mediate, scilicet mediante perspicuo quod est suscep-

tivum lucis, quod mixtum opacitati facit colores. Et D. Thomas non dicit quod colores sunt lux ipsa, aut ejusdem speciei, sed lux obumbrata, id est, participata, et mixta opaco, vel quod in extremitate corporum est illud, quod in aere fuit tamen, non tamen dicit quod est lumen ipsum, aut ejusdem speciei, sed participatio ejus, quae hoc ipso quod est participatio, non est ejusdem speciei, sed ex illa derivatum. Quod vero dicitur, esse ejusdem visibilitatis, respondetur quod bene stat aliqua participare eundem modum visibilitatis, et tamen inter se differre specie entitativa, sicut patet quod colores diversae speciei ut album et nigrum, et viride participant eandem rationem visibilis, et similiter ad eandem scientiam spectant res diversarum specierum induuntque eandem rationem scibilis, seu cognoscibilis. Et hoc ideo, quia cognoscibilitas seu visibilitas non est propria passio rerum cognoscibilium adaequata ipsis rebus, ut res sunt, et secundum specificas earum differentias, sed ut objecta sunt. et immutativa potentiae. Et potest contingere quod multa, quae in ratione rei diversa sunt, convenient in eodem modo immutandi potentiam. Et ita lux et color, licet sint diversae specie entitative, conveniunt tamen in eadem proprii etate objectivae visibilitatis. Quod vero dicitur de albedine et coloribus apparentibus, respondetur quod albedo habet multum de luce virtualiter, et participative, non formaliter et specificè, praedominatur enim lux in compositione albedinis sicut unum elementum aliquando praedominatur in mixto prae alia. Et colores apparentes resultant ex modificatione lucis, cum mixtione tamen perspicui et opaci, et ita non sunt ipsa lux, sed aliquid ex reverberatione lucis resultans. Nec ratio coloris

consistit in hoc praecise, quod sit motivum visus, sed quod tali modo sit motivum visus, quod non est lux, sed subordinatum luci.

ARTICULUS III.

Quid sit sonus, et in quo subjecto sit ?

Sonus definitur quod est: Qualitas sensibilis ea' forti percussione, seu collisione corporum sonantium et medii resiliencia resultans. Et quidem qualitas sensibilis ponitur pro genere, constat enim quod sonus est objectum proprium alicujus sensus, scilicet auditus, ergo debet esse qualitas, eaque pertinens ad tertiam speciem, siquidem est possibilis qualitas, a qua passio causatur in sensu. Nec iste sonus est motus, sed causatura motu, tum quia motus est sensibile commune non proprium; tum quia differentiae motus sunt tardum, aut velox et similia, soni autem, acutum, grave, etc.

Quod vero attinet ad differentiam soni, quia essentiales et intrinsecae differentiae nobis perspectae non sunt, eas ex effectibus, aut causis extrinsecis circumscribimus. Cum autem ad generandum sonum tria corpora debeant concurrere, ut advertit S. Thomas ii de Anima, lect. xvi, scilicet percutiens, percutsum, et confractum seu medium resiliens, licet aliquando idem sit corpus percutsum, et resiliens, seu confractum, ut cum ipse aer partem aeris collidit, ut in sonitu ventorum, explicatur definitio soni per ordinem ad duas causas per se requisitas ad sonum, scilicet efficientem et materiale. Efficiens explicatur per hoc quod dicitur resultans ex forti percussione. A corporibus enim ut percutientibus et frangentibus medium, effective fit sonus, et ab ipso sono emanant species ad auditum. Requi-

ritur autem quod percussio sit fortis, id est, cum resistentia aliqua percussi, et non cedendo. Causa vero subjectiva, seu materialis explicatur in medii resiliencia, ibi enim scilicet in medio subjectatur fractio, et consequenter sonus, ut statim dicemus.

Additur denique illa particula corporum sonantium ad expendendum, quod non quaslibet corpora edunt sonum, sed ut sint sonantia, requiruntur aliquae conditiones, quas breviter enumerat S. Thomas dicta lectione, xvi, et lect. xvn, in principio ad textum 1xxxv. Prima, quod corpora sint dura, vel saltem cum aliqua vi sint fractiva aeris, sicut etiam ventus frangit aerem, licet non sit corpus durum, aut cum virga aerem percutimus, aut cum intra nubem spiritus disrumpitur. Si vero corpus sit molle aut facile cedens ut capilli, lana, spongia, et similia, sonum non faciunt. Secunda, quod habeant superficiem lenem, ita quod una pars non superemineat alteri non est uniformis superficies, aer inclusus inter corpora collidentia, non uniformiter frangitur, nec cum impetu, aut concitatione, quia cum partes sint inaequales, quae supereminentior est, detinet partem aeris fracti, et cessare facit motum, non concitat. Concitatio enim, et quasi subita fractio medii sonum generat, ideoque collisio facta intra aquam non generat sonum, quia propter crassitudinem medii non potest fieri concitata confractio. Aliae duae conditiones requiruntur ad sonum ut melius fiat, scilicet ut corpora sint concava, sicut cum manus se collidunt, quia plus aeris includitur intra concava, et sic multiplicatur fractio, et fit major sonus; altera, quod corpora se percutientia habeant plus aereae compositionis quam terrestris, ideoque plus sonat aes, vel argentum, quam plumbum,

vel ferrum. Et ex hoc patet, quare etiam requiratur resiliencia, seu confractio medii, quia corpora percutientia non generant sonum nisi faciant ictum, neque actus fit nisi in ipsa aeris fractione et concitatione, quam expellitur.

Circa subjectum soni dubium est in duobus. Primum, an sonus recipiatur in corpore percutiente, vel percusso, vel in medio in ipso refracto. Secundum, an sonus iste realis deferatur usque ad aliquam distantiam, et species ejus inde deferantur ad auditum; an incipiant deferri ab ipso primo motu quo excitatur sonus, et per quod medium deferantur istae species.

Ad primam partem dubii respondetur, corpora se percutientia esse quasi effectiva soni, subjectum autem in quo est in actu esse ipsum medium confractum. Ita D. Thomas secundo de Anima, lection. xvi, ad textum 1xxvii, ubi inquit: « In corpore sonante non est sonus nisi in potentia, in medio autem quod movetur ex percussione corporis sonantis, fit sonus in actu. Et propter hoc dicitur, quod sonus in actu est medii et auditus, non autem subjecti sensibilis. » Videatur Magister Bannez i part. quaestione 1xxviii, artic. in, dub. m; de auditu P. Suarez lib. m, cap. xix; Carmelitani disp. xi, quaest. ii; Conimbricenses et alii. Ratio est, quia in eo subjectatur sonus, ubi et motus, quem sonus comitatur. Motus autem non subjectatur in corporibus percutientibus, haec enim movent effective, non vero moventur, ergo in corpore ex percussione confracto, quod est medium, seu aer collisus, licet enim corpus percussum non semper repercutiat, sed solum patiatur motum percutientis, ut cum quis verberatur, tamen in ipso corpore percusso non fit motus fractivus aeris, sed solum contactivus illius, et ita si quis verberare-

tur in vacuo esset percussus, et pareretur motum, non tamen esset sonus; et intra aquam cum piscis aliam movet vel impellit, percutit illam, nec tamen fit sonus ibi, ut dicemus, quia aer non frangitur. Ergo motus fractivus, seu collisivus medii solum est in ipso medio, et consequenter etiam sonus, quia sonus sequitur motum, non ut praecise est contactivus, sed ut confractivus aeris. Nam ut contactivus praecise, saepe se tangunt plura corpora in aere, vel intra aquam, ut cum duae manus aversae se tangunt, cum duo corpora non collidendo, seu premendo fortiter se tangunt et tamen non fit sonus. Conveniens etiam est, ut quia sonus est qualitas non diu subsistens sed fluens, etiam in subjecto fluido, quale est aer confractus subiectetur.

Ad secundam partem dubii, quod attinet ad subjectum soni realis, qui extra auditum fit in aere extrinseco, dicimus subjectari sonum in toto illo aere, seu medio, in quo fit motus confractivus ejus. Quod sumitur ex D. Thoma ii de Anima, lect. xvi, circa textum Lxxx, ubi inquit: « Considerandum est, quod generatio soni in aere consequitur motum ejus ut dictum est. Sic autem contingit de immutatione aeris apud generationem soni, sicut de immutatione aquae cum aliquid in aquam projicitur. Manifestum est enim, quod fiunt quaedam gyrationes in circuitu aquae percussae, quae quidem circa locum percussionis sunt parvae et motus est fortis. In remotis autem gyrationes sunt magnae et motus debilis, et tandem motus evanescit, et gyrationes cessant. » Quare sorius in toto illo corpore realiter subjectabitur, ubi motus percutiens aerem subjectatur percussione illa gyrativa, ibi enim sonus generatur. Et quod in illa gyratione aer moveatur, signum est, quia sonus non solum auditur

per lineam rectam, sed a quocunque latere, vel etiam si vero, aut ante fiat, ergo sonus non emittitur sicut lux per lineam rectam, sed in gyrum. Et eodem modo species soni emittuntur proportionate ad generationem soni. Ubique ergo subjectatur talis motus gyrativus, seu confractivus, subjectatur et sonus.

Ex quo sequitur, aliquando sonum realem pervenire usque ad ipsas aures, et tam fortem esse posse, ut ingrediatur intus ad aurem auditus. Patet hoc, quia si sonus generatur et multiplicatur per aliquam distantiam, si intra illam sint aures, utique ad ipsas perveniet sonus realis. Sed tamen, quod ingrediatur ipse sonus per foramen aurium interius, raro continget, quia in ipsis aurium anfractibus valde detinetur commotio illa aeris, et frangitur. Sed tamen si quis habeat abscissam auriculam, poterit sine isto impedimento ingredi motus aeris et sonus realis intus, aut etiamsi tanta sit aeris commotio, ut ab illis auriculis anfractibus non possit totaliter consumi, et evanescere. Non tamen est necesse quod aeris motus, seu sonus realis perveniat usque ad aures ut audiat, sicut D. Thomas advertit in ii, dist. ii, quaestio. n, articul. n ad 5, ubi dicit; « Quaedam deferri ad sensum, secundum esse spirituale et materiale, sicut species odorum cum permixtione fumali evaporationis, tamen species extenditur ultra fumalem evaporationem, et similiter est de sono, et motu. » Sentit ergo quod sonus emittit species etiam ultra spatium, in quo realiter generatur, et cum sonus percipiatur mediantibus speciebus, poterit percipi etiam, ubi motus et sonus realis non est. Deinde, id constat, quia audimus intra parietes inclusi, imo et pisces audiunt sub aqua sonum generatum in aere, ut supra

diximus, quaestione praecedenti, et tamen motus aeris, et consequenter realis sonus per parietes non transit, neque aquam commovet, ergo species ultra transeunt quam realis sonus. Et certe, cum a longo tractu ut ab una leuca, vel amplius auditur sonitus cymbali, aut tormenti bellici in brevissimo tempore, quomodo putandum est totum illum aerem moveri, aut tam cito agitari, ut sonus realis perveniat ad aures, sicut videmus ipsa experientia, in beatis etiam post resurrectionem in coelo, vox quam formabant in ore, deferretur per ccelum ad aliorum aures, et tamen non movebit reali sono, seu motu coelum, et per quod deferretur.

Ad tertiam partem dubii, scilicet unde incipiant emitti species intentionales soni, non est facile id explicare. Nam si incipiunt emitti ab illa parte ubi cessat sonus, seu motus realis, sequitur quod cum ibi languescat et evanescat motus, etiam species soni non repraesentent sonum nisi tenuem et remissum, et sic nunquam possemus vehementem sonum audire. Si vero incipiunt emitti species, ubi incipit tota ipsa soni vehementia, ergo simili ratione qua a primo motu, seu gyratione soni incipit species emitti, emittetur etiam species a secunda et tertia parte motus, seu gyratione, quae multiplicatur in aere et generatur post primam, de omni enim parte motus, seu gyratione est eadem ratio, quod species emittat, et sic quilibet sonus percipietur per multiplicatas species quot scilicet fuerint illae gyrationes, seu motus multiplicati, et sic fiet quaedam confusio in omni sono, perceptis tot sonis quot species e gyrationibus illis emittuntur, quod est contra experientiam. Deinde, quia species soni successive deferunt ad auditum, non in instanti, et stante vento contrario non defe-

runtur, sed dissipantur, et hoc non est ex ipsa ratione intentionalis speciei, quia haec non habet contrarium, nec resistantiam, et sic in instanti fiet, nec ab opposito vento impeditur, sicut nec species visibiles, ergo id habet ex ratione motus et soni realis, mediante quo species ipsae deferuntur, et sic in instanti non trajiciuntur ad aures, et ab opposito vento dissipantur.

Respondetur quod sine dubio statim atque generatur sonus realis, etiam ejus species emittuntur, licet sonus ipse realis et motus per aliquod spatium etiam multiplicetur, siquidem si aliquis apponat aurem illic, ubi primo sonus generatur, percipiet illum, sicut et in qualibet alia parte spatii, ubi durat sonus realis et multiplicatur, ergo jam ibi dantur species soni, sine ipsis enim non erit auditio, non ergo emissio specierum incipit, ubi sonus realis desinit. Ad replicam vero, contra hoc dicitur, quod licet quaelibet gyratio emittat speciem suam minoris, ac minoris soni, tamen quia omnes per modum unius continuantur a vehementiori usque ad remissionem, ideo non faciunt confusionem, aut complicationem multorum sonorum in auditu, sed coordinationem, et continuationem. Species autem illae sic coordinatae et continuatae, plus durant quam motus ipse et sonus realis, et ita licet ipse languescat, et evanescat, tamen species a vehementiori gyratione impressae durant et movent, licet ipsa distantia etiam diminuat vigorem specierum repraesentantium sonum, sicut etiam fit in ipsis speciebus visibilibus, quae quanto longiorem angulum efficiunt, tanto debilius repraesentant, sic species audibiles, quanto majorem efficiunt orbem et gyrationem, tanto debilius repraesentant sonum, utpote magis a distanti. Quare semper vehementius repraesentatur sonus ab illa parte,

unde primo emanavit, quia ibi etiam fuit motus efficacior, licet illa etiam species longitudine spatii debilitetur et tandem evanescat.

Ad secundum respondetur, quod species audibiles non deferuntur in instanti, sed successive, quia magis materiales sunt et dependentes a motu locali et alteratione, a quo non dependent species visibiles, quae solum dependent a luce, cujus diffusio etiam instantanea est : et licet species audibiles non habeant contrarium, in quantum intentionales sunt, habent tamen dependentiam in sui productione ab aliquo habente contrarium, scilicet a motu locali vel alterationis, mediante quo producantur, species autem visibiles neque habent contrarium, nec in sui productione dependent. Si autem semel species audibiles successive trajiciunt, potest ventus divertere aerem in quo sunt, et impedire ne veniant ad auditum.

Inquires : An sonus quando primo generatur, debeat primo generari in aere confracto a corporibus percutientibus, an etiam possit generari in aqua. Respondetur de hoc esse diversas opiniones, nam quidam antiquorum praesertim ex interpretibus Graecis Aristotelis censent, etiam intra aquam posse generari sonum. Et Gonimbricenses id etiam reputant probabile ii de Anima, cap. viii, quæst. i, art. ii et absolute id sentit Pater Suarez l. m de Anima, cap. xix, numero m. Communiter autem interpretes Latini praesertim D. Thomas censent requiri aliquem aerem ad generandum sonum, de quo etiam videri potest Magister Bannez i part. quæst. lxxviii, art. m, dubio m de auditu. Itaque prima soni realis generatio aerem requirit quem feriat, potest tamen continuari per aquam etiam sonus realis, et multo melius trajectio spe-

cierum intentionalium potest fieri per aquam. Sumitur haec resolutio ex D. Thoma ii de Anima, lect. xvi, ubi prius loquens de medio ubi sonus auditur (quod utique est medium diffusionis) dicit: « Melius audiui in aere, quam in aqua, » subdit tamen de medio ubi primo generatur sonus : « Quod necessarium est ad soni generationem in aere, vel aqua, quod aliqua corpora firma, et dura percutiant se invicem, et percutiant aerem. » Igitur quando etiam ex aqua generatur sonus, ut cum fluxus maris, aut nubes se collidunt, debet aliquis aer frangi. Et ratio est, tum ex ipsa experientia, quia infra mare pisces quantumcunque grandes, et velocissimi in suo motu non faciunt sonum, neque audiuntur, si autem saltent extra mare statim audiuntur : et ipsa aqua maris etiam in profundo movetur aliquando velocissime, et impingit ad rupes, vel ad alia loca solida intra mare, nec tamen sentitur aliquis sonus, e contra vero in fluviis, si aqua sit parum profunda, et impingat ad saxa statim auditur, quia etiam aerem percutit; tum etiam ratione, quia ut fiat sonus oportet, quod corpus medium inter percutiens, et percussum, ita frangatur, quod velociter et quasi subito impellatur, si autem languide feratur, neque confestim exeat non excitatur sonus, aqua autem propter sui crassitiam non potest ita premi, ut confestim exeat, sed paulatim dilabitur, ideoque non est aptum medium ad excitandum sonum. Quod vero jam excitatum in aere per aquam ipsam deferri possit constat, quia pisces intra aquas positi audiunt, imo intra parietes audimus intransibilibus speciebus per corpus solidum, vel ejus poros. Imo et ipse motus realis quo editur sonus non repugnat aquam commovere, sicut sonitus tormenti bellici prope aquas explosi

etiam gyrationes facit in aqua, et a magnis tonitruis etiam nubes ipse moventur, quae sunt vapores aquae.

Solvuntur argumenta.

Obicies primo : « Sonus definitur ab Aristotele text. Ixxxv, per motum, et vocem dicit esse percussionem, seu motum aeris respirati ut patet text. LX, ergo non bene ponitur quod sit qualitas. Si dicatur loqui Aristotelem in sensu causali, quia motus est causa soni, adhuc urget difficultas, quia motus localis solum producit ubi, non qualitatem, quae solum fit per alterationem, quomodo ergo sonus est qualitas, si causatur a percussione quae est motus localis. Confirmatur, quia sonus sic productus, nec est qualitas prima, nec secunda, neque transiens aut permanens, ergo nulla. Antecedens probatur. Non est qualitas prima, quia non calor, aut frigus, etc. quae sunt primae qualitates. Non est secunda, quia non est mixta ex his, neque ex illis resultat. Non est permanens, quia non durat nisi durante motu, qui est transiens. Non est transiens, quia est terminus motus, et sic in illo quiescit et cessat motus. Unde neque est in tertia specie qualitatis, quia nec alterationem causat, nec ab ea causatur.

Respondetur Aristotelem locutum esse in sensu causali, cum sonum appellat motum, quod de voce dicit S. Thomas ibi lect. xvm. Et ad instantiam respondetur in illa ruptione et confractione aeris, quae prout divisio, est motus localis, inveniri etiam motum alterationis adiunctum, productivum soni, non quidem alterationem producentem dispositiones ordinatas ad corruptionem

substantialem, sed alterationem late sumptam qualis poterit inveniri etiam cessante motu coeli, ut impulsio, illuminatio, et similes. Quae autem motus ille aeris fit ab aliquo impulsu, qui est qualitas, et cum aliqua addensatione aut rarefactione, poterit etiam refrangendo subtiliter aerem producere qualitatem maxime affinem, et dependentem a motu quae est sonus, sicut motus ipse est dependens ab impulsu quae est qualitas, vel ab aliqua addensatione aut rarefactione aeris. Itaque motus localis praecise non producit nisi ubi, ut tamen fit cum impulsu, aut aliis qualitatibus, etiam qualitatem potest producere.

Ad confirmationem respondetur, non esse adaequatam illam divisionem qualitatis in primam et secundam, sed posse dari aliquam quae nec fit prima, nec orta ex primis, ut diaphaneitas (invenitur enim etiam in coelo) opacitas, impulsus et similiter sonus. Quod vero dicitur de qualitate permanente, vel transeunte respondetur, quod sonus est qualitas transiens, non quia non sit qualitas in facto esse, sed quia ejus conservatio dependet ab aliquo transeunti, scilicet a motu, sicut etiam impulsus datur per modum transeuntis, quia datur ut dependens ab impressione impellentis, et sic D. Thomas lectione illa xvi vocat sonum qualitatem non habentem esse fixum et quiescens. Unde sonus incipit ad modum motus, sicut qualitates quae per motum producuntur, ut quaest. xxi Physic. dictum est. Et sit patet, quomodo possit sonus ad tertiam speciem qualitatis pertinere, quia et causatur ex aliqua alteratione late sumpta, et causat alterationem intentionalium specierum.

Secundo arguitur : Quia non requiritur percussio corporum sonantium ad sonum, ergo male ponitur in definitione. Antecedens probatur.

cum pannus, vel papyrus rumpitur, fit sonus, nec tamen corpora dura se percutiunt, et cum virga verberatur aer non tangendo corpus durum, et cum castanea ad ignem edit sonitus, et nubes se collidunt fit sonitus sine percussione corporis duri. Denique, si requiritur illa collisio fortis et velox, quia motus languidus non causat sonum, ergo omnia generatio soni erit violenta, quia illa collisio fit motibus contrariis, atque adeo non potest uterque esse naturalis.

Respondetur negando antecedens. Ad primam probationem dicitur, quod in divisione panni vel papyri fit percussio aeris, eo quod cum impetu scinditur, sufficit autem percussio ad aerem ut fiat sonus, licet non fiat ad aliud corpus durum; aliquando enim aer habet non solum rationem medii confracti, sed etiam corporis percussi, ut n de Anima, lect. xvi notat D. Thomas, et patet in sono excitato a vento, in sonitu castaneae, vel bombardae et similium. Unde illa tria corpora percutiens, percussum et medium fractum non semper requiritur, quod sint distincta materialiter, sed idem corpus, scilicet aer potest esse percussum et confractum. Unde supra diximus non requiri de necessitate ad generationem soni corpora dura, sed sufficit confractiva aeris. Et sic patet ad exempla omnia aquae afferuntur. Et ad ultimam partem argumenti dicitur, quod licet motus requisitus ad sonum sit violentus respectu corporis percussi, non tamen respectu generationis soni, sic enim stat bene, quod actio respectu unius effectus sit violenta, et non respectu alterius, ut projectio sagittae sursum vel elevatio exhalationis, et agitatio ejus, violentae actiones sunt respectu acquisitionis loci sursum, non tamen respectu calefactionis, vel addensationis aut rarefactionis, quae

sequitur ad illum motum sic percussio aeris et sonatio est violenta percusso, non violenta sono.

Ultimo arguitur contra id quod diximus de subjecto soni: Nam si est aer collisus, ergo ubi fuerit multum de aere, erit multus sonus, et ubi parum aeris frangitur, erit parvus sonitus, cum tamen e contra accidere videamus, nam in pulsatione cymbali parum de aere frangitur, scilicet illud quod est inter linguam et oram cymbali, et tamen longissime auditur. Et contra vero si plumbum aut ligna centies majora se percutiant, non edunt tantum sonum, sicut cymbalum, et tamen multo plus aeris percutiunt. Item differentiae sonorum non sumuntur ex aere colliso, sed ex corporibus percutientibus, inde enim discernimus, quod iste sit sonus cymbali, ille lapidum vel lignorum, ille gravis, alter acutus; quod totum non potest ad aeris collisionem reduci, sed ad qualitates corporum percutientium, praesertim cum aliquando fortius percutiatur aer a duobus lignis, et cum majori impetu, quam cymbalum a lingua, et tamen minor sonus efficitur, ergo subjectum illius non est aer, sed corpora percutientia, a quibus differentia, et inaequalitas sonorum resultat.

Confirmatur, quia etiam aqua est frangibilis sicut aer, licet non ©que velociter, ergo in ea poterit generari sonus, licet non ita proprie, sicut in aere, et ita D. Thomas ii de Anima, lectione xvi dicit quod proprium medium ubi generatur sonus est aer, et medium in quo auditur est aer et aqua. Non ergo absolute est medium necessarium aer, sed solum magis proprium. Et suffragatur experientia, quia intra aquam pisces se audiunt, quia unus fugit alium non ex visu, qui ibi non est ubi nec est lux, ergo ex auditu. Unde et branchiis quosdam sonos dicuntur efficere et ra-

nas sub aqua edere sonos, experientia monstrat, et docet Aristoteles de historia animalium, capite nono.

Respondetur majorem sonum edi a majore fractione aeris, si reliquae conditiones non desint, et qualitates corporum sonantium, ut quod sint magis levigata, solida, dura, plusque admittant de compositione aerea sicut aes, et argentum, quod non invenitur in ligno, et lapide, et ita ab istis licet non fiat tanta fractio aeris in quantitate, fit tamen perfectior et subtilior, et consequenter vehementior ad propellendum aerem, et sic causat perfectiorem sonum, quia rumpit aerem concitationi modo, et facit ipsum velocius exire, quod conducit ad sonum magis excitandum, et si alias motus et contactus corporum sit major extensive et ita minor contactus, seu motus aeris in cymbalo majorem elicit sonum, quam major motus in ligno, quia iste est major solum in extensione, ille in intensione seu in qualitatibus conducentibus ad excitandum magis sonum.

Ad aliam partem de differentia sonorum respondetur illam quidem effective esse a corporibus diversimode sonantibus, subjective autem esse in aere confracto, qui prout diverso modo fuerit confractus, diversum habet sonum, et illius species emittit. Unde licet aer sit unus et idem in se tamen ut diversimode percussus, in genere sonantis diversus est. Et quando dicitur, quod sonus est in illis corporibus, quae mediantes sono sentiuntur per accidens, respondetur verum esse, sed tamen quod sentitur non est cymbalum seu corpus percutiens, sed percussum vel confractum ex cymbalo percutiente, ita quod cymbalum solum sentitur ut agens, non ut subjectum soni, licet hoc subjectum soni, scilicet aer confractus, non sit subjectum nisi cum habitudine et conno-

tatione ad cymbalum percutiens, quia sonus ipse pendet a motu et actione, et ita sensibile per accidens directum est, ipse aer resiliens, seu confractum a percussione, sensibile autem connotatum et in obliquo attractum tanquam agens hujus percussionis est corpus percutiens. Quare nunquam contingit inaequalitas soni, cum aequali confractione aeris, licet possit contingere cum aequali, aut majori contactu corporis, minor sonus.

Ad secundam confirmationem respondetur, aquam proptersui crassitiam non posse cum impetu frangi, ita quod concitate fugiat et resiliat, sed paulatim labitur et recedit, sicque non causat sonum, languescente compressione. Et D. Thomas non solum (fixit, aerem esse proprium medium ubi generatur sonus, sed etiam addit, necesse esse, quod corpora ipsa percutiant aerem, et sonus generetur. Ad experientias illas dicimus, eas non satis constare multique eas negant, ut ex Alberto Magno Magister Bannez citato dubio tertio. Si tamen admittantur, dicimus a ranis fieri sonum illum intra aquas ob retentionem alicujus aeris intra guttur vel poros, qui dum exit illum sonum edere potest quousque aqua oppleantur, praesertim si pori sint aliquantulum laxati, ita ut sufficienter possit aer refrangi in ore ranarum dum exit. Et de branchiis piscium dicimus non edere sonum intra aquas nisi expellant aquam et attrahant aliquem aerem, ut in Acheloo amne dicit Aristoteles excitari sonum a piscibus hoc modo, et sic exponit illum D. Thomas in de Anima, lect. xviii. Quod vero pisces fugiant intra aquas, non est propter auditum, sed vel quia vident illos, si aliqualis lux descendat, aut squamae ipsae reluceant, vel propter olfactum, vel quia tangunt illos cum prope accedunt.

ARTICULUS IV.

Quid sit vox, quid echo ?

Definitur vox ab Aristotele in de Anima, text. Lxxxvii. quod est percussio aeris respirati, qui fit ab Anima in pulmonibus ad arteriam vocalem cum quadam imaginatione. Ubi definitur vox per suas causas, et in habitudine ad illas. Nomine percussio- nis seu ictus, intelligitur causaliter ipse sonus, vox enim in se quidam sonus est. Deinde, explicantur causae hujus percussio- nis, ex quibus habet sonus ille esse animalis seu vitalis. Explicatur enim causa efficiens, tum principalis quae est Anima; tum instrumentalis, scilicet pulmo et arteria vocalis, quibus alia instrumenta istis connexa adjunguntur, ut statim explicabimus; tum etiam causa directiva, scilicet imaginatio, a qua procedit vox, ubi etiam insinuatur causa finalis, quia finis vocis est exprimere conceptus, seu imaginationem, et sic imaginatio ut exprimenda se habet ut finis, ut directiva tanquam efficiens. Denique, causa materialis explicatur in eo quod dicitur aeris, est enim vox sonus in aere refracto receptus.

Sed inquires: Quaenam sint instrumenta requisita ad formandam vocem, exinde enim dignoscemus quibus animalibus competit vocem formare. Respondetur ergo requiri quod animal sit respirans, vox enim est sonus aeris respirati. Similiter animalia exsanguia, id est, quae sanguine non nutriuntur, carent voce, quia carent pulmone et arteria, et respiratione non egent, quae datur, ut ipso aere calor sanguinis, et spirituum refrigeretur, de quo videri potest Aristoteles hic textu, Lxxxvii, et ibi S. Thomas lect.

xviii, ubi numerat quatuor genera animalium exsanguium.

Instrumenta ergo formandae vocis quaedam sunt interna, et gutturalia, quaedam externa, quae videntur in ore et lingua. Gutturalia seu interiora, principaliter reducuntur ad duo, scilicet ad pulmones, et ad arteriam vocalem, quae etiam aspera dicitur, quia inaequalis est. Ad haec duo revocantur multa alia, quae concurrunt ad ista, ut ex parte pulmonum etiam debent adjungi musculi thoracis et intercostales, quibus comprimitur aer, vel admittitur ad pulmones. Et ex parte arteriae vocalis adjungitur larynx, quae est ad caput, seu finem arteriae quasi ostium ipsius, et contegitur membrana quaedam cartilaginosa ne quid cibi aut potus per eam ingrediatur. Secundo, adjungitur gargario, seu gurgulio, quae est caruncula quaedam sub extremum palati dependens, et per humoris influxionem solet intumescere sicut una; plurimum vero confert ad vocem efformandam, vel emittendam, unde qui gargarium occupant aqua, vel alio liquore, non possunt interim loqui. Alia instrumenta sunt quasi externa, quae etiam conferunt ad formationem vocis, aut valde illam juvant, sicut lingua, palatum, dentes, labia, quibus percussus aer disponitur ad meliorem formationem vocis et distinctionem, licet lingua si totaliter praescindatur, nullo modo formari possit vox. Plura de his videri possunt apud Conimbricenses ii de Anima, cap. viii, quaest. iii, articul. i, proprieque ad medicos et ad anatomicos spectant.

Quod attinet ad echo seu sonum reflexum, dari quidem istam reflexionem constat experientia ipsa, et ratione, quia sonus, seu vox deferatur per gyrationes seu circulos quibus movetur aer, sicut cum aqua impulsu aliquo, seu ictu lapidis gyrationes efficit, isti autem circulis

si in corpus aliquod durius seu crasius impingant, vel dissipantur, et sic non fit echo, vel retrocedunt efficiendo alias similes gyrationes et sic dicuntur reflecti. Unde non quaelibet corpora reddunt echo, sed quae ita sunt disposita ut non dissipent, sed restaurent gyrationes, sicut corpora concava, levia, et bene compacta, quae aerem in se non absorbent nec frangant totaliter ut in fornicibus, lagenis, ripis fluminum, et aliis similibus; corpora vero nimis mollia, aut aspera, et inaequalia, seu hiatibus plena dissipant illas gyrationes, nec integras conservant, unde nec restaurant.

Difficultas est in duobus. Primum, an possit causari sonus reflexus ex reditione ipsius soni realis. Secundum, an fiat aliquando reflexio specierum audibilium, idque sufficiat ad echo.

Ad primum respondetur posse generari sonum reflexum per reditionem soni realis. Et intelligimus per reditionem non ejusdem numero soni, cum sonus sit accidens, quod transire non potest de uno subiecto ad aliud, sed per multiplicationem soni, factam tamen non in rectum, sed multiplicando versus partem unde incepit propter obsistentiam alicujus impediens. Sic sentit S. Thomas n de Anima, lect. xvi, circa textum 1 in fine lectionis, ubi postquam dixit sonum multiplicari ad instar gyrationum, subdit: « Si autem antequam hujusmodi gyrationes deficient, fiat reverberatio aeris moti, et sonum deferentis ad aliquod corpus, gyrationes revertuntur in contrarium, et sic auditur sonus ex adverso et hoc vocatur echo. » Et ratio est, quia conducit ad hoc ut melius audiat sonus reflexus, quod reflectat non solum species, sed etiam realis sonus et motus aeris, tunc enim melius emittet species in partem refle-

xam, si ibi sit realis sonus in reflectendo qui possit species illas emitte, et emittendo multiplicare et confortare, ergo si realis sonus et motus potest perungere ad corpus aliquod unde reflectat, et inde continuare realem reflexionem in sono id magis conducet ad auditionem illius echo. Potest autem sic realiter perungere, et reflectere motus soni, ut cum ipsae gyrationes realiter se diffundunt, si ibi tangant corpus absistens habensque reliquas condiciones, ut sonus non penitus extinguatur sed generetur vel fortificetur, ibi generabitur sonus, et inde deferetur per spatium aliquod, et inde mittet species ad auditum.

Ad secundum tota difficultas consistit, quando fit echo a voce, vel sono tam exiguo quod non potest realiter perungere ad corpus oppositum sicut sunt aliqua specialia loca, in quibus licet submisce aliquis loquatur, auditur in parte distante echo. Ex alia vero parte videtur hoc non sufficere ad sonum reflexum, quia quod species reflectant, non facit ipsum sonum, seu vocem esse diversam, sed eandem; siquidem ut supponimus, sonus solum directe diffunditur realiter, et non reflectitur, ergo non potest audiri tanquam duplex sonus, sed tanquam idem, hoc autem non est echo, qui est diversus a sono directo. Et praesertim, quia experientia docet, quod sonus directus, et reflexus non audiuntur simul, sed unus successive post alium. Ergo non fit per solam reflexionem specierum, quia species reflexae possunt esse simul cum directis, cum sint continuatae et productae ab eodem reali sono, et sic simul percipitur reflexus sonus, et directus, et non unus successive post alium. Denique, ad summum ex ista intentionali reflexione solum concludetur, quod ille sonus audietur tanquam multiplex apparenter non re-

aliter, sicut etiam in visu, si oculus digito elevetur, apparet quasi duplex objectum ob divisionem speciei in diversa linea, cum tamen sit unicum objectum.

Respondetur probabilius videri, quod ad formandum echo reale requiritur reflexio soni realis, tamen ad multiplicandum auditionem soni modo reflexo, sufficit reflexio specierum. Nam quod aliquando fiat echo per reflexionem solam specierum, urgenter videtur probari illa experientia, quando vox submisso prolata resistit, et reflexe auditur, tunc enim motus realis non potest pervenire ad corpus unde fit reflexio et tunc fiet reflexio apparens, seu repraesentativa tantum. Et sicut in visu non solum lumen, sed etiam species reflectuntur, ut in speculo, in quo per reflexionem generatur illa imago, quae ibi videtur, cur non etiam reflectentur species audibiles? Sed sicut in speciebus visibilibus non quaecunque reflexio facit videri objecta, sed quae in corpore terso et pellucido generat imaginem, ita nec quaecunque reflexio specierum audibilium facit echo, sed quae in tali corpore sic disposito fit, ut inde quasi nova species generetur et cum novo vigore, ita ut videatur de novo formari sonus, licet solum intentionaliter non realiter reflectatur.

Unde ad dubitationem positam pro secunda parte respondetur, quod licet sonus realis non sit diversus, tamen species refractae, et reflexae diversae sunt, et ab illa dispositione corporis obsistentis sic de novo efformatae, ut quasi altera vox, vel sonus videatur, sicut ex speciebus visibilibus generatur in speculo nova imago, quae repraesentat quasi alterum objectum ex speculo ad oculum, ita species audibilis refracta a corpore obsistente non generat novum sonum, sed novam repraesentationem, et quasi imaginem

soni, quae ab illo corpore quasi nova vox auditur. Et cum instatur, quod sonus reflexus successive auditur post directum, respondetur hoc esse, non quia sit diversus sonus realis, sed diversus intentionaliter, quia tamen species audibiles ex sua natura non deferuntur in instanti, sed motu quodam, ideo repraesentatur illa reflexa species tanquam diversus sonus successive post directum emissus, et non in eodem instanti, sicut si in speculo generaretur imago non in eodem instanti, quo species visibilia emittitur ab objecto, sed aliquando post. Quare etiam concedimus, quod in reflexione intentionaliter auditur multiplex sonus repraesentatus ut multiplex, licet in re non sit multiplicatus sonus realis.

Dices : Cur ergo sonus reflectens intentionaliter, et non realiter, non auditur quasi in profundo corporis obsistentis, sed quasi in superficie, e contra vero quando species visibiles reflectunt in speculo, videtur imago quasi in profundo speculi, non in superficie, respondetur ideo esse, quia in speculo si tersum sit et pellucidum, species intrant per ejus diaphanum, nec reflectuntur quousque inveniant opacum, unde resiliant, quod cum non inveniant nisi in profunda parte vitri, apparet imago in profundo: si vero speculum non sit perfecte translucidum, et politum statim resultat imago a superficie, vel prope, ubi invenit impedimentum, ut refrangatur. Species autem audibiles statim ut tangunt corpus durum, vel concavum, et cum aliis dispositionibus ad reflexionem, statim reflectuntur, ista autem durities, et reliqua* dispositiones non solum sunt in parte profunda corporis, sed etiam in superficie exteriori, et ita inde incipit reflexio.

Contra primam partem hujus se-

eundae difficultatis objicies, quia non videtur posse sonum reflexum generari ex refractione soni realis, nec etiam apparet quomodo ille secundus sonus, seu motus generari possit, nam vel continuatur cum motu directo vel discontinuatur. Si continuatur, non erit reflexus, sed idem cum directo, cum tamen sit illi contrarius, et ad oppositum locum tendens. Si discontinuatur, ergo non poterit ab illo corpore quiescente unde reflectitur, produci, nec in tanto vigore et perfectione, sicut audimus ipsum echo, eo quod tangitur illud corpus a sono valde debili et diminuto, cum ad illud pervenit, echo autem auditur ut sonus perfectus et vigorosus. Specialiter vero est difficultas in voce, quia vox est sonus dearticulatus, et ab animali formatus; illa autem vox reflexa in illo puncto reflexionis non generatur ab animali, sed a corpore obsistente. Nec potest dici, quod hoc facit ut in instrumentum animalis. Nam si tuba admota ori non potest dearticulatum sonum formare, quomodo vox jam emissa, et tangens parietem poterit ab ipso dearticulari?

Respondetur multa ex his tangere difficultatem in generali de motu reflexo, de quo abunde egimus in libris de generat. queest. v. Dicimus ergo quod motus reflexus discontinuatur directo, et est distinctus. Et cum dicitur quod non poterit produci ab illo corpore quiescente, diximus, quod non producitur virtute propria, sed virtute impulsus ibi respecti, impulsus enim ille, ut a primo impellente egrediens, habet vim movendi usque ad certum terminum, sed a corpore obsistente habet, quod ille terminus non sit in directum, sed in obliquum, vel in contrarium. Itaque a corpore quiescente habetur obliquitas impulsus non directa tendentia, obliquitas autem potest esse non

per actionem, sed per modificationem actionis et motus, et hee sumi potest a corpore quiescente, dummodo ibi impulsus affigatur, et inde modificetur, vim tamen movendi semper habet a prima virtute unde processit. Neo obstat, quod videtur cessare primus ille motus et impulsus aeris, quo prima agitatio facta est, siquidem refrangitur et dividitur in corpore obsistente, et ita non auditur prima vox, sed alia, quia prima terminata est. Respondetur enim, quod licet primus motus aeris cesset, et terminetur, non tamen cessat impulsus, qui per aerem diffunditur, et in corpus obsistens impingit, indeque multiplicatur in oppositam partem, non accipiendo a corpore obsistente virtutem et impulsus, sed modificationem ejus, ut scilicet in partem aliam deflectat; vel si impulsus cessavit in aere, saltem species multiplicantur, et perveniunt usque ad corpus obsistens, ibique refraoguntur, et sic quia prima species terminatur, et frangitur, jam non auditur ipsa, sed secunda, quae reflexe generatur.

Et cum instatur, quod non potest a corpore illo obsistente produci impulsus in tanto vigore, sicut audimus, cum ibi perveniat remissior et languidior, respondetur quod aliquando motus est ita diminutus, ut etiamsi perveniat ad illud corpus obsistens, inde non vigoretur neque major fiat, et tunc parum, aut nihil sentitur de echo; aliquando vero est ita vigorosus ille sonus, ut in obsistente corpore non diminuatur; aliquando vero motus est diminutus in se, in tali tamen dispositione, ut licet directe tendens diminueretur, tamen ex dispositione corporis, in quod impingit, non solum habeat obliquari, sed ratione talium dispositionum vigorari, non quod ab ipso corpore obsistente vim impulsivam

accipiat, sed ipse primus impulsus, qui in se diminuebatur, ut virtus primi impellentis habet talibus dispositionibus positus posse crescere non a se, sed a primi impellentis virtute ibi in illo impulsu virtualiter perseverante, nisi ita diminuatur, et debilitetur, quod nullis etiam dispositionibus adjunctis crescere possit, de quo vide quae diximus quaest. v citata de generat. Et sic patet quomodo sonus reflexus aliquando crescere possit, sicut calor, aut lux reflexa.

Ad id quod dicitur, de voce quomodo generari possit a corpore obistente, respondetur vocem ibi non generari aut formari a pariete, sed multiplicari ea virtute qua per aerem in directum sonus vocis multiplicabatur, nec enim aer multiplicans vocem id facit propria virtute, sed virtute animalis primo formati, quae per aerem diffunditur. Eadem ergo attingens corpus durum revertitur, non accipiendo ab illo corpore virtutem aut formationem vocis, sed virtutem, quae per aerem diffundebatur obliquando et modificando. Nec est simile de tuba, quia cum admoveatur ipsi ori, impedit ipsam primam formationem vocis, ne fiat dearticulate, sicut loquens voluerit, sed ut tuba permiserit, et impulsus exceperit, sed voce semel formata, multiplicatur per aerem aut obliquatur a pariete in ea dearticulatione et modo, quo primum formata est.

Quid si dicas : In ipso corpore obistente frangi et dissipari ipsum sonum quoad ejus figuram, qua in gyrum circulabatur, siquidem est ille sonus quidam aeris impulsus, qui facillime dissipatur, cum in aliquod corpus impingit, et sic amittet ibi vox dearticulationem, respondetur quod aliquando corpus in quod impingit sonus, talis est ut ejus figuram, et integritatem violet et dissipet, et tunc non redditur sonus

reflexus, sed dissolvitur vox, aut confunditur ejus dearticulatio, aliquando vero corpus illud est aequale et lene, et sic dispositum, ut sonum illum non dissipet, sed integrum servet, et solum impediat, ne in directum tendat, sed retrocedat, et tunc fit echo, nec tamen omnes ejus partes audiuntur sed ultimae syllabae, quia priores partes reflectunt dum adhuc in auribus non transierunt species soni directi, quibus occupatur, quando vero illae transeunt, solum restant ultimae partes reflexae vocis quae seorsum a sono directo et distinctim audiantur.

ARTICULIS V.

In quo consistat odor, qui est objectum olfactus ?

Supponimus odorem, vere, et proprie esse qualitatem, nec consistere solum in substantia fumidae exhalationis, ut aliqui ex antiquis dixerunt, quos referunt Gonimbricenses ii de Anima, c. ix, qu. i, art. i. Et illam opinionem refutat Aristoteles lib. de sensu et sensato, c. v, lect. xn, apud D. Thomam : « Et ejus falsitas constat, tum ratione, tum experientia. » Si enim odor esset fumida illa substantia, cum experiamur diffundi colorem a corpore odorifero, consequenter dum odor communicatur, corpus diminueretur, sicut diminuitur aqua per evaporationem, ergo quamdiu odor durat et exhalatur a corpore, duraret continuo illa corporis diminutio, quod certe aliquam sensibilem minorationem faceret, cum sit valde continua, quod tamen experientiae adversatur. Ratione etiam constat, quia odor est sensibile proprium alicujus sensus, substantia autem est sensibile per accidens, ergo odor formaliter non potest esse substantia.

Quare supponendum est, quod odor est in genere accidentis, et illud est qualitas, tum quia alterat et alteratione acquiritur; tum quia in aliis generibus non potest inveniri tale accidens. Restat inquirere ejus differentiam. Definiri ergo solet odor, quod est qualitas ex temperamento primarum qualitatuum resultans siccitate dominante, seu excedente, et calore humidum decoquente. Dicendo ex temperamento primarum qualitatuum resultans, manet dictum, quod est qualitas secunda, seu mixta, et quod subjectum ejus proprium est mixtum, nam in elementis non invenitur odor, si sumantur in sua puritate.

Explicatur ergo in mediata causa, e* qua fit odor, quae cum sit qualitas mixta, praecipue explicanda est per mixtionem, seu temperamentum qualitatuum ex quibus componitur, et ideo dicitur, quod est resultans ex temperamento primarum qualitatuum. Modus autem temperamenti designatur dicendo, quod siccitas debet excedere humidum contrario modo ad saporis, in quibus humidum excedit siccum. Et hoc ex ipsa experientia deducitur, quia videmus res odoríferas maxime sentiri aliquo calore exsiccante, ut in calore aestatis, vel ignis, res odoríferae resolvuntur, et magis redolent; similiter fumea exhalatio sicca est et exsiccare solet, et regiones, quae producant res odoríferas, ut aromata, sicciores, et calidiores esse solent. Denique, ea quae sunt optimi odoris solent esse amari saporis, dulcia autem secundum suum nativum temperamentum raro solent esse odorífera, quia in eis praedominatur humidum. Caeterum licet siccitas debeat praedominari in odore, non tamen totaliter vincere humidum, nam quae omnino sunt arida vel tosta, ut ossa vehementer sicca,* aut cineres, odore carent et

similiter terra sicca non redolet» respersa vero pluviali aqua, efflat odorem, ergo aliquid humoris requiritur. Item in lapidibus, et lignis lapides nimis duri non olent, quia humore carent, ligna odorem retinent, quia si quid humoris concocti habent. Denique, inter metalla aurum caret odore propter nimiam duritiem terrestrem, ob quam caret humore, fieri autem, et ferrum odorem aliquem habent, quia aliquid humoris retinent. Videatur Aristoteles loco citato de sensu et sensato et D. Thomas ibi.

Denique, quod requiratur calidum digerens humidum intelligitur de digestionem attenuante, et disponente ad siccitatem, ut illa dominetur. Et sic videmus ea, quae sunt calidioris temperamenti, odorem perfectius efflare, et ipso igne res odoríferae odorem suum resolvunt, et perficiunt. Semina etiam calidiora affici odore ait Aristoteles in problemat. sect. xii, et rosas melius olere si plantentur juxta alia, qui ab illis participant calorem, nonnulli affirmant.

Solvuntur argumenta.

Primo objicitur ad probandum quod odor sit substantia: Nam odor nutrit, confortat cerebrum, aut etiam infundit, imo et corrumpit corpora, et per continuam exhalationem odoris res odoríferae minuuntur, et flaccescunt, quae omnia signa sunt substantialis naturae. Unde Aristoteles in problemat. sect. xm, quaestione x, odorem dicit esse halitum, seu exhalationem, quae utique substantia est, et Galenus in aphorismorum dicit partes magis tenues, et aereas nostri corporis odore nutriri, et attractione aeris, ut omittam de his, qui ad fontes Gangis in extrema Indiae parte solo odore florum

dicuntur nutriri, ut referunt Plinius, et alii apud Conimbricenses loco citato, quæst. i, articulo primo.

Respondetur odorem non nutrire, secundum quod est sensibile odoratus, sed substantia illa odorifera, in qua odor inest, dicitur nutrire, seu confortare si exhaletur, præsertim spiritus animales aere illo odorifero mirum in modum recreantur, et exhilarantur. Nec nos negamus a rebus odoriferis exhalari fumeam aliquam exhalationem, seu substantiam, sed negamus illam esse formaliter ipsum odorem, sed odoris sub-^{*}jectum. Sic ergo nutritio non fit odore, licet possit fieri re odorifera, vel exhalatione ejus, in quantum convertibilis est in substantiam aliti, Et sic intelligendus est Aristoteles cum dicit consistere odorem in exhalatione, intelligitur enim subjective, non formaliter, expresse enim in capite quinto, lib. de sensu et sensato excludit opinionem dicentem odorem esse substantiam. Quod vero dicitur aliquos sustentari odore florum, fabulam redolet, neque enim animal nutritur nisi alimento per os sumpto, et in stomacho decocto, Quod si exhalatio florum tam vivida est, ut multum vaporis odoriferi exhalet, vaporibus illis exhalatis nutritur, non odoribus.

Secundo arguitur : Quia multum dantur odorifera, quæ humida sunt, ut aquæ distillatæ, muscum quod ex sanguine cujusdam feræ componitur, ambarum, vel ex spermate ceti, vel ex aliqua humida substantia maris natum, zibettum ex felium humore ortum, quæ tamen inter omnia odorifera sunt prima, et maxime humida. Et præterea, quia si odor fit ex calore attenuante humidum, potius debet prædominari calor, quam siccitas. Constat autem multa, quæ sunt excellentis saporis esse etiam optimi odoris, ut mei, vinum, et alia similia quæ tamen hu-

mida sunt, ergo non oportet prædominari siccitatem. Confirmatur, quia odor est communicativus sui, ut patet in tactu rei odoriferae, ergo non est qualitas secunda, quia qualitates secundæ non se communicant, ut patet in colore, gravitate, et levitate et aliis similibus, quæ suo contactu non reddunt rem coloratam, gravem, aut levem, etc.

Respondetur illa omnia licet liquida sint, continere tamen exhalationes aliquas siccas, in quibus continetur odor, sicut etiam mare redditur salsum propter exhalationes adustas, quæ illi communicantur; sic in aliis humidis, ut ambaro, zibetto, balsamo, etc. imprimuntur exhalationes aliquæ sic temperatæ, et siccae, ut odorem retineant. Sed cur inquires: Si ita est minus redolent ista odorifera e propinquo, quam e longinquo, imo ambarum, et zibettum si in magna copia adhibeantur, videntur gravem calorem exhalare? Respondetur id accidere ob multitudinem exhalationum terrestrium, quæ in ipsa re odorifera constipantur, et per fumeam exhalationem magis attenuantur ab ipso calore, et sic purius, et de faecatus ibi sentiuntur, quam in sua propria substantia, ubi crassiores sunt illæ exhalationes. Ad id quod dicitur de calore attenuante humidum, respondetur calorem quidem directe gignere calorem, sed tamen disponere ad siccitatem, seu ad formandas exhalationes siccas, quæ in illo humido seu liquore, odorem efficiunt. Quod vero additur aliqua posse esse simul boni odoris, et saporis, respondetur quod si aliquando id contingit est secundum diversas partes, quarum quædam habent in exhalationibus siccitatem prædominantem, aliæ humidum bene digestum, quod ad dulcedinem declinat, de quo vide S. Thomam hoc n de Anima, lectione xix.

Ad confirmationem respondetur, quod imprimis non repugnat, aliamquam secundam qualitatem realiter esse communicativam, sicut sonus multiplicatur, et similiter sapor, et aliae similes, licet aliae communicativae immediate non sint. Secundo, dicitur quod licet istae secundae qualitates se ipsis immediate non sint communicativae, bene tamen mediantibus qualitatibus primis, ut instrumentis, seu dispositionibus, quibus talis secunda qualitas generatur. Et sic cum odor petat siccitatem praedominantem, mediante siccitate, quae est qualitas communicativa, et similiter mediante calore, aliisque qualitatibus temperantibus, potest odor ipse generari, et multiplicari per aliud corpus, et sic Aristoteles ii de Anima, text. cxxvii, dicit aerem redolere per immutationem ab odore, quod intelligi potest per immutationem mediatam, id est, mediante exhalatione illa fumosa, ejusque siccitate, et calore, quibus aer ad odorem recipiendum disponitur. Exhalationes autem istae odoriferae non sunt in aere penetrando illum, sed dividendo, sicut alii vapores, et exhalationes, quae virtute solis ascendunt, aut ab igne evaporantur.

De speciebus odorum non agimus quia minus nobis notae sunt, ut Aristoteles ait lib. de sensu et sensat. lect. ix, apud D. Thomam. De aliis quibus tamen speciebus odorum agit ibi D. Thomas lection. xm, ubi videri potest.

ARTICULUS VI.

Quidnam sit sapor, qui est objectum gustus?

Definitur sapor ab Aristotele ut explicat D. Thomas in lib. vi de sensu et sensato, lect. x, quod sapor

est passio facta a sicco terrestri in humido aqueo cum additione calidi, quae gustum secundum potentiam alterando in actum reducit. Dicitur passio, id est, qualitas tertiae speciei, quae est passio, vel passibilis qualitas. Reliquae particulae adduntur ad explicandam differentiam saporis ex suis causis. Et primo dicitur, quod sit qualitas mixta, seu secunda, cum dicitur facta, seu resultans ex sicco terrestri, etc. Secundo, ostenditur ex quibus qualitatibus, seu cujus conditionis esse debeant, ut ex eis resultet sapor, scilicet ex sicco terrestri in humido aqueo. Intelligitur autem siccum illud esse terrestre, et non igneum, quia igneum propter sui tenuitatem est nimis acre, et consumptivum humidi, et ineptum ad nutritionem, terrestris autem siccitas magis ad nutrimentum deservit. Exprimuntur autem istae potius qualitates, scilicet humidum et siccum, quia calidum et frigidum sunt qualitates magis activae, et pertinent ad rationem efficiendi, quae est causa magis extrinseca, siccum autem, et humidum magis praebent materiam saporis. Non exprimitur autem, quodnam ex his duobus debeat excedere alterum, quia ex his duobus humilium praesupponitur, siccum vero superadditur, id est, aliqua exhalatio, quae substantialiter est terrenae speciei, ideoque a tali sicco tanquam ab adveniente extrinseco fit sapor, licet intrinseca radix illius sit humidum, et hoc ipso, quod manet humidum aqueum, nec totaliter resolvitur, satis significatur, quod ut fiat sapor, debet dominari humidum illud, sapor autem pinguior et crassior debet esse odore, ideoque humidum praedominari debet.

Tertio, additur causa instrumentalis, scilicet additione calidi, seu a concoctione calidi, ut denotetur sa-

porem principaliter fieri a calore nam a frigore potius imperficietur et crudescit. Unde in regionibus frigidis, et temporibus non calidis, fructus non maturescunt: ubi autem calor tollit illam cruditatem sapor temperatur. Oportet tamen aliquid frigoris manere, non ad concoctionem humidi, sed ad temperandum calorem, ne si nimium excedat, consumat totum humidum. Quod autem aliqui cibi valde calidi optimum saporē habent, non est, quia non retineant aliquid frigoris, alias esset summus calor et ignis, sed quia calor ibi habet aliquem excessum: imo licet materia rei sapidae vehementius calefiat, tamen exhalationes, seu vapores, quibus sapor immiscetur, humidiores sunt.

Denique, ponitur finalis causa saporis, scilicet quod sit alterativa gustus, ad hoc enim ordinatur ut ad finem, licet aliam alterationem facit emittendo species, quae est alteratio late sumpta; et ordinatur ad illam objectum tanquam ad finem effectum, quia fit ab illo, non tanquam ad finem, cujus gratia; et per haec sufficienter distinguitur sapor ab odore et sono, et aliis sensibilibus.

Inquires : Quae etiam sint praecipuae species saporis? Respondetur, vel posse nos loqui de saporibus extreme contrariis, vel de intermediis, magis tamen principalibus, et notis, vel denique de his, quae ex tali mixtura fiunt; sicut etiam in coloribus dantur aliqui extremi, ut album et nigrum, alii intermedii principales, ut rubeus, viridis, etc. alii denique ex istis, et earum mixtura resultantes. Et idem est in odoribus, licet species odorum minus notae nobis sint, ut ex Aristotele de sens. et sensat. Inct. ix, apud D. Thomam constat, et quod homo est imperfectioris olfactus inter animalia, et minus discernit eorum differentias.

Igitur species saporum extreme contraria* sunt duae, scilicet amarum et dulce : species intermediae principales, ad quas aliae reducuntur, praeter illas duas extremas sunt sex, scilicet pingue et salsum, acetosum, austerum, ponticum et acutum. Species autem, quae ex eorum mixtura possunt fieri, sunt innumerabiles, sicut quotidie fiunt arte irritante gulam. Haec est sententia Aristotelis ii de Anim. text. cv, lect. xxi, apud D. Thomam. Sed tamen in priori parte de extremis saporibus contradicit illi Galenus lib. iv, simplic. qui dixit extremos saporē esse ponticum et acutum, quia proxime accedunt ad duas primas qualitates contrarias, scilicet calorem et frigus, ponticus enim (idem est quod limonius) causatur ex grosso frigore, et sic limonia frigidum succum habent; acutus autem causatur ex vehementi et subtili calido. Quoad secundam vero partem addunt alii alias species, ut insipidum, quod videtur distingui ab illis, et per se percipitur a gustu. Et alii alias addunt species, quae tamen ex istarum mixtura constare videntur.

Retinenda tamen est Aristotelis sententia, quam S. Thomas sequitur citato loco, et de sensu et sensato, lect. xi et communiter interpretes, qui videri possunt apud Gonnimbricenses cap. x, quaest. i, art. ii. Garmelitanidis. xm, quaest. ii. Ratio est, quia contrarietas in saporibus maxime desumendo est penes id quod est proprium ipsis, scilicet penes modum efficiendi potentiam gustus, in hoc autem clare videmus, quod amarum et dulce extreme contrariantur, dulcis enim optime afficit gustum et convenientissime, amarum deterrime, et ita maxime abominatur ipsum, ergo isti in genere saporum maxime sunt contrarii, licet causaliter, et remote, id est,

ex parte primarum qualitatum a quibus causantur, alii sunt magis contrarii non in se, sed in qualitatibus ex quibus oriuntur, scilicet calido et frigido, etc.

Unde patet ad fundamentum Galeni, dicitur enim, quod illa contrarietas calidi et frigidi, inventa in pontico et acuto, est contrarietas alterius generis a sapore, et solum materialiter et remote ad saporis concurrens, tanquam ex quibus fit, non ut formaliter constituens contrarietatem saporum, sicut etiam album et nigrum sunt contraria in genere colorum, licet in genere calidi et frigidi, a quibus ut a primis qualitatibus mixtio eorum dependet, non habeant aliquando contrarietatem, quia potest a frigido causari albedo in uno subjecto, et ab eodem nigredo in alio, et similiter a calore, ut supra diximus, et experientia monstrat.

Quod si dicas : Saltem ex majori distantia et contrarietate inter siccum et humidum causari contrarietates saporum, quia sapor sequitur humidum a sicco temperatum, respondetur quod licet ex humido temperato sumatur sapor, non est necesse quod contrarietas saporum sumatur ex contrarietate humidi et sicci, ut docet D. Thomas in de Anima, lect. xxi, sed est peculiaris contrarietas et alterius generis, licet orta ex mixtione humidi et sicci, non tamen ex maxima contrarietate sicci et humidi, oritur maxima saporum contrarietas. Nec etiam obstat, quod sapor extreme dulcis non laedit gustum, sicut in aliis sensibus objecta extreme contraria laedunt illos: hoc enim peculiare est in saporibus, ut manente dulcedine non detur excessus qualitatum, quibus gustus laedi possit in sua temperatura, quia quamdiu dulcedo manet, qualitates illam causantes debent esse bene dispositae et temperatae.

Quod si dulcedo ita excedat quod debitam illam proportionem dissolvat, etiam dulcedo ipsa corrumpetur, et sic non a dulcedine laedetur sapor, sed a nimia humiditate, vel calore, etc.

Quod vero saporis medii sint recte assignati constat, quia ad illos omnes reduci possunt. Nec obstat instantia de insipido, quia insipidum est dulce remissum, vel amarum non intensum ; unde ad unum ex illis reduci potest, quasi imperfectum in illo genere. De reliquis constat bene esse assignatos, et experientia constat dari illos. Dulce enim invenitur, sicut in mele, saccharo, et similibus: animarum ut in absinthio, felle, cicere, etc. pingue ut in butyro, carne, medulla, lacte: salsum ut in sale: acetosum, ut in aceto et aliis putrefactis: austerum ut in fructibus non maturis et agrestibus : ponticum ut in limoniis : acutum ut in sinapi, pipere, et similibus. Quos omnes gustus iudicat ut distinctos, et si qui alii dantur, ad istos reducuntur, vel ex eorum mixtura proveniunt. Numerat autem illos D. Thomas lect. xi de sensu et sensato, taliter quod sapor pinguis non condistinguatur a dulci, ut ibidem dicit, sed sub eo connumeretur. Et similiter in ii de Anima, lect. xxi, dicit duo ex illis in unum reduci, quod intelligendum est de pingui et dulci. Et sic erunt octo species, duae extremae amarum et dulce, reliquae mediae principales et genericae, innumerae vero quae ex istarum mixtura fiunt.

Objicies contra definitionem saporis : Quia plures cibi sunt valde aridi, et dantur ad medendum aegritudinibus ex nimia humiditate contractis ; et cineres sunt aridissimi, et tamen aliquem habent sorem, scilicet amarum, ergo non requiritur ad sorem quod humidum premineat. Unde Philosophus non dicit,

quod sapor causatur ab humido in sicco, sed e contra, ergo supponit siccum debere preedominari, quia agit humidum, et actio est ex virtute praedominante. Quod si dicatur, debere preedominari humidum, quia debet esse alimentum id quod habet saporem, sequitur ergo quod omne alimentum debebit esse humidum, quod est falsum, cum fames sit appetitus calidi et sicci, non humidi. Confirmatur, quia haec definitio ex una parte est diminuta, quia non explicat quale debeat esse hoc humidum, an aqueum, an aereum, nec quale siccum, terrestre, an igneum. Ex alia parte est redundans, quia explicat saporem tam in genere entitativo ut resultat ex mixtione sicci et humidi, quam in genere intentionali, ut movet sensum, quod est definiri secundum duplicem ordinem et genus, id autem unica definitione praestari non potest.

Respondetur aliud esse, quod res aliqua saporosa plus siccitatis, habeat quam humoris, aliud quod sapor sequatur ad ipsam siccitatem, potius quam ad humiditatem. In re enim valde sicca potest dari sapor non consecutus ad siccitatem, sed ad partes aliquas, in quibus humiditas praevallet, scilicet ad aliquos vapores vel partes tenuiores ibi inclusas, quae sufficientem humiditatem retinet ad saporem, licet adjuncta siccitate nimia aliarum partium majorum, aut ex defectu decoctionis, aliisque imperfectis accidentibus degeneret ille sapor in extremum imperfectum, scilicet in amarum, sicut cineres. Quod vero dicitur, in definitione Philosophi potius dici, quod sapor fiat a sicco in humido, quam ab humido in sicco, respondetur ideo hoc dici a Philosopho, quia etsi humidum praedominetur ex parte materiae, sed siccum attemperat et modificat humidum, et utrumque a calore ut activiori

decoquitur, unde radix saporis est ipsum humidum praebens materiam, et simpliciter id quod ad perfectionem, aut suavitatem saporis pertinet; experimur enim ea quae sunt perfectioris saporis abundare humido, siccitas autem se habet ut disponens et modificans. Quod vero dicitur de alimento, respondetur alimentum ut saporosum est, fundari in humiditate, sed ut nutrimentale est non fundatur in humido principaliter, sed in calido et sicco licet consperso humiditate aliisque qualitatibus. Et ideo fames, quia est appetitus cibi ut nutrimentalis est, est appetitus calidi et sicci, appetitus autem saporis magis est appetitus rei delectabilis ad gustum, quam ut nutrimentalis, et licet non sit directe appetitus humidi, est tamen appetitus ejus quod fundatur in humido.

Ad confirmationem respondetur, non explicari, sed implicari in definitione, quale humidum sit saporosum, quia non debet esse pure humidum, sed sicco admixtum; et consequenter tale humidum debet esse aqueum, non aereum, nec siccum igneum, sed terrestre, quia haec sunt nimis subtilia, et ad nutriendum non conducentia. Adde quod D. Thomas in definitione supra tradita expressit, quod humidum saporosum debet esse aqueum. Nec vitiat definitionem, quod explicetur sapor in utroque genere reali et intentionali, quia sapor definitur ut sensibilis, et sic radicaliter est in genere intentionali, sequiturque intentionale genus ad hoc reale.

ARTICULUS VII.

Quod sit objectum tactus ?

Tria sunt explicanda circa objectum tactus. Primum, quatenus sint qualitates tangibiles. Secundum, an

ut sint tangibiles debeant esse excessive supra temperamentum tactus. Tertium, an debeant esse inhaerentes ipsi organo, ut sentiantur, an manere in tangibili.

Circa primum, constat experientia, nos solum tactu dignoscere qualitates primas ut calidum, frigidum, etc. sed etiam alias multas, ut molle et durum, asperum et lene, etc. imo plures Auctores secundum istas differentias distinguunt varios tactus specie, ut videri potest apud M. Banez i p. quaest. lxxviii, art. m. dub. i de tactu, et Conimbricenses hic cap. xi, quaest. n, art. i. Quot autem sint istae contrarietates, quae sensu tactus attinguntur, respondetur in primis esse illas duas calidum et frigidum, humidum et siccum, quae sunt primae qualitates elementales. Deinde, inter qualitates secundas numerantur sex, scilicet durum et molle, asperum et lene, grave et leve (ponderant enim tactui) acutum et hebes, dolor et voluptas, fames et sitis; haec enim pertinent ad tactum stomachi. Addunt aliqui tactum titillationis et pruritus, sentitur enim non tanquam calidum aut frigidum, aut aliquid simile, sed ut definitio quaedam, et commotio tactus. Denique, ad veneream voluptatem ponunt aliqui distinctum modum et objectum tactus a reliquis. Et hae sunt praecipuae* contrarietates qualitatum tangibilium.

Dubitari autem potest, an omnes istae qualitates seu contrarietates sint tangibiles immediate et primo, an una mediante alia. Nam D. Thomas i p. quaest. lxxviii, art. m ad 3 et ii de Anim. lect. xxn, totum fundamentum quod ponit ad probandum, quod sint plures tactus specie diversi est, quia dantur plures contrarietates primae tangibiles, quarum una non reducitur ad aliam, et sic sensit de se istas qualitates

esse immediate tangibiles, alias assumeret propositionem falsam. Imo etiamsi tactus sit unus secundum speciem atomam, quia conveniunt omnes illae contrarietates in aliquo genere proximo, adhuc erunt omnes immediate tangibiles, sicut licet omnes colores conveniant in una contrarietate albi et nigri, omnes tamen sunt visibiles aequae immediate, nec indigemus ad videndum viride, v. g. prius videre album et nigrum. Et deinde, quia saltem duae primae contrarietates, scilicet calidi et frigidi, sicci et humidi, non dependent una ab alia, sed immediate quaelibet est tangibilis: imo et alii sentiri possunt, sicut in coelo durum aut molle, asperum vel lene immediate sentirentur a tactu, si ibi admoveretur, quia sentiret resistantiam, sine tactu tamen frigidi vel calidi, quod ibi non est, denique titillatio immediate facit sensum, sine hoc quod praecedat tactus frigidi aut calidi, etc.

Ex alia vero parte etiam difficultas est. Primo, nam sensus tactus non constat ex omnibus illis contrarietatibus quas potest sentire, sed solum ex contrarietate calidi et frigidi, humidi et sicci, ergo solum immediate poterit istas sentire, quia illas immediatius sentit, quae sibi sunt propinquiores. Deinde, quia quando plura objecta pertinent ad unam potentiam; non omnia possunt aequae primo pertinere, sed ordine quodam, ergo aliquae pertinent per se primo, aliae vero mediantibus istis. Denique, quia ut sentiantur istae qualitates per tactum debent immutare organum ut S. Thomas docet quaestion. de Anim. articul. xm, sed plures ex his qualitatibus non sunt activae, nec producunt sui simile in organo tactus, nec enim asperum et lene reddunt manum asperam vel lenem, gravitas aut levitas nec graviolem aut leviolem, ergo solum

possunt immutare tactum mediante calido et frigido, et sio mediantibus illis sentiuntur.

Respondetur veriolem videri primam partem, quod scilicet omnes istae qualitates sibi aequae primo tangibiles, et non una mediante alia, quantum ad rationem immutandi tactum intentionaliter. Et praeter fundamentum allatum confirmatur, quia omnes istae qualitates per se et ab intrinseco sunt sensibiles, non ut sensibile commune aut per accidens, ergo ut sensibile proprium tactus, nec enim ad alium sensum spectant, ergo sunt immediate et per se sensibiles, licet inter illas sint aliquae principaliores aliis, sicut inter colores omnes sunt aequae primo visibiles, licet quidam efficacius et vivacius moveant, et principaliores sint. Et sic dicit D. Thomas quod omnia ista possunt dici, quod pertineant ad eandem potentiam, quatenus sub eodem genere continentur, licet innominatum, sicut etiam si solam contrarietatem frigidi et calidi sentiret, attingeret illas, ut conveniunt in aliquo genere innominato tangibili.

Unde patet ad rationem dubitandi. Ad primam dicitur, quod licet contrarietates secundae oriantur ex primis quantum ad mixtionem physicam, in ratione tamen objecti tangibilis per se habent suam formalitatem objectivam, sicut etiam colores medii oriuntur ex extremis physice, et in esse qualitatis, habent tamen suam rationem formae visibili, non minus quam colores extremi. Et quod dicitur, organum tactus non constare ex omnibus illis contrarietatibus, respondetur non constare ex omnibus formaliter, bene tamen virtualiter et eminenter, quatenus ad omnes habet virtutem et potentiam. Non est autem necesse, quod organum habeat actu id quod sentit, sed solum in potentia, imo

debet carere illa, ut satis supra dictum est.

Ad secundam probationem dicitur, quod plura objecta pertinent ad unam potentiam ordinate, quatenus sub una ratione formaliter uniuntur, non quia necesse sit unum mediante alio cognosci, sicut omnes colores mediante luce, omnia tangibilia mediante proportionem temperamenti, quae est ratio illa generica innominata.

Ad tertiam respondetur, quod etiam in istis secundis qualitatibus requiritur realis immutatio organi tactus, sed non eodem modo, nam in agendo et immutando realiter non est inconveniens, quod dependeant a primis tanquam a prioribus dispositionibus in genere physico, sicut etiam ipsae potente sensitivae utuntur instrumentaliter istis primis qualitatibus calido et frigido, etc. ad suas operationes. Gaeterum in immutatione intentionaliter, et in constituenda ratione intentionaliter, et in constituenda ratione objectiva, non dependent secundae qualitates tangibiles a primis, sed per se sunt objecta tactus, licet ad alterandum physice, dispositive dependeant a primis qualitatibus tanquam a conditione requisita, ut sentiatur.

Circa secundum punctum, an tactus solum possit percipere qualitates excessivas, communis responsio est, solum illas posse sentiri, ut tradit Philosophus hoc secundo libro, text. cxviii, ubi inquit: « Calidum et frigidum, durum et molle non sentimus, sed excellentias tanquam sensu, velut medietate quadam existente ejus, quae in sensibilibus est contrarietatis. » Subscribit ibi sanctus doctor lect. xxiii, dicens: « Organum tactus non sentit illam qualitatem secundum quam est in actu, non enim sentimus id quod est calidum aut frigidum, durum aut molle, secundum illum modum quo haec in.

sunt organo tactus, sed sentimus excellentias tangibiles. » Ita D. Thomas quem communiter sequuntur Auctores. Cajetanus super illum textum, et Flandria, Garmelitani hic disput. xiv, quaest. n, alique plures. Et ratio est, quia sensus debet esse in potentia ad suum sensibile, et non actu habere illud, si enim actu habet, prohibetur sentire extraneum, eo quod sensus debet pati a suo sensibili, et sic non habere actu illud in ea ratione, in qua sentiri potest: quod praecipue urget in tactu, qui debet immutari a suo sensibili non solum intentionali immutatione, sed etiam reali, et per contactum alterativum, ergo organum tactus non solum debet carere intentionali specie sui sensibilis, sed etiam reali ipsa physica qualitate, quam sentit, siquidem pati debet ab ipsa reali et physica passione, et consequenter actu non habere illam in esse reali. Cum ergo tactus habeat in se aliquid frigoris et caloris, ceterarumque contrarietatum, quia in se formaliter est mixtum, et tangibile ab alio tactu, necesse est, quod non sentiat illum calorem, vel frigus, quod habet, et consequenter neque inferioris gradus, quia hoc etiam habet, sed solum excedens, quia ab hoc solum immutari potest, alias si posset sentire calorem, quem actu habet, semper esset in continuo tactu. Attestari quoque videtur experientia, quia manus nimis calida minorem calorem non discernit, neque aequalem, ergo signum est solum posse sentiri qualitatem excedentem.

Contra hoc tamen objiciant aliqui Auctores oppositi non levia argumenta. Primum, ab experientia, quia una manus sentit alterum manum, et pes pedem, licet sint ejusdem temperamenti. Ergo non solum sentiuntur qualitates excessivae, sed etiam aequales, vel minores. Secundum, quia quaelibet qualitas tangi-

bilis, quantumcunque remissa et tepida, est cognoscibilis per tactum et de facto cognoscitur, cum possit esse nociva, vel proficua animali, et causat dolorem vel voluptatem, sed nullus tactus habet qualitatem ita remissam in quocunque gradu, in quo potest sentiri, quia temperamentum tactus debet habere vigorem et determinatum gradum qualitatum, ergo si solum possunt sentiri qualitates excedentes, qualitas remissa infra illum gradum non esset sensibilis, quia non est potentia, quae illam sentire possit. Et confirmatur, quia calor vehemens immitit calorem secundum omnes gradus quos habet, et non solum secundum excellentiores, cum sit agens naturale, quod agit secundum omnes, ergo etiam tactus debet omnes illos sentire, cum naturaliter, et sine praecisione sentiat, ergo non solum excellentiores, sed etiam inferiores debet sentire.

Tertio, instantur rationes factae pro nostra sententia, nam quod sensus debeat esse in potentia ad sensibile, solum requiritur quod sit in potentia intentionali, non reali, ergo bene stat quod sensus possit immutari intentionaliter a qualitate remissa, licet non possit physica immutatione immutari nisi ab excedente, alias si deberet organum tactus esse in potentia ad omnes qualitates tangibiles, omnibus carere deberet, quod est impossibile cum sit mixtum ex illis, ergo poterit immutari ab aliquibus, licet habeat illas. Et urget hoc Murcia ii de Anima, disput. x, qu. ii, quia qualitates secundae non activae, solum intentionaliter possunt immutare potentiam, ergo percipiuntur tactu, licet sint remissae, sicut manus mollis potest sentire minorem alterius mollitudinem. Idem argumentum fit de gustu, qui non caret omni sapore in seipso, nam linguam si manducet quis, sapor-

rem in ea invenit, ut quotidie experientia ipsa monstrat in his, quae comedunt linguas aliorum animalium.

Ad primum respondetur, quod quando duae manus, vel aliae partes ejusdem temperamenti se tangunt, non sentiunt in illa ratione temperamenti in qua conveniunt, sed in alia, verbi gratia, si sunt ejusdem temperamenti calidi, sentient se in siccitate vel humiditate, aut mollitudine aut asperitate, et denique in eo, in quo non omnino conveniunt, sed ubi sit aliquis excessus.

Ad secundum respondetur, qualitates remissas etiam esse sensibiles dupliciter, primo indirecte quia videlicet qualitas remissa est conjuncta oppositae magis intensae, et sentiendo illam, indirecte sentitur remissa et tepida, sicut si calidum ut duo applicatur tactui habenti calorem ut quatuor, non sentitur directe calor, sed si illud calidum ut duo habet frigus oppositum adjunctum, illud sentitur directe et ratione illius etiam calor ille minor sentitur, quatenus temperans frigidum, quod si nihil habuerit de frigido, vel aliis qualitatibus temperantibus, vel temperatis a calore, non sentietur calor, sed hoc erit per accidens. Secundo, sentiri potest qualitas remissa directe, sed non a quolibet tactu, sed ab illo qui in suo temperamento habuerit similem qualitatem in minori gradu, ut si tactus habet calorem ut quatuor non sentiet calorem ut duo, si tamen calor tactus magis temperetur, et reducatur ad minus quam ut duo, sentiet illum, et idem erit de frigore et aliis qualitatibus, eo quod nec omnes tactus sunt ejusdem temperamenti, nec idem est semper in eodem statu qualitatis, sed potest crescere aut decrescere, et sic constitui in statu, quo sentiat qualitatem valde remissam. Quod si qualitas ita remissa sit, quod infra

illam non possit reperiri temperamentum tactus, illa pro tali statu non erit tangibilis directe sed indirecte ut dictum est, sed hoc est per accidens, perse enim et ex ratione propria tangibilis est quaelibet qualitas, licet non pro omni statu, nec omnimodo.

Si instes: Sequi quod tactus nunquam posset percipere voluptatem et delectationem, quia haec consistit in eo quod percipiantur res proportionatae tactui, dolor vero in eo quod exuperantiae illius proportionis attingantur, ut S. Thomas docet in additionibus, quaeest. lxxxvi, art. iii ad 3. Respondetur, dolorem non consistere in quacunque exuperantia, sed in illa quae dissolvit organum et laedit, vel speciem talis dissolutionis imprimit; voluptas autem in proportionem sic superante qualitates tactus in agendo, quod non superet in dissolvendo, sed rursus a tactu repatiatur, et ipsam proportionem in suo temperamento conservet et foveat, non tamen debet esse omnino mathematica proportio et aequalis, sic enim nihil omnino aget. Potest etiam contingere voluntas per informationem speciei rei tangibilis omnino proportionatae et convenientis quoad unam qualitatem, agendo tamen alterative per aliam, in qua modice vincat qualitatem sibi oppositam in tactu. In beatis autem erit tactus convenientissimus sine alteratione per solam speciem proportionati tangibilis.

Ad confirmationem respondetur, quod calor vehemens, omnium graduum caloris speciem mittit, sed per modum unius, non quemlibet gradum seorsum, et de tota illa intensione sensus tactus sentit exuperantiam et excessum, gradus vero ibi inferiores, aut aequales sentire non potest, quia non repraesentatur seorsum ab intensioribus, sed ut facientes unum cum illis, si enim se-

orum sentirentur remissi, illi qui restarent, non sentientur ut intensi. Ut ergo faciunt unum intensum, sic sentiuntur per modum uiyus, non ut seorsum quilibet remissus est, et sic ut remissi, non sentiuntur in illo calore.

Ad tertium respondetur, quod sensus directe est in potentia ad immutationem objecti intentionalem, sed ad hoc requiritur tanquam necessaria conditio, quod careat illa reali qualitate, cuius intentionalem immutationem sentit, ut diximus question. v, art. iv, si enim habet sensus reales illas qualitates, non est aptus ad recipiendas earum species, sed emittendas, quia objectum natum est species emittere, unde per tale objectum non potest recipere species similes illi, quia diversa semper esse debet dispositio emittentis species et recipientis. Quod si sensus recipit species non in quantum habet realem qualitatem illam, sed ut est in potentia ad intentiones ejus recipiendas, licet ex alia parte habeat actu qualitatem realem, ex hoc sequitur, quod habere qualitatem realem non per se conducat ad recipiendas species ejus, sed esse in potentia et carentia illius, tunc autem melius est in potentia, cum caret forma, ergo habere illam nonnullum impedimentum est ad recipiendas species, quia minus est in potentia ad illas; quod vero etiam sit totale impedimentum ostendimus citato loco. Specialiter vero in sensu tactus, quia ad percipiendum objectum indiget etiam reali alteratione qualitatis tangibilis saltem connaturaliter loquendo, ideo oportet quod etiam careat illa qualitate reali secundum quam physice immutari debet, et ita a remissa qualitate non poterit fieri sensatio, si tactus habet illam realiter in aquali vel majori gradu.

Et cum sit instantia, quod hac ra-

tione carebit tactus omni qualitate tangibili reali, quia omnes sentire potest, respondetur quod solum carere debet qualitatibus excessivis extremis, quas sentire potest, non temperatis secundum quas sentire potest; quod si temperamentum istud varietur in minus, tunc etiam remissiore qualitate sentire poterit, qua possit agere aliud temperamentum remissum. Unde S. Thomas ii de Anima, lect. xxm, dicit: « Tactum excipi ab illa regula, quod sensus debet carere qualitate sui objecti, eo quod in se est quoddam mixtum et conflatur ex ipsis qualitatibus tangibilibus, sed verificatur, quod debeat carere excellentia illarum qualitatum, quam solum sentit, quia consistit in quodam medio. » Ad id vero, quod urgetur de qualitatibus secundis, quae non sunt activae, respondetur in primis hoc non esse certum, nam mollia mollicant, et dura comprimunt, licet lentiori modo agant quam qualitates primae. Deinde, sufficit quod agant mediantibus primis non solum introducentibus formas sibi similes, sed etiam disponentibus ad qualitates illas medias producendas, sed dependenter a primis. Et manus sentit minorem alterius mollitudinem indirecte ratione asperitatis adjunctae.

Ad ultimum dicitur, quod lingua ut organum sentiens est, non habet saporem, sed si illum accipit, est quia removetur a sua naturali dispositione, ut cum lingua febricitantis repletur humore amaro. Si vero comeditur lingua, habet saporem, sed tunc jam non est organum sentiendi, sed caro mortua et abscissa ab aliis partibus, ideoque sicut alia objecta sapida, suum saporem habet. Et idem est de odore respectu narium.

Circa tertium punctum, scilicet an tactus sentiat qualitatem tangi-

bilis conjuncti, vel eam quam emittit in sensorium tactus, respondetur ex dictis, quæst. v, art. vi, supponendo sensum tactus, quia vere sentit, requirere species intentionales sui objecti, et quia valde naturalis est, requirere alterationem physicam propter conjunctionem qualitatum tangibilium, quæ naturaliter alterativæ sunt, nisi alteratio ipsa impediatur, sicut post diem iudicii impediatur cessante motu coeli, a quo omnes alterationes per se pendunt. Unde alteratio physica non per se exigitur et essentialiter ad sensationem tactus, sed solum ob connaturalem ordinem corporum se tangentium cum qualitatibus alterativis, unde in igne inferni cessabit alteratio physica in corpora damnatorum, alias corrumpere illa, et tamen erit tactus acerrimus, ut docet S. Thomas in addit, quæst. lxxxvi, art. m. Per se autem requiritur informatio intentionalis, quia tactus vere cognoscitivus est, et sic requiritur necessario, quod informetur ab objecto modo cognoscibili et intentionali, et non solum modo entitativo; sic enim etiam informantur inanimata a formis suis, non ut representative flant objecta sua, sed ut ex forma et subjecto fiat aliquid naturale, et constituatur aliquod tertium entitativo.

His suppositis respondetur dubio, quod organum sensus tactus non sentit id quod sibi immediate inhaeret in ipso nervo sensorio, nec qualitatem realem in eo productam, sed qualitatem ipsius objecti tangibilis, ut tamen communicata carni, et mediante carne intentionaliter communicatam ipsi nervo sentienti. Constat hoc, quia cum tangibile debeat esse realiter approximatum ipsi sentienti, et per carnem communicatur qualitas tangibilis, illa quæ est in carne immediatius sentitur, et mediante illa, etiam ea

quæ est in ipso tangibili externo. Quod si tangibile non alteret physice, ut in corporibus damnatis sentitur qualitas ipsa existens intangibilis et tanto fortius, quanto magis ignis inferni interiora omnia occupabit, et per poros se intus miscbit, nec tamen qualitatem realem imprimet, sed intentionalem in sensum. Qualitas vero realis posita supra ipsum nervum immediate non sentitur, licet una pars possit alteram sibi viciniorem alteratam sentire, ut loco citato diximus, ita ut nunquam una pars qualitatem sibi immediate inhaerentem sentiat. In quo etiam convenit P. Suarez lib. iii de Anim. c. xxvi, conclus. i.

Objicies: Si caput animalis tangeret immediate solem, calefieret ab ipso non minus, quam calefit aer, et tamen non sentiret calorem qui est in sole, quia sol caret illo, ergo calorem sibi inhaerentem. Secundo, sequitur quod nunquam possit sentire calorem ut octo, quia hic non potest communicari ab igne ipsi carni, nisi corrumpendo illam, calor enim ut octo solum est cum igne, ergo si alteratio physica requiritur ad sensationem actus, requiratur alteratio caloris ut octo ad sentiendum calorem ut octo: hæc autem alteratio caloris ut octo, non est extra ignem. Tertio, ardor febris non minus sentitur, quam qualitas, quæ est in tangibili externo, hæc autem afficit etiam ipsum nervum, sicut et frigiditas contractiva nervorum ipsos afficit, et sentitur ab eis. Denique, immutatio intentionalis a qualitate tangibili fit in instanti, cum careat contrario, immutatio vero physica fit successive, cum fiat motu alterationis. Ergo ante alterationem physicam jam est facta immutatio intentionalis, et consequenter sensatio ipsa..

Ad primum respondetur, quod in illo casu, quod non sit corpus me-

dium inter solem, et animal, sentiet calorem, non qui est in sole, sed in ipso animali, non tamen immediate positum supra nervum, sed positum in carne capitis, quae immediatior est soli, quam nervus, et ita immediatius afficitur calore, sicut et sanguis, qui tunc efferveresceret ab illa actione solis, et ita non sentitur aliquid immediate positum supra organum, sed super medium illius, quod est caro. *

Ad secundum dicitur, quod etiam calor ut octo, potest sentiri, non solum qui est in ipso igne, sed qui communicatur carni antequam nervo, communicatur autem carni comburendo illam, et sic cum incipit quoque diffundi species caloris ut octo ad sensum, et fit acerrimus dolor; ut enim species transeat ad nervum, non requiritur, quod alteratio fiat in ipsomet nervo, sed sufficit, quod in ipsa carne ei conjuncta. In corporibus autem damnatis ignis applicatus carni sine alteratione physica, et combustionem, speciem caloris ut octo immittet in nervum, et praesertim quia ignis ille ut diximus, etiam intra corpus ingreditur per poros.

Ad tertium dicitur, calorem ferbris praecipue sentiri in ipso fervore sanguinis, et spirituum, ubi inhaeret immodicus ille calor, sanguis autem est quid distinctum a nervo, licet illi conjunctum sicut caro. Cum autem nervus contrahitur a frigore, prius illud frigus transit per carnem, et inde potest species emitte, quibus sentiatur. Ipsa autem contractio nervorum, quae est effectus frigoris dolorem causat, non tamen sentitur ab illa parte, in qua immediate est, sed a viciniori, a qua immutatur intentionaliter.

Ad ultimum respondetur, quod immutatio intentionalis in istis sensibus crassioribus, licet non habeat contrarium, habet tamen dependen-

tiam a motu alterationis, vel locali, et ad modum ejus generatur, et ideo non fit in instanti, sicut in visu, cujus species a tali motu non dependent, ut supra agendo de sono diximus.

QUESTIO VIII.

DE SENSIBUS INTERNIS.

ARTICULUS I.

Utrum dentur sensus interni, et quot sint f

Dari sensus aliquos internos probavit S. Thomas u p. quaest. lxxxviii, art. iv, ex eo quod animalia cognoscunt res in absentia et non solum in praesentia, alioquin non moveretur animal ad quaerendum aliquid absens, sicut videmus moveri ad quaerendum cibum, vel potum, vel filios, et similiter memoriam habent rei praeteritae, quia revertuntur ad eadem loca, v. g. ad feosdem nidos, pastus, etc. Res autem absentes non percipiuntur a sensibus externis, qui solum cognoscunt immutationes objectorum. Denique, somniare non solum homines, sed etiam alia animalia quae memoriam habent, experientia compertum est, et affirmat Aristoteles in iv de historia animalium, cap. x, quia canes etiam per quietem latrare constat. Somnium autem non potest esse actus sensus externi, quia tunc dormiunt, neque intellectus, quia alligatur in somno, ergo pertinet ad aliquem sensum internum.

Cum ergo de quaestione an est circa sensus internos dubitari non possit, restat inquirere circa eorum numerum, quidditatem, et species tam impressas, quam expressas, et actus. Et primo, occurrit de numero

talium sensuum quot sint. Solent autem significari sensus interni aliorum nominibus explicantibus eorum officia, et munia sicut sunt sensus communis, phantasia seu imaginativa, aestimativa, seu cogitativa, memoria, et reminiscencia. Est autem difficultas in duobus. Primum, in explicando cujuslibet sensus officia. Secundum, an sint ita distincta, quod requirant plures potentias distinctas realiter, et quot debeant poni.

Circa primum, occurrit in primis sensus communis, de quo constat apud omnes Philosophos debere poni, ut docet Aristoteles lib. de somno et vigilia, cap. n et m de Anima, text. cxxxvi, et S. Thomas ibi lect. m, et i p. quaest. lxxviii, artic. iv, et quæst. de Anima, artic. xm. Necessitas autem et proprium munus hujus potentiæ est, tum ut possit fieri comparatio et discretio inter sensibilia a diversis sensibus externis cognita, v. g. inter colorem et sonum, vel saporem, etc. Haec enim discerni non possunt a sensu aliquo externo; quia unus sensus externus non potest cognoscere aliquid de objecto alterius, et consequenter neque judicare de convenientia, vel differentia illorum inter se, sed oportet ponere potentiam altiore omnibus, quae de omnibus illis sensibilibus judicet. Nec per omnes potentias sensuum externorum conjunctim sumptas potest hoc iudicium formari, cum nulla seorsum exeat actus, qui aliquid de objecto alterius attingat; ab omnibus autem simul nullus actus exit. Secundo, ponitur specialiter sensus communis, ut possit fieri supra ipsos actus sensuum externorum reflexio, nam sensus ipsi reflectere non possunt supra se, quia restringuntur ad sua objecta directa a quibus specificantur, ergo ut cognoscantur actus ipsorum sensuum, v. g. ut quis co-

gnoscat non solum colorem, sed se videre colorem, necesse est recurrere ad potentiam superiorem, quæ tales actus cognoscat, et hæc est sensus communis. Denique, ponitur sensus communis, ut ab eo administretur virtus, id est, spiritus animales et influxus ad omnes sensus externos, eo quod omnes radican- tur in cerebro, et nervi eorum ununtur et terminantur in fronte ubi sedem habet sensus communis, ut postea dicetur, ergo deservit sensus communis ut sit origo et principium distribuendi spiritus animales aliis sensibus.

Secundo loco est phantasia, seu imaginativa. Deservit primo ad retinendas species a sensu communi haustas, ideoque pro illis speciebus habet vim memoriæ, et cognoscit res in absentia, ut S. Thomas docet i p. quæst. lxxviii, art. rv. Secundo, ad componendas formas varias inter se sicut ex specie montis, et specie auri format speciem montis aurei, quod proprie pertinet ad imaginationem, ut docet S. Thomas i p. q. xii, art. ix, de quo dicemus amplius infra et articulo sequenti.

Tertio loco ponitur aestimativa. Ad hanc pertinet cognoscere non solum sensibilia externa, sed etiam intentiones quasdam, quae sensu externo non percipiuntur et ideo vocantur insensatae, quia ultra sensus externos cognitae, v. g. amicitiam, rationem utilis et nocivi, quæ sensus externus non percipit, sicut ovis fugit lupum, non quia talis coloris, vel figuræ sit, sed quia sibi inimicus, et avis colligit paleam, non quia habet talem colorem, vel tactum, sed quia utilis est ad nidificandum. Et pro istis intentionibus percipiendis ponitur «stimativa, ut docet S. Thomas i p. quæst. lxxviii, articul. iv, et quæst. de Anima, art. xm, in corpore.

Quarto loco ponitur memoria, id

est, potentia conservativa et retentiva ipsarum specierum non sensatarum seu intentionum. Et requiritur specialiter memoria pro istis intentionibus seu speciebus conservandis, quia ut inquit S. Thomas citato loco primae partis, principium memorandi in animalibus oritur ex aliqua huiusmodi intentionum, v.g. ex aliqua ratione nocivi, vel convenientis et similium. Inde enim movetur animal ad rememorandum de aliquo, quod ante cognovit, et ideo oportet quod detur aliqua potentia ad conservandum species istas insensatas, et haec est memoria.

Quinto loco est cogitativa et remniscentia, quae specialiter ponitur in homine, quia utitur aliquo discursu et collatione circa istas intentiones, et circa modum recordandi earum. Unde id quod est aestimative in brutis, quae naturali instinctu formant illas intentiones insensatas, in homine dicitur cogitativa, quia cum aliqua collatione, et discursu cogitat et format dictas intentiones, eo quod istae potentiae ex conjunctione ad intellectum, modum quemdam discursivum participant. Similiter memoria in hominibus non fit semper per simplicem aut subitam recordationem, sed cum quadam collatione, et inquirendo ex uno ad aliud, quousque devenimus ad id quod volumus recordari, et hoc dicitur remniscentia, quia non simpliciter recordamur, sed cogitando et inquirendo.

Circa secundum, major est difficultas et diversitas sententiarum inter Auctores. Nam quidam posuerunt esse quinque sensus interiores sicut exteriores, nempe sensum communem, imaginativam, phantasiam componentem et dividentem, aestimativam, et memoriam. Quam sententiam tribuit Avicennae D. Thomas i p. q. lxxviii, art. iv, et tribuitur etiam Alberto Magno ii de Anima,

tract. iv, cap. vii, quamvis phantasiam componentem et dividentem ponat ibi post aestimativam, quia potest homo componere tam species sensatas, quam insensatas. Secunda sententia ponit quatuor potentias realiter distinctas, scilicet duas pro speciebus sensatis, et alias duas pro insensatis, eo quod isti modi cognoscendi sensata, vel insensata de se fundant diversas potentias propter diversum et abstractionem modum cognoscendi in intentionibus insensatis, quam sensatis. Et in quolibet ordine istorum datur duplex potentia, altera bene apprehensiva, altera bene retentiva, licet etiam cognoscitiva sit, ob quod in potentiis materialibus exiguntur diversa temperamenta ad retinendum, vel ad apprehendendum, eo quod humidiora facilius recipiunt, et sicciora melius retinent. Pro speciebus ergo sensatis serviunt sensus communis ad apprehendendum in praesentia objectorum, imaginativa autem ad conservandum et cognoscendum res in absentia. Pro speciebus autem insensatis serviunt aestimativa ad apprehendendum insensata, ut inimicitiam et amicitiam in praesentia objecti, memoria autem ad conservandum, et cognoscendum in absentia. Cogitativa autem et remniscentia non constituunt diversas potentias, sed ad aestimativam et memoriam pertinent, prout habent adjunctam perfectionem discursus ex conjunctione ad intellectum. Ita D. Thomas i p. quaest. lxxviii, articulo quarto, quem communiter sequuntur ejus interpretes.

Tertia sententia constituit tres potentias in sensibus interioribus, scilicet phantasiam, quam cum sensu communi confundit, vim judicativam, et memoriam. Haec a Conimbricis ii de Anima, cap. m, q. i, art. i attribuitur Galeno, D. Gregorio Nysseno, Damasceno, et Nemesio.

Eam etiam aliquibus junioribustribuit Bannez citato loco primae partis, dubio primo, qui tamen eestimativam nondistinguuntaphantasia, seu imaginativa, et deinde ponunt sensum communem et memoriam.

Quarta sententia tantum duas potentias interiores, constituit, scilicet sensum communem qui apprehendit et iudicat de omnibus sensibilibus externis, et phantasiam quae servit pro speciebus sensatis et insensatis apprehendendis retinendis et comparandis. Ita Fonseca v Metaphys. capit, xxvii, quaestione vi, lect. m, Gonimbricenses citato articulo tertio.

Quinta sententia ponit unicam potentiam, quae omnia ista munera exerceat, sensataque et insensata objecta apprehendat, retineat, et componat. Ita Pater Suarez, libro tertio de Anima, capit, xxx, numero xvi, et xiii. Ubi nec realiter nec formaliter dicit distinguere has potentias, sed solum penes diversos actus, sicut nec intellectus distinguitur per hoc, quod sit practitus, vel speculativus ratio et memoria, etc. Et hoc conatur probare ex Aristotele, libro de memoria, et reminiscencia, capitulo primo. Ubi phantasiam et memoriam dicit esse eandem potentiam, et lib. de somniis, cap. i potentiam imaginandi dicit esse eandem cum sensu, utique communi. Et sic Gajetanus ii de Anima, cap. xv, docet ex Philosopho non constare, quod sint tres potentiae realiter distinctae, Sed operationes.

Nihilominus sententia D. Thomae defendenda est, scilicet dari quatuor sensus interiores realiter distinctos. Hoc enim aperte tradit i p. quaest. lxxviii, art. iv, et quaestione de Anima, art. xiii. Et in illo loco qui citatur a Suarez lib. de memoria et reminiscencia, lect. ii, cum objiceret D. Thomas quod pos-

set videri ex his quae ibi Philosophus dicit, quod phantasia et memoria non sunt distinctae potentiae a sensu communi, respondet diversas esse potentias, quia necesse est ad diversas potentias pertinere receptionem formarum sensibilium, quod pertinet ad sensum, et conservationem earum, quod pertinet ad phantasiam, seu imaginationem. Similiter etiam ad aliud principium pertinet recipere formam, et conservare receptam per sensum, et intentionem aliquam per sensum non apprehensam, quam eestimativa vis percipit etiam in aliis animalibus; vis autem memorativa retinet, cuius est memorari rem non absolute, sed prout est in praeterito apprehensa. Subdit autem quod sensus communis est radix phantasiae, quae praesupponit actum sensus communis. Et sic solvitur auctoritas Philosophi, quod imaginatio attribuitur sensui realiter.

Fundamentum sententiae D. Thomae manifestum est, quia sumit distinctionem istarum potentiarum interiorum ab eo, quod maxime conaturale est et proprium distinctioni potentiarum materialium, scilicet ex distincta ratione formali objecti et ex distinctione organi materialis, in quo potentiae resident. Ex parte quidem objecti sumitur diversitas, quia datur abstractior et elevatior modus cognoscendi in uno sensu interiori, quam in alio, quod sufficit ad distinguendum cognitiones in specie et consequenter proxima et mediata earum principia, in rebus autem sensitivis non sunt alia principia istorum actuum, nisi potentiae, cum hic non habeat locum diversitas habituum, sicut in intellectu; nec potentia potest esse ita elevata, ut eminentiam habeat ad tam varios actus distinctae speciei et abstractioris immaterialitatis. Et confirmatur, quia in sensibus exter-

nis distinctio potentiarum fit penes motionem magis vel minus spiritua-
lem objectorum sicut visibile im-
materialius movet, quam gustabile
et odorabile, ergo similiter in sensi-
bus interioribus ponetur distinctio
actuum et potentiarum penes im-
mutationem magis, vel minus im-
materiam et abstractam.

Dari autem istam diversam abs-
tractionem constat, quia intentiones
insensatae, sunt abstractiores quam
sensatae, quia intentiones istae non
solum repraesentant rem, ut conve-
nientem vel disconvenientem sen-
sui, a quo res percipitur, sicut ali-
qui colores contristant visum, alii
delectant, similiter sapes, sed
etiam ut convenientem, vel discon-
venientem ipsi naturae, ejusque con-
servationi, aut propagationi, sicut
ovis non solum cognoscit in lupo
colorem vel figuram, ut disconve-
nientem sensui visus, vel tactus, sed
sentit in lupo disconvenientiam suae
naturae, et avis colligit paleam, non
quia utilis, aut delectabilis est gus-
tui, vel visui, sed quia utilis est ad
nidificandum pro sui conservatione
et prolis ut advertit S. Thomas i
parte, quaest. Lxxviii, articuli. rv, er-
go aliquod altius motivum datur
in istis intentionibus et abstractiori
modo procedunt, quam objecta ipsa
sensibilia secundum se, ergo exi-
gunt altius principium, siquidem
convenientia illa, vel disconvenien-
tia ipsi naturae aut conservationi
ejus nullo sensu externo repraesen-
tatur, et excellentior est, et universa-
lior quam convenientia vel disconve-
nientia ad quemlibet sensum par-
ticularem, ergo exigit altiore po-
tentiam, quam illam quae solum ju-
dicat de ipsis sensibilibus et con-
venientia particulari illorum.

Ulterius vero ipsae potentiae appre-
hensivae distinguere debent juxta di-
versitatem organorum, quia ad re-
tinendum, et conservandum magis

requiritur distincta dispositio orga-
ni, quam ad recipiendum tantum sine
retentione, quia quae sunt humidae
dispositionis facile recipiunt, sed non
retinent, ipsa enim humiditate, et
mollitie facile dissipatur, quod im-
pressum est. Quae autem sicciora
sunt, non ita facile recipiunt, sed
semel recepta valde retinent, et dif-
ficile amittunt. Quae autem de utro-
que participant de humiditate et
siccitate, juxta id quod praedomina-
tur de siccitate, vel humiditate aut
facilius recipiunt, aut facilius reti-
nent; et ita potentiae illae, quae per
se principaliter ordinantur ad reti-
nendum et conservandum, siccioris
temperamenti esse debent, quae ve-
ro non nisi ad apprehendendum or-
dinantur, humidioris temperamen-
ti esse debent, et ita oportet quod
organa diversa sint, potentiae autem
materiales quae a dispositione orga-
norum dependent, quando ordina-
tur ad diversos actus requirentes di-
versa organa, etiam potentiae ip-
sae diversae esse debent. Plura
de his dicemus articulo sequenti.

Denique, quod attinet ad cogitati-
vam, et remiscientiam, non oportet
quod sint aliae potentiae ab aesti-
mativa et memoria, sed istaemet
ut participant ex conjunctione ad
intellectum aliquem modum discursus
circa singularia, et ita solum in-
veniuntur in homine. Unde non est
necesse ponere in homine unam
potentiam aestimativam, quae co-
gnoscat res insensatas eo simplici
modo quo bruta, id est, per instinc-
tum, et aliam, quae discurrendo co-
gnoscat eadem objecta insensata,
sed sufficit una tantum potentia quae
res insensatas cognoscat cum illa
collatione et discursu ex participa-
tione intellectus, loco enim instin-
ctus naturalis nobis servit collatio,
et ita non oportet ponere aliam po-
tentiam, quae ex instinctu, et non ex
collatione possit aestimare; sicut

quia appetitus sensitivus in homine participat aliquid de libertate, non oportet ponere duos appetitus, alterum, qui cum aliqua libertate, alterum qui sine illa appetat.

Dices: Species non recipi in organo, sed in ipsa potentia, vel in spiritibus animalibus, ii autem sicci non sunt, ipsa vero potentia ex sua propria ratione habet, quod sit magis vel minus retentiva specierum. Secundo, receptio specierum est intentionalis, et ita non requirit easdem conditiones ad diu retinendum vel recipiendum, quas requirunt naturales formae, et sic non sequitur requiri siccitatem ad melius retinendum species intentionales, ruitque fundamentum D. Thomae. Tertio, adhuc in receptione rei naturalis non repugnat aliquid esse ita temperatum, ut facile recipiat, et diu retineat sicut plumbum aut cera, cur ergo negabimus organis sensuum interiorum?

Ad primum respondetur, species non conservari in spiritibus, sed in illis moveri et transmitti de una potentia ad aliam, spiritibus enim quia facile moventur, aptissime ponuntur tanquam vehicula specierum: potentia autem quae retinet et conservat species, id facit ratione organi, et juxta ejus dispositionem; unde dicimus homines siccioris complexionis diutius memoriter retinere, licet difficulter apprehendant alios e converso; et ita complexio organorum, in quibus istae potentiae reperiuntur, talem etiam debent habere complexionem, nec oppositum experientia monstrat.

Ad secundum respondetur, receptionem et conservationem specierum non esse intentionalem sed naturalem, conservantur enim inherendo, sicut reliqua accidentia in subjecto, in quo existunt, sicut species visibiles cum recipiuntur in aere dependent a luce diaphani, spe-

cies soni cum motu producantur, et species odoris, vel tactus cum alteratione. Unde non mirum, quod ad conservandum istas species in esse qualitatis aliquae dispositiones exigantur in subjecto, quia tunc pure naturaliter informant: quando vero potentia actu utitur aliis, tunc intentionaliter tantum actuant.

Ad tertium respondetur, posse quidem inveniri illud temperamentum ex humido et sicco, et de facto etiam dari in sensibus interioribus, sed non sufficere pro potentiis sensitivis et memorativis, sed requiri quod praedominetur humidum pro apprehensivis, propter velocitatem, quam habent in apprehendendo, et ita requirunt facillimam impressionem, immemorativis autem debet praedominari siccitas propter diuturnitatem in retinendo: non potest autem utraque haec praedominatio simul reperi in eodem organo, sed in diversis, vel in partibus ita diversis, quod sint quasi diversa organa. Plumbum autem non ita facile recipit sicut retinet, et cera quando est liquefacta et facile recipit non bene retinet, quando autem est durior e converso se habet.

Solvuntur argumenta.

Primo arguitur ad probandum non dari sufficientem rationem ad constituendum sensum communem ex eo quod debet judicare de sensibilibus omnium sensuum exteriorum in eorum praesentia: Nam imprimis ad hoc non requiritur specialis potentia, sed sufficit fieri hoc iudicium per omnes sensus externos simul, per quos informatur Anima de omnibus sensibilibus. Deinde, quia ille sensus communis superadditus, vel judicat de omnibus sensibilibus per unam speciem, vel per diversas. Si hoc

secundum, poterit unica potentia simul informari pluribus speciebus et actibus, quod D. Thomas etiam intellectui denegat: imo illae diversae species non repraesentant sensibilia comparativo, sed absolute unumquodque in se, quia eo modo repraesentant, quo in sensibus externis, in quibus objecta solum absolute repraesentatur, et non cum comparatione unius ad aliud, sive quantum ad differentiam, sive quantum ad convenientiam. A quo ergo fit illa repraesentatio collativa. Si primum dicatur, obstat quia non potest ab ipsis sensibilibus formari unica species, nec enim objecta ita diversa, ut color et sonus et sapor possunt convenire in unam speciem naturaliter repraesentativam eorum. Nec etiam potest formari ex speciebus jam receptis in ipsis sensibus externis, quia istae non habent perfectionem et vim producendi speciem adeo eminentem et superiorem quae omnes illas contineat, nec enim possunt aliquid excellentius producere quam sint in se. Et eadem ratione proportionaliter applicata probatur, quod nec possit pluribus actibus, neque unica illa potentia omnia sensibilia discernere.

Confirmatur, nam etiam sensus communis potest in absentia cognoscere, quia etiam in somno sensus communis cognoscit et iudicat ea, quae videt somnia esse, ut docet S. Thomas i p. quaest. lxxxiv, art. viii ad 2, in somno autem non videntur res praesentes, quia sensus externi sunt impediti. Et similiter i part. quaest. lxxviii, art. iv ad 6, dicit D. Thomas esse commune omnibus sensibilibus interioribus, videre in similitudine in absentia corporum, ergo si sensus communis etiam in absentia cognoscit, non est necesse ponere ipsum ut potentiam distinctam a phantasia, solum

ad hoc, ut iudicet in praesentia sensibilia.

Respondetur negando antecedens. Ad primam probationem dicitur ex Aristotele in hoc libro m, text. cxlvi, et D. Thoma ibi lect. m, quod est impossibile, quod aliquis discernat unum sensibile ab alio, v. g. album a dulci ex eo solum, quod unumquodque per distinctas potentias apprehendat, non enim potest Anima iudicare de utroque sensibili nisi cognoscendo id in quo conveniunt et differunt: potentiae autem externae ita attingunt sua objecta absolute, quod nullo modo comparative, quia nihil de alio objecto, cui fit comparatio attingunt, sicut visus ita specificatur et limitatur ad colorem, quod nihil attingit de sono vel sapore, ergo non potest discernere quomodo convenient vel differant inter se: et etiam illae duae potentiae vel tres conjunctae, non possunt comparative cognoscere, quia non conferunt nec loquuntur inter se, sed unaquaeque tendit ad suum objectum absolute sine communicatione cum alia.

Ad secundam probationem dicitur, in sensu communi recipi plures species, quae ex omnibus sensibus externis terminantur ad sensum communem, et utitur illis sensus communis tanquam inadaequatis, repraesentantibusque altiori modo, non solum objectum in se, sed quod sit cognitum a sensu, seu actum ipsum sensus externi; non repugnat autem potentiam cognoscere plura simul inadaequata, quia sic sunt plura ut unum non plura adaequata, quae sunt plura ut plura, sicut visus simul informatur specie viridis, et albi, ut conveniunt in uno subjecto vel medio, sic sensus communis informatur specie coloris et soni, ut conveniunt in ratione sensibilis, pertinentque ad idem subjectum cognoscens. Et eadem ratione cognos-

cit differentiam istorum sensibilium, non quia sibi repraesentatur ratio convenientiae et differentiae, vel quia actu collativo, vel comparativo cognoscat et discurrat, sed per simplicem imperfectionem, et cognitionem distinctam unius, et alterius differentias ipsas et convenientias cognoscit, nec ad hoc amplius requiritur quam quod ipsa potentia habeat amplitudinem complectendi illa omnia objecta, sic enim unumquodque potest discernere ab alio intra illam latitudinem, sicut visus discernit omnes colores, et auditus omnes sonos, quia sunt objecta proprii sensus, ut S. Thomas docet i part. quaest. lxxviii, articul. iv ad 2, eodem modo sensus communis discernit omnia sensibilia non per comparisonem et collationem inter se, sed quia distincte omnia illa cognoscit, sicut visus omnes colores inter quos discernit.

Ad confirmationem respondetur, quod sensus communis non percipit res absentes ut absentes sunt, licet id quod in se est absens, apparenter possit proponi ut praesens ipsi sensui communi, et sic potest ab ipso cognosci. Et ita contingit in somnio, quod aliquando descendente sanguine ad ipsa organa sensuum exteriorum descendunt simul cum ipso species impressae, quae remanserunt in spiritibus, vel sanguine, et sic videntur quasi si res ipsae essent apparentes, eo quod ab ipsis organis sensui externorum species ipsae iterum ejaculantur ad sensum communem, et immutant ipsum ad eum modum quo ipsimet sensus immutant sensum communem, quando actu percipiunt objecta praesentia, non enim aliter sensus externi immutant sensum communem, quam emittendo species ad ipsum, Quotiescunque ergo per commotionem spirituum, vel sanguinis emit-

tuntur species a sensibus externalibus ad sensum communem, apparent illi res ut praesentes, etiamsi ad extra praesentes non sint. Et hoc modo saepe fiunt praestigiae etiam in vigilia et apparitiones in somno ut docet D. Thortias i part. quaest. cxx, art. m et in n, dist. vm, quaest. i, art. v. Videantur quae dicemus infra articulo tertio.

Secundo arguitur : Quia etiam sensus externus potest cognoscere actum suum, ergo ad id non indiget sensu communi. Antecedens probatur ex D. Thoma quaest. x de Veritat. art. ix, ubi dicit : « Visus primo dirigitur in colorem, sed in actum visionis suae non dirigitur nisi per quamdam redilionem, dum videndo colorem videt se videre. » Et quaest. i de Verit. art. ix : « Sensus, inquit, cognoscit se sentire. » Id etiam affirmat Aristoteles iii de Anima, cap. n, quia alias esset processus in infinitum, si nulla potentia perciperet suam sensationem, sed indigeret alia potentia ad id percipiendum, Confirmatur, quia ut sensus communis percipiat tales operationes sensuum exteriorum, requiritur quod habeat species repraesentantes illas, tales autem species non possunt formari ab ipsis objectis, prout sunt extra, quia prout sic nihil habent de ipso actu et sensatione sensus externi, nec possunt formari ab ipsis sensibus externis, quia si possunt emittere speciem repraesentantem suum actum, ergo jam cognoscunt illum, siquidem speciem ejus formant.

Respondetur D. Thomam in illis locis solum velle, quod sensus externus cognoscit suum actum per modum exercitii, et experientiae actualis, non per modum perfectae cognitionis, et quasi in actu signato, sic enim expresse docet D. Thomas, quod non potest redire ad se sensui reditione completa, id est, cognos-

cendo se perfecte, et ita in prima parte, quajst. lxxviii, art. iy ad 2 affirmat quod sensus externus non potest videre suum actum, sed indiget sensu communi. Ratione autem hujus exercitii, quando sensus eat in otio, percipit se non sentire, id est, non exercere sensationem, expectatur non ipsum actum ut quod cognoscit. Et tristatur vel delectatur de sua cognitione non formaliter, id enim pertinet ad appetitum, sed objective, quia de tali cognitione ut de objecto, appetitus laetatur.

Ad Aristotelem dicitur, expresse in libro de somno et vigilia, cap. ii, lectione m, apud D. Thomam affirmare, quod visus non videt se videre, sed sensu communi id sentimus. Unde quando in iii de Anima dicit, quod sentimus nos videre, aut visu, aut alio sensu, non determinat quod visu, sed disputative procedit, deinde resolute concludit, quod ejusdem virtutis est videre colorem et visionem ejus, et sic quod illa potentia, qua videmus nos videre non est extranea a visu, sed ratione differt, quod est dicere illam potentiam, qua sentimus nos videre, id est, sensum communem esse ejusdem generis, sed non ejusdem speciei cum sensu externo, ut sumitur ex D. Thoma ibi lectione secunda. Nec illa ratio de processu in infinitum aliquid probat, quia in nobis sistitur in intellectu, qui aliarum potentiarum dictus, et sui etiam cognoscit: in brutis autem sistimus in aestimativa, et memoria, quae aliarum potentiarum actus cognoscunt, aestimativa autem non cognoscit actum suum praesentem ut quod, sed memoria potest recordari illius, ut praeteriti, et ibi sistitur.

Ad confirmationem respondetur, requiri speciem repraesentantem actum sensus externi, sed non requiri, quod sit distincta a specie repraesentante, suum objectum, prout co-

gnitum a sensu. Licet enim objectum exterius solum emittat ad sensum speciem repraesentativam sui, tamen sensus externus cognoscens, emittit ad sensum communem speciem objecti ut cogniti a se, nec ad hoc requiritur quod cognoscat actum suum, sed quod exerceat, et sic formet speciem objecti exercite cogniti. Unde sensus communis informatus tali specie, non solum cognoscit objectum, v. g. colorem sed etiam actum, v. g. visionem, quatenus apprehendit colorem visum.'

Tertio arguitur ad probandum, quod potentiae interiores non deberit distingui penes objecta sensata, et insensata: Nam species insensatae sunt illae, quae repraesentant non ipsas res sensibiles, sed convenientias vel disconvenientias, sed ad illa repraesentandas sufficit phantasia, praesertim quia non possunt repraesentari tales intentiones, nisi etiam repraesentando res ipsas sensibiles in quibus existunt, ergo una et eadem potentia potest servire pro utroque objecto. Antecedens probatur, quia phantasia potest movere appetitum, ut expresse probat Philosophus iii de Anima, cap. vi et Vn, appetitus autem non movetur nisi a ratione convenientis, vel disconvenientis, ergo illam apprehendit phantasia. Similiter aestimativa non potest cognoscere illas intentiones insensatas in abstracto, sed in concreto, nam ovis cognoscendo lupum inimicum, non attingit inimicitiam in abstracto, et seorsum a lupo, sed judicat in particulari hoc subiectum, scilicet lupum esse sibi inimicum, ergo necesse est quod solum cognoscat inimicitiam, quae est res insensata, sed etiam lupum, qui est res sensata: nec sufficit unum cognosci ab una potentia et aliud ab alia, quia iudicium de utroque, id est, quod iste sit inimicus, procedit ab una potentia, scilicet ab aestima-

tiva, ergo debet cognosci utrumque extremum, et consequenter pro rebus sensatis et insensatis, non oportet dividere potentias.

Confirmatur, nam unus et idem appetitus sufficit ad tendendum in res sensatas, et insensatas, ergo eadem potentia sufficiet ad apprehendendum illas. Patet consequentia, quia appetitus conformatur apprehensioni, sicut mobile proprio moventi; et sicut unicus intellectus sufficit pro voluntate ad omnia quae voluntas potest appetere, ita unica potentia apprehensiva pro appetitu.

Respondetur quod species insensatae, quae pertinent ad aestimativam non dicuntur tales, quia solum repraesentant rationem convenientis, vel disconvenientis ad ipsummet sensum, quilibet enim sensus hoc habet, quod cognoscit convenientiam vel disconvenientiam objecti proprii, sed ponuntur species insensatae ad repraesentandum convenientias vel disconvenientias superiores, v. g. quod sit conveniens aut disconveniens in ordine ad conservationem naturae vel proles, ut etiam advertit S. Thomas i part. quaest. lxxxiv, art. rv. Itaque lupus, v. g. potest habere rationem coloris convenientis ad visum ovis, et disconvenientium in ordine ad naturam et conservationem propriam, et similiter palea videtur ut convenientis coloris ad visum avis, et similiter ut conveniens ad fabricandum nidum, in quo se conservet et prolem, Et prima convenientia non requirit speciem insensatam, quia quaelibet potentia sensitiva sufficit ad apprehendum convenientiam talis sensus, sed secunda convenientia constituit species insensatas, ut ibidem dicit S. Thomas quatenus non solum attingitur convenientia ad proprium sensum, sed ad alias utilitates, ut diximus. Cum autem Philosophus

docet appetitum moveri a phantasia, nomine phantasia? utitur tanquam nomine communi pro omnibus sensibus internis, quia cognoscunt se eundem apparitiones (apparitionem significat phantasia) et sic non excludit aestimativam, quod advertit D. Thomas m de Anima, lect. xvi, in principio, sicut etiam communiter solemus dicere, quod intellectus convertitur ad phantasmata, sumendo phantasma, non solum pro actu imaginativae, sed etiam aestimativae. Unde etiam possumus dicere, quod appetitus movetur a phantasia mediate, scilicet mediante aestimativa.

Ad secundam partem antecedentis respondetur, aestimativam non cognoscere species insensatas in abstracto sed in concreto, sed tamen ipsum subjectum in quo sunt, in concreto attingit sub altiori ratione, scilicet quatenus fundat illas intentiones insensatas quae abstractiones et perfectiores sunt, quam rationes sensatae: sicut etiam coloratum in concreto attingit visus, et sensus communis, sed iste sub altiori ratione, quam ille. Atque ita ipsum subjectum attactum ab utraque potentia se habet ut quid materiale, potestque sub diversis rationibus formalibus pertinere ad diversas potentias. Nec tamen istae potentiae superfluent, licet idem subjectum materiale attingant, quia sub diversis rationibus formalibus procedunt, et sub diversa cognoscibilitate attingunt, atque adeo diversa objecta simpliciter habent, et ipsa? res sub diversis respectibus fundant hanc diversam cognoscibilitatem.

Ad confirmationem respondetur, in primis appetitum principaliter moveri ab aestimativa apprehendente rationem convenientis, vel disconvenientis ipsi naturae, ut S. Thomas docet iii de Anima, lection. iv in fine, appetitus autem est inclinatio totius naturae, et sic move-

tur proxime et immediate ab eo quod est conveniens naturae, quod est insensata, et apprehenditur ab aestimativa. Mediata autem movetur a phantasia, seu imaginativa. Deinde, etiamsi dicamus, quod immediate movetur ab imaginativa, ut insinuat S. Thomas prima parte, quæst. Lxxxix, art. ii ad 2, tamen sicut est duplex potentia apprehensiva, ita est duplex appetitus sensitivus, scilicet irascibilis, et concupiscibilis, et irascibilis principaliter movetur ab aestimativa, ut ibidem docet S. Thomas art. ii ad 2 et quæst. xxv de Veritate, art. ii, eo quod concupiscibilis magis movetur secundum delectationem sensus, irascibilis autem etiam contra delectationem sensus movetur ab arduo, et ab intentionibus insensatis, quæ instigant ad vindictam, seu iram.

Ultimo arguitur ad probandum, quod non recte distinguitur inter phantasiam, et sensum communem et aestimativam et memoriam: Nam illa differentia bene recipiendi, et bene retinendi non infert distinctas potentias, sed sufficit distinctas partes organi ponerff, quarum una sit humidior, alia siccior. Unde et in cerebro solum tria organa reperiuntur quorum primum quod est in fronte servit pro sensu communi et imaginativa. Videtur etiam sufficere unica dispositio ad bene recipiendum, et retinendum, præsertim species intentionales, sicut videmus aliquos esse bene apprehensivos, et bene memorativos, et sicut videmus in speculo facile generari imaginem intentionalem et facile retineri. Confirmatur, nam ratio præteriti ponitur inter species insensatas a D. Thoma i part. quæst. lxxviii, art. iv, ergo si phantasia cognoscit sub ratione præteriti, seu absentis, cognoscit sub ratione insensata, quod est non distingui a memoria, vel aestimativa.

Respondetur, quod ubi est diversum temperamentum, ibi est diversa potentia, quia si esset eadem, idem temperamentum requireret. Nec obstat, quod ipsa Anima unica existens informat diversa organa, et partes habentes diversa temperam^ata, et sic etiam posset quis imaginari, quod eadem potentia actuaret diversas partes organicas, seu diversa temperamenta pro diversis operationibus, licet ipsa in se sit una. Hoc inquam non obstat, quia potentiae sunt virtutes particulares ipsis organis affixae, et ab eis dependentes, Anima vero est principium radicale plurium potentiarum. Unde ipsa natura Anima ex sua propria ratione petit diversa organa, potentiae autem non petunt nisi quaelibet suum, tum propter materialitatem, et imperfectionem talium potentiarum; tum quia si semel una potentia potest diversa organa actuare, et in illis operari diversas operationes, non est ratio cur ponamus distinctas potentias in omnibus organis corporis, sed possemus dicere quod est unica potentia in omnibus organis, habens tamen distinctas operationes, et pro qualibet operatione suum organum requirit. Quare semel penes diversa organa, et temperaturas distinguimus istas potentias materiales, et sensitivas conformiter ad earum naturam, cum requiratur diversum organum, seu temperamentum ad bene recipiendum, vel bene retinendum, consequenter distinguitur potentia, apprehensiva, et retentiva, quantum est ex natura rei, et talis diversitas organi simul exigit, et refunditur in diversum modum formalem attingendi objectum, quia propter materialitatem talium potentiarum et ob^ajectorum, non respicitur objectum ab aliqua potentia, nisi sub illa formalitate sub aqua deservit ad tale munus, quod exigit talem diversi-

tatem organorum : praeterquam quod nunquam datur ista diversitas organorum pro potentiis, nisi etiam habeant diversum modum cognoscendi, et consequenter nisi respiciant objecta sua formalitate diversae cognoscibilitatis.

. Quod vero dicitur solum inveniri in cerebro tria organa seu tres cellulas pro tribus potentiis, dato quod illae deserviant pro organis potentialium, ut dicemus articulo sequenti advertere oportet, quod ut dicit D. Thomas opuscul. xliii, cap. iv illa .prima cellula, quae est in fronte, et deservit pro sensu communi, habet quamdam divisionem, ita ut fiant inde duo organa, et in una parte residet sensus communis, ubi magis abundat humiditas, in alia quae aliquando siccior est, residet imaginativadequoampliusarticulosequenti.

Unde etiam patet ad exempla alata, de illis qui bene recipiunt et bene retinent, id enim non habent secundum eandem potentiam, et organum, sed retinent secundum memoriam, et recipiunt secundum apprehensivam; in diversis autem non repugnat esse ista diversa temperamenta, licet minus frequenter id contingat. In speculo autem non recipitur illa imago nisi per modum transeuntis, utpote dependentor a praesentia objecti, et reverberatione lucis, unde non oportet ponere ibi dispositionem aliquam bene retentivam imaginis, quia non retinetur in absentia, sicut memoria retinet species.

Ad confirmationem respondetur, quod non omnes intentiones sunt insensatae, sed aliquae etiam sensatae sunt sicut docet D. Thomas i par. q. lxxviii, art. iv ad 2, quod sensus communis respicit intentiones sensuum exteriorum, sicut sentit nos videre et audire. Illa autem intentio praeteriti est communis rei sensatae, et insensatae, seu his quae

cognoscuntur in absentia: computatur autem a D. Thoma etiam inter intentiones insensatas, .quia pertinet etiam ad illas, licet non solum ad alias,

ARTICULUS II.

Quid sint phantasia, et reliques potentiae interiores, et in quibus subjectis sint ?

Dico primo : Phantasia communiter sumpta pro potentiis interioribus prae sensum communem definitura Philosopho quod est motus factus a sensu secundum actum. Ita Aristoteles in de Anima, textu, c. lxi, et D. Thomas ibi lect. vi, et in lib. de somniis, c. i, lect. i, apud D. Thomam. Pro explicatione hujus definitionis adverte duo. Primum, quod hic non definitur directa ipsa potentia, sed actus ejus, id est, ipsum phantasiari, licet facile reduci possit ad definitionem potentiae locomotus ponendo, potentia quae moveatur et caetera. Nec definitur hic definitione formali, sed causali, sicut sonus definitur quod est motus factus ab aere et ita definitur, quod est accensio sanguinis circa cor, quia causatur a tali accensione. Secundum est, quod phantasia sumitur dupliciter, uno modo communiter pro omni potentia interiori formante objecta sua, et «faciente apparere, ad distinctionem sensus communis et sensuum exteriorum qui non faciunt apparere sua objecta, sed solum cognoscunt illa a quibus immutantur. Et sic omnis potentia interior praeter sensum communem habet commune nomen phantasia}, quae ut tradit D. Thomas lect. vi citata derivatur a nomine phos quod Graece significat idem quod lux, ifit inde derivatur phanos quod est illuminatio, seu apparitio, .et iphanta-

sia, quæ est sensus cognoscens et formatus secundum apparitiones, quia necessario supponit objecta apparuisse in sensu, et exinde formatur alia apparitio. Alio modo sumitur phantasia specialiter pro potentia imaginativa, ut distincta ab aestimativa, et memoria et appellatur nomine illo generico propter penuriam vocabulorum, praesertim quia ad imaginativam maxime pertinet ipsa apparitio et formatio imaginum, ad aestimativam autem spectat alius actus principalior qui est intentiones cognoscere, et aestimationem facere de rebus secundum convenientiam, vel disconvenientiam earum in ordine ad se.

Igitur definitio tradita intelligitur de actu phantasiae generaliter sumptae, prout pertinet ad omnes actus interiores, praeter sensum communem, qui ideo excipitur, quia in eo consummantur apprehensiones sensuum exteriorum, et ex ejus influxu pendent actiones exteriorum sensuum, siquidem eo ligato dormiunt. Insuper reliquae potentiae quae moveri possunt a sensu etiam communi, cui plene et consummate judicat, phantasia dicuntur, et ita D. Thomas lib. de memor. et reminisc. lect. ii inquit, quod phantasia sequitur totam immutationem sensus, quae incipit a sensibilibus propriis et terminatur ad sensum communem. Et sic sensus definitionis est, quod actus phantasiae est motus, id est, actus procedens non ex immutatione ab objectis: ipsis immediate, sed ab intellectibus ut cognitis et sensu perceptis et judicatis per sensum communem. Itaque phantasiari et sentire distinguuntur tanquam duo genera cognoscendi; et diffinitur unum ut condistinguitur ab altero, et sicut sentire in communi dici debet quod « motus factus a sensibili secundum se, ita phantasiari in communi definitur quod est motus factus

non a sensibili, sed a sensu, id est, ab objecto jam cognito.

Dico secundo: Phantasia ut est specialis potentia, quæ dicitur imaginativa non solum est retentiva specierum, sed etiam vere et proprie cognoscitiva. Oppositum hujus docuit Avicenna, quem refert S. Thomas ii contra Gentil. cap. Lxxrv, qui dixit tam imaginativam quæ servat species sensatas, quam memoriam, quæ servat insensatas non apprehendere, sed solum conservare species. Gaeterum quod utrumque munus habeat, scilicet conservare species et cognoscere res absentes docet D. Thomas in quaestione de Anima, art. xm et i part. q. vm, art. iv, et i-ii, q. xv, art. i, ubi dicit: « Quod imaginativa est apprehensiva similitudinum corporalium etiam rebus absentibus, » et quaest. xvn, art. vn ad 3, inquit: « Quod apprehensio imaginationis subjacet imperio rationis. » Et quod moveatur appetitus non solum ab aestimativa, sed etiam ab imaginativa, quod utique sine apprehensione fieri non potest, docet i p. q. dxxxvi, art. m ad 2. Ratio autem est, quia phantasia ordinatur ad hoc, ut res sensatas possimus apprehendere in absentia, et non solum ut praesentes sunt sicut cognoscuntur a sensu, eo quod indiget animal moveri, et quaerere multa quæ sibi non sunt praesentia, ergo oportet dari potentiam aliquam, quæ retineat, et conservet species in absentia rerum, et oportet etiam dari potentiam, quæ cognoscat res in absentia, et consequenter quæ formare possit idola, seu species expressas, in quibus represententur res absentes, vel imaginatae, quod utique est phantasiari seu imaginari. Haec autem cognitio insensuum seu imaginatorum, non potest pertinere ad sensum communem, tum quia sensus communis solum cognoscit in praesentia objec-

torum, quia iudicat de objectis cognitis a sensibus externis et consummat eorum apprehensiones; tum quia colligit D. Thomas in de Anima, lect. vi, phantasia est motus factus a sensu communi, ergo distinguitur ab illo, sicut mobile a movente praesertim in rebus corporalibus. Ponere autem, quod una potentia utroque illo modo cognoscit, scilicet dependenter a praesentia sensibilium, et independenter ab illa, seu in absentia eorum, videtur excedere imperfectionem potentialium materialium, ut articulo praecedenti ostensum est. Quod vero una potentia conservet species, sed non cognoscat per illas, sed alteri potentiae tradat ad cognoscendum, inconveniens est, ut in conclusione quarta ostendemus; est enim eadem ratio in hac parte de imaginativa, et de memoria, quam ibi ostendemus non solum conferre species, sed etiam per illas cognoscere. Specialiter autem id debet tribui imaginativae, tum quia cognitio absentium, et imaginatorum non potest tribui sensui communi, quia ut diximus solum cognoscit in praesentia sensibilium, et dependet ab illis quantum ad perfectum et consummatum iudicium; tum quia non potest pertinere ad aestimativam, quia haec superiori modo cognoscit, quam imaginativa, scilicet intentiones insensatas, ut sequenti conclusione amplius explicabimus: ergo ipsamet quae retinet species, debet cognoscere in absentia, nec enim repugnat retinere et cognoscere per illas.

Dico tertio: Probabilius est, quod cognitio imaginativae differt specie a cognitione sensus communis, et multo certius, quod differt specio a cognitione aestimativae. Itaque sensus communis et imaginativa non solum differunt specie, quia una bene recipit et alia bene apprehendit, sed etiam, quia in ratione cognos-

citivi specie differunt earum cognitiones. Hanc primam partem tenent aliqui Thomistae, ut videre est apud Cursum-Garmelitanum disp. xv, q. ii, n. liii, licet oppositum teneat M. Bannez supra citata conci, iv, eo quod species quibus cognoscit imaginativa, sunt ejusdem rationis per quas cognoscit sensus communis, siquidem ipsamet conservat.

Caeterum nostra conclusio deducitur ex D. Thoma i part. q. lxxix, art. vii ad 2, ubi inquit: « Quod praeteritum et praesens possunt esse differentiae potentialium sensitivorum secundum differentiam objectorum, non autem potentialium intellectivarum, » constat autem, quod differentia cognitionis inter sensum communem et imaginativam est penes praesens et absens, ergo constituunt differentiam specificam in ratione cognoscitivi.

Ratio est, quia sive utatur eisdem speciebus, sive diversis, tamen certum est, quod imaginativa utitur illis altiori modo et magis immateriali, et ad plura se extendendo, ergo datur diversitas specifica in ratione cognitionis. Antecedens constat, quia imaginativa respicit objectum suum ut imaginabile, quod est magis abstractum, et magis universale et liberum, quam sensibile, quod solum dependet ab ipsa immutatione et praesentia rei sensibilis. Potenti© autem in ratione cognoscitivi distinguuntur specie penes objectum magis vel minus abstractum, magis vel minus universale, et superius, ergo cum hoc inveniatur in cognitione imaginativa et sensus communis, utique distinguuntur in ratione cognoscitivi. Et deinde, quia cum principalior actus imaginativ® sit cognoscere et formare suos conceptus, quam retinere et conservare species, inconveniens est, quod specificatio talis potenti© sumatur ab

actu minus principali, cum nihil sit principalius in potentia, quam ejus specificatio, specificatur autem potentia ab actu, ergo si principalior actus est cognitio, ab eo specificabitur potentia imaginativa, et consequenter si esset ejusdem speciei cognitio ejus cum cognitione sensus communis, simpliciter erunt ejusdem speciei istae duae potentiae, et sic erunt duo accidentia ejusdem speciei in eodem subjecto, quod est inconveniens.

Quod vero eisdem speciebus utantur istae duae potentiae, nihil obest, quia dato quod ita sit, adhuc possumus distinguere specie propter diversum modum utendi illis speciebus, quia altior modus est in imaginativa quam in sensu communi, sicut etiam fides et prophetia uti possunt eisdem speciebus, quibus cognitio naturalis, sed quia diverso modo illas ordinant et disponunt, ideo cognitiones illae specie differunt, et idem est in aliis habitibus naturalibus specificè distinctis, et utentibus eisdem speciebus. Imo ipse sensus communis etiam recipit a sensibus externis species quae in ipsis sunt, et tamen quia altiori modo illis utitur, quam ipsi sensus particulares, cognitio ejus specie differt a cognitione sensuum externorum.

Secunda vero pars conclusionis de distinctione inter imaginativam et aestimativam constat ex dictis praecedenti articulo et ex nuper allatis confirmatur, quia aestimativa respicit intentiones insensatas ut amicitiam vel inimicitiam, et similes convenientias vel disconvenientias, quae non solum sunt respectu sensus particularis, sed respectu conservationis totius, vel eorum quae ad se pertinent, quae utique sunt objecta abstractiora et superiora, nec a sensu attingibilia; unde et ratione illius maxime appropinquant animalia ad modum cognoscendi rationis, et prae-

dentiam quamdam participant, imo et in homine ipsa aestimativa discurret circa particulares intentiones, cum in aliis animalibus ducatur instinctu naturali, ut S. Thomas docet q. xxv de Veritat. art. ii. Quae omnia indicium sunt distinctionis specificae a cognitione imaginativae, quae solum respicit res sensibiles, sive veras, sive fictas vel absentes, multo magis, quam sit distinctio inter modum cognoscendi visus vel auditus.

Ex dictis colligi potest, diffinitio imaginativae: Quod est potentia ordinata ad conservandum species sensatas, et cognoscendum res absentes vel imaginatas. ^Estimativa autem: Quod est potentia apprehendens insensata ex sensatis.

Dico quarto: Memoria est potentia distincta ab aestimativa, et est cognoscitiva, non solum conservativa specierum. Quod sit conservativa nullus dubitat, alias non esset memoria, si non conservaret species. Quod vero sit etiam cognoscitiva, licet id negaverit Avicenna citatus a D. Thoma n contra Gent. cap. lxxiv, id tamen affirmat D. Thomas, tum in quaest. x de Verit. art. m, in corpore ubi dicit: « Quod in parte sensitiva, quae fertur ad praesens in quantum praesens est, si feratur in praeteritum requiritur altior virtus quam ipse sensus, et haec est memoria, quae tamen in parte intellectiva non distinguitur ab ipso intellectu apprehendente; » tum etiam in part. q. lxxix, art. vi, dicit: « Memoriam sensitivam esse apprehensivam praeteriti; » tum denique in quaestione de Anima, art. xiii, docet requiri, quod ea quae prius fuerant apprehensa per sensum, et interius conservata, iterum revocentur ad actuale considerationem. Et hoc quidem pertinet ad rememorativam virtutem, quae in aliis quidem animalibus absque inquisitione suam

operationem habet, in hominibus autem cum inquisitione et studio, unde in hominibus non solum est memoria, sed etiam reminiscencia. Necesse est autem ad hoc potentiam ab aliis distinctam ordinari, quia actus aliarum potentiarum sensitivarum est tantum motus a rebus ad Animam, actus autem memorativae potentiae est e contra motus ab Anima ad res. Ita D. Thomas.

Ex quibus locis deducuntur tria. Primum, quod potentia memorativa debet esse cognoscitiva, quia experimur in nobis dari istam cognitionem praeteritorum ut praeterita sunt quando eorum recordamur. Necesse est autem, quod ista cognitio pertineat ad eandem potentiam, quae conservat species illas in absentia, quia ut dicit D. Thomas oportet, quod ea quae fuerunt considerata, iterum ad memoriam revocentur, ergo maxime pertinet ad memoriam ipsa excitatio, qua aliquid revocatur seu incipit habere actualem considerationem, haec autem excitatio non potest fieri nisi per aliquem actum incipientem uti aliqua specie: ergo «i ipsa memoria excitatur, debet •producere actum in quo excitatio •consistit, qui est usus speciei, et •consequenter, qui sit cognitio, quae sola est usus speciei. Nec potest dici, quod excitatio fit non in ipsa potentia conservante speciem, sed in potentia apprehendendi, quae est distincta ab ea, quae conservat speciem. Nam contra est, quia ipsa excitatio non fit nisi utendo specie, ergo si in potentia apprehendente non datur species, sed in conservante, non poterit ipsa apprehendens excitari, nisi, prius per aliquem motum talis determinata species transferatur a potentia conservante ad apprehendentem. Quomodo autem potest transmitti illa species a potentia conservante, si non cognoscit, aut discernit quanam species

transmittenda sit ad talem excitationem? Sed si expectat aliquem motum localem, quo species illa moveatur et transferatur ad potentiam apprehendentem ut primo excitetur, restat difficultas, quomodo sine cognitione aliqua dirigatur motus ille localis, ut hanc speciem potius deferat, quam illam, cum ibi non sit objectum praesens, a quo species immittatur, nec potentia cognoscens, quae dirigat, cum per usum talis speciei fiat prima cognitio, seu excitatio. Quod totum cessat si ipsamet potentia, quae conservat speciem, per illius usum excitetur.

Secundo colligitur, distinguere debere memoriam ab aestimativa, ut sentit D. Thomas quaest. de Anim. art. xm, et i p. q. lxxviii, art. iv, et q. lxxix, art. vn ad 2, non solum propter diversum temperamentum et primum, quod exigit memorativa ut retineat, et aestimativa quod apprehendat, sed etiam propter diversum modum cognoscendi, quia memorativa respicit objectum ut praeteritum, et ita abstrahit a praesentia rei et ab immutatione objecti exterioris, et ita importat motum Animae ad res, apprehensiva autem fit per motum rerum ad Animam: nam licet aestimativa apprehendat res insensatas, illas tamen apprehendit ut praesentes, verbi gratia, inimicitiam lupi, quando lupo est praesens. Ista autem differentiae inter memorativam et apprehensivam sufficiunt ad inducendum diversitatem potentiarum apprehensivarum, cum sint potentiae materiales, quae non possunt aliquo altiori, et eminentiori modo unire illas rationes. Quomodo vero appetitus sensitivus non distinguatur penes absens et praesens, sicut potentiae apprehensivae jam supra diximus articulo praecedenti, eo quod appetitus eandem rationem formalem respicit ex parte potentiae in appetibile praesens vel

absens, cum tendat per modum metus et inclinationis ad res, pertinet autem ad eandem potentiam motivata ferri ad terminum adhuc non existentem, sed absentem, et tangere illum acquisitum, et praesentem. Potentiae vero apprehensivae distinguuntur penes diversam abstractionem seu immaterialitatem, secundum quam trahit res ad se, et haec est diversa secundum quod magis vel minus est dependens ab ipsa materiali praesentia objecti.

Sequitur tertio, cogitativam et reminiscentiam in homine non distinguui ab aestimativa et memoria, sed esse ipsasmet potentias, cum quadam perfectione participata ex conjunctione ad rationem secundum quam discurrere possunt circa sua objecta singularia, quod quidem pertinet ad diversum modum operandi, non ad diversam potentiam, quae solum ex diversa immaterialitate objecti diversificatur per se. Unde eadem potentia intellectus procedit et sine discursu in actibus primorum principiorum, et cura discursu in aliis sine variatione potentiae, et appetitus sensitivus in nobis participat aliquid libertatis, ut docet D. Thomas in i-ii, q. lxxiv, art. in, et tamen non est alia potentia specie diversa ab appetitu sensitivo, non habente talem libertatem.

Dico quinto : Non inveniuntur omnes sensus interni in omnibus animalibus, sed sensus communis invenitur in omnibus tam perfectis quam imperfectis, imaginativa vero et memoria, non invenitur in omnibus, et probabile est, quod neque testimativa. Sumitur haec conclusio ex variis locis Aristotelis et D. Thomae, nam in m de Anima, text. clvi, lect. v, apud D. Thomam negat phantasiam quibusdam animalibus ut formicae, api et vermi. Explicat autem D. Thomas, quod im-

perfecta animalia habent phantasiam indeterminatam, non autem determinatam et distinctam a sensu, non enim phantasiantur aliquid, nisi dum moventur a sensibili, quod utique est proprium sensus communis, qui solum movetur in praesentia sensibilium. Postea Philosophus infra text. lvi, lect. xvi, apud D. Thomam dicit, quod omnia animalia etiam imperfecta habent phantasiam et appetitum, quia cum laeduntur, retrahunt se et dolent, cum autem aliquid conveniens sentiunt, dilatantur, habent ergo appetitum, quia dolor et delectatio ad appetitum spectat, ergo phantasiam, id est, sensum internum habere debent, appetitus enim non movetur nisi a sensu interno, id est, iudicio convenientiae vel inconvenientiae rei. Sed addit phantasiam illam solum moveri ad praesentiam sensibilis, et cum tangitur animal, non autem percipere aliquid distans ad quod moveatur vel fugiat, et si phantasia non est ibi aliquid praeter sensum communem, qui percipit ad praesentiam sensibilis convenientiam vel inconvenientiam ipsi sensui. Item in lib. de memoria et reminisc. lect. ii, apud D. Thomam, dicit omnia immobilia animalia cedere memoria. Et luculenter explicat ista loca S. Thomas i Met. lect. i, ubi solum ponit memoriam in his, quae moventur ad distans, quibus convenit motus progressivus.

Itaque in omnibus animalibus etiam solum tactum habentibus aliquis sensus interior datur, scilicet sensus communis, quia ut dictum est, habent appetitum, quia habent dolorem et contrahunt se quando punguntur, et delectationem, quia dilatant se quando sentiunt aliquid conveniens, ergo habent apprehensionem internam, quia oportet quod cognoscant ipsam sensationem externam, quia dolor quo refugiunt

non respicit solum objectum ad extra in se, sed sensationem ejus ut disconvenientem, et similiter appetitur delectatio, quia appetitur sensatio conveniens circa aliquod objectum, de tali enim sensatione delectatio debetur. Non potest autem cognosci sensatio externa conveniens vel disconveniens per ipsummet sensum tactus, alias reflecteret super se, ergo indiget sensu interno cognoscente talem sensationem, et convenientiam vel disconvenientiam ejus, et sic sumendo phantasiam communiter pro quocunque sensu interno, in omnibus animalibus datur phantasia.

Quod vero in animalibus imperfectis non sit phantasia distincta a sensu communi, id est, imaginativa, probatur quia secundum D. Thomam primo Metaph. citato, tres sunt gradus in animalibus; quaedam enim non cognoscunt rem distantem aliquo modo sed solum per contactum; quaedam percipiunt rem distantem saltem imperfecte, licet non omni modo; quaedam perfecte et omni modo. Animalia primi generis sunt, quae non habent sensum percipientem res per medium extrinsecum, sicut sunt visus, auditus, et olfactus, sed solum per tactum et gustum, et talia animalia non recipiunt rem distantem, et consequenter carent motu progressivo, qui solum movetur ad rem distantem. Unde etiam carent sensu cognoscente rem in absentia, quae est imaginativa distincta a sensu communi, quia si non cognoscunt rem distantem, sed solum conjunctam per contactum, multo minus poterunt cognoscere in absentia. Animalia vero secundi generis habent quidem aliquem sensum percipientem rem distantem, et per medium extrinsecum emittentem species, v. g. visum, et consequenter possunt percipere res in absentia, et habere

motum progressivum, et sic competit illis memoria seu imaginativa, quae percipit res in absentia; et tamen sensus internus in eis habet aliquam indeterminationem et confusionem, ratione cujus negavit illis Philosophus in iii de Anima, text. clvi, phantasiam distinctam, scilicet a sensu communi, unde cognoscunt rem absentem cum dependentia ab aliquo actuali exercitio, quod faciunt, v. g. dum formica revertitur ad foveam, cognoscit illam, si vero interrumpatur ejus semita, nescit reverti ad locum suum, sed vagatur. Et ita D. Thomas tertio de Anima, lection. vi, dixit: « Quod ista animalia non phantasiantur aliquid, nisi dum moventur a sensibili. » Denique, animalia tertii generis habent perfectam memoriam, et imaginativam etiam capacem disciplinae, et assuefactionis, ut canes, equi et alia, quae habent auditum, et moventur perfecte ad res absentes, quas quaerunt vel fugiunt.

An vero imperfecta animalia habeant aestimativam, quae saltem in praesentia objectorum cognoscat intentiones insensatas, dicimus probabilius esse, quod carent illa, loquendo de aestimativa determinata, et distincta a sensu communi. Et ratio est, quia hujusmodi animalia non percipiunt aliquid, nisi ut conveniens, vel disconveniens ipsi sensui tactus, cum a nullo alio moveantur, et hoc in praesentia ipsius objecti tangibilis; ad cognoscendum autem convenientiam, vel disconvenientiam alicujus sensus, sufficit sensus ipse cum judicio sensus communis de actu ejus; caret vero aestimativa perfecta, quae cognoscit convenientiam, vel disconvenientiam non solum sensus proprii, sed etiam universaliores utilitates, vel disconvenientias, quia si caret illis sensibus externis, qui magis spirituales sunt, quam tactus, quanto

magis aestimativa, quae longe perfectior est istis. Unde dicit S. Thomas in m de Anim. lect. xvi, quod huiusmodi animalia non imaginantur aliquid distans, quia nihil imaginantur nisi ad praesentiam sensibilis. Sed cum laeduntur, imaginantur illud ut nocivum et retrahunt se, et cum delectantur, extendunt se super illud, et sic in eis est phantasia, vel concupiscentia imperfecte, in quantum imaginantur aliquid ut conveniens, non autem ut hoc vel illud, hic aut ibi, sed habent confusam imaginationem. Negat ergo illis species illas insensatas de hoc aut illo, hic aut ibi, etc. quod est negare aestimativam.

Dico ultimo : Organa sensuum interiorum ita sunt disposita quod sensus communis est in prima parte frontis, eique fere conjunctum est organum imaginativae. At vero aestimativa est post mediam partem cerebri, et memoria declinat ad partem ultimi capitis, seu ad occipitium. Et loquimur de animalibus perfectis, nam in imperfectis solum oportet assignare organum ejus sensus quem habent. Et animalia quae secta vivunt, non habent sensum communem in aliqua parte determinata cerebri, sed ubicunque sensus et motus vigere potest, etiam post divisionem, ibi est organum sensus interni sicut et appetitus, nam cum ille motus quem faciunt postquam sint divisa, sit progressivus, oportet quod procedat ab appetitu, et consequenter supponat sensum internum, a quo appetitus dirigatur : et praesertim cum istae partes divisaе doleant, si pungantur et retrahunt se, dolor autem est actus appetitus, ergo sicut appetitus est divisibilis, et diversus resultat in illis partibus diversis, quia sufficit ad illum quaelibet dispositio organorum ob imperfectionem suam, ita et sensus communis.

Loquimur ergo de animalibus perfectis in quibus sensus interni sunt in capite, et dependentor a cerebro, ita ut eo diviso non sentiant. Omitto enim sententiam, quam saepe insinuat Aristoteles, quod isti sensus interni sint in cordo, quod non potest intelligi nisi radicaliter, quatenus ex corde ut ex radice dimanat calor vitalis, et spiritus vitales, a quibus pendet omnis operatio vitalis; si vero intelligatur non de organo radicali, sed de proximo, sustineri non potest, cum videamus ex laesione capitis laedi istas potentias internas. Unde S. Thomas absolute ponit in capite omnes sensus internos et externos m p. q. vm, art. i, et de internis idem habet i part. q. lxxviii, art. iv, et specialiter opusc. xliii, c. rv, assignat organa sensuum interiorum modo a nobis posito. Et communiter apud Philosophos et medicos assignantur tres cellulae in cerebro, prima in fronte quae per quamdam interpositionem dividitur in duas, quarum prima, quae anterior est, deservit sensui communi, quia humidior est, et aptior ad apprehendendum, ibique inveniuntur terminari omnes viae, quae ducunt ad sensus externos. Aliae duae cellulae sunt in posteriori parte capitis a medio. Et prima quae est magis in media parte capitis servit pro aestimativa, seu cogitativa. Quae vero declinat ad posteriorem partem capitis servit pro memoria, quia pars illa siccior est, et aptior ad conservandas species, et si ibi fiat latio, sentimus quoque memoriam laedi. Et hoc etiam juvat ad ponendas istas potentias distinctas, quia inveniuntur istae cellulae, seu organa distincta pro ipsis potentiis, licet aliqui medici dicant, eas deservire pro aliis ministeriis, v. g. pro efformandis spiritibus animalibus, vel pro excrementis cerebri evacuandis. At vero Pater Suarez lib. m de Ani-

ma, o. 3txxi, n. vli, concedens cum Galeno istas tres cellulas interiores, dicit eas non deservire pro diversis potentiis, sed pro diversis partibus, seu officiis ejusdem potentiae. Quod eet reducere difficultatem fere ad quaestionem de nomine, an sint illae partes seu officia vocanda potentias, in potentiis enim materialibus, quonoh habent tantam perfectionem et eminentiam, si inveniuntur distincta organa cum diversis temperamentis, et diversa officia seu actus, cur non ponemus distinctas potentias, cum hac sint principia distinguendi illas?

ARTICULUS III.

Expediuntur difficultates contraprocedentem doctrinam.

Pritno argui potest ad probandum, quod in ratione cognoscitivi non differunt imaginativa et sensus communis, aestimativa et memoria, illis argumentis quibus articulo primo praecedenti arguebatur istas potentias absolute non distinguui, praesertim quia distinctio penes absens et praesens, penes apprehendere et retinere, et similia, solum sunt differentiae accidentales in genere cognoscitivo, tum quia eisdem speciebus cognoscitur absens et praesens; tum quia in intellectu conveniunt eidem potentiae; tum quia in appetitu sensitivo non variatur potentia penes absens, et praesens, licet variari possint actus; tum quia ex parte organi non videntur reperiri, nisi tria loca, vel cellulae pro potentiis interioribus. Denique, quia etiam sensus communis apprehendit res absentes, ut patet quando in somno apprehendit, ut docet S. Thomas i part. q. lxxxiv, art. vm ad 2, ergo ratio absentis non distinguit sensum communem ab imaginativa,

Ad haec omnia jam responsum est praecedenti articulo. Et in summa diximus ex D. Thoma i part. q. Lxxra, artic. vii ad 2, rationem praeteriti, et praesentis ex parte objecti posse distinguere potentias apprehensiva materiales, non vero potentiam intellectivam, eo quod ista ex suo genere et propria ratione objectiva abstrahit a conditionibus materialibus et respicit res in universali. Unde modus praeteriti vel praesentis, qui sunt modi singularitatis, non possunt variare potentiam intellectivam, bene tamen potentiam sensitivam, quae versatur circa singularia secundum immutationem, qua ab objecto immutatur potentia, et trahuntur res ad ipsam, unde quod ista mutatio pendeat a praesentia sensibili, et singulari ipsius objecti, vel ab illa abstrahat, et inde penderet ab illa moveat, diversum modum abstractionem ponit in ipsa immutatione et motione objecti. Appetitus autem non trahit res ad se, neque immutatur ab illis intentionaliter, sed inclinatur in res apprehensas, et movetur ab Anima ad re», unde modus tendendi per inclinationem et motum, ad res ipsas, non variat modum potentiae penes absens et praesens, quin potius eadem vis motiva debet respicere absens ut tendat, et praesens ut quiescat, licet diversi actus sint tendere et quiescere per modum appetitus.

Quod vero eisdem speciebus utantur istae potentiae jam supra diximus, quod etiamsi essent eadem species ex parte objecti repraesentati, non tamen ex parte modi utendi illis et repraesentandi, quia sensus communis utitur speciebus sensibilibus, ut combinatis ad judicandam et discernendum tam de illis, quam de actibus sensuum externorum, et sic non solum repraesentant res ipsas, sed etiam actus potentiarum, quod non est in sensu externo. In

imaginativa autem adhuc diversimode combinantur, tum quia diversas species componit imaginativo modo; tum quia deputat species a dependentia praesentiae, constat autem ad diversum lumen specie posse eadem species sufficere cum diversa combinatione, et modo utendi sicut in diversis scientiis et habitibus naturalibus et supernaturalibus.

Quod vero sensus communis dicitur cognoscere res in absentia jam supra diximus, formaliter et per se sensum communem semper ferri in praesens, vel quod in se praesens sit, vel quod appareat, ut praesens; quod si res non existens in se repraesentatur ad modum existentis, quia species mediantibus spiritibus animalibus descendunt ad organa sensuum externorum, et inde revertuntur ad sensum communem, quasi ejaculatae a sensibus externis, ut aliquando accidit in somno, est in praestigiis etiam vigilantium, tunc sensus communis apprehendit res apparenter praesentes, seu repraesentatas per modum praesentiae, licet hallucinetur, sed tamen imaginativa et memoria apprehendunt res, etiamsi non appareant ut praesentes, sed sub ratione praeteriti aut imaginabilis.

Secundo arguitur ex P. Suarez lib. hi de Anima, cap. xxx, num. xxi: Nam potentia quae cognoscit abstractive, et in absentia objecti, potest etiam cognoscere in praesentia, nam impossibile est, quod cognoscat abstractive, nisi aliquando in praesentia objecti fuerit immutata, siquidem debet recipere species ab ipsis objectis, prout a sensibus externis percipiuntur, id est, in eorum praesentia, ergo si tunc attendat memoria vel phantasia ad cognoscendum id, cujus recipit species, cognoscat rem ut praesentem, et sic non oportet ponere distinctas poten-

tias, ad cognoscendum ut praesens vel ut absens, siquidem eadem potentia cognoscit utrumque, si autem ly absens specificaret, nunquam cognosceret praesens.

Quod si dicatur, non immutari imaginativam, vel memoriam immediate in praesentia objecti, sed eo absente, ergo dum est praesens objectum et movet sensum, non immutatur phantasia, sed aliquo tempore post immutabitur, et interim nihil agitur in illa, quod videtur contra experientiam, quia eo ipso quod sensus movetur ab objecto immutatur etiam phantasia, ergo ita facile excipit species sicut sensus apprehendit, et sic non oportet quod distinguantur. Quod si non simul cum sensu immutatur phantasia, sed aliquando post, ergo oportebit, quod res aliquamdiu sit praesens sensui, ut possit imaginativa, vel memoria immutari, siquidem non tam facile mutatur, cum tamen experiamur quod statim ac res videtur attente, in memoria remanent species. Confirmatur, quia sicut sensus communis concurrit cum sensibus externis ad suas sensationes, ita et imaginativa, nam si imaginamur circa eandem rem, quam praesentem habemus, minime idem sentimus, ergo non oportet distinguere phantasiam a sensu communi, vel memoriam ab aestimativa ratione absentiae vel praesentiae.

Respondetur quod licet memoria vel imaginativa immutentur in praesentia objecti, tunc illud cognoscant adhuc tamen distinguuntur a sensu apprehendente, quia sensus apprehendens solum in praesentia objecti, et dependet ab illo, et sistendo in illo cognoscit, memoria autem et imaginativa cognoscit in praesentia objecti, non sistendo ibi, nec dependet ab illa, sed ut possit etiam in absentia percipere quod est praecipuum, ad quod ordinatur, et ita

quod cognoscat in praesentia, non est per se in istis potentiis, sed propter alia, scilicet ut cognoscant etiam in absentia, ad quod tamen requiritur, quod prius recipiant species in praesentia, et dum recipit, cognoscit. Nec tamen superfluit sensus apprehendens tantum in praesentia, quia in memoria non solum servantur species repraesentantes objectum externum, sed etiam repraesentantes ipsum actum visionis vel auditionis, recordamur enim nos vidisse vel audisse, et cognovisse, et iudicasse de objectis, et de actibus sensuum, ergo oportet, quod quando species imprimuntur ipsi memoriae, jam supponatur cognitio, et iudicium consummatum de ipsis objectis sensuum, et de actibus eorum, et de differentia et convenientia objectorum inter se: hoc autem non fit per ipsos sensus externos, qui non iudicant de actibus propriis, vel de differentia aliorum objectorum, ergo ut ista in memoriam referantur, oportet, quod ante memoriam sint cognita, et cum non possint a sensibus externis cognosci nisi objecta tantum non actus, oportet pro illis poni sensum apprehendentem internum praeter memoriam.

Ad id quod dicitur ita facile immutari phantasiam sicut sensum communem, respondetur ita facile quoad impressionem, sed non quoad retentionem specierum, neque quoad formationem ex diversis speciebus praeconceptis, neque quoad cognitionem in absentia, unde ea quae leviter videmus, non perfecte retinemus, sed facile obliviscimur si autem aliquando retinemus, hoc est, vel ex bonitate dispositionis, vel ex nimia attentione, quae aequivalet pluribus aliis actibus non ita perfectis. Requiritur autem diversa dispositio ad retinendum, vel ad apprehendendum in absentia, quam ad

apprehendendum dependentor a praesentia objecti.

Quod si instes: Nam phantasia unicam rationem formalem debet habere, qua feratur in objectum: propria autem ejus ratio est cognoscere in absentia, et per hoc distinguitur a sensu communi, ergo nunquam poterit cognoscere praesentia, quia non potest sub ratione absentis cognoscere illa: debet autem cognoscere praesentia, siquidem immutatur et recipit species ab objectis praesentibus et cum sit cognitio a sensu dependens, in praesentia ejus etiam formatur, excipiendo autem species statim cognoscit, quia formatur illis, ergo potest phantasia cognoscere praesentia, respondetur phantasiam cognoscere praesentia quando actu movetur sensum, sicut etiam intellectus ea cognoscit, sed non sub ratione praesentiae tantum, id est, dependenter ab immutatione ipsius sensibilis praesentis, sed sub ratione altiori, id est, sub ratione imaginativae, quod ad praesentia et absentia se potest extendere, sine alligatione tamen ad praesentiam. At vero memorativa nunquam cognoscit praesentia, sed semper sub ratione praeteriti seu memoriae; res vero insensatas praesentes, aestimativa percipit.

Ad confirmationem respondetur imaginativam non concurrere per se ad sensationes externas, neque istas ab illa per se dependere, quia possumus bene sentire aliquid sine hoc quod imaginemur, licet aliquando simul possimus sentire et imaginari, sed hoc est per accidens et concomitanter.

Tertio arguitur ad probandum non dari aestimativam: Quia species illae insensatae, quas dicimus deservire huic potentiae ut odium, amicitia, filio, etc. excedunt omnem rationem sensibilem, sunt enim relationes, quae nec sunt sensibile proprium, neque commune cum inter

illa non numerentur, neque per accidens cum non sint substantia, ergo excedunt omnem rationem sensibilis. Item quia non potest cognosci, quod hoc sit conveniens, vel nocivum isti, vel illi, nisi per comparisonem hujus ad illud: uti autem comparatione non convenit nisi potentiae discursive, quae collativa est, non sensui ut sensus est, et ut invenitur in brutis. Denique, istae species insensatae non possunt advenire per sensus externos, quia ab illis non percipiuntur, nihil autem ad internos sensus transit, nisi quod per externos percipitur. Nec sensus externus potest generare species ita perfectas, et supra se excedentes, sicut sunt species insensatae.

Respondetur ad primam partem argumenti non cognosci relationes a sensu interno sub proprio modo relationis, scilicet cum comparatione ad terminum, vel discursu, neque in universali, sed ut est enent ex parte fundamenti, seu ut exercentur in illo, non ut in actu signato et secundum se relatio potest apprehendi, fundamentum autem est res ipsa sensibilis prout convenientiam, vel disconvenientiam fundat, sic autem non sentitur a sensu externo, quia illud fundare convenientiam, vel disconvenientiam, non est color vel sonus, aut odor, vel aliquid quod sensu externo percipitur, ipsa tamen relatio ut condistincta a fundamento et ut comparative accepta ad terminum, non attingitur per aestimativam sine collatione. Et cum dicitur, quod tales relationes non sunt aliquo modo sensibiles per se, vel per accidens, respondetur quod directe non sunt aliquod tale sensibile nec formaliter, bene tamen fundamentaliter, quatenus in illis fundantur, sicut in natura et qualitatibus lupi fundatur contrarietas ad ovem. Et non est necesse, quod omnia quae cognoscuntur, in intellectu

vel sensu interno, sint cognita per sensum externum, sed sufficit, quod in specie, quae emittitur ab objecto et deinde a sensu virtualiter continentur illa omnia, et explicari possint in potentia superiori, et sic dicit D. Thomas i p. quaest. lxxviii, artic. iv ad 4, quod licet operatio intellectus oriatur a sensu, tamen in re apprehensa per sensum intellectus multa cognoscit, quae sensus percipere non potest, et similiter aestimativa, licet inferiori modo. Itaque bene potest cognosci per sensum internum aliquid, quod directe et formaliter a sensu externo non cognoscatur, sed sit modus aliquis, seu respectus fundatus in illis sensibilibus, et in eis virtualiter contentus.

Ad secundam partem respondetur, in brutis non esse necessariam comparisonem collativam, sed sufficere naturalem instinctum, quo immediate repraesentet rem aliquam ut nocivam, vel ut convenientem. Naturalis autem instinctus dicit quamdam determinationem naturae, et necessariam tendentiam ad aliquid, comparativa autem cognitio fit cum quadam indifferentia qua externa comparantur, ita ut resolvatur aliquid in sua extrema vel compositivo modo fiat ex illis. Quod quidem in homine aestimativa cum collatione et discursu quodam facit, quem participat ex conjunctione ad rationem, ut S. Thomas docet i part. quaest. lxxviii, art. iv ad 5, ideoque vocatur cogitativa, quia cogitando, seu comparando, seu conferendo cognoscit: in brutis autem non fit cognitio per comparisonem et collationem extremorum, sed per naturalem instinctum, id est, ex ipsa vi et inclinatione naturae habentis potentiam ad cognoscendum nocivum, vel conveniens ex ipsa determinatione naturae, non ex comparatione extre-

morum, ut docet D. Thomas quaest. de Anima, art. xm, et imi, quaest. xlvii, art. xv ad 3, et i-ii, quaest. xm, art. ii ad 3. Et sicut iste instinctus naturalis datur ab auctore naturae ad apprehendendum conveniens vel disconveniens, ita ad iudicandum quod hic et nunc sit conveniens sibi vel disconveniens, nam ad hoc totum se extendit naturalis instinctus, qui est non solum ad apprehendendum, sed etiam ad discernendum seu iudicandum, sicut etiam reliqui sensus discernunt inter sua objecta non quidem cum aliqua comparatione seu collatione, sed quia non unum tantum objectum, sed plura possunt attingere, et unum distincte ab alio, et non confuse, ideo dicuntur discernere inter illa; sic aestimativa discernit seu iudicat de convenientia, vel disconvenientia rei, ipso naturali instinctu, seu determinatione potentias qua cognoscit ista distincte.

Ad tertiam probationem respondetur, species insensatas accipi per sensus exteriores, non ut formaliter cognitae ab eis, sed ut virtualiter contentae in ipsis rebus sensibilibus quas apprehendunt, res enim insensatae continentur et accipiuntur ex sensatis, nec est necesse quod omnia quae cognoscuntur ab intellectu vel sensu interno, cognoscantur formaliter in externo, sed sufficit in objecto illo contineri, ut ex illo accipi possint, ut sequenti articulo amplius dicemus.

Ultimo arguitur: Quia si memoria est potentia cognoscitiva ut diximus, non differet ab aestimativa ut diximus; non differet ab aestimativa, quia cognoscet per easdem species per quas apprehensiva, quia eas conservat. Nec sufficit dicere quod una cognoscit in praesentia, et alia in absentia, quia ut vidimus aliquando apprehensiva ut sensus communis apprehendit in absentia, ut

in somnis, et similiter memoria aliquando cognoscit in praesentia, ut cum accipit species ad conservandum, tunc enim movetur ab objectis praesentibus. Confirmatur, quia si potentiae memorativae sunt cognoscitiva; semper actu cognoscerent, quia semper habent species sibi inhaerentes, et se informantes, quod sufficit ad cognitionem. Denique, D. Thomas opuscul. xiv, in principio dicit: « Quod memoria non habet aliquem actum, sed loco actus solum tenet, quasi parata capienti a se. »

Ad haec omnia jam supra respondimus, potentiam apprehensivam, et memorativam habere easdem species, sed diverso modo ordinatas, scilicet cum dependentia a praesentia, et mutatione objecti, vel sine illa, cum quo tamen stat, quod potentia apprehensiva possit rem in se absentem, apparenter tamen praesentem cognoscere, quasi in imagine, sic enim solum attingitur res absens materialiter, et per accidens formaliter autem ut praesens. Et similiter memorativa aliquando tangit rem praesentem, quia accipit speciem ab illa, non tamen ibi sistendo et ab ea dependendo, sed sub ratione praeteriti formando ut possit memorari.

Ad confirmationem negatur sequela, quia bene stat species actu inhaerere potentiae quoad suam entitatem, non tamen actu repraesentare ex defectu excitationis et usus talis speciei, sicut quando dorminus; non enim species semper repraesentative informare, sed aliquando solum entitative, constat quando sunt in aere. Videatur S. Thomas i part. quaestione lxxix, artic. vi ad 3 et ii, contra Gent. cap. lxxiv, in fine, ubi ostendit, quomodo in intellectu possint species conservari, etsi actu non intelligat. In illo autem loco ex opuscul. xrv, loquitur expresse D

Thomas non de memoria sensitiva, sed de intellectiva, quae non habet distinctum actum ab ipso intellectu, neque est potentia distincta ab illo, sed solum dicitur memoria, quia conservat species, ut infra quaest. x dicemus.

ARTICULUS IV.

Quae sint species impressae, et expressae in sensibus internis?

Supponimus, dari species in sensibus internis sicut datur cognitio. Quod si illae potentiae internae sunt altiores in cognoscendo, etiam requirunt altiores species, vel saltem altiori modo ordinatas, ut cognitio elevatior elici possit. Specialiter autem quando objecta repraesentata sunt altioris abstractionis, ut intentiones insensatae, requirere videntur aliquas species perfectiores, et elevatiores repraesentantes tales intentiones, sicut odium, inimicitiam filios, parentes, etc. Ista enim formalitates non repraesentantur in sensibus externis, et tamen cognoscuntur ab internis, ergo datur aliquod principium repraesentativum illarum, quod non debet esse ita materiale, et imperfectum quod sistit in ipsis rebus sensatis, sicut sistunt sensus externi, ergo perfectior species debet esse, quam species sensus externi, quae solum repraesentat res sensatas. Unde immerito Suarez negat istas species insensatas lib. m de Anima, capit, xxx. Quod si velit dari quidem illas, sed non distinctas a sensatis repraesentantibus subiecta intentionum insensatarum, non contendo, dummodo distinctae esse debeant, et perfectiores, quam illae quae solum repraesentant res sensatas, et nullo modo intentiones insensatas, ut in sensibus externis.

Quare de istis currit difficultas,

qua virtute et a quo agente generentur istae species insensatarum, quae perfectiores sunt sensatis, et ab imperfectiori nunquam perfectius generatur.

Respondetur ergo, species istas insensatas colligi ex ipsis sensatis, quia in ipsis continentur tanquam intentiones eis convenientes, quia virtute ab istis speciebus sensatis educantur cum sint superiores illis, est duplex modus dicendi, et utrumque probare videtur M. Bannez i part. quaeest. lxxix, articul. m, dub. i ad 2, argum. in fine. Primus est, quod illa species insensata sit ab ipso objecto sensibili emittente ex se immediate species istas ad potentias interiores per sensus externos. In quo illud semper difficultatem facit, quomodo cum illae species indifferenter per aerem diffundantur, non percipiuntur ab omnibus, sed si lupus, verbi gratia, emittit species inimicitiae respectu ovis, sola ovis percipit illam inimicitiam lupi, non vero alia animalia ut canis vel homo, etc. quia licet illa inimicitia lupi non repraesentetur ut contraria cani, sed ovi, tamen hoc ipsum dicimus quod percipiet canis, scilicet quod lupus sic inimicus ovi, et non ipsi cani, siquidem species illa repraesentans inimicitiam ad ovem, aequae diffunditur ad sensus canis, et aliorum animalium, qui in eodem medio sunt, et sic omnes percipient, quod lupus sit inimicus ovi, quia specie illa informantur. Quod si hoc semel concedatur, eadem ratione percipiet quodlibet animal quae libet intentiones insensatas, sive ad se pertineant, sive ad alium, verbi gratia, quod lupus sit amicus alterius lupi, quod ista palea sit utilis ad nidificandum tali avi, quod ista herba sit nociva tali animali, vel conveniens alteri, et denique omnes istae intentiones, quae sunt innumerabiles a quibuscunque percipien-

tur, quia omnium sensus aequae actuant et informant, utpote ab objectis immediate emissae, cum tamen nos nihil tale sentiamus.

Alter modus dicendi est, quod istae species insensatae non fiunt immediate ab objectis exterioribus, sed quod fiunt ab ipso animali a quo solo percipitur illa intentio, idque virtute Animae utentis sensitiva potentia ut formativa illarum specierum. Unde dicit S. Thomas opuscul. xliii, cap. iv: « Quod aestimativa est virtus apprehendens de sensato, quod non est sensatum, sicut ovis inimicitias lupi. » Ubi pondero, quod dicit apprehendere hoc ex sensato, non ex sensibili: objectum autem prout extra non est sensatum, sed sensibile. Itaque ab illa potentia in qua objectum redditur sensatum, fiunt virtute Animae species illae elevatiores, seu quae dicuntur insensatae, quia sicut in Anima est virtus radicalis ad apprehendendum intentiones insensatas, ex praesuppositione cognitionis rerum sensatarum ita est virtus ad hoc, ut species sensatae, licet crassiores et imperfectiores sint, possint immittere species perfectiores insensatas virtute ipsius Animae operantis per potentiam sensitivam tanquam per instrumentum naturaliter motivum superioris potentiae, ad hoc enim dantur sensus externi ut moveant internos saltem virtute Animae. Ad quod etiam valde juvat virtus coelestis, quae eminentiam habet ad influendum super actiones intentionales, ut dicit D. Thomas, quaestione quinto de potentia, articulo octavo. Imo haec eadem difficultas currit in objectis ipsis materialibus externis respectu sensuum externorum, quomodo scilicet possint objecta ita materialia, et crassa producere species illas, quae sunt magis materiales et perfectae, quam accidentia materialia, quae repraesentant. Et tamen dicimus ab ob-

jectis emitti, quia sensibilia sunt ex natura sua, et praesertim, quia quantum ad hanc actionem emittendi species intentionales subordinantur virtuti coelesti, quae ad intentionales actiones habet eminentiam. {Eodem etiam modo dicemus, quod species semel receptae in sensibus habent vim movendiaestimativam ejus in quo sunt, et consequenter emittendi species insensatas quae sunt perfectiores, contentae tamen in ipsis objectis sensatis, idque faciunt, tum virtute Animae, tum virtute coelesti, quae sunt virtutes superiores. Quae sit autem haec virtus Animae? Jam diximus esse potentiam sensitivam inferiorem, non ut cognoscitiva est suo modo inferiori, sed ut activa, et motiva est potentiae superioris, sic enim est productiva speciei non sibi, sed superiori potentiae deservientis, et sic operatur virtute Animae, quae eminenter omnes potentias continet, et dat isti inferiori motivam vim superioris in emittenda specie.

Ex quo patet ad rationem dubitandi, scilicet qua virtute fiant cum sint perfectiores, quam species sensatae, hoc enim ex dictis jam solutum est.

Alius modus formandi istas species datur, non per simplicem, et naturalem emissionem ab objectis, vel potentiis inferioribus, sed per formationem ipsiusmet aestimativae, quae ex praeconceptis speciebus format alias non minus, quam imaginativa. Sed haec formatio praesupponit praecessisse jam aliquam speciem, eamque fuisse praeconceptam, ideoque illa formatur ex idolis seu speciebus expressis, de quibus statim dicemus.

Secunda ergo difficultas est circa speciem expressam seu idolum, quod formant potentiae interiores cognoscentes rem in absentia. Constat enim ponendam esse istam speciem ex-

pressam ex parte termini cognitionis et non sufficere speciem impressam, quae se tenet ex parte principii, et generaliter est necessaria pro omni cognitione, sive in praesentia, sive in absentia rei, eo quod objectum mediante illa debet concurrere cum potentia ad eliciendam cognitionem. Exigitur tamen quod etiam objectum terminet talem cognitionem secundum esse proportionatum ad terminandum illam. Et ita si res sit absens, oportet quod in aliqua imagine, vel similitudine expressa repraesentetur ut terminet cognitionem, et similiter si spirituali modo debeat cognosci a potentia. Unde D. Thomas i cont. Gent. c. liii, dicit: « Quod species expressa debet formari, quando potest indifferenter cognosci res absens, et praesens, et secundo quando res debet immaterialiter seu spiritualiter attingi et in primo convenit cum intellectu imaginatio, quae etiam rem absentem cognoscit, » quae omnia uberius explicamus infra.

Est ergo difficultas, an ista species expressa seu idolum formetur ab ipsamet potentia cognoscente per illud, an ab alia exprimente, et proponente illud potentiae ut cognoscat, facit enim difficultatem in hac parte, tum auctoritas D. Thomas, tum ratio. Auctoritas est opuscul. xiv, ubi inquit: « In verbis quae imaginativa fiunt, non est ratio verbi expressa, aliud namque est in ea, unde similitudo exprimit, et aliud in quo terminatur, exprimitur enim a sensu, et terminatur in phantasia, cum phantasia sit motus factus a sensu secundum actum. » Et infra dicit: « Quod intellectus non emittit ad aliquid aliud conceptiones suas, sicut facit sensus. » Idem docet iv contra Gent. capit. xi, ubi inquit: « Quod sensibile exterius formam suam exterioribus sensibus imprimat, a quibus procedit in imagina-

tionem, et ulterius in memoriae thesaurum, in quolibet tamen cujus emanationis processu principium, et terminus pertinent ad diversa, non enim aliqua potentia sensitiva in se ipsam reflectit. » Ita D. Thomas, ubi rationem insinuat, quia videlicet potentia sensitiva non potest reflectere in se ipsam, ergo neque intendere in speciem expressam inhaerentem sibi, ut in ea cognoscat objectum, sic enim in se ipsa seu in aliquo sibi inhaerente cognosceret. Confirmatur hoc, quia possunt fieri apparitiones in phantasia, non per aliquam vitalem actionem producendo imaginem, sed quia facta commotione in spiritibus animalibus seu sanguine, ubi resident species ex sensibus relictæ, varie combinantur illae species, et apparent ipsi phantasiae diversae repraesentationes, quas utique tanquam terminum repraesentatum intuetur, et consequenter ut speciem expressam. Et quod hoc fiat per modum sanguinis et spirituum, et non per vitalem expressionem constat, quia in somno apparent istae imagines ex descensu sanguinis ad principium sensitivum, et commovendo species quae in ipsis spiritibus resident, ut ex Philosopho in lib. de somno et vigil, docet S. Thomas i p. quaest. exi, art. iii, et quaest. m de Malo, artic. iv, et qu. xvi, art. iii. Et eadem ratione Angelus, vel Daemon potest in ipsa phantasia apparitiones istas formare, per eandem commotionem spirituum, et sanguinis, ut eisdem locis docet S. Thomas. Illa autem commotio localis Angeli, non est elicientia vitalis ipsius imaginativae.

Nihilominus dicendum est: Quod species expressa seu idolum non formatur in phantasia seu potentia interiori, nisi per actum vitalem potentiae cognoscentis, licet verum sit, quod species impressae, quae per

modum principii debent concurrere ad cognitionem, locaii motu possunt imprimi, et deferri ad ipsam phantasiam, illamque excitare ad formandum tale idolum, et hoc solum intendit D. Thomas in locis praeallegatis; alias enim ex eo attribuit phantasia necessitatem formandi idolum, quia indifferenter potest cognoscere absentia, in quo convenit cum intellectu formatio verbi sit per cognitionem, etiam in phantasia. Ratio autem est, quia species expressa est imago vitalis, quia repraesentat non ut principium cognitionis, sed ut terminus ejus, et consequenter non ante vitalem actionem, sed post ipsam, et dependenter ab ipsa ut terminus ejus, alias non esset expressa species, et per modum termini repraesentans ipsi cognitioni, ergo licet species impressa, quae est principium cognitionis, possit per motum extrinsecum advenire, tamen expressa, quae est terminus cognitionis et operationis immanentis non potest per extrinsecam operationem, sed per cognitionem vitalem produci. Quod vero talis species expressa non possit formari ab una potentia, et deservire alteri, ut in ea tanquam in termino cognoscat patet, quia quod formatur ab una potentia, non potest esse terminus operationis elicita ab altera, nec formaliter illi reddere rem cognitam et repraesentatam per modum termini; sed si species formata ab una potentia repraesentat alteri, solum potest esse movendo illam objective, siquidem extra illam est, et sic ut tale idolum seu imago repraesentaret, et cognosceretur ab alia potentia, deberet emittere speciem sui ad illam sicut imago exterior, quae objective movet potentiam, per speciem sui movet illam. Si autem species expressa deberet informare aliam potentiam mediante specie a se emissa, jam

non informaret ut termini cognitionis, sed ut objectum movens ad extra.

Ad auctoritates D. Thomae, ad primum respondetur, quod negat verba imaginativae potenti esse expressiva, non quia non sint formata per cognitionem estimative, sed quia in modo formandi dependent non a sola potentia et specie, sed etiam ab aliis motibus corporalibus et physicis, quibus species ipsae deferuntur a sensibus ad phantasiam, vel ex memoria depromuntur, et agitatione et commotione spirituum aut humorum species ipsae disponuntur, ut moveri possit phantasia. Et bene motio aliquando fit ab ipso homine, non solum dormiente, sed etiam vigilante, et per voluntarium usum, ut dicit D. Thomas quod si de Malo, articulo quarto, aliquando etiam potest fieri a causa extrinseca. Et species, quae a sensu emittuntur ad phantasiam, vocat D. Thomas in eodem loco, et aliis supra citatis, quod sunt impressiones relictae a sensibus, quae in dormientibus descendunt cum sanguine, seu spiritibus ad principium ipsum sensitivum, et inde movent phantasiam, perinde ac si ab ipsis objectis exterioribus moveretur. Impressiones autem illae non sunt species expressae, quia istae non movent cognitionem, sed sunt terminus actus, seu cognitionis. Quia ergo expressio proprie loquendo debet esse partus quidam pure intentionalis, et in genere cognoscitivo, ideo formatio illa verbi, seu speciei, quae dependet necessario ab alia commotione physica et alteratione spirituum vel humorum, in quibus species disponuntur et deferuntur, cadit a propria et perfecta ratione expressionis, et ratione illius dicitur fieri cognitio illa, et formatio verbi per immutationem extrinseci moventis, et non per expressionem

perfectam, sicut fit in intellecta nostro; cui licet phantasia ministrat species, ut instrumentum intellectus agentis in genere objectivo et intentionali, tamen ipsae species impressae spirituales sunt, et verbum quod formant spirituale est, imde non dependet ab aliqua physica commotione spirituum, vel humorum, aut alia alteratione physica ut formetur, sed pure intelligibiliter exprimitur. Et tamen quia dependet a phantasmatibus, adhuc imperfectiori modo exprimit verbum quam Angeli, ut dicit S. Thomas iv contra Gent. c. xi.

Quod vero dicit D. Thomas, quod intellectus non mittit ad aliquid aliud conceptiones suas sicut facit sensus, respondetur non intelligi, quod sensus mittat conceptiones suas, ita quod potentia, cui mittit non formet conceptionem seu idolum, sed formatum ab alia recipiat, ut per illam formaliter cognoscat, sed intelligitur, quod conceptiones formatæ a sensu mittunt ad illam species impressas eorum, quae concipiunt, quod tamen non facit intellectus, quia non habet potentiam supra se quam moveat. Et in hoc sensu aperte loquitur D. Thomas contra Gent. cap. xi.

Ad rationem respondetur, non colligi quod potentia sensitiva sit reftexiva, ex eo quod formet idolum, et mediante illo cognoscat objectum repraesentatum in illo, dummodo non cognoscat ipsum verbum in actu signato, et tanquam objectum cognitum, sed ut medium cognoscendi, sicut etiam non reflectit supra ipsum actum, licet utatur illo tanquam medio cognoscente et tendente ad objectum, sic utitur idolo formato ut repraesentante sibi objectum extra, tanquam termino producto ad repraesentandum aliud, non ut sentiatur in se, quod requirebatur ad reflexionem.

Ad confirmationem respondetur, apparitiones quae fiunt in somno, non esse species expressas formatas a sensu, et repraesentatas, seu apparentes phantasiae, sed ut colligitur ex D. Thoma et Aristotele species impressae, quae relinquuntur ex sensibus, ponunturque in ipsis spiritibus, seu sanguine, de late in phantasiam movent ipsam ad formandum idola, etcognoscendum, sicut cum erat in vigilia. Contingit autem sic. Quando dormitur obstructis viis, seu meatibus sensuum externorum per vaporum copiam, contingit per agitationem sanguinis, et spirituum descendere spiritus ipsos ad principia sensitiva, id est, ad organa sensuum sive obstructorum, et quia species ab ipsis sensibilibus impresse in spiritibus illis sunt affixe, utpote cum per illos, deferantur ab una potentia ad aliam, rursus tales species ab ipsis sensibus in quos descendunt mediantibus spiritibus ejaculantur in phantasiam, ipsamque movent eodem pacto, ac si sensus vigilaret, quia dum vigilat, non aliter movet phantasiam, quam emittendo species in spiritibus inclusas ad illam. Et quia contingit istas species diversimode commisceri et combinari, etsimiliter ipsam agitationem spirituum et humorum aliquando esso magis turbulentam, aliquando magis sedatam et puram, inde etiam contingit somnia aliquando esse magis turbida et difformia, aliquando magis uniformia et pura, aliquando repraesentare res maxime distortas et monstruosas, aliquando proprias, prout fuerit combinatio specierum in illis spiritibus, vel dispositio aut infirmitas phantasiantis. Et quia Angeli, vel Daemones possunt intra cerebrum localiter movere spiritus, in illis combinare species, quae a principis sensitivis mittantur ad phantasiam inde est, quod variis appa-

ritionibus possunt illam movere non solum in sommo, sed etiam in vigilia, et aliquando ita fortiter, quod putet aliquis se videre res extrinsecus, cum tamen solum sint species delatae ad principia sensitiva, et inde moventes phantasiam maiori aliqua vivacitate a Daemone procurata, ut ex locis D. Thomee citatis colligitur, et affirmat in ii, dist. vn, queest. i, art. v ad 4.

An vero ista idola formentur aliquando per compositionem seu collationem, an simplici quidam formatione, respondetur, quod Avicenna, ut refert D. Thomas i part. queest. lxxviii, art. iv, posuit quamdam distinctam potentiam acaeteris, quae deserviret pro formandis speciebus secundum compositionem, ut ex specie auri et montis, speciem montis aurei. Sed tamen, ut advertit D. Thomas hoc quod est formare per compositionem collativam, solum invenitur in homine, propter quod aestimativa in ipso dicitur cogitativa, quia conferendo et discurrendo circa intentiones singulares, formare potest species. At vero bruta non hoc faciunt per compositionem collativam, sed naturali instinctu, et sic modo ipso et formali ratione procedendi, illa formatio in brutis simplex est. Gaeterum id quod naturalis instinctus facit, combinatio est diversarum specierum quae per agitationem humorum et spirituum inter se commixte

movent ad diversas res compositas repraesentandas, et ita ex parte rerum repraesentatarum et combinationum specierum comparatio datur etiam procedendi, quasi modo collativo et comparativo id in brutis, non ex modo cognoscendi et faciunt, sed per modum mixtionis specierum quae commixtae faciunt formari idola repraesentantia res compositas et coacervatas.

Quod si dicas : Gur similiter in sensibus externis non fit haec commixtio specierum, sicut in internis, sed distincte unumquodque cognoscitur, respondetur etiam aliquando contingere in sensibus externis ex diversa dispositione medi per quod deferuntur species, ut cum species soni, aut odorum confunduntur, aut cum species visibiles refranguntur in angulis perspicillorum, et multiplicantur aut confunduntur, aut parvae apparent ut in aliquibus speculis; frequentius tamen id accidit in internis sensibus, tum quia medium quod deferuntur species sunt ipsi spiritus, qui aptiores sunt ad commixtionem istam propter sui velocitatem, et mobilitatem; tum quia potentiae ipsae maiorem vim habent ad combinandum istas species et spiritus ipsos commovendos; tum quia minus pendent a praesentia et immutatione objectorum quam sensus externi, et ita facilius objecta mutant in speciebus.

TRACTATUS DE ANIMA

INTELLECTIVA.

QUIESTIO IX.

DE ANIMA RATIONALI SECUNDUM SE.

ARTICULUS I.

Quomodo naturaliter constet Animam rationalem esse immortalem, et per se subsistentem ?

Plures fuisse qui Animam nostram immortalem negaverint, tum ex antiquis Philosophis vel potius insipientibus, quam ex modernis haereticis, seu athetistis manifestum est. Et quidem Sapientiae ii, introducuntur quidam dicentes : Ex nihilo nati sumus, et post hoc erimus tanquam non fuerimus, et spiritus diffundetur tanquam mollis aer, et transibit vita nostra tanquam vestigium nubis. Et non solum aliquos haereticos et antiquos aliquos Philosophos constat existimasse Animas hominum interire, sicut et pecudum, sed etiam Aristoteles non bene sensisse de Animae immortalitate non pauca sunt quae persuadeant, ut sentit D. Gregorius Nysenus, licet excusetur a D. Thoma contra Gent. cap. lxxix, et quodlib. x, artic. vi et xn Met. lect. m, et aliis locis, de quo postea agemus. Certum tamen est subobscurum de hac re Aristoteles fuisse locutum, et quadam perplexitate detentum, eo quod ex una parte posuit mundum ab aeterno et generationes re-

rum, negavit autem contra Pythagoram Animas, transire de uno corpore in aliud, et contra Platonem negavit easdem res statutis temporibus iterum redire, unde cogebatur ponere omnes Animas ab aeterno productas in infinitis hominibus actu nunc esse separatas si essent immortales, ipse autem negavit infinitum in actu in Physic. Unde valde in hac parte Aristoteles opprimebatur circa Animae nostrae immortalitatem.

Gaeterum Animam nostram immortalem esse et subsistere soluto corpore, ita rationis lumine insitum videtur, ut etiam apud Gentiles et barbaras nationes pro constanti res ista habita sit, cum fere omnes agnoverint restare post hanc vitam poenas pro delinquentibus, et pro bonis praemia, de quo videri potest Clemens Alexandrinus lib. iv Stromatum, cap. vu et vm; Origenes lib. vn contra Celsum; Eusebius de praeparatione evangelica, cap. xvm; Lactantius lib. vn institutionum, cap. vm; Cicero in i Tusculanor. quaest. Tertullianus lib. de Anima, cap. xxxiv, ubi id tribuit Platoni, Socrati et Pythagorae, et videri possunt plura apud Eugubinum lib. ix de perenni Phil. cap. m; Nicolaum Favent, lib. i de immortalitate Anim. c. xi, aliosque recentiores.

, Fundatur haec veritas pluribus argumentis, sed praecipua reducuntur ad tria. Primum est, ad Scripturae auctoritatem. Secundum, ad ra-

tionem speculativam ex operatione Animae deductam. Tertium, ad rationem moralem ex gubernatione Dei. Quod attinet ad primum, licet tota Scriptura nihil principalius nobis significet, quam vitam aeternam restare post hanc vitam bonis, sicut et malis supplicia aeterna, et in utriusque resurrectionem futuram, nec solum Animas bonorum post hanc vitam conservari speciali aliqua gratia Dei, sed etiam Animas malorum, quae omni gratia Dei carent, atque adeo naturaliter immortales esse debent, specialiter tamen videri potest Sapientiae secundo, ubi error oppositus ad longum refertur, et condemnatur. Item Ecclesiastes xi: Revertatur pulvis in terram suam, et spiritus redeat ad Deum qui dedit illum. Item Job. ni, lequens de hominibus jam defunctis: Ibi, inquit, impii cessaverunt a tumultu, et ibi requieverunt fessi robore: parvus et magnus ibi sunt, etc. Item Lucae xvi: Mortuus est mendiculus, et ab Angelis portatus in sinum Abraham, mortuus est et dives, et sepultus est in inferno. Apocalypsi vi: Vidi Animas interfectorum propter homicidium Dei, etc. et alia multa loca passim occurrunt, quae rem istam. clarissime testificantur nec indigent peculiari ponderatione. Unde tandem haec veritas diffinita est in Concilio Lateranensi sub Leone X, ubi dicitur.: « Cum nonnulli ausi sint dicere de natura Animae rationalis, quod mortalis sit, et aliqui temere philosophantes, saltem secundum Philosophiam verum esse reverent: sacro approbante Concilio damnamus omnes asserentes Animam intellectivam mortalem esse, et hoc in dubium vertentes, cum illa non solum perse, et essentia forma existat verum et immortalis. » Ubi cum Concilium damnet eam qui secundum Philosophiam. voluerunt ponere Animam

mortalem manifeste supponit naturaliter esse immortalem. Superfluum est autem sanctorum auctoritates pro hac parte adducere, cum nihil tam frequens apud Patres repetatur, quam Animarum post hanc vitam praemia, et supplicia, et tandem resurrectionem futuram.

Quoad secundum, ex his quae D. Thomas docet in p. quaest. lxxv, artic. n et vi et ii contra Gent. cap. lxxix formare possumus hanc rationem speculativam ex propria Animae intellectivae operatione deductam. Nullum principium intellectualis operationis potest esse dependens a corpore in essendo, sed Anima rationalis est principium intellectualis operationis, ergo in suo esse non est dependens a corpore, sed extra illud subest. Rursus illud quod est subsistens independenter a corpore, et in se est forma, non potest corrumpi ab aliquo agente creato, licet possit annihilari a Deo, ergo simpliciter Anima est immortalis, seu incorruptibilis ex natura rei, licet sit dependens in esse et conservari a Deo, sicut omnia alia entia quantumcunque immortalia.

Primus syllogismus huius rationis est consequentia legitima, utote inferens in ferio. Minor probatur, quia illa operatio est intellectualis, quae potest universaliter attingere omnes naturas corporeas ex parte objecti, et per abstractionem universalem ex parte modi cognoscendi, et aliquo modo saltem discontinue attingit substantias spirituales et separatas; ad haec enim tria reducit D. Thomas probationem intellectivae operationis in ii contra Gent. cap. xlix et lxi, et quaest. de Anima art. i, et in part. quaest. lxxv, art. ii. Et quod possimus intelligere omnes, naturas corporeas constat experientia ipsa, quia intellectus noster b*/*

beft pro objecto quidditatqm sensibili-
lem, unde nulla natura corporea
sive sensibilis datur quam non pos-
sit intellectus noster percipere,
quidquid enim sensu patere potest,
penes exteriora accidentia ab intel-
lectu attingi potest quoad substan-
tiam, ergo necesse est quod talis
potentia careat omni natura corpo-
rea, sicut visus caret omni colore,
ut possit omnes differentias colo-
rum percipere, non tamen caret
omni visibili, quia habet rationem
diaphani lucidi, et ideo omnia videt
sub ratione lucidi, et per medium
diaphanum: ita etiam potentia in-
tellectiva ad percipiendum omnes
naturas corporeas debet omni na-
tura corporea carere, quod est esse
spiritualem, sed tamen non debet
carere omni quidditate et ratione
entis, quia omnia ad modum entis,
et quidditatis cognoscit, alias des-
trueretur.

Ex parte etiam modi cognoscendi
nempe per modum abstractionis, et
universalitatis et comparisonis et
reflexionis, constat operationem ip-
sam debere esse intellectualem, quia
talis modus abstractionis, et univer-
salitatis excedit omnia corporalia,
quia induit proprietates immateria-
litas, potest enim apprehendere rem
abstractam in universali indepen-
denter a loco et tempore, quod est
proprium rei incorporealis et imma-
terialis, universale autem sub modo
universalitatis abstractum indepen-
denter se habet a determinato loco
et tempore, imo abstractio, quam
facit noster intellectus se extendit
ad omnes gradus quantumcunque
superiores et analogos, sub quibus
comprehenduntur etiam ipsae res
spirituales, sicut subtractione sub-
stantiae, in qua conveniunt etiam An-
geli, et similiter in abstractione qua-
litas, quae abstrahit a corporali et
spirituali, ergo ex modo operandi
talis operatio intellectualis est, quia

modus iste superat omnem corpo-
ralem.

Et ex hoc probatur quoad tertium
eadem minor, quia licet non percipiat
noster intellectus res spirituales
quidditative ut sunt in se, tamen
discursive et collative illas attingit,
et consequenter aliquid altius omni
corpore cognoscit, et altiori modo
hoc ipso, quod per viam remotionis
res spirituales attingit negando, seu
removendo ab illis omne quod cor-
poreum est, sicut si visus posset at-
tingere sonum removendo ab illo
quidquid visibile est, recte collige-
remus, quod objectum visus non es-
set coarctatum et limitatum ad so-
lum colorem, quia attingere sonum
removendo ab illo omne visibile non
stat cum hoc quod visibile sit speci-
ficativum visus, quia nulla potentia
potest aliquid attingere removendo
suum specificativum ab illo. Si er-
go noster intellectus potest attinge-
re rem spiritualem per viam remo-
tionis, id est, removendo ab illa om-
nem conditionem corpoream, ne-
cesse est quod specificativum talis
potentiae non sit aliquod corpus, sed
aliquid altius omni ratione corpo-
rea. Quod vero res spirituales hoc
modo attingamus constat, tum ex-
perientia cum multa de illis demon-
stremus; tum ex ipsa inclinatione
virtutis, quae contra omne pondus
corporeum, et supra omnem sensum
et delectationem rapitur ad spiri-
tualia, ergo debet illa cognoscere,
alias non amaret; tum denique quia,
ut dicit Apostolus Rom. n: Invisibilia
Dei per ea quae facta sunt, intellecta
conspiciuntur, ergo spiritualia attinguntur.

Restat ergo probanda major huius
primi syllogismi, quod nullum prin-
cipium intellectualis operationis est
dependens a corpore. Et probatur,
quia intellectualis operatio ut vidi-
mus est spiritualis, et excedens om-
nia corporalia, ergo necesse est quod

radix et principium a quo egreditur sit substantia spiritualis, siquidem operatio non habet aliquod esse quod non accipiat a principio a quo procedit, ergo si habet esse spirituale, accipit illud a suo principio, ergo illud non potest esse corporeum, quia non potest dare esse excedens se ipsum. Si autem substantia illa non est corporea, sed spiritualis, ergo est independens in essendo a corpore, quia si esset dependens cum Anima sit forma, dependeret utique a corpore ut a materia, alioquin si non dependet ab ea, ut a materia, ergo remota tali materia et corpore adhuc Anima stare potest. Si autem a materia dependet in essendo, ergo debet contineri ipsa materia et educibilis esse ab illa, et reducibilis in illam[^] et producibilis ab agente naturali per actionem corpoream, et dispositiones corporeas, ergo nihil illi deest ut sit corporea, siquidem in virtute activa et materiali corporea continetur.

Quomodo vero Anima cum forma spiritualis sit, informet materiam, quin contineatur in illa, dicemus articulo sequenti. An vero aliquod accidens spirituale imperfectum per modum motionis possit inhaerere corpori, et in ejus potentia contineri, dicemus quaestione sequenti art. ii.

Sic ergo probato quod Anima rationalis est forma subsistens et spiritualis, restat probare secundum, quod inde deduximus, scilicet quod sit incorruptibilis. Et suppono, quod solum dupliciter potest aliquid corrumpi, scilicet vel per se, vel per accidens. Per se corrumpitur id quod per se generatur, sicut res subsistens. Per accidens desinit quod ad desinitionem alterius corrumpitur sicut forma, vel accidens, quae desinunt ad destructionem subjecti in quo sunt. Res autem subsistentes habent esse mediante triplici causa, scilicet efficiente a qua fiunt, et

conservantur, et formali, quia forma est quae dat esse rei, et materiali, non quae sit subjectum inhaesionis, hoc enim non datur respectu rei subsistentis, sed quae sit pars constituens ut in rebus corporeis subsistentibus. Finalis autem causa hic locum non habet, nam finis non dat ipsum esse tanquam principium, sed perficit et consummat tanquam finis, et ordinat ad se. Et licet finis in intentione praecedat ipsum efficiens, tamen non exequitur suum effectum nisi mediante causa efficiente. Materialis etiam causa in praesenti locum non habet, quia Anima non est res composita ex materia corporali, et forma, sed est simplex forma informans materiam, independens autem ut ostensum est a corpore in suo esse, et consequenter a materia quam informat, nec enim habet aliam materiam, quam corpoream et sensibilem, quam informaret sic si non dependet a corpore in operando et essendo, etiam non dependet in esse a materia, sicut formae non subsistentes. Ergo Anima non potest corrumpi corruptione per accidens, id est, per ablationem subjecti, seu causae materialis, si enim non dependet ab illa in esse, sublata illa, adhuc remanet ejus esse.

Solum ergo potest corrumpi per se, scilicet vel per ablationem causae formalis, vel suspensionem influxus efficientis. Primum non habet locum in praesenti cum Anima non sit composita ex forma et materia, sed simplex forma, ergo non potest amittere esse per separationem aliqujus formae dantis sibi esse. Solum ergo potest amittere esse per suspensionem influxus causae efficientis, prout ab illo dependeret existentia effectus; existentia enim rei non potest tolli per contrarium, non corrupta eadem forma cujus ratione datur, quia sic deberet tolli una

existentia, et succedere alia, si autem alia succedit, manet res existens, quia manet sub aliquo esse, solum ergo potest tolli per suspensionem influxus, quo conservatur in esse a suo agente, et sic nullus negat, quod Anima potest desinere sicut etiam Angelus, et coelum, sed talis desitio erit annihilatio, non corruptio, et sic semper Anima manet incorruptibilis respectu agentium naturalium, quae non possunt corrumpere annihilando, et suspendendo influxum, a quo res conservatur in esse a suo creante, sicut nec possunt totum esse producere creando, et sic a nullo agente creato potest separari existentia ab aliqua re, nisi separando, aut non conservando formam qua mediante participatur esse in ipsa re habente formam. Et ideo dicitur, quod formae subsistenti convenit esse per se, non per se, id est, essentialiter, sed per se, id est, non per aliud sed immediate, quae est propriissima expositio hujus propositionis D. Thomae : «Esse per se convenit formae,» quam obscuram et difficilem vocat Suarez ubi supra num. xx, sed dicimus, quod formae per se convenit esse non per se in primo, aut secundo modo, cum non habeat connexionem essentialem, vel intrinsecam ipsum esse cum forma creata, sed convenit per se in tertio modo, id est, per se singulariter, seu subsistenter, quia formae subsistenti convenit esse immediate, et non mediante alia forma, et sic per se subsistenter, seu immediate habet esse. Ex quo fit, quod tale esse non potest tolli a tali forma removendo aliquam formam, sed solum removendo influxum efficientis primi, et talis influxus non potest removeri nisi per annihilationem, et suspensionem illius, reliqua vero agentia creata solum possunt corrumpere introducendo aliquam formam con-

trariam, aut impossibilem cum praecedenti quae dabat esse. Potest etiam Deus supplere hoc esse assumendo illam formam ad suam Divinam subsistentiam, et existentiam, sed hoc non est corrumpere, sed meliorare et perficere esse formae.

Unde cessant omnes instantiae P. Suarez contra hoc axioma quod esse per se convenit formae, quae procedunt ad probandum quod est non convenit essentialiter ipsi formae, sed contingenter, imo et de facto separatum est a forma secundum sententiam Thomistarum in Incarnatione, in qua humanitas assumpta est ad existentiam Divinam. Sed constat ex dictis quod ly per se non sumitur a nobis pro eo quod est essentialiter, et in primo, aut secundo modo per se, sed pro eo quod est immediate, et in tertio modo per se. Unde tandem ipse Suarez num. xxiv in hanc expositionem convenit dicens, quod si existentia distinguitur a natura, non potest tolli a forma, quia per se convenit illi, hoc est, immediate.

Haec ratio non solum probat Animam non desinere ex vi separationis a materia, sed etiam postquam separata est non corrumpi, sed semper durare, quia hoc ipso quod habet esse subsistens ut forma simplex et independens a materia, vel composito, sed solum acceptum ex influxu Dei conservantis, constat ipsum esse Animae non posse ab aliqua causa creata corrumpi etiam post separationem, quia a nulla causa creata potest impediri, vel averti influxus Dei, alias posset annihilari, quia remoto vel impedito influxu Dei creantis, vel conservantis, res totaliter decedit in nihilum.

Tertia probatio est moralis ratio deducta ex distributione praemiorum et poenarum, quae in hac materia magnum habet pondus, et multi sancti ea utuntur, supponit

autem haec ratio duo principia lumine naturali nota. Primum est, dari unum supremum rectorem totius universi, qui est Deus ad quem pertinet recte disponere et providere omnes res universi, praesertim actiones humanas. Secundum est, quod cum homo ex sua propria natura rationalis sit oportet, quod supremus ejus finis sit vivere secundum rationem, et consequenter secundum virtutem, quia virtus est quae homines facit recte operantes secundum rationem. Quare felicitas hominis non potest consistere in hiis quae pertinent ad temporalem fortunam, et sufficientiam rerum corporalium, quia haec communia sunt bonis et malis, imo plerumque mali magis prosperantur in hac vita, et tamen agunt contra rationem, neque in hoc attingunt felicitatem, seu finem rationalis vitae.

Ex quibus principiis deducitur, virtuti deberi aliquod praemium post hanc vitam, et culpa poenam, alias non recte ordinaretur hoc universum circa actiones humanas et finem rationalis vitae. Nec enim potest virtus habere in hac vita debitum praemium, tum quia ea quae in hac vita dantur praeter virtutem, solum possunt pertinere ad felicitatem aliquam temporalem in aliquo bono civili vel delectabili, et in sufficientia bonorum hujus vitae, haec autem non possunt esse conveniens praemium virtutis, quia sunt inferioris ordinis ad ipsam et propter bonum virtutis et honoris haec omnia relinquere possunt et debent; unde sunt communia malis et bonis, ergo non possunt esse congruum praemium bonorum; tum etiam quia in hac vita plerumque virtus caret omnibus istis, et est in magna tribulatione, et labore, et miseria, juxta quod dicit Apostolus I ad Corinthios, xv : St in hac vita tantum

in Christo sperantes sumus, miseriorum sumus omnibus hominibus. Non potest autem labor et miseria hujus vitae esse praemium virtutis, cum potius sit exercitium, et meritum ejus, ut pote valde laboriosum; praemium autem virtutis debet esse aliqua felicitas propria hominis ut homo est, et consequenter debet esse libera a miseriis, felicitas enim miseriae opponitur. Si ergo non omnis virtus in hac vita liberatur ab istis miseriis et labore, non omnis virtus habet praemium et felicitatem sibi debitam, ergo vel perpetuo careret illa, vel debet habere illam post hanc vitam.

Nec valet respondere ex Scoto in iv, dist. xliii, quod si virtutem secum afferre suum praemium, scilicet pacem internam, voluptatem maximam, honorem extremum, et similia. Nam contra est, quia haec non sunt praemia virtutis, sed proprietates ejus, et sic adhuc pertinent ad meritum; non potest autem meritum respicere pro praemio id quod est sibi connaturale et proprium ut meritum est. Adde quod haec omnia non sunt conjuncta cum felicitate aliqua, sed compatiuntur cum magna tribulatione et miseria, et labore in exercitio virtutis, quia ut dicit Apostolus n ad Timotheum, m : Omnes qui volunt pie vivere in Christo Jesu persecutiones patientur, non ergo possunt ista praemiare virtutem, alioquin sua ipsa difficultate et labore praemiaretur, quod est ridiculum; imo posset secundum hanc rationem in republica bene instituta, juste denegari praemium virtuti et poena peccato, quia ipsa virtus est sibi sufficiens praemium, et similiter peccatum est sibi poena et supplicium, ergo juste potest quodcumque aliud praemium vel poena denegari. Honor autem debetur quidem virtuti, sed non semper redditur, vel quia virtus est occulta, vel quia habet

adversarios a quibus potius contemnitur, et ita si non esset alia vita, communiter virtus careret prae-mio.

Additur ad hoc, quia vel in hac vita debet homo vivere secundum rationem, vel secundum sensum. Hoc secundum est omnino contra ipsam rationem, nec constituit perfectionem hominis, in eo quod perfectissimum illi est, scilicet in quantum rationalis, si non debet vivere secundum rationem, sed secundum sensum. Si. primum, debet in multis contradicere corpori, et appetitus reprimere quos contra rationem esse videmus, et propria commoda contemnere, propter altius bonum, quod est bonum rationis, et virtutis, ergo illud bonum rationis superat omne bonum corporale hujus vitae, siquidem etiam suprema bona corporis, v. g. voluptates et honorem externum homo debet negligere propter bonum rationis, et aliquando etiam vitam ipsam debet postponere bono virtutis, ergo si Anima desineret cum corpore, inclinatio ad operandum secundum rationem esset inclinatio ad destruendum se ipsum, siquidem relinquendo bona corporis, corpus afficeretur damno et consequenter Anima, si cum corpore interiret.

Quare relinquitur, rem istam demonstrari rationibus naturalibus, et moralibus, quod immerito negat Scotus ubi supra, nec bene Cajetanus dixit in m Eccl. hactenus nullum Philosophorum demonstrasse immortalitatem Animae. Sed fortasse loquitur de Philosophis antiquis, nam loquendo de ratione D. Thomae eam defendit i p. q. lxxxv, a. ii, et respondet ad rationes Scoti.

Solvuntur argumenta.

Primo instari potest contra rationem deductam ex operatione Ani-

mae: quia Anima intelligit cum dependentia a phantasmatibus et a sensibus corporeis, ita ut nunquam possit absolvi ab ista connotatione et dependentia. Unde ergo constat nobis operationem Animae esse in se spirituales, si nunquam possumus eam independentem a rebus et sensibus corporeis videre.

Secundo: Quia ipsa Anima non solum quoad operationem, sed etiam quoad individuationem et consequenter quoad esse dependet a corpore, individuatur enim et distinguitur individualiter una Anima ab altera per ordinem ad corpus, ergo tam ex parte operationis, quam ex parte individuationis habemus indubitata signa materialitatis in Anima, et ita quidquid dicitur de modo illo immaterialitatis, et spiritualitatis in operando, vel in subsistendo, si regulatur per istas dependentias, omnino enervat istas rationes, quia non stat illa spiritualitas cum tanta dependentia, et ordine ad corpus.

Tertio: Quando dicitur debere Animam carere omni corpore, quia potest intelligere omnia corpora, instatur in primis, quia non intelligit Anima nostra omnia corpora simpliciter, sed solum quae per sensus offeruntur, et eo modo quo per sensus cognoscuntur, nam si a tali modo extrahantur, ut si ponatur corpus sine quantitate, vel eo modo quod est corpus Christi in Eucharistia, non valet intelligi ab Anima nostra. Quod si solum loquimur de omni corpore per sensus externos cognito, hoc etiam attingit imaginativa, quae ad omnia corpora se extendit hoc ipso quod ad omnia imaginabilia, et tamen non est spiritualis. Deinde, dato quod intelligat omnia corporea, non sequitur quod caret omni corporeitate, alias etiam probaretur quod caret omni quidditate, et entitate, quia potest cognoscere omnes quidditates, et entitates;

imo ut sensus percipiat aliquod ob-
jectum, non debet carere illo reali-
ter, sed solum intentionaliter, sicut
potentia visiva non caret luce, nec
diaphaneitate, et tamen utrumque
cognoscit. Illa autem ratio de cogni-
tione et attingentia substantiarum
separatarum nihil omnino probat,
quia res istas spirituales non cogno-
scimus nisi ad instar rerum corpo-
rearum, et cum connotatione ad
corpora; nec potest ab istis conno-
tationibus expediri nostra cognitio
intellectiva, ergo ex hoc nullo mo-
do probatur spiritualitas illius cogni-
tionis, quia non probatur omnimoda
separatio a conditionibus corpo-
reis.

Quarto: Principium intellectuale
non excedit omne corporeum, quia
intellectus non potest esse perfectior
quam natura a qua dimanat, sed
Anima est actus corporis, ergo et in-
tellectus talis Animee. Et confirma-
tur, quia si esset pure spiritua-
lis, esset se ipsa intelligibilis
Anima et ipse intellectus, siqui-
dem intelligibilitas fundatur in
immaterialitate, ergo quod in sua
entitate est omnino immateriale
per se ipsum est intelligibile, et sic
ipsa Anima redderet intellectum ac-
tuatum sua propria intelligibilitate
quando intellectus dimanat ab ipsa,
et sic repugnat quod intellectus di-
manet ut pura potentia cum debeat
dimanare, ut intelligibiliter actua-
tus ab ipsa natura spirituali a qua
dimanat, si in se ipsa spiritualis
est.

Quinto: Contra rationem qua os-
tenditur Animam esse subsistentem,
et non corrumpi ad corruptionem
corporis instatur in primis, quia et
si non dependeat a corpore in sub-
sistendo, non tamen probatur quod
non dependeat a corpore ut a dispo-
sitione requisita, seu conditione ut
conservetur in esse sicut dependet
in indiYiduatione. Deinde, illa pro-

positio cui tota haec ratio innititur,
scilicet quod esse per se convenit
formae non recte intelligitur conve-
nire in tertio modo per se, seu sub-
sistenter et immediate, quia in pri-
mis existentia immediate convenit
supposito, seu subsistentiae, quia est
id quod primo fit et consequenter,
quod primo existit suppositum autem
in homine est corruptibile, ergo ex
eo quod alicui immediate conveniat
existentia non sequitur quod non
possit corrumpi. Denique, quia hoc
ipsum quod alicui immediate con-
venit potest dependere ab aliquo ex-
trinseco a quo immutetur vel cor-
rumpatur, sicut quantitas imme-
diate convenit corpori, et tamen po-
test multis modis mutari et corrup-
pi, verbi gratia, per divisionem, aug-
mentationem, diminutionem, etc.
Alia quae contra spiritualitatem Ani-
mae militant sequenti articulo ad-
ducemus.

Ad primum responderi solet, in-
tellectum nostrum dependere a phan-
tasmatis et sensibus ut a propo-
nentibus et ministrantibus objecta,
non autem tanquam a praebentibus
formalem rationem, et modum ope-
randi. Sed quia hoc ipsum est quod
quaeritur, restat ejus reddere ratio-
nem. Unde addimus, hoc ipsum con-
probari indiciis et signis supra alla-
tis; tum quia intellectus taliter co-
gnoscit objecta corporea, quod etiam
supra se reflectit, ergo oportet quod
ejus objectum sit aliquid superius et
altius, quam illa objecta corporea
ministrata per sensus, siquidem non
solum illa cognoscit, sed etiam ad
se reflectit, ergo signum est quod a
sensibus et limitantibus ad se modum
cognoscendi intellectus; tum quia
percipit quidditates corporum, et
interiorem substantiam ad quam
non pertingunt sensus, sed solum
ad exteriora accidentia, ergo signum
est non limitari modum operandi
intellectus ad objecta sensus, et ad

modum operandi ipsorum. Quare intellectus tantae amplitudinis est, ut possit saltem per viam negationis et remotionis discernere inter corporalia, et spiritualia, atque etiam illa attingere separando omnem rationem corporeitatis per viam negationis, quod signum est non limitari, et deprimi operationem intellectivam Animae ad modum materialem si enim potest ipsam removere, et removendo usque ad spiritualitatem objecti attingere, utique excedit omnem vim cognitionis corporeae, nulla enim talis operatio potest etiam per viam remotionis excedere suam specificam rationem; quae corporea est, ergo operatio quae illam excedit, corporea non est.

Ad secundum respondetur, quod individuatio Animae sequitur ejus naturam non solum in se, sed in ordine ad aliquem terminum prout est communicabilis, vel incommunicabilis alteri, quia individuatio pertinet ad rationem ultimi, seu incommunicabilis, si perfecta, et completa sit. Cum autem Anima licet in se sit independens a materia et subsistens, sicut incommunicabilis illi, non potest compleri et totaliter individuari ad se, sed in ordine ad materiam cui communicatur. Haec tamen dependentia seu ordo non tollit, quod substantia illius Animae non sit spiritualis, et independens in esse a corpore, quia spiritualitas sequitur immaterialitatem rei in sua entitate, communicatio autem illa non est propter esse formae, quae in se habet illud, sed propter esse compositi, quod ex illa forma resultat, quia forma licet habeat in se esse, sed non terminatum in se, ut Angeli, sed communicabile, non omnis autem communicatio fit propter dependentiam in esse, sed etiam propter abundantiam.

Ad tertium respondetur instantias illas esse inefficaces. Prima quia

dem, quia Anima nostra potest attingere omnia corpora quoad suas quidditates, licet non possit attingere naturaliter omnes modos, seu perfectiones quas potest Deus in corporibus ponere, cum nec etiam Angelus qui pure spiritualis est possit modum illum sacramentalem attingere, et alia similia supernaturalia, quae fieri possunt in corporibus. Et tamen quia aliquo modo potest Anima nostra attingere talem modum, saltem credendo illum et discurrendo circa illum, sufficit ut spirituali modo, et super omnia corpora dicatur intelligere. Similiter substantiam sine quantitate attingit intellectus noster cum multa disputet, et definiat circa substantiam denudatam quantitate. Imaginativa autem licet attingat omnia corpora, quantum ad id quod per sensus de illis potest attingi, quae sunt exteriora accidentia, non tamen quantum ad quidditatem et substantiam, nec utendo illis taliter, ut per discursum et per viam remotionis possit attingere ad spiritualia, nec in universali abstractione naturam accipiendo, sed individualiter, quibus tamen modis intellectus corpora attingit, et ideo caret omni corpore, ut super corpora omnia possit. Imaginativa autem licet possit plura fingere, non tamen ens rationis quod est universalitas fundare, sed solum circa singularia fictiones formare potest.

Ad secundam instantiam dicitur, potentiam non debere carere objecto formali sub quo cognoscit, sed omni objecto materiali quod cognoscit, sicut visus non caret luce et diaphano, sed colore, unde omnia cognoscit per modum lucidi, et per medium diaphanum. Similiter Anima non caret quidditate, vel spiritualitate, quia omnia intelligit per modum quidditatis, et spiritualitatis, et ita si haberet aliquid corpo-

etiam, admodum illius reliqua corpora affertur.

At tertiam instantiam respondetur etiam ex dictis, quod licet non possit noster intellectus remove oinnem connotationem et habitudinem ad corporea, a quibus accipit cognitionem et consequenter debet illa connotare tanquam terminum a quo; tamen quia ex parte termini ad quem, potest per viam remotionis spiritualia attingere, et per modum universalitatis procedere, ideo ascendit super omnia corpora et super omnem inodum corporeum qui individualis est, et non universalis, et non alligatur ad rationem formalem corpoream, siquidem potest illam remove et ad spiritualia pervenire per viam remotionis.

Ad quartam respondetur quod intellectus non est perfectior, quam essentia Animae, sed sicut Anima in suo esse est independens a corpore, potest tamen communicari corpori, ut materiae, ita intellectus potest objective terminative attingere res spirituales, licet communicando objectis corporeis, a quibus abstrahit illam cognitionem. Non pertinet autem ad ipsum informare organa corporea, id enim facit Anima, sed solum attingere quidditates corporeas modo operandi incorporeo et independenti ab organo, et hoc ipsum intellectus habet ab Anima radicaliter, et ita semper Anima est nobilior.

Ad confirmationem respondetur, quod Anima se ipsa est intelligibilis et actuat intellectum per modum speciei ad cognoscendam suam substantiam, sed non pro omni statu, sed in statu separationis, in statu autem conjunctionis alligatur cognitio ejus ad sensus, et ad objecta corporea, ut ab illis hauriat species, et ita impeditur aliquid intelligere, nisi per species a sensibus acceptas.

Ad quintam respondetur, quod si

semel Anima festinans suspendens a materia in fieri, quia rursus educitur ab illa, neque in ejus potentia continetur, ut ejus modis cribrandi ostendit, non potest deperire in sui conservatione a corpore, quia sic sublato corpore, vel adriphilatur, vel Corrumperetur sicut albe formae. Hoc secundum se habere potest, cum si ponamus, non fectur in materia, nec educi fex illa, ergo nec resolvi potest in illam si oportet alite formae. Nec primum quia annihilatio non fit per defectum, sed per suspensionem, sed per suspensionem cursus Divini. Per hunc autem modum etiam desinere potest Anima, sed hoc non tollit quod sit simpliciter incorruptibilis sicut etiam Angelus. Quod vero instatur contra illam explicationem, quod esse per se convenit formae in tertio modo, respondetur quod existentia convenit immediate, supposito ita quod, atque adeo mediante forma ut quo, et ita si forma tollitur non remanet illa existentia. At vero Torina habet esse ut quo non per aliam formam tanquam per principium habendi. Unde si ipsa forma sit subsisteris, non dependeris a materia, non potest ab illa tolli existentia per defectum principii intrinseci se habentis ut quo, sed solum per remotionem principii extrinseci a quo defivatur esse, quod est per suspensionem concursus, sed non annihilatio.

non repugnat aliquid convenire immediate alicui ut quod, et tamen tolli ab illo, quia tollitur forma, seu principium ratione cuius convenit, sicut quantitas convenit materiae, seu corpori, ut immediato recipienti quod, et tamen potest multis modis Variari quantitas, et extensio. Ceeterum quod convenit tripartite alicui tanquam principio quo, non potest separari ab illo nisi tale principium in se desinat, ut si forma non sit subsistens, sed corruptibilis.

S^atfW WJe, principium. sit in se si⁴>sistejis, qpod ilii perse convenit, npn potest ab eo tolli ex defectu principii-fprW-SiMs quod est ipsummet, spd' spUjqa ex remotione efficien-
tis.

ARTICULUS II.

Quomodo Anima rationalis sit entitativq spiritualis et forma corporis ?

DifficuJJAfl oritur ex eo, quod in Ai&ima rationali duo conjungenda spnt, quae inter se non videntur cohaerere, scilicet esse veram et substantialem formam corporis, et in se osse spiritum, et esse illi connaturala^e quoti informet corpus, et similiter esse connaturale quod sit extracerp^{us} quando est separata.

Nihilominus utrumque certissimum est convepireAnimae rationali, licet status informandi corpus sit cqjmmaturalior Animae, status autem separationis npn ita connaturalis'e\$J,: nec taoqejn es^t violentus, sed pr#ternaturaUs.

prima pars constat ex dictis supra quaest. i, et i Physic. quaest. iv, definita est enim in Concilio Vienneⁿsi, ut refertur in Clementina unica, de summa Trinitate §.Porro, ubi sic dicitur: ^Doctrinam seu propositionem asserentem, aut vertentem in, dubium quod substantia animae catiopalis, seu intellectiva vere et p^r se humani corporis non sit forma, ut erroneam et veritati catholicae inimicam, prodicto approbante Gopcilio reprobamus. » Et ratio est manifesta, quia homo componitur e\$ Anima et corpore siquidem homo non est substantia simplex, alias npn posset separari Anima a corpore, in quo consistit mors. Hoc autem compositum quod vocamus homiqpm intrinsece et essentialiter est ifttiMdd mvx pertinet ad ejus de-

finitionem, quod est animal rationale et manifestat ejus operatio quae est, discurrere, et ratiocinari, ergo oportet quod constituatur intrinsece per formam rationalem, siquidem rationalitas ista seu gradus rationalitatis et operationis ejus, non pospunt provenire ab aliquo principio materiali seu ab ipsa materia, quia haec est communis aliis rebus irrationalibus, ul patet in corpore, quod manet separata Anima, ergo prpyenit a forma, et sic ipsa Anima est foripa corporis, et oportet quod sit forma excedens omnes conditiones materiae, quia operatio ejus propria, quae est intelligere et ratiocinari, non limitatur et deprimitur ad conditiones materiae, ut dictum est articulo praecedenti.

Quod si dicas: Quod ipsa Anima est totus et integer homo, corpus autem solum est mobile ab ipsa Anima, non informabile ab illa, contra hoc est, quia sic homo non esset animal nec proprie haberet operationes animales et vegetativas, siquidem animal essentialiter est corpus et operationes ejus essentialiter qunt corporeae et sensibiles, ergo opprtet quod corpus in hoc animali non solum se habeat ut mobile, sed ut pertinens essentialiter ad qjup constitutionem, et consequenter quod sit informabile ab Anima, per q^aip constituitur corpus illud pniujale. Si autem homo non sit animal, ped Anima, praeterquam quod est contra ejus definitionem, quia dicitur animal ratione, non autem Anima, sequitur quod homo in quantum homo non sit moralis, et corruptibilis, quia non esset res composita, sed simplex, scilicet sola Anima, quaecum sit subsistens, et non informans non potest corrumpi per ablationem formae, quia non componitur ex forma et materia neque per resolutionem in materiam, quia non educitur de potentia materiae, nec in ea contine-

tur, ergo neque in eam resolvitur, id enim resolvitur in materiam quod educitur ex illa.

At vero quod Anima sit spiritualis et taliter informet materiam, quod materialis non sit, nec dependens a materia in articulo praecedenti manet probatum ex ipsa operatione talis Animae quae est intelligere, excedit enim omnia corpora, tam ex parte objecti attacti, quam ex parte modi operandi ut ibi probatum est. Suffragantur denique Scriptura, et Concilia, in quibus dicitur Animas nostras esse spirituales, ut Ecclesiastes xii: Et spiritus revertatur ad eum, qui fecit illum: Psalm. xxx, et Matth. xxvii: In manus tuas commendo spiritum meum, et in Concilio Lateranensi c. Firmiter, et in Clementina i de summa Trinitate ubi definitur: «Quod Deus utramque de nihilo condidit creaturam Angelicam et mundanam, corporalem et spiritualem, deinde humanam quasi communem ex spiritu et corpore constitutam.»

Secunda vero pars, quod scilicet status separationis non ita sit connaturalis Animae, nec tamen sit violentus, sed praeternaturalis, ex eo constat quia Anima naturaliter est forma corporis, ergo connaturalis actus ejus est informare, et communicari per modum formae, ergo connaturali modo non petit separationem sed statum conjunctionis. Ad haec, ille est connaturalis status Animae sub quo creatur a Deo modo ordinario et conformiter ad naturas rerum, constat autem Animas creari a Deo separatas sed infusas corporibus juxta illud Genes, ii: Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitae, quia proprium est Animae esse partem totam hominis et pars connaturaliter fit in suo toto, de quo videri potest D. Thomas i p. q. I, art. iv, ergo connaturalis ejus status est status conjunctionis ad corpus. Quod vero

status separationis non sit omnino violentus Animae, sed solum praeternaturalis ex eo patet, quia violentum est quod fit ab exteriori principio, passio non conferente vim, seu constat quod Anima in se ipsa habet principium subsistendi, et permanendi extra corpus, ergo ad hoc ut permaneat separata, non fit illi aliqua vis, sed juxta propria principia statum illum sustinet. Dicitur autem praeternaturalis ille status, quia non oritur per se et connaturaliter ex ipsa Anima, vel ex modo, quo creatur a Deo, sed tanquam accidens extraneum supposita actione corruptiva corporis ei provenit.

Ex dictis colligitur, Animas rationales multiplicari ad multiplicationem corporum, quia Anima est forma substantialis, multiplicatis autem corporibus multiplicantur individua hominis, ergo et formae substantiales individualiter multiplicantur, quia duo individua substantialia differunt secundum esse substantiale, ergo etiam secundum formam quae est principium dandi esse, alioquin si unam formam haberent, unum esse haberent, et haec est ratio D. Thomae prima parte, quaest. lxxvi, art. ii.

Solvuntur argumenta.

Primo arguitur ex auctoritatibus: Nam Ecclesiastes iii dicitur: Unus est interitus hominis, et jumentorum et aequa utriusque conditio: sicut moritur homo sic et illa moriuntur: similiter spirant omnia, et nihil habet homo jumento amplius. Quae verba maximam continent difficultatem, et saltem probare videntur quod ex natura sua Anima nostra corruptibilis sit, licet beneficio Dei duret post mortem. Quod aperte dicitur in vii Synodo generali in epistola Sophronii ab eodem Concilio

approbata. Item Aristoteles lib. i de Anima, textu xn et xui, dicit: « Quod si intelligere est phantasia, vel non sine phantasia, non continget sine corpore esse, » sed in hoc tertio libro, text. xxx, dicit quod intelligere nostrum non est sine phantasia, ergo clare colligitur, quod intelligere non est sine corpore. Similiter in tertio de Anima, cap. v, dicit intellectum passibilem esse corruptibilem, sed intellectus passibilis est per quem Anima intelligit, ergo Anima in quantum intellectiva, est corruptibilis. Alia loca omitto ex aliis libris, quae minus clare loquuntur, aut eandem continent difficultatem.

Respondetur quod in illo loco Ecclesiastes, loquitur Salomon in persona insipientium, ut interpretatur S. Thomas i quæst. lxxv, artic. vi ad i, quae interpretatio vera est, tum quia ibi Salomon praemittit: Dixi in corde meo de filiis hominum, ut probaret eos Deus, et ostenderet similes esse bestiis, idcirco unus est interitus hominis, et iumentorum, etc. quasi dicat hoc dico in corde meo, non de meo sensu, sed de filiis hominum, quibus probandis Deus ordinavit, quod simili modo moriantur homines, et iumenta, et inde seducuntur ipsi, ut dicant nihil esse homini iumento amplius; tum etiam quia haec eadem repetuntur Sap. ii, et expresse ponuntur esse dicta in persona impiorum, ibi: Dixerunt impii apud se non recte, etc. Itaque quaedam affirmant impii ut vera, scilicet quod idem est interitus iumentorum et hominum quantum ad corpus, et similis est processus vitae quantum ad indigentiam spirationis, sed male inferunt, quod nihil habet homo iumento amplius, et quod spiritus iumentorum descendit, etc. Ad auctoritatem vii Synodi dicitur Animas nostras esse immortales beneficio Dei creantis

et conservantis sicut Angeli, notf beneficio speciali aut miraculoso, sed connaturali ad ipsam Animam.

Ad Aristotelem licet possemus ab eo nos expedire, dicendo in hac materia fuisset lubricum locutum, nec aperte suam declarasse sententiam, ob rationem articulo praecedenti insinuatam, tamen quia S. Thomas ipsum defendit ii, contra Gen. cap. lxxix, respondemus ad primam auctoritatem, quod ibi loquitur Aristoteles sub conditione, si intelligere sit phantasia vel non sine phantasia tanquam sine organo in quo sit, tunc intellectus non esset separabilis, sed corporeus quae conditionalis verissima est. At vero in tertio de Anima quando determinate dicit quod intelligere non est sine phantasmate, loquitur de phantasmate ut objecto, seu ut ministrante objecta intellectui, non tanquam actu proprio, vel organo operationis intellectivae, et sic omnia consonant.

Ad alium locum ex tertio de Anima, respondetur ibi passibilem intellectura non sumi pro potentia intelligente, quam communiter vocamus intellectum passibilem, sed sumitur pro Anima passionibus subiecta, quae vocatur intellectus, quia intellectui deservit et una ex passionibus ejus est reminisci. Ita interpretatur D. Thomas ibi lect. x, in fine. Et est valde textualis interpretatio, nam paulo antea praemiserat Philosophus quod intellectus separatus solum est, quod vere est, et hoc est immortale et perpetuum, subdit autem immediate: « Non reminiscitur autem, quia hoc quidem impassibile est, passivus autem intellectus est corruptibilis, et sine hoc nihil intelligit Anima. » Sensus ergo Philosophi est quod Anima intellectiva licet sit immortalis et perpetua non tamen reminiscitur separata, quia tunc est expers passionum, ca-

ret enim imaginationibus corporeis, passivus autem intellectus, id est, cognitio cum passione corporea, desinit esse et consequenter jam non reminiscitur, quia reminiscencia est actus memoriae, quae est in parte sensitiva, cum aliquo discursu, quae desinit corrupto corpore. Et hic est passivus intellectus, id est, discursus cum passione reminiscenciae, qui omnino desinit esse, et sine eo non intelligit Anima, scilicet eo modo, quo nunc intelligit per conversionem ad phantasmata.

Secundo arguitur ratione: Quia anima est dependens a corpore in subsistendo, et dat formaliter esse corporeum, et vegetativum corpori, et ab ea dimanant proprietates corporeae ut quantitas, calor, potentia sensitiva, etc. ergo nihil ei deest, quominus sit corporea entitative. Antecedens probatur per suas partes, nam imprimis Anima unita non subsistit per se, quia subsistentia reddit incommunicabilem naturam, Anima autem existit communicabiliter ad corpus, et sic non subsistit in illo. Unde infirmatur illa consequentia, Anima habet operationem, cui non communicat corpus, ergo habet esse independens a corpore, negat enim Scotus consequentiam in iv, dist. xliii, quaest. ii, quia habere operationes sine corpore stat dupliciter, uno modo sine corpore ut organo, alio modo sine corpore ut supposito operante. Primo modo antecedens est verum, sed consequens falsum, secundo vero modo antecedens est falsum, quia non intelligibilis Anima, sed homo. Similiter unio Animi non est spiritualis quia est corruptibilis, et tamen est in ipsa Anima, quia vere unitur et immutatur in unione ad corpus. Quod vero Anima det gradum corporeum formaliter et quod ab ea dimanent illae proprietates corporeae) constat ex supra dictis q. i, quia in homine

non est nisi una forma a qua ille gradus praebeatur et illae proprietates dimanent, ergo ab ipsa Anima hoc praestari debet.

Respondetur ad primam partem argumenti quantum ad subsistentiam Animae, quod subsistentia importat duo, primum est esse per se, ut opponitur modo inhaerentiae. Secundo importat existentiam per se, ut opponitur omni communicabilitati in alio. Anima ergo dum est in corpore habet esse subsistens priori modo in actu, et secundo modo in aptitudine, quia licet de facto communicetur corpori, est tamen potens separari, et in illo statu separationis actu erit subsistens sine communicatione, sed in aptitudine erit communicabilis. Semper tamen sive in corpore, sive extra habet in se ipsum esse independens a corpore, licet actu sit communicatum corpori. In quo differt ab aliis formis etiam substantialibus, quae licet negent inhaerentiam, quae solum est propria accidentium, tamen non habent prius in se existentiam, et deinde illam communicant corpori, sed solum sunt principium existendi ut quo, formaliter autem existentia non est in ipsa forma, sed in composito ut in recipiente, ipsa vero forma se habet ut ratio, seu principium quo habendi illam, sicut albedo non habet in se esse album, sed esse album convenit primo et per se subjecto, albedo vero est ratio habendi esse album. At vero Anima rationalis illud esse substantiale, quod opponitur inhaerentiae non solum habet ut principium quo, sed etiam ut res existens formaliter in esse, licet communicabiliter ad corpus, sicut si albedo haberet in se esse album, ideoque Anima dicitur in se subsistens quoad rationem habendi esse independens a composito licet non quoad incommunicabilitatem. Et hac ratio fie videtur a D.

Thoma esse Animae etiam ut est in corpore subsistens, id est, independens a corpore, et habens in se prius ipsum esse quam in composito, quia ab Anima communicatur composito, ita quod est idem esse Animae, et esse compositi, ut affirmat in i p. q. lxxvi, artic. i ad 5, et i-ii, quaest. rv, artic. v ad 2. Aliquando vero dicit quod Anima quamdiu est in corpore convenit subsistere aptitudine non actu ut patet in rv ad Annibaldum, dist. xn, quaest. i, art. i ad 3. Quod intelligitur de subsistentia, quoad rationem incommunicabilitatis quam solum explicat in statu separationis, saltem quoad exercitium non communicandi, quod non habet in statu conjunctionis nisi in aptitudine. Unde valet illa consequentia quod si Anima habet operationem independentem a corpore ut ab organo cui inhaeret oportet, quod etiam esse ipsius Animae sit independens a corpore, licet tam operatio quam esse communicentur ipsi composito ut suppositaliter subsistenti, nec enim ex independentia operationis probamus Animam subsistere suppositaliter, sed subsistere independentem a corpore licet communicabiliter ad corpus, ideoque etiam remoto corpore poterit operari operatione illa non dependente ab organo in esse.

Solum potest esse difficultas quomodo existentia Animae quae spiritalis est incorruptibilis communicetur corpori, seu composito, quod existit modo corporeo et corruptibili praesertim in sententia D. Thomae, quae non ponit aliam existentiam in composito quam in ipsa forma, ut patet in locis allegatis, et ex his quae diximus libro i Physicor. quaest. vn, artic. vii, caeterum in hoc eadem restat difficultas in sententia opposita, quae ponit plures existentias partiales in materia et forma, ut ex illis resultet una tertia

composita, quod ipsi toti conveniunt, ideo enim partiales sunt quia faciunt unam totalem. Quomodo ergo existentia spiritalis Anima potest commisceri existentiae materiae ut resultet una existentia tertia, quae conveniat ipsi toti? Nec enim una existentia informat aliam ut materiam. Quare sicut ipsa entitas Animae cum spiritalis sit, tamen quia eminenter est corporea formaliter unitur materiae in ratione formae, et praebet ei gradum vegetativum, et sensitivum, et rationalem, ita ipsa existentia Animae, quia eminenter est corporea potest communicari ipsi composito, et reddere illud existens; sicut etiam subsistentia Verbi, licet in se spiritalis sit et Divina, tamen quia eminenter continet omnem perfectionem subsistentiae corporeae, potest per se ipsam immediate terminare et reddere subsistentem naturam corpoream, et in sententia D. Thomae etiam existentem. Id ergo habet Anima nostra tanquam forma, quod Verbum Divinum tanquam persona quoad hoc quod est reddere rem Corpoream existentem.

Neque ex hoc sequitur quod separata Anima adhuc manet compositum quia manet esse ipsius compositi in ipsa Anima, vel quod esse Anima sit generabile, aut corruptibile sicut ipsum esse compositi, siquidem esse Animae est esse compositi, et hoc corrumpitur et generatur, imo cum omne ens habeat esse proprium, aliud esse habebit compositum quam Anima. Sed respondetur, facile quod separata Anima non manet esse compositum, quia non manet esse Animae ut communicatum, sed ut communicabile, et sic generatur, aut corrumpitur quantum ad ipsam communicationem, et in ratione esse communicati, quia ratione est esse compositi, non in ratione esse absolute, sicut etiam Persona Verbi

de novo incaepit esse persona hominis non persona absolute. Omne autem ens habet esse proprium, ut distinguitur contra extraneum seu alienum non contra commune, seu communicatum, potest enim ipsum esse proprium totius communicationis partibus, vel esse partis communicari toti, et tamen manet proprium, quia illa pars seu forma propria est totius.

Ad vero quod objicitur de unione an sit materialis, vel spiritualis, respondetur quod ut ostendimus quaest. vi Physic. non datur unio, quae sit modus distinctus per modum medi et rationis formalis uniendi, sed ipsae partes se ipsis uniuntur quantum ad rationem formalem uniendi, sed non se ipsis applicantur seu immutantur, ut se communicent, et ex ipsis unitas illa resultet, sed haec applicatio est ab efficiente ipsam unionem, seu communicationem et unitatem extremorum, et ideo talis applicatio debet esse superaddita extremis unibilibus, potestque esse modus et de novo fit in illis, quando de novo uniuntur, et communicantur inter se, ipsa autem unio non est novus modus tanquam ratio formalis uniendi, quia formalis ratio unionis est formalis ratio unitatis resultantis ex unione, unitas autem resultans non est modalis, sed substantialis; ergo et ratio formalis est ipsa substantialis ratio extremorum secundum se, solumque illis deest applicatio, ut resultet unitas, et fiat unio.

Nec est putandum nullam omnino perfectionem, et immutationem, acquirere Animam, ex eo quod sic applicatur ut sit in corpore et uniatur illi, ut putavit Scotus in iv, dist. XL in, quaest. n, nam saltem acquirit modum aliquem, et statum connaturalem essendi et operandi in corpore et cum communicatione ad corpus quem statum amittit in separa-

tionem a corpore. Et licet non haberet in corpore aliquid amplius quam communicare se, et perfectionem suam corpori, ut Scotus putat, tamen hoc ipsum, perfectionem aliquam, et immutationem debet ponere in ipsa Anima, quia hanc communicationem facit tanquam causa formalis et tanquam pars constituens totum, omnis autem causa creata perfectior est cum actu causat quam cum cessat causare, et aliquo modo immutatur in causando, et omnis pars connaturali modo existit cum communicatur ipsi toti in actu, sicut lapis, ex eo quod est in centro. Haec autem immutatio prout in Anima subjectum, aliquid spirituale est non proveniens ab ipso generante quod tantum unit Animam ex parte corporis, coaptando, et disponendo illud ad Animam, sed ex parte Dei infundentis Animam corpori, vel reunientis illam, sic enim ordinat illam ad corpus, et facit quod actu communicet et extendat suum esse ad corpus, et talis applicatio producit in Anima modum aliquem spirituales respicientem corpus, quo dicitur in se applicata et communicata, sicut etiam Angelus ex eo quod per modum operantis applicatur corpori resultat in ipso ubi quoddam, seu praesentia erga illud corpus quae est modus spiritualis in ipso Angelo, quia amittitur et acquiritur motu locali; sic multo melius ex eo quod Anima non per modum operantis, sed per modum informantis uniatur corpori, aliquis modus resultat in Anima quo dicitur applicata et communicata corpori ab agente spirituali eam infundente, vel reuniente qui modus subjective est in ipsa Anima; sed cum respiciat pro externo corpus cui facit praesentem Animam, potest designare ab Anima sicut ubi Angelicum desinit quia est circa corpus, licet utrumque spiritualis modus fit.

Denique, ad id quod dicitur de communicatione gradus corporei et sensitivi, nullo modo probat entitatem corpoream in Anima, quia non praebet illos gradus limitate, modo inferiori sicut aliae formae, sed eminenter et secundum quod continentur in gradu rationali qui etiam communicatur corpori non ut dependens ab ipso, sed ut sibi ministrat corpus, et deserviat in ordine ad operationem intellectivam, et ideo eminenter debet continere illos gradus sensitivos, et corporeos tanquam ministrantes, et deservientes intellectivo, eo quod non intelligit nisi accipiendo ex corpore objecta, quae intelligit, ideoque requirit potentias corporeas ut ministrantes sibi. Et sic bene possunt eminenter praebere gradus corporei, et potentiae corporeae dimanare ab entitate Animae spirituali, ut est eminenter corporea sine ulla dependentia in esse a corpore, de quo jam supra diximus q. u, et videri potest Cajetanus i part. q. lxxvi, art. i circa responsionem ad primum.

QUAESTIO X.

DE INTELLECTO AGENTE, ET POSSIBILI.

ARTICULUS I.

Utrum sit necesse poni intellectum agentem distinctum a possibili, et quid sit ?

Celebris valde est apud antiquos Philosophos, et recentiores divisio haec intellectus in agentem, et possibilem, nec solum ab Aristotele stabilita fuit in iii de Anima, cap. v, text. xviii, sed etiam ab aliis Graecis, licet in ejus explicatione non parum erraverint. Igitur tria ad ejus exactam explicationem in hoc articulo

facienda sunt. Primum, explicare proprium munus intellectus agentis propter quod ponitur a Philosophis. Secundum, an sit aliquid extra Animam, vel propria ipsius facultas. Tertium, an sit potentia distincta ab intellectu possibili.

Circa primum, constans sententia est Philosophi, ad hoc requiri intellectum, agentem ut species impressas intellectui possibili tribuat, quas requiri ad omnem cognitionem supra lato probavimus quaeest. iv et vi. Igitur distinctio intellectus agentis, et possibilis quantum ad formalitatem istam agendi, et patiendi, non sumitur per ordinem ad ipsam cognitionem, quae est operatio elicitata ab intellectu vitaliter, et ita erga illam intellectus active se habere debet, sed sumitur ista divisio penes formationem intellectus in ordine ad suum objectum intelligibile : quia enim intellectus eliciens cognitionem prius debet actuari specie impressa repraesentante objecta, si careat illa, dicitur esse in potentia, ut formetur, et actuetur et sic vocatur intellectus possibilis vel passibilis, quia pati debet seu formari a specie ipsa, et objecto in ea repraesentato. Et quia omni passivo ut reducatur de potentia ad actum correspondet aliquod activum necesse est, quod si intellectus noster reducitur de potentia ad actum, ut formetur per species intelligibiles, detur aliquod activum per quod talis reductio fiat, et tales species producantur in intellectu, et hoc vocamus intellectum agentem, id est, producentem species, et formantem per illas intellectum ad intelligendum.

Totus hic discursus fere ab omnibus admittitur loquendo in generali, et nondum determinando, an istud principium activum producat species sit in Anima, vel extra. Solum Durandus qui negavit requi-

ri specieg- impressas ad- oognoscendum, consequenter negavit necessarium esse intellectum agentem, qui illas producat, ut docet in i, dist. m, q. v. Sed tamen addit* adhuc si darentur istae species non requiri intellectum agentem tanquam potentiam in Animae, quae illas species producat, sed sufficere ipsam Animam cum phantasia, ut producat illas, Sed nos fatemur illo discursu non probari nisi quod detur tale principium agens species et active immutans intellectum. Quod vero sit potentia Animae statim probabimus in secundopuncto. Et quod species impressae necessariae sint ad intellectionem, et ad omnem cognitionem, supra q. vi probatum est. Quod vero substantia Animae se ipsa non operetur sed mediante potentia quae est. xñ Physicor. probatum est. Mediante autem phantasia quae est potentia corporea non potest Anima spirituales species producere nisi eleuet illam ultra suam virtutem, et haec eleuatio ab alia virtute et potentia debet provenire.

Giroa secundum punctum celeberrimum fuit aliquorum antiquorum sententia, ponentium intellectum agentem separatam ab ipsa Anima in alia intelligentia infundente species, contra quam disputat D. Thomas i p. qumst. lxxix, art. iv et q. j^{xxiv}, art. iv et n contra Gept. cap. lxxvii et txxvm et locis aliis. Fuit autem hinc controversia inter eos, qui intellectum distinguebant a sensu, nam qui ponebant intellectum esse sensum, non distinguebant species sensibiles ab intelligibilibus, neque aliud principium a quo istae species effluerent ponebant, quam ipsa objecta externa, ut ex Democrito refert Aristoteles lib. de divinatione per somnium, et D. Thomas i p. q. lxxxiv, art. iv. Qui autem agnoverunt intellectum esse virtutem spirituales, et imwatermJem, a sensu

et 4i&tinctum non facile invⁱ^t^t principium, a quo species spirituales fierent, cum ipsa objecta sensibilia ad hoc non sufficerent. Unde divisi sunt in tres opiniones. Quidam ut Plato posuerunt ideas separatas, id est, quidditates rerum extra, individua, a quibus dicebant ut a j? exemplaribus participari fqrmuft Wtitativas in materia ad essendum, et intelligibiles in intellectu ad re^r<-saptandum ut refert D. Thomas i p. q. lxxiv, art. in et q. lxxxiv, art. iy et vi. Alii negabant istas ideas e^eanplariter causantes species, sed jj>pronebant substantiam separatam seu intelligentiam effective infun^{en}tem illas tunc solum quando fypmo intelligit, et habet phantasmata proposita ut determinant ad intelligendum. Quae fuit opinio Avicennae, ut refert S. Thomas citata qu^s.t. Lxxxiv, art. iv et u oont. Genti cpp. lxxvi. Tertia sententia fuit Ajistoj#lis m de Anima, text. XYii et ^vpi, lect. 1x apud D. Thomam, quo^{ip}.-tellectus agens est potentia Apime? ex phantasmatis produciens jntelligibiles in intellectu possibili,

Haec sententia Aristotelis de intellectu agente communiter recepta est ab omnibus Philosophis, et omisa illa opinione Platoniorum de ideis separatis quae omnino fabulosa est, cum non possit dari in rerum natura aliqua qu[@]singularis non sit, ut ostendimus in Logica quwst. m, art. ii. Coutro Avipennam, et alio» ponentes m.tftllectum agentem esse substantiam separatam, probatur sententia Aristotelis. Quia vel illa substantia separata infundit species intelligibiles, p sensibus abstractas, et con^{te}ntes S objecta sensibilia, vel nop eb#tyf<\$r tag a sensibus, sed pure parftqipatM a spiritualibus substantiis, sJcu^{UP}^ in Angelis. Hoc secundum auljo modo dici pet[#]^, quoniam satis ooujj^t pro isto statu A*iaes*?#>>

Irit&IIfgerehbjeCta pure spiritualia, et nihil de SCnsibilitate connotando, sed soluto objecta sensibilia. Si dicatur primum, talis potentia aethra, et Factita specierum, per abstractibnein a Sensibus, non excedit vim 'Animae nostrae, nec requirit spiritua- lem 'activitatem omnino abstractam a sensibus, sicut est illa substantia separata, cum operatio illa abstra- hens species a sensibilibus, non operetur independenter a phantas- matibus, neque efficiat species Re- praesentantes sine connotatione ad illa 'ut in nobis experimur, ergo non requiritur ad talem operationem vir- tus spiritualis separata ab omni cor- pore, sed potius corpori communi- cans, et sic ista virtus magis connaturalis est Animae conjunctae corpori quato substantiae separatae.

Quod si dicatur illam virtutem separatam concurrere ad abstrahen- dum iStas species modo perfecto et eminentiori, utpote cum sit causa aequivoca, et universalis, ex modo tamen Animae nostrae hnperfici^et reddi species illas sic imperfecte, et connotatlve repraesentantes, contra hoc urgetur rationibus D. Thotriae i p. q. 1xxix, art. rv et u cont Gent. cap. mntvi et q. de Anim. art. v, quia CaUSa Universalis non producit se 'Sola effectum proprium causae particularis, nisi supponendo in ip- sa causa inferiori propriam, et pe- culiarem virtutem respectu talis ef- feCtus, ut patet in coelo, quod est 'causa aequivoca respectu horum in- teriorum, et tamen supponit in cau- ssis inferibribus proprias virtutes, quibus producit determinatos effec- tus, nisi forte sit generatio rei tam ithperfectae, qUbd ad illam sufficiat (rtrtiis Coeli, sicut * in animalibus, quae ex putrefactione generantur, quod in praesenti applicari non po- test Cum species intelligibiles, et co- gnitio intellectualis sint perfectissi- mi 'effectus, qui in his* mfCrioribus

fiunt, ergo oportet qubtu pteter^vir- tutem superioris intelligentiffi, quae ut Causa universalis concurrat, detur virtus particularis, et propria Ani- mae, quae talem abstraotionem a sensibilibus faciat modo particulari, et Sibi proprio et hanc vocamus in- tellectum agentem, unde Aristoteles comparavit intellectum agentem non ipsi soli, qui est causa uiiiversatts, sed lumini recepto in aere, quod est virtus particularis; id autem a quo participatur virtus intellectus agen- tis in Anima nostra est Deus, de quo dicitur Psal. rv : Signatum est super nos lumen vultus tui Domine, quia 9olus Deus est creator Anim©, et lu- men ipsi praebens sicut solus infhn- dit. species Angelis, et intra intellec- tum operatur.

Denique, experimur nos posse in- telligere cum volumus, et abstrahe- re a sensibilibus intelligibilia, alias si hoc non experiremur, non posse- mus habere notitiam harum actio- num. Omnis autem actio non fit modo connaturali ab aliquo agente, nisi per virtutem in eo exisfcentem, nec utitur aliquo cum vult, nisi ha- beat potentiam operativam illius, ergo connaturale est, ut habeamus vim et potentiam abstrahendi tales species, et non solum ab intelligen- tia separata fiant, et b»c virtus vo- catur intellectus agens.

Circa tertium punctum, scilidet an sit intellectus agens potentia dis- tineta ab intellectu possibili, aliqui dixerunt intellectum agentem esse habitum primorum principiorum, ut refert S. Thomas quaest. de Anim. a. vet m de Anima, lect. x, quod tamen ex eo rejicit D. Thomas, quia etiam ipsa; principia cognoscimus per species abstractas a* singulari- bus, ergo oportet antequam genere- tur ipse habitus praexistere tales species abstractas, ergo et intellec- tum agentem abstrahentem illas, non omnia objecta intellectus egeas

redderet intelligibilia in actu. Deinde, quia habitus principiorum est cognoscitivus, sicut enim per scientiam cognoscimus conclusiones, ita per habitum principiorum, principia, ergo non potest iste habitus esse factivus specierum impressarum pro potentia cognoscitiva, quia ipse cognoscitivus est, et sic aliquas species debet supponere, quibus primo cognoscat, non autem illas facere. Quando autem Aristoteles iii de Anima, text. xvnetxviii dicit, quod intellectus agens est sicut habitus et ars, loquitur solum per modum comparisonis, quia sicut ars inducit formam artificialem in materiam rudem et in potentia, ita intellectus agens per species impressas tanquam per formas perficit, et actualat intellectum possibilem. Et dicitur habitus, ut contraponitur privationi, per quam aliquid est in potentia, intellectus autem agens non est in potentia ad recipiendum, sed in actu ad agendum. Ita explicat D. Thomas ibidem lect. x.

Qui ergo fatentur intellectum agentem esse potentiam actum illius negant esse cognitionem, quia cognitio oritur a potentia, et objecto prout mediante specie repraesentatur potentiae, unde si operatio propria intellectus agentis esset cognitio deberet procedere a specie et potentia, et consequenter speciem ipsam supponere. Ergo non faceret talem speciem, et sic non faceret omnes species intelligibiles sed aliqua deberet fieri per actum non cognoscitivum et illum dicimus esse proprium intellectus agentis, ut distinguitur ab actu procedente a potentia actuata per speciem, et recipiente illam.

Difficultas ergo est, an iste actus factivus specierum, et non cognoscitivus, ita adaequatus sit potentiae, ut exigit illam esse distinctam ab intellectu possibili cognoscente. Et

aliqui Auctores negant distingui has duas potentias, sed esse eandem cum duplici vi, seu efficientia, quod probabile reputat P. Suarez lib. rv de Anima, c. viii, n. xxi, citatque Niphum, Majorem et Abulensem.

Oppositum tamen tenet D. Thomas i part. quaest. Lxxix, art. vii et X et iii de Anima, lect. x et in n, distinet. xvii, quaestion. ii, artic. i. Sumiturque ex Aristotele qui in hoc m de Anima, text. xviii, dicit: « Quod necesse est in Anima differentias has easdem in esse, atque quidam intellectus est talis ut omnia sint, quidam talis ut omnia agat. » Loquitur ergo de illis tanquam de diversis intellectibus, et differentias istas ponentibus in Anima. Ratio autem est, quia intellectus, vel essentialiter est potentia cognoscitiva, ita quod adaequatus ejus actus sit cognitio, vel habet duplicem actum inadsequatum, alterum non cognoscitivum et factivum specierum, alterum cognoscitivum et non factivum earum, nam uno et eodem actu non potest fieri, cognitio enim procedit elicitive a potentia actuata per species, et consequenter illa elicentia, supponit aliquam speciem jam factam, et actuantem potentiam, ut procedat ab illa. Si primum, manifestum est intellectum agentem esse distinctam potentiam, siquidem, si adaequatus actus intellectus cognoscentis est cognitio, non potest alium actum elicere, qui cognitio non sit, et sic formatio specierum, quibus primo fit cognitio, non potest per cognitionem ipsam fieri, sed supponi debent ad cognitionem. Si secundum, imprimis non potest uterque ille actus convenire uni, et eidem potentiae, nisi detur aliqua ratio communis, sub qua convellant illi duo actus, et a qua specificetur illa unica potentia habens illos. Ratio autem faciendi species sine cognitione, et ratio eliciendi

cognitionem per species, non conveniunt in aliqua ratione communi constituyente unam potentiam, sed sunt rationes ita distantes, quod ex se sufficiunt fundare distinctas potentias, ut patet in sensu cognoscente, et virtute emittente species ab objecto, seu faciente illas sine cognitione. Non est autem Anima nostra tantae eminentiae, ut virtus ejus in unica ratione superiori, et eminentiori uniat illam duplicem virtutem faciendi species, et intelligendi, neque in Angelo datur talis perfectio, ut unica potentia sit factiva specierum, et cognoscitiva.

Ad haec accumulatur aliqua inconvenientia. Primum, quia eadem potentia se ipsam moveret, et reduceret de potentia ad actum, esset enim potentia ad species, et faceret illas. Secundum, quia alias etiam possemus dicere voluntatem et intellectum esse eandem potentiam inadaequate respicientem cognoscere, et velle ut consecutum ad cognoscere, quia se habet ordine quodam, sicut etiam facere species non cognoscitive, ordinatur ad ipsum cognoscere. Tertium, quia alias ratio activi, et passivi non esset sufficiens ratio distinguendi potentias, cum tamen sint rationes maximaB diversae, et primae differentiae entis; primo enim dividitur penes actum, et potentiam, et consequenter penes potentiam activam, et passivam, quae fundantur in actu, et potentia, quae est ratio D. Thomae in illa quaestione lxxix, art. vii, ad distinguendum intellectum in agentem, et possibilem, quia est divisio penes passivum, et activum, cum tamen non admittat alias divisiones intellectus.

Solvuntur argumenta.

Primo arguitur in favorem Durandi: Quia non potest intelligi,

quomodo intellectus agens agat in phantasmata, quae sunt corporea, et eleve illa. Item quia alias si intellectus agens formaret species, et non produceret cognitionem, nobilior esset, quam intellectus possibilis, qui cognitionem efficit, siquidem omne agens est nobilior patiente.

Confirmatur ex duplici exemplo. Primum, quia Angelus non minus est substantia intelligens, quam Anima, nec minus indiget speciebus, et tamen non habet intellectum agentem, quo illas acquirat, sed infunduntur a Deo, ergo similiter pertinebit ad Deum praebere Animae species non infusas, sed a sensibilibus abstractas. Secundum est, quia etiam sensus externi indigent speciebus acceptis ab objectis, et tamen non requiritur sensus agens, licet species sint abstractionis rationis, quam ipsum objectum materiale in se, ergo similiter poterunt species intelligibiles fieri sine intellectu agente.

Respondetur ad primam partem argumenti Durandi, quod dicemus sequenti articulo explicando modum, quo intellectus agens agit in phantasmata corporea. Ad secundam probationem respondetur non sequi, quod intellectus agens sit simpliciter nobilior, sed solum in ordine ad formationem specierum in quo intellectus possibilis est illi inferior quia est in potentia; simpliciter tamen et respectu actus nobilioris, qui est intelligere, excellit intellectus possibilis, licet dependenter ab speciebus, sine quibus non intelligit. Sed de hoc statim dicemus amplius.

Ad confirmationem respondetur, intellectum Angeli cognoscitivum non indigere intellectu agente acquirente illi species ab objectis; tum quia caret sensibus, a quibus immediate abstrahuntur species in-

telligibiles, ab ipsis enim objectis immediate solum emittuntur species corporeae, non intelligibiles quae non movent intellectum propter suam imperfectionem, et improprietatem, nec posset convenienter id fieri, nisi intellectus agens Angeli immediate conjungeretur objecto, ut ab illo species haberet, et sic non posset a distanti cognoscere, quod possunt homines, Tum etiam, quia intellectus Angeli non est acquisitivus suae perfectionis, sed a principio statim est perfectus, et non in potentia ut perficiatur sicut inter corpora coelum statim a principio habet suam perfectionem, et omnem formam sibi debitam, unde sicut frustra poneretur potentia augmentativa in coelo, ut perfectionem quantitatis acquireret, cum ab initio petat habere illam, ita superflue poneretur intellectus agens in Angelo ad acquirendum species, et proficiendum imperfectione intellectus, cum a principio debeat esse perfectus, et plenus sapientia, sicut dicitur Ezech. xxviii, de primo Angelo: Quod erat plenus sapientia, et perfectus a die conditionis suae. Totum vero oppositum est in Anima humana, quae paulatim acquirit perfectionem intellectivam, et crescit in illa, sicut corpora generabilia augmentantur in sua perfectione, unde sicut ista requirunt potentiam augmentativam, ita illa potentiam acquisitivam specierum, quae est intellectus agens. Neque id debet fieri a solo Deo, quia non est connaturale rebus, ut ad proprias operationes non habeant virtutes proprias quibus possunt operari cum voluerint, sed a solo Deo id fiat.

Ad secundum exemplum de sensu agente jam supra responsum est, quod ipsa objecta sensibilia de se sufficienter possunt emittere species sensibiles, et immutare sensus, et ideo non est ponenda aliqua poten-

tia in ipso animali facienda talium specierum. Neque hoc poterat eonaturaliter fieri, cum enim species visibiles, v.:g. versentur circa objectum nimis distans, sicut cum videmus ipsum coelum, impossibile erat quod potentia aliqua existens in animali haberet tantam virtutem, ut posset operari etiam circa ipsum coelum educendo species ex illo, licet enim sint intentionales, tamen per veram, et realem actionem educuntur de suo subjecto; quomodo ergo sensus agens existens in animali posset ex ipso coelo species educere, cum ab illo sit ita distans, nec posset virtutem usque ad illum diffundere, et usque ad se ipsum iterum refleotere, cum nec virtus solis, qui tam magnum corpus est, possit tantam reflexionem facere.

Secundo arguitur pro sententia Avicennae ex Aristotele iii de Anima, textu xvi, ubi inquit: «Quod intellectus agens est separabilis, et immixtus, passioneque vacat cum sit substantia actus : » et textu xx inquit: « Quod iste intellectus, non aliquando quidem intelligit, aliquando non intelligit, separatus autem est solum hoc quod vere est, et hoc solum immortale, et perpetuum est. » Sentit ergo Aristoteles, quod intellectus agens, est intellectus separatus, et substantia quaedam, ut patet in illis verbis, cum sit substantia actus. Est etiam perpetuo intelligens, quod non convenit Animae nostrae, quae quandoque intelligit in potentia, ergo est aliquid separatum ab Anima.-

Ratione etiam arguitur: Quia proprium munus intellectus agentis est illuminare intellectum, boc autem est proprium virtutis altioris, quam ipsa Anima; tum quia Deus est lux vera quae illuminat omnem hominem; tum etiam quia iniungendo species, fit illuminatio; haec

*utem infusio pertinet ad Deum, ut patet in Angelis; tum quia alias posset intellectus cognoscere quoscunque objecta, quando vellet, si intra se haberet vim factivam specierum, quod tamen constat esse falsum.

Respondetur quod in prima auctoritate Aristoteles solum dicit, quod intellectus agens est separabilis, quod verum est, quia manet in Anima separata. Quod vero dicit esse substantiam actu, idem est ac dicere, quod per suam essentiam, quae nomine substantiae intelligitur est actus, seu activus, activitas enim fundatur in actu, ad distinctionem intellectus possibilis, qui secundum suam entitatem, seu substantiam est in potentia ad species, per quas formatur, et reducitur in actum. Sic explicat D. Thomas hunc locum Aristotelis et sic reddit rationem, quare intellectus ille vacat passioni, id est, receptioni, quia per suam entitatem, seu substantiam est actu, id est, activa potentia; non autem voluit dicere, quod sit substantia aliqua separata, et cum sint diversae potenti intellectus agens, et possibilis, non est Anima in actu et potentia secundum idem. In secundo autem loco, ut D. Thomas interpretatur ibidem circa illum textum, et q. de Anima, art. v. ad tertium, Aristoteles non loquitur tantum de intellectu agente, sed de tota parte intellectiva, quod utrumque intellectum includit agentem, et possibilem, et hffice est Anima intellectiva, quae separari potest a corpore, sicut etiam dicit Aristoteles xii Metaph. text. xvn: « Quod forma nunquam est ante materiam, sed posterius, et manet Animae non omnis, sed intellectus; » quod vero praeter Animam detur intellectus agens separatus, qui species producat in intellectu possibili, nec somniavit Aristoteles. Cum vero dicit, quod

perpetuo intelligit, explicat D. Thomas quaest. x de Veritat. art. vii ad ultimum, quod intellectus agens semper intelligit, quia ex parte sua non deest, quin semper possit intelligere, licet desit ex parte phantasmatum, et objectorum, quae non semper praesto sunt.

Ad rationem respondetur, quod illuminare per modum proximae virtutis illuminativae pertinet ad intellectum agentem, seu per modum causae primae, pertinet ad Deum, qui non impedit causam particularem, sicut non impedit solem, ut illuminet, neque sol lumen aeris, ut immediate luceat. Similiter concedimus, quod infusio specierum est illuminatio facta a Deo, sed praeter illam datur etiam alius modus illuminandi non per infusionem specierum, sed per abstractionem earum a phantasmatibus, et hoc convenit intellectui agenti, qui est in Anima. Quod vero dicitur, quod alias posset intellectus noster cognoscere, quando vellet, respondetur hoc non sequi, quia non semper objecta sunt applicata ipsi intellectui in phantasmatibus, sicut sol non illuminat nisi detur diaphanum, vel colores. Neque requiritur ad istam abstractionem, quod prius cognoscat objecta, ut ex illis cognitis abstrahat et formet species, sicut ex objectis ad extra emittuntur species sine hoc quod cognoscant, sed sine cognitione movent sensus.

Tertio arguitur in favorem sententiae} Sunrez, ad probandum non distinguere intellectum agentem a possibili: Quia non repugnat eadem potentiam habere vim producendi species, et recipiendi illas ad cognoscendum; in spiritualibus enim idem potest esse principium agendi, et recipiendi, licet non in sensibus. Et ad hoc sunt aliquae congruentiae. Primo, quia intellectus possibilis habet vim formandi spe-

cies ex speciebus praeconceptis, cur ergo non habeat ad formandum illas ex non praeconceptis? Secundo, quia hoc modo intellectus noster erit medium quoddam inter intellectum Angeli, et sensum, quia neque ex se habeat species, ut Angelus, neque ab alio agente recipiet illas ut sensus, sed ex objectis formabit, et recipiet. Tertio, quia alias Anima separata remaneret illa potentia penitus otiosa, cum ibi non sint phantasmata, a quibus extrahantur species, ergo si non habet alium actum, vacabit ibi.

Confirmatur, quia intellectus agens, vel operatur actione vitali, vel non. Hoc secundum dici non potest, cum sit actio propria Animae, ut Anima est. Si primum, debet esse actio immanens, siquidem cum sit potentia spiritualis, in qua non datur pars movens, sed pars mota, sed totum est indivisibile, consequenter actio manebit in eadem potentia, et sic non producet species extra se intellectus agens, sed in se ipso, potentia autem, quae recipit species etiam cognoscit per illas, ergo non distinguitur intellectus possibilis ab agente. Denique, omne agens est honorabilius patiente, ergo intellectus agens erit nobilior possibili ex alia vero parte cognoscens est mobilior non cognoscente, ergo ut ista componantur, idem erit intellectus agens, et cognoscens.

Respondetur etiam in spiritualibus diversa principia esse activum et passivum, quando circa idem versantur, cum fundentur in illo, quod est primum distinctivum in genere entis, scilicet in actu et potentia. Et praesertim hoc currit in intellectu nostro, quia est pura potentia in genere intellectivo respectu specierum, ergo non solum debet carere illis, sed etiam activitate faciendi eas, sicut materia prima, non solum caret formis naturalibus, sed etiam

virtute faciendi illas, quia est pura potentia. Et deinde, quia intellectus possibilis cum essentialiter sit potentia cognoscitiva, non potest alium actum habere, qui non sit cognitio, actio autem intellectus agentis, non est cognitio, quia facit species etiam ad primam cognitionem requisitas.

Et ad primam congruentiam in contrarium respondetur, quod intellectus possibilis ex praecognitis speciebus potest alias formare, quia format illas cognoscendo et componendo, sed prima species non potest formari ex aliis prioribus praconceptis, sed per virtutem non cognoscitivam, et hoc sufficit ad distinguendum potentiam.

Ad secundam dicitur, quod ut intellectus noster cognoscitivus sit medius inter intellectum Angelicum et sensum, sufficit quod in ipsamet cognitione reluceat haec mediatio, quia scilicet nec habet pro objecto rem corpoream modo corporeo ut sensus, nec spiritualement modo spirituali ut Angelus, sed quidditatem corpoream modo spirituali.

Ad tertiam dicitur, quod intellectus agens in Anima separata erit otiosus quantum ad novam abstractionem specierum, quia caret phantasmate a quo abstrahat illas, sed poterit habere alium actum, nempe illuminare species jam abstractas in ordine ad actualem usum illarum, si vere talis actus datur, de quo sequenti articulo, et videri potest in D. Thoma qu. de Anima, art. xiii ad 7, vel etiam si nullum actum habeat pro illo statu, debet tamen manere in Anima tanquam ornamentum quoddam illius et virtus, quia potest Anima reuniri corpori, in quo suam operationem exercebit, sicut in corporibus beatis, in quibus etiam manebit augmentativa et generativa potentia, propter integritatem naturae, non exercitium actionis.

Ad confirmationem respondetur, actionem intellectus agentis esse transeuntem et vitalem, sicut etiam actus vitee vegetativae transeuntes sunt et vitales. Et cum dicitur, quod non potest movere seipsum, quia non habet partem moventem, et partem motam, respondetur intellectum agentem non movere seipsum, sed intellectum possibilem, et sic distinguitur movens et motum. Et non dicitur in vivente una pars movere seipsam, ut taliter agat, sed quia una pars movet aliam, dicitur ipsum vivens movere seipsum, non una pars seipsam. Neque oportet, quod omnis intellectus sit cognoscens, sed tantum intellectus formatus per species, non intellectus formans species, quod non currit in sensibus in quibus objecta ipsa sufficienter formant species suas, quae corporeae sunt, non autem datur sensus formans illas, ut supra ostendimus. Quod denique dicitur, agens esse honorabilius patiente, respondetur etiam intellectu agentem esse perfectiorem possibili, prout est in statu purae potentiae, et indigens formari per species, non tamen est nobilior ipso intellectu formato et vitaliter cognoscente, sicut etiam objectum est perfectius sensu in ordine ad dandum illi species, non simpliciter, et respectu elicentiae cognitionis.

ARTICULUS II.

Quomodo intellectus agens illustret phantasmata et intellectum possibilem ?

Omnia munera intellectus agentis ad tria possunt reduci. Primum, circa species, quas format, et consequenter ad objecta intelligibilia, quae in illis relucet. Secundum, quod phantasmata, ex quibus tales spe-

cies abstrahuntur. Tertium, quoad cognitionem intellectus possibilis, quae ex illustratione intellectus agentis dependet.

Circa primum, proprium munus intellectus agentis circa species est facere species actu intelligibiles et spirituales. Sed quia species non solum debet esse spiritualis in sua entitate, sed in ipsa repraesentatione, et consequenter in objecto repraesentato, quatenus repraesentationi illi proportionatur, posuerunt aliqui objectum, quod repraesentatur in speciebus formatis ab intellectu agente, relucere etiam in phantasmatibus cum aliqua intelligibilitate in actu, vel quia ex virtute intellectus agentis aliqua illustratio derivatur ad phantasmata, per quam objective redditur apparens in phantasmate id quod quidditatis est, et non id quod singularitatis et materialitatis est, sicut in pomo facit lux, quod appareat objective color, et non sapor vel odor : aut quia ex ipsa Anima intellectiva, in qua radicatur phantasia producuntur phantasmata habilia ad movendum intellectum, et talis habilitas dicitur ab aliquibus relucetia objecti intelligibilis, quatenus ab illo potest extrahi species propria intellectus, sed haec solum est illustratio radicalis, prima vero est formalis ; de quo plus tractabitur in secundo puncto.

Nihilominus dicendum est, quod objectum non redditur intelligibile in actu, nisi primo in ipsis speciebus formatis ab intellectu agente, non in ipsis objectis sensibilibus ad extra, neque in ipsis speciebus, aut cognitionibus sensuum, neque in ipsis phantasmatibus. Patet hoc, quia objectum in omni illo statu ante formatam speciem intelligibilem est actu sensibile et materiale, et repraesentatur ut singulare, ergo non est actu intelligibile, sed in potentia. Non potest autem id quod in se est

materiale, et sensibile in actu, et intelligibile in potentia, reddi actu intelligibile sine aliqua mutatione et immaterialitate, quia intelligibilitas sequitur immaterialitatem, obiectum autem ad extra non immutatur, neque fit immateriale. Similiter neque in phantasmatibus, quia semper sunt corporea, et a conditionibus corporeis denudari non possunt, nisi totaliter destruantur, cum essentialiter sint corporea et sensibilia, ergo restat quod intelligibilitas in actu, et immaterialitas obiecti, primo et per se reluceat in ipsa specie formata ab intellectu agente, quatenus modo immateriali et abstracto repræsentat quidditatem rei sine singularitate. Nec sufficit phantasma radicaliter esse illustratum, quatenus ex conjunctione ad Animam intellectivam, redditur habile, ut ab eo abstrahatur species intelligibilis, hæc enim habilitas non reddit phantasma actu immateriale, sed intra limites rei corporeæ relinquit: ergo non constituit illud actu immateriale et spirituale, ergo neque actu intelligibile, intelligibilitas enim sequitur immaterialitatem. Quod vero sit habile, ut intellectus agens ab eo abstrahat speciem intelligibilem, non amplius ponit in phantasmate, quam connaturalem subordinationem ad intellectum agentem, non immaterialitatem aliquam in actu ei convenientem.

Secunda difficultas.

Circa secundum punctum, quomodo intellectus agens concurrat cum phantasmate ad productionem speciei intelligibilis, et quomodo influat phantasma in illam speciem, satis divisi sunt Auctores. Quidam enim absolute negant phantasma concurrere in genere causa efficientis ad productionem speciei intelligibilis

etiam instrumentaliter, sed solum in genere materiali obiecti et exemplaris, unde intellectus agens educat, et depingat speciem suam. Ita Pater Suarez lib. iv de Anim. cap. ii, numer. xn, dicitque esse sententiam aliquorum Thomistarum. Inter Thomistas autem communis sententia est, quod phantasma sit instrumentum intellectus agentis, sed in explicando quomodo sit instrumentum, divisi sunt. Nam Cajetanus posuit, quod intellectus agens operatur in phantasma, non per formalem illuminationem, sed per objectivam, quam sufficere putat, ut phantasma concurrat ad speciem intelligibilem. Distinguitur autem formalis illuminatio ab objectiva in hoc, quod formalis illuminatio fit per inhaerentiam lucis in subjecto illuminato, objectiva autem per apparentiam obiecti ex assistentia extrinseca luminis, sicut in opinione, quæ dicit, lucem non inhaerere in colorato, sed in medio, ipse aer illuminatur formaliter, id est, inhaerenter, color autem illuminatur objective. Sic intellectus agens phantasmati conjunctus, licet ei non inhaerens facit apparere obiectum intelligibile in ratione intelligibilis. Alii e converso existimant, aliquid virtutis spiritualis seu luminis derivari ab intellectu agente in phantasmata, illustrarique formaliter sicut lumen probabile est inhaerere in corpore colorato, et sicut ars imprimit instrumento aliquid virtutis ad faciendam artefacta; quo exemplo utitur D. Thomas n. contr. Gent. c. lxxvii, ad explicandum hanc illuminationem intellectus agentis. Alii putant phantasmata non illustrari formaliter, neque objective a lumine intellectus agentis, sed solum radicaliter, quatenus phantasia radicata in eadem Anima spirituali, in qua est intellectus agens producit phantasmata illuminata, id est, habilia,

ut ab eis intellectus agens abstrahat species, et haec habilitas reddit phantasma intelligibile in actu. Ita Ferrariensis ii cont. Gent. cap. lxxvii. Tandem alii ut M. Bannez i parte, quaestion. lxxix, artic. m, dub. n, conclusione ultima et latius dub. iv; Conimbricenses ni de Anim. cap. v, queest. rv, articul. n; Garmelitani hic disp. xx, quaest. n; Rubio et alii tenent, intellectum agentem illustrare phantasmata ratione effectus ex illis deducti, scilicet ratione speciei intelligibilis, in qua solum redditur objectum intelligibile in actu, quod erat intelligibile in potentia phantasmatibus. Sed quo concursu phantasmatis id fiat? Respondent, quod utitur intellectus agens phantasmate, ut instrumento elevato, et objecto ejus determinatur ad producendas determinatas species.

Dicendum nihilominus est: Phantasma necessario debere concurrere ad producendam determinatam speciem intelligibilem in intellectu possibili: neque istum concursum posse salvari alia meliori via, quam ponendo, quod phantasma concurrat ut instrumentum intellectus agentis ad talem productionem. Prima pars hujus conclusionis deducitur ex D. Thoma, qui in queest. x de Verit. art. vi ad 7, inquit: « Quod in receptione, qua intellectus possibilis species rerum accipit a phantasmatibus phantasmata se habent, ut agens instrumentale et secundarium, intellectus vero agens, ut agens principale, et primum. Et ideo actionis effectus relinquitur in intellectu possibili, secundum conditionem utriusque, et non secundum conditionem alterius tantum, et ideo intellectus possibilis recipit formas ut intelligibiles ex virtute intellectus agentis, sed ut similitudines determinatarum rerum ex cognitione phantasmatum.» Idem videri potest in quaestion. de Anim. articulo v

ad 6 et 1 parte, quaestion. lxxxv, articulo, i ad 3 et 4, et multis aliis locis. Ratio vero est, quia intellectus agens non habet in se actu omnium rerum species determinate et distincte, alias si sic containeret illas, non indigeret Anima uniri corpori, ut ex illo per sensus hauriret species, nisi forte dicatur, quod habet illas confuse, et in communi, determinat vero illas ex conjunctione ad sensus. Sed tunc restaret eadem difficultas, quomodo fieret illa major determinatio et distinctio specierum (quae utique spiritualis esse debet) ex conjunctione ad sensus, et determinatione phantasmatum erga illa. Si autem intellectus agens habet in se, et continet species perfectiores et distinctiores, quam sint in sensibus, vel aequae perfectas, Anima ex unione ad corpus non acciperet cognitionem, sed solum imperfecteretur in illa. Est autem contra rectum ordinem naturae, quod naturaliter inclinet ad id, unde magis redditur imperfecta in eo, quod praecipuum est in tali natura, et ad quod caetera ordinantur, scilicet in ipso intelligere, et sic potius deberet inclinari Anima et principalius ad statum separationis a corpore, quia in eo quod sibi proprium est et specificum, scilicet in intelligere ex propria sua natura magis perficeretur separata a sensibus, quam illis conjuncta, quia naturaliter in se haberet sine sensibus species aequae distinctas, vel distinctiores, quam ex sensibus. Quare intellectus agens ad producendum determinatas species indiget converti ad sensus, et ex illis eas debet accipere. Cujus etiam signum accipitur « ab experientia, quia laesa phantasia, aut impedita sensatione, intellectus totaliter impeditur incognoscendo.

Secunda vero pars conclusionis probatur, tum ex rejectione aliarum sententiarum; tum ex propria

explicatione. Nam imprimis dicere, quod phantasmata concurrunt cum intellectu agente solum ratione illustrationis radicalis est omnino insufficientis, quia ex illa radice, phantasia, et actus ejus non accipiunt aliquam immaterialitatem, vel virtutem excedentem rationem corporeitatis et materialitatis, quo maneant magis proportionata rei spirituali, qualis est species intelligibilis faciendae: ergo quantumcunque ponatur habilis radicaliter, si ex ista radice non habet in se aliquid spiritualitatis, semper restat eadem difficultas, quomodo possit actualiter influere in rem spiritua-

lem. Ex eodem principio evertitur altera sententia, quae ponit aliquid spiritualis lucis derivari ex intellectu agente, quod realiter afficiat et inhaereat ipsi phantasmati, reddatque phantasma intelligibile in actu, talis enim illustratio immaterialis omnino immutabit illud et destruet, nam quando primo productum fuit a phantasia illud phantasma, solum fuit productum, ut corporeum, ergo ut intelligibile in potentia, et nullo modo in actu. Ergo si repraesentatio ejus per illam virtutem derivatam ab intellectu agente, movet ut intelligibile in actu, et immateriale in actu, illa repraesentatio mutatur, cum antea solum esset intelligibile in potentia, et consequenter phantasma ipsum immutatur, quia repraesentatio intrinseca est illi; si autem manet materiale et intelligibile in potentia, etiam postquam afficitur illa virtute et immaterialitate intellectus agentis, ergo prout sic non movet intellectum in actu, sed in potentia. A qua ergo virtute habet movere actu?

Quod si recurreat ad sententiam Gajetani de apparentia objectiva in phantasmate, ad quam non requiritur mutatio intrinseca, sed solum

extrinseca assistentia, sicut color apparet mediante luce non intrinsece informante, contra est quia vel illa extrinseca assistentia habet aliquam actionem ad hoc, ut appareat objectum intelligibile, vel nullam. Si nullam, ergo non datur ille novus effectus apparendi objectum intelligibile, nec enim apparet ex vi ipsius phantasmatis, ut a phantasia productum est. Si autem habet aliquam actionem, ergo et terminum, et iste vel est in ipso phantasmate, et hoc non admittit Cajetanus, qui non ponit intrinsecam mutationem in ipso phantasmate derivatam ab intellectu agente, vel habet effectum illa actio in intellectu possibili, et hoc solum est species impressa, de qua currit difficultas, quomodo ad illato concurrat illud phantasma, vel est in aliquo juxta ipsum phantasma, sicut lumen aere diffunditur usque ad colorem, et illi manet contiguum; et hoc esse non potest, cum illa virtus derivata ab intellectu agente sit spiritualis, et non possit per rem corpoream magis diffundi, quam in ipso phantasmate immediate subjectari, quod etiam corporeum est. Quare data illa sententia de objectiva et extrinseca apparentia coloris, non est simile in phantasmate, quia apparentia haec est intelligibilis; et spiritualis, quae in re corporea esse non potest, bene tamen in colore apparere corporaliter unum, et non alia.

Sententia autem P. Suarez et eorum, qui nullum influxum ponunt ex parte phantasmatis in specie intelligibili, nisi per modum materiae ex dictis manet impugnata, neque enim possunt explicare istum concursum materiae. Nam in primis factentur phantasmata non esse materiam, ex qua educantur species intelligibiles, siquidem educuntur ex subjecto spirituali oui inhaerent,

exilio enim educuntur, in quo sunt, species autem non recipitur inhaesive in phantasmate, sed sub intellectu possibili. Item dicunt phantasma non esse materiam, circa quam operatur intellectus agens, quia solum operatur circa intellectum possibilem, sed quod praebeet veluti materiam intellectui agenti ad efficiendam speciem intelligibilem. Sed quid est illud veluti materia? Quod postea declarat Suarez num. xii dicendo, quod se habet ad instar materiae, aut excitantis Animam, aut vero ad instar exemplaris. Sed totum hoc, quod est dicere ad instar, relinquit rem obscuram, et inexplicatam, quia in praesenti inquirimus, quem concursum vere et proprie habeat phantasma, non ad cuius instar se habeat, nam esse ad modum materiae vel exemplaris, vel extrahit illud a vera et propria causa materiali et exemplari, vel relinquit vere et proprie intra limites talis causalitatis. Si extrahit, restat explicare, in qua alia causalitate ponit. Si relinquit, ergo non ad instar; sed vere et proprie materia vel exemplar est. Et de materia non apparet, quomodo in genere causae materialis concurrat phantasma, cum non recipiat speciem intelligibilem, neque ad illam disponat, nisi dicatur esse materiam objectivam, sicut Philosophus comparat phantasmata coloribus ad visum, et D. Thomas prima parte, quaest. viii, artic. vi, dicit: « Quod sensibilis cognitio non est totalis causa intellectualis cognitionis, sed quodammodo est materia causae. » Sed hoc ipsum nos fatemur, quod est materia per modum objecti seu repraesentantis objectum, quod redditur intelligibile ab intellectu agente, sicut diximus quaest. xxvi Physic. artic. ii, et hac ratione diximus ibi non esse proprie instrumentum effectivum, sed objectivum, vere enim

hoc habet, sed quomodo hoc objectum concurrat ad hoc ut reddatur intelligibile in specie facta ab intellectu agente, hoc est quod inquirimus in praesenti. Similiter excitatio non potest fieri nisi respectu potentiae cognoscentis, aut certe, quomodocunque fiat, si phantasma est corporeum et potentia, quae est excitanda est spiritualis, semper remanet eadem difficultas, quomodo possit id quod est corporeum, agere in spirituale. Nec sufficit esse radicatum utramque potentiam, phantasiam, et intellectum, in eadem Anima. Nam si sola raditatio sufficit, etiam excitabitur intellectus per solum sensum externum, quia raditur in eadem Anima. Nec apparet, quomodo cum sint tam varia phantasmata ex quibus determinantur diversae species, quae fiunt ab intellectu agente, sola raditatio phantasiae in Anima, quae est indifferens ad omnia illa, sufficit ad tales determinatas species producendas.

Quapropter dicendum est: Intellectum agentem non reddere objectum intelligibile aut apparens in ipso phantasmate, sed uti phantasmate tanquam instrumento a se moto et elevato ad producendam speciem spiritualementem et intelligibilem, in qua primo repraesentatur objectum modo intelligibili et immateriali. Quod enim instrumentum corporeum elevatum virtute spirituali possit effectum spiritualementem producere exemplis, et ratione et auctoritate D. Thomae constat; exemplis quidem, quia Angelus operans circa aliquod corpus facit, quod in se resultet ubi spirituale dicens ordinem ad tale corpus: ignis elevatus a Deo, torquet spiritus per aliquem effectum spiritualementem in eis productum: Sacramenta corporea elevata a Deo causant gratiam in Anima, ut tractari

solet tertia parte, quaest. lxxii, et diximus in quaestione xxvi Phys. et licet in hoc liant miraculose, lamen hoc ipsum ostendit, non esse impossibile, quod mediante corpore moto in spirituali agente, possit produci effectus aliquis spiritualis.

Ratio autem hujus est, quia unio spiritus ad corpus naturaliter ordinatur ad perficiendum ipsum intellectum, alias non peteret naturaliter Anima nostra talem unionem, si ex illa non posset perfici in cognoscendo, ergo oportet subordinari id quod sensitivum et corporeum est spirituali virtuti ad formandum id quod pertinet ad perfectionem intellectus, quod utique non est aliud quam species. Et sicut virtus artificis determinatur a securi ad producendum incisionem acutam, et rursum instrumentum dirigitur ab arte, ut incisio fiat recta vel obliqua, ita virtus intellectus agentis determinatur a phantasmate, ut talis objecti, seu quidditatis speciem eliciat, et rursus phantasma ex illa motione et elevatione intellectus agentis producit speciem repraesentantem modo immateriali, et sine conditionibus materiae illam quidditatem.

Ex auctoritate etiam D. Thomae constat i p. quaest. lxxxv, art. i ad 4 : « Quod phantasmata, et illuminantur ab intellectu agente, et iterum ab eis per virtutem intellectus agentis species intelligibiles abstrahuntur, illuminantur quidem, quia sicut pars sensitiva ex conjunctione ad intellectum redditur virtuosior, ita phantasmata ex virtute intellectus agentis redduntur habilia, ut ab eis intentiones intelligibiles abstrahantur, abstrahit autem intellectus agens species intelligibiles a phantasmatibus, in quantum per virtutem intellectus agentis accipere possumus in nostra con-

sideratione naturam specierum sine individualibus, conditionibus, secundum quarum similitudines intellectus possibilis informatur. » Ubi D. Thomas illuminationem intellectus agentis ponit respectu phantasmatum, abstractionem vero respectu specierum, cum autem sine abstractione non detur immaterialitas, et consequenter neque intelligibilitas in actu, frustra dicuntur phantasmata reddi intelligibilia in seipsis, sed solum species, quia ex illis abstrahuntur objecta, ut intelligibilia in actu repraesentant. Illuminatio autem phantasmatum non ponitur a D. Thoma in eo, quod aliqua lux vel perfectio immaterialis ponatur in phantasmatibus, sed solum quod reddantur habilia, ut ex eis abstrahantur species, quae habilitas non est aliquid radicale in phantasmatibus cum dicantur fieri habilia virtute intellectus agentis, ut etiam dicit i p. q. lxxxiv art. i ad 4, virtus autem ista non est radix phantasmatum, haec enim est Anima, et sic non ponit in eis aliquid radicale, sed actuale, et ideo non potest esse aliud, quam motio, seu impressio aliqua, qua phantasma movetur et subordinatur intellectui agenti, et sic tanquam instrumentum habilitatur ad species producendas, sicut securis ab arte habilitatur ad producenda artefacta: qua ratione vocatur intellectus agens sicut ars ab Aristotele in de Anim. text. xvn, et comparatur phantasma instrumento a S. Thoma q. x de Verit. supra citata et quodlib. viii, art. m.

Tertia difficultas.

Circa tertium punctum communiter a D. Thoma attribuitur intellectui agenti, quod non solum efficiat species abstrahendo et reddendo

do objecta intelligibilia in actu, sed etiam quod illuminet intellectum possibilem manifestando suo lumine prima principia, et mediate ea, quae per principia cognoscuntur, ut constat ex D. Thoma quaest. x de Verit. art. vi, in fine corporis, et tractat Cajetanus in p. quasst. ix, artic. iv, circa dub. n, et similiter tribuit intellectui agenti, quod faciat conversionem intellectus possibilis ad phantasmata, ut docet in m, dist. xiv, q. i, art. iii, quaest. v, ad 3. Difficilius est, quod docet in m contra Gent. c. xlv in fine: « Quod Anima separata intelligit substantias separatas per lumen intellectus agentis, quod est similitudo in Anima intellectualis luminis quod est in substantiis separatis, » hoc enim est facere intellectum agentem potentiam cognoscitivam, quod nos affirmare non possumus. Et idem docet in quaest. de Anim. art. xv. ad ix, ubi inquit: « Quod Anima separata per intellectum possibilem recipiat species effluentes a substantiis separatis, per intellectum agentem habebit virtutem ad intelligendum. » Quae verba valde obscura sunt. Solent etiam distinguere in intellectu agente, tres actiones circa phantasmata, scilicet illustrare phantasmata, reddere objecta intelligibilia in actu, quae antea erant in potentia, et abstrahere speciem quam producit in intellectu possibili. Itaque difficile videtur tot actus intellectus agentis distinguere, tam circa phantasmata, quam circa intellectum possibilem.

Nihilominus dicendum videtur: Effectus istos intellectus agentis in intellectum possibilem praeter productionem specierum, quas primo producit intellectus agens, non esse immediate ab ipso intellectu agente, sed mediate, quatenus in speciebus fric abstractis, virtus luminis intellectualis relucet redditus ipsis ob-

jectis intelligibilibus quae deservire etiam possunt ad alia objecta manifestanda et attingenda. Itaque mediantibus speciebus influit intellectus agens in omnes illos actus intellectus, qui sunt cognitiones, non autem immediate influere potest, et lumen quod praebet totum est desumptum ex illis speciebus manifestantibus objecta intelligibiliter. Sumitur haec explicatio ex D. Thoma quaest. de Anim. art. iv ad 6, ubi inquit: « Quod intellectus possibilis factus in actu, non sufficit ad causandam scientiam in nobis nisi praesupposito intellectu agente. Si enim loquamur de intellectu in actu, qui est in ipso addiscente, contingit quod intellectus possibilis alicujus sit in potentia quantum ad aliquid et quantum ad aliquid in actu, et per quod est in actu, potest reduci etiam quantum ad id quod est in potentia in actum, sicut per id quod est actu cognoscens principia, fit in actu cognoscens conclusiones, quas prius cognoscebat in potentia. Sed tamen actuale cognitionem principiorum habere non potest intellectus possibilis, nisi per intellectum agentem, cognitio enim principiorum a sensibilibus accipitur, a sensibilibus autem non possunt intelligibilia accipi, nisi per abstractionem intellectus agentis. » Reducit ergo D. Thomas dependentiam cognitionis intellectus possibilis ab agente ad dependentiam, quam illa cognitio habet a sensibilibus. Sensibilia autem sunt objecta, quae redduntur intelligibilia in ipsa specie, quam intellectus agens abstrahit. Ergo tota ratio illuminationis intellectus agentis mediantibus objectis intelligibilibus et speciebus habetur. Et ratio est, quia intellectus agens non potest illuminare cognoscendo, nec lumen aliquod habituale producendo in intellectu, quia habitus si est acquisitus, fit

mediantibus actibus cognoscitivis, si est infusus non fit ab intellectu agente, sed a Deo. Ergo tota illuminatio intellectus agentis debet sumi ex parte objecti repraesentati in specie, quatenus ex uno objecto manifestatur aliud.

Quod vero attinet ad illos actus, qui numerantur in intellectu agente circa phantasmata, illi non sunt distincti ab ipsa actione productiva specierum, sed solum addunt respectus aliquos seu connotationes, nam hoc ipso, quod producitur species repraesentans intelligibiliter objectum, quod erat in phantasmate sensibiliter, dicuntur objecta reddi intelligibilia in actu, et phantasmata ipsa dicuntur illuminata et habilitata reddi ex impressione intellectus agentis, ut talis species producat, eo quod ista species produciatur per ministerium phantasmatis, et consequenter talis productio, et respicit ipsam speciem ut productam, et objecta in ea repraesentata, ut reddita intelligibilia per repraesentationem ipsam immaterialem, et totum hoc fit unica actione, quae omnia ista requirit et respicit, sicut agens principale unica actione respicit instrumentum ut ministrans, et motum a se, et terminum ut productum, et finem ad quem talis terminus ordinatur.

Ad loca D. Thomae quae difficultatem habent, ad primum dicitur, quod intellectus agens dicitur suo lumine manifestare prima principia, non quia praebeat ipsum lumen qui est habitus primorum principiorum, quia iste habitus acquiritur per aliquem actum cognoscitivum, cum non sit habitus infusus vel innatus, ut docet D. Thomas i-ii, quaest. ii, art. i, sed ex ipsa cognitione terminorum assensus ejus generatur, et habitus ipse producitur. Sed quia non indiget ad sui assensum nisi explicatione terminorum, et haec per

ipsas species etiam ut primo abstractas ab intellectu agente habetur, dicuntur illa principia lumine intellectus agentis manifestari.

Quod vero attinet ad conversionem intellectus ad phantasma, cum illa conversio sit cognoscitiva spectat ad intellectum possibilem. In quo autem consistat ista conversio, explicamus infra articulo quarto, et similiter quae sit ejus necessitas.

Ad illa vero loca, quae loquuntur de virtute intellectus agentis in Anima separata, quorum interpretationes videri possunt apud Ferrariensem in contra Gent. cap. xlv et Magistrum Bannez, prima parte, quaest. lxxix, art. m, dub. i ad 3, nos brevius dicimus, quod quando dicit D. Thomas quod Anima separata per intellectum agentem habet virtutem intelligendi substantias separatas, et per lumen intellectus agentis intelligit illas, non est sensus, quod per intellectum agentem intelligat, eliciendo ipsam cognitionem, vel quod intellectus agens aliquam speciem in Anima separata producat, cum non habeat phantasmata seu objecta, a quibus illam desumat; sed quia in Anima separata intelligit seipsam, et alias Animas et Angelos ad modum sui; speciem autem sui dicitur habere per intellectum agentem radicaliter sumptum, quia Anima intelligit se per seipsam in statu separationis, et ipsa radicaliter est intellectus agens, et ideo per intellectum agentem radicaliter sumptum Anima accipit lumen intelligendi se, alias substantias separatas in statu separationis, cum in statu conjunctionis accipiat sui et aliorum species per intellectum agentem formaliter sumptam pro potentia operante circa phantasmata.

Solvuntur argumenta.

Circa primum punctum posset tangi illa difficultas, quomodo in-

tellectus agens reddat objectum intelligibile in actu abstrahendo a conditionibus singularibus, cum non solum universale, sed etiam singulare directe possit intelligi. Sed de hoc agemus articulo secundo.

Circa secundum punctum occurrunt difficultates P. Suarez lib. iv de Anima, cap. n, n. vn, quae fere desumuntur ex communibus difficultatibus circa instrumentum corporeum ad producendum effectum spirituales, eo quod non apparet, quae virtus accrescat instrumento corporeo ad producendam rem spirituales, quia si est virtus corporea est improporcionata ad effectum spirituales; si est spiritualis non potest afficere, et recipi in phantasma corporeo. Si non est virtus, sed aliqua unio, vel contactus vel assistentia causae principalis ad instrumentalem, certe non potest illa unio major esse, quam quae fit per radiationem in eadem Anima, quia haec est magis indivisibilis et naturalis, sed sola radiatio non sufficit ad habilitandum phantasma in ordine ad talem effectum spirituales, ergo neque sufficit quaecunque unio seu conjunctio causae spiritualis principalis cum tali instrumento. Quod si sufficeret radiatio in eadem Anima non requireretur intellectus agens, ut causa principalis habilitans, sed ipsamet Anima per talem radiationem sufficeret ad habilitandum phantasma per modum instrumenti. Specialiter autem cum in sententia D. Thomae requiratur in instrumento aliqua actio praevia, ut ad principalem effectum deserviat, phantasma autem nullum effectum habere possit circa ipsum intellectum, quia corporeum est, neque circa aliud corporeum apparet, quid operetur, consequenter non potest habere vim instrumenti; qua ratione in quaestione xxvi Physicor. articulo secundo diximus phantasma

ta non esse proprie instrumentum effectivum, seu objectivum.

Respondetur phantasma cum sit corporeum non posse effective operari per virtutem propriam ad effectum spirituales, alias haberet se ut causa principalis, et praeterea semper maneret improporcionata illa virtus respectu sui effectus, cum iste sit spiritualis, et illa corporea. Quare operatio phantasmatis ad producendam speciem intelligibilem, debet esse ex virtute per modum motionis ab intellectu agente, qui est spiritualis. Et talis virtus spiritualis, quae datur per modum motionis, seu per modum transeuntis non repugnat subjectari, et inhaerere in re corporea quatenus corpus est obediens spiritui, et subordinatum ipsi; hoc enim necessarium fuit, ut possent communicari spiritualia corporalibus, naturaliter enim corpora reguntur per spiritum, et ei subdistantur, et ab eo moventur. Et rursus non repugnat aliquas spirituales formas perfici ex conjunctione ad corpus, et ex hoc minus spirituales sunt, non per aliquid intrinsecum corporeitatis, sed per ordinem ad corpora quibus communicabiles sunt. Et hac ratione inter formas substantiales spirituales, Angelus immaterialior est quam Anima, non quia Anima in se habeat aliquid corporeitatis intrinsece, sed quia dicit ordinem ad corpus cui potest communicari; dicitur autem aliquid magis, vel minus spirituales, non solum quia caret corporeitate in se, sed etiam quia caret ordine ad corpus. Sicut ergo in substantiis spiritualibus, id quod est forma completa, et perfecta sicut Angelus, repugnat informare corpus, non tamen hoc repugnat substantiæ spirituali incompletae, qualis est Anima nostra quae hoc ipso minus spiritualis est, quam Angelus, quia et si non in se includat corpus, ad illud tamen di-

cit habitudinem; ita in formis accidentalibus, formae, seu virtutes perfectae, et completae, quae vel sunt formae principales, vel per modum principii, seu potentiae principalis se habent in operando, nullatenus possunt inhaerere in corpore, virtutes autem incompletae, et per modum motionis, quae solum ordinantur ad subordinandum aliquod corpus spiritui in ordine ad aliquem effectum spiritualem, non repugnat informare et inhaerere corpori, ut latius ex D. Thoma ostendimus quaestione xxvi Physicor. art. n. Talis ergo motio communicatur ab intellectu agente ipsi phantasmati, non vero communicatur illi lux aliqua immaterialis, quae reddat ipsum phantasma in se illustratum, et intelligibile in actu, sic enim non solum moveretur ad producendam rem spiritualem, sed etiam se spirituale redderetur. Illa autem motio, sed virtus spiritualis ita imperfecta est, ut proprie non sit in genere spirituali, sed reductive, et ita dicit D. Thomas quaest. xxvii de Verit. art. iv ad 5 : « Quod illa virtus proprie, neque est corporea, neque incorporea, sed virtus ad incorporeum. »

Quod vero dicitur in sententia D. Thomae instrumentum debere operari dispositive ad effectum principalis agentis, respondetur quod verum est etiam in ipso phantasmate, operatur enim repraesentative, et de se habet vim ad operandum repraesentationem, seu speciem similem sui, quia ex speciebus praeconceptis natae sunt fieri aliae species similes ex parte rei repraesentatae, sed quod istae species sint spirituales, et intelligibiles, hoc requirit virtutem altiorelem elevantem illud phantasma, ut possit efficere speciem similem suae repraesentationis non sensibili modo, sed spiritualis, et intelligibilis ordinis. Et licet sit in alia potentia, tamen quia est con-

juncta, et naturaliter subordinata intellectui, potest ab illo accipere virtutem, seu motionem ad operandum, sicut calor existens in igne assumitur ut instrumentum artificis ad fundendum aes, aut faciendum vas artificiosum modificando calorem et temperando, et calor animalis a nutritiva et generativa virtute modificatur ad producendam carnem. Et quia operatio, qua una species praeconcepta producit aliam non est effectiva per modum physicae alterationis, sed per modum intentionalis, et objectivae actionis, seu repraesentationis, ideo diximus in illa quaestione xxvi Physic. non esse instrumentum effectivum, sed objectivum, id est, non efficiens naturale, sed efficiens intentionale.

ARTICULUS III.

Quod sit objectum adaequatum, et specificativum intellectus possibilis?

Loquimur de objecto specificativo et adaequato, quia cum intellectus elevari possit ad attingendum aliquod intelligibile, quod sibi non est connaturale, nec proportionatum secundum naturam, ut cum elevatur ad videndum Deum, distingui communiter solet in intellectu duplex hoc objectum, proportionis, et extensionis, et primum pertinet ad specificativum proportionatum iuxta cujus varietatem, diversas intellectuum species distinguimus, ut nostrum et Angelicum, et in Angelico varias species. Secundum autem simul cum primo constituunt adaequatum objectum.

Ex his emergunt duae graves difficultates. Prima, quomodo intellectus possit excedere suum objectum connaturale et specificativum, sic enim videtur excedere suam propriam et connaturalem quidditatem

quae ab illo desumitur, non ab ob-
jecto elevationis, nec facile expedi-
tur quomodo etiam visus non possit
elevari ultra colorem quantum ad
objectum extensivum, et sic elevari
ad percipiendum sonum, vel spiri-
tum, vel Deum. Secunda difficultas,
quomodo sit unicum adaequatum
objectum intellectus, unamque in-
duat rationem constituendi unam
potentiam, si coalescit ex objectis
ita diversis, quae solum analogice
possunt convenire, ut Deus visus in
se, et creatura modo suo connaturali
intellecta. Quibus expeditis restat
assignare nostro intellectui objec-
tum proprium et connaturale, Sive
in statu unionis ad corpus, sive in
statu separationis, assignare etiam
objectum extensivum.

Circa primam difficultatem suppo-
no intellectum nostrum in suo connat-
urali objecto, et modo proportionali
intelligendi, v. g. intra limites quid-
ditatis sensibilis, aliquo modo com-
plecti omne ens etiam ipsum Deum
ut cognoscibilis illo modo quo per
quidditatem sensibilem attingi, et
repraesentari potest. Non est de hoc
difficultas, nec in hoc laborandum
esset in assignando objecto propor-
tionato et extensivo, quia sic tan-
tum datur unum formale objectum
proportionatum, ad cuius modum et
limitem trahuntur reliqua omnia,
quae materialiter sub eo includi et
tingi possunt. Ceeterum cum eleva-
tur ad Deum clare visum, ultra il-
lum formalem modum et rationem
intelligendi elevatur, nec enim Deus
clare visus attingitur sub rationali
formali quidditatis sensibilis, nec
ad instar alicujus rationis formalis
creatae. Non ergo objectum extensio-
nis est penes extensionem de uno
objecto materiali ad aliud materiale
sub eodem formali, sed de formali
proportionato et specificante ad for-
male elevatum, et excedens, et pro-
prium alterius superioris intellec-

tus. Quomodo possunt haec fieri? Et
si possunt intellectu, cur non in visu,
et aliis potentiis? Haec est difficultas.

Variae sunt in hac parte Aucto-
rum sententiae. Praecipue reducun-
tur ad tres. Prima tenet, quod Deus
clare visus continetur sub unico et
eodem objecto specificativo, et moti-
vo intellectus. Secunda, quod conti-
netur in latitudine objecti materia-
lis et terminativi, et hoc sufficit, nec
oportet attendere ad objectum, seu
motivum formale, de quo P. Suarez
lib. ii de attributis negativis Dei, c.
vii, Vasquez i p. disp. xxxvii. Ad
quod reducitur, quod aliqui dicunt
specificare intellectum solum ab in-
telligibili ut sic. Quod vero sit natu-
rale, aut supernaturale, non perti-
nere ad specificatum, sed ad vires
quibus proportionatur intellectus pro
naturali, vel supernaturali. De quo vi-
deri potest M. Gonzalez, et Nazarius
ad primam partem, quaestione xii,
art. i. Tertia sententia affirmat sub
diverso motivo contineri intra lati-
tudinem nostri intellectus Deum
clare visum, et alia objecta. Unde
fatentur objectum ut specificativum
nostri intellectus esse analogum, non
univocum in se, de quo videri potest
M. Bannez, et Zumel ad eundem
locum primae partis. Potest tamen
illud objectum sic analogum specifi-
care unam potentiam specificatione
unitatis atomae, quae forma praeser-
tim extrinseca dare potest effectum,
quem non habet, sicut albedo facit
album, et in se non est alba. Ad
quod accedunt, qui dicunt in intel-
lectu nostro esse tres gradus diverso
modo specificabiles, nempe specifi-
cus in quo convenit homo cum aliis
hominibus; genericus, in quo con-
venit cum Angelis; analogicus in
quo convenit cum Deo, et superna-
turalibus, et licet unus gradus sit ex-
cedens respectu alterius, quilibet ta-
men suum habet proportionatum
objectum.

Nihilominus resolutio nostra ex his omnibus colligenda est secundum quod in aliquo attingunt veritatem. Distinguimus ergo in potentia intellectiva propter suam maximam amplitudinem, id quod capacitatis est, quod est commune omnibus intellectibus, et se habet per modum potentiae actuabilis, ab eo quod est luminis et virtutis connaturalis, quae in unoquoque intellectu variatur juxta modum suae naturae. Et dicimus : Quod respectu capacitatis, in quo omnes intellectus creati conveniunt, unicum est omnium objectum terminativum, quod respectu hujus capacitatis specificativum est, scilicet omne intelligibile finito modo attingibile. Respectu vero luminis et virtutis connaturalis, objectum specificativum est illud quod est motivum talis intellectus juxta modum naturae cujuscunque intellectualis substantiae, sicut in nobis pro hoc statu conjunctionis objectum motivum, et specificativum est quidditas rerum sensibilium, pro statu separationis quidditas spiritualis ipsius Animae, ad cujus modum intelligit reliquas substantias spirituales. Et in unoquoque Angelo, proprium specificativum est ipsa substantia spiritualis propria, ad cujus modum reliquas cognoscit, et juxta illius proportionem, lumen seu vis intellectiva est major vel minor, perfectior vel imperfectior specificice, sicut natura ipsa specie distincta est. Itaque in intellectu aliud est capacitas, aliud virtus : capacitas correspondet intellectui possibili, ut est sub statu purae potentiae, seu capacitatis, virtus vero intellectui ut formato specie sibi connaturali, seu modo habendi species connaturales, sive per intellectum agentem abstractas, sive per ipsam spiritualem substantiam, et species ei infusas actuetur intellectus, ut a proprio motivo.

Prima ergo pars nostrae resolutionis de capacitate intellectus, et unica ratione illius, quae non admittit divisionem per varias differentias, sed unica est in omnibus intellectibus sumitur ex D. Thoma i p. quaestion. lxxix, art. vn, ubi inquit: « Quod intellectus respicit suum objectum secundum communem rationem entis, eo quod intellectus possibilis est quo est omnia fieri. Unde secundum nullam differentiam entium diversificatur intellectus possibilis. » Quo loco Cajetanus recte advertit potentiam intellectivam non adaequari a suo objecto motivo, sed solum a terminativo. Excedit ergo capacitas specificationem, quae a motivo sumitur, et ita' ut dicit D. Thomas respicit pro objecto omne ens, nec in ista amplitudine diversificatur intellectus aliqua differentia entium, sed omnes amplectitur. Constat autem, quod in motivis specificantibus diversos intellectus, ut intellectus Angelicos et intellectum hominis, non ab omni ente sumitur specificatio motiva, sed diversa a diversis, ut ab intellectu humano quidditas sensibilis, ab illis diversas naturae spirituales. Videndus est etiam pro hac sententia S. Thomas opusc. ii, c. civ, ubi explicat, quomodo intellectus noster sit in potentia ad duplex agens, ad connaturale sibi, quod est intellectus agens, et ad supernaturale, a quo etiam potest actuari respectu intelligibilium non connaturalium, sicut in ligno est potentia ad formas naturales et artificiales, et sic capacitas ligni extenditur ad artificiale et naturale, connaturalitas autem ad solum naturale agens.

Ratio hujus a posteriori satis manifesta est, quia intellectus noster pro statu non potest intelligere spirituales substantias nisi cum ordine, et connotatione ad quidditates sensibiles, in statu autem separa-

tionis potest illas intelligere, ut sunt in se, et in statu beatificationis potest clare videre Deum, ut in se est, ergo capacitas istius potentiae non est alligata modo intelligendi per connotationem ad phantasmata, vel sine illis ad rem spiritualem creatam, vel ad increatam in se. Similiter constat dari diversas species intellectuum, licet omnes istam amplitudinem capacitatis habeant, sicut differt intellectus hominis ab intellectu Angeli, et diversi intellectus Angelici inter se, ergo ex alio principio sumitur specificatio gradualis in intellectibus, scilicet ex proprio, et connaturali motivo, ab alio vero capacitas, quae se extendit ad omne intelligibile, neque adaequari potest a proprio, et connaturali motivo, unde sumitur illa gradualis differentia.

Ratio autem a priori hujus est: Quia potentia intellectiva fundatur immaterialitate excludente omnem materiam, et corporeitatem in se ipsa, quia debet esse potentia mere spiritualis, sed hoc ipso quod habet immaterialitatem sic segregatam ab omni materia, habet capacitatem ad quodcunque intelligibile, quia modus informandi, et immutandi potentiam intellectivam ex parte objecti intelligibilis quantumcunque sit intelligibile perfectissimum, non est alius, quam modus spiritualis, et immaterialis, ergo hoc ipso, quod aliqua potentia immaterialis est, est capax cujuscunque intelligibilis quia est capax ut spirituali modo actuetur. Igitur exclusio omnis immaterialitatis, quae constituit potentiam spiritualem in se, hoc ipso habet infinitatem quamdam respectu omnis intelligibilis, quatenus modus actuandi cujuscunque objecti intelligibilis, non excedit modum actuandi spiritualem; et sic adaequatum, et specificativum objectum capaci-

tatis intellectivae est omne objectum spirituali modo informativum, quod est omne intelligibile, et hoc est objectum terminativum intellectus, licet pro graduali differenti diversorum intellectuum deserviant diversa objecta motiva, quae diversum lumen, et modum intelligendi praebent intellectui, et sic intellectus quantum ad activitatem luminis, et virtutis intellectivae diversificatur secundum diversas naturas, in quibus fundatur, et secundum quorum modum redditur potentia intellectiva actualior, et perfectior in ratione virtutis operativae, remanente semper capacitate passiva ad omne intelligibile in quocunque intellectu.

Dices: Cur non dicemus idem de potentiis sensitivis, quod quilibet sensus quantumcunque infimus et externus hoc ipso habet capacitatem, et coaptationem ut a quocunque objecto sensibili actuetur, eo quod objectum sensibile quantumcunque perfectum nihil aliud petit, quam sensibili modo actuare potentiam, licet quantum ad vim operativam quilibet sensus habeat diversam speciem sensibilis potentiae ab alio, sicut quaecunque potentia intellectiva habet capacitatem ut actuetur a quocunque intelligibili, licet secundum vim operativam et gradualement diversitatem, unus intellectus differat ab alio specie.

Respondetur esse disparem rationem in intellectu, et in sensu in hac parte, quia capacitas in intellectu excedit vim operativam connaturalem, et specificationem, quae sumitur ab objecto motivo, in sensu autem capacitas cognoscendi omnino limitatur ad ejus connaturalem virtutem operativam, et ad objectum motivum ab eoque adaequatur tota ejus capacitas. Ratio est, quia omnis capacitas cognoscendi provenit ex una radice, nempe ex imma-

rialitate, quanto enim aliquid magis segregatum est a materia, magis aptum est fieri alia a se, non in ratione ipsa materiali et entitativa sed in formali representativa. Sed haec immaterialitas in spirituali natura generice sumpta est completa, et perfecta, quia omni corporeitate caret, unde hoc ipso proportionem habet, ut actuetur ab omni objecto carente corporeitate, quale est objectum actu intelligibile, et immateriale, quia modus actuandi omnium istorum objectorum, in eo convenit, quod modo spirituali actuent potentiam, et ita capacitas, seu proportio receptiva omnium illorum una et eadem est, sed virtus operativa, lumen quo fertur in objecta, non potest ejusdem rationis esse in omnibus, quia hoc non fundatur in sola immaterialitate, seu praecisa carentia materiae, sed in actualitate majori vel minori ipsius natura spiritualis, quae tanto major vel minor est, quanto magis vel minus accedit et assimilatur ipsi actui puro, qui est summa spiritualitas, et inde sumuntur diversae species in intelligentiis, ut docet D. Thomas cap. vide Ente et essentia. Caeterum potentiae sensitivae ex ipso genere sensibili, opposito modo procedunt, quia ex ipsa sensibilitate potius habent esse in materia et corporeitate nec ab ea se expediunt. Unde ex ratione generica sensibili, non habent capacitatem determinatam ad omne sensibile, quia potius sensibilitas et corporeitas ex genere suo impedit tantam capacitatem et siccum ex genere suo sensibile, non sit segregatum ab omni materia, sed tantum habeat de immaterialitate, quantum de virtute operandi super conditiones materiales, inde fit quod capacitas potentiae sensitivae adaequatur ab ejus virtute et ratione motiva, nec ultra potest extendi et elevari, quia elevaretur ultra

adaequatum objectum cognoscendi si ultra motivum elevaretur. Et haec est ratio, cur visus non potest elevari ad audiendum, quia ejus capacitas et non solum vis operativa, seu modus operandi limitatur ad visibile, nec aliam immaterialitatem habet ad cognoscendum, nisi tantum circa visibile, cum de se potius habeat materialitatem et corporeitatem ex ipsa ratione sensibilitatis, unde non induit immaterialitatem absolute, et simpliciter per carentiam materiae, sed limitatam pro respectu ad objectum a quo intentionaliter immutatur juxta suam proportionem.

Ex his colligitur non esse assignandum objectum analogicum intellectui, neque ex parte virtutis passivae, neque ex parte virtutis proportionatae, et connaturaliter operativae. De hoc secundo non est difficultas, cum virtus ejus operativa, et lumen sit unius speciei, utpote a natura unius speciei orta, et sub unica ratione formali, et motivo tendens ad objectum. De primo vero, scilicet de capacitate dicimus esse univocam, et ejus objectum univocum, non in ratione entis et secundum se, sic enim constat complecti omne genus entis, et totam ejus amplitudinem quae analogica est, sed in modo quo intellectus passive est actuabilis, et elevabitur ad intelligendum, scilicet ut finito modo objectum intelligibile est, hoc enim constituit genericam rationem intellectus creati, quae univoca est, cum pertineant omnes creatura intellectuales ad unum praedicamentum, et similiter omnes intellectus: solum autem finito, et infinito modo intelligi, analogizat in genere intelligibili, quia sola haec ratio constituit intellectus diversorum generum, et praedicamentorum, scilicet Divinum et creatum, intellectus vero creatus secundum capacita-

tatem respicit omne intelligibile finito modo sicut materia prima omnes formas modo substantiali, et ideo univoce receptibiles, licet aliquas solum supernaturaliter acquirere possit, scilicet quae jam desierunt esse, et tamen univoce eas respicit, quia univoce cum illis componit si ponantur.

Colligitur secundo, quodnam objectum adaequatum sit nostri intellectus, quodnam proportionatum et specificum connaturale? Adaequatum enim est omne illud intelligibile, quod finito modo attingi potest sive per elevationem, sive per connaturalem virtutem. Sub qua latitudine non solum includitur omne ens quatenus attingi potest sub proportionato, et connaturali modo cognoscendi, sed etiam ut elevari potest ultra talem modum, et participare modum cognoscendi superioris intellectus, etiam ipsius Dei per visionem beatam, quod quidem licet excedat naturales vires, seu operativam vim intellectus, non tamen excedit capacitatem ipsius intellectus, ut dictum est. Ens etiam rationis sub isto objecto continetur non tanquam objectum excedens, et elevatum, sed tanquam formabile et cognoscibile ad instar entis realis et induendo modum illius.

Objectum autem proportionatum nostri intellectus pro hoc statu unionis ad corpus est quidditas rei sensibilis, et quidquid per connotationem ad illam cognoscibile est ut dicit D. Thomas prima parte, quae est. Ixxxiv, art. vi. Et nomine quidditatis non solam substantiam praedicamentalem intelligimus, sed quidquid per modum naturae alicujus, ut essentiae concipi potest, etiam accidentia et modi, imo et singularitas ipsa ad instar essentiae alicujus accipi potest. Pro statu vere separationis objectum illius proportionatum est quidditas spiritualis

propriae substantiae, de quo videri potest D. Thomas prima parte, quae est. Ixxx, art. i et ii, ubi hoc ipsum affirmat. Et constat manifeste, quia Anima pro hoc statu, non potest immediate res spirituales attingere, eo quod ab objectis sensibilibus accipit cognitionem suam, nec alio modo intelligit, quam ex sensibilibus, et convertendo se ad phantasmata, ut experientia ipsa testatur et ipsa natura Animae postulat, quae cum sit infima in toto ordine intelligibili, maxime conformatur intelligibili infimo, et imperfecto, quale est intelligibile in potentia, hoc autem debet esse aliqua quidditas non spiritualis, et immaterialis in actu, sed immaterialis in potentia, et per abstractionem facta intelligibilis in actu, et ita vocatur quidditas res sensibilis, ex eo enim quod ad modum quidditatis, et substantiae accipitur, modo intelligibili res illa concipitur, et ut abstrahens a conditionibus materialibus, verbi gratia, a loco et tempore aliisque sensibilibus a quibus abstrahunt res spirituales, tale enim intelligibile connaturale debet esse alicui intellectui, et non alteri quam nostro, qui conjungitur sensibus, ut ab ipsis sensibilibus possit cognitionem suam haurire per modum quidditatis ea intelligendo, et abstracte.

Quod vero objectum proportionatum Animae separatae, sit quidditas spiritualis praesertim ipsiusmet Animae, constat quia tunc caret conversione ad corpus, neque intelligit accipiendo species a sensibilibus, sed accipiendo infusas a Deo; et per conversionem ad substantias separatas, et sic pro illo statu habet vim operativam altioris luminis, et perfectioris rationis formalis, scilicet sub ratione totaliter separata a corpore etiam quoad connotationem.

Solvuntur argumenta.

Primo arguitur : Potentia passiva seu capacitas nostri intellectus distinctum objectum et amplitudinem habet, quam ejus virtus operativa seu connaturale lumen, ergo et distinctam specificationem, siquidem hęc sumitur ab objecto; hoc autem inconveniens est, quod una et eadem potentia plures habeat specificationes. Confirmatur, quia adhuc currit eadem difficultas, propter quam distinguimus capacitatem intellectus a vi operativa, nam ad videndum Deum non solum elevatur potentia passiva, sed etiam virtus operativa et activa intellectus, nec sola ratio generica intellectus, sed etiam ratio specifica, homo enim in quantum homo glorificatur, virtus enim activa et specifica ejus influit in visionem Dei vitaliter, ergo elevatio datur ultra specificativum proprium, et sic non est necesse illam capacitatem passivam distinguere. Confirmatur secundo, quia vel illa capacitas passiva est potentia mere naturalis, vel obedientialis. Si dicatur primum, non potest extendi nisi ad objectum naturale non ad supernaturale, ad hoc enim non servit nisi potentia obedientialis. Si dicatur secundum, petimus principium, et non explicamus difficultatem, inquirimus enim rationem quare potest elevari obedientialiter intellectus ad videndum Deum, non autem visus ad audiendum, et reddimus rationem quia Deus non est extra capacitatem obedientialem intellectus, cum hoc ipsum sit quod inquirimus quare obedientialiter est capax, si intra ejus specificativum naturale non continetur.

Respondetur distinguendo antecedens. Habet distinctum objectum

quasi generice, et includendo sub sua universalitate specificativum, concedo; habet distinctum quasi specificum, et constituens diversam specificationem, nego. Et sic non est distincta specificatio in unica potentia, sed capacitas amplior ex ratione generica seu communi intellectus, quam ex specifica ut explicatum est. Et sicut corpus ratione materiae quae est capax plurium formarum, est etiam capax plurium accidentium communium quae ab ipsa non dimanant, et ita est amplior potentia passiva corporis, quam activa, nec propterea plures specificationes habet, ita suo modo in genere intelligibili plura potest intellectus passive, quam active. Et hęc potentia passiva etiam est in Angelo, quia licet non habeat intellectum possibilem sicut in nobis, id est, quod sit pura potentia sine ulla specie, aut quod sit in potentia respectu intellectus agentis, habet tamen ita amplam capacitatem passivam, sicut noster intellectus. Quando autem elevatur intellectus noster supernaturaliter, non accipit novam specificationem, vel speciem ex illa elevatione, quia essentialis species semper est nativa, sed accipit accidentalem participationem superioris specificativi, id est, Divini ordinis, qui essentialiter convenit Deo.

Ad primam confirmationem respondetur, elevari potentiam intellectus operativam, ipsamque beatificari, et influere in visionem vitaliter vitalitate elevata, sed tota ista elevabilitas convenit activitati illi ut capacitatem habet passivam, non enim capacitas illa aliquid distinctum est a vi operativa intellectus, sed ipsa vis operativa capacitatem habet ratione sua generice rationis ut spiritualis est et carens omni corporeitate, ad hoc ut elevetur ad operandum ultra suam connaturalem

vim specificativam. Et beatificatur homo in quantum homo et secundum specificam rationem sui intellectus, ut tamen elevatam ad altiorum modum, quam suus specificus modus intelligendi, nam si in illo solo maneret, non beatificaretur, sed ille specificative sumptus beatificatur, ut tamen elevabilis est supra se ratione capacitatis passivae ad omne intelligibile quae ipsi communis, et generica est pro omni intellectu. Aliud est ergo quod elevatur, aliud ratione cujus elevabilis est.

Ad secundam confirmationem respondetur, illam capacitatem potentiae intellectivae esse entitative naturalem, respective autem seu terminative respicere tum agens connaturale, tum supernaturale, et respectu hujus obedientialis est. Cum vero instatur, quia in hoc petimus principium, negatur. Nos enim non reddimus rationem cur hoc vel illud objectum contineatur intra latitudinem hujus intellectus, quia est capax illius obedientialiter, sed dicimus capacitatem intellectus extendi ad omne intelligibile finito modo, quia spiritualis potentia est, et carens omni materialitate corporea, et ex hoc sequi, quod potentiam obedientialem habeat ut sit elevabilis ad quodcunque intelligibile, etiam ad Deum clare visum. Nec est difficile quod tantae capacitatis potentia emanet a determinata Animae natura, nam substantia ipsa Animae ex eo quod spiritualis est, tantae capacitatis est radicaliter, quanta intellectus ipse formaliter.

Secundo arguitur : Non minus differt intellectus noster ab intellectu Angeli, vel Dei, quam visus ab auditu, sed visus non potest elevari ad audiendum etiam participatione, et per elevationem accidentalem, ergo neque intellectus noster ad intelligendum modo Angelico vel modo Divino, etiam participative. Quod

vero ex generica ratione intellectus respiciat omne intelligibile, non obstat, nam etiam visus ex generica ratione respicit sensibile in communi, et sic poterit elevari participative ad omne sensibile in particulari. Quare exemplum quod vulgo affertur de oculo noctuae, qui potest elevari ad videndum sicut aquila non tenet, quia oculus noctuae et aquilae sunt ejusdem speciei, licet unus perfectior alio, unde elevatio ad illum non est extractio a proprio specificativo. Intellectus autem noster, et Angeli specie differunt, et multo magis intellectus noster, et intellectus Dei, unde elevatio ad illum est ad aliquid extra specificativum suum. Dicere autem quod intellectus noster et Angeli non differunt specie falsum est, cum naturae ipsae diversae sint specie, et consequenter immaterialitates. Nec valet dicere, quod intellectus habet potentiam passivam seu capacitatem infinitam, sensus autem restrictam et limitatam, contra enim est, quia intellectus etiam finitam capacitatem habet, tum quia finitus est, et finitus est immaterialitatis, nec potest infinito modo intelligere ; tum quia alias non satiaretur videndo Deum finito modo, quia alii modi restarent videndi Deum in infinitum quorum est capax, et illos desiderare potest.

Respondetur intellectum hominis et Angeli simpliciter specie differre sicut et eorum naturae, quia specificatio sumitur in ipsa activitate et virtute operativa, quae in illis diversae speciei est. At vero capacitas passiva, quae sumitur ex ratione communi et generica spiritualis potentiae, excedit specificationem virtutis operativae in speciali, et est susceptiva cujuscunque intelligibilis, ut dictum est. Caeterum sensus, nec ratione particularis specificationis, nec ratione genericae capacitatis est capax ut elevetur ultra suam speciem

ficam vim operandi, quia haec capacitati suae adaequatur, eo quod generica ratio sensibilitatis non habet de se immaterialitatem determinatam, sed potius materialitatem, incipit autem elevari super materiam ex ipsa determinata virtute operandi supra conditiones materiales, et cognoscendi determinate, unde coincidit in illis virtus operativa, et capacitas immaterialitatis suae. Spiritualis vero potentia ex ipsa communi ratione caret determinate omni corporeitate, et est immaterialis perfecte, capaxque omnis intelligibilis, ut explicatum est. Quare nec utimur illo exemplo oculi noctuae et aquilae per omnia, nec negamus differre specie intellectum nostrum et Angelicum, licet aliqui dicant differre hos intellectus in ratione proprietatis et respectu ad naturas, non in ratione potentiae et respectu ad objecta. Quod si intelligatur de his intellectibus quoad capacitatem verum est, quia idem objectum terminativum habent, sed hoc pertinet ad rationem communem et genericam omnis intellectus. Si vero intelligatur quoad specificam rationem operativae virtutis, et gradualis differentiae, non potest esse verum, quia idem est esse proprietatem et esse potentiam, est enim proprietas ut qualitas, et est de genere potentiae ut qualitas est. Itaque ratio generica in intellectibus est determinatae capacitatis, quia spiritualitatem determinatam habet, et est indeterminatae activitatis, et solum in genere, et in confuso illam dicit, determinatur autem ad hanc et illam activam virtutem per specificationes suas.

Ad ultimam replicam de infinitate intellectus dicitur, quod intellectus habet capacitatem finitam categorematice, infinitam tamen syn-categorematice, et secundum quid, tum quia in infinitum potest cognoscere secundum magis ac magis; tum

quia inlinita accidentia potest attingere simul, ut Anima Christi infinitas cogitationes; tum quia rem infinitam potest attingere, scilicet Deum licet finito modo. Et quod additur de satietate visionis beatae respondetur, illam etsi minimam perfecte satiare, quia etsi non omnimodo attingatur Deus ex parte cognoscentis, ex parte tamen rei cognitae attingitur omne bonum, et attingit rem infinitam continentem in se omnes illos modos infinitos quibus potest attingi, et sic licet illos non habeat formaliter, et ex parte cognoscentis, habet tamen objective, et ex parte rei visae, sicque in illo possidet omne bonum, quod sufficit ad satietatem simpliciter voluntatis.

Tertio arguitur: Potentia passiva intellectus debet habere aliquod specificativum, cum ipsa sit alicujus speciei, ergo tale specificativum debet esse ei proportionatum, siquidem potentia, a quo accipit speciem, debet proportionari illi, ergo in illo non potest includi intelligibile supernaturale, siquidem hoc semper est excedens, et nunquam proportionatum specificative, et intrinsece, sed tantum obedientialiter, et sic si elevatur illa potentia, ultra specificationem suam elevatur. Quod si dicatur: Potentiam illam passivam respicere pro specificativo sui intelligibile connaturale tantum, contra est quia si ita est, solum illud habebit pro specificativo, et sic si elevatur ultra, elevatur supra specificativum suae capacitatis, quod est manere in eadem difficultate. Confirmatur, quia ens naturale et supernaturale sunt diversi ordinis, et exigunt principia intellectiva diversi ordinis; unum exigit lumen naturale, aliud supernaturale, ergo non possunt specificare potentiam unius tantum ordinis et speciei, qualis est potentia intellectiva, praesertim quia

res supernaturalis non potest prius esse in sensu, quam in intellectu, ergo non potest ad objectum nostri intellectus pertinere, quin objectum intellectus prius debeat esse in sensu, quam in intellectu, cum ab illo accipiatur.

Respondetur capacitatem illam intellectus secundum se, et secundum communem, et quasi genericam rationem, non habere objectum specificativum, seu motivum connaturale, sed terminativum: complectens generice omne genus intelligibile finito modo actuans, et sic non indiget objecto proportionato suae naturae et specificationi positivae, sed non repugnante suae capacitati, nam illa capacitas non est positiva proportio respectu omnium objectorum, sed positiva respectu connaturalis activi seu motivi, negativa autem seu non repugnans respectu supernaturalis, et sic non constituitur aliquod specificativum ex naturali et supernaturali, quia revera illa capacitas non specificatur, sed generica et communis est omni intellectui, siquidem non pertinet ad speciem determinatam illa capacitas, sed ad genus intellectuale, sufficitque habere unum objectum adaequatum terminativum genericum, quod convenit in una ratione communissima, scilicet intelligibilis finito modo actuans, sive supernaturaliter, et per elevationem actuet, sive connaturaliter, et proportionate; nec requiritur ad utrumque positiva capacitas, sed sufficit non repugnancia ad unum, et positiva potentia ad aliud, specificatur autem, et positive contrahitur et constituitur illa capacitas ab objecto motivo proportionato sibi; sed hoc non est secundum amplitudinem totius capacitatis, sed secundum propriam virtutem, et lumen, et secundum gradum suum.

Ad primam confirmationem respon-

detur, quod supernaturale et naturale licet sint diversi ordinis, possunt tamen convenire in aliqua ratione objectiva communi (nam etiam qualitates supernaturales praedicamento et genere conveniunt cum naturalibus) qua sit terminativa adaequatae unius potentia); conveniunt enim in ratione intelligibilis finito modo, et in hac ratione non solum res creatae supernaturales, sed ipse etiam Deus convenit cum reliquis objectis in una ratione intelligibili in communi et confuso, secundum quam potentia intellectiva est capax omnis intelligibilis finito modo, non autem existimandum est quod supernaturale seorsum et secundum rationem particularem respicitur a potentia intellectiva, sed ut convenit in aliquo communi cum naturali, nec enim habet proprias vires potentia intellectiva ad attingendum supernaturale secundum se et seorsum a naturali, sed est elevabilis ad illud. Quod vero supernaturale non cognoscatur prius in sensu non obstat, quia non est connaturale objectum, quod est quidditas sensibilis, sed elevatum et supernaturale, ideoque non est necesse prius attingi in se a sensu, attingi enim a sensu pertinet ad objectum connaturale nostri intellectus, non ad omne.

ARTICULUS IV.

Utrum singulare materiale pro hoc statu sit directe cognoscibile ab intellectu?

In hac difficultate concertatio est inter scholam D. Thomae et Scoti, et quod ibi suos habet fautores. Scotus ergo in iv, distinet, xlv, quaestion. m, sentit dari in nostro intellectu speciem rei singularis materialis directe et proprie repraesentantem illam. Quia vero Scotus ponit, primum quod noster intellectus cogno-

scit non esse singulare, sed speciem specialissimam, ut patet in primo, distinctione tertia, quaestione secunda, et nos tractavimus in quaestione i Physicor. non videtur ponere has species repraesentativas singularium esse omnino primas, quas format intellectus agens, alias non repraesentaretur primum species specialissima, sed res singularis. Scotum sequuntur plures ex antiquis, ex modernis autem Pater Suarez, libro quarto de Anima, capit. m, et disputation. vi. Met. sect. vi, Rubio, Valentia, et alii quos citant Carmelitani disputation. xvm, quaest. vi.

Oppositam sententiam tenet S. Thomas i parte, quaest. lxxxvi, articulo primo, et quaest. lxxxv, articulo i ad tertium; Cajetanus ibi; Ferrariensis secundo contra Gentes, capit. cx; Capreolus in i, distinction. xxxv, quaestione secunda in solutione ad argumenta contra iv conclus. Fonseca i Met. capite secundo, sectione quinta, quaestione tertia, et probabiliorum reputant Gonimbricenses in de Anima, capite quinto, quaestione rv, art. iii, et communiter Thomistae.

Pro resolutione hujus adverte tria. Primum, nos posse loqui vel de specie impressa vel de expressa seu conceptu. Et de ipsa impressa, vel quae fit beneficio intellectus agentis antequam intellectus intelligat, vel quae formatur ab ipso intellectu cognoscente ex praeconceptis speciebus: nam major difficultas est de specie impressa, an directe repraesentet singulare, quam de conceptu et magis de specie primo abstracta, quam de formata ex aliis praeconceptis speciebus.

Secundo adverte, quod singulare potest dupliciter cognosci. Primo, in actu signato, et utquidditas quaedam est, nam etiam modus ille singularitatis suam habet naturam et quidditatem, et sic potest cognosci ab in-

tellectu, sicut una ex aliis quidditatibus. Alio modo potest cognosci in actu exercito, scilicet prout rem ipsam singularizat, et sub conditionibus singularibus, et materialibus modificat. Et sic inquirimus an directe attingatur ab intellectu, sicut videmus attingi a sensu. Et differt inter istas cognitiones, quia in prima attingitur individuatio, ut forma quaedam secundum se, in secunda attingitur id quod participat ejus effectum formalem ut subest illi.

Tertio adverte, aliud cognoscere rem aliquam directe, aliud proprie, vel distincte. Cognoscere proprie seu distincte contraponitur huic quod est attingere rem solum in confuso et in communi, vel secundum aliquid extraneum, et quod sibi proprium non est, proprium enim opponitur communi, vel extraneo, et distinctum opponitur confuso. At vero directe cognoscere contraponitur ei quod est reverti seu regredi supra principia ipsa cognitionis, sive sint principia elicentia ut potentia, habitus, species, et ipsa Anima, sive sint ministrantia, sicut sensus ministrant intellectui, et sunt distinctae potentiae ab objectis ipsis, nam si ipsamet objecta sunt, quae praebent species, non redditur indirecta seu reflexa cognitio ex eo quod tendatur in illa, sicut in sensibus externis directa cognitio est in objecta, licet ab illis species ministratur sensibus. Unde constat non esse idem objectum directae cognitionis et objectum immediate attactum: nam etiam secundarium et mediatum objectum directo attingi potest, et sine reflexione, si ex parte principii elicentis non se teneat.

Dico primo: Species impressa intelligibilis quae pro hoc statu abstrahitur a sensibus non potest repraesentare singulare directe sub exercito, et modificatione singula-

ritatis, bene tamen ipsam singularitatem potest attingere per modum quidditatis. Haec conclusio est expressa D. Thomae, quinon negat posse intellectum cognoscere singularia, quae cognoscit sensus, sed non eo modo quo sensus, scilicet secundum dispositiones materiales, et accidentia exteriora, sed penetrando ad intimam naturam, ut dicit quaestion. x de Verit. articul. v ad quintum. Ut autem naturam ipsam intelligat, debet relinquere quod modificationis materialis et exercitii singularitatis est, vel ut ipsammet singularitatem intelligat, debet per modum quidditatis eam accipere, et non sub modificatione, et exercitio materiali, sed tale exercitium non nisi reflexe et connotative potest intelligere ab aliquo conceptu quidditatis revertendo ad exercitium ipsum singularitatis, quod relinquit in sensibus. Docet ergo S. Thomas hanc conclusionem prima parte, quaestione lxxxvi, articulo i et in v de Anim. lection. vm, et quaest. de Anima, art. xx et quodl. xii, art. i, et alibi saepe, nec oportet verba adducere quia clarissima sunt.

Sumitur autem ex Aristotele eadem conclusio, tum in i Physicor. text. xLvi, ubi inquit: «Quod universale est notum secundum rationem, singulare secundum sensum. » Et in iii de Anima text. x, ubi dicit: «Quod Anima, sensitiva parte discernit calidum et frigidum, quorum quaedam est ratio caro, alia vero esse carnis discernit aut separabili, aut sese habente ad se ipsam, perinde ac sese habet, cum extensa fuerit linea flexa. » Ita se habent Aristotelis verba, ex quibus D. Thomas aliique interpretes sumpserunt hanc locutionem, quod intelligamus qui vocatur a Philosopho pars Animae separabilis, cognoscit esse carnis, cum se habet quasi linea extensa,

rationes vero individuales in carne, ut frigidum vel calidum attingit parte sensitiva seu per sensus, et quasi per lineam flexam ab intellectu. Respondet Suarez lib. iv de Anim. citato, numer. ix, mentem Aristotelis solum esse, quod idem sit intellectus, qui cognoscit universale, et qui singulare, sicut eadem est linea extensa et reflexa. Et quodocunque Aristoteles dicit quod sensus est singularium, intellectus vero universalium sensus est, quod sensus solum est singularium, intellectus vero universalium et singularium. Sed hsec responsio non evacuat vim testimonii Aristotelis, nam neque ipse, neque nos negamus intellectum non nostrum cognoscere universale, et singulare, sed non eodem modo utrumque, neque eodem modo sensum et intellectum, et de hoc diverso modo est tota quaestio quid sit. Unde responsio Suarez non est ad punctum difficultatis, sed ad id quod supponit difficultas. Itaque cum Aristoteles ponat diversum modum in cognoscendo universale, vel singulare in intellectu, quod etiam ipse Suarez fatetur dicens, quod sicut eadem linea curva est, et recta habens se tantummodo diversimode, ita et intellectus duo ille cognoscens, restat explicare hunc diversum modum, quo intellectus cognoscit singulare et universale, et qua ratione dicatur intellectus in cognoscendo singulare se habere sicut lineam flexam, quod nos referimus ad cognitionem reflexam ut statim probabitur, non autem explicat P. Suarez in quo illa reflexio, et ille diversus modus consistat.

Fundamentum hujus conclusionis sumitur ex propria et formali ratione et modo quo procedit intellectus in cognoscendo, ab eo quo procedit sensus. Etenim tunc aliquod objectum incipit pertinere ad intellectum, et sub ea ratione attingitur

proprie et directe, sub qua incipit esse intelligibile, et discerni a sensibili, constat enim quod sicut intellectus et sensus sunt potentiae valde diversa), ita in suis objectis intelligibile et sensibile differre debent et ratio intelligibilis necessario est, quae directe attingitur ab intellectu, sed res sensibiles redduntur intelligibiles per hoc quod tale objectum removetur a materialibus conditionibus, quae ipsum singularizant, et solum per modum quidditatis attingitur, ita quod quidditas seu substantia rei, est proprium et per se objectum intellectus, ergo non potest intellectus directe ferri ad haec objecta prout modificata illis materialibus conditionibus, quae singularizant, sed prout ab illis abstrahit, ergo directe non potest attingere singularia sub exercitio singularitatis et materialium conditionum sed sub ratione quidditatis. Major est certa, et minor probatur, quia res sensibiles ut subsunt conditionibus materialibus quibus singularizantur possunt attingi a sensu, id enim constat experientia ipsa, quia sensibus cognoscimus res sicut in se existunt ad extra, et ibi existunt cum conditionibus materialibus ut singularizata ab illis: ergo quamdiu sub illis conditionibus sunt, nondum intelliguntur ut pertinentia formaliter ad intellectum, et ut objecta actu intelligibilia, secundum id in quo primo discernitur intelligibile a sensibili, siquidem sub illo statu et conditionibus, adhuc attingi possunt a sensu, ergo ibi nondum relucet id quod est proprium intellectus, sed ad summum id quod est commune sensui, et intellectui etiam in opposita sententia, quae dicit universale proprie cognosci ab intellectu, singulare autem et ab intellectu et a sensu; sed intellectus quaecunque objecta intelligit, sub propria ratione intelligit, non sub ratione

communi sibi et sensui, siquidem quidquid attingit, est in quantum intelligibile, ut intelligibile autem discernitur a sensibili, et non dicit rationem illi communem, ergo sub hac ratione intellectus directe rem attingit; sed ut probatum est quod quamdiu res intelligitur sub conditionibus materialibus, et exercitio singularitatis, intelligitur sensibilis et sub ea ratione qua a sensibus potest attingi et de facto attingitur, ut autem per modum quidditatis attingitur, redditur intelligibilis, et immaterialis ex ipso modo quo accipitur, scilicet sine materialibus conditionibus loci, et temporis, etc. ergo ratio quidditatis et non modificatio singularitatis est proprium objectum intellectus, quidquid autem cognoscit aliqua potentia, sub ratione proprii objecti attingit, et non aliter. Alias excederet modum proprium, et essentialem operandi. Quare solum poterit intelligi singulare ab intellectu, prout ad modum quidditatis accipitur, non ut subest exercitio singularitatis, et sub ejus modificatione, sub hac enim ad modum sensibilem reducitur ipse quidditas.

Dices primo: Singulare etiam reddi intelligibile, non quatenus ad modum quidditatis accipitur, sed quatenus spirituali modo repraesentatur, id est, per speciem entitative spiritualem, et modo spirituali, quod non fit in sensu, licet ex parte rei repraesentatae, objectum materiale sit.

Secundo: Quidditas rei non videtur proprium ac formale objectum intellectus, tum quia non semper intelligimus quidditates rerum, sed raro et difficulter; tum quia interiora penetrat, etiam exteriora attingit, et ita intellectus attingens essentiam, etiam passiones et accidentia ejus attingit, ergo non solum sub ratione quidditatis, sed sub ra-

tione singularitatis exterioritatis potest intellectus res cognoscere; tum denique quia etiam intellectus Angeli respicit interiora rei, et quidditatem, et tamen directe attingere potest individua, ut S. Thomas docet i part. quaest. lvii, art. u, ergo hoc non debet obstare, ut intellectus noster etiam directe attingat singularia, licet in quidditatem feratur.

Ad primum respondetur quod valde materialiter et per accidens respicitur specificativum proprium intellectus, et discretio ejus a sensu, si solum ponitur differentia in ipsa entitate speciei, non in objecto repraesentato, et modo repraesentandi ejus. Nam objectum repraesentatum est quod specificat et discernit, non entitas speciei. Vel ergo hoc objectum sub eisdem conditionibus, et materialitate manet, sub quibus erat objectum sensuum, vel non. Si non manet, ergo relinquit illas, ergo non fertur directe in illas intellectus, siquidem abstrahit ab illis, et relinquit illas, et sic habemus intentum, quod singularitas non directe ab intellectu attingitur, sed relinquitur. Si vero objectum manet sub eisdem conditionibus et materialitate, parum refert quod entitas speciei repraesentantis sit spiritalis, siquidem entitas non specificat sed objectum, objectum autem manet omnino idem sicut in sensu, ergo specificatio, et sic non respicitur ut intelligibile in esse objecti, nec manet proportionatum in esse objecti ipsi potentiae, ergo non attingitur ab ea.

Ad secundum respondetur aliud se intelligere quidditatem rei, aliud ad modum quidditatis. Intellectus non semper intelligit quidditatem rei, quia non semper penetrat rem ut est in se; semper tamen ad modum quidditatis intelligit, quia ex modo suo conatur inter interiora

penetrare de qualibet re, sive accidens sit, sive substantia. Et ideo quidditas dicitur a Philosopho proprium objectum intellectus nisi de Anima, text. xxvi, et ibi a D. Thoma lect. xi. Et ii-ii, quaest. viii, art. i : « Dicitur, inquit, intelligere quasi intus legere : et hoc manifeste patet considerantibus differentiam intellectus, et sensus, nam cognitio sensitiva occupatur circa qualitates sensibiles exteriores, cognitio autem intellectiva penetrat usque ad essentiam rei, objectum autem intellectus est quod quid, » ut dicitur in de Anima. Quare licet intellectus de facto non semper penetret usque ad quidditatem rei, modus tamen cognoscendi de se debet esse tendens ad quidditatem, quod non posset esse, si repraesentatio ipsa speciei directe esset ad objectum sub modificatione materiali, et singularitatis conditionibus, quae exterius occupant, et ad interiora non intratur, nisi his remotis, quia quidditas communis est de se, et ideo sine conditionibus singularitatis accipitur. Et ad secundam probationem dicitur, quod qui cognoscit interiora etiam exteriora attingit, sub modo tamen interiorum, et ut ad illa pertinent et ordinantur. Unde intellectus, vel intelligit singularitatem in actu signato et per modum quidditatis, et tunc directe cognoscit illam, vel si in exercitio attingit, oportet quod fiat conversio ejus ad sensus, in quibus sub hoc exercitio repraesentatur, et a quibus abstrahit objectum intelligibile. Et ita diximus quaestion i Physicor. intellectus etiam quando intelligit quoad an est, non abstrahit ab ipso quid est, sed in ipsa quidditate attingit praedicatum communissimum, scilicet rationem entis ut sic et ordinem ad esse. Ad tertiam probationem dicitur, quod Angelus intelligit quidditates multo intimius quam

nos, non abstrahendo a singularibus et discurrendo, sed comprehendendo, et secundum influxum a superiori causa a qua emanant, scilicet a Deo. Unde quia incipiunt a substantia et ab interiori radice, possunt direct⁸ procedendo usque ad individuationem pervenire, quae ibi fundatur et radicatur, et procedit a Deo sicut ipsa natura et quidditas; Angelo autem repraesentantur res prout a Deo originantur in hoc universo, et secundum quod habent connexionem in universo. Nos autem non attingimus substantiam, et quidditatem rei incipiendo ab ipsa, sed ascendendo a singularitate, et relinquendo conditiones ejus, quia a sensibilibus accipimus, relinquendo quod sensibilitatis proprium est, quia est solum in potentia intelligibile non in actu. Unde non attingitur singularitas, nisi ut ex parte termini a quo, atque adeo per reflexionem et connotationem ad sensus, in quibus directe repraesentatur singularia.

Dico secundo : Conceptus formati ab intellectu de re singulari sub illa reflexione et connotatione ad phantasmata ad quae fit conversio, non repraesentant directe singulare, licet possint esse proprii et distincti conceptus rei singularis. Prima pars conclusionis deducitur ex D. Thoma prima parte, quaest. lxxxvi, artic. i ad 2, ubi inquit: « Quod singulare non impeditur intelligi quia singulare; sed quia materiale, quia nihil intelligitur nisi immaterialiter. » Et solutione ad tertium : « Quod singulare quod sensus intelligit concrete, intellectus intelligit abstracte et immaterialiter quod est cognoscere in universali. » Ex quo fit argumentum. Ratio quae obstat repraesentationi directae rei singularis, est materialitas, sed conceptus non est minus immaterialis, imo multo magis,

quam species impressa, cum repraesentet objectum intellectum in actu et consequenter minus potentialitatis habet in ratione intelligibili, ergo oportet quod repraesentatio ipsa conceptus immaterialissit, ergo non repraesentat directe singulare, alias negandum esset quod ratio non cognoscendi singulare directe non sit ejus materialitas, sed singularitas ipsa, quod negat S. Thomas. Et certe si semel ponitur quod immaterialitas conceptus non repugnat directae repraesentationi rei singularis, non video quomodo colligi possit ex immaterialitate intellectus et speciei impressae, quod non possit fieri directe cognosci, aut repraesentari singulare. Ad haec, ut intellectus noster cognoscat per reflexionem singularia, oportet quod convertatur supra phantasmata, et illa conversione utatur ad cognoscendum singulare, sed haec conversio fit per ipsum conceptum non per speciem impressam, quia fit per cognitionem quae ipso conceptu terminatur, ergo maxime conceptus est qui reflexione cognoscit singularia, et attingit illa, imo si in conceptu non fieret reflexio et indirecta repraesentatio, non verificaretur, quod intellectus cognosceret singulare indirecte, seu reflexe.

Dices: Conceptus reflexus supponit directum, ergo reflexa repraesentatio singularis in conceptu supponit aliquem directum conceptum supra quem cadat, sed potest aliquis formare primum conceptum ex singularibus, ut si quando primo excitatur, attendat ad aliquod singulare, ergo tunc non habet conceptum reflexum, siquidem non supponit alium priorem. Quod si dicatur supponere phantasma supra quod cadat, contra est quia tunc non habet intellectus speciem repraesentantem ipsam phantasiam; aut phantasma ut revertatur supra ipsum, at

frequenter experimur nos concipere et formare propositiones de singularibus nulla habita recordatione phantasmatis, vel phantasiee, sed objecti tantum, quomodo ergo tunc formatur conceptus reflexus de singulari in phantasmate?

Respondetur revera reflexionem fieri super phantasma ipsum, quia ibi et non alio conceptu priori ipsius intellectus, repraesentatur singulare: et dicitur reflexio, quia licet non sit super actum ipsum, vel potentiam elicentem, est tamen super actum, vel potentiam originantem cognitionem intellectus. Et ad replicam respondetur non requiri speciem repraesentantem ipsum phantasma vel phantasiam seorsum ab objecto, nec quod cognoscatur in actu signato, quid sit phantasma, vel phantasia, sed sufficit dari speciem repraesentantem objectum ut abstractum a phantasmate, et consequenter connotantem illud in obliquo, sicut etiam cum reflectit intellectus super actum suum, non habet propriam speciem actus seorsum ab objecto, sed repraesentando objectum tanquam cognitum, seu terminans cognitionem revertitur ad considerandam cognitionem ipsam. Unde ratione talis connotationis, convertitur intellectus ad phantasmata in quibus singularia ipsa repraesentantur, quae reflexio sufficit ad cognoscendum singulare, ut mox dicemus, licet aliquando etiam perfectiori reflexione utatur intellectus, scilicet revertendo super actum suum, et ex actu ad phantasma, non tamen semper id requiritur, ut mox dicemus. Non ergo semper experimur ipsa phantasmata et phantasiam secundum se, semper tamen experimur conversionem ad objecta phantasmatum, scilicet ad singularia secundum conditiones repraesentatas in phantasmate.

Secunda pars conclusionis, quod

conceptus ille sit proprius et distinctus singularium, non videtur admitti ab aliquibus antiquioribus Thomistis, qui solum admittebant conceptum confusum rei singularis, Gajetanus i part. q. lxxxvi, art. i et Capreolus in i, dist. iii, quaest. u in solutione ad argumenta contra quartam conclusionem. Alii vero oppositum tenent ut Ferrariensis i contra Gent. cap. lxxv circa octavam rationem ad tertium dubium, et M. Bannez i p. q. Lxxxvi, art. i, dub. n. Ratio sumitur ex D. Thoma, quia intellectus cognoscit singularia, ut sunt extrema propositionum quas format, et secundum quod unum singulare discernitur ab alio, format enim hanc propositionem: Petrus est homo, Petrus non est Paulus, Joannes non fuit Christus, et similia; extrema autem illa si non cognoscuntur determinate, sed in confuso pro aliquo homine, non certificabitur intellectus de illa veritate determinate, nec poterit discernere unum individuum ab alio, nec enim discernuntur per rationem confusam siquidem in illa conveniunt. At D. Thomas simpliciter concedit quod cognoscit intellectus per reflexionem extrema illa propositionum de termino singulari, ut patet i p. q. lxxxvi, art. i et q. x de Verit. art. v ad 3 et in iv, dist. 1, q. i, art. m ad 3 et aliis locis, ergo concedit determinatam et propriam distinctionem conceptus, siquidem terminus qui in illa propositione ponitur et cognoscitur est determinate singularis, et ponitur ibi ut discernitur determinate ab alio individuo, quod fieri non potest per conceptum communem ut cum dicitur Socrates non est Plato. Denique, ad proprium conceptum individuum sufficit cognoscere eorum distinctionem et comparisonem inter se et cum universalis, intellectus autem comparat universale ad singulare, et singula-

ria comparat inter se attingendo eorum distinctionem, et per ordinem ad universale faciendo inductionem ex individuis ad ipsum universale, ergo non est cur negemus intellectui proprium et distinctum conceptum singulare, et non solum confusum, licet utendo reflexione, et consequenter phantasmate in ordine ad quod fit reflexio.

Dices : Si conceptus rei singularis est proprius et tamen reflexus, ergo oportet quod quia reflexus est directe non repraesentet singulare, sed universale, et consequenter conceptus singularis erit conceptus communis, et ulterius oportet quod omnis conceptus rei universalis proprie repraesentet rem singularem, quia in omni conceptu universalis dari debet conversio ad phantasmata, quae sunt singularia determinata, ergo si haec reflexio sufficit ad conceptum proprium rei singularis, omnis conceptus quantumcunque abstractus rei universalis, erit proprius rei singularis hoc ipso, quod convertitur ad phantasmata.

Respondetur conceptum rei singularis, vel communis differre pernes modum tendendi ad eadem objecta, scilicet quia opposito modo procedunt, nam conceptus rei universalis abstractae a phantasmatibus habet pro termino ad quem ipsum universale, et pro termino a quo singulare a quo abstrahit, et quo relinquit, conceptus autem rei singularis habet pro termino a quo universale, non quod relinquit, sed a quo reflectit ipsum conceptum ad singulare, quod in connotato et obliquo, et ut terminum a quo repraesentabat, illud enim obliquum et connotatum exprimit, seu attendit conceptus et attendendo, et exprimendo cognoscit ex reflexione ab ipsa natura communi, quam repraesentabat. Conceptus autem denominatur universalis, vel singularis ab

eo quod ultimate intendit, et ut terminum ad quem ubi ultimate sistit, quia motus a termino ubi sistit denominatur, ideoque conceptus communis non est singularis, quia quod in uno est terminus ultimus, non est in alio. Non sufficit autem quaecunque conversio ad phantasmata, ut conceptus dicatur singularis, sed conversio ad phantasmata exprimens id quod in connotatione et in obliquo tantum repraesentabatur in conceptu communi, et a natura universaliter, et in communi repraesentata tendens ad singulare phantasmatis, ut ad ultimo intentum.

Dico tertio : Species impressae, quae formantur in intellectu nostro ex praeconceptis speciebus, seu conceptibus rerum singularium etiam non repraesentant illa adaequate, et directe, sed sicut ipsi conceptus a quibus formantur, licet possint repraesentare proprie et distincte singularia. Supponit haec conclusio id quod S. Thomas affirmat i par. quaest. xn, art. ix, quod intellectus natus est ex praeconceptis speciebus formare alias species, quae in memoria manent. Ista ergo species cum formentur ex conceptibus, et conceptus repraesentent singulare proprie et distincte, licet per aliquam reflexionem ad phantasmata, formare etiam possunt species repraesentantes singulare distincte, et proprie, sed non directe neque adaequate, Ratio sumitur ex dictis, quia illa species sic formata immaterialis est, ergo debet repraesentare modo immateriali, et secundum leges repraesentationis immaterialis, id est, cum segregatione a materialibus conditionibus saltem ex ipso modo repraesentandi, licet ex parte rei repraesentatae possit illud quod connotative et in obliquo pertinebat ad speciem, exprimi et attingi distincte, per reflexionem tamen. Et deinde, quia sic reprae-

sentabat ipse conceptus a quo species illa formata est, quia ut ostendimus conceptus etiam non potest repraesentare directe, ergo neque species illa, quia excedere non potest conceptus a quo formata est. Dices: Ille conceptus a quo formata est species, habet duo, et respicere naturam universalem et terminare reflexionem ad singulare quod est obiectum phantasmatis. Quid ergo prohibet formari speciem repraesentantem de illo conceptu non naturam universalem, sed terminationem solum reflexionis, et consequenter ipsi singulari erit adaequata, quia tantum repraesentabit ipsum? Respondetur obstare duo, tum ipsa immaterialitas speciei non solum in entitate, sed etiam in repraesentatione, debet enim necessario correspondere illi obiectum repraesentatum immaterialiter, ergo sine conditionibus materialibus quae ipsum reddunt sensibile, atque adeo non intelligibile, et immateriale actu; tum quia si repraesentat terminationem reflexionis ut talem, oportet ibi praesupponi directum in ordine ad quod reflexa illa terminatio ponitur, ergo si de illo conceptu accipitur id quod pertinet ad terminationem reflexionis, non potest accipi illa repraesentatio ut adaequata est singulare, sed ut derivata a natura universali directe repraesentata, alias reflexionem non terminat, sed absolute et directe repraesentabit singulare, quod in illo conceptu antea non erat.

Ex quibus colliges, quomodo Anima separata possit intelligere singularia corporea per species quas hinc secum defert, nam Animam separatam non solum cognoscere singularia quae apud se sunt, sed quae in hac vita cognovit, constat ex illo Luc. xvi ubi dictum fuit ad divitem: Recordare quod recipisti bona in vita tua, et ipse recordabatur se habere

quinque fratres, et sic oportet ponere in Anima aliquas species rerum singulare, quae hic cognovit, et tunc non potest uti conceptu convertente se ad phantasmata, quia caret illis, ergo vel debet uti novis speciebus a Deo sibi infusis, vel aliquibus quae remanserunt in memoria ex hac vita et formatae sunt ex speciebus praeconceptis circa singularia. Et primum solum non sufficit, quia species illae infusae non sunt ita perfectae, et efficaces sicut species intellectus Angeli, quia nec virtus ipsa Animae est ita fortis sicut in Angelo, ideoque species infusae in Anima magis repraesentant res in communi, quam possint descendere usque ad singularia. Unde necesse est, quod ut per illas species etiam singularia attingantur, ab aliqua determinatione species illae universales et superiores determinantur, scilicet vel per praecedentem cognitionem, vel per aliquam affectionem, vel per naturalem habitudinem, vel per Divinam ordinationem, ut docet S. Thomas prima parte, quaest. lxxxix, artic. iv, et quaest. xix de Veritate, art. ii, praecedens ergo cognitio in hac vita habita relinquit in ipsa memoria speciem non solum repraesentantem rem, sed etiam reflexionem ejus, quam habuit in hac vita ad phantasmata in quibus singulare repraesentabatur, aut etiam affectus inde secutos in voluntate, et reliqua omnia connotata, quae explicabantur in illo conceptu, et sic licet Anima separata non reflectat ad phantasmata, retinet tamen species repraesentantes eam reflexionem, quam in hac vita habuit ad tale, vel tale singulare, et sic repraesentat illud modo reflexo antea facto in hac vita, et in illa specie repraesentato.

De necessitate conversionis ad phantasmata.

Sed inquires : An ista reflexio ad phantasmata, et cognitio indirecta singularium sit idem quod conversio ad phantasmata, quae communiter ad omnem cognitionem pro isto statu dicitur necessaria, et quid sit illa; an vero requiratur reflexio supra ipsum actum intellectus, et potentiam ejus, ut inde deveniatur ad phantasma, et cognoscatur singulariter. Respondetur, non requiri ad cognitionem singularis, reflexionem supra proprium actum intellectus, quae est reflexio rigorose dicta, sed sufficit reflexio super phantasma, quod est alterius potentiae; dicitur tamen reflexio, quia est ordinatio actus et conversio ad potentiam unde originatur ipsa cognitio intellectus. Aliquando tamen datur etiam prima reflexio, et mediante illa potest etiam pertingi ad singulare in phantasmate, ut S. Thomas docet quaest. de Anima, artic. xx ad 1 ex his quae secundo loco ponuntur, et qufflst. v de Verit. art. v. Sed tamen non requiritur semper haec reflexio, quia haec ordinatur ad cognoscendum actum intellectus in actu signato, experimur autem nos cognoscere singularia ad extra sine hoc quod aliquid attingamus de actu nostro, vel reflectamus ad illum, non ergo requiritur ista reflexio super actum intellectus ad cognoscendum singulare, imo nec super ipsum phantasma, ut actus quidam est in se, saepius enim experimur nos in intellectu agere de singularibus sine hoc quod recordemur actus phantasiae, et multi qui Philosophiam ignorant, quid sit ille actus non attingunt. Sufficit ergo reflexio ad objectum repraesentatum in phantasmate, quod est singulare,

hoc enim connotatur in ipsa specie abstracta ab intellectu agente, tanquam terminus a quo qui relinquitur, exprimitur vero directe in ipso phantasmate. Et per hoc quod intellectus convertitur ad attendendum id quod connotative in sua specie repraesentatur, dicitur converti seu reflectere ad phantasmata, id est, objectum directe repraesentatum in phantasmate.

Et quod haec reflexio intellectus ad phantasmata sufficiat ad cognoscendum singulare, sumitur ex D. Thoma prima parte, quaest. lxxxvi, articulo primo, ubi inquit : « Quod intellectus noster indirecte et per quamdam reflexionem potest cognoscere singulare, quia sicut supradictum est, etiam postquam species intelligibiles abstraxerit, non potest secundum eas actu intelligere, nisi convertendo se ad phantasmata, in quibus species intelligibiles intelligit, ut dicitur in tertio de Anima. » Reducit ergo S. Thomas reflexionem cognitionis attingentis singulare, ad ipsam necessitatem convertendi se ad phantasmata in cognitione sua, quae conversio tunc dicitur reflexio, cum attendit intellectus ad id quod connotative, et quasi in obliquo in specie intelligibili repraesentatur, et respicit illud, ut principaliter, et ultimate intentum ad cognoscendum. Et si ad hoc plures attendissent, non ita aspera pareretur eis sententia D. Thomae de cognitione singularium indirecte et per reflexionem, quia hoc solum reducitur ad conversionem ad phantasmata, secundum quod per hanc conversionem intenditur cognitio singularitatis, quae solum in obliquo tangitur in specie immateriali, et abstracta.

Necessitas autem hujus conversionis ad phantasmata in quolibet actu nostrae intellectionis traditur a D. Thoma, prima parte, quaestione

lxxxiv, articulo septimo, ex Aristotele tertio de Anima, text. xxxix. ubi dicitur : « Quod nihil sentiens, nihil addisdet, aut intelliget, sed oportet cum speculetur, aliquod phantasma speculari. » Cujus rationem affert ibi D. Thomas, quia proprium obiectum nostri intellectus est quidditas materialis, seu natura, aut substantia, aut interioritas rei existentis in materia corporali. Cum ergo natura haec non existat nisi in aliquo individuo non potest cognosci ab intellectu plene et complete, nisi usque ad individuum se extendat, eo quod intellectus nititur cognoscere verum, et ad hoc ordinantur ejus conceptus et cognitio, veritas autem sumitur per conformitatem ad esse vel non esse, esse autem invenitur in individuis, ergo ut intellectus ad veritatem ordinet conceptiones suas, oportet ordinare adesse, quod invenitur in singularibus, et consequenter ad phantasmata, in quibus singularia repraesentantur. Ad hoc, cum species illae sint abstractae a singularibus materialibus, licet non repraesentent hoc aut illud determinate, sed in communi, tamen non possunt totaliter abstrahere a connotatione individuorum, quia natura illa sic abstracta similitudinem ad rem ut existentem in individuis habet, et ita sicut in concipiendo res non potest totaliter praescindere ab aliquo esse, vel ordine ad esse, vel ad instar esse, quia ens sub quo omne objectum intelligitur, dicit ordinem ad esse, ita non potest praescindere ab aliqua similitudine individui, in quo solum reperitur esse, et ita converti ad phantasma est necessarium in omni cognitione in qua adumbratur aliquod esse rei sensibilis, quod in solis singularibus invenitur, singularia autem in sensibus repraesentantur. Et hoc ipsum testatur experientia, quando enim conamur aliquid per-

fecte intelligere, formamus phantasma, in quibus ea inspiciamus, quasi ad similitudinem singularium veritatem explorantes, vel si non adhibentur phantasmata convenientia est periculum declinandi ad falsitatem.

Quod vero reducitur haec dependentia a phantasmatibus ad poenam peccati, ut facit Scotus in i, dist. ii, quaest. m, et dist. xlv, quaest. m, vel ad subornationem naturalem potentialium, quarum si una attingit illudmet objectum quod alia, oportet quod una operante, altera etiam operetur, optime refutatur a Gajetano i p. q. lxxxiv, art. vn, quia etiam ante peccatum Adam intelligebat per conversionem ad phantasmata, et accipiendo species a sensibilibus, ut docet S. Thomas i p. q. xciv, art. ii ad hoc enim Anima naturaliter unitur corpori, ut per sensus accipiat species, et dependenter ab eis intelligat, hoc autem naturale est Animae, nec ex peccato ei provenit, alias ratione peccati peteret esse in corpore, et dependenter a corpore intelligere, et species accipere. Eadem autem ratio est accipiendi species, et utendi illis, quia utitur illis eo modo quo repraesentant, et repraesentant cum connotatione ad corpus. In statu autem glorificationis non habebit Anima istam dependentiam a phantasmatibus, quia habet scientiam infusam non acceptam a sensibus, quae ipsi Animae separatae datur, et cum reunitur corpori, habet ita plenum dominium in illud ex glorificatione, quod potest uti scientia Animae separatae sine dependentia a sensibus, constat enim quod tunc perfecte cognoscet Angelos, quod non esset si non uteretur scientia Animae separatae. Quod vero operante una potentia circa unum objectum, etiam alia potentia quae illud attingit circa idem debeat operari, est falsum cum potius tales

potentiae se impediunt si una intense operetur circa idem quod alia; phantasmata autem potius adjuvant intelligentiam, ut experientia testatur.

ARTICULUS V.

Expediuntur difficultates contra doctrinam praecedentis articuli.

Primo arguitur: Quia singulare materiale directe intelligi neque repugnat ex parte speciei representantis, neque ex parte ipsius conceptus, ergo ex nulla parte. Antecedens quoad primam partem probatur, tum quia species Angelorum non minus, imo multo plus sunt spirituales, et immateriales quam nostrae, et tamen repraesentant etiam directe ipsam singularitatem ut admittimus, ergo ex parte speciei seu repraesentationis speciei non repugnat speciei rei singularis repraesentans directe illam; tum etiam quia non videtur repugnare, quod detur species expressa repraesentans directe singulare, ut plures Auctores sentiunt, ergo neque repugnabit dari speciem impressam saltem formatam ex praconceptis speciebus repraesentantem singulare, siquidem non minoris immaterialis est conceptus, seu species expressa, quam impressa, ergo si potest stante illa immaterialitate representare conceptus ipsum singulare, cur non species impressa? Confirmatur, quia in Anima separata remanent species repraesentantes singularia determinata, sicut Luo. xvi, de illo divite dicitur, qui recordabatur se habere quinque fratres, et quod recepisset bona in ista vita, omnia singularia sunt determinata et sensibilia, et tamen haec singularia non intelligit per conversionem ad phantasmata, ut de se patet, quia cessant cum corpore in quo subiectantur, neque per species de novo

infusas, quia hae non possunt distincte, et perfecte repraesentare individua sensibilia, quae apud nos fiunt, eo quod non potest Anima tanta efficacia operari circa istas species infusas, sicut Angeli, ut supra ex D. Thoma diximus, ergo species quas hinc defert, debent ei repraesentare distincte et determinate ipsa singularia. Praeterquam quod illae species, vel supernaturales, et sic Anima indigeret supernaturali lumine ad cognoscenda objecta singularia sensibilia, et consequenter ex vi status naturalis illa non cognosceret, vel si sunt naturales, ergo conaturale erit Animae cognoscere singularia materialia directe, atque adeo id etiam pro hac vita debebit ei convenire.

Respondetur negando antecedens. Ad primam probationem dicitur esse longe disparem rationem de speciebus Angelicis, et de nostris, nam species Angelicae infunduntur a Deo et repraesentant non prout a Deo derivantur, et ut dicit. Augustinus ii de Genesi ad litteram, cap. viii: « Quae infra Angelos sunt ita causantur, ut prius fiant in cognitione rationalis creaturae, ac deinde in genere suo, » quod testimonium citat et sequitur S. Thomas i part. quaest. ly, artic. i. Quare species illae non repraesentant singularia accipiendo a rebus repraesentationem, sed a principio ipsarum rerum quod est Deus. Ex hoc autem cernitur differentia, quod species nostrae non possunt immaterialem repraesentationem objecti induere (nam quod entitative species ipsa immaterialis sit, non formaliter consideratur in specie sed materialiter) nisi exuendo condiciones materiales, sub quibus sensibiliter repraesentantur objecta, et ideo ut ad tales condiciones materiales convertatur intellectus, non potest directe tendere per abstractionem, quia abstractio potius elongat ab illis, sed in-

diget reverti, seu reflecti ad sensus, ubi materiales illae conditiones repraesentabantur, et attingebantur. At vero species Angelicae cum non sumantur a rebus, sed deriventur a Deo qui est principium immateriale causans res materiales, non repugnat quod species ab ipso exemplatae repraesentent immateriali modo naturas in universali, et extendantur usque ad individua sub eis contenta directe, eo quod non repraesentant illas naturas prout abstrahunt ab individuis, sed prout descendunt a Deo; a Deo autem non solum derivatur natura, sed etiam individuatione ejus. Quare nos non dicimus omni speciei intelligibili repugnare repraesentationem directam rei singularis materialis, sed speciei quae sit intelligibilis per denudationem, et abstractionem a conditionibus materialibus, non quae est intelligibilis per participationem a principio spirituali causante res materiales, quod est Deus. Et sic etiam species Angelicae non adaequantur singularibus, sed universaliori, et eminentiori modo repraesentant tam naturas quam individuationem. Unde non indigent reflectere, et converti ad sensus repraesentantes singularia, cum sensus non sint principia suae cognitionis, sed ex ipso rerum omnium principio habent etiam singularia attingere.

Ad secundam probationem dicitur, quod ut jam ostendimus, etiam non datur conceptus repraesentans directe singulare, bene tamen distincte et proprie supposita reflexione ad phantasmata, ut jam probatum est, licet verum sit quod in specie ipsa impressa connotative, et in obliquo continebantur ipsa singularia, prout ab illis repraesentabat abstracte, et ideo conceptus exprimit conversione ipsa ad phantasmata id quod in connotato solum et in obliquo erat in specie. Unde ille secun-

dus conceptus exprimens singulare, repraesentat quidem illud distincte, et proprie, id est, tanquam ultimum terminum quem intendit, sed ex priori conceptu derivatum in quo natura directe repraesentabatur in universali, et ideo dicitur reflexus, quia ex priori conceptu descendit, et ex natura universali revertitur ad ejus individuationem; ut sit autem conceptus reflexus stat bene, quod directe repraesentet id quod respectu prioris reflexum est: sed tamen ipsemet conceptus rei singularis, ut diximus, quia immaterialis est, non repraesentat singulare tantum et adaequate, sed ut contentum in natura communi, et ex illa revertens et descendens ad inferiora. Nunquam ergo datur conceptus, seu repraesentatio immaterialis adaequata singulari immateriali, sed requiritur quod sub modo immateriali illud repraesentetur, modus autem non est, quod sola entitas speciei sit spiritualis, sed etiam formalis ratio attingendi et repraesentandi naturam immateriali modo, id est, abstracto a conditionibus materialibus, licet ad eas attendendas ex parte rei cognitae etiam reflectat.

Ad confirmationem respondetur, quod Anima in statu separationis intelligit ad modum Angelorum tanquam spiritus separatus, non unitus, nec accipiens a corpore. Et ideo accipit species infusas et derivatas non ab ipsis rebus, sed ab ipso rerum principio Deo, nec sunt ei supernaturales, sed pro illo statu continentur naturales. Sed tamen propter imperfectionem luminis intellectualis in Anima non potest ita perfecte penetrare usque ad individua ex vi illarum specierum sicut Angelus, ideoque indiget determinatione aliqua, vel ex praecedenti cognitione relictā, vel ex aliqua nova immutatione, aut ordinatione Divina circa ipsam facta ut dictum est. Quare species quas

hinc secum defert, in quibus repraesentabatur singulare sub modo immateriali, et cum reflexione, etiam deservire possunt ad determinandas illas species infusas universales, si quidem singulare repraesentant, sed eo modo, quo fuit cognitum, id est, cum reflexione.

Secundo arguitur: Quia si species abstracta non repraesentat singulare sed naturam in communi, seu modo indifferenti, oportet quod ad formandum conceptum de re singulari, licet per reflexionem determinetur ab aliquo, sed non ab aliquo intra intellectum, quia illud si est universale aequè est indifferens, si singulare inquiritur, quomodo producatur ab intellectu, et erit eadem difficultas nec ab aliquo extrinseco, v. g. phantasmate, quia cum sit corporeum et extra intellectum, non potest illum determinare intrinsece, cum non sit intra illum, nec determinat, quia est objectum cognitum, alias ad formandum conceptum rei singularis oportet cognoscere ipsum phantasma quod est contra experientiam; nec etiam assignari potest qua specie cognoscatur ipsum phantasma cum de re singulari non sit species in intellectu ante ipsam reflexionem, universalis autem species non sufficit, redit enim difficultas quomodo determinatur ad hoc singulare phantasma. Nec denique determinat phantasma speciem universalem per aliquam sympathiam potentiary, quia haec sympathia nihil immutare potest in repraesentatione ipsa speciei, et in conceptu producto, et cum haec sympathia semper detur, quia non est aliud quam naturalis connexio potentiary, semper intellectus cognoscet singulare. Confirmatur, quia absurdum videtur tantum requiri ad cognoscendum substantias separatas in hac vita, sicut ad cognoscendum singulare materiale, illas

autem solum cognoscimus connotative et in obliquo, si ergo similiter dicimus nos cognoscere singularia, aequiparamus illa substantiis separatis, cum tamen haec contineantur sub quidditate materiali, quae est objectum proportionatum intellectus, substantiae vero separatae extra illud sunt.

Respondetur speciem repraesentantem universaliter et indifferenter, determinari ad formandum conceptum de re singulari, extrinsece quidem ab ipso phantasmate ut ab objecto magis determinato ad quod convertitur intellectus, intrinsece vero a specie ipsa abstracta, quae in obliquo et de connotato habitudinem importat ad illa singularia phantasmata tanquam ad terminum a quo relictum, repraesentat enim naturam abstractam ab illis, unde relinquit aliquam connotationem et habitudinem ad illa, ratione cuius semper illa repraesentatio et cognitio per eam facta, a phantasmatibus dependet. Itaque ipsa species repraesentans naturam movet etiam ad cognoscendum obliquum et connotatum talis naturae, et originem unde primo abstracta est, et similiter ad verificandum id quod de illa natura cognoscitur, quia verificatio fit in ordine ad esse et ad singularia in quibus natura existit, ut jam explicavimus. Ad cognoscendum autem reflexe aliquid, non requiritur nova species directe repraesentans, sic enim reflexio non esset, sed eadem quae directe repraesentat unum servit pro reflexione, quatenus in obliquo et connotato repraesentat aliud, sic enim ostendimus in Logica[^]. xxiii, ex variis locis D. Thomae, quod reflexa cognitio non fit per aliam speciem ab objecto directo, sed per ipsammet, quatenus connotat, seu dicit habitudinem aliquam ad id quod reflexe cognoscendum est, puta ad actum ipsius in-

tellectus vel phantasiae, ut videri potest in q. x de Veritat. art. ix ad 4 et 10, et in m, dist. xxm, quaest. i, art. ii ad 3. Ubi docet actum, habitum et speciem cognosci reflexe per species ipsius objecti, quatenus connotat potentiam seu principia eognoscendi. Si ergo per speciem repraesentantem universale, non quomodocunque, sed ut abstractum a phantasmatibus, a singularitate ut a termino a quo, habet unde reflectere et reverti possit super ipsa singularia quae in phantasmate directe repraesentantur, et ita sufficit extrinseca et objectiva determinatio ex parte phantasmatum cum intrinseca illa repraesentatione speciei connotative et in obliquo attingentis singularia, Et quando dicitur, quod si phantasma determinet ut objectum cognitum, necesse est cognoscere ipsum phantasma, respondetur quod non est necesse cognoscere ipsum phantasma, ut res quidam est in se, sed sufficit cognoscere objectum ejus, quod est singulare, et sic reflectetur supra repraesentatum in phantasmate, licet non reflectatur super entitatem phantasmatis repraesentantis, Nec sunt ita difficiles istae reflexiones, quin multo majores faciant quotidie etiam homines rusticissimi, licet entitates conceptuum pauci intelligant, sed hoc non requiritur reflexionem singularium.

Ad confirmationem respondetur, substantias separatas et singularia materiali e diametro opponi in modo cognitionis nostrae, licet utraque videantur, connotative et solum in obliquo attingi ab ipsa. Substantia quidem separata, quia excedunt omnem quidditatem materiale etiam abstracte cognitam; singularia autem materialia, qui non perveniunt adhuc ad talem abstractionem, sine qua objectum non proportionatur spirituali potentia abstracti, et immaterialiter cognos-

centi; et ideo non eodem modo, sed extreme diverso et opposito cognoscuntur; sicut etiam effugere possunt intellectum aliqua objecta, quia excessivae cognitionis ut Deus, alia quia minimae entitatis, et etiam in visu quaedam quia valde lucida, alia quia nimis minuta, non videntur, sed opposito modo.

Tertio arguitur: Quia iste modus cognoscendi singularia opponitur cognitioni eorum distinctae, ergo non est ponendus. Antecedens probatur, quia semel abstracta specie hominis ab aliquo individuo, quando alius occurrit, vel alia species abstrahitur, vel non. Si non abstrahitur, ergo iste homo in singulari non poterit distincte cognosci, quia species quae est in intellectu fuit abstracta ab alio homine, et consequenter ab alio phantasmate, et ad illud dicit connotationem et habitudinem, non ad aliud, ergo per illam non poterit fieri conversio ad aliud phantasma repraesentans alium hominem in singulari. Si autem abstrahitur alia species repraesentans hominem ab alio individuo abstractum, erunt duae species in intellectu ejusdem rationis et speciei, quod in sententia D. Thomae est impossibile, in alia superfluum. Confirmatur, quia si cognitio singularium est per reflexionem non ad ipsam entitatem phantasmatis, sed ad objectum, hoc in omni cognitione intellectus pro hoc statu invenitur, et sic omnis cognitio intellectus esset cognitio rei singularis. Nec videtur ista directa cognitio singularis requirere magnam perfectionem, cum conveniat sensui, et quidquid convenit potentia inferiori, convenire potest superiori; nec tantam imperfectionem, quae non possit nostro intellectui convenire, cum intellectui Angelico conveniat directe intelligere singularia per suas species, quae abstractiones sunt nostris.

Respondetur negando antecedens. Ad probationem dicitur, quod species semel abstracta ab uno individuo, si aliud individuum occurrat, pro eodem etiam applicari potest, nisi forte ex tali individuo melius natura ipsa communis intelligi possit, quae ex priori nondum plene intellecta erat, tunc enim nova species produci poterit, eo quod in istis speciebus variatio repraesentationis est variatio intrinseca, cum repraesentatio ipsa naturalis sit. Caeterum si in ipsa natura communi non est aliquid variandum, sed solum in novo individuo cognoscendo, non oportet novam speciem generari, sed illa eadem poterit ad diversa individua, quae in phantasmate occurrunt applicari, ad omnia enim similia unum simile sufficit, in quo omnia conveniunt. Quod si ipsa individua inter se habeant accidentia distincta et dissimilia, ad illa concurret species illorum diversorum accidentium, quae in intellectu generantur, nam etiam accidentia in communi abstrahuntur, et secundum quidditatem suam, et ubi diversa occurrunt accidentia, diversae species illorum accidentium applicantur, et sic cognoscitur diversum individuum. Ubi autem est eadem similitudo naturae et accidentium, eadem species sufficit cum diversa applicatione, sicut etiam idem habitus prudentiae ad omnia singularia applicatur media cogitativa, de quo D. Thomas in i p. quaest. Lxviii, artic. i ad 2, et ii-ii, quaest. XLvii, artic. iii ad i. Videndus est etiam, quaest. ii de Verit. artic. vi ad 3, et quaest. x, artic. v, ubi ostendit, quomodo per motum mentis ad phantasmata se miscet intellectus singularibus.

Ad confirmationem respondetur, quod licet in omni cognitione indigeamus converti ad phantasmata, sed non semper eodem modo; ali-

quando enim utimur phantasmate ut connotato tantum in specie intelligibili, et sic ab ipso singulari convertimur ad naturam ipsam in communi, et in confuso cognoscendam, non distincte in hoc vel illo individuo, et tunc cognoscitur res in universalis, et individua quoad distinctam eorum cognitionem relinquuntur, solum vero aliquid in confuso accipitur simile phantasmati, et mediante phantasmate verificandum in re, et in esse singulari, et in hac cognitione non dicitur intellectus cognoscere singularia. Aliquando vero utitur intellectus phantasmate descendendo ab illa confusione et ratione communi, ad percipiendum aliquid distincte in singulari quod in phantasmate repraesentatur, et tunc utitur reflexione speciei ad exprimendum distincte in intellectu id quod connotative et in obliquo solum repraesentabatur in specie, in phantasmate autem directe, et ita incipit habere illud pro termino ad quem ultimum, et sic dicitur cognoscere singulare. Nec ista cognitio alias comparationes vel difficultates habet, quam procedere a communi seu confuso ad distinctum, quod cuilibet etiam rustico datum est. Et quod intellectus noster directe non cognoscat singularia sicut sensus est propter perfectionem supra illum, cognoscit enim idem quod potentia inferior, sed altiori modo, et non sicut ipsa, ut dicit S. Thomas i part. quaest. lxxxvi, artic. i ad 4. Quod vero non cognoscat directe sicut Angelus, provenit ex imperfectione sua, quia sumit immateriales species denudando a materialibus objectis, et sic relinquere debet immaterialitatem singularitatis, Angelus vero accipiendo ab ipso immateriali principio species repraesentantes non solum naturam, sed etiam individuationem, quatenus totum a Deo descendit sub

modo immateriali, non autem accipit speciem adaequatam cuilibet singulari, sub modo materialitatis ejus: itaque tam noster intellectus, quam Angeli intelligunt singularia non per adaequationem, sed per universalitatem, sed noster intellectus abstrahendo illam et relinquendo singularitatem, Angelus vero descendens a Deo etiam singularitatem contemplatur.

Ex quo denique solvuntur minutiores objectiones, verbi gratia, quod intellectus illud directe debet cognoscere, a quo fortius movetur, movetur autem a singulari, quod est in sensu, quia sensus est immediatum ejus motivum. Item saltem individuum substantiae debet directe cognoscere, quia sensus non cognoscit substantiam, sed exteriora accidentia, et sic non est alia potentia, a qua directe cognoscatur. Item intellectus directe comparat universale singularibus, et a singularibus cognitis abstrahit universale, et singularia inter se comparat et distinguit, ergo oportet quod directe ipsa singularia attingat, praesertim cum prius illa cognoscat quam universale, hoc enim ab illis abstrahit. Et praesertim hoc occurrit in intellectu practico, qui versatur circa singularia. Sed respondetur ad primum, quod intellectus movetur a singulari non immediate, sed mediante intellectu agente reddente speciem immaterialem et spiritualem, non solum in entitate, sed etiam in representatione, et ita non movetur a singulari per adaequationem ad ipsum, sed per universalitatem sub qua continetur illa singularitas, et a qua abstrahitur universalitas, et ita fortius movetur singulare ad apprehendendum naturam ejus, non singularitatem ejus. Ad secundum respondetur, quod substantia individualis, ut haec cognoscitur a sensu ut sensibili per accidens, ab intel-

lectu non per adaequationem, sed ut contenta sub universali substantia, nec est necesse directe attingi ab intellectu. Ad tertium dicitur, quod universale repraesentative invenitur in specie facta ab intellectu agente, qui non cognoscit, sed ex phantasmatibus per superiorem et elevationem virtutem efficit speciem immaterialiter et abstracte repraesentantem. Universale autem cognoscitive et comparative fit ab ipso intellectu, non quidem primo cognoscendo singulare distincte, sed primo cognoscendo valde in confuso, et in communi, deinde per reflexionem singulare attingendo, et postea etiam comparative et collative ex singularibus universale eliciendo, et iterum ad singularia descendendo ut voluerit. Et sufficit illa reflexa cognitio ad intellectum practicum, qui versatur circa singularia, ut affirmat D. Thomas locis supra allegatis, in responsione ad tertium argumentum, et sumitur ex Philosopho in de Anima, text. 1vii et lviii.

ARTICULUS VI.

Utrum memoria, syncUeresis, speculativum et practicum sint diversae potentiae?

Primo inquirens: An memoria proprie dicta inveniat in intellectu, et an sit potentia ab ipso distincta.

Respondetur quod memoriae duo actus seu officia attribuuntur. Primum est, conservare species, quod non pertinet ad actum cognoscendi, sed ad passivam informationem et retentionem specierum. Secundum est, recordatio praeteritorum, quod pertinet ad actum cognitionis. Fuerunt ergo, qui utrumque munus memoriae denegaverunt parti intellectivae, ut de Avicenna refert S. Thomas ii cont. Gent. cap. lxxiv,

et quaest. x de Verit. art. ii, et hoc ideo quia ipse existimabat species non existere in potentia, nisi dum actu cognoscit: et praesertim, quia noster intellectus pro hoc statu cum vult cognoscere praeterita, praesto habet memoriam sensitivam, unde species hauriat, ad quid ergo opus est servare species in intellectu pro recordatione praeteritorum? Quod confirmatur, quia ideo sensus externi non indigent conservatione specierum, quia possunt eas ab objectis accipere quoties voluerint, ergo etiam superflue ponuntur in intellectu, cum ad manum habeat phantasmata, unde illas extrahat, cum voluerit. Alii qui ponunt intellectum directe cognoscere singularia, consequenter non poterunt negare, quod in intellectu detur utrumque memoriae munus, scilicet conservare seu retinere species et actum recordationis elicere.

Nihilominus S. Thomae sententia inter usque media via procedit. Nam contra Avicennam docet in parte intellectiva conservari species, et negat memoriam quantum ad actum recordationis quo directe cognoscat singularia praeterita. Sumitur ex ipso D. Thoma i p. quaest. lxxix, art. vi, etq. x de Verit. art. ii, adjuncto etiam eo quod docet i part. quaest. lxxxvi, art. i, et supra ponderavimus de cognitione singularium reflexa. Unde pro ista parte probanda, quod non datur actus memoria in intellectu quantum ad directam notitiam rei praeteritae, quae semper singularis est, universale enim non praeterit, sed solum res prout existens, non est opus aliam adhibere probationem, quam quae praecedenti articulo allata est ad probandum non dari cognitionem singularium directam in intellectu. Et ex eisdem principiis manet probatum, quod datur quantum ad indirectam, possunt enim manere species in intel-

lectu repraesentantes singulare a se cognitum reflexe, et ita per speciem repraesentantem objectum ut cognitum a se, et ipsum actum suum quo cognovit, recordatur intellectus rei praeteritae, ut docet S. Thomas p. i q. lxxix, art. vi ad 2 in fine, et quaest. x de Verit. art. ii.

Quare solum restat probare primam partem sententiae D. Thomae contra Avicennam. Et hanc probat sanctus doctor, quia spiritualis et immaterialis natura, qualis est intellectus non minus est conservativa specierum quas recipit, quam materia corporalis, cum potius natura spiritualis immutabilior, et firmior sit. Species autem de se sunt formae permanentes, non sicut operationes et actus secundi, praesertim quando sunt species indifferentes et repraesentantes res in absentia et in praesentia videmus dari in parte imaginativa, et tales sunt etiam in intellectu, qui utique in absentia etiam intelligere potest, ergo non est ratio cur intellectus non conservet illas. Deinde, quia intellectus non perdit habitus, sed conservat illos, alias non diceremur scientes in habitu, sed solum quando actu intelligimus, ergo similiter conservat species, quia habitus scientiarum ex illis formatur, et ex illis dependet; imo si quis amitteret species quibus posset scire, statim habitum scientiae amitteret, sicut Anima carens speciebus, quando creatur, non potest dici sciens, etiam si entitatem habitus haberet, quia non est proxime potens ad actum cognitionis et scientiae, carendo speciebus. Et ita Aristoteles in de Anima, text. vi, dicit: « Animam esse locum specierum, non totam, sed intellectivam, » locus autem conservativus est rei locatae, ergo et Anima specierum, quae non in essentia Animae, sed in potentia intelligente sunt.

Et quia memoria proprie dicitur

per ordinem ad actum ejus cognoscitivum, qui est recordari, ubi non est proprie recordatio, neque memoria est, ut etiam sentit D. Thomas quaest. x de Verit. articul. n. Sola autem conservatio specierum non facit simpliciter memoriam, etiam si sit conservatio speciei de re praeterita, quia ista per se ordinatur ad actum, et ita ubi deficit actus memorandi, proprie deficit memoria.

Ex quo patet id quod vocamus memoriam in intellectiva parte, scilicet conservare species, non petere distinctam potentiam ab intellectu quia in potentiis immaterialibus ad conservandum seu retinendum, non requiritur peculiaris dispositio quae diversam exigit potentiam sicut in corporalibus petitur distinctum temperamentum, et organum ad diu conservandum, quam ad simpliciter recipiendum, in spiritualibus autem ipsa natura immaterialis recipiens immaterialiter, sufficit ad diu conservandum, quia immaterialia minus sunt subjecta mutationi et corruptioni. Et sicut intellectus recipit habitus, quos diu conservat, ita poterit conservare species, quantum est de se, sine additione alterius potentiae, quousque ab aliquo contrario corrumpantur. Non ergo opus est distincta potentia memoria? pro eo, quod est conservare species. Pro actu autem memorandi multo minus quia non cognoscit directe, sed reflexe singularia praeterita, ut diximus, hoc autem proprium est intellectus, qui solum indirecte cognoscit singularia: ergo quantum ad hoc sufficit potentia intellectiva, nec enim penes indirectos seu reflexos actus potentiae distinguuntur, sed penes directos, quando inducunt diversum immaterialitatis modum in cognoscendo.

Ad fundamenta Avicennae. Ad primum respondetur, species perma-

nere in absentia sensibilibus, ut constat in parte sensitiva, cum recordamur rei absentis, aut mortuae, et sic non possunt dari species solum quando quis actu cognoscit, alias postquam aliquis desiit cognoscere, et objectum etiam desinit esse, non posset cognosci, quod adversatur experientiae. Ergo multo magis species intelligibiles non dependebunt ab actuali cognitione objecti, quia magis immateriales sunt, et ad objecta absentia se extendunt. Quod vero dicitur, non indigere intellectum conservatione specierum cum ad manum habeat phantasiam et memoriam sensitivam, unde accipiat, respondetur hoc futile esse, tum quia magis hoc pensandum est ex ipsa natura specierum et intellectus, quae sunt immateriales, et magis se conservant, quia minus corruptioni sunt obnoxia tum quia manent in Anima separata, ut possit recordari singularium, quae hic cognovit, et per illas species determinare eas quae sibi infunduntur, ut diximus praecedenti articulo; tum denique, quia intellectus recordatur non solum res ipsas, sed etiam actus suos, et se hoc vel illo modo intellexisse, vel voluntatem affectam fuisse, et hoc non conservatur in memoria sensitiva, cum sit quid spirituale, ergo in intellectu, ut possit hujus recordari.

Ad confirmationem respondetur, esse diversam rationem de sensibus externis, quia cum non possint cognoscere nisi in praesentia objecti, et ita praesentis, ut non sit impedimentum emittere species per medium, frustra servarentur species in sensibus. In potentiis vero quae cognoscunt res in absentia, aut in universaliter, et indifferenter ad praesens, vel absens, et immaterialiter, oportet conservari species, tum propter fines dictos, tum quia natura earum id exigit, ut explicavimus.

Nec pertinet praecise ad intellectum cognoscere praeteritum nisi, vel in communi et per modum quidditatis, quod non est actus memoriae, quae praecisam quidditatem non respicit, sed sub existentia praeterita, vel comparando praeteritum ad praesens, et futurum, sub qua relatione intellectus metitur tempus; vel solum indirecte illud cognoscit, et non per distinctam realiter potentiam ab intellectu, sed pereamdem secundum diversa officia, vel formalitatem.

Secundo inquire: An sirit diversae potentiae ratio superior et inferior. Respondetur negative, quia per rationem superiorem et inferiorem, non designantur diversa; potentiae, sed diversa principia regulativa actionum, quia per rationem superiorem intelligitur ratio seu lex suprema, quae respicit rationes aeternas, ratio vero inferior est quae respicit temporales, ut ex D. Augustino xii de Trinit. c. iv et vii et viii docet S. Thomas i p. quaest. lxxix, art. ix, et i-ii, q. lxxiv, art. vii et ix et x. Igitur ratio superior, et inferior habent se sicut principia universalissima, vel minus universalia, quorum unum potest regulari, aut reduci, vel defendi per aliud, sicut in scientiis Metaphysica utitur altissimis principiis, ideoque sapientia dicitur, Physica vero, aut Mathematica, principiis minus universalibus, et quae per priora regulantur, et in artibus, illae quae sunt superiores, et architectonicae respiciunt altiora principia, quam inferiores seu ministeriales; sic in practicis rationes aeternae respiciunt ultimum finem et sunt supremae regulae seu principia agendorum, rationes vero temporales sunt regulae inferiores, et per priores regulandae. Omnia autem haec comprehenduntur sub uno modo intelligendi, et sub universalitate entis, ideoque non magis per-

tinent ad diversas potentias, quam artes superiores et inferiores, scientiae superiores et inferiores, principia universalissima, vel minus universalia, quae omnia inter se ordinata sunt, et sub eodem modo intelligendi ad modum quidditatis sensibilis contineri possunt.

Dices: Appetitus sensitivus immediate regulatur a cogitativa, haec vero movetur a ratione, ergo ad distinctas potentias pertinent ratio inferior et superior. Respondetur cogitativam quidem esse movens inferius, non tamen rationem inferiorem, aliud est autem ratio inferior, aliud movens inferius. Ratio inferior est principium regulandi modo rationali, licet non supremo, et universalissimo modo ratiocinandi. Cogitativa autem non regulat et movet rationali modo, sed si in aliquo deliberat aut regulat est ex participatione rationis moventis et deliberantis. Unde per se et primordialiter non est ratio regulans.

Tertio inquire: An speculativum et practicum petant distinctas potentias. Respondetur negative quantum est ex vi practici et speculativi, nisi alias differant in diversa immaterialitate, sicut speculativum Angeli, et practicum hominis. Ratio autem est, quia ad eundem intellectum pertinet attingere veritatem in se, et ex illa dirigere operationes, et voluntatem quae est inclinatio consecuta ad intellectum. Constat enim, quod intra idem genus intelligendi, et in eadem potentia potest dari cognitio veritatis et directio operis seu voluntatis, quia ad cognitionem per se sequitur inclinatio seu voluntas, et ita cognitio per se est directiva voluntatis in agendo. Speculativum autem et practicum distinguuntur per hoc, quod speculativum apprehendit res, ut sciat illas, practicum autem dirigitur, exequatur seu faciat extra intellectum, nam ad dirigen-

dum speculationem ipsam intra intellectum sufficit speculatio, et non requiritur practica directio, quia speculatio antecederet ad practicum habere debet sufficientia principia ad dirigendum se, ut sine errore procedat, et ut attingat veritatem, alias non posset antecedere practica directionem vera, et recta speculatio, ergo directio et ordinatio speculationis, non est practica, sed speculativa, et ideo in Logica, quaestione prima, defendimus Logicam esse speculativam, quia non dirigit opus quod est praxis, sed opus quod est speculatio, et ideo antevertit omne practicum, quia practicum sequitur ad speculativum utique ordinatum et rectum, et non errori subjectum, quod fit per regulas logicales. Nec ratio boni, quam respicit practicus intellectus, est bonum ut appetibile formaliter, sed ut dirigibile, et cognoscibile, et sic non extrahitur a ratione veri, bonum enim etiam est verum et cognoscibile.

Quarto inquires: An syndaeresis, et conscientia sint distinctae potentiae ab intellectu. Respondetur negative, ut docet S. Thomas i p. quaestione lxxix, articul. xn et xm, sed syndaeresis nominat habitum principiorum regulantium practice actiones, conscientia vero applicationem eorum ad operandum: neutrum autem distinctam potentiam exigit ab intellectu. Et licet aliqui dixerint syndaeresim ad voluntatem pertinere, quia versatur circa bonum, tamen quia non, versatur circa illud per modum inclinationis et affectus, sed per modum directionis regulantis, quae fit per iudicium, ideo ad potentiam iudicativam, et cognoscitivam pertinet. Unde dicitur Psal. rv: Signatum est super nos lumen vultus tui Domine: et Rom. ii, dicitur: Ostendi legem naturalem scriptam in cordibus, ostensio autem

ad intellectum pertinet; quod etiam affirmat Hieronymus hom. i in Ezech. Augustinus lib. ii de serm. Domini in monte, D. Thomas citatis locis. Et ratio est, quia sicut in discursu speculativo oportet devenire ad aliqua principia naturaliter nota in ratione veri, ne sit processus in infinitum, ita in practicis ad aliqua principia naturaliter nota in ratione regulantis, et convenientis, ut quod bonum est faciendum, malum fugiendum, et habitum talium principiorum vocamus syndaeresim.

An vero sit habitus acquisitus, an naturaliter congenitus. Respondetur aliquos sentire, quod est omnino indistinctus ab ipso intellectu. Sed D. Thomas i-ii, quaest. li, art. i et ii cont. Gent. cap. lxxviii, dicit habitum principiorum esse partim acquisitum, partim naturalem. Est acquisitus, quatenus dependet a speciebus, ut ex ipsorum terminorum cognitione innotescat, et ita de se intellectus, antequam species aliquas acquirat, sine ullo habitu est, cum enim habitus iste sit lumen determinatum, et circa determinata objecta ad quae inclinatur, non potest esse idem cum potentia et ex sola ejus indifferentia, et potentialitate resultare, sed ex aliqua determinata repraesentatione objectorum, quae speciale lumen determinent, et circa specialia objecta inclinationem ponant. Est autem naturalis ille habitus, non formaliter in se, sed radicaliter, quatenus positae speciebus et explicatis terminis ex ipsa natura intellectus provenit tanta adhaesio, et inclinatio ad illam veritatem, quod nullo modo potest ei dissentiri, sed naturali vi adhaeret illi evidentiae, et hoc modo dicitur habitus ille naturalis, non in sui productione, quasi a natura detur, sed in ipsius adhaesione et assensu ex naturae proportionem ad illam veritatem stabilito.

Conscientia dicitur applicatio scientiae seu regulae et principiorum illorum ad operandum, unde habet se tanquam actus seu applicatio non ut habitus, nec ut distincta potentia. Pertinet autem ad intellectum, quia est applicatio dirigens, manifestans, etc. licet supponat motum voluntatis, quatenus illa applicatio voluntarie fit, et practico modo ea generali ratione, qua omnes potentiae applicantur a voluntate ad operandum. Unde conscientiae tribuitur id quod intellectus est, ut scire, Ecclesiast. vii. Scit enim conscientia tua: similiter judicare et testificari, i ad Gorinth. x Ut quid libertas nostra iudicatur ab aliena conscientia: Rom. ii Testimonium illis red dente conscientia. Et similiter dicitur conscientia ligare, excusare, condemnare, etc. Quae omnia ad cognitionem spectant. Nec obstat, quod etiam dicitur bona vel mala, hoc enim est, quia est regulativa et applicativa ad bonum et malum sicut etiam dicitur intellectus bonus Psal. cx, qui est intellectus practicus. Aliquando tamen attribuitur nomen conscientiae ipsi syndaeresi, cuius veritas applicatur ad operandum, attribuendo nomen effectus ipsi causae ut ex Patribus docet S. Thomas i p. quaest. lxxix, art. xm, et videri etiam potest quaest. xvii de Verit. Plura de conscientia pertinent ad Theologos, i-ii, quaest. xix.

QUAESTIO XI.

DE INTELLECTIONE, ET CONCEPTU.

ARTICULUS I.

Utrum intellectio sit de praedicamento actionis, vel qualitatis, distinguaturque realiter a verbo mentis?

Tres sententias generaliter in hac parte reperio. Prima ait intellectio-

nem esse actionem de praedicamento actionis tanquam formalis causalitas, cuius terminus productus est verbum, seu conceptus. Ita Conimbricenses hic c. vm, q. iii, art. iii; Fonseca Metaph. c. xv, q. x, sect. ii, et alii etiam ex Thomistis.

Secunda sententia tenet consistere intellectionem in qualitate, sed non distingui a verbo mentis, produci tamen hanc qualitatem vera et propria actione distincta ab ipsa intellectione, sicut quaelibet actio distinguitur a suo termino. Ita Suarez lib. i de Trinit. cap. vi, num. v, et lib. iii de Anima, cap. v, num. xi, miraturque valde Thomistas distinguentes actum intelligendi a verbo tanquam duas qualitates impugnare Scotum, qui distinxit ipsum dicere ab intelligere, siquidem si ponunt duas qualitates debent ponere duas actiones sicut et termini sunt distincti. Sententiam Suarez sequitur etiam P. Yasquez i p. disput. xxxvm, cap. ii, et disp. cxli, cap. iv, q. iu, et patrocinatur Scotus, qui sentit verbum mentis non esse aliud, quam actum intelligendi in facto esse, ut colligitur ex ejus doctrina in i, dist. iii, q. viii, et q. vi, §. Hic sunt, et q. vii, §. Ad argumenta opinionum. Addit autem Scotus in i, dist. u, quaest. vii, et dist. xxvn, quaest. i et ii, quod dicere et intelligere sunt distinctae actiones ex natura rei, quem ex eo redarguit Suarez, quia si verbum et actus intelligendi idem sunt, ergo per quam actionem producitur verbum, producitur etiam actus intelligendi, et sic eadem actio erit dicere et intelligere, quia habet eundem terminum, verbum et actum intelligendi.

Tertia sententia est, intellectionem esse veram operationem de genere qualitatis, quae per se respicit terminum cognitum, seu objectum, non terminum productum, virtualiter tamen esse productivam verbi.

et hoc verbum est qualitas distincta ab ipsa intellectione. Prima pars est Cajetani i p. q. lxxix, art. ii, §. Quoad secundum, et q. xxxiv, art. i ad 2 ; Ferrariensis ii contra Gent. c. ix in fine, et c. lxxxii, §. Quod si objiciatur ; Capreoli in i, dist. xxxv, q. i, art. m, et aliorum plurium quos citant, et sequuntur Carmelitani, bic dist. xxi, q. i, n. vi. Secunda pars, quod virtualiter sit actio productiva termini, est eorundem Auctorum qui licet dicant esse qualitatem, non tamen agnoscunt contra Scotum distinctionem, seu productionem verbi distinctam ab ipso intelligere, ut Gajetanus i p. q. xxvii, art. i, Bannez, Zumel, Nazarius super eundem locum. Tertia pars quod sint duae qualitates, verbum et intellectio, sequitur ex sententia praedicta, quae ponit intellectionem esse qualitatem, et tamen producere verbum, viderique possunt Auctores apud Carmelitanos, citato loco q. iii, n. xlu.

Dico ergo primo : In sententia S. Thomae, quatuor sunt ponendae in intellectu nostro ad intelligendum requisita, scilicet potentia, seu virtus (ad quam etiam pertinet habitus, seu lumen) species intelligibilis, actus intelligendi, et verbum, seu conceptus, aut species expressa. Gonstat hoc ex ipso D. Thoma quaestione viii de Potentia, artic. i, ubi inquit: « Quod intelligens in intelligendo ad quatuor potest habere ordinem, scilicet ad rem quae intelligitur, ad speciem intelligibilem, qua fit intellectus in actu, ad suum intelligere, et ad conceptionem intellectus, quae quidem conceptio a tribus praedictis differt. » Id ipsum docet quaestione ix de Potentia, artic. v, et videri etiam potest in quaestione iv de Veritate, art. n.

Nec potest dici, quod D. Thomas non docet differre verbum ab ipso intelligere, ut est qualitas in facto

esse, sed ut est actio tendens in fieri ad verbum ut ad terminum. Gaeterum cum actio ista non sit actio de praedicamento actionis, sed qualitatis, ut ex D. Thoma ostendemus, relinquitur quod sit qualitas distincta, hoc ipso quod D. Thomas dicit differre intellectionem a verbo, de qua distinctione statim agemus.

Ratio autem conclusionis ea est, quam insinuat D. Thomas citato loco, quia ista quatuor ita se habent, quod vel possunt separari, vel unum est causa alterius, ergo distinguuntur. Antecedens patet, nam species et potentia separantur aliquando, quia datur potentia sine specie ut in nobis, illa vero acquiritur, et advenit, vel per acquisitionem, vel per infusionem. Ab ipso vero intelligere distinguitur potentia, et species, tum quia intelligere est operatio procedens ab illis ; tum quia aliquando non intelligimus actu, sed potentia. Et eodem modo distinguuntur a verbo, quod est actualis terminus intellectionis. Verbum autem distinguitur ab intelligere, non quia verbum ipsum possit separari ab intelligere actuali seu quia verbum est aliquid procedens per intelligere, tanquam imago expressa per actum exprimentem, alioquin si non esset res procedens per intellectionem ut expressivam, et consequenter distincta ab illa, non possemus ex nostro verbo colligere, et explicare productionem verbi Divini per intellectionem, ut communiter faciunt Patres et Theologi. Potest tamen ipsum intelligere inveniri sine verbo, ideoque separatur ab illo, in Divinis quidem manifeste Spiritus Sanctus, et Filius intelligunt, et non produunt verbum, in nobis autem probabiliter visio beata illud non producit, ut dicemur infra.

Dico secundo : Intellectio etiam ut distinguitur a conceptu produc-

Io, non est actio de praedicamento actionis, sed de genere qualitatis. Itaque est actio metaphysica, cujus munus est per modum actus ultimi et secundi actuare ipsum operantem, et sic manere in illo, non autem se habere praecise, ut via et motus ad rem productam : sicque actio metaphysica de se et formaliter solum respicit pro termino objectum, non productum, licet secundario non repugnet producere.

Hanc conclusionem saepe docuimus, et est expressa D. Thomae opusc. xlviii, tractatu de actione, c. vii, ubi concludit: «Quod actio immanens non est directe in praedicamento actionis.» Excluditur autem a praedicamento actionis propter duo. Primum, quia actio praedicamentum dicit aliquid fluens cum motu, ut docet S. Thomas in i, dist. viii, q. iv, art. iii ad tertium, non quia actiones instantaneae non pertineant ad praedicamentum actionis, sed quia debent esse immutativae, et illativae passionis, eo quod actio quae est praedicamentum se habet comparative ad passionem, unde actio non inferens passionem non est de genere illius praedicamenti. Intellectio autem per se, et formaliter non infert passionem, sed tanto perfectior est, quanto minus pendet ab immutatione, et passione, nam licet antecedenter ad cognitionem requiratur in nobis aliqua mutatio, quatenus indigemus recipere aliquam speciem, vel lumen, sive ab intellectu agente, sive a Deo infundente, tamen ipsa elicentia actionis si perfecta est, non fit cum aliqua passione, quia si hoc esset, ordinaretur intellectio ad acquirendam aliquam formam in subjecto, qua acquisita cessaret actio, inducenda enim passione per receptionem formae productae actio cessat et solum remanet passio. At vero intellectio non cessat per acquisitionem

alicujus formae, quia etiam producto conceptu, seu verbo quod est ejus terminus, remanet intellectio contemplans in illo, imo tunc est perfectior intellectio, quando jam perfecte formatum est verbum, ergo intellectio formaliter loquendo, et ut perfecta, non infert passionem, nec respicit terminum productum, seu formam, qua acquisita cesset, et ita non est actio inferens passionem, et terminata in illam, sed solum respicit objectum, ut consideratione attractum.

Secundum fundamentum est, quia intellectio ordinatur ad perficiendum ipsum operans, non ad perficiendum ipsum operatum, ergo non est formaliter actio de praedicamento actionis. Patet consequentia, quia actio formaliter loquendo est via et causalitas, non autem finis ultimus intentus, ad hoc enim datur actio ut aliquis terminus transeat de non esse ad esse. Unde pertinet ad ipsum fieri, seu ad ipsam tendentiam termini in facto esse. At vero intellectio non praecise se habet ut via, et causalitateis alicujus termini, seu effectus, sed ut perfectio ultimus intentus ab intellectu, et si aliquem effectum habet, potius ordinat illum ad se, quam e contra, eo quod perfectio intellectus non est in producendo aliquem effectum sed in attingendo veritatem, et si producit effectum, v. g. conceptum est, ut in eo contempletur veritatem et sic contemplatio est ultimum quod actuatur, perficitque intellectum, unde beatitudo, quae est summa perfectio intellectus in actuali intellectione, et contemplatione consistit. Intellectio ergo et contemplatio sunt operationes finis, non actiones viae, et ideo non pertinent ad praedicamentum actionis, quae tantum est via et causalitateis, unde D. Thomas comparat ipsum intelligere ipsi existentiae, seu esse in genere intelli

gibili i p. q. xiv, art. iv, et expressius q. xxxiv, art. i ad 2, ut infra in ultima conclusione ponderabimus, et assignat illam causam, quia intelligere non significat actionem ut ab agente exeuntem, ubi excludit illam a praedicamento actionis : non enim solum dixit non esse actionem exeuntem extra agentem, sed non exeuntem ab agente, quod est negare rationem viae, et causalitatis praecise ordinatae ad terminum.

Et totum hunc discursum complexus est s. doctor i contra Gentil. c. c, ubi inquit: « Quod huiusmodi actiones immanentes sunt perfectiones eorum quorum sunt operationes, et possunt esse ultimae, quia non ordinantur ad aliquod factum quod sit finis. Operatio vero vel actio ex qua sequitur aliquid praeter ipsam est perfectio operati, non operantis, et comparantur ad ipsum sicut ad finem. » Ita D. Thomas quia ergo actus immanens non ordinatur ad terminum producendum ut ad finem, sed ad objectum intentionaliter attingendum, quae attingentia est perfectio operantis, ideo actio immanens non est directe actio de praedicamento actionis, nec per se productiva. Et in hoc etiam convenit Scotus in i, dist. u, quaestione ultima, et dist. xxvi, et in aliis locis, qui ideo distinxit dicere ab intelligere, quia actio immanens qualis est intellectio non producit aliquid, ut constat ex ix Metaph. et i Ethic. Sed differimus a Scoto, quod ipse non posuit intellectionem esse virtualiter actionem productivam, et ideo dixit, quod dicere non est actus intelligendi, licet sit actus intellectus; consequenter vero ponendo, quod verbum non distinguitur ab intellectione in facto esse, dixit esse duas actiones distinctas intelligere, et producere verbum. Ut autem in hoc explicemus nostram sententiam.

Dico tertio: Expressio productiva

verbi, seu dictio non est actio ab ipso actu immanente intellectionis, sed ipsa intellectio est virtualiter actio productiva verbi : nec indiget intellectione alia actione per quam producat, quia procedit per emanationem, neque alia actione, qua producat, quia ipsa virtualiter est productio. Hae conclusio communiter tenetur a discipulis S. Thomee i p. quaest. xxvii, art. i, ubi videri potest Gajetanus, Nazarius, Bannez, Zumel, et alii. Est expressa D. Thomae, nam in quaestione iv de Verit. artic. ii ad 5, inquit: « Quod in nobis dicere non solum significat intelligere, sed intelligere cum hoc, quod est ex se exprimere aliquam conceptionem ; nec aliter possumus intelligere, nisi huiusmodi conceptionem exprimendo, et ideo, omne intelligere in nobis, proprie loquendo est dicere. » Similiter in iv contra Gent. c. xi: « Quod verbum est terminus operationis intellectualis, intellectus enim intelligendo concipit, et format verbum. » Et idem habet opusculo xiii et xiv. Et ad idem consonat quod dicit i part. quaestione xxvii, artic. i: « Quod quicumque intelligit, ex hoc ipso quod intelligit, producit verbum. »

Ratio conclusionis est, quia dicere est productio verbi exprimentis, et manifestantis rem, non quomodoque, sed ut intellectam et cognitam, seu ut terminum intellectionis, sed res non potest reddi intellecta in actu, nisi per ipsum intelligere et intelligi, ergo neque potest verbum procedere ab intellectu, nisi per ipsum intelligere. Major manifesta est, quia verbum non potest exprimere rem ipsam nisi aliqua imagine vitali, et animata, et non alia vitalitate quam cognitionis, quia non pertinet nisi ad principium cognoscitivum verbum ipsum et imago, siquidem est

locutio, et locutio solum pertinet ad principium cognoscitivum, ergo debet exprimere rem ut vitaliter at- tactam ab ipsa cognitione, ergo non solum ut intelligibilem in actu primo, sed ut intellectam in actu secundo. Unde etiam per voces ex- teriores non solum repraesentamus res, sed etiam cognitionem nostram, id autem repraesentat verbum inte- rius, quod vox exterius. Constat etiam, quod verbum exprimit rem ut locutam, ergo ut cognitam, quia incognitum non est locutum, ergo similiter ipsa locutio seu dictio erit cognitio. Unde probatur minor, quia res non dicitur intellectionis, intel- ligi enim essentialiter dependet ab intelligere, ergo expressio rei per modum intellectae, est expressio ipsius intelligere, seu ipsum intel- ligere ut expressivum, et manifes- tativum, de se enim intelligere ma- nifestatio est, et lumen, unde per se habet esse expressivum, seu mani- festativum, aliquando quidem ex necessitate et indigentia, quia objec- tum ipsum non est sufficienter ex- plicatum, et evolutum, et ita proce- ditur ab imperfecto ad perfectum, sicut in nobis fit per discursum, et cogitationem, et sic prae- cedit ver- bum intelligere perfectum, sed pro- cedit ab intelligere imperfecto, et in fieri, et generaliter, quandocun- que formatur verbum, ipsum fieri verbi etiam est intelligere in fieri. Aliquando vero procedit verbum ex abundantia intelligendi, quatenus intellectus quanto perfectius intelli- git, tanto magis facit impetum ad manifestandum se, naturaliter enim intellectus est manifestativus, et communicativus sui, et quia ma- nifestat res, ut intellectas, oportet quod illud dicere, seu exprimere sit substantialiter intelligere. Et hoc modo procedit Verbum Divinum per intelligere Patris non ex indigentia sed ex intelligentia.

Secunda pars conclusionis, quod ipsa intellectio sit virtualiter actio productiva, constat ex praecedente, quia dictio est ipsamet intellectio ut expressiva sed dictio est actio pro- ductiva verbi, ergo intellectio ut ex- pressiva est productiva, et cum sit genere qualitatis ut ostensum est, so- lum virtualiter erit actio productiva. Et deinde, quia intellectio procedit ab intellectu, et specie, ut a virtute productiva sui, et ipsius verbi me- diante intellectione, siquidem, ut diximus, verbum est terminus ex- pressus ipsius intellectionis, sed in- tellectio non habet ut virtus intel- ligendi, et ut principium per mo- dum actus primi, siquidem intellec- tio est actus secundus intelligentis, et ultimum quo constituitur in actu, ergo si verbum procedit mediante intellectione, non procedit me- diante illa ut virtute, et actu primo producentis, ergo ut mediante ac- tione productiva, quia illud quod se habet ut actus secundus inter pro- ducens et productum, est ipsamet ac- tio productiva, sive formaliter, sive eminenter. Unde constat quod ipsa- met intellectio, licet sit qualitas, ta- men quia habet rationem actus se- cundi, et ita neuter est actio produc- tiva, de se habet procedere a suo prin- cipio eo modo, quo procedit actio, sci- licet per modum emanationis, non per actionem mediam superadditam.

Dico quarto : Intelligere et dice- re differunt, ut res et modus, intel- ligere autem et verbum differunt si- cut res et res.

Prima pars sumitur ex D. Thoma i part. quæst. xxxiv, artic. i ad tertium, ubi inquit: « Quod dicere et intelligere differunt, nam intelli- gere importat solam habitudinem intelligentis ad rem intellectam, in qua nulla ratio originis importatur, dicere autem importat principaliter habitudinem ad verbum concep- tum, nihil enim aliud est dicere

quam proferre verbum. » Et in iv de Veritate, articulo secundo ad quintum inquit: « Quod in nobis dicere non solum significat intelligere, sed intelligere cum hoc, quod est exprimere aliquam conceptionem. » Ergo secundum D. Thomam distincta habitudo importatur in ipso dicere, quam in intelligere, et consequenter diversus modus.

Ratio est manifesta, quia dicere identificatur cum intellectione, quia ut probavimus non est actio distincta, et seorsum ab illa. Ex alia parte actualis dictio ponit aliquam habitudinem in intelligere praeter ipsam substantiam intellectionis, quia intellectio de se non dicit habitudinem productivi, nec respicit terminum ut productum, sed ut cognitum, dicere autem respicit terminum et dictum, seu ut productum; iste autem respectus, seu habitudo, aliquis modus est. Potest etiam separari ab intellectione, licet non e contra, ut in visione beata secundum sententiam probabilem non generatur Verbum, et in divinis intellectio prout in Filio, et Spiritu Sancto non producit Verbum, ergo reperiuntur signa distinctionis modalis, quia dictio nunquam potest esse sine intellectione, bene tamen intellectio sine dictione, distinguuntur ergo istae formalitates, quatenus intelligere respicit objectum ut praecise intelligibiliter attingendum, dictio autem ut productiva, et ponendo inesse ipsum verbum.

Quoad secundam partem conclusionis, constat ex dictis, quia intellectio non est actio, quae sit sola et pura causalitas, sicut actio de praedicamento actionis, sed est qualitas ipsius operantis, ut in conclusione secunda ostensum est. Quod vero ipsum verbum sit etiam qualitas constat, quia est imago expressa repraesentans objectum, ergo si species impressa est qualitas, quia reprae-

sentativa est saltem virtualiter, non minus erit qualitas species expressa, quia perfectius repraesentativa est, et magis in actu quam species impressa. Item etiam, quia per expressionem generatur aliquid simile ipsi speciei impressae, quae est principium intelligendi et exprimendi, ergo oportet quod sit qualitas sicut ipsa species, non modus aliquis ipsius, alias non diceretur simpliciter illi similis, ita ut ex sua ratione non repugnet, quod ipsa Verbi productio sit generatio, ut in Verbo Domino ut dicitur i part. q. xxvii, art. iii.

Dico ultimo: Intelligere formalissime consistit in operatione habente se per modum actus ultimi ipsius intelligentis in ordine ad objectum, ideoque formalitas illius, ut distinguitur a dicere magis consistit in actuatione quam in origine. Ita sumitur ex D. Thoma i parte, quae est xxxiv, art. i ad 3, ubi inquit: « Quod intelligere solum dicit habitudinem intelligentis ad rem intellectam ubi nulla ratio originis importatur; » licet enim intelligere originetur ab intellectu, et emanet vitaliter ab eo, quia operatio vitalis est, tamen non reddit intelligentem ex eo solum quia procedit, sed quia objectum attingit, et in illa attingentia objecti non explicatur formaliter ordo originis, sed supponitur.

Et ratio est, quia illud est formaliter intelligere, ex quo formaliter et immediate sequitur intelligi in objecto, et attingentia illius in subjecto, ita quod constituatur intellectus attingens objectum; tunc enim principaliter denominatur intelligens, quando constituitur apprehendens objectum, ergo licet ad hoc, ut vitali modo fiat ista apprehensio, requiratur egressio ab ipso intelligente, tamen hoc est commune omnibus actibus vitalibus; ut autem specialiter constituatur in ratione intelligentis oportet, quod id habeat secun-

dum attingentiam objecti, in qua completur ratio apprehensionis, licet ut vitalis sit rationem processio- nis supponat et requirat in nobis, in quibus vitalis actus est operatio superaddita potentia), et ab illa vitaliter emanans, in Deo autem intelligere non est superadditum intellectui, nec procedit ab illo, alias distingueretur ab illo realiter. Quare principalis ratio intellectionis, ut intellectio est, non est ipsa egressio seu origo ab operante, sed actuatio ipsa qua in genere intelligibili constituit intellectum in actu secundo conjunctum ipsi objecto, seu tendens ad illud intentionaliter et intelligibiliter. Cujus signum est, quia intelligere non ordinatur solum ad terminum aliquem egredientem et procedentem, quale est verbum, sed etiam in ipso producto adhuc intellectio actuat et informat intellectum, et ita perficit illum tanquam ultima actualitas, non tanquam via ad terminum.

Et ex his colligitur, quomodo dicatur intelligere se habere ad formam intelligibilem sicut esse ad formam naturalem, ut docet D. Thomas i p. quaest. xiv, articul. iv et quaest. xxxiv, art. ii ad 2, ubi inquit: « Quod intelligere se habet ad intellectum in actu, sicut esse ad ens actu, non enim intelligere significat actionem ab intellectu exeuntem, sed in intellectu manentem. » Quam rationem etiam attingit quaest. lii, art. ii. Hoc autem non intelligitur de ipsa intellectione, ut est dictio seu expressio, sic enim non se habet ut esse actuans, sed tanquam actio et productio effectiva; sed intelligitur de ipsa intellectione, ut praecise est ultima actualitas intellectus in ordine ad objectum, sic enim actuat, et informat intellectum et formam intelligibilem in esse intelligibili, illi- umque constituit in actu ultimo et perfecto, et ita maxime convenit

ipsi contemplationi. Non repugnat autem quod actio quando est immanens det esse ipsi agenti, licet non quando est transiens, ut docet D. Thomas quaestione illa lii citata, non quidem esse physicum et naturale, hoc enim supponitur, ut operatio intelligendi exeat ab intelligente, sed esse intelligibile, quod accidentale est in creaturis, in quibus intellectio est operatio emanans; in Deo autem est ipsum esse substantiale, sed ibi non emanat intellectio, ut operatio.

Solvuntur argumenta.

Primo arguitur, ad probandum quod intellectio, ut distinguitur a verbo, non potest esse qualitas, sed de praedicamento actionis: Nam expresse negat Philosophus actus immanentes esse qualitates, ut patet x Ethic. cap. m: « Nec enim, inquit, virtutis operationes qualitates sunt. » Constat autem operationes virtutis, actus immanentes esse, et ix Metaph. c. ix, dividit veram et propriam actionem in immanentem et transi- euntem: ergo utraque debet esse propria actio, quia utraque est membrum illius divisi. Confirmatur, quia non potest intelligi, quod intellectio sit vera et propria qualitas, nisi sit effectus proprie per actionem productus, quae enim est ratio ut ad talem qualitatem non detur actio, sed sine actione dimanet, praesertim cum in nostra sententia dimanatio passionum a natura fiat per actionem non ipsius naturae, sed generantis, in praesenti autem non est actio generantis, qua illa qualitas attingatur, ergo non est emanatio per modum propriae passionis, erit ergo emanatio per modum verae actionis.

Respondetur Aristotelem in primo loco loqui de qualitatibus perma-

mentibus, quales sunt habitus, non de qualitatibus transeuntibus, quales sunt actus, et ita intellectio, cum sit actus, non pertinebit ad habitum, sed ad dispositionem. Et hoc sumitur ex ipso textu Philosophi, quia in illo solvebat quoddam argumentum Platoniorum contra Eudoxum, quo probant, delectationes non esse de genere bonorum, quia boni dicimur per qualitates, delectatio autem non est qualitas, sed motus, ergo non est de genere bonorum, sed imperfectorum, quae argumentatio non valet, nisi ly qualitas sumatur pro qualitate permanente, qua modo permanenti dicimur boni. Respondet autem Philosophus, quod etiam operationes virtutis sunt qualitates, scilicet non permanentes, et tamen bonae sunt, non ergo ratio boni restringitur ad solas qualitates permanentes, sed etiam ad operationes, quae sunt actus seu qualitates transeuntis.

Ad secundum locum ex ix Metaphysicorum dicimus, potius stare pro nobis, nam ibi in text. xv dividit Philosophus actiones ex parte potentiarum dicendo: « Quod quarundam potentiarum activarum finis est solus usus potentiae, et non aliquid operatum per actionem, sicut ultimus finis potentiae est visio, et praeter eam non fit a potentia visiva aliquod opus operatum, in quibusdam vero potentiis activis, fit aliquid opus praeter actionem, ut ab arte aedificativa fit domus praeter ipsam aedificationem. » Et subdit: « Quod actio immanens non perficit aliquod operatum, sed ipsum operans. Et ita est in ipso sicut perfectio ejus. » Unde potius colligitur, quod operatio immanens ut visio et intellectio non sunt actiones de praedicamento actionis, sed de genere qualitatis eo quod non se habent, ut pura, et nuda causalitas tendens ad effectum, sed ut perfectio ultima

ipsius operantis, si quidem etiam producto effectu remanet actuans vitaliter ipsum operantem, quod non haberet si esset actio de praedicamento actionis, desinit enim producto effectu.

Ad confirmationem respondetur, quod qualitas, quae est operatio et actus secundus, non procedit per aliam actionem, bene tamen qualitas quae non est operatio, nam hoc ipso quod est actus secundus immanens, eminenter habet vim actionis transeuntis. Et non indiget alia actione media procedere, quia ipsa actus seu operatio est, et ad qualitatem quae actus non est, datur actio. Nec dicitur emanare tanquam propria passio, sed modum, quo actiones emanant, quia non procedunt media alia actione, alias esset processus in infinitum, quia illa alia actio exigeret aliam actionem qua procederet. Quare non solae passionis sunt quae emanant, sed etiam actiones et relationes, sive actio sit de praedicamento actionis, sive sint actus, et operatio de praedicamento qualitatis, licet enim non sint actiones cum imperfectione quae est motus, sunt tamen actiones perfectae. Et ideo non debent carere illa perfectione actus secundi, qua seipsa emanat ab agente, hoc enim non fundatur in imperfectione motus, sed in ipsa ratione actus secundi.

Secundo arguitur: Quia vel intellectio est vera et propria causalitas ipsius verbi vel non; si hoc secundum, ergo verbum producitur alia actione, quam cognitione, siquidem aliqua actione debet produci, unde dictio distinguetur ab intellectione, nec intellectio erit eminenter actio, sed tantum qualitas absoluta, et consequenter producet per aliam actionem. Si dicatur primum, non est cur intellectio excludatur ab actione praedicamentali, aut cur dicatur

qualitas, quia non possunt in unum convenire, qualitas quae dicit entitatem in facto esse, et actio seu causalitas quae dicit rem in fieri et tendentia fieri enim est aliquid imperfectum, qualitas autem in facto esse dicit perfectam existentiam. Nec potest dici, quod actio quae non est qualitas non solum importat causalitatem et fieri, sed etiam fluxum et motum. Nam contra est, quia illuminatio, et aliae actiones instantaneae vere et proprie sunt actiones, et tamen sunt sine motu : ergo non requiritur motus successivus, sed sufficit mutatio, haec autem etiam invenitur in intellectione, nam intellectio illa, et conceptus informat intellectum, eique inhaerent, et mutant ipsum de non intelligente in intelligentem, ergo habent rationem propriae actionis. Denique, gratis dicitur, quod ad rationem actionis propriae requiratur, quod sit cum motu et fluxu, de se enim solum exigit quod sit causalitas constituens causam efficientem in actu causantem, ergo sicut causa efficiens non dicit esse moventem, sed causantem, ita neque actio dicit essentialiter rationem motus, sed causalitatis, praesertim cum motus sit postpraedicamentum, actio autem praedicamentum sit.

Respondetur intellectionem habere veram et propriam causalitatem, licet non cum imperfectione sed eminenter et perfecte, neque enim ratio causalitatis restricta est ad praedicamentum actionis, nisi sit cum tali imperfectione, quod tantum ordinetur ad effectum, ut via et tendentia ad terminum, non autem propter se operatur tanquam ultimum, quod intendit agens. Et hoc ideo, quia praedicamentum actionis est, quod denominat agens ab effectu secuto seu passione subiecti, dividitur enim actio praedicamentum contrapassionem, licet

enim ista sex ultima praedicamenta non sint denominationes extrinsecae dependet tamen eorum denominatio ab aliquo extrinseco, ut docet S. Thomas, opusc. xlviii, tractatu de ultimis praedicamentis, et nos diximus in Logica, quaest. xix. Quare ut aliqua actio sit de hoc praedicamento oportet, quod respectu subiecti sit mutatio seu motus, et respectu effectus sit pura et mera causalitas ordinata ad ipsum. Quod si ratione sui, operatio aliqua seu actus secundus quaeritur, nec propter effectum producendum tantum, sed etiam producto effectu manet et perficit ipsum operantem, et non solum operatum, talis actus secundus excedit praedicamentum actionis, quae non quaeritur propter se, sed propter effectum, et ut via ad illum, sed est de praedicamento qualitatis, quia subjectum actuat et qualificat. Et quando dicitur, quod non possunt convenire in unum causalitas et qualitas, respondetur id verum esse de causalitate imperfecta, et tantum ordinata ad effectum, quae cessat effectu producto, utpote via ad illum, non potius ordinat effectum ad se, et ordinatur ad perfectionem ultimam operantis. Et ita manet, etiam effectu producto, sicut producto verbo adhuc manet intellectio, licet in quantum gerit officium causalitatis respectu conceptus producti, inferior ipso videatur, sed tamen simpliciter est perfectior, quia non sistit in hoc, sed etiam manet, et perficit operantem post effectum productum, neque est solum via ad perficiendum operatum.

Ad id quod dicitur, etiam in intellectione inveniri mutationem, respondetur quod invenitur mutatio quasi metaphysica, id est, reductio actus primi ad secundum, non autem physica, quae consistit in corruptione unius, et positione alterius formae in subjecto, eo quod est ac-

tus secundus non de se ordinatus ad effectum, sed propter se et ratione sui perficit operantem, et non solum operatum, talis autem mutatio non pertinet ad praedicamentum actionis, sed excedit illud. Et ita licet conceptus seu verbum producat, ut inhaerens et eductum de ipso subiecto, non tamen requiritur, quod id fiat per educationem seu actionem formalem, sed per eminentem, quae est ipsa qualitas intellectionis, ut actus secundus et operatio virtualiter productiva et consequenter eductiva, ipsa autem intellectio non educitur per aliam actionem, sed se ipsa emanat, sicut aliae actiones et relationes. Quare non gratis dicitur requiri ad praedicamentum actionis, quod sit causalitas cum motu, eo quod est causalitas imperfecto modo et ordinata praecise ad perfectionem ipsius operati, et ad ejus esse non ad perfectionem operantis, ideoque mutationem rei operatae importat, et corruptionem oppositi etiam in instantaneis.

Quod si inquiras : Quomodo potest intellectio esse virtualiter actio, nisi convenient ei conditiones actionis, quarum una est, ut identificetur cum reproducta tanquam fieri, et causalitas cum termino, intellectio autem si est qualitas non potest identificari cum verbo, quod est qualitas distincta, et sic non identificata, nisi dicatur quod est virtualiter actio, quia habet virtutem emittendi verbum, et actionem productivam ejus; sed tunc intellectio se habebit ut actus primus, non ut actus secundus, quia sic esset virtus emittens actionem, respondetur quod actiones immanentes non habent omnes conditiones transeuntis, sic enim non eminenter, sed formaliter essent sicut ipsae. Illa autem conditio actionis, quod identificatur cum termino solum convenit actioni, quae praecise est

via et causalitas effectus, et ordinata ad ipsum, non vero ejus actioni, quae praecise est via et causalitas effectus, et ordinata ad ipsum, non vero ejus actionis, quae per se est ultimum ad quod ordinatur operans, et ad perficiendum ipsum, non vero solum ad perfectionem operati ordinatur : haec enim non identificatur cum effectu, sed etiam producto effectu perficit operantem. Quare actus immanens solum est virtualiter actio, quia est actio quantum ad emissionem et originationem effectus, non quantum ad identificationem et subordinationem ad effectum. Nec tamen dicitur se habere ut virtus in actu primo, quia formaliter est actus secundus, perficiens operantem, et originans effectum operatum, non tamen sistens in ipso, et subordinatus illi, sed potius effectum ordinans ad se, ut perficiat operantem in illo : in quo valde assimilatur actioni Divinae quae ut actio est tenet se ex parte Dei, et solum infert mutationem in effectum, operatur quippe Deus per actionem immanentem, et in hoc imitatur eum actio immanens creata, quod emittit ex se effectum, et est actus secundus originans ipsum, non autem identificatur ei, sed sola mutatio ipsius, quae est fieri passivum ejus, non autem facere activum, quod ex parte actionis immanens se tenet. Cum autem Philosophi dicunt, actionem et passionem non distingui nisi modaliter, loquuntur de actione, quae identificatur cum motu, haec enim non distinguitur realiter a passione et termino, sed modaliter.

Ultimo arguitur : Quia dictio est actio distincta ab intelligere, ergo etc. Antecedens probatur primo, quia intelligere est qualitas distincta a verbo in nostra sententia, ergo distincta actione procedit quam ipsum verbum, verbum autem proce-

dit per dictionem, ergo distinguitur dictio ab intelligere secundo. Quia dictio supponit intellectionem, quia ex hoc quod intelligit procedit Verbum, ut dicit S. Thomas i p. q. xxix, art. i, et ex alia parte intelligere ut contemplari supponit dictionem, quia in verbo dicto fit contemplatio. Similiter dicere importat ordinem originis, intelligere habitudinem informationis, qua intellectus actuatur ab objecto, ut docet S. Thomas i p. q. xxxrv, a. i ad 1, ergo distinguuntur ut actio, et non actio. Tertio, quia separari potest intelligere a dicere, quia ut dicemus sequenti articulo datur aliquando intellectio sine hoc quod producat verbum, ergo non sunt eadem actio intelligere et dicere. Confirmatur, quia ipsa intellectio habet quidquid requiritur ad rationem verbi, ergo ipsa non est dictio, sed dictio est id quo producitur intellectio in facto esse. Antecedens constat, quia verbum est notitia, ut illud vocat S. Thomas iv de Verit. artic. ii ad 2, intellectio autem notitia est. Intellectio etiam manifestat, quia actu per illam attingit objectum intellectus; est etiam qualitas et non dicit rationem originis, sed informationis, ergo habet quidquid requiritur ut sit expressa repraesentatio et qualitas manifestans non per modum tendentiae et viae, sed per modum qualitatis informantis et termini.

Respondetur negando antecedens. Ad primam probationem respondetur in primis illam consequentiam quae est Patris Suarez ii de Trinitate, c. vi, n. v, esse infirmam, quia esto intellectio et verbum sint distinctae qualitates, non sequitur debere produci diversa actione, eadem enim actio potest habere plures terminos inadaequatos, et inter se ordinatos. Secundo, addimus intellectionem esse qualitatem per modum actus secundi, et operationis, et ita esse

virtualiter, seu eminenter productivam, unde et quia operatio est, exit emanando a suo principio, non per aliam actionem, et quia virtualiter productiva est, non per aliam actionem, sed per se producit verbum, quia per se est expressiva. Ad secundam probationem dicitur, quod dictio supponit intellectionem, et intellectio dictionem secundum diversas considerationes, non tanquam duo omnino diversa, sed ut formalitates, seu modi ejusdem operationis, supponit enim dictio intellectionem sicut formalitas, seu modus rem ipsam cujus modus est, sicut sensitivum supponit vegetativum non sicut entitatem, et formam diversam, sed ut gradum ejusdem. Et ita cum dicit D. Thomas quod quia intelligit, concipit seu dicit, non est sensus quod una actio est causa alterius, sed quod in eodem actu una perfectio, seu formalitas est ratio alterius; ex eo enim aliquid est dicens seu loquens, quia est intelligens, non entitate diversa, sed eadem includente utramque perfectionem. Et contemplatio supponit verbum productum in quo contempletur, et productionem ejus, non tanquam actionem distinctam, sed tanquam unam et eandem secundum diversos status, seu respectus; nam cognitio est formativa sui objecti faciendo verbum, quod cognoscendo et exprimendo format, et sic ut respicit objectum cognitum est cognitio, ut expressum et formatum in ratione repraesentationis est expressio, et productio, rursusque cognitio perficitur in ratione contemplationis in ipso verbo expresso, et producto, in quo objectum attingitur. Quod vero intelligere secundum se non importet habitudinem originis, sed informationis, non infert distinctam actionem entitative, sed formaliter, id est, quoad habitudinem, seu formalitatem ex-

-primendi, idem enim actus, seu operatio est actus secundus potentiae®, virtualiter tamen est actio productiva, seu expressiva conceptus non per novam entitatem actionis, sed per diversam ejusdem cognitionis habitudinem. Ad tertiam probationem dicemus sequenti articulo, non enim dicere separatur unquam ab intelligere, sed e contra quod est signum distinctionis modalis.

Ad confirmationem respondetur, verbum manifestare repraesentando, intellectionem autem manifestare operando, et cognoscendo, et verbum dicitur notitia terminative, seu per modum termini, in quo fit notitia, non formaliter et per modum operationis, ut etiam advertit S. Thomas i p. q. xxxiv, a. i ad 2, differt autem esse manifestativum, et expressivum per modum repraesentationis, vel per modum operationis et actus, quod primum dicit rationem imaginis et similitudinem tanquam res expressa, et dicta; secundum autem dicit rationem actus ultimi et tendentiae ab objectum, ut cognitum non faciendo illud praesens per modum similitudinis, sed praesens factum vitali actu attingendo, et operatione ipsa seu actu ultimo repraesentatum objectum cognoscendo.

ARTICULUS II.

Utrum ad omnem intellectionem sit necessaria productio verbi?

Supponendum est, quod ut supra q. viii, a. iii attigimus, necessitas ponendi verbum in nostra intellectione ex duplici principio fundari potest. Primo, propter ipsum objectum, secundo, propter ipsam potentiae® operationem. Propter ipsam actionem fundant; hanc necessita-

tem plures Auctores, qui existimant verbum, ideo solum requiri ut operatio ipsa terminum habeat, eo quod illam operationem existimant esse formaliter de predicamento actionis, actio autem sine termino dari non potest, unde respondent difficultati, non posse dari intellectionem actionem sine verbo, et in Deo etiam intelligere habet verbum, licet non sub omni consideratione, sed ut est intelligere foecundum in Patre. Sic sentiunt P. Suarez disput. xvm Metaph. sect ii, a num. vu, et lib. ii de attributis negativis, capit. xn et xm. Videri etiam potest lib. iii de Anima, cap. vi; Conimbricenses, m de Anima, capit, vii, quaestione iii, artic. n; Molina i p. quffist. xxvii, art. i; Vazquez, Rubio, Montesinos, et alii quos citant Carmelitani hic disput. xn, qu®st. v.

E contra vero apud D. Thomam et ejus scholam verbum requiritur in intellectu, non ex parte potentiae, aut operationis ejus ut productivae, sed ex parte ipsius objecti, vel ut reddatur praesens si sit absens, vel ut reddatur sufficienter immateriale, et spirituale in ratione termini intellecti et cogniti intra intellectum, nec solum sit intelligibile in actu primo per modum speciei impressae; vel denique ut reddatur objectum manifestatum in aliqua repraesentatione tanquam res dicta et locuta. Et ad duo prima requiritur verbum ex indigentia ipsius intelligentis, et objecti intellecti, ad tertium autem requiritur verbum propter abundantiam intelligendi, quatenus ex abundantia cordis os loquitur, et propter ea dixit Augustinus, quod verbum in Deo non procedit ex indigentia, sed ex intelligentia, quia non procedit ut reddat essentiam Divinam intellectam in actu, aut Patrem intelligentem, quia essentia se ipsa est in actu puro intelligibilis, et intellecta, sed

ut manifestetur, et repraesentetur in imagine, id quod est in intelligentia.

Haec sententia sumitur ex D. Thoma qui necessitatem ponendi verbum in nobis desumit ex prima et secunda causa in i contra Gent. c. iiii, ubi inquit: « Quod intellectus per speciem rei formatus intelligendo formas in se ipso quamdam intentionem rei intellectae, quae est ratio ipsius quam significat definitio. Et hoc, quidem necessarium est, eo quod intellectus intelligit indifferenter rem absentem, et praesentem, in quo cum intellectu imaginatio convenit, sed intellectus hoc amplius habet, quod etiam intelligit rem ut separatam a conditionibus materialibus sine quibus in rerum natura non existit, et hoc non posset esse nisi intellectus intentionem sibi praedictam formaret.» Idem docet rv contra Gent. c. xi, et opusc. xni et xiv, et quod requiratur etiam propter manifestationem specialiter videri potest in q. iv de Verit. a. ii, praesertim ad primum et aliis locis, ubi docet quod Pater dicendo Verbum manifestat, et exprimit totam Trinitatem, et omnem creaturam, ut etiam docet i p. q. xxxiv.

Ratio et fundamentum hujus conclusionis facile constare potest, quia in praecedenti articulo ostendimus intellectionem ex se non esse actionem productivam, nec respicere terminum ut productum, sed ut cognitum, unde propter assignandum terminum a tali actione productum praecise non est ponendum verbum, sed ulterius oportet assignare necessitatem producendi tale verbum, et hanc non possumus desumere nisi ex objecto, quod in esse objecti formari debet intra intellectum, et intra ipsum poni ut intelligatur, eo quod intellectus est potentia perfecte trahens res ad se, et uniens illas sibi non solum unione

quadam tendente ad rem ut est extra, sed intelligente illam secundum omnes respectus, et modos quibus potest res ipsa praescindi, componi, comparari, dividi, etc. Haec autem omnia requirunt objectum cognosci, et attingi prout est intra intellectum, quia extra illum non est res ipsa abstracta, comparata, divisa, etc. Sed hoc sortitur beneficio intellectus, ergo potentia, quae de se cognoscitiva est objecti secundum omnes istos modos quo sortitur intra se, et non extra, necesse est terminari ad objectum ut intra se formatum, et non ut praecise manet extra se. Nec sufficit ad hoc objectum esse intra potentiam per specie impressam, tum quia species impressa tenet se ex parte principii eliciendi intellectionem, actus autem intelligendi non terminatur ad ipsam speciem impressam, quia sic semper deberet esse reflexa, utpote convertens se ad suum principium a quo elicitur, tum etiam quia ex eadem specie impressa possunt formari plures conceptus, seu species expressae, quia potest intelligi res secundum diversos respectus inclusos virtualiter in eadem specie, vel secundum comparisonem unius speciei ad aliam, ergo non sufficit species impressa, ut ad illam terminetur intellectio, sed requiritur determinata, et expressa species in qua determinate proponatur intellectui ex parte termini id quod involutum est in specie impressa ex parte principii.

Ad haec si objectum est absens ita ut in se ipso terminare non possit cognitionem, necessario requiritur, quod haec terminatio suppleatur in aliqua repraesentatione, nec sufficit ipse actus intelligendi, quia iste est ipsa cognitio, non res ipsa cognita, multo minus species impressa quia ab ipsa, ut a principio elicitur cognitio, ergo in illa non

habet rationem termini nisi per reflexionem : reflexio autem supponit actum directum, et de illo inquiremus quem terminum habeat. Quod si objectum sit praesens sed non sit spirituale, et proportionatum ipsi intellectui, manifestum est quod ad ipsum prout sic non potest terminari intellectio, nisi reddatur proportionatum, et spiritualizatum etiam prout terminat cognitionem, objectum autem non redditur spirituale, et immateriale nisi intra intellectum, quia denudatio a materialibus conditionibus non convenit rei materiali ad extra, sed prout intra intellectum. Quod si objectum ipsum in se spirituale sit, vel est extra ipsum intellectum sicut unus Angelus respectu alterius Angeli, et tunc non potest Angelus ille distinctus deservire alteri per modum speciei etiam impressae, quia non potest intra ipsum intellectum per substantiam poni cum non habeat aliquam unionem ad ipsum, neque per modum formae cum sit substantia, et intellectus accidens, neque per modum materiae cum non sit ejus subiectum, neque per modum efficientis cum non causet intellectum nisi solus Deus. Si vero substantia Angeli sit intima intellectui, ut est respectu sui proprii intellectus cujus est subiectum, et cui servit per modum speciei impressae, adhuc non sufficit pro specie expressa terminante intellectionem, quia ut probat D. Thomas iv contra Gent. a. xi, cum intelligere Angeli non sit ejus substantia, seu ejus esse, etiam verbum, seu conceptus Angeli non est ejus substantia, sed accidens. Cujus probationis efficacia consistit in hoc quod verbum repraesentat objectum, ut intellectum, et cognitum, et non solum ut intelligibile, ergo si intelligere et intelligi est accidens, etiam verbum ut intellectum oportet, quod sit accidens, et non

substantia, tum etiam quia unam et eandem rem contingit multipliciter intelligi, et non uno tantum modo, et ideo intelligere quod per modum operationis nascitur ex intelligente, non potest esse ejus substantia, seu ejus esse, quia haec debet esse fixa et determinata, operatio vero est multiplex et varia, manente eadem substantia, ergo etiam terminus illius debet esse varius et multiplex, siquidem potest diverso modo intelligi idem objectum, per terminum autem qui est verbum, constituitur objectum in ratione intellecti, ergo per aliquid accidentale, et non per suam substantiam debet terminare ipsam operationem; et hoc intra intellectum, quia formatio, et expressio objecti fit per cognitionem, et locationem seu manifestationem internam, et sic oportet, quod talis terminus formatus, extra ipsam cognitionem non sit, et consequenter neque extra potentiam.

Quod si inquiras : Quomodo ipsum verbum possit deservire ad cognoscendum objectum nisi prius cognoscitur tanquam imago repraesentans, cum tamen nullus experietur se prius videre hanc imaginem ut in ea videat objectum : quomodo etiam potest per cognitionem formari, si ipsa cognitio non respicit objectum, nisi in ipso verbo repraesentatum, respondetur quod imago est duplex. Alia exterior, et instrumentalis, quae ut cognita ducit in cognitionem objecti, et talis imago prius debet attingi, et cognosci quam objectum ipsum, alia est interior et formalis quae non est objectum cognitum, sed ipsa est ratio, et forma terminans cognitionem, et hasc non debet esse cognita objective, sed solum cognitionem reddere terminatam formaliter respectu objecti, debet autem formari per cognitionem

ipsam verbum, quia ut dictum est verbiitn repraesentat rem ut cogni- tam et intellectam, et sic intellec- tione ipsa debet fortuari. Et vocatur aliquando verbum a D. Thoma ins- trumentum, quo intellectus utitur ad cognoscendum, ut quodlib. v, a. ix, sed tamen non sumit instrumen- tum pro signo instrumentali, quod objective movet potentia, sed pro medio intelligendi formali et intrin- seco ipsi cognoscenti. Nec repu- gnat, quod eadem cognitio simul cognoscat et formet, ut dicit D. Tho- mas opusc. xiv, sicut visio omitteret ex se lucem vel colorem, simul vi- deret et produceret objectum suum, alias si prius formaretur verbum, oporteret prius dicere, quam co- gnoscere, et illa dictio seu locutio caeco modo fieret dicendo quod non cognoscit. Est ergo ipsa cognitio considerata infieri, et in statu imper- fecto formativa verbi, ipso autem formato redditur perfecta et comple- ta cognitio tanquam contemplatio, licet etiam postea iterum possit di- cere ad manifestandum objectum ex abundantia intelligentiae, ut jam supra explicavimus.

His suppositis, circa principalem difficultatem articuli, illi qui existi- nant verbum poni in intellectu ex eo praecise, ut sit terminus produc- tionis, consequenter in omni intel- lectione, nulla excepta, ponunt pro- duci verbum. Ita P. Suarez lib. ii de attributis negativis, c. xi et alii supra citati. Qui vero tenent intel- lectionem productivam, sed requiri Verbum, ut objectum reddatur pro- portionatum, et terminans cognitio- nem per modum rei intellectae, affir- mant in omni intellectione requiri verbum in qua objectum ipsum per suamentitatem non est intelligibile, et intellectum in actu, et hoc respec- tu omnis objecti creati invenitur, respectu autem Dei clare visi, pro- babilius est non formari verbum

creatum quod immediate repraeseri- tet illum in esse intellecti.

Itaque haec sententia duas habet partes. Prima, quod in omni intel- lectione circa objectum creatum,, vel Deum non clare visum, forma- tur verbum. Quae sine dubio est sen- tentia D. Thomae ut videri potest i p. q. xxvii, a. i et q. ix de Potentia, a. v et q. iv de Veritate, a. n et iv contra Gent. c. xi et multis aliis locis; in quibus expresse ponit verbum esse distinctum a specie impressa, et ab actu intelligendi, praesertim illa quaestione ix de Potentia, a. v et q. vm, a. i et aliis locis praecedenti ar- ticulo citatis. Ratio vero constat ex dictis, quibus probavimus necessi- tatem ponendi verbum.

Secunda vero pars sententiae pro- positae, quod respectu Dei clare visi non detur hoc verbum creatum, su- mitur ex dictis, et ex ratione D. Tho- mae qua i p. q. n, a. xii excludit om- nem similitudinem repraesentati- vam Dei in se in quo genere intrat verbum, concedit autem s. doctor, similitudinem ex parte potentiae, seu virtutis, id est, lumen attingens Deum in se, sicut etiam visio attingit Deum in se, negat autem sirailitudis- nem per modum imaginis, et reprae- sentationis, quia similitudo virtutis, seu luminis et ipsius visionis consis- tit solum in proportionem activitatis, et operationis erga objectum, quae est proportio per modum tendentiae et respectus, non repugnatautem rem inferiorem tendere, et respicere su- periolem, et creaturam ad Deum in se. Repraesentatio vero est per mo- dum similitudinis, quae vel conve- nit per adaequationem unum cum altero, vel continet illud ut semen rem genitam; nihil autem creatum adaequatur Deo, aut continet illum ut est in se. Unde ratio D. Thomae expli- catur, quia repraesentatio ipsa, in qua formalissime consistit ratio speciei, licet entitative sit accidens.

intelligibiliter tamen debet esse ejusdem immaterialitatis cum objecto, quod immediate et primo repraesentat, siquidem ipsa repraesentatio speciei realiter invenitur in ea, et non est aliud quam ipsa res repraesentata immaterialiter et intelligibiliter sumpta. Sic ergo illa realitas, quae est repraesentatio speciei in ratione Repraesentationis formaliter, et in esse intelligibilis, qua comparatur ad objectum, vel est creata, vel increata; si increata, est actus purus in esse intelligibili, et consequenter non potest inveniri in entitate creata. Si creata, in infinitum distat ab objecto increato, multo magis quam repraesentatio corporea ab objecto spirituali in se, implicat autem, quod repraesentatio corporea proprie et immediate repraesentet rem spiritualem, ut est in se. Nec obstat quod etiam implicat visionem corpoream, attingere rem spiritualem, cum tamen non implicet visionem creatam attingere Deum. Respondetur enim visionem implicare ex alio principio, quia scilicet res spiritualis est omnino extra objectum adaequatum sensus, quod non currit in intellectu creato respectu Dei. Repraesentatio autem speciei utrobique repugnat ex eodem principio, scilicet ex defectu similitudinis, et immaterialitatis cum objecto.

Nec dici potest, quod repraesentatio speciei entitative est creata, sed Germinative increata, et quod finito modo repraesentat Deum. Sed contra, quia repraesentatio speciei, licet quoad entitatem sit inferior objecto, quoad immaterialitatem tamen est impossibile, siquidem in ipsamet specie repraesentatio formaliter sumpta continet intelligibiliter, et intentionaliter ipsum objectum immediatum, cujus est species, ergo et immaterialiter, quia intelligibilitas immaterialitate fundatur, sed conti-

nentia illa subjective est in specie, nec solum extrinsece et terminative species est immaterialis, sed etiam in ipsa specie intrinsece immaterialitas invenitur, quia repraesentatio intrinsece in ea invenitur, et haec debet esse intrinsece immaterialis, quia intrinsece intelligibilis, et ejusdem immaterialitatis cum objecto, quia immediate ei proportionata per similitudinem. Quod vero accidens repraesentet substantiam, ideo est quia possunt esse ejusdem ordinis in immaterialitate, et intelligibilitate, licet non in entitate, immaterialis autem intelligibilitas est, quae per se attenditur in specie, non entitas; sed si immaterialitas intelligibilis fuerit Divina, et actus purus hoc ipso non capitur in entitate creata, sed debet etiam entitas esse Divina, quia actus purus nulli potentialitati miscetur. Quod vero Deus repraesentetur finito modo nihil refert, quia etiam finito modo non potest repraesentari Deus in se intelligibilitate creata, et quae sit propria alicujus creaturae, sic enim repraesentaretur per effectum, et non in se ipso immediate finito modo, ergo licet finito modo repraesentetur, tamen si quidditative attingitur ut est in se, hoc ipso illa intelligibilitas non est creata, quia non est alicujus creaturae, sed pertinet ad quidditatem Dei, et est actus purus, quia non immediate proportionatur alicui rei creatae, ergo rei increatae, ergo est propria Dei, et sic actus purus; sicut etiam non potest species corporea repraesentare quidditative rem spiritualem, licet non comprehensivae et omni modo.

Tota haec implicatio currit similiter in specie expressa, quia species expressa etiam est similitudo, et repraesentatio intellectualis objecti, immediate illud repraesentans, et consequenter immediate ei proportionatur. Repraesentat autem objec-

tum non ut intelligibilem sicut species impressa, sed ut in actu intellectum. Ex parte quidem objecti eadem implicatio est atque in specie impressa, quia idem objectum est. Quod vero sit finito modo intellectum, non magis conducit ut repraesentetur per speciem creatam, quam quod sit finito modo intelligibilis per speciem impressam, et tamen ut diximus etiam hoc modo repugnat dari speciem creatam Dei in se immediate.

Quod vero reddatur intellectum in actu a me, quod non videtur habere posse Divina essentia per se ipsam, quia solum est intellecta a se per se ipsam, non a me, sed per aliquid supperadditum non obstat, quia esse intellectum duo dicit, alterum quod objectum sit applicatum ad intelligere per modum termini, alterum quod sit formatum ultima actualitate, ita quod ipso intelligi constitutur in actu ultimo intelligibilitatis. Primum requiritur in visione beata, sed non requirit verbum a se formatum, sed sufficit applicatio, et unio ad objectum seu verbum jam formatum, sicut intellectus postquam formavit verbum cum in ipso contemplatur objectum non format novum verbum, sed unitur, et applicatur formato : sic Deus est de se non solum intelligibilis, sed in ultimo actu intellectus respectu omnis intellectus cui praesens, et unitus esse potest intime. Unde posita unione ejus in intellectu per modum speciei, potest per ipsum intelligere beati respici Deus ut Verbum formatum et sibi unitum, et sic ad ipsum terminari, sicut si conceptum unius poneret Deus in mente alterius, et ad aliud terminaretur intellectio. Secundum autem esse non potest, quia intelligibilitas Dei attingens eum ut in se est nulla creata intelligibilitate formari potest, sed haec semper distat in infinitum, et

sic non repraesentat Deum in se immediate, sed effectum Dei.

Solvuntur argumenta.

Primo arguitur ex Patre Suarez iii de Anim. cap. v ad probandum quod verbum non ponatur propter indigentiam objecti, sed ut sit terminus actionis productivae: Nam imprimis D. Thomas ubicunque loquitur de verbo non adstruit illud ex indigentia objecti, sed propter vim intellectionis, ut patet i part. quaest. xxvn ubi ait : « Quicumque intelligit ex hoc ipso quod intelligit procedit aliquid intra ipsum quod est conceptio intellectus ex vi intellectionis proveniens. » Quaest. ix de Potentia, art. v ait: « Quod verbum est de ratione ipsius intelligere. » Et quaest. iv de Veritate, art. ii et super Joannem cap. i, lect. i et iv contra Gent. cap. xi ait Angelum formare verbum, et tamen habet substantiam suam sibi praesentem intuitive, ergo verbum non ponitur propter indigentiam objecti, scilicet ut reddatur praesens intellectui. Ratione etiam arguitur: Quia, si ex indigentia objecti producitur verbum, maxime quia objectum est absens et per ipsum verbum redditur praesens, sed si haec ratio valeret, nunquam produceretur verbum nisi in cognitione abstractiva, et ita Angelus se cognoscens, verbum non produceret. Si vero dicatur praeter hanc praesentiam Angeli requiri aliam magis intimam et veluti penetrationem potentiae cum objecto, contra est, tum quia intellectus speciebus impressis reformatus, sufficienter habet objectum intime sibi unitum. nec est cur magis penetratum, et unitum requirat; tum denique, quia non repugnat quod species impressa simul se teneat ex parte prin-

cipii cognoscendi et sit terminus in quo reluceat objectum, quae enim in hoc est repugnantia?

Respondetur de mente D. Thomae constare locis supra a nobis allegatis, praesertim primo contra Gent. c. liii, et in illis locis quae allegat P. Suarez, ut q. ix de potentia, art. v et q. vm, art. i, aperte distinguit speciem intelligibilem impressam, et actum intelligendi, et verbum intellectum, et tamen ipsum intelligere reponit esse actionem immanentem, quae non est de praedicatione actionis, nec per se respicit terminum productum, sed cognitum, ut articulo praecedenti ex ipso D. Thoma ostendimus, ergo non propter indigentiam actionis ut habeat terminum requiritur verbum, sed propter indigentiam objecti ut reddatur sufficienter praesens et unitum, non solum entitative sicut est substantia Angeli suo intellectui, sed etiam intelligitur per modum intellecti in actu quod accidentale est etiam ipsi Angelo.

Ad rationem respondetur: ad primam probationem dicitur, non solum requiri verbum propter absentiam physicam objecti, haec enim non semper invenitur, sed etiam ut objectum in ratione termini cognitionis reddatur, immateriale et intentionale in actu ultimo, ut D. Thomas affirmat primo contra Gent. citato, c. liii, et ad hoc non sufficit praesentia quam habet objectum in specie impressa, haec enim praesentia tenet se ex parte principii ad producendam intellectionem, non autem per modum termini, quia ad hoc oporteret, quod intellectus reflecteretur super ipsam speciem et ita non servit ad intellectionem directam; tum quia species impressa continet objectum per modum intelligibilis, non per modum intellecti, et expressi in actu secundo, quod enim aliquid sit intellectum et ex-

pressum necessario dependet ab intelligere et exprimere, species autem intelligibilis praecedit ipsum intelligere, et exprimere, ergo non potest in ipsa repraesentari objectum ut expressum et intellectum in actu, ubicunque operatio intelligendi, et exprimendi est aliquid accidentaliter superveniens ipsi speciei et intellectui, et ita species impressa existit in intellectu etiam ipso non intelligente per illam, species autem expressa cessante intellectione cessat, quia repraesentat rem ut intellectam in actu; tum denique quia species impressa repraesentat cum aliqua indifferentia et potentialitate determinabili per expressionem verbi, et intellectionem, siquidem intellectio quae est accidens superveniens intellectui potest variari, fierique modo cum diversa attentione, ergo oportet quod species impressa reducatur in actum, et terminetur per ipsum intelligere et consequenter quod ipsum verbum distinguatur a specie impressa, eo quod in verbo expresse determinate repraesentatur objectum ut taliter, vel taliter intellectum in actu secundo, non ut solum intelligibile in actu primo. Unde patet cur repugnet speciem impressam tenere se ex parte termini intellectionis ut petitur in ultima probatione.

Secundo arguitur ad probandum in omni intellectione formari verbum etiam in visione Dei: Primo quidem auctoritate D. Thomae, tum i p. q. xxvii, ubi inquit: « Quod quicumque intelligit, ex hoc quod intelligit, procedit aliquid intra ipsum; » quod frustra limitatur ad intellectionem rei creatae, vel intellectionem abstractivam, aut alias similes limitationes, alias non probaret D. Thomas dari in Deo processionem Verbi, si non datur in nobis nisi cum tot limitationibus,

cum quibus non datur in Deo ; tum etiam in q. iv de Veritate, a. ii dicit: « Quod omne intellectum in nobis est aliquid realiter procedens ab alio, et hoc universaliter verum est, de omni quod a nobis intelligitur sive per essentiam videatur, sive per similitudinem. » Ubi etiam includit visionem Divinam, in qua videtur Deus per essentiam, et non per similitudinem. Ratione etiam probatur, quia omnis intellectio est vera et propria operatio seu actio, ergo debet habere terminum, quia actio non habens terminum, nihil agit, et sic non est actio. Si vero intellectio non est actio, sed qualitas producta, ergo supponit actionem per quam producat, et sic illa actio erit intellectio, ut operatio, qualitas vero illa erit verbum ut terminus actionis. Et dato quod intellectio illa in ratione intellectionis non habeat terminum productum, sed cognitum, adhuc tamen non repugnat in visione beata, quod illa intellectio sit expressiva et manifestativa ejus quod intelligit per modum locutionis, ergo per talem expressionem et distinctionem producat verbum, non quidem ad reddendum objectum intellectum in actu, sed ut dictum et expressum a beato.

Respondetur ad primum locum S. Thomae, quod illa verba quicumque intelligit, non est necesse quod distribuant pro omnibus individuis, sed pro omnibus generibus intelligentium, quasi sit sensus in omni natura intelligente ex eo, quod natura intellectiva est, habet quod procedat aliquid intra ipsam et non solum extra, sive hoc contingat in omni individuo, sive non. Intentum enim S. Thomae in illo articulo erat probare contra Sabellianos, et Arianos, quod datur in Deo processio aliqua ad intra, et hoc probat, quia in omni intelligente datur proces-

sio ad intra per actionem immanentem. Ad hoc autem impertinens est, quod in omni individuali actione procedat verbum, sufficit autem, et conducit quod in omni natura intelligente detur processio ad intra, sic enim optime infert, quod etiam in natura Divina seu in Deo qui intelligens est, datur aliqua processio ad intra, et tamen non probat quod in omni individua intellectione datur processio ad intra, hoc enim esset nimis probare, cum in Deo Spiritus Sanctus, et Filius intelligent, nec tamen producant ad intra Verbum. Quod et S. Thomas advertit dum eodem loco q. xxxiv, a. i ad 4 afferens eandem propositionem: Quicumque intelligit etc. ut inde probaret, quod etiam Verbum producit aliud verbum, limitat illam propositionem, ut intelligatur de omni intelligente foecundo, non de eo quod intelligit ut Verbum procedens, sicut intelligit Filius.

Ad secundum locum respondetur, loqui de his qui intelligunt non per similitudinem, sed per essentiam quae non est ipsum intelligere, et intelligi per se ipsam, sed indiget operatione accidentali, et de se est in potentia, ut sit intellecta in actu, qualis est essentia Angeli, non vero loquimur de essentia quae est actus purus, et cujus immaterialitas non compatitur repraesentari repraesentatione, et immaterialitate creata, quae longe illi improporcionata est. Et hoc sumitur ex ratione ipsa, quam reddit S. Thomas ibi, quia: « Ipsa conceptio, inquit, est effectus actus intelligendi, » quia scilicet, ubi essentia aliqua non est suum intelligere, nec sua conceptio, sed conceptio est effectus actus intelligendi, ibi necessario requiritur, quod procedat et producat verbum, quia hoc ipso quod conceptio est effectus, ipsa essentia seu

objectum* per quod fit cognitio, non est per se in ultimo actu intelligibilitatis, sed per aliquid superadditum, quod est effectus actus intelligendi, et sic ubicunque verbum est effectus, intellectio producere debet illud. In visione autem beata, Divina essentia, quae est species intelligibilis, se ipsa est in actu ultimo intelligibilitatis, cum sit actus purus, et consequenter non per aliquem effectum redditur intellecta repraesentative, sed solum illa immaterialitas, quae est actus purus, redditur attactu per actum visionis beatae, et ei unita in ratione termini.

Ad rationem jam respondimus praecedenti articulo, intellectionem esse actionem metaphysicam, id est, actum secundum operantis, non physicam formaliter, id est, causalitatem ipsam operati, et sic non petit essentialiter terminum productum sed cognitum, licet virtualiter possit esse actio ut dictio expressiva est, ipsa autem intellectio, licet sit qualitas, emanative tamen procedit, et non per aliam actionem, quia actus secundus est veraque operatio, unde non indiget alio actu secundo, constitui agens, ut producat illam. Nec tamen superfluit verbum, quia est similitudo per modum termini repraesentans seu reddens praesens objectum. In visione autem beata, nec per modum locutionis, et expressionis potest verbum produci, quia verbum sic procedit in ratione dicti et expressi, quod repraesentat objectum secundum propriam, et immediatam immaterialitatem ejus, repraesentat enim objectum, ut intellectum in actu, et consequenter sub actualitate ultima intelligibilitatis, et immaterialitatis Divinae, quod repugnat in repraesentatione seu immaterialitate creata. Nec sufficit repraesentare illam, ut intellectam a visione creata, quia

visio ipsa non est objectum seu res intellecta, sed essentia ipsa, ac proinde, licet connotetur quod sit cognita a me, immaterialitas tamen, et intelligibilitas sub qua repraesentatur, non est mei, qui sum cognoscens, sed objecti cogniti, et repraesentati.

Ex quo solvitur instantia, quae solet hic moleste fieri, quia verbum non ponitur nisi ad hoc ut reddatur objectum intellectum a me, non ab alio. Deus autem ex se non est intellectus in actu a me, sed a se, ergo ut repraesentetur essentia Divina non absolute ut in actu secundo intellecta in se, sed ut limitate intellecta a me, requiretur verbum creatum, quia sic limitate esse intellectam a me, aliquid accidentale et temporale est. Sed respondetur ex dictis, quod esse intellectum in actu dupliciter dici potest, vel respectu objecti, quia de se solum est intelligibile in actu primo, redditur autem in actu ultimo intellectum; vel respectu subjecti, quia applicate ad istud subjectum redditur intellectum, id est, apprehensum et tentum ab isto. Dicimus ergo, quod verbum ponitur, ut reddat objectum intellectum in actu ultimo ex parte objecti, secundum quod intellectum in actu ultimo condividitur contra intelligibile in actu primo, et hoc modo Divina essentia ut objectum intelligendum, et ordinis intelligibilis est in actu ultimo intellecta non solum a se, sed respectu cujuscunque modi, quo possit intelligi, quia est infinite intellecta in actu, ita quod per nullam actualitatem possit reddi magis in actu. Gffiterum ut reddatur objectum illud intellectum applicate ad istud subjectum, id est, tentum et apprehensum ab eo, non requiritur verbum seu species expressa, sed sufficit intellectio ipsa seu actus cognoscendi, quo redditur

objectum ipsum in se et ipsum verbum, et conceptus infinitus applicate unitus isti limitate, sicut etiam in ratione speciei impressae unitur, quod supra aliquibus exemplis declaravimus.

Tertio arguitur : Quia per illud intelligere creatum habet Divina essentia uniri in ratione speciei expressae, ergo aliquid producitur de novo per talem intellectionem, scilicet Divinam essentiam esse unitam in ratione Verbi, et conceptus, quod ante non erat, hoc autem non producit in ipsa essentia, ergo in ipso intellectu. Major probatur, quia intellectio illa etsi non format verbum reddendo rem intellectam in esse objecti, reddit tamen objectum intellectum applicate ad istud subiectum, ergo ipsam essentiam unit in ratione verbi et speciei expressae ipsi intellectui, et sic aliquid de novo producit, videlicet illam unionem. Confirmatur, quia Deus non potest supplere intellectionem se ipso, quia est vitalis operatio, ergo neque rationem verbi, quia est vitalis terminus repraesentans. Patet consequentia, quia non minus repugnat suppleri terminum vitalem, quam operationem vitalem, non minus enim repugnat quod sit Filius alicujus, qui ab eo non est genitus, quam quod sit generatio alicujus, quae ab eo non processit. Confirmatur secundo, quia alias non esset ratio, cur etiam substantia Angeli non serviat sibi ipsi pro specie expressa, siquidem est sufficienter immaterialis, et intima intellectui, cum deserviat illi pro specie impressa. Nec requiritur, quod sit suum intelligere, ut deserviat pro verbo, nam apud nos intelligere, et verbum distinguuntur realiter, et tamen deservit verbum ipsi intellectui, ut forma et ratio intelligendi, sufficit ergo quod ipsum intelligere terminetur intus ad essentiam unitam in ratio-

ne speciei, illamque sua luce actuet, non quod verbum producat.

Respondetur quod circa unionem essentiae Divinae in ratione speciei expressae, quidam Thomistae censent produci per intellectionem nostram, et hoc modo salvant quod habeat terminum intra se productum, licet non Verbum, sed unionem illam. Alii, et melius non ponunt unionem aliquam informativam seu physicam produci per nostram intellectionem, sed intellectionem pure contemplari essentiam Divinam jam unitam in ratione speciei expressae, sed solum ipsam intellectionem dici unionem, quatenus est intentionalis apprehensio, et tendentia ad objectum, de quo videri potest Gajetanus, prima parte, q. xxvii, art. i, et quaest. lxxvi, a. ii; Magister Bannez, ibi q. xxvii, art. primo, dubio primo, ad primum argumentum; Navarrete tomo primo, controversia, xxxiv, §. quarto, ad sextum argumentum. Ratio est, quia ille modus vel est distinctus ab intelligere ipso, vel non. Si non, ergo non assignatur terminus talis actionis. Si est distinctus, vel productus per intelligere quatenus dictio, vel quatenus contemplatio, et pura intellectio. Si quatenus dictio, erit verbum, quia est aliquid dictum seu locutum quod verbum est, si ut contemplatio supponit verbum unitum, sicut nos contemplamur objectum in verbo jam productum et unitum nobis, et tamen per illam intellectionem non producimus unionem verbi jam existentis in nobis, sed in verbo unito contemplamur. Et sicut si Deus meo intellectui uniret conceptum, qui productus fuit a Petro, possem elicere operationem terminatam ad illum, et unientem me illi, non unione informationis conceptus, quae jam supponitur, sed unione contemplationis, et appre-

hensionis, quae est ipsamet cognitio, ita Deus se ipso unit suam essentiam in ratione speciei impressae, et expressae, physico modo; intellectus vero elicit actum, qui est unitivus apprehensive seu cognoscibiliter, id est, tendendo ad objectum, non reali informatione ipsum uniendo. Et cum dicitur, quod intellectus trahit rem ad se, et reddit objectum intellectum applicare ad se, respondetur quod haec tractio, et applicatio fit contemplando, et attingendo objectum cognoscibiliter, non uniendo informative, et realiter essentiam seu terminative, sed circa unitam realiter, intelligendo et apprehendendo.

Ad primam confirmationem respondetur, quod cum Deus unitur in ratione verbi, non supplet, quod hoc verbum dicatur procedens a nostro intellectu, haec enim denominatio suppleri non potest, ita ut dicatur aliquis terminus vitaliter procedens, vel genitus si vitaliter non procedit, sed solum unitus. Quod autem supplet Deus est, quod hoc verbum dicatur repraesentare objectum per modum termini repraesentativi, non per modum termini procedentis, et producti a nostro intellectu. Esse autem terminum repraesentativum intelligibiliter per se habet Divina essentia et suppleri potest in ratione causae formalis terminantis, et in se vitaliter repraesentantis, non tamen ab isto vivente seu intelligente procedentis, sed ei uniti, sicut si conceptum unius Deus uniat alteri intellectui.

Ad secundam confirmationem respondetur ex supra dictis, non posse substantiam Angeli esse per se speciem expressam, quia non est per suam substantiam suum intelligere, et intelligi in actu ultimo, et sic non potest repraesentari ut intellecta nisi per aliquam accidenta-

lem qualitatem superadditam, sicut nec ipsum intelligere, et intelligi est substantia Angeli, sed operatio superaddita, quod est signum, ipsam substantiam Angeli secundum se non esse in actu ultimo intelligibilitatis, sed actuabilem esse. Et ad replicam, quod etiam distinguitur in nobis verbum ab intelligere, respondetur quod distinguitur, ut terminus ab ipso formatus et productus, sicque ab eo distinctus, repraesentative tamen ipsum objectum ut intellectum imbibens; substantia autem Angeli, non formatur nec procedit ab intelligere, ut terminus ejus, nec potest solum extrinseca intellectione attacta formari, quia ista formatio non est per solam lucis aspersionem sicut colores redduntur lucidi, sed per intrinsecam formationem representationis vitalis, et in actu secundo, quod ex se substantia Angeli non habet.

ARTICULUS III.

An sint tres operationes intellectus, quid sint?

Dari in nostro intellectu tres operationes intellectus, quae sunt simplex apprehensio, enuntiatio seu iudicium, et discursus experientia in nobis testatur, et in summulis saepius explicuimus, affirmatque D. Thomas i Poster, lection. i, et colligitur ex Aristotele in hoc tertio de Anim. text. xxi, lect. xi, apud doctorem sanctum, ubi Philosophus docet dari duas operationes intellectus, scilicet simplicium apprehensionem, et compositionem. Nec enuntiationem vocat, sed compositionem, ut hoc nomine etiam discursum comprehendat, qui compositione quadam constat, non enuntiativo modo, sed illativo conceptus conjungente. Circa has ergo operationes dubiola aliquae se offerunt.

Primo inquires : Unde oriatur, quod in homine ist® operationes distinct® sint? Respondetur, ex imperfectione nostri intellectus id provenire quia procedimus de imperfecto ad perfectum, et de potentia ad actum. Ita sumitur ex D. Thoma in i part. qu®stion. lviii, articul. v, ubi docet: « Quod quia intellectus noster procedit de potentia ad actum, et de imperfecto ad perfectum, cognita seu visa aliqua re, non statim attingit quidquid illi convenire potest, » indiget ergo transire ad aliud et componere cum illo, ut cognoscat ei convenire, intellectus autem Angeli, quia in genere intellectuali perfectus est, statim visa aliqua re penetrat quidquid illi convenit, quia non utitur discursu, sed comprehensione, et sic in eo datur simplex, et unicus modus operandi, qui tamen ita virtuosus est, ut ®quivaleat nostro discursui, et multiplicatis actibus : sicut etiam in naturalibus res generabiles, et corruptibiles, qu® procedunt de imperfecto ad perfectum successive acquirunt suam perfectionem, et non unico actu : qu® vero incorruptibiles sunt, non acquirunt suam perfectionem successive generando, et corrumpendo, sed statim illam habent a principio, ut coelum. Sic in spiritualibus Anima rationalis, qu® infima est in gradu intellectivo, ideoque unitur corpori corruptibili, acquirit successive suam perfectionem scienti*, et non utitur indivisibili comprehensione, sed discursu, et compositione. Angeli vero, quia sunt perfecte separati a corpore, et communicatione ad corpus, sunt etiam perfecti intellectus, nec habent successive acquirere scientiam, sed comprehensive, et simplici actu, penetrante quidquid est in objecto.

Dices : Ergo saltem quoad illa, qu® naturaliter non conveniunt ali-

cui rei, sed moraliter, vel supernaturaliter, poterit Angelus compositione uti, et successive acquirere unum post aliud. Et deinde quoad propositiones negativas, seu quoad divisionem, cum possit res omnino disparatas, et qu® sub una specie contineri non possunt, negare de aliquo, non poterit id facere sine aliqua compositione specierum, et actuum, quia ad unicam reduci non possunt, et consequenter neque ad unicum actum.

Respondetur aliquos ita concedere, ut argumentum intendit in cognitione Angeli rerum supernaturalium, vel in divisione, seu negatione facienda. Sed immerito, quia supernaturale lumen non destruit, sed perficit naturam, et de se simplicius lumen est, et altius quam naturale, itaque vel se accommodat naturae intelligentis, et ejus modo sicut de cognitione fidei docet S. Thomas ii-ii, quaestion. i, art. u, vel naturam elevat, et rapit ad altiorum, et simpliciorum modum suum. Si primo modo, fiet in Angelis sine discursu cognitio supernaturalis, quia ejus modo se accommodat, non illud destruit. Si secundo modo, magis elevat a discursu, quia ad altius, et simplicius lumen, et modum simpliciorum rapit intellectum. Atque ita in Angelis unica specie a Deo infusa, vel attemperata repraesentat subjectum, non solum sub forma ei naturaliter manifesta, sed supernaturaliter, et ex obediuntiali potentia convenienti.

Quod vero dicitur de divisione, et negatione, respondetur, quod Angelus quando cognoscit negando unam formam, seu praedicatum de aliquo subjecto, quod in specie repraesentativa subjecti non continetur, ut si dicit: Lapis non est Angelus, aut quid simile, quod in specie lapidis non continetur, et vult Angelus utrumque extremum negatam

distincte, et expresse cognoscere, tunc conjunget duplicem speciem in ordine ad faciendam illam collationem, et comparisonem negativam, seu divisivam, sed non eliciet duplicem actum componentem; sed unicum simplicem utentem utraque illa specie tanquam inadecuata unius actus, et cognitionis, qua attingit utrumque per modum unius sic comparati. Non dicetur tamen compositio vel discursus ratione plurium specierum concurrentium ad unum actum eliciendum modo inadecuato, sed ex pluralitate actuum ex diversis speciebus formarum, et per collationem aliquod tertium formantium, non simplici modo utraque specie utentium, et elicientium unicum actum. Si tamen non velit Angelus, quodlibet extremum negatum distincte, et expresse in se videre, sed videre negationem alicujus per formam negatam, et in conceptu unius veritatis, contradictorium suum tanquam falsum agnoscat, ad hoc sufficiet videre ipsam affirmationem, qua posita cognoscitur negatio ejus ut falsa; et cognita aliqua natura, cognoscitur non esse aliquid aliud preeter se, sed tunc illa negatio attingitur quasi in confuso, et in obliquo. Videatur S. Thomas i part. quaestion. 1viii, articul. iv ad 2.

Secundo inquirens : In quo consistat simplicitas apprehensionis, et compositio. Nam ex una parte multa complexa sunt, quae pertinent ad primam operationem, definitio enim ad primam operationem pertinet, ut ait D. Thomas m de Anima, lection. xi et i part. quaestion. xvn, articul. iii, et quaestion. i de Veritate, articul. m. Ex alia vero parte, nec ipsa compositio excludit simplicitatem, formatur enim propositio ex pluribus conceptibus, per modum unici, et indivisibilis conceptus, quia ille conceptus, simplex quali-

tas est, ut diximus in summulis, quaestion. v, art. n, ergo simplicitas non obest compositioni.

Respondetur simplicem apprehensionem, aut compositam, non dici ratione ipsius simplicitatis, aut compositionis in esse qualitatis, aut entitatis, nec iterum propter simplicitatem, aut compositionem objecta etiam in ipsa entitate objecti in se, sed compositio praecipue respicit aliquam constructionem artificiosam, quae in ipsa cognitione formatur ex pluribus cognitionibus, simplex vero cognitio eam excludit. Ratio est, quia quod praecipue intellectus intendit per compositionem, et divisionem, est attingere veritatem artificio seu constructione, quia non potest comprehensione sicut Angelus et unico intuitu. Ergo illud dicitur ad simplicem operationem pertinere; quod intelligitur sine illa constructione artificialiter compositiva, sed est extremum, vel pars in ordine ad veritatem attingendam, ideoque non resolubilis in aliam partem, et hoc pertinet ad primam operationem. E contra vero quidquid habet rationem totius artificiali modo construibilis et resolubilis, dicitur ad compositionem pertinere, quidquid sit an totum hoc sit representabile in unica qualitate et entitate in pluribus coordinatis, hoc enim per accidens habet ad artificiosam constructionem veritatis. Unde non dicitur simplex vel composita operatio, penes simplicitatem vel comparisonem conceptuum quasi physicam et entitativam, sed artificiosam, procedendo de uno ad aliud, quod salvatur etiam si totius compositi et constructi una imago producat, quae entitative una sit, plura inadsequata et coordinata objecta complectens, nam saltem praesuppositive debet plures actus, et conceptus supponere, ex quibus consurgat et formetur imago

illa, comparando unum ad alium, quod. *ia* Angelo non est, qui non ex pluribus congregat veritatem, sed simplicitate intellectuum resplendet* ut dicit S. Dionysius *vii* c. de Divinis nominibus.

Quod vero obicitur de simplici operatione componente definitionem aut terminum complexum, respondetur quod non est compositio perfecta simpliciter consummate, quia non. per modum totius et terminando compositionem, sed imperfecta qua solum componitur pars, et non totum, sicut cum formatur brachium aut caput, utique illae partes constant ex aliis partibus, ut brachium ex manu et cubito, ossibus, carne, nervis, etc. tamen ista non componunt adhuc totum simpliciter, sed partem compositam, ideoque non consummatur ibi ratio totius, nec sistit generatio et formatio compositionis, quiaB solum sistit in ipso toto. Verum est, quod in istis artificialibus, prae-*sertim* rationis, quae maxime ordinatione et relatione fiunt, facile mutatur id quod est pars in totum et e contra, sicut etiam in artificialibus realibus, domus, quae est pars alterius, potest separari, et fieri totum et e contra imo aqua, quae modo est totum, fit pars uniendo alteri aquae, et sit totum separando ab illa, Quamdiu ergo aliquid sumitur ad modum partis, licet complexae, et compositae», ad primam operationem. pertinet, quia illa constructura, seu formatio non simpliciter componit totum, aut veritatem adhuc manifestat, sed solum partem, et extremum hujus constitutionis, Quando autem per modum totius sumitur operatio sive enuntiativa sit, sive non, pertinet ad ipsam comparisonem et divisionem, veritas tamen in sola enuntiativa oratione invenitur, de quo plura diximus in summulis questione quinta.

Tertio inquires : An secunda operatio sit idem quod iudicium, vel sit distinguenda duplex compositio ; alia per modum enuntiationis, alia per modum iudicii. Respondetur iudicium aliquando sumi largius, pro quacunque discretionem inter unum et aliud, sicut etiam sensus exterrnus discernit inter album et nigrum, amarum et dulce, qua ratione dicit S. Thomas quodlib. *vm*, art. *m*: «Quod propria operatio sensuum est iudicium de proprio sensibili, » et de hoc egimus supra q. *v*, art. *n*. Aliquando sumitur iudicium strictius pro assensu, vel dissensu circa aliquam veritatem vel falsitatem, quae fit affirmando aut negando. Et hoc modo aut fit per collationem et comparisonem extremorum, aut supponit illam et cadit super illam assensus vel dissensus. Et ideo tale iudicium non invenitur in brutis, quia collatione carent; in Angelis autem eminentiori modo, quia sine conferentia comprehendunt et iudicant. In nobis autem quia affirmatione, vel negatione fit, circa extrema conjuncta seu veritatem, non circa rem simplicem, ideo ad secundam operationem pertinet,

Difficultas autem est in duobus, Primum, an iudicium sit actus distinctus ab enuntiatione apprehensa, seu representata, an idem sit formatio enuntiationis et iudicii. Secundum, dato quod sit actus distinctus, an sit simplex actus, vel compositus.

Ad primum respondetur sine dubio distingui enuntiationem ut apprehensam, seu repraesentatam ab ipso iudicio quod est assensus seu sententia mentis, aut adhaesio ad unam partem determinatam. Et hoc a posteriori constat, quia aliquando apprehendimus aliquam enuntiationem seu compositionem, et suspendimus iudicium, seu sententiam, sicut si dicamus, astra sunt paria

an non, formatur aliqua compositio enuntiativa praedicati de subiecto ; nec tamen fertur iudicium, sed suspenditur quia nondum plene cognoscitur veritas : nam si evidenter cognoscatur, non potest detineri iudicium, quia intellectus positus praemissis evidentibus, cogitur assentiri conclusioni, ut ostendimus queest. xxiv Logicae. Ubi ergo non cogitur intellectus, potest suspendere iudicium, et tamen formatur et repraesentatur enuntiatio, quia formatur totum illud supra quod potest cadere iudicium assensus, vel dissensus, quod constat compositione subjecti et praedicati, ergo distinguitur enuntiatio repraesentata, et apprehensa a iudicio. A priori autem id manifestatur, quia diversum est objectum iudicii, et enuntiationis tantum repraesentatae. Nam per enuntiationem apprehenduntur extrema ut conjuncta inter se, et fit collatio seu comparatio unius extremi ad aliud : iudicium autem facit comparisonem et collationem illius propositionis compositae ad id quod est in re, vel ad principia a quibus dependet veritas rei. Et ideo iudicium hoc potest sequi post discursum, et reddit intellectum determinatum et adhaerentem illi veritati quia attingit et comparat veritatem ad suas causas, vel ad id quod est in re, et ita certificatur, seu adhaeret intellectus veritati, ipsi prout sic causis suis aut fundamentis comparatur. Ergo est diversa utrobique comparatio et obiectum, sicque erit diversus actus quantum est ex natura rei. Et ideo veritas formalis invenitur in hoc iudicio, ut saepius dicit S. Thomas locis supra citatis, licet significative inveniatur in enuntiatione, eo quod veritas sumitur per conformitatem et comparisonem rei enuntiatae ad id quod est, vel non est re juxta sua principia, et ideo ibi formaliter in-

venitur ubi formaliter ista comparatio fit, non ubi solum exprimitur unio extremorum.

Unde convincitur eorum sententia, qui non distinguunt inter conjunctionem extremorum inter se quod fit in enuntiatione, et comparisonem ipsius enuntiationis ad id quod est, vel non est in re, et ideo dicunt non distinguere iudicium a compositione, seu enuntiatione, ut docet Suarez lib. m de An. c. vi. Sed contra est, quia iudicium formaliter loquendo non respicit repraesentationem extremorum, ut comparationem, et unitorum inter se, sed ipsam enuntiationem comparat per conformitatem, aut diffinitatem ad esse, vel non esse in re, ideoque de se postulat distinctum actum, quia habet diversam comparisonem, et objectum. Non negamus tamen aliquando intellectum unico actu complecti posse utrumque, et simul unire aliqua extrema inter se, et conformare ei, quod in re est, ut cum actu video Petrum esse album, aut sedere, et id pronuntio non enuntiative tantum, sed etiam assertive, et per assensum dicendo: Petrus vere est albus, seu absolute : Petrus est albus, ubi implicite involvitur vere est, vel ita est in re; unico tamen signo, seu enuntiatione exprimitur, quia non solum in verbo est significare possumus unionem extremorum, sed etiam certificationem, et verificationem assensus, et assertionis. Itaque in iudicio inveniuntur haec tria ; praesuppositive, compositio extremorum enuntiativa ; formaliter assensus intellectus comparans extrema enuntiata conformiter ad rem; consecutive, discretio unius a suo opposito.

Ad secundum aliqui dicunt iudicium esse actum compositum, quod affirmat Pater Suarez citatus conformiter ad suam sententiam, quod distinguitur iudicium a compositio-

ne, et comparatione unitiva extremorum inter se, sicut enim non possumus apprehendere propositionem simplici actu, ut in negativis clarius constat; ita neque simplici actu judicare. Respondetur tamen illud iudicium formaliter non requirere compositionem, sed praesuppositivae, quatenus supponit plures actus quibus formatur enuntiatio, et super quae cadit iudicium. Ratio est, quia iudicium non format compositionem et unionem extremorum, sed ipsam enuntiationem, seu extrema unita comparat ad id quod est in re cum determinatione, et adhaesione intellectus. Ad hoc autem sufficit simplex actus comparativus, quia ad istum actum non pertinet unire aliqua et conjungere, sed eorum quae conjuncta, et unita sunt, conformitatem ad esse, vel non esse in re concipere, quae est simplex comparatio, non unitiva extremorum, sed extrema unita supponens; et illa conformitas, seu comparatio ad id quod est in re sumitur non in actu signato, sed ut in exercitio determinans, et adhaerere faciens intellectum, quod est assensus ad propositionem illam ut veram seu conformem rei, idem est enim dicere per assensum ita hoc est, ac dicere vere est, seu conformiter ad rem.

Dices: Hoc iudicium, quod nos distinguimus a formatione enuntiationis non pertinet ad secundam operationem, sed ad tertiam, discursus enim terminatur ad tale iudicium, tunc enim sistit discursus, cum resolvitur, et sententiatur conclusio, ergo non potest pertinere ad secundam operationem, quia secunda operatio est medium transeundi ad tertiam, iudicium autem est terminus tertiae, in quo sistit discursus. Respondetur, iudicium non esse discursum, quia non est motus illativus, sed pertinere ad secundam

operationem, in qua est collatio, seu comparatio ipsius enuntiationis compositae, ad id quod est in re, cum adhaesione intellectus, hoc ipso quod comparatur illi secundum conformitatem. Sic ergo secunda operatio, quantum ad enuntiationem, praebet materiam discursui, et ordinatur ad illum, sed secunda operatio quantum ad assensum, et iudicium est finis, et terminus ad quem ordinatur discursus, ut ad perfectionem, quam intendit. Et hoc ideo, quia in secunda operatione invenitur veritas, vel falsitas, sed non innotescit statim ex simplici, et nuda enuntiatione quae est prima formatio secundae operationis, et status ejus imperfectus. Ad manifestandum autem veritatem, quae ibi nondum potest innotescere, ordinatur inquisitio et discursus, quae probatione sua manifestet, et ordinet ac determinet intellectum ad cognoscendum ita esse, vel non esse in re. Qua probatione facta formatur consummata comparatio, et collatio secundae operationis quae est iudicium. Et ita secunda operatio in statu imperfecto, id est, sine sufficiente manifestatione veritatis ordinatur ad discursum, et discursus rursum ad secundam operationem in statu perfecto, et consummato, in quo quiescitur per assensum in veritate.

Quarto inquire: An per istas tres operationes formetur distincti conceptus. Respondetur de prima, et secunda operatione id expresse doceri a D. Thoma multis locis, ut quodlib. v, articul. ix, et quaest. ix de Potentia, articul. v; ex Aristotele, m de Anim. text. xn, super quem locum etiam videri potest S. Thomas. Non vero apparet quod discursui seorsum attribuat distinctum verbum, seu conceptum, nam potius dum cogitamus, quod fit per discursum, nondum perfecte formamus

verbum, ut ex Augustino docet D. Thomas i part. quaestion. xxxrv, artic. i ad 2, et opuscul. xm. Formatur ergo verbum tam in prima quam secunda operatione, quia in utraque est distinctum objectum repraesentandum, in prima ipsa natura, seu quidditas rei, aut res ipsa in se, in secunda ipsa veritas, quae non sufficienter explicatur per primam operationem, quia ibi repraesentatur res aliqua absolute et in se, in secunda incipit repraesentari secundum convenientiam, et comparisonem ad aliud, secundum quam explicatur veritas vel falsitas, scilicet quod ita sit, vel non sit, sicut repraesentatur convenire, vel disconvenire. Hoc enim si posset repraesentari in prima operatione, non indigeret de potentia ad actum in secunda, sed haberet se, sicut conceptus Angeli, qui statim intelligit non solum rem, sed etiam quidquid illi convenit vel convenit evolvens, et comprehendendo totum. Noster autem intellectus cum procedat de potentia ad actum, non potest in prima apprehensione totum evolvere in actu, indiget ergo novo conceptu in secunda operatione evolvente, et repraesentante quod in prima non potest. Nec sufficit dicere, quod plures conceptus primae operationis, ut coordinati inter se, sufficientiunt pro secunda. Contra enim est, quia non sufficit coordinatio successionis ita quod unus conceptus post alium fiat, sed coordinatio proportionis, et convenientiae secundum praedicationem, nam potest aliquando post unum conceptum simplicem succedere alius disparate se habens, et disconveniens illi, ergo ad videndam illam convenientiam, vel disconvenientiam, et proportionem unius cum alio, requiritur aliqua specialis cognitio, et penetratio unius extremi ad aliud, et non sola coordinatio successionis

in conceptibus, sed coordinatio super convenientia conceptuum, et proportionem inter se.

An vero conceptus ille secundae operationis sit unus entitativus, qui tamen coordinationem illam conceptuum simplicium respiciat, ut plura objecta inadaequata, sed per modum unius coordinata, licet praesuppositive in prima operatione supponantur plures conceptus, ex quorum coordinatione, et collatione resultet ille conceptus secundae operationis, diximus quaest. v summarum, et aliquid sequenti articulo attingemus. Sufficit advertere, quod S. Thomas i part. quaest. lxxxv, artic. v ad 1, dicit quod compositio, et divisio intellectus per quamdam differentiam, vel comparisonem fit. Ubi autem plura intelligi possunt sub unica ratione comparisonis, vel differentiae aut unitatis, unica specie, vel unica cognitione aut conceptu attingi possunt, ut articulo sequenti dicitur; non ergo repugnat comparisonem illam, aut differentiam qua fit compositio, aut divisio, unico conceptu terminari, licet formato, et collecto ex multis qui praecedunt in simplici seu prima operatione, ut ex illis collative formetur secunda, in quo longe abest ab Angelo, qui licet rem compositam attingat, tamen non composite, nec collative unius ad alterum, nec formatur ex pluribus praesuppositis, et collatis, sed unico intuitu, et comprehensione totum illud attingit: in nobis autem sicut mixtum fit ex miscibilibus non actu existentibus, sed praecedentibus et alteratis, et corruptis, sic ex praecedentibus conceptis collatis, unus resultat, qui compositus dicitur objective, et ratione praesuppositorum.

Quod vero attinet ad discursum, cum non constet nisi pluribus propositionibus non facientibus, aut

componentibus unam tertiam, sed inferentibus, videtur quod non producat distinctum verbum a propositionibus, sed illas cum diversa modificatione, et habitudine, scilicet ut inferentes, vel ut illatas. Unde sicut per discursum fit transitus de una propositione ad aliam, ita oportet ad producendum id quod propositionis est in illo conceptu, seu verbo concurrere secundam operationem, et quantum ad id quod motus, seu illationis est, concurrere tertiam, quod est respicere illud verbum, seu conceptum ut modificatum. Et sic cum dicitur, quod est distincta operatio, ergo habet distinctum verbum, conceditur quod est distinctum modaliter, non realiter ab eo quod propositionibus ipsius repraesentatur : cum vero ex simplici apprehensione proceditur ad repraesentationem compositam, distinctum objectum relucet in repraesentanda quidditate, vel veritate. Et sic discursus secundum causalitatem (id est, secundum illationem) praesupponit discursum secundum successionem (id est, secundum plures propositiones succedentes) ut dicit S. Thomas prima parte, quaestione decima quarta, articulo septimo, non vero ex pluribus propositionibus unam facit.

ARTICULUS IV.

Utrum intellectus possit plura per modum plurium intelligere?

In hac parte sunt duae sententiae. Prima, quae attribuitur Scoto, in i, distinction. in quaestione. vi, aliisque ejus sectatoribus, et sequuntur Conimbricenses in de Anima, capite octavo, quaestione sexta, articulo secundo; Pater Suarez lib. iii de Anima, capite septimo, et alii, qui tenent per se plura, ut plura co-

gnosci, etiam non attenda unitatem tanquam formali ratione, vel conditione requisita; Aristotelem autem, et D. Thomam oppositum dicentes explicant, quod loquuntur de cognitione perfecta, quia intensa cognitio unius remittit alterius cognitionem.

Opposita sententia est D. Thomae prima parte, quaestione duodecima, articulo decimo, et quaestione quinquagesima octava, articulo n, et quaestione lxxxv, articul. iv, et de Veritat. quaestione. vm, articul. xiv et i contra Gentil. capit. lv. Sequuntur communiter ejus discipuli, Cajetanus, Ferrariensis super loca citata, Capreolus in n, distinction. iii, quaestione. ii ; Magist. Banez super quaestione. lxxxv, citata et alii. Nec D. Thomas hoc affirmat de solo intellectu nostro aut sensu sed universaliter tam de sensu quam intellectu, tam nostro quam Angelico. Et ita reducitur hoc ad universalem rationem, quae omnem intellectum comprehendat. Sumitque hoc ex illo dicto Aristotelis n topic. c. iv : « Quod contingit plura scire, non autem cogitare, seu intelligere. »

Cum autem certum sit, quod diverso tempore possumus plura intelligere per modum plurium, et per diversos actus difficultas est, an simul, id est, eodem tempore, potestque in duplici sensu controverti. Primus, an eodem tempore eliciendo plures actus, qui adaequati sint, et quilibet integrum habeat objectum. Secundus, an eliciendo tantum unum actum, qui plura habeat objecta non attendendo ad hoc, quod reducantur ad aliquam unitatem, sed in sola pluralitate remanendo. Sursus videndum est ex quo principio repugnet intelligere plura, ut plura simul, an ex limitatione potentiae, ut aliqui existimant, qui consequenter affirmant solum repu-

'gnare intellectui intelligere plura, ut plura perfecte, eo quod subjectum ex sua limitatione non est capax plurium formarum perfecte, et adaequate, bene tamen imperfecte, an vero repugnet ex ipso modo operandi, et repraesentandi, qui non potest tendere, nisi per modum unius in objectum suum, ratione cuius D. Thomas nunquam recurrit in hac parte ad limitationem potentiae operantis, sed solum ad repraesentationem specierum quas dicit se habere sicut figuras terminantes potentiam. Ergo de hoc oportet reddere rationem.

Dico ergo primo : Respectu unius actus eliciendi non possunt plura intelligi per modum plurium, id est, non reducendo illa plura ad aliquam rationem formalem unam. Haec citatis locis expresse ponitur a D. Thoma, nec opus est verba referre, quia id ex professo probat, sed rationibus ejus est probandum. Imprimis ergo maxime haec conclusio nititur experientiae, quae Philosophiae est mater, videmus enim quod cum plura volumus comprehendere ad unum nos colligimus, ipsa vero dissipatione distrahimur. Et redigimur ad unum vel ad unam comparisonem, vel differentiam, vel ad unam aliquam circumstantiam loci vel temporis, etc. atque ita sub aliquo modo unitatis pluralitas reduci debet, ut cognoscantur plura; et hoc est cognosci non per modum plurium, et si cognoscantur plura. Deinde, instat ratio D. Thomae adducta, quia repugnat duas formas completas, et perfectas simul actuare idem subjectum, sicut quod idem corpus figuratur duplici figura, aut duplici colore informetur, sed si redigantur in unum, sub quo plura attingantur, illud unum erit ratio formalis, vel ex parte rationis formalis, se tenebit, et illa plura materialiter, et inadaequate

attingentur. In qua ratione considerandum est, quod s. doctor, non loquitur de quibuscunque formis, sed de habentibus rationem aliquam termini, et perfecte, atque adaequate existentibus in subjecto. Ad hoc enim serviunt exempla allata de figura, et colore, quia figura ex terminatione quantitatis resultat, color autem ex terminatione qualitatis, quae est perspicuitas, ut diximus supra quaestione septima. Talis ergo terminus quando est perfectus, id est, ultimus debet esse unus, quia plures et ultimi repugnant, si enim unus terminus est ultimus non relinquit ulterius terminabile subjectum, alias ultimus non esset, ergo repugnat quod alter ultimus ei adveniat. Species autem informant per modum terminantis, quia inesse repraesentativi se habent vice objecti, objectum autem est terminus cognitionis. Sed tamen, quia etiam est principium, ideo objectum prout in specie impressa non est perfecte et ultimate terminus, sed virtualiter, et ideo non repugnat plures species impressas simul informare potentiam, sicut reservantur in ea plures species, repugnat autem esse plures species expressas, seu conceptus per modum plurium, quia ibi objectum se habet per modum termini perfecti, et ultimi respectu cognitionis actualis.

Sed dices: Hac ratione probari, quod non posset simul intellectus informari cognitione visionis beatae infusae, et acquisitae, quae tamen fuerunt simul in Christo; et Angelus simul cognoscit essentiam Divinam, essentiam suam, et alia. Ut huic objectioni satisfiat plenius

dico secundo : Non repugnat plures operationes simul simultate durationis esse in intellectu, et unamquamque suum terminum habere, dummodo sint diversi ordinis, id est, una supernaturalis, altera natu-

ralis, vel una derivetur ex alia, seu sit causa alterius, sic enim primus terminus non est ultimus simpliciter, sed coordinatur alteri. Sumitur ex D. Thoma quaestione vii de Veritate, articul. vii ad 6, 11 et 14, ubi concedit, quod si unum est ratio intelligendi aliud, unum eorum erit quasi formale, et aliud quasi materiale, et sic illa duo sunt sicut unum intelligibile. Et sic dicit, quod Angelus simul cognoscit se per suam essentiam, et alia objecta per alias species. Et similiter praemissas, et conclusionem simul attingit, quia minor, et conclusio simul tempore cognoscuntur, ut docet Philosophus i Poster. Quae exempla satis probant conclusionem, quia illa objecta diversis actibus cognoscuntur, quia diversis speciebus, ut essentia Angeli per se, alia objecta per species, et sic contingit variari cognitiones aliarum rerum, non variata cognitione suae essentiae. In praemissis autem, et conclusione sunt diversi actus, quia est discursus secundum causalitatem in quo unus actus est causa alterius, et sic diversis actibus constat. Et hoc ideo est, quia quando unus actus est ratio, et causa alterius, habet se ut illuminans illum, ab uno autem luminoso in eodem instanti multiplicari possunt lumina in toto suo spatio secundum virtutem suam, ergo similiter non repugnabit multiplicari lucem in spiritualibus in eodem instanti, quod fit, dum ex uno actu illuminamur ad alium. Semper tamen hee se habent per modum unius, quia procedunt ordine quodam, et cum subordinatione unius ad aliud, quatenus id quod illuminativum est se habet ut formale ad id quod illuminatum, et sic facit unum intelligibili modo. Similiter si una cognitio sit supernaturalis, et alia naturalis non terminant potentiam secundum idem, sed una secundum potentiam

obedientialem, alia secundum naturalem. Non repugnant autem duo termini etiam ultimi, si sint respectu diversorum, vel in diverso ordine, quia sic non opponuntur, nec unus excludit alium, sed solum intra eundem ordinem, et respectu ejusdem, ideoque non repugnant scientia creata, infusa, et naturalis, quia sunt secundum diversos ordines, et lumina. Quod si instes : Quia subsistentia Divina, et creata repugnant in eadem natura, licet sint diversi ordinis, respondetur esse diversam rationem, quia per subsistentiam Divinam non additur entitas ipsi naturae ut sit assumptibilis, sed eadem quae termino creato terminata est, debet assumi. Per lumen autem supernaturale crescit virtus intellectus diversa, et ita diverso actu terminabilis est.

Solvuntur argumenta.

Primo arguitur ex Patre Suarez: Quia simul videmus albedinem, et nigredinem, simulque audimus diversos sonos, eorumque differentias percipimus, ergo et plura possumus simul cognoscere, et per diversos actus. Et quod per modum plurium probatur, nam possumus videre duos homines vel lapides non comparando unum alteri, sed ut disparate se habentes, videmus enim quidquid sub sphaera visus nostri cadit sine hoc, quod omnia illa comparemus inter se. Et ratio est, quia attentio potenti est divisibilis, habetque latitudinem, ergo potest dividi illa attentio, etcirca unum poni media attentio, circa aliud alia media, etiamsi omnia objecta disparate se habeant, et sic simul intelligere plura et plura. Confirmatur, quia intellectus potest cognoscere plura per modum unius comparisonis vel differenti, ut etiam S.

Thomas admittit, ergo etiam absolute, nam comparatio non tollit difficultatem, sed addit, quia extrema plura cognoscuntur, et ulterius comparantur. Confirmatur secundo, quia etiam cum comparantur, cognoscuntur illa extrema per diversas species, verbi gratia, album, et nigrum, siquidem eorum pluralitas, et diversitas videtur, ergo non solum illa simul cognoscuntur quae per unam speciem cognoscuntur. Si dicatur cognosci per plures ordinatas, quae unitate ordinis unum sunt contra est, quia D. Thomas 1^a part. quaest. xii, articul. x dicit, quod si partes ejusdem totius diversis, et propriis speciebus intelligantur, non cognoscuntur simul, cum tamen etiam tunc cognoscantur ut ordinate se habentes, quia ut partes componententes.

Respondetur omnia illa videri reducta ad aliquem modum unitatis, vel ut adunata in eodem loco, seu medio, vel ut contigua, vel aliquo modo ordinata, alioquin si seorsum unum ab alio videmus, statim visiones partimur. Et intellectus cum differentia rerum cognoscit, etiam ad unitatem reducit, quia ipsa differentia, comparatio una est. Ad probationem dicitur, quod etiam si visus non comparet illa plura inter se, potest tamen unica visione attingere, videndo illa, ut aggregata in uno loco, vel ut contigua, aut componentia, vel ut propinqua, aut distantia intra aliquam lineam, sub qua aggregat ea quae unica visione attingit, et sic semper reducit ad aliquam unitatem, quam si solvit, visiones dividit. Et ad rationem dicimus, quod licet attentio sit cum latitudine quoad intensionem, sicque possit ad plura, vel pauciora intra eandem sphaeram extendi, tamen quoad modum terminationis in actu et operatione, non habet latitudinem, sed si est unica operatio, uni-

cam debet habere terminationem, licet sub illa varia objecta materialia, et inadaequata congregentur. Quod si dividantur operationes, et in eis minuatur attentio, oportet quod una se habeat ut ratio alterius ad hoc ut simul sint, vel quod sint diversi ordinis ut explicatum est.

Ad primam confirmationem dicitur, quod comparatio addit ad extrema aliquam cognoscibilitatem, sed non difficultatem, aliquando enim additio rei cognoscibilis non auget difficultatem, sed faciliat, sicut lux addit rem visibilem coloribus, et probatio mediis aliquid cognoscibile ad conclusiones, et tamen faciunt, quia manifestant, sic comparatio, vel quaecunque reductio ad unitatem rerum cognoscibilium, quia ordinat, et melius determinat intellectum, faciliat ad deducendum eum ad cognitionem, non reddit difficiliorem intelligentiam.

Ad secundam confirmationem respondetur solutione ibi data. Ad replicam dicitur, quod D. Thomas loquitur, quando partes totius non cognoscuntur, ut ordinatae una cum altera, et comparando cum illa, sic enim simul illae partes cognoscuntur, et ut redactae ad aliquam unitatem; sed loquitur quando una pars seorsum ab alia consideratur, et secundum id quod entitatis est in se, vel secundum habitudinem, quam habet ad totum, non ad alias partes, sicut si quis solum consideret oculum, vel manum, nihil de aliis partibus recordando.

Secundo arguitur: Quia plures species intentionales simul sunt in aere, et per illum transeunt ad sensus, plures etiam species reservantur in intellectu, et memoria; ergo non repugnat informari eandem potentiam, vel subjectum pluribus formis ejusdem generis. Nec valet dicere, quod sunt in esse imperfecto, et quasi in fieri, non autem in esse

perfecto. Gontra est, tum quia formam informare, et esse in actu completo est idem, sed tunc informant illae formae, ergo sunt in esse completo ; tum quia illae formae possunt informare visum externum, et elicere visionem, et tamen tunc non informantur unica specie expressa, quia haec non datur in oculo, neque unica impressa, quia sunt plures, ergo potest cognoscere plura, ut plura, id est, ut informantur pluribus speciebus. Confirmatur, quia in propositione negativa, ut homo non est lapis, sunt plures species hominis et lapidis, quae non uniuntur, sed potius dividuntur negatione. Et ita cognitione confusa plures species concurrunt, quae in unum non ordinantur, manent enim confusae, in cognitione autem distincta unum cognoscitur seorsum, et distincte ab alio, ut conclusiones, et praemissae. Possunt denique inveniri simul species diversi ordinis, ut supernaturales, et naturales, cur ergo non ejusdem generis ?

Respondetur jam supra datam esse differentiam, quod species impressae in aere, vel in potentia sine actu cognitionis, sunt formae tantum informantes, non terminantes adaequate, et in actu ultimo. Nusquam autem S. Thomas rejicit multitudinem specierum seu cognitionem plurium ut plura, ex eo quod plures formae informantes sunt, sed ex eo, quod adaequate terminant, et figurant, nam plures formas accidentales specie diversas inhaerere, et informare eandem potentiam, vel subjectum, ut plures habitus, plures qualitates, quomodo potuit negare, aut ignorare D. Thomas. Cum ergo instatur, quod formam informare, est esse in actu completo, distinguo; si sit forma tantum entitativa, transeat; si sit forma intentionalis, et intellegibilis, nego, in hac enim oportet, quod non solum informet enti-

tative, sed etiam intentionaliter, et non solum species impressa per modum principii, sed etiam expressa per modum termini, et tunc est in actu completo per modum terminantis, nec possunt in eadem redari duo termini adaequati, et ultimi.

Ad secundam partem argumenti dicitur, quod licet in visu externo non formetur species expressa, elicitur tamen visio quae terminatur ad objecta, quae extra sunt per modum unius disposita, sive unitate ordinis, vel loci, vel aggregationis, aut propinquitatis, etc. Et visio sic terminata ad objecta per modum unius, est in actu completo.

Ad confirmationem respondetur, omnia illa objecta aliquo modo uniri saltem sub conceptu differentiae, et disconvenientiae, quae in re quidem separationem, aut divisionem aliquam ponit, sed in mente per modum unius comparisonis divisivae accipitur, et sic extrema illa sub aliqua unitate rediguntur. In cognitione confusa plura accipiuntur per modum unius non ordinate, et distincte, sed aggregatione quadam, et indeterminatione, quae etiam ad unitatem potentialem et imperfectam reducit. In cognitione praemissarum, et conclusionis sunt plures cognitiones ordinatae, et quarum una est ratio, et causa alterius, illamque illuminat, et sic simul sunt, quia coordinantur. De speciebus diversi ordinis, jam diximus posse esse simul, quia fundantur in diversis operationibus et diversis virtutibus : per elevationem enim virtus crescit, seu duplicatur, quia elevatur et sic diversis operationibus terminabilis est, quod non currit in operatione, et virtute naturali, quae est unius generis, nisi una operatio sit causa alterius, et coordinetur unitate ordinis, seu illuminationis cum altera, ut explicatum est.

QUAESTIO XII.

DE APPETITU, ET LOCO MOTIVO.

ARTICULUS I.

An detur appetitus elicitus in animalibus, et quotuplex sit?

Dari appetitum elicited in animalibus, satis ipsa experientia notum est, tum in nobis qui quotidie actus appetendi experimur, et patimur, tum in brutis quae moveri, et allici videmus ex aliquo convenienti proposito, vel fugere, et deterreri ab aliquo disconvenienti.

A priori autem demonstratur haec veritas a D. Thoma i part. quaestion. xix, articul. i et quaestion. x, articul. i, ex eo quod appetitus elicited sequitur ad apprehensionem, et sic ubi datur intellectus dabitur appetitus intellectivus, qui est voluntas, ubi autem datur apprehensio sensitiva dabitur appetitus sensitivus. Est autem ratio D. Thomae in hunc modum. Omnis res hanc habet habitudinem ad suam formam, seu perfectionem naturalem, quod si habeat illam, quiescat in ea, si non habeat, tendat in eam. Quod brevius, in quaestione octuagesima citata exposuit dicens, quod ad quamlibet formam sequitur inclinatio ad aliquid, ut inductione ipsa manifestum est, cum videamus ad diversas naturas, seu formas, diversas sequi inclinationes. Imo in omni entitate, sive sit forma, sive materia, si est proportio, et convenientia ad aliquid, sive intrinsecum, sive extrinsecum, hoc ipso datur in tali entitate inclinatio ad talem rem sibi conjunctam, et inclinationem hanc vocamus appetitum. Quare haec propositio, quod ad omnem formam se-

quitur inclinatio, per se eat nota in hac materia, et ipsa inductione potest esse manifesta. Addit D. Thomas, quod natura intelligens, seu cognoscens in quantum cognoscens constituitur in actu per formam, cognoscibilem, per quam res apprehendit; ergo ex ipsa sequitur inclinatio ad bonum sic apprehensum; haec autem inclinatio vocatur appetitus elicited, seu voluntas: ergo in omni cognoscente talis appetitus datur.

Hanc rationem putant aliqui solum esse congruentiam desumptam ex proportionem ad res naturales, ut P. Vazquez i part. quaest. xix citata in commentario, art. i. Et objicit contra illam aliquas difficultates, quae fere coincidunt cum eis quas ponit Cajetanus in eodem articulo. Et reduci possunt ad tria praecipua. Primum, quia S. Thomas ponit intellectum constitui per formam intelligibilem, et inde infert dehere dari appetitum ad bonum apprehensum per talem formam, cum tamen solum inferendum esset, dari appetitum ad ipsam formam ut quiescat in illa, vel quaerat illam. Unde ergo infertur, deberi dari appetitum erga objectum apprehensum per talem formam, cum proportio ad res naturales solum inferat, quod ad formam detur inclinatio.

Secundum est, quia dato quod forma intelligibilis sit ipsa res apprehensa in alio esse, scilicet in esse intentionali, adhuc consequentia S. Thomae non concludit intentum, tum quia ex forma apprehensa in quantum apprehensa infert appetitum ad ipsam rem in proprio esse naturali habendam, quod non apparet in cuius virtute inferatur, solum enim videtur ex forma apprehensa debuisse inferri inclinationem ad formam in eodem esse, non autem in esse naturali; tum etiam quia ad summum potest inferri inclinatio

naturalis ad talem formam intelligibilem, quod vero sequatur appetitus elicitus ad ipsum bonum apprehensum per talem formam, non apparet quomodo inferatur; tum denique, quia ex eo quod intellectus fiat in actu per formam intelligibilem, solum sequitur aliqua inclinatio in ipsomet intellectu ad talem formam, quod vero sequatur inclinatio, quae sit alia potentia distincta in ipso toto, quae est voluntas, seu appetitus elicitus, non apparet quomodo teneat.

Tertium denique est circa propositionem, quam affert D. Thomas, quod res ad suam formam naturalem habet habitudinem, ut cum non habeat eam tendat in ipsam, cum vero habeat illam quiescat in ea. Quae propositio implicans videtur, quia res non habens formam suam naturalem, caret esse hoc ipso, quod caret forma, quia per formam constituitur in esse, quomodo ergo potest appetere? Nec dici potest quod appetit formam naturalem, quae est proprietas, non illam quae est constitutiva rei in se. Nam contra est, quia hoc non servit intento D. Thomae, infert enim ex forma intelligibili appeti ipsum objectum, non autem proprietatem objecti. Et deinde non solum dicit, quod potest appetere formam, quam non habet, sed etiam quamlibet perfectionem naturalem, ergo condistinguit formam contra aliam perfectionem, forma autem est id quod constituit, alia autem perfectio non potest esse nisi proprietas aliqua, vel accidens; ergo loquitur etiam de forma constituyente, quae nullatenus appeti potest, quando non habetur, quia sublata forma, cessat omnis appetitus.

Ad primum respondetur, D. Thomam supponere id quod certum est in hac materia, et alias saepe probatum ab ipso, quod intellectus in esse intelligibili constituitur deter-

minate, et specificè per formam intelligibilem; ita quod potentia intellectiva, sine forma intelligibili est indifferens, et indeterminata ad diversas formas intelligibiles, et ad diversas intellectiones; unde ex tali potentia solum potest sequi voluntas, prout est potentia quaedam etiam indifferens ad diversos modos, et determinationes appetendi, intellectus vero actuatus, et determinatus per formam intelligibilem, quae sumitur ab objecto, est radix, ex principium actus determinati ex parte appetitus. Unde optime infert et intellectu sic constituto, et determinato per formam intelligibilem sequi inclinationem non ad ipsam formam intelligibilem, in quantum est intentionalis species, sed ad ipsum objectum apprehensum quia species non est forma in esse intelligibili actuans intellectum ratione ejus quod habet de entitate accidentali, sed ratione objecti repraesentati; hoc enim est, quod per se respicitur ab intellectu, ut ab illo actuetur in esse intelligibili, species autem solum se habet tanquam vices gerens objecti. Igitur idem est sequi inclinationem ad formam intelligibilem, ac sequi ad ipsum objectum, ut intelligibiliter determinat intellectum, sive determinet per seipsum immediate, sive media specie, ut gerente vices sui. Quare appetitus, qui sequitur ad intellectum sic informatum non debet esse ad ipsam qualitatem, quae est species intentionalis, sed ad ipsum objectum repraesentatum, prout repraesentatur conveniens, quia omnis inclinatio sequitur ad formam in quantum dicit aliquid conveniens ipsi, ut appetatur. Potest autem in objecto repraesentato per speciem, non solum proponi, et apparere ratio objecti convenientis ipsi intellectui, et ipsi esse intelligibili, sed etiam ipsi naturae, vel aliis potentiis, aut rebus, et ideo appetitus, qui se-

quitur ad formam apprehensam, non solum debet esse ad appetendum id quod intellectus est, sed etiam id quod naturee, et aliarum potentiarum, quia omnis ista convenientia repraesentari potest in tali obiecto.

Ad secundum respondetur concludere intentum rationem D. Thomae. Et ad primam impugnationem dicitur ex dictis, quod ex forma apprehensa optime infertur appetitus ad ipsam in esse naturali, quia forma apprehensa non solum ostendit convenientiam apprehensibilitatis ad intellectum, sed etiam realitatis ad naturam, et quia ex forma sequitur inclinatio ad id quod conveniens est in forma, si conveniens est intellectui ut apprehendatur, et naturae ut acquiratur, vel fugiatur realiter, ad omne id debet se extendere appetitus, licet modus tendendi ad rem sit per cognitionem.

Ad secundam impugnationem dicitur, efficaciter inferri ex forma apprehensa appetitum elicited, ut expressius significat D. Thomas quaest. 1xxx, citata, articulo primo, ubi videri potest Cajetanus eo quod potentia apprehendens, et ipsa apprehensio est aliquid distinctum a natura, ergo etiam oportet quod inclinatio secuta sit aliquid distinctum ab ipsa natura, si quidem forma ad quam sequitur, non est sola natura, sed aliquid apprehensum mediante actu elicited distincto ab ipsa natura, et sic etiam ipsa actualis tendentia appetitus debet esse aliqua operatio egrediens a natura, ut conformetur ipsi formee ad quam sequitur. Quod si est operatio egrediens, supponere debet potentiam, mediante qua egrediatur, quia natura creata substantialis, non est immediate, et per se operativa. Si vero substantia aliqua seipsa sit operativa, vel operatio ipsa, ut Deus, in tali natura operatio volendi non distinguitur ab ejus es-

se, sicut nec apprehensio ipsa, et intellectio; nec tamen dicitur appetitus ille naturalis ut distinguitur ab apprehensivo, quia vere fit per cognitionem, licet ipsa cognitio sit ipsa natura.

Ad ultimam impugnationem dicitur, quod sicut intellectus intelligit non solum sibi ipsi, sed etiam toti supposito, quia omnes actus ejus dirigit, et de omnibus judicat propter suam universalitatem, ita et inclinatio inde secuta non est solum sibi ipsi, sed etiam toti supposito, quia illa potentia inclinans, ejusdem universalitatis est, atque apprehendens.

Ad tertium argumentum respondetur, loqui D. Thomam absolute, et indifferenter de omni forma comparata ad id cujus est forma, scilicet ad suppositum, quod quidem respectu formae ut constituentis non inclinatur quaerendo illam, sed quiescendo in illa, sed respectu formae distinctae, potest dari inclinatio ex parte ejus, quod distinguitur non solum quiescendo, sed etiam quaerendo, quando non habet illam, sicut homo, v. g. non potest inclinari ad quaerendam formam hominis, quia per illam constituitur, sed quiescit in illa, bene tamen materia hominis potest inclinari ad formam hominis etiam quaerendo illam quando non habet, quia materia non constituitur ipsa forma, sed actuatur ab illa. Potest tamen res constituta per aliquam formam apparere esse ipsius, tum quiescendo in illo quantum ad id quod habet; tum etiam quaerendo quantum ad id quod deest, sicut appetit conservationem in esse, quia ista conservatio est aliquid superveniens, et contingenter conveniens ipsi rei, scilicet continuatio existentiae. Unde intellectus constitutus in actu, per formam apprehensam fertur in ipsam rem, vel quiescendo in illa, si jam habet, vel quaerendo si

non habet, at hoc intelligitur de quacunque perfectione, quae tali rei conveniens esse potest, sive sit proprietas ejus, sive quodcunque accidens.

Quomodo vero D. Thomas procedat in hac ratione, qua probat dari appetitum elicited ex ipsa apprehensione, cum apprehensio solum sit conditio, non vero ipsa ratio formalis appetendi, ut diximus in q.xm Physic. respondetur quod ut infra magis explicabitur, D. Thomas non procedit ex sola apprehensione, sed ex solo apprehenso, sed ex ipsa forma apprehensa, ubi licet ly apprehensum sit conditio, seu status sub quo forma movet ad appetitum elicited, tamen ly forma, quae tali apprehensione subjicitur, rationem importat specificandi, quod infra amplius ponderabitur.

Secunda difficultas.

Giroa secundum punctum hujus articuli, de divisione appetitus elicited* constat primo dividi in appetitum rationalem, qui dicitur voluntas; et in sensitivum, qui etiam sensualitas appellatur. Secundo, appetitus sensitivus dividitur in irascibilem, et concupiscibilem. De prima divisione non est difficultas, quod fiat in membra realiter distincta, cum unus appetitus sit corporeus, alter spiritualis, unus comitetur Animam separatam, alter destructo corpore non remaneat. De secunda divisione est difficultas, an sint diversae potentiae appetitus irascibilis, et concupiscibilis, et quomodo ex diverso modo apprehensionis sumatur diversitas appetituum.

Circa quae aliqui sentiunt, non esse diversas potentias. Quod attribuitur Scotoin iii, dist. xxvi, quaest. i et sequitur P. Suarez lib. v de Anima, c. iv, n. n et ui. Fundamen-

tum est, quia sufficit unica potentia apprehensiva ad movendum irascibilem, et concupiscibilem, scilicet phantasia, seu imaginativa, ergo sufficiet unica potentia appetitiva, sicut in spiritualibus unica voluntas; sicut enim a voluntate movetur totum suppositum, ideoque sufficit unica potentia universalis, ita totum suppositum movetur ab appetitu sensitivo praesertim in brutis, ergo sufficiet una potentia, praesertim quia natura semper studet compendio, et unitati.

Secundo, quia actus irascibilis etiam versatur circa bonum concupitum, ordinatur enim irascibilis ad defendendum ea quae concupiscimus, unde dicit Aristoteles vii de animalibus, quod pugna animalium est propter res concupitas, ut propter cibos, vel venerea, et Jacobi iv dicitur: Unde bella, et lites in vobis. Nonne ex concupiscentiis vestris? Ergo convenienter eidem potentiae tribuitur concupiscere, et defendere concupitum, quomodo enim tribuitur una potentia id quod alia concupiscit.

Tertio, quia irascibilis tendit in ipsam consecutionem rei concupitae, ergo substantialiter habet concupiscere, nec distinguitur ab eo nisi accidentaliter, quatenus vincit impedimenta hujus assecutionis.

Denique, si sunt potentiae distinctae, non est assignare quanam sit perfectior, nam ex una parte irascibilis habet objectum altius, utpote arduum, et eminens finem, ex alia parte ordinatur ad concupiscibilem, quia defendit id quod concupiscimus, ergo melius est dicere quod est una potentia.

Nihilominus oppositum est expresse D. Thomae i p. q. lxxxix, artic. ii, ubi dicit esse duas species appetitus sensitivi, irascibilem et concupiscibilem, et quod non reducuntur in unum principium. Simili-

ter idem affirmat in ni de Anima, lect. xrv, circa tex. iv, ubi Aristoteles docet, quod in parte rationali est voluntas, in irrationali autem concupiscentia, et ira. Et subdit: «Si autem tria in Anima, in unoquoque erit appetitus. » Ratio et fundamentum est a priori, ex diversitate objecti supposita-imperfectione, et materialitate appetitus sensitivi, quare non potest in aliqua superiori, et universali ratione unire ista objecta sicut voluntas. Itaque objectum formale appetitus est bonum appetibile ordinis sensitivi, ergo illa distinguuntur in ratione formalitatis objecti, quae distinguuntur in ratione formalitatis boni; sic autem se habet objectum concupiscibilis, et irascibilis, ergo ex vi objecti formaliter, et realiter distinguuntur. Consequentia patet, quia posita diversitate objecti, et non aliqua ratione superiori uniente illa, per se sequitur distinctio potentiarum, sicut et distinctio objectorum. Minor vero probatur, quia ut aliquid sit objectum concupiscibile, sufficit quaecunque ratio boni convenientis sibi, ad hoc enim ratione convenienti® tendi debet per aliquem appetitum. At vero irascibilis respicit bonum sub quadam speciali convenientia, nempe ut arduum, et eminens. Nomine autem ardui non intelligitur solum id quod est difficile in se passive, quasi impeditum ut possit consequi, sio enim potius retraheret appetitum, et induceret fugam, dicit autem D. Thomas lectione illa xrv « Quod non habet rationem quod aliqui dicant, iraseibilem dicere fugam mali. » Intelligitur ergo nomine ardui id quod active est arduum, hoc est bonum ut habens eminentiam et vim ad vincendas difficultates, non quia habeat illas in se, sed quia vincit illas, et resistit contrariis, et corrumpentibus, quae praestant impedimentum, ut dicit D. Thomas quaestion. lxxxix,

citata. Et ideo spes Drvhia licet pro materia respiciat Deum, ut rem assequendam, tamen formaliter respicit eum, ut auxiliantem seu vincentem mala. Quare bonum sub ratione vincentis malum, est objectum irascibilis, non ipsum malum ut fugiendum praecise, nam potius hoc pertinet ad concupiscentiam quae ftigit malum per tristitiam: bonum autem sub ratione convenientis est objectum concupiscibilis. Haec autem in ipsa ratione formali boni ut appetibilis, contrarias et diversas rationes formales inducunt, nam ad alliciendum appetitum, concupiscibile simpliciter allicit, arduum vero comparatione illius potius videtur horrorem, et retractionem inducere, eo quod contrario modo procedit, scilicet proponendo bonum laboriosum, asperum, et difficile, et ut vincens per virtutem, et vim ad propellendas illas difficultates, ergo in ipsa ratione boni appetibilis contrario, et distincto modo se habent ista bona, et quasi reducuntur ad differentiam activi, et passivi quod maxime distinguere solet potentias. Nec obstat, quod unum istorum coordinetur, vel subordinetur alteri, ut dicit P. Suarez, nam multas potentias, et habitus videmus subordinari inter se, et tamen propter hoc non sunt unum, sed potius ob hoc distinctionem petunt, sicut sensus externi subordinantur internis, et artes seu virtutes inferiores superioribus, nihil enim subordinatur sibi ipsi.

Cur autem in voluntate uniantur istae duae rationes boni concupiscibilis, et irascibilis, nec petant duas potentias, optime explicat D. Thomas i part. quffist. Lxxxix, art. v, et quaest. xxii de Veritate, articul. rv, quia voluntas respicit universalem rationem boni, sicut intellectus nbn universalem rationem veri, ergo sicut unus intellectus aequivalet omnibus sensibus, ita voluntas omnibus ap*

petitibus. Et praesertim, quia voluntas non fertur in aliquod bonum, ut determinata, sed cum quadam collatione, et comparatione ad aliud bonum, quod potest comparative ad istud accipere, vel relinquere, ergo oportet quod talis potentia, ut respicit bonum collative, et comparative ad alterum, habeat eminentiam super utrumque, et sub ratione superiori illa comprehendat, cum ergo bonum irascibilis, et concupiscibilis possit appeti a voluntate collative, et comparative unius ad aliud, consequenter oportet, quod unico, et eminenti modo utrumque respiciat, appetitus autem sensitivus non unico, sed diverso modo, quia non appetit cum comparatione unius ad aliud, sed quodlibet absolute, et determinato modo. Quae est explicatio S. Thomae ii de Veritate, articul. IV.

Quod si dicas : Non posse quidem appetitum sensitivum esse simul irascibilem, et concupiscibilem ea eminentia, qua voluntas, quia non respicit bonum universale, neque modo comparativo, et collativo; posse tamen respicere unum utrumque, sicut appetitus innatus qui unicus cum sit et appetit centrum, et motu suo tollit impedimenta quantum potest, ergo similiter ad eundem appetitum pertinebit appeterem per concupiscentiam, et tollere impedimenta, seu vincere difficultates, quod est irascibilis, respondetur appetitum innatum non esse virtutem, seu potentiam appetendi, sed esse habitudinem formae ad id quod est sibi conveniens, unde caret appetitu ardui ut arduum est, nam virtus illa, qua res inanimata vincit difficultates, et tollit contraria, non est virtus appetitiva, sed mere executiva, unde non mirum quod vincat contraria, quia ad hoc ipsum ordinatur executio. Ceterum ubi appetitus est virtus, et

potentia superaddita, respicitque ipsam arduitatem vincendi contraria, non solum per modum executionis, sed etiam per modum appetibilis, oportet distinguere appetitum ardui ab appetitu concupiscibili, ob diversitatem formalem boni in ratione appetibilis.

A posteriori vero probatur, has potentias distinguere, tum quia requirunt distincta organa, et temperamenta, nam irascibilis requirit multum roboris, et vivaciores spiritus, ideoque residet in corde, unde definitur ira: Quod est accensio sanguinis circa cor, at vero concupiscibilis petit molliorem dispositionem, et residet in hepate, per concupiscentiam enim dilatatur, seu demulcetur sanguis, sicut per tristitiam constringitur. Distinctio autem per organa, et temperamenta, distinctas potentias infert in rebus materialibus. Et eadem ratione requiritur distinctio inter istas potentias, quia videmus pugnare inter se passionem irascibilis, et concupiscibilis et unam mitigare alteram, seu extinguere. Nec sufficit ad hoc diversitas actuum, sicut odium opponitur amor, gaudium tristitiae, et tamen sunt ejusdem potentiae. Nam contra est, quia passionem concupiscibilis et irascibilis non se mitigant et destruunt propter contrarietatem objectorum, sicut odium et amor, vel propter solum diversum motum localem dilatationis, et constrictionis, sed propter diversam alterationem et temperamentum, quia concupiscentia dilatat molliendo, ira vero accendendo exasperat, quae sunt signa diversi temperamenti, et organa, atque adeo et potentiae.

Ad primum fundamentum P. Suarez dicitur etiam potentias apprehensivas distinguere, sicut et appetitus, quia sensus communis, et phantasia apprehendunt res sensatas, id est, ut convenienter sensui, et sic

potest regulare concupiscibilem: aestimativa autem apprehendit res non sensatas, id est, secundum rationem utilis, et convenientis ad ipsum totum, et ad ejus conservationem, et defensionem, et sic regulare potest irascibilem, quae respicit bonum laboriosum, et arduum non sensatum, seu secundum sensum. Ita ex D. Thoma i part. quaest. lxxxii, art. ii ad 2. Quod vero dicitur de unitate voluntatis respectu concupiscibilis, et irascibilis, jam solutum est, et reddita differentia, quare in parte intellectiva non dividitur voluntas in irascibilem, et concupiscibilem, sicut in parte sensitiva.

Ad secundum respondetur, irascibilem supponere concupiscibilem et ab ea originari, sicut etiam voluntas supponit intellectum, et ab eo derivatur, et potentia motiva supponit appetitivam, et ab ea derivatur, nec tamen propter hoc sunt eadem potentia, sed diversee, imo hoc est commune omnibus potentiis subordinatis ut inferior supponat superiorem tanquam dirigentem, et moventem, et tamen distinguantur. Sic ergo irascibilis respicit rem concupitam ut assequibilem vincendo difficultates, quod supponit rem esse concupitam ut fruibilem, et delectabilem, et quanto major est concupiscentia, tanto fortius insurgit irascibilis ad purgandum, et tollendum ejus impedimenta. Unde irascibilis originatur a concupiscibili, intendente, et amante, terminatur vero ad ipsam ut fruentem pacifice, ut constat ex D. Thoma prima parte, quaestione octuagesima prima, articulo secundo. Nec est inconveniens quod una potentia tueatur, quod alia appetit, sicut quod exequatur per potentiam motivam id quod desiderat per appetitivam, et potentiae vegetativae ministrant sensitivis alimentum, et spiritus,

quibus indigent, et multae aliae potentiae inferiores ministrant superioribus, et tamen sunt distinctae.

Ad tertium dicitur, quod irascibilis appetit executionem, non tamen eo modo appetit, quo concupiscibilis, sed diverso, ut explicatum est, et ita utrique potentiae convenit appetere generice sumptum, sed non sub eadem specifica ratione, ut D. Thomas docet quaestione illa octuagesima prima, articulo secundo. Nec obstat, quod ad eandem potentiam pertinet tendere in unum, et fugere ejus contrarium, id enim verum est de simplici fuga, et rejectione sui oppositi, sicut ad concupiscentiam pertinet amor et odium, tristitia et gaudium circa opposita. Gaeterum tendentia ad contrarium per modum victoriae, et propulsionis difficultatum, sic non sufficit simplex rejectio oppositi, sed requirit peculiarem aliquam eminentiam, seu rationem formalem resipientem bonum ut vincens difficultates, sicut charitas simpliciter odit peccatum, et tamen distincta virtus poenitentiae datur ad destruendum illud per modum expiativae satisfactionis.

Ad ultimum dicitur, irascibilem esse simpliciter excellentiorem concupiscibili, ut docet D. Thomas quaestione vigesima quinta de Veritate, articulo secundo, eo quod objectum ejus est excellentius, utpote bonum eminens vincens difficultates, quod majorem activitatem debet habere, quia plus resistentiae debet vincere, et quia dirigitur a nobiliori regula, id est, ab aestimativa, et rationibus insensatis, quae inter sensibilia summum locum tenent, magisque accedunt ad rationem. Nec obstat, quod deservit concupiscibili, et ad eam ordinatur, imo versatur circa media, concupiscibilis vero versatur circa finem amando, et fruendo. Respondetur

enim, quod ordinatur ad concupiscibilem non absolute, sed ut pacate, et quiete fruente, et remotis contrariis, quod pertinet ad superiorem vim, sicut rex ordinatur ad pacem, et quietem rustici, et tamen est superior illo, ita pax et quies concupiscibilis est finis ipsius irascibilis, et tamen est superior concupiscibili respicitque ipsam non ut finem cuius gratia, sed ut finem effectum, quia ordinatur ad fruitionem ipsam efficiendo illam, ut pacatam, et a contrariis defensam. Et similiter non versatur circa media absolute sumpta, sic enim etiam pertinet ad concupiscibilem, sed circa media ut defensa, et resistendo difficultatibus, quod est respicere media modo superiori, et eminentiori, sicut requiritur ad vincendas difficultates, imo non solum media, sed etiam finem ipsum respicit non sicut concupiscibilis praecise desiderando, sed respicit ut assequendum, difficultates vincendo, quod est respicere sub majori activitate, et virtute ipsum finem.

Circa aliam difficultatem supra positam, quomodo sumatur diversa ratio formalis distinguendi appetitus ex diverso modo apprehensionis ut sumit D. Thomas prima parte, quaestione octuagesima prima, articulo secundo, cum tamen apprehensio solum se habeat ut conditio ipsius finis, seu boni appetendi, respondetur quod ipsa apprehensio formalis, ut dicit applicationem rei appetibilis ad appetitum, non est formalis ratio specificans, vel distinguens ipsos appetitus, sed tantum conditio applicans. Gaeterum ipsum appetibile, quod tali apprehensioni, seu applicationi subest, distinguit appetitus secundum diversum modum proportionis ad istum, vel illum appetitum. Itaque apprehensio radicalis ex parte ipsius objecti appetibilis, quatenus fundat apprehensionem

magis vel minus universalem, aut ut simpliciter amabile, vel secundum rationem ardui, et vincentis difficultates, aut secundum alias similes rationes, sic pertinet ad rationem formalem specificantem, et distinguentem appetitus. Ipsa vero apprehensio non radicaliter ex parte objecti, sed formaliter sumpta ex parte potentiae, applicationem seu conditionem dicit, non rationem formalem, quod expresse deducitur ex D. Thoma quaestione vigesima quinta de Veritate, articulo primo ad sextum, et quaestione vigesima secunda, articulo quarto ad primum, et prima secundae, quaestione trigesima, articulo tertio ad secundum, prout ostendimus, et deduximus in ii Physicorum quaestione decima tertia, articulo primo, ubi etiam ostendimus quomodo apprehensio, ita sit conditio finis, quod non sit supplebilis, eo quod non possit aliquid esse volitum, quin praecognitum. Videatur ibi.

ARTICULUS II.

Quas sit radix libertatis in voluntate?

Dari liberum arbitrium in nobis, tum ex sacris litteris, tum experientia ipsa notius est, quam ut probatione indigeat. Dicitur enim Eccles. x: Reliquit eum in manu consilii sui: et Josue xxiv: Optio vobis datur, eligite hodie, quod placuerit: et i Corinth. ii: Potestatem habens sux voluntatis, etc. Denique, quot peccata, tot sunt testes libertatis nostrae, sine qua nullum potest esse peccatum.

Difficultates autem quae circa libertatem istam explicandam ortae sunt, variae et multiplices, ac pene inextricabiles factae sunt. Plura ad Theologos pertinent. In praesenti ad

tria capita reducimus secundum quod libertas voluntatis ad tria potest respicere; primo ad radicem internam, ex qua oritur; secundo ad causam externam, ex qua dependet quae est Deus ejusque concursus, quomodo cum illo componatur contingentia voluntatis; tertio ad objectum circa quod versatur, quomodo videlicet ab illo habeat indifferentiam, vel necessitatem.

Circa primum punctum suppono, quod libertas formaliter in voluntate consistit, ut docet D. Thomas i part. quaest. Lxxxix, articulo 1.º, tum quia a voluntate elicitur praecipuus actus liber, qui est electio, eo quod maxime resplendet libertas actionis in eligendo unum, et rejiciendo aliud, electio autem est actus voluntatis, quia versatur circa bonum, eligitur enim id quod est conveniens, rejicitur autem id quod disconveniens, quae est ipsa ratio boni, aut mali. Tum quia dominium, quod maxime pertinet ad potestatem liberam formaliter invenitur in voluntate, eo quod de illo dicimur habere dominium, quo utimur cum volumus, et quod est in manu nostra, unde non debet esse a principio extrinseco totaliter, sic enim solum passive, et non denominative erga illud nos haberemus, sed debet esse a principio intrinseco, et non potest esse ex impetu naturae, sic enim esset omnino determinatum non differenter, et cum potestate ad utendum vel non utendum, quod requiritur ad dominium, natura autem ex determinatione agit. Nec potest esse solum principium cognoscitivum, quia hoc etiam necessitatur, et determinatur ab ipso objecto, et ex naturalibus principiis, ergo oportet quod sit principium voluntarium, quod est ipsa voluntas; unde tunc maxime dicimur esse voluntarii in aliquo actu, quando cum pleno dominio illum agimus, et non interve-

niente aliqua necessitate, vel servitute.

Dico ergo primo : Indifferentia libertatis consistit in potestate diminutiva voluntatis non solum super actum suum ad quem movet, sed etiam super iudicium a quo movetur. Ut explicetur conclusio oportet distinguere rationem differente, quae opponitur necessario et constituit liberum, unumquodque enim contrarium magis elucescit ex ordine ad suum contrarium. Igitur necessarium ut dicit D. Thomas quaest. xxii de Veritat. art. vi importat duo, primum est, esse fixum et immutabile, et sic opponit casuali seu contingentii, et fallibili. Secundum est, quod sit determinatum ad unum, cum carentia potestatis ad plura, et sic opponitur libero, quod est cum potestate ab utrumlibet, si ve habeat contingentiam si ve non, in Deo enim liberum caret contingentia, et habet omnimodam infallibilitatem cum summa libertate. Indifferentia etiam est duplex, alia passiva si ve potentialitatis, alia activa si ve potestatis. Prima est imperfecta, et non conducit ad agendum, sed magis obest, quanto enim aliquid magis est potentiale ad plura, et indeterminatum, magis elongatur ab agendo, et indiget determinari et actuari, ut de facto operetur. Quare ista indifferentia potentialitatis non est de ratione liberi, sed si invenitur in agente libero, et imperfectionis, quia non est sufficienter in actu, et ita quanto magis tollitur, et movetur ista potentialitas, tanto magis perficitur libertas, quia reducitur in actum. At vero potentia activa seu potestatis, adhuc est duplex, quaedam est indifferentia solum per modum universalitatis in agendo, quatenus aliqua causa est aequivoca et non solum unum effectum agere potest, sed etiam plures, et diverse species, et hoc etiam potest inveniri in

causis necessariis, plura potest agere, et sensus, et intellectus plures actus elicere. Alia est indifferentia dominativa, seu arbitraria, quae ita habet eminentiam ad agenda plura quod non potest obligari, et coarctari ad agendum, sed potest agere, vel non agere. Et hanc differentiam dicimus consistere in hoc quod non solum habeat potestatem super actum seu effectum ad quem movet, sed etiam super iudicium a quo movetur, ita quod in manu sua habeat discernere, et judicare, et avertere illud iudicium a quo movetur, quod quia non habet brutum, cuius appetitus non potest avertere iudicium semel positum, ideo caret libertate.

Ita docet D. Thomas quaestione xxiv de Veritate, articulo i in fine ubi inquit: « Homo per virtutem rationis iudicans de agendis potest de arbitrio suo judicare, in quantum cognoscit rationem finis, et ejus quod est ad finem, et habitudinem, et ordinem unius ad alterum, et ideo non est solum causa sui ipsius in movendo, sed etiam in indicando, et ideo est liberi arbitrii, ut si diceretur liberi iudicii de agendo, vel non agendo. » Et ibidem art. ii inquit. « Iudicium est in potestate iudicantis secundum quod potest de suo iudicio judicare, de eo enim quod est in nostra potestate possumus judicare. Judicare autem de iudicio suo est solius rationis, quae super suum actum reflectitur, et cognoscit habitudinem eorum de quibus iudicat, et per quae iudicat, unde totius libertatis radix est in ratione constituta. » Et de eodem videri potest, prima parte, quaest. Lxxxin, art. i et quaest. vi de Malo, art. i. Et ratio est, quia ut voluntas habeat plenum dominium suarum actionum, oportet quod a suo movente non coarctetur, et determinetur, sed potius ab ipso movente ejus libertas et differentia

conservetur et perficiatur, ergo oportet, quod habeat potestatem, non solum super id ad quod movet, sed etiam super id a quo movetur, quod est iudicium, et hoc est habere potestatem dominativam, id est, potestatem arbitrandi, et discernendi. Consequentia patet, quia si semel posito iudicio, voluntas non posset arbitrari de illo, nec haberet potestatem supra suum movens, hoc ipso vel maneret totaliter alligata illi iudicio, et sic non maneret libera, sicut in brutis posito iudicio appetitus alligatur illi, et non potest illud avertere, vel non posset homo pro sua voluntate disponere de agendis, et applicare intellectum ad arbitrandum, sed casualiter gubernaretur. Nec potest instari in praemotione Dei, supra quam non habemus potestatem, ut possimus illam avertere, et tamen sumus liberi. Respondetur enim, quod ut infra, et sequenti articulo dicemus praemotio Dei etsi non sit dependens a nostra potestate, est tamen propter suam universalitatem radix, et principium nostrae potestatis, et modi indifferentis, et dominii; unde etsi non possit voluntas super ipsum, non tollitur libertas, quia potius ab illo datur super omnes potentias Animae, non super id quod est extra, qualis est Deus. At vero si supra iudicium internum non haberet dominium, careret libertate dominativa super omnes potentias Animae, et supra praecipuam quae caeteras dirigit, scilicet intellectum.

Quod si dicas : Voluntatem Dei esse liberam, et tamen non posse iudicium suum semel habitum mutare vel avertere, quia est immutabile : similiter Angelus post perfectam electionem manet inflexibilis iudicii, nec potest illud avertere, et tamen est liber, ergo libertas non petit dominium supra iudicium suum, respondetur voluntatem Dei

ita habere in manu sua suum iudicium, quod est ipsummet iudicium suum, et ita operatur omnia secundum consilium voluntatis suae. Sed quia hoc iudicium est summe perfectum, nec operatur operatione temporali, sed aeterna, ideo dominium voluntatis ejus non est dominium mutandi iudicia, et actus suos, faciendo illos temporales de aeternis, sed iudicium illud unicum existens, et immutabile, quod entitatem potest libere mutare omnia objecta, et propter eminentiam suam, habere rationem volitionis, et nolitionis ejusdem objecti. Unde talis causa eadem manens potest immutare omnia, et non causare idem propter eminentiam suam ad omnia; licet semel applicato actu illo pro volitione determinate non possit immutari talis respectus, quia aeternus est, licet in ipsamet aeternitate ex meritis objecti potuisset oppositum velle, non tamen ex suppositione, quod jam est volitum. Ad illud vero de Angelo dicitur quod modo etiam potest mutare iudicia circa illas res, de quibus non perfecte, et totaliter deberat; de illis vero de quibus jam perfecte deliberavit, dicitur esse inflexibilis iudicii, non ex defectu dominii, et potestatis supra illud iudicium, sed ex perfecta, et totali adhaesione ad illud, et ita ex sua voluntate fit immobilis, non contra illam. Et simpliciter habet dominium illius iudicii etiam quoad mutationem, quia potuit non eligere illud a principio, licet ex suppositione, quod velit adhaerere illi, non possit illud mutare propter perfectam comprehensionem rerum, et perfectam determinationem ad id quod eligit ex tali comprehensione, et hoc est simpliciter esse liberum, solum vero ex suppositione, quod sic perfecte velit adhaerere, esse immobilem.

Dico secundo : Proxima, et im-

mediata radix libertatis in voluntate est indifferentia iudicii in ratione. Constat ex eisdem locis D. Thomae allatis, et specialiter videri potest in, q. xvn, art. i ad 2 ubi inquit: «Radix libertatis sicut subjectum est voluntas, sed sicut causa est ratio.» Et idem habet i part. q. Lxxxm, art. i et q. xxiv de Ver. art. i et q. vi de Malo, art. i et i contra Gent. cap. lxxxv. Ratio vero sumitur ex praecedenti articulo, quia omnis appetitus elicited sequitur ad apprehensionem, seu ad formam apprehensam: sed voluntas prout libera est appetitus elicited, ergo ut sic debet sequi, et radicari in aliqua apprehensione indifferenti, nec enim inclinatio potest excedere vim formae, ad quam sequitur, et habere in se plus quam contineatur in forma, ergo appetitus ille prout indifferens, non potest sequi ex forma apprehensa sine indifferentia, quae est forma determinata, et coarctata ad unum. Unde videmus quod quando iudicium caret omni indifferentia, et solum est coarctatum ad unum, motus qui sequitur in voluntate est indeliberatus, et carens libertate, ergo ita dependet appetitus ut liber a forma apprehensa indifferenter, sicut quilibet appetitus elicited a forma apprehensa, et cognita ut sic.

Difficultas vero est, an taliter requiratur indifferentia iudicii ad libertatem voluntatis, ut stante iudicio indifferenti, repugnet voluntatem necessitari. Quae quaestio non potest latius disputari in praesenti, quia multa tangit, quae ad determinationem voluntatis spectant, sed breviter punctum difficultatis attingemus quantum deservit ad explicandam libertatem voluntatis. In hac ergo difficultate P. Suarez prologomeno primo de gratia, capit. iv tenet id non repugnare, nec ex parte omnipotentiae Divinae, quia potest voluntatem creatam, quando] vo-

luerit, ubi voluerit, et quomodo voluerit immutare, ut docet Augustinus in enchiridio, capit, xcvm, ergo posito iudicio indifferenti, potest voluntatem immutare ad necessitatem. Ex parte autem voluntatis non est repugnantia, quia cum potestas dominativa habeat duas partes, scilicet ad agendum, et non agendum, poterit impediri quoad unam partem, et quoad aliam ordinaria a Deo ad operandum, impedita potestate ad agendum aliud, cum enim omnis potestas creata sit subjecta, et derivata a Divina, potest impedire illam quoad unam partem, negando, verbi gratia, concursum suum ad nolendum, et dando solum concursum ad volendum. Accedit quod in re praedeterminatio physica, quam ponunt Thomistae, datur a Deo stante iudicio indifferenti, et antecederet ad usum libertatis immittitur illa qualitas in voluntatem, qua determinatur ad unam partem tantum, ita quod illa posita voluntas non potest resistere, et oppositum facere, quae licet ab illis non vocetur necessitas, sed determinatio, tamen in re nihil amplius requiritur ad necessitandum, quia illa qualitas extrahit voluntatem a sua naturali indifferentia. Denique, D. Thomas quaest. xn de Veritate, art. vm, fatetur posse voluntatem necessitari a Deo sed non cogi.

Nihilominus dico tertio : Repugnat necessitari voluntatem stante iudicio indifferenti, quod dirigitur voluntas in illa operatione. Haec conclusio communiter tenetur inter recentiores Thomistas, ut indicat Magist. Bannez i part. quaestion. xix, art. x, dub. i, §. Sed dices, in secundo corollario ; Alvarez in lib. de auxiliis, disputation. cxxvi, conclusione v ; et tenet etiam P. Vazquez prima parte, disputatione nonagesima nona, capite octava, et videri etiam potest disputat, xc, cap. ii, numer.

vm et disputatione xcvm, capite v, numero xxxi.

Ratio vero est, quia ad hoc ut necessitetur voluntas stante iudicio indifferenti, requiritur quod ponatur in voluntate tale impedimentum, quod non solum de facto efficiat unum, et non aliud, hoc enim quotiescunque de facto operatur intervenire debet, neque enim potest utrumque oppositum operari, sed alterum tantum. Requiritur ergo tale impedimentum, quod impediatur voluntatem non solum ne faciat, sed ne facere possit oppositum etiamsi ab indifferenti iudicio moveatur; implicat autem, quod non destructa voluntate, tollatur ab ea potentia, ne possit oppositum ejus quod proponitur sibi cum indifferentia, siquidem hoc essentialiter postulat potentia voluntatis, ut respectu objecti determinate, et sine indifferentia propositi, moveatur voluntas determinate, et sine indifferentia; respectu autem objecti indifferentis, habeat potestatem ad utrumlibet, ergo si tollitur per impedimentum, non solum quod de facto non faciat hanc partem* vel omittat, sed quod non possit oppositum respectu indifferentis, hoc ipso tollitur per tale impedimentum potentia voluntatis, et essentialis ejus ratio. Quod praesertim urgetur, quia non stat objectum indifferens proponi, et non moveri voluntatem ab illo ut indifferenter proposito, alias si ab illo non movetur, vel movetur ab alio, vel a nullo. A nullo moveri non potest, quia sic ferretur voluntas in incognitum, vel omnino nihil ageret, quod est non moveri, nec necessitari ad aliquem actum, sed suspendi ab omni actu ; si ab alio, vel ut indifferenti, vel ut necessario, et determinato. Si ut indifferenti, est eadem ratio, ac de primo. Si ut necessario, tollitur casus in quo procedimus, nempe quod stante iudicio indifferenti, voluntas

necessario velit. Unde etiam in hoc casu iudicium ipsum indifferens non ligatur, ut solum repraesentet unum, et occultet aliud, ex cuius representatione constat differentia, tunc enim destruitur casus, quia non manet iudicium indifferens, sed id quod repraesentatur, et proponitur solum apparet ut determinatum ad unum, et sic est perinde ac si iudicium indifferens non sit. Si autem iudicium indifferens ad utrumque apparet et movet, ergo supponit in voluntate esse potentiam hic et nunc mobilem ad utrumlibet, siquidem a movente indifferenti hic et tunc movetur, stante autem potentia mobili ad utrumlibet, «t de facto sic mota ab objecto, non stat tolli potentiam, ne possit utrumlibet, quod requiritur ad hoc ut necessitetur, ergo implicat necessitari voluntatem stante iudicio indifferenti movente voluntatem, siquidem non habet aliud raotivum ex parte objecti.

Denique, alia est implicatio quia dictamen iudicii indifferents est illud, quod proponitur voluntati cum advertentia, quod operetur circa illud si velit, sic enim proponitur, quod ex vi propositionis potest omittere, quamdiu enim hoc non advertitur, remanet naturalis, et indeliberata propositio, sicut in actibus primo primis. Stante ergo iudicio indifferenti cum illa plena advertentia, si Deus necessitat voluntatem per suam impressionem, vel concursum, aut destruit illud iudicium aut conservat. Si destruit, non currit casus, sed stat pro nobis quia tunc non stante, sed destructo iudicio indifferenti necessitatur voluntas. Si conservat, ergo conservat falsam advertentiam, quia iudicium indifferens est illud, quod proponitur cum plena advertentia, et tali iudicio quod possit omittere, et tamen voluntas tunc alligata, et coarctata

non potest omittere. Quomodo ergo continuatur indifferentia iudicii, quod talem advertentiam petit?

Dices : Illam advertentiam solum esse, quod possit voluntas omittere quantum est ex meritis objecti, quod in illo casu etiam verificatur, siquidem non ex vi objecti, sed ex impressione extrinseca necessitatur voluntas. Sed contra est, quia illa advertentia, quae praecise ex meritis objecti est, et non absolute, non est practice indifferens, nam si voluntas sentit se impeditam, ita quod non potuit resistere, quia in illa datur illa determinatio, et coarctatio, ergo perinde est tali voluntati sic affectae proponere aliquid, ut indifferens ex meritis objecti, ac si proponeretur aliquid indifferens appetitui bruti, hoc enim esset proponere aliquid ut indifferens potentiae impedita? ad utendum illo, et sic non movebitur illa potentia ab illo dictamine ut indifferenti, sed solum ab altera parte illius dictaminis, ergo vel altera pars occultatur seu non proponitur voluntati, vel proponitur. Si proponitur, ergo movet illam sub ratione indifferentiae, cum tamen potentia voluntatis supposito impedimento indifferens non sit sed necessitata, et non potens nisi ad unum sicut potentia bruti. Si autem occultatur, et solum proponitur una pars dictaminis, ergo non manet dictamen indifferens, siquidem non proponitur cum indifferentia, et sic verum est, quod stante dictamine indifferenti, et non reducendo illud ad dictamen determinatum, et necessarium, non tollitur indifferentia voluntatis, quia manet potentia mobilis ab indifferenti iudicio, si iudicium ipsum indifferens stat, iudicium enim ipsum indifferens, motio est indifferens voluntatis.

Ad fundamentum oppositum patet ex dictis istam repugnantiam

esse ex parte voluntatis, ut est potentia mota, et subordinata iudicio, sic enim non stat subordinari iudicio indifferenti moverique ab illo stante indifferentia, et voluntatem ipsam manere sine potentia ad utrumlibet, ut explicatum est. Unde quando dicitur potestatem voluntatis nostrae totaliter esse subjectam voluntati Divinae, respondetur ita esse sed convenienti modo, non repugnanti, conveniens autem modus est ut subjiciat Deus voluntatem sibi non contra radicem indifferentiae illius, quae est iudicium indifferens, sed juxta illud, vel mutando dictamen indifferens si voluntas necessario operatura est. Et similiter potest Deus movere, et mutare voluntatem quando voluerit, et quomodo voluerit, quia potest mutare dictamen indifferens in aliud indifferens, ut velit libere, vel in necessarium ut feratur necessario, vel totaliter suspendere ut nihil velit, non tamen ut stante indifferenti iudicio necessario velit.

Ad id quod dicitur, de praedeterminatione physica, quam nos ponimus, respondetur esse longe dispari rationem, ut dicemus sequenti articulo, quia haec physica motio non coarctat potestatem voluntatis, sed aperit cor intendere his, quae proponuntur per rationem, sicut dicitur Actor, xvi de Lydia purpuraria: Cujus Dominus aperuit cor intendere his, quae a Paulo dicebantur. Itaque sunt oppositae motiones, physica praedeterminatio quae aperit cor, et physica motio, quae potestatem cordis claudit necessitando ad unum, et arguere ab uno ad aliud non habet apparentiam, et multo minus, quod dicit P. Suarez citato loco numer. vii in fine, quod praedeterminatio physica extrahit voluntatem a sua connaturali indifferentia, quod est non distinguere de indifferentia potentiali seu suspen-

siva, et de activa seu dominativa nam a prima extrahit praedeterminationem, quae actu movet ad operandum actum determinatum, sed non ad operandum determinate ex parte modi operandi, et ideo conservat secundam indifferentiam, quae ex parte modi operandi se tenet. Et omnia moventia voluntatem, ad hoc movent, ut voluntas non maneat perplexa et suspensa, sed ut actum determinatum eliciat, non tamen ut modum volendi, et se libere determinandi tollant. Et cum in isto genere Deus sit actualissimum, et universalissimum agens, et radix ipsa libertatis, movet ipsam voluntatem ultima actualitate ad actum, ut non sit perplexa, et suspensa circa ipsum, ejus tamen modum operandi conservat, qui est modus se determinandi, licet dependenter a motione Divina, quae licet ex parte Dei immutabilis, et infallibilis sit, ex parte tamen effectus, quem operatur, aliquid liberum et mutabile operatur.

Quod si tandem quaeras, quid sit ista libertas seu dominativa potestas in ipso actu libero et elicitio, respondetur multos sentire solum esse denominationem extrinsecam, non aliquid physicum, ut docet P. Vazquez, prima secundae, disputat, xxxiv, capit, m, referens se ad disputation. xcv, ubi de actu peccati, et moralitate ejus id docet consistere scilicet in respectu ad objectum dissonum, qui respectus est denominatio rationis seu relatio rationis. Nam idemmet actus amoris secundum entitatem elicitus cum plena advertentia est liber, remota advertentia non est liber, ordo autem in actu ad plenam advertentiam, ordo rationis est, et denominatio extrinseca, quia non procedit actus realiter ab ipsa advertentia, sed regularatur extrinsece ab illa. Et idemmet actus charitatis in via, si conti-

nuetur separata Anima cum visione beata, vel quotidie cum Animse purgatorii beatificantur, actum charitatis in quo actualiter perseverant,, continent visa Dei essentia, quia charitatis non excidit, sed ejusdem speciei est in via et in patria, et tamen in via est actus liber, in patria necessarius, ergo idem actus numero transfertur de libero in necessarium, et sic non ponit aliquid reale intrinsecum immutans actum.

Gseterum difficultas haec non est magni momenti. Satis tamen probabile est actum liberum in ratione libertatis realem aliquam habitudinem dicere ad suum principium liberum, ratione cujus dicitur in actu secundo liber. Ratio est, quia licet ille actus non procedat realiter ab advertentia judicii, procedit tamen realiter a voluntate, quae realiter dependet et movetur ab objecto proposito per judicium, ergo si advertentia mutatur, mutatur judicium regulans ipsam voluntatem, quia sine advertentia non applicatur, nec regulat ipsam, ergo etiam habitudo voluntatis ad tale judicium habens distinctam advertentiam mutatur, sicut si simile respicit alterum simile, si mutatur unum, mutatur relatio, seu respectus ad illud, constat autem quod voluntas respicit realiter intellectum, et dictamen ejus, sicut mobile suum movens, ergo mutato dictamine, incipit novo respectu reali illud respicere, quia est novum movens respectu voluntatis mobilis, ergo similiter actus hujus mobilis incipit nova relatione respicere illud dictamen, et advertentiam liberam ejus, secundum quam movetur, et a qua realiter pendet, ergo cum libertas actus consistat in respectu, et habitudine ad principium liberum, et hoc principium sit voluntas, ut mota et dependens realiter a tali judicio (sive

physice, sive moraliter, dummodo realis dependentia sit) consequenter est sufficiens fundamentum, ut realis relatio detur in ipsa ratione liberi, quae est in actu voluntatis. Quare licet advertentia non sit principium effectivum actus liberi, est tamen motivum ex parte objecti, ab objecto autem movente, aut terminante realiter dependet actus, et realiter respicit illud relatione mensurati ad mensuram (quae realis est) et mobilis ad suum movens. Similiter adveniente visione Dei clara, sine dubio existimo valde mutari voluntatem in actu amoris, aut non eundem numero continuari, quia incipit procedere ille amor non solum cum majori intensione, quam antea, quod sufficiebat ad mutationem realem etiam in eodem actu, sed exit cum excellentiori perfectione tanquam actus quiescentis in fine habentis summum gaudium, maximum fervorem, et multas alias perfectiones, quae vel petunt novum actum exire, vel eundem notabili mutatione reali, sicut etiam quando intenditur amor, licet maneat idem actus, realiter tamen perficitur et immutatur. Charitas ergo non excidit, sed tamen perficitur.

ARTICULUS III.

Quomodo originetur libertas voluntatis a radice extrinseca, quae est Deus?

Sicut libertas voluntatis dependet a radice intrinseca, quae est indifferentia judicii, ita dependet a radice extrinseca agente, quae est Deus, et ab objecto indifferenti circa quod versatur.

Tota difficultas consistit in componendo contingentiam et indifferentiam voluntatis cum summa immutabilitate, et infallibilitate Dei moventis, de quo latius spectat ad

Theologos. Nobis sufficit in praesenti sententiam D. Thomae proponere, et notare ea quae conducunt ad solvenda argumenta, seu sophismata, quae in hac parte mirum in modum multiplicantur.

Igitur D. Thomas perpetuo reducit libertati, et indifferentiae nostrae conservationem in actibus suis, ad ipsam dependentiam, et participationem, quam habent a motione, et participatione Divina, quae propter suam universalissimam virtutem, non solum habet movere, et determinare ad actum faciendum, sed etiam participare, et communicare ipsum modum, quo causa debet illud facere, infallibilitas autem quae fundatur in universalitate virtutis praebentis omnia tam substantiam, quam modum actus, impossibile est quod destruat modum operandi liberum, quia praebet, et communicat illum ex ipsa universalitate operandi omnia. Quare universalitas operandi infert infallibilitatem, quia si omnia comprehendit, non potest deficere in tota universalitate: et infallibilitas universalitatis non violenter, nec contra modos causarum inferiorum operatur, sed dando illos et conservando consequitur infallibilitatem. Videndus est D. Thomas q. vi de Malo, art. i ad 3, ubi inquit: « Deus movet voluntatem immutabiliter propter efficaciam virtutis moventis, quae deficere non potest, sed propter naturam voluntatis motae, quae indifferenter se habet ad diversa, non inducitur necessitas, sed manet libertas sicut etiam in omnibus providentia Divina infallibiliter operatur, et tamen a causis contingentibus proveniunt effectus contingenter in quantum Deus omnia movet proportionabiliter unumquodque secundum modum suum. » Idem docet i part. question. xix, articulum et m contra Gent. cap. xciv, ubi inquit: « Hoc quod ponitur pro-

visum esse a Deo, ut sit futurum, si sit de genere contingentium poterit non esse secundum se consideratum, sic enim provisum est ut sit contingens potens non esse, non tamen est possibile, quod ordo providentiae deficiat, quin contingenter eveniat, unde potest poni, quod iste non sit regnaturus si secundum se consideretur, non autem si consideretur ut provisum. » Et in i ad Anibaldum, dist. xlvii quaestione unica, artic. iv ad 2, inquit: « Quod licet contrarium ejus, quod est volitum a Deo, non possit stare cum voluntate Divina, possibilitas tamen ad contrarium potest stare cum ea propter contingentiam causae mediae, et hoc sufficit ad hoc, quod effectus sit contingens et non necessarius. » Et quod loquatur de voluntate Dei, ut praedeterminante causas istas, patet ex his, quae docet in corpore articuli: « Quod voluntate Dei non solum res in esse producuntur, sed etiam rebus producendis modum, quo producantur, praedeterminavit, unde cum voluntas Dei efficaciter impletur, oportet quod res fiant, et eo modo fiant, sicut voluntas Divina disposuit. » Quare praedeterminatio Dei secundum D. Thomam non solum praedeterminat effectum causae, sed etiam modum ipsum quo causare debet, scilicet modum contingentiae seu libertatis, vel necessitatis, et ideo nullum istorum modorum tollit, sed perficit.

Denique, videndus est D. Thomas i Perih. lect. xrv, ubi inquit: « Quod voluntas Divina intelligenda est, ut extra totum ordinem entium existens, ut causa quaedam profundens totum ens, et omnes ejus differentias, sunt autem differentiae ejus possibiles, et necessarium, et ideo ex ipsa voluntate Divina originantur necessitas et contingentia in rebus, et distinctio utriusque secundum ra-

tionem proximarum causarum; ad effectus enim, quos voluit necessarios ordinavit causas necesarias, ad effectus vero quos voluit esse contingentes, originavit causas contingenter agentes, id est, potentes definire. Et secundum harum conditionem causarum effectus dicuntur, vel necessarii, vel contingentes, licet omnes dependeant a voluntate Divina, sicut a prima causa quae transcendit ordinem necessitatis, et contingentiae. » Ita D. Thomas; in quam doctrinam sine dubio Cajetanus incidit i part. quaestion. xxn, artic. iv, qui non inveniens aliquid, quod perfecte quietaret intellectum in componendo inevitabilitatem Divinae providentiae cum evitabilitate effectus liberi, seu contingentis, nec reperiens aliquid a D. Thoma dictum super hoc, tandem dicit suspicari, quod sit aliquid in Deo eminentius et altius, quam evitabilitas, vel inevitabilitas, ut ex passiva provisione eventus, neutrius combinationis alterum membrum sequatur. Et si sic est, inquit, quiescit intellectus non evidentia veritatis, sed altitudine inaccessiblei veritatis occultae. Magis ergo quiesceret Cajetanus si hoc ipsum reperisset in D. Thoma sicut habet in isto loco, ponendo in Deo aliquid eminentius quam necessitas, vel contingentia a quo derivetur contingentia ipsa, et necessitas in causis. Et illam eminentiam vocamus nos infallibilitatem, quae non extrahit causas a suo modo, vel indifferentia, sed potius illam dat, et praebet. Unde implicat, quod aliquid ei resistat, quia si resisteret, hoc ipsum derivaretur a Deo, quia operatur omnia, et sic jam non esset resistantia, sed datio, seu denominatio. Dat tamen Deus ipsum posse resistere, et posse facere oppositum. Unde quando dicitur, quod inspirationi Divinae potest resisti, non intelligitur de resistentia

respectu ipsius causalitatis, et ordinis Divini in causando, huic enim universalissimo modo nihil potest resistere, cum extra totum illum ordinem nihil ponatur, sed intelligitur de resistantia respectu objecti propositi, et effectus, ad quem est illa inclinatio, et motio. Quare in ipsa universalitate operandi, et movendi omnes causas, tam quoad substantiam actus, quam quoad modum fundatur infallibilitas in agendo ex parte Dei, simul cum omnimoda mutabilitate, contingentia, et libertate ex parte nostra, hanc enim causat illa universalissima Dei causalitas, et ideo ejus causalitas inevitabilis est, quia universalissima, et omnia complexens; et tamen effectus in se, et secundum ordinem inferiorum causarum est mutabilis, quia hoc ipsum causat Deus, et sic non laedit, cum causa et radix illius sit.

Sed dicunt aliqui discipuli Scoti, sufficere ad hoc ipsum decretum, et voluntatem Dei sine motione et qualitate aliqua physica operante in voluntatem, et praeeunte nostram libertatem, nam physica qualitas, nec ab antiquis fuit nominata, nec est possibilis, quia nihil creatum test esse altius voluntate et ei dominari, sicut illa qualitas seu motio debet dominari voluntati; nec si daretur, libertatem relinqueret, quia movet determinate ad unum, et non cum ea eminentia, qua voluntas Divina, quae infinita est, illa autem qualitas infinita non est, et sic movet Deus, inquiunt per sympathiam quamdam, quia posito ejus decreto statim flectitur, et obedit creatura. Sed contra est, quia hoc ipso quod aliqua virtus est superior in agendo respectu alicujus mobilis, oportet quod mobile subjiciatur non solum virtuti moventi, sed etiam motui ejus, si enim est mobile, debet esse capax metus, seu sub-

jici virtuti ut actualiter moventi, ergo hoc ipso quod voluntas est mobilis et inferior, seu subjecta virtuti Divinae, debet esse inferior ejus motione ; motio enim non operatur ratione suae entitatis, sed ratione virtutis cujus est motio, sicut motio artificis subicit sibi materiam artis. Non est ergo causa aliqua creata altior voluntate, ut possit illam movere intus, sed tamen motio Divina, licet entitative sit entitas creata, virtute tamen Divina agit, et subdit voluntatem Deo. Nec tollit hanc motionem libertatem, sed praestat, quia dat non solum facere determinatum actum, sed modum quo actus faciendus est, scilicet ut libere fiat et cum potestate differenti, quam non laedit, sed causat ut radix ejus. Quin potius sympathia illa, qua creata subordinatur Deo multo magis tollit libertatem, aut non habet infallibilitatem in se intrinsece. Etenim sympathia illa, si datur, consistit in naturali quadam sequela et necessaria subordinatione, quam habet creatura ad Deum, ut ipso volente non possit non sequi operatio in creatura, ergo posita Dei voluntate et decreto, voluntas nostra naturali sequela, et ex ipsa via et pondere naturae, quatenus creata est, prorumpit in actum, ergo multo magis tollitur libertas per istam sympathiam, seu naturalem sequelam quam per positivam Dei motionem, siquidem posita Dei voluntate naturali sequela sequitur ille voluntatis actus, et sic fiunt hic omnes consequentiae, quae in praedeterminatione physica, quod non possit voluntas resistere illi Dei voluntati, quod maneat determinata ad unam, etc. et hoc tanto fortius, quanto non dependet hoc ab aliqua Dei operatione perficiente, et actuante, sed solum naturali sequela voluntatis id sequitur. Si autem non sequitur naturali sequela, posita

voluntate Dei, sed morali quadam, et contingenti sequela, sequitur quod posita voluntate Dei non manet infallibile, quod effectus fiat, sed oportebit per aliquam operationem vincere illam contingentiam, et non per solam sympathiam. Quod si potest subjectio creatae voluntatis ad Deum fundare infallibilitatem operandi sine necessitate, cur non poterit qualitas illa creata, quae est virtus Dei, fundare eandem infallibilitatem, non necessitando voluntatem ? Quam qualitatem physicam, licet antiqui sub hoc nomine, et significatione non ponant, rem tamen significatam omnino ponit D. Thomas et similiter praedeterminationem, ut ostendimus quaest. xxv Physic. art. i, negat enim D. Thomas esse qualitatem permanentem, et per modum habitus i-ii, quaest. cx, art. n, affirmat tamen habere rationem motus, fierique a Deo in Anima: et quaestion. m de Potentia, articul. yii ad 7, affirmat habere esse illam virtutem actuale, qua Deus movet causas, sicut colores habent esse intentionale in aere, et virtus artificis in instrumento, quod totum dicit realitatem ut distinguitur a morali seu extrinseca denominatione aut ente rationis, et hoc vocamus physicum, non sumendo physicum pro eo quod pertinet ad ens mobile, et corporeum, hac enim ratione quomodo in voluntate, et spiritali natura motio corporea deberet poni ? Sed sumitur pro eo quod est reale et intrinsecum, ut distinguitur contra motionem moralem extrinsecam, aut fictam.

Unde etiam obiter colligitur D. Thomam, quando loquitur de motionem, qua Deus movet voluntatem et determinat ejus potentialem indifferentiam, non loqui de motionem morali, sed de intrinseca attingente voluntatem intra se, quam ideo

physicam, id est, realem vocamus. Nam motio moralis prius attingit rationem, quam voluntatem cum fiat media persuasionem, vel propositionem objecti, haec enim vocatur motio moralis ad distinctionem, ejusque fit intra voluntatem, non medio objecto alliciente, sed motione operante, et immutante. Hoc autem modo Deum immutare, et non solum proponendo objectum, aut alliciendo mille locis expressissime docet S. Thomas in uti p. q. cv, a. iv et cvi, a. ii et exi, ar. n et cxvi, art. i et prima secundae, q. vi, a. i ad 3, et q. ix, ar. vi, quaest. lxxviii, ar. iii, et quaest. lxxx, ar. i et quaest. iii de Malo, articul. iii ad 15, quibus locis distinguit de movente ex parte objecti, et persuasionis, quod convenit objecto proposito, et de movente interius, ut distinguitur ab objecti motione, et hoc secundum attribuit Deo, ergo plus attribuit, quam motionem moralem. Et haec est expressa doctrina Augustini contra Pelagium, qui etiam fatebatur Deum operari in nobis per gratiam suadendo omne quod bonum est (quae est motio moralis) ut patet in libr. de gratia Christi, contra Pelag. capit. x. Quod totum dicit Augustinus, reduci ad legem, et doctrinam, non ad subministrationem virtutis. Unde concludit, capit. xxiv: « Non lege atque doctrina insonante forinsecus, sed interna, atque occulta mirabili, ac ineffabili potestate, operari Deum in cordibus hominum, non solum veras revelationes, sed etiam bonas voluntates. » Ubi non solum excludit extrinsecam persuasionem per sensus factam, sed etiam non sufficere docet internam, quae consistit in revelatione, et tenet se ex parte objecti, sed ulterius debere dari operationem intra voluntatem, quae jam non est moralis motio, quia non fit mediante objecti propositione.

Ut autem argumentis seu sophismatibus possit responderi, quae in hac parte multiplicantur, verbi gratia, quod stante motione Dei, quae non est in mea manu, nec possum eam avertere, non stet actum voluntatis non poni; quod sit determinata illa motio ad unum et sic sequitur quoque voluntatem determinari: quod illa suppositio motionis Divinae est omnino antecedens voluntatis actum, ergo illa stante non stat facere oppositum, nec illi resistere atque adeo non stat libertas. Haec et alia similia quae istam impossibilitatem Divinae determinationis cum nostra indifferentia concernunt, aequivocant de necessitate absoluta, vel ex suppositione, et secundum quid de necessitate consequentiae, et consequentis, de sensu composito et diviso. Qui ab aliquibus sic intelligitur, quod sensus divisus fiat dividendo, et separando concursum Dei, quasi sine ipso indifferens maneat voluntas, sensus autem compositus intelligatur posito ipso concursu Dei, et praedeterminatione, et ea posita tollatur indifferentia. Sed haec intelligentia rudis est, et longe distans a nostra sententia, qui potius dicimus ipsum motum seu praedeterminationem Dei in voluntate perficere libertatem, non avertere. Sed sensus compositus, et divisus debet sumi secundum diversas formalitates seu considerationes in eodem concursu, seu auxilio Dei, et in voluntate reperiuntur, et componendo secundum unam, vel sub unius respectu praecise non explicatur libertas (et non dicimus quod tollatur, sed quod non explicetur,) sed modus infallibilitatis, dividendo autem illam considerationem, et accipiendo sub alia, explicatur libertas, sicut in eodem effectu ut praecise consideratur formalitas seu respectus unius causae ex illa parte adhuc non intelligitur

habere esse, vel non tale esse, consideratus vero ex alia parte habet illud. Sic ergo in motione, vel praedeterminatione Dei considerari possunt tres habitudines seu formalitates, et totidem in causa libera creata. Ex parte Dei consideratur modus operandi, qui ex parte ipsius Dei se tenet, quia est Divinus, et immutabilis, et universalissimus. Secundo, ordo ad terminatum effectum in se. Tertio, ordo ad modum quo effectus procedit, tam ab ipsa causa creata, quam ut subest motioni Divinae. Ex parte causae creatae consideratur primo ipse effectus in se, et in sua substantia; secundo, modus quo illum efficit, v. g. necessario, vel contingenter. Tertio, ordo ad primam causam, a qua participatur et ad ipsum modum, quo prima causa operatur illum. Cum ergo Deus movet causam secundam liberam, seu contingentem, si consideretur causa illa, ut operans effectum modo sibi proprio, sic operatur illum modo contingenti, ut cuius potentia ad deficiendum, vel resistendum illi, et ad resistendum motioni Divinae ut causanti talem actum, et talem modum, siquidem hoc ipsum causat Divinus concursus, nempe ut tali modo fiat, ut possit resisti ipsi actui, et consequenter ipsi motioni, ut talem actum, modumque attingit. At vero si totum hoc scilicet actum voluntatis creatae, et modum ejus comparemus, et componamus cum ipso concursu secundum modum, quo tenet se ex parte Dei, sic est inevitabile, quod eveniat non effectus solum, sed effectus cum modo, scilicet effectus libere factus, quia totum hoc providet, et causat Deus, inevitabiliter parte sua, sed inevitabiliter ex parte rei factae, imo etiam, quando solum dat sufficientem concursum, non efficacem, adhuc operatur inevitabiliter ex parte sua, quia id quod intendit in illo

concursu, inevitabiliter fit, scilicet quod homo habeat principium, unde operetur, sed quod de facto non operetur.

Et secundum istam distinctionem, et habitudines in ipso Divino concursu repertas, verificantur oppositae propositiones, quae de eodem affirmari videntur. Dicitur enim ex una parte, quod inspirationi, et illuminationi Divinae possumus resistere, ut dicitur in Concilio Tridentino, sessione vi, cap. vi, et inde probatur nos libere operari, quia illi possumus resistere, quia ipsum posse resistere est signum infallibile operationis liberae, sed tunc consideramus ipsam Dei motionem existentem quidem in homine, sed in sensu diviso, hoc est, considerando in illa non habitudinem ad modum operandi ex parte Dei, qui immutabilis et infallibilis est, sed dividendo ab illo modo, consideramus solum habitudinem ad causam, et modum causae creatae, quem ipse etiam Divinus concursus intendit, et attingit. Ex alia vero parte dicit Scriptura Esth. xiii: Non est qui possit tuae resistere voluntati: et Roman. ix: Voluntati ejus quis resistit? Et Augustinus de correctione et gratia capite xiv: « Deo volenti salvum facere nullum humanum resistit arbitrium. » Et D. Thomas prima secundae, quaestione decima articulo quarto ad tertium: « Si Deus movet voluntatem ad aliquid, impossibile est poni, quod voluntas ad illud non moveatur, non tamen est impossibile simpliciter, unde voluntas a Deo non ex necessitate movetur. » Quod utique procedit posita motione Dei non ablata. Et quaestione cxn, articulo tertio: « Si ex intentione Dei movens est, quod homo cujus cor movet, gratiam consequatur, infallibiliter ipsam consequitur. » Ubi tota infallibilitas a D. Thoma, ab Augustino, a Scriptura reducitur

ad ipsam voluntatem, et motionem Dei, cui nihil resistit, non ad praesentiam aliquam rei faciendam; ante omnem istam voluntatem Dei; et tunc fit sensus compositus nostra; voluntatis cum voluntate et motione Dei, ut explicat modum immutabilem et universalissimum ex parte Dei.

Ex dictis colliges quomodo recte intelligatur definitio libertatis: Quod est facultas, seu 'potentia, quae positis omnibus requisitis ad agendum potest agere, et non agere. Quae definitio communiter est apud omnes recepta. Et intelligenda est in omni amplitudine positis omnibus requisitis, tam ex parte causarum secundarum moventium, quam ex parte causae primae, quia ut diximus etiam posita Divina motione, et praedeterminatione potest voluntas agere, vel non agere, quia hoc ipsum posse resistere et dissentiri praebet, et conservat illa Divina motio, licet de facto non resistet, nec dissentiet, comparando voluntatem sic motam ipso modo moventi Dei immutabili, et infallibili, definitio autem libertatis non dicit, quod positis omnibus requisitis libertas non aget, sed quod potest non agere, eo quod nulla requisita possunt illam potestatem tollere, multo minus Divina praemotio, quae propter suum universalissimum modum operandi est causa huius potestatis libertatis creatae, eamque non tollit, sed conservat, et perficit tanquam radix illius. Unde perperam P. Suarez prolog. primo supra citato, cap. m, carpit Thomistas, quasi dicant potentiam esse liberam, quae positis omnibus requisitis potest non agere; excipiendam tamen esse praemotionem Divinam, si ly omnibus requisitis sumatur collectim in sensu composito, si autem ly omnibus, intelligatur in sensu diviso, id est, aliquam illarum conditionum tollendo, potest libertas agere.

Et contra hoc procedit ejus impugnatio, quia ablata aliqua conditione requisita, etiam quaecunque causa naturaliter agens potest non agere, sicut sol potest non illuminare clausa fenestra. Sed nos jam supra rejecimus illam inteflectionem sensus compositi, et divisi, et ideo non est, quod immoremur in respondendo Patri Suarez, sed sufficit dicere, quod positis omnibus requisitis etiam motione Dei prout praebet determinationem ad actum, tollendo quidem indifferentiam potentialem et suspensivam, praebendo autem et conservando modum indifferentiae actualis: et potestatis dominative potest oppositum facere voluntas; licet si consideretur modus operandi ex parte Dei, qui est immutabilis, et intendit aliquid in individuo fieri, non stet oppositum poni, quia non stat destrui illam immutabilitatem; sed sicut optime salvatur immutabilitas actus Divini cum libertate ipsius, quae potest oppositum, etiam salvatur eadem immutabilitas cum libertate creata causata a se, quae est participatio quaedam libertatis Divinae per quam potest modo suo proprio oppositum facere, licet immutabili modo ex parte Dei fiat. Itaque tunc praedeterminatio Dei et motio universalissimae suae causalitatis tollet libertatem nostram, quando immutabilitas actus divini tollet contingentiam, et mutabilitatem causae create. Plura de his ad Theologos mittamus, pro Philosopho enim naturali haec sufficiant, de illis vero agemus Deo dante primo tomo, prima parte, praesertim ubi ostendemus excludendam esse scientiam mediam, ne sumatur infallibilitas divinorum decretorum ex suppositione effectus creati praevisi, ante omne decretum Dei.

ARTICULUS IV.

Circa quae objecta versetur
libertas ?

Ad discernendum objecta, in quae voluntas fertur libere, et in quae necessario, distinguendum est de libero quoad exercitium, et quoad specificationem, et similiter de necessario. Quoad specificationem dicitur necessarium, quod ex ipsa ratione objecti caret aliqua ratione terminante alium actum quam talis speciei, verbi gratia, amoris, et non odii. Quoad exercitium dicitur, quod ex parte subjecti talem habet dispositionem, quod non potest non elicere hunc determinatum actum. Itaque necessitas specificationis tenet se ex parte principii specificantis, et cum hoc sit objectum, oportet explicari penes id quod ex parte objecti se tenet, scilicet quando ex parte objecti nihil repraesentatur mali, quod possit odio haberi, et ita excludit libertatem contrarietatis, sed est posse amare, vel odio habere. Necessitas quoad exercitium tenet se ex parte principii operantis, et cum hoc sit subjectum, oportet explicari penes id quod tenet se ex parte subjecti, et elicenti», id est, quando subjectum est taliter affectum, quod non potest suspendere actum circa aliquod objectum, et ita excludit libertatem contradictionis, quod est velle, et non velle. Et opposito modo debet explicari libertas specificationis, et exercitii.

Unde obiter colligo, quod licet possit dari objectum circa quod necessitetur voluntas quoad exercitium ut in visione clara Dei, tamen haec necessitas non provenit formaliter ex ipso objecto, ut objectum est, sed ex ipsa dispositione subjecti circa tale objectum. In quo veram existimo sententiam Gajetani i p.

q. lxxxii, a. n. Quam sequitur Bannez ibidem. Ratio est, quia objectum formaliter solum est principium specificandi, et sic ab ipso prout tale non provenit formaliter necessitas exercitii, sed exercitium, seu elicentia formaliter provenit a subjecto operante, et ejus necessitas ex ipsa dispositione, et statu subjecti, est enim voluntas talis natur», quod si toto pondere fertur in objectum, fertur necessario, quia nihil remanet, quo possit detinere et suspendere elicentiam, tunc autem fertur toto pondere, quando adaequatur universalitati ejus totaliter objectum etiam cum plena advertentia, tunc enim cum voluntas ratione suae naturae, et formalis rationis sit determinata ad bonum ut sic quando ex omni parte et totaliter proponitur bonum in omni sua universalitate, et plenitudine non est in voluntate indifferentia, sed totalis determinatio ad tale bonum. Nec tamen quando dicimus naturaliter, et necessario ferri voluntatem ad tale bonum, fertur per modum appetitus innati, sed eliciti, licet necessario, et ita dicitur naturalis ille appetitus, quia necessarius, non quia innatus, procedit enim ex cognitione, imo ex plena advertentia, et ideo maxime est voluntarius, quia ex maxima et plena cognitione, scilicet ex visione Dei, et ex principio interno, scilicet ex ipso pondere voluntatis.

Quibus suppositis dico : Quod objectum necessarium quoad specificationem etiam datur pro hac vita, et est unum tantum, scilicet beatitudo in communi, in quantum est ratio formalis appetendi bona. In beatitudine autem duo includuntur, scilicet esse, et bene esse, seu beate esse, si enim aliquis non est, nec beatus est, et similiter si bene non est, beatus non est, et sic proprium esse et bene esse necessitant

quoad specificationem: «Et quidquid necessarium est quod specificationem ad aliquid istorum reducitur. Reliqua vero omnia, quae cum his duobus non habent necessariam connectionem, libere sunt appetibilia. At vero quoad exercitium nihil necessitat voluntatem si advertenter procedat, nisi solum Deus clare visus.» Prima pars sumitur ex D. Thoma i-ii, quaest. x, articul. ii, praesertim ad 3, ubi inquit: « Quod finis ultimus de necessitate movet voluntatem, quia est bonum perfectum, et similiter illae, quae ordinantur ad hunc finem, sine quibus finis haberi non potest, sicut esse, et vivere, et huiusmodi, »et quaest. vi de Malo, articulo unico ad 7 : « Nullum bonum, inquit, superat virtutem voluntatis, quasi ex necessitate eam movens, nisi id quod est secundum omnem considerationem bonum, et hoc solum est donum perfectum quod est beatitudo, quod voluntas non potest non velle, ita scilicet quod velit ejus oppositum, potest tamen non velle actu, quia potest avertere cognitionem beatitudinis, in quantum movet intellectum ad actum suum. » Videatur etiam s. doctor. i parte, quaestion. lxxxii, articul. u, et quaestion. xxii de Verit. articul. v et vi. Ratio autem sumitur ex dictis, quia illud est bonum necessitans quoad specificationem quod in ipsa ratione formali, qua specificat voluntatem, non habet nisi rationem boni, quod est proprium specificativum voluntatis, voluntas autem necessitatur non exire limites suae specificationis, alias mutaret essentiam et speciem suam, ergo quando objectum non est nisi proprium specificativum voluntatis, tunc tale objectum non est capax odii, et sic necessitat voluntatem, ut si tendit in illud, tendat per modum amoris, quia non est in objecto, nisi specificativum

amandi, quod est bonum, ergo sicut coarctatur voluntas ad suam rationem formalem specificativam, ita ad amandum illud objectum, quoad specificationem. Et ex hoc etiam probatur, quod beatitudo necessitans voluntatem non est beatitudo materialiter sumpta in aliquo, et ut induit rationem objecti, quod appetitur, sed beatitudo ut exercet rationem formalem, propter quam aliquid appetitur. Unusquisque enim desiderat quiescere in bono, quod est bene, seu beate se habere, et hoc est ultimum per modum finis, quod unusquisque petit, et ideo induit rationem formalem, propter quam caeterae appetuntur, quia est ipsa ratio formalis, quae in fine desideratur, ideo enim aliquid pro fine habetur, quia in eo intenditur quiescere tanquam in bono, ipsa ergo beatitudo, seu quies ultima in bono sicut est ratio formalis appetendi finem, ita est ratio motiva propter quam caeterae appetuntur. Cum ergo voluntas in omni suo actu debeat respicere aliquem finem, et a ratione formali motiva finis moveri, haec autem est idem quod beatitudo sumpta pro ratione formali beatitudinis, quod est velle bene se habere seu quiescere in bono, sicut non potest voluntas exire limites suas rationis formalis specificativae et motivae, ita nec potest non necessitari ad beatitudinem ut ratio formalis est, quia haec est ipsa ratio boni.

Unde colligitur, quod si beatitudo ipsa pro materiali aliqua sumatur in quo existimatur inveniri ratio formalis beatitudinis, non necessitatur voluntas ad talem beatitudinem materialiter et objective sumptam, nisi constet, et manifeste appareat voluntati, rem illam esse, cui adaequate et universaliter convenient omnes conditiones beatitudinis quod est esse omne bonum,

quod solum potest constare videndo Deum ipsum, Deus autem cognitus non in se, sed per connotationem ad creaturas, et per viam remotiōnis, licet in se sit summum bonum, tamen dum non apparet positive in seipso, sed per effectus, non terminat adaequate voluntatem nec necessitat quoad specificationem, quia negatio non est specificativum, sed positio boni, nec necessitat bonum admixtum alicui limitationi. Omnia autem bona quae non repraesentantur ut plene bona, vel connexionem necessariam habentia cum pleno bono displicere possunt voluntati, et non necessitant illam.

Dices: Qui peccat sciens se amittere beatitudinem, facit contra ipsam beatitudinem, ergo displicet ei de facto et efficaciter, licet vellet non amittere illam sicut qui projicit merces in mare, displicent ei merces, non absolute sed ut onerantes et exponentes periculo, ergo similiter beatitudo, licet absolute non displiceat, tamen ut prohibens illud peccatum displicet, et sic non necessitat quoad specificationem, quia potest considerari ex aliqua parte, ex qua non sit appetibilis. Secundo, qui se ipsos occidunt, aut sunt in inferno displicet eis ipsum esse et vivere, quatenus consideratur ut miseriis plenum, ergo non necessitat quoad specificationem, et ut adaequate et plene bonum, sed ut obiectum displicentiae pro aliqua parte.

Ad primum respondetur, quod peccans divertit a vera beatitudine ad apparentem, et ab eo quod in re et materialiter est vera beatitudo ad id quod sibi proponitur et apparet tanquam beatitudo; vult enim delectari aut quiescere in aliquo bono quod est beate seu bene se habere quantum ad rationem formalem, errat tamen in ipsa re materiali, quam eligit ad quiescendum, non ergo

beatitudo formalis ut formaliter considerata, seu ut ratio appetendi unquam displicet, id est, nunquam est ratio displicendi, sed semper necessitat quoad specificationem, licet materialis beatitudo quam amittit, id est, res illa in qua dicitur esse beatitudo non necessitet quoad specificationem, sed considerari possit ut poenalis, et onerosa hic et nunc, ex aliqua parte.

Ad secundum similiter respondetur, quod etiam qui se occidit habet odio esse materialiter consideratum, et ut subjectum miseriis, non formaliter, quia ipsum non esse desiderat sub aliqua ratione essendi, scilicet sub ratione essendi liberum a miseriis quae sunt mala quaedam et defectus essendi. Addo, quod qui se occidit, intensius desiderat esse formaliter consideratum, quam qui se non occidit, quia ex eo quod ita ardentem appetit esse sine miseriis, quod non potest illa tolerare nec carere quiete vel delectatione, ideo ita intense mutetur ad destruendam miseriam, quod etiam subjectum miseriae, quod est ipsa vita, non vult tolerare, quam tamen tolerat alter, qui non ita ardentem appetit esse sine miseriis. Unde constat quod qui se occidunt, nimis appetunt beatitudinem seu conditiones ejus, quales sunt delectatio, abundantia, carentia miseriae, etc. quia neque ad horam patiuntur carere illis, ita ut si careant, etiam subjectum quatenus carens illis velint destruere, et sic: Qui amat animam suam perdet eam, id est, ex nimio amore perdet.

Ultimum quod dicimus in conclusione, scilicet necessitari voluntatem quoad exercitium ab ipsa visione clara Dei, sumitur ex ratione insinuata D. Thoma prima parte, quaestion. lxxxv, articul. ii, quia voluntas videntis Deum per essentiam videt omne bonum, Exod. xxxin:

Ego ostendam tibi omne bonum, et sic de necessitate inhaeret Deo, sicut ex necessitate volumus esse beati. Cujus rationis vis in eo consistit, quia viso summo bono non potest proponi cessatio amandi ipsum, nisi proponatur cessatio volendi esse beatum, quia vellet relinquere totalem, et universalem rationem beatitudinis, quae per illud exercitium habetur, et amatur, ergo non potest displicere illud exercitium, quo tale summum bonum amatur, nisi displiceat ei universalis ratio boni, quae in illo exercitio habetur, hoc autem esset egredi limites suae rationis formalis specificantis, quae continetur sub universali ratione boni seu beatitudinis. Plura de his spectant ad Theologos citato loco primae partis, et i-ii, quaestione decima.

ARTICULUS V.

Utrum voluntas sit perfectior potentia intellectu?

Certant in hac difficultate schola D. Thomae et Scoti. Existimat enim Scotus in iv, distinct. XLix, quaest. vi, voluntatem esse potentiam perfectiorem intellectu; eumque sequitur ejus schola, aliisque plures ut Bonaventura, Egidius, Argentinas, Gabriel Mai. ad eandem distinctionem xlix. Fundamentum sumitur ex quatuor praecipuis conditionibus, quae adstruere possunt nobilitatem alicujus potentiae, scilicet ab objecto, ab efficacia potestatis, ab actu seu effectu praestantiori, ab opposito suo, quod est deterius.

Ab objecto sumitur prima ratio, quia objectum voluntatis est perfectius; utpote ipsum bonum, quod est perfectio et actualitas entis, et respicit ipsum esse, in quod voluntas tendit; existentia etiam est maxima actualitas et perfecti*) in ente

et bonum ipsum est perfectius quam verum, cum perfectio entis per bonitatem explicetur, et unumquodque in tantum sit bonum in quantum perfectum et integrum. Ergo objectum proprium voluntatis est excellentius objecto intellectus.

Ad efficacia potestatis deducitur secunda ratio. Nam objectum voluntatis est bonum seu finis, qui est prima causarum, et ideo habet voluntas potestatem movendi caeteras potentias, et dominium super illas, etiam super intellectum: ergo tanto praestantior est voluntas intellectu, quanto imperans imperato, superior inferiori, potentia formaliter libera ea, quae formaliter est necessaria, licet radicaliter sit libera, praesertim cum nulla alia potentia possit habere dominium supra voluntatem, ergo ipsa est actualior, et perfectior omnibus, quia potestas movendi in actualitate fundatur.

Ab actu et effectu tertia ratio deducitur, quia praestantissimus actus voluntatis, qui est charitatis, excedit praestantissimum actum intellectus, unde charitas excellentior est reliquis virtutibus, Paulo attestante i Corinth. xm: Major autem horum est charitas; et constat, quia per actum charitatis magis aliquis appropinquat Deo, et ultimo disponitur ad gratiam, ergo oportet quod ipsa potentia etiam sit praestantior simpliciter intellectu. Unde D. Thomas i part. quaest. Lxxxii, articul. in, fatetur quod cognitio eorum quae infra nos sunt, est perfectior amore eorum, respectu vero rerum, quae supra nos sunt praestantior est amor cognitione, ergo praestantissimus actus voluntatis excedit praestantissimum intellectus, et sic ipsa potentia simpliciter est praestantior. Ab effectu etiam patet: tum quia a voluntate simpliciter denominamur boni, vel mali, non ex actu intellectus; tum quia inter Spiritus Ange-

licos, ordo qui excedit in amore, scilicet Seraphim est simpliciter perfectior reliquis etiam quam Gherubim, qui excedit in scientia, ergo ex amore sumitur major excellentia inter Spiritus, et consequenter inter potentias.

Ab opposito denique deducitur quarta ratio, quia illud est simpliciter perfectius, cuius oppositum est pessimum, oppositio enim et destructio alicujus tanto est deterior, quanto id quod destruit est excellentius, ergo quando aliquid est pessimum ejus oppositum est optimum. Inter peccata autem, odium Dei, quod directe opponitur charitati, est pessimum inter omnia vitia, etiam pejor infidelitate, ergo amor ejus, qui est oppositum est excellentior omni cognitione.

Oppositam sententiam tenet S. Thomas prima parte, quaest. lxxxii, art. ui, contra Gent. cap. xxvi, et quae est. xxii de Verit. art. xi, videndus est etiam prima parte, quae est. xxvi, artic. ii, ubi intellectualem operationem dicit esse perfectissimum in qualibet intellectuali natura, et Cajetanus ibi, et quaest. lxxxii, citata, cum aliis interpretibus D. Thomae ad praedicta loca, et Suarez v de Anima, capit. ix; Vasquez i-ii, disput. xi, cap. viii; Rubio, et Conimbricenses in praesenti in nide Anima, aliisque plures. Itaque haec sententia docet intellectum esse perfectiorem simpliciter, quam voluntatem, posse tamen voluntatem esse secundum quid perfectiorem. Vocamus autem perfectiorem simpliciter potentiae, illam quae desumitur ex objecto secundum modum movendi et mutandi potentiam, hoc enim est, quod pertinet ad ipsam substantiam seu essentiam potentiae, quae essentialiter desumitur ex ordine ad objectum formaliter consideratum, et sic potentia quae altiori modo immutatur ab objecto dicitur habere

rationem objectivam altiore. Perfectio autem secundum quid provenit ex aliis conditionibus praeter illam, et pertinentibus ad objecta materialia, vel ad alias condiciones, seu circumstantias extrinsecas praeter genus causae objectivae et specificantis ut bene advertit Cajetanus i p. quaest. xxvi citata, art. n. Itaque respective ad rationem specificativam potentiae, seu objectivam reliqua omnia comparantur, ut perfectiones secundum quid.

Igitur, quod intellectus sit aliorum voluntate ex vi specificationis objectivae, fundatur in eo; quia modus specificandi intellectus est immaterialior, activior et perfectior, quam voluntatis, magisque recedens a potentialitate, et concretione, ergo potentia ipsa est perfectior. Consequentia optima est, quia immaterialitas est segregatio a materialibus et potentialibus conditionibus, omnis autem imperfectio fundatur in potentialitate et materialitate, quae limitationem et oppositionem dicit ad actualitatem, ergo quanto aliquis modus objecti, et potentiae est immaterialior, tanto est actualior et perfectior, quia magis segregatur a potentialitate. Antecedens vero probatur, quia objectum intellectus immutat ipsum abstractioni et immaterialiori modo, quia sic movet intellectum, ut possit ad omnia penetrare, quae in objecto sunt, et sub quocunque statu et conditione, sive existentia?, sive non existentia®, praescindendo, componendo, dividendo, etc. Unde dicitur intellectus, quasi intus legens, quia usque ad ultima ingreditur, quantum est de se, nisi ex defectu luminis, vel specierum impediatur, voluntas autem nihil horum facit, sed factum ab intellectu supponit, et prout sibi propositum fuerit objectum, sic inclinatur, nec ita ample ad omnia se extendit, sed solum ad rationem con-

venientis, et licet feratur in finem per modum intendentis et moventis ad illum, tamen hoc ipsum debet prius ab intellectu abstractioni modo attingi et proponi, alias voluntas non movebitur. Igitur in attingentia objectiva primum locum obtinet intellectus, licet in motu quasi applicativo et effectivo voluntas excedat, sed tamen genus movendi effective est posterius genere objectivo in potentiis; ab objecto enim sumitur specificatio, motio autem finis, quae est prima causarum, licet exerceatur per voluntatem, non tamen incipit ab ipsa, sed ab intellectu proponente et alliciente voluntatem. Unde constat, quod in genere objectivo, et finali intellectus simpliciter est primum movens, et in attingentia objectiva primo apprehendit et attingit objectum, voluntas autem ex ejus apprehensione movetur, ergo in vi motionis specificativae eminet intellectus supra voluntatem. Et ita liberius et abstractus procedit attingendo objectum sub quocunque statu possibilitatis, vel existentiae sub praecisione, vel sub compositione in ordine ad se, vel ad alia, et secundum omnes formalitates reperibiles in objecto, voluntas autem solum sub illo statu, (quo potest allicere, et movere per modum convenientis, et secundum aliquem ordinem ad existentiam et aasequibilitatem.

Denique, intellectus propinquior est ipsi Animae, et prius sequitur ad finem tanquam prior passio quam voluntas, non tanquam dispositio ad voluntatem requisita, quin potius voluntas se habet ut inclinatio consequuta ad intellectum ut ad formam, ergo in dignitate, et immaterialitate magis accedit ad naturam Animae intellectus, magisque de illa participat quam voluntas, quanto enim aliqua propria passio immediatior est quo principio, seu essentiae a qua

sequitur, tanto est perfectior, quia sequens passio dependet ab ipsa non e contra, et unumquodque quanto naturaliter propinquius est suo principio, tanto perfectius est.

Quod vero voluntas secundum quid sit altior intellectu constat ex dictis, quia est primum movens in genere efficiendi, et applicandi alias potentias quoad exercitium, ergo in hoc genere excedit intellectum, qui solum movet objective; idque etiam probant argumenta facta in contrarium, ut constabit ex eorum solutione.

Ad primum ergo fundamentum in oppositum negatur, objectum voluntatis in formali ratione objecti, et modo immutandi potentiam esse perfectius, licet in re materialiter aliquando sit perfectius. Et cum dicitur, quod objectum ipsius est bonum et finis, distingo; bonum et finis prius ab intellectu apprehensum et mediante ipso regulans concedo; non apprehensum nego: bonum autem apprehensum perfectius in ratione objecti attingitur ab intellectu quam a voluntate, quia attingitur sub ratione quidditatis, et consequenter altiori et abstractioni modo, et sic bonum non est perfectius vero in ratione immutandi objective potentiam. Quare non est existimandum, quod bonum et finis et existentia non pertineant etiam ad intellectum, sed pertinent altiori modo, quatenus in ratione cujusdam quidditatis attinguntur, non sub eo modo, quo attinguntur a voluntate, scilicet sub exercitio moventis finaliter, qui motus cum sit affectivus, et ordinatus ad assequendum rem in esse, minus immaterialis et abstractus est. Unde cum etiam bonum et finis attingantur ab intellectu, modo tamen altiori, non potest fieri ex hoc argumentum ab probandum quod voluntas sit perfectior potentia intellectu. Et hoc expressit

S. Thomas prima parte, quaestione Lxxxn, articul. in, ubi inquit: « Quod objectum intellectus est ipsa ratio boni appetibilis, bonum autem appetibile, cuius ratio est in intellectu, est objectum voluntatis. » Ubi dicendo quod ratio boni est objectum intellectus, significat quod secundum rationem, et quidditatem attingitur ab intellectu, qui est modus altior et abstractior, a voluntate vero non attingitur ratio boni, id est, quidditas, sed motio et exercitium boni. Nec obstat dicere, quod verum est quoddam bonum particulare et sic est minus in ratione boni ipsa ratione boni universalis. Dicitur enim, quod etiam bonum est quoddam verum, et sub eo continetur, unde ad invicem se continent et continentur, sed tamen etiam ipsa ratio universalis boni ab intellectu attingitur, unde ex hac parte non est inferior ipsa voluntate, quia totum quod attingit voluntas, universaliter etiam attingit intellectus sub altiori ratione objectiva, scilicet sub ratione veri, licet ipsum verum ut res quaedam est, contineatur sub bono, sicut etiam bonum continetur sub vero.

Ad secundum respondetur, probare quod voluntas sit altior intellectu in vi causae motivae, et applicativae quoad exercitium, non in vi causae objectivae, et specificativae, in hoc enim semper est elevatior modus specificandi in objecto intellectus, quia modo magis immateriali immutat, et hoc est majoris nobilitatis in vi objectivae specificationis. Et idem dicitur de formali libertate, vel necessitate, hoc enim non pertinet per se ad perfectionem objectivae specificationis, sed ad modum movendi ex parte subjecti. Et tamen ipsam formalem libertatem habet voluntas ab intellectu, ut a radice participare. Unde ex hoc non est imperfectior intellectus, sed perfectior radicaliter.

Ad tertium quoad primam partem de actu charitatis, respondetur in primis ex Cajetano ip. quaest. xxvi, art. ii et quaest. lxxxii, art. m, quod charitatis actus non est excellentior perfectissimo actu intellectus, qualis est visio beata, oportet autem comparisonem istam actus ad actum semper fieri ex aequo, id est, perfectissimi actus unius potentiae cum perfectissimo actu alterius, non autem cum aliis actibus minus perfectis quos potest vincere charitas. Secundo, dicitur quod actus charitatis est perfectissimus ratione rei attactae, et conjunctionis ad ipsam, non ratione modi specificandi objective, hic enim in intellectu semper est altior, et abstractior, ut dictum est. Sed tamen potest dici aliquis actus voluntatis simpliciter perfectior actu intellectus, non in modo objectiva) specificationis, sed in aliquo effectu particulari, quia scilicet aliquod objectum prout in re contingit esse perfectius, quam in modo intelligendi, et voluntas modo affectivo tendens ad rem unitur objecto, et tangit illud ut est in re, et sic in ratione conjunctionis, et unionis affectivae, perfectior dicitur actus voluntatis, quam intellectus, quando in objecto ipso volito invenit in re tantam immaterialitatem, et perfectionem vel maiorem quam intellectus. Sed hoc non est ex ipso modo proprio, et intrinseco potentiae, quo tendit ad objectum, sed ex perfectione ipsa quam objectum habet in se. Unde si tale objectum immediate unitur intellectui ut fit in visione beata, etiam in ratione unionis erit excellentior actus. Et quando D. Thomas dicit amorem rerum superiorum esse nobiliorem cognitione ipsarum, loquitur in sensu valde formali, scilicet de rebus superioribus, quatenus manent in statu superiori ad ipsum intellectum, ita quod non immediate intellectus con-

jungitur illis, tunc enim licet ex modo intrinseco potentiae, intellectus altiori et nobiliori modo procedat, tamen quia non adaequat in conjunctione ad objectum iste modus, id quod in objecto est, quia sibi non sufficienter apparet, ideo in ratione conjunctionis manet inferior voluntate, sicque simpliciter ille voluntatis actus est nobilior, quia conjunctio ad rem nobiliorem et superiorem, semper praeeminet reliquis omnibus: sicut etiam unio hypostatica simpliciter est nobilior quocunque actu intellectus, vel voluntatis, quia ad supremum ordinem elevat et summe Deo conjungit.

Ad secundam partem argumenti de effectibus respondetur, quod attinet ad primum effectum, scilicet reddere hominem simpliciter bonum quod facit voluntas non intellectus, dicimus quod ille effectus est in genere morali, non in genere specificationis objectivae physicae in quo intellectus supereminet, et de quo solum hic agimus. Vel secundo, quod istum effectum moralem rectificandi non habet voluntas ut contrapositione intellectui, qua ratione solum debet fieri comparatio, sed ut subiecta regulae rationis, et ita a ratione participat rectificationem ut a perfectiori principio. Unde non rectificat sola voluntas, sed etiam ratio, idque tanquam perfectius principium, licet non denominetur aliquid simpliciter rectus nisi ab ipsa voluntate in qua consummatur rectificatio, ut voluntaria, licet inchoetur a ratione ut a regulante. Quoad alium effectum de ordine Seraphinorum, dicimus denominari ab excessu amoris non tanquam a perfectiori simpliciter et in se, sed a perfectiori quem influunt in alios, vel in quo specialiter excelluerunt in via. Denominatio enim ordinis hierarchici, potius sumitur ab officio, et munere quod exercent in

alios, quam ab eo, quod in se sunt. In alios autem non possunt influere visionem beatam, seu lumen gloriae, quia gloriam solus Deus dat. Extra visionem autem beatam perfectior est charitas, quam quaelibet alia scientia, unde cum Seraphim ministrant Deo in perficienda ista virtute in aliis, hinc est quod denominantur ab isto perfectissimo ministerio, quasi ardentes, et incedentes.

Ad ultimum dicitur, quod odium Dei potest considerari, vel in esse physico ut opponitur amoris, vel in esse morali, ut importat specialem aversionem a Deo in ratione charitatis. Primo modo non est pessimum odium physice, sic enim peior est privatio gloriae et perpetua damnatio, quae est maxima elongatio a Deo in termino. At vero secundo modo pessimum est odium, quia magis directe opponitur conversioni Dei, quam facit charitas, et sic est magis directa aversio, sed hoc est in genere moris potius, quam in genere amoris physice considerati, nos autem solum loquimur in genere physico, et objectivo, non de perfectione in esse morali.

ARTICULUS VI.

Utrum voluntas moveat alias potentias imprimendo aliquid reale in illas?

Etsi in hac difficultate multi sint modi dicendi, praecipue tamen possunt reduci ad tres sententias. Prima affirmat quando duae potentiae in eadem Anima existentes, ita se habent, quod una subordinatur alteri et movetur ab illa, non requiritur aliqua motio physica, et realis impressa a potentia movente in mota, sed sufficere radicationem, et conjunctionem in eadem Anima, ratione cujus per naturalem sympathiam, una potentia operante, aut

appetente, alia ei subordinata operatur et exequitur. Hanc sententiam, aut tenent, aut probabilem reputant plures Auctores etiam ex Thomistis, Gonimbricenses vn Physic. cap. ii, quaest. i, a.vii. Idque dicunt esse multorum Philosophorum huius temporis. Idem docent i Post, c. i, quaest. iv, et Vazquezi-n, disp. xxxrv, c. ni; Montesinos i, art. ii, quaest. ix, art. i, quaest. iv, num. xcxn, et M. Navarrete n tom. in i p. q. xiv, art. vm, contr. x, §. iv, ad ii partem arg. et M. Ledesma lib. de auxiliis, quaestione unica, art. iii, p. lxxxii, quamvis oppositam, ut probabilior admittat q. cui, et M. Torre, tom. i de relig. q. vm, art. vii, disp. iii. Fuit autem haec sententia olim Scoti in ii, dist. xlii, quaestione unica, conc. m. Imo influxum Dei in causas secundas vult Scotus esse per sympathiam, non per qualitatem impressam, sed eo mera subordinatione causae secundae ad ipsum. Hanc sympathiam aliqui influxum seu motionem moralem vocant, sumendo moralitatem pro extrinseca subordinatione, quia nihil ponitur in re mota.

Secunda sententia solum agnoscit concursum simultaneum voluntatis cum aliis potentiis ita quod ex voluntate et potentia inferiori fit quasi una integra causa, quae operatur illum effectum, non autem quod aliquid praeuium motione sua imprimat voluntas in aliis potentiis ad operandum. Ita Gonimbricenses in lib. ethicorum, disput. iv, quaest. iii, art. i et iii de Anima, cap. xiii, quaest. v, art. m.

Tertia sententia fatetur per motionem unius potentiae in aliam, quae effective movet aliquid reale imprimi in potentia mota, ratione cujus operatur ut subordinata alteri. Hanc sententiam ex Gajetano imi, q. xxiii, art. vhi, docet M. Ledesma ubi supra pag. clii, et pro eo etiam

videri potest M. Martinez i-n, quæst. ix, art. i, dub. m, idem sentit M. Torre, ubi supra loquendo de actibus elicitis ab una virtute existente in alia potentia, ut cum religio elicit orationem, fides confessionem vocalem et similia, secutus in hoc Gajetanum n-n, quaest. Lxxxi, articul. iv, ac denique posse unam potentiam, vel habitum unius potentiae aliquam impressionem realem ponere per suam motionem in alia potentia vel habitu, valde commune est inter Thomistas. Imo si qui ponunt motionem per sympathiam, seu radicationem in eadem Anima, non tam ex proposito id tractant, quam ponunt differentiam inter motionem Dei in causas secundas, et voluntatis in suas potentias, quod licet ista fiat per sympathiam et radicationem, illa non nisi per realem motionem

Ut resolutionem ex mente D. Thomae tradamus, advertendum est, quod motio unius potentiæ in aliam potest dupliciter intelligi. Primo sic, quod ex tali motione recipiat potentia mota aliquam maiorem virtutem ad producendum effectum aliquem, seu perfectionem, ultra id quod potest ex propria virtute, sicut cum ex motione charitatis elevatur fortitudo, vel temperantia, non solum ad operandum temperate vel fortiter, quod est propriae virtutis, sed etiam propter Deum supernaturaliter amatum seu cum habitudine ad illum, quod ex se non poterat, de quo etiam plura exempla statim afferemus. Secundo sic, quod potentia movens solum applicet, et determinet potentiam motam inferiori ad operandum actum sibi proprium, non tamen perfectiorem, aut elevatiorem, quam sit in se, sicut si voluntas applicet visum ad videndum, et auditum ad audiendum, et nihil amplius, et idem inquirimus, an potentia movens imprimat ali-

quid potentiae motae, ut manent applicate.

Dico ergo primo : Quando potentia inferior, vel virtus operatur aliquid ultra proprium modum suum non quasi habitualiteret permanentor; sed in aliquo actu ex actuali participatione superioris potentiae, non potest hoc fieri per solam sympathiam, et radicationem in eadem Anima sed per impressionem realem, et physicam a voluntate, vel virtute superiori derivatam ad inferiorem. Haec sententia perpetuo docetur a D. Thoma qui nusquam meminit illius sympathiae, seu radicationis, sed solum impressionis, diffusionis, virtutis relictæ ex potentia superiori, quæ omnia immutationem realem explicant factam a potentia superiori in inferiori, et aliquid reale in ea relictum quod ad effectum aliquem realem ordinatur. Et in primis pondero illum locum D. Thomæ ii-ii de Veritate, articul. xm, ubi inquit: « Quandocunque sunt duo agentia ordinata, secundum agens dupliciter potest agere. Uno modo secundum quod competit suæ naturæ, alio modo secundum quod competit naturæ superioris agentis, impressio enim superioris agentis manet in inferiori, et ex hoc inferius agens non solum agit actione propria sed actione superioris agentis, sicut sphaera solis movetur proprio motu, qui spatio unius anni expletur, et motu etiam primi mobilis, qui est motus unius diei. Similiter aqua movetur motu proprio tendente in centrum, et habet quemdam motum ex impressione lune, quæ movet ipsam, ut patet in fluxu, et refluxu maris. Ratio autem et voluntas sunt quedam potentie operative ad invicem ordinate. Unde voluntas potest habere duplicem actum, unum qui competit ei secundum suam naturam, in quantum tendit in proprium ob-

jectum absolute, et hic actus attribuitur voluntati simpliciter ut vel le et amare, quamvis ad hunc actum praesupponatur alius rationis, a quo proponitur objectum. Alium vero actum habet, qui competit ei secundum id quod ex impressione rationis relinquitur in voluntate, cum enim proprium rationis sit ordinare et conferre, quandocunque in actu voluntatis apparet aliqua collatio, vel ordinatio, talis actus erit voluntatis non absolute, sed ut motae, et directæ a ratione. » Idem docet e converso de actu intellectus ut moto a voluntate, et ex ejus impressione speciali operante in 1-11, quaestion. xvn, articul. i, ubi docet imperium esse actum rationis ut mote ab efficacia voluntatis. Et hanc virtutem, seu motionem docet esse sicut impulsum, et alterationem in i part. quaestion. lxxxii, articul. iv : « Dicitur, inquit, aliquid movere per modum agentis, sicut alterans movet alteratum, et impellens impulsum et hoc modo voluntas movet intellectum, et omnes vires Anime ut Anselmus dicit. » Ita D. Thomas.

Quod vero aliqui respondent, quod voluntas efficax dicitur impellere, quia eo ipso quod ponitur ejus motio efficax, sequitur propter sympathiam de necessitate operatio in aliis potentiis. Dicitur etiam voluntas movere quasi alterans, quia propria operatio alterius potentie quæ a voluntate movetur, est quedam alteratio perfecta. Sed contra est, quia si voluntas dicitur alterans vel impellens, quia operatio potentie mote ab ea est alteratio, vel quia sequitur effectus in potentia inferiori posita voluntate, sine alia motione, ergo relinquit D. Thomas inexplicatum id quod intentebat explicare, scilicet quomodo ipsa voluntas fit movens, si enim voluntas dicitur alterans, quia ejus effectus in potentia mota alteratio est, restat

videre an hunc effectum in potentia mota voluntas facit alterando, id est, motione physica vel non, et hoc intendebat ibi D. Thomas et proponebat explicare, ergo diminute procedit, et ab intento divertit, si proponendo explicare quomodo voluntas moveatur, solum explicat quod ejus effectus ponatur in potentia inferiori, vel quod sit alteratio in potentia mota.

Secundo, videndus est D. Thomas in m, dist. xxiii, quaest. i, art. i, ubi docet virtutes motas a voluntate ab ea recipere formam aliquam ipsius secundum quod omne movens et agens imprimit suam similitudinem in motis et patientibus. Et ibidem distinctet, xxvii, quaest. n, art. iv, quaest. m ad 5, inquit: « Quod unaquaeque virtus quae est in inferiori potentia, habet quamdam formam, quae est virtus ex participatione superioris potentiae; sed formam, quae est haec virtus, habet ex natura propriae potentiae per determinationem ad proprium objectum, et hanc formam et modum ponit virtus circa suum actum, et iterum illam formam, et modum quem habet ex superiori. » Quod vero istud, quod habet ex superiori sit aliquid intrinsecum, et reale in inferiori, aperte dicit D. Thomas quaest. xiv de Verit. art. v ad 4, ubi inquit: « Quod id quod ex charitate relinquitur in fide, est fidei intrinsecum, » constat autem charitatem movere fidem, ergo motio ista, et impressio potentiae moventis in potentiam motam, non potest apud D. Thomam explicari per sympathiam et colligationem potentiarum in Anima, quae nihil imprimit intrinsecum in potentia mota, nec formam aliquam participatam a superiore, ut in effectum suum illam imprimat, ergo secundum D. Thomam motio potentiae superioris per impressionem novam fit, non per sympathiam.

Denique, D. Thomas i p. q. lvi,

art. n, dicit: « Quod una virtus pertinere potest ad plures potentias, ita quod in una sit principaliter et se extendat ad alias per modum diffusionis, vel per modum dispositionis, secundum quod una potentia movetur ab alia, et secundum quod una potentia accipitur ab alia. » Ergo non ex colligatione in eadem essentia, sed ex extensione per modum alicujus diffusionis vel dispositionis dicitur una potentia movere aliam.

Fundamentum conclusionis sumitur ex dictis, quia ut constat in exemplis allatis a D. Thoma quaestione illa xxn de Verit. aliquando virtus inferior habet elicere actum physice et realiter, non solum secundum virtutem propriam et connaturalem, sed etiam secundum virtutem participatam a superiori potentia, sed ad hoc non sufficit sympathia, et colligatio naturalis potentiarum in una natura, nec sola extrinseca conjunctio, et assistentia potentiae superioris ad inferiorem, ergo necessaria est motio, seu impressio realis de novo facta. Major constat exemplis illis D. Thomae de mari fluente et refluxu ex impressione lunae, de sphaeris inferioribus raptis a primo mobili, de voluntate non simplici modo volente, sed cum aliqua collatione et comparatione ex participatione discursus. Minor vero probatur, quia illa sympathia et colligatio potentiarum neque immutat potentiam inferiorem in se, aliquid de novo illi addendo et confortando ipsam, neque in sua radice, hoc est in ipsa natura, quia ut supponit haec sententia, quando superior potentia operatur, nulla realis mutatio fit in inferiori potentia ex tali operatione, et multo melius in ipsa natura, quae est ejus radix, aut in unione potentiarum, si enim natura, vel unio mutatur realiter, cur non multo minus ipsa potentia seu virtus? Solum ergo fit mutatio

in ipsa potentia superiori operante, cujus actu posito sine alia mutatione, sed solum per naturalem colligationem alterius potentiae sequitur actus in inferiori, et sic actus superior pure concomitanter se habet, non vero realiter perficit naturam vel inferiorem potentiam. Sed potentia, quae nec in se, nec in sua radice immutatur, non potest perfectiorem et excellentiorem effectum elicere quamante, siquidem causa creata eodem modo se habente, sequitur idem effectus, ergo si realiter et physice major et excellentior effectus progreditur ab inferiori, quam ejus connaturalis virtus possit ex se, necessario a superiori debet perfici et immutari realiter.

Confirmatur hoc, quia virtus inferior ex colligatione in eadem natura et radice cum potentia superiori, vel habet majorem perfectionem permanentem et perpetuo, sicut calor in animali habet generare carnem, imaginativa in homine discurre, et tunc non ex colligatione ad potentiam superiorem ut operantem hic et nunc, sed ex ipsa prima emanatione a natura, accipit illa majorem virtutem et perfectionem. Vel potentia inferior non ex ipsa prima emanatione, sed ex operatione, et motione superioris hic et nunc facta, habet perfectius operari, in quo casu loquimur in praesenti, et ad hoc non sufficit sympathia seu colligatio potentiarum, sed requiritur nova aliqua immutatio, et impressio in potentia inferiori, quae illi virtutem addat, seu ad perfectiorem effectum realiter virtuosiores reddat, eo quod effectus ipse perfectior debet realiter exire a tali virtute inferiori, in illo autem principio a quo exit immediate effectus aliquis, oportet esse proportionem cum tali effectu exeunte; sola autem unio vel colligatio potentiarum in eadem natura,

non facit majorem proportionem in potentia quoad hunc effectum determinatum, quia illa unio et colligatio semper manet eadem et de se indifferens est ad omnes effectus potentiarum, ergo ex vi illius precise potest reddi virtuosior potentia inferior, quando solum existente motione, et operatione causae superioris, inferior perfectius operatur, et non ex emanatione prima a tali natura redditur potentia illa poten-

tia perfectior. Denique, haec sympathia non potest intelligi sufficiens pro potentiis, quae non despotice serviunt voluntati, sed cum aliqua resistantia, ex sola enim colligatione et conjunctione ad ipsam non flectuntur ejus imperio, sed resistere possunt, ergo indigent motione aliflua, et impressione vincente earum resistantiam,

Dico secundo: Etiam motio superioris potentiae, quae tantum applicat inferiorem ad agendum secundum ejus virtutem propriam, nec aliam majorem superaddit, non fit per solam sympathiam et colligationem potentiarum in una natura, sed per realem impressionem et immutationem in ipsam. Haec conclusio sumitur ex eisdem fere locis D. Thomae allegatis, quia in pluribus eorum loquitur de potentia superiori applicante et imperante tantum in inferiori, non virtutem de novo operativam ei communicante et praesertim videri potest i-ii, qu. x, art. i, et i p. qu. Lxxxn, art. iv, et in locis supra citatis ubi loquitur de motione charitatis imperantis. Ratio et fundamentum est, quia diverso modo exeunt actiones ab inferiori potentia, quando subordinatur in sua applicatione, et exercitio voluntati, quam si non subordinaretur, ergo non solum quando confertur nova virtus, sed quando virtus propria exercetur et applicatur ad actum, oportet intrinsece et realiter perfici potentiam

ut tali modo exeat actus. Consequentia patet, quia talis modus non affigitur actui producto ab extrinseco, sed cum illo nascitur ex sua potentia, et ita praesupponit in potentia principium sufficiens producendum illum, hoc autem non habet nisi ex superioris potentiae applicatione, ergo. Antecedens primum probatur, quia cum illae potentiae exercent suos actus, ut imperatae et applicatae a potentia superiori, exeunt cum aliqua nova habitudine, tum ad finem potentiae imperantis, tum ad ipsam efficientiam potentiae imperantis. Ad finem quidem, quia iste actus imperatus et procedens a potentia inferiori, hoc ipso quod ex illo imperio procedit, subordinatur illi fini superioris potentiae, sicut cum actus temperantiae fit propter charitatem, subordinatur fini charitatis, et recipit mercedem charitatis, induit ergo habitudinem aliquam ad talem finem, et sicut respicit realiter objectum, suum ita et finem sibi appositum, qui ut circumstantia finis se habet, illique subordinatur objectum. Ad efficientiam autem potentiae imperantis, quia egreditur ille actus, ut voluntarius mobilis ad nutum voluntatis, vel virtutis imperantis, a quo potest cohiberi vel emitti, quod non habent alii actus ei non subiecti, ut actus nutritivus, vel augmentativae, ergo diversa habitudine respicit iste actus voluntatem imperantem et applicantem, quam actus qui ei non subduntur, nec ab ea possunt cohiberi vel omitti. Et iste respectus non est rationis, sed realis, vere enim et in re detinet voluntas aliquos actus aliarum potentiarum et ad libitum utitur quibusdam despotice et ad nutum quibusdam cum resistentia, ergo non est cur istae habitudines non sint reales, fundamentum enim et terminus reales sunt, scilicet potentiae il-

lae et actus, usus et detentio, vel cohibitio voluntatis quae in re fiunt, cur ergo non fundabunt respectum realem? Et sic actus progrediens cum tali respectu, vel sine illo, diverso modo immutatus exit a sua potentia.

Nec potest hic locum habere illa sympathia seu colligatio potentiarum, haec enim unio potentiarum non est sufficiens ad determinandum potentiam inferiorem magis modo quam ante, ad eliciendum voluntarie actus suos et dirigendum ad talem finem potius quam ad alium, siquidem unio illa naturalis est, et eodem modo semper se habens et perseverans, et communis seu indifferens ad omnes potentias, quae sunt in Anima et ad actus earum, ex quo ergo principio determinatur ista potentia et actus ad faciendum [actum] tali modo, et cum habitudine ad talem finem, et quod fiat cum tali applicatione, aut intensione vel impulsu, etc. si ipsa operatio voluntatis nihil immutat in potentia illa inferiori, nec realiter determinat, cum tamen indifferens sit. Nec unio illa et colligatio potentiarum ad positionem actus potentiae superioris est principium determinandi inferiorem potentiam, quia cum ipsa unio et colligatio etiam communis, et indifferens sit de se ad omnes actus fit potentias, restat de ea eadem difficultas, a quo principio determinetur, siquidem actus potentiae superioris non ponit aliquid, nec determinat ipsam unionem, sicut neque potentiam, est enim eadem ratio de potentia inferiori et de unione ipsa. Denique, sympathia ista non operatur nisi per modum naturalis sequelae, et connexionis, ut dicunt Auctores oppositi, et specialiter Moptasinus loco citato. Naturalis autem sequela non habet locum in his quae fiunt ex libero imperio voluptatis, siquidem actus potentiae inferioris, non se habet ut proprius effectus.

secuta ad positionem superioris, nec egreditur ab ipsa superiori potentia per emanationem, sed elicitur ab inferiori potentia ex applicatione superioris, non ergo habet hic locum naturalis sequela, non enim procedit ille actus ut consecutus naturaliter, sed ut ortus et elicitus ab inferiori, convenientius ergo ponitur ex impressione, et motione superioris oriri, quam naturali sequela consequi.

Quod Vero dicunt aliqui sufficere concursum simultaneum voluntatis cum potentiis inferioribus in effectum suum, nec requiri motionem illam applicantem, non habet locum in praesenti primo ex generali ratione, quia simultaneus concursus non est in causam, sed in effectum, unde potest convenire etiam causis non subordinatis, sicut duo portantes lapidem habent simultaneum concursum in ipsum motum, non unus subordinatur et applicatur ab alio in operando. Itaque aliud est dependere causam ut consequatur effectum, seu ut effectus ponatur ab alia causa, aliud est subordinari alteri causae, et esse inferiorem illa in causando. Ad primam dependentiam sufficit concursus simultaneus diversarum causarum, imo etiam dependet causa ab illa applicatione et reliquis conditionibus sine quibus non causet, nec tamen subordinatur illis, ut causa inferior, sed ad hoc requiritur, ut causa superior moveatur, et applicet inferiorem ut causet, non in effectum solummodo influat. Deinde, ille simultaneus influxus non habet locum in praesenti, quia voluntas non potest partialem influxum habere in actum intellectus, aut appetitus, cum ejus influxus et actus solum sit volitio, non autem partialiter potest intellectum actum elicere. Si ergo nihil intellectionis etiam partialiter est a voluntate, sed totum ab intellectu, quomodo intelligi potest quod simultaneo concursu in-

fluat in actum intellectus, vel alterius potentiae, quam movet, sicut duo portantes lapidem, quorum uterque aliquid motus elicit? Multo minus potest intelligi, quod voluntatis influxus simultaneus non sit partialis cum influxu aliarum potentiarum, sed identificatus cum illo, ita ut sit totaliter ab intellectu, et totaliter a voluntate. Hoc enim esse non potest, nisi sit sicut causa prima, quae est intima cuilibet causae creatae, utpote dans illi esse, et tanquam prima ejus radix in operando. Unde nihil etiam partialiter potest esse a causa secunda, quod non sit etiam a causa prima. Nulla autem causa creata potest ita sibi subordinare causam inferiorem, ut nec partialem concursum habere possit, qui non egrediatur ab inferiori, quia nulli causae creatae subordinatur alia in omni ratione entis. Quod si talis dependentia datur in causa inferiori respectu superioris, multo magis oportebit determinari a causa superiori, et applicari ad agendum, per motionem in ipsam causam, ut pote sibi omnimodo subordinatam ad operandum. Unde per hunc modum simultanei concursus non evitatur praemotivus, sed fundatur.

Solvuntur argumenta.

Primo arguitur ex P. Vazquez disputatione illa xxxiv ubi supra: Quando aliqua causa secunda habet propriam virtutem sufficientem et concursum causae primae, nec nova ratio in effectum resultat, quaecunque alia causa accadat supervacanea est, nec omnino conducit ad eam actionem; sed in aliis potentiis est integrum principium ad producendas suas operationes secundum omnem rationem quae in illis reperitur, ergo quantumcunque voluntas velit in eas physice influere, supervacue se

habebit. Major est per se nota, quia quod integre fit ab una causa secunda, non potest naturaliter fieri simul ab alia, supervacue ergo talis causa accedit ad producendum talem effectum, nec oppositum in aliquo exemplo constare potest. Minor probatur, quia intellectus, verbi gratia, aut sensus posito lumine et specie est integrum principium producendi suas operationes, ergo tales potentiae possunt integre suas operationes producere. Confirmatur, quia plures potentiae sunt in nobis, quarum una sine alia non potest, ut intellectus non potest operari sine interiori, ut patet in dormientibus, aut non attendentibus, ligatis enim sensibus internis, nihil per externos sentimus, et tamen nihil reale influunt istae potentiae in alias, postquam sunt actuatae sua virtute requisita et specie, ergo neque oportebit voluntatem influere in alias potentias, etiamsi sine illa operari non possint, alioquin ubicunque una potentia sine alia non posset operari, deberet praemovere illam, et influere in eam.

Respondetur distinguendo majorem et minorem argumenti. Ad majorem, quod fit integre ab una causa non potest ab alia naturaliter fieri, distinguo; quod fit integre in omni genere, tam quoad specificationem, quam quoad exercitium, concedo; quod fit integre in suo genere, sed non quoad aliquam conditionem, verbi gratia, quoad applicationem, vel quoad aliquem modum, aut perfectionem altioris virtutis, non indiget altera causa, vel movente, vel perficiente, aut elevante, aut applicante, nego. Ad minorem, potentia inferior habet sufficiens principium ad operandum, distinguo; ad operandum intra suum genus ex parte specificationis, concedo; ex parte exercitii seu applicationis ad operandum, vel ad operandum juxta

participationem alterius potentiae, nego. Et licet concursus Divinus sufficiat ad applicandum causam secundam, tamen quia non tollit leges, et subordinationem aliarum causarum quas non venit solvere, sed adimplere, ideo etiam alio causarum superiores, quae movent inferiores ad operandum sua motione et influxu aliquid imprimunt causis inferioribus, ut applicent eas ad operandum. Nec valet responsio Vasquez, quod coelum solum influit in haec inferiora tollendo ea quae impedire possunt operationem causarum secundarum, et applicando ea quae disponere possunt, non autem per se influendo in ipsas causas inferiores. Sed tamen hoc mirum est, quod coelum potest applicare causas disponentes, et remove impedientes et applicare non possit per se operantes. Nam illa applicatio in causas disponentes, quomodo est a coelo nisi motu suo imprimat aliquid in ipsas. Si vero imprimit, cur etiam non poterit imprimere aliquid in causas per se operantes? Praesertim in illis effectibus, qui excedunt propriam virtutem causae inferioris, et ex particulari virtute coeli procedere debet, ut quod mare fluat et refluat ex impressione lunae, quod aquae ascendant ad montes, quod fiant cometae, vel aliae similes impressiones a coelesti virtute productae, quae non solum fiunt per remotionem impedimentorum, sed per positivam communicationem virtutis ad illos effectus occultos et excedentes.

Ad confirmationem negatur minor in eo, in quo una causa dependet ab alterius operatione. Et ad probationem dicimus, quod intellectus ad intelligendum non oportet, quod accipiat a phantasmatibus nisi in eo genere, in quo dependet, scilicet objective, efficienter enim dependet ab intellectu agente producente spe-

cies ex phantasmate tanquam ex objecto, et in isto genere aliquid imprimatur intellectui scilicet species, et rursus ut intellectus actu intelligat, requiritur quod imprimatur intellectui, scilicet species, et rursus ut intellectus actu intelligat, requiritur quod convertatur a phantasmate, sed non indiget alio influxu, quia nec aliam habet dependentiam a phantasmate. Similiter sensus exteriores dependent ab interioribus non absolute, ut applicentur ad operandum, sed quantum ad subministrationem spirituum animalium, sine quibus non exercetur sensatio, ut patet in dormientibus; sed communicatio istorum spirituum, quae realis est, non fit per actum sensus interni, qui est cognitio, sed per subministrationem a virtute naturali effectiva eorum, quae illos distribuit ad sensus. Vel dependent sensus externi ab internis, non in ipsa elicientia sensationis, sed in iudicio, quod formatur de illis in sensu communi, ubi consummatur tota sensatio externa, unde qui est distractus, revera videt et sentit externe, sed non advertit, quia non iudicat, et ita quantum ad hoc iudicium dependent sensus externi ab internis, non quantum ad ipsam visionem, vel sensationem, quam eliciunt.

Secundo arguitur: Quia voluntas solum habet operationem immanentem, ergo extra se non efficit aliquem effectum, patet consequentia* quia alias illa actio esset transiens, et non immanens in ipso agente. Antecedens autem probatur, quia non potest voluntas operari aliquem actum, qui non sit velle, seu appetere, volitio autem, seu appetentia solum est actus immanens denominans volentem, ergo solum potest operari operatione immanente. Quod si dicatur, illam volitionem denominare volentem ipsam voluntatem, in qua existit, et a qua elicitur, ceeterum

effective posse aliquid imprimere per modum transeuntis in alia potentia, quo non reddatur volens, sed voluntarie applicata ad operandum, contra est, quia ista virtus non est explicabile quid sit, ut sequenti argumento ponderabimus. Et deinde redit argumentum, quia ista virtus derivari debet media volitione, illa autem volitio est actus immanens, et sic non potest operari in alias potentias, solum enim operatur ubi est, ad operandum autem extra se requiritur actio transiens.

Respondetur aliquos tenere, quod voluntas non solum est elicitiva actus immanentis, sed etiam transeuntis ab eo distincti, ut sentit Cajetanus iii de Anima, cap. vi. Oppositum vero sentit Ferrariensis contra Gent. c. lxxxii, et Capreolus in ii, distinet. i, quae est. n, ad argumenta Aureoli contra primam conclusionem. Et hoc probabilius videtur. Dicimus ergo, actionem immanentem virtualiter esse transeuntem, et posse habere aliquem effectum extra se, eo quod actus immanens est eminentior transeunte, cum naturaliter sit directivus illius, actio enim transiens est actio executiva, immanens vero imperativa et directiva, per voluntatem enim et intellectum dirigimus ea, quae agenda sunt, unde potentiae immanenter operantes naturaliter sunt digniores potentiis operantibus transeunter, illasque subordinant sibi. Quare actus immanens eminentior est transeunte in dirigendo, et sic eminenter et virtualiter potest transeunter agere, ut convenienter possit potentias inferiores movere directione sua. Et hoc sumitur ex D. Thoma in opusc. xi, artic. m, ubi dicit: « Quod Angeli non possunt movere aliquod corpus per contactum quantitatis, cum sint incorporei, sed per contactum virtutis: nihil autem in Angelis altius, quam eorum intellectus, cum

et ipsi a Dionysio intellectus, vel mente» nominentur, unde eorum motiones a virtute intellectus procedunt: ipsa autem conceptio intellectus secundum quod habet efficaciam transmutandi aliquid, imperium nominatur. Unde si movent, nullo modo nisi per imperium movere possunt. » Ita D. Thomas, qui locus satis manifestus est. Idem probatur experientia sensuum interiorum, videmus enim ad considerationem rei appetibilis immutari sensibiliter corpus, vel concupiscendo, vel irascendo, ergo imaginatio vim habet immutandi, seu movendi spiritus, qui motu suo etiam sanguinem movent. Nec posset unus sensus emittere species in alios, nisi actus ejus, qui immanens est vim haberet producendi transeunter tales species, et movendi spiritus animales quibus insident species ipse intentionales. Quare actus appetendi immanens est, et reddit potentiam volentem, sed habet pro effectum ulteriorem talis volitionis motum aliquem, seu impressionem causatam in potentia inferiori, quae non reddit illam volentem formaliter, sed ministerialiter, id est, subordinatam et ministrantem appetui seu voluntati in suis actibus.

Ad replicam vero respondetur, illam virtutem seu impressionem emanare medio actu volitionis, qui licet habeat terminum immanentem intra se, tamen quia virtualiter est transiens, potest ulterius habere effectum in aliquo extra se, nec enim repugnat unum actum habere plures effectus ordinate se habentes. Et conjungitur seu tangit voluntas potentiam, quam movet virtualiter, nam cum movet intellectum seque immediate est in Anima intellectus quam voluntas, et sic potest immediate movere ipsum. Quod si motus corporali modo faciendus sit, ut cum phantasia movet appeti-

tum, hoc fit mediantibus spiritibus animalibus, qui moventur ab ipsis sensibus, non solum ut in illis communicentur species intentionales, sed ut moveatur appetitus sensitivus, quatenus motis spiritibus movetur sanguis, et sic pervenire potest motio illa ad locum appetitus, qui est in corde vel hepate.

Tertio arguitur: Quia non potest explicari quid sit illa impressio realis, quam potentia superior ponit in inferiori; nam in primis non est qualitas, praesertim in motione, qua solum applicatur potentia inferior ad exercitium operationis, nam qualitas non inclinat nisi ad qualitatem similem, ergo ponere qualitatem solum pro exercitio operis, et non pro aliqua specie facienda, omnino fictitium est. Patet consequentia, quia illa qualitas cum sit derivata a voluntate, verbi gratia, in intellectum, debet in intellectu ponere aliquid simile ipsi voluntati, seu modo voluntatis; quidquid autem in operatione intellectus relucet sive quoad speciem sive quoad individuationem, sive quoad vitalitatem vel intensionem, totum est generis apprehensivi non volitivi. Secundo, non potest esse aliquis modus, quo denominetur ille actus voluntarius aut liber, quia hoc solum pertinet ad extrinsecam denominationem, pendet enim ex hoc solum quod detur advertentia in ratione, qua posita actus qui ante non erat liber, redditur liber, hoc autem nihil intrinsecum in eo ponit. Nec est modus aliquis applicationis vel conjunctionis, aut propinquitatis, quia semper illae potenti® sunt conjunctae, et applicat® in eadem Anima, et super hoc additur alius modus, et non explicatur quid sit. Nec est aliqua relatio, tum quia h®c per se non est activa; tum quia requirit novum fundamentum ut consurgat, et hoc oportet explicare quid sit.

Nunc denique ponit solum influxum simulaneum in effectum, hic enim non est in potentiam, ut reddat eam motam et applicatam, sed in effectum ut reddatur productus.

Respondetur virtutem illam, seu motum causae superioris in inferiori, nunquam se habere per modum qualitatis permanentis et habitualis, quia potentia inferior non manet permanenter et habitualiter ordinata ad illam operationem vel applicationem, sed quamdiu causa superior voluerit, et ita solum per modum transeuntis potest illa motio illi dari, quamdiu scilicet applicaverit causa superior, et duraverit ejus motio, est ergo motio qualitas aliqua per modum transeuntis, sicut causa prima imprimit in causas secundas, et causa principalis in instrumentalem, idque vocat S. Thomas quod sit aliquid per modum diffusionis et dispositionis, secundum quod una potentia movetur ab alia, ut accipit ab alia, sicut dicitur in II, q. lvi, art. n. Et haec dispositio seu diffusio respicit aliquam peculiarem rationem in actu potentiae inferioris et motae relucens, verbi gratia, voluntas movetur ab intellectu; et participat ab ipso non solum elicere volitionem quoad substantiam ipsius velle, sed etiam quoad modum, verbi gratia, quod modo collativo velit, et similiter intellectus motus a voluntate, non solum habet producere intellectionem, sed cum tali modo, scilicet cum efficacia movendi et applicando in exercitio, quod ex se non habet intellectus, sed participative a voluntate, qua est primum in genere moventium efficaciter quoad exercitium, et sic imprimit intellectui, unde producat actus suos, cum efficacia movendi alia, ut docet D. Thomas xxii de Verit. art. xm. Quod si tantum applicet voluntas potentias inferiores ad actus proprios, tunc

motio voluntatis non ponit aliquid in potentia inferiori, pertinens ad virtutem pro novo effectum faciendo, qui excedat propriam virtutem, sed ad faciendum proprium suum actum, cum novo modo, id est, cum subiectione ad potentiam superiorem, seu ad voluntatem, et similiter cum habitudine et ordine ad finem aliquem determinatum sibi praestitum a superiori, et haec subjectio seu actualis subordinatio aliqua nova habitudo est in inferiori actu respectu superioris, requiritque aliquem novum modum seu mutationem in tali actu, qui modus seu habitudo, cum afficiat ipsum actum intrinsece oportet, quod cum egrediatur et pariatur a potentia, a qua immediate exit, et sic supponat in ipsa potentia inferiori sufficiens principium et rationem praehendi istas habitudines et formandi actus cum illis, et hoc a superioris potentiae motione debet haberi.

Ultimo arguitur: Quia voluntas non movet, nec applicat alias potentias nisi per imperium, seu imperium non potest aliquid reale imprimere potentiis imperatis, ergo. Major a nobis conceditur, voluntas enim movet, ut superior, et ut imperans. Minor probatur, quia imperium formaliter est actus intellectus non voluntatis, ut docet S. Thomas prima secundae, quaest. xvn, art. i, actus autem intellectus nihil reale ponit in aliis potentiis, solum enim denuntiat, et advertit quid agendum sit, haec autem advertentia nihil reale ponit in aliis nisi rem esse cognitam et denuntiatam. Et confirmatur, quia in brutis non datur imperium ut ibidem determinat S. Thomas art. n, ergo non poterunt applicari aliae potentiae ab appetitu sensitivo mediante phantasia, immediate autem non apparet, quomodo ex ipso actu appetitus derivetur virtus aliqua ad alias potentias.

Respondetur admittendo quod voluntas non movet nisi mediante imperio, unde dicit S. Thomas quaestione xvii citata, art. nad i: « Quod vis appetitiva dicitur imperare motum, in quantum movet rationem imperantem : » imo illae solum potentiae moventur a voluntate, quae ex apprehensione natae sunt motu veri. Et videmus quod deficiente advertentia etiam postquam quis voluit et elegit, nulla potentia inferior movetur ad executionem. Ad minorem ergo negamus, quod imperium seu actus practicus intellectus non habeat vim movendi alias potentias, et imprimendi aliquid in illas, non ut praecise cognitio est et advertentia, sed ut efficaciam habet ex motione voluntatis sibi adjuncta, et ex motione voluntatis sibi communicata, jam enim ut diximus ex D. Thoma xiv de Veritat. art. v ad 4, constat quod charitas quae est in voluntate imprimit aliquid intrinsecum fidei, quae est in intellectu, et ex his quae docet xxii, de Verit. art. xm, et aliis locis supra allatis etiam constat voluntatem movere intellectum, et aliquid illi imprimere. Deinde vero intellectus motus a voluntate potest movere alias potentias, tum voluntatem ipsam, quae sibi conjuncta, et immediata est in Anima ; tum imaginativam, quae intellectui subordinatur, sicut particulare agens universaliori, sicut corpus coeli motui Angeli, et per imaginativam corporali modo movetur appetitus, deinde membra ; sic enim ab intellectu per imperium moveri sensitivum appetitum docet 5. Thomas i-ii, quaest. xvn, art. vii, praesertim ad secundum, et ex illa motione per imperium rationis, et motionem imaginativae in appetitum, sequi aliquam qualitatem, quae ex motu locali cordis consequitur, aperte ibi affirmat.

Ad confirmationem respondetur,

quod bruta, licet non habeant imperium, quantum ad id quod imperium dicit de collatione, et ordinatione unius ad alterum, quod rationis est, bene tamen quantum ad id quod dicit de efficacia, et impetu movente, et ita appetitus sensitivus in eis movetur ab apprehensione faciente impetum ex instinctu naturo, non ex ordinatione rationis, illi autem apprehensioni efficaci non potest resistere appetitus, sed statim movet cor, et inde alias vires, quae ad motum pertinent.

ARTICULUS VII.

Utrum detur potentia loco motiva distincta ab appetitu, et quomodo inveniatur in Anima separata ?

Loquimur de potentia loco motiva quantum ad motum progressivum, qui solus ab apprehensione dependet, motus enim naturalis ut fit in corde, vel in gravi et levi, non dependet ab appetitu, neque ab apprehensione. De potentia ergo loco motiva secundum motum progressivum est duplex sententia etiam inter Thomistas. Prima affirmat motum hunc elici active ab ipso appetitu, non vero ab ipsis membris, sed in illis recipi, si recte sint disposita ad recipiendum motum, et sic membra non movent, sed moventur a principali membro, in quo est appetitus nempe a corde. Quae sententia sumitur ex Gajetano ni de Anima, c. vi, alias x, et Ferrarariensi n contra Gent. c. Lxxxn, et probabilior reputat M. Bannez i p. quae si. Lxxvm, art. i, dub. i. Fundamentum sumitur tum ex auctoritate, tum ratione. Auctoritate, quia ita sentire videtur D. Thomas i p. quaest. lxxv, art. iii ad 3, ubi inquit: « Quod alia vis motiva est exequens motum, per quam membra redduntur habilia ad obediendum appetitui,

cujus actus non est movere, sed moveri. » Et ii contra Gent. capit. lxxxh, in fine inquit: « Quod virtus, quod dicitur exequens motum, facit membra esse obedientia imperio appetitus, unde magis sunt virtutes perficientes corpus ad moveri, quam virtutes moventes. » Consonat Aristoteles iii de Anim. text. xlvi, et ltv, ubi docet: « Quod appetitus est id quo animal movet, id vero quod movetur est animal, organum vero motus aliquid corporeum est. » Et de eodem videri potest, in lib. de motu anim. lect. iv, apud D. Thomam ubi dicit: « Principia moventia esse phantasiam, intellectum, electionem, voluntatem, et concupiscentiam. »

Ratione probatur, quia ad motum progressivum non requiritur aliud principium eliciens motum, quam principium impellens, impulsus autem quaedam inclinatio est, et appetitus, nec requiritur ad hoc aliud principium elicativum, ex parte autem membrorum sufficit habilitas ad recipiendum hunc impulsum, his enim duobus positis, sequitur motus, et quodcunque aliud principium eliciens superfluum videtur. Ad haec videmus variari motum ad quamlibet variationem appetitus, sive quoad vehementiam impulsus, sive quoad remissionem, sive quoad modum, et figuram motus. Conveniens etiam est quod eadem potentia, quae est inclinativa ad motum sit assecutiva ejus ad quod inclinat, assecutio autem fit per motum, ergo motus est effectus potentiae inclinantis, quae utique est appetitus.

Oppositum tenent plures Auctores, ut Nazarius i p. quaest. lii, art. v, qui citat Zumel, Cajetanum, Ripam et alios, sequitur etiam P. Suarez, lib. v de Anim. c. x. Fundamentum sumitur etiam ab auctoritate, et ratione. Auctoritate D. Thomae qui

semper distinguit potentiam executivam motus a potentia appetitiva, illique aliquam actionem tribuit, licet cum subjectione, et obedientia ad appetitum, quas potentias in illis ipsis locis pro opposita sententia citatis agnoscit distinguens unam ut imperantem, alteram ut exequentem, licet haec, quia movet ut mota, magis videatur moveri, quam movere. Et expressius i p. quaest. lxxviii, art. i ad 4, dicit quod sensus, et appetitus in quantum hujusmodi non sufficiunt ad movendum, nisi superaddatur eis virtus aliqua, nam in immobilibus animalibus est sensus, et appetitus, non tamen habent vim motivam. Haec autem vis motiva non solum est in appetitu, et sensu, ut imperante motum, sed etiam est in ipsis partibus corporis, ut sint habilia ad obediendum appetitui Animae moventis. Et eandem virtutem distinctam a voluntate videtur agnoscere in Angelis quaest. vi de Pot. art. iii ad 2, et in quaest. de Anima, artic. xlii ad 13. Et actionem distinctam ei tribuit in contra Gent. cap. xxxv: « In nobis, inquit, actio virtutis motivae est media inter actum voluntatis, et effectum, ut in praecedentibus ostensum est. » Denique, opusc. xlii, cap. v distinguit vim exequentem ab imperante, et dicit: « Quod vis exequens est vis exterior, quae diffusa est in musculis, et lacertis, et nervis membrorum. » Aristoteles etiam locis citatis ab opposita sententia, aliquod organum corporeum ponit pro principio motus distincto ab appetitu.

Ex ratione etiam sumitur fundamentum, quia virtus illa, quae ponitur in membris ad obediendum appetitui, licet illi subordinetur, vere tamen vitalis est, ergo non potest esse mere passiva, sed oportet quod sit active movens, seu eliciens. Antecedens probatur, quia illa virtus non

requiritur praecise, ut motus recipiatur passive, et inhaereat in subiecto, ad solam enim inhaerentiam impulsus, non requiritur virtus aliqua, et qualitas cui immediate inhaereat, sicut in lapide videmus recipi inheesive impulsus sine hoc quod praesupponatur virtus aliqua in lapide ad recipiendum, requiritur ergo illa, tanquam virtus vitalis eliciens, et produciens motum. Unde et communiter actiones istae, quae motu membrorum fiunt, ut ambulare, scribere, pingere, et similia, motus vitales dicuntur, et ex illis maxime discernimus viventia a non viventibus. Si autem passive se haberent membra in isto motu, non magis moveretur animal in illis, quam movetur jaculum vel lapis impulsus, quae a projiciente recipiunt vim impulsivam passive.

Ad haec videmus motus istos externos vitaliter fieri, et tamen praevenire appetitum; ut cum aliquis movet pedes aut oculos inadvertenter, nec tamen tunc movet ut res inanimata cum non moveatur motu gravitatis deorsum, sed elevando pedem, vel convertendo oculos retrorsum. Postremo appetitus dicitur frequenter a D. Thoma locis allegatis principium motus ut imperans, non ut exequens, nihil autem imperat sibi ipsi, sed virtuti distinctae, ergo oportet quod virtus executiva et obediens, non sit mere passiva, patiens enim ut patiens non movetur imperio sed actione, eliciens autem actionem movetur ab imperio.

Haec secunda sententia sine dubio apparet probabilior, et inhaerentior menti S. Thomae meliusque explicat quomodo una pars organica movet aliam, quod stare non potest si solum est virtus passiva in membris seu partibus organicis, non vero motiva alterius partis et elicitiva motus, nam appetitus non est in om-

nibus membris, sed in uno tantum, ergo si in membris non est virtus activa motus, omnia membra praeter illud in quo est appetitus, movebuntur passive, quomodo ergo una pars organica movet aliam?

Ad primum oppositae sententiae ex auctoritate D. Thomae respondetur in primo loco aperte distinguere in isto motu duplicem potentiam, alteram imperantem, alteram imperantem, alteram exequentem. Cum autem dicit per hanc exequentem, reddi membra habilia ad obediendum appetitui, et ejus actum esse moveri, non movere, sensus est quod reddit membra habilia haec potentia motiva vitaliter et animaliter, licet ex subiectione ad appetitum, cujus est pars organica, et ministerialis. In virtutibus autem ministerialibus magis relucet moveri, seu obedire alteri quam movere et agere, licet agendo obediat et moveatur, sicut mobile vitale, non ut movens principale, sed ut organicum et ministeriale. In secundo loco contra gentiles, non dicit absolute D. Thomas quod actus potentiae motivae est moveri, sed quod magis perficit ad moveri, eo quod facit membra obedire appetitui. Ubi ly facit activitatem et elicientiam dicit, quia vitali actione facit obedire, et subjici appetitui, sed ut movens organicum et motum, non ut primo movens. Et ad Aristotelem dicitur, quod praeter appetitum et phantasiam, quae sunt principalia et impertinentia in hoc motu, etiam admittit principium organicum, et ministeriale, quod in libro de motu animalium dicit, non solum esse cor sed etiam nervos et juncturas, et spiritus, quibus de una parte fit motus ad aliam, sicut in rotis horologii, quibus istas organicas partes comparat Philosophus et de illis late ibi disserit, ut videri potest apud D. Thomam ibi lect. vi, vii et viii.

Ad primam rationem respondetur,

quod impulsus per modum amoris est elicitive ab appetitu, sed impulsus per modum executionis est imperative ab appetitu, et elicitive a potentia motiva membrorum, indeque derivatur ad projecta externa et ad aerem deferentem illa ut disseruimus vn Physic. quaffist. xxm. Quare posita efficacia appetitus imperantis, et habilitate membrorum vitaliter obediēte, id est, per aliquam actionem, quae ex subiectione et motu appetitus agat, sequitur motus vitalis membrorum, non mere passive se habentibus membris. Quare non est superflua ista vis activa, ut motus ille sit vitalis, etiam in executione membrorum.

Ad secundum respondetur variari motum ad variationem appetitus directive, non elicitive, eo quod variatio illa fit etiam in membris exequentibus vitali modo, et sic non mere passive et habentibus ad appetitum, sed etiam elicentibus motum. Similiter ut potentia inclinativa, et intendens assequatur suum finem sufficit quod mediis instrumentis et organis sibi subjectis, et elicentibus executive motum, assequatur ad quod intendit, non passive se habentibus.

Circa secundum punctum de potentia motiva Animae separatae, suppono hanc quam habet in corporeis organis, non manere in Anima separata, quia haec omnino corporea est, utpote a corporeis organis dependens. Sed difficultas est in duobus. Primum, an revera Anima separata habeat vim se movendi activam sicut Angelus. Secundum, an ista vis sit aliquid distinctum a voluntate, et imperio practico efficaci. Et circa primum sumitur difficultas quia Anima separata non potest se movere, nisi ad modum Angeli per contactum virtutis non quantitatis, quia caret illa, sed Anima separata non potest habere contactum virtu-

tis, quia non potest habere motum erga alia corpora, ut docet S. Thomas in p. qu8est. cxvii, art. iv et quaest. xvn de Malo, art. x ad 2, eo quod virtus Animae est determinata ad movendum corpus proprium et vivificatum a se, et solum mediante illo poterit alia movere; cuius signum est, quia non potest movere Anima membrum aridum, quia non est vivificatum a se, si autem habet in se vim motivam, posset illud movere, nec enim impediretur ejus exercitium a corpore, sicut nec impeditur exercitium intelligendi: posset etiam anima recedere a corpore vincendo dispositiones ejus, et iterum motiva virtute corpus intrare et informare, sicut informat alimentum de novo. Quae omnia cum absurda sint, non possumus ponere vim motivam in Anima, nisi mediante corpore, eo vero remoto nullum aliud corpus per se movet, ergo neque se movet per contactum virtutis activae, mutando loca.

Propter hoc fundamentum existimant aliqui Animam separatam se non movere, sed moveri ab Angelis, quod aliquibus Thomistis suppresso nomine attribuunt Gonimbricenses tract. de Anim. separata, disp. vi, art. ii. Ulterius vero existimavit Durandus in m, di9t. xxn, quaeest. u Animas, neque se movere, neque moveri, eo genere motus quo corpore, neque eo genere motus quo Angeli, quia non possunt movere corpora. De Anima vero Christi, solum dicit descendisse per effectus, quo causavit in inferno, quamvis neque hoc pertinaciter asserat, sed fatetur se alium modum probabiliorem ignorare. Alii vero Auctores, qui non possunt negare Animam Christi descendisse realiter ad limbum Patrum, licet per alios affectus descenderit ad infernum terrendo damnatos, dicunt tamen descendisse virtute Divina, quasi motam a Ver-

bo, sicut instrumentaliter potest movere alia.

Caeterum utraque sententia stare non potest. Et quidem Durandi sententia praeterquam quod non salvat in proprietate descensum Christi ad inferos, ex se ipsa redarguitur, quia vel Animae sanctorum erant in limbo seu inferiori parte terrae, vel non erant, ergo neque per praesentiam neque per effectum eo descendit Anima Christi, quod est totaliter negare articulum fidei de descensu Animae Christi, contra illud ad Eph. iv : Quod autem ascendit, quid est nisi quia descendit primum in inferiores partes terrae? Et fuisse Animas in inferno dicitur i Petri m : In quo et his, qui in carcere erant Spiritibus veniens prxdicavit, qui aliquando fuerant increduli, quando expectabant Dei patientiam in diebus Noe, qui utrique Spiritus Animae erant separatae : ergo erant in carcere, id est, in aliquo certo loco, ubi ante non erant. Si vero dicatur, ibi realiter fuisse Animas ad quas Christus misit effectus suos, ergo sicut illae Animae eo deportatae, aut motae sunt, potuit etiam Anima Christi eo moveri. Alio vero sententia ex eo improbat, quia secundum fidem Anima Christi realiter descendit et fuit mota ad loca inferiora, et non mere passive deportata aut descendens, sicut lapis, vel res projecta, neque instrumentaliter mota, sed vitaliter, ergo habet potentiam se movendi. Non fuit passive deportata tantum, quia absolute dicitur descendisse, quod rei portatae non adaptatur proprie, sicut neque ascendisse verificabitur, nisi propria virtute ascenderit. Dicitur etiam penetrasse omnes inferiores partes terrae Ecclesiast. xxiv, non penetrat autem proprie, qui solum deportatur ab alio. Non fuit instrumentaliter mota, quia vitaliter descendit, id est, per se, non ut lapis per gravitatem, nec sicut

res projecta, quae impulsu fertur vel instrumentum; si autem vitaliter descendit, habet potentiam vitalem intrinsecam se movendi, et ista non potuit sibi ab extrinseco superaddi a Verbo, alias vitale principium non esset, debuit ergo ex se eam habere, sive haec potentia sit ipse intellectus practice operans sive alia vis distincta. Ad haec S. Thomas i p. q. liii, art. i in argumento sed contra, probat Angelum moveri: « Quia de fide est Animam beatam moveri ut patet in descensu Christi ad inferos, » et in hi p. q. Ln ad 3 dicit: « Quod Anima Christi descendit ad inferos, eo genere motus, quo Angeli moventur, » constat autem Angelos movere se vitaliter, ergo et Anima Christi.

Quare simpliciter haec sententia tenenda est, quod Anima separata vitaliter movetur in loco, cum enim habeat intellectum et voluntatem, et non ubique existat, sed in parte determinata universi, potest habere voluntatem existendi in alio loco propter aliquam convenientiam, sicut Anima Christi voluit esse in limbo Patrum, et Animae purgatorii volunt esse in coelo, et dives ille in inferno petivit, ut Lazarus mitteretur ad se Luc. xvi, et Anima Samuelis apparuit Sauli Eccl. xlvi et i Reg. xviii, ergo si potest habere appetitum mutandi loca, debet ei esse provisum a natura de virtute qua possit acquirere locum. Patet consequentia, tum quia Aristoteles tribuit potentiam motus progressivi illis animalibus, quae habent vim cognoscendi res distantes et appetendi illas, frustra enim daret illis appetitum si negaret unde possent consequi quod appetunt ; tum etiam quia si Anima appetit alibi esse per se loquendo, maneret immobilis, et frustrata omni illo appetitu, vel solum per accidens et fortuito posset id consequi, si aliquis Angelos vel-

let illam deportare, quod quam incongrue dicatur in illis nobilissimis substantiis, quod res istae solum fortuito eis provisae sint, de se satis patet. Et hanc sententiam tenet Cajetanus in part. quaest. lxxiii, art. i, §. Quoad in.

Ad fundamenta opposita respondetur. Ad primum conceditur Animam contactu virtutis moveri. Et praeterquam quod potest aliquam qualitatem vel effectum occultum operari in corpore, nam de Anima Christi dicit S. Thomas in lxxiii, dist. xxii, q. ii, art. ii operatam fuisse aliquam lucem in illis partibus terrae; loquendo de motu locali, dicendum est aliquem posse producere in corpora, licet multo debiliorem naturaliter, quam Angeli. Et cum oppositum adducitur ex D. Thoma quaestione illa cxxvii, respondetur quod D. Thomas loquitur de virtute Animae in vi formae non in vi spiritus, et de virtute motiva organica, quia loquitur de Anima virtute suae naturae per quam determinatur ad vivificandum corpus, hac enim uti non potest anima separata. Subdit vero D. Thomas : « Quod super hoc aliquid potest ei conferri virtute Divina. » Quod non est idem, quod conferri per miraculum et supernaturaliter, sed ratione status separationis, ut bene explicat Cajetanus ubi supra tertia parte, sicut enim Animae separatae conferuntur species infusae virtute Divina ratione status sine miraculo, sicut et Angelis, ita confertur vis motiva, non quantum ad ipsam potentiam movendi, quae naturaliter ab intrinseco convenit, sed quoad expeditionem hujus potentiae, quia cum motus fiat per dictamen practicum intellectus, non possunt fieri ista dictamina ad movendum localiter per modum spiritus, et non per modum formae informantis, nisi per intellectum independentem a phantasmatis, et

modo pure spirituali intelligentem, et hoc accipit ex vi status separationis, et specierum infusarum a Deo, potestque perfici virtute Divina, ut fortius moveat corpora quam naturaliter possit, aut quod etiam Dæmones cohibeat.

Cum vero instatur : Quia alias posset movere Anima membrum aridum, et a corpore recedere, respondetur non posse Animam uti illa potentia motiva nisi pro statu separationis, aut nisi totaliter dominetur corpore ut Anima beata reunita corpori, quae independentem a virtute organica movebit illud. Nunc autem sicut intelligit dependentem a phantasmate, ita movet dependentem a virtute organica, et appetitu sensitivo regulato per phantasiam, Anima vero separata movet independentem ab omni virtute organica, et consequenter debet regulari per cognitionem independentem a phantasmate. Sicut autem in hac vita divinitus aliquando communicatur raptus, quo intellectualis cognitio independentem a phantasmate fiat, ita aliquando Anima elevatur secum corpore virtute motiva non organica, quae ad illam cognitionem sequi potest Anima recedens a corpore stantibus dispositionibus, quibus informat illud, quia non potest uti, nisi virtute organica, quamdiu non intelligit ut separata, sed dependentem a phantasmate, per virtutem autem organicam non potest a suo corpore separari cum organum corpus sit : nec in partes alimenti intrat motu locali, quia id non fit per apprehensionem, a qua necessario dependet localis ille motus, unde valde ruditer imaginantur, qui informationem in novas partes alimenti, aut recessum ab illis, motu locali Animae fieri aestimant, sed naturali informatione, aut corruptione corporis.

Circa secundum, an vis motiva Animae sit distincta ad intellectum et

voluntate, supposito quod non est organica neque indiget Anima, quod partes seu membra obediant appetitui, cum careat partibus, res est magis pertinens ad Theologos, qui id tractant agendo de Angelis; solum enim videtur requiri potentia distincta, ut producat motus per actionem transeuntem, quia intellectus, et voluntas sunt potentiae immanentes. Quare si actus immanens non est virtualiter transiens, omnino oportet ponere distinctam potentiam ab intellectu, et voluntate, quae actionem transeuntem motus localis producat. Si vero actus immanens virtualiter est transiens, cessat ratio multiplicandi istas potentias in spiritu separato, qui non movetur organice, nec in eo membra obedire debent appetitui, sed solum transeuntem motum ponere in

re mota. Certe D. Thomas opusc. xi» art. ii dicit: « Angelus conceptione intellectus quae est imperium coelos movere. » At vero quaestione sexta de Potentia, art. m ad 2 dicit: « Quod in Angelis mediante voluntate, et voluntas mediante virtute, et virtus immediate movet motum localem, » ubi ly virtus condistinguitur a voluntate. Quod utique verum est, sed possumus respondere, quod virtus illa distincta a voluntate est intellectus practicus, ut habens efficacem conceptionem imperii, nec aliam tertiam virtutem cogunt illa verba nos ponere. Et haec sufficiant pro commentariis in libros de Anima, et in totam Philosophiam ad laudem Salvatoris nostri Dei, beatissimae Virginis, et S. Thomae Aquinatis.

SUMMA TEXTUS

LIBRORUM DE ANIMA

SUMMA LIBRI I.

Circa hunc librum, non est quod textum per capita distinguamus, quia in eo Aristoteles solum facit duo. In primo capite ponit prooemium, in quo proponit dignitatem utilitatemque hujus scientiae, et quo ordine de Anima agendum sit. In reliquis quatuor capitibus varias refert Philosophorum antiquorum sententias circa naturam Animae,

easque refutat, praesertim recitatis in capite secundo variis opinionibus. In tertio ostendit Animam non esse substantiam, quae se ipsam movet ut aliqui dicebant. In quarto ostendit Animam non esse harmoniam, seu temperationem contrariorum. In quinto ostendit Animam non esse corpus subtilissimum, ut dicebant alii.

SUMMA LIBRI II.

In hoc libro tradit propriam sententiam de Anima, et potentiis ejus, per duodecim capita. In quibus potissimum quatuor tractat. Primum, de natura et definitionibus Animae cap. i et ii. Secundum, de divisione potentiarum animae in communi cap. m. Tertium, de potentiis Animae sensitivae a capite quinto usque ad duodecimum.

Summa capitis /.

Intendit Aristoteles in hoc capite tradere primam definitionem Animae, secundam vero capite sequenti. Et facit tria in hoc capite. Primo, praemittit quasdam divisiones. Secundo, quibusdam quae ad Animam naturam pertinent probatis, tradit

definitionem ipsam Animae. Tertio explicat quasdam Animae conditiones in definitione inclusas.

Circa primum, quatuor divisiones praemittit. Prima est, entis aliud substantia, aliud reliqua genera accidentium. Secunda, in substantia, aliud est materia, aliud forma, et materiam dicit esse potentiam et non esse hoc aliquid, formam vero esse actum quo constituitur hoc aliquid. Tertia divisio, actus alius est primus, alius secundus: primus ut scientia, secundus ut contemplatio. Quarta divisio, naturalium corporum alia sunt viventia, alia non viventia. Vivere autem dicuntur quae per mutationem, accretionem et diminutionem moventur. Quare omne corpus na-

turale particeps vitae, debet esse substantia.

Circa secundum, probat primo tres particulas seu conditiones convenientes Animae, deinde ex illis definitionem Animae colligit. Prima conditio est, quod Anima est actus. Secunda, quod est actus primus non secundus. Tertia, quod est actus primus respectu corporis organici. Primum probat, quia Anima est actus viventis, non vero corpus ipsum, siquidem corpus non est in alio ut receptum, Anima autem est in corpore, ergo est actus ejus. Secundum probat, quia Anima aliquando cessat ab operatione ut in somno, ergo non est Anima ipse actus secundus qui est operatio, ergo actus primus. Tertium probat, quia imperfectior Anima, scilicet vegetativa ut in arbore habet corpus organicum, videmus enim in arbore radices, fibras, ramos, folia, etc. quae sunt tam variae partes, ergo a fortiori aliae Animae quae perfectiores sunt, corpora organica habebunt. Ex his colligit definitionem Animae, quod est actus primus corporis physici organici.

Circa tertium, colligit tria. Primum, quod Anima et corpus non fiunt unum per aliquod medium, quia actus et potentia immediate ordinantur inter se. Secundum, explicari posse, quod Anima sit actus exemplo arte factorum ut in securi, quia si esset compositum physicum figura illa esset ejus forma substantialis, et exemplo oculi, qui si esset animal, ejus forma esset visus. Tertium, quod colligit est, quod Anima non est separabilis a corpore quantum ad eas partes, quae sunt actus corporis, bene tamen quoad illas, quae non sunt actus corporis, v. g. intellectus.

Summa capitis II.

Intendit Aristoteles in hoc capite

secundam Animae definitionem tradere, per quam manifestat et demonstrat priorem. Et facit tria. Primo, quasdam suppositiones praemittit. Secundo, tradita definitione secunda, movet duas dubitationes. Tertio, resolvit quomodo per hanc secundam definitionem, demonstretur prima.

Circa primum, praemittit tria. Primum, non esse inconueniens de eadem re plures dari definitiones, et ex una aliam demonstrari, quia una explicat aliquam causam rei, quod alia non. Secundum est, animatum differre ab inanimato per vitam, hac enim inanimatum caret. Tertium est, multipliciter dici vitam, sunt enim plura genera vitae, scilicet vegetari, sentire, loco moveri, intelligere et cuicumque aliquid horum inest, vivit.

Circa secundum, colligit in primis definitionem Animae ex praedictis, ostendens Animam debere complecti omnia illa genera vitae et sic definit Animam secunda definitione sic: Anima est principium quo vivimus, sentimus, movemur, et intelligimus primo. Qua definitione tradita, proponit duo dubia. Primum, utrum ista sint ipsa substantia Animae vel potentiae ejus, ratione quarum dicatur sensitiva, vel vegetativa, et capite secundo an distinguantur ratione, seu definitione, an subjecto, seu loco. Respondet primo ad hoc secundum dubium, manifestum esse quod istae potentiae sentiendi, vegetandi, intelligendi, etc. definitione, seu specie distinguantur, siquidem earum actus, specie distinguuntur. An vero distinguantur subjecto seu loco, id est, quod una potentia sit in una parte seu organo, alia in alio, dicit in quibusdam distingui, scilicet in illis quorum partes abscissae non vivunt, in aliis vero, quae abscissae vivunt, oportet in eadem parte potentias habere vitales. De in-

DE ANIMA.

(electu vero adhuc non constat petere partem organicam determinatam, sed esse a corpore separabilem. Ad primum dubium respondet, illa quatuor esse partes seu potentias Animae, quia designant principia formalia operationum, quod non prohibet radicaliter esse substantiam Animae, et in diversis diversos gradus speciesque constituere.

Circa tertium, ostendit primam definitionem per istam secundam tali demonstratione, id quo primo vivimus, sentimus, loco movemur, etc. est actus primus corporis organici, sed Anima est talis, ergo Anima est actus primus corporis organici, quia est prima definitio. Minor constat, quia in vivente sunt tria, corpus, Anima, et compositum, sed compositum non est quo vivimus, sed quod vivit, corpus etiam seu materia, non est quo vivimus, quia est in potentia ad vivendum, ergo sola Anima est id quo vivimus, etc.

Summa capitis III.

Expeditis definitionibus Animae incipit agere Aristoteles de ejus potentiis. Et in hoc capite agit de potentiis Animae in communi, deinde in sequentibus de eis in speciali. In quo capite tres facit articulos. Primo, enumerat potentias Animae et gradus a quibus emanant. Secundo, declarat quomodo Anima definitionibus praecedentibus explicata sit communis ad istos gradus, et Animas. Tertio, comparat istos gradus inter se, secundum quod unus includit alterum, et secundum quod conveniunt viventibus.

Circa primum, potentias Animae docet esse quinque loquendo in genere. Primo est, potentia vegetativa. Secundo, sensitiva. Tertio, appetitiva. Quarto, loco motiva. Quinto, intellectiva. Gradus autem Ani-

meB secundum quos constituuntur et differunt Animae, sunt quatuor videlicet: gradus vegetativus, sensitivus, loco motivus et intellectivus.

Circa secundum, docet non defini definitionibus antecedentibus Animam in communi separatam, ut posuit Plato, sed rationem communem Animae ab omnibus illis gradibus non distinctam nisi per rationem.

Circa tertium, docet primo, istos gradus ita se habere ut perfectior includat inferiorem, sicut sensitivum continet vegetativum, et intellectivum utramque, sicut una figura, v. g. quinque angulorum continet aliam quae est trium angulorum. Deinde, docet qualiter in unoquoque vivente sit Anima, et quomodo distinguantur gradus viventium attentis ejus potentiis et actibus, nam in plantis est sola Anima vegetativa. Secundo, in animalibus imperfectis sensitiva imperfecta habens solum tactum. Tertio, in animalibus magis perfectis sunt alii sensus praeter tactum. Quarto, in perfectioribus quinque sensus sunt cum motu progressivo. Quinto, in perfectissimo animali, est intellectivum, id est, in homine.

Summa capitis IV.

In hoc capite incipit agere Aristoteles de potentiis Animae determinate. Et primo, agit de potentiis Animae vegetativae; et facit tria. Primo, explicat potentias, seu operationes partis vegetativae. Secundo, docet quod Anima exercet triplex genus respectu corporis, scilicet formalis causae et efficientis. Tertio, agit de objecto potentiarum partis vegetativae, quod est alimentum.

Circa primum, supponit in primis vitam vegetativam communem esse omni viventi, quia secundum ipsam

omnibus inest vivere. Deinde, assignat ei duplicem actum, scilicet generare, et nutriri. Quod enim generare sit actus viventis probat, quia naturalissimum est viventibus perfectis, non orbatis, id est, inutilis, nec sponte genitis, id est, ex putri materia, generare sibi simile, quia per hoc consequuntur quamdam perpetuitatem.

Circa secundum, explicat illam triplicem causalitatem Animee, est enim causa formalis, quia est actus corporis: est finalis, quia est finis proximus generationis seu terminus ejus: est efficiens, quia est principium actionum vitalium. Ex quo reprehendit duos errores antiquorum. Alterum, qui dicebat ignem et terram esse causam nutriendi, ut in plantis pars inferior haeret terrae, rami vero sursum, et dicebant ferri ab igne tendente sursum. Alterum, qui dicebat ignem esse simpliciter causam nutritionis, quia inter omnia corpora maxime videtur nutriri. Elementa enim non possunt actu esse in vivente, nee formae elementorum, sed Anima.

Circa tertium, explicat rationem alimenti inquirendo an debeat alimentum esse simile viventi vel dissimile, seu contrarium. Respondet alimentum a principio debere esse dissimile viventi, quia debet transmutari in ipsum, in fine autem debere esse simile, quia in ipsum conversum est. Unde considera, quod in alimento sunt tria. Primum, quod sit substantia, et sic est objectum nutritionis, qua per conversionem substanto deperditum restauratur. Secunde, quod sit quantum, et sic est objectum augmentationis. Tertio, quod relinquat superfluum, et sic preebet materiam generationi faciendi semen.

Simma capitis V.

Ab isto capite usque ad duodeci-

um agit Aristoteles de Anima sensitiva et potentiis ejus. Et primo quidem agit de potentiis ejus, et objectis in communi, de potentiis in hoc capite, de objectis in sequenti, deinde, a capite septimo de quolibet sensu in particulari usque ad finem libri.

In hoc ergo capite duo facit. Primo, ostendit sensum esse potentiam passivam. Secundo, excitari ac reduci in actum a suo objecto. Primum probat ex duobus, primo ex actu, quia sensus cum sentiunt alterantur, et mutantur, quia ut sentiat aliter se habere debet quam ante, ergo debet pati et recipere, sive speciem sive proprium actum. Secundo ex objecto, quia sensus non sentit se ipsum, sic oculus non videt se, ergo alterum, ergo patitur ab alio, estque potentia passiva.

Circa secundum, ad explicandum a quo excitetur, et reducatur in actum potentia ista sensitiva praesupponit duo; alterum, quod dupliciter potest dici aliquid potens sentire, scilicet potentia proxima et remota, sicut dicitur potens scire potentia proxima, qui habet scientiam, neo impedimentum aliquod adest: potentia vero remota, qui nondum habet habitum sciento, sed potest acquirere, sic qui habet potentiam sensitivam dicitur proxime potens sentire, remote vero qui nondum habet illam. Alterum est, quod passio dupliciter dicitur. Uno modo pro receptione, alicujus disconvenientis seu tendentis ad corruptionem, alio modo pro receptione cujusunque etiam perfectientis, et in hoc secundo sensu dicitur sensus potentia passiva. Que supposito, respondet potentiam sentiendi remotam, qualis est in semine vel corpore organizato, reduci in actum a generante introducente Animam et potentias. At vero potentia proxima sentiendi reducitur in actum

ab objecto sensibili, sicut intellectus ab intelligibili, cum hoc tamen discrimine quod objectum sensus est sensibile extra positum, objectum vero intellectus est universale intra intellectum repraesentatum et formatum, et ideo intelligimus cum volumus, quia intus species habemus, non vero sentimus cum volumus, sed cum objecta occurrunt.

Summa capitis VI.

Agit in hoc capite de sensibili, seu de objecto sensus in communi, et duo facit. Primo, dividit ipsum; secundo, comparat membra dividentia.

Circa primum, dividitur primo sensibile in per se et per accidens. Per se, quod ratione sui sentitur, ut color, sensus. Dividitur rursus sensibile per se in sensibile proprium et commune. Proprium dicitur, quod est unius tantum sensus objectum, vel illud circa quod non errat sensus, ut color erga visum. Commune est, quod a pluribus sensibus percipitur, ut motus a visu et tactu. Numerat ergo quinque, sensibilia communia, figura, magnitudo, numerus, motus et quies. Sensibile per accidens est quod non immutat sensum per se, nec ab eo patitur sensus, sed ratione alterius adjuncti, ut substantia videtur ratione coloris.

Circa secundum, facit duas comparationes. Prima, sensibilis proprii et communis ad sensibile per accidens, quae differunt in hoc quod sensibile commune, et proprium per se immutant sensum, sensibile autem per accidens ratione alterius cui conjungitur. Secunda, sensibilis proprii, et communis inter se, quod licet utrumque sit per se sensibile, perfectius tamen sensibile proprium, quia illi magis proportionatur temperamentum cujusque organi.

Summa capitis VII.

Incipit agere de sensibus*in particulari. Et primo, in hoc capite de visu, in quo agit duo; primo, de objecto visibili, secundo, de medio videndi.

Circa primum, proponit prius adaequatum objectum visus quod est visibile ut sic, sub quo lux et color qua lucem aliquam participant, continentur. Deinde, in speciali explicat visibilia sub hoc adaequato objecto contenta, scilicet colorem perspicuum, et lumen color definitur, quod est motivus perspicui in actu! Perspicuum vero, quod est visibile non secundum se simpliciter, sed per externum colorem, ut aer et aqua. Lumen autem definit, quod est actus perspicui ut perspicuum est, proprie enim res transparentes luce actuantur, et illustrantur absolute et simpliciter, opaca solum in superficie. Ex quo colligit lumen non esse corpus, quod probat contra Empedoclem, quia alias cum lumen diffunditur per aerem, vel per vitrum, duo corpora penetrarentur, et quia lumini opponitur tenebra ut privatio, ergo est forma circa idem subjectum, non corpus.

Circa secundum, docet falsam esse sententiam Democriti, quod corpus inter medium quantumcunque diaphanum impediat visum, ita ut si vacuum esset, multo melius res aliqua videretur, etiam formica in coelo. Sed hoc refellit, quia visio requirit immutationem factam ab objecto in oculo, hac autem immutatio non potest fieri nisi species transeant per medium, sensibile enim supra sensum positum, non sentitur.

Summa capitis VIII.

In hoc capite agit Aristoteles de auditu, ejusque objecto. Et octo

quatuor. Primum, agit de sono, dividendo illum in directum et reflexum, agitque de directo. Secundo, tractat specialiter de sono reflexo qui est echo. Tertio, de organo in quo residet auditiva potentia. Quarto, de aliis diversis sonis, praesertim de perfectissimo, qui est vox.

Circa primum, supponit sonum, alium esse in potentia, alium in actu. In potentia, quando considerantur corpora quae sunt sonativa seu effectiva soni. In actu vero, quando actu percutiunt. Supponit secundo sonum fieri, vel reflexe vel directe. Explicat autem quid concurrat ad sonum directum efficiendum, scilicet duo corpora se collidentia et medium ipsum percussum, eo quod sonus resultat ex percussione, idem autem non percutit se, sed alterum, et sic corpora percutientia debent esse diversa; explicat autem conditiones corporum sonantium, scilicet quod sint durae ut medium dividant; levia, id est, aliquo modo perpolita, quod alterum saltem sit concavum, quod percussio sit velox, ne tarditate dilabatur aer sine sono.

Circa secundam partem dicit sonum reflexum, seu echo fieri cum sonus per aliquam distantiam delatus occurrit corpori solido, a quo retrocedit versus audientem, sicut projecto lapide in aqua fiunt circuli, quousque occurrat corpus solidum impediens, ne ulterius transeant, sed retrocedant.

Circa tertiam partem docet aerem externum sono percussum continuari usque ad aerem internum, qui est intra aures sub quadam tunica inclusus, quae vocatur miringa, et multiplicatae species soni in interno aere recipiuntur, sicque fit auditio. Est autem aer iste internus consistens nec fluens sicut aer externus, imo si moveatur internus aer et faciat sonum, non audimus sonos externos.

Circa quartam partem, dividit sonum in gravem et acutum; acutus est qui brevi tempore auditum acriter movet, gravis qui movet parum, ideoque tardus dicitur. Deinde, agit de voce, quae est perfectissimus sonus, definitque illam: quod est sonus animalis factus ab aere a pulmone per respirationem ad guttur usque emissus cum intentione significandi aliquid. Ubi etiam explicat instrumenta quibus ista vox efficitur. Ex quo colligit duo, alterum quod aer respiratione attractus duo habet officia, scilicet refrigerare cor, et formare vocem accommodatam ad explicandum affectus internos: alterum est quod pisces, et animalia non respirantia vocem non edunt, licet aliis instrumentis sonum aliquem efficere possint.

Summa capitis IX.

Agit in hoc capite de odore et odoratu. Et facit tria. Primo, explicat naturam odoris et species ejus. Secundo, medium per quod immutatur. Tertio, organum in quo residet olfactus.

Circa primum, supponit difficile nobis esse judicare perfecte de odoribus, eo quod homo imperfectissimus odoratus est inter animalia, ideoque minus discernit odorum species et naturam, de illisque agit per analogiam ad saporis, quorum optimum gustum habet homo, quia gustus quidam tactus est, tactus autem habet optimum temperamentum in homine, sicut requiritur ad prudentiam et acumen ingenii, unde et molles carne ingeniosiores sunt. Sic ergo explicat species odoris ad similitudinem saporis, dicens quod sunt duae species extremae admodum saporis dulcis et a mari, quae possunt dici gravis odor, et bonus odor, sub quibus aliae mediae species continentur. Odoramus enim non so-

lum odorabile, sed etiam inodorabile. Dicitur autem inodorabile tripliciter, aut quia nullum habet odorem, aut quia valde parum et tenuiter, aut quia pessimum habet odorem.

Circa secundum, ostendit quod medium per quod transit odor est non solum aer, sed etiam aqua. De aere satis constat experientia; de aqua probat, quia pisces sub aquis accurrunt ad cibos, qui sibi projiciuntur, quod esse non posset, nisi odorem sentirent. Ex quo infert omnia fere animalia odorari, tam aquatilia quam terrestria, tam exanguia quam sanguine praedita, tam respirantia quam non respirantia. Ne tamen videretur alicui, quod odorari respirando, vel non respirando diversitatem faceret odoratus, advertit potentiam olfaciendi in omnibus esse ejnsdem rationis, quia respicit idem objectum, scilicet odorabile; quod vero fiat cum respiratione vel sine illa, pertinet ad modum accidentalem ex parte potentiae, non ad modum diversum objecti.

Circa tertium, docet quod quia sapor humilitate constat, et odores siccitate praedominante, oportet organum carere illa qualitate seu temperamento odoris, et oppositam habere quod est humidum.

P

Summa capitis X.

In hoc capite agit de gustu et gustabili quod est sapor. Et breviter agit quatuor. Primo, ostendit gustabile debere esse tangibile. Secundo, sensum gustus attingere gustabile et ingustabile. Tertio, quale sit organum gustus. Quarto, quot species saporis.

Primum probat, tum quia sapor non sentitur nisi tangatur sine medio; tum quia non percipitur nisi humectetur saliva, humidum autem est qualitas tangibilis.

Secundum ostendit, quia gustus etiam percipit ingustabile. Sed ingustabile dicitur tripliciter. Primo, per negationem, quia non habet saporem aut parum, ita ut non sit perceptibilis. Secundo, quia habet illum vehementem et excessivum. Tertio, quia pravum. Et non sumitur hic ingustabile pro pure negativo, sed pro privativo, quod scilicet est capax saporis. Sub gustabili autem dicit etiam includi potabile, quod aliquid saporis participat.

Circa tertium, docet organum gustus debere esse humidum in potentia, quia carere debet sapore qui humido constat, unde illo humido quo redditur res saporosa carere debet, si autem infecta est lingua pravo humore, non sentit alium sorem externum.

Circa quartum, docet esse duas species saporis extremas, scilicet dulce, et amarum, sicut in coloribus album et nigrum. Alias duas species esse prope illas, scilicet pingue et salsum, quae jam non sunt ita simplices. Alias quatuor medias inter istas, scilicet sapor acer, austerrus, acerbus, et acidus, et ita omnes species sunt octo.

Summa capitis XI.

Agit de quinto sensu qui est tactus, fit proponit quatuor dubia, in quae totum caput dividitur. Primum est, an sint plures sensus tactus, vel unus tantum. Quod dubium non plene solvit, licet inclinet in eam partem quod sint plures, «eo quod unius sensus est unus contrarietatis ad quam caeterae illius sensus reducuntur, sicut visus est albi et nigri, gustus amari et dulcis; in tactu autem sunt plures contrarietates primae, non reducibiles in unam, ut calidum et frigidum, humidum et siccum, voluptas et dolor, etc. Ex alia vero parte, cum sit ia toto ooiij*

pore una oaro, par quam sentimus tangibilia, videtur nobis esse unum sensum, quod tamen non sufficit, quia caro est medium sensus tactus, quod licet sit unum sensus possunt esse distincti, sicut auditus et visus sunt distincti, lioet medium quod est aer sit unus.

Secundum dubium, an sit aliquod medium externum in tactu sicut in Visu et auditu, id est, aliquod corpus non continuum ipsi tangenti, sed contiguum per quod sentiatur. Ad quod disputative respondet, non resolute, nam si duo corpora se tangunt in aqua, media aqua inter tangibile et tactum siquidem sentitur manus humectata ab illa, ergo etiam erit medius aer inter tangibilia, lioet ob sui raritatem non discernatur.

Tertium dubium, an omnes sensus externi convenient in hoc quod sentiant per medium externum. Respondet convenire cum duplici tamen discrimine. Primum, quod in prioribus tribus, scilicet visu, auditu, et odoratu objectum percipitur per medium externum, magnum et notabile; gustus autem et tactus per modicum. Secundo, quia in tribus prioribus objecta prius immutant medium, quam potentiam; in tactu vero simul patitur potentia ab objecto et medio, sicut si quis percutitur super arma, simul patitur ab armis et apercutiente.

Quartum dubium, an sensorium tactus sit ipsa caro, vel aliquid sub ea latens, ut nervus. Respondet carnem non esse ipsum sensorium tactus sed medium, non externum et discontinuum ab organo. Numerat deinde objecta tangibilia, scilicet calidum et frigidum, siccum et humidum, durum et molle, asperum et lene, dolor et voluptas, etc. debet ergo sensorium tactus esse liberum ab his qualitatibus, non quidem Ofimino, alias non esset mixtum, sed

habet illas temperatas, sentit vero solum exessivas.

Summa capitis XII.

In hoc ultimo capite comparat Aristoteles sensus externos inter se, et facit tria. Primum, proponit duo in quibus conveniunt; secundo, solvit duo problemata; tertio, proponit unum dubium et solvit,

Circa primum, dicit convenire omnes sensus in duobus. Primo, quod omnes sensus suscipiunt formas sine materia, hoc est species intentionales, sicut cera suscipit figuram sigilli, et non materialitatem ferri, Secundo, quod omnes sensus sunt in aliquo materiali subjecto, v. g. in sensorio seu organo, potestque dividi organum in proximum seti particulare, in quo potentia residet, et in commune seu mediatum, scilicet illud in quo primuta seu immediatum continetur,

Circa secundum, primum problema est, quare sensibile vehemens ut nimia lux offendit sensum. Respondet quia fit vehemens alteratio in organo, quod certam requirit mensuram temperamentum et si illa exceditur offenditur sensus. Secundum problema, quare non sentiant plantae cum habeant Animam. Respondet quia carent illis sensoriis seu organis tali temperamento dispositis, sicut requiritur ad sentendum.

Circa tertium, proponit hoc dubium, an plantae et aliae res non sentientes patiantur ab objectis sensuum, ut a colore, sono, etc. Videtur enim solum potentias sensitivas habere illis pati posse, quia relative se habent potentiae et objectum, deinde quia carent sensu, ergo non patiuntur a sensibili, denique quia species albi non imprimit albedinem in ligno vel in alio insensibili. Respon-

det. Philosophus non pati ab ob-
jectis sensu omnia insensibilia,
sed solum illa quae deserviunt tan-
quam medium ad deferendum spe-

cies, sicut fere sunt corpora dia-
phana, respiciuntque illas species,
non ut effectus permanentes, sed per
modum transeuntis.

SUMMA LIBRI III.

Aggreditur in hoc libro Philoso-
phus explicare naturam Animae in-
tellectivae. Ad quod agit tria. Pri-
mum, praemittit ea quae ministrant
intellectui, scilicet sensus internos,
et propterea in principio recolligit
numerum sensuum exteriorum, pro-
ceditque ad explicandos sensus in-
ternos. In secunda parte agit de ip-
so intellectu. In tertia, de consecu-
to ad ipsam, scilicet appetitu et lo-
co motivo. Et haec per tredecim
capita.

Summa capitis /.

In hoc capite colligit numerum
sensuum externorum. Et facit duo.
Primo, probat non esse nisi quinque
sensus. Secundo, solvit dubium il-
lud cur sint plures sensus externi.

Circa primum, probat esse tantum
quinque sensus externos. Et ratio
ejus reducitur ad hanc formam, ut
S. Thomas notat hoc libro, lectione
prima. Quicumque habet aliquod
organum sensus per quod cognos-
cuntur sensibilia, cognoscit per il-
lud organum quaecunque sensibilia
pertinent ad talem sensum, sed ani-
malia perfecta habent omnia orga-
na sensus, ergo cognoscunt omnia
sensibilia, sed non habent nisi quin-
que sensus, ergo non sunt plures
respectu propriorum sensibilium.
Major constat, quia qui habet sen-
sum tactus, per illum cognoscit om-
nes qualitates sensibiles, ergo simi-
liter in aliis sensibus. Minor etiam
probatur, quia necessario proportio-
nantur media per quae moventur sen-
sus, et ipsa organa; sed non datur

nisi medium internum vel exter-
num; internum convenit tactui et
gustui, qui sine externo medio sen-
tiunt, si vero loquamur de medio ex-
terno, illud solum est aer vel aqua,
ignis enim propter summam activi-
tatem non patitur a sensibilibus, ne-
que terra propter nimiam densita-
tem, sola vero aqua et aer facile pa-
tiuntur a sensibilibus. Hoc autem
medio aeris, et aquae utuntur visus,
auditus, et olfactus, ergo non sunt
plures sensus externi, quia nec plu-
ra media immutantia. Quantum ve-
ro probet ista ratio, videri potest
apud D. Thomam i p. q. lxxviii, art.
m.

Circa secundum, proponit diffi-
cultatem, quare plures sensus dati
sunt a natura. Et respondet, quod
ut non confundantur sensibilia
communia cum propriis, datis enim
pluribus sensibus quaedam appre-
henduntur a pluribus, et sunt com-
munia, quaedam a quolibet sensu,
et sunt propria sensibilia.

Summa capitis II.

Incipit in hoc capite agere de
sensibus internis. Isti primo, de sen-
su communi in isto, in sequenti au-
tem de phantasia. Igitur in hoc
capite facit duo. Primo proponit
dubium quoddam et solvit. Secun-
do, resolvit dari sensum commu-
nem.

Circa primum, tale dubium pro-
ponit. Cum constet nos cognoscere
sensationes nostras, qua cognosci-
mus nos videre, nos audire, etc.
quaeritur an hoc fiat ab eodem sen-

su vel ab alio. Respondet primo distinguendo in visione quod dupliciter sumi potest, uno modo ut immutatur a sensibili externo, et sic solum videt colorem, alio modo cum facta immutatione percipit se vivere, et sic etiam sentit ipsam visionem, et non solum colorem, scilicet in exercitio ipso. Secundo, solvit dicendo, quod ipsa visio seu videns quodammodo dici potest coloratum, quatenus actus sentiendi fit unum cum sensibili mediante specie, et sic ejusdem virtutis est videre colorem, et visionem quae specie coloris formatur, et sic potentia, qua videmus nos videre, non est extranea ab ipsa potentia visiva.

Circa secundum, assurgit ex hoc ad probandum dari sensum unum communem praeter istos quinque externos qui de omnium actibus iudicet. Nam licet unusquisque sensus iudicet de suis objectis propriis et discernat inter illa, ut inter album et nigrum ipse visus, tamen non poterit discernere inter album et dulce, quia ad hoc necesse erat cognoscere utrumque extremum, visus autem non nisi unum cognoscit, et tamen experimur nos cognoscere istas differentias et discernere inter sensibilia diversorum sensuum, ergo oportet ponere alium distinctum sensum communem, qui haec omnia percipiat. Quomodo autem ille sensus communis moveri possit a sensibilibus ita diversis et in se contrariis. Respondet quod ea quae sunt contraria in sensibus externis, respectu sensus, qui est universalior non habent contrarietatem, quia procedit sub altiori ratione, sicut centrum circuli unit omnes lineas quae a contrariis partibus veniunt.

Summa capitis III.

Agit in hoc capite de phantasia, et facit tria. Primo, rejicit antiquo-

rum Philosophorum opinionem, qui confundebant sensum et intellectum. Secundo, ostendit quod phantasia neque est intellectus, neque sensus. Tertio, ostendit quid sit.

Circa primum, excludit opinionem Empedoclis, et Homeri, qui non distinguebant intellectum a sensu, eo quod intelligibile putabant esse aliquid corporeum sicut et sentire, existimantes utrumque fieri similitudine corporea, quia terram dicebant intelligi terra, et aquam aqua. Refutat autem hanc sententiam dupliciter, primo quia intelligere solum convenit hominibus, sentire pluribus aliis animalibus, ergo non sunt idem. Secundo, quia intellectu contingit saepe nos falli, et errare, sensus autem non errat circa proprium sensibile, ergo aliud est sensus ab intellectu.

Circa secundum, probat phantasiam non esse opinionem, neque sensum, neque intellectum, licet non sit sine sensu. Non est opinio, quia opinari non possumus cum volumus, phantasiari autem sic, ut enim opinemur requiritur fundamentum et ratio, ut imaginemur sufficit fictio. Item opinionem sequitur fides, et fidem persuasio, haec autem irrationalibus non convenit, quibus tamen convenit phantasiari. Non est sensus, neque in potentia, quia hic semper adest animali, phantasiari autem et imaginari non semper, quia non semper aliquid apparet: neque est sensus in actu, tum quia sensus semper est verus circa proprium objectum, phantasiam autem decipi contingit, tum quia quod sensu tenemus et tangimus, certo cognoscimus; quae imaginamur, non certo semper tenemus; tura denique, quia in dormientibus datur imaginatio, sensus vero non operatur, sed ligatur. Non est intellectus, quia intellectus est circa prima principia, circa quae non

est falsitas, imaginatio vero saepe fallitur nec primis principiis innitur.

Circa tertium, concludit quid sit phantasia, quam definit per proprium actum, dicens quod phantasia est modus factus a sensu secundum actum, id est, esse actum internum, qui causatura motione objecti sensibilis actu cogniti per sensum. Imaginatio enim non versatur circa objecta ad extra immediate, sed ut cognita seu sensata a sensibus externis, indeque alia non sensata elicit, objecta autem sensata et cognita possunt potentiam interiori movere. Et sic phantasia, quae interior potentia est, ab exteriori sensu non a sensibili ipso immediate movetur. Dicitur tamen phantasia, quasi apparitio, sumpto nomine a praecipuo sensu movente qui est visus et ab ejus lumine.

Summa capitis IV.

Ab isto capite incipit Agere aristoteles de intellectivis potentiis earumque actibus, quae est secunda pars hujus libri, et hoc per quinque capita a quarto usque ad octavum hoc ordine. In hoc quarto capite agit de potentia intelligente quae dicitur intellectus possibilis; in sequenti de intellectu agente; in sexto capite de duplici actu ejus, scilicet simplici apprehensione et compositione; in septimo de aliis duobus actibus, scilicet practico et speculativo. In octavo colligit quaedam quae conveniunt Animae intellectivae ex praedictis.

Igitur in hoc quarto capite agit de intellectu possibili, et dividitur in duas partes. In prima explicat, quid sit potentia intellectiva cognoscens seu intellectus possibilis. In secunda, solvit quaedam dubia.

Circa primum, explicat naturam potentiae intellectivae per id in quo convenit cum sensu, et per id in quo differt. Convenit cum sensu, quia est potentia passiva seu receptiva specierum non quidem passionis proprie dicta quae est immutatio corruptiva, sed receptione intentionali. Unde colligit intellectum, licet non sit capax passionis proprie dictae, esse tamen receptivum specierum et nullam ex se habere, sicut materia prima ex se nullam habet formam. Differt vero a sensu in duobus. Primo, quia intellectus non est potentia organica seu corporea, alias non posset omnium corporum naturas percipere. Secundo, quod sensus ratione organi laeditur ab excellenti sensibili, intellectus vero perficitur a maximo intelligibili.

Circa secundum, proponit quatuor dubia. Primum, circa objectum intellectus an per eandem facultatem cognoscamus universale et singulare, et distinguit singulare ab universali, quia illud dicit aliquid determinatum ad hanc materiam et has conditiones materiales, universale vero solam quidditatem ipsam seu naturam sine conditionibus illis naturalibus. Et sic respondet, singularia materialia (de his enim tantum est sermo) cognosci per sensum, universale vero per intellectum, in cognitione vero singularium se habere sicut lineam rectam et reflexam.

Secundum dubium, quomodo intellectus sit passivus, cum sit immaterialis, omne vero receptivum ratione naturae recipit. Respondet receptionem naturalem seu materiale fieri ratione materiae, intentionalem vero quae est passio impropria in immaterialibus debet fieri.

Tertium dubium, an intellectus sit per se ipsum intelligibilis, an per aliquod superadditum. Respondet iiiij

tellec- tum perse esse immaterialem, sed non intelligere se per essentiam suam, quia est in pura potentia intelligibili, et non in actu, unde cum recipiat species ab objectis, ad instar illorum objectorum intelligitur et non immediate se ipso.

Quartum dubium, cur id quod est intelligibile non semper intelligit. Respondet quod res existentes in materia sunt intelligibiles in potentia, intelligibile autem in potentia non est idem intellectu, nec illi convenit intellectus.

Summa capitis V.

In hoc capite agit de intellectu agente. Et facit tria. Primo, probat debere dari intellectum agentem praeter possibilem. Secundo, ostendit in quibus conveniat cum intellectu possibili, et in quo differat. Tertio, explicat quid sit intellectus in actu.

Circa primum, probat debere dari intellectum agentem, ex eo quod datur intellectus possibilis, qui non semper in actu, sed aliquando in potentia, aliquando in actu, ergo oportet quod sit aliquid per quod reducatur in actum, alioquin semper erit in potentia, reducitur autem in actum primum per species intelligibiles, ergo oportet dari aliquam potentiam, quae producat istas formas seu actus primos, et tamen non cognoscit supponit species.

Circa secundum, convenit in tribus cum intellectu possibili. Primo, quia est separabilis a corpore, cum non sit potentia organica, sed spiritalis, agit enim in intellectum possibilem. Secundo, quod est impassibilis. Tertio, quod est mixtus, id est, non compositus ex naturis corporeis, neque actus organi corporei, piffert in uno, quia intellectus agens

est in actu cum sit potentia activa, possibilis in potentia ad recipiendas species.

Circa tertium, numerat tres condiciones intellectus in actu. Primo, quod sit res ipsa intellecta non in esse rei, sed in esse repraesentativo. Secundo, quod intellectus in actu sit prior tempore et natura intellectu in potentia ordine perfectionis, quia potentia non reducitur in actum, nisi per id quod est actu, nec scientia aliqua fit, nisi ex praeeistente aliqua cognitione, ut primo Post, dicitur. Tertio, quod intellectus in actu semper est in actu, possibilis vero aliquando est in potentia, aliquando reducitur in actum. In calce capitis colligit quod intellectus est separatus, id est, sine organo corporeo, quod incorruptibilis, quia caret corpore, quod perpetuus. Quomodo vero intelligat Anima separata. Respondet non reminisci, seu intelligere (scilicet eo modo quo nunc) quia corrumpitur intellectus passivus, id est, phantasia a qua hic dependet intellectiva cognitio, et fit reminiscentia.

Summa capitis VI.

Agit de duplici actu intellectus, et facit duo. Primo, dividit actum intellectus in simplicem et compositum. Secundo, explicat utrumque.

Circa primum, dividitur actus intelligendi in simplicem apprehensionem, qua intelligimus res simplici modo ut hominem, equum, etc. et in compositum, qua ista simplicia conjungimus vel separamus, ut faciendo propositionem : Homo est animal, vel homo non est lapis. In prima, nec est veritas nec falsitas, in secunda vero utrumque. Deinde simplex praecedit compositam, et ad illam ordinatur.

Circa secundum, explicat opera-

tionem simplicem seu cognitionem indivisibilium ex objecto suo, distinguitque triplex indivisibile seu incomplexum. Primum, quod solum est indivisibile ex parte modi, licet non sit ex parte rei, ut si aliquod complexum in se per modum unius accipitur, accipiendo illud per modum unius extremi, ut si dicatur homo albus ambulat, ly homo albus sumitur per modum unius. Secundo, dicitur indivisibile quod habet unam speciem sui, licet alias habeat partes, ut domus, homo, lapis, etc. Tercio, dicitur indivisibile secundum modum et rem, quod nec actu habet partes nec in potentia, ut punctum.

Secundum autem operationem, quam dictionem vocat, hoc est affirmationem vel negationem, dicit esse semper veram vel falsam, intellectum autem non semper esse verum vel falsum, intellectus enim versatur circa quidditatem rei, in qua non contingit falli, sed in applicatione huius ad illud, quod est in compositione.

Summa capitis VII.

In hoc capite agit de alia divisione actuum intellectus, scilicet in practicum et speculativum. Et facit duo. Primo, repetit divisionem supra positam capite quinto de intellectu in actu et in potentia, ponitque inter illa duplex discrimen: primum, quod intellectus in actu est idem cum objecto non in esse rei sed in esse repraesentativo, intellectus autem in potentia caret illa specie, et sic est res diversa ab objecto: secundum, quod intellectus in potentia ordine generationis in eodem homine praecedit intellectum in actu, proceditur enim de potentia ad actum.

Secundo, dividit intellectum in

practicum et speculativum, et utrumque explicat. Explicare autem intendit circa intellectum practicum et speculativum duo, scilicet quomodo a phantasmatis moveatur practicus intellectivus, et quomodo differat a speculativo. Ad hoc autem explicandum praemittit, quomodo se habeat sensus in movendo, huius enim motui assimilatur motum intellectus. Et dicit quod sensus habet tria. Primum, moveri ab objecto a quo reducitur de potentia ad actum, non per motum physicum et corruptivum, sed per motum intentionalem in quo assimilatur sensus intellectui, qui etiam non patitur physice. Secundo, invenitur in sensu cognitio convenientis aut inconvenientis, quod natum est causare delectationem, vel tristitiam. Tercium, sequitur ex tali sensu in appetitu, fuga vel prosecutio. Similis ergo motus convenit intellectui, quia et movetur a phantasmatis sicut sensus a sensibilibus, et apprehendit rationem convenientis et inconvenientis altiori modo, id est, affirmando et negando, et sequitur deinde appetitus vel fuga. Et sicut omnes sensus externi terminantur ad sensum communem, ut ad quoddam medium et centrum, ita ad intellectum omnia sensibilia et phantasmata.

Ex hoc ergo explicat illa duo de intellectu practico. Primum, quod movetur a phantasmatis tam in praesentia, ut cum aliquid terribile per sensus videtur, quam in absentia, ut quando discurrit circa futura et deliberat de illis. Secundum, quod practicus intellectus et speculativus non differunt ex parte potentiae, sed ad idem genus pertinent, quia utrumque versatur circa verum et falsum, speculativus quidem absolute, practicus vero ut conveniens vel inconvenientis ad operandum.

Summa capitis VIII.

In isto capite colligit in summam tria corollaria. Primum, circa illud quod communiter dicebant antiqui quod Anima est omnia; et dicit verum esse, sed non in sensu quo ab illis dicebatur. Est enim Anima omnia, quia omnia cognoscit, per intellectum quidem est omnia intelligibiliter, et universaliter, per sensum sensibiliter, et non est omnia realiter in se, sed repraesentative et per species.

Secundum est, quod intellectus in omni sua cognitione dependet a phantasmate et sensu, eo quod res quas intelligimus non sunt subsistentes sine sensibili magnitudine et accidentibus ut Plato ponebat. Unde qui speculatur res, oportet et speculari phantasma, quia per illud verificatur, quod cognoscit intellectus in abstracto.

Tertium est, quod differt inter phantasiam et intellectum, quia intellectus habet verum vel falsum in sua compositione et divisione, phantasia autem non respicit verum vel falsum.

Summa capitis IX.

Ab isto capite incipit ultima pars libri tertii in qua agit de potentia motiva, et appetitiva per quinque capite hoc ordine. Primo, agit de facultate motiva capite nono et decimo, per ipsam vero notificat de appetitiva, quae ad motum concurret. Deinde, comparat potentias, seu principia Anima; quoad duo, primo quomodo insint animalibus perfectis, et imperfectis capite undecimo. Secundo, quamam earum sint necessariae, quae nam utiles solum. Tandem in ultimocap. comparat Animam ad corpus, ostendens quomodo non

possit esse corpus simplex, quod informatur ab Anima.

Igitur in hoc capite nono agit de potentia loco motiva, motu scilicet progressivo ostendendo quid non sit, in capite sequenti ostendendo quid sit. Dividitur ergo hoc in duas partes. In prima indicat dubitationem quamdam circa potentias Anima, quomodo distinguantur et quot sint, nam aliqui videbantur ponere illas indeterminate et sine fixo numero, alii dividebant in partem rationalem et irrationalem, contra quas divisiones agit disputative, non autem resolvit.

In secunda ergo parte ostendit, quod potentia loco motiva, de qua in praesenti agitur, nec est vegetativum, nec sensitivum, nec intellectivum, nec appetitivum. Non est vegetativum, tum quia motus progressivus non fit sine imaginatione, vegetatio autem ut nutriri et augeri ab imaginatione non pendet; tum quia in plantis est vegetativum et non progressivum. Non est sensitivum, quia in multis animalibus invenitur sensus, et tamen sunt immobilia, ut quae adherent saxis, et hoc ex natura sua, non ex privatione alicujus potentiae debitae. Non est intellectivum quia nec est intellectus speculativus, cum hic non tractet de agendis, sed de naturis rerum in se considerandis, motus autem solum est de agendis, quia fit prosequendo vel fugiendo; nec est intellectus practicus, quia saepe proponitur et praecipitur aliquid fugiendum vel prosequendum, nec tamen sequitur motus, ut patet in incontinentibus. Nec denique est appetitivum, quia continentes concupiscunt et appetunt, nec tamen moventur ad operandum.

Summa capitis X.

Assignat in hoc capite quid sit potentia loco motiva, et quae principia

ad motum concurrant, et facit tria. Primo, assignat principia dirigentia, seu imperantia motum, scilicet cognitionem et appetitum. Secundo, distinguit diversos modos appetitus. Tertio, assignat omnia quae concurrunt ad istum motum, non solum potentiam directivam sed etiam organicam.

Circa primum, nomine cognitionis seu intellectus comprehendit non solum intellectivam, sed etiam imaginativam, multi enim sequuntur phantasiam potius quam rationem, et in brutis nullam esse rationem constat. Similiter non intelligitur cognitio speculativa, sed practica, quia speculativa quaerit rationari propter scire, practica autem propter operari, seu movere. Sunt ergo ista duo principia motus progressivi, quia non movetur aliquis, nisi propter aliquem finem vel consequendum, vel fugiendum, et hoc est appetibile, appetibile autem movet appetitum in quantum cognoscitur, ergo cognitio et appetitus sunt principia motus, et haec reducuntur in unum principium, scilicet in ipsum appetibile cognitum, quod est primum unde motus incipit in intellectu et appetitu.

Circa secundum, docet esse duplicem appetitum, scilicet voluntatem, quae movetur ab apprehenso per intellectum, et sensitivum, qui movetur ab apprehenso per sensum, et hos esse distinctos appetitus patet, quia contrariis motibus moventur, quod enim placet uni, displicet alteri, et e converso, ut patet in continentibus, et in incontinentibus.

Circa tertium, docet tria concurrere ad motum progressivum, scilicet id quod movet, id quod movetur, et instrumentum motus. Id quod movet est duplex, scilicet movens immobile, et hoc est ipsum appetibile, et movens motum, et hoc est

appetitus motus ab appetibili cognito intentionaliter. Id quod movetur et non movet est corpus. Instrumentum, quo movet, est pars organica ut cor, quod in se habet principium et finem motus, quia pulsu et tractu quasi circulatione movet.

Summa capitis XI.

Dividitur hoc caput in duas partes. In prima, ostendit quomodo convenient principia motus progressivi animalibus imperfectis. In secunda, quomodo perfectis.

Circa primum, docet etiam imperfectissimis animalibus convenire appetitum et imaginationem quae sunt principia motus. Nam appetitum in eis esse constat, quia dolent retrahendo se si pungantur, et delectantur dilatando se si aliquid delectans sentiant, hi autem sunt actus appetitus. Est etiam imaginatio, quia appetitus non movetur nisi a propositione convenientis vel disconvenientis, sed in aliquibus hoc proponitur valde confuse et indeterminate et ita non moventur in distans.

Circa secundum, affirmat perfectissimo animali quale est homo, convenire perfectissime principium movendi, quia per appetitum deliberativum movetur, comparando scilicet et conferendo unum ad aliud quod proprium est rationis. Addit Aristoteles aliquando appetitum inferiorem non deliberativum vincere deliberationem, ut in incontinentibus, aliquando e contra deliberativum vincere appetitum inferiorem, sicut continentes; et hoc est magis naturale, quia inferior naturaliter debet moveri a superiori. Cum autem ratio practica movet, oportet quod non solum concurrat ratio universalis quae parum movet, sed etiam particularis, quae dicit

hic et nunc. Et potest peccare ex hoc solum, quod particularis male applicet.

Summa capitis XII.

Comparat facultates seu potentias Animae inter se, et ad diversa genera viventium ut ostendat quoniam sint necessariae, quae utiles. Et ponit duas conclusiones. Primo, omne vivens quamdiu vivit, necessario debet habere nutritivam potentiam, sed non omne vivens debet habere sensum. Prima pars constat, quia in tota vita vel est augmentum, vel status, vel decrementum, quorum nullum fit sine nutritione. Secunda pars patet in plantis quae vivunt et non sentiunt.

Secunda conclusio : Animalibus sensus tactus et gustus sunt simpliciter necessarii, reliqui solum utiles. Prima pars probatur, quia sine tactu et gustu non possunt quaerere alimentum, et sentire noxium vel conveniens, sine hoc autem non potest conservari vita. Neque potest hoc supplere intellectus, non est enim possibile quod aliquod corpus habeat intellectum sine sensu, uniture nimis Anima intellectiva corpori ad acquirendam cognitionem rerum sensibilium, haec autem per sensus attinguntur. Secunda pars patet, quia gustus et tactus sufficiunt ad conservandam vitam, reliqui ergo non propter necessitatem, sed propter utilitatem conducunt, quia ordinantur solum ad sentiendum res distantes, non se tangentes.

Summa capitis XIII.

In hoc ultimo capite probat Philosophus non posse corpus animalis esse simplex sicut in elementis. Ad quod inducit duas rationes supponendo quod omne sensitivum debet habere tactum, ut ostensum est. Prima ratio est, quia organum tactus non utitur medio externo quod est corpus simplex ad tangendum, v. g. aere vel aqua, sed immediate sentit rem attactam, ergo corpus tangens non potest esse simplex, sed organicum, quia debet percipere qualitates tangibiles, et sic esse in aliquo temperamento, seu medio ad eas percipiendas, ergo debet esse mixtum et temperatum non simplex. Secunda ratio, quia tactus non est perceptivus unius tantum qualitatis sed plurium, quia a multis ei potest nocumentum venire, ergo est in potentia ad omnes, et sic debet constare temperamento earum, non una tantum, est ergo corpus temperatum non simplex.

Ex quo colligit tria. Primo, destructo tactu destrui animal, quia destruitur sensus alimenti. Secundo, sensibilia excellentia corruptio tactum, etiam corrumpere animal. Tertio, quod simpliciter solus tactus est necessarius simpliciter animali, nam gustus, quem supra dixit esse necessarium, id habet propter tactum adjunctum, nam secundum se solum est propter voluntatem cibi.

INDEX

INDEX

QUESTIONUM ET ARTICULORUM OMNIUM QUE in hac secunda
PHILOSOPHIE NATURALIS PARTE CONTINENTUR.

SECUNDA PARS

PHILOSOPHIAE NATURALIS.

QUESTIO VIII.

De nutritione et augmentatione.

- Art. I. — Quid sini augmentatio et nutritio et quomodo distinguantur. \
Distinctio augmentationis a nutritione. 4
Art. II. — Quomodo intelligatur nutritio fieri ad pariem substantiae. 7
Art. III. — In qua actione consistat formaliter nutritio et ubi resideat nutritiva facultas. 11
Art. IV. — Utrum augmentatio durat et nutritio tota vita sint successive et continuæ. 15
Art. V. — Utrum in nutritione et augmentatione quaelibet pars summentis augeatur et nutriatur. 26
Art. VI. — Quomodo vivens maneat idem toto tempore nutritionis et augmenti. 29

QUESTIO IX.

De subjecto accidentium et principio individualionis.

- Art. I. — Utrum accidentia materialia subjectentur in toto composito vel in sola materia prima. 32
Solvuntur argumenta. 39

- Art. II. — Quid debeat fieri in accidente nisi separatim maneat a subjecto. 45
Art. III. — A quo principio sumatur individualio substantiae materialis. 48
Variæ sententiæ. 50
Resolutio. 51
Art. IV. — Quid sit materia signata quantitate quæ est principium individuant. 60
Solvuntur argumenta. 64
Art. V. — Utrum accidentia individuentur a subjecto nec possint esse in eodem duo numero distincta. 68
Solvuntur argumenta. 72

QUESTIO X.

De elementis et primis qualitatibus.

- Art. I. — Quid sit elementum et quod simplex et quæ sint qualitates primæ. 75
Solvuntur argumenta. 79
Art. II. — Utrum qualitates contrariæ se expellant in gradibus intensis et compatiantur in remissis. 81
Solvuntur argumenta. 88
Art. III. — Quæ qualitates conveniunt cuilibet elemento. 91
Art. IV. — Quomodo detur transitus de uno elemento ad aliud tam in symbolis quam in dissymbolis. 95

QUESTIO XI.

De mixtis et temperamento eorum.

- Art. I. — Quæ sint mixta perfecta, quæ imperfecta et quod temperamentum

eorum.	99
Art. II. — Quid sit temperamentum (squalitatis et ad pondus, et an sil da- bile.	402
Solvuntur argumenta.	409

QUESTIO XII.

De reproductione rei corrupta?

Art. I. — Utrum repugnet rem produc- tam iterum reproduci.	400
Art. II. — Utrum omnia corruptibilia habeant determinatam periodum do- ralionis a natura.	113

SUMMA TEXTUUM

LIBRORUM DE GENERATIONE.

Summa libri primi.

Summa capitis I.	446
Summa capitis II et III.	447
Summa capitis IV.	448
Summa capitis V.	449
Summa capitis VI et VII.	120
Summa capitis VIII.	121
Summa capitis IX et X.	122

Summa libri secundi.

Summa capitis I.	123
Summa capitis II et III.	124
Summa capitis IV et V.	125
Summa capitis VI, VII et VIII.	126
Summa capitis IX et X.	127
Summa capitis XI.	128

EX LIBRO METEORORUM

TRACTATUS I.

De meteoris in communi.

Cap. I. — Qu® materia, qu® causa sint meteorologicarum impressionum.	429
Cap. II. — Qu® sint loca in toto uni- verso ubi accedunt meteorologic® im- pressiones.	430

TRACTATUS II.

De impressionibus coelestibus qua? in ipso
coelo videntur.

Cap. I. — De galaxia seu circulo lacteo.	434
Cap. II. — De macula lun®.	433
Cap. III. — Num in crnlo meteorum ali- quod de novo generetur.	434

TRACTATUS III.

De meteoris ignitis in aere apparentibus.

Cap. I. — De cometarum materia et causa efficienli.	435
Cap. II. — De accidentibus cometarum.	437
Cap. III. — De tonitru et fulgure.	438
Cap. IV. — De fulmine et ejus effectibus.	440
Cap. V. — De aliquibus ignibus in aere apparentibus.	142

TRACTATUS IV.

De coloribus in aere apparentibus.

Cap. I. — De iride ejusque significa- tione.	143
Cap. II. — De varietate colorum aeris, itemque de halo seu corona, vora- gine et bialu.	446
Cap. III. — De virgis et parheliis.	447

TRACTATUS V.

De ventis.

Cap. I. — De materia et causa efficiente ventorum.	448
Cap. II. — De numero ventorum, eorum- que proprietatibus.	450
Cap. III. — De turbinibus ecuephie, ty- phonis et prestere.	451

TRACTATUS VI.

De meteoris humidis genitis in aere.

Cap. I. — De nube et pluvia.	132
Cap. II. — De nive et grandine.	454
Cap. III. — De nebula et glacie.	456
Cap. IV. — De rore, pruina, meile, et manna.	457

TRACTATUS VII.

De mari ejusque motu et salsedine.

Cap. I. — De situ maris.	458
Cap. II. — De motibus maris.	460
Cap. III. — De salsedine maris.	162

TRACTATUS VIII.

De fontibus et fluminibus.

Cap. I. — De ortu et origine fontium et fluminum.	464
Cap. II. — Dubia quadam circa ortum et decursum fluviorum et fontium	

enodantur.	167
Cap. III.—Do quarumdam aquarum sa-	
poribus aliisque qualitatibus.	169

TRACTATUS IX.

De terrae motibus et subterraneis ignibus.	
Cap. I. — Quae sit vera causa terrae mo-	
tus.	170
Cap. II. — De accidentibus et effectibus	
terras motuum.	172

Cap. III. — Qua materia, et vi ignes sub	
terra ardeant. *	173

TRACTATUS X.

De metallis.

Cap. I. — De materia, et causa efficienti	
metallorum.	174
Cap. II. — De speciebus, proprietali-	
busque, et locis, quibus generantur	
metalla.	176

INDEX

QUIESTIONUM ET ARTICULORUM IN TRES LIBROS DE ANIMA.

TERTIA PARS

PHILOSOPHIAE NATURALIS.

PROOEMIUM.	177
Ordo hujus tractatus de Anima.	179

QU/ESTIO I.

De Anima in communi, ejusque definitionibus.

Art. I. — Explicatur prima definitio	
Animae.	179
Solvuntur argumenta.	184
Art. II. — Utrum secunda definitio Ani-	
mae recte sit tradita, et an sint istae	
definitiones essentielles.	187
Art. III. — Utrum in quocunque vi-	
vente sit tantum una forma substan-	
tialis ad omnes gradus.	194
Solvuntur argumenta.	199
Art. IV. — Quae sit divisio Animae, et	
quot sint gradus et modi viventium.	204
Art. V. — Quomodo possint omnes gra-	
dus vitae in una forma contineri.	210
Solvuntur argumenta.	213

QUESTIO II.

De proprietatibus Animae in communi.

Art. I. — Utrum aliquae Anira® sint	
divisibiles, alii indivisibiles.	215
Solvuntur argumenta.	219

Art. II. — Utrum potentis Animae sint	
ab ipsa dislinoiae, et ab ipsa dima-	
nent.	226
Solvuntur argumenta.	234
Art. III. — Utrum potentiae specificen-	
tur et distinguantur per actus et ob-	
jecta.	238
Secunda difficultas.	241
Tertia difficultas.	243
Solvuntur argumenta.	244

QUESTIO III.

De Anima vegetativa ejusque potentiis.

Art. I. — Quid sit Anima vegetativa et	
quot ejus potentiae.	248
Art. II. — Quid sit potentia nutritiva,	
ejusque objectum et facultates ei mi-	
nistrantes.	252
Secunda difficultas.	253
Tertia difficultas.	254
Solvuntur argumenta.	257
Art. III. — An generaliva distinguatur	
ab aliis potentiis vegetativis et quae	
potentiae ei deserviant.	260

QUESTIO IV.

De Anima sensitiva et potentiis ejus in communi.

Art. I. — Utrum sensus sint potenti-	
passivae vel activae.	265
Solvuntur argumenta.	271
Art. II. — Utrum sensibile recte divi-	
datur in commune, proprium et per	
accidens.	274

Solvuntur argumenta.	279
Art. III. — Utram sensibile positam sapro sensam sentiatar et an laedat sensus.	283
Solvuntur argumenta.	287
Art. IV. — Utram sensibus externis conveniat deceptio et reflexio supra suos actus.	289
Solvuntur argumenta.	292

QUAESTIO V.

De sensibus externis in particulari
quoad se.

Art. I. — Quod sit subjectum potentiae visivae et mediam illius.	295
Art. II. — Quomodo fiat actio videndi et quid sit.	802
Solvuntur argumenta.	304
Art. III. — Quod sit organum potentiae auditivae, mediam et actus.	306
Solvuntur argumeula.	310
Art. IV. — Quod sit potentia, actus, et medium odoratus.	312
Solvuntur argumenta.	346
Art. V. — Quid de potentia, medio, et actu gustus.	319
Art. VI. — Quid de potentia, actu, et medio tactus.	324
Solvuntur argumenta.	328

QUAESTIO VI.

De objectis sensuum externorum in
communi.

Art. I. — Utrum requiratur necessario quod obiectum exterius sit praesens ut sentiari possit.	330
De visione rei in saeculo.	334
Art. II. — Utrum necessario sint po- nendae species impressae in sensibus.	337
Art. III. — Expediuntur difficultates, articulo praecedenti posita.	343
Art. IV. — Utrum sensus externi for- ment idiom seu speciem expressam at cognoscant.	351

QUAESTIO VII.

De objectu sensuum exteriorum in
particulari.

Art. I. — Quid sit color qui est objec- tum visus.	356
Solvuntur argumenta.	360
Art. II. — Quid sit lux, et quomodo ad colorem et visum comparetur.	364
Solvuntur argumenta.	369
Art. III. — Quid sit sonus, et in quo	

subjecto sil.	972
Solvuntur argumenta.	377
Art. IV. — Quid sit vox, quid echo.	380
Solvuntur argumenta.	383
Art. V. — In quo consistat odor qui est objectum olfactus.	384
Art. VI. — Quidnam sit sapor qui est objectum gustus.	385
Art. VII. — Quod sit objectum tactus.	388

QUAESTIO VIII.

De sensibus internis.

Art. I. — Utrum dentur sensus interni et quot sint.	395
Solvuntur argumenta.	400
Art. II. — Quid sit phantasia et reliquae potentiae interiores, et in quibus sub- jectis sint.	400
Art. III. — Expediuntur difficultates contra praecedentem doctrinam.	444
Art. IV. — Quod sint species impressae et expressae in sensibus internis.	409

TRACTATUS DE ANIMA
INTELLECTIVA.

QUAESTIO IX.

De Anima rationali secundum se.

Art. I. — Quomodo naturaliter constet Animam esse immortalem per se et subsistentem.	425
Solvuntur argumenta.	433
Art. II. — Quomodo Anima rationalis sit entitativa spiritualis et forma cor- poris.	437
Solvuntur argumenta.	438

QUAESTIO X.

De intellectu agente et possibili.

Art. I. — Utrum sit necesse poni intel- lectum agentem distinctum a possi- bili et quid sit.	443
Solvuntur argumenta.	447
Art. II. — Quomodo intellectus agens illustret phantasmata et intellectum possibilem.	454
Secunda difficultas.	452
Tertia difficultas.	458
Solvuntur argumenta.	458

Aet. III. — Quod sit objectum adaequa- tum et speculativum intellectus pos- sibilis.	460
Solvuntur argumenta.	466
Art. IV. — Utrum singulare, et mate- riale pro suo statu sit directe cognos- cibile ab intellectu.	469
De necessitate conversionis ad phantas- mata.	478
Art. V. — Expediuntur difficultates contra doctrinam praecedentis arti- culi.	480
Art. VI. — Utrum memoria, syndaere- sis, speculativum et practicum sint diversae potentiae.	487

QUESTIO XI.

De intellectione et conceptu.

Aet. I. — Utrum intellectio sit de prae- dicamento actionis vel qualitatis dis- tinguaturque realiter a verbo mentis.	490
Solvuntur argumenta.	496
Art. II. — Utrum ad omnem intellec- tionem sit necessaria projectio verbi.	506
Solvuntur argumenta.	511
Art. III. — An sint tres operationes intellectus et quid sint.	518
Aet. IV. — Utrum intellectus possit plura per modum plurium cognos- cere.	520
Solvuntur argumenta.	520

QUESTIO XII.

De appetitu et loco motivo.

Aet. I. — An detur appetitus elicited et quodlibet sit.	523
Secunda difficultas.	526
Art. II. — Quae sit radix libertatis in voluntate.	530
Art. III. — Quomodo originetur liber- tas voluntatis a radice extrinseca quae	

est Deus.	537
Art. IV. — Circa quae objecta versetur libertas.	544
Art. V. — Utrum voluntas sit perfec- tior potentia intellectu.	547
Aet. VI. — Utrum voluntas moveat alias potentias imprimendo aliquid reale in illas.	531
Solvuntur argumenta.	557
Art. VII. — Utrum detur potentia loco motiva distincta ab appetitu, et quo- modo inveniatur in Anima separata.	662

SUMMA TEXTUUM LIBRORUM

DE ANIMA.

In librum primum.

—

Summa libri secundi.

Summa capitis i.	569
Summa capitis ii.	570
Summa capitis iii et iv.	571
Summa capitis v.	572
Summa capitis vi, vii et viii.	573
Summa capitis ix.	574
Summa capitis x et xi.	575
Summa capitis xii.	576

Summa libri tertii.

Summa capitis i et ii.	577
Summa capitis iii.	578
Summa capitis iv.	579
Summa capitis v et vi.	580
Summa capitis vii.	581
Summa capitis viii, ix et x.	582
Summa capitis xi.	583
Summa capitis xii et xiii.	584

INDEX

«ERUM ET VERBORUM

NOTABILIUM

quae in hoc cursu philosophico continentur.

Prior numerus tomum, posterior paginam designat.

A

ABSENTIA.

Absentia quare requiritur ad notitiam abstractivam intelligitur de absentia non intellectione, sed physice sumpta: idem dicendum est de praesentia in inductione. I — 631

ABSTRACTIO.

Abstractio a materia triplex scilicet a materia singulari, sensibili, intelligibili. I — 726
Abstractio illa explicatur a qua sumitur unitas saltem generica scientiarum, I — 729
Abstractio sive immaterialitas non quomodocunque, sed certo modo spectata constituit intelligibilitatem objecti, et eandem vel diversam illius objecti rationem. I — 732
Abstractio alia totalis, alia formalis quid sit utraque. I — 728
Ex formali et non ex totali abstractione sumitur ratio scibilis. I — 734
Abstractio intellectus quomodo fiat. I — 419
Abstractio dividitur in negativam et positivam. I — 276

ABSTRACTIVITAS.

Abstractivam notitiam implicat reperiri in sensu exteriori, sive de re absente. I — 643

ABSTRACTIO.

Abstractura respectu concreti abstrahit formaliter non totaliter. I — 287
Abstracta substantialia sunt genera et species. I — 332
Abstracta significantur per modum partis et non praedicantur de concretis. I — 287

ABSUM.

Absens physice non potest a quocunque sensu externo cognosci. II — 331

ACCIDENTIS.

Accidens est quod adest vel abest sine subiecti corruptione, et quomodo hoc intelligatur. I — 391
Accidens constituitur in esse quinti praedicabilis per ordinem ad subjecta quae denominantur accidentaliter. I — 394
Accidentis ut quinti praedicabilis universalitas non tollitur per destructionem existentie subiecti. I — 397
Accidentis definitiones a Porphyrio traditae enodantur. I — 389
Accidentia quando definiuntur per subjectum dicuntur definiri per additionem. I — 302
Accidens cum subjecto in quo recipitur facit compositionem per accidens. I — 298

- Accidens in concreto dupliciter potest de alio quo praedicari. I — 300
- Accidentia si in concreto praedicantur, alio quando talis praedicatio est essentialis, alio quando accidentalis. I — 300
- Accidentia praedicata ut actus exerceant praedicationem affirmativam requirunt tanquam conditionem existentiam subjecti. I — 397
- Accidens sive completum sive incompletum est analogum ad novem genera. I — 438
- Accidentia non semper sequuntur ex principiis formalibus naturae, sed quaedam ad principia individuantia, et materialia. I — 394
- Accidens non habet esse per se, nec est principium per se essendi, nec immediatum. II — 224
- Accidens non est nobilius substantia nec in ratione nec productivi, aut activitatis. II — 223
- Accidens non est totale principium efficiendi substantias. II — 226
- Accidens aliquod superadditum requiritur, ut forma substantialis sit proximum, et immediatum principium operandi respectu cujuscunque operationis etiam substantialis. II — 223
- Accidens existens in ipso agente non est proprie instrumentum, sed virtus operantis. II — 227
- Accidentia sive passiones physicae quomodo resolvantur in substantiam. II — 48
- Accidentia supernaturalia educuntur de potentia obedientiali subjecti. II — 81
- Accidentia artificialia, et intentionalia simpliciter educuntur de potentia subjecti. II — 84
- Accidens quod fuit in corrupto nequit manere ingenito. II — 540
- Accidentia supponunt formam sicut vegetativum, sensitivum, et a forma determinatam. II — 540
- Accidentia possunt denominare subjecta vel totum vel secundum partem et quando. II — 32
- Accidentia nullo modo in materia prima, sed semper in composito subjectari necesse est. III — 35
- Accidens disponens non necessario ex subiecto quod disponit. III — 41
- Accidens per separationem a subiecto quid acquirit. III — 46
- Accidenti separato non superadditur modus novus positivus. III — 46
- Accidentis conservatio in subiecto et extra illud utrum sit distincta. III — 47
- Accidentia solo numero distincta nequeunt esse in eodem subiecto. III — 70
- Accidentia individuantur a subjectis. III — 68
- Accidentia solo numero distincta quare non simul, bene tamen non successively possint esse in eodem subiecto. III — 72
- Accidentium multiplicatio quare non aequè bene desumatur a termino quam a subiecto. III — 73
- Accidens spirituale non est eminenter corruptibile. III — 493
- ACTIO.
- Actionis ratio formalis investigatur. I — 544
- Actio quomodo accidens esse posset ut procedat ab agente. I — 544
- Actio creativa non est de praedicamento actionis. I — 546
- Actioni sumptae pro forma variae definitiones assignantur. II — 269
- Actio et passio sunt praedicamenta primo diversa. II — 264
- Actio et passio non terminant per se motum. II — 343
- Actio immanens non est actio vere physica. II — 272
- Actio immanens non est pure de praedicamento actionis. II — 272
- Actio immanens neque infert passionem, neque ponit in alio subiecto distinctum numero accidens. II — 276
- Actio immanens est ultimus actus qui intenditur ab operante. II — 249
- Actionis natura essentialiter ordinata est ad terminum. II — 270
- Actio immanens quod quodocunque producat terminum unde proveniat. II — 272
- Actio licet subjective sit in agente non mutat ipsum agens tanquam motus, sed tanquam actualitas. II — 268
- Actio sine motu dari potest. II — 265
- Actio specitatur et a principio et a termino. II — 270
- Actio sine productione novae entitatis in termino salvatur in transubstantiatione. II — 270
- Actio secundum quam connotationem sit causalitas efficientis. II — 234 *
- Actio transiens est in agente et passio sicut virtus moralis moderans passiones est in voluntate inchoative, et in appetitu eliciente terminalive. II — 275
- Actio secundum quod est praedicamentum dicit aliquid fluens. II — 237
- Actio transiens non petit subiectum emanationis, sed inhaesionis. II — 274
- Actio ponit aliquid intrinsecum in agente, et non solum extrinsece denominat ipsum. II — 276
- Actio et passio non respiciunt motum tanquam genus, et gradum sibi essentialem* sed sunt conditiones intrinsecae ipsius motus, ipsique subiecto convenientes. II — 263
- Actio non est formaliter causalitas agentis. II — 244
- Actio ut causalitas efficientis formalitate ora-

sandi esi aliquid absolutum, et de praedi-
camento aolionis. II — 235
Aotio transiens non dicitur perGcere ipsum
agens sed passum. II — 273
Actio est actus secundus agentis. II — 269
Actionis duplex genus assignatur. II — 270
Actio qualiscunque qualem terminum debeat
haberi. II — i01
Actiones aliquae quomodo dicantur natu-
rales. II — i50
Actiones sunt suppositorum, et quomodo boc
intelligalur. II — 109
Actionum Dei et creaturarum diversitas.
II — 269
Aotio crealiva et eduoliva quomodo distin-
guantur. II — 271
Actione eadem simul educi, et creari aliquid
non potest. II — 271
Actio et generatio quae est accidens specifica-
tur a termino qui est substantia. II — 225
Actio emanans quomodo in re duplicem for-
malitatem importet. II — 275
Actio effecta identificatur cum motu, sed non
actio effloiens. II — 277
Actionem formae aocidentialis dependere ab
actione formae substantialis quomodo in-
telligatur. II — 231
Actio et passio conveniunt in substantia mo-
tus et differunt seoundum diversas habitu-
dines. II — 264
Actio et passio non distinguuntur sola dis-
tinctione rationis, sed distinctione modali,
seu formali reali, tam inter se quam a
motu. II — 264
Actio ut est conditio identificata cum motu
solum est in passo. II — 277
Aelio una potest procedere a duobus agentib-
us sibi subordinatis, et diversi ordinis se-
quentibus. II — 414
Actio una quomodo possit procedere a prin-
cipio duplici explioalur. II — 444
Actiones peccaminosae quomodo participan-
tur a Deo. II — 416
Actio instrumenti ex parte subjecti potest
elevari ut operetur transubstantialio-
nem. II — 450
Actio ut praevia instrumenti non requirit rea-
liter distinctum effecturo ab effectu agentis
principalis. II — 449
Actio debet esse eadem si effectus debeat
esse. III — 107
Actio reflexa quare intendat qualitatem, et
non item antiperistasis. II — 630
Actio Dei qua produxit Adamum quomodo
maneatur et jam transierit. III — 110
Actio productiva rei permanentis, et produc-
tiva rei successivae, licet utraque continea-
tur in potentia Dei implicat illam repro-
iluci, et hanc non. III — 111
Actiones vitales quomodo possint a Deo re-

produci. III — 111
Actio inslantanea non potest a Deo repro-
duci. III — 112
Actio an semper petat terminum produc-
tum. III — 355

ACTUALITAS.

Actualitas est perfectio entis. II — 223

ACTUS.

Actus intelligendi sive ipsa intelleolio non
est signum formale. I — 623
Actus intelligendi unit objectum potentias
unione non repraesentativa, sed opera-
tiva. I — 623
Actus unius non est operativus alterius ac-
tus, quando hoc fit verum, et quando
non. I — 669
Actus unitas numerica non tantum desumitur
ex unitate subiecti, quod tamen habitui con-
venit, sed etiam adhuc aliunde. I — 740
Actus intellectivus comparativus quomodo ad
primam operationem intelleolus perti-
neat. I — 276
Actum intellectum esse praxim repugnat, ad
solam veritatem ordinatur, ibique sis-
tit. I — 206
Actus omnes non generant habitum nisi no-
vam rationem formalem, et motivam im-
portent. I — 215
Aolus duo officia assignantur. II — 269
Actus intelleolus pendet a virtute intellectiva
efficienter a praesentia objecti formali-
ter. II — 252
Actus immanens non fit cum transitu de po-
tentia ad actum circa objectum cognitum
nisi quandoque per accidens. II — 261
Actus qui a fine causari possunt quidam per-
tinent ad ordinem intentionis, quidam ad
ordinem executionis. II — 253
Actus immanentis ratio non consistit in pro-
ductione speciei expressae. II — 261
Actus immanentes quomodo respectu poten-
tiae se habeant. II — 273
Actus immanentes versantur circa objectum,
quando actu habent illud. II — 261
Actus immanentes virtualiter sunt actiones,
licet formaliter sint qualitates. II — 273
Actus entitativus et formalis quid sint. II — 49
Actus entitativus a materia prima rejici-
tur. II — 51
Actus primus causandi materialiter in quibus
reperiatur. II — 197
Actum et potentiam esse in eodem ordine
quomodo intelligalur. II — 198
Actus immanens licet recipiatur iu agente,

non ideo tamen est movens idem, et motus
 lam. II — 618
 Actus potest dupliciter sumi. III — 492
 Actus secundum aliam sit perfectior actu primo, et an sit finis operantis. II — 485
 Actus tam transeuntes, quam immanentes
 spectantur ab objectis. III — 243
 Ab ipsis actibus immediate specificantur po-
 tentia et habitus. III — 243
 Actus sunt posteriores potentia in eis
 seu in exercitio, priores autem in inten-
 tione et per modum finis. III — 245

AEQUIPOLLENTIA.

Idem quod equipollentia propositionum quid sit. I — 38
 Est tribus modis. I — 38
 De his contrariis non dantur aequipollen-
 tis. I — 39

EQUIVOCATIO.

Idem quod equivocatio non datur in conceptu mentis
 obiectum sicut in voce. I — 404

equivocus.

Idem quod equivocorum definitio. I — 55
 Dividitur equivocum in equivocum a casu
 et a consilio. I — 55
 Idem quod equivocorum definitio explicatur. I — 403
 Idem quod equivocum nomen simpliciter est dicendum
 animum. I — 404

AER.

Aer dividitur in tres regiones, earumque na-
 tura explicatur. III — 134
 Aeris varii colores unde et quomodo causeu-
 tur. III — 446

AESTIMATIVUS.

Idem quod aestimativa In homine non distinguitur a co-
 gitativa. III — 444

AGGENERATIO.

Aggeneratio fit per modum motus in minores
 aut minores partes, non autem prima gene-
 ratio. II — 146
 Aggenerationis definitio ponitur. III — 4
 Aggeneratio non postulat partem determina-

AQUA.

Agens non operator, nisi ad determinatam ad
 aliquid. II — 247
 Agens propter finem generatur ab ipso fine
 non ut effectus, sed ut subjectum motum
 a fine. II — 254
 Agere nihil aliud est quam communicare il-
 lud, per quod agens est in actu. II — 269
 Agentia remota a passo prius agunt in pro-
 pinquum quam remotum et distans. II — 384
 Agens et patiens in actibus immanentibus
 non sunt idem. II — 383
 Agens, forma et finis quomodo diversimode
 sint principia actionis. II — 271
 Agens quodcumque requirit approxima-
 tionem ad passum. II — 384
 Agens non potest agere in plano sibi si-
 mile. U — 622
 Agens potest esse in simile passo in spe-
 de, non autem in omnibus aliis. II — 623
 Agens eo quod agit formaliter superius
 est. II — 635
 Agens minus activum potest agere in magis
 activum debilitando ejus virtutem, II — 635
 Agens requirit determinatam virtutem supra
 passum. II — 977

ALCHIMISTA.

Alchimistae non faciunt verum aurum.
 II — 464

ALIMENTUM.

Alimentum deservit et potentis nutritive, et
 augmentative, et generativae, sed diversi-
 mode. III — 11
 Alimentum varias subit mutationes ante nu-
 tritionem. III — 44
 Alimentum quomodo desinat ultimo. III — 23

ALTERATIO.

Alterationis variae acceptiones reensen-
 tur. II — 571
 Alteratio stricte sumpta definitur. II — 574
 Alterationis stricte sumpte species explican-
 tur. II — 575
 Alteratio physica per se primo tantum datur
 ad tertiam speciem qualitatis. II — 577
 Alteratio in ratione motus est unus includens
 duas mutationes. II — 581
 Alteratio est motus continuus prout opponi-
 tur discreto et quomodo. II — 583

Allevationis ratione subjecti indivisibilia ex-
plicantur. II — 586

Alterationis ratione motus indivisibilia.
II — 586

Alteratio continua quomodo habeat annum
terminum. II — 588

Alteratio licet duraret per annum non faceret
infinitam. II — 588

Alteratio incipit per ultimum non esse. II — 589

AMICABILIS.

Amicabilia ad alterum oriantur ex amicabilibus
ad se, quomodo hoc sit intelligendum.
III — 251

AMO.

Amatum esse in objecto ad extra est denominatio
extrinseca, non vero in ipso effectu
interiori. II — 252

AMOR.

Amor amicitiae quid. II — 244
Amor actualis ut pendet ab objecto fundat
duplicem habitudinem specificationis scilicet,
et finalizationis. II — 249

Amor passivus prout est causalitatis finis est
passio seu spiratio appetibilis in appetitu.
II — 252

Amor secundum diversas considerationes est
causalitas et effectus finis. II — 231

Amore et gratia finis esse est esse finaliza-
tum. II — 255

Amor est actus immanens receptus passive
in voluntate, postquam ab illa elicitur non
est causalitas finis sed effectus. II — 251

Amor ut passivus est ab appetibili, non est a
fine ut causatus sed ut causalitas. II — 256

AN.

An est, et quid semper in scientia supponitur
de objecto illius scientiae. II — 663
Per questionem an est quid intelligitur.
II — 663

ANALOGIA.

Analoga quid proprie significet. I — 407
Analoga proportionalitatis divisio. I — 499
Analoga quid simpliciter et quod duplex sit. I — 407
Analoga inter Deum et creaturas qualis.
I — 443

Nonne omne prius et posterius infert ana-
logiam veram, sed prius et posterius in
participando rationem superiorem facit
analogiam. I — 139

ANALOGUM.

Analogum quid simpliciter. I — 5

Analogum per se sumptum pro famosiori si-
gnificato. I — 5

Analogis vel equivocis talia sunt subjecta
qualia permittuntur a suis praefatis. I — 5

Analogum proportionalitatis definitur. II — 400

Analogia si habent unum conceptum redu-
cuntur ad universale, secus si tali unitate
conceptus careant. I — 291

Analogia proportionalitatis propria possunt
habere conceptum unum respectu omnium
analogorum inadaquatum, et imperfectum,
neo prescindentera ab inferioribus per ali-
quid quod in potentia illa includat, et actu
excludat, sed per aliquid quod actu non
explicet, a quo autem includat seu impli-
cet. I — 291

Analogia proportionalitatis definiuntur.

I — 409

Analogia attributionis requirunt ut ratio im-
portata intrinsece repeririatur in principali
analogato, in aliis vero per extrinsecam de-
nominationem. I — 412

Analogia seu attributionis, seu metaphorica
non habent conceptum communem neque
objectivum neque formalem. I — 416

Analogorum conditiones ponuntur et expli-
cantur. I — 409

Analogorum regula explicantur. I — 406

ANGELUS.

Angelo, si perfecte et adaequate cognoscatur,
repugnat aptitudo essendi in multis. I — 261

Angelorum species non possunt repraesentare
futura in se ipsis, sed prout continentur
in causis. I — 645

Angelo cessante movere, motus circularis coales-
cet. II — 172

Angelus non potest nisi in determinato ins-
tanti produci. II — 288

Angelus videbat humanitatem Christi existere,
et quomodo. II — 132

Angeli si producerentur ab aeterno extra om-
ne tempus deberent creari. II — 288

Angeli nec motu substantiali neo accidentali
mobiles sunt physice. II — 18

ANIMA.

Anima rationalis non educitur materia po-
tentia. II — 77

- Anima rationalis qualiter immutetur per unionem in se receptam. II — 103
- Anima rationalis qualem subsistentiam habet. II — 130
- Anima rationalis prout esse in corpore est natura. II — 158
- Anima rationalis quomodo dependeat a corpore, et quomodo operationes ejus sint naturales. II — 158
- Anima rationalis quomodo uniri possit diversis partibus materiæ. IU — 3
- Anima est virtualiter multiplex. III — 3
- Anima quid sit. III — 179
- Anima est actus primus corporis physici organici potentiam vitam habentis. III — 479
- Duplicem Animæ definitionem affert Aristoteles. III — 479
- Anima our definiatur per actum primum. III — 480
- Anima per actum primum a partibus organici distinguitur. III — 480
- Anima est actus corporis. III — 480
- Anima est actus perfectissimus in genere viventis. III — 484
- Anima unde non possit esse actus primus. III — 484
- Anima non est ipsum temperamentum qualitatum seu humorum. III — 485
- Anima separabilis est ab omni actu secundo divisive, non ab omnibus collective. III — 485
- Anima dicitur actus corporis duplici ratione. III — 480
- Anima non est forma accidentalis etiam secundum gradum Animæ. III — 186
- Secunda Animæ definitio an recte sit tradita, et an sint istae definitiones essentialis. III — 487
- Quomodo prior Animæ definitio demonstratur per posteriorem. III — 490
- Secunda differt a prima. III — 490
- Anima non est motor corporis ut quod, sed ut quo. III — 203
- Animæ tres dicuntur: Anima vegetativa, sensitiva et intellectiva. III — 204
- An animæ prima divisio in vegetativam, sensitivam et Intellectivam recta sit, et unde colligatur. III — 204
- Utrumque aliquæ Animæ sint divisibiles, aliæ indivisibiles. III — 245
- Animæ potentia sive sensitivæ, sive intellectivæ, sive vegetativæ, realiter ab ipsa substantia Animæ distinguuntur. III — 246
- Anima intellectiva quomodo attingatur a generatione cum per illam non producat. III — 204
- Animæ divisio assignatur. III — 204
- Illa divisio Animæ est univoca. III — 209
- Animarum genera aliunde desumuntur, et aliunde gradus seu modi viventium. III — 206
- Anima intellectiva continet gradum vegetativum formaliter eminenter, sicut et sensitivum. III — 210
- Anima intellectiva etiam perfectorum animalium est tota in toto et tota in qualibet parte. III — 222
- Quomodo per accidens intrinsece sit in loco. III — 223
- Animalia imperfecta si dividantur in partibus divisis resultant diversæ Animæ. III — 225
- Anima: definitio duplex assignatur. III — 479
- Explicantur particulæ prioris definitionis. III — 179
- Explicantur particulae definitionis secundæ. III — 487
- Utraque definitio est essentialis. III — 489
- Quomodo istae definitiones inter se differant. III — 190
- Prior definitio demonstratur per posteriorem. III — 490
- Anima cur dicatur actus corporis, et non materiae primæ. III — 486
- Animam rationalem esse formam hominis est de fide. III — 493
- Eadem in quantum rationalis vere est Anima. III — 493
- Animæ vegetativæ triplicem assignat operationem S. Thomas. III — 248
- Animæ vegetativæ definitio. III — 249
- Anima intellectiva est immortalis. IU — 427
- Anima separata quomodo cognoscat singularia corporea. III — 477

ANNIHILATIO.

- Annihilatio solius formæ, non est vera annihilatio. II — 558

ANNIHILATIO.

- Annihilare soli Deo convenit, ita ut ne quidem creaturae convenire possit instrumentaliter. II — 559

ANTIPEBISTASIS.

- Antiperistasis quid sit, et dari est experientia certum. II — 649
- Antiperistasis duplex causa una per se, alia per accidens assignatur. II — 620

APPARITIO.

- Apparitiones quæ possunt fieri in Eucharistia* v. g. quando apparet puer aut caro, et quomodo flant. I — 648

APPELLATIO.

- Appellationis definitio. 1 — 32
 Rejicitur appellationis definitio tradita ab aliquibus recentioribus. I — 455
 Est duplex realis et rationis. 1 — 33
 Duae appellationis realis regulae, totidem et appellationis rationis. 1 — 32
 Appellatione variata non valet consequentia, tam in appellatione reali quam rationis. 1 — 34

APPETITUS.

- Appetitus est conditio requisita materiae primae, et variae ipsius acceptiones referuntur. 11 — 66
 Appetitus quomodo moveatur ab appetibili. II — 249
 Appetituum diversitas assignatur. II — 247
 Appetitus seu amor actualis a duplici principio pendet. II — 249

APPREHENSIO.

- Apprehensio in finali ratione, non solum est conditio requisita per modum applicationis, sed etiam per modum existentiae. 11 — 243
 Apprehensio non potest esse formalis ratio determinativa boni, et appetibilis in ipsa linea appetibilitalis. II — 243
 Apprehensio formalis ex parte subjecti se tenens non facit speculativam differre potentias. II — 245

APTITUDO.

- Aptitudo indifferens potest sumi positive, vel potest sumi fundamentaliter pro non repugnantia. 1 — 258
 Aptitudo ista vel non repugnantia invenitur tantum in natura abstracta per intellectum. I — 259

AQUA.

- Aqua subterranea quare in hieme calidior quam inestate. II — 649
 Aqua in prunas vel calcem injecta calor intenditur, et a quo. II — 624
 Aqua attenuatur in vapores qui tamen substantialiter sunt aqua. III — 98

- Aquarum sapor, color, frigus, aliaeque proprietates, et accidentia examinantur. II — 469
 Aqua calida a quo ad pristinam reducatur frigiditatem. III — 43
 Aqua calefacta quomodo se reducat ad formam connaturalem. III — 226

ARGUMENTATIO.

- Argumentatio est oratio in qua uno dato aliud sequitur. 1 — 45
 Quatuor sunt argumentationis species, scilicet syllogismus, enthymema, inductio, exemplum. 1 — 15
 Argumentatio ex parte notae illationis alia est rationis, alia condicionalis, alia causalis. 1 — 46
 Earum descriptiones. I — 46
 Ad veritatem rationalis argumentationis requiritur, quod antecedens et consequens sint vera, ad bonitatem vero consequentias etiam ex falso potest sequi verum. I — 16
 Ad conditionalis et causalis veritatem quid requiratur. 1 — 46
 Argumentatio ex parte qualitatis consequentis dividitur in bonam et malam. 1 — 16
 Consequentia bona et mala quid sit. I — 46 et 470
 Differentia inter consequentiam bonam et malam est essentialis. I — 170
 Ex falso potest sequi verum, non vero ex falsum, et quomodo id fiat. I — 172

ARITHMETICA.

- Arithmeticae objectum aliquid rationis Logicae vero reale poni mirabile est. 1 — 477

ARS.

- Ars aliqua ponitur in quadam parte speculativa Animae. I — 209
 Artes liberales dicuntur simililudinarie ex parte materiae non ex parte rationis dirigentis. I — 192
 Artes quomodo sint de singularibus, et contingentibus. I — 192
 Ars nullo modo est principium motus ejus in quo est. II — 162
 Ars est principium motus extrinsecum. II — 462
 Ars potest etiam esse principium motus quoad modum. II — 462
 Ars non potest efficere opera naturae, sed tantum applicare activa passivis. * 11 — 463

ASSENSUS.

Diram possit contingere in aliquo caso
quod intellectus habito assensu praemis-
sarum non producat assensum formalem
conclusionis. I — 673

ASSINTIOR.

Assintiri formaliter principiis et virtualiter
conclusioni illa coincidunt. I — 671

ASSIMILATIO.

Assimilatio ad rem extra etiam in simplici
apprehensione invenitur. I — 17

AUDITIVUS.

Auditivae potentiae subjectum seu organum
assignatur. III — 808
Auditivae potentiae triplex est medium.
III — 306

AUGMENTATIO.

Augmentationis definitio traditur. III — 5
Augmentatio terminata per verum motum ad
quantitatem est distincta a multiplicatione.
III — 5

AUGMENTUM.

Augmentum extensivum qualitatum, tam
respectu objectorum quam subjectorum
datur. II — 594
Augmentum Illud non est respectu quarum-
cunque qualitatum. II — 594

AURIS.

Aurium fabrica seu structura describitur.
III — 306

AXIOMA.

Axioma hoc : Propter quod unumquodque
tale explicatur. I — 684
Axioma illud : Addiscens artem operatur non
tamen artis sine arte explicatur. I — 487

Axioma illud : Quando aliquid aliud per se
convenit, oppositum ejus nec per accidens
ei potest convenire, quomodo intelligatur.
I — 287

Axioma illud : Omne quod movetur ab alio
movetur explicatur. II — 644

Axioma illud : Currit in omni genere motus
civiles de augmentatione vid. in O.

B

BONITAS.

Bonitas apprehensa quomodo moveatur ratione
bonitatis realis. II — 245

BONUS.

Bonum ut finis non debet habere solam boni-
tatem transcendentalem, sed etiam boni-
tatem sub conceptu convenientis, et ordi-
nali ad alterum. II — 244

BRUTUM.

Bruta habent iudicium. I — 604
Bruta utuntur signis tam naturalibus, quam
ex consuetudine. I — 597
Bruta cur non agant propter finem. II — 277

G

CADAVER.

Cadavera omnia an sint ejusdem speciei.
III — 200

CALOR.

Calorem esse formam actu informantem et
in potentia operantem, quomodo intelligatur.
II — 226
Calor est proportionalis virtus ut immediate
agat alium calorem virtute propria. II — 229

Calor io juvene quare fortior. III — 19
 Calor de novo adveniens nou est tam fortis,
 quam insitus, et ingenuus. III — 19

CASUS.

Casus et fortuna pertinent ad causas per acci-
 dens. II — 433

CAUSA.

Causa cognitionis quadruplex : efficiens vide-
 licet, objecliva, formalis et instrumen-
 taiis. I — 3
 Causa naturalis univoca communicat suam
 totam perfectionem effectui, non autem
 sequivoca. I — 685
 Quid inlelligalur nomine causae proxima,
 et remotae in materia de demonstra-
 tione. I — 694
 Causa in communi investigatur definitio et
 exponitur. II — 473
 Causa in quo distinguatur a principio et ele-
 mento. II — 34
 Causa ut sio entitalive est analoga ad ista
 quatuor genera, secus si sumatur secundum
 causas. II — 177
 Causarum genera quatuor sunt. II — 476
 Causa et causatum requirunt distinctionem,
 et prioritatem aliquam naturae. II — 179
 Causae efficientis diversae definitiones assi-
 gnantur. II — 220
 Causa efficiens supponit oausam finalem.
 II — 221
 Causa efficiens quare non ponatur principium
 generationis substantialis. II — 43
 Causa efficiens per se aut est perfeotior, aut
 aequalis curo effectui. II — 180
 Causa materialis definitur. II — 197
 Causalitas materiae quae sit. II — 200
 Causa materialis et formalis debent esse muta-
 tae ut causent tanquam conjunctae. II — 220
 Causa materialis et formalis non possunt esse
 primum principium mutationis. II — 220
 Causa materialis et formalis supponunt cau-
 sam unientem et immutantem. II — 220
 Causa finalis quomodo nobilior, et quomodo
 ignobilior suo finalizalo. II — 181
 Causa per accidens quid sil. II — 433
 Causa per acoidens reduclitur ad oausam per
 se. II — 484
 Causa per acoidens in quantum deesl ipsi pro-
 pria forma oontingit duplioiter. II — 432
 Causa secunda indigent concursu simulla-
 neo. II — 413
 Causa secunda non potest operari absque su-
 bordinatione ad primam. II — 415
 Causas sibi invicem esse causas verifioalur
 etiam inter materiam et formam. II — 185

Causam causa esse causam oausati explica-
 tur. II — 486
 Causa totales, una oreata, altera increata
 possunt produocere divisive unum effeo-
 tum. II — 189
 Causas duas totales effectivas et creatas unum
 numero effectum produocere est impossi-
 bile. II — 490
 Causas duas finales adoquatas, et ultimas
 respectu ejusdem effectus finalizandi repu-
 gnat. II — 193
 Causas efficientes totales et adoquatas eum-
 dem effectum produocere quomodo sit pro-
 babile, licet oppositum sit probabilius.
 II — 493
 Causa totales dua si agant, debent habere
 duplicem motionem. II — 195
 Causas totales duas procedere unum effectum
 quomodo sit intelligendum. II — 495
 Causa oreata dioit respectum transoendenla-
 lem ad effectum. II — 482
 Causa secunda non est primi, licet sit primi
 generis. II — 224
 Causa in aotu primo oontinet ordinem origi-
 nis non aliquem motum, seu fluxum per
 modum ultima actualitatis. II — 237
 Causa oreata inter se ordinato sunt capaces
 oausus et fortune. II — 433
 Causa physica magis influit in effectum quam
 moratis. II — 432
 Causa secundo actio quomodo sit causata,
 vel illa posterior. II — 429
 Causa secunda ad primam subordinatio quid
 sit. II — 442

CAUSALITAS.

Causalitas malerio qua sit. II — 200

CERTITUDO.

Certitudo quid sit. I — 740
 Est duplex, alia causata, alia oausans.
 I — 710
 Certitudo cognitionis sumitur ex parle medii
 seu luminis, non autem ex parte termina-
 tionis, sive modi ip6ios objecti. I — 645

CHARACTER.

Character habet se ut causa designativa mi-
 nistri. II — 444

CHARITAS.

Charitas addit supra amorem. II — 249

CHRISTUS.

Christus Dominus utrum habuerit duplicem
charitatem. III — 74

CIRCULUS.

Circulus in demonstratione quid sit, quatuor-
plex sit. I — 691
Circulus uniformis non tantum in demons-
trativis, sed etiam in probabilibus est vi-
tiosus. I — 692
Circulus non committitur quando demons-
tratio per scientiam, et scientia per de-
monstrationem definitur, explicatio hujus.
I — 699

COCTERA»

Coctera Vide in T.

COELUM.

Coelum motum simpliciter est causa princi-
palis respectu inferiorum, licet in aliquo
sensu dici possit instrumentalis. I — 686
Coelum est mobile non mobilitate substan-
tiali, sed tantum accidentali. II — 9
Coelum quomodo causa viventium. II — 483
Coelum quomodo moveatur. II — 300
Coeli partibus quomodo conveniat habere de-
terminatum ubi. II — 303

COGITATIVUS.

Cogitativa in homine non distinguitur ab «es-
timativa. III — 4 H

COGNITIO.

Cognitio aperta et enigmatica non differunt
essentialiter, si secundum se praecise spec-
tent, sed tantum quatenus innituntur di-
versis mediis. I — 636
Cognitio reflexa quae precise ens rationis de-
nominatur cognitum ut quod non per se
primo format ens rationis. I — 237
Cognitio eadem et simplex versatur circa di-
versa objecta simul. I — 601
Cognitio alia confusa, alia distincta. II — 47

Cognitione actuali contenta cognoscitur primo
ens. II — 24

Cognitio nostra aut est in sensu, aut in in-
tellectu, quid utraque, et quae prior. II — 47

Cognitio objecti causat amorem. II — 254

Cognitio eorum quae infra nos sunt est per-
fectior amore eorum, respectu autem rerum
quae supra nos sunt praestantior est amor
cognitione. III — 547

COGNOSCITIVUS.

Cognoscitiva potentia patitur ab objecto per
se et in genere cognoscitivo, et non tan-
tum per accidens et in genere enlilativo.
III — 266

Est tamen activa respectu ipsius cognitio-
nis. III — 269

COGNOSCO.

Cognoscentia secundum D. Thomam in hoc
differunt a non cognoscentibus, quod haec
non habeant nisi formam propriam, illa
vero nata sint habere etiam formam alte-
rius. III — 267

COLOR.

Colores aeris varii unde causantur. III — 358
Coloris duplex de Genilio assignatur. III — 357
Color unde et quomodo causatur. III — 359
Color an ex se sit visibilis independenter a
lucis. III — 366

COMMUNIS.

Commune non est idem quod universale.
I — 289

Ad hoc ut aliquid dicatur commune quomodo
requirat multa. I — 289

COMPOSITIO.

Compositio ex genere et differentia in subs-
tantia creata recte tollit infinitatem. II — 284

COMPOSITUS.

Compositum ex accidente, et subjecto non
praedicatur de subjecto, sed solum ipsum
accidens intrinsecum, I — 300

- Compositum ex subjecto, et accidente non ponitur in praedicamento. I — 301
 Compositum quod accipit speciem suam ab aliquo uno, sire illud unum sit forma, sire compositio, sive ordo est unum simpliciter. I — 478
 Compositum tantum unicum esse existentiae habet. II — 50
 Compositum quomodo habeat esse propter formam. II — 90
 Compositum non distinguitur realiter a suis partibus simul sumptis et unitis. II — 92
 Compositum quod a Thomisli ponitur subiectum accidentium non dicit naturam, sed suppositum. III — 38
 Composito corrupto qualiter maneant eadem dimensiones. II — 544

CONCEPTUS.

- Conceptus mentis sunt signa formalia. I — 568
 Conceptus informaliter sunt qualitates objecti significantes. I — 568
 Conceptus hominis est notior intellectui concipienti hominem, quam homo ipse. I — 606
 Conceptus non est terminus ultimus cognitionis. I — 609
 Conceptus directus et reflexus simpliciter loquendo specie differunt. I — 652
 Eodem actu quo cognoscitur objectum cognoscitur etiam conceptus secundum quod est ratio cognoscendi. I — 652
 Conceptus ut talis praesens est intellectui formaliter et non objective. I — 653
 Conceptus tunc significat apud nos idem quando sunt circa idem objectum, et quando sunt eodem modo formati. I — 656
 Conceptus alius directus, alius reflexus. I — 650
 Conceptus alius ultimus, alius non ultimus. I — 654
 Conceptus intellectus, unde species expressas.

CONCLUSIO.

- Conclusio theologica illata ex promissis quarum una est naturalis, altera vero de fide an sit certior, et notior praemissis. I — 683
 Conclusio ultima syllogismi practici est operatio licet immediata sit cognitio. I — 208

CONCRETUS.

- Concretum genus, v. g. non importat subiectum unum unitate naturae, sed unitate capacitatis illius formae. I — 324

- Concreta tam in substantiis, quam in accidentibus bene de concretis predicantur. I — 293

CONCURRO.

- Concurrere Deum languere causam materiale, vel formalem primam est impossibile. II — 417

CONCURSUS.

- Concursus simultaneus quid sit. II — 413
 Concursus simultaneus an distinguatur a concursu causae primae. II — 443
 Concursus simultaneus non est partialis, scilicet alicui effectui particulari, sed influit simul in effectum causae secundae. II — 445
 Concursus simultaneus identificatur cum actione creata, et quomodo. II — 446
 Concursus physicus et realis utram in causa secunda detur. II — 447
 Concursus provius quomodo intelligendus. II — 448
 Concursus provius in causis secundis ex D. Thoma enucleatur. II — 448
 Concursus praevii ponendi necessitas aperitur. II — 449

CONDENSATIO.

- Condensatio quid sit. II — 660
 Condensatio non importat aliquam quantitatis diminutionem. II — 664
 Condensatio ad quid terminari possit. II — 664

CONDITIO.

- Conditio potens subiectum reddere incapax effectus primarii est potens expellere formam totaliter a subiecto. I — 542

CONNATURAUS.

- Connaturalis modus procedendi est a notioribus nobis ad notiora natura. II — 47

CONNOTATIVUS.

- Connotativi discrimen a concreto, et adiectivo. I — 6

COMBUSTUDO.

Consuetudo potest sami semel prout est causa signi, secundo prout se habet tAnquam effectus nos raanuducens ad cognoscendam suam causam. I — 628

Consuetudo humana si oonsideretur, prout procedit a causa libera, sio est effectus liber, si vero formaliler consideretur in ratione signifioativi sic est aliquid nalurale. I — 629

CONTINXNTIA.

Continentia triplex est, alia formalis lanium, alia virtualis Untum, aia formalis et virtualis simul. IU — 240

CONTOIORNTIA.

Contingentia oausse secundae quomodo salvetur oum concursu prsvio. II — 448

CONTINUUS.

Continuum utrum componatur ex solis indivisibilibus. II — 364

Continui partes per divisionem actu solvi est impossibile. II — 367

CONTRADICTION.

Contradictio verifioari potest de quibusdam solum virtualiter distinctis. I — 270

CONTRAHIBTAS.

Contrarietas inter motum et quietem sumitur ex terminis oppositis. II — 352

Contrarietas proprie dicta qualitatibus primis oonveniens non reperitur in formis substantialibus. III — 82

CONTRARIUS.

Contraria in gradibus intensis non possunt esse in eodem subjecto, licet aliqua super* naturaliter possint esse hi eodem subjecto. in — 34

Contraria quse in gradibus intensis non possunt esse simul, explicantur. III — 87

Contraria in gradibus remissis quantum est ex se possunt esse simul. III — 88

Contraria remissa qualem contrarietatem habeant. III — 90

CONVERSIO.

Conversio propositionum quid sit. I — 39

Conversio huiusmodi triplex est, videlicet simplex seu mutua, per accidens seu non mutua, et per contrapositionem. I — 40

Conversionum regula quot admittantur. I — 40
Earum sufficientia et bonitas dedarantur. I — 468

COPULA.

Copula alia principalis, alia minus principalis admittitur. I — 49

COR.

Cor in generatione animalis omnium primo generatur, et quare. H — 25

CORONA.

Corona sive halo quid sit, et quomodo distinguatur ab iride. ni — 447

CORPUS.

Corpus quid sit. I — 494

Est species quantitatis. I — 494

Corpus idem numero implicat esse in duobus locis circumscriplive. II — 308

Corpora plura possunt esso in eodem loco per penetrationem. II — 303

Corpus Christi esse in ccelo, et in Saoramenlo quare non implioet. II — 344

Corporis sacramentalis praesentia qualis sit. II — 342

Corpora omnia propendent in looam determinatum. II — 472

Corporis nomine quid veniat InleUgendum. ni-480

Corpus organicum quid sit. III — 484

CORRUMPO.

Corrumpi quid sit. II — 536

CORRUPTIBILIS.

Corruptibile et inoorraptibile differunt genere, quomodo intelligatur. I — 460

CORRUPTIO.

Corruptio est mutatio realis licet non positiva distincta a generatione. II — 556

Corruptio in quo differat ab annihilatione neutra vitarum est proprie dicta mutatio. II — 558

Corruptio utrum sit distincta a generatione. II — 559

Corruptionem unius esse generationem alterius quomodo intelligatur. II — 563

Corruptio licet sit eadem a generatione actione generationis, non tamen est eadem mutatio. II — 561

Corruptio forms quomodo sit prior generatione formi, et generatio formi e contra prior corruptione formas. II — 563

Corruptio est naturalis ratione materiæ. II — 565

Corruptio intenditur ab agente univocali, licet non ab agente particulari corpus perfecte opacum dari negans ratione caret. II — 567

CREATIO.

Creatio in quo distinguatur a generatione. II — 523

Creatio est ejusdem rationis in simplicibus totalibus et compositis totalibus. II — 535

Creatio quomodo sit ex partibus. II — 585

Creationis aliquid involvitur in collectione omnium actionum, que ad aliquid requiruntur etiam materiæ prime. II — 585

CREATURA.

Creatura nomen quomodo accipiat. I — 414

Creaturarum operari sine concursu cause prime implicat. II — 416

Creature actione est effectus actionis Dei. II — 414

D

DEFINIO.

Definiri non potest tanquam aliquid per se unum conflatum ex subjecto, et accidente. I — 320

DEFINITIO.

Definitio est oratio naturam rei aut termini significationem exponens. I — 12

Hujus definitionis parole declarantur. I — 12

Ad bonam definitionem tres requiruntur conditiones, et quoniam ille. I — 12

Definitio potest inveniri extra propositionem. I — 120

Definitio non potest esse per se vera vel falsa ad solum per accidens. I — 121

Definitio excluditur a ratione predicabilis. I — 310

Definitio licet alias in se sit ratio formalis que cognoscitur, tamen aliquando potest esse ratio sub qua. I — 310

In una, et eadem scientia licet respectu objectorum materialiter diversorum sit diversa definitio, semper tamen est idem modus definiendi, et eadem abstractio. I — 735

DEFINITUS.

Tres conditiones requiruntur ad definitum. I — 12

Definitum aliud remotum aliud proprium. II — 12

Definitum generis non est conflatum ex subjecto et accidente, nec subjectum ut subditum intentioni. I — 521

Definitum generis et concretorum accidentium naturalium a natura materialium. I — 922

DEMONSTRABILIS.

Demonstrabilis propositio quas condiciones requirat, sine quibus non poterit dici demonstrabilia. I — 580

DEMONSTRATIO.

Demonstratio quid sit. I — 680

Explicatur definitio pagina citata, et quatuor sequentibus. I —

Demonstratio efficit scire quomodo bene sit intelligendum, item in quo genere cause. I — 681

Ad demonstrationem sufficit quod resolvatur in premissas ex aliis probatas, dummodo sint evidentes. I — 683

Demonstratio debet esse de necessariis, et per se. I — 686

Demonstratio debet esse de perpetuis, de universalibus debet procedere, ex propriis et non extraneis. I — 688

INDEX RERUM ET VERBORUM NOTABILIVM.

- Quomodo hoc ultimum etiam rerum sit, ia mathematicis, et iu illis qu® supernaturali lumine demonstrantur. I — 688
- Demonstratio propter quid non est idem, quod demonstratio a priori, neo demonstratio, quia est idem quod demonstratio a posteriori. I — 693
- Demonstrationis dirisio in demonstrationem quia et propter quid est adequata. I — 694
- Est univoca. I — 695
- Quid sit in demonstratione causa proxima, et causa remota. I — 694
- Demonstratio quia licet Imperfecte participat rationem scienti», tamen intrinsece et substantialiter, imo univoce est demonstratio. I — 695
- Quod imperfecte sil scientia amplius declaratur. I — 697
- Demonstratio quam nominant demonstratio nem simpliciter, an sit media, inter demonstrationem, quia et propter quid, vel quid sit de illa sentiendam. I — 695
- Demonstratio propter quid semper virtualiter et eminenter includit demonstrationem I — 696
- Demonstratio per signum pertinet ad demonstrationem, quia. I — 696
- Demonstratio reducens ad impossibile, et demonstratio negativa ad quod membrum negationis pertineant. I — 696
- Demonstratio quia, quare et quo sensu reducatur ad demonstrationem propter quid. I — 698
- Demonstratio in qua ex aliquo predicato superiori colligitur, aliquid convenire inferiori pertinet ad demonstrationem quia. I — 696

DENOMINATIO.

- Denominatio extrinseca quando concipitur ut ens rationis, pertinet ad relationem. I — 220
- Denominatio extrinseca quantum ad applicationem ad rem denominatam non est aliquid reale. I — 220
- Denominatio extrinseca quantum ad formam nominatam datur a parte rei. I — 220

DENS.

- Dentes juvenum utrum decrescant. IH — 49

DENSITAS.

- Densitas vel raritas quomodo conducant ad activitatem agentia. H — 624

- Densitas quid sit exponitur. II — 662
- Densitas ad quam speciem qualitatis pertinet. II — 663
- Densitas non est qualitas activa; sed tantam passiva. II — 667
- Densitas potest dari sine actuali compressione vel extensione locali. II — 670

DEUS.

- Deum esse Dominum potestative aliquid reale, relative vero rationis. I — 520
- Deus est terminus communis non universalis. I — 289
- Deus cognoscit entia rationis, que nos formamus et tamen non ipsemet facit. I — 237
- Deus non potest formare entia rationis que formantur ex imperfecta apprehensione rei. I — 238
- Deus potest fundamentaliter proxime non formaliter aliquos respectus rationis causare. I — 239
- Deum aliquid respicere tripliciter intelligi potest. II — 280
- Deus agit propter finem qui non est a se distinctus. II — 253
- Deum eo modo quo res cognoscit ex parte cognoscentis illas posse producere non est necesse, sed prout sunt ex parte rei cogniti. II — 288
- Deus immobiliter operatur. II — 250
- Deus cognoscit infinita, non contenta in sua essentia. II — 288
- Deus non cognoscit infinita simul in actu ex parte rei cognit», sed ex parte cognoscentis. II — 287
- Deus potest omne possibile eo modo quo est possibile facere. II — 289
- Deus non potest infinito modo personare naturam creatam. II — 289

DICO.

- Dicere inter et intelligere quid discriminis intercedat. II — 494

DICTIO.

- Dictio seu expressio productiva verbi, quid sit. II — 493

DIFFERENTIA.

- Differentia cur non componatur ex genere. I — 332

Differentia adaequata dividitur in communem propriam et impropriissimam. I — 262
 Differentia immediate dividitur in essentialem et accidentalem. I — 366
 Differentia dicitur universalis respectu inferiorum. I — 373
 Differentia pro inferioribus tertii praedicabilis non respicit banc vel illam differentiam, sed inferiora contenta sub specie quam constituit. I — 373
 Differentia quare semper sit perfectior suo genere. I — 372
 Differentiae diffinitio adaptatur, ita ut praedicari dicat non repugnantiam, non autem positivam affirmationem de specie. I — 369
 Differentiae variae definitiones. I — 368
 Differentia de specie, et aequale de individuis, ut superius quid praedicatur. I — 375
 Differentiae divisio est analogica. I — 366
 Differentiae de genere in qua dicitur esse id quod de pluribus specie praedicatur, quomodo intelligatur. I — 369
 Differentiae superiores et genericae non praedicantur formaliter, nec includuntur, tanquam praedicatum constitutivum in inferioribus. I — 375
 Differentia inter projectionem lapidis ab homine et Deo factam. II — 167

DIFFERO.

Differre et diversum esse quomodo distinguantur. I — 363

DIFFICULTAS.

Difficultas in habilibus scientiis, et virtutibus duplex assignatur, una accidentalis, alia essentialis, quamvis ad essentialem superandam requiratur distinctus specie habitus, non tamen requiritur specie distinctus ad superandam accidentalem. I — 741
 Ad directam cognitionem seu cognoscibilitatem non sufficit quod aliquid sit praesens formaliter, sed requiritur praesentia obiectiva. I — 651

DIFFUSIO.

Diffusio qualitatis per spatium non habet terminum intrinsecum qualitatis, et quare. II — 136

DIMANATIO.

Dimanatio est vera et physica causalitas, non tamen distincta a generatione. II — 249

Dimanatio respectu essentiae non est propria actio. II — 238
 Dimanationis diversi modi assignantur.

Dimanatio est ipsa actio agentis tangens immediate substantiam, et mediate passionem. II — 226
 Dimanatio non est distincta actio a productione substantiae. II — 226
 Dimanatio entitativa est actio propria diota, et habet duo principia. III — 222
 Dimanatio qua propriae passionem dimanant ab essentia an sit propria dicta actio. III — 220

DIRIGIBILITAS.

Dirigibilitas operationum intellectus in quo sita sit. I — 207
 Omnis disciplina omnisque doctrina ex praesistente fit cognitione, explicatur hoc dictum. II — 662
 Item exacte. II — 663

DISPOSITIO.

Dispositiones ad formam generandam a quo corrumpantur. II — 602
 Dispositio ultima ad formam generandam nunquam est cum forma corrumpenda. II — 547
 Dispositio ultima non tantum ad ornatum, sed etiam veram praeparat materiam. II — 547
 Dispositio ultima quomodo determinet agens. II — 554
 Dispositio ultima quare perfectiori modo invenitur in una parte quam in altera. III — 22

DISTANTIA.

Distantia inter remotum respectu Dei non datur, et quare. II — 386

DISTINCTIO.

Distinctio et unitas tantum est duplex, una realis, alia rationis. I — 225
 Distinctio actualis ex natura rei non datur, nec illam distinctio rationis ratiocinata supponit. I — 227
 Distinctio rationis ratiocinata ex parte obiecti supponit distinctionem virtuales. I — 229

Distinctio rationis raliocinantis Virtualementem di-
linoUonem non supponit, requirit tamen
fundamentum. I — 227

Distinctio realis dividitor in realem simplici-
ter, et in realem modalem seu forma-
lem. I-225

Distinctio rationis secla in distinctionem ra-
tionis ratiooinanlis, et rationis ratiocinata
late explicator. I — 225

DIVIDO.

Divisasensus et compositas qaid sit. II — 429

DIVISIBIUTA8.

Divisibilitas in infinitam non est passio quan-
titati in senso boni natorali, sed mathe-
matice sampta. II — 447

DIVISIO.

Divisio delinitor. I — 44

Hujus definitionis bonitas ostenditor. I — 426

Divisionis per se sunt quinque species. I — 44

Divisionis per accidens etsi multiplicari pos-
sint infinita divisiones, frequentiores ta-
men sunt tres. I — 45

Divisiones alia per se, alia per accidens.
I-44

Divisionis bona tres sunt conditiones. I — 44
Quot modis multiplicator totum, tot etiam
multiplicatur divisio. I-44

Regale divisionis seu loci arguendi sunt
tres. I — 45

Divisio potest tradi per terminos negativos;
sunt oonradioloria ita ut unum membrum
dividens negative se habeat, alterum posi-
tive. I-427

Divisio universalis in quinque predicabilia
est univooa, et generis in species. I - - 342

Divisionem istam, vel esse immediatam, vel
non ntramqae probabile est. I — 344

DRACO.

Draco volans quid sit et unde causetur.
III-442

DURATIO.

Duratio in communi quid sit. II — 322

Duratio utrum aliquid addat supra existen-
tiam rei. II-322

E

EBRIUS.

Ebrii solent habere speoies duplicatas. I — 649

Et unde hoc proveniat. I — 649

CHO.

Echo quid sit. III — 899

Quanam corpora reddant echo. III — 380

Echo an solum generetur ex redditione ipsius
soni realis, an vero etiam possit generari
ex reflexione solarum speoierum audibi-
iium. IU — 382

ICNEPHUa.

Ecnepbias quid sit, et unde generator. IU — 454

EFFECTUS.

Eficclum secundariam esse sine primario im-
plicat non autem e converso. II — 62

Effectus idem numero quomodo possit pro-
duci a diversis numero aolionibas. III — 440

EFFICIO.

Efficientis oausalitas et ah ejusdem aliam
causalitalibus diversitas assignator. II — 234

Efficientis causa divisiones. II — 222

Efficientis oausc divisiones quadam possunt
etiam convenire. fini, et aliis causis. II — 222

Cetera de causa efficiente, vide in C.

ELEMENTUM.

Elementum quid sit et quomodo distinguatur
a causa et principio. II — 34

Ex quolibet elemento potest immediate ge-
nerari aliud. II — 652

Ex duobus elementis potest generari unum
tertium. III — 98

Elementa qualiter virtaaliler in mixto ma-
nere dicantur. III — 75

Elementum quotuplex et quid sit. III — 75

Elementa propria diota quot sint. IU — 75

Elementis quatenus ex primis qualitatibus sibi
attribuenda. III — 92
Elementorum humorum ex motu simplicium
-corporum quomodo intelligatur. III — 80
Elementa utrum possint habere qualitates op-
positas. III — 94
Elementa symbola et dissymbola quatenus
dicantur. III — 95
Elementa symbola facilius quam dissymbola
transmutantur. III — 90
Elementa quomodo sint naturaliter corrupti-
bilia. III — 413

ENS.

Ens est praedicatum non quidditativum sed
transcendens. I — 317
Ens per accidens dividitur multipliciter.
I — 303
Ens rationis communissime sumptum ada-
quate dividitur in negationem et ratio-
nem. I — 219
Ens rationis est quod tantum habet esse ob-
jective in intellectu, et quid sit hoc co-
gnosci. I — 216
Ens rationis non consistit in denominatione
extrinseca cogniti. I — 217
Ens rationis consistit in cognosci quasi con-
secutive. I — 240
Ens commune ad decem praedictamenta non
est univocum. I — 428
Entis in communi qualis conceptus. I — 424
Entis conceptus non abstrahit a modis con-
trahentibus et consequentibus diversitatem.
I — 433
Entis analogia ad decem praedictamenta est
proportionalis propria formaliter, licet
virtualiter analogiam attributionis inolu-
dat. I — 434
Enti reali et rationis in ratione objecti potest
esse aliquid commune univocum. I — 575
Ex pluribus entibus in actu non fieri unum
per se explicatur. I — 482
Ens quocumque est a Deo participatum.
II — 413
Entis per accidens in quantum tale nulla da-
tur causa. II — 436
Ens mobile, aut naturale quid sit. II — 5
Ens mobile prout mobile non identificatur
cum substantia mobili. II — 5
Ens mobile prout objectum Physica abstrahit
a substantialiter, vel accidentaliter esse
principium mobilitatis. II — 9
Eos mobilitate accidentali, et substantiali
mobile quomodo sit univocum. II — 40
Ens licet habeat rationem simplicissimam,
quomodo sit confusum aliquid et com-
mune. II — 28

ENTHYMEMA.

Enthymema an prout tale generet scienti-
am. I — 681
Enthymema et exemplum reducuntur ad sil-
logismum et inductionem. I — 15
Enthymema et exemplum quid sit. I — 45

ENUNTIATIO.

Enuntiatio quid sit. I — 16
Est multiplex. I — 18
Enuntiationis ut abstrahit a categorica, et hy-
pothetica formalissima ratio in quo con-
sistat. I — 129
Divisio ejusdem in affirmativam et negati-
vam est essentialis. I — 137
Divisio vero illius penes quantitatem in
universalem partialem, etc. est acci-
dentalis. I — 137
Conceptus quo enuntiatio formatur est uni-
cus actus, et conceptus non solum uni-
tate ordinis, sed etiam unitate qualitatis
formatus tamen ex simplicibus pluribus
compositus. I — 129

KVA.

Evam ex costa Adami factam esse quomodo
intelligatur. II — 671

KVIBKNTIA.

Evidentia quid sit. I — 710
Triplex modus evidentiae sive visionis.
I — 710
Actus evidens et obscurus sive sit opinio-
nis, sive fidei, sive sit evidentia intuitiva,
sive abstractiva non compatiuntur se in
eodem subjecto simul. I — 715
Evidentia et inevidentia, certitudo et incer-
titudo circa eandem veritatem habent in-
trinsecam repugnantiam. I — 717
Quomodo hoc etiam sit verum, quando
fiunt per diversa media. I — 717

EXHALATIO.

Exhalatio quae est materia impressionum me-
teorologicarum quid sit. III — 129
Exhalatio quousque ascendat a quo, et ex
quo fiat. III — 429

EXUTENTIA.

- Exisientia quomodo sequatur productionem. II — 63
 Exisientia a parte rei distinguitur in creatura ab essentia. II — 446
 Existentiam et subsistentiam nunquam sumit D. Thomas pro eodem. II — 446
 Exisientia non constituit compositum. II — 425
 Existentialia formaliter indivisibilia, virtualiter autem divisibilia est. II — 429

EXTENSIO.

- Extensio in ordine ad locum quomodo sit passio quantitatis. III — 667

F

FACIO.

- Facere cognoscere latius patet quam repraesentare, et repraesentare quam significare. I — 3
 Facere cognoscere dicitur quadrupliciter, scilicet effective, objective, formaliter et instrumentaliter. I — 3

FAL8ITAS.

- Falsitas non consistit in indivisibili, et tamen veritas consistit. I — 684

FAX.

- Fax quid sit et unde causetur. III — 442

FERRUM.

- Ferrum candens quare stuppam accendat. II — 634

FIDES.

- Fides circa res contingentes non versatur contingenter, sed infallibiliter. I — 708

Ob quam causam. I — 708

Fidei creatae definitio. I — 740

Fides humana et opinio differunt essentialiter. I — 743

Fides non petit formaliter res probabiles, sed praesuppositivae et antecedentes. I — 744

Fides convenit cum opinione in ratione incerti, tanquam ratione generica non differentiali. I — 744

Fides et opinio utrum cum scientia intrinsece repugnet, adeoque cum illa non sint compatible in eodem subjecto. I — 745

Et specialiter resolvitur de actibus inter se comparatis, item comparando actum habitui. I — 745

Fides in via, et visio patriae differunt, non tantum penes intuitivum et abstractivum, sed etiam penes diversa media. I — 637

Fides quomodo maneat in Philosopho Christiano respectu propositionum ab ipso scriptarum. I — 722

FIGMENTUM.

Figmenta pura sunt negatio. I — 224

FIGURA.

Figura est modus ex terminatione quantitatis resultans. II — 283

FINIS.

Finis non est pure principium, sed etiam terminus. II — 220

Finis non est principium mutationis sub formalitate mutationis et ut exequatur. II — 220

Finis causalitas assignatur. II — 246

Finis divisiones declarantur. II — 242

Finis non nisi sub ratione boni finalizat. II — 242

Finis officium assignatur. II — 244

Finis est causa movens modo immobili non se movens, sed alia immutans. II — 250

Finis causalitas quali realitate sit realis. II — 254

Finis causat mediante cognitione ut proponente et movente voluntatem. II — 254

Finis causalitas est metaphorice actio. II — 252

Finis causalitas non est ipsa causalitas efficientis formaliter sed identice. II — 252

Finis causalitas communicat voluntati pondus et inclinationem. II — 253

Finis attrahit voluntatem ut velit. II — 253

Finis habet pro effectu finalizzato ipsum actum intentionis erga finem, et etiam ipsum simplicem amorem finis in quantum est a voluntate. II — 255

Finis finalis non prout in intentione formali sed radicali. ii — 233
 Finis non est causa sui secundum ideam, sed secundum diversam. II — 253
 Finis molio elsi intentionalis sil, vere tamen in re existit et vere causa: amorem. II — 251
 Finis amor primus est a Deo ut movente efficienter. II — 257
 Finis est id quod tendit impetus agentis. II — 256

FONS.

Fontium et fluminum origo, et principium quodnam sit. III — 164
 Fontium et fluminum causa materialis assignatur. III — 464
 Fontium et fluminum causa efficiens quae sit. * III — 467
 Fontium in altis montibus scaturientium quae sit causa efficiens. III — 467
 Fontium et fluminum indefectibilis motus causa quomodo sit. III — 467
 Fontes et flumina quae ex mari oriuntur quomodo saporem maris amittant. III — 468
 Fontium et fluminum extraordinarii quidem effectus unde causantur, et cetera vide in M.

FORMA.

Formae substantiali nihil est contrarium. II — 36
 Forma substantialis est distincta a materia prima. II — 72
 Forma substantialis non latitat a materia. II — 72
 Forma substantialis quomodo contineatur in potentia materiae. II — 73
 Formae substantiales habent contrarietatem impossibilitatis. II — 36
 Formae substantiales quomodo se invicem expellant. • II — 37
 Forma substantialis corrumpenda quare non sit principium generationis. II — 44
 Forma corrupta qualiter opponatur formae generatae. II — 37
 Forma corrupta non potest esse principium per se et formaliter rei naturalis, etiam quoad generationem. II — 37
 Forma accidentalis non potest esse primum principium operandi. II — 223
 Forma accidentalis non est prima ratio, et principium essendi. II — 223
 Forma in quantum actus non est principium operans. II — 226
 Forma in quantum forma est actus non ordinata ad alium actum. II — 226

Forma est natura. II — 453
 Formae causalitas quomodo sit. II — 206
 Formae causalitas non distinguitur ab actu primo superaddendo aliquid intrinsecum. II — 207
 Formae causalitas est communicatio ipsius formae. II — 208
 Forma quomodo per unionem dependeat a materia. II — 208
 Formae effectus proprius et immediatus est forma ut communicata. II — 209
 Forma secundum se est communicabilis in actu primo. II — 209
 Formae conditiones ad causandum exponuntur. II — 209
 Formae effectus. II — 242
 Formae substantiales definitiones exarantur. II — 74
 Forma substantialis est principium quo generationis substantialis. III — 222
 Forma substantialis est actus ultimus generationis. II — 226
 Forma substantialis requiritur ad operandum tangens radicale principium. II — 222
 Forma manente passiones istius non manere non est cur asseramus. II — 543
 Formae speciei diversae possunt communicari in eadem materia. II — 543
 Formae diversae in diversis compositis secundum poloniam eadem materia adiuvantur. I — 515
 Forma eadem manens sine additione novae entitatis potest perfectius communicari subiecto. II — 603
 Formaeeductio quoad novam explicationem potest dari absque productione. II — 607
 Forma ut intensa habet effectus quod non intensa non habet et qualiter. II — 608
 Forma quomodo concurrat ad inhaesionem accidentium. III — 44
 Formae substantiales multiplicantur iuxta plura praedicata quiddam. III — 494
 Forma humana, licet essentialiter sit spiritualis, eminenter tamen est corporea. III — 200
 Forma non comparatur ad materiam. III — 222
 Formae substantiales plures esse in eodem composito est impossibile. III — 495
 Forma superior continet gradus inferiores formaliter eminenter. III — 210

FULGUR.

Fulgur et tonitruum unde causantur, et quomodo fiant. III — 488
 Fulgur quid sit. III — 439

FULMEN.

Fulmen distinguitur a fulgure, et tonitruo. III — 440

m

INDEX HERUM ET VERBORUM NOTABILIMUM.

Fulmen quid sit, & quo et unde generetur. III-440
 Fulmen utrum possit esse aliquando lapis. III — 440
 Fulmina varia reperiuntur. III — 444
 Fulminum effectus sunt varii et miserabiles. III — 444

FUTURUS.

Futura eenditionata quomodo Deus cognoscat. I — 646
 Non potest dari species repraesentans futurum in se, si ly in se dicat coexistentiam praesentiae, bene tamen prout ly in se dicit quiddilatam rei futura. I — 645
 Si a Deo produceretur species futuri, v. g. antichrisli eadem cum illa, quam antiohrislus praesens amittet, illa species esset tantum eadem, quantam ad entitatem, non tamen quantum ad exercitium repraesentandi. I — 645
 Futura non oognoscunlur intuilife, nisi prout sunt in siernitate, et sio Deus illa intueatur. I — 646

G

GENERATIO.

Generatio est distincta actio ab alteratione. II — 233
 Generatio, et alteratio qualiter non procedant ex diversis principiis. II — 233
 Generationis vari» acceptiones explicantur. II — 233
 Generationisdefiniliones explicantur. II — 233
 Generatio creata ex causa materiali facta est essentialiter mutatio. II — 507
 Generationis viventium definitio explicantur. II — 509
 Generationem substantialem dari probatur contra antiquos. II — 544
 Generationis substantialis actio quid producat. II — 543
 Generationem esse actionem distinctam ab alteratione praecedenti probatur. II — 546
 Generationis substaulialis formalilales, et respectus exponuntur. II — 520
 Generationis terminus multiplex est. II — 524
 Generationis terminus adequatus, et totalis assignatur II — 524

Generationis terminus formalis quid sit. H—524
 Generatio non necessario de noro terminum suum formalem producit, licet totalem necessario producat. II — 52!
 Generationis substantialis sabjeclom quodnam sit. II—529
 Generatio quomodo differat a creatione. H—532
 Generatio petit resolutionem omnis forma usque ad materiam primam. II-538

GENERATIVUS.

Generaliva potentia realiter distinguitur ab aliis potentiis vegetativis. III—
 Quis sit ejus effectus et terminus principalis. III — 262
 Item qu® potenti® e! deserviant, m — 264
 Generativam virtutem masculi et femine m differre specie probabile est. UI—263

GENERO.

Generans hominem quid circa genitum operetur. IT—548
 Generanto a genito distante virtus ejus in instanti generationis ubi sit. II-517
 Generare an, et in quo sensu sil opus naturalissimum viventibus saltem perfectis. UI—249

GENITUS.

Genitum non habet eadem accidentia qn* corrupta. II—543
 Genitum a quo effective procedat in insunli generationis. II—5W

GENUS.

Genus logicum est quod praedicatur de pluribus specie differentibus in quid. I—345
 Hffic generis diffinitio est descriptiva. I — 316
 Genus et universale debent significare soora sigQificatum, non cum pracione formali sed totali. I — 287
 Genus non sumitur a materia, qualenas «st pars physica distincta a forma. I — 2w
 Genus sumi a materia, et differentiam a forma quomodo tnclligendum sit. I — 329
 Genus et forma unde sumantur in Angelis et rebus non compositis ex materia et forM.

Genus non sumitur in accidentibus a materia. I — 330

Genus praedicatur de pluribus numero differentibus mediate. I — 311)

Genus praedicatur de individujs genericis mediale, sive sint contenta in eadem specio infima sive in diversis. I — 311)

Genus supremum praedicatur de pluribus genere differentibus, et quomodo. I — 319

Genus secundum diversam acceptionem, et dicitur lotum potentiale, et pars potentialis. I — 328

Genus ul lotum potentiale quomodo sumatur. I — 328

Radix incapacitalis generis cl differentiae in aliquo explicatur. I — 331

Genus ad duas species esse et non multiplicari in illis repugnat. II — 264

GLACIES.

Glacies quid sil el unde causatur, et ex quo. III — 136

GRADUS.

Gradus metaphysici nihil aliud sunt, quam praedicata superiora, et inferiora, quae de aliquo praedicantur. I — 206

Gradus metaphysici ex natura rei actu extra intellectum non distinguuntur, sed tantum virtualiter. I — 207

Gradus genericus, cl specificus fundatur in eadem forma. II — 205

GRANDO.

Grando quid sil et unde causatur. III — 135

GRAVIS.

Gravium et levium motus unde oriatur. III — 382

Gravia quomodo verificentur illud principium: Omne quod movetur ab alio movetur. III — 382

Gravium et levium motus principium per accidens et removens prohibens. II — 389

Gravium motus principium per se est generans mediante forma ul principio intrinseco. II — 388

Gravium el levium molor quomodo sit generans. II — 391

GRAVITAS.

Gravitas est principium quo movetur grave. II — 389

GUSTATIVUS.

Gustativae potentia? subjectum assignatur. III — 320

Gustativa potentia non habet medium extrinsecum, sed tantum intrinsecum, et quodnam illud sil. III — 322

GUSTUS.

Gustus el sensus distinctus a tactu quod quidam moti auctoritatibus Aristotelis negarunt. III — 319

H

HABITUS.

Habitus praedicamentalis definitur. I — 553
An sil unus et idem habitus respectu quorumcunque principiorum. I — 700

Habitus principiorum non est idem quod potentia intellectiva. I — 700

An sil unus habitus respectu omnium principiorum. I — 700

An prima el secunda demonstratione deperdita destruat habitus. I — 743

Quando primo generatur habitus per generationem aliqua re, tunc ibi est facilitas essentialis, el formalis ad omnia objecta: per secundam vero, et tertiam, et reliquas demonstrationes tollitur difficultas accidentalit ex parte subjecti, non autem generatur nova facilitas essentialis. I — 740

Quomodo secunda vel tertia demonstratio habeat novum effectum. I — 740

Habitus certum secundum imperfectum, el secundarium actum elicere actum probabilem non est inconveniens. I — 214

Habitus inevidentes quot el qui. II — 709
Singulorum definitio. II — 709

Quomodo inter se differant. I — 710

Habitus evidens el inevidens quomodo inter se repugnent respectu ejusdem objecti. I — 747

Quomodo ejusmodi aclus pugnet cum actu
opposito. I — 718
Hoc tamen non obstante mansit habitus
fidei in D. Paulo cum actu visionis.
[— 723
Ratio hujus. I — 723
Unitas numerica habitus sumitur ex unitate
subjecti, uoitas autem numerica aclus
non tantum sumitur ex unitate subjecti,
sed etiam aliunde adhuc. I — 7-10
Habitus scientias praeexistens quando exten-
ditur ad plures conclusiones augetur per
additionem extrinsecam non intrinsecam.
I — 742

I

IDEA.

Idea quid sit, ad quod geuus causa; referatur,
an subjective, an vero objctivesil in intel-
lectu. II — 213
Idea quomodo distinguatur a conceptu for-
mali. II — 21«
Idea quomodo sit causa realis. II — 216
Idea ad diversa genera causarum reducitur.
II — 218
Idea causalitas extrinspea in quo consistat.
II — 219

IDEALIS.

Ideales respectus sunt aeterni fundamentali-
ter proxime non formaliter. I — 212

IDENTIFICATIO.

IdentiQcatio unius cum a'io est duplex, una
adaequata, altera inadaequala. I — 270
Quaecunquo sunt idem uni tertio sunt idem
inter se, quomodo inlelligatur. I — 249
Quid requiratur ad rationem imaginis.
I — 621

IGNIS.

Ignis si daretur maximus an sluppau con-
bureret. II — 139
Ignis potest crescero in infinitum. II — 139
Ignis quomodo prius egal in pariem propin-
quam quam remotam. II — 144
Ignis resistentiae quare possit dohilitari, cum
resistentia lapidis non possit debilitari.
II — 636

Ignis licet recipiat iu se frigus non tamen de-
nominetur frigidus. II — 644
Ignis non proprie nutritur. III — 79
Ignis rperilur in suo loco naturali supra
aerem prope lunam. III — 79
Ignis supra aerem non lucet nec indiget pa-
bulo quo nutriatur. III — 79
Ignes qui dicuntur caprae saltantes quid sint
el unde c.iusenuir. III — 142
Ignes in intima regione acris unde causen-
tur. III — 143

ILLUMINATIO.

Illuminatio ulia dicitur formalis, alia objec-
tiva. III — 452

IMAGINATIVOS.

Imaginativa tantum materialiter facit entia et
quomodo. I — 232
Imaginativa non solum est retentiva specie-
rum, sed etiam esi proprie cognosciliva.
III — 4*23
Cognitio ejus an specio dilTerat a cognitione
sensus communis et aislimaliva?. III — 424
Imaginativa iu somno operatur ct quomodo
hoc contingat. III — 425

IMAGO.

Imago ut imago solum repraesentat suam
ideam: si autem accommodetur ad aliud re-
priesentandum ex usu hominum, tum vel
pertinet ad signum ad placitura, vel natu-
rale pro diversitate accommodationis.
i — 630

Imago qua; videtur in speculo non generatur
praecise ex specicbus iuleutionalibus ob-
jecti, sed ex refractione lucis tanquam
principio, el ex refractione specierum lan-
quam ex raodiGcante. III — 336

IMMATERIALITAS.

Immateralilas objecti constituit inlellipibili-
tatem ejus, el eamdera vel diversam ipsius
rationem, non quomodocunque speciata,
sed prout talis iinmaterialilas applicatur
intellectui. I — 732

IMPERFECTIO.

Imperfectio fundatur iu potenlialitate el rna-
terialitate. III — 448

IMPERFECTUS.

Imperfectum prius attingitur a generatione considerata dispositively etiam licet, si tantum eadem generatio consideretur perfecte cum bummaue, tunc licet converso, III — 22 i

IMPULSUS.

Impulsus desinit per corruptionem a contrariis. III — 310
In omni alteratione, et in motu locali cui licet per impulsum semper reperitur aliquis contactus inter movens et passum. II — 381

INCERTITUDO.

Incertitudo in evidentia quid sit. I — 711

INCOEPTIO.

Inceptionis et definitionis regulae in instantaneis. II — 37 i

INDIVIDUALIS.

Individualis unitas quomodo conveniat naturae. III — 53

INDIVIDUATIO.

Individuationis principium quomodo in rebus compositis, et quomodo in rebus separatis et materia sumatur. I — 33\$
Individualio, et univoce, et analogice sumitur. I — 355
Individualio licet sumatur a materia signata non tamen excludit formam. I — 269
Individualio quod duplex et quid sit. III — 48
Individualionem substantia; materialis varia; volunt fieri diversi auctores, eorumque sententia; referuntur. III — 30
Individuationis principium non potest esse natura specifica. III — 51
Individualio quomodo spectet ad gradum metaphysicum. III — 53
Individualio quomodo fuit ab accidentibus. III — 35
Individuationis principium quare non sit forma. III — 36
Individuationis principium non potest esse haecceitas ab extrinseco adveniens. III — 56
Individualionis principium cum materia signata quantitate, et quid sit materia signata quantitate exponitur. III — 51)

Individualio accidentium sumitur a subjecto. III — 60

Individuationis principium accidentium non potest esse materia prima etiam ut quo. III — 69

Individualio ipsius quantitatis quae est accidentis, et principium aliorum accidentium a quo desumatur. III — 7\$

INDIVIDUUS.

Individa generica non immediate simpliciter subjiciuntur generi, quia ut sicut non sunt singularizata. I — 339

Individi secundo intentionaliter sumpti definitione. I — 353

Individi vagi praedicatio reducitur ad praedicationem speciei propter modum praedicandi. I — 360

Individuum vagum excluditur a ratione universalis. I — 309

Individuum cur triplici definitione a Porphyrio definitum. I — 353

Individuum vagum est commune sicut persona. I — 369

Individuum vagum non continetur sub quinque praedicabilibus quia est analogum. I — 369

Quid sit proprium intellectui divino, quid angelico, quid humano. I — 650

INDIVISIBILIS.

Indivisibilia in continuo utrum dentur actu. II — 358

Indivisibilia non subsistunt sed recipiuntur in substantia. II — 364

Indivisibilia in continuo utrum sint entia positiva distincta reuliter a partibus. II — 336

Indivisibilia plura non requirunt distinctum locum. R — 366

Indivisibilia successiva incipiunt per primam esse, et desinunt per ultimum esse. II — 376

Indivisibile additum alteri facit majus, non formaliter sed inchoative. III — 333

INDUCTIO.

Inductio quid sit. I — 37

Inductio ex vi propriae inductionis non est formaliter consequentia. I — 372

INFINITAS.

Infinitas in duratione non arguit infinitatem in esse. H — 279

Infinitas syncategorematica est passio quantitatis non categoremalica. II — 289

INFINITUS.

Infinitum triplex assignatur. II — 279
 Infiniti divorsa; definitiones ponuntur. II — 279
 Infinita diversorum praedicamentorum assignantur. II — 279
 Infinitum aliud in actu, aliud in potentia. II — 279
 Infinitum actu non repugnat. II — 280
 Infinitam creaturam in omni genere illimitatam dari repugnat. II — 280
 Infinitum in actu in intensione seu extensione vel multitudine naturaliter fieri non potest. II — 282
 Et etiam de potentia Dei absoluta. II — 286
 Infinita quantitas non potest derivari ei ratione dice finita. II — 283
 Infiniti ratio in quo consistat. II — 282
 Infinita plura corpora esse repugnat. II — 281
 Infinitum additione finiti esse impertransibile. II — 285
 Infinitum non est species. II — 285
 Infinita continentur in aeternitate non in actu proprio, sed in alio. II — 288
 Infinita linea in re non posset dari nisi in corpore infinito. II — 289

INFLUO.

Influere causa; finalis est appetitus et desiderari. II — 256

INSTANS.

Instans temporis sequitur pars temporis non instans. II — 288

INSTRUMENTALIS.

Instrumentalis causa; distinctio pendet a causa principali. II — 437

INSTRUMENTUM.

Instrumenta quomodo differunt a causa principali. II — 436
 Instrumentum triplex. II — 438
 Instrumentum recipit effectum nobiliorem
 et se. II — 438
 Instrumenti ratio formalis sumitur ex motione agentis principalis. II — 439

Instrumentum ut elevetur a Deo debet habere propriam actionem. U — 447

Instrumentum creationis cur non possit dari. H — 449

INTELLECTIO.

Intellectio scilicet ipsa est dictio, et productio verbi. II — 273

Intellectio nostra necessario petit productionem verbi, et qualiter sit hoc necessarium. IU — 501

INTELLECTUS.

intellectus dicitur verus, vel falsus ex veritate iudicata, non vero apprehensa. I — 130

Intellectus in nobis est duplex, alter agens, alter possibilis. I — 272

Intellectus noster quomodo cognoscat res intuitivas, cum tamen non habeat speciem representantem singulare. I — 616

Intellectus sive intelligentiae sive habitus principiorum est quid distinctum ab ipsa potentia intellectiva. I — 700

Non concreatur cum potentia, neque enim inditus a natura, sed acquisitus ex lumine. I — 700

Intellectus agentis, ibidem, an sit idem respectu principiorum probabilium et evidentium, practicorum, et speculativorum. I — 701

Intellectus indiget aliquo actu comparativo ut entia rationis formaliter formet. I — 233

Intellectus movet voluntatem per modum finis. II — 256

Intellectus quomodo attingat suum objectum. II — 19

Intellectus nostri primum cognitum pro hoc statu non potest esse aliquid singulare. II — 19

Intellectus qualiter possit cognoscere, an est alicujus singularis. II — 20

Intellectus nostri primum cognitum est quidditas rei materialis. II — 21

Intellectus noster naturali modo procedit de imperfecto ad perfectius. II — 21

Intellectus cognoscens ens communissimum non necessario postea cognoscit omnia praedicata intermedia, sed potest post illam cognitionem entis statim cognoscere infinitum praedicatum. II — 23

Intellectus agens an praeter productionem speciei intelligibilis habeat alios effectus realiter ab illa distinctos. II — 457

Intellectas possibilis adrequatum et etiam terminalivum objectum assignator. III — 460

Quodnam sit ejus objectum proportionalem et oonnalurale pro quolibet statu. III — 460

Quodnam sit objeotum speoificativura intellectas angelici. III — 461

Intellectus an possit plura cognoscere per modum plurium. III — 404

Intellectus non cognoscit directe et primo singulare. III — 469

Intellectus agentis proprium offloium assignatur. III — 443

Intellectus agens est vera potentia Animae. III — 443

Est vera potentia distincta ab intellectu. III — 445

Intellectus agens an in Anima separata sit otiosus. III — 450

Intellectus agens secundam quid est nobilior intellectu possibili. III — 451

Intellectus agens reddit objectum actu intelligibile, quod antea erat intelligibile, solum in potentia. III — 451

Intellectus operatio est triplex, vide operatio intelleetus.

INTELLIOO.

Sunt relationes quae consequuntur modum intelligendi, liccl illum modum intellectus non adinveniat, sed ex modo intelligendi consequatur I — 233

INTENDO.

Intendente qualitatem remoto a quo gradus remissior ipsius producat. II — 610

INTENSIO.

Intensio et remissio qualitatum quid sint. II — 592

Intensio et remissio invenitur in sola qualitate, non tamen in omni ejus specie. II — 592

Intensio non fit per additionem novae qualitatis. II — 599

Intensio non fit per hoc quod forma accipiat majorem vim informativam. II — 602

Intensio fit per majorem et perfectiorem unionem ad subjectum. II — 610

Intensio salvatur sine productione novae qualitatis. II — 270

INTENTIO.

Intentio dividitur in primam et secundam. I — 221

Intentio secunda triplex secundum quod subesi triplici operationi intellectus. I — 224

Intentio finis non praecise versatur circa finem, sed etiam attingit media in obliquo. II — 255

INTUEOR.

Inluens speculum non videt intuitive rem repraesentatam per imaginem, sed intuetur ipsam imaginem. I — \$18

iNTurrio.

Do praeterito ut futuro non daturInluitio, sed reducitur ad aliquam mensuram in qua sil praesens. I — 641

INTUITIVUS.

Inluiivo ut intuitivo aliquid est essenziale, quod tamen non est essenziale ipsi cognitioni, sicut albo ut albo essenziale est esse disgregalivum visus, hoc non est essenziale ipsi subjecto abedinis, v. g. parieti. I — 638

Intuitivum et abstractivum prout sio non differunt penes diversas res repraesentatas neo penes habitudinem ad diversum repraesentatum, nec penes diversas rationes sub quibus. I — 639

Intuitivum et abstractivum in notitiis secundum suam praecisam formalitalem, non dicunt absentiam, et praesentiam quasi res repraesentabiles, sed ut econditionem sive modum. I — 639

Intuitivum et abstractivum comparantur ad cognitionem eo proportionali modo quo sensibile commune comparatur ad visionem. I — 639

Et passim in eadem quaestione in quo consistat illa similitudo et oomparatio. I — 640

Intuitivum et absbraolivum non differunt essentialiter, ratio disparitatis. I — 640

Conditiones requisilsB ad rationem intuitivi et abstractivi. I — 641

Ad intuitivam cognitionem non sufficit praesentia objecliva, sed necessario requiritur physica praesentia objecti. I — 643

Intuitivum et abstractivum secundum se specitata et ex propria ratione non variant essentialiter cognitionem quamvis hoo facere possint per accidens, scilicet ratione conjuncti, v. g. in ordine ad objecta specio diversa, vel quia innitantur diversis mediis, et luminibus. I — 636

Intuivum et absractivum non differant penes diversa objecta formalia formalitate cognoscibilis, sed solam formalitate modicidentalitatis. I —

inis.

Iris quid sit et unde nascitur, et quomodo. III-113

Iridis colores in quonam subjectentur et a quo nascuntur. III — 144

Iridis colores utrum sint termini rei apparentes, et de ejus multiplici figura. III — 143

Iridis significatio duplex est. III — 146

L

LAC.

Lacus animalis informatur eadem Anima qua totum. III — 15

Lacus post diem iudicii non resurget in mulieribus et quare. III — 16

Lacus quonam gradu informetur, et quae pars animalis. III — 16

LACTEUS.

Lacteus circulus, sive galaxia quid sit, et nulla poetarum de ipsa figmenta, et ubi collocandus. III — 131

LANCEA.

Lancea quid sit, et unde fiat. III — 142

LAPIS.

Lapis quomodo a gutta conteratur. II — 636

LIBERTAS.

Libertas duplex, una quoad specificationem sive contrarietatis, alia quoad exercitium sive contradictionis. I — 671

Optime salvatur actus Divini immutabilitas cum libertate ipsius III — 543

Libertatis definitio assignatur. III — 343

LIGNUM.

Lignum vitae quid praestiterit homini. III — 115

LINEA.

Linea qualiter distinguatur a superficie. I — 493

Linea quid sit. I — 491

Linea est species quantitatis. I — 492

Lineam infinitam dari repugnat. II — 284

LINGUA.

Linguae fabrica describitur. III — 320

LOCOMOTIVUS.

Locomotivum sumitur dupliciter. III — 208

LOCUS.

Locus definitur. I — 485

Locus rejicitur a speciebus quantitatis. I — 485

Locus extrinsecus quid sit, et quid immobilitas ejus. II — 289

Locus non consistit in spatio illo imaginario in quo consistat. II — 290

Locus est immobilis. II — 291

Locus ratione cuius conveniat immobilitas. II-291

Locus intrinsecus quid sit. II — 293

Locus idem continet ratione qualitatis omnia accidentia ejusdem corporis. II — 297

Locum occupare per accidens dupliciter contingit. II — 298

Locum occupare quibus corporibus convenit. II — 298

Locum habet etiam ultima sphaera coelestis et quid sit. II — 301

Locum eundem possunt occupare duo corpora supernaturaliter. II — 303

LOGICA.

Logica artificialis secundum quid est necessaria ad alias scientias acquirendas. I-186

Logica artificialis simpliciter est necessaria ad alias scientias speculativas, quantum ad statum perfectum scientiae. I — 186

Logica artificialis simpliciter est necessaria quoad esse imperfectum, et primam generationem scientiae. I — 186

Logica docens, et utens in omni parte sua
est idem habitus. I — 242
Logica est modus sciendi objective non for-
maliter. I — 491
Logica est vere et proprie scientia, et simul
est ars liberalis. I — 490
Logica inter scientias speculativas, est minis-
terialis non principalis. II — 207
Logica naturalis est lumen naturale utens
discursu. I — 486
Logica naturalis non solum requiritur ad
omnes scientias, sed etiam ad omnes dis-
cursus scientificos. I — 186
Logica non potest esse simul practica, et
speculativa. I — 202
Logica non est causa principalis per se pri-
mo, sed lanquam instrumentum adjuvans
intellectum. I — 489
Logica sicut juvat alias scientias, ita seip-
sam. I — 489
Logica simpliciter est speculativa, aliquem
Umen practicae inducit modum. I — 204
Logica ut eos quo sensu dirigat, non solum
partem topicam, sed etiam demonstrati-
vam. I — 240
Logica utens quo sensu versetur circa topi-
cara, et sophisticam. I — 244
Logica an habeat eandem omnino abstrac-
tionem cum Metaphysica. I — 732

LOQUELA.

Loquela beatorum post diem iudicii. II — 574

LUMEN.

Lumen naturale intellectus non potest se
solo multas vel omnes demonstrationes
collective producere. I — 489
Lumen duplex non potest recipi in eodem
subjecto. III — 72
Luminis seu lucis definitio adducitur. III — 365
Examinatur et approbatur. III — 366

LUX.

Lux formalizat, et perficit colores in ratione
visibilis. II — 243
Lux est qualitas perfectior omnibus qualitati-
bus corporis. III — 76
Lux reflexa quare et quomodo intensior sit
quam non reflexa. II — 630
Lux est qualitas non intentionalis, sed realis
sive naturalis. III — 365
Lux specie distinguitur a colore. III — 366
An requiratur ex parte medii, vel ex parte

objecti, ad hoc ut objectum reddatur
actu visibile. III — 366
An inhaesivo informet colorem vel potius
tantum illi effectum imprimat. III — 369

M

MAJOR.

Majorem cognosci prius tempore quam con-
clusio, quomodo intelligatur, et similiter
minorem simul tempore cum conclusione
cognosci explicatur. I — 672

MANNA.

Manna quid sit et unde causetur. III — 458

MARE.

Maria omnia ortum habent ex oceano.
III — 458
Maria varia enumerantur et eorum natura
investigatur. III — 458
Mare utrum sit altius terra. III — 159
Maris motus unde causetur, et quis princi-
palis. III — 460
Mare quare concitatius in una parte, quam
in alia fluat. III — 464
Maris salsedo unde causetur, quae causa ex
qua, et a qua. III — 462
Mare quare tot fluviorum accessibus non au-
geatur. III — 468
Mare maximum et vastissimum est oceanus.
III — 458

MARIA.

Maria Virgo vere est mater Dei. II — 526

MASCULUS.

Masculi et feminae virtutem generalivam non
differre specie est probabile. III — 263

MATERIA.

Materia circa quam versatur Logica non ha-
bet aliquid practicabile. I — 205

Materia donominabilis ab artificio logico tanquam res cognita est quodcunque cognoscibile. I — **m**

Materia dirigibilis a Logica lanquatin operatio est aliquid reale. I — 191

Materia prima est similis intellectui nostro nude considerato. II — 51

Materia prima quomodo iutelligatur extra suas causas ante formam. II — 55

Materia prima non tribuit fornue esse. II — 56

Materia prima quomodo habeat ideam in essentia divina, cl qualiter sit bona. II — 57

Materiam existere sine omni forma implicat. II — 58

Materia prima non potest secundum se terminari divina subsistentia. II — 61

Materia quomodo non dependeat a forma. II — 60

Materia prima non est creata sed concreata. II — 63

Materia annihilata et forma ipsius a Deo conservata maneret in forma esse materia; prima?, sed non applicatura. II — 63

Materiae primae quinque conditiones assignantur. II — 65

Materiae primae prima conditio, et secunda exponitur. II — 65

Materia appetit omnes formas corruptibiles tam habitas, quam non habitas. II — 67

Materiae tertia conditio investigatur. II — 69

Materia est ingenerabilis, et incorruptibilis. II — 69

Materia prima est una negative. II — 69

Materia prima licet appetat aliam formam, non tamen quam de facto habet est violenta in illa. II — 86

Materia et forma sine unione constituunt compositum. II — 102

Materia et forma non uniuntur aliquo nexu medio a se ipsis distincto. II — 97

Materia est natura. II — 153

Materia et forma non analogice sunt naturae. II — 157

Materia est indifferens ad plures motus. II — 157

Materia et forma quomodo causantur. II — 181

Materia est causa intrinseca. II — 202

Materiae primae conditiones ad causandum requisita recensentur. II — 204

Materiam eandem numero duplici forma formari implicat. II — 191

Materia est prior privatione. II — 221

Materia coeli distinguitur specie a sublunari. II — 9

Materiae primae nihil est contrarium. II — 36

Materia prima quid sit exponitur. II — 46

Materiae primae definitiones explicantur. II — 49

Materia prima secundum se nullum includit

actum neque enlilalivum. II — 50

Materia prima secundum D. Thomam se habet ut subjectum ex quo, non in quo. II — 51

Materia de qua tractant hi libri de generatione. II — 503

Materia quae est subjectum generationis substantialis non habet partialem existentiam. II — 512

Materia non convomi creari sed concreari. II — 531

Materia quale esse requirat ad receptionem formae substantialis. III — 31

Materia prima est subjectum accidentium quo. III — 37

Materia qualiter signetur a quantitate. III — 39

Materia cometarum, locum, et causam explicantem reprobantur, et veritas aperitur. in-t36

MEDICUS.

Medicus quomodo agat de corpore sanabili.

MEDIETAS.

Medietas minimi in pane licet consecratur, non elabatur tamen aliquid panis sub minimo nummo. II — 16

MEDIUM.

Media voluta perlinentia ad ordinem exfectionis sunt effectus finalis a fine. II —

MEMBRUM.

Membra abscissa, v. g. caput, nasus, etc. adhuc vivunt. II — 224

MEMORIA.

Memoria est potentia non tantum relata et etiam cognoscitiva. IU

Memoria signatur illius proprius modus cogitandi. !n

Memoria non distinguitur in bonam et malam. »[J

METAPHORICDS.

Metaphoricum quid intervenit ad causam finis. caUs^246

METAPHYSICA.

- Metaphysica quomodo probet principia alia-
rum scientiarum. I—C88
Metaphysica mutatio salvatur in transitu de
non esse ad esse. II — 221

MINIMUS.

- Minimum in vacuo dividi ab Anicio non po-
test. II — 146

MINOR.

- Minor et conclusio a se possint eodem actu
cognosci. I—672

MIXTIO.

- Mixtionis definitio explicatur illa quae vere
datur, et proprie. II — 644
Mixtio quomodo differat a generatione subs-
tantiali. II — 647
Mixtio in quibus detur. II — 650

MIXTUS.

- Mixtum qualiter retineat miscibilia. II — 648
Mixtum a quo generetur et quo naturalis
mixtio. II — 648
Mixtum componitur ex omnibus quatuor ele-
mentis. II — 654
Mixtum non relinquit formam substantialem
tantum accidentalem, et quomodo. II — 656
Mixta alia perfecta, alia imperfecta, et ex
quibus constant. III — 99
Mixtorum qualitatum componentium tempe-
ramentum explicatur. III — 400
Mixta praeter primas qualitates habent quas-
dam proprias. III — 401
Mixtorum temperamentum aliud secundum
proportionem, aliud ad pondus, quid sint
et quodnam mixta habeant. III — 402
Mixtorum viventium partes heterogeneae,
quare diversum temperamentum petant.
III — 104

MOBILIS.

- Mobile quando movetur, non tribus motibus
sed uno movetur. II — 268
Mobile potest moveri motibus contrariis, et
quomodo. III — 84

MOBILITAS.

- Mobilitas mobilitatis physicae terminus non
solum est substantia sed etiam accidens.
II—43

MODUS.

- Modus inveniendi medium in syllogismo.
I—64
Modus sciendi in communi quid sit I—11
Dividitur adaequate in definitionem, divisio-
nem et argumentationem. I — 42

MONSTRUM.

- Monstra et similia aliquando intenduntur
etiam ab agente particulari. II — 569

MORS.

- Mors est homini naturalis, et debita secun-
dum quem statum. III — 444

MOTIO.

- Motio qua causa creata movetur non est for-
maliter per actionem illius. II — 268
Motio praevia aliquid physicum relinquit in
causa secunda. II — 424
Motio praevia an possumus resistere. II — 429
Motio principalis in instrumentis est aliquid
praevium. II — 444
Motio praevia in instrumentis explicatur.
II — 445
Motionis praeviae effectus an sit reddere cau-
sam determinatam ad operandum. II — 426
Motio metaphorica causae finalis est aliqua
causalitas in re. II — 248
Motio metaphorica qua finis causalis est pri-
mus amor finis ut passive pendens ab ap-
petibili. II — 248
Motioni metaphoricae quod sufficit, non item
efficienti et physicas sufficit. II — 257

MOTOR.

- Motor primus quomodo sit actus purus, aeter-
nus, infinitus, immensus. III — 441

MOTUS.

- Motus indivisibilia non distinguuntur ab in-
divisibilibus spatiis. I — 490

- Molus definitio traditur. I — 48.»
- Motus rejicitur a speciebus quantitatis per se. I — 480
- Molus quare non per se, sed per accidens quantus. I — 488
- Molus terminus potest esse indivisibilis ia se. II — 587
- Motus in vacuo potest acquirere ubi et quomodo. II — 319
- Motus localis quale requirat ubi. II — 319
- Molus gravium mollevium mundi oritur. II — 382
- Molus non potest intrinsece mensurari ratione indivisibili. II — 373
- Molus et quietis contrarietas sumitur ex terminis contrariis. II — 332
- Motus reflexi quantum ad discontinuationem est corpus durum resistens, seu obstandum. II — 401
- Motus sive insensibilis sive successivus potest esse ab aeterno. II — 409
- Motus reflexus duo habet, scilicet id quod per se movetur, et id quod refrangitur motum. II — 401
- Motum respectu termini ad quem considerando quomodo distinguatur. II — 20»
- Molus secundum diversas considerationes ponitur in diversis praedicamentis. II — 267
- Motus et ejus terminus distinguuntur sicut fieri et factum esse. II — 266
- Motus dicit potentiam physicam, ad terminum secundum rationem transitum. II — 266
- Motus est post praedicamentum. II — 266
- Molus stricte sumptus, et conditio includit a mutatione generaliter dicta addit supra mutationem tria. II — 266
- Molus quando est inter duos terminos positivos includit duplicem mutationem corruptionis unius et generationis alterius. II — 267
- Motus subjectum oportet esse ens in actu, et non solum materiam primam. II — 267
- Molus est subjectum actionis identificative et ut quod. II — 268
- Motus subjectum inhaesionis est subjectum. II — 263
- Motus ut dicatur actio non indiget nova realitate, sed formalitate. II — 268
- Molus non definitur per corpus, sed ens mobile. II — 6
- Motus coeli qualiter fiat. II — 167
- Motus et fluxus maris, unde causatur. II — 16»
- Motus corporis gravis sursum ad replendum vacuum naturalis est. II — 167
- Motus idem numero respectu diversorum principiorum potest esse naturalis, et violentus. II — 170
- Motus non solum naturalem et violentum, sed etiam supernaturalem dari probatur. II — 172
- Motus diversitas sumitur ex diversitate principiorum. II — 172
- Motus terminus esse formaliter diversus a quomodo intelligitur. II — 338
- Motus terminus per accidens quis sit et ejus conditiones. II — 339
- Motus desinit intrinsece in ratione molus. II — 136
- Motus vel supplet vacuum est naturalis. II — 316
- Molus in vacuo absolute loquendo non repugnat. II — 318
- Molus definitio, et ejus essentia explicatur. II — 238
- Motus principium officium est reducere mobile in actum. II — 238
- Motus duplex habitudo explicatur. II — 2»8
- Motus definitus ab Aristotele convenit omnibus speciebus mutationis. II — 260
- Molus etiam stricte accipitur pro quadam mutationis specie. II — 260
- Motus subjectum quomodo dicitur esse in potentia. II — 260
- Motus conditiones. II — 338
- Motus vel substantiam datur. II — 350
- Molus ad quod praedicamentum non datur. II — 340
- Molus contrarietas in mutationibus substantialibus unde sumatur. II — 341
- Motus unitas numerica unde desumatur. II — 349
- Molus discretus quomodo diversimode invenitur in spiritualibus et in naturalibus. II — 261
- Molus Angeli quomodo fiat. II — 262
- Molus localis Angelis a ratione motus physici removetur. II — 262
- Molus a causa secunda non incipit nisi cum subordinatione ad causam primam. II — 224
- Motus discretus cur reducatur ad speciem continui, et non qualitas discreta ad speciem continuae. II — 262
- Motus Angeli est indivisibilis subjective, et divisibilis objective. II — 262
- Molus habitudines ad quod et ad quod reducuntur. II — 262
- Molus habent duplicem processum. II — 262

MOVEO.

- Movens primum esse immobile directe inferatur ex vi molus. II — 409

MULTITUDO.

- Multitudinem quantitativam infinitam dari repugnat. II — 284
- Multitudo omnis si est quantitativa est in aliqua specie numeri. II — 285

Mullitudines rerum dupliciter distinguuntur.
11-283

MUNDUS.

MunJus clen.enlaris qualuor corporibus
simplicibus constat. III — 131

MUSICA.

Musica sicut et ali» scientiae habent tantum
unicam absractionem. I — 732

MUTATIO.

Mutatio physica est de non esso ad esse in
aliquo subjecto. II — 221

Mutatio instantanea aolus immanentis inlen-
tionalis excluditur a motu physico. II — 260

Mutatio quomododislingualur amotu. 11 — 336

Mutatio duplex, scilicet generatio, et corruptio
ut detur quid requiratur. II — -67

Mutationes consecutae ad generationem re-
censentur. 11 — 502

Mutationis in generatione substantiali sub-
jectum quodnam sit. II — 529

Mutationes alimenti antequam animal nu-
triatur variae explicantur. III — 11

MUTO.

Mutatam esse non potest naturaliter fieri nisi
praecedat moveri. II — 581

NASUS.

Nasi structura venit describenda. III—312

NATURA.

Naturae correspondentes vocibus, cl concepti-
bus universales dantur a parte rei. I — 246

Naturae tales non sunt a parte rei a singula-
ribus separatae, I — 246

Naturae triplex est status, primus est indif-
ferentiae, secundus singularitatis, tertius
abstractionis. I — 2-15

Natura universalis quando actu praedicatur
do multis, est adhuc universalis, saltem
metaphysicc. I — 283

Quid sil in natura universali praedicari et
esse in multis. I — 283

Natura Angelica propter relationem ad unum
individuum positive, et ad plura omnino
repugnanter subit intentionem universalis
Logici. I — 347

Natural angelica! qualis conceptus ratione
praicisionis a singularitate. I — 345
Castora de natura angelica quaere in A.

Natura angelica quomodo ponatur in praedi-
camento. I — 346

Natura definitur. II—448

Natura est principium intrinsecum motus.
11 — 224

Natura denominatio unde desumatur. 11 — 456

Natura qualuor modis sumitur. II — 448

NEBULA.

Nebula quid sit, ex quo el a quo causatur.
III — 456

Nihil majus fieri potest, nisi vel per rarc-
factionem vel additionem novae qualita-
tis. II — 669

NECESSARIUS.

Necessarium objectum quoad exercitium intel-
lectus, est solus Deus clare visus. III—545

Necessarium non csl ad tonitruum quod
exhalatio attendatur et ignem corri-
piat. III — 319

Necessarium objectum voluntatis quoad spe-
cificationem est beatitudo in communi, in
quantum est ratio formalis appetendi bo-
na. III — 544

NECESSITAS.

Necessitas duplex, alia quoad exercitium,
alia quoad specificationem; explicatio utrius-
que. I—67

Necessitas quoad specificationem et quoad
exercitium quid sit, et quae uliusque dis-
tinctio. IU " 344

Necessitas quoad exercitium in visione clara
rei a quo formaliter proveniat. III — 543

NECESSITO.

- Necessitari non potest voluntas stante iudicio indifferenti. III — 535
- An in syllogismo probabilis concessis premissis, et stante bonitate consequentiae necessitetur intellectus ad assentiendam conclusioni. I — C70
- Citra omne dubium stantibus praemissis evidentibus in demonstratione intellectus necessitatur quoad specificationem ad assensum conclusionis. I — 071
- Haec propositio : Intellectus non necessitatur, quoad exercitium duplici modo explicari potest. I — 071
- Quomodo intellectus stantibus praemissis evidentibus in demonstratione necessitetur quoad exercitium ad assensum conclusionis. I — 673
- An possit esse casus in quo intellectus habito assensu praemissarum nullo modo necessitetur ad assensum saltem formalem conclusionis. I — 673
- Principia practica necessitant voluntatem. I — 674
- Quando ex praemissis duplex conclusio inferri potest, directe, una alia indirecte, an ad utrumque intellectus necessitetur. I — 674

NEGATIO.

- Negatio ut dicit contrarietatem datur a parte rei negativo. I — 219
- Negatio supponit affirmationem, et subjectum in quo est. II — 220

NOMEN.

- Nominis definitio. I — 7
- Particulae definitionis explicantur. I — 402
- Nomen significat dupliciter formaliter, scilicet et materialiter. I — 449
- Significatum ejus formale, et materiale declaratur. I — 449
- Nomen incommutabile excluditur a definitione nominis per particulam. I — 405
- Finita excluduntur insuper ab eadem definitione nominis casus obliqui per particulam rectam. I — 407

NOTITIA.

- Notitia alia est intuitiva, alia abstractiva. I — 4
- Earum distinctio et explicatio. I — 4

- Notitia? intuitiva?, et abstractivae definitiones qualiter sint intelligendae. I — 634
- Notitia intuitiva et abstractiva quomodo distinguantur, et unde desumatur illa distinctio, varias referuntur opiniones. I — 632
- Vera sententia statuitur. I — 633
- Ratio intuitiva et abstractiva an sint modi intrinseci notitiae sive cognitionis, duplex probabilis offertur sententia, altera tamen ut probabilior sustinetur. I — 634
- Notitia intuitiva destruitur deficiente attentione ad rem cognitam ut praesentem, licet res illa praesens in se sit. I — 635
- Quia res ipsa debet attingi sub ipsa praesentia, prout scilicet ipsa praesentia afficitur. I — 642
- Et passim in illa quaestione de notitiis, et conceptibus diversa ratio attentionis ad objectum ut ad praesens, vel ut ad absens est intrinseca notitiae seu cognitioni, non tamen variat illam essentialiter, sed accidentaliter ratio hujus. I — 635
- Notitia Dei non quidem denominatur intuitiva, vel abstractiva sine respectu rationis, vel sine ordine ad aliquid extrinsecum, non tamen in hoc formaliter consistit ratio intuitiva, aut abstractionis etiam divinae. I — 635
- Notitia intuitiva terminatur ad rem physice praesentem cum attentione ad illam rem ut praesentem, et hoc est essentialiter intuitioni. I — 614
- Ipsa tamen praesentia representatur tantum exercite et non ut res directe representat. I — 038
- Et passim in illa quaestione, de notitia, et conceptibus, in notitia intuitiva praesentia solum modificat objectum sive terminationem ipsius, non nunc est ratio motiva, sive sub qua, sive quae essentialis. I — 635
- Et passim evidentia de objecto ut formaliter praesente non distinguit essentialiter notitiam intuitivam, et abstractivam, sed evidenter tantum. I — 638

NUBES.

- Nubes quid sint, et earum materia investigatur. III — 452

NUMERUS.

- Numerus alius numerans, alius numeratus. I — 473
- Numeri unitatem et essentiam declarare conantes opiniones rejiciuntur. I — 474
- Numerus Angelorum non est species quanti-

- talis. I — 476
 Numeri Angelorum distinctio a praedicamentali assignator. I — 476
 Numerus quantitativus est objectum Arithmeticas. I — 477
 Numeri forma a qua sumitur ratio unitatis, ipsius est ultima unitas. I — 478
 Numerus quoad rationem formalem est principaliter in ultima unitate. I — 481
 Numerus est per se unitas, et qualiter et quid ad hoc requiratur. I — 482
 Numeri species determinatur per ultimam unitatem. II — 284
 Numerus est vera species quantitatis. II — 285
 Numerum infinitum dari implicat. II — 285

NUTRITIO.

- Nutritio quando terminetur ad substantiam explicatur. I — 472
 Nutritio definitur. III — 1
 Nutritio datur tantum in viventibus. III — 4
 Nutritio potest reparare imperfecte humidum radicale. III — 3
 Nutritio distinguitur ab augmentatione. III — 4
 Nutritio terminatur ad formam substantialem. III — 6
 Nutritio et augmentatio versantur circa eandem materiam. III — 7
 Nutritio in quam actione sit constituenda. III — 43
 Nutritionem terminari ad partes substantiales quomodo intelligatur in nostra sententia negante partes substantiae. III — 7
 Nutritio durat toto tempore vitae. III — 48
 Nutritio est mutatio continua prout continuum opponitur discreto, admittens tamen irregularitatem. III — 22
 Nutritio qualiter possit geri absque penetratione. III — 27
 In nutritione sunt tria, scilicet quod alitur, quo alitur, et alens primum. III — 253

NUTRITIVUS.

- Nutritiva virtus ubi in animali resideat. III — 44
 Nutritiva potentia quid sit. III — 252
 Quodnam sit ejus objectum. III — 253
 Quot et quanam sint facultates deservientes potentiae nutritivae. III — 254
 Nutritiva potentia an habeat speciale aliquod organum. III — 253

O

OBJECTUM.

- Objectum est triplex, scilicet motivum tantum, instrumentale tantum, motivum et instrumentale simul. I — 3
 Objectum scientiae debet esse per se scibile, et unum. I — 477
 Objectum scientiae debere esse unum entitative, a variis impugnationibus vindicatur. I — 477
 Objectum in communi ut abstrahens a terminativo et motivo in quo consistat. I — 582
 Objectum terminans potentiam activam tribuit illi specificationem. I — 582
 Objectum motivum distinguitur a terminativo, habet veram rationem objecti ut objectum. I — 584
 Objectum motivum non dicit efficientiam. I — 584
 Objectum motivum distinguitur a signo instrumentali. I — 585
 Objectum terminativum habet etiam rationem causae formalis extrinsecus respectu potentiae. I — 586
 Objectum habet alias differentias in esse rei, et alias in esse scibilis. I — 724
 Ratio formalis objecti, alia est ratio quae, alia sub qua. I — 725
 Sicut ex parte objecti est ratio formalis quae et sub qua, sic etiam ex parte potentiae est aliqua ratio sub qua: hoc declaratur. I — 725
 Objectum formale Logicae tanquam ratio quae est ens rationis, seu secunda intentio. I — 494
 Objectum hoc non est pure fictum, sed habens in re fundamentum. I — 494
 Objectum principale Logicae est syllogismus, ratione vero materiae inter syllogismos demonstratio. I — 497
 Objecta scientiarum, et veritates illarum sunt aeternae obiective, et negative. I — 249
 Objecti munus assignatur. II — 244
 Objectum Philosophiae formale tantum est ens mobile. II — 6
 Objectum Philosophiae est mobile radicaliter, et non proxime. II — 8
 Objectum specificativum ad quod genus causae spectat. II — 478
 Objectum librorum de Anima quod sit. III — 477
 Objectum formale quid sit, quid materiale, quid adaequatum. III — 244
 Objectum coniungi debet potentias cognoscere

INDEX RERUM ET VERBORUM NOTABILIMUM.

Il«», fl concurrero cum ilU in ordino ad
 eliciendam operationem. III — ***
 Obiectum rnpnela polenti* oftCMMItW» non
 mi bibet uniam lecrainativ*. »fd etiam
 molire.
 Objecturo intellecto* «I ipvl rallo appetiti-
 lu, Ipium ulcir. bouain appetibile. carie,
 ratio e.l In inlledu. e«t objoe*uro 'olua-
 UIU. 111—560
 Obiectum coiu .cunque indloclu» erwti a.-
 *igualur. 111—1*1
 Objectum proportionaturo BOUri inlelloclu*
 pro qnecanque Mala -umin aMUinaiQ'

Obiectum pcpoeliiuualum MUalleaM» «ngclira
 ulguUr. BI —

OXLIB.

OeaDran (abrim. *eou auuatara reoit de*-
 crlbeoda. III—ws

ccoa.

(Mori* drlinilio Iradllor. III — 3»
 Odor non e.l ClbaUuo ip«. »cl suljeeUMr
 in ihaUliono 111 — 381
 Odor non scinper diffunditur roiHler u*que
 ail mna olfectu*, wd quandoque Unium
 inteniionaliler, «l MUrnti roditor ad ol(ac-
 iem pertelnai. dm umen umtllir quie-
 na. eM Ibi laallM*. »cd quatenu* «l i bi
 iaUMIOcalUw. III—313

«DMaTnV*.

(Adoratur polumI* qnodnam MI ©Uoetaro.
 III—313

Quod di ni MI ejua medium e* qootuplci.
 III — 31*

ODoaariiu.

Odoratu» non coorenii coieo modo oinnibai
 ailmallbnt odoranlihu». III — 318

oaciUTio.

Ope rallo «I aclui secunda. operanti*. II — 221
 Operatio in rebu» creati» dbllngtiHur ab
 ce. 11—221
 Opprnllo comparatur id operantem »leul «««
 »d «sentiam. II—SU
 Operatio ubi diuinilnr ab cmo principium

quoquo operan ti dohei dUUngh a princi-
 pio «sondi. II — 221
 Operatione. in rebo* creatu tariuilar non
 Tanaloem. 11 — 221
 Operatio lien iit actu» «ecuodartu* entituo
 o*l urceo prunariut in specticando ali-
 quod principium accidentale. II — 223
 Operatio quod impeditur oh attentionem ad
 alum onde proieniat. 11 — 232
 Operatio wlnlanllm dependet rallcalllre a
 •ubuanlla. 11—233
 Operatio inirllloctu., Odo tnlellodui

oeiiuTivtr*.

Operalira in quantum talia diMinguunlur prr
 operutiu*». 11—223

OMKIO.

opinio non «I Labitas. I — 6»
 Actu* obteunu, et erideo». *i»e Mt oplnlo-
 nl' Mae lldci. ai.e ait evidetia Inultlri.
 .l»» abatractiira non «ropaUanlr w in
 eodem «ubjeco. 1 — 711
 Opinioni, drinitio. I — 709
 An opinio c.wntialiter babeilannctam in-
 oertitadinom, cl fornudinom. I — 711
 Opinio secundum (ormaliUom optmoiu non
 polrM manere cum wleMli; Une tamen
 rmlum probabde cum inodio demonstra-
 ti*. 1—71*
 Diram opinio et lide« Ctm .cientia intrin-
 aceo repugnem. adeoque «nl Inootnpe-
 tibllU in eo«lem subjecto: de uotibn. in-
 lee m ONnparaiis rool.llur. 1 — 718

om«mo.

Oppositio prupoMiooum quid ut. 1 — 33
 Ec triple*. 1 — »
 Qu* illi oppo*nlont* balreant lege» et «n-
 ditione». 1 — 3*
 Il«ulieogno*:ondi ipva. oppoiitlone» »po-
 clalei. I — *7
 Oppositio «lia re.iln.nlia rationi*. 1-158
 Oppinitio contradictoria c*! tnarima opposi-
 t Ionum. 1—11*
 Oppoiitlone» alim addit aliquld «pra con-
 tradiolorum quof oppoMilonem minait,
 non quod iog«. I — IM
 OppoMilo condradictori* non requirit quod
 una »il delcrminale »Or«. altera determi-
 nate tnla, md «olam petit quod ti ana rM
 wra, altera .it (alM. I — 181
 Modos (aoiendi oppcoUione» io propoMilo-

nibu» conauntibus subjecto babenio uni-
vervilalalem, vel particulari litem incom-
pletam. I—(66
Itagul* ot modi faciendi qua-ounque opp»
«itiones contradictoria». I—(01
Modo» faciendi oppositiotie» io propositi-
nibu» plurali» numeri. I—163
Modo» fictoidi oppositio» in propouiti-
nibus Impoelanlib*» *fecialia tigna eoo-
fuoiunii. I—161
Modu» assignandarum contradictoriarum
io propositionibus condantlbn» *uh;ecto
completo. I—465
Molui faciendi contradictoria» in proposi-
tionibot hypotheticis. I—(67
Oppositione» dua* contradictori* non pos-
sunt etiam limul «w vera respectu nunc
Werauti». I—167
Oppositio dividitur in qualuor membra, ista-
iloe diuio est bona H ida-guala. I—556
Oppoutom» dimio io Ig» membra «I ana-
loga. I—556
Oppositio seu destructio alicuju» esi tanto
deterior, quanto id quod decuruit est eiorl-
lentlu». III—448

otposm;».

Oppositorum aliqua curare medio quomodo
iuteUigulur. I—557

IIBATIO.

Oratio definitur. I—It*
Ostenditur eju» Linitas et qualitas. I—IIS
Ditiditur in perferant et imperfectam.
I—IO
Oratio imperfecta. et terminus oomplexu*
materialiter ooiacidunt. I—417
Quodnain sil in orationis doflnilione dell-
nitum. I—116
Oratioois forma partiali» etl pra-dicalum, to-
tali» vero ipsa sirmlcatio compotita teu
completa ut induit intentionem teu ru-
pocum lotius. I—417
Oratio nnUIil balet parte» lignilicationis
objecti ve non verbo entitative. I—449
Oratio dicitur vera vel f«i»a ab eo quod rea
MI vel non mi. I—127
Oratio non per w, sed modo quodam mela-
phorico eat species quantitatis. I—4SS
Orationis «sentiam declararo frustra co-
lunto rofoluntur. I—483
Oratio non addit aliquid diilincInm quanlila-
llve a motu supra motum ducrolnm vol
continuum. I—490

Pbuowthu II.

OHK».

Ordo procedendi in summalis aperitur. I—76
Ordo intentioni», el ctecutioni» quomodo di-
stinguantur. II—253
Ordo ommuni IracUuorum iu OCIO libri»
Physicorum. II—2
Ordo doctrina! «I»oeundum ordinem natura-
esi boc tomon Illa quum *unt nollor» nobl»,
non sunt temper notiora natura el e con-
tra. II—48

onoaNtev».

Organica* psrles dilTerunt inter se saltem ac-
ciden taliter. III—462
organica* parto eln»dem corporis differunt
ellam differentia aliqua substantiali. h non
tanlotn accideolali. III—462

OJiUSIItTiO.

Organlatio qooluplex admiiutur. III—484
Oriratiitiio sumitur dupliciter, seilioet acci-
dentaliter et substantialiter. III—481

oniiotot.

Organum potenti*, v. g. sondtlv» aut alto-
rlu» raquini inter Iptnm tclllcoi organum,
et inter objectam potentia* non aimilitudi-
nit.sed receptioni» proportionem. III—317

OVI*.

Ovi» potest dIningnere inter mgitum leoni»
el clamorem lupi. I—COI
Ovis licet naturalis instinctu fugiat Iconem,
facit tamen hoo ex praelinienti cogui-
Uone. I—«I

P

PAUHEUL

Parhelii quid sim, unde Ct quomodo caueu-
tor. UI—447

W

INDEX HERUM ET VERBORUM NOTABILIMUM.

IABO.

PKROONA.

Parte, lotio» quomodo IfnoUom iulo. II — 2ii
P«Ho» alia proportionale*, ali» aliquot».

II — »4

Parie» aliquot* «plicamur. II — »1

Parie, proportionale» <* Indrialbtbi quid

«i»« II—tot

Parte» proportionales communicant aliquo-

Us. " 887

Parla in owndenmUona non promantur -51

tfprimantur, *t quid bi oomprini jnt

Parus all;notr lice. hibront eamdem enliu-

lem cum proportionalibus, ponunt cres-

cere, III» vero non. III — *1

Parte» Ylrent» licet malerialiler mulanlor

nun umon (ormalttr. III— 30

Pario» sllqo* In corpore non crescut, ali»

ruro wmpcr. Ratio huja». III — 2»

IA*8H).

Patllonl. raiio formali» e.pilcalur. I - 51J

De Mi>lon* Ianium ouRiMClmu», quid no-

mini». I — 661

P«do prima carel modio roili, non tamen

molio rationi». I—<<O

Pai.io non <»t nisi tranttnuUlo ah agente.

I I—33»

PaoolOM» propri» an dimanent ab enenlia

per teram «fidentiam, Mtn per actionem

proprio dleUm, rei quomodo dimanent.

III — 2S»

Non orneo scirper immediato dimanant ab

HMDU*, tod una propria |i*«lu pole.t

diruan-re tmmediite ab allora. III — 233

Pastione» propri» aunt in dapllol dlllerentia.

III — SM

Propri» pai.io sl impediretur. quomlnu* »U-

ltm sequeretur ad cMcniaui, qtomodo pos-

loa enuanle lali impedimenlo ponatir In

civ lalul paulo bto pulvnlia. III — 237

Pali aliquM diciiur ei eo quod Ir.bilrr ad

atoniem. II —

Pecoiu quantum ad collident non quantum

ad defur.r ilotrm CMMI Deu» per mulio-

nompnotUm. II— 431

Pmona In Divini, non potc.t aliquid reci-

*»** quod non recipiat tot, TrtnlUi

l— I <<

raswcuw.

Perspicui delinuio a«iiraalor. m — 357

Peripterum aliquando iarenllur conjunctam

lud. aliqundo conjunctam »O eenlr.rto.

id HI, vfucilaii. aliqundo InrenUur pees-

pium «ecunduai Id e». noe ooniunc-

lum luci nec opaaiali. ||I — 33*

nuvrsnu.

Plunla.ia urpo .umllnr confuse pro ommbu.

tenubui iMorionbm prrlr sentum com-

munem, ei illis» n1 alo sumpta* definitio

*wgimlo'- III — im

Pbanlaiki. Vldo imapnall.nt.

PHABTASMA.

PWataimi sire Idolum. Vtte .pecic» eiprrro-

*** Philosophi», »1.0 rPkpiioB pane»

diti ingerantur »pecl« Inllm»,necne; du In-

dOMaiar nontentlm. I—732

Pb»nla»ura non rv proprie InMrumentam in-

lellecln» ad producenda» tpeioe». II —331

Phonuinaí Oonourit ul MMramentum intrl-

Iklii» agenti» ai productionem swdd in

«cllIKIMib. III — 130

eciuitorniA.

Philosophi» c>1 tciiontii ipecululta nobit no-

coarta. II — 4

Philosophia, o»« unius ipecie aloma. II — 14

I'hilutopborim anl>|Uorum, et Ilalool» circi

iroiioralknieiu tubiUnlitlcoi error unde sil

ortu». I I—42

PHYSICA.

- Physica si quandoque agat de Angelis et sub-
stantiis separatis non lucet hoc ut mobilibus,
sed ut moventibus. II — (»
Physica mutatio est transitus de non esse ad
esse in aliquo subjecto. II — 221

PHYSICUS.

- Physicus quomodo agat de Deo, et intelli-
gentiis. II — 14

PLURALITAS.

- Pluralitas numeralis requirit et pluralitatem
formarum et suppositorum in solutione ad
secundum. I — 157

PLUVIA.

- Pluvia quid sit, et unde causetur. III — 152
Pluvia quare aliquando maximo imbri, ali-
quando sine ullo strepitu descendat. ' III — 453
Pluvia tanta naturaliter loquendo non dabi-
tur, ut inducat diluvium universale. III — 453

POTENTIA.

- Potentis immanentior operantes per quas tan-
tum sit ens rationis : alicuius sunt cognosci-
tivarum, aliis appellativarum. I — 234
Potentia est conditio requisita materi» pri-
mariarum. I — 65
Potentia obedientialis quid sit. I — 82
Potentia obedientialis non est activa, sed
tantum passiva. I — 82
Potentia distinguitur ab actu proprio, et per
se specificativo illius. II — 224
Potentia qu» est qualitas specificatur ab ope-
ratione. II — 225
Potentiam, et actum in eodem genere esse
quomodo intelligitur. II — 226
Potenti» non nisi mediis specificantur acti-
vibus. II — 274
In) potentiis intellectivis, unde tota ratio
reflexionis oriatur. I — 650
Potentiarum genera quinque admittuntur.
III — 204
Potenti» dimanant ab Anima non per veram
productionem ab Anima elicitam, sed ad
ejus productionem consecutam. III — 220

- Potentia vegetativa et nutritiva quomodo ab
intellectu dimanet. III — 223
Potenti» utrum specificentur et distinguantur
per actus et objecta. III — 228
Potentia nutritiva quid, ejusque objectum, et
facultates ei ministrantes. III — 252
Potenti» Animarum omnes realiter distinguuntur
ab ipsa Animarum substantia. III — 246
Eadem ab Anima dimanant. III — 220
Talis dimanatio non est per transmutationem,
sed per naturalem resultandam. III — 824
Tamen non semper dimanat immediate ab
essentia, sed quandoque una potentia di-
manat immediate ab altera. III — 222
Potenti» Animarum non omnes manent in Ani-
ma separata. III — 248
Potentia vegetativa et nutritiva hominis non
immediate dimanant ab Anima, sed adhuc
alicuius potenti» mediant. III — 240
Itera quoniam et quot mediant. III — 240
Potenti» qu» sunt communes homini et bruti
(o, v. g. potentia visiva hominis et bruti an
sint ejusdem vel divers» speciei. III — 247
Potentia sensitiva sive sensus passive se ha-
bet respectu specierum ac per consequens
est potentia passiva. III — 266

PRACTICUS.

- Practicum consistit in efficere vel dirigere ad
operationem modo operabili. I — 204

PRÆCOGNITIO.

- Præcognitio quid sit. I — 664

PRÆCOGNITIVUS.

- Præcognita, quot ei qu» sunt, et præcogni-
tiones. I — 661
Explicatio eorum qu» circa illa Philosophus
disseruit. I — 664
Item probatur quod præcognita sint tria.
I — 662
Cur inter præcognita a Philosopho non nu-
merentur bonitas consequenti», et me-
dium demonstrationis. I — 665

PRÆDICABILITAS.

- Praedicabilitas est passio universalitatis.
I — 680

PRAEDICAMENTOM.

- Praedicamentum quid sit, et quid requiratur ad hoc ut in illo aliquid ponatur. I — 425
 Praedicamenti quantitatis coordinatio. I — 493
 Praedicamenti relationis coordinatio. I — 527
 Praedicamenti qualitatis coordinatio. I — 539
 Praedicamenta non necessario sunt enlitalive primo diversa. I — 545
 Praedicamenti actionis et passionis coordinatio. I — 547
 Praedicamenti ubi situs et coordinatio, I — 551
 Praedicamenti quando, et habitus coordinatio. I — 554
 Sex ultima praedicamenta non sunt denominationes extrinsecae. I — 540
 Sex ultima praedicamenta quomodo dependant ab aliquo extrinseco. I — 543
 Praedicamentorum distinctorum debent esse distinctae series realitatum. II — 265

PRaEDICATIO.

- Prædicatio alia idenlica, alia formalis, alia directa, alia indirecta. I — 24
 Praedicatio alia directa, alia indirecta. I — 288
 Praedicatio directa dividitur in essentialem et accidentalem. I — 288
 Praedicatio disparata et idenlica quomodo differat a propositione disparata et idenlica. I — 289
 Praedicatio fundamentaliter sumpta quid formalitas identica, quid et materialis. I — 289
 Praedicatio haec: Humanitas est animalitas quo sensu sit bona. I — 295
 Praedicatio haec: homo est hoc animal, est indirecta. I — 288
 Praedicatio idenlica est duplex, una materialiter, altera formaliter talis. I — 289
 Praedicatio physica extrahit voluntatem ab indifferentia potentiali seu suspensiva, non ab activa seu denominativa. III — 536

PRaEDICATUM.

- Praedicatum superius debet esse totum respectu inferiore, et quomodo. I — 287
 Praedicatum secundum quod ipsum sive universale quid sit. I — 680
 Conditiones requisitae ad tale praedicatum. I — 680
 Praedicatum per se quatuor modos personalitatis habet. I — 677
 Praedicata abstracta sumi possunt vel specificative vel reduplicative. I — 295
 Praedicatum quod ita convenit alicui quod non sit essentialiter, nec omnino eo tertiam

componat, et a diversa forma proveniat reallem distinctionem habet, ab illo cuius est praedicatum. II — 418

PREDICO.

- Prædicari de multis differt ab hoc quod est esse in multis, et quomodo. I — 285
 Aliud est per se in praedicando, aliud per se in causando. I — 686

PRaEMISSaE.

- Praemissae sunt causae principales in ordine ad illuminandum, licet in sensu aliquo dici possint causae instrumentales. I — 670
 Praemissarum assensu continuato, continuantur etiam necessario assensus conclusionis. I — 674
 Praemissae respectu conclusionis non se habent ut terminus a quo respectu termini ad quem. I — 667
 Praemissarum assensus efficienter causat assensum conclusionis. I — 667
 Idque per modum instrumenti. I — 670
 Praemissarum assensus non est causa obiectiva conclusionis. I — 668
 Ex vi praemissarum intellectus movetur in assensum conclusionis non ex voluntate, sed movendo seipsum de uno in aliud modo pure speculativo. I — 668
 Promissae comparatae ad objectum in conclusione cognitum, sic quidem habent rationem specificativam et causae formalis extrinsecae, sed comparatae ad ipsum assensum conclusionis, habent rationem causas effectivas. I — 669
 Promissae an et quomodo sint simul cum conclusione. I — 670
 Quam actione assensus seu assensu promissarum attingat conclusionem. I — 680

PRaEMOTIO.

- Promotio divina propter suam universalissimam virtutem, non solum habet movere et determinare ad actum faciendum, sed etiam communicare ipsum modum, quo causa debet illum facere. III — 538
 Promotio quo Deus movet voluntatem, et determinat ejus potentialem indifferentiam non est moralis, sed physica. III — 540

PRaESBNTIA.

- Praesentia et absentia objecti quando non mutant essentialiter cognitionem. I — 638

Et qaando possint dioi essentialiter illam
matare. I — 638
Praesentia et absentia objecti diversilicant es-
sentialiter actus potenti® appetitiv», non
tamen cognoscitivac, ratio ulriusque. I — 639
Prssentia rei semel potest considerari in acta
exercito, et sic deservit cognitioni intui-
liv», et semel potest considerari in acta si-
gnato, et sic deservit abstracliv®. I — 642
Et passim in illa qu»slione. I — 612
Pr\$sentia multiplex est. I — 350

PRJESTER.

Pr»sler quid sit et unde causetur. III — 431

PRINCIPIUM.

Principia aliqua esse indemonstrabilia tan-
tum secundum quid, quomodo hoc sit in-
telligendura. I — 689
De principiis non cognoscitur, an sintfet
quid sint, sed utrum sint vera. I — 663
Principia possunt probari per medium ex-
trinsecum. I — 690
Principiis boc est proprium quod in demons-
tratione ad illa sit deveniendum per reso-
lutionem, et principia proprie loquendo
non sunt scita, sed principia sciendi.
I — 690
Principia practica an necessitenl voluntatem.
I — 673
Prinoipia mutationis physice tam substantia-
lis quam accidentalis radicanlur in subs-
tantia. II — 43
Principium quid sil, et qualiter ab elemento
et causa distinguatur. II — 30
Principiorum definitio exponitur. II — 34
Principiorum ista definitio comprehendit,
tam privationem, quam materiam, et for-
mam. II — 34
Principia quare non ad invicem principia,
cum tamen caus® sint ad invicem caus®.
II — 32
Principia exlrinseca non comprehenduntur
sub hac definitione. II — 33
Principia non in facto esse, sed tantum in fieri
sunt contraria. II — 35
Principia sunt prima contraria. II — 36
Principia qudam sunt intrincoca, quaedam
exlrinseca. II — 31
Principia rei materialis in fieri tria, in facto
esse duo solum sunt. II — 44
Principia rei naturalis quare dicantur intrin-
seca. II — 42
Principium passivum quomodo possit pati
violentiam. II — 456

PRIUS.

Prius quando possit a posteriori separari.
II — 484

PRIVATIO.

Privatio quare dicatur prinoipium per acci-
dens. II — 43
Privatio quomodo salvetur in generatione ver-
mis ex hostia consecrata. II — 45
Privatio quid 'sit. II — 84
Privatio quomodo causet. II — P5
Privatio distinguitur a materia sola ratione.
II — 86
Privatio non dicit originem, sed derelictio-
nem termini. II — 224
Privationes tot sunt in una materia, quot
formis illa materia caret. II — 87
Privatio est quidem principium mutationis,
sed non primum. II — 86

PROBO.

Probare rationem corporis est idem, ac pro-
baro rationem divisibilis. II — 8

PROCESSIO.

Processio Verbi in Divinis quare sit genera-
tio, non processio Spiritus sancti. II — 510

PROOEMIUM.

Prooemium in secundam partem Philosophi®
naturalis. II — 502

PROPOSITIO.

Propositio. Vide enuntiatio. I — 46
Propositio indicativa distinguitur ab enuntia-
tiva. I — 429
Propositionum materia est triplex. I — 24
Proprietates partium propositiones sunt
quinque. I — 24
Item io proprietates qu® sequuntur totam
propositionem sunt tres. I — 24
Propositio hypothetica quid sit. I — 46
Ejusdem species. I — 46
Propositio modalis quid sit. I — 40
Est duplex, divisa scilicet et composita.
I — 44
Quantitas et qualitas oppositio et ®quipol-
lenlia propositionum modalium. I — 42
Reductio earumdem ad suas de inesse.
I — 45
Immediata propositio quid sit. I — 675
Propositio demonstrabilis quas condiciones
requirat. I — 686

INDEX RERUM ET VERBORUM NOTABILIUM.

Propositio immediata et per > nota quM
tit. I — 013
An debeant ouvre omni molio. I — 601
Propositio pe' v nota non eri idem quw» pro-
positiui »inc dscurw nota. I — #73
Propositioiuit per «e nmei dlibdo datur roalra
Sooluui. I — <6
Axiom.i boe : Propter quod anumquodgoe
Ulc,rilll«d»>xiitactiplicalar. I — M3

t>not*toe.

Propria qar non innl quartum prdicalile
cur propria appdtecolur. I — 331
Proprii condiicnni explicinlur. I — 379
Proprii adequita rri diriio in qu<uor mem-
bra. I — 331
Proprii qoirli prediouliili* definit». I — 331
Propriam oommaniler diclam dinjilnr una*
Ionico. I — 330
Proprium communiter dictum iUiU sil. .
I — 380
Propriam quatio modo vel quod ad illud re-
daciur mi tuVriratf utn iutrnloni* quarti
pradicabit i». I — 383
Proprii passione* quomodo diinurul ib n-
Milia. I — 3<
Proprium varia» accerplionai halirl. I — 379
Proprium non causatituitur universale per or-
dinri ad speciem, sed ad eju» inferiora.
I — 387
Quod proprium »il diuivum diuisionis pro-
prij. I — 380

III KCTUM.

Putrium movetur motu imaginario. t>n vero
reali. II — 389
Punctum circet pirlibu». II — 383

0

OtlalUTat.

QualiUs detcribiler. I — 528
Qualilali» natura ctpllralur. I — 528
Qe aliu» eadem ton puteri est** In diverti»
*peciebus qualitati» •utilirlilrr. I — 331
Dictum D. Thoir» quod nxdus fecundam
actionem, ri pataAonem pertineat ad M-
cundam et tertium »[critico quallatu e»,
ponitur. I — 531

Qnallati* divitio in illa» quatuor speciei e»'
etscaliilu. I — 333
Qualitate' prima* ipceiei uon necessario sunt
opemlir.p. I — 333
Qnallatb sperlei.habitus, ol dispositio two-
llalitr distinuuntur. I — 331
Qualilalt WMnda spode» eiponllur. I — 338
Qualitatis prima* aptciel a Manda dislirrio
a*l>nalur. I — 318
Qualitatis tertia sjeci-s »ponitur. I — 337
Ouilltetls tertia, s periri rallo formalia In quo
con.W.1. I — 337
IIIMoCt» Inter passibilem qualitatem, ol
paailonrni assignator. I — 5M
Quallio* non potesi m* Infinita secundum
Intensionem. II — 28»
Qmlte* quomoilo «It ditblMII», M Indlvhl-
ldll» ei »iccaa-IM acquiratur. II — 573
Omliiaa potest Intendi, ol romltd. II — 592
QoilitAil* auqmmlum cilrn*lvom non tofum
ol ropnetn suhjolil, sed ollam objectl.
II — 59»
Qualitati* intrati» rtl tantum nipretu snb-
jrecti. II — 598
Uuillatlo teparalm a tubjreti» tunt rnaiii.
vrl minat intrato per ordinem ad tubjee-
imii. II — 597
Qualitates prima* tuol prima rontraria, ro-
remque natura replicatar. III — 76
Qutltilcm Marum ali» tunt acti»*, ali*
paithw, roromine drfiniitonoi »pilam-
lur. III — 78
Qualitate* oonlrarir mutuo ** »pellunt a
subjecto. ot unde oriatnr itla contrarlrias.
H In quo consulat. III — 81

QCauoo.

Quando definitur. I — 532
Quando non rri dnrulio inlrnteca rei, qua*
durat. I — 532
Quando non comprehendit tub te mensuram
duratlonti rra »pintuali*. I — 355

QtJagrna».

Quinilu» divaraimode oonourrit ad Indlv-
dilationem tolin», el ad «nutandam dutnc-
llonem ejusdem lotiu». I — »79
Quantitas quid tribuat MbtUnIM. I — »7»
Quini ilatii ditcreiie requirita ponuntur.
I — MI
Qutinlitalu »pedem ewe non inflcit habere
dlrrim rationean memunmdl ah omnibu»
alii. I — <<
Quantitas »mundum t>t divisibili* m infi-
nitum. II — 282

Quantitas numeratur inter dispositiones passivas. II — 38

Quantitas non terminat per se motum. II — 345

Quantitati quomodo nihil sit contrarium. II — 347

Quantitas inanimata caret omni distinctivo quantitatis. II — 284

Quantitas omnis debet esse sub aliqua forma, quae est figura. II — 283

Quantitas non potest carere eo quo specificatur et individuatur. II — 289

Quantitatis non novimus alias differentias divisivas, quam quod in unum penes diversas mensurabilitates. II — 284

Quantitas talis naturae est, ut quolibet addito, vel subtrahito fiat major vel minor. II — 284

Quantitatis determinatio species, et individuationis sumitur ex diversa terminatione. II — 289

Quantitas quare non terminet plures motus, cum tamen hoc faciat qualitas. II — 576

Quantitas est incapax augmenti intensio- nis. II — 591

Quantitas major quomodo datur, et quid sit. III — 6

Quantitas non est principium quo recipiendi accidentia. III — 39

Quantitatem sequi materiam quomodo intelligitur. III — 44

QUIDDITAS.

Quidditas rei quare facilius in communi quam in particulari cognoscatur. II — 20

QUIES.

Quies negativa motus incipit, et desinit instantaneum. II — 376

R

RAREFACTIO.

Rarefactio quid sit, et quid importet. II — 660

Rarefactio non requirit motum localem, et quomodo. II — 669

RARITAS.

Raritas quid sit exponitur. II — 662

Raritas ad quam speciem qualitatis pertinet. II — 663

Raritas non est qualitas activa, sed tantum passiva. II — 664

RATIO.

Ratio formalis sub qua Logicus est abstractio a materia. I — 497

REACTIO.

Reactio et actio inveniuntur quando sunt istae conditiones, etiam secundum easdem partes, et contra contrarietatem qualitatum. II — 639

Reactionis conditiones explicantur. II — 638

Reactio quomodo possit esse absque eo quod subjectum moveatur motibus contrariis. II — 640

REFLECTO.

Reflectere se supra solum convenit potenti intellectiva; non sensitiva. I — 650

REFLEXIO.

Reflexio solum convenit nobis, non Angelis, ratio ulteriusque. I — 650

REFLEXUS.

Reflexus cognitionis quodnam sit objectum materiale. I — 654

Quod sit ratio formalis abstracta in cognitione reflexa. I — 652

In reflexo conceptu tantum in obliquo representatur res illa, quod representabatur per conceptum directum. I — 632

Quare intellectus non possit intelligere suum conceptum, nisi per actum reflexum. I — 654

Reflexus et directus conceptus simpliciter loquendo specie differunt. I — 652

Ad reflexam cognitionem quodnam species impressa requiratur. I — 652

REGULA.

Regulae antecedentia. I — 495

RELATIO.

Relationes praedicamentales quodam opinionibus negantes rejiciuntur. I — 495

Relationes praedicamentales dari probatur. I — 494
 Relationis definitio. I — 494
 Relatio non est denominatio extrinseca, sed forma intrinseca. I — 496
 Relatio quomodo adveniat subjecto. I — 496
 Relatio una numero potest referri ad diversos terminos. I — 497
 Relatio ad sui existentiam tria requirit. I — 498
 Relationis quinque conditiones ponuntur. I — 499
 Relatio praedicamentalis quomodo distinguitur a relatione rationis, et secundum dici, et transcendentali. I — 499
 Relatio transcendentalis quid sit. I — 499
 Relatio secundum suum esse adest aliquid reale. I — 501
 Relatio in communi caret termino. I — 502
 Relationis transcendentalis esse non est per se prima ad aliud. I — 503
 Relationis praedicamentalis divisiones penes conditiones accidentales examinantur, et probantur. I — 503
 Relationis divisio secundum species essentialia attenditur penes fundamentum quod triplex est. I — 504
 Relatio non fundat relationem. I — 503
 Relatio primi et secundi generis sunt praedicamentales. I — 503
 Relationis subjectum non necessario distinguitur a ratione fundandi relationem. I — 506
 Relationes primi generis quando fundantur in unitate. I — 504
 Relationis fundamentum materialiter vagatur per omnia genera. I — 508
 Relationes secundi generis fundantur super actionem et passionem. I — 509
 Relatio a parte rei distinguitur a suo fundamento, remoto quod est subjectum. I — 510
 Relationem non ut rem, sed ut modum distinguere a fundamento proximo probabile est. I — 512
 Relatio sine mutatione physica advenit subjecto. I — 513
 Relatio posito fundamento et termino necessario resultat. I — 514
 Relationes rationis non resultant posito fundamento. I — 516
 Relatio formaliter terminatur ad relativum. I — 516
 Relationis tertii generis terminum non formaliter, sed fundamentaliter proxime relativum esse probabile est. I — 516
 Relatio similitudinis vel dissimilitudinis inter duas relationes est transcendentalis. I — 515
 Relationes mutuas terminari ad relativum quomodo intelligitur. I — 518
 Relationem resultare posito fundamento, et

termino quomodo intelligitur. I — 518
 Relationis specificatione unde desumatur. I — 520
 Relationes terminus est simul natura cura relatione. I — 525
 Relatio quomodo dimanet a subjecto, et quomodo ex illo educatur. I — 83
 Relatio convenientiae in fine seu bono non appetitur, sed fundamentum relationis. II — 244
 Relatio non terminat motum per se. I — 342
 Relationis subjectum non mutatur, sed terminus. I — 342
 Relatio est incapax augmenti intensionis. II — 591
 Relatio materiae primae cui inhæreat. III — 42

RELATIVUS.

Relativum grammaticale est rei antelatae recordativum. I — 28
 Dividitur in relativum substantiale et accidentis. I — 28
 Relativum definitur. I — 28
 Relativum aliud reciprocum. I — 28
 Quatuor relativorum regulae. I — 28
 Relativorum subjectum utrumque quomodo mutetur. II — 342
 Relativum definiri ad suum terminum quomodo salvetur. I — 519
 Relativorum proprietas, quod sint simul natura, et cognitione exponitur. I — 525

REMINISCENTIA.

Reminiscentia non distinguitur a memoria in homine. III — 411

REPRESENTATIO.

Representatio quid sit. I — 578

REPRESENTATIO.

Representare dicitur quod substituitur pro illo quod representatur. I — 623
 Per hoc excluditur a ratione signi actus intelligendi, et actus sensus exterioris. I — 623
 Omnia quaecunque representant aliquid existens sine distinctione terminorum, vel reducuntur ad signum, ad placitum vel ad naturale. I — 630

REPRODUCTIO.

Reproductio dicit actionem connotando rem
fuisse. II — 270

RES.

Rerum triplex assignatur status. II — 39
Res omnes possibles intra terminos alicujus
generis sunt. II — 288
Res aliae notiores nobis, et aliae notiores na-
turae, et quae perfectiores. II — 47
Res non potest concipi ut producta absque
existentia. II — 422
Res permanentes an possint esse ab aeterno.
II — 404
Res successivas sunt motus, etc. II — 406
Res permanens corrupta potest divinitus re-
dire, non tamen successive. III — 406

RESISTENTIA.

Resistentia quodlibet sit, et quid omnes
sint. II — 632

RESTRICTIO.

restrictio quid sit. I — 31
Fit nullis modis. I — 31

S

SANGUIS.

Sanguis multiplex est. III — 14
Sanguis verus informatur Anima rationali.
III — 16
Sanguis quomodo contineatur in aliis mem-
bris, et qualo sit nutrimentum. III — 17

SAPOR.

Saporis definitio. III — 385
Saporis species extreme contrariae sunt duae,
intermediae principales sunt sex. III — 386

SCIENTIA.

Scientia potest considerari vel secundum sta-
tum perfectum, vel secundum statum im-
perfectum. I — 180
Scientia una naturalis ordinis non potest es-
se, simul practica et speculativa. I — 202
Scientia dicitur praesupponere de subjecto
quid est, per hoc tamen non excluditur,
quid gaudeat medio extrinseco. I — 690
Scientia circa objectum necessarium debet
versari. I — 687
Reprobatur opinio dicentium demonstra-
tionem et scientiam versari posse circa
materiam contingentem. I — 687
Scientiae tam actualis quam habitualis defi-
nitio. I — 699
Scientia quomodo distinguatur ab aliis habi-
tibus evidentibus. I — 699
Scientiae practicae desumunt suam speciem
ex fine ad quem ordinantur. I — 702
Scientiarum unitas et distinctio generis unde
de sumatur. I — 729
Unde sumatur earum species atomata.
I — 719
In scientiis a priori et posteriori invenitur
diversa abstractio specifica. I — 733
In scientia eadem semper est idem modus
definiendi, licet non sit eadem definitio.
I — 735
Scientia est unus simplex habitus in ordine
ad omnia objecta ad quae se ostendit.
I — 736
Scientiae non desumunt suam speciem ex uni-
tate vel distinctione objecti. I — 724
Scientia quaecunque sit non potest probare
suum objectum formale. II — 7

SEMEN.

Semen animalis informatur Anima [totius.
III — 16
Semen non resurget post diem iudicii in ho-
minibus. III — 16
Seminis virtus non est virtus nutritiva, sed
specie differt ab illa. III — 261

SENSATIO.

Sensatio externa producit idolum, non in se,
sed in sensibus internis. I — 624

SENSIBILIS.

Sensibilis res potest elevari ut operetur in
distant, aut instrumentaliter circa spiri-

- tuale, non tamen sensas potest elevari ut operetur circa absens. Ratio disparitalis. I — 649
- Sensibile externam dividitur in sensibile proprium, commune et per accidens. III — 274
- Sensibile commune et proprium in uno conveniunt, et in tribus differunt. III — 285
- Sensibile commune, et sensibile per accidens in quam specie repraesentantur. III — 286
- Sensibile per accidens ostendit substantiam, cui lanquam subjecto inhaerent sensibilia propria et communia. III — 283
- Sensibile commune quomodo per se conducat ad sensationem, non autem sensibile per accidens. III — 279
- Sensibile positum supra sensum non sentitur. III — 283
- Sensibile vehemens laedit organum sensus. III — 286
- Sensibus externis an conveniat falsitas, seu deceptio. III — 289

SENSITIVUS.

- Sensitivum non dividitur a vegetativo in communi sumpto. III — 207
- Sensus interni formaliter non faciunt entia rationis. I — 232
- Sensus internus unum alteri comparando ipsam ordinationem formaliter non cognoscit. I — 234

SENSUS.

- Sensus externi non faciunt entia rationis. I — 232
- Sensus externus non habet verbum seu imaginem expressam in qua cognoscatur. Ratio huius. I — 623
- Sensus externi utuntur signis. I — 597
- Sensus exterior cognoscit signaturam ut contentum in signo. I — 599
- Sensus exteriorem habere abstractivam notitiam implicat. I — 643
- Si in sensu externo Deus poneret, vel conservaret speciem non immissam ab objecto, an in casu etiam videretur objectum. Item utrum et qualiter Deus hoc possit facere. I — 648
- Sensus interni formaliter non faciunt entia rationis. I — 232
- Sensus internus unum alteri comparando ipsam ordinationem formaliter non cognoscit. I — 234
- Sensus externus posito quod attingat aliquid longe distans per hoc non dicitur elevari ad attingendum rem absentem. I — 649

- Sensus exterior non procedit de imperfecto ad perfectum. II — 24
- Sensuum nostrorum ab intellectus cognitione distinctio redditur. II — 19
- Sensuum omnium perfectissimus in homine est tactus. I — 102
- Sensus est propter intellectum, non e converso. III — 224
- Sensuum quodnam sit principium radicate. III — 329
- Sensus omnes requirunt medium aliquod, per quod species intentionales deferantur ad ipsos. Duo autem scilicet gustus et tactus tantum requirunt medium internum, alii autem tres praeter medium internum, requirunt etiam medium externum. III — 322
- Sensus tam interni, quam externi dimanant ab intellectu, ut unito corpori. I — 211
- Sensus seu potentia sensitiva passivo se habet respectu specierum, ac per consequens est potentia passiva. III — 266
- Est tamen potentia activa respectu ipsius sensationis. III — 269
- Sensus exterior non est reflexivus supra suum proprium actum. III — 290
- Sensuum externorum objectum debet esse praesens physice ad hoc ut sentiantur. III — 332
- Sensus omnes tam interni quam externi requirunt species impressas intentionales. III — 340
- Sensus agens non datur. III — 347
- Sensus externi non producant speciem expressam, in qua objectum suum cognoscant. III — 353
- Sensuum internorum officia, sive munia enarrantur, et specificantur. III — 396
- Sensus interni sunt quatuor. III — 398
- Sensus compositi et divisi una explicatio proponitur et rejicitur. III — 541
- Et vera explanatio declaratur. III — 541

SIGNIFICATIO.

- Significare cum tempore est significare non ipsum tempus ut res quaedam est, sed significare rem aliquam ut mensuratam tempore. I — 8
- Significare rerum vel falsum in propositione mentali est significare per modum compositi aut dividentis. I — 17
- Significare verum est significare rem esse qualiter res se habet, et significare falsum, est significare aliter quam res habet. I — 17

SIGNUM.

- Signum in communi est, quod potentiae cognoscitivae aliud a se repraesentat. I — 2

- Signum qua parte ordinatur ad potentiam dividitur in signum formale et instrumentale, quatenus vero ordinatur ad signatum dividitur penes causam ordinantem illud in naturalo, et ad placitum naturalis, et ex consuetudine. I — 3
- Signi formalis et instrumentalis, item signi ad placitum naturalis, et ex consuetudine definitio. I — 3
- Signa quae efficiunt terminos ad faciendum stare universaliter vel particulariter, alia sunt universalitatis, alia particularitatis. I — 26
- Explicatur definitio signi S. Augustini. I — 594
- Signi ratio formalis consistit in relatione secundum esse, idque egregie declaratur. I — 560
- Signum potest actu manifestare aliquid etiam si formaliter non existat. I — 564
- Signum duo includit, scilicet rationem moventem et repraesentantem. I — 562
- Signi genus est esse representativum. I — 567
- Signum debet habere proportionem cum designata. I — 568
- Signi divisio in naturale, et ad placitum diversimode applicata est univoca et analogica. I — 624
- Signum naturale et ad placitura univoce conveniunt in ratione repraesentativi. I — 625
- Signi naturalis relatio ad suum signatum est realis. I — 569
- Signi ad placitum relatio rationis est. I — 571
- Signum ad placitum duplicem relationem rationis habet. I — 571
- Signum non necessario, sed per accidens prius cognoscitur quam signatum. I — 573
- Signum est potentiae cognoscitivae instrumentum. I — 573
- Signi cum signato connexio est ratio repraesentationis. I — 573
- Signum ponitur in specie mensurae, et mensurati. I — 575
- Signum aliquando eadem aliquando diversa relatione respicit signatum et potentiam. I — 576
- Signi ad potentiam relatio quomodo aliquid rationis. I — 580
- Signatum et potentia cui fit per signum representatio constituunt unum terminum adaequatum. I — 581
- Signi in instrumentale, et formale divisio exponitur. I — 604
- Est essentialis et univoca. I — 604
- Signum formale quando dicitur quod sit notitia formalis quomodo hoc sit intelligendum. I — 616
- Signum dicitur instrumentale objective. I — 596
- Signum instrumentale dicitur instrumentum logicum non physicum. I — 596
- Signum ex consuetudine vel reducitur ad signum naturale, vel ad signum ad placitum. I — 628
- Signis iam naturalibus quam ex consuetudine utantur bruta, I — 629
- Signatura qualiter in signo contineatur. I — 598
- Signi ratio univoce reperitur et in brutis. I — 599
- Signum non necessario ducit in cognitionem signati per discursum. I — 598
- Signis etiam utuntur Angeli. I — 600
- Signum habet fundamentum relationis I — 602
- Signi conditiones ponuntur. I — 603
- Signi et imaginis differentia. I — 604
- Signum debet esse prae-cognitum. I — 606
- Signum quomodo faciat cognitionem mediatam. I — 609
- Signa repraesentantia mediante conceptu non excluduntur a ratione univoca signi. I — 625
- Signum instrumentale facit cognitionem imperfectam non vero formalem. I — 609
- Signum formale quomodo ponat in numero cura re repraesentata. I — 610
- SIMDL.
- Simul natura relativa sunt, vel non quomodo cognoscatur. I — 525
- SINGULARIS.
- Singularia corporea quomodo cognoscantur ab Anima separata. I — 477
- Singularium materialium cognitio requirit reflexionem ad phantasmata, licet non rigorose dictam. III — 478
- SITUS.
- Situs quid, et quando distinguatur ab ubi. I — 551
- SONUS.
- Soni species an possint deferri per quodcumque corpus etiam solidum, et densum ad auditum. III — 308
- Soni definitio assignatur et explicatur. I — 372

Quod Darn sil illius subjectum. III — 373
 An deferatur usque ad aliquam substantiam.
 III — 374
 Unde incipiant emitti species intentionales
 soni. III — 375
 Soni species non deferuntur in instanti sed
 successive. III — 370
 Sonus reflexus. Vide echo*.

SPECIES.

Species secundi praedicabilis definitio.
 I — 333
 Speciei delinitio cur descriptiva. I — 339
 Species quomodo sil correlativum generis.
 I — 330
 Speciei ut est secundum praedicabile et con-
 divisum ab aliis praedicabilibus constitui-
 tum est universalitas talis quae dicit res-
 pectum, et praedicabililatem ad plura solo
 numero differentia. I — 334
 Species quomodo praedicabilis, quomodo sub-
 jicibilis. I — 330
 In specie praedicabililas, cl subjicibililas
 non habent se disparate, aut concurrunt
 per accidens, sed vel secundum se, vel
 per sua fundamenta una determinat, et
 modificat. I — 335
 Unde subjicibililas speciei oesumatur.
 I — 335
 Species cur in uno individuo possit conser-
 vari, genus autem non. I — 348
 Speciei Angelicae cur repugnent plura indivi-
 dua. I — 342
 Species Angelica quare immultiplicabilis per
 plura individua concipiatur per modum
 universalis. I — 343
 Species expresse ponitur in potentia cognos-
 citiva vel propter necessitatem ex parte ob-
 jecti, vel propter facunditatem ex parte
 potentiae. I — 013
 Species expressa phantasiae sive phantasma
 per quem actum fiat. I — 611
 Species expressa intellectus est signum for-
 male. I — 614
 Species expressa in potentiis interioribus est
 signum formale respectu talium potentia-
 rum. I — 614
 Species expressa necessario requiritur ad hoc
 ut objectum cognoscatur. I — 614
 Species expressa reddit potentiam formaliter
 cognoscentem formaliter terminative, non
 autem formaliter operative explicatur idip-
 sum. I — 616
 Species Angelicae. Vide Angelicae species.
 Alia est species rerum in esse rei, alia in
 esse objecti. I — 613

Ad speciem quae est medium requiruntur duo
 I — 571
 Species expressa formaliter constituitur per
 intelligi passive, efficienter autem per in-
 telligere active. I — 616
 Species impressa quare requiratur ad intelli-
 gendum et cur sic dicta. I — 617
 Speciei impressae quod nara officium sit.
 I — 617
 Species impressa non facit objectum praesens
 ipsi cognitioni, sive potens ut cognos-
 centi, nec reddit potentiam actu cognoscen-
 tem, sed tantum potentem cognoscere.
 I — 619
 Species impressa non habet rationem medii
 manifestativi, nec habet representationem
 per manifestativam qua requiritur ad ra-
 tionem signi. I — 620
 Speciei impressa non convenit ratio imagi-
 nis. I — 621
 Species impressa non potest dici medium in
 quo (sicut expressa) sed tantum medium
 quo. I — 625
 Species rei non convenit illi radicaliter sed
 formaliter. II — 224
 Species impressa an sit formalis an vero tan-
 tum virtualis similitudo objecti. III — 343
 Itera quomodo sit similis objecto. III — 343
 Dupliciter informat potentiam. III — 344
 Abstrahit ab hoc quod sil substantia vel ac-
 cidens. III — 346
 Ex quali subjecto educatur. III — 346
 Qua sit causa efficiens ejusdem. III — 346
 Non semper subordinatur potentia, sed ali-
 quando potentia subordinatur ipsi spe-
 ciei. III — 349
 Species impressa sensuum internorum qua
 virtute, et a quo agente generentur.
 III — 419
 Species expressa sensuum internorum a quo
 agente producantur. III — 420
 Species impressa rerum singularium non re-
 praesentant illas adequate et directe.
 III — 476

SPECIFICATIO.

Specificatio potentiarum non sumitur a prin-
 cipio, v. g. effectivo aut finali quomodo-
 cunque sumpto, sed certo modo spectato.
 III — 241
 Specificatio diversarum potentiarum, vel ha-
 bituum quomodo possit provenire ab eo-
 dem realiter objecto. I — 242
 Specificatio potentiarum et habituum unde
 immediate proveniat. III — 243

SPECIFICATIVUS.

Speoifioativum extrinsecum non necessario
est aliqauid reale. I — 589.

SPECULATIVUS.

Speculativum consistit solum in cognitione
veritatis. I — 201
Speculativa principia sunt resolutoria, prac-
tica autem composltiva. I — 202

SPECULUM.

Speculum quomodo se habeat in ordine ad
videndum objectum in ipso relucens.
III-335
In speculo non videtur intuitive res reprae-
sentata per imaginem, sed solum ipsa
imago. III — 648

STELLA.

Stellarum multitudo circulum lacteum pro-
ducit. III—133

SUBALTERNATIO.

Subalternationis triplex modus est. I — 702
Subalternatio scientiarum quas condiciones
requirat. I — 703

SUBALTERNO.

Suballernala scientia noo habet pro objecto
illud aggregatum ut est ens per accidens
constitutum et accidentali differentia, et
objectio scienti® superioris, sed respicit
unum illorum per se. I — 704
Nostra theologia qualiter suballernelur
scientiae beatae. I — 704
Ad subalternantem scientiam pertinet scire
propter quid, ad sUbalternatam vero quia,
qualiter boc sit intelligendum. I — 705
Suballernata scientia si non continuetur cum
subalternante an sit proprie scientia, sine
quod idem est, an suballernata in eo qui
non babel suballernantem sit vere scien-
tia. I — 706

SUBJECTUM

Subjectum accidentium duplex est. III — 32

Subjectum inhaesionis quales habeat condi-
tiones. III — 34

SUBSISTENTIA.

8subsistenlia quid s!t. II — 104
Subsistentiam distingui natura substantiali
asseritur. II — 104
Subsistentia addit aliquid positivum super na-
turam. II — 105
Subsistentia in rebus completis non est com-
posita ex pluribus subsistentiis. II — 110
Subsistenti® partiales non dantur. II — 112
Subsistentia duo importat, semel dicit esse
per se, prout ly per se opponitur modo in-
haerenti®, secundo dicit existentiam per
se, ut opponitur omni comunicabilitati
in alio. III — 440

SUBSTANTIA.

Substantia, hypostasis, persona, suppositum
quomodo explicent substantiam. I — 448
Substanti® tam prime, quam secunde defi-
nitio. I — 450
Substanti® proprietates. I — 452
Substantia ut primum predicamentum est de-
finitio. I_440
Substanti® perseitas non consistit in negatio-
ne, sed in ratione positiva. I — 447
Substanti® est ens perse existens quomodo
intelligatur. I_449
Substanti® divisum in primam et secundam
probabiliter dici potest esse proprietatem
substandi seu substantiam et exercentem
tale efficiunt, probabilius tamen esse ipsam
naturam substanti® predicamenlalis in
diversos modos. I — 451
Substanti® divisio magis est analogi in sua
analogata quam generis in species quomo-
do intelligatur. I — 453
Substanti® prim® definitum non est id quod
subjectum ut quod, sed ille modus quo
constituitur. I — 456
Substanti® quecunque ad boo ut ponantur in
predicamento substanti® debent esse fini-
te et complet®, idque explanatur. I — 458
Substanti® proprietas quarto modo est susci-
pere contrarium. I — 460
Substantia sine quantitate non est in aliquo
loco, esset tamen in universo. I — 460
Substantia materialis sine quantitate quomo-
do distinguatur a substantia spirituali.
I — 460
Substantia corruptibilis secundum conceptum
substantis non commensuratur tempore.
11-334

- Substantia non habet contrarium. II — 341
 Substanti® permanentes desinunt per primum non esse. II — 341
 Substantia quomodo possit diol objectum formale Music® II — 8
 Substantia non est «immediate operativa. II — 223
 Substantia distans Tei absens non est ibi, ubi eat aolio, vel effectos. II — 223
 Substantia Dei non producit effectus absolute absente causa secunda. II — 224
 Substantia non potest significari ab aliquo accidente. II — 225
 Substantia perficitur ab accidens secundum quid. II — 225
 Substantiam per accidens operari quomodo intelligitur. II — 230
 Substantia non influit immediate in formam accidentalem. II — 230
 Substantia operatur ut quod non ut quo. II — 233
 Substanti® productio non consistit in collectione plurium actionum, sed in illa que ultimo attingitur. II — 271
 Substantia creata non potest terminari terminis physicis, et metaphysicis. II — 280
 Substantia est radix continens quidquid in se quantitate invenitur. II — 239
 Substantia partialis quomodo acquiratur in aggregatione. III — 23
 Substantia incompleta non potest definiti absolute, et in ordine ad se. IV — 189

SUBSTANTIALIS.

- Substantiales form® non habent distantiam ad contrarietatem requisitam. II* — 341

SUBSTITUTIO.

- Substitutio quot modis intelligitur. I — 22

SUMMA.

- Summa textus utriusque libri de generatione et corruptione pagina. III — 116

SUPERFIGIES.

- Superficies quid sit. I — 489
 Superficies est species quantitatis. I — 490
 Superficies quando duo plana se tangunt non penetrantur. I — 493

SUPPOSITIO.

- Suppositionis definitio. I — 21
 Definitionis particularis declarantur. I — 141

- Ostenditur suppositionis diversitas a significatione. I — 22
 Suppositionis vari® tam ex parte significationis quam signorum divisiones membrorumque dividendium explanatio. I — 24
 Ad cognoscendas suppositiones sex traduntur regni®. I — 27

SUPPOSITUM.

- Suppositum in definitione concretorum accidentalium est subjectum secundum intentionis. I — 312

SUSPICIO.

- Suspicionis definitio. I — 710
 Quomodo suspicio differat ab opinione et fide. I — 710

SYLLOGISMUS.

- Syllogismus quid sit. I — 54
 Vari® syllogismorum divisiones. I — 56
 Duplicem habet materiam terminos scilicet, et propositiones. I — 55
 Duplicem item formam, figuram videlicet, ac modum. I — 56
 Figura est modus quid sit. I — 56
 Figura est triplex. I — 53
 Uniuscujusque figur® modi recusantur. I — 56
 Tabula artificiosa ostenditur quid modi utiles, et inutiles sunt. I — 56
 Utilis propositio tabula evidetur. I — 59
 Syllogismorum imperfectorum reductio alia est ostensiva, alia per impossibile. I — 60
 Hujus reductionis generalis doctrina aliis imperfectis modis applicatur. I — 62
 Syllogismus expositivus quid sit, et que ejus conditiones. I — 63
 Syllogismus in suo conceptu essentiali includit conclusionem. I — 175

SYLLOGIZATIO.

- Explicantur principia quibus immittitur tota ars syllogizandi. I — 63
 Recensentur principia bone ac male consequentia®. I — 67
 Aperiuntur consequenter defectus tam communes quam particulares. I — 69
 De fallaciis. I — 74

TB&MHWS.

TACTUS.

- Tactus est sensus unicus secundum speciem atomam. III — 235
 Quodnam sit ejus subjectum, item quodnam sit mediura illius in lumen. nl — 326
 Non habet medium externum. III — 328
 Tactus percipit solum excessivas qualitates. III — 390
 An sentiat qualitatem realem productam in nervo sensorio, an vero tantum qualitatem intentionalem. III — 394
 Aliter alio physica non omnino necessario requiritur ad sensationem tactus. III — 394

TANGIBILIS.

- Tangibiles qualitate enumerantur. III — 388

TEMPUS.

- Tempus de Gniliur. I — 485
 Tempus non est per species quantitatis etiam imperfectissima. I — 486
 Tempus quare quantum per accidens, et non per se. I — 488
 Tempus qualiter comparatur ad motum. I — 488
 Tempus non addit novam extensionem supra motum. I — 490
 Temporis instantia non distinguuntur ab indivisibilibus motus. I — 490
 Tempus et asvum quomodo differant ab aternitate. II — 409
 Tempus stricte pro mensura regulari motus sumptum subjective est in primo motu. H — 331
 Tempus non stricte sumptum in quo subiectetur. U — 333
 Tempus pro mensura regularissima est unum numero. II — 333
 Tempus est aliquid reale habens abjectum aliquid rationis. II — 324
 Tempus quomodo distinguatur a reliquis durationibus. JJ — 325
 Temporis de Gnilio exponitur. II — 327
 Temporis licet nulla pare fuerit praesens quomodo sit praeterita. II — 327

- Quod sit de Gniliura in ejus de Gnitione. I — 91
 Gaudet divisionibus tam essentialibus quam accidentalibus. I — gg
 Terminus enuntiativus est id ex quo simplex conGcilur propositio vel vox significativa. 6tC. j ^ i g
 Terminus enuntiativus etiam extra propositionem habet actu essentiam termini. J — gg
 Dividitur divisione essentiali in nomen et verbum in calegorematicum. etsyncategoraiticum. j — gg
 Vari* ejusdem termini divisiones accidentales. j ^
 Terminus complexus potest esse oratio, sed sub alio modo, et formalitale est oratio, sub alio terminus. I — 7
 Quia sit ejus praecipua ratio, ac ultima formalitas. j — 7
 Termini syllogistici definitio. I — 1
 In quo distinguatur a termino enuntiativo. J — gg
 Terminus constituitur in esse termini per secundam intentionem I — 89
 Terminus a quo si sit privatio, ejus corruptio non est distincta mutatio a generatione forma. u — 267
 Terminus quomodo specigcal actionem. T II — 271
 Terminus a quosi sit quid positivum incompatibile cum termino ad quem, tunc intercedit corruptio ut realis mutatio. II — 267
 Terminus respicere quomodo sit commune actioni et passioni, et quomodo non commune. u — 270
 Termini substantia vel sunt physici, vel metaphysici. II — 280
 Termini substantia metaphysici sunt genus et differentia, physici materia et forma ia compositis, vel polenliaiitas, et actualilaa etiam in simplicibus. II — 280
 Terminus inceptions, et desitionis in rebus permanentibus, et successivis quis. m . II — 134
 Terminus inceptions in duratione extrinseca, et intrinseca. II — 433
 Terminus cognitionis. Vide speoies expressa.

TERRA.

- Terra motus, causa, effectus, et signa assignantur. IU — 17Q

TEXTUS.

Texlus postpraedicamentorum. I — 555

THEOLOGIA.

Theologia quae est in hac vita, v. g. Petrus
manet in patria, et redditur ibi evidens.
I — 709

Theologia et Metaphysica agunt de Deo sub
diversa abstractione. I — 735

Theologia nostra qualiter subalternetur scientiae
beatae. I — 702

Theologia est simul practica et speculativa.
I — 203

TONITRUS.

Tonitru causa et natura, materia ex qua fiat
investigatur. II — 138

TOTUS.

Totum et pars in universalibus possunt con-
siderari semel ex parte rei conceptae, et se-
mel in modo concipiendi. I — 326

Totum ratiophysicum non consurgit proprie
ex partibus, sed ex gradibus, et praedicatis.
I — 271

Totum metaphysicum potest esse simul pars.
I — 327

Totum physicum duplex assignatur. II — 89

Totum physicum substantiale constat ex ma-
teria et forma tanquam partibus essentiali-
bus. II — 89

Totum manet idem etiamsi aliquid partis es-
sentialis admittat. II — 91

Totius determinata pars essentialis potest
pertinere ad aliud totum determinatum.
II — 90

Totius constitutum, ut quo est forma.
II — 91

Totum distinguitur a suis partibus simul sum-
ptis et unitis distinctione rationis, sicut
definitio et definitum. II — 94

Totum distingui a partibus formaliter conce-
ditur. II — 95

Totum compositum existit unica existentia.
II — 125

Totum si sumatur pro composito substantiali
non est natura, secus si sumatur pro tali
forma. II — 151

TYPHO.

Tropheo seu typho quid fit et unde causetur.
III — 151

TURBO.

Turbines quid sint et unde causentur.
III — 151

U

UBI.

Ubi quid sit. I — 547

Ubi Angelicum non est praedicamentale.
I — 550

Sine verbo vel formato ab intelligente vel
saltem illi unito non potest dari cogni-
tio. I — 617

Ubi quod duplex. II — 298

ULTIMATUS.

Ultimum et non ultimum non sunt essen-
tiales differentiae conceptuum per se lo-
quendo. I — 655

Praesuppositae tamen possunt essentialiter
distinguere conceptus. I — 655

Ultimati et non ultimati relationes specie dif-
ferunt, et tamen non distinguunt essentialiter
aut specificiter conceptus; ratio huius.
I — 657

Non ultimatus quid repraesentet. I — 655

Ultimati et non ultimati relationes non se ha-
bent tamquam specificantes ipsos concep-
tus formaliter. I — 657

UNIO.

Unio non potest dependentiam, et immuta-
tionem in utroque extremo. II — 100

Unio est in materia, et forma tanquam quid
accidentale praedicabile, non praedicamen-
taliter. II — 101

Unica unio sufficit ut dicantur duo extrema
unita. II — 102

Unionis materis cum forma subjectum expli-
catur. II — 103

UNITAS.

- Unitatem et distinctionem sequi entitatem quomodo intelligatur. I — 471
- Unitas formalis dicitur carentiam divisionis. I — 251
- Unitas formalis negativa naturae secundum se convenit. I — 252
- Unitas ista extra intellectum de facto et absolute, vel negative, vel positive communis nunquam reperitur. I — 253
- Unitas ista simpliciter, et positive non datur nisi sit unitas universalis, et singularitatis. I — 254
- Unitas positive, et absolute talis minor numerali, et quae a parte rei (ita conjuncta, cum unitate numerica, naturae secundum se non convenit. I — 252
- Unitas rationis ex parte objecti pro formali perlinet ad negationem. I — 221
- Unitas ultima secundum 8. Thomam est forma numeri, quod a variis impugnationibus vindicatur. I — 475
- Unitas ultima non materialiter, sed formaliter est determinata. I — 480
- Unitas ultima est forma partialis, et extrinseca respectu aliarum unitatum, quod forma intrinseca. I — 480
- Unitas ultima quid sit. I — 479
- Unitas numerica habitus desumitur ex unitate subjecti, sed etiam necessario aliunde. I — 740
- Unitas et distinctio specifica, vel generica scientiarum unde sumatur. Vide scientia.
- Unitas dividitur in unitatem formalem, individualement, universalem. I — 251
- Unitas aliqua naturae secundum se quomodo non conveniat. I — 252
- Unitas numerica motus, unde desumatur. II — 349
- Unitas quomodo sequatur ad rationem entis. III — 54

UNIVERSALIS.

- Universale adaequate dividitur in quinque predicabilia. I — 314
- Universale adaequate divisi in ista predicabilia divisum universale formaliter univoce praedicabile. I — 312
- Universale aliud logicum, aliud metaphysicum quid sit utrumque. I — 263
- Universale est triplex in significando, in causando et in essendo. I — 243
- Universale fundamentaliter sumptum consistit in unitate praecisionis, et quomodo. I — 263

- Universale formale seu logicum fit per comparisonem. I — 279
- Universale hoc consistit in comparisonem simplicis relationis sine inclusionem actuali inferioribus. I — 279
- Universale in praedicando est unum in multis. I — 285
- Universale illud quomodo requirat multa. I — 285
- Universale metaphysicum fit per actum absolutum abstractione tam negativa, quam positiva. I — 277
- Universale metaphysicum repraesentatur in specie producta, ab intellectu agente sine singularitate. I — 272
- Universale non est nomen collectivum. I — 248
- Universale pro materiali a parte rei datur, pro formali autem non nisi in cognitione. I — 218

UNIVERSALITAS.

- Universalitas suppositorum est duplex, alia positiva, alia negativa. I — 677
- Universalitas temporis dupliciter sumitur. I — 677

UNIVERSITAS.

- Universitas haec fundamentalis tam per abstractionem negativam quam positivam habetur. I — 263

UNUS.

- Una species quomodo aliam sibi oppositam componere possit. I — 493
- Unum continere alteram quot modis contingat. IU — 210

usus.

- Usus Logicus triplex, et quis ille sit. I — 209

V

VACUUS.

- Vacuum est locus non repletus corpore. II — 312
- Vacuum negativum de facto datur, non — 313

Vacuum per naturam corpoream nec Angelicam dari poleat. II — 314

VEGETATIVUS.

Vegetativum in planta, et vegetativum in animali differunt specie, non tamen phantasia hominis differt specie a phantasia bruti. III — 212
Et ratio julii & que assignatur. III — 213
Vegetativum Animas definitio traditur. III — 248
Haec definitio non est communis omnibus viventibus. III — 248
Magis lata, et communis definitio assignatur. III — 249
Vegetativae potentiae circa quid operentur. III — 248
Item quot sint. III — 248
Vegetativum est infimus gradus vitae. III — 248

VENTUS.

Venti quid sint, et eorum materia, et causa efficiens assignantur. III — 148
Venti duplices sunt, alii generales, et provinciales, omniumque natura, et numerus investigatur. III — 150

VERBUM.

Verbi definitio traditur. I — 8
Ejusdem definitionis bonitas declaratur. I — 111
Verbum nequid in propositionem influitari, bene tamen extra viam. I — 113
Verbum mentis. Vide species expressa.
Verbum in Divinis non reddit Deum formaliter intelligentem etiam determinative, neque reddit objectum actu intellectum, sicut facit verbum mentis in nobis. Ratio hujus. I — 612
Verbum Divinum quare non dicatur signum Patris. I — 607
Verbum Divinum prius assumpsisse partes quod totum quo sensu sit verum. II — 115
Verbum necessario requiritur in intellectu ad intelligendum. III — 501

VERIFICATIO.

Verificatio praedicationis fundatur in utile et convenientia extremorum, et quomodo. I — 286

verifico.

Verificari non potest praedictio abstracti de abstracto reduplicative sumpti. I — 295

VERITAS.

Veritas vel falsitas est in enumeratione sicut in signo intellectus veri vel falsi in mente, sicut in subjecto, in objecto vero sicut in causa. I — 129
Veritas propositionis formaliter consistit in indivisibili, nec sic suscipit magis et minus; bene tamen fundamentaliter. I — 130
Veritas aut falsitas quantum ad actuale exercitium conformitatis vel difformitatis sunt accidentia propositionis et iudicii. I — 130
Veritas propositionum non solum requirit identitatem ex parte rei significata, sed etiam ex parte modi significationis. I — 294
Veritas quomodo consistat in indivisibili. I — 683
Falsitas tamen non consistit in indivisibili. I — 684
In quo sensu admitti posset veritatem consistere in indivisibili, sed admittere latitudinem. I — 684

VERMIS.

Vermes ex hostia consecrata geniti quomodo in iis salvetur mutatio. II — 508

VERUS.

Quamvis verum ex falso concludi posset ratione formas, et supposita concessione premissarum, tamen hoc scientificè fieri non potest. I — 682

VIOLENTIA.

Violentiam inferre Deus tanquam universalis motor nequaquam, secus ut particularis potest. II — 165
Violentiam ipsam Deus intendere potest in motu. II — 165

VIOLENTUS.

Violentum quid sit. II — 164
Violentus esset motus lapidis sursum etiamsi a Deo fleret si non prius auferret gravitatem. II — 166

Violenti subjectam receptivam non debet se
habere negative. II — 168
Violenti ista repugnantia potest etiam oriri
ex inclinatione passiva. II — 168

VIRGA.

Virgarum genitarum circa latera solis, natu-
ra et nomen explicantur. III — 147

VIRTUS.

Virtus ab agente diQusa non indiget influxu
seorsim proveniente ab ipsa substantia.
II — 230
Virtus diffusa ab agente quo est dispositio
passi ad formam quomodo effective produ-
cat effectum. II — 228
Virtus accidentalis ut conjuncta vel subordi-
nata substanti® operatur ultra propriam
virtutem. II — 231
Virtus aliqua cum est superior in agendo res-
pectu alicujus mobilis oportet quod mobile
non solum subjiciatur virtuti moventi, sed
etiam motui ejus. III — 539

VISIO.

Visio seu evidentia quid sit. I — 710
Triplex modus visionis, seu evidētis.
Visionis aotus in D. Paulo non exclusit habi-
tum fidei. Ratio hujus. I — 723
Visio Divina essentiae in Paulo, et recordatio
qua recordabatur se illam vidisse non so-
lum differunt penes intuitivum et abstrac-
tivum, sed etiam penes diversa media re-
presenlationis. I — 637
Visio patria et fides via diflerofit non tan-
tum penes intuitivum, et abstractivum, sed
etiam penes diversa media. I — 637
Visio duorum individuum ejusdem speciei
utrum sil una vel multiplex. III — 74
Visio seu actio videndi quid sit. III — 302
An fiat per potentiam emittendo aliquid ex-
tra se, an recipiendo ab objecto et im-
manente reparando. III — 303

VISIVUS.

Vjsiv® potentia objectum assignatur.
M1 III — 297
Idipsum pulchre explicatur. III — 308
Quodnam sil ejusdem medium. III — 301

VISUS.

Visus non emanat ab auditu, vel e contra.
III — 222

VITA.

Vita duplex est, alia in actu secundo pro ope-
ratione, alia in actu primo pro ipsa infor-
matione forma viventis. III — 183

VITALIS.

Vitales operationes sunt plurima. III — 183

VITIUM.

Vitium non est habitus. I — 535

VIVO.

Viventia habent terminum intrinsecum sua
magnitudinis, et quomodo. II — 135
Viventia habent via corruptionis terminum
extrinsecum sua magnitudinis, et unde ille
assignetur. II — 135
Viventis perfectio in operatione vita consis-
tit. II — 272
Viventia se movent, et non pure moventur.
II — 234
Viventia non movent se primo, sed median-
tibus partibus. II — 383
Viventium generatio quomodo distinguatur a
generatione non viventium. II — 509
Viventis primus motus a quo causetur.
II — 616
Vivens nutritur secundum omnes suas partes
aliquotas, non proportionales. III — 27
Vivere dupliciter sumitur. III — 188
In unoquoque vivent eulrum sit tantum una
forma substantialis ad omnes gradus.
III — 194
Viventium modi dicantur secundum qualuor
gradus vita. III — 204
Viventium gradus seu modi quot sint.
III — 204
Declaratur cur nec plures sint, nec paucio-
res. III — 206
Viventium gradus primus, est gradus vegeta-
tivus. III — 248

VOLITIO.

Volitiones circa media pertinentia ad ordinem executionis sunt effectus finalizati a fine. II — 254

VOLUNTAS.

Voluntas non format entia rationis. I — 232
Voluntas formali non cognoscit bonum apprehensum. I — 235
Voluntas ex conjunctione ad appetibile fit ponderosa. II — 249
Voluntas qua quis appetit finem, includit aliquid quod est causatum a fine, et aliquid quod est ratio causandi. II — 253
Voluntas cur non dicatur etiam potentia passiva sicut casus potentiae cognoscitivae, cum tamen et ipsa moveatur ab objecto. III — 274

Voluntas Divina est origo et causa necessitatis, et contingentiae in rebus. III — 538

VORAGO.

Vorago quid sit et unde causetur. III — 147

VOX.

Voces eadem significatione significant res, et conceptus, principaliter tamen res significant quam conceptus. I — 91
Vox habet vim excitativam animi, et quoniam illa sit. I — 594
Voces per se tantum sunt signa ad placitum per accidens, tamen possunt etiam esse signa naturalia, declaratur idipsum. I — 631
Vox animalis determinatur. III — 380
Quoniam instrumenta ad vocem efformandam requirantur. III — 380

FINIS INDICIS.

VINCENJU GOffafflf&GN

∖

.. f. ç' .

ORDINIS PILEDICATORWI^W

EO

SPECULATIONES UNIVERSE DOCTRINAE SACRAE,
QUIBUS OMNIA, QUAE AD PROFUNDISSIMAM THEOLOGICAE SPECULATIVAE EXERCITIUM,
FUNDAMENTALEM PRACTICAE SCIENTIAM,
ACUTISSIMAM POLEMICAM DISSERTATIONEM, PISSIMUM AFFECTIVAE EXERCITIUM,
COPIOSAM DENIQUE ORATORIAE FACUNDIAM PERTINENT, STYLO FERTILI, GRATA FACUNDIA,
CLARA ET FIRMA SENTENTIA DISSERUNTUR*

EDITIO VETERI SUPPLEMENTO DE EXTREMA UNCTIONE, ORDINE ET MATRIMONIO

ALIISQUE ADDITIS AUCTA ET LOCUPLETATA.

4 volumes in-4°. Papier vergé. — **Prix** — 80 francs.
— Papier vélin. — Prix — 60 —

Contenson a été une des gloires théologiques de la France et de l'Église au dix-septième siècle. Non seulement il compte parmi les plus habiles domineurs de S. Thomas, mais c'est de lui surtout que revient la gloire d'avoir montré les trésors inépuisables qu'offrent à l'âme et à la raison les enseignements du saint Docteur. Suivant Contenson, la théologie ne remplit son but qu'à mesure qu'elle se borne à éclairer l'intelligence; il faut encore quelle perfectionne la volonté en chauffant le cœur; de là le livre qu'il a donné de son ouvrage: Theologia mentis et cordis. Ce n'est donc plus ici un simple exposé de la doctrine de l'Angel de l'Ecole; l'auteur sait aussi merveilleusement en faire ressortir la beauté et les conséquences pratiques, et c'est alors que son commentaire s'enrichit de nombreux passages de l'Écriture et des Pères choisis avec goût, et qui se prêtent d'eux-mêmes aux développements oratoires.

« Le caractère vraiment distinctif de la theologia de Contenson est qu'elle offre une mine précieuse aux orateurs sacrés. Dans chacune de ses thèses, qu'anime constamment l'esprit de l'orateur, il présente des preuves qui négligent les autres théologiens et qui sont parfaitement adaptées à la prédication. Non seulement les textes des saintes Écritures et des saints Pères sont nombreux et interprétés avec une science profonde, mais Contenson mène d'un clin d'œil, avec un art admirable, la parole inspirée de la trame de sa propre parole. En présence de ces trésors, nos recueils de sermons me paraissent bien sèches... » (Mgr Turinax, évêque de Tarentaise.)

Ajoutons que la photo de l'auteur a voulu couronner ce beau traité par une allusion sur la sainte Vierge, Marialogia, qui peut tenir lieu d'une foule d'ouvrages écrits sur le même sujet.

